

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι. ΚΗΠΑΣ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ 1990-1999

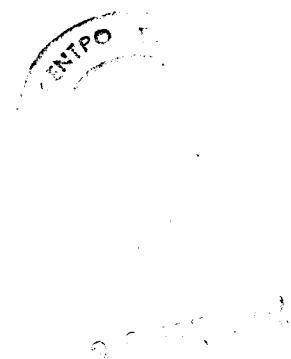
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑ 2000

ΝΥ : 12831
ΚΟΕ : 12685

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι. ΚΗΠΑΣ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ
ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ 1990-1999

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ε. ΤΣΟΤΣΟΡΟΣ	Επιβλέπων καθηγητής
Μ. ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ	Μέλος
Ι. ΒΑΒΟΥΡΑΣ	Μέλος

ΑΘΗΝΑ 2000

«Η έγκριση διδακτορικής διατριβής υπό του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν υποδηλοί αποδοχή των γνωμών του συγγραφέως».

(Ν. 5343/1932, αρ. 202, Παρ. 2)

**Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ
ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΣΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ 1990-1999**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα μελέτη αποτελεί την πολυετή έρευνα και κυρίως την κοπιαστική ενασχόληση του γράφοντος. Πλην όμως για την τελική έκβαση της παρούσης μελέτης, θα πρέπει να αναφερθούν τα κάτωθι:

Υπάρχουν στιγμές, στο πλαίσιο μίας επίπονης διαδικασίας και σε συνθήκες που στο μεγαλύτερο διάστημα ήταν απαγορευτικές, που σε κάνουν να νοιώθεις αδύναμος να ολοκληρώσεις μία δύσκολη, όπως η ανωτέρω, προσπάθεια. Η συγκεκριμένη μελέτη για να ολοκληρωθεί απαιτήθηκε καταρχήν η επιστράτευση όλων των ψυχικών και πνευματικών μου δυνάμεων. Θα ήθελα όμως να ευχαριστήσω τον κ. Μιχάλη Ψαλιδόπουλο για τη θετική αντιμετώπιση που έδειξε σε όλη τη διάρκεια της συγκεκριμένης προσπάθειας και τις εύστοχες παρατηρήσεις που μου έκανε για τη βελτίωση της εικόνας αλλά και του περιεχομένου της διδακτορικής μου διατριβής. Επίσης τον κ. Ιωάννη Βαβούρα για τη συνολική καλοπροαίρετη στάση του και τη βοήθεια που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της έρευνας. Αλλά κυρίως οφείλω να ευχαριστήσω τον κ. Ευστάθιο Τσοτσουρό, που χωρίς την αμέριστη στήριξη του, κάθε προσπάθεια είναι αμφίβολο αν είχε το τελικό αποτέλεσμα. Η συμβολή του ήταν ποικίλη. Ήταν η συνεισφορά του δασκάλου, μα κυρίως, και αυτό είναι το σημαντικό, η συνεισφορά του Ανθρώπου που με κράτησε στη μάχη στις πιο δύσκολες στιγμές. Τη συγκεκριμένη εργασία, επομένως την αφιερώνω στο δάσκαλο μου και στους γονείς μου, οι οποίοι δεν μπορούν να χαρούν αυτές τις στιγμές σε κατάσταση πλήρους υγείας.

Είναι αυτονόητο, ότι κάθε παράλειψη ή άλλη ατέλεια της διδακτορικής διατριβής βαρύνει αποκλειστικά το συγγραφέα και μόνο.

Μάϊος 2000

M.I.K.

“Κάθε κρίση επιστημονικής κριτικής μου είναι ευπρόσδεκτη. Απέναντι στις προλήψεις της λεγόμενης κοινής γνώμης, που δεν έκανα ποτέ παραχωρήσεις, ισχύει για μένα τώρα όπως και πρώτα το ρητό του μεγάλου φλωρεντιανού:

Segui il tuo corso, e lascia dir le genti!*

Κάρλ Μάρξ

*Τράβα το δρόμο σου, και άσε τον κόσμο να λει! (Από τη θεία κωμωδία του Δάντη).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Εισαγωγή-Μεθοδολογία	1
Εισαγωγή	1
Μεθοδολογία	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Εισαγωγή	15
1. Φιλελεύθερες θεωρίες για την ανάπτυξη	15
2. Κλασσικές μαρξιστικές θεωρίες για την υπανάπτυξη	19
3. Τα προβλήματα στην κατανόηση της εξάρτησης	21
4. Αντίθεση εξελικτικισμού και αντι-εξελικτικισμού	34
5. Ο ρόλος του ιμπεριαλισμού στην υπανάπτυξη	43
6. Ο καπιταλισμός της ημι-περιφέρειας	57
7. Οι δρόμοι της ανάπτυξης των χωρών της περιφέρειας	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην ελληνική οικονομία και στα Βαλκάνια	67
1. Επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού στην ελληνική οικονομία	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 1949 ΕΩΣ ΤΟ 1989

Γενικά	83
1. Ρουμανία	86
2. Βουλγαρία	90
3. Γιουγκοσλαβία	93
4. Αλβανία	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

1. Προοπτική της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στα Βαλκάνια:	
---	--

	σελ.
Επιχειρηματολογία	101
2. Ποιοί είναι οι κίνδυνοι και ποιές οι δυνατότητες των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια	119
3. Ο ανταγωνισμός με τη Τουρκία στη βαλκανική περιφέρεια	131
3.1 Το μετέωρο βήμα της τουρκικής οικονομίας	131
3.2 Οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις και το πλαίσιο της οικονομικής συνεργασίας των δύο χωρών	135
3.3 Οι σχέσεις Τουρκίας-Ευρωπαϊκής Ένωσης	137
3.4 Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΟΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Γενικά	149
1. Ο προγραμματισμός για τη δράση των επιχειρήσεων	152
2. Κατευθύνσεις της επιχειρηματικής δραστηριότητας	154
3. Οι επενδύσεις στα Βαλκάνια και η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο	160
4. Αλβανία	163
4.1 Γενικά	163
4.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	166
4.3 Οι ελληνικές επενδύσεις	177
4.4 Οι συνέπειες της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου	200
5. Βουλγαρία	203
5.1 Γενικά	203
5.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	214
5.3 Οι ελληνικές επενδύσεις	230
5.4 Οι επιπτώσεις από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου	251
6. Ρουμανία	253
6.1 Γενικά	253
6.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	267
6.3 Οι ελληνικές επενδύσεις	311
7. Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας	326

σελ.

7.1 Γενικά	326
7.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	332
7.3 Οι ελληνικές επενδύσεις	348
7.4 Η εξήγηση του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου και οι επιπτώσεις του	359
8. Π.Γ.Δ. της Μακεδονίας	368
8.1 Γενικά	368
8.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	377
8.3 Οι ελληνικές επενδύσεις	388
8.4 Οι επιπτώσεις από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου	403
9. Σλοβενία	404
9.1 Γενικά	404
9.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	405
9.3 Ελληνικές επενδύσεις	407
9.4 Συνέπειες της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου	409
10. Βοσνία Ερζεγοβίνη	409
10.1 Γενικά	409
10.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	409
10.3 Ελληνικές επενδύσεις	412
10.4 Οι συνέπειες της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου	413
11. Κροατία	414
11.1 Γενικά	414
11.2 Κίνδυνοι και προοπτικές	419
11.3 Ελληνικές επενδύσεις	425
11.4 Οι συνέπειες της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου	426
12. Οι τομείς ενδιαφέροντος για τις ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια	427
12.1 Γενικά	427
12.2 Βουλγαρία	429
12.3 Ρουμανία	432
12.4 Αλβανία	436
	σελ.

12.5 ΠΓΔΜ	437
12.6 Τουρκία	438
12.7 ΟΔ Γιουγκοσλαβίας	440

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

1. Η λογική των επενδύσεων	443
2. Η λογική των επενδύσεων στα Βαλκάνια	452
2.1 Στόχοι	452
3. Η στρατηγική και οι επιπτώσεις	458
3.1 Η στρατηγική	458
3.2 Επιπτώσεις	471

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Η ανοικοδόμηση των Βαλκανίων	473
1. Γενικά	473
2. Η ελληνική συμμετοχή στην ανοικοδόμηση	484
2.1 Οι συνέπειες του πολέμου στην ελληνική οικονομία	484
2.2 Ο ελληνικός ρόλος	491
2.3 Η προοπτική των ελληνικών επιχειρήσεων στην ανοικοδόμηση	505

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

1. Η ένταξη των Βαλκανίων στην περιοχή της περιφέρειας	523
2. Η βαλκανική περιφέρεια πριν και μετά το 1989	531
3. Η πορεία προς “ένα δορυφορικό ιμπεριαλισμό”	542

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. Η βαλκανική περιφέρεια	563
2. Οι ελληνικές επενδύσεις	565

σελ.

2.1 Γενικά	565
2.2 Ανάλυση των επενδύσεων	568
2.3 Περιοδολόγηση	575
2.4 Αντί-επιλόγου	577
2.4.1 Η θέση της Ελλάδας στη Ν.Α. Ευρώπη	577

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	581
Α. Ελληνόγλωσση	581
Β. Ξενόγλωσση	589
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	592
ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ: ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1992-1999	592
Α) Ελληνόγλωσσα	592
Β) Ξενόγλωσσα	595
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	597
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	597
Α) Ελληνόγλωσσες	597
Β) Ξενόγλωσσες	597

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλες οι χώρες του πρώην "υπαρκτού σοσιαλισμού" από το 1989 και εντεύθεν, ακολουθώντας την πορεία της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, προσπαθούν να αντικαταστήσουν τις συγκεντρωτικές οικονομίες που είχαν αναπτυχθεί και παράλληλα τα μονοκομματικά τους συστήματα, με οικονομίες που θα στηρίζονται στις οικονομίες της αγοράς και τους κανόνες που διέπουν αυτήν και παράλληλα με εκείνα τα πολιτικά συστήματα, που διέπουν τους κανόνες μιας πλουραλιστικής δημοκρατίας. Γίνεται σαφές από τα ανωτέρω ότι ο βασικός στόχος είναι η μετάβαση από τον "υπαρκτό σοσιαλισμό" στον καπιταλισμό, με την παράλληλη ανάπτυξη της αστικής δημοκρατίας.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Deacon, "Οι προσπάθειες αυτές έχουν άμεση και σε μερικές περιπτώσεις δραματική επίπτωση στις κοινωνικές συνθήκες όλης της περιοχής. Δημιουργείται ανεργία, η οποία τώρα γίνεται φανερή, ενώ προηγουμένως ήταν κρυμμένη. Ο πληθωρισμός, που συχνά στην αρχή ακολουθεί ραγδαίους ρυθμούς, διαβρώνει το βιοτικό επίπεδο το οποίο ήταν ήδη χαμηλό. Η κατάργηση των επιδοτήσεων οδήγησε σε αλματώδεις αυξήσεις των ενοικίων"¹. Πιο κάτω αναφέρει: "Η Βουλγαρία και η Σοβιετική Ένωση, οπωσδήποτε πριν από το αποτυχημένο πραξικόπημα του Αυγούστου του 1991, συνέχισαν να λειτουργούν περισσότερο με το ύφος των παλιών καθεστώτων και να ρυθμίζουν με διατάγματα τις μεταβολές των τιμών, αλλά και να αποζημιώνουν σημαντικές μερίδες του πληθυσμού για τις συνέπειες από τις αυξήσεις αυτές. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι υπήρχε, τουλάχιστον αρχικά, μια συνεχιζόμενη δέσμευση στα σοσιαλιστικά εξισωτικά συναισθήματα και τις αξίες σε ορισμένες χώρες οι οποίες προσπάθησαν να χειριστούν αυτά τα συναισθήματα και τις αξίες στο πλαίσιο των πιέσεων για διεύρυνση της αγοράς".² Αλλά ήδη από το 1992 το οποίο γραφόταν το συγκεκριμένο κείμενο, ξεκίνησε στη Βουλγαρία μία θεραπεία σόκ και παράλληλα μία πορεία για να πραγματοποιηθούν μεγάλες ιδιωτικοποιήσεις για επιχειρήσεις οι οποίες είναι

¹ Από το «Το μέλλον της κοινωνικής πολιτικής στην ανατολική Ευρώπη» από το "Η νέα Ανατολική Ευρώπη". Επιμέλεια Deacon Εκδόσεις GUTENBERG, 1996. Σελίδα 293.

² Ο.π. σελίδα 307.

ενταγμένες στον κρατικό μηχανισμό, παρά το γεγονός ότι η πορεία πραγματοποιείται έως σήμερα, με αργούς ρυθμούς και πολλές καθυστερήσεις, αλλά και πολλά εμπόδια.

Ο Τάκης Φωτόπουλος αναφέρει χαρακτηριστικά τα ακόλουθα³: «...το ερώτημα είναι αν οι επικρατούσες σήμερα τάσεις στην Ανατολική Ευρώπη που έχουν στόχο τη δραστική μείωση του Κρατισμού και την ολοκλήρωση της ιστορικής διαδικασίας της αγοράς – μετά από την αναγκαστική παροδική διακοπή της – σημαίνουν και την ενίσχυση απελευθερωτικών τάσεων που αποβλέπουν στην πληρέστερη ικανοποίηση του πλέγματος των ανθρωπίνων αναγκών και τον αυτο - καθορισμό. Παραδόξως, στο ερώτημα αυτό δίνουν θετική απάντηση όχι μόνο, όπως θα περίμενε κανείς, οι οπαδοί του φιλελευθερισμού, αλλά (μέχρι τουλάχιστον το πραξικόπημα του 1991) και οι μέχρι χθες υποστηρικτές του υπαρκτού σοσιαλισμού».

Επομένως γίνεται σαφές και από τα παραπάνω ότι η πορεία προς την καπιταλιστική οικονομία στις επικρατούσες συνθήκες των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού αποτελεί πορεία μονόδρομο. Θα πρέπει να γίνει ακόμη κατανοητό, με βάση τα ανωτέρω, ότι σ' αυτή τη κατεύθυνση συμβάλλουν όλες οι κοινωνικές δυνάμεις, ακόμη και εκείνες οι οποίες στήριζαν τα κοινωνικά συστήματα του υπαρκτού σοσιαλισμού. Σ' αυτά τα πλαίσια κινήθηκαν και οι χώρες της βαλκανικής χερσονήσου, οι οποίες μέχρι και το 1989 βρίσκονταν υπό την επιρροή του «υπαρκτού σοσιαλισμού».

Ακόμη πιο συγκεκριμένα, πιο κάτω αναφέρει τα ακόλουθα: «Για τους πρώτους (οι οπαδοί του φιλελευθερισμού), οι παραπάνω τάσεις φιλελευθεροποίησης της οικονομίας καθώς και η εισαγωγή των θεσμών της έμμεσης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, σαν την πολιτική έκφραση του πλουραλισμού της αγοράς, αποτελούν τα βασικά στοιχεία που δικαιώνουν τον απελευθερωτικό χαρακτήρα της «επανάστασης» στην Ανατολική Ευρώπη. Κάθε δηλαδή βήμα που αποσκοπεί στη μείωση του κοινωνικού ρόλου στη διαδικασία της αγοράς, ρόλου που αναγκαστικά – λόγω του εξωγενούς χαρακτήρα του – έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική αποδοτικότητα, χαιρετίζεται, σε πλήρη συνέπεια με τη φιλελεύθερη κοσμοαντίληψη που ταυτίζει την ελευθερία με την απουσία κρατικών περιορισμών στην ατομική δραστηριότητα, σαν απελευθερωτικό».⁴

³ Από το “Η νεοφιλελεύθερη συναίνεση και η κρίση της οικονομικής ανάπτυξης”. Εκδόσεις ΓΟΡΔΙΟΣ, 1993. Σελίδα 39.

⁴ Από το “Η νεοφιλελεύθερη συναίνεση και η κρίση της οικονομικής ανάπτυξης”. Εκδόσεις ΓΟΡΔΙΟΣ, 1993. Σελίδα 39.

Η πορεία της μετάβασης προς τον καπιταλισμό πραγματοποιείται με αργούς ρυθμούς και όπως μπορεί να γίνει κατανοητό οι δυσκολίες είναι σημαντικές. Όπως αναφέρει ο Deacon, “Στη Βουλγαρία και στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης η βραδεία ωρίμανση της κοινωνίας των πολιτών υπό την αιγίδα της κρατικής εξουσίας μόλις που ξεκίνησε. Τα δημοκρατικά κινήματα και στις δύο χώρες έχουν αναδυθεί, αλλά μέχρι σήμερα οι παλιές συνήθειες του χειρισμού των πολιτικών πραγμάτων από τα συντεχνιακά της νομενκλατούρα, των διευθυντών των επιχειρήσεων που τη διαδέχθηκαν και από τους εκπροσώπους των εργατών διατηρούνται πεισματικά εν ζωή..... Η Ρουμανία, η Αλβανία και μέρος της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία) ανήκουν, επίσης, σε αυτή την κατηγορία”.⁵

Ο ίδιος περιγράφει την τριπλή τυπολογία του Esping Andersen (1990), στην οποία αναφέρονται οι τρεις διακριτοί δρόμοι της καπιταλιστικής κοινωνικής ευημερίας και οι οποίοι είναι χρήσιμοι για αναλυτικούς σκοπούς.⁶ Έτσι, πάντα ο ίδιος, με βάση αυτό το πλαίσιο γράφει τα εξής: “Οι τύποι φιλελεύθερων, συντηρητικών κορπορατιστικών και σοσιαλδημοκρατικών καθεστώτων διακρίνονται μεταξύ τους για διάφορους λόγους. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνεται ο βαθμός απο-εμπορευματοποίησης της κοινωνικής πολιτικής και των παροχών, που αποτελεί μέτρο βαθμού του κοινωνικού δικαιώματος στις υπηρεσίες ανεξάρτητα από την τιμή, την ασφαλιστική εισφορά ή την προϋπηρεσία. Ένα δεύτερο κριτήριο αφορούσε τη διανεμητική επίδραση της πολιτικής. Οι τύποι καθεστώτων είτε γεννούσαν ανισότητες είτε διατηρούσαν θεσμοθετημένες ανισότητες είτε αναδιένειμαν χρήματα και υπηρεσίες διορθώνοντας με τον τρόπο αυτό τις ανισότητες που δημιουργούσε η αγορά. Το τρίτο κριτήριο αναφέρεται στο μείγμα φορέων κράτους και αγοράς για τις παροχές όπως γίνεται εμφανέστερο στο παράδειγμα των συνταξιοδοτικών σχημάτων”⁷.

Πιο κάτω αναφέρει “Το παλιό σύστημα ήταν άκρως απο-εμπορευματοποιημένο, μονολότι τα βοηθήματα εξαρτιόντουσαν από την προϋπηρεσία, είχε μια ιδιαίτερη και μοναδική επίδραση στη διανομή κατά το ότι συνδύαζε σαφείς και ανοιχτές διανεμητικές και εξισωτικές πρακτικές που είναι χαρακτηριστικές για

⁵ Από το «Η κοινωνική πολιτική στην Ανατολική Ευρώπη» από το “Η νέα Ανατολική Ευρώπη”. Επιμέλεια DEACON Εκδόσεις GUTENBERG, 1996. Σελίδα 309.

⁶ Από το “Η νέα Ανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις GUTENBERG, 1996. Σελίδα 38.

⁷ Από το “Η νέα Ανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις GUTENBERG, 1996. Σελίδα 311.

σοσιαλ-δημοκρατικά καθεστώτα με λανθάνουσες και κρυφές συντηρητικές κορπορατιστικές διευθετήσεις με σκοπό την προστασία της προνομιούχας θέσης του κομματικού-κρατικού μηχανισμού". Και πιο κάτω συνεχίζει: "...το νέο σύστημα διαμορφώνεται ακριβώς από την επίδραση στις κατανοούμενες ως αποτυχίες του παλιού συστήματος. Έτσι, σε πολύ γενικές γραμμές, είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι το νέο σύστημα ανισοτήτων και θα στηριχτεί πολύ περισσότερο στην αγορά για την παροχή συντάξεων και άλλων υπηρεσιών...Με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά φαίνεται να αναδύεται ένας τύπος φιλελεύθερου καθεστώτος κοινωνικού κράτους. Η αγορά και ίσως σε μικρότερο βαθμό η ατομική ιδιοκτησία εκτεινόμενη στη σφαίρα της κοινωνικής ευημερίας θεωρήθηκε από όλες τις κοινωνικές ομάδες ως προϋπόθεση για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη".⁸

Ο Rolf Alter, τον Αύγουστο του 1994, ειδικευμένος στις διεθνείς επενδύσεις και ειδικά στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, στη Διεύθυνση Δημοσιονομικών και Επιχειρηματικών Θεμάτων του ΟΟΣΑ, έγραφε στο περιοδικό "Επιλογή"⁹ τα ακόλουθα: "Οι στρατηγικές για την ανάπτυξη για την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και στις Ανεξάρτητες Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, θα πρέπει να έχουν ως πρωταρχικό στόχο τους την προβολή όλων των ευκαιριών και τη μείωση της αβεβαιότητας για τον ξένο επενδυτή. Πιο συγκεκριμένα θα πρέπει να περιλαμβάνουν ορθολογικά μακροοικονομικά μέτρα, σταθερό πολιτικό πλαίσιο, νομικό και θεσμικό πλαίσιο για τον ιδιωτικό τομέα, στο οποίο θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται και η φορολογική πολιτική, αποτελεσματικούς μηχανισμούς ιδιωτικοποίησης, ισχυρό χρηματοπιστωτικό τομέα και μέτρα για την προώθηση των ξένων άμεσων επενδύσεων". Μέσα απ' όλες τις ανωτέρω αναφορές, μας δίνεται η δυνατότητα να κατανοήσουμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα πρέπει να δράσουν οι ελληνικές επιχειρήσεις και παράλληλα το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις. Γίνεται φανερό ότι στα νέα δεδομένα και στις συγκεκριμένες χώρες, αναπτύσσεται μία νέα κυρίαρχη τάξη η οποία θα υπερασπιστεί τα συμφέροντα της και θα διαμορφώσει τις ανάλογες συμμαχίες για την προάσπιση των συμφερόντων της. Αλλά η ισχύς του ξένου κεφαλαίου και η ίδια η θέση των

⁸ Από το "Η νέα Ανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις GUTENBERG, 1996. Σελίδα 312.

⁹ Περιοδικό «ΕΠΙΛΟΓΗ» Αύγουστος 1994.

νέων αναδυόμενων οικονομιών, μας οδηγεί σε ένα συμπέρασμα ότι θα αναπτυχθούν εκείνες οι προϋποθέσεις για την επεκτατική πολιτική του διεθνούς κεφαλαίου και κυρίως στα Βαλκάνια και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή, όπου το ελληνικό κεφάλαιο για να μπορέσει να παίξει σημαντικό ρόλο θα πρέπει να αναδιαρθρωθεί και να οριοθετήσει τους στόχους του. Αυτό προφανώς θα προσπαθήσουμε να το αποδείξουμε με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε και σε συνδυασμό με το θεωρητικό πλαίσιο που θα θεμελιώσει τη συγκεκριμένη άποψη. Πλην όμως δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι και η πολιτική των ελληνικών επιχειρήσεων προσδιορίζεται από την ίδια επεκτατική λογική. Αυτό ακριβώς θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε στα ιδιαίτερα κεφάλαια που αφορούν την οικονομική διεξόδυση και τους στόχους του διεθνούς και ελληνικού κεφαλαίου στις βαλκανικές χώρες.

Πρέπει εδώ να γίνει κατανοητό ότι για να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στις βαλκανικές αγορές θα πρέπει πρώτα απ' όλα να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Στα πλαίσια αυτά όπως αναφέρει ο Ευάγγελος Καραφωτάκης, ο οποίος θα μας απασχολήσει και πιο κάτω αναφέρει τα ακόλουθα: "Οι επενδυτικές ευκαιρίες της κάθε βαλκανικής χώρας προσδιορίζεται από πέντε βασικούς παράγοντες, τους ακόλουθους:

1. Τον χρόνο.
2. Τον επιχειρηματικό κίνδυνο.
3. Τις ανάγκες της αγοράς.
4. Τη χώρα προέλευσης της άμεσης ξένης επένδυσης.
5. Τις προτεραιότητες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η υπέρβαση αυτών των παραγόντων και η προσέγγιση με όρους διεθνούς πρακτικής, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εκδήλωση διαφόρων ανεπιθύμητων παρεμβάσεων και εμποδίων.

Η εμπειρία έχει αποδείξει ότι η ανάληψη επενδυτικής πρωτοβουλίας στις βαλκανικές χώρες σε μετάβαση πρέπει να ακολουθεί ιδιόμορφη πορεία, η οποία προσιδιάζει στις ιδιαίτερες συνθήκες ανάπτυξης της κάθε χώρας¹⁰.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι επενδύσεις από τις διεθνείς επιχειρήσεις στις συγκεκριμένες οικονομίες είναι πολύ σημαντικές στα πλαίσια της διαδικασίας της μετάβασης των χωρών από κεντρικά σχεδιαζόμενες οικονομίες σε

¹⁰ Από το "Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης". Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 1999. Σελίδα 215.

οικονομίες της ελεύθερης αγοράς, με άλλα λόγια σε συνθήκες καπιταλιστικής οικονομίας. Εξάλλου στη συγκεκριμένη φάση που διανύουμε μόνο οι διεθνείς επιχειρήσεις και οι πολυεθνικές μπορούν να παίξουν το ρόλο του καταλύτη στις συγκεκριμένες οικονομίες. Ο βασικότερος λόγος είναι ότι οι συγκεκριμένες χώρες έχουν ανάγκη από χρηματοδοτικούς πόρους, ακόμη έχουν την ανάγκη της εφαρμογής της νέας τεχνολογίας, νέες μορφές οργάνωσης των επιχειρήσεων και της διαχείρισής τους, πρόσβαση στις διεθνείς αγορές και τους χρηματοπιστωτικούς ομίλους, παράγοντες που είναι σημαντικοί για την ανάπτυξη των δεδομένων μιας καπιταλιστικής οικονομίας.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Rolf Alter, "Οι επιδόσεις των ξένων κεφαλαίων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στις ανεξάρτητες Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ποικίλλουν. Εκατοντάδες ξένες εταιρείες έχουν επενδύσει στην περιοχή, ο αριθμός των επενδυτικών προγραμμάτων με συμμετοχή ξένων κεφαλαίων αυξάνεται ραγδαία και ο όγκος των ξένων κεφαλαίων για άμεσες επενδύσεις αυξάνεται επίσης. Ο συνολικός όγκος ωστόσο των ξένων επενδύσεων στην ευρύτερη περιοχή υπολείπεται σημαντικά του αναγκαίου για την ταχεία βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης στις χώρες αυτές. Επιπλέον, από τις αρχές του 1993 παρατηρείται μια τάση στασιμότητας του όγκου των κεφαλαιακών εισροών στις οικονομίες αυτές". Πιο κάτω δε, αναφέρει τα ακόλουθα: "Η χάραξη αποτελεσματικής μακροοικονομικής πολιτικής και η πολιτική δέσμευση για εκδημοκρατισμό και λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς δεν αρκούν για τη μείωση της αβεβαιότητας των ξένων επενδυτών.

Για να προσελκυσθούν ξένες εταιρείες να δεσμεύσουν τα κεφάλαια τους σε μία χώρα με οξύτατη ανάγκη προωθήσεως της ανάπτυξης της, θα πρέπει η κυβέρνηση να μπορεί να προβάλλει έναν υψηλό βαθμό αξιοπιστίας και να έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει σαφείς, απλές και προσανατολισμένες στην αγορά πολιτικές. Ακόμη και τότε θα χρειαστεί ένα διάστημα πριν εμφανισθούν οι πρώτες σημαντικές άμεσες επενδύσεις: η οικοδόμηση μιας αξιόπιστης εικόνας απαιτεί χρόνο και στις περισσότερες από αυτές τις χώρες η πολιτική των μεταρρυθμίσεων εφαρμόστηκε σχετικά πρόσφατα."

Στο διάστημα 1989-1998, οι ξένοι επενδυτές μπορούσαν να συμμετάσχουν στην ανάπτυξη μεικτών επιχειρήσεων, ή να ιδρύσουν επιχειρήσεις οι οποίες εξ

ολοκλήρου θα ανήκαν στους ίδιους τους ξένους επιχειρηματίες, ή να συμμετάσχουν σε μια εγχώρια επιχείρηση με τη δυνατότητα κατοχής ενός μικρού ποσοστού μετοχών. Σε αυτό άλλωστε συνέβαλλε και το γεγονός ότι από τη στιγμή που μία επένδυση εγγραφόταν νομίμως στα μητρώα εταιρειών μιας χώρας υποδοχής, ήταν ελάχιστοι και οι περιορισμοί για τη νομική μορφή μιας επένδυσης. Εξίσου σημαντικό στοιχείο για την πραγματοποίηση επενδύσεων ήταν και είναι ο ελεύθερος επαναπατρισμός των κερδών, των μισθών των ξένων εργατών, αλλά δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι τα δικαιώματα στην πνευματική ιδιοκτησία δεν προστατεύονται ακόμη πλήρως. Επίσης θεωρώ σημαντικό ότι η εσωτερική νομοθεσία και ακόμη το δίκτυο των Διμερών Επενδυτικών Συμβάσεων προβλέπουν τις περισσότερες φορές αποζημιώσεις στις περιπτώσεις που πραγματοποιηθούν απαλλοτριώσεις και φυσικά κάτι ανάλογο συμβαίνει και στις διαδικασίες για την διευθέτηση των διαφορών.

Στα πλαίσια του ίδιου άρθρου στο περιοδικό "Επιλογή", ο Rolf Alter γράφει τα εξής: "Οι περισσότερες οικονομίες που βρίσκονται στη διαδικασία της μετάβασης στο καθεστώς της ελεύθερης αγοράς ακολουθούν ευρέως την αρχή της εθνικής δικαιοδοσίας, σύμφωνα με την οποία η χώρα υποδοχής δεσμεύεται να αντιμετωπίζει τις επιχειρήσεις υπό ξένο έλεγχο που βρίσκονται στο έδαφος της όχι λιγότερο ευνοϊκά απ' ότι τις εγχώριες".

Χαρακτηριστικό των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που βρίσκονται στη διαδικασία της μετάβασης και τον καπιταλιστικό μετασχηματισμό με βάση την οικονομία της αγοράς, προκειμένου να προσελκύσουν ξένους επενδυτές προσπαθούν να εφαρμόσουν μία ευνοϊκή φορολογική πολιτική. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα οφέλη και τα μειονεκτήματα αυτής της πολιτικής στο σύνολο των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ ποικίλλουν. Πάντως μία τέτοια φορολογική πολιτική αποτελεί σοβαρή προϋπόθεση για επενδυτικές πρωτοβουλίες και αποτελεί σοβαρό επιχείρημα για τις χώρες αυτές, για το λόγο ότι οι προσφορές και από άλλες περιοχές είναι εξίσου σημαντικές. Επομένως τα κίνητρα θα πρέπει να περιέχουν σαφή και αντικειμενικά κριτήρια.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι το 1992 δημιουργήθηκε η Συμβουλευτική Ομάδα του ΟΟΣΑ (AGI), με στόχο τις επενδύσεις και ακόμη για την παροχή ενός μέσου με στόχο:

- Να υπάρχει ανταλλαγή εμπειρίας στη στρατηγική των ξένων επενδύσεων ανάμεσα σε ανώτατους αξιωματούχους των κυβερνήσεων του δυτικού κόσμου, των οικονομιών των χωρών οι οποίες βρίσκονται σε μετάβαση και ακόμη των εκπροσώπων τόσο του ιδιωτικού τομέα όσο και των εργατικών συνδικάτων.
- Να παρακολουθεί την πρόοδο της νομοθεσίας και της πολιτικής που ακολουθείται για τις ξένες επενδύσεις, καθώς επίσης και τις ποσοτικές εξελίξεις που θα υπάρχουν στην πορεία των επενδύσεων. Βασικός στόχος επομένως είναι να υπάρχει η δυνατότητα, ώστε οι υπεύθυνοι της οικονομικής πολιτικής των χωρών οι οποίες βρίσκονται σε μετάβαση, να ενημερώνουν σε τακτική βάση για τις όποιες θεσμικές και νομοθετικές αλλαγές στις χώρες τους.
- Να συζητούνται θέματα οικονομικής πολιτικής τα οποία τοποθετούν τις ξένες επενδύσεις στο ευρύτερο πλαίσιο των μεταρρυθμιστικών διαδικασιών.

Το ουσιαστικό έργο της Συμβουλευτικής Ομάδας άρχισε με τη συνεδρίαση στο Παρίσι, τον Ιανουάριο του 1993, η οποία τελικά είχε διαμορφώσει ένα κατάλογο με συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία ωθούσαν στη δημιουργία ενός αρκετά ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος. Η δεύτερη συνεδρίαση, έγινε τον Ιούλιο του 1993, και είχε ως κέντρο της προσοχής της τα επενδυτικά πρότυπα των επενδυτών της δύσης. Δηλαδή στηρίχθηκε σε μία συγκριτική μελέτη των επενδυτικών διαδικασιών και εξέτασε ειδικές περιπτώσεις από μεμονωμένους επιχειρηματίες της δύσης που είχαν την εμπειρία των επενδύσεων στις αναδυόμενες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Τον Φεβρουάριο του 1994 έγινε η τρίτη συνεδρίαση της Συμβουλευτικής Ομάδας στη Βουδαπέστη και συζήτησε το ρόλο των χρηματοδοτικών και εγγυητικών προτάσεων για την ενίσχυση των ξένων επενδύσεων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για την ανάλυση της πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας της βαλκανικής χερσονήσου στη “μετακομμουνιστική” περίοδο, τα τελευταία χρόνια έχουν γραφεί και παρουσιαστεί πολλά στοιχεία από οικονομολόγους και πολιτικούς επιστήμονες, που στόχο είχαν να δουν την πορεία των χωρών αυτών. Τα

κίνητρα ήταν η προσαρμογή των συγκεκριμένων χωρών στη νέα διεθνή πραγματικότητα και τη δυνατότητα ευελιξίας που έχουν οι οικονομίες τους στα πλαίσια αυτών των εξελίξεων. Η εστίαση των ενδιαφερόντων τους ήταν πάντα προσαρμοσμένη στα πλαίσια της κλασικής οικονομικής σκέψης και της νεοκλασικής με αναλύσεις σε τομείς όπως η τεχνολογία, η βιομηχανική υποδομή, η σχέση των χωρών με το ΔΝΤ και ακόμη για τους Έλληνες ενδιαφερόμενους, στο σύνολο των κοινωνικών επιστημόνων, ήταν η σχέση των Ελλήνων επιχειρηματιών με τις συγκεκριμένες χώρες.

Χωρίς να παραβλέψουμε την τελευταία παράγραφο, αντίθετα θα γίνει η εστία της αναφοράς μας, θα προσπαθήσουμε να δούμε τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις της Ελλάδας και των Ελλήνων επιχειρηματιών με τις συγκεκριμένες χώρες, στα πλαίσια της διεθνούς οικονομίας και της λογικής της υπαγωγής της βαλκανικής χερσονήσου στη βασική της μορφή: Στα πλαίσια της περιφερειακής ανάπτυξης και τις επιδράσεις που διαχέονται στη βαλκανική χερσόνησο.

Επομένως η πορεία της έρευνας θα έχει τις κατευθύνσεις:

1. Το θεωρητικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί για την ανάπτυξη της περιφέρειας.
2. Η ένταξη της βαλκανικής χερσονήσου στην παγκόσμια αγορά και ο ρόλος της Ελλάδας στη συγκεκριμένη κατεύθυνση.
3. Ο ρόλος της έννοιας της εξάρτησης και του ιμπεριαλισμού στην ανάπτυξη της οικονομίας των βαλκανικών χωρών και ο ρόλος της ελληνικής αστικής τάξης και του ελληνικού κράτους γενικότερα.
4. Ειδικά η στρατηγική της ελληνικής επιχειρηματικής αστικής τάξης για την επέκταση της στη βαλκανική χερσόνησο.
5. Οι στόχοι των ελληνικών επενδύσεων και οι επιδιώξεις των Ελλήνων επιχειρηματιών από την προοπτική των βαλκανικών αγορών.
6. Συνολικά, ποια είναι η δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια.
7. Η πορεία της οικονομίας των βαλκανικών χωρών πριν και μετά το 1989.
8. Το ανταγωνιστικό περιβάλλον μέσα στο οποίο θα πραγματοποιηθούν οι συγκεκριμένες προσπάθειες και ακόμη του πεδίου των συγκρούσεων των Ελλήνων επιχειρηματιών με τις ξένες πολυεθνικές επιχειρήσεις και την

τακτική που θα ακολουθήσουν για την απόσπαση ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου μεριδίου.

9. Τέλος η επιχειρηματική σύγκρουση και ο ανταγωνισμός με την Τουρκία, που είναι και η κυριότερη περιφερειακή δύναμη της περιοχής

Η ανάλυση ενός τόσο σύνθετου και πολύπλοκου φαινομένου θα γίνει με δύο διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις:

Η μία προσέγγιση θα αφορά την επαγωγική μέθοδο και θα στηριχτούμε συγκεκριμένα στα εμπειρικά δεδομένα για να μπορέσουμε να συναγάγουμε ορισμένα κρίσιμα συμπεράσματα, τα οποία θα αφορούν την πορεία των ελληνικών επιχειρήσεων γενικά, το ρόλο των Ελλήνων επιχειρηματιών σε όλη την πορεία της επέκτασης τους, το ρόλο του ελληνικού κρατικού μηχανισμού στην πορεία της διείσδυσης του ελληνικού κεφαλαίου στις βαλκανικές αγορές και το μηχανισμό της προέκτασης τους σε περαιτέρω στόχους. Είναι στοιχεία τα οποία θα συμβάλλουν στην τεκμηρίωση της προσέγγισης από την οπτική γωνία της εξάρτησης, στην εποχή της νέας τεχνολογικής επανάστασης της επικοινωνίας και της πληροφορίας. Επίσης για την θεμελίωση των θεωριών πάνω στις οποίες βασίστηκε και το μοντέλο ανάπτυξης τόσο της βαλκανικής χερσονήσου όσο και η πορεία των ξένων πολυεθνικών στη διείσδυση τους στις βαλκανικές αγορές, όπου ανάμεσα τους βρίσκονται και οι ελληνικές επιχειρήσεις. Με άλλα λόγια θα προσπαθήσουμε να δούμε σε ποιόν βαθμό ισχύουν οι θεωρητικές κατασκευές και σε ποιο βαθμό ισχύει η διαφοροποίηση τους.

Επίσης θα χρησιμοποιήσουμε την παραγωγική μέθοδο, η οποία και θα προηγηθεί για να αναπτύξουμε το θεωρητικό σκέλος, για να γίνει κατανοητό το πλαίσιο της ανάπτυξης του εμπειρικού σκέλους της έρευνας, και ακόμη για να γίνει πλήρως κατανοητή η σχέση του εμπειρικού μέρους με το θεωρητικό καταφεύγουμε σε ένα σημαντικό όγκο πληροφοριών, και στο πλαίσιο της συγκεκριμένης αξιωματικής θεωρίας θα στηριχτούμε στα στοιχεία που έχουμε συγκεντρώσει για να δούμε σε ποιο βαθμό ισχύουν οι ανωτέρω θεωρίες. Εδώ θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι θεωρίες οι οποίες αφορούν τα ζητήματα της εξάρτησης, της ανάπτυξης και της υπανάπτυξης, ακόμη και οι θεωρίες της ιμπεριαλιστικής διείσδυσης των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών. Οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών ασκούν μία πολιτική μέσα από την

οποία εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των πολυεθνικών τους εταιρειών και οι οποίες τελικά παίζουν καταλυτικό ρόλο στα νέα πλαίσια της διεθνοποίησης και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να επιβιώσει και να αναπτυχθεί και η ίδια η Ελλάδα και κυρίως η ελληνική αστική τάξη.

Όπως γίνεται αντιληπτό για να μπορέσουμε να έχουμε μία ολοκληρωμένη εικόνα θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε και τις δύο μεθόδους. Αυτό βασίζεται στην υπόθεση ότι θέλουμε να συνδυάσουμε το θεωρητικό σκέλος με το εμπειρικό για να δούμε σε ποιο βαθμό επιβεβαιώνεται η θεωρία και σε ποιο βαθμό προσαρμόζεται στα εμπειρικά δεδομένα. Το θεωρητικό σκέλος από μόνο του κρύβει την αδυναμία ότι είναι αδύνατο να εμπεριέχει μία γενική εικόνα που να καλύπτει όλα τα εμπειρικά δεδομένα και από την άλλη δεν μπορούμε να καταγράψουμε όλα τα εμπειρικά δεδομένα και να μπορέσουμε να εφαρμόσουμε μια ειδική παρθενική θεωρία. Επομένως οι δύο μέθοδοι στην περίπτωση μας θα λειτουργήσουν συμπληρωματικά και θα καλύπτει η μία την άλλη, ώστε να υπάρξει ένας σωστός προσανατολισμός στη διαδικασία και στην εξέλιξη της έρευνας μας. Ξεκινώντας από την θεωρία, θα καταγράψουμε τα βασικότερα ρεύματα γύρω από τις θεωρίες που αφορούν την εξάρτηση, την ανάπτυξη, τις θεωρίες για τον ιμπεριαλισμό. Κατόπιν θα επιχειρήσουμε να δούμε τη θέση όλων των βαλκανικών χωρών την περίοδο 1945-1989, και τη σχέση τους με τους δύο ξεχωριστούς συνασπισμούς αυτής της περιόδου και συγκεκριμένα με το σύμφωνο του NATO και το σύμφωνο της Βαρσοβίας, στο οποίο τον κυρίαρχο ρόλο έπαιξε η ΕΣΣΔ.

Κατόπιν στην εμπειρική μέθοδο θα καταγράψουμε όλα τα δεδομένα που διαθέτουμε για την πορεία των οικονομιών, καταρχήν, των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου πριν και μετά το 1989, επίσης τους κινδύνους και τις προοπτικές που έχει η κάθε χώρα χωριστά. Εν συνεχεία θα δούμε τις ελληνικές επενδύσεις οι οποίες έχουν επεκταθεί στην βαλκανική χερσόνησο. Εκεί θα κατανοήσουμε το είδος των επενδύσεων και τη συνολική στρατηγική, τόσσο όσο αφορά εκείνες τις επενδύσεις οι οποίες βασίζονται στη συνολική στρατηγική της ελληνικής αστικής τάξης και της προσπάθειας της κατάκτησης σημαντικού μεριδίου στο διεθνή ανταγωνισμό, όσο και εκείνη την πλευρά των Ελλήνων επιχειρηματιών που στοχεύουν στο πρόσκαιρο κέρδος. Τέλος στις προοπτικές

που θα διαμορφωθούν μετά τη λήξη του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου που είναι η αφετηρία μίας νέας εποχής για την περιοχή των Βαλκανίων. Εδώ θα κατανοήσουμε για το λόγο που έχουν αναπτυχθεί συγκεκριμένοι κλάδοι, όπως για παράδειγμα ο κλάδος των τροφίμων και των προϊόντων και ακόμη ποιοι είναι οι στρατηγικοί στόχοι αιχμής και τι ρόλο προτίθενται να παίξουν σ' αυτούς οι Έλληνες επιχειρηματίες στην βαλκανική αγορά, όπως για παράδειγμα οι τηλεπικοινωνίες και η ενέργεια. Εδώ θα ακόμη θα δούμε ποιοι παράγοντες συμβάλλουν ως κίνητρα για την ανάπτυξη των επενδύσεων στα Βαλκάνια, όπως για παράδειγμα το φτηνό εργατικό δυναμικό, και με ποιο τρόπο αξιοποιείται κάθε παράγοντας. Εδώ επίσης θα κατανοήσουμε μέσα από τις επιστημονικές αναλύσεις, αν τα πολιτειακά μέτρα είναι από μόνα τους αρκετά:

- Για την ανάπτυξη του εμπορίου των επιχειρήσεων με τις χώρες αυτές.
- Αν τα πολιτειακά μέτρα μπορούν να βοηθήσουν τον Έλληνα επιχειρηματία ή δεν μπορούν στην υπό εξέταση χώρα.¹¹

Όσον αφορά την παραγωγική μέθοδο θα μας βοηθήσει γιατί σαν θεωρητικό σκέλος, θα συμβάλλει για την κατανόηση του εμπειρικού μέρους. Θα πρέπει να δούμε το είδος της ζήτησης στις βαλκανικές αγορές, τις προδιαγραφές του προϊόντος και ακόμη την υποδομή η οποία αφορά τις αποκρατικοποιήσεις και τη δομή της βιομηχανίας των συγκεκριμένων χωρών που είναι στο στόχαστρο των ξένων πολυεθνικών. Απαιτείται η γνώση των μικροοικονομικών παραγόντων και με έμφαση στο διεθνές μάρκετινγκ, για να πραγματοποιηθεί μία μακρόχρονη και όχι ευκαιριακή εμπορική σχέση.¹² Απαιτείται επομένως μία μακροχρόνια αναγνώριση, πρόβλεψη των αναγκών αλλά των ενδιαφερόντων της χώρας στην οποία γίνεται η επένδυση¹³ και να υπάρχει η αντιστοιχία της αγοράς με τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των επιχειρηματιών, όπως για παράδειγμα η αγορά των Βαλκανίων που αντιστοιχεί σε 60.000.000 καταναλωτές και μαζί με την αγορά της Ελλάδας και της Τουρκίας σε 130 εκατ. Άλλωστε εκείνο που ενδιαφέρει σε πολλούς επιχειρηματίες είναι η έντονη και η επιτακτική ανάγκη για την πώληση των προϊόντων ανεξάρτητα από την ποιότητα τους ή την οργάνωση της εταιρείας.¹⁴ Επίσης για να γίνει κατανοητός

¹¹ Από το "ΑΓΟΡΑ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ, 2 (1) 1996". Άρθρο του Ιωάννη Μυλωνάκη.

¹² Από το βιβλίο του Γ. Πανηγυράκη "Διεθνές εξαγωγικό Μάρκετινγκ". Εκδόσεις ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ, ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1992. Σελίδα 41.

¹³ Από το βιβλίο του L. Walsh "International Marketing". M & e. Handbooks, Macdonald & Evans, 1981. Σελίδα 1.

¹⁴ Από το βιβλίο του G. Lancaster - P. Reunolds, "Marketing, the Institute of management". OXFORD: BUTTERWORTH HEINEMANN, 1995. Σελίδα 2.

ο στόχος της ελληνικής επιχειρηματικής αστικής τάξης και ακόμη πως διαμορφώνεται η περιφερειακή εξάρτηση, η διεθνής επιβολή του ιμπεριαλισμού και η μορφή της λειτουργίας του θα πρέπει να τις δούμε ως ομάδες και σφαίρες ζωνών επιρροής. Σ' αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να δούμε πως έχουν ομαδοποιηθεί οι χώρες του "υπαρκτού σοσιαλισμού", για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις ανάγκες της διεθνούς κεφαλαίου και φυσικά και του ελληνικού κεφαλαίου. Ο Ε. Καραφωτάκης τις χωρίζει σε τρεις σφαίρες:

1. Χώρες Κεντρικής Ευρώπης. Είναι η Τσεχία, η Σλοβακία, η Πολωνία, η Ουγγαρία, ακολουθούν οι τρεις βαλτικές η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία και εδώ τοποθετεί και τη Σλοβενία παρόλο που είναι βαλκανικό κράτος και τούτο όπως λέει γιατί τείνει προς δυτικά πρότυπα.
2. Βαλκανικές χώρες. Είναι οι υπόλοιπες βαλκανικές χώρες. Δηλαδή Η Γιουγκοσλαβία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Αλβανία και η ΠΓΔΜ.
3. Χώρες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Είναι η Ρωσία, η Ουκρανία, η Λευκορωσία, η Μολδαβία, η Γεωργία, η Αρμενία, η Κιργιζία, το Τουρκμενιστάν, το Καζαχστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Αζερμπαϊτζάν. Εδώ τοποθετεί και τη Βοσνία.¹⁵

Είναι σημαντικό πάντως να έχουμε ως οδηγό ότι η οικονομική δύναμη των συγκεκριμένων χωρών υπολείπονται από την αντίστοιχη των Δυτικών καπιταλιστικών χωρών. Σε μία έρευνα στο Eurostat, New Europe, May 19-25, 1996, παρατηρούμε ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Σλοβενίας και της Τσεχίας από τις πλέον αναπτυσσόμενες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης είναι το 1/3 των ΗΠΑ, ενώ της Μολδαβίας το 1/10. Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε την εμβρυακή καταναλωτική κατάσταση των συγκεκριμένων χωρών, σύμφωνα με τους Evans - Tomlinson.¹⁶

Στο τρίτο μέρος θα γίνει η προσπάθεια για να κατανοήσουμε την έννοια του ιμπεριαλισμού στη σύγχρονη εποχή, σε συνδυασμό με το εμπειρικό μέρος που θα αναλύσουμε στο δεύτερο μέρος και να κατανοήσουμε το ρόλο της ελληνικής αστικής τάξης και του διεθνούς κεφαλαίου στα νέα δεδομένα. Στα ίδια πλαίσια και σε συνδυασμό με το εμπειρικό μέρος θα δούμε την έννοια της εξάρτησης και ακόμη τις αιτίες της καθυστερημένης ανάπτυξης και σε ποιο βαθμό ισχύουν όλα τα ανωτέρω, σ' αυτές στις συγκεκριμένες νέες περιοχές που έχουν δια-

¹⁵ Από το "Διαβαλκανικά δίκτυα". ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 14.

μορφωθεί, δηλαδή στα νέα δεδομένα και πιο συγκεκριμένα στα Βαλκάνια και θα δούμε αν έχουν προκύψει διαφορές με τις κλασσικές θεωρίες. Αυτό προκύπτει μόνο από ένα συνδυασμό της επαγωγικής και της παραγωγικής μεθόδου.

Για παράδειγμα σε ποιο βαθμό ισχύει η θεωρία του ιμπεριαλισμού που ανέπτυξε ο Λένιν. Είναι ανάγκη να την τροποποιήσουμε και να την προσαρμόσουμε στα νέα δεδομένα με μία καινούργια έννοια, για παράδειγμα την έννοια του “δορυφορικού ιμπεριαλισμού”;

¹⁶ Από το “ East meet west, the application of western research techniques to the east European consumer”. Esomar, seminar on marketing integration of east and west Europe. Σελίδα 117.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο
Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΩΝ
ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την πορεία της οικονομίας των βαλκανικών χωρών του “πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού” στα πλαίσια της διεθνούς οικονομίας, αλλά και τη διαδικασία που ακολουθείται στη μεταβατική τους κατεύθυνση προς την οικονομία της αγοράς ως βαλκανική περιφέρεια, θα πρέπει πρώτα απ’ όλα να γνωρίζουμε τις θεωρίες που επικράτησαν για την έννοια της περιφέρειας, για την έννοια της εξάρτησης, όπως και τη λογική των μεταβατικών οικονομιών.

Η θεωρία της ανάπτυξης έχει αναπτυχθεί κατά κύριο λόγο τον 19ο και 20ο αιώνα. Εμείς θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε ένα μέρος των σημαντικότερων απόψεων που θα μας βοηθήσουν στην κατανόηση του θέματος μας. Οι συγκεκριμένες απόψεις εντάσσονται στις δύο βασικές κατευθύνσεις στην φιλελεύθερη κατεύθυνση και στην μαρξιστική. Θα ξεκινήσουμε από τις θεωρίες που ανέπτυξαν οι φιλελεύθεροι θεωρητικοί.

1. ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σύμφωνα με τον Rostow οι κοινωνικές οργανώσεις περνούν από πέντε στάδια ανάπτυξης. Ο ίδιος αναφέρει την εξής σειρά:

α) Το στάδιο της παραδοσιακής κοινωνίας. Εδώ εντάσσονται οι κοινωνίες των καθυστερημένων χωρών. Με άλλα λόγια είναι το στάδιο των υπανάπτυκτων χωρών.

β) Οι προϋποθέσεις για την απογείωση. Εδώ έχουμε την παρέμβαση εξωτερικών δυνάμεων οι οποίες θα συμβάλλουν στο ξεπέρασμα της υπανάπτυξης.

γ) Το στάδιο της απογείωσης. Σ’ αυτό το στάδιο αναπτύσσεται μία συγκεκριμένη επενδυτική στρατηγική για να μπορέσει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την απογείωση.

δ) Ο καλπασμός προς την ωριμότητα. Εδώ πλέον έχει δημιουργηθεί η απογείωση και μπαίνουν οι προϋποθέσεις για μία σύγχρονη κοινωνία.

ε) Τέλος υπάρχει το τελευταίο στάδιο που είναι ο αιώνας της απογείωσης.¹

Σ' αυτή τη θεωρία άσκησε κριτική ο Γκούντερ Φράνκ, ο οποίος θεώρησε ότι ο τρόπος με τον οποίο αναλύει το μοντέλο του ο Rostow, στην ουσία αρνείται την ιστορικότητα στις υπανάπτυκτες κοινωνίες, η οποία τελικά είναι ένα προνόμιο των αναπτυγμένων κοινωνιών και οι οποίες είναι και το αποτέλεσμα της ιστορικής συνέχειας.²

Ο Myrdal, ένας άλλος θεωρητικός, χρησιμοποιεί τον "όρο" πόλωση για να επισημάνει την ύπαρξη δύο αντίθετων πλευρών.³ Από τη μία υπάρχει ο "Βορράς" ο οποίος είναι το αναπτυγμένο κέντρο και ο "Νότος" που είναι η υπανάπτυκτη ενδοχώρα. Σύμφωνα με τον ίδιο, το κέντρο είναι συνδεδεμένο με την υπανάπτυκτη ενδοχώρα με το μηχανισμό των εξαπλωτικών ή ευνοϊκών επιδράσεων και το μηχανισμό των ανασταλτικών ή δυσμενών επιδράσεων. Ο Myrdal πιστεύει ότι μακροπρόθεσμα θα επικρατήσουν οι ανασταλτικές επιδράσεις και αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται η ανισότητα ανάμεσα στο κέντρο και την ενδοχώρα.

Ο Myrdal ακόμη διατύπωσε και τη θεωρία της κυκλικής και επισωρευτικής αιτίας.⁴ Αυτή η θεωρία ξεκίνησε από την τάση των ανεπτυγμένων και υπανάπτυκτων χωρών να μεγαλώνουν τις ανισότητες τους. Η θεωρία αυτή έρχεται σε αντίθεση με τη κλασική θεωρία της ισορροπίας και έτσι παραθέτει την άποψη του, όπου λόγω της κυκλικής αιτίας, οι κοινωνικές διαδικασίες είναι επισωρευτικές, που σημαίνει ότι προκαλούν δυνάμεις οι οποίες επιδρούν προς την ίδια κατεύθυνση και μ' αυτόν τον τρόπο απομακρύνουν το σύστημα από την ισορροπία.

Ο Perroux προσπαθεί να κάνει μία προσπάθεια να εξηγήσει την υπανάπτυξη μέσα από την κυριαρχία η οποία πηγάζει από τη διαφορά της οικονομικής δραστηριότητας των χωρών οι οποίες συμμετέχουν στο εμπόριο.⁵

Μία ακόμη άποψη με στοιχεία αστικής αντίληψης για την ανάπτυξη είναι και η αντίληψη για την κυριαρχία του O. Sunkel. Ο Sunkel μελέτησε τη

¹ Από το "The states of economic growth a non communist manifesto", 1962.

² Από το "Sociology of development of underdevelopment of sociology", στο J. D. Cockcroft and A. G. Frank, Dependence and development, 1972". Σελίδα 346-347.

³ Από το "Economic theory and Under-developed regions, 1957".

⁴ Από το "Economic theory and Under developed regions, 1957".

σχέση ανάμεσα στα εσωτερικά οικονομικά προβλήματα και τα προβλήματα του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος.⁵ Έτσι σύμφωνα μ' αυτόν, η ανάπτυξη και η υπανάπτυξη είναι δύο πλευρές της κοινής γενικής διαδικασίας. Ιστορικά υπήρξαν παράλληλες διαδικασίες, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους λειτουργικά. Επομένως το σύγχρονο σύστημα διεθνών σχέσεων είναι ένα σύστημα κυριαρχίας των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών οι οποίες επιβάλλονται πάνω στις υπανάπτυκτες χώρες. Τα δύο πιο σημαντικά στοιχεία του συστήματος είναι:

- 1: Η αυξανόμενη σημασία που έχουν οι πολυεθνικές εταιρείες και,
- 2: Η αυξανόμενη οικονομική δραστηριότητα των κυβερνήσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Ακόμη η υποδομή των συστήματος των διεθνών οικονομικών σχέσεων διαμορφώνεται από τις πολυεθνικές εταιρείες, οι οποίες και αποτελούν το πλέον δυναμικό εργαλείο των βιομηχανικά αναπτυσσόμενων χωρών. Επίσης οι πολυεθνικές εταιρείες αντικαθιστούν σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό την αγορά, από τη στιγμή που ελέγχουν τις τιμές των συντελεστών παραγωγής, ακόμη δε και την αγορά προϊόντων.

Ο Sunkei διακρίνει δύο μορφές διεθνών οικονομικών σχέσεων:

- Τις διμερείς σχέσεις ανάμεσα στα κράτη και ακόμη,
- Τους διεθνείς οργανισμούς και τις διεθνείς σχέσεις.

Για να ξεπεραστεί το πρόβλημα της υπανάπτυξης ο ίδιος προτείνει τη στρατηγική της αυτόνομης εθνικής ανάπτυξης, η οποία σύμφωνα πάντα με τον ίδιο η εκβιομηχάνιση και η υποκατάσταση των εισαγωγών οδηγεί πάντοτε στην απογοήτευση. Επομένως η εθνική ανάπτυξη δεν είναι η αυτάρκεια, η ξеноφοβία, ο ιμπεριαλισμός, ο ρατσισμός και ο φασισμός, αλλά η δύναμη της εθνικής επιβεβαίωσης, η εθνική κυριαρχία, το δικαίωμα για αυτοδιάθεση και η επιθυμία για δημοκρατία, ελευθερία και ισότητα ελευθεριών.⁷ Για να γίνουν όμως όλα αυτά θα πρέπει, όπως λέει, να αντικατασταθεί η εξάρτηση με την αλληλεξάρτηση και αυτό σημαίνει ότι το

⁵ Από το "Note on the concert of growth poles", στο: D. L. McKee, R. D. Dean and W. H. Leahy, *Regional economics*, 1970".

⁶ Από το "Transnationale kapitalistische integration und Nationale desintegration: Der fall Latein Amerika", στο D. Senghaas, *Imperialismus und strukturelle*". Σελίδες 258-315.

⁷ Από το "National development". Σελίδα 32.

έθνος παρόλο που έχει να αντιμετωπίσει τις εξωτερικές πιέσεις, θα πρέπει από μόνο του να βρει εναλλακτικούς τρόπους για την ανάπτυξη του.

Ακόμη υπάρχουν και οι θεωρίες του δυϊσμού. Σύμφωνα με αυτές τις θεωρίες εννοούμε τη διαίρεση ενός κοινωνικοοικονομικού συστήματος σε δύο επιμέρους συστήματα. Αυτά τα συστήματα διαφέρουν μεταξύ τους τόσο τομεακά, όσο και περιφερειακά. Υπάρχει από τη μία πλευρά ένα σύστημα, το λεγόμενο παραδοσιακό το οποίο είναι παραδοσιακό και υπανάπτυκτο και το οποίο αποτελείται από στοιχεία παραδοσιακών κοινωνιών και πιο συγκεκριμένα το παραδοσιακό τμήμα χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα, από τρόπους παραγωγής έντασης εργασίας, έλλειψη κεφαλαίων και ακόμη ανεργία, λιτότητα κ.λ.π.

Το άλλο σύστημα, το οποίο είναι και το πλέον σύγχρονο, άρα έχει μία δυναμική πορεία, χαρακτηρίζεται από σύγχρονες δομές και μορφές οργάνωσης, έχει υψηλή παραγωγικότητα, διακρίνεται από ένα ορθολογιστικό επιχειρηματικό πνεύμα και τέλος χαρακτηρίζεται η παραγωγή του από την ένταση κεφαλαίου και ακόμη μία υψηλή διάκριση από το εξωτερικό. Σ' αυτόν τον ανταγωνισμό γίνεται σαφές ότι ο παραδοσιακός τομέας εκτοπίζεται από τον σύγχρονο.

Οι συγκεκριμένοι οικονομολόγοι οι οποίοι ασχολήθηκαν με το φαινόμενο του δυϊσμού είναι οι φιλελεύθεροι και ειδικότερα οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι. Αυτοί συγκεκριμένα αποδίδουν την δυϊστική λειτουργία και κυρίως την πορεία της οικονομίας των φτωχών χωρών στην ατελή λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς. Οι σπουδαιότεροι από αυτούς πιστεύω ότι είναι ο Lutz και ο Eckaus.

Ο πρώτος παίρνοντας ως ανεξάρτητη μεταβλητή τον εργατικό μισθό, υποστηρίζει ότι σε σύγκριση με τους εργαζόμενους στον καθυστερημένο τομέα, οι εργαζόμενοι στον μοντέρνο τομέα έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν υψηλότερο εργατικό μισθό και αυτό οφείλεται στη λειτουργία και τη διεκδίκηση των συνδικάτων. Έτσι, κατά τον Lutz, η άνοδος του εργατικού μισθού προκαλεί μείωση της απασχόλησης και του όγκου του παραγόμενου προϊόντος, επίσης μείωση της ποσότητας του κεφαλαίου που χρειάζεται για τη διατήρηση της δοσμένης σχέσης μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας στη παραγωγική διαδικασία. Αυτό το σκηνικό οδηγεί στη

μείωση του επιτοκίου με αποτέλεσμα να κατευθύνει τις επενδύσεις του κεφαλαίου στον σύγχρονο τομέα. Επομένως οι νέες επενδύσεις εκείνο που κάνουν είναι να δημιουργούν αύξηση του λόγου κεφαλαίου-εργασίας, ενώ παράλληλα η ανεργία παραμένει, με παρενέργειες στον καθυστερημένο τομέα που η κατάσταση του χειροτερεύει. Η κατάσταση που διαμορφώνεται σ' αυτή την περίπτωση είναι η εξής:

- Πίεση των μισθών, αλλά και των ημερομισθίων προς τα κάτω με ταυτόχρονο έλεγχο των συνδικάτων.
- Δεν υπάρχει καμία παρέμβαση της κυβέρνησης στην οικονομία.⁸

Από την πλευρά του ο Eckaus κάνει πρώτα απ' όλα την εξής σκέψη. Πιστεύει ότι η παραγωγή στον σύγχρονο τομέα χαρακτηρίζεται από τη σταθερή σχέση των συντελεστών, ενώ αντιθέτως ο υπανάπτυκτος τομέας από τη μεταβλητή σχέση των συντελεστών. Επομένως η υπερβολική αύξηση του πληθυσμού θα οδηγήσει εκείνους που αναζητούν εργασία στον σύγχρονο τομέα. Όμως εξαιτίας του γεγονότος ότι οι συντελεστές παραγωγής είναι σταθεροί ένα μόνο μέρος από τους νέους υποψήφιους εργαζόμενους θα μπορέσει να εργασθεί. Οι υπόλοιποι θα πρέπει να εργαστούν ^{είναι} εάν δυνατόν στον υπανάπτυκτο τομέα.⁹

2. ΚΛΑΣΣΙΚΕΣ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όπως γίνεται αντιληπτό ο πρώτος ο οποίος μίλησε για την ανάπτυξη ήταν ο Κ. Μαρξ. Ο ίδιος όμως έβλεπε την έννοια της ανάπτυξης σαν αποτέλεσμα μιας γραμμικής πορείας των κοινωνικών σχηματισμών στο χρόνο. Όπως είναι γνωστό ο Μαρξ ασχολήθηκε κυρίως με την οικονομική ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Ευρώπη. Ο Μαρξ ασχολήθηκε περιορισμένα με την πορεία των υπανάπτυκτων χωρών. Αυτά τα λίγα τα περιέγραψε κυρίως στο κομμουνιστικό μανιφέστο και στον πρόλογο της κριτικής της πολιτικής οικονομίας.

Αν θέλαμε να δούμε συνοπτικά αυτές τις απόψεις θα μπορούσαμε να τις περιγράψουμε ως εξής:

⁸ Από το "A study in economic development". 1962.

⁹ Από το "The factor-proportions problem in underdevelopment areas στο: The American economic review". 1955.

- Ο καπιταλισμός αποτελεί ένα ουσιαστικό και απαραίτητο στάδιο για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στην πορεία προς τον σοσιαλισμό.
- Ο καπιταλισμός είναι ένα ιστορικό προοδευτικό σύστημα και για να επιβιώσει πρέπει να αναπτύσσει διαρκώς τις παραγωγικές του δυνάμεις.

Έτσι για τον Μαρξ ο καπιταλισμός θα επικρατήσει και στις υπανάπτυκτες χώρες ως ένα ιστορικό προοδευτικό σύστημα. Για τον Μαρξ ο σοσιαλισμός δεν μπορούσε να επιτευχθεί παρά μόνο από την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Επίσης ο καπιταλισμός στις υπανάπτυκτες χώρες δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί από μόνος του αλλά από τη διείσδυση του ευρωπαϊκού καπιταλισμού. Έτσι ο Μαρξ ήταν εναντίον του ασιατικού τρόπου παραγωγής και πίστευε ότι ~~η~~ η αποικιοποίηση των ασιατικών χωρών τελικά θα συνέβαλλε στην αποδιοργάνωση του ασιατικού τρόπου παραγωγής και θα τις ωθούσε ~~σε~~ σε ένα καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Η Luxemburg έδωσε βαρύτητα στη σχέση ανάμεσα στη συσσώρευση του κεφαλαίου στην Ευρώπη και την αντικατάσταση των προκαπιταλιστικών τρόπων παραγωγής στις υπανάπτυκτες χώρες από όλα τα στάδια της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Για τη Luxemburg οι καθυστερημένες χώρες είναι απαραίτητες για την καπιταλιστική συσσώρευση γιατί μόνο η αγορά τους μπορεί να ωθήσει σ' αυτήν την κατεύθυνση.¹⁰

Ο Μπουχάριν οδηγήθηκε στη σκέψη ότι η εξαγωγή κεφαλαίων είναι το κύριο χαρακτηριστικό της ιμπεριαλιστικής επέκτασης. Έδωσε έμφαση στον ανταγωνισμό των μονοπωλιακών δυνάμεων οι οποίες στόχευαν τις αγορές έτοιμων προϊόντων, επίσης τις αγορές πρώτων υλών και εκείνες τις περιοχές που παρείχαν τη δυνατότητα για κερδοφόρες επενδύσεις.¹¹

Για τον Λένιν ο ιμπεριαλισμός είναι το ανώτατο στάδιο ανάπτυξης της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα έχει τα εξής πέντε βασικά χαρακτηριστικά:

¹⁰ Από το έργο της J. Robinson "Introduction in Rosa Luxemburg, Accumulation of capital". 1963.

¹¹ Από το "Imperialism and world economy". 1929.

- ❖ Έχουμε τη συγκέντρωση της παραγωγής και του κεφαλαίου σ' ένα υψηλό επίπεδο ανάπτυξης που δημιουργεί μονοπώλια, τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική ζωή.
- ❖ Έχουμε τη συγχώνευση του τραπεζικού και του βιομηχανικού κεφαλαίου και τη δημιουργία της νέας κοινωνικής δύναμης στη βάση του χρηματοδοτικού κεφαλαίου.
- ❖ Έχουμε εξαγωγή κεφαλαίου.
- ❖ Το μοίρασμα του κόσμου ανάμεσα στους καπιταλιστές.
- ❖ Τέλος τη γεωγραφική κατανομή της γης ανάμεσα στις μεγάλες καπιταλιστικές δυνάμεις.¹²

Όμως οι εντονότερες απόψεις αναπτύχθηκαν ανάμεσα στους νεομαρξιστές, οι οποίοι πρέσβευαν τις νεότερες αντιλήψεις για την ανάπτυξη και την εξάρτηση και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να διαμορφώσουν ένα πλαίσιο με έντονες διαφωνίες ανάμεσά τους. Η τελική κατάσταση ήταν να διαμορφωθεί μία σύγχυση ανάμεσα στις βασικές έννοιες της εξάρτησης και της ανάπτυξης. Αυτές τις σκέψεις θα αναπτύξουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

3. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Τα προβλήματα για την κατανόηση της έννοιας της εξάρτησης προκάλεσαν σημαντικές διαφωνίες στο χώρο των θεωρητικών και κύρια ανάμεσα στους μαρξιστές θεωρητικούς. Κατά τον Νίκο Μουζέλη υπάρχει μία σύγχυση για την κατανόηση εννοιών στη νεομαρξιστική σκέψη οι οποίες είναι κρίσιμες, όπως υπανάπτυξη, άνιση ανάπτυξη, εξαρτημένη ανάπτυξη, περιθωριακότητα κ.λ.π.¹³ Η σύγχυση οφείλεται στο γεγονός ότι οι καπιταλιστικές χώρες του τρίτου κόσμου ακολουθούν διαφορετικούς αναπτυξιακούς δρόμους, από τις αντίστοιχες χώρες του καπιταλιστικού κέντρου. Έτσι όπως γράφει ο ίδιος "είναι άστοχο να εξετάσει κανείς τις έννοιες της εξάρτησης, της άνισης ή αποδιαρθρωμένης ανάπτυξης, έξω από μία τέτοια συγκριτική προοπτική, εφ' όσον κάθε καπιταλιστική

¹² Από το "Ο ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού". Εκδόσεις ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ.

¹³ Από το "Sosiology of development". Sosiology vol 22 No 1 Σελίδα 2.

ανάπτυξη αναπόφευκτα δημιουργεί ανισότητες, αποδιαρθρώσεις και εξαρτήσεις”.¹⁴

Εκείνο όμως το οποίο θα πρέπει να προσέξουμε είναι ότι ενώ ο νεομαρξισμός δίνει έμφαση στις ποιοτικές διαφορές της ανάπτυξης ανάμεσα στον πρώτο και στον τρίτο κόσμο και η έννοια της εξάρτησης μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο στα συγκεκριμένα αυτά πλαίσια, παρόλα αυτά δεν υπήρξε καμία προσπάθεια μελέτης σε συστηματική βάση.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Ο' Brien, προσπάθησε να βάλει την εξάρτηση στο επίκεντρο των ερευνητικών του προσπαθειών. Έτσι δέχτηκε ως ένα μέρος των ανησυχιών του ένα σκελετό, ο οποίος αναζητεί τους μηχανισμούς που παίρνουν μέρος στη διαμόρφωση της εξάρτησης, ανακινεί μία αναζήτηση για την έννοια της θεωρία της εξάρτησης και τέλος θέτει το ερώτημα σε τι συνίσταται η ύπαρξη της εξάρτησης.¹⁵ Αυτός ο προβληματισμός πραγματοποιείται γιατί κατά τον Ο' Brien η έννοια της εξάρτησης είναι πλέον της μόδας και όπως ο ίδιος μας λέει τουλάχιστον στην Λατινική Αμερική έχουν ήδη γραφεί πολλά πολιτιστικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα, τα οποία αποτελούν το κέντρο της ανάλυσης της εξάρτησης. Για τον ίδιο, η θεωρία της εξάρτησης παρουσιάζει ένα σκελετό της σχέσης, όπου μέσα σ' αυτήν ποικίλα ανόμοια φαινόμενα αναλύονται για να δείξουν πως συνδέονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους για να διαμορφώσουν ένα ολόκληρο σύστημα. Υπάρχει πάντα ο φόβος όμως, η εξάρτηση να μετατραπεί σε μία μεθοδολογική παγίδα, όπου όλα αναλύονται γενικά και όμως στην ουσία δεν αναλύεται τίποτα συγκεκριμένα. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό αν συλλογιστεί κάποιος ότι οι θεωρίες της εξάρτησης χρησιμοποιήθηκαν κυρίως από εκείνους τους συγγραφείς οι οποίοι προσπάθησαν να αναλύσουν το φαινόμενο της Λατινικής Αμερικής και μία οικονομία η οποία δεν πήγαινε καλά και μέσα σ' αυτά τα πλαίσια η συγκεκριμένη θεωρία τους φάνηκε σαν από μηχανής θεός.¹⁶ Πρέπει να επισημανθεί, ότι παρ' όλο που αυτή η θεωρία είχε πολλές αδυναμίες, η αξία της είναι σημαντική, γιατί για πρώτη φορά προβλήθηκε η σημασία της αποτυχίας της διεθνούς ανάπτυξης. Επίσης διαμορφώθηκε ένα υπόδειγμα, το οποίο θα μπορούσε να εξηγήσει πολλά

¹⁴ Από το "Sociology of development". Sociology vol 22 No 1. Σελίδα 2.

¹⁵ Από το "A critique of Latin American theories of dependency" Σελίδα 1.

από τον τρόπο ανάπτυξης της Λατινικής Αμερικής, αλλά και των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας, που ήταν τα βασικότερα υποδείγματα σύγκρισης σε σχέση με τις χώρες του καπιταλιστικού κέντρου.

Επομένως ήταν απαραίτητο για τους θεωρητικούς, π.χ. για τον Ο' Brien, να υιοθετηθεί μία μορφή ανάπτυξης, η οποία θα ελάττωνε την εξάρτηση από το ξένο εμπόριο και έτσι θα οδηγούνταν η Λατινική Αμερική σε μία τοπικά ρυθμιζόμενη κοινωνία. Οι ίδιοι πίστευαν ότι η εκβιομηχάνιση θα ελάττωνε τη δύναμη των παραδοσιακών ολιγαρχιών και τέλος αυτή θα οδηγούσε με τη σειρά της σε μια διαδικασία πολιτικού εκδημοκρατισμού. Ίσως γιατί το θεωρούσαν ως μέσο για την εμφάνιση μιας μοντέρνας βιομηχανικής κοινωνίας, η οποία θα ήταν ικανή για μία αυτόνομη ανάπτυξη.

Εδώ νομίζω ότι έχει μεγάλο ενδιαφέρον να σταθούμε στον Laclau ο οποίος πίστευε, ότι η ανάπτυξη την εποχή της Ευρωπαϊκής επέκτασης παρουσιάζει ένα κεντρικό πρόβλημα. Γιατί αν πρέπει να δειχθεί ότι αυτή την εποχή η ανάπτυξη γεννά την υπανάπτυξη, πρέπει πάνω απ' όλα να αποδειχθεί ότι η διατήρηση των προκαπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στις περιοχές της περιφέρειας, αποτελεί μία σημαντική και πολύ υπαρκτή προϋπόθεση της διαδικασίας της συσσώρευσης στις χώρες του κέντρου.¹⁷

Αυτό σημαίνει ότι για τον Laclau, έχουμε την εισαγωγή σε μία περιοχή, όπου η εμπειρική έρευνα είναι πολύ ανεπαρκής για να μας επιτρέψει να συναγάγουμε τα οριστικά αποτελέσματα. Παρ' όλα αυτά, για τον Laclau είναι δυνατός ο σχηματισμός ενός θεωρητικού μοντέλου που να θεμελιώνει τις ενδεχόμενες μεταβλητές και τη μορφή συνάρθρωσης τους σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτουμε.

Από αυτό το σημείο και μετά ο Laclau μας φανερώνει το στίγμα του μοντέλου που υιοθετεί. Θα πρέπει να τονίσουμε όμως, ότι πολλά από τα στοιχεία του, απεικονίζουν την πρώτη κλασική μαρξιστική σκέψη, η οποία διαμορφώθηκε σε διαφορετικές συνθήκες ανάπτυξης του καπιταλιστικού κόσμου. Πλην όμως κατά τη γνώμη μου, εξακολουθεί να αποτελεί μία σημαντική βάση για την κατανόηση της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Έτσι ο Laclau γνωρίζει ότι η διαδικασία της συσσώρευσης του

¹⁶ Από το "A critique of Latin American theories of dependency". Σελίδα 2.

κεφαλαίου αποτελεί την κινητήρια δύναμη του καπιταλιστικού συστήματος, υιοθετώντας με αυτόν τον τρόπο την άποψη του Μαρξ. Η διαδικασία συσσώρευσης του κεφαλαίου εξαρτάται από το ποσοστό κέρδους. Το ποσοστό κέρδους με τη σειρά του καθορίζεται από το ποσοστό της υπεραξίας και την οργανική σύνθεση του κεφαλαίου. Η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου αποτελεί την προϋπόθεση για την καπιταλιστική επέκταση, γιατί αυτό αντανάκλα την τεχνολογική πρόοδο, επίσης δημιουργεί εφεδρικό στρατό εργασίας και στο τέλος το επακόλουθο είναι η καθήλωση των μισθών σε χαμηλά επίπεδα. Έτσι, αν δεν συνδέεται η αύξηση της οργανικής σύνθεσης κεφαλαίου με μια περισσότερο από αναλογική αύξηση του ποσοστού υπεραξίας, προκαλείται αναπόφευκτα από μία πτώση του ποσοστού κέρδους. Η τάση αυτή μπορεί να αντισταθμιστεί; Ο Laclau λέει ναι, μπορεί να αντισταθμιστεί δια μέσου των ροών κεφαλαίου σε βιομηχανίες που έχουν χαμηλή οργανική σύνθεση κεφαλαίου. Έτσι έχουμε πια ένα μέσο ποσοστό κέρδους που είναι πάντα ψηλότερο, με όρους αξίας, από το αντίστοιχο ποσοστό κέρδους των πιο αναπτυγμένων τεχνολογικών βιομηχανιών. Η μεγενθυνόμενη αύξηση της οργανικής σύνθεσης του συνολικού κεφαλαίου, συμφωνεί με την καπιταλιστική ανάπτυξη και μακροπρόθεσμα δεν μπορεί να υπάρχει μία πτωτική πτώση στο ποσοστό κέρδους. Παρατηρούμε επομένως ότι ο Laclau στην ουσία αναδιατυπώνει τον περίφημο νόμο του Μάρξ.

Σε εκείνο το οποίο θα πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία είναι, ότι παρά την έμφαση που δίνει ο νεομαρξισμός στις ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στην ανάπτυξη του πρώτου και του τρίτου κόσμου και παρά το γεγονός ότι οι σημαντικότερες έννοιες της προσέγγισης της εξάρτησης έχουν νόημα μόνο εάν οι διαφορές αυτές ληφθούν στα σοβαρά υπόψη, στην ουσία δεν έγιναν ποτέ προσπάθειες να μελετηθούν αυτά σε συστηματική βάση. Έτσι όλη η φιλολογία για την ανάπτυξη γενικά και την εξάρτηση ειδικά, είναι πολύ φτωχή σε σχέση με ολοκληρωμένες συγκριτικές έρευνες με ιστορικό προσανατολισμό για την τροχιά που

¹⁷ Από το "Πολιτική ιδεολογία στη μαρξιστική θεωρία". Εκδόσεις ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ, Θεσσαλονίκη 1983. Σελίδα 24.

διήνυσαν οι χώρες της πρώιμης, της ύστερης και της κατοπινής καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης.

Η παραμέληση όμως αυτή των συγκριτικών μελετών κέντρου - περιφέρειας με ιστορικό προσανατολισμό, γίνεται σαφής αν πάρουμε για παράδειγμα την μακρά συζήτηση για περιθωριακότητα, όπου κατέχει κεντρική θέση στην προσέγγιση της εξαρτημένης ανάπτυξης.

Ο Μουζέλης δέχεται ότι, εάν υιοθετήσουμε μία προοπτική προσέγγισης κέντρου - περιφέρειας ιστορικά προσανατολισμένη, η έννοια της περιθωριακότητας, η έννοια του σχετικού αποκλεισμού ή της μη ενσωμάτωσης μεγάλων τμημάτων του αστικού πληθυσμού στις περιφερειακές και ημιπεριφερειακές οικονομίες του καπιταλισμού αποκτά ένα σαφές νόημα.

Αναφέρεται στην περίπτωση που οι χώρες, οι οποίες άργησαν να ξεκινήσουν την εκβιομηχάνιση σε σχέση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, δοκιμάζουν από τη μια μεριά "υψηλότερα επίπεδα εξαστισμού και από την άλλη ο βιομηχανικός τομέας δεν μπορεί να απορροφήσει παρά ένα μέρος του αυξανόμενου εργατικού δυναμικού στις πόλεις"¹⁸

Έτσι από μία τέτοια κατάσταση οδηγούμαστε: α) σε μια υπερδιόγκωση του τομέα των υπηρεσιών, αφού αναπτύσσονται οι μεσάζοντες του εμπορίου και το σύνολο του πληθυσμού απασχολείται σε δουλειές με πολύ χαμηλή παραγωγικότητα και β) έχουμε πολύ υψηλά επίπεδα ανεργίας και υποαπασχόλησης και στην ύπαιθρο και στις πόλεις.¹⁹

Ο Μουζέλης υποστηρίζει ότι οι μαρξιστικές έννοιες, όπως είναι η εξάρτηση και η περιθωριακότητα, αποκτούν το ακριβές νόημα, μόνο σ' ένα συγκριτικό πλαίσιο κέντρου – περιφέρειας.

Όμως εδώ γίνεται σαφές ότι από όλες αυτές τις θεωρίες της εξάρτησης, αν τις εξετάσει κάποιος από μία θέση που θα έχει κριτική διάσταση, δύσκολα θα μπορούσε να διαμορφώσει μία θεωρία που θα συνοψίζει τα χαρακτηριστικά μιας ολικής κατάστασης. Πέρα από τα οποιαδήποτε χαρακτηριστικά που μπορεί να παρουσιάζουν οι διάφορες έννοιες, όπως π.χ. κέντρο - περιφέρεια, ή τα χαρακτηριστικά της περιθωριακότητας, κ.λ.π., συνήθως οι θεωρίες γύρω από την εξάρτηση αναφέρονται σε έννοιες όπως, περισσότερο ή λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και σ' αυτά τα

¹⁸ Από το "Sociology of development, Sociology vol 22 No 1". Σελίδα 3.

¹⁹ Από το "Sociology of development, Sociology vol 22 No 1" Σελίδα 4.

πλαίσια οι λιγότερο αναπτυγμένες θεωρούνται ότι είναι εξαρτημένες χώρες.

Γίνεται ακόμη κατανοητό, ότι οι θεωρητικοί της εξάρτησης παρόλο που διαπραγματεύθηκαν πολλά και κρίσιμα ζητήματα, το ενδιαφέρον τους, κυρίως, επικεντρώνεται σε τρία βασικά ζητήματα:

1. Το πλεόνασμα το οποίο συγκεντρώνεται σε χώρες της περιφέρειας, εξάγεται από αυτές και μεταφέρεται στις χώρες του κέντρου.
2. Το ξένο κεφάλαιο των κυρίαρχων χωρών κυριαρχεί στον κοινωνικοοικονομικό σχηματισμό της περιφέρειας και δημιουργεί εκείνες τις προϋποθέσεις της εξάρτησης και της υπανάπτυξης.
3. Τέλος η τεχνολογία που είναι η σημαντικότερη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της κοινωνίας αλλά και της οικονομίας, ελέγχεται από τις αναπτυγμένες χώρες ή τις χώρες, σύμφωνα με τη νεομαρξιστική σκέψη, του μητροπολιτικού κέντρου.

Όσον αφορά τη θεωρία για τη μεταφορά του πλεονάσματος, ο συγγραφέας R. Brenner προσπάθησε να αποδείξει ότι κάτω από ορισμένες ιστορικές συνθήκες έγινε εξαγωγή πλεονάσματος από το κέντρο προς την περιφέρεια.²⁰ Στο ίδιο κείμενο αναφέρει επίσης, ότι αυτή η διανομή δεν οδήγησε όπως αναμενόταν στην ανάπτυξη της περιφέρειας γιατί τα αίτια της υπανάπτυξης δεν μπορούν να εντοπιστούν μόνο στη σφαίρα των ανταλλαγών. Αποτελεί μία πρωτότυπη ανάλυση στα πλαίσια ενός νεο-σμιθιανού μαρξισμού, και αυτό γιατί στην πλέον συνηθισμένη αντίληψη στη σχέση ανάμεσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και στον μη-καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, το πλεόνασμα μεταφέρεται στις καπιταλιστικές μητροπόλεις του κέντρου.

Η Dore παρατήρησε την κυκλοφορία του πλεονάζοντος προϊόντος ανάμεσα στις χώρες και συνειδητοποίησε ότι η ανάλυση του πλεονάζοντος προϊόντος αρχίζει, εφόσον προηγουμένως παραχθεί το πλεονάζον προϊόν και κατόπιν ιδιοποιηθεί. Εδώ η συγγραφέας διαπιστώνει τα τεράστια προβλήματα και αυτά διαμορφώνουν μία αναπηρική ανάλυση και τούτο γιατί η ανάλυση που αναφέρουμε αρχίζει από τη στιγμή που τελειώνουν τα σημαντικότερα συμβάντα. Αυτό, πάντα

²⁰ Από το "The origins of capitalist development: A CRITIQUE of neo-smithian marxism". New left review, 104, (Ιούνιος-Ιούλιος) 1977. Σελίδα 63.

σύμφωνα με την ίδια συγγραφέα, περιορίζει την ανάλυση σε μία φαινομενική κατάσταση, με αποτέλεσμα τα μεγάλα προβλήματα της εξάρτησης να ξεκινάνε από το συγκεκριμένο σημείο, δηλαδή από τον περιορισμό στον κόσμο των φαινομένων. Έτσι η μεταφορά του πλεονάζοντος προϊόντος από τη μία γεωγραφική περιοχή στην άλλη, που είναι μία πράξη ανταλλαγής, δεν έχει τη θεωρητική δυνατότητα να εξηγήσει τον πλούτο της μιας χώρας ή την φτώχεια της άλλης. Αυτό μπορεί να κατανοηθεί από το γεγονός ότι ο πλούτος της μιας χώρας ή ο πλούτος κάποιων άλλων χωρών βρίσκεται πάνω στη φύση της παραγωγής και όχι φυσικά στη διακίνηση των προϊόντων. Η συγγραφέας πιστεύει, ότι αν υπάρχει μία καθαρή ροή πλεονάζοντος προϊόντος έξω από μία χώρα, αυτό σημαίνει έχουμε την παρακώλυση της παραγωγής σε μία σημαντικά εκτεταμένη κλίμακα.²¹

Επίσης είναι σημαντικό να αναφέρουμε, ότι σε όλους τους θεωρητικούς της εξάρτησης υπάρχει η σκέψη ο βαθμός στον οποίο επηρεάστηκε η κάθε καθυστερημένη χώρα με βάση την εμπειρία της από την αποικιοκρατία και την νεο-αποικιοκρατία, και την κατάκτηση. Όποια και αν όμως η σκέψη των θεωρητικών της εξάρτησης, δεν μπορεί να αποδείξει σε ποιο βαθμό επηρεάστηκαν οι εξαρτημένες χώρες. Οι χώρες της περιφέρειας δια μέσου των γεγονότων που συνέβησαν αιωρούνται και βρίσκονται διαρκώς σε μία μεταβατική κατάσταση, η οποία δεν ξέρει κανείς πότε θα τελειώσει και έτσι από πλευράς χρονολογικών πλαισίων δεν μπορεί να τις εντάξει κανείς πουθενά. Στα πλαίσια όμως μίας αμφίδρομης σκέψης ή διαφορετικά στα πλαίσια της διαλεκτικής σκέψης, όλες οι συγκεκριμένες κοινωνίες που αιωρούνται στη μετάβαση, επηρεάζονται καταρχήν, τόσο από τις εσωτερικές κινήσεις των εσωτερικών ταξικών δυνάμεων ή ακόμη από τις κινήσεις που πραγματοποιούνται εκτός των μεταβατικών χωρών και συγκεκριμένα οι κινήσεις που προέρχονται από τις χώρες του κέντρου. Έτσι γίνεται κατανοητό ότι δεν υπάρχει μονόδρομος στην εξάρτηση των καθυστερημένων χωρών μόνο από το ξένο κεφάλαιο, αλλά η μετάβαση και η εξάρτηση αποτελεί μία συνολική διαλεκτική διαδικασία. Επομένως

²¹ Dorr E.- Weeks J. "Class alliance and class struggle in Peru" Latin American Perspectives 4:3, 1977.

δεν είναι δυνατόν να ισχύει η στατική θεώρηση των περισσότερων θεωρητικών της εξάρτησης και ιδιαίτερα εκείνες οι οποίες αφορούν την ιδιοποίηση του πλεονάσματος και ακόμη αυτές που αφορούν την επίδραση του ξένου κεφαλαίου στις τοπικές κοινωνίες.

Είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι η υπόθεση της φύσης του ξένου κεφαλαίου, δεν μπορεί να διαχωριστεί από την υπόθεση του τρόπου παραγωγής, από τη στιγμή που δεν υπάρχει ουδέτερος τρόπος παραγωγής και ιδιαίτερα στο βαθμό που δεν θα πρέπει να συνδεθεί με θεωρίες όπως η αλληλοδιείσδυση κεφαλαίου. Η εικόνα που παραμένει είναι ότι οι χώρες που βρίσκονταν σε μεταβατική κατάσταση, προφανώς με τη βοήθεια του καπιταλιστικού τους κράτους, στη συγκεκριμένη κατάσταση βρέθηκαν με δανεισμό κεφαλαίου.

Επίσης σε όλη την πορεία για την ανάπτυξη των θεωριών της εξάρτησης, κεντρικό ρόλο έπαιξε το μεγάλο ζήτημα της τεχνολογίας, τόσο από την πλευρά της ανάπτυξης της, όσο και από την πλευρά του ελέγχου από τις καπιταλιστικές μονάδες στο χώρο αναπτυσσόμενων χωρών. Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν για την άνιση ανταλλαγή και κύρια από τον Αργύρη Εμμανουήλ για τον οποίο θα κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά πιο κάτω, κυρίως οφείλεται στην ανάλυση των άνισων μεθόδων της παραγωγής. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το βασικό ζήτημα δεν είναι απλώς οι σχέσεις μητροπολιτικού κέντρου - περιφέρειας και ακόμη το γενικό αναπτυξιακό ζήτημα, αλλά ο μεγάλος ανταγωνισμός ανάμεσα στις προηγμένες χώρες του καπιταλισμού και οι μεταβαλλόμενες σχέσεις ισχύος όχι τόσο των ίδιων των καπιταλιστικών χωρών, όσο από τις μεταβαλλόμενες σχέσεις των κλάδων και κυρίως των καπιταλιστικών εταιρειών. Αυτό οφείλεται γιατί κυρίως οι καπιταλιστικές εταιρείες είναι εκείνες που θέλουν να ιδιοποιηθούν το πλεόνασμα και προσπαθούν να αξιοποιήσουν την τεχνολογία προς αυτή την κατεύθυνση. Επομένως σ' αυτή την κατεύθυνση τον κυρίαρχο ρόλο τον παίζουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και κύρια σήμερα στο τέλος του 20ου αιώνα, οι αμερικάνικες πολυεθνικές γιατί αυτές είναι που κυριαρχούν σε τεχνολογία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης υστερούν σε ανταγωνιστικότητα, ή και ακόμη εκείνες οι πολυεθνικές της Ιαπωνίας. Επομένως έχοντας υπόψη το

συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο θα πρέπει να δούμε και την πορεία των βαλκανικών χωρών ή και ακόμη των χωρών του πρώην “υπαρκτού σοσιαλισμού”, αλλά και όλων των αναδυόμενων σύγχρονων οικονομιών. Ακόμη και σήμερα ισχύει αυτό που ίσχυε πριν από είκοσι χρόνια και συγκεκριμένα αν πάρουμε ως παράδειγμα την περίφημη δήλωση του γενικού διευθυντή της Τζένεραλ Ελέκτρικ, Springer C., ο οποίος ήδη το 1997 δήλωνε τα εξής:

“Οι περισσότερες χώρες από τις υπερπόντιες θυγατρικές που έχουμε, μας παράγουν μία πλήρη σειρά προϊόντων της G.E. Έτσι, όταν οι ντόπιοι μας ζητούν μεγαλύτερη κυριότητα, εμείς είμαστε έτοιμοι να διασπάσουμε την εταιρεία και αν παραστεί ανάγκη να δώσουμε τα προϊόντα χαμηλής τεχνολογίας στους ντόπιους ενώ εμείς διατηρούμε τον ουσιαστικό έλεγχο στα προϊόντα πιο προηγμένης τεχνολογίας”.

Πιο κάτω συνέχισε λέγοντας τα εξής:

“Πριν πέντε χρόνια, οι πιο πολλές αμερικάνικες πολυεθνικές εταιρείες θα είχαν να αντιμετωπίσουν όλο τον ντόπιο επιχειρησιακό μηχανισμό σαν μία αδιάσπαστη ενότητα. Σήμερα η συγκεκριμένη (1977) προσέγγιση δεν είναι επικερδής”.²² Ο Springer με τη δήλωση του αποκάλυπτε μία πολύ σπουδαία πραγματικότητα. Υπάρχει πάντα η δυνατότητα σε σύντομο χρονική περίοδο, η συγκεκριμένη τεχνολογική υπεροχή να υπερκαλυφθεί και η αποδοχή το να δοθούν οι λιγότερο εξελιγμένες τεχνολογίες στις λιγότερο δυναμικές χώρες, είναι μία πραγματικότητα προκειμένου να απαλλαγούν οι πολυεθνικές εταιρείες από την εθνικιστική αναπτυσσόμενη πίεση. Άλλωστε η δυναμική κάποιας χώρας δεν είναι πάντα δεδομένη και η δυνατότητα να αναδειχθεί μία νέα δύναμη είναι μία σοβαρή υπόθεση. Άλλωστε η βρετανική κυριαρχία και κύρια στον τομέα της τεχνολογίας, μέσα από την οποία κυριαρχούσε στις αποικίες αποτελεί ένα στοιχειώδες παράδειγμα.

Εκείνο που θα πρέπει να θεωρείται κλειδί στην σκέψη μας, είναι ότι ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής είναι απαραίτητο, για τις ανάγκες των πολυεθνικών εταιρειών προφανώς, να εμφανιστεί στις αναπτυσσόμενες χώρες και ο λόγος είναι ότι μία ροή κεφαλαίου στις υπό ανάπτυξη χώρες,

²² Από το “Sanford Rose” “Why the multinational Tide is Ebbing, fortune 77:8 , 114, 1977.

από τις ανεπτυγμένες χώρες του καπιταλιστικού κέντρου είναι ως ένα βαθμό απαραίτητος και τούτο γιατί οι μισθοί είναι πολύ χαμηλοί, δεν υπάρχει το αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο και κυρίως το φορολογικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να υπάρχει η επιθυμητή ασυδοσία, γεγονός που ευνοεί τις ανάγκες των πολυεθνικών και όλα αυτά συμβάλλουν ώστε ένα χαμηλό επίπεδο συσσώρευσης κεφαλαίου να σημαίνει μία παράλληλη υψηλή απόδοση του. Επίσης η εξέλιξη της σύγχρονης τεχνολογικής επανάστασης και κύρια στις τηλεπικοινωνίες και ακόμη στη μετάδοση της πληροφορίας κάνει το κεφάλαιο περισσότερο ευκίνητο και μάλιστα σε παγκόσμια κλίμακα. Είναι άλλωστε μία διαδικασία που ξεκίνησε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και έχει πάρει σήμερα τις πλέον ακραίες διαστάσεις του. Εξάλλου οι κρατικές υπηρεσίες των αναδυόμενων χωρών και κύρια των χωρών του “πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού”, ασκούν αυτόνομη πολιτική και προσπαθούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για τη μαζική χρήση του κεφαλαίου, ακολουθώντας κατά κύριο λόγο την πρακτική των ιδιωτικοποιήσεων, παραδίδοντας τις κρατικές επιχειρήσεις στο ξένο κεφάλαιο ανεξαρτήτου εθνικότητας.

Μία άλλη εξίσου σημαντική θεώρηση για την εξάρτηση ήταν εκείνη του βραζιλιάνου κοινωνιολόγου και σήμερα προέδρου της Βραζιλίας, Henrique Cardoso.²³ Ο Cardoso έχει την άποψη ότι η ανάπτυξη και η υπανάπτυξη δεν είναι διαφορετικά στάδια ενός συστήματος, αλλά αντιθέτως είναι δύο λειτουργίες οι οποίες αλληλοεπηρεάζονται μέσα στο διεθνές οικονομικό σύστημα παραγωγής και κατανομής. Υποστηρίζει ότι η εξάρτηση είναι ένα μέρος του συστήματος κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Από σκοπιά μεθοδολογική θεωρεί την οικονομική διαδικασία σαν κοινωνική διαδικασία και μ’ αυτόν τον τρόπο θεωρεί ότι οι κοινωνικές και πολιτικές απόψεις οι οποίες αφορούν την ανάπτυξη θα πρέπει να συνδεθούν με τις οικονομικές απόψεις. Από την άλλη η οικονομική διαδικασία, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, είναι και η ίδια μία κοινωνική διαδικασία όπου οι οικονομικές ομάδες προσπαθούν να διαμορφώσουν ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων, που θα τους επιτρέψει να επιβάλλουν στην κοινωνία μία οικονομική μορφή, τέτοια που θα είναι

²³ Από το “Dependency and development in Latin America”, στο New left review, No 74, 1972. Σελίδα 83-95.

ικανή να συμβιβάζεται με τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις τους. Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, σε μια εξαρτημένη οικονομία, οι κυρίαρχες οικονομικές ομάδες είναι εκείνες που συσπειρώνονται γύρω από τις ανταλλαγές με τη μητρόπολη και οι ομάδες αυτές προφανώς εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους μέσα από τη διατήρηση αυτών των ανταλλαγών. Η δυναμική της λατινοαμερικάνικης κοινωνίας, όπως λέει ο Cardoso, εξαρτάται από τις μεταβολές στην παγκόσμια οικονομία και ακόμη αυτές οι μεταβολές πρέπει να δούμε πως παράγουν μεταβολές στην λατινοαμερικάνικη οικονομία, οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες για αλλαγή. Γίνεται φανερό ότι δίνει μεγάλη σημασία στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς παράγοντες, ώστε να μπορέσει να κατανοήσει τη δυναμική των αναπτυσσόμενων κοινωνιών. Σύμφωνα με τον Cardoso, υπάρχει συνήθως ένα στοιχείο κατακραυγής προς το ξένο κεφάλαιο. Όπως είδαμε και στις αστικές θεωρίες για την εξάρτηση και κύρια στον Sunkel, υπάρχει η τάση να βλέπουν την εθνική ανάπτυξη από μία αστική σκοπιά. Ο Cardoso διαπιστώνει επίσης ότι οι εθνικιστές της ομάδας της εξάρτησης βλέπουν το όλο ζήτημα της εξάρτησης από μία καθαρά αστικο-εθνικιστική σκοπιά, η οποία συχνά, όπως μας λέει ο ίδιος συγγραφέας, συνοδεύεται από μία αντι-ιμπεριαλιστική δημαγωγία.²⁴ Είναι προφανές ότι στην περίπτωση που αναφερόμαστε, οι θεωρίες οι οποίες ασχολούνται γύρω από την εξάρτηση αποκρύπτουν την ταξική των κοινωνιών που αναφερόμαστε. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί κατά τη γνώμη μου ότι, έννοιες όπως περιφέρεια, τρίτος κόσμος ή ακόμη και οι έννοιες της εξάρτησης και υπανάπτυξης, αν δεν αποδοθούν στη σωστή τους ερμηνεία και στα πραγματικά αίτια της ανάπτυξης τους και της διατήρησής τους, τότε υποβόσκει ο κίνδυνος να συγκαλύπτουν το ρόλο των τάξεων και να δημιουργούν απόψεις ότι οι επανεθνικοποίηση θα συμβάλλει στο ξεπέραςμα της δυστυχίας, της αθλιότητας, αλλά και της κατάργησης της εκμετάλλευσης των ανθρώπων. Αλλά το χειρότερο είναι η διαιώνιση των συγκεκριμένων απόψεων και ιδιαίτερα σε εκείνους τους ανθρώπους που

²⁴ Από το "Dependency and development in Latin America". Στο "New left review, No 74, 1072.

στις υπανάπτυκτες χώρες βρίσκουν ότι η παραγωγικότητα τους και τα εισοδήματά τους είναι παρά πολύ χαμηλά.

Αξίζει πάντως εδώ να κάνουμε μία αναφορά στον Μωυσή Ικόνικοφ, ο οποίος έκανε δριμύτατη κριτική σε ορισμένες απόψεις για την εκβιομηχάνιση του τρίτου κόσμου. Έτσι έκανε κριτική στην άποψη ότι “Μόνο μερικές βιομηχανίες επιτρέπουν να εξασφαλιστεί η εξάπλωση της διαδικασίας εκβιομηχάνισης στο σύνολο της παραγωγικής δομής των χωρών του τρίτου κόσμου”.²⁵ Ο Ικόνικοφ, δέχτηκε ότι όντως αυτή η θέση είναι σωστή, αλλά για τα φαινόμενα της εκβιομηχάνισης του κόσμου του 18^{ου} αιώνα. Την άποψη αυτή τη στήριζε στο γεγονός, ότι πράγματι ορισμένες βιομηχανίες αποτέλεσαν σε διάφορες εποχές, την ατμομηχανή για τον μετασχηματισμό του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Αυτό όμως δεν δικαιολογεί σε καμία περίπτωση εκείνους τους οικονομολόγους, οι οποίοι προσπάθησαν να κατασκευάσουν έννοιες στην σύγχρονη οικονομική θεωρία και όλα να τα ενσωματώσουν εκεί. Αυτό που αναφέραμε έχει σχετική ιστορική σημασία, γιατί εάν κάποιες βιομηχανίες μπορούν να χαρακτηριστούν εκβιομηχανίζουσες, δεν σημαίνει ότι κάτι ανάλογο θα μπορούσε να συμβεί και με τις υπόλοιπες.

Όπως υποστηρίζει ο Ικόνικοφ, το 1964 ο οικονομολόγος Gerard Destanne de Berni πρότεινε ένα γενικό και εν ολίγοις αφηρημένο σχέδιο για την εκβιομηχάνιση του τρίτου κόσμου και το ονόμασε “στρατηγική των εκβιομηχανιζουσών βιομηχανιών”.²⁶ Αυτό όμως το σχέδιο, δεν είχε εκείνη την εσωτερική συνοχή και έτσι δεν κατάφερε να ενσωματωθεί σε κανένα πλάνο ανάπτυξης. Τι ήταν όμως αυτή η συγκεκριμένη θέση;

Καταρχήν έθεσε δύο βασικά ζητήματα:

A: Πως μπορούμε να εκτιμήσουμε την ικανότητα μιας δεδομένης βιομηχανίας να αναδομεί τον παραγωγικό μηχανισμό και να διαδίδει τη βιομηχανική ορθολογικότητα στο σύνολο αυτής της κοινωνίας;

B: Αναζητούσε τον αυτόνομο χαρακτήρα της ανάπτυξης, που φυσικά σ’ αυτήν την κατεύθυνση καλούνταν να συνδράμουν αυτές οι βιομηχανίες.

²⁵ Από το “Τρεις εσφαλμένες θέσεις για την εκβιομηχάνιση του τρίτου κόσμου». Στο «Κριτική και εγκώμιο των θεωριών της ανάπτυξης». Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1989. Σελίδα 31.

²⁶ Από το “Τρεις εσφαλμένες θέσεις για την εκβιομηχάνιση του τρίτου κόσμου». Στο «Κριτική και εγκώμιο των θεωριών της ανάπτυξης». Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1989. Σελίδα 32.

Πρόκειται για ένα σοβαρό ζήτημα για τη σχέση μεταξύ της αυτονομίας και της αυτάρκειας της ανάπτυξης.

Στον πρακτικό τώρα τομέα, η σιδηρουργία και η μεταλλουργία, που υπήρξαν τα σύμβολα της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης και η βαριά χημεία, που υπήρξε το σύμβολο της δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης, θεωρήθηκαν από την αρχή στις χώρες του τρίτου κόσμου, ως οι λεγόμενες "εκβιομηχανίζουσες βιομηχανίες". Αν θέλουμε να επεκταθούμε ακόμη περισσότερο, θα πρέπει να πούμε ότι κάποιες από τις χώρες του τρίτου κόσμου, όπως οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, ακόμη η Αλγερία και η Ινδία δημιούργησαν θυγατρικές αυτών των βιομηχανικών τομέων στις τελευταίες δεκαετίες. Επειδή υπήρξε όμως ανεπάρκεια στον τομέα της διάθεσης των προϊόντων και της συχνά χαμηλής αποτελεσματικότητας των εργοστασίων, αυξήθηκε το κόστος παραγωγής των προϊόντων που παρασκευάζονται από αυτές τις βιομηχανίες. Αυτή όμως η υπερεκτίμηση του κόστους ή διαφορετικά με μικροοικονομικούς όρους το υπερβάλλον κόστος, μεταδόθηκε αρχικά στο σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων, προκαλώντας έτσι ένα πληθωριστικό φαινόμενο και μειώνοντας κατά έναν άλλο τρόπο το επίπεδο αποτελεσματικότητας του εθνικού παραγωγικού μηχανισμού. Έτσι, αυτές οι συγκεκριμένες βαριές βιομηχανίες δημιούργησαν τέτοιες εμπλοκές, με αποτέλεσμα να καταλήξουν σε περιόδους οικονομικής στασιμότητας.

Μία διαφορετική κριτική του Ικόνικοφ, ήταν για μία άλλη θέση που αφορούσε την ιστορική συνάφεια που εξασφάλιζε την επιτυχία της διαδικασίας της εκβιομηχάνισης στις χώρες του τρίτου κόσμου. Εδώ το κράτος, είναι υποχρεωμένο να επιφορτιστεί άμεσα με τη λειτουργία και τη διαχείριση των βιομηχανιών που θεωρούνταν ότι είχαν στρατηγική σημασία για την ανάπτυξη.

Παρατηρείται ένα φαινόμενο, όπου το κράτος ενεργοποιεί και διαχειρίζεται τις εκβιομηχανίζουσες βιομηχανίες. Είναι σαφές ότι και μ' αυτή τη θέση συναντάμε τα ίδια προβλήματα αναποτελεσματικότητας. Η διαχείριση αυτού του τύπου τίθεται σε αμφισβήτηση στα πλαίσια των συζητήσεων που έχουν σαν αντικείμενο την βιομηχανική πολιτική του τρίτου κόσμου που ακολουθείται. Η αμφισβήτηση του ρόλου του κράτους στην

βιομηχανία δεν περιορίζεται μόνο στις χώρες με κρατική ή μικτή οικονομία προορισμένη στα πλαίσια της στρατηγικής των εκβιομηχανιζουσών βιομηχανιών. Αυτή η αμφισβήτηση και αυτό είναι το περίεργο, έχει επεκταθεί και στις χώρες οι οποίες έχουν υιοθετήσει φιλελεύθερες πρακτικές. Σ' αυτές τις χώρες, το κράτος έχει φορτωθεί αυτές τις βιομηχανικές επιχειρήσεις, αλλά αυτό το φαινόμενο εκλαμβάνεται ως μεταβατικό. Αλλά ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση, η δημόσια επιχείρηση μεγάλων βιομηχανικών συνόλων δεν διαφεύγει τη κριτική που την καθιστά υπεύθυνη για το εσωτερικό χρέος. Η κριτική της δημόσιας επιχείρησης θίγει ακόμα εκείνες τις χώρες που η βιομηχανία δεν θεωρείται βασικός μοχλός δραστηριότητας. Μάλιστα ο Ικόνικοφ αναφέρει σαν χαρακτηριστικό την Τανζανία. Σ' αυτή τη χώρα, η διαχείριση των βιομηχανικών επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια του τρίτου πενταετούς πλάνου, καταγγέλεται σαν μία από τις πλέον βασικές αιτίες των μεγάλων ανωμαλιών, οι οποίες δημιουργήθηκαν σε μία οικονομία που κυρίως στηρίχτηκε στην αγροτική κοινότητα.

4. ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΤΙΕΞΕΛΙΚΤΙΚΙΣΜΟΥ.

Οι έννοιες της εξάρτησης και της περιθωριακότητας δεν υφίστανται απλώς για να περιγράψουν τις ιδιαίτερες διαφορές του καπιταλισμού με τον τρίτο και τον πρώτο κόσμο. Βοηθούν ακόμη και στην συνολική κριτική που ασκεί ο νεομαρξισμός στις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί γύρω από τον εκσυγχρονισμό.

Οι θιασώτες της νεοεξελικτικής θεωρίας, απεικόνιζαν την εξάπλωση του κεφαλαίου, της τεχνολογίας και της κουλτούρας από τις δυτικές σύγχρονες κοινωνίες προς τις παραδοσιακές τριτοκοσμικές κοινωνίες. Για να κατανοήσουμε αυτήν την εξάπλωση του κεφαλαίου κατά τη διάχυση του σε υπανάπτυκτες οικονομίες, πρέπει πρώτα απ' όλα να διαμορφωθεί μια μήτρα σχέσεων του σχήματος κυριαρχίας - καθυπόταξης. Πρέπει λοιπόν να κατανοήσουμε καταρχήν αυτό το σχήμα. Επομένως λοιπόν θα πρέπει να πούμε ότι πρόκειται για μία λειτουργία των οικονομικών και πολιτικών

σχέσεων, σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο και πολύ σημαντικές ώστε να εξηγήσουν τις διαφορές ανάμεσα στον καπιταλισμό της περιφέρειας και τον καπιταλισμό του κέντρου. Εδώ υπάρχει ένα αξιοπρόσεκτο στοιχείο που θα πρέπει να επισημάνουμε και είναι το γεγονός ότι οι νεομαρξιστές επαναλαμβάνουν τα λάθη που είχαν διαπράξει οι οπαδοί του νεοεξελικτικισμού στις αρχές της δεκαετίας του '50. Για να υπάρξει μεγαλύτερη σαφήνεια θα πάρουμε ως πολύ σημαντικό δείγμα τον Φράνκ.

Για τον Μουζέλη “αποτελούν αντεστραμμένο είδωλο των θεωριών του εκσυγχρονισμού, εναντίον των οποίων με τόση σφοδρότητα ο ίδιος επιτέθηκε. Στη θεωρία του, η δημιουργία υπανάπτυξης, από τη στιγμή που μία περιφερειακή χώρα είναι ενσωματωμένη στην παγκόσμια αγορά, είναι τόσο αυτόματη και μη προβληματική όσο και η νεοεξελικτική άποψη για την παραγωγή εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης από τη στιγμή που η Δύση διαχέει τη κουλτούρα και την τεχνολογία της”²⁷.

Θα προσπαθήσουμε να δούμε τις απόψεις του Φράνκ και μέσα από την κριτική των διακεκριμένων θεωρητικών της ανάπτυξης και της εξάρτησης.

Πιο συγκεκριμένα ο Laclau πιστεύει τα εξής:

A) Ο Φράνκ πιστεύει, ότι είναι λάθος υπόθεση η άποψη, ότι η οικονομική ανάπτυξη περνάει σε κάθε χώρα από τα ίδια στάδια ανάπτυξης. Με κάπως διαφορετική διατύπωση, ο Φράνκ δεν δέχεται ότι οι υπανάπτυκτες χώρες βρίσκονται σ' ένα στάδιο που έχει προ πολλού ξεπεραστεί από τις αναπτυγμένες χώρες. Δέχεται με άλλα λόγια, ότι οι σημερινές αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, δεν ήταν ποτέ τους υπανάπτυκτες κατ' αυτόν τον τρόπο και υπήρξε απλώς η εποχή που ήταν αναπόπτυκτες.

B) Είναι λάθος να θεωρούμε, την σημερινή υπανάπτυξη σαν μία απλή αντανάκλαση των οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δομών της ίδιας της υπανάπτυκτης χώρας. Αντίθετα, η υπανάπτυξη είναι σε πολύ μεγάλο ^{ιστορικό} ιστορικό προϊόν των σχέσεων μεταξύ των υπανάπτυκτων δορυφόρων και των σημερινών αναπτυγμένων χωρών. Οι

²⁷ Από το «Sociology of development». Σελίδα 5.

σχέσεις αυτές αποτελούσαν ουσιαστικό μέρος της δομής κι εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος σε παγκόσμιο επίπεδο.²⁸

Κατά τον Φράνκ, οι μητροπόλεις προκειμένου ν' αποσπάσουν τους καρπούς της εργασίας τους, μέσω της μονοπώλησης του εξωτερικού εμπορίου, κατέστρεψαν ή μετασχημάτισαν εξ ολοκλήρου τα προϋπάρχοντα οικονομικά και κοινωνικά συστήματα των κοινωνιών αυτών, που τις ενσωμάτωσαν στο κυριαρχούμενο από τις μητροπόλεις παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα και τις μετέτρεψαν σε πηγές της δικής τους καπιταλιστικής συσσώρευσης και ανάπτυξης.

Γ) Ο Φράνκ δέχεται ότι οι συμβατικές δυαδιστικές ερμηνείες των λατινοαμερικάνικων κοινωνιών θα πρέπει να απορριφθούν. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής έχουν μία δυαδική δομή και κάθε ξεχωριστός τομέας έχει την δική του ανάπτυξη, σε βαθμό μάλιστα ανεξαρτησίας σε σχέση με τον άλλο τομέα. Έτσι αυτός ο τομέας που βρίσκεται σε επαφή με τον καπιταλιστικό κόσμο έχει επηρεαστεί σε βαθμό που εκσυγχρονίστηκε σημαντικά και φυσικά έχει αναπτυχθεί. Ο άλλος, τομέας όντας απομονωμένος, βρίσκεται σε μία διαδικασία αναπαραγωγής απλού τύπου, δηλαδή σε μία φεουδαρχική ή προ-καπιταλιστική οικονομία. Για τον Φράνκ οι θεωρίες αυτές είναι εσφαλμένες και τούτο διότι η δυαδική κοινωνία είναι εντελώς πλασματική. Εδώ προφανώς υπάρχει μία εξήγηση. Η εξήγηση για τον Φράνκ είναι η εξής: Θεωρεί ότι το καπιταλιστικό σύστημα έχει διεισδύσει αποτελεσματικά ακόμα και στους πιο απομονωμένους τομείς του υπανάπτυκτου κόσμου.

Θεωρώ ότι η θεωρία του Φράνκ για την υπανάπτυξη, φαίνεται τελικά να έχει επίγνωση της εξουσίας των κοινωνικών τάξεων ή ακόμα της ύπαρξης ενός άνισα δομημένου παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Η βασική εξήγηση που δίνει για την ανάπτυξη του καπιταλιστικού κέντρου και την υπανάπτυξη στην περιφέρεια, βασίζεται στο σχήμα μιας αλυσίδας εκμετάλλευσης, στα πλαίσια της οποίας οι παραγωγικοί πόροι μεταφέρονται από την περιφέρεια στην μητρόπολη. Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο που αναπτύσσει στη θεωρία του ο Φράνκ είναι η αντίληψη του για την έννοια "αντίθεση μητρόπολης - δορυφόρου". Ο

²⁸ Από το "Πολιτική και ιδεολογία στη μαρξιστική θεωρία". Εκδόσεις ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ Θεσσαλονίκη 1983. Σελίδα 21.

Φράνκ πιστεύει ότι, όταν εξετάζουμε τη δομή μητρόπολης - δορυφόρου, ανακαλύπτουμε ότι κάθε ένας από τους δορυφόρους χρησιμεύει σαν όργανο αποζύμησης κεφαλαίου ή ακόμη και οικονομικού πλεονάσματος από τους δικούς του δορυφόρους και διοχετεύει ένα μέρος από το συγκεκριμένο πλεόνασμα στην παγκόσμια μητρόπολη, στην οποία είναι όλοι δορυφόροι. Πέρα απ' αυτό, θεωρεί ότι κάθε εθνική και τοπική μητρόπολη χρησιμεύει για την επιβολή και διατήρηση της μονοπωλιακής δομής που εξυπηρετεί τα συμφέροντα της μητρόπολης, η οποία εκμεταλλεύεται την παγκόσμια, εθνική και ακόμη και την τοπική δομή, προ-κειμένου να συμβάλλει στη δικιά της ανάπτυξη και τον εμπλουτισμό της δικής της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης.²⁹ Επίσης πιστεύει ότι η αντίθεση μητρόπολης - δορυφόρου αναπαράγεται ακόμη και στο ίδιο το εσωτερικό των υπανάπτυκτων χωρών. Αυτό σημαίνει ότι η εκμεταλλευτική δομή ανάμεσα στη μητρόπολη και το δορυφόρο αρχίζει αμέσως να οργανώνει και να εξουσιάζει την εγχώρια οικονομία και ακόμη την κοινωνική αλλά και πολιτική ζωή του συγκεκριμένου λαού. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε ένα απόσπασμα του, ο Θανάσης Αργύρης "Οι αντιφάσεις του καπιταλισμού δημιουργούνται εκ νέου σε εγχώριο επίπεδο και παράγουν τάσεις για ανάπτυξη στην εθνική μητρόπολη και τάσεις για υπανάπτυξη στους εγχώριους δορυφόρους της, όπως κάνουν στο παγκόσμιο επίπεδο - μόνο με μια ουσιώδη διαφορά: η ανάπτυξη των εθνικών μητροπόλεων υποφέρει από ...υπάνπτυξη, η οποία είναι άγνωστη για την καπιταλιστική παγκόσμια μητρόπολη - αυτό προέρχεται από το γεγονός ότι η εθνική μητρόπολη είναι ταυτόχρονα δορυφόρος, δεν συμβαίνει όμως αυτό με την παγκόσμια μητρόπολη".³⁰

Κατά τον Μουζέλη, θα ήταν άδικο να εξισώσουμε την νεομαρξιστική προσέγγιση στην ολότητα της με το αρχικό έργο του Φράνκ. Γίνεται φανερό ότι από τότε που ο Φράνκ δημοσίευσε το επίμαχο βιβλίο του "ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ", έχουν αλλάξει πολλά. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός, ότι ακόμα και ο ίδιος ο Φράνκ επέφερε στη σκέψη του πολλές σημαντικές αλλαγές από τις αρχικές του θέσεις, αλλά υπήρξαν και πολλές άλλες διαφοροποιημένες

²⁹ Από το "The development of unterdevelopment...". Σελίδα 20.

³⁰ Από το "Θεωρίες υπανάπτυξης". Εκδόσεις ΑΦΩΝ Κυριακίδη, 1992. Σελίδα 67.

θέσεις οι οποίες συνέβαλλαν σε δημιουργικές και καρποφόρες συζητήσεις, ανάμεσα στις διάφορες υποσχολές της νεομαρξιστικής παράδοσης.

Πιστεύω ότι, παρ' όλα αυτά και ακόμη παρά τις όποιες αλλαγές και επανεκτιμήσεις έχουν υπάρξει, ο νεομαρξισμός εξακολουθεί να έχει την τάση να δείχνει μία έλλειψη ευαισθησίας στο συγκεκριμένο πλαίσιο και ότι προσπαθεί ακόμη για την εξεύρεση μίας γενικής φόρμουλας η οποία θα έχει τη δυνατότητα να ερμηνεύει την ανάπτυξη του καπιταλισμού στον τρίτο κόσμο στο σύνολο του.

Ο Μουζέλης για να δώσει τις ερμηνείες του βασίζεται στον Bill Warren ο οποίος έκανε κριτική στην νεομαρξιστική προσέγγιση.

Πιο συγκεκριμένα ο Warren υποστήριξε, ότι αρκετές χώρες του τρίτου κόσμου εκσυγχρονίζονται και εκβιομηχανοποιούνται με ταχύτατο ρυθμό, με τη βοήθεια του πολυεθνικού κεφαλαίου. Κατά συνέπεια, ο Μάρξ είχε δίκιο όταν προέβλεψε ότι η διάχυση δυτικού κεφαλαίου θα εξάπλωνε τον βιομηχανικό καπιταλισμό σε όλο τον πλανήτη.

Οι νεομαρξιστές αμφισβητούν αυτή τη θέση, με αποτέλεσμα να επισημαίνουν τα εξής:

α) Ο αριθμός των χωρών που δέχτηκαν μαζική εισροή ξένου κεφαλαίου και είχαν έτσι στη συνέχεια ραγδαία εκβιομηχάνιση, είναι σχετικά μικρός και η πλειοψηφία των οικονομιών του τρίτου κόσμου είναι στάσιμη, με τον τρόπο που περιέγραψε λίγο ή πολύ με ακρίβεια ο ίδιος ο Φράνκ.

β) Η αντιεξελικτική θέση ισχύει και για τις χώρες οι οποίες εκβιομηχανίζονται ραγδαία, οι οποίες έχουν όμως μία εμπειρία διαφορετική από εκείνες που προχώρησαν από το μοντέλο της δυτικής εκβιομηχάνισης. Εδώ πρόκειται επομένως, τουλάχιστον για μία περίπτωση εξαρτημένης ανάπτυξης.

Αλλά στο ζήτημα της "ανάπτυξης της υπανάπτυξης" και ο Cardoso άσκησε κριτική στον Φράνκ.³¹ Πιστεύει συγκεκριμένα ότι η πρόταση αυτή δεν παίρνει υπόψη το διαρθρωτικό δυναμικό της εκβιομηχάνισης η οποία πραγματοποιείται σήμερα από τα πολυεθνικά μονοπώλια και ακόμη ότι η αυτή η εκβιομηχάνιση μπορεί να πραγματοποιήσει σημαντικές

³¹ Από το "Dependency and development in Latin America", στο New Left Review". No 74, 1972. Σελίδα 83 - 95.

μεταρρυθμίσεις στις παλαιές ολιγαρχικές δομές, όπως για παράδειγμα στις παραδοσιακές δομές της υπανάπτυξης. Έτσι για τον Cardoso μπορούμε να έχουμε ένα είδος εξαρτημένης ανάπτυξης. Αντίθετα ο όρος ανάπτυξη της υπανάπτυξης κρύβει ένα λάθος. Η λογική ότι στις εξαρτημένες κοινωνίες υπάρχει μία δομική έλλειψη δυναμισμού εξαιτίας του ιμπεριαλισμού, δίνει σύμφωνα με τον Cardoso, μία λανθασμένη ερμηνεία των πραγματικών μορφών του οικονομικού ιμπεριαλισμού, με αποτέλεσμα να έχουμε μία ανακριβή πολιτική κατανόηση της συγκεκριμένης κατάστασης. Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, υπάρχει η δυνατότητα ορισμένες φορές υπό προϋποθέσεις, να υπάρχει ταυτόχρονα εξάρτηση και ανάπτυξη. Επομένως δεν υπάρχει καμία αντίφαση ανάμεσα στις έννοιες "εξάρτηση", "ανάπτυξη", και "μονοπωλιακός καπιταλισμός". Στους τομείς του τρίτου κόσμου, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, οι οποίοι έχουν συγχωνευτεί με τις νέες μορφές μονοπωλιακής επέκτασης, συμβαίνει ένα είδος εξαρτημένης καπιταλιστικής ανάπτυξης. Αυτό οδηγεί στο αποτέλεσμα, ότι σε χώρες όπως η Βραζιλία, η Αργεντινή, το Μεξικό, η Νότια Αφρική, η Ινδία και άλλες, να έχουν μία εσωτερική κατάτμηση έτσι ώστε να τα πιο αναπτυγμένα τμήματα της οικονομίας τους με το διεθνές καπιταλιστικό σύστημα. Οι καθυστερημένοι δε, τομείς της εσωτερικής οικονομικής και κοινωνικής δομής, μπορούν να παίξουν κάλλιστα το ρόλο των εσωτερικών αποικιών. Το σημαντικό είναι, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, η εξαρτημένη καπιταλιστική ανάπτυξη δεν μπορεί να λύσει τα προβλήματα του πληθυσμού. Πάντως κατά την γνώμη μου ανεξάρτητα από τις όποιες διαφορές τους η απόσταση των απόψεων τους δε είναι μεγάλη.

Ο Τάκης Φωτόπουλος υπογραμμίζοντας αυτό, θεωρεί, ότι οι σύγχρονες ριζοσπαστικές θεωρίες της σημερινής περιόδου στο θέμα της υπανάπτυξης, οι θεωρίες δηλαδή των Φράνκ, Baran, Amin, Dos Santos, Cardoso κ.λ.π., κινούνται στο μαρξιστικό παράδειγμα και γ' αυτό πολλοί αναλυτές τις κατατάσσουν στο παράδειγμα αυτό. Δηλαδή θεωρεί, ότι οι θεωρίες αυτές βασίζονται σε μία αντίληψη σύγκρουσης και αντίθεσης συμφερόντων στις διεθνείς σχέσεις. Πλην όμως, τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στη μέθοδο, οι διαφορές είναι σημαντικές και μερικοί μαρξιστές

θεωρητικοί προσπάθησαν να δείξουν το μη - μαρξιστικό χαρακτήρα των θεωριών.

Ο Φωτόπουλος επισημαίνει ότι στο μαρξιστικό παράδειγμα το σύστημα αυτό θεωρείται ιστορικά προοδευτικό. Δηλαδή η αναπόφευκτη επέκταση από το κέντρο στην περιφέρεια, δια μέσου μίας διαδικασίας καταστροφής και εξαφάνισης των προκαπιταλιστικών δομών, σημαίνει ότι οδηγούμαστε στη δημιουργία καπιταλιστικών σχηματισμών στην περιφέρεια, οι οποίες θα αποτελούσαν και την υλική βάση για την επανάσταση. Αντίθετα, στο νεομαρξιστικό σχήμα, το καπιταλιστικό παράδειγμα εξάρτησης και ιδιαίτερα όπως αναφέρεται στο έργο του Φράνκ, δεν είναι μία ιστορικά προοδευτική δύναμη. Επομένως η μη - ανάπτυξη είναι αυτή που δημιουργεί την ανάπτυξη του κέντρου.

γ) Η αισιόδοξη άποψη του Warren για την τελική εκβιομηχάνιση όλου του κόσμου είναι σχηματική και παράλληλα αφερέγγυα, όσο ακριβώς και οι αρχικές απόψεις του Φράνκ για την αναπόφευκτη στασιμότητα και υπανάπτυξη της καπιταλιστικής περιφέρειας.

Για τον Μουζέλη, όλα τα παραπάνω επιχειρήματα των νεομαρξιστών, είχαν δίκιο και θα έπρεπε να προχωρήσουν πιο πέρα από τις καθολικές γενικεύσεις που έκανε ο Warren. Έτσι δημιούργησαν τυπολογίες και θεωρίες που θα έπρεπε να αναδείξουν τις διαφορές που υπάρχουν στον περιφερειακό καπιταλισμό. Έπρεπε να μελετήσουν τη μεγάλη ανομοιότητα που ακολουθούν στην αναπτυξιακή τους τροχιά οι χώρες του τρίτου κόσμου.

Ο Φωτόπουλος βλέπει την ιστορική διαδικασία να αναλύεται με διαφορετικό τρόπο από το μαρξιστικό παράδειγμα και το παράδειγμα της εξάρτησης.³² Στο μαρξιστικό παράδειγμα, βλέπει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής να εμφανίζεται αρχικά τουλάχιστον σε μερικά κέντρα και να οδηγεί στη συσσώρευση του κεφαλαίου και ακόμη στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Στη συνέχεια, η διαδικασία του ανταγωνισμού στο κεφάλαιο έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση του καπιταλισμού στην περιφέρεια. Δηλαδή πρόκειται για μία κατάσταση την οποία ο Φωτόπουλος την ονομάζει διεθνοποίηση του κεφαλαίου και η οποία

³² Από το "Εξαρτημένη ανάπτυξη. Η ελληνική περίπτωση". Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1995. Σελίδα 71.

αναπόφευκτα οδηγεί στις ιμπεριαλιστικές συγκρούσεις όλων των επιπέδων, δηλαδή πολιτικές, στρατιωτικές, οικονομικές, αλλά ταυτόχρονα προσπαθεί να κατανοήσει και την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στις συγκεκριμένες περιφερειακές χώρες

Από την άλλη μεριά, στο παράδειγμα της εξάρτησης, βλέπει τον καπιταλισμό σαν παγκόσμιο σύστημα εκμετάλλευσης το οποίο υπάρχει από τον 16ο αιώνα, δηλαδή την εποχή που οι μητροπολιτικές χώρες ήρθαν σε επαφή με τις περιφερειακές. Από εδώ προκύπτει ένα συμπέρασμα. Οδηγούμαστε σε μία ανάπτυξη στο κέντρο του καπιταλιστικού συστήματος και ακόμη μία υπανάπτυξη στην καπιταλιστική περιφέρεια ή κάπως διαφορετικά έχουμε ένα νόμισμα με δύο όψεις. Πιο συγκεκριμένα γράφει:

“Η υπανάπτυξη της περιφέρειας είναι το αποτέλεσμα της επιβολής ενός συγκεκριμένου προτύπου εξειδίκευσης αλλά και εκμετάλλευσης σ’ αυτήν, ως συνέπεια της ενσωμάτωσης της στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, σε εξαρτημένη θέση. Ο χαρακτήρας, επομένως των περιφερειακών σχηματισμών δεν είναι ούτε προ - καπιταλιστικός, σε μία διαδικασία εξαφάνισης του από τον καπιταλιστικό, αλλά ούτε φυσικά καπιταλιστικός, όπως οι αντίστοιχοι του κέντρου”.³³

Αν λάβουμε υπόψη αυτές τις γραμμές, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα που έχουμε ήδη αναφέρει, ο Φωτόπουλος παρατηρεί μεθοδολογικές διαφορές ανάμεσα στα δύο παραδείγματα, οι οποίες μάλιστα είναι πολύ σημαντικές. Μία από τις διαφορές που εντοπίζει ο Φωτόπουλος είναι και η ακόλουθη:

Στις μαρξιστικές προσεγγίσεις, η βασική αναλυτική κατηγορία είναι ο τρόπος παραγωγής, με άλλα λόγια είναι η εσωτερική οικονομική, η κοινωνική και η πολιτική δομή της χώρας. Από την άλλη μεριά, ο Φωτόπουλος, στο παράδειγμα της εξάρτησης βλέπει σαν αναλυτική κατηγορία το παγκόσμιο σύστημα, το οποίο αποτελεί μία ολότητα στα πλαίσια του δικού του καταμερισμού της εργασίας. Τα κράτη και τα έθνη δεν μπορούν να αναλυθούν και να μελετηθούν ως κλειστά συστήματα και αποτελούν απλώς συστατικά στοιχεία του συστήματος αυτού. Σ’ αυτό το

³³ Από το «Εξαρτημένη ανάπτυξη. Η ελληνική περίπτωση». Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1995. Σελίδα 72.

θεωρητικό πλαίσιο βρίσκονται τόσο η ταξική δομή των μελών αυτού του παγκόσμιου συστήματος, όσο και οι συγκεκριμένες μορφές εκμετάλλευσης στην παραγωγή. Όμως τα αποτελέσματα της θέσης που έχουν όλα τα μέλη σε αυτό το σύστημα σε αντίθεση με το μαρξιστικό παράδειγμα, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για τον χαρακτηρισμό των σχηματισμών τους.

Επομένως από όλα αυτά προκύπτει ένα συμπέρασμα, ότι τελικά ο ορισμός της έννοιας της υπανάπτυξης είναι εντελώς διαφορετικός στα δύο παραδείγματα.

Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι προσπάθειες που γίνονται στο μαρξιστικό χώρο, ώστε να προσεγγίζεται η έννοια της υπανάπτυξης όλο και με διαφορετικό τρόπο. Έτσι μία προσέγγιση η οποία αναπτύχθηκε και τα τελευταία χρόνια πήρε το όνομα “προσέγγιση των τρόπων παραγωγής”. Αυτή η προσέγγιση αν εξεταστεί σε βάθος, μπορεί να κατανοηθεί σαν μία νεομαρξιστική ορθόδοξη αντεπίθεση στο παράδειγμα της εξάρτησης και στην ουσία είναι μία προσπάθεια ή ακόμη καλύτερα αν θέλουμε μία εκδήλωση του μαρξιστικού κινήματος για την επιστροφή του Μάρξ, και η οποία είχε ιδιαίτερη άνθηση στη δεκαετία του '80 με κέντρο αναφοράς τη Γαλλία. Σ' αυτή την προσπάθεια, εκείνο το οποίο επιδιώκεται να γίνει κατανοητό, είναι η συστηματική ανάλυση της αντιφατικής διαδικασίας δια μέσου της οποίας γίνεται η συναρμογή των τρόπων παραγωγής στα πλαίσια ενός κοινωνικού σχηματισμού. Εδώ πια, η αιτία για την υπανάπτυξη των περιφερειακών χωρών είναι η διαρκής κατάσταση των προ-καπιταλιστικών τρόπων παραγωγής που εκτός από αυτή τη διατήρηση τους, συναρμολογούν ταυτόχρονα κατά ειδικό τρόπο με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Αλλά εξαιτίας του αντιφατικού χαρακτήρα της διαδικασίας της συναρμογής, η συγκεκριμένη προσέγγιση κατατάσσεται στην μαρξιστική θεώρηση των ιστορικών σταδίων. Πάντως, επειδή η συγκεκριμένη αναλυτική κατηγορία είναι η θεωρία του τρόπου παραγωγής, τότε νομίζω ότι μάλλον η θεωρία των σταδίων εντάσσεται στην ιστορική διαδικασία. Άλλη μία απόπειρα που έγινε είναι να διατηρηθεί η βασική έννοια του τρόπου παραγωγής με ταυτόχρονη

εγκατάλειψη σαν ξεπερασμένης πια, ακόμη στα πλαίσια του μαρξισμού, της θεωρίας για τα ιστορικά στάδια. Πλην όμως και εδώ υποβόσκει μία βασική αντίφαση. Η εγκατάλειψη της προσέγγισης των σταδίων, δημιουργεί τελικά σοβαρά ερωτηματικά για το τι είναι τρόπος παραγωγής.

5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι κλασσικές θεωρίες για τον ιμπεριαλισμό είχαν διατυπωθεί για πρώτη φορά στην περίοδο της αποικιοκρατίας, ενώ την ίδια περίοδο είχαν κορυφωθεί παράλληλα οι αντιθέσεις ανάμεσα στις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες οι οποίες οδήγησαν τελικά στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τον όρο “ιμπεριαλισμός” τον είχε χρησιμοποιήσει πρώτος ο J. Hobson στο βιβλίο του που είχε κυκλοφορήσει με τον τίτλο Imperialism. Ο συγγραφέας προσπαθούσε να περιγράψει το αποικιοκρατικό σύστημα της εποχής του και ταυτόχρονα την αποικιοκρατική πολιτική των αποικιοκρατικών χωρών. Από την άλλη, όπως μας πληροφορεί ο Γ. Μηλιός, ο ιμπεριαλισμός ως ένα στάδιο της ανάπτυξης του καπιταλισμού για πρώτη φορά διατυπώθηκε από τον Rudolf Hilferding στο Χρηματιστηριακό κεφάλαιο, μία συγγραφή η οποία ολοκληρώθηκε το 1909.³⁴

Ο ίδιος συγγραφέας στη συνέχεια αναφέρει τα εξής στοιχεία για τη συγκεκριμένη θεωρία που ανέπτυξε ο Hilferding. Το χαρακτηριστικό του σύγχρονου καπιταλισμού είναι τα φαινόμενα εκείνα της συγκέντρωσης τα οποία εκδηλώνονται από τη μία με την άρση του ελεύθερου ανταγωνισμού και από την άλλη την διαρκώς στενότερη σχέση ανάμεσα στο τραπεζιτικό και βιομηχανικό κεφάλαιο. Μέσα από αυτή τη σχέση το κεφάλαιο παίρνει τη μορφή του χρηματιστικού κεφαλαίου, το οποίο αποτελεί την τελειότερη και πλέον αφηρημένη μορφή κεφαλαίου. Όπως μας αναφέρει ο Γ. Μηλιός η συγκεκριμένη θέση αποτέλεσε την κοινή θεωρία για όλους τους υπόλοιπους κλασσικούς της θεωρίας του ιμπεριαλισμού.

³⁴ Από το “Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός. Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη». Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1988. Σελίδα 16.

Ο Μπουχάριν όριζε επίσης τον ιμπεριαλισμό σαν μία πολιτική του χρηματιστικού κεφαλαίου και ακόμη ως μία ιδεολογία.³⁵ Ακόμη στη σελίδα 140, αναφέρει ότι ο ιμπεριαλισμός είναι το πλέον αποφασιστικό στοιχείο του σύγχρονου καπιταλισμού. Επίσης ο Μπουχάριν υποστήριζε ότι μπορούμε να ορίσουμε την παγκόσμια οικονομία ως ένα σύστημα παραγωγικών σχέσεων και παράλληλα ένα σύστημα σχέσεων ανταλλαγής σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι σύμφωνα με τον ίδιο τον Μπουχάριν οι εθνικές οικονομίες αποτελούν υποσύνολα της παγκόσμιας οικονομίας και σχηματίζουν ένα παγκόσμιο καπιταλιστικό καταμερισμό εργασίας, στη βάση του οποίου υπάρχει η αντίθεση ανάμεσα στην παγκόσμια αστική τάξη και το παγκόσμιο προλεταριάτο.

Οι εθνικές οικονομίες, όπως υποστηρίζει ο ίδιος, και τα εθνικά κράτη δημιουργήθηκαν σε μια ιστορική εποχή, όπου το επίπεδο καπιταλιστικής ανάπτυξης δεν επέτρεπε τη διαμόρφωση μίας τέτοιας παγκόσμιας οικονομικής δομής. Η παγκόσμια καπιταλιστική δομή επομένως, στην εποχή του ιμπεριαλισμού τείνει να υπερβεί τα στενά εθνικά σύνορα αν και βρίσκει πολλά εμπόδια σε αυτή την κατεύθυνση.

Ο Λένιν διατύπωσε τον πλέον γνωστό ορισμό, όπου σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, ο ιμπεριαλισμός είναι ο καπιταλισμός στο στάδιο της ανάπτυξης στο οποίο έχει διαμορφωθεί, η κυριαρχία των μονοπωλίων και του χρηματιστικού κεφαλαίου και κυρίαρχο του στοιχείο είναι η βαρύτητα της εξαγωγής του κεφαλαίου. Παράλληλα, σύμφωνα πάντα με τον Λένιν, έχει ξαναρχίσει το μοίρασμα του κόσμου από τα μεγάλα διεθνή τράστ και ακόμη έχουμε το μοίρασμα της γης από τις μεγαλύτερες κεφαλαιοκρατικές χώρες.³⁶

Ο Λένιν έκανε δριμύτατη κριτική σ' αυτές τις απόψεις του Μπουχάριν. Έτσι η σκέψη του Μπουχάριν εξετάζει τον ιμπεριαλισμό σαν σύνολο και πιο συγκεκριμένα σαν μία βαθμίδα ανάπτυξης ενός πολύ αναπτυγμένου καπιταλισμού.³⁷

Ο Λένιν πλέον με τη σειρά του θα διατυπώσει τη θεωρία της παγκόσμιας ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή όπως τη διατυπώνει στο βιβλίο του "ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ ΑΝΩΤΑΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΟΥ

³⁵ Από το "Imperialism and world economy". Merlin, London 1972. Σελίδα 110.

³⁶ Από το "Καπιταλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού". Εκδόσεις ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ 1978.

ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ”, η διεθνοποίηση του καπιταλισμού μέσα στο εξωτερικό εμπόριο και τη δημιουργία της διεθνούς αγοράς και ακόμη μέσα από τις εξαγωγές κεφαλαίων, δημιουργία διεθνών τράστ, διαπλέκει μεταξύ τους διαφορετικούς καπιταλιστικούς μετασχηματισμούς, δημιουργεί ανισοβαρείς και πολύμορφες διασυνδέσεις ανάμεσα τους και διαμορφώνεται έτσι μία ενιαία παγκόσμια ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Έχουμε επομένως μία διεθνή διάρθρωση των διαφορετικών κρατικών και εθνικών κοινωνικο-οικονομικών σχηματισμών.

Η θέση αυτή έχει δύο θεωρητικές συνέπειες:

- Διαμορφώνει τη διατύπωση του νόμου της ανισόμερης ανάπτυξης κάθε κρίκου της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Με βάση αυτόν τον νόμο ο Λένιν απορρίπτει την αντίληψη ότι από μία οικονομική άποψη μπορεί να υπάρξει ένα ενιαίο παγκόσμιο τράστ το οποίο θα καταβροχθίζει όλα ανεξαιρέτως τα κράτη. Για τον Λένιν ο καπιταλισμός αναπτύσσεται πιο γρήγορα στις αποικίες και στις υπερπόντιες χώρες. Έτσι εμφανίστηκαν οι νέες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις όπως για παράδειγμα η Ιαπωνία. Το μοίρασμα του κόσμου γίνεται με βάση τη δύναμη των χωρών που συμμετέχουν στο μοίρασμα και τη γενικότερη χρηματιστική, οικονομική και στρατιωτική δύναμη.

Ο Λένιν στην κλασσική περίοδο της μαρξιστικής σκέψης, εξετάζει την δημιουργία του μονοπωλιακού καπιταλισμού από τη μεριά των μητροπόλεων. Εδώ ο Λένιν, έχει μία ακλόνητη πίστη, ότι οι περιφερειακές χώρες θα ενσωματωθούν στην παγκόσμια αγορά. Δηλαδή το λενινιστικό πρότυπο βασίζεται στην υπόθεση του μονοπωλιακού καπιταλισμού, σε σχέση με τις χώρες της μητρόπολης και στις συνθήκες υπερπαραγωγής που εξάγουν κεφάλαιο και καταλήγει στο συμπέρασμα: “Ο καπιταλισμός αναπτύσσεται γρήγορα στις αποικιοκρατούμενες περιοχές και τείνει σε στασιμότητα στις μητροπόλεις.

Όπως αναφέρει ο Γ. Μήλιδς “η προσέγγιση της Λούξεμπουργκ όσο και η προσέγγιση του Μπουχάριν στο ζήτημα του ιμπεριαλισμού στηρίχθηκαν και εισήγαγαν μία συγκεκριμένη αντίληψη για την “παγκοσμιότητα” του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η αντίληψη αυτή θεωρεί ακριβώς ότι

³⁷ Από το “Άπαντα Τόμος 22”. Εκδόσεις της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. Σελίδα 100

ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, οι θεμελιώδεις δομικές και ταξικές σχέσεις που χαρακτηρίζουν το καπιταλιστικό σύστημα, αναπαράγονται στις επαρκείς μορφές τους μόνο στο επίπεδο της παγκόσμιας οικονομίας. Ότι, επομένως, οι νόμοι και οι αιτιακές σχέσεις που ανακάλυψε και ανέλυσε ο Μάρξ αφορούν την παγκόσμια οικονομία, η οποία διαμορφώνεται έτσι ως μία ενιαία καπιταλιστική κοινωνική δομή”.³⁸

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ διατύπωσε στο βιβλίο της, “Τι είναι εθνική οικονομία”,³⁹ τη θέση ότι η εθνική οικονομία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μία ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική δομή και ότι στην ουσία αποτελεί τμήμα της ενιαίας παγκόσμιας οικονομίας. Σύμφωνα με τον Γιάννη Μηλιό την συγκεκριμένη άποψη για την παγκόσμια-ενοποιημένη καπιταλιστική δομή θα αναπτύξει η Ρόζα Λούξεμπουργκ ακόμη περισσότερο στο “Συσσώρευση του Κεφαλαίου”.⁴⁰

Νομίζω ότι το επιχείρημα της Ρόζας Λούξεμπουργκ για τον προοδευτικό ρόλο που μπορεί να παίξει το μητροπολιτικό κεφάλαιο στην περιφέρεια είναι πολύ σημαντικό. Έτσι η ίδια θεωρεί αδιανόητο ένα κλειστό καπιταλιστικό σύστημα, για το λόγο ότι απαιτείται μία διευρυμένη αναπαραγωγή και αυτή μπορεί να γίνει με την εισαγωγή νέων στοιχείων τα οποία βοηθούν στην πραγματοποίηση της υπεραξίας που παράγεται στους κύκλους αναπαραγωγής κεφαλαίου. Η συνέπεια αυτής της μαζικής εισαγωγής κεφαλαίου προς την περιφέρεια είναι για την ακρίβεια η εκβιομηχάνιση της και η μείωση του ανοίγματος που υπάρχει ανάμεσα σ’ αυτήν και το μητροπολιτικό κέντρο. Εδώ μπορεί να γίνει φανερή η αντιφατικότητα αυτής της διαδικασίας η οποία οδηγεί στη δημιουργία ενός κλειστού παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, που ταυτόχρονα σημαίνει και το τέλος του συγκεκριμένου συστήματος.

Αν επιχειρήσουμε να εξαγάγουμε ένα συμπέρασμα, μπορούμε να πούμε, ότι: Ενώ η κλασική μαρξιστική σκέψη ξεκινά από μία εντελώς διαφορετική αιτιολογία, καταλήγει εν τούτοις στο ίδιο συμπέρασμα με την ορθόδοξη οικονομική σκέψη.

³⁸ Από το “Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός. Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη”. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, 1988. Σελίδα 18.

³⁹ Από το “Τι είναι εθνική οικονομία”. Εκδόσεις ΚΟΡΟΝΤΖΗ 1976. Σελίδα 65-66.

⁴⁰ Από το “Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός. Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη”. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, 1988. Σελίδα 18.

Αυτό ερμηνεύεται ως εξής: Έχουμε με άλλα λόγια την ενσωμάτωση των περιφερειακών χωρών στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά, η οποία ουσιαστικά θα καταλήξει τελικά στην εκβιομηχάνιση και στην ανάπτυξη των χωρών αυτών, ικανοποιώντας τον σκοπό που είναι η μείωση του ανοίγματος μεταξύ των μητροπολιτικών και των περιφερειακών χωρών.

Αν αυτή, την κλασσική μαρξιστική θέση τη χρησιμοποιήσουμε σήμερα, νομίζω ότι θα έρθουμε σε σύγκρουση με την εξέλιξη των υπανάπτυκτων χωρών και αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι η υποτιθέμενη ενσωμάτωση των καπιταλιστικών περιφερειών στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά δεν οδήγησε στην δημιουργία καπιταλιστικών σχηματισμών ολοκληρωμένου τύπου στην περιφέρεια, αλλά, αντιθέτως, δημιούργησε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις για μία διαρκή υπανάπτυξη και απέκλεισε το ενδεχόμενο, κατ' αυτόν τον τρόπο, μίας αυτοπροσανατολιζόμενης ανάπτυξης. Τελικά αυτό που φαίνεται να αποτελεί σημαντικό γεγονός, είναι ότι αυτές οι θεωρίες οδήγησαν στην αμφισβήτηση και ταυτόχρονα στη δημιουργία μιας νεομαρξιστικής σχολής τριτοκοσμικού τύπου, που ξεκίνησε από εντελώς αντίθετες απόψεις και συγκεκριμένα από το ρόλο του ξένου κεφαλαίου στις περιφερειακές χώρες και της διαδικασίας ενσωμάτωσης τους στην παγκόσμια αγορά.

Ίσως η σημαντικότερη άποψη από αυτές τις θεωρίες του νεομαρξισμού είναι του Σαμίρ Αμίν, μία αντίληψη που προσεγγίζει εκείνη του Λένιν και σε ορισμένα σημεία την επαναδιατυπώνει. Είναι όμως σημαντικό να προσθέσουμε εδώ ότι τη νεώτερη θεωρία για τη λειτουργία της υπανάπτυξης και τις νεώτερες θέσεις για τον παγκόσμιο καπιταλισμό τις έχει υιοθετήσει από τον Αργύρη Εμμανουήλ. Αφού προηγουμένως διατυπώσουμε τις απόψεις του Α. Εμμανουήλ, εν συνεχεία θα δούμε και τις απόψεις του Σαμίρ Αμίν. Έτσι:

Ο Α. Εμμανουήλ διατύπωσε τη θεωρία της άνισης ανταλλαγής. Υποστηρίζει ότι οι αναπτυγμένες και οι υπανάπτυκτες χώρες είναι χωρισμένες στα πλαίσια της παγκόσμιας αγοράς σε δύο πλευρές οι οποίες δεν είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ειδικεύονται στην παραγωγή διαφορετικών προϊόντων. Οι ανταλλαγές όμως ανάμεσα στις δύο πλευρές είναι άνισες και αυτό μπορεί

να γίνει κατανοητό από τη συνεχή μεταβίβαση πόρων από τις υπανάπτυκτες χώρες προς την πλευρά των αναπτυσσόμενων χωρών. Αυτή ακριβώς η άνιση ανταλλαγή διαμορφώνει μία κατάσταση με όρους ανάπτυξης και υπανάπτυξης και στο τέλος την συντηρεί και την αναπαράγει. Αυτή η κατάσταση γίνεται εμφανής από την διαφορά των μισθών που υπάρχει στις δύο πλευρές των χωρών. Πιο συγκεκριμένα ο Εμμανουήλ έκανε τις εξής υποθέσεις:

A) Γράφει χαρακτηριστικά: “Μπορούμε τότε να ξεχωρίσουμε τέσσερις περιπτώσεις:

1) Κινητικότητα των δύο συντελεστών. Τα ποσοστά κέρδους και τα ποσοστά αμοιβής εξισώνονται. Επομένως, αυτή η περίπτωση δεν διαφέρει από την αντίστοιχη περίπτωση του ρικαρδιανού συστήματος. Το απόλυτο κόστος καθορίζει την ειδίκευση και ο πληθυσμός προσαρμόζεται με τη μετανάστευση από/ή προς τη δοσμένη χώρα.

2) Απουσία κινητικότητας των δύο συντελεστών: το συγκριτικό κόστος καθορίζει τη ειδίκευση όπως στο ρικαρδιανό σύστημα. Αλλά ενώ σ’ αυτό το σύστημα η απόλυτη διαφορά κόστους απορροφάται από τη διαφορά του ποσοστού κέρδους, στο σύστημα του Μάρξ μοιράζεται ανάμεσα στα κέρδη και τα ημερομίσθια, από τη στιγμή φυσικά που και τα δύο είναι ανώτερα του χαμηλότερου δυνατού επιπέδου τους, το κέρδος ανώτερο του ποσοστού που αποθαρρύνει κάθε επένδυση, και το ημερομίσθιο ανώτερο του φυσιολογικού ελάχιστου”.⁴¹

Επομένως σαν αποτέλεσμα της διεθνούς κινητικότητας του κεφαλαίου διαμορφώνεται στην διεθνή αγορά ένα μέσο ποσοστό κέρδους. Από την άλλη σχηματίζονται στην παγκόσμια αγορά διεθνείς τιμές παραγωγής.

B) Πιο κάτω γράφει: “Κινητικότητα του συντελεστή κεφάλαιο – απουσία κινητικότητας του συντελεστή εργασία: τα δύο συστήματα πρέπει να διαφέρουν αναγκαστικά.....Στο σύστημα του Μάρξ ο κοινωνικοϊστορικός παράγοντας μπορεί, από τη στιγμή που δεν υπάρχει τέτοιος ανταγωνισμός, να προκαλέσει σημαντικές διαφοροποιήσεις ημερομισθίων και να κάνει αδύνατη τη δεύτερη εξίσωση σε διεθνή κλίμακα. Και αφού οι διαφορές ημερομισθίων δεν μπορούν να αντανakλασθούν στο επίπεδο

⁴¹ Από το “Η άνιση ανταλλαγή”. Εκδόσεις Παπαζήση 1980. Σελίδα 64.

του κέρδους, αντανακλώνται στην τιμή, που δεν μπορεί πια να είναι η ίδια στο εθνικό και στο διεθνές πλαίσιο”.⁴²

Επομένως έχουμε ένα επίπεδο μισθών διαφορετικό από χώρα σε χώρα και πολώνεται σε δύο παγκόσμια επίπεδα. Αυτό οφείλεται, όπως ήδη αναφέραμε, στην απουσία κινητικότητας του συντελεστή εργασία, με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται διαφορετικού μισθοί, υψηλότεροι και χαμηλότεροι, στο κέντρο και στην περιφέρεια αντίστοιχα.

Γ) “Νομίζουμε ότι η τέταρτη αυτή περίπτωση (η περίπτωση της κινητικότητας του συντελεστή κεφάλαιο και απουσίας κινητικότητας του συντελεστή εργασία), προσαρμόζεται στη σύγχρονη πραγματικότητα και γι’ αυτό το λόγο θα αποτελέσει βασική συνθήκη της παρακάτω θέσης: κινητικότητα του συντελεστή κεφάλαιο – απουσία του συντελεστή εργασία, με ταυτόχρονη απόρριψη της ρικαρδιανής υπόθεσης για το φυσιολογικό κόστος της εργατικής δύναμης. Επαρκής κινητικότητα του πρώτου συντελεστή για να υπάρχει μία ουσιαστική διεθνής εξίσωση των κερδών και να εξακολουθεί να ισχύσει το θεώρημα των τιμών παραγωγής, αρκετά μεγάλη απουσία κινητικότητας του δεύτερου, ώστε να μην μπορούν να εξαλειφθούν οι τοπικές διαφορές των ημερομισθίων, που οφείλονται στον κοινωνικοϊστορικό παράγοντα, και να χρειάζεται τροποποίηση αυτού του θεωρήματος”.⁴³

Επομένως οι μισθοί καθορίζονται όχι με βάση τους οικονομικούς νόμους αλλά από ορισμένους ιστορικούς και οικονομικούς παράγοντες. Σ’ αυτό το σύστημα των διεθνών ανταλλαγών ο μισθός είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή.

Τώρα από την άλλη ο Σαμίρ Αμίν διατυπώνει τις εξής απόψεις:

“Οι περιφερειακοί σχηματισμοί αν και είναι διαφορετικοί στην καταγωγή τους τείνουν να συγκλίνουν προς ένα όμοιο ουσιαστικά μοντέλο. Αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήττει, εκφράζει απλά την αυξανόμενη ενοποιητική δύναμη του καπιταλισμού σε παγκόσμια κλίμακα, που εξαποστέλνει στο μουσείο των λειψάνων του παρελθόντος τις περιφερειακές ιδιομορφίες, οργανώνοντας το κέντρο από το ένα μέρος, και την περιφέρεια από το άλλο, μέσα σε μία και μόνη ιεραρχημένη παγκόσμια δομή. Η ανάπτυξη

⁴² Από το “Η άνιση ανάπτυξη”. Εκδόσεις Παπαζήση 1980. Σελίδα 65.

της εξαγωγικής γεωργίας τείνει να γεννήσει παντού στην περιφέρεια έναν αγροτικό καπιταλισμό, περισσότερο από τις λανθιφουντίστικες μορφές αυτού του αγροτικού καπιταλισμού στην Αμερική και στην Ανατολή, αυτές οι μορφές κάθε ημέρα και περισσότερο απειλούνται από τη ανερχόμενη δύναμη της πλούσιας αγροτιάς του τύπου “κουλάκων”, αυτού του αγροτικού καπιταλισμού που τείνει να γενικευτεί και να πάρει περισσότερο πλάτος. Η ενσωμάτωση στην παγκόσμια αγορά τείνει να γεννήσει παντού μεταπρατικές αστικές τάξεις”.⁴⁴

Έτσι σύμφωνα πάντα με τον ίδιο όλοι οι περιφερειακοί σχηματισμοί έχουν τα εξής τρία βασικά χαρακτηριστικά κοινά:

- ❖ Την κυριαρχία του αγροτικού και εμπορικού καπιταλισμού στον εθνικό τομέα.
- ❖ Τη δημιουργία μίας τοπικής αστικής τάξης η οποία θα ακολουθεί το κυρίαρχο ξένο κεφάλαιο.
- ❖ Τη τάση για μία πρωτότυπη γραφειοκρατική ανάπτυξη, η οποία χαρακτηρίζει τη σύγχρονη περιφέρεια.⁴⁵

Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο η επικράτηση του αγροτικού καπιταλισμού φέρνει την αγροτική κρίση, η οποία είναι ένα από τα γενικά φαινόμενα του τρίτου κόσμου. Για τον ίδιο, σημαντικό στοιχείο θα πρέπει να θεωρούμε πάντα ότι στις σχέσεις κέντρου περιφέρειας δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε τους μηχανισμούς πρωταρχικής συσσώρευσης που πραγματοποιούνται προς όφελος του μητροπολιτικού κεφαλαίου. Η περιφερειακή οικονομία είναι ατελής και γίνεται κατανοητή, όπως και η περιφερειακή οικονομία, μόνο σαν εξάρτημα της κεντρικής οικονομίας. Ο μεγάλος απών αυτής της κοινωνίας είναι η μητροπολιτική αστική τάξη της οποίας το κεφάλαιο ασκεί τα ουσιαστικά αποτελέσματα κυριαρχίας. Εδώ εντοπίζει την αδυναμία και την ανισόρροπη ανάπτυξη της τοπικής αστικής τάξης, με αποτέλεσμα το μεγάλο βάρος της γραφειοκρατίας να γίνεται εμφανές.⁴⁶

Τέλος πιο κάτω δίνει τα σημάδια της λειτουργίας της υπανάπτυξης πιο συγκεκριμένα και της αποδίδει τα εξής χαρακτηριστικά:

⁴³ Από το “Η άνιση ανταλλαγή”. Εκδόσεις Παπαζήση 1980. Σελίδα 65.

⁴⁴ Από το “Η συσσώρευση σε παγκόσμια κλίμακα”. Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ ΛΙΒΑΝΗΣ. Σελίδα 516.

⁴⁵ Ο.π. σελίδα 518.

⁴⁶ Ο.π. σελίδα 530.

“α) Οι ακραίες ανισότητες που χαρακτηρίζουν τη διανομή των παραγωγικότητων στην περιφέρεια μέσα στο σύστημα τιμών που τους έχει μεταφερθεί από το κέντρο, που απορρέουν από την ίδια τη φύση των περιφερειακών σχηματισμών και καθορίζουν πλατειά τα δομή της διανομής του εισοδήματος.

β) Την εξάρθρωση που απορρέει από την προσαρμογή του προσανατολισμού της παραγωγής στην περιφέρεια σύμφωνα με τις ανάγκες του κέντρου και που εμποδίζει τη μεταφορά των κερδών της οικονομικής προόδου από τους πόλους ανάπτυξης στο σύνολο του οικονομικού σώματος.

γ) Η οικονομική κυριαρχία του κέντρου που εκφράζεται τους τύπους της διεθνούς ειδίκευσης (οι δομές του παγκόσμιου εμπορίου μέσα στις οποίες το κέντρο διαμορφώνει κατά τις ανάγκες του την περιφέρεια) και μέσα στην εξάρτηση των δομών της χρηματοδότησης της αύξησης στην περιφέρεια (τη δυναμική της συσσώρευσης του ξένου κεφαλαίου)”.⁴⁷

Ο Μπετελέμ στις θεωρητικές παρατηρήσεις που δημοσιεύονται στο βιβλίο “Η Άνιση Ανταλλαγή” του Αργύρη Εμμανουήλ, έκανε κριτική στις απόψεις του από τη σκοπιά όπως υποστήριξε των εννοιών και των κατηγοριών της μαρξιστικής θεωρίας. Η κριτική περιστράφηκε πάνω στο ζήτημα της ισοδύναμης ανταλλαγής και στην έννοια του μισθού ως ανεξάρτητη μεταβλητή, όπως συγκεκριμένα τα περιέγραψε ο Αργύρης Εμμανουήλ.

Αργότερα όμως ο Σαμίρ Αμίν ανέλαβε να απαντήσει με βάση το βιβλίο του “Η Συσσώρευση σε Παγκόσμια”, την κριτική που έκανε ο Μπετελέμ στον Α. Εμμανουήλ.. Ήδη αποσπάσματα έχουμε αναφέρει, αλλά στο επίκαιρο ζήτημα ο Σαμίρ Αμίν έγραψε ότι η πόλωση στο επίπεδο μισθών οδήγησε σε ένα παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα που χαρακτηρίζεται από ένα τύπο ανάπτυξης που χωρίζεται στη μητρόπολη και στην περιφέρεια.

Για τον J. O. Anderson,⁴⁸ η αφετηρία του Α. Εμμανουήλ είναι, η πλήρης ανικανότητα της θεωρίας του εξωτερικού εμπορίου η οποία βασίζεται στην αντίληψη του συγκριτικού κόστους να εξηγήσει το διευρυνόμενο χάσμα ανάμεσα στις πλούσιες και φτωχές χώρες, οι οποίες συνδέονται με

⁴⁷ Από το “Η συσσώρευση σε παγκόσμια κλίμακα”. Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ ΛΙΒΑΝΗΣ. Σελίδα 539.

⁴⁸ Από το “A critique of Emmanouyl's theory of unequal exchange”. Κεφ. 4, από το “Studies in the theory of unequal between nations, ABO, Finland : ABO Akadem foundation, 1976. Σελίδες 67.86.

πολλούς αιώνες ανταλλαγής και άνισου εμπορίου. Επίσης ότι τονίζει την σύγχυση και τις ad hoc λύσεις τις οποίες και προκάλεσαν οι επιδεινούμενοι όροι εμπορίου για τους παραγωγούς πρώτων υλών, και ότι προφανώς απορρίπτει κάθε θεωρία η οποία προσπαθεί να συνδέσει τις εξελίξεις των τιμών με τα χαρακτηριστικά των προϊόντων. Δέχεται ότι η θεωρία του Α. Εμμανουήλ δεν είναι μία θεωρία άνιση ανταλλαγής ανάμεσα σε δύο χώρες, αλλά ανάμεσα από δύο ομάδες χωρών. Επισημαίνει ότι για να διατηρήσει την αφετηρία του, δηλαδή ότι οι μισθοί καθορίζονται ανεξάρτητα από την εξέλιξη των τιμών και των εμπορευμάτων και της παραγωγικότητας, ο Εμμανουήλ υποχρεώνεται να ξαναγυρίσει σε μία άλλη άποψη του, και η οποία αφορά τις προχωρημένες και τις υπανάπτυκτες χώρες και τις οποίες θεωρεί ως χώρες χωρισμένες σε ομάδες, οι οποίες δεν είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους.

Έτσι εάν κάποιος κλάδος ή κάποια βιομηχανία κινηθεί προς τον υπανάπτυκτο κόσμο, τότε πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι υποβιβάζεται και εγκαταλείπεται από τον αναπτυσσόμενο κόσμο, ο οποίος τελικά διαλέγει μία άλλη γραμμή εξειδίκευσης. Ο Anderson τονίζει ότι, το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής κατά της θεωρίας του Εμμανουήλ ήταν πολιτικού και επιστημολογικού περιεχομένου. Επικεντρώθηκε γύρω από την θεωρία του Εμμανουήλ για την αξία και ακόμη για τον μεθοδολογικό μηχανισμό των ανεξάρτητων μεταβλητών και την έννοια της εκμετάλλευσης. Επομένως, πιστεύει, το πρόβλημα αυτού του είδους της κριτικής, στην οποία προφανώς εξετάζονται μόνο οι έννοιες και οι αναλυτικές μέθοδοι και όχι η ίδια η θεωρία, είναι ότι μπορεί συχνά να απορριφθεί στο ίδιο πολιτικό και επιστημολογικό επίπεδο. Είναι επόμενο, από την στιγμή που ο Α. Εμμανουήλ δεν είναι δεσμευμένος με τις έννοιες και τις θεωρίες του Μάρξ, και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οποιαδήποτε κριτική να μην έχει σημασία, αν πρόκειται για κριτική που έχει ως κέντρο την σκέψη του Μάρξ, ακόμη και στην περίπτωση που είναι σωστή, αν λάβουμε ως παράδειγμα την κριτική που άσκησε ο Μπετελέμ στον Εμμανουήλ. Όπως αναφέρει ο Anderson, ο Hembelg έκανε μία εξαντλητική ανάλυση της κριτικής του Εμμανουήλ από τον Μπετελέμ, με μια ορισμένη επιστημολογική αντίληψη, με σκοπό να ξεχωρίσει τα επιστημονικά από τα ιδεολογικά στοιχεία.

ιδιότυπη συνεργασία ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό κεφάλαιο, που είναι απαραίτητο για την ικανότητα της λειτουργίας του παγκόσμιου καπιταλισμού.

Εδώ αξίζει να επισημάνουμε, ότι μετά την κυριαρχία των Η.Π.Α. σε παγκόσμια κλίμακα, οι νεομαρξιστές και κύρια οι Sweesy, Baran, Magdoff, επεξεργάστηκαν μία νέα θεωρία για τον ιμπεριαλισμό. Την διαφορά της με την προηγούμενη θεωρία ήδη την έχουμε πιο πάνω.

Το καινούργιο που θα μπορούσαμε να προσθέσουμε, γύρω από τις αιτίες επέκτασης του σύγχρονου καπιταλισμού, είναι ότι οι θεωρίες Baran και Sweesy στην ουσία αποτελούν το κυριότερο υποκατάστατο της θεωρίας του Λένιν. Ο Λένιν θεώρησε, ότι οι αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες αναγκάζονται να κάνουν μαζική εξαγωγή κεφαλαίου εξαιτίας της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους. Αυτή πλέον η αντίληψη θεωρείται ότι έχει ξεπεραστεί, για το λόγο ότι τα περιθώρια κέρδους καθορίζονται πλέον από την τιμολογιακή πολιτική κόστους των μονοπωλίων. Οι συγκεκριμένοι νεομαρξιστές βασίστηκαν στην έννοια του κοινωνικού πλεονάσματος και επεδίωξαν να αποδείξουν, ότι το πλεόνασμα σε σχέση με το κοινωνικό προϊόν έχει την τάση να ανεβαίνει στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Εκείνο πια που αναζητείται, είναι ότι ο καπιταλισμός πρέπει να απορροφήσει δημιουργικά το πλεόνασμα που παράγει. Αλλιώς ο καπιταλισμός οδηγείται σε κρίση και έχει οδηγηθεί ήδη στην κρίση, έχει επίσης την τάση να παράγει συνεχώς περισσότερο απ' όσο είναι σε θέση να καταναλώνει.

Ο Baran και ο Sweesy ανέπτυξαν τρόπους απορρόφησης του πλεονάσματος, τους οποίους για να διευκολυνθούμε να τους κατανοήσουμε μπορούμε να τους χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες:

A: Στη πρώτη κατηγορία έχουμε την απορρόφηση του πλεονάσματος για παραγωγικές επενδύσεις.

B: Στη δεύτερη κατηγορία έχουμε την απορρόφηση του πλεονάσματος για ιδιωτική και κοινωνική κατανάλωση.

Το εσωτερικό έχει κάποια όρια για να απορροφήσει το πλεόνασμα, έτσι λοιπόν γίνεται αυτονόητο ότι ο μονοπωλιακός καπιταλισμός πρέπει να στραφεί στο εξωτερικό για την επέκτασή του. Εκεί θα μπορέσει να

δημιουργήσει νέες εστίες για την απορρόφηση του πλεονάσματος. Κυρίως αυτό μπορεί να γίνει με την εξαγωγή κεφαλαίου. Αυτό σημαίνει κρατική βοήθεια και πιστώσεις στις πολυεθνικές εταιρείες κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερο ιδιωτικές άμεσες επενδύσεις των πολυεθνικών εταιρειών.

Ο Αργύρης διατυπώνει την άποψη, ότι οι αγώνες για εθνική ανεξαρτησία και ακόμη ο ρόλος των επαναστατικών κινημάτων στις καθυστερημένες χώρες, έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο ώστε να εμφανισθούν νέες τάσεις για την εξαγωγή κεφαλαίου.⁵⁰ Αυτές είναι:

“α) η συνεργασία του ξένου με το ντόπιο κεφάλαιο, β) η μετατόπιση του κέντρου βάρους στη σύνθεση των επενδύσεων από τον τομέα παραγωγής πρώτων υλών και αγροτικών προϊόντων στον τομέα της μεταποιητικής βιομηχανίας και γ) η μετατόπιση του κέντρου βάρους στη σύνθεση του εξαγόμενου κεφαλαίου από τις ιδιωτικές επενδύσεις στις κρατικές πιστώσεις και τις βοήθειες”.⁵¹

Από εδώ πλέον προκύπτει η αδυναμία των καθυστερημένων χωρών να απορροφήσουν το πλεόνασμα των αναπτυσσόμενων.

Ένα πλέον συμπέρασμα που θα μπορούσαμε να αποκομίσουμε από τα ανωτέρω είναι, ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, εξαιτίας της δυναμικής τους, μπορούν να αποκτήσουν πολλά κέρδη από τις δραστηριότητες που έχουν στις υπανάπτυκτες χώρες. Και είναι τέτοια η πορεία της δυναμικής τους, που μικρές ποσότητες κεφαλαίου αρκούν για να κυριαρχήσουν στις οικονομίες των χωρών αυτών.

Εκείνο όμως που αξίζει να δει κανείς είναι, η επίδραση που προκαλεί ο ιμπεριαλισμός στην ανάπτυξη των καθυστερημένων χωρών. Και σ' αυτό το θέμα έχει πρωτοπορήσει η νεομαρξιστική σκέψη. Ο Baran ασχολήθηκε διεξοδικά με τις αλλαγές που προκαλεί η παρουσία του ιμπεριαλισμού στο εσωτερικό των χωρών αυτών.⁵² Συσχέτισε τη γένεση της υπανάπτυξης στις σημερινές υπανάπτυκτες χώρες με την ιμπεριαλιστική επέκταση των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών. Έτσι θεώρησε ότι η Δυτική Ευρώπη δεν άφησε από τύχη πίσω τον υπόλοιπο κόσμο, ούτε επίσης οφείλεται στις φυλετικές ιδιομορφίες των λαών. Αυτό καθορίστηκε από την

⁵⁰ Από το “Θεωρίες υπανάπτυξης”. Εκδοτικός οίκος ΑΦΩΝ Κυριακίδη, 1995. Σελίδα 40.

⁵¹ Ο.π. σελίδα 40.

⁵² Από το “Η πολιτική οικονομία της ανάπτυξης”. Εκδόσεις GUYEMBERG. Κεφάλαια 5-8.

ίδια την μορφή και τη δομή του δυτικοευρωπαϊκού καπιταλισμού. Οφείλεται στο γεγονός ότι η επίδραση της διείσδυσης του δυτικοευρωπαϊκού καπιταλισμού στον υπόλοιπο κόσμο ήταν υπερβολικά περίπλοκη. Καθορίστηκε επίσης και το επίπεδο των κοινωνιών που εκτέθηκαν σ' αυτές τις επιρροές. Το ζήτημα ήταν, τι βρήκαν οι Ευρωπαίοι στα πλαίσια της άφιξης τους στην Ασία και στην Αμερική. Γίνεται φανερό ότι αλλού ευνοούσαν οι συνθήκες γιατί υπήρχαν καλά οργανωμένες κοινωνίες που όμως βρίσκονταν σε προκαπιταλιστικό στάδιο και αλλού όχι. Όπου η οργάνωση της κοινωνίας, για παράδειγμα, οφειλόταν στην προσπάθεια των φυλών, εμπόδιζαν οι γενικές συνθήκες. Έτσι το κέρδος καθοριζόταν από τις εκάστοτε συνθήκες και το μόνο που μπορούσε ήταν να επιδιωχθεί το μέγιστο.

6. Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΗΜΙ-ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Στο βιβλίο του "Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημιπεριφέρεια", Ο Ν. Μουζέλης προσπαθεί να κατανοήσει την εξέλιξη στις περιοχές στις οποίες αναφέρεται χρησιμοποιώντας ένα μοντέλο, που στη βασική του λογική αντιμετωπίζει τη σφαίρα του οικονομικο-κοινωνικού και τη σφαίρα του πολιτικού ως ισοδύναμες από την άποψη της δυναμικής της αλληλεπίδρασης και τις ένοπλες δυνάμεις να παρεμβαίνουν όταν ενοχλούνται, έχοντας σημαντική δύναμη και κοινά συμφέροντα.

Εδώ έχουμε μία μετάβαση από τον ολιγαρχικό κοινοβουλευτισμό στον μετα - ολιγαρχικό,⁵³ όπως τον αποκαλεί ο ίδιος, που έχει ευρύτερες μορφές πολιτικής εκπροσώπησης και οφείλεται στη ραγδαία εμπορευματοποίηση της γεωργίας, στην περιορισμένη εκβιομηχάνιση, στον ευρύτατο εξαστισμό και στην διαρκή αύξηση του κρατικού παρεμβατισμού και την αντίστοιχη διεύρυνση του κρατικού μηχανισμού.

Μ' άλλα λόγια, ο καπιταλισμός της ημιπεριφέρειας αναπτύσσεται κατά τρόπο απότομο σε σχέση με τις καπιταλιστικές μητροπόλεις και το κράτος ανέλαβε εκ των άνω να καλύψει τις ανάγκες σε έργα υποδομής.

⁵³ Από το "Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημιπεριφέρεια". Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, 1987. Σελίδα 36.

Όλα αυτά οδήγησαν, όπως υποστηρίζει ο Μουζέλης, σε δύο αντίρροπες εξελίξεις:

α) Την ταχύτερη είσοδο μεγάλων μαζών στην πολιτική αρρένα, ενώ κατά τη διάρκεια του παρελθόντος αυτές αποκλείονταν.

β) Την υπερτροφική ανάπτυξη του κράτους.

Σαν συνέπεια όλων αυτών έχουμε τη δημιουργία μηχανισμών, ώστε να συμμετέχουν οι μάζες στις πολιτικές διαδικασίες, με τρόπους εντελώς διαφορετικούς από εκείνους στις καπιταλιστικές μητροπόλεις.

Ακολούθησε μία διαδρομή ενσωμάτωσης, επειδή αναπτύχθηκαν διάφοροι τύποι λαϊκισμού, όπου τον βασικό ρόλο τον έπαιξαν οι χαρισματικοί ηγέτες και ως στόχο είχαν να χειραγωγούν τις μάζες σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

Αυτό το γεγονός οδηγεί τον Μουζέλη, στο να διακρίνει τον λαϊκισμό σε δύο είδη: α) τον αστικό⁵⁴ και β) τον αγροτικό λαϊκισμό.⁵⁵

Ο λαϊκισμός κατά τον Μουζέλη, μεταποίησε τις πελατειακές σχέσεις και εξαρτήσεις, πράγμα που αποδυνάμωσε εκείνο το τμήμα της κυρίαρχης τάξης, που ασκούσε δια μέσου του πελατειακού συστήματος τον έλεγχο και συνέβαλε στην παρουσία νέων πολιτικών δυνάμεων στο πολιτικό προσκήνιο. Ο Μουζέλης επισημαίνει την απουσία θεσμοθετημένων οργανωτικών επιπέδων μεταξύ λαού και πολιτικών ηγεσιών, τόσο στην κοινωνία όσο και στη δομή των ίδιων των κομμάτων. Εδώ θα πρέπει να προσέξουμε το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του λαϊκισμού, όπως το εννοεί ο Μουζέλης, ο οποίος βασίζεται στην άμεση σχέση του χαρακτηριστικού ηγέτη και των μαζών.

Ο Μουζέλης πιστεύει, επίσης, ότι η απο-αριστοκρατικοποίηση του στρατού με την είσοδο σ' αυτόν ατόμων που προέρχονται από τα μεσαία και ακόμη από τα κατώτερα στρώματα και ακόμη παραπέρα τη είσοδο αυτών των στρωμάτων στις στρατιωτικές σχολές, υπήρξε ένας πολύ μεγάλος παράγοντας, που οδήγησε τις ένοπλες δυνάμεις στο πλευρό της αντιολιγαρχικής μεταρρύθμισης, προς όφελος του διευρυμένου κοινοβουλευτισμού, σ' όλες τις χώρες της ημιπεριφέρειας.

⁵⁴ Από το "Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημιπεριφέρεια". Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, 1987. Σελίδα 48.

⁵⁵ Ο.π. σελίδα 68.

Διατυπώνει επίσης την άποψη, ότι η κυριαρχία του στρατού είναι αντιστρόφως ανάλογη με την οντότητα των πολιτικών δυνάμεων να οργανώνονται πολιτικά. Έτσι, πλέον, το δημοκρατικό άνοιγμα γίνεται μη-γνήσιο και μένει αναπάντητο το ερώτημα, γιατί η πλειοψηφία των αξιωματικών συντάχθηκε και λειτούργησαν ως προασπιστές των ολιγαρχικών συμφερόντων, αν και στην πλειοψηφία τους ήταν μεσοαστικής προέλευσης;

Πάντως ο Μουζέλης τονίζει, ότι οι στρατιωτικοί δεν πρέπει να θεωρούνται μαριονέτες και παθητικά άτομα τα οποία υπάρχουν μόνο προς όφελος οποιουδήποτε κύκλου συμφερόντων. Ούτε επίσης ότι συντελούν στην πλύση εγκεφάλου που τους είχαν οι Αμερικανοί. Ο Μουζέλης πιστεύει, ότι η ομάδα των στρατιωτικών έχει και επιδιώκει τα δικά της συμφέροντα και προσπαθεί να διατηρήσει την ισχύ της στους μηχανισμούς της εξουσίας που κατέκτησε από τον ιδιόμορφο τύπο αυτών των κοινωνιών.

Όμως ας δούμε προσεκτικότερα τις απόψεις του Μουζέλη.

Κατ' αρχάς είναι γεγονός, ότι όταν αναλύει τους παράγοντες δεν τους βλέπει ως συντελεστές του κοινωνικού γίνεσθαι, ιδιαίτερα στις χώρες που εξετάζει. Έτσι παρατηρεί τα τεκταινόμενα ως απλά επεισόδια του κοινωνικού περίγυρου, αποφεύγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την διερεύνηση των αιτίων που θα οδηγούσαν στην ερμηνεία των φαινομένων.

Επίσης δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για τον αυτόνομο ρόλο που μπορεί να παίξει ο κοινωνικός συντελεστής.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής κοινωνιολογίας Βασίλης Φίλιας, η θέση του Ν. Μουζέλη, ότι δηλαδή οι κοινωνίες των Βαλκανίων και του νοτίου ημισφαιρίου της Λατινικής Αμερικής πριν να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους, αποτελούσαν μέρος των δεσποτικών αυτοκρατοριών και λειτουργούσαν εχθρικά στον σχηματισμό αυτόνομων ομάδων, που να μεσολαβούν ανάμεσα στο κράτος και στον λαό, είναι λανθασμένη. Ο λόγος είναι ότι στο δυτικό φεουδαρχικό σύστημα δεν υπήρχε κεντρική εξουσία που να είναι ικανή να ελέγξει με οποιοδήποτε τρόπο τους φεουδάρχες.

Γράφει συγκεκριμένα:

“Κάθε φέουδο ήταν αυτόνομη και αυτοδύναμη πολιτική, στρατιωτική, διοικητική και δικαστική οντότητα. Συνεπώς, δεν ετίθετο ζήτημα “ανεκτικότητας”, οι ίδιοι οι φεουδάρχες ήταν οι φορείς της εξουσίας και ο κεντρικός ηγεμόνας εξαρτιόταν απόλυτα απ’ αυτούς, στο μέτρο που ξεπερνούσε την ισχύ που αντλούσε από το γεγονός ότι ήταν ο ίδιος φεουδάρχης και κατά κανόνα ο μεγαλύτερος”.⁵⁶

7. ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ.

Ο Μουζέλης αρχικά προσπάθησε να δείξει την διαφορετική αναπτυξιακή τροχιά των περιφερειακών χωρών χρησιμοποιώντας ένα παράδειγμα:

Παίρνει τις χώρες της Λατινικής Αμερικής στα τελευταία 20 χρόνια και επισημαίνει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης είναι εντελώς διαφορετικός, από την ισόρροπη ανάπτυξη των ραγδαία αναπτυσσόμενων χωρών και οικονομιών της νοτιοανατολικής Ασίας, όπου το παράδειγμα είναι η Κορέα και το Ταϊβάν. Είναι προφανές, ότι από τη στιγμή που υπάρχουν τέτοιες διαφορές, θα ήταν δύσκολο να δημιουργηθεί μία γενική θεωρία που θα αναφέρεται πάνω σε όλες αυτές τις περιπτώσεις. Είναι αναγκαίο να εξετάσουμε τις μεταβαλλόμενες σε παγκόσμια κλίμακα σχέσεις ανάμεσα στις χώρες που κατέχουν διαφορετικές θέσεις στην παγκόσμια οικονομία και έτσι να θεωρείται από τον Μουζέλη ορθό να θεωρούμε τον τρίτο κόσμο σαν ένα σύνολο ή να τον διαιρούμε σε περιφέρεια και ημιπεριφέρεια. Και είναι λογικό όταν οι αναλύσεις μετατοπίζονται στον τρίτο κόσμο, οι θεωρίες να περιορίζονται στο διχοτομικό σχήμα περιφέρεια-ημιπεριφέρεια. Πάντως ο ίδιος, δέχεται γενικεύσεις τύπου, ότι οι περισσότερες χώρες του τρίτου κόσμου αντιμετωπίζουν λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες από τις χώρες της δύσης.

Αυτό είναι φυσικά σωστό, αλλά και τετριμμένο. Υπάρχει ένα πεδίο από ρητορικές διακηρύξεις οι οποίες επικεντρώνουν την προσοχή στο ότι δεν πρέπει να χειρίζεσαι τον τρίτο κόσμο σαν ένα διαφοροποιημένο σύνολο. Παρόλα αυτά απουσιάζει απουσιάζει παντελώς στη συγκεκριμένη προσπάθεια για μία επίμονη, μακροϊστορική, συγκριτική έρευνα η οποία

⁵⁶ Από το “Κοινωνιολογία της ανάπτυξης”. Εκδόσεις ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1996. Σελίδα 209.

απαιτείται για να μεταφραστούν οι δηλώσεις αυτές σε συγκεκριμένες αναλύσεις..

Κατά τον Μουζέλη, εκείνο το οποίο χρειάζεται είναι ένα ιστορικά προσανατολισμένο έργο σαν κι αυτό του Moore, που αναλύει τις διαφορετικές αναπτυξιακές πτυχές του τρίτου κόσμου.

Πιο συγκεκριμένα:

Οι δρόμοι αυτοί δεν περιγράφονται απλά με όρους οικονομικών και πολιτικών σταδίων, αλλά συλλαμβάνονται εννοιολογικά σαν πεδίο αγώνων των κοινωνικών ομάδων (αγροτών, γαιοκτημόνων, γραφειοκρατών του κράτους κ.λ.π.) οι οποίες αγωνίζονται για να προωθήσουν τα συμφέροντα τους. Στο έργο του Moore πάντως ασκήθηκε έντονη κριτική και κατηγορήθηκε για ιστορικές αναλήθειες.

Ο Μουζέλης για να εξετάσει τις αναπτυξιακές τροχιές του τρίτου κόσμου, στρέφει την προσοχή του, κατ' αρχάς, στις ανεπτυγμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή, Βραζιλία, Χιλή). Εδώ το πολυεθνικό κεφάλαιο, πέτυχε να προσανατολίσει τις χώρες αυτές τεχνολογικά σε πιο πολύπλοκους βιομηχανικούς κλάδους και σε μια αποφασιστική μετακίνηση των εξαγωγών, από τα αγροτικά και ορυκτά προϊόντα σε βιομηχανικά προϊόντα. Πέτυχε έτσι να ξεπεραστεί η κρίση υποκατάστασης των εισαγωγών στις δεκαετίες του '50 και του '60. Πλην όμως, μετά το 1974 δημιούργησε καινούργια, μεγαλύτερα και πλέον δισεπίλυτα προβλήματα. Έχουμε μπλοκαρίσματα και προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών, από δε την κοινωνική σκοπιά αυξήθηκαν κατά πολύ οι κοινωνικές και οι οικονομικές ανισότητες.

Αντίθετα όμως με την Λατινική Αμερική, στην Ασία και πιο συγκεκριμένα στην Νότια Κορέα και στην Ταϊβάν, έχουμε να κάνουμε με ένα κράτος που κατευθύνει τις ξένες επενδύσεις, ακόμα και τις εγχώριες, κατά τέτοιο τρόπο ώστε η βάση του εξαγωγικού προσανατολισμού της οικονομίας να συνδυάζεται με μια ισόρροπη τροχιά, που δεν δημιούργησε τα προβλήματα των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Έχουμε με άλλα λόγια, ένα διευθυντικό κράτος που ναι μεν δεν καταπνίγει την ιδιωτική πρωτοβουλία, παρακολουθεί όμως στενά και ελέγχει και το εγχώριο και το ξένο κεφάλαιο.

Πάντως σε σύγκριση με το κέντρο η καπιταλιστική εκβιομηχάνιση και στο νότιο μέρος της Λατινικής Αμερικής και στις χώρες της Νοτιανατολικής Ασίας προσέλαβε έναν περιορισμένο κι άνισο χαρακτήρα. Έχουμε την ανάπτυξη του τεύλορισμού και αργότερα του φορντισμού που προσέλαβε μια εξαρθρωμένη και ατελή μορφή ή όπως χαρακτηριστικά λει ο Lipietz: “ΕΝΑΣ ΑΤΕΛΗΣ ΦΟΡΝΤΙΣΜΟΣ”.⁵⁷

Η έλλειψη ποιότητας για τον Lipietz, βασίζεται στην απουσία ειδικοτήτων, αργή ανάπτυξη των εσωτερικών αγορών και ακόμα στο γεγονός ότι η εκβιομηχάνιση που είχε εξαγωγικό προσανατολισμό, απαιτούσε την εισαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών σε κλίμακα που δεν μπορεί να αντισταθμιστεί από τις εξαγωγές βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων. Για τον Lipietz στην πραγματικότητα απέτυχε να ακολουθήσει τον κύκλο της ταχύρυθμης αναπτυξιακής διαδικασίας του κεντρικού φορντισμού για τρεις λόγους:

- Από τη σκοπιά της εργασιακής διαδικασίας, η τεχνολογία δεν αποτελεί μεταβιβάσιμο πόρο. Επομένως δεν αρκεί η εισαγωγή μηχανών. Το σημαντικό είναι ότι πρέπει να συγκροτηθούν και οι σχέσεις εργασίας. Όμως δεν υπήρχε εκείνη η εργατική τάξη και ένα αντίστοιχο στελεχιακό δυναμικό, το οποίο φυσικά απαιτούνταν για το φορντιστικό μοντέλο λειτουργίας. Επομένως δεν μπόρεσε ποτέ να επιτευχθεί η θεωρητική παραγωγικότητα των εισαγόμενων μορφών παραγωγής.
- Από την σκοπιά των αγορών, ο Lipietz υποστηρίζει ότι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μονοπωλιακής ρύθμισης περιορίστηκαν μόνο στην κατεύθυνση της διαχείρισης των περιθωρίων κέρδους και του πιστωτικού χρήματος. Δεν είχαμε επέκταση της αγοραστικής δύναμης των εργατών και των αγροτών. Με αυτά τα δεδομένα οι αγορές περιορίστηκαν στις κυρίαρχες και στις μεσαίες που δημιούργησε η εξαγωγική οικονομία. Έχουμε επομένως, αγορά μικρής εμβέλειας, από άποψη κοινωνιολογική είναι στρωματοποιημένη, και δίχως να προσφέρεται για κατανάλωση τυποποιημένων εμπορευμάτων και ακόμη στις χώρες του κέντρου. Όμως παρά τις μεθοδολογικές

⁵⁷ Από το “Αυταπάτες και θαύματα. Προβλήματα του περιφερειακού φορντισμού”. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1990. Σελίδα 109.

διαφορές, η περιφερειακή παραγωγή του δευτερογενούς τομέα δεν μπορούσε να είναι ανταγωνιστική λόγω της χαμηλής παραγωγικότητας.

- Στα πλαίσια του τρίτου λόγου, δηλαδή από τη σκοπιά του εξωτερικού εμπορίου, το περίφημο θέμα των όρων εμπορίου ανάμεσα στις πρώτες ύλες, των οποίων η εξαγωγή εξασφάλιζε την χρηματοδότηση της εκβιομηχάνισης και στα αγαθά του παραγωγικού εξοπλισμού που ερχόντουσαν από τις χώρες του κέντρου παρέμενε αμφιλεγόμενο. Από αυτή την σκοπιά, η άνοδος στην παραγωγική κλίμακα και η επέκταση των δραστηριοτήτων της περιφέρειας και πέρα από το στάδιο της τελικής συναρμολόγησης των προϊόντων, προκάλούσε ταχύτερη αύξηση του όγκου των επενδύσεων και επομένως και των εισαγωγών, που δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να αντισταθμίσει η αύξηση των εισαγωγών και των πρώτων υλών.

Και καταλήγει ο Lipietz, ως εξής: "Επομένως η πολιτική υποκατάστασης των εισαγωγών θα προσέκρουε αναπόφευκτα στο εμπόδιο του εμπορικού ελλείμματος και του χρέους, με υψηλό εσωτερικό πληθωρισμό, όπως έγινε στην περίπτωση της Χιλής, εκτός αν το μοντέλο κατέληγε σε στασιμότητα (περίπτωση Φιλιππίνων)".⁵⁸

Για τον Lipietz, όλες αυτές οι καταστάσεις οδήγησαν σε ένα ριζοσπαστικό κοινωνικό μετασχηματισμό, ο οποίος με τη σειρά του οδήγησε στην εμφάνιση μιας σύγχρονης εργατικής τάξης, επίσης στην δημιουργία σύγχρονων μεσαίων στρωμάτων και ενός μοντέρνου βιομηχανικού κεφαλαίου. Δηλαδή εδώ μπορεί κανείς να μιλήσει για "υπο-φορντισμό", ο οποίος αποτελεί, όπως γίνεται αντιληπτό, μία αποτυχημένη απομίμηση του φορντισμού, αφού έγινε μία μεγάλη προσπάθεια για την εκβιομηχάνιση, η οποία βασίστηκε κυρίως στην χρησιμοποίηση της τεχνολογίας και των καταναλωτικών προτύπων του φορντισμού, δίχως όμως τις αντίστοιχες κοινωνικές συνθήκες, ούτε από την πλευρά της εργασιακής διαδικασίας, ούτε επίσης από τη σκοπιά που προδιαγράφει η μαζική κατανάλωση.

Το ζήτημα όμως είναι ποιος ευθύνεται για τη συγκεκριμένη αποτυχία. Γιατί είναι μεν φανερή της εξάρτησης για τις επιπτώσεις, αλλά οι επιπτώσεις

⁵⁸ Από το "Αυατπάτες και θαύματα. Προβλήματα περιφερειακού φορντισμού". Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1990. Σελίδα 111.

της γίνονται φανερές με τρόπο περισσότερο έμμεσο. Ο κρίκος της αλυσίδας που απουσιάζει, πρέπει να αναζητηθεί στην εσωτερική δομή της κοινωνίας, η οποία βασίστηκε σε μία άνιση κατανομή του εισοδήματος στον εξαγωγικό τομέα πρώτων υλών και ακόμα στο γεγονός ότι απέτυχαν οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις να αναδιανεύουν το κοινωνικό προϊόν και ίσως ακόμα στο ότι ο δευτερογενής τομέας δεν κατάφερε να επεκταθεί και να ενσωματώσει την λαϊκή κατανάλωση στο καθεστώς της συσσώρευσης. Τελικά για τον Lipietz, η κλασική θέση, ότι δηλαδή ο ιμπεριαλισμός αναπαράγει την εξάρτηση, δια μέσου ενός διεθνούς καταμερισμού της εργασίας ανάμεσα στην περιφέρεια που παράγει πρωτογενή αγαθά και στο κέντρο που παράγει δευτερογενή αγαθά, φαίνεται ταυτόχρονα ρεαλιστική και συμπτωματική. Ρεαλιστική γιατί ήταν αληθινή στα χρόνια της εκτατικής συσσώρευσης των χωρών του κέντρου με την προϋπόθεση ότι κάνουμε σωστή ερμηνεία. Πρόκειται για μία πραγματική κατάσταση που αφορά τις σχέσεις μεταξύ του φορντιστικού μοντέλου του κέντρου και των αγροτο-εξαγωγικών κρατών της περιφέρειας. Από την άλλη μεριά είναι συμπτωματική με την έννοια, ότι στο βαθμό που περιγράφει τη λογική ενός καθεστώτος συσσώρευσης, αληθεύει σε μία μόνο περίοδο. Την εποχή της συγκρότησης των γεωγραφικά οριοθετημένων καπιταλιστικών χωρών σε μεμονωμένα κράτη – έθνη. Δηλαδή στον 19^ο αιώνα μέχρι την εποχή της σύστασης των εντατικών καθεστώτων συσσώρευσης, τα οποία βασίζονται στην ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς, που είναι στα μέσα του 20ου αιώνα.

Στο βαθμό που περιγράφει τον παλαιό διεθνή καταμερισμό της εργασίας ως έργο των επιχειρήσεων του κεντρικού εκτατικού καθεστώτος συσσώρευσης που προσπαθούν να επιλύσουν τις αντιφάσεις του εν λόγω συστήματος, είναι λανθασμένη. Το κεντρικό καθεστώς συσσώρευσης έλαβε σάρκα και οστά με τη διαμόρφωση και τη σταθεροποίηση των γεωγραφικά οριοθετημένων οικονομικών χωρών στα πλαίσια της ήδη προϋπάρχουσας καπιταλιστικής οικονομίας. Η επιτυχία του δόγματος της εξάρτησης να εξηγήσει με ποιους τρόπους η υποκατάσταση των εισαγωγών δεν οδήγησε στην εκβιομηχάνιση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του πενήντα, είναι σε μεγάλο βαθμό απατηλή. Κατά τον Lipietz,

μία εναλλακτική ερμηνεία με βάση τα εσωτερικά αίτια και την προσωρινή αντιστοιχία μεταξύ της επιτυχίας του φορντισμού στην περιφέρεια έχει κατηγορηματικά πολύ πιο μεγάλες πιθανότητες να αποδώσει σωστά την πραγματική δυναμική.

Ανεξαρτήτως το τι θα διαπιστώσουμε στην έρευνα μας για τα Βαλκάνια και σε ποιο βαθμό ισχύουν τα όσα αναλύσαμε, θα πρέπει και από τα παρόντα αναφερθέντα να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα.

Επομένως παρατηρούμε ότι, η νεοκλασική θεωρία κατακερματίζει και στεγανοποιεί τα φαινόμενα, από την άλλη ο μαρξισμός επιτρέπει μία ολιστική προσέγγιση των κοινωνικών σχηματισμών και τούτο διότι θεωρεί την ανάπτυξη σαν συνολική διαδικασία του μετασχηματισμού, προσπαθώντας να ανακαλύψει με ποιο τρόπο οι αντιφάσεις και οι ταξικές συγκρούσεις μέσα στους κόλπους της οικονομίας συσχετίζονται συστηματικά με αλλαγές στην πολιτική και στην κουλτούρα. Ακόμη διότι ο μαρξισμός προσπαθεί να ανακαλύψει την χρησιμότητα των φορέων δράσης και από θεσμική σκοπιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.

1. ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ο βαθμός της διεθνούς οικονομικής αλληλεξάρτησης, στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας, ανάμεσα στα κράτη αποτελεί βασικό δείκτη, και ταυτόχρονα έχουμε περιγραφή γύρω από την έννοια της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τον Θ. Πελαγίδη, εκείνα τα μεγέθη τα οποία φανερώνουν με ένα πιστό τρόπο το μέγεθος της οικονομικής αλληλεξάρτησης, είτε στα πλαίσια ενός συνόλου χωρών, είτε ανάμεσα σε δύο χώρες, είναι το διεθνές εμπόριο και οι επενδύσεις.¹ Υπάρχουν συγγραφείς όπως ο Sachs, που προτείνει τον συνυπολογισμό της παραγωγής σε παγκόσμιο επίπεδο δια μέσου της πορείας των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Επικρατεί επίσης και μία τάση, σύμφωνα με την οποία οι πραγματικά μεγάλες επιχειρήσεις είναι υπερεθνικές και κατ' αυτόν τον τρόπο διατηρούν υπό τον έλεγχο τους το μεγαλύτερο μέρος του διεθνούς εμπορίου αλλά και των επενδύσεων. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να αναπτυχθεί και η Ελλάδα και να παίξουν οι ελληνικές επιχειρήσεις, που δρουν όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στις διεθνείς αγορές, τον δικό τους ρόλο προκειμένου να γίνουν ανταγωνιστικές.

Όπως μας πληροφορεί ο Κώστας Βεργόπουλος, από το 1990 και μετά ο αριθμός των ελληνικών επιχειρήσεων έχει αυξηθεί κατά ένα ποσοστό το οποίο αγγίζει το 50%. Η αύξηση σύμφωνα με τον ίδιο οφείλεται στην ταχύτερη αύξηση των μεγάλων μονάδων, οι οποίες απασχολούν η κάθε μία πάνω από 250 εκατ. δραχμές. Ο αντίστοιχος αριθμός των επιχειρήσεων πάνω από 500 εκατ. δραχμές που αυξήθηκε φθάνει στο 85%.²

Στην ίδια σελίδα έχουμε επίσης την αναφορά ότι, οι βιομηχανικές επιχειρήσεις με κεφάλαια που φθάνουν στο ύψος άνω του ενός δισεκατομμυρίου, έχει αυξηθεί κατά 76% την τελευταία δεκαετία. Ακόμη έχουμε μία μεταβολή στο

¹ Από το "Όψεις και επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης των εμπορικών ροών". ΘΕΣΣΕΙΣ Τεύχος 67, ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1999. Σελίδα 38.

ειδικό βάρος της βιομηχανίας. Το 1985 το σύνολο των μεγάλων βιομηχανιών αντιστοιχούσαν στο 9,5% της συνολικής βιομηχανίας, στο 1998 αντιστοιχεί στο 20% του συνολικού αριθμού. Όλα αυτά αποδεικνύουν ότι το μέγεθος της μεγάλης βιομηχανίας αυξάνεται με μία αυξημένη ταχύτητα, γεγονός που αποδεικνύει ότι το βιομηχανικό μέλλον της χώρας τοποθετείται σε μία εντελώς διαφορετική βάση. Την ίδια περίοδο σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, έχουμε μία φάση μεταλλαγής της συμμετοχής των ίδιων επιχειρηματικών κεφαλαίων σε βάρος των δανειακών. Έτσι ενώ το 1985 τα ίδια κεφάλαια ήταν 14,5% σε βάρος των δανειακών, το 1998 έφθασαν να είναι πάνω από το 64%. Είναι φανερό ότι η ελληνική βιομηχανία και εν γένει η ελληνική οικονομία έχει τεθεί από τη δεκαετία του '80 σε νέες βάσεις που είναι απαραίτητες για το βιομηχανικό μέλλον της, προκειμένου να ανταπεξέλθει στις ανάγκες της διεθνούς πραγματικότητας και ιδιαίτερα στον διεθνή ανταγωνισμό. Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η πορεία της ελληνικής βιομηχανίας, θα αναφέρουμε ότι, στα μέσα της δεκαετίας του '90 οι ελληνικές εξαγωγές έφθασαν στο 30% του παραγόμενου προϊόντος, ενώ αντίστοιχα στις αρχές της δεκαετίας του '80 η Ελλάδα εξήγε μόλις το 16%. Όσον αφορά την κίνηση των ελληνικών επιχειρηματικών κεφαλαίων θα πρέπει να πούμε ότι είναι τέτοια που φανερώνει την ενσωμάτωση της στη σύγχρονη και διεθνή ανταγωνιστική τεχνολογία και εκδηλώνεται με την ταχεία ανάπτυξη της παραγωγικότητας της εργασίας, στοιχείο που τοποθετεί την Ελλάδα στις πρώτες θέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πιο συγκεκριμένα ενώ το σύνολο της ελληνικής οικονομίας κινούνταν με ρυθμούς γύρω στο 2% ή στο 3%, οι βιομηχανικές εξαγωγές της χώρας κυμαίνονταν με ρυθμούς γύρω στο 12,5% με 28,3%. Εξάλλου περνάμε στη νέα φάση καπιταλιστικής ανάπτυξης, μετά το τέλος του φορντιστικού μοντέλου το οποίο κυριάρχησε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '70. Σύμφωνα με τον Θεόδωρο Πελαγίδη, "Οι λόγοι επέκτασης του φορντισμού σε χώρες της περιφέρειας κατά την παραπάνω δεκαετία αφορούν κατ' αρχήν την εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακας μέσω της επέκτασης της κλίμακας παραγωγής και των μαζικών αγορών.η τάση αυτή είναι αντιφατική γιατί, μονολότι είναι δυνατό να αυξήσει τα περιθώρια κέρδους, εντούτοις οξύνει τον

² Από το "Η διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας: Ευελιξία και αναδιάρθρωση». Στην εισαγωγή του Κώστα Βεργόπουλου". Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, 1997. Σελίδα 18.

ανταγωνισμό και κάνει πολύ πιο δύσκολη, λόγω ετερογένειας των διάφορων επιμέρους εθνικών αγορών, τη συνολική ρύθμιση του παγκόσμιου φορντισμού. Ο δεύτερος λόγος επέκτασης του φορντισμού στην “περιφέρεια” είναι στενά συνδεδεμένος με την κρίση στο “κέντρο”. Η βαθμιαία μείωση του ρυθμού αύξησης του ποσοστού του κέρδους οδηγεί επιλεκτικά πολλές δραστηριότητες του κεφαλαίου σε χώρες με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης, οι οποίες όμως συγκεντρώνουν προϋποθέσεις για κερδοφόρα αξιοποίηση του κεφαλαίου. Οι προϋποθέσεις αυτές αφορούν βασικά την ύπαρξη φθηνού εργατικού δυναμικού, αλλά και ενός κράτους και μιας ταξικής συμμαχίας υπό την ηγεμονία τοπικών ολιγαρχιών, με προθυμία και συμφέρον να στηρίξουν - πολλές φορές επιβάλλοντας δικτατορικά καθεστώτα - το ξένο κεφάλαιο”.³

Συγκεκριμένες περιπτώσεις που βασίστηκαν σ’ αυτό το πρότυπο αυτό είναι όπως έχουμε ήδη περιγράψει οι χώρες της ΝΑ Ασίας και κύρια η Ν. Κορέα, Ταϊβάν, Σιγκαπούρη και Χονγκ Κονγκ. Επίσης είναι οι χώρες της Λατινικής Αμερικής και ακόμη οι χώρες της Ν. και Α. Ευρώπης. Η εξάντληση του φορντιστικού μοντέλου συνοδεύτηκε με μία μεγάλη κρίση στις αρχές της δεκαετίας του ‘70, την πετρελαϊκή κρίση. Με τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση η οποία συνέβη το 1979, ήταν η αρχή για την στροφή της διεθνούς οικονομίας σε εξισορροπιστικές νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές, γιατί από τη μία μεριά τα οικονομικά μεγέθη όλων των χωρών χειροτέρευσαν, ενώ από την άλλη το χρέος όλων των αναπτυσσόμενων χωρών πήρε τραγικές διαστάσεις. Στη δεκαετία του ‘80 υπήρξε μία στροφή στη διεθνή οικονομία προς τη λεγόμενη “ευέλικτη εξειδίκευση”, η οποία αποτελεί τομή και προφανώς ασυνέχεια σε σχέση με τις δομές του περιφερειακού φορντισμού. Όταν λέμε “ευέλικτη εξειδίκευση”, συνήθως εννοούμε την παραγωγή διαφοροποιημένων προϊόντων σε μικρές παρτίδες από μικρές και μεσαίες μονάδες παραγωγής, οι οποίες είναι οργανωμένες σε δίκτυα και χρησιμοποιούν γι’ αυτό το λόγο νέες ευέλικτες μηχανές πολλαπλών χρήσεων και ακόμη τεχνολογικά συστήματα Η/Υ τα οποία χειρίζονται πολυειδικευμένοι εργαζόμενοι. Αυτό πλέον έχει σαν αποτέλεσμα, να έχουμε τη μετάθεση από την επιδίωξη της εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας στην επιδίωξη των εξωτερικών οικονομιών στόχου ή ακόμη στην επιδίωξη των εσωτερικών οικονομιών

³ Από το “Η διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανία: Ευελιξία και αναδιάρθρωση». Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, 1997. Σελίδα 39.

στόχου/γκάμας, μέσα από συστήματα άμεσης ανταπόκρισης στις διακυμάνσεις των αγορών.⁴

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης είναι πλέον υπαρκτό, με αποτέλεσμα να μην αντανakλά μόνο τον τεχνικό όπως και οικονομικό τομέα αλλά να επιδρά και στο πολιτικό σκέλος της οικονομίας. Μία χρήση που χρησιμοποιεί ο Κουκιάδης για το περιεχόμενο του παγκοσμιοποιημένου καπιταλιστικού συστήματος είναι και η φράση του Wolf, ο οποίος θεώρησε ότι η παγκοσμιοποίηση έχει καταστεί δυνατή από τη στιγμή που η φιλελευθεροποίηση την απογείωσε.⁵ Στην κλασσική της οριοθέτηση και που προφανώς είναι ο ορισμός που της έχει προσδώσει η Παγκόσμια Τράπεζα Ανάπτυξης, είναι η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των περισσότερων χωρών της υφελίου η οποία προκύπτει από την αύξηση του όγκου και της ποικιλίας των διεθνών συναλλαγών αγαθών και υπηρεσιών, όπως ακόμη και από τις μετακινήσεις κεφαλαίων παράλληλα με τη γενική διάχυση της νέας τεχνολογίας με επιταχυνόμενο ρυθμό.

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία νέου τύπου, που προκύπτουν από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης που έχει επικρατήσει σαν όρος και σαν τρόπος για τις διεθνείς συναλλαγές στη παγκόσμια σκηνή, είναι η αύξηση του ρυθμού αλληλεξάρτησης η οποία αυτή τη φορά συνδέθηκε με τη νέα τεχνολογία, η οποία δημιουργεί το νέο χωροχρόνο και την οικονομία της πληροφορίας. Ένα εξίσου χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης δεν ενδιαφέρει τόσο η ίδια όσο απασχολούν κύρια τις πολυεθνικές επιχειρήσεις τα αποτελέσματα που προκύπτουν από αυτή. Ως αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης, όπως αναφέρει ο καθηγητής Κουκιάδης στο ίδιο άρθρο, είναι η ομογενοποίηση των οικονομικών μεγεθών και των κοινωνικών προβλημάτων, ακόμη έχουμε τη δημιουργία περιφερειακών σχηματισμών, στη θέση των εθνικών συνόλων και επίσης την υποκατάσταση εθνικών υποσυστημάτων εμπορίου και παραγωγής με ευρύτατα συστήματα χωρίς εθνικό έλεγχο. Από τη στιγμή ο συγκεκριμένος έλεγχος στη διαχείριση, έχουμε παράλληλα και την απώλεια ελέγχου από τις εθνικές κυβερνήσεις της απασχόλησης. Επίσης στην εξέλιξη αυτών των προβλημάτων ο ίδιος

⁴ Από το " Η διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας: Ευελιξία και αναδιάρθρωση". Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, 1997. Σελίδα 46.

⁵ Από το «Ο ρόλος της Ευρώπης στην παγκοσμιοποίησης της οικονομίας». Επιθεώρηση εργασιακών σχέσεων, τεύχος 8, 10/1997.

συγγραφέας θέτει και την ανακάλυψη της κοινότητας των περιβαλλοντικών προβλημάτων που βεβαίως δεν θα ασχοληθούμε αυτή τη στιγμή, αλλά απλώς θέτουμε τη γενική εικόνα της πιθανής διάπλασης, με βάση τους ερευνητές της παγκοσμιοποίησης, των νέων σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους και τον κόσμο της εργασίας και της οικονομίας, για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το πλαίσιο στο οποίο θα πρέπει να κινηθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις προκειμένου να επιβιώσουν.

Προς το τέλος του δεκαετίας του '90 τα δεδομένα έχουν φθάσει σε άλλα επίπεδα και η ελληνική οικονομία προκειμένου να παραμείνει ανταγωνιστική και να καλυτερεύσει τη θέση της στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας θα πρέπει να παρακολουθήσει τους νέους ρυθμούς ανάπτυξης της διεθνούς οικονομίας στα πλαίσια των όρων που έχει επιβάλλει η παγκοσμιοποίηση. Επομένως και αν ακόμη οι βαλκανικές αγορές ή η ευρύτερη παρευξείνια ζώνη είναι το μέλλον των ελληνικών επιχειρήσεων προκειμένου να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, θα πρέπει πρώτα να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για μία ανάλογη πορεία.

Πρώτα απ' όλα θα επαναλάβουμε ότι όταν μιλάμε για παγκοσμιοποιημένη οικονομία, κυρίως εννοούμε την χρηματοοικονομική σφαίρα, η οποία αποτελεί αντανάκλαση της πραγματικής οικονομίας και παρ' όλα αυτά επιδρά πάνω στην πραγματική οικονομία. Εκείνο που γίνεται αισθητό σήμερα, είναι ότι η συνολική αποταμίευση έχει μετακινηθεί σημαντικά από τις απλές τραπεζικές καταθέσεις όπως τις ξέραμε μέχρι σήμερα προς τις αγορές ομολόγων ή μετοχών. Θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι το οικονομικό σύστημα έχει πιέσει σε μεγάλο βαθμό ώστε να μειωθούν τα επιτόκια και συνεπώς το κόστος του δανεισμού από τις τράπεζες για τις επιχειρήσεις που θέλουν να επενδύσουν. Επομένως οι αποταμιεύσεις που χρησιμοποιούνται ή τοποθετούνται στις επιχειρήσεις προέρχονται από το χρηματιστήριο και επομένως οι επιχειρήσεις πλέον εξαρτώνται σε μικρότερο βαθμό από τη διαμεσολάβηση των τραπεζών και περισσότερο από άλλες τραπεζικές υπηρεσίες, για παράδειγμα η καταναλωτική πίστη που εξακολουθεί να βρίσκεται σε έξαρση. Υπ' αυτήν την έννοια η πραγματική οικονομία με την χρηματιστηριακή βρίσκονται σε συσχέτιση. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι μετά την κρίση του Οκτωβρίου του 1998, που

οφείλεται στην ανεξέλεγκτη κατάσταση που επικράτησε στην κεφαλαιαγορά οι θεωρητικοί του καπιταλιστικού συστήματος ομολόγησαν την εγγενή αδυναμία του να αποσταθεροποιεί την παγκόσμια οικονομία. Ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν και ο χρηματιστής Soros, ο οποίος ομολόγησε την αδυναμία των χρηματιστηρίων για την ανεξέλεγκτη πορεία που ακολουθούν και οι επιπτώσεις που μπορεί να δημιουργηθούν από τη σκοπιά της δομικής συγκρότησης του παγκόσμιου καπιταλισμού. Οι θεωρητικοί του νεοφιλελευθερισμού οι οποίοι θεωρούν απαράδεκτο κάθε είδους παρεμβατισμό για την πορεία της οικονομίας, μετά την αποτυχία να ελέγξουν την πορεία των κεφαλαιαγορών στράφηκαν σε αυτό το οποίο αναθεματίζουν προκειμένου να ισορροπήσει η παγκόσμια αγορά, δηλαδή στο κράτος και τον κρατικό παρεμβατισμό και ακόμη στο χρήμα των φορολογούμενων. Αυτή η κατάσταση επικρατεί και ενώ προηγουμένως ο κρατικός παρεμβατισμός θεωρούνταν απαράδεκτος, ιδεολογικά και πρακτικά αδικαιολόγητος, ακόμη και στην περίπτωση που στον τρίτο κόσμο τα παιδιά πέθαιναν από την πείνα. Είναι κατανοητή όμως η συμπεριφορά της αστικής τάξης γιατί θα έπρεπε να διασωθούν εκείνοι οι οποίοι απέτυχαν στις προβλέψεις τους.

Ακόμη μία φορά παρατηρείται η συνένωση του βιομηχανικού κεφαλαίου με το χρηματιστηριακό, μία συνένωση που κατευθύνει σημαντικές πολιτικές αποφάσεις στο οικονομικό αλλά και στο κοινωνικό επίπεδο.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια κινείται και η ελληνική επιχειρηματική τάξη και οι κινήσεις της είναι ξεκάθαρες στην κατεύθυνση που περιγράφουμε. Αντικατοπτρίζουν τις πολιτικοοικονομικές μεταβολές στην Ελλάδα στην δεκαετία του '90. Επίσης θα πρέπει να αναφέρουμε ότι θα πρέπει οι περιορισμοί να υπάρχουν μόνο στις κερδοσκοπικές κινήσεις και όχι στις απλές συναλλαγές της πραγματικής οικονομίας και οι οποίες αφορούν το εμπόριο των αγαθών και των υπηρεσιών που είναι και ο μοχλός ανάπτυξης κάθε οικονομίας. Υπ' αυτή την έννοια η διεθνοποίηση του πραγματικού εμπορίου είναι καταρχήν θετική αλλά και απαραίτητη για τον λόγο ότι αυξάνει το παγκόσμιο ΑΕΠ και ταυτόχρονα δεν αποσταθεροποιεί τις οικονομίες αλλά αντίθετα συμβάλλει στην ανάπτυξη τους. Μέσα σ' αυτά τα διεθνή πλαίσια θα πρέπει να κινηθεί και η ελληνική οικονομία, εάν θέλει να έχει σημαντική θέση στον διεθνή οικονομικό στίβο.

Το κυρίαρχο σύστημα οργάνωσης της οικονομίας αλλά και της ίδιας της κοινωνίας έχει δεχθεί τα τελευταία χρόνια σημαντικές ρωγμές με αποτέλεσμα να επέλθουν βαθιές αλλαγές, οι οποίες έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Σε αυτή την κατεύθυνση συμβάλλει αποφασιστικά αυτό που ονομάσαμε μέχρι τώρα παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και ειδικότερα στο χώρο της παραγωγικής διαδικασίας, γεγονός που έχει συμβάλλει αποφασιστικά στην ανατροπή των υφιστάμενων παραγωγικών δυνάμεων και δια μέσου αυτών έχουμε ανάλογες μεταβολές και στις παραγωγικές σχέσεις. Σ' αυτή την κατεύθυνση γίνεται αντιληπτό ότι συμβάλλουν αποφασιστικά τόσο η μεγάλη πολυεθνική επιχείρηση και ακόμη, παρά τις πολύ μεγάλες αντιδράσεις των νεοφιλελεύθερων, όπως προαναφέραμε η αξιοποίηση του εθνικού κράτους και των μηχανισμών του. Αυτά τα νέα πλαίσια συνέβαλλαν αποφασιστικά για την αντικατάσταση του παλαιού φορντικού μοντέλου για την ανάπτυξη της οικονομίας, σε νέες μορφές οργάνωσης της οικονομίας και σε διαφορετικές μορφές συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 υπήρχε σαφής η πεποίθηση ότι ο συνδυασμός των νέων τεχνολογιών με την οικονομία της αγοράς, θα οδηγούσε, δια μέσου της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και παράλληλα της παγκοσμιοποίησης των αγορών και ακόμη της παγκοσμιοποίησης της μετάδοσης της γνώσης και άρα της αύξησης της ταχύτητας των πληροφοριών, στην παγκοσμιοποίηση ακόμη και της ίδιας της ανάπτυξης, η οποία θα έλυνε προφανώς όλα εκείνα τα δισεπίλυτα προβλήματα της άνισης ανάπτυξης και της υπανάπτυξης.

Η διεθνοποίηση αλλά και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας κυρίως βασίζονται στην ανάπτυξη και στην αύξηση της κυκλοφορίας των αγαθών, των υπηρεσιών, των κεφαλαίων και υποθετικά και του εργατικού δυναμικού.

Σε μία ανάλυση του Χ. Ιωάννου θεωρεί ότι στις νέες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, υπάρχουν δύο παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του παραγωγικού συστήματος και στο χαρακτήρα των οικονομικών κρίσεων. Αυτές κατά τη γνώμη του είναι:

- Οι τάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου.

- Η νέα ώθηση για την ανάπτυξη των πολυεθνικών.⁶

Έτσι στον μεν τομέα του διεθνούς εμπορίου, δόθηκε νέα ώθηση στην ανάπτυξη του μετά το κλείσιμο του κύκλου της Ουρουγουάης. Η αύξηση του διεθνούς εμπορίου ήταν ταχεία την περίοδο 1950-1973, με τη βοήθεια των γύρων της GATT, η οποία όμως επιβραδύνθηκε στην πορεία και τέλος στη δεκαετία του '80 τα μη-δασμολογικά εμπόδια την συγκράτησαν. Η νέα συμφωνία συνέβαλλε ώστε να ενισχυθεί και πάλι το διεθνές εμπόριο. Η Γενική Συμφωνία των Δασμών και του Εμπορίου (GATT), έδωσε τη θέση της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, από τη 1η Ιανουαρίου και έτσι μία νέα εμπορική συμφωνία τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Ιουλίου 1995. Η νέα συμφωνία καλύπτει 117 χώρες, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η πρώτη συμφωνία το 1947 κάλυπτε μόνο 23 χώρες, και οι οποίες καλύπτουν πάνω από το 90% του διεθνούς εμπορίου το οποίο ανέρχεται το 1990 σε 4.925 δολάρια και αντιστοιχεί σε 81% σε αγαθά και το 19% σε υπηρεσίες, και θα ισχύσει μέχρι την 30ή Ιουνίου του 2001.⁷

Στόχος της νέας συμφωνίας είναι η προώθηση της περαιτέρω απελευθέρωσης του παγκόσμιου εμπορίου και του υγιούς ανταγωνισμού με την άρση των εμποδίων, δασμολογικών και μη, στο διεθνές εμπόριο. Γίνεται σαφές, ότι αρχικός στόχος είναι η ανάπτυξη του εμπορίου και της οικονομίας διεθνώς. Η αρχική πρόθεση δεν αντιστοιχεί, όμως κατά την γνώμη μου, στην πορεία και την εξέλιξη που προσλαμβάνει ο ανταγωνισμός διεθνώς και οποίος επηρεάζεται από τις μονοπωλιακές δυνάμεις και την επιβολή των ισχυρότερων πολυεθνικών δυνάμεων. Πάντως στη νέα συμφωνία υπάρχουν θέματα τα οποία ρυθμίστηκαν και θέματα τα οποία παραμένουν ανοικτά, και συγκεκριμένα αυτό της κοινωνικής ρήτηρας και το περιβάλλον, τα οποία θα πρέπει να συζητηθούν και να διαπραγματευθούν. Είναι αναμενόμενο ότι στο μέλλον θα γίνουν διαπραγματεύσεις για πολύ σημαντικά θέματα και αυτά αφορούν το περιβάλλον, τις μετακινήσεις εργατικού δυναμικού, τις άμεσες ξένες επενδύσεις και ακόμη το κοινωνικό ντάμπινγκ, όπως και άλλα.

Στον δεύτερο τομέα και ο οποίος αφορά τη διαμόρφωση του παραγωγικού συστήματος σε συνθήκες διεθνοποίησης, σημαντικός παράγοντας είναι οι

⁶ Από το " Παγκοσμιοποίηση Περιφερειακές οικονομικές ενώσεις και κοινωνικές πολιτικές" Επιθεώρηση εργασιακών σχέσεων, τεύχος 7, 7-1997.

⁷ Από το "Παγκοσμιοποίηση περιφερειακές οικονομικές ενώσεις και κοινωνικές πολιτικές" Επιθεώρηση εργασιακών σχέσεων, τεύχος 7, 7-1997.

πολυεθνικές επιχειρήσεις. Το 1970 τα Ηνωμένα Έθνη είχαν καταγράψει 7.000 πολυεθνικές επιχειρήσεις από τις οποίες οι περισσότερες από τις μισές ήταν Αμερικανικές και Αγγλικές. Μέσα στο 1999 υπάρχουν περισσότερες από 35.000 πολυεθνικές επιχειρήσεις οι οποίες και ελέγχουν περισσότερες από 170.000 εθνικές επιχειρήσεις σε ολόκληρο τον κόσμο. Από τις 35.000 πολυεθνικές επιχειρήσεις, είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι λιγότερες από τις μισές προέρχονται από τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, τη Γερμανία και την Ελβετία. Η Αγγλία δε, έρχεται πλέον στην παγκόσμια ιεραρχία έβδομη. Οι 300 μεγαλύτερες πολυεθνικές επιχειρήσεις, με μία εξαίρεση η οποία αφορά τις τράπεζες και τις ασφάλειες, ελέγχουν σχεδόν το 25% του παγκόσμιου επενδεδυμένου ενεργητικού.

Σύμφωνα πάντα με τον Χ. Ιωάννου, στο ίδιο άρθρο, στη δεκαετία 1980-1990 η επενδυτική πολυεθνική δραστηριότητα ενισχύεται από τους εξής παράγοντες:

Τα μειούμενα ρυθμιστικά εμπόδια στις ξένες επενδύσεις, το ραγδαία μειούμενο κόστος των τηλεπικοινωνιών και των μεταφορών, τις περισσότερο φιλελευθεροποιούμενες αγορές κεφαλαίων στις οποίες πλέον η εξαγορά των επιχειρήσεων είναι πλέον περισσότερο εύκολη, και ακόμη η εισαγωγή και η εξαγωγή των κεφαλαίων και προφανώς η αντιμετώπιση των επιχειρηματικών κινδύνων. Γίνεται αντιληπτό από τα ανωτέρω, ότι είναι περισσότερο εύκολο και το ρίσκο είναι πολύ μικρότερο για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι οποίες πλέον μπορούν να επενδύουν όπου εκείνες προτιμούν.

Γίνεται αντιληπτό ότι σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες, υπάρχει ένα κλίμα το οποίο σαφώς κλείνει υπέρ των πολυεθνικών επιχειρήσεων και αυτό οφείλεται κυρίως στη διαφορετική αντιμετώπιση των πολυεθνικών επιχειρήσεων από τις κυβερνήσεις. Οι κυβερνήσεις των χωρών αντιμετωπίζουν ευνοϊκά σε σχέση με το παρελθόν τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, ίσως υποχρεωμένες από τη φύση τους, υποταγμένες στις ανάγκες του κοινωνικοοικονομικού συστήματος, καθώς παρατηρούν επίσης ότι αποτελούν τροφοδότες επενδύσεων, φορείς γνώσεων και ακόμη φορείς νέων θέσεων εργασίας. Μέσα στα συγκεκριμένα πλαίσια οι εθνικές κυβερνήσεις χαμηλώνουν τη δασμολογική προστασία, οι οποιοιδήποτε περιορισμοί για τις άμεσες ξένες επενδύσεις αίρονται και αυτό έχει τελικά σαν

αποτέλεσμα την αύξηση της κινητικότητας των κεφαλαίων. Πρόκειται για συνθήκες στις οποίες οι πολυεθνικές επιχειρήσεις καταφέρνουν να μεταφέρουν τεράστιες ποσότητες χρήματος από χώρα σε χώρα με απεριόριστη ευκολία, γεγονός το οποίο δεν συνέβαινε στο παρελθόν. Εδώ είναι απαραίτητο να σημειώσουμε, ότι οι ροές των πολυεθνικών επιχειρήσεων αποτελεί ένα πολύ μικρό μέρος της συνολικής κυκλοφορίας των κεφαλαίων σε σχέση με ότι προφανώς διακινείται στις καθημερινές διεθνείς χρηματαγορές. Θα αναφέρουμε ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, ότι από το 1983 οι ξένες επενδύσεις αυξήθηκαν πέντε φορές πιο γρήγορα από ότι το παγκόσμιο εμπόριο και δέκα φορές πιο γρήγορα από το παγκόσμιο προϊόν. Η διεθνοποίηση βοηθά τις πολυεθνικές επιχειρήσεις μέσα στις διεθνείς αγορές, γιατί πλέον είναι δυνατόν να παράγουν τα προϊόντα τους εκεί όπου υπάρχει η δυνατότητα να πετύχουν τον καλύτερο συνδυασμό τιμής και ποιότητας και προφανώς να μπορούν να τα διανέμουν εκεί όπου ανακαλύπτουν νέα ζήτηση ή μπορούν να δημιουργήσουν νέα ζήτηση.

Εκείνο το οποίο θα πρέπει να μας απασχολήσει ιδιαίτερα είναι το νέο στοιχείο της πολυεθνικής επιχείρησης και τα νέα δεδομένα στα οποία διαμορφώνεται. Αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσουμε να καταλάβουμε πολλές από τις λειτουργίες του σύγχρονου παγκόσμιου καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος και ακόμη την κίνηση και την αποφασιστικότητα να ανταπεξέλθει στις συγκεκριμένες συνθήκες το ελληνικό κεφάλαιο. Το βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης πολυεθνικής επιχείρησης είναι το γιγαντιαίο μέγεθος που διαθέτει και για να μπορέσει να είναι αποδοτική η πολυεθνική επιχείρηση και ακόμη για να μπορέσει να ανταποκριθεί σε ένα διαρκώς αυξανόμενο ανταγωνισμό είναι υποχρεωμένη να επεκτείνει διαρκώς το πεδίο της δράσης της. Ο στόχος της είναι πρώτα απ' όλα η παγκόσμια αγορά και με τάση διαρκή να διεισδύει σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη.

Για να επιτευχθεί η συγκεκριμένη επέκταση και διείσδυση θα πρέπει να πραγματοποιούνται διαρκώς σημαντικές διεθνείς επενδύσεις, τις οποίες οι πολυεθνικές επιχειρήσεις τις πραγματοποιούν με μία ποικιλία τρόπων. Παρατηρείται μία μετεξέλιξη της πολυεθνικής επιχείρησης σε υπερεθνική ή διεθνή, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στα πλαίσια του νέου διεθνούς καταμερισμού της εργασίας. Η νέα διεθνής επιχείρηση αποτελεί μια μορφή

επιχειρησιακού δικτύου και συγκροτείται στα πλαίσια ενός πλήθους από μικρομεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις και οι οποίες διαμορφώνουν τον ιστό του παγκόσμιου παραγωγικού συστήματος. Υπ' αυτή την έννοια η παγκοσμιοποίηση είναι ένα ανεξέλεγκτο φαινόμενο και οι οποιοσδήποτε απόπειρες για επέμβαση στις διεθνείς αγορές δεν καρποφορούν και οι εθνικές οικονομίες επηρεάζονται σημαντικά και πολλές φορές αρνητικά, για τον λόγο ότι δεν μπορούν να συγκρατήσουν την επέκταση των πολυεθνικών επιχειρήσεων όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα.

Η βασική άποψη της νεοφιλελεύθερης πτέρυγας είναι ότι η παγκόσμια οικονομία οδεύει προς μία ενιαία οικονομία και ένα ενιαίο καταμερισμό της εργασίας. Αυτό όμως που παρατηρούμε είναι ότι εξακολουθεί να υπάρχει ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα εθνικά κεφάλαια και ανταγωνισμός τους διαμορφώνονται στα πλαίσια του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Όλες οι αναπτυγμένες χώρες του καπιταλιστικού συστήματος είναι τρεις βασικές οικονομικές περιοχές, οι οποίες διαμορφώνονται ως ένα βαθμό ως εσωτερικοί πόλοι και εντός των συγκεκριμένων τοιχών διαμορφώνονται οι διαρκώς αυξανόμενες ανταλλαγές. Αν χρησιμοποιήσουμε ως παράδειγμα την Ευρώπη θα παρατηρήσουμε ότι η ίδια καταναλώνει το 90% από αυτά που παράγει. Επίσης στις περισσότερες χώρες, αν όχι σε όλες, οι συναλλαγές τους αντιστοιχούν στα 3/4 των συναλλαγών που πραγματοποιούν με τους εταίρους της στην Ευρώπη. Πέραν τούτου για να κατανοήσει κάποιος την ταυτότητα των εθνικών επιχειρήσεων, θα πρέπει να κατανοήσει την απόπειρα που πραγματοποιούν οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις στη διαμάχη τους, για παράδειγμα στα πλαίσια της συγκρότησης της Βαλκανικής χερσονήσου και των οικονομιών των χωρών της. Απλώς η διεθνοποίηση που διαμορφώνεται από τις συγχωνεύσεις αποτελεί συστατικό στοιχείο των συμμαχιών των εθνικών επιχειρήσεων που τείνουν να γίνουν πολυεθνικές χωρίς να χάνουν την εθνική τους ταυτότητα. Η διαμάχη για το μοίρασμα των αγορών και των υπό εκτέλεση έργων στην κατεστραμμένη Γιουγκοσλαβία και το επίσης κατεστραμμένο Κοσσυφοπέδιο αποτελεί αδιάψευστη μαρτυρία. Είναι τα πλαίσια άλλωστε στα οποία θα πρέπει να κινηθούν οι ελληνικές πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Έτσι καθώς ο 20ος αιώνας τελιώνει, παρατηρείται ένα νέο κύμα συγχωνεύσεων παρόμοιο με εκείνο που είχε πραγματοποιηθεί στις αρχές του ίδιου αιώνα. Παράλληλα πραγματοποιούνται ορισμένοι πρωτότυποι συνδυασμοί επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και ιδιαίτερα στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, των φαρμακοβιομηχανιών, των κατασκευαστικών επιχειρήσεων και κυρίως του τραπεζικού συστήματος που έτσι κι αλλιώς αποτέλεσε αιχμή και στις αρχές του αιώνα για την ένωση του με το βιομηχανικό κεφάλαιο και την επέκτασή του, αλλά και πολλών άλλων.

Γίνεται κατανοητό ότι οι σημερινές γιγαντιαίες συγχωνεύσεις απεικονίζουν την ακατανίκητη δύναμη της παγκοσμιοποίησης. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας γίνονται πλέον, είτε με τη μορφή των εξαγορών, είτε με τη μορφή των συγχωνεύσεων, αλλά το βασικό είναι ότι παρατηρείται μία εκπληκτική τάση κατά την οποία η παγκοσμιοποίηση δεν ωθείται από την ίδρυση νέων παραγωγικών μονάδων, αν λάβουμε υπόψη τα στοιχεία με τα οποία παρουσίασε την έκθεση της η διάσκεψη για το εμπόριο και την ανάπτυξη του ΟΗΕ. Στην ίδια έκθεση επισημαίνεται ο ρόλος των διεθνικών επιχειρήσεων στην παραγωγή του παγκόσμιου ΑΕΠ, στο οποίο κυριαρχούν λίγες αλλά γιγαντιαίες επιχειρήσεις, αλλά και η τάση εταιρειών οι οποίες προέρχονται από αναπτυσσόμενες χώρες να αναπτύσσουν όλο και περισσότερο στις διεθνείς αγορές. Πρόκειται για ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο για περιοχές, οι οποίες πλέον αναβαπτίζονται επίσημα και θεωρούνται αναπτυγμένες, για το λόγο ότι αυτό αποτελεί αναγκαιότητα των διεθνών αγορών και της παγκόσμιας οικονομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ελλάδα και η Πορτογαλία. Για την Ελλάδα γίνεται περισσότερο κατανοητό το συγκεκριμένο παράδειγμα, λόγω της στρατηγικής της θέσης στην γεωπολιτική παρευξείνια περιοχή και προφανώς πρόκειται να παίξει σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίηση στρατηγικών στόχων των κυρίαρχων παγκόσμιων οικονομικών και κρατικών δυνάμεων.

Το σύνολο των άμεσων ξένων επενδύσεων αυξήθηκε σύμφωνα με τον UNCTAND, αυξήθηκε κατά το 1998 κατά 40% και έφθασε τα 640 δισεκ. δολάρια, ενώ για το 1999 σύμφωνα πάντα με την ίδια πηγή αναμένεται να υπερβεί τα 700 δισεκ. δολάρια. Χαρακτηριστικό αποτελεί ότι η αύξηση για το 1998 οφείλεται κυρίως στις γιγάντιες συγχωνεύσεις, η οικονομική αξία των

οποίων ξεπερνά το ένα δισεκ. δολάρια, οι οποίες έχουν αυξηθεί τόσο σε αριθμό όσο και σε αξία και φθάνουν τα 411 δισεκ, δολάρια για το 1998. Αν εξαιρεθούν οι εξαγορές και οι συγχωνεύσεις, παρατηρούμε επίσης ότι το επίπεδο των άμεσων ξένων επενδύσεων έμεινε αμετάβλητο ανάμεσα από το 1997 και το 1998. Αποδεικνύει προφανώς την τάση που υπάρχει για επιχειρήσεις οι οποίες βασίζονται στις οικονομίες κλίμακας που αποτελούν κλειδί για την επέκταση των τεράστιων επιχειρήσεων στις παγκοσμιοποιημένες αγορές. Ο μεγάλος όγκος των άμεσων ξένων επενδύσεων έχει κατευθυνθεί για το έτος 1999 κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ η συγκεκριμένη τάση ήταν περισσότερη έντονη όσον αφορά τις επενδύσεις οι οποίες είχαν τη μορφή των εξαγορών και των συγχωνεύσεων. Τα συμπεράσματα αυτά συμφωνούν και με μία ακόμη αντίστοιχη έκθεση που δημοσίευσε τον Ιούλιο του 1999 ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) και ο οποίος αφορούσε τις 29 χώρες - μέλη του. Πιο συγκεκριμένα ο ΟΟΣΑ είχε επισημάνει, ότι υπάρχει μία δραματική αύξηση των ροών άμεσων ξένων επενδύσεων στη δεκαετία του 1990, και σε βάθος χρόνου, αν εξετάσουμε τις άμεσες ξένες επενδύσεις από τη δεκαετία του 1970, παρατηρούμε ότι έχει επέλθει μεγαλύτερος βαθμός ολοκλήρωσης στην παγκόσμια οικονομία από εκείνο που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά δια μέσου του εμπορίου.

Οι συνολικές ετήσιες πωλήσεις που προέρχονταν από τις διεθνικές επιχειρήσεις ξεπέρασαν το 1998 τα 11 τρισεκ. δολάρια και ήταν πολύ περισσότερες από τις παγκόσμιες ετήσιες εξαγωγές οι οποίες έφθασαν την ίδια περίοδο τα επτά τρισεκ. δολάρια, όπως χαρακτηριστικά στην έκθεση της UNCTAD. Το διεθνές εμπόριο ελέγχεται από τις διεθνικές επιχειρήσεις, καθώς αυτές πραγματοποιούν τα 2/3 του όγκου του. Επίσης το μισό από αυτό αφορά την κίνηση εμπορευμάτων ανάμεσα στις θυγατρικές και τις μητρικές εταιρείες.

Αυτό που ονομάζουμε διεθνικές επιχειρήσεις, είναι κυρίως επιχειρήσεις ή μεγάλες εταιρείες οι οποίες προέρχονται από τις ανεπτυγμένες χώρες όπως κυρίως αναφέρει η UNCTAND, και ταυτόχρονα συμπεριλαμβάνονται σε αυτές αρκετές επιχειρήσεις από αναπτυσσόμενες χώρες καθώς ακόμη και επιχειρήσεις οι οποίες προέρχονται από χώρες που η οικονομία τους είναι

μεταβατική, όπως για παράδειγμα οι χώρες του “πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού”, εκτός της Ρωσικής Ομοσπονδίας, καθώς επίσης και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Αν θελήσουμε να δούμε την παγκόσμια λίστα των διεθνικών επιχειρήσεων, από άποψη ενεργητικού που έχουν στο εξωτερικό, θα παρατηρήσουμε ότι βρίσκεται ένας μικρός αριθμός μεγάλων εταιρειών. Από τις συγκεκριμένες εταιρείες, οι εκατό μεγαλύτερες, εκτός από εκείνες οι οποίες βρίσκονται εκτός χρηματοπιστωτικού κλάδου, έχουν συνολικό ενεργητικό στο εξωτερικό μία αξία η οποία φθάνει στο 1,8 τρισεκ. δολάρια, με αποτέλεσμα να πραγματοποιήσουν πωλήσεις που έφθασαν στην αξία 2,1 τρισεκ. δολαρίων στο εξωτερικό. Το 90% των συγκεκριμένων επιχειρήσεων προέρχονται από τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ιαπωνία, ενώ μόνο δύο από αυτές και συγκεκριμένα η *Petroleos de Venezuela* και η *Daewoo*, προέρχονται από τις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες.

Οι 50 μεγαλύτερες διεθνικές επιχειρήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών έχουν συνολικό ενεργητικό στο εξωτερικό 105 δισεκ. δολάρια. Προέρχονται κυρίως από το Χόνγκ Κόνγκ, τη Νότιο Κορέα, την Κίνα, τη Βενεζουέλα, το Μεξικό και τη Βραζιλία. Για το 1999 η UNCTAD δημοσιεύει για πρώτη φορά και μία λίστα με τις 25 επιχειρήσεις οι οποίες προέρχονται από τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες έχουν και τη μεγαλύτερη παρουσία στο εξωτερικό, και ο λόγος είναι ότι γίνεται μία σημαντική προσπάθεια για να αναδειχθεί ο ανερχόμενος ρόλος τους, παράλληλα με την πορεία των κρατών από τα οποία προέρχονται. Έτσι με βάση τα ίδια στοιχεία, παρατηρούμε ότι οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις έχουν στο εξωτερικό ένα ενεργητικό με μία αξία που φθάνει τα 2,3 δισεκ. δολάρια και οι αντίστοιχες πωλήσεις στο εξωτερικό έφθασαν στα 3,7 δισεκ. δολάρια. Παρουσιάζεται ένα πρόβλημα ότι ένα μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων από τις διεθνικές επιχειρήσεις δεν μπορεί να καταγραφεί στους συγκεκριμένους δείκτες και ο λόγος είναι η έλλειψη της μετοχικής μορφής. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να παρατηρήσουμε είναι ότι ιδιαίτερα διαδεδομένες είναι οι στρατηγικές συνεργασίες σε τεχνολογικά θέματα και κυρίως στους τομείς της πληροφορικής, της αυτοκινητοβιομηχανίας και ακόμη της φαρμακοβιομηχανίας. Πρέπει να γίνει

κατανοητό ότι οι τεχνολογικές ροές παίζουν τεράστιο ρόλο στη διεθνή παραγωγή.

Η τεχνολογία που ενσωματώνεται σε κεφαλαιουχικά αγαθά τα οποία εξάγονται σε ξένες θυγατρικές, καταμετρούνται με τη αξία των εξαγωγών αυτών, ενώ παράλληλα η τεχνολογία η οποία παρέχεται δια μέσου των συμβάσεων υπολογίζεται με την αξία των πληρωμών που σχετίζονται με τις συμβάσεις αυτές. Η αξία της μεταβίβασης της τεχνολογίας η οποία γίνεται με τη μορφή πληρωμών για πνευματικά δικαιώματα ή για άδειες παρουσιάζει σταθερή αύξηση ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80, ενώ το ήδη υψηλό ποσοστό που γίνεται στα πλαίσια μιας διεθνικής επιχείρησης, ανάμεσα σε μια μητρική και μια θυγατρική εταιρεία, έχει αυξηθεί και άλλο. Το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης πραγματοποιήθηκε στις αναπτυσσόμενες χώρες οι οποίες απορρόφησαν το 88% των πληρωμών και το 98% των εισπράξεων. Για να συνοψίσουμε, θα πρέπει να γίνονται κατανοητά τα πλαίσια μέσα στα οποία θα πρέπει να κινηθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα με τα νέα δεδομένα που θα υπάρξουν και έτσι η Ελλάδα θα αποτελεί μέλος της Νομισματικής Ένωσης, αλλά και εν γένει ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να κινηθούν στα νέα δεδομένα των ανεπτυγμένων χωρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 1945 ΩΣ ΤΟ 1989.

ΓΕΝΙΚΑ

Το βασικό χαρακτηριστικό των οικονομιών των βαλκανικών χωρών (Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, Αλβανία), είναι ότι η ανάπτυξη τους βασίστηκε στον κεντρικό σχεδιασμό. Αυτή η συγκεκριμένη περίοδος, κράτησε από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δηλαδή το 1945 έως και την κατάρρευση των χωρών του “υπαρκτού σοσιαλισμού” με ορόσημο το έτος 1989. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας ξεχωριστά ήταν διαφορετική και παρουσιάζει ιδιαίτερα αλλά και ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά.

Για να μπορέσουμε να τις κατανοήσουμε, πιστεύω ότι πρέπει να τις δούμε στα πλαίσια της πορείας των σχέσεων τους με τις χώρες της Δύσης, δηλαδή τις χώρες της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς και ιδιαίτερα σε όλο το διάστημα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Είναι σημαντικό ότι η πορεία των βαλκανικών χωρών συμπίπτει με την περίοδο του ψυχρού πολέμου ανάμεσα στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στην οποία και ανήκαν οι χώρες του κεντρικού σχεδιασμού και τη Δύση, στην οποία ανήκαν οι χώρες της οικονομίας της αγοράς. Οι χώρες του “υπαρκτού σοσιαλισμού” στα πλαίσια της οικονομικής τους πολιτικής είχαν μία ιδιαίτερη συνεργασία, και κύρια στο οικονομικό επίπεδο. Αυτό οφείλεται κυρίως στη απόσπαση τους από τη διεθνή αγορά και σε ένα προσανατολισμό που επέβαλλε η Σοβιετική Ένωση η οποία έπαιξε και τον βασικότερο ρόλο. Για γίνει αντιληπτή η παραπάνω αναφορά, θα πρέπει να δούμε εν συντομία την σχέση της οικονομικής εξέλιξης ανάμεσα στις δύο πλευρές. Πιο συγκεκριμένα:

Στη Δυτική Ευρώπη έχουμε αφ’ ενός μία ολοκλήρωση της οικονομίας η οποία βασίζεται στους μηχανισμούς της αγοράς και του ελεύθερου εμπορίου. Στην αντίθετη πλευρά, δηλαδή στις χώρες του κεντρικού σχεδιασμού έγινε μία σημαντική προσπάθεια, ώστε η οικονομική συνεργασία των χωρών αυτών, να πάρει μία κατεύθυνση συγκεκριμένη και να οικοδομηθεί κατ’ αυτόν τον τρόπο η Ευρωπαϊκή Κοινότητα των χωρών του κεντρικού σχεδιασμού. Όπως ήδη ανέφερα, οι ιδιομορφίες της κάθε χώρας έπαιξαν συνολικά σημαντικό ρόλο

και έτσι δεν επέτυχε η οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση των χωρών του “υπαρκτού σοσιαλισμού”. Συγκεκριμένα:

Χώρες όπως η Βουλγαρία, η Τσεχοσλοβακία και η Ανατολική Γερμανία συνέβαλλαν αποφασιστικά σε αυτή την κατεύθυνση. Οι περισσότερες όμως αντιστάθηκαν, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα την Γιουγκοσλαβία, την Αλβανία και τη Ρουμανία, με αποτέλεσμα να περιοριστούν οι προσδοκίες για την δημιουργία της ευρωπαϊκής κοινότητας των χωρών του κεντρικού σχεδιασμού.

Η ΚΟΜΕΚΟΝ, το Συμβούλιο Οικονομικής Αλληλοβοήθειας, ιδρύθηκε το 1949, με κύριο στόχο να αντιδράσει στο σχέδιο Marshall και την πολιτική του embargo. Στις αρχές της δεκαετίας του '60 ο Χρουστώφ επιδιώκει να πραγματοποιήσει την “σοσιαλιστική ολοκλήρωση” μία προσπάθεια η οποία τελικά απέτυχε, λόγω της αντίδρασης των ίδιων των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ με επικεφαλής τη Ρουμανία.¹

Κατά τη δεκαετία του '80, κάτω από την πίεση των προβλημάτων, κυρίως οικονομικών και διαρθρωτικών, άρχισε μία προσπάθεια για μεταρρυθμίσεις, σε πολλές χώρες του λεγόμενου “υπαρκτού σοσιαλισμού”. Το βασικότερο ρόλο στις συγκεκριμένες έπαιξε η Σοβιετική Ένωση. Οι δύο βαλκανικές χώρες που συμμετείχαν στην ΚΟΜΕΚΟΝ, η Βουλγαρία και η Ρουμανία ακολούθησαν διαφορετική τακτική. Η μεν Ρουμανία με τον Τσαουσέσκου να ακολουθεί σκληρή πολιτική πρακτική με αποτέλεσμα να μπλοκάρει τις μεταρρυθμίσεις, η δε Βουλγαρία από τις πλέον συνεπείς συμμάχους της Σοβιετικής Ένωσης, ακολούθησε πιστά τις μεταρρυθμίσεις. Οι άλλες δύο χώρες η Γιουγκοσλαβία και η Αλβανία είχαν ήδη αποσπαστεί από την ΚΟΜΕΚΟΝ με αποτέλεσμα να ακολουθούν αρκετές δεκαετίες πριν, το δικό τους δόγμα και τη δική τους πολιτική. Πιο συγκεκριμένα:

Η μεν Γιουγκοσλαβία έχει διασυνδέσεις με τη Δύση και οικονομικές συναλλαγές, ακολουθώντας το δικό της μοντέλο προς το “σοσιαλισμό”. Η δε Αλβανία απομονωμένη από το διεθνή περίγυρο, ακολούθησε την “σταλινική” εκδοχή, δηλαδή την οικοδόμηση του “σοσιαλισμού” σε μία μόνο χώρα.

Πρέπει εδώ να επισημανθεί, ότι παρά τη διαίρεση της Ευρώπης οι οικονομικές σχέσεις των δύο συνασπισμών δεν είχαν διακοπεί εντελώς και

¹ Από το “ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ” ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ – ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 33.

αυτό συνέβη και με τις βαλκανικές χώρες, εκτός από την Αλβανία που παραδόξως διέκοψε τις σχέσεις της και με τις δύο πλευρές.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σωτήρης Βαλντέν “Παρά την οικονομική διαίρεση της Ευρώπης και την ανάπτυξη των “ενδοσυνασπισμικών” ολοκληρώσεων και συνεργασιών, οι οικονομικές σχέσεις δεν διεκόπησαν ποτέ εντελώς. Από το χαμηλότερο σημείο που έφθασαν στο αποκορύφωμα του ψυχρού πολέμου το 1952-1953, άρχισαν πάλι να αναπτύσσονται, η ανάπτυξη δε αυτή επιταχύνθηκε κατά δεκαετία του '70. Αντίθετα κατά τη δεκαετία του '80, η οικονομική κρίση των ανατολικών χωρών – με αιχμή το εξωτερικό τους χρέος -, αλλά και η επιδείνωση του πολιτικού κλίματος στις αρχές της δεκαετίας, επέδρασαν αρνητικά στις ανταλλαγές Ανατολής – Δύσης”.²

Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο οι οικονομίες των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ ήταν εξαρτημένες πολύ περισσότερο από τις οικονομικές σχέσεις που είχαν με τη Δύση, παρά η Δύση με τις συγκεκριμένες χώρες. Έτσι σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία το μερίδιο των χωρών της ανοικτής οικονομίας στις οικονομίες των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ έφτανε μέχρι το 40%, αντιστρόφως το μερίδιο των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ, στο εξωτερικό εμπόριο των χωρών της Δύσης ποτέ δεν υπερέβη το 5%.³ Οι ίδιες χώρες παρουσίαζαν μία υστέρηση στο χώρο της τεχνολογίας, με αποτέλεσμα να εισάγουν τεχνολογία από τη Δύση, προκειμένου να αναδιαρθρώσουν και να εκσυγχρονίσουν τις οικονομίες τους. Παρ’ όλα αυτά η προσπάθεια του εκσυγχρονισμού απέτυχε, παρά την εισαγωγή της τεχνολογίας, με αποτέλεσμα να οδηγήσει αυτή η κατάσταση σε μια αποσταθεροποίηση του συστήματος, που είχε σαν αποτέλεσμα την συσσώρευση ενός τεράστιου χρέους προς τη Δύση, αν και προσωρινή εξαίρεση σύμφωνα με τον Βαλντέν αποτέλεσε η Σοβιετική Ένωση, η οποία ακολούθησε και αυτή μετά το 1985.

Είναι σαφές, ότι επικράτησε ένα κλίμα αντιπαράθεσης και η ΕΟΚ αντιμετώπιστηκε από τις χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ και κυρίως από την Σοβιετική Ένωση με ιδεολογικούς όρους, (ΕΟΚ των μονοπωλίων κ.λ.π.), αλλά και με μία ένταση λόγω του ψυχρού πολέμου. Όμως εδώ έχει ενδιαφέρον ότι

² Από το “Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση”. Εκδόσεις Παπαζήση – ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 33.

³ Ο.π. Σελίδα 34

ανάλογα αντιμετωπίστηκαν και οι χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ , όχι μόνο από την ΕΟΚ, αλλά και από τις ΗΠΑ.

Όσον αφορά την Ελλάδα, πρέπει να σταθούμε στο γεγονός ότι έχει κοινά σύνορα με τρεις βαλκανικές χώρες που ανήκαν στις χώρες του λεγόμενου “υπαρκτού σοσιαλισμού”, (Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Αλβανία). Από το 1950-1967, στον οικονομικό χώρο η Ελλάδα συνεργαζόταν αποκλειστικά από τις Ανατολικές χώρες μόνο με τις βαλκανικές. Αυτές αφορούσαν τη ναυτιλία, μία περιορισμένη βιομηχανική συνεργασία και τις αερομεταφορές από τη δεκαετία του '60. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε, τη σημασία αυτής της περιφερειακής συνεργασίας, τη στρατηγική σημασία για την ανάπτυξη της Βορείου Ελλάδας, και ειδικά σήμερα με τις διαρκώς αναπτυσσόμενες δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια.

Πριν περάσουμε σε κάθε χώρα χωριστά, πρέπει να γίνει κατανοητή η οικονομική ενότητα ενός χώρου που προσφέρεται για συνεργασίες ειρηνικές, όπως και για εδαφικές διεκδικήσεις. Επίσης προσπάθησαν να οικοδομήσουν ένα οικονομικό και κοινωνικό σύστημα στα πλαίσια του κεντρικού σχεδιασμού είχαν μεταξύ τους σημαντικές διαφοροποιήσεις.

Πιο συγκεκριμένα:

1. ΡΟΥΜΑΝΙΑ:

Η Ρουμανία υπήρξε ιδρυτικό μέλος της ΚΟΜΕΚΟΝ. Γίνεται σαφές ότι για την ανάπτυξη της είχε επιλέξει το οικονομικό μοντέλο του κεντρικού σχεδιασμού. Παρόλα αυτά η θέση της Ρουμανίας απέναντι στην ΚΟΜΕΚΟΝ είχε τα χαρακτηριστικά της αυτονόμησης, που έφτανε στα όρια της σύγκρουσης τόσο με την ΚΟΜΕΚΟΝ όσο και με την Σοβιετική Ένωση. Σύμφωνα με τον Βαλντέν ένα από τα βασικότερα σημεία της σύγκρουσης της με την Σοβιετική Ένωση, απόρροια της διαρκούς αποκλίνουσας συμπεριφοράς της, ήταν τα ζητήματα ¹¹¹⁰ υπερεθνικοποίησης και ολοκλήρωσης της ΚΟΜΕΚΟΝ και σ' αυτή την περίπτωση η ρουμανική κυβέρνηση είχε την υποστήριξη και τη συμπαράσταση της Κίνας.⁴ Αυτή ακριβώς η αντίθεση ανάμεσα στη Ρουμανία

⁴ Από το “Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση”. Εκδόσεις Παπαζήση- ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 36.

και στην ΚΟΜΕΚΟΝ, είχε τις επιπτώσεις και στη στάση της απέναντι στην ΕΟΚ. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η Ρουμανία είχε περιορίσει σημαντικά την εμπορική της εξάρτηση από την ΚΟΜΕΚΟΝ και παράλληλα αποτέλεσε η χώρα με την μεγαλύτερη αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Πιο συγκεκριμένα:

Εάν εξετάσουμε τον πίνακα 1 των παραρτημάτων, δανειζόμενοι τον πίνακα από το βιβλίο του Σ. Βαλντέν παρατηρούμε, ότι κατά τη δεκαετία του '60, η Ρουμανία στα πλαίσια του εξωτερικού της εμπορίου, μειώνει το μερίδιο της ΚΟΜΕΚΟΝ σε ποσοστό 50% από το 70% που ήταν προηγουμένως, ενώ από την άλλη παρατηρούμε, με βάση τον ίδιο πίνακα, ότι τη μεγαλύτερη πτώση παρουσιάζει τα έτη 1965-1967. Παράλληλα μπορούμε να επισημάνουμε το γεγονός ότι στο εξωτερικό της εμπορίου έχουμε μία αύξηση του μεριδίου των δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Δηλαδή, κατά την περίοδο 1958-1959, οι 12 από τις 15 σημερινές χώρες της ΕΟΚ κάλυπταν το 12% περίπου, το 1967 το μερίδιο του έφτασε έως το 31% και τελικά να μειωθεί στο τέλος της συγκεκριμένης δεκαετίας στο 28%.

Στην περίοδο της δεκαετίας του '70 έχουμε μία σαφή βελτίωση των σχέσεων της Ρουμανίας με την ΚΟΜΕΚΟΝ, αλλά και με την ΕΟΚ. Αυτή η βελτίωση των σχέσεων της Ρουμανίας με την ΚΟΜΕΚΟΝ υπήρξε σαν αποτέλεσμα της επίτευξης του συμβιβασμού, ο οποίος οδήγησε στην υιοθέτηση του σύνθετου προγράμματος του 1971. Παράλληλα με αυτή την βελτίωση, έχουμε μία ανάλογη βελτίωση και με την ΕΟΚ. Αυτή η βελτίωση υπήρξε σαν αποτέλεσμα μίας προσπάθειας του Ν. Τσαουσέσκου, ο οποίος από το 1972 αποδέχεται την ύπαρξη της ΕΟΚ και διαπραγματεύεται πλέον με αυτή σε θέματα που ο ίδιος τελικά θεωρεί ότι έχει την αρμοδιότητα. Απόρροια αυτής της κατάστασης είναι η διαφοροποίηση της Ρουμανίας τόσο από τις θέσεις της ΚΟΜΕΚΟΝ και τις αρμοδιότητες η οποία αυτή έχει, όσο σαφέστατα και από τις θέσεις της Σοβιετικής Ένωσης. Στην ουσία πρόκειται για μία θέση η οποία αντιτίθεται στους κλειστούς οικονομικούς οργανισμούς και στα υπερεθνικά διεθνή οικονομικά συμπλέγματα.⁵

Παρατηρούμε ότι την περίοδο της δεκαετίας του '70, οι εμπορικές συναλλαγές της Ρουμανίας με την ΚΟΜΕΚΟΝ μειώνονται σταδιακά. Έτσι βλέπουμε με

⁵ Από το "Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση". Εκδόσεις Παπαζήση- ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 38.

βάση τον πίνακα ότι ενώ το μερίδιο της ΚΟΜΕΚΟΝ το 1970 ήταν 49,8%, το 1971 μειώνεται σε 47,6%, το 1972 σε 43% και να φθάσει το 1979 στο 35%, με μία προσωρινή ανάκαμψη του συγκεκριμένου μεριδίου την περίοδο 1974-1976. Ο ίδιος πίνακας δείχνει ότι οι σχέσεις εμπορικές συνεργασίας της Ρουμανίας δεν αναπτύσσονται με την ΕΟΚ όπως θα περίμενε κανείς. Το μερίδιο της ΕΟΚ στην περίοδο 1970-1974 ανεβαίνει από το επίπεδο του μεριδίου που ήταν 24%. Αντίθετα έχουμε εμπορικές σχέσεις με τις υπόλοιπες χώρες, όπου το μερίδιο τους ανεβαίνει από 24% που ήταν το 1970 σε 41% το 1979. Είναι αποτέλεσμα της στροφής προς τις Αραβικές χώρες για την προμήθεια του πετρελαίου.

Το 1964 πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις ανάμεσα στην ΕΟΚ και στη Ρουμανία για την εξαγωγή αγροτικών ρουμανικών προϊόντων. Στην ουσία θεωρείται και η πρώτη προσέγγιση ανάμεσα στην ΕΟΚ στη Ρουμανία. Δέκα χρόνια αργότερα περιλαμβάνεται σαν χώρα κρατικού εμπορίου στο Σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων. Εκείνη την περίοδο συνάπτεται διμερής ρύθμιση στο πλαίσιο της συμφωνίας "Πολυϊνών". Το 1978 υπογράφεται σύμβαση για τα χαλυβουργικά. Σημείο αναφοράς στις σχέσεις ανάμεσα στη Ρουμανία και στην ΕΟΚ είναι η σύναψη δύο συμφωνιών που έγινε το 1980. Προηγουμένως, το 1978 η Ρουμανία προτείνει στην κοινότητα την ταυτόχρονη σύναψη δύο συμφωνιών, τόσο για το εμπόριο βιομηχανικών προϊόντων, όσο και για την συγκρότηση μικτής επιτροπής. Το ότι δεν συνάπτει μία γενική εμπορική συμφωνία, αποτελεί σκοπιμότητα για να αποφύγει τις αντιδράσεις της ΚΟΜΕΚΟΝ και κύρια της Σοβιετικής Ένωσης. Στην ουσία όμως εγκαταλείπει την πειθαρχία της απέναντι στην ΚΟΜΕΚΟΝ και αυτό φαίνεται τόσο από την συμφωνία της για τα βιομηχανικά προϊόντα, όσο και στην προϋπάρχουσα σύμβαση που αφορά την χαλυβουργία και την κλωστοϋφαντουργία. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι αυτές οι δύο συμβάσεις, αποτελούν το 85% των εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στη Ρουμανία και στην ΕΟΚ, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σ. Βαλντέν.⁶

Δια μέσου αυτών των συμφωνιών, η κοινότητα αναλαμβάνει να παρέχει τον πιο υψηλό βαθμό απελευθέρωσης στα εισαγόμενα ρουμανικά προϊόντα, η Δε

⁶ Από το "Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση". Εκδόσεις Παπαζήση – ΕΚΕΜ, 1994, Σελίδα 39. Στην Ελλάδα, ο Ριζοσπάστης ενέταξε την πρόταση για σύναψη συμφωνίας την οποία μάλιστα απέδιδε στην Κοινότητα και όχι στη Ρουμανία, στο ρόλο που έπαιξε η ΕΟΚ στην "ιμπεριαλιστική πολιτική διεύθυνσης" στα Βαλκάνια (11-3-79, σχόλιο: "Υπονομευτικές ζυμώσεις").

Ρουμανία είναι υποχρεωμένη να αυξάνει τις εισαγωγές της από την ΕΟΚ με τον αντίστοιχο ρυθμό των εισαγωγών της από τις χώρες της GATT.⁷ Η κοινότητα έτσι αναγνωρίζει τη Ρουμανία ως αναπτυσσόμενη χώρα και μέλος της ομάδας των 77.

Είναι φανερό ότι η χώρα οδηγείται σε μία αποκλίνουσα πορεία από την ΚΟΜΕΚΟΝ διαρκώς αυξανόμενη, οι σχέσεις της με τις χώρες της δυτικής Ευρώπης όλο και αυξάνονται και αυτό συμβαίνει ταυτόχρονα με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα που επιβάλλει η κυβέρνηση Τσαουσέσκου σε μια προσπάθεια να εξαλειφθεί το εξωτερικό χρέος, μαζί με ένα παράλληλο εκφυλισμό της κρατικής μηχανής. Η κυβέρνηση Τσαουσέσκου πραγματοποιεί δραστική περικοπή των εισαγωγών και προσφεύγει σε πρακτικές αντισταθμιστικού εμπορίου. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν, η μείωση των εξαγωγών της ΕΟΚ προς τη Ρουμανία που το 1988 αντιστοιχούσαν στο 28% του 1979, ενώ οι εισαγωγές είχαν αυξηθεί στο αντίστοιχο διάστημα σε 16%. Το εμπορικό ισοζύγιο ενώ ήταν ισοσκελισμένο στις αρχές της δεκαετίας του '80 ήταν αρκετά ελλειμματικό στο τέλος της δεκαετίας του '80. (Πίνακας 1Α). Αυτές οι εξελίξεις έχουν ως συνέπεια η Ρουμανία να αντιμετωπιστεί με ένα δυσμενή τρόπο από την ΕΟΚ. Η Ρουμανία αντιμετωπίζει συναλλαγματικές δυσκολίες, γεγονός που την οδηγούν σε περιορισμένης εμβέλειας και πάλι προς την ΚΟΜΕΚΟΝ. Συγκεκριμένα το μερίδιο της ΚΟΜΕΚΟΝ αυξάνεται από το 35% που ήταν το 1979 σε 40% το 1989. Προς το τέλος της δεκαετίας του '80 η Ρουμανία συμμετείχε σε 250 συμφωνίες αλλά και ρυθμίσεις στο πλαίσιο της ΚΟΜΕΚΟΝ.⁸

Όσον αφορά τώρα στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας, παρατηρούμε ότι κατά την περίοδο 1949-1989, έχουμε μία συμφωνία τον Αύγουστο του 1956 η οποία συνέβαλλε στη ρύθμιση οικονομικών ζητημάτων που εκκρεμούσαν ανάμεσα στις δύο χώρες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την επανάληψη των διπλωματικών σχέσεων. Η συμφωνία προέβλεπε την καταβολή από τη Ρουμανία 6 εκατ. δολαρίων, σαν αποζημίωση για περιουσίες των Ελλήνων πολιτών που χάθηκαν στη Ρουμανία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Επίσης θα έπρεπε να συγκροτηθεί μία επιτροπή για

⁷ Από το "ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ". ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ- ΕΚΕΜ. Σελίδα 40.

⁸ Από το "ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ". ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ- ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 43.

να εκτιμήσει την αξία των ελληνικών περιουσιών οι οποίες εθνικοποιήθηκαν στα πλαίσια του νέου κοινωνικο – οικονομικού συστήματος. Επίσης έγινε συμφωνία το 1960 για την έρευνα και την εξόρυξη πετρελαίου η οποία τελικά ναυάγησε και επίσης μία ακόμη συμφωνία για τις αεροπορικές συγκοινωνίες που υπογράφηκε τον Μάιο του 1960 και καθιερώθηκε η γραμμή Αθήνα – Βουκουρέστι. Εκείνο που γίνεται κατανοητό είναι ότι οι συγκεκριμένες συνεργασίες διαμορφώθηκαν σε κρατικά επίπεδα.

Όμως πέρα από τις εμπορικές συνεργασίες, η συνεργασία με τη Ρουμανία είναι ανύπαρκτη από το 1961 έως τις συμφωνίες του Σεπτεμβρίου του 1966. Οι συμφωνίες που υπογράφηκαν, όπως μας αναφέρει ο Σ. Βαλντέν, στις 2-9-1966 είναι οι εξής:

1. Διακανονισμός των εκκρεμών οικονομικών ζητημάτων ανάμεσα στις δύο χώρες.
2. Οικονομική, βιομηχανική και τεχνική συνεργασία.
3. Μακροπρόθεσμη συμφωνία σχετικά με τις εμπορικές συναλλαγές.
4. Πληρωμές.
5. Συμφωνία για την ναυτιλία.
6. Για την αντικατάσταση του παραρτήματος, που ήταν συμφωνία για τις αεροπορικές μεταφορές του 1960.
7. Συμφωνία που αφορούσε τις υπηρεσίες των τηλεπικοινωνιών.
8. Μία σύμβαση για τη συμφωνία των φυτών.
9. Πρόγραμμα μορφωτικών και επιστημονικών ανταλλαγών.⁹

Πάντως η συμφωνία διακανονισμού των εκκρεμών οικονομικών ζητημάτων ήταν και η σημαντικότερη. Η δε συμφωνία επειδή είναι η πρώτη συμφωνία τέτοιου τύπου που υπογράφει η Ελλάδα με μία ανατολική χώρα.

2. ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ.

Η Βουλγαρία υπήρξε επίσης έως το τέλος χώρα της ΚΟΜΕΚΟΝ. Η πολιτική που ακολούθησε η βουλγαρική κυβέρνηση ήταν ταυτόσημη τόσο με την πολιτική της ΚΟΜΕΚΟΝ, όσο και με εκείνη της Σοβιετικής Ένωσης, είχε δε εκείνα τα χαρακτηριστικά που καταδείκνυαν την ενσωμάτωση της στη

⁹ Από το "Ελλάδα και Ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές Σχέσεις και Πολιτική". Εκδόσεις Οδυσσέας – Ιδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1991. Α' Τόμος. Σελίδα 320.

σοσιαλιστική κοινότητα. Η Βουλγαρία ως χώρα είχε μία περιορισμένη εσωτερική αγορά γιατί ήταν φτωχή σε πρώτες ύλες και ταυτόχρονα είχε ένα επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό. Η Βουλγαρία κυβέρνηση είχε επέμβει με ενεργό τρόπο στη διαμάχη που προέκυψε στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα από τη στιγμή που διατυπώθηκε το δόγμα Μπρέζνιεφ. Ήταν μία διαμάχη που οι θεωρητικές της αρχές αφορούσαν τη σοσιαλιστική ολοκλήρωση. Η Βουλγαρία αποδέχτηκε τις αρχές της Σοβιετικής Ένωσης και υπεράσπισε με θέρμη τον “σοσιαλιστικό διεθνισμό”, τις αρχές της εθνικής κυριαρχίας και ταυτόχρονα κατήγγειλε τον οικονομικό εθνικισμό που υπεράσπιζε με τη συμπεριφορά της η Ρουμανία.

Αν τώρα σταθούμε και αναλύσουμε τον πίνακα 2 των παραρτημάτων, παρατηρούμε τη μεγάλη συνεργασία σε οικονομικό επίπεδο που είχε η Βουλγαρία με τις χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ. Σ’ αυτόν τον τομέα επομένως βρισκόταν στον αντίποδα της Ρουμανίας.

Πιο συγκεκριμένα:

Το μερίδιο της ΚΟΜΕΚΟΝ στο εσωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας στην περίοδο 1969-1990 κυμαίνεται περίπου στο 75% και φτάνει έως το 80% προς το τέλος, αποδεικνύοντας έτσι το μεγάλο μέγεθος της συνεργασίας με τις χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ. Ακόμη είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η ίδια η συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στο εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας ξεπερνούσε το 50%. Από τα συμφραζόμενα μπορεί να κατανοηθεί και η σχέση της Βουλγαρίας με τις χώρες της ΕΟΚ. Πιο χαρακτηριστικά:

Η οικονομική εξάρτηση της Βουλγαρίας από την ΕΟΚ είναι αρκετά χαμηλή, τέτοια ώστε στην εικοσαετία 1960-1980 να φτάνει έως το 12% με μια εξαίρεση στα μέσα της δεκαετίας του ’60 να φτάνει έως το 17%. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι πριν από την περεστρόικα, ακολούθησε μία εξωτερική πολιτική πιο διαλλακτική και συμβιβαστική σε σχέση με τη Σοβιετική Ένωση. Παράλληλα δεν ξεχνούσε τους φόβους της για συγκεκριμένα ζητήματα, όπως η στάση της ΕΟΚ για τις εξαγωγές της και τις πιθανές επιπτώσεις της και κατέφευγε σε επιθέσεις εναντίον της.

Συνολικά όμως η Βουλγαρία είχε αποδεχτεί την άποψη, ότι σχέσεις μπορούν να υπάρχουν μόνο ανάμεσα στα μέλη – κράτη των δύο συνασπισμών. Παράλληλα όμως οδηγείται στη σύναψη με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα,

ορισμένων τεχνικών ρυθμίσεων αλλά και συμφωνιών. Οι τεχνικές ρυθμίσεις αφορούσαν για παράδειγμα ορισμένα αγροτικά προϊόντα που έγιναν το 1971, ή η ρύθμιση για την κλωστοϋφαντουργία που έγινε το 1979 και ανανεώθηκε το 1982 και το 1986 και ακόμη για τη χαλυβουργία η οποία επρόκειτο για μία ρύθμιση που ανανεωνόταν κάθε χρόνο.

Πάντως η ΕΟΚ δεν έδινε επίσης και πολύ μεγάλη σημασία στις σχέσεις της με τη Βουλγαρία. Οι λόγοι ήταν κυρίως δύο, δηλαδή οι εξής βασικοί:

A: Η Βουλγαρία κατείχε ελάχιστο μέρος στις συναλλαγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα:

Το μερίδιο που κατείχε η Βουλγαρία στο εξωτερικό εμπόριο της ΕΟΚ με βάση τον πίνακα 2 των παραρτημάτων, ήταν πολύ μικρό. Ήταν 0,13% το 1960, 0,18% το 1970 και πάλι 0,13% το 1980 και τέλος να φτάσει στο 0,09% το 1989 που θεωρείται έτος ορόσημο. Η ΕΟΚ είχε στο εμπόριο της με τη Βουλγαρία ένα πλεόνασμα διαρκώς αυξανόμενο. Αν πάρουμε υπόψη την τελευταία δεκαετία, παρατηρούμε την περίοδο 1980-1989 ο λόγος εξαγωγές προς εισαγωγές ήταν 1,8 και αργότερα για την περίοδο 1985-1989 έγινε 2,8%. (ΠΙΝΑΚΑΣ 2Α).

Δεν είναι τυχαία η αρνητική στάση της ΕΟΚ προς τη Βουλγαρία, στο αίτημα που υπέβαλλε για την ένταξη της στο σύστημα "Γενικευμένων Προτιμήσεων", ενώ είχε αποδεχτεί το αίτημα της Ρουμανίας και της Γιουγκοσλαβίας και,

B: Οι πολιτικοί λόγοι, επειδή η ΕΟΚ είχε ενδείξεις ότι η Βουλγαρία συμμετείχε στο διεθνές τρομοκρατικό κύκλωμα και προφανώς στη σχέση της με την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Τώρα όσον αφορά για τις σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία, αυτές παραμένουν τεταμένες σε όλη τη διάρκεια της περιόδου 1956-1961. Το πρόβλημα εστιαζόταν στην εκκρεμότητα της καταβολής από την Βουλγαρία του ποσού των 45 εκατ. δολαρίων που όριζε η συνθήκη ειρήνης του 1947 και το οποίο οι Βούλγαροι αρνούσαν να καταβάλλουν, υποστηρίζοντας ότι η Ελλάδα είχε προπολεμικά χρέη. Πάντως αυτή η εκκρεμότητα, αποτέλεσε τόσο την ουσία όσο και το πρόσχημα για την απόρριψη από την Ελλάδα των προτάσεων που έκανε η Βουλγαρία. Εξαιτίας μάλιστα του συγκεκριμένου ζητήματος η Ελλάδα απέρριψε όλες τις προτάσεις για τα Βαλκάνια που έκαναν η Ρουμανία και η Σοβιετική Ένωση.

Έτσι καμία συνεργασία ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία δεν υπήρξε ακόμη και σε άλλα ζητήματα εκτός από το εμπόριο. Πάντως παρά το αρνητικό κλίμα που υπήρχε γενικά στην Ελλάδα, οι επιχειρηματίες που είχαν τις δραστηριότητες τους στη Βόρεια Ελλάδα εκδήλωσαν δημόσια το ενδιαφέρον τους για την αποκατάσταση της συγκοινωνίας με τη Βουλγαρία. Το ΕΒΕ (Εμπορικό και βιομηχανικό επιμελητήριο) Θεσσαλονίκης, υπέδειξε μάλιστα τη σύνδεση του σιδηροδρομικού δικτύου ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία.

Εκείνο όμως που έχει σημασία για την περίοδο πριν τη δικτατορία, είναι ότι από τα μέσα της δεκαετίας του '60, αρχίζει μία στροφή σε επίπεδο συνεργασίας ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες και αυτή την τάση ακολουθεί και η Βουλγαρία. Αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας ήταν να ακουστούν και απόψεις για “μία κοινή αγορά”. Πιο συγκεκριμένα οι Βούλγαροι πρότεινα την περίοδο 1965-66, μία “Βαλκανική κοινή αγορά” με ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, παράλληλα με την ίδρυση μιας Βαλκανικής Τράπεζας Εισαγωγών– Εξαγωγών που θα στήριζε ένα πολυμερές σύστημα πληρωμών. Από το 1975 έως το 1989 η Βουλγαρία έρχεται σε σύγκρουση διαδοχικά, με την Γιουγκοσλαβία την περίοδο 1978-1979 και με την Τουρκία από τα μέσα της δεκαετίας του '80, λόγω των μέτρων που παίρνει για την τουρκική μειονότητα. Αντίθετα την ίδια περίοδο κρατά αρκετά καλές σχέσεις με την Ελλάδα.

3. ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ

Η χώρα αυτή κρατά μία ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους δύο οικονομικούς και πολιτικούς συνασπισμούς. Η Γιουγκοσλαβία παίρνει μέρος στο κίνημα των αδέσμευτων με τις συγκεκριμένες θέσεις που έχουν οι Γιουγκοσλάβοι κομμουνιστές για το εθνικό ζήτημα και με τις οποίες δημιουργήθηκε η μεταπολεμική ομοσπονδία. Είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι η Γιουγκοσλαβία έβλεπε τις διαδικασίες της εθνικής και διεθνούς ολοκλήρωσης μία κατ' εξοχήν προοδευτική τάση και παράλληλα μία νομοτέλεια η οποία οδηγούσε στις σύγχρονες κοινωνίες. Αυτό σημαίνει ότι οι Γιουγκοσλάβοι ακολούθησαν ένα διαφορετικό δρόμο ακόμη και όταν αναφέρονταν στις ίδιες

έννοιες, π.χ. ταξική πάλη, από την Σοβιετική Ένωση. Οι Γιουγκοσλάβοι απέναντι στους δύο συνασπισμούς μίλησαν με σκληρή γλώσσα για τον κλειστό και δογματικό χαρακτήρα που είχαν σαν αποτέλεσμα της διαίρεσης της Ευρώπης σε δύο αντίπαλα μέρη. Όσον αφορά τη σχέση της Γιουγκοσλαβίας με την ΕΟΚ, πρέπει να πούμε ότι κατ' αρχάς αντέδρασε με χαμηλούς τόνους στην ίδρυση της που έγινε το 1957. Αλλά ανέλαβε υπεύθυνο ρόλο στο κίνημα των αδέσμευτων, δηλαδή μετά το 1960, η στάση της απέναντι στην ΕΟΚ σκλήρυνε.

Αποκαλυπτικό είναι το πρόγραμμα των Γιουγκοσλάβων κομμουνιστών που έγινε αποδεκτό το 1958. Γίνεται η παράθεση των πιο κάτω στοιχείων. Όπως αναφέρει ο Σ. Βαλντέν, "Οι γενικές και περιφερειακές οικονομικές ενώσεις, όταν στηρίζονται στις αντικειμενικές και οικονομικές επιταγές και όταν προκύπτουν από την ανάπτυξη μιας διεθνούς οικονομικής συνεργασίας ίσου προς ίσον, μπορούν να συμβάλλουν, άμεσα ή στο μέλλον, στην εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας προς την κατεύθυνση της ενοποίησης τηςΟι περιφερειακές ολοκληρώσεις μπορούν να αποτελέσουν στάδια στον δρόμο μίας διευρυμένης οικονομικής ενότητας σε παγκόσμια κλίμακα.

Ορισμένες σημερινές μορφές περιφερειακές ολοκληρώσεις εμπεριέχουν μία ολόκληρη σειρά αρνητικών χαρακτηριστικών που τους προσδίδουν τόσο η διαίρεση του κόσμου σε συνασπισμούς, όσο και οι επιρροές του ιμπεριαλισμού και του ηγεμονισμού των πιο ισχυρών καπιταλιστικών χωρών. Οι επιρροές αυτές τις μετατρέπουν συχνά σε όργανα συχνά σε όργανα της διαίρεσης του κόσμου, της διατήρησης των συνασπισμών, και θέτουν ακόμη ορισμένες χώρες σε μία κατάσταση ημιεξάρτησης....

Λόγω της διεθνούς κατάστασης και των αρνητικών επιδράσεων που ασκούνται πάνω στις σημερινές μορφές περιφερειακής ολοκλήρωσης, η σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία δεν προσχώρησε σε καμία περιφερειακή οικονομική ένωση. Όμως, εκτιμώντας την σημασία της διεθνούς συνεργασίας, καθώς και κάθε τι το νέο και το θετικό που περιέχουν οι σημερινές μορφές ολοκλήρωσης, παρά τις ανεπάρκειες τους, και παίρνοντας υπόψη τα πολιτικά και οικονομικά της συμφέροντα, όπως και τα συμφέροντα της οικονομικής ανάπτυξης και της ειρήνης στην Ευρώπη, η σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία

συνεργάζεται με διάφορους ευρωπαϊκούς οργανισμούς, με μορφές που διασφαλίζουν την ισότητα των σχέσεων και το αμοιβαίο όφελος¹⁰

Για να δούμε σαφέστερα τόσο την οικονομική όσο και την πολιτική πορεία της Γιουγκοσλαβίας θεωρώ, ότι πρέπει να την χωρίσουμε σε δύο περιόδους:

Περίοδος πρώτη: Τις σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με την ΕΟΚ και την ΚΟΜΕΚΟΝ την περίοδο του Τίτο.

Περίοδος δεύτερη: Τις σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με την ΕΟΚ και την ΚΟΜΕΚΟΝ μετά την περίοδο του Τίτο.

Όσον αφορά την πρώτη περίοδο, παρόλο που η Γιουγκοσλαβία αντιμετωπίζει με έναν εξαιρετικά κριτικό τρόπο την ΕΟΚ, διαμορφώνει μία ρεαλιστική στάση απέναντι σ' αυτήν. Γίνεται σαφές το γεγονός, ότι από το 1962 προσπαθεί να έρθει σε επαφή με την κοινότητα και ο λόγος είναι ότι φοβάται τις δασμολογικές επιπτώσεις στις εξαγωγές της. Αρχίζουν οι διερευνητικές ομιλίες το 1965, αλλά ως το 1968 σημειώνονται καθυστερήσεις. Το 1970 έχουμε την πρώτη εμπορική συμφωνία ανάμεσα στην Γιουγκοσλαβία και στην ΕΟΚ και ταυτόχρονα την πρώτη συμφωνία της ΕΟΚ με μια σοσιαλιστική χώρα. Είχε τριετή διάρκεια και προέβλεπε σε υψηλό βαθμό την απελευθέρωση των εισαγωγών¹¹

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 3 των παραρτημάτων, την περίοδο 1960-1965 το μερίδιο της ΕΟΚ των ίδιων δώδεκα χωρών στο εξωτερικό εμπόριο της Γιουγκοσλαβίας, για τους λόγους που αναφέρω πιο πάνω, κάμψη που είναι η εξής:

Την περίοδο 1960: 37%, 1961: 40%, 1964: 30%, και προφανώς μία αντίστοιχη αύξηση του εμπορίου με την ΚΟΜΕΚΟΝ. Από το 1965 που αρχίζουν οι διερευνητικές ομιλίες, έχουμε μία αύξηση του μεριδίου της ΕΟΚ στο εμπόριο της Γιουγκοσλαβίας και από το 30% που ήταν το 1965 εκσφενδονίζεται το 1970 στο 46%, έχουμε επίσης μία αύξηση των εισαγωγών, γεγονός που οδηγεί σε μία αύξηση του εμπορικού ελλείμματος. Όλα αυτά θα πρέπει να συνδυαστούν α) με την οικονομική δομή του κοινωνικο-πολιτικού συστήματος της Γιουγκοσλαβίας που αναπτυσσόταν στα πλαίσια του κεντρικού σχεδιασμού, και β) με τη διαφωνία της Γιουγκοσλαβίας

¹⁰ Από το "Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση". Εκδόσεις Παπαζήση - ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 58.

¹¹ Από το "Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση". Εκδόσεις Παπαζήση - ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 60.

με την ΚΟΜΕΚΟΝ και την αδέσμευτη στάση της, την οποία η συγκεκριμένη αυτή πολιτική την οδήγησε σε οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Καλογεράτο “ στη Γιουγκοσλαβία ήδη το 1958 η Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών προδιέγραψε στο πρόγραμμα της τη δυνατότητα ύπαρξης ιδιωτικής ιδιοκτησίας, πράγμα που κατοχυρώθηκε στο Σύνταγμα του 1963”.¹² Πρέπει επίσης να πούμε ότι ήδη από το 1963 υπάρχουν 2,6 εκατομμύρια ιδιωτικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις που κατέχουν το 80% της καλλιεργούμενης επιφάνειας, όπως ακόμη και 140.000 ιδιώτες βιοτέχνες.

Με βάση τα συγκεκριμένα στοιχεία παρατηρούμε ότι ήδη στη Γιουγκοσλαβία υπάρχει μία μεγάλη σύγχυση γύρω από την έννοια της κοινωνικής ιδιοκτησίας και είναι σαφής η απόκλιση της σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του “υπαρκτού σοσιαλισμού”. Το ζήτημα της διαφοράς της κρατικής από την κοινωνική ιδιοκτησία δεν λύθηκε από τους Γιουγκοσλάβους κομμουνιστές, πράγμα που εδραιώνει την πορεία της Γιουγκοσλαβίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πορεία από τον “διοικητικό ή κρατικό σοσιαλισμό” της περιόδου 1945-50 στον δημοκρατικό σοσιαλισμό που κράτησε και αυτός μικρό χρονικό διάστημα και εν συνεχεία ακολούθησε ο θεσμός της αυτοδιαχείρισης. Πρόκειται για τις διαφορετικές μορφές κρατικής ή κοινωνικής ιδιοκτησίας, που αναλύει ο καθηγητής πανεπιστημίου Zinovic Diordjevic, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Π. Καλογεράτος. Για να επανέλθουμε στο θέμα μας, παρατηρούμε ότι στη δεκαετία του '70 έχουμε μία περίοδο ανάπτυξης των σχέσεων ανάμεσα στη Γιουγκοσλαβία και στην ΕΟΚ με την ταυτόχρονη δημιουργία αρκετών κρίσιμων στιγμών, που οφείλεται κυρίως στην οικονομική κρίση την οποία περνά η Ευρωπαϊκή Ένωση. Για να έχουμε μία σαφέστερη εικόνα αυτής της σχέσης θα κάνουμε τις εξής παρατηρήσεις: Παρατηρούμε ότι το εμπόριο της ΕΟΚ, με βάση τον ίδιο τον πίνακα, με την Γιουγκοσλαβία χειροτερεύει διαρκώς και το μερίδιό της στο εξωτερικό εμπόριο της Γιουγκοσλαβίας πηγαίνει από το 46% που ήταν το 1970 στο 32% το 1980. Από την άλλη πλευρά έχουμε μία αντίστοιχη χειροτέρευση του ισοζυγίου πληρωμών με αποτέλεσμα εξαγωγές προς εισαγωγές να φθάσει

¹² Από το “Το Κοινωνικοπολιτικό σύστημα της Γιουγκοσλαβίας”. Εκδόσεις Νεα Σύνορα – Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, 1989. Σελίδα 198.

το 1975 στο 30%, αν και σταθεροποιήθηκε στη συνέχεια δεν θα ξεπεράσει το 1979 το 38%.

Από το 1980 και μετά και κυρίως μετά την εποχή του Τίτο τα δεδομένα της πολιτικής της Γιουγκοσλαβίας αλλάζουν. Αυτό οφείλεται κυρίως στην οικονομική κρίση που διέρχεται και ακόμη από τη στάση που έχει στα πλαίσια των εξωτερικών της συναλλαγών με την Ευρωπαϊκή κοινότητα και οι οποίες είναι ο κύριος όγκος των συναλλαγών της. Αυτή η γενικότερη πορεία καταγράφεται και ως το σύνολο των οικονομικών σχέσεων της Γιουγκοσλαβίας με τη Δύση.

Όσον αφορά τις σχέσεις της με την Ελλάδα, ήδη από το 1956 θεωρούνται σχέσεις υποδειγματικές. Σημειώνονται διάφορες αλλαγές, αλλά η φιλία ανάμεσα στις δύο χώρες θεωρείται παραδοσιακή και σε κάποια έτη να φτάνει στο απόγειο της, όπως για παράδειγμα, το έτος 1959-60 με τις 10 συμφωνίες το χώρο μιας οικονομικής, πολιτικής και δικαστικής συνεργασίας¹³

Οι μοναδικές μικροεντάσεις ανάμεσα στις δύο χώρες ήταν πάντα το Μακεδονικό ζήτημα.

4. ALBANIA

Το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της χώρας, ήταν ότι ακολούθησε ένα ξεχωριστό δρόμο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του “υπαρκτού σοσιαλισμού”. Πρόκειται για μία μοναδική κατάσταση ακραίας απομόνωσης στα πλαίσια των διεθνών οικονομικών συναλλαγών. Από το 1961 σταμάτησε να αποτελεί τμήμα της ΚΟΜΕΚΟΝ . Μετά τη ρήξη της με τη Σοβιετική Ένωση, άρχισε να συναντά μεγάλες δυσκολίες στις σχέσεις της ακόμη και με το μοναδικό της πλέον σύμμαχο την Κίνα. Ακολούθησε υπό τον Χότζα, μία λογική που ήθελε την οικονομική ανάπτυξη βασισμένη στις δικές της δυνάμεις, υποστηρίζοντας μάλιστα ότι αυτή η κατάσταση ταίριαζε σε μικρές χώρες.¹⁴

Επίσης χαρακτηριστικό είναι ότι έως τα μέσα της δεκαετίας του '70 η Αλβανία διατηρούσε οικονομικές σχέσεις με τη χώρα εκείνη που θεωρούσε προνομιούχο σύμμαχο. Στην πράξη διατήρησε οικονομικές σχέσεις με τη

¹³ Από το “Ελλάδα και Ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική”. Εκδόσεις ΟΔΥΣΣΕΑΣ – Ιδρυμα Μεσογειακών Μελετών. Σελίδα 134.

Γιουγκοσλαβία 1945-1948, με τη Σοβιετική Ένωση από το 1948 έως το 1961 και με την Κίνα από το 1961 έως το 1975. Δεν πρέπει να το γεγονός ότι στα πλαίσια των συνεργασιών αυτών είχε πάντα σημαντική οικονομική στήριξη.

Η στάση της Αλβανίας απέναντι στην ΕΟΚ και στην ΚΟΜΕΚΟΝ καθορίζονταν από την εξωτερική της πολιτική. Η Αλβανία έγινε μέλος της ΚΟΜΕΚΟΝ λίγο μετά την ίδρυση της τελευταίας, δηλαδή το 1949. Την δεκαετία του '50 το μεγαλύτερο μέρος και συγκεκριμένα πάνω από το 90% του εξωτερικού εμπορίου διεξάγεται με την ΚΟΜΕΚΟΝ. Διακόπτει τις σχέσεις της με την ΚΟΜΕΚΟΝ μετά το 1961. Επίσημα δεν απομακρύνθηκε ποτέ από την ΚΟΜΕΚΟΝ, αν και καταγγέλει συχνά το σύμφωνο της "Βαρσοβίας", και καταδικάζει την εισβολή στη Τσεχοσλοβακία το 1968. Το ότι δεν απομακρύνθηκε από τον οργανισμό αποδεικνύει το γεγονός ότι διαμαρτύρεται για τη συμφωνία ανάμεσα στην ΚΟΜΕΚΟΝ και στη Γιουγκοσλαβία γιατί δεν ενημερώθηκε.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τις οικονομικές σχέσεις και το εμπόριο που πραγματοποιείται στην Αλβανία θα πάρουμε από τον πίνακα 4 των παραρτημάτων, συγκεκριμένα στοιχεία που θα μας βοηθήσουν να δούμε το μέγεθος της συμμετοχής, τόσο της Κίνας όσο και της ΚΟΜΕΚΟΝ και της ΕΣΣΔ στο εξωτερικό εμπόριο της Αλβανίας. Έτσι ήταν το μ.μ.ε. 1960 7%, 89% και 54% αντίστοιχα ενώ το 1964 ήταν 54%, 36% και 0%. Αλλάζει ακόμη πιο πολύ θέση απέναντι στην ΚΟΜΕΚΟΝ μετά την εισβολή στην Τσεχοσλοβακία το 1968. Κατηγορεί δε εκείνη την περίοδο την ΚΟΜΕΚΟΝ, ότι προχωρά σε μια ολοκλήρωση "ΕΟΚΙΚΟΥ" τύπου. Αυτό αποκαλύπτει και την στάση της Αλβανίας απέναντι στην ΕΟΚ. Σημαίνει ότι μέχρι το 1970 η στάση της ήταν η ίδια με τις υπόλοιπες χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ. Από αυτό το έτος η στάση της γίνεται σκληρότερη, ενώ ταυτόχρονα χειροτερεύουν οι σχέσεις της με την Κίνα. Αποκαλυπτικό στοιχείο αποτελούν οι τοποθετήσεις του Ε. Χότζα. Έτσι αντιμετωπίζει και την ΕΟΚ, δηλαδή σαν ένα μηχανισμό αντίδρασης αντίστοιχο με αυτόν της ΚΟΜΕΚΟΝ. Τον θεωρεί ως μία Ένωση μονοπωλίων που οδηγεί στην πιο άγρια εκμετάλλευση του προλεταριάτου. Θεωρεί την Ευρωπαϊκή Ένωση σαν μια νέα μεγάλη αποικιακή δύναμη που στόχος της είναι να εκμεταλλεύεται τις αναπτυξιακές χώρες και να ανταγωνίζεται τις μεγάλες

¹⁴ Από το "Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση". Εκδόσεις Παπαζήση – ΕΚΕΜ, 1994. Σελίδα 49.

υπερδυνάμεις. Πάντως υποχρεώνεται από τις συνθήκες να ανοιχθεί προς την ΕΟΚ και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του μεριδίου της ΕΟΚ στο εξωτερικό της εμπόριο, πράγμα που σημαίνει ότι ενώ το 1970 ήταν 5%, το 1980 φθάνει τελικά στο 37%. Παράλληλα μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80, η Αλβανία κάνει άνοιγμα προς την ΚΟΜΕΚΟΝ, με αποτέλεσμα το μερίδιο της από το 42% που ήταν το 1980, να γίνει 52% το 1989. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την ΕΟΚ αντιστρόφως. Δηλαδή ενώ το 1980 το μερίδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 37%, το 1987 έγινε 27%. Φυσικά δεν μπορούμε να μιλήσουμε για συμμετοχή της Αλβανίας στο εξωτερικό εμπόριο της ΕΟΚ, γιατί ήταν αμελητέα. Έφθασε το 1982 το 0.017%.

Όσον αφορά τις ελληνο – αλβανικές σχέσεις από την περίοδο 1949 έως το 1981 ήταν κλειστά τα σύνορα. Παρά τις λίγες ανταλλαγές που έγιναν στην αρχή, μετά η συνεργασία ήταν αμελητέα έως το 1989.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

1. ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ:

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η αλλαγή του πολιτικού και οικονομικού συστήματος στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και ιδιαίτερα στις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου, δημιούργησε μία νέα εποχή, τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό επίπεδο. Αυτή η εποχή έχει ως χαρακτηριστικό της την ανάπτυξη νέων στοιχείων και στα δύο επίπεδα : Στο οικονομικό και στο πολιτικό επίπεδο. Αυτό σημαίνει ότι: Στο μεν οικονομικό επίπεδο αποτελεί μία παρθένα αγορά και ταυτόχρονα μία αγορά που υπόσχεται πολλά, το κλίμα υποδοχής για τους ξένους επενδυτές είναι πολύ θερμό, έχει μεγάλο πληθυσμό ο οποίος παρουσιάζει ενδιαφέρον, ιδιαίτερα για τα δυτικά πρότυπα ζωής.

Όμως τα Βαλκάνια που αποτελούν και το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μας, έχουν ένα επικίνδυνο πολιτικό σκηνικό το οποίο οφείλεται κυρίως στις διαμάχες στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας, όπως για παράδειγμα ο πόλεμος στην Βοσνία και τώρα οι συγκρούσεις στο Κοσσυφοπέδιο. Επίσης εξακολουθεί να υπάρχει το οργανωμένο έγκλημα το οποίο βρίσκεται στα ανώτατα οικονομικά και πολιτικά κλιμάκια και ακόμα έχουμε ένα πληθυσμό ο οποίος από την μία μεριά προσπαθεί να μιμηθεί στην κατανάλωση την Δύση και από την άλλη εξακολουθεί να φοβάται και να είναι επιφυλακτικός απέναντι στον Δυτικό κόσμο.

Όμως η αλλαγή των κοινωνικοοικονομικών συστημάτων στις χώρες της Βαλκανικής, είχε σαν αποτέλεσμα το πέρασμα των χωρών αυτών στο μεταβατικό στάδιο της ελεύθερης οικονομίας, γεγονός που αποδείχτηκε εξαιρετικό για τα συμφέροντα της ελληνικής οικονομίας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν να αντιμετωπίσουν ένα δύσκολο περιβάλλον εξαιτίας του γεγονότος του ότι έχουν να ανταγωνιστούν προηγμένες δυτικοευρωπαϊκές επιχειρήσεις, καθώς και ένα ευμετάβλητο μακροοικονομικό περιβάλλον.

Όμως η Βαλκανική χερσόνησος αποδεικνύεται το όχημα για την οικονομική ανάπτυξη του ελληνικού επιχειρηματικού κόσμου. Ανοίγει τον δρόμο και για την ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου, σε μια περιοχή όπου μαζί με τα

Βαλκάνια δραστηριοποιούνται 4270 Ελληνικές επιχειρήσεις και οι προοπτικές διαγράφονται περισσότερο ευνοϊκές, καθώς πλέον και το κράτος προσπαθεί να συμβάλει στην κατεύθυνση αυτής της δραστηριότητας, τόσο με την χορήγηση εξαγωγικών πιστώσεων στην προσπάθεια που κάνουν οι Έλληνες επιχειρηματίες όσο και με την καθιέρωση της επέκτασης της “ζώνης της δραχμής”.

Η αποχή για διάφορους λόγους πολύ σημαντικών επενδυτών από τις χώρες της Βαλκανικής αφήνει πολλά περιθώρια για την δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνεται κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στους Έλληνες επιχειρηματίες και τις κυβερνήσεις των Βαλκανικών χωρών στο βαθμό που διαπιστώνονται κοινά συμφέροντα. Το μεγάλο όπλο το οποίο αναμένεται να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά στα πλαίσια της διείσδυσης των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια είναι τα κοινοτικά προγράμματα ,τα οποία έχουν την δυνατότητα να παίξουν ένα σπουδαίο ρόλο.

Ήδη από το 1994, σύμφωνα με άρθρο της Καθημερινής στις 20 Μαρτίου 1994, οι οικονομικοί παρατηρητές και οι επιχειρηματίες περίμεναν τόσο τη λύση του προβλήματος του Βοσνιακού, όσο και την επίλυση του Σκοπιανού προβλήματος. Γίνεται κατανοητό ότι οι επιχειρήσεις είχαν δραστηριοποιηθεί στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν προσβάσεις στις Βαλκανικές χώρες, με πρωτόπορο τον ελληνοαμερικανικό σύνδεσμο. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, για την επιτυχή έκβαση αυτής της προσπάθειας έπρεπε να πραγματοποιηθούν τα μεγάλα έργα στη χώρα μας, όπως οι μεταφορές, οι τηλεπικοινωνίες, αλλά και η προοπτική δημιουργίας του διαβαλκανικού Χρηματιστηρίου στη Θεσσαλονίκη το οποίο θα βοηθούσε την επενδυτική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Σε μία συνέντευξη του που έδωσε στην Ναυτεμπορική στις 10 Οκτωβρίου 1998 ο Κ.Γιώργος Κούρτης Investment Global Finance, σε μία επιχείρηση η οποία συνδέεται με τον όμιλο Λάτση επισημαίνει τα εξής :

“ Οι αγορές των χωρών αυτών, με πολλαπλάσιο πληθυσμό από τον ελληνικό βρίσκονται υπό διαμόρφωση. Βεβαίως εξακολουθεί να υπάρχει γραφειοκρατία, νομοθετική αβεβαιότητα, υψηλός πληθωρισμός και διαφθορά.

Σε αυτό το περιβάλλον όμως, οι Ελληνικές επιχειρήσεις έχουν το συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των δυτικών ανταγωνιστών τους, επειδή δεν διαφέρει και πάρα πολύ από αυτό που έχουν μάθει, δηλαδή αυτό που λειτουργεί τόσα

χρόνια στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά, οι σοβαρές πολιτικές και οικονομικές κρίσεις των προηγούμενων ετών, φαίνεται ότι έχουν καταλαγιάσει. Οι περισσότερες χώρες προχωρούν σε ευρείας κλίμακας ιδιωτικοποιήσεις και συνδυάζουν το νομοθετικό πλαίσιο που ευνοεί εξαγορές και ξένες επενδύσεις. Παράλληλα, στις περισσότερες χώρες υπάρχει αφθονία φθηνού και εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και φιλελεύθερη εργατική νομοθεσία. Μπορεί οι κίνδυνοι να εξακολουθούν να ελλοχεύουν σε αυτές τις νέες οικονομίες, αλλά η συμμετοχή σε venture capital κεφαλαίου, μειώνει τον επιχειρηματικό κίνδυνο για την εταιρεία που προγραμματίζει να επενδύσει εκεί. Για παράδειγμα με το δεύτερο κεφάλαιο της Global, το Euromerchant Balkan Fund, έχουν ήδη πραγματοποιηθεί 10 εταιρικές συμμετοχές – πέντε στη Βουλγαρία και πέντε στη Ρουμανία – όπου οι περισσότερες είναι κερδοφόρες και όλες φαίνεται να έχουν εξαιρετικές προοπτικές. Όσο για εκείνες που τόλμησαν να κάνουν το πρώτο βήμα, σήμερα επιθυμούν να διεισδύσουν σε αυτές τις αγορές ακόμη περισσότερο, αλλά και στις αγορές άλλων χωρών”.

Τα ανωτέρω αναφέρθηκαν κυρίως για επιχειρήσεις σε συνθήκες πλήρους ρευστότητας, που κατάφεραν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους και να γίνει κατανοητό, ότι στα σύγχρονα πλαίσια της διεθνοποίησης της οικονομίας τα Βαλκάνια, αποτελεί το όχημα για να συμμετάσχει η Ελλάδα με καλύτερους όρους στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Στα Βαλκάνια η διείσδυση των ελληνικών συμφερόντων ήρθε για να αποδείξει από τη μια μεριά την δυναμική του ιδιωτικού τομέα της ελληνικής οικονομίας, η οποία από τα μέσα της δεκαετίας του '70 προσπαθούσε να βγει από την κρίση και τη φάση της παρακμής και αναζητούσε μία διέξοδο. Οι αγορές της Βαλκανικής αποτελούν ένα ζωτικό χώρο για να ενεργοποιηθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό των επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γίνεται φανερός ο στόχος της ελληνικής αστικής τάξης να ξεφύγει η Ελλάδα από τα στενά πλαίσια που βρίσκεται ως αναδυόμενη χώρα και να γίνει αναπτυσσόμενη χώρα. Αυτό φαίνεται καθαρά και από την ανακοίνωση του προέδρου της INTPAKOM, Σωκράτη Κόκκαλη, που για τον ίδιο σημαίνει “προσέλκυση μεγάλων κεφαλαίων από το εξωτερικό”, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το κέρδος στις 11 Μαρτίου 1999 .

Πάντως μέχρι το 1998 οι ελληνικές επιχειρήσεις εισήλθαν στις βαλκανικές αγορές χωρίς να έχουν ιδιαίτερη βοήθεια από το κράτος. Οι ελληνικές

επιχειρήσεις βρήκαν σημαντικές ευκαιρίες και ανοικτό πεδίο για την ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ενώ οι παρθένες και ανεκμετάλλευτες αγορές της Βαλκανικής έχουν δημιουργήσει προοπτικές τόσο εξαγωγικής όσο και παραγωγικής παρουσίας στην περιοχή. Το επενδυτικό ενδιαφέρον των Ελλήνων επιχειρηματιών στα Βαλκάνια προσελκύει όπως έγινε αντιληπτό και πιο πάνω το φτηνό εργατικό δυναμικό, που εξακολουθεί να αποτελεί συστατικό στοιχείο για τη διαδικασία της παραγωγής υπεραξίας και φυσικά των κερδών των επιχειρηματιών. Όμως πέρα από αυτό το στοιχείο σημαντικό ρόλο παίζουν και οι χαμηλές τιμές που υπάρχουν τόσο στην ενέργεια όσο και στη διαφήμιση. Καταλυτικό όμως ρόλο για την μόνιμη επιχειρηματική και παραγωγική δραστηριότητα στη βαλκανική περιφέρεια παίζουν και ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η χώρα μας όπως η γειτνίαση, η συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, επίσης η χώρα μας έχει τόσο παραδοσιακούς εμπορικούς δεσμούς αλλά και πολιτιστικούς, όπως επίσης και τη μεγάλη δυνατότητα που υπάρχει για την επικράτηση του Ευρωπαϊκού νομίματος στην περιοχή που θα απεικονίζει και την ωφέλεια της δραχμής.

Όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα οι Έλληνες επιχειρηματίες να επενδύουν σε μεγάλο βαθμό στη Βαλκανική περιφέρεια και να επιδιώκουν ώστε οι επενδύσεις τους να μην είναι μικρά μεγέθη, ανεξάρτητα με το αποτέλεσμα που υπάρχει αυτή τη στιγμή, γιατί είναι φανερό ότι πιστεύουν ότι η συνεργασία αυτή έχει μακρά περίοδο ζωής και με αυτή την έννοια δεν είναι προσωρινή. Έτσι γίνεται φανερό ότι η εμπειρία των μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων που ιδρύθηκαν στη Βαλκανική, είναι γενικά θετική από το 1994. Αυτό βγαίνει ως συμπέρασμα μετά από έρευνα που έκανε η εφημερίδα Καθημερινή στις 20 Μαρτίου 1994. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έρευνα, είχαν πραγματοποιήσει σημαντικές επενδύσεις μεγάλες επιχειρήσεις όπως, η ελληνική εταιρία 3E η οποία είχε δημιουργήσει έως τότε πέντε μικτές επιχειρήσεις με υπάρχουσες τοπικές εταιρίες παραγωγής αναψυκτικών, οι οποίες ήταν στις πόλεις Σόφια, Ταργκόβιστε, Μπούργκας, Πλόβεν και Πλόβντιβ. Ήδη από τότε απασχολούνταν 1400 εργαζόμενοι και η 3E κατείχε την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου και τον συντονισμό της διοίκησης.

Το ίδιο και η τράπεζα της XIOSBANK η οποία τότε ήταν πρώτη και η μοναδική τράπεζα που είχε άδεια λειτουργίας στη Βουλγαρία και είχε έδρα την Σόφια.

Γίνεται κατανοητό ότι ο οικονομικός χώρος των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης αποτελεί φυσική προέκταση της ελληνικής αγοράς και εκδηλώνεται με τη διαρκώς διευρυνόμενη και δημιουργική παρουσία της Ελλάδας. Η ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί την μεγάλη ευκαιρία για την αναπτυξιακή προσπάθεια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και που βασίζεται :

1. Η χώρα μας είναι το μόνο κράτος που είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει σταθερό πολιτικό σύστημα και σταθερή οικονομία.
2. Παρ' όλη την κρίση που περνά αυτή την στιγμή η περιοχή, αναμένεται ότι θα έχει μεγάλη ανάπτυξη τα επόμενα χρόνια.
3. Υπάρχει μία παρουσία με έντονο το ελληνικό στοιχείο στις χώρες αυτές και
4. Η χώρα μας παράγει πολλά προϊόντα που καταναλώνονται σε μεγάλο βαθμό στις χώρες αυτές, γεγονός που οφείλεται στα κοινά καταναλωτικά πρότυπα.

Έτσι σήμερα στη χώρα μας άρχισε να γίνεται μία προσπάθεια και να διαμορφώνεται ένα σχέδιο διαβαλκανικής συνεργασίας, το οποίο περιλαμβάνει ολοκληρωμένα και συντονισμένα προγράμματα συμβουλευτικού περιεχομένου με τεχνική υποστήριξη και με εκπαίδευση εργατικού δυναμικού, που θα έχουν στόχο ώστε οι χώρες αυτές να περάσουν χωρίς ενδιάμεσους σταθμούς - σταθμούς από τους οποίους έχει περάσει και η ελληνική αγορά και έχει προφανώς την ανάλογη εμπειρία – σε ένα σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο και μία αντίστοιχη νοοτροπία που να ταιριάζει με αυτό στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε, ότι κατά την μεταπολεμική περίοδο η Ελλάδα αντιμετώπιζε δύο σημαντικά προβλήματα με αποτέλεσμα να την απομακρύνουν από το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών στη Δυτική Ευρώπη. Από την μία μεριά γιατί βρισκόταν μακριά από την περίμετρο της ανάπτυξης των άλλων χωρών της Δυτικής Ευρώπης, από την άλλη στα βόρεια σύνορα της χώρας υπήρχαν σημαντικά εμπόδια επικοινωνίας και επιχειρηματικής επέκτασης στις γειτονικές χώρες λόγω του συγκεκριμένου κοινωνικο-οικονομικού συστήματος που υπήρχε .

Επομένως ο οικονομικός χώρος για την ανάπτυξη της χώρας και κυρίως των ελληνικών επιχειρήσεων ήταν αρκετά περιορισμένος. Στις νέες συνθήκες οι προοπτικές είναι σημαντικές γιατί μετά την περίοδο 1989-1990, η βαθιά μεταρρύθμιση στις χώρες αυτές επέτρεψε την Ελλάδα και τις ελληνικές επιχειρήσεις, να βρουν την φυσική τους διέξοδο προς τα βόρεια. Η αλλαγή των

πολιτικών συστημάτων των βαλκανικών χωρών και της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας τους συνέπεσε με την ανάγκη της διεθνοποίησης των ελληνικών επιχειρήσεων. Το ΥΠΕΘΟ αντιλαμβάνεται ότι :

1. Η Ελλάδα μπορεί να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην περιοχή όχι μόνο στην οικονομία, αλλά και στην πολιτική και στον χώρο της κοινωνίας και
2. Η Βαλκανική περιφέρεια είναι ο φυσικός χώρος ανάπτυξης των ελληνικών επιχειρήσεων με μεγάλη πιθανότητα να αποτελέσει το στάδιο, αφ' ενός μεν για την διεθνοποίηση της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, αφετέρου για την επέκτασή της σε άλλες περισσότερο ανταγωνιστικές και προφανώς απαιτητικότερες αγορές. Για τη φιλοσοφία όμως αυτής της στρατηγικής θα κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά σε άλλο κεφάλαιο.

Σύμφωνα με στοιχεία της Bank America το 1997, το συνολικό ΑΕΠ των 8 βαλκανικών χωρών μαζί με συνολικό πληθυσμό 58,2 εκατ. κάτοικοι, ήταν 97,5 δισεκ. δολάρια ενώ της Ελλάδας ήταν 122,3 δισεκ. δολάρια. Για τον σκοπό αυτό το υπουργείο άρχισε να αναλαμβάνει δράση και να θέτει στόχους σε δύο επίπεδα :

1. Ανάπτυξη της οικονομίας των βαλκανικών εθνικών οικονομιών ώστε κατά πρώτο λόγο να αυξηθεί η εσωτερική ζήτηση των αγορών. Είναι προφανές ότι η συγκεκριμένη αύξηση της εσωτερικής ζήτησης θα οδηγήσει στην αύξηση της παραγωγής και φυσικά θα δημιουργήσει νέες επενδυτικές ευκαιρίες για τις ελληνικές επιχειρήσεις. Αυτό κατά προέκταση σημαίνει ότι μεγεθύνει τις εξαγωγικές δυνατότητες οι οποίες θα γίνουν μεγαλύτερες και περισσότερες.
2. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα υποβοηθήσει τις ελληνικές επιχειρήσεις σε αυτές τις συγκεκριμένες εξαγωγικές και επενδυτικές τους δραστηριότητες. Σημαντικό ρόλο κατά την άποψη του υπουργείου, που πλέον συμμετέχει ενεργά στην προσπάθεια της ελληνικής αστικής τάξης, είναι η δημιουργία και η ανάπτυξη των υποδομών. Με αυτή την φιλοσοφία, δίνεται ιδιαίτερη στήριξη στις κατασκευαστικές εταιρίες οι οποίες αποτελούν βασικό στοιχείο όχι μόνο για την ανάπτυξη των εθνικών οικονομιών αλλά συμβάλλουν και στη δημιουργία σημαντικών κινήτρων στη διοίκηση των χωρών αυτών. Για να πραγματοποιηθούν οι συγκεκριμένοι στόχοι, το ΥΠΕΘΟ χρησιμοποιεί συγκεκριμένα εθνικά και κοινοτικά εργαλεία και πολιτικές.

Πιο συγκεκριμένα :

- A. Για να επιλύονται θέματα που προκύπτουν, με οικονομική κατεύθυνση, πραγματοποιεί τη σύγκλιση διυπουργικών συνόδων.
- B. Τη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου, που θα προωθεί με την υπογραφή συμφωνιών την οικονομική συνεργασία, την προώθηση επενδύσεων, επίσης την αποφυγή διπλής φορολογίας και τέλος ανάλογα με τις συνθήκες την βιομηχανική, την τεχνολογική και τουριστική συνεργασία. Προς το παρόν έχουν υπογραφεί οι παρακάτω συμφωνίες επενδύσεων με τις εξής χώρες : την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, την Κροατία και την Σλοβενία .

Επίσης έχουν υπογραφεί και συμφωνίες διπλής φορολογίας με τις εξής χώρες : την Αλβανία, τη Ρουμανία, την ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, και την Κροατία.

Ακόμη γίνεται προσπάθεια για την ανάπτυξη προγραμμάτων τεχνικής και αναπτυξιακής βοήθειας, με συνολικό κόστος 4 εκατ. δραχμές.

Σε μία έρευνά του ο καθηγητής Κ. Καζάκος, που έγινε το 1994, αναφέρει ότι “για να τοποθετηθεί σε ένα πρακτικά χρήσιμο πλαίσιο η ελληνική βοήθεια πρέπει να ειδωθεί σε σχέση με τις ανάγκες των γειτόνων και να απαντηθεί το ερώτημα σε ποιές ακριβώς ανταποκρίνεται ή μπορεί να ανταποκριθεί.

Κάπως σχηματικά οι ανάγκες των χωρών σε μετάβαση είναι:

1. Να αντιμετωπίσουν προβλήματα ακραίας φτώχειας, λόγω των συνεπειών των μεταρρυθμίσεων.
2. Να υποστηριχθούν οι διαδικασίες διαρθρωτικών προσαρμογών.
3. Να αντιμετωπίσουν καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (έλλειψης τροφίμων κλπ).
4. Να υποστηριχθούν οι επενδύσεις τους και
5. Να γίνει μεταφορά τεχνολογικής και οργανωτικής –διοικητικής γνώσης.”

Όπως αναφέραμε και πιο πάνω η Ελλάδα ως τότε δεν είχε δραστηριοποιηθεί σε αυτόν τον τομέα, για τον λόγο ότι είναι ένας τομέας αρκετά δύσκολος και απαιτεί μεγάλες και αξιόλογες εμπειρίες.¹

Για την συμβολή στην προσπάθεια που γίνεται σήμερα, που είναι η προώθηση των επενδύσεων, τα κοινοτικά εργαλεία - πολιτικές περιλαμβάνουν :

- A. Τη διαχείριση κοινοτικών προγραμμάτων (Phare, Intereg)
- B. Τη συμμετοχή στην οικονομική πρωτοβουλία του Εύξεινου Πόντου και στην τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης της ΟΣΕΠ και

Γ. Τη συμμετοχή στην Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης Το ΥΠΕΘΟ πραγματοποιεί εκδηλώσεις και εκπαιδευτικά σεμινάρια τα οποία προσφέρουν, σύμφωνα με το ίδιο, γνώσεις υψηλού επιπέδου στους συμμετέχοντες. Με τη βοήθεια τόσο του Ελληνικού Οργανισμού Εξωτερικού Εμπορίου όσο και με τη βοήθεια της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης, πραγματοποιεί εκθέσεις και εβδομάδες προβολής ελληνικών προϊόντων και προχωρεί στη μετεκπαίδευση στελεχών αντίστοιχων οργανισμών.

Όλες αυτές οι πρωτοβουλίες μαζί με εκείνες οι οποίες λαμβάνονται και σε πολιτικό επίπεδο, έχουν δημιουργήσει ευνοϊκές προοπτικές :

1. Για την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα και
2. Ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό κλίμα ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες για την Ελλάδα και τις επιχειρήσεις που επενδύουν σε αυτές τις χώρες.

Το ΥΠΕΘΟ αντιλαμβάνεται ότι αν εξεταστούν οι δείκτες ανάπτυξης των βαλκανικών χωρών όπως και τα στοιχεία εξωτερικού εμπορίου με την Ελλάδα, εύκολα μπορεί να διαπιστωθεί ότι και τα δύο επίπεδα που είναι οι στόχοι της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής επιτυγχάνονται σε ικανοποιητικό βαθμό. Με βάση τα στοιχεία, που ισχυρίζεται ότι διαθέτει το ΥΠΕΘΟ, προκύπτει ότι έχουμε σημαντική βελτίωση στους βασικούς οικονομικούς δείκτες των βαλκανικών χωρών.

Με βάση αυτά τα δεδομένα μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι το πρώτο επίπεδο, που είναι ο στόχος της βαλκανικής πολιτικής της χώρας πραγματοποιείται. Όσον αφορά το δεύτερο επίπεδο που είναι ο στόχος της βαλκανικής πολιτικής και αφορά τις εξαγωγές, αλλά και τις εισαγωγές όσο και τις επενδύσεις εξελίσσονται ικανοποιητικά. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε σε ποιο βαθμό είναι σημαντική η δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στα βαλκανικές αγορές και ιδιαίτερα της Βορείου Ελλάδος, πρέπει να λάβουμε στα σοβαρά υπόψη τη θέση που έχει πάρει ο ΣΕΒΕ, ο οποίος τονίζει την αναγκαιότητα για την άρση των αντικινήτρων, από τα οποία ζημιώνεται σε μεγάλο βαθμό ο κλάδος των εξαγωγών.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση την έρευνα που έκανε στο αφιέρωμά του η εφημερίδα ΕΞΠΡΕΣ, έχουμε τον πρόεδρο του Συνδέσμου Έξαγωγών Βορείου Ελλάδος κ. Θ. Αγιανάκογλου να επισημαίνει τα εξής :

¹ Από το "Αναπτυξιακές δυνατότητες και οικονομική συνεργασία στη Ν.Α. Ευρώπη". ΑΘΗΝΑ 1994. Σελίδα 632.

1. Η άρση των αντικινήτρων θα ευνοούσε και θα ωφελούσε τον εξαγωγικό κόσμο της χώρας και κατά προέκταση την εθνική οικονομία.
2. Να αναδειχθεί ο μητροπολιτικός ρόλος της βόρειας Ελλάδας στη ζώνη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά γι'αυτό θα πρέπει να δοθεί άμεση προτεραιότητα στην αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων και υπηρεσιών, όπως επίσης να ολοκληρωθούν τα έργα υποδομής.
3. Για να βελτιωθεί το υπάρχον χαμηλό ποσοστό των εξαγωγών το οποίο φτάνει κάτω από 50%, πρέπει να υπάρξει ριζικός επαναπροσδιορισμός των εξαγωγών της χώρας. Αυτό σημαίνει ότι οι εξαγωγές θα πρέπει να απευθυνθούν σε νέες οι οποίες θα είναι ανταγωνιστικές, γιατί ακριβώς αυτό επιβάλλει η παγκοσμιοποίηση των αγορών.
4. Η Βόρειος Ελλάδα έχει νευραλγική γεωγραφική θέση και έτσι μπορεί να παίξει ένα αντίστοιχο ρόλο και στις ευρωπαϊκές αγορές αλλά γι'αυτό πρέπει να βελτιωθούν κάποιοι συγκεκριμένοι τομείς από τις εξαγωγικές της δραστηριότητες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ίδιου του ΣΕΒΕ :

Τα Βαλκάνια αποτελούν φυσική ενδοχώρα για τους επιχειρηματίες της Βόρειας Ελλάδας και γι'αυτό ήταν από τους πρώτους οι οποίοι έτρεξαν για να αξιοποιήσουν τις αναδυόμενες αγορές της περιοχής από την αρχή της δεκαετίας του '90 προσπερνώντας το υψηλό ρίσκο που αυτό συνεπάγεται. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ακόμη και σήμερα οι ίδιες αγορές εξακολουθούν να παρουσιάζουν κινδύνους και για την εξεύρεση της ισορροπίας τους θα χρειαστεί να περάσει καιρός. Όλα αυτά είναι σημαντικά και αφορούν και τη λογική των επιχειρήσεων που θα μας απασχολήσει ιδιαίτερω.

Σημαντικό γεγονός για την επιτυχημένη δραστηριότητα στα Βαλκάνια όπου αποτελεί και το συμφέρον των ελληνικών επιχειρήσεων, φαίνεται από το γεγονός ότι αρκετές διεθνείς επιχειρήσεις προτιμούν ελληνική εταιρία για να επενδύσουν στα Βαλκάνια, προσπαθώντας να τις χρησιμοποιήσουν ως όχημα για την επέκτασή τους στις βαλκανικές αγορές. Αυτό συνδέεται και με την γενικότερη κρίση στις αναδυόμενες αγορές και κύρια στην ΝΑ Ασία και την Λατινική Αμερική, όμως για την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα αποτελεί εξαιρετική περίπτωση μία τέτοια προοπτική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι διεθνείς τραπεζικοί κολοσσοί οι οποίοι θέλουν να χρησιμοποιήσουν τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα. Πιο συγκεκριμένα :

Πρώτη η ελληνική τράπεζα της Eurobank έχει διαμορφώσει ένα πλαίσιο συνεργασίας με το Διεθνές ασφαλιστικό και χρηματοοικονομικό όμιλο της αμερικάνικης AIG, για την εξαγορά της Post Bank, στη Βουλγαρία.

Με στοιχεία της εφημερίδας NAYTEMΠΟΡΙΚΗ, η οποία πραγματοποίησε το συγκεκριμένο ρεπορτάζ, στην ίδια αγορά στοχεύει και η κυοφορούμενη συνεργασία η οποία προσπαθεί να επιχειρηθεί και στον Ευρωπαϊκό χώρο ανάμεσα στην Eurobank και στην γερμανική τράπεζα Deutsche Bank. Ο σημαντικότερος αντίπαλος που έχει στη γερμανική αγορά, η Dresner Bank ήδη επενδύει στη βουλγαρική αγορά και συνεργάζεται με την BNP. Αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν τις δυνατότητες που προσφέρει η Βαλκανική αγορά, η οποία φυσικά εκτείνεται και εκτός της βουλγαρικής αγοράς, και στη συγκεκριμένη περίπτωση στην αγορά της Γιουγκοσλαβίας. Εξάλλου είναι αναγκαία η επέκταση των ελληνικών τραπεζών στις βαλκανικές αγορές για τον λόγο ότι οι τοπικές αγορές παρουσιάζουν σημάδια κόπωσης. Με αυτή την έννοια μπορεί να γίνει κατανοητό ότι ανοίγεται μία σημαντική προοπτική της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στα Βαλκάνια. Οι Έλληνες επιχειρηματίες πρέπει και θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν το ενδεχόμενο συνεργασίας με τις ξένες επιχειρήσεις, σε συνθήκες αρκετά ευνοϊκές και συμφέρουσες.

Σε μια πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη του Ευάγγελου Καραφωτάκη, μπορούμε να εντοπίσουμε τη σημασία της πολιτικής διάστασης της Παρευξείνιας Συνεργασίας, η οποία είναι αδύνατη για το λόγο, πάντα σύμφωνα με τον ίδιο, ότι εκφράζει χώρες οι οποίες είναι προσδεδεμένες στον ένα ή τον άλλο βαθμό με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρώπη. Επομένως η μόνη συνεργασία που μπορεί να πραγματοποιηθεί είναι μόνο σε οικονομικό επίπεδο και μάλιστα σε βάση συμπληρωματική σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και θα υλοποιείται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Πιο κάτω γράφει :

“Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Παρευξείνια Συνεργασία είναι δυνατόν να αποδώσει σημαντικούς καρπούς στην οικονομία και την εξωτερική πολιτική, και πιο συγκεκριμένα, στο βαθμό που η επιχειρηματική δραστηριότητα συναντά την κρατική υποστήριξη με τη μορφή μιας συνολικής στρατηγικής.

Τα κέρδη που μπορούν να αποκομιστούν από μία τέτοια εξέλιξη, θα ήταν τα εξής :

1. Η ουσιαστική οικονομική εξάπλωση των εξειδικευμένων ελληνικών εμπορικών δικτύων στη Βαλκανική και τη Μαύρη Θάλασσα, με σημεία αναφοράς τη Θεσσαλονίκη, τη Βάρνα ή το Μπουργκάς, την Οδησσό και το Νοβοροσίσκ, από την μία πλευρά και τη Θεσσαλονίκη, το Βίντιν, το Βουκουρέστι και την Κωσταντζα, από την άλλη. Με τα σημεία αυτά κλείνει ένας κύκλος κέντρων μεταφοράς και διάθεσης των διάφορων αγαθών, ενώ γύρω απ' αυτά δημιουργούνται τα αντίστοιχα σημεία πώλησης για την κάθε ξεχωριστή χώρα.
2. Σε αγαστή συνεργασία με τα δίκτυα διανομής δημιουργείται ένα πλέγμα ελληνικών μεταφορικών εταιρειών, με έμφαση στις θαλάσσιες και με κύρια κατεύθυνση τη ρωσική και ουκρανική αγορά, ενώ αναβαθμίζεται η Θεσσαλονίκη ως το κύριο κέντρο διαμετακόμισης των Βαλκανίων. Στα πλαίσια ενός ευρύτερου σχεδιασμού, η Θεσσαλονίκη αποκτά όλη εκείνη την απαραίτητη υποδομή υποστήριξης και αναβαθμίζεται ως το εμπορικό και χρηματοδοτικό κέντρο της νότιας βαλκανικής περιοχής αλλά και της Μαύρης Θάλασσας.
3. Η ανάδειξη της Θεσσαλονίκης και ως χρηματοπιστωτικού κέντρου είναι δυνατή όχι μόνο σαν έδρα της Παρευξείνιας Τράπεζας αλλά και σαν κέντρου λήψης αποφάσεων για την οικονομική υποστήριξη του εμπορίου. Έτσι, η ίδρυση χρηματιστηρίου αξιών και εμπορευμάτων στη Θεσσαλονίκη θα δώσει την προσήκουσα βαρύτητα στη συμπρωτεύουσα.
4. Η σταδιακή ανάπτυξη των ελληνικών δικτύων θα επιφέρει τη σταδιακή σύζευξη των ευρωπαϊκών δικτύων με τα αντίστοιχα βαλκανικά και παρευξείνια, αποσπώντας από τα τουρκικά τη δυνατότητα μονοπώλησης του οικονομικού χώρου.
5. Διοχετευόμενη η ελληνική επιχειρηματική δράση στη μεγάλη αυτή αγορά, θα υπάρξει αναθέρμανση εσωτερικής αγοράς ενώ θα λειτουργήσει επιτέλους η τάση της εξειδίκευσης στις υπηρεσίες και τη μεταποίηση, κάτω από τις ανάγκες της ζήτησης.
6. Η ανάπτυξη αυτή θα συμβάλει αποφασιστικά και στη βελτίωση της θέσης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εφόσον σημαντικό μέρος του χρήματος θα περνά από την Ελλάδα και θα διοχετεύεται στην υπόλοιπη Ευρώπη.

7. Πέρα όμως από τα οικονομικά κέρδη, η Ελλάδα θα έχει και κοινωνικά κέρδη, εφόσον η πρόκληση αυτή θα λειτουργήσει αναδιαρθρωτικά και στην πολιτική σκηνή. Και όπως είναι γνωστό, η πολιτική εξαρτάται σε σημαντικό από την οικονομία.”²

Γίνεται σαφές από τα πιο πάνω ο σημαντικός ρόλος της οικονομίας και η επίδρασή της στην πολιτική σκηνή. Ο στρατηγικός σχεδιασμός της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης στις νέες συνθήκες των βαλκανικών αγορών, θα είναι πολύ σημαντικός για την συνολική ανάπτυξη της χώρας. Η συμπεριφορά της χώρας στο πολιτικό επίπεδο και η άσκηση της πολιτικής που θα ασκήσει η χώρα, θα παίξουν σημαντικό ρόλο στις προσπάθειες της ελληνικής αστικής τάξης να αναπτυχθεί στις βαλκανικές αγορές και να κερδίσει το μερίδιο που προσδοκά.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε την στρατηγική γεωπολιτική θέση της βαλκανικής χερσονήσου, μία θέση που επηρεάζει τόσο τις οικονομικές σχέσεις της με την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και τις οικονομικές σχέσεις της με τις αγορές της Ασίας και κύρια της ΝΑ Ασίας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται η ανάπτυξη της βαλκανικής οικονομίας μετά την κατάρρευση των πρώην κοινωνικο-οικονομικών συστημάτων των βαλκανικών χωρών και σε αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να ενεργοποιηθούν στο μέλλον και οι Έλληνες επιχειρηματίες. Το πιο βασικό χαρακτηριστικό των χωρών αυτών είναι ότι είναι παρθένες αγορές με αποτέλεσμα να υπάρχει μία ταχύτατη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου.

Όμως πέρα από τα όποια θετικά στοιχεία αναφέραμε, υπάρχουν και ορισμένες δυσκολίες. Προς το παρόν η κατάσταση της βαλκανικής αγοράς δεν έχει την αναμενόμενη δυναμική, ώστε να προκαλεί το τεράστιο ενδιαφέρον των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Βρίσκεται όμως στο σταυροδρόμι της επανάκαμψης και παρόλο η πορεία της χαρακτηρίζεται από τα σημάδια του παρελθόντος, ένα παρελθόν, που όπως υποστηρίζει ο Ευάγγελος Καραφωτάκης, δημιουργεί όρια στην ανάπτυξη, γιατί διαθέτει περισσότερα πολιτισμικά στοιχεία και λιγότερα οικονομικά.

Πλην όμως επειδή τα Βαλκάνια είναι μία περιοχή που έχει ένα πληθυσμό, όπως ήδη αναφέραμε, 60 εκατομμυρίων ανθρώπων, ο οποίος μαζί με την Ελλάδα και την Τουρκία φθάνει στα 130 εκατομ., γίνεται σαφές ότι στην ουσία πρόκειται για

² Από το “Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης”, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 252.

μία αγορά πολλαπλάσια μεγαλύτερη από την ελληνική. Μέσα σε αυτή τη αγορά οι Έλληνες επιχειρηματίες μπορούν να αναπτύξουν τις δραστηριότητες τους και να επενδύσουν, για τον επιπρόσθετο λόγο ότι μπορούν να βρουν ανοικτό πεδίο δράσης και για τον λόγο επίσης ότι οι διεθνείς επιχειρήσεις δεν είχαν δείξει μέχρι πρότινος τουλάχιστον, το ανάλογο ενδιαφέρον. Είναι σαφές ότι παρουσιάζεται μία ευκαιρία για καλύτερους όρους συμμετοχής στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας, πράγμα για το οποίο θα ξαναμιλήσουμε και με αυτή τη λογική πρέπει να αποτελέσουν το όχημα για την ελληνική ανάπτυξη.

Το συγκριτικό πλεονέκτημα που προέρχεται τόσο από μία επιχειρηματική δραστηριότητα στα Βαλκάνια, όσο και από μία οικονομική συνεργασία στη βαλκανική περιοχή και συνολικά στην Παρευξείνια περιοχή, είναι ότι στην περιοχή πραγματοποιούνται σημαντικές μεταφορές και κυρίως ποτάμιες σε συνδυασμό με τις θαλάσσιες. Έτσι ο σχεδιασμός που γίνεται για μεταφορές από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις πρώην χώρες της Σοβιετικής Ένωσης και αντιστρόφως απαιτεί την πλήρη αξιοποίηση των βαλκανικών δρόμων και ακόμη περισσότερο τη βελτίωση των μεταφορών.

Χαρακτηριστικό πάντως, για το πόσο σημαντική είναι η αγορά των Βαλκανίων για την ελληνική αστική τάξη φαίνεται και από το γεγονός ότι προωθείται η διείσδυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην αγορά ηλεκτρισμού των Βαλκανίων. Η ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει τη δημιουργία μίας απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρισμού και σε αυτό το σχέδιο η χώρα μας επιδιώκει να παίξει ένα πρωταγωνιστικό ρόλο στην ενεργειακή αγορά της περιοχής.

Στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικής περιφερειακής αγοράς ηλεκτρισμού στη Βαλκανική χερσόνησο, η οποία θα λειτουργεί με βάση τις προδιαγραφές της Ένωσης των Ευρωπαϊκών Εταιρειών Ηλεκτρισμού και η οποία θα παράγει και θα μεταφέρει ενέργεια. Μ' αυτόν τον τρόπο θα δημιουργηθεί μία ευρύτερη ζώνη ηλεκτρικής ενέργειας στα Βαλκάνια με την κατάργηση των συνόρων και θα ισχύουν οι κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης. Πρόκειται στην ουσία για ένα σχέδιο το οποίο μελλοντικά θα εντάξει τις χώρες αυτές την απελευθερωμένη ενεργειακή αγορά της Ευρώπης, μία αγορά που άρχισε να λειτουργεί σε περιορισμένο ακόμα βαθμό σε μια σειρά από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έστω και σε περιορισμένο ακόμα βαθμό. Η Ευρωπαϊκή Ένωση υλοποιεί το συγκεκριμένο σχέδιο βασισόμενη σε μία πρόταση του Έλληνα επιτρόπου στην κοινότητα, Χρήστου Παπουτσή,

αποφασίζοντας δια μέσου του προγράμματος PHARE την ανάθεση μίας μελέτης με τον τίτλο “Ανάπτυξη μίας ανταγωνιστικής αγοράς ηλεκτρισμού στα Βαλκάνια” που θα αναλάβουν κοινοπραξία εταιριών συμβούλων και πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και επικεφαλής της μελέτης είναι η ελληνική εταιρεία ΛΔΚ –ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΕΡΓΩΝ.

Στην κοινοπραξία συμμετέχουν ακόμη οι αγγλικές εταιρείες Bechtel, ECA, SPRU καθώς και το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι χώρες που θα συμμετέχουν στην ενεργειακή αυτή αγορά είναι οι εξής : η Αλβανία, η Βοσνία, τα Σκόπια και η Ρουμανία. Συμμετέχουν ως παρατηρητές ακόμη και η Ελλάδα, η οποία είναι και η μοναδική χώρα που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και βρίσκεται στην βαλκανική περιοχή, όπως επίσης και η Τουρκία στην προοπτική της ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η συγκεκριμένη αυτή ενιαία αγορά ηλεκτρισμού θα συμβάλλει στη μείωση του ενεργειακού κόστους στις χώρες που θα συμμετέχουν, ενώ παράλληλα θα λειτουργεί στην ευρύτερη περιοχή ένα είδος “χρηματιστηρίου” για την ενέργεια, όπου η κάθε χώρα θα αναζητεί τον πιο φθηνό παραγωγό για τις πραγματικές της ανάγκες. Η συγκεκριμένη λειτουργία θα στηρίζεται σε ένα μεγάλο βαθμό στις απαιτήσεις που θέτει η Κοινοτική Οδηγία 96/92 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε όλα τα επίπεδα, δηλαδή περιβαλλοντικό, θεσμικό και σε άλλα. Έτσι θα δημιουργηθεί μία κατάσταση που θα οδηγήσει σε αύξηση των επενδύσεων στην περιοχή, με στόχο την όλη προσαρμογή του ηλεκτρικού ενεργειακού τομέα της κάθε χώρας ξεχωριστά στα νέα δεδομένα τα οποία θέτει η Κοινοτική Οδηγία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν προβλήματα. Αντιθέτως, όχι μόνο υπάρχουν αλλά είναι και πολλά και θα πρέπει και να ξεπεραστούν και αυτό σημαίνει πρώτα απ’ όλα διαφορετικά κόστη, όπως για παράδειγμα προβλήματα με διαφορετικά κόστη είναι: Οι διαφορετικές ενεργειακές πηγές που είναι ο λιγνίτης, τα υδροηλεκτρικά, πυρηνικά κτλ. Πλην όμως το όλο σχέδιο θα διερευνηθεί από τις ενδιαφερόμενες χώρες, γιατί προσδοκούν πολλά κέρδη. Όλη αυτή η περίπτωση αναφέρθηκε για να γίνουν κατανοητές οι νέες συνθήκες, η προοπτική που υπάρχει για τους Έλληνες επιχειρηματίες και πιο συγκεκριμένα στην προκειμένη περίπτωση στο βαθμό που αφορά τη χώρα μας, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με δεδομένη την τεχνογνωσία που διαθέτει θα έχει σημαντικά οφέλη. Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί, ότι οι ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον ενεργειακό τομέα έχουν τη δυνατότητα να βρουν

σημαντικές ευκαιρίες στις αγορές των χωρών αυτών. Η πορεία του έργου παρακολουθείται από το υπουργείο ανάπτυξης, αλλά και από την ΔΕΗ η οποία προωθεί σχέδια για την αναβάθμιση της διασύνδεσης του δικτύου της κυρίως με δύο χώρες : Τη Βουλγαρία και τα Σκόπια.

Την ανάγλυφη εικόνα για το πόσο συμφέρουσα είναι η προοπτική για την δράση των ελληνικών επιχειρήσεων στις βαλκανικές αγορές, μας το δίνει το άρθρο του υπουργού της Κυβέρνησης Άκη Τσοχατσόπουλου στο Propeller club και το οποίο δημοσίευσε η εφημερίδα Ναυτεμπορική στις 21 Νοεμβρίου 1998, ένα άρθρο που αποκαλύπτει, κατά την γνώμη μου, το ρόλο που αναζητά να παίξει η ελληνική αστική τάξη στην περιοχή.

Γράφει:

“.....Ενδεικτικά θα μπορούσαν να αναφερθούν :

α) Η ανάγκη για προσέγγιση του ζητήματος της ασφάλειας στη Βαλκανική χερσόνησο με ένα συνολικό τρόπο, ο οποίος απαγκιστρώνει την έννοια της ασφάλειας από το παραδοσιακό της πλαίσιο που έδινε έμφαση στη δομή και την παρουσία της στρατιωτικής ισχύος.

β) Η ανάδειξη του βαλκανικού υποσυστήματος ως “αυτόνομου γεωπολιτικού χώρου” με συγκεκριμένες ανάγκες και συμφέρον.

γ) Ο δεδομένος -και συνεχώς ενισχυόμενος -ευρωπαϊκός προσανατολισμός των βαλκανικών κρατών.

δ) Οι διαδικασίες εκδημοκρατισμού και οικονομικού εκσυγχρονισμού του συνόλου σχεδόν των βαλκανικών κρατών.

ε) Η περαιτέρω ανάπτυξη του στοιχείου της οικονομικής αλληλεξάρτησης.

Ταυτόχρονα, τα Βαλκάνια αποτελούν έναν οικονομικό χώρο που σταδιακά πρέπει να ενοποιηθεί.

Η οικονομική ενοποίηση των Βαλκανίων θα διαμορφώσει μελλοντικά τον Βαλκανικό πυλώνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης του οποίου η Ελλάδα αποτελεί σημαντικό παράγοντα.

Η Ελλάδα δεν αποτελεί μόνο συστατικό μέρος του βαλκανικού χώρου. Ταυτόχρονα βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων (Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής) και σε γεωγραφική εγγύτητα με τις πλούσιες σε αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου περιοχές της Μέσης Ανατολής και της Υπερκαυκασίας. Συνεπώς, ιδιαίτερη γεωστρατηγική σημασία έχει και μεσογειακή διάσταση της Ελλάδας

Πιο κάτω αναλύει τα εξής :

“ Όπως και στα Βαλκάνια έτσι και στη Μεσόγειο, η πολιτική επίλυση των προβλημάτων θα βοηθήσει στη διαμόρφωση του κατάλληλου κλίματος για τη σταδιακή ενοποίηση του οικονομικού Μεσογειακού χώρου.

Η προηγούμενη μας δείχνει ότι η Ελλάδα υπάρχει και λειτουργεί σε ένα πολυσύνθετο περιβάλλον.

Πρώτον : Λειτουργεί στα πλαίσια της Ε.Ε. και της προοπτικής της και ταυτόχρονα στο γενικότερο πλαίσιο της Δυτικοευρωπαϊκής ασφάλειας.

Δεύτερον : Λειτουργεί μέσα σε τρία οικονομικά υποσυστήματα (Βαλκάνια, Ανατολική Μεσόγειος, Παρευξείνιες χώρες) που δεν έχουν ολοκληρωθεί και ταυτόχρονα αποτελούν τρία υποσυστήματα αστάθειας που πρέπει να μετατραπούν σε τρία υποσυστήματα περιφερειακής ασφάλειας.

Με τα δεδομένα αυτά, ο ρόλος της Ελλάδος (**βλέπε και Ελληνική αστική τάξη: δική μας υποσημείωση**) προκύπτει εκ των πραγμάτων: Η Ελλάδα αποτελεί οργανικό μέρος της Ε.Ε. και σ'αυτήν την κατεύθυνση θα συνεχίσει να κινείται.

Η Ελλάδα εμπεριέχεται σε τρεις περιφερειακούς χώρους που πρέπει να ενοποιηθούν οικονομικά και να λειτουργήσουν σαν περιφερειακά συστήματα ασφάλειας. Με τα δεδομένα αυτά, η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα και να διαμορφώσει τη μακροχρόνια στρατηγική της. Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα την τελευταία πενταετία ισχυροποίησε την οικονομία της και μέσα στα πλαίσια της Ε.Ε. και σε σχέση με τις Βαλκανικές χώρες. Αυτό που χρειάζεται σήμερα είναι η διαμόρφωση μιας μακροχρόνιας πολιτικής που θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες της πραγματικής και ονομαστικής σύγκλισης”
Και πιο κάτω :

“Η επίτευξη των στόχων της χώρας, περνά μέσα από ένα σύνολο πολιτικών που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη και τον εσωτερικό της εκσυγχρονισμό.

A) Η συμμετοχή στην ΟΝΕ κάνει επιτακτική την ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικότερης παραγωγικής βάσης, που θα μπορεί να διασφαλίζει πραγματικούς ικανοποιητικούς ρυθμούς μεγέθυνσης εισοδήματος και απασχόλησης, δηλαδή να διασφαλίζει την πραγματική σύγκλιση και θα αποτρέψει διαδικασίες προσαρμογής προς τα κάτω, μέσω των αμοιβών.

Επομένως το βάρος της προσπάθειάς μας θα πρέπει να αφορά την επενδυτική δραστηριότητα σε :

1. υποδομές
2. σύγχρονους θεσμούς
3. γνώση και ανθρώπινο κεφάλαιο
4. επιχειρηματικές επενδύσεις

Β) Τόσο η κοινωνική συνοχή όσο και η ανάπτυξη περνούν μέσα από το κράτος και τις κρατικές πολιτικές. Προϋποθέτουν ένα πιο αποτελεσματικό κράτος που πρέπει να υπάρχει και να παράγει :

1. αναπτυξιακή πολιτική
2. κοινωνική πολιτική
3. συνθήκες απασχόλησης και εργασιακών σχέσεων.

Γ) Σήμερα βρισκόμαστε σε μια φάση εξελίξεων που θα κάνει αναγκαία την επανατοποθέτηση των στρατηγικών στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής. Στα πλαίσια της πολιτικής ασφάλειας, σταθερότητας και οικονομικής συνεργασίας η Ελλάδα εξακολουθεί μια πολυδιάστατη πολιτική.

Ειδικότερα η Ελλάδα φιλοδοξεί να αποτελέσει γέφυρα μεταξύ Βαλκανίων, Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής. Και με αυτή την έννοια είναι ένα κράτος τριών ηπείρων που μπορεί να αναλάβει πρωτοβουλίες προς πολλές κατευθύνσεις. Ως το μόνο κράτος-μέλος ταυτόχρονα τη Ε.Ε., του ΝΑΤΟ, και της ΔΕΕ στην περιοχή των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου, η Ελλάδα δύναται και επιθυμεί να παίξει σταθεροποιητικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή. Μέσω μιας σειράς διμερών συμφωνιών αμυντικής συνεργασίας και μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης με Βαλκανικές και άλλες χώρες η Ελλάδα προσπαθεί να συμβάλλει στη μείωση της έντασης. Εκμεταλλευόμενη την ευελιξία που παρέχουν τα μικρά μεγέθη και το αξιόλογο ανθρώπινο δυναμικό της, η χώρα μας μπορεί να αποτελέσει πυρήνα οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου, επεκτείνοντας τις οικονομικές της δραστηριότητες στις γειτονικές χώρες.”.

Τα ανωτέρω αποσπάσματα χρησιμοποιούνται αυτούσια για να γίνει κατανοητό ποιες είναι οι νέες συνθήκες στην περιοχή και ποιες προοπτικές εμφανίζονται να υπάρχουν, ώστε να κατανοήσει κάποιος κατά πόσο είναι συμφέρουσα μια επιχειρηματική δραστηριότητα στις βαλκανικές αγορές. Επίσης από το ίδιο κείμενο γίνεται σαφές για το ποια είναι η στρατηγική της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης στα Βαλκάνια, πράγμα που επιβεβαιώνει την μέχρι τώρα επιχειρηματολογία μας.

Επομένως ο συνδυασμός της στρατηγικής από τη μια μεριά, δηλαδή της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης μαζί με το σημαντικότερο κίνητρο των επιχειρηματιών που είναι το κέρδος, και από την άλλη οι δυνατότητες των Ελλήνων επιχειρηματιών, μαζί με τις προοπτικές που εμφανίζουν οι βαλκανικές αγορές γίνεται σαφής η επιλογή για επενδυτική δραστηριότητα στη Βαλκανική περιφέρεια.

Είναι σημαντική επομένως η βαρύτητα που παρουσιάζει η ΝΑ Ευρώπη, τόσο για τη Ελλάδα όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι παρά τον ισχυρισμό του Ευάγγελου Καραφωτάκη, για αδυναμία εφαρμογής πολιτικής πρακτικής, γίνεται σαφές ότι απαιτείται ως στρατηγικός στόχος μια πολύπλευρη συνεργασία και στο οικονομικό επίπεδο, όπως και στο πολιτικό, με όλες τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Η Ελλάδα πιστεύει ότι με τη συνδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτό έχει πολλές πιθανότητες να πραγματοποιηθεί. Ενθαρρυντικό στοιχείο αποτελεί ότι, υπάρχουν πολλές αναξιοποίητες δυνατότητες για την αύξηση των ελληνικών εξαγωγών και για την ανάπτυξη, μέσα από τη συνεργασία με τις άλλες βαλκανικές χώρες, όπως, ήδη, έχουμε αναλύσει.

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση :

“Υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες για την αύξηση των ελληνικών εξαγωγών προς τις Βαλκανικές χώρες γιατί η αγορά τους δεν είναι κορεσμένη και τώρα εισέρχονται στην εποχή της μαζικής κατανάλωσης. Έχουν μεγάλες ανάγκες από βιομηχανικά καταναλωτικά αγαθά, από μεσογειακά γεωργικά προϊόντα, από νέες τεχνολογίες, από λιμάνια και θαλάσσιες μεταφορές, κλπ. Το ερώτημα που τίθεται είναι πως μπορεί να αξιοποιηθούν αυτές οι δυνατότητες”³

Πιο κάτω :

“Σε όλες τις Βαλκανικές χώρες υπάρχει νομοθεσία, που επιτρέπει, με αρκετά ευνοϊκούς όρους, τις άμεσες επενδύσεις και την ίδρυση μεικτών επιχειρήσεων. Με ορισμένες από τις Βαλκανικές Χώρες η Ελλάδα έχει υπογράψει συμφωνίες προστασίας επενδύσεων και αποφυγής διπλής φορολογίας. Οι μεταρρυθμίσεις των Βαλκανικών Χώρων βελτιώνουν τις νομικές και οικονομικές προϋποθέσεις και δυνατότητες για τη διάδοση των σύγχρονων μορφών σταθερής συνεργασίας.

Πολλοί Έλληνες επιχειρηματίες έχουν αξιοποιήσει τις δυνατότητες αυτές και έχουν ιδρύσει μικτές επιχειρήσεις σε συνεργασία με επιχειρήσεις των άλλων

Βαλκανικών Χωρών. Οι μικτές επιχειρήσεις που ιδρύθηκαν και λειτούργησαν με συμμετοχή κεφαλαίων από την Ελλάδα και τις άλλες Βαλκανικές Χώρες ξεπερνούν τις 1000. Ο αριθμός των μεικτών επιχειρήσεων μπορεί να πολλαπλασιαστεί στο μέλλον.”.⁴

Επομένως μπορούμε να πούμε ότι, ακόμη και οι μικτές επιχειρήσεις είναι ακόμη στοιχείο για να γίνει κατανοητό το πόσο συμφέρουσα είναι μια προοπτική επιχειρηματικής δραστηριότητας στις βαλκανικές αγορές.

2. ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΟΙΕΣ ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.

Ενώ αναφέραμε τις επιχειρηματικές αλλά και τις επενδυτικές ευκαιρίες που παρουσιάζουν οι νέες ευκαιρίες στα Βαλκάνια αλλά και στον Εύξεινο Πόντο, όπως και την προσπάθεια να τις εκμεταλλευτούν οι Έλληνες επιχειρηματίες, θα πρέπει να αναφερθεί όμως ότι και η σημερινή πολιτική αλλά και η οικονομική σκηνή εξακολουθεί να δημιουργεί πολλά εμπόδια στην προσπάθεια για αποκατάσταση της ασταθούς ισορροπίας που τη χαρακτηρίζει τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα με βαθμολογία από το 0 - 10 :

Η πολιτική και η οικονομική αστάθεια, που ήδη αναφέραμε, όπως και η εγκληματικότητα και το ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο είναι μεταξύ των άλλων τα πιο σημαντικά αντικίνητρα στην προσπάθεια των Ελλήνων επιχειρηματιών για να δραστηριοποιηθούν και να επενδύσουν στις αγορές των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγε ο ΣΒΒΕ σε δείγμα 100 επιχειρήσεων μελών του.

Γενικά αντικίνητρα :

1. Πολιτική και οικονομική αστάθεια που εντοπίζεται στην αδυναμία προγραμματισμού της επιχείρησης. Αδυναμία προσαρμογής με την οικονομία της αγοράς, πράγμα που σημαίνει αβεβαιότητα για το μέλλον των επιχειρήσεων.(μέσος όρος βαθμολογίας 8,03).

³ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήσ 1997. Σελίδα 265.

⁴ Ο.π. Σελίδα 265-266.

2. Εγκληματικότητα –αδιαφάνεια –διαφθορά που χαρακτηρίζει τον κρατικό μηχανισμό, ακόμη τις διαδικασίες του Δημοσίου, την πληρωμένη προστασία σε ομάδες οργανωμένου εγκλήματος. (βαθμολογία :7,14).
3. Ελλιπείς υποδομές που εντοπίζονται στο : οδικό δίκτυο, τις τηλεπικοινωνίες, το σιδηροδρομικό δίκτυο, κλπ. (βαθμολογία 6,93).
4. Ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο το οποίο αφορά, τόσο τους συναλλαγματικούς περιορισμούς, τη δασμολογική νομοθεσία, το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο διαρκώς μεταβάλλεται και τις χρονοβόρες διαδικασίες εκτελωνισμού, κλπ.(βαθμολογία 6,89).
5. Ατολμη πολιτική έναντι ξένων επενδύσεων στο βαθμό που συναντώνται δυσκολίες στην ιδιοκτησία γης, η ύπαρξη μεγάλης γραφειοκρατίας και ακόμη υπερβολικές αιτήσεις για τις άδειες των εγκαταστάσεων. (βαθμολογία 6,37).
6. Αρνητικό επιχειρηματικό κλίμα που εντοπίζεται στο υπανάπτυκτο χρηματοπιστωτικό σύστημα, τη μικρή ζήτηση, την παραοικονομία και τέλος την υποκατανάλωση στην εγχώρια αγορά. (βαθμολογία 5,19).

Πάντα σύμφωνα με την ίδια έρευνα, υπάρχουν και αντικίνητρα για την ανάπτυξη τα οποία στην κάθε χώρα είναι διαφορετικά. Πιο συγκεκριμένα :

Πολιτική και οικονομική αστάθεια για τις χώρες : Αλβανία, Μολδαβία, ΟΔΓ, Ρουμανία, Ρωσία.

Εγκληματικότητα –αδιαφάνεια - διαφθορά για τις χώρες : Βοσνία, Βουλγαρία.

Ατολμη πολιτική απέναντι στις ξένες επενδύσεις από την Κροατία.

Και τέλος το ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο που υπάρχει στη FYROM.

Εκείνο που χαρακτηρίζει τις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου αλλά ακόμη και του Εύξεινου Πόντου, είναι η πλήρης έλλειψη από δίκτυα διανομής, ένα μηχανολογικό εξοπλισμό ο οποίος είναι πλήρως απαξιωμένος, απουσία έργων υποδομής και τέλος το τραπεζικό σύστημα που μόλις τώρα αρχίζει να αναπτύσσεται.

Το αίτημα το οποίο όλες οι επιχειρήσεις προέβαλλαν ήταν η μεγαλύτερη υποστήριξη από το κράτος και ακόμη χρηματοδότηση για τις επενδυτικές πρωτοβουλίες τους από ελληνικούς, ευρωπαϊκούς και επίσης διεθνείς οργανισμούς.

Οι περισσότερες μεγάλες ευρωπαϊκές και αμερικανικές αποφεύγουν τις άμεσες επενδύσεις στα Βαλκάνια και στις Παρευξείνιες χώρες για δύο σημαντικούς λόγους :

1. Οι αγορές είναι μικρές, σε σύγκριση με τις αγορές είτε της ΝΑ Ασίας, είτε της Λατινικής Αμερικής.
2. Οι κίνδυνοι είναι μεγάλοι για τους λόγους που αναφέραμε.

Για την πρώτη περίπτωση, δηλαδή το μέγεθος των αγορών. Για κάθε μία από τις Βαλκανικές χώρες, όπως και για τις πλιό πολλές από τις Παρευξείνιες χώρες οι αγορές είναι πολύ μικρές για να παρουσιάζουν κέρδη από μόνες τους. Αυτό όμως σημαίνει ότι για να είναι επικερδείς οι επιχειρήσεις, η Βαλκανική περιφέρεια όπως και η Παρευξείνια περιοχή πρέπει να αντιμετωπιστεί ενιαία. Έτσι θα πρέπει να έχουμε, καταρχήν, περιφερειακή αντιμετώπιση του συγκεκριμένου ζητήματος. Όπως προαναφέραμε, στα Βαλκάνια να κάνουμε με μια αγορά με πάνω από 60 εκατ., τα οποία παρουσιάζουν μεγάλες καταναλωτικές και επενδυτικές ανάγκες, με μέσο όρο κατά κεφαλήν εισόδημα που αγγίζει τα 5.000 δολάρια. Οι συνολικές επενδύσεις οι οποίες έγιναν στα Βαλκάνια από το 1990 έως το 1995 ήταν 2 δισεκ. δολάρια. Εάν τα συγκρίνουμε και μετά από αυτές τις επενδύσεις με τη δύση, τότε παρατηρούμε ότι για να φθάσουν στο δυτικό επίπεδο ζωής απαιτούνται για επενδύσεις τουλάχιστον 300 δισεκ. δολάρια.

Από τα συμφραζόμενα των όσων αναφέραμε, μπορεί να γίνει κατανοητό ότι στο μέλλον θα γίνουν επενδύσεις, εκείνο που δεν ξέρουμε όμως είναι το πότε θα γίνουν και από ποιους.

Είναι σαφές όπως προαναφέραμε ότι , οι μεγάλες διεθνείς επιχειρήσεις και πολυεθνικές δια μέσου της Ελλάδας θα πραγματοποιήσουν στα Βαλκάνια ένα σημαντικό μέρος των επενδύσεών τους. Θα προσπαθήσουν να αξιοποιήσουν την ανάγκη του ελληνικού κράτους και της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης να επεκταθούν στις βαλκανικές αγορές και να αξιοποιήσουν τον παράγοντα που σημαίνει συμμετοχή στις ξένες επενδύσεις.

Γίνεται κατανοητό ότι οι Έλληνες θεωρούνται από τους ξένους αρκετά ικανοί ως μεσάζοντες στα Βαλκάνια, για τον λόγο ότι έχουν την δυνατότητα να αποκτήσουν τεχνογνωσία από την δύση και να την πουλήσουν προφανώς στις γειτονικές χώρες, ή και ακόμη να την αξιοποιήσουν και οι ίδιοι επεκτεινόμενοι στις βαλκανικές αγορές. Οι γειτονικές χώρες δεν αντιμετώπισαν ουδέποτε την Ελλάδα ως μεγάλη δύναμη, με αποτέλεσμα να διατηρούν μαζί της καλές σχέσεις ακόμη και την περίοδο που υπήρχε το κλίμα του ψυχρού πολέμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Γιουγκοσλαβία, όπως και η Βουλγαρία

ουδέποτε παρουσίασαν προβλήματα στις σχέσεις τους ακόμη και στην περίοδο του ψυχρού πολέμου και κυρίως η Γιουγκοσλαβία.

Είναι επίσης πλεονέκτημα ότι πριν από κάποιες δεκαετίες, η Ελλάδα βρισκόταν στην ίδια οικονομική κατάσταση με τις γειτονικές χώρες και καταλαβαίνουν πολύ καλά τους γείτονές τους.

Η διαφορά είναι, ότι τώρα είναι μέλη της Ευρώπης όπως και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη και μάλιστα ισότιμα.

Είπαμε ήδη, ότι οι ελληνικές επιχειρηματίες συμμετέχουν σε μικτές επιχειρήσεις ή έχουν δημιουργηθεί θυγατρικές επιχειρήσεις των ελληνικών εταιρειών ως αποτέλεσμα των όσων προαναφέραμε. Ένα χρήσιμο και έγκυρο ρεπορτάζ που έγινε από την εφημερίδα ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, ο αριθμός συνολικά των επιχειρήσεων φθάνει γύρω στις 3500. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι, συνολικά δραστηριοποιούνται σοβαρά περίπου το ένα τρίτο. Συνολικά οι χώρες στις οποίες βρίσκονται η πλειοψηφία των επιχειρήσεων, είναι τρεις και η κατανομή κατά χώρα είναι :

Ρουμανία : βρίσκονται 1700 εταιρείες,

Βουλγαρία : βρίσκονται 1000 εταιρείες,

Αλβανία : βρίσκονται 300 εταιρείες,

και τέλος στις υπόλοιπες χώρες υπάρχουν 500 εταιρείες.

Έχουμε δε, εξαγωγές εισηγμένων ή μη, στο χρηματιστήριο Αθηνών οι οποίες έχουν αυξηθεί σημαντικά. Για παράδειγμα το 1989 έστειλε στις βαλκανικές χώρες το 5% των εξαγωγών της και τώρα στέλνει το 25%. Αυτό προφανώς οφείλεται γιατί το χρηματιστήριο Αθηνών στην ουσία είναι το μόνο υπολογίσιμο στην περιοχή και σε λίγο καιρό δεν θα είναι απλά πρώτο ανάμεσα στα χρηματιστήρια των αναπτυσσόμενων χώρων και θα μπει στη λίστα των αναπτυσσόμενων χρηματιστηρίων. Εκείνο που είναι σημαντικό είναι ότι πολλές εταιρείες του χρηματιστηρίου Αθηνών έχουν επενδύσει στις χώρες αυτές και η προσπάθεια αυτή συνεχίζεται. Περισσότερο ενδεικτικά έχουν επενδύσει οι ακόλουθοι κλάδοι :

1. Καταναλωτικά προϊόντα
2. Τράπεζες, ασφάλειες
3. Τρόφιμα, ποτά, καπνός
4. Τηλεπικοινωνίες

5. Κατασκευές
6. Μεταφορές
7. Μεταλλεύματα
8. Ενέργεια.

Από όλες αυτές τις εταιρείες που έχουν επενδύσει σ' αυτές τις χώρες, αν τις κατατάσσαμε θα βλέπαμε ότι οι περισσότερες έχουν επενδύσει στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία, ακολουθούν η Ρωσία και η Αλβανία, έρχονται η Γεωργία, η Ουκρανία, η Αρμενία και η Μολδαβία, ενώ οι πιο λίγες επενδύσεις έχουν στη Νέα Γιουγκοσλαβία και στη FUROM.

Οι κίνδυνοι όμως οι οποίοι προέρχονται από αυτές τις επενδύσεις είναι πολλοί και μάλιστα διαφόρων ειδών. Από τους πιο σημαντικούς που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε είναι οι εξής :

A. Πόλεμος . Αυτό που χαρακτηρίζει τα Βαλκάνια το 1999 είναι η στασιμότητα, με αποτέλεσμα οι προοπτικές των βαλκανικών χωρών εξακολουθούν να είναι ισχνές και αδιαφανείς και αναφέρομαι προφανώς στη Ρουμανία, στην Αλβανία, στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, την Βουλγαρία και τέλος την Π.Γ.Δ.Μ. Ο πολιτικός κίνδυνος αιωρείται πάνω από όλες τις Βαλκανικές χώρες που η οικονομία τους βρίσκονται σε μετάβαση, εξαιτίας του προβλήματος που υπάρχει στο Κοσσυφοπέδιο, το οποίο τείνει να μετεξελιχθεί σε ένα πρόβλημα ανάλογο με εκείνο της Βοσνίας, εάν προφανώς η κυβέρνηση του Βελιγραδίου με τον πρόεδρο Μιλόσεβιτς εξακολουθήσει την ίδια πολιτική. Η κυβέρνηση του Μιλόσεβιτς έχει φθάσει σε ακραία όρια, με αποτέλεσμα να εγκυμονούνται σημαντικοί κίνδυνοι στην περιοχή. Η εκμετάλλευση των εθνικών ιδεών που προσπάθησε να εκμεταλλευτεί κατά την διάρκεια της θητείας του, τον έχουν παγιώσει στην ίδια του την τακτική με αποτέλεσμα να εξασθενίζει η ισχύς του.

Το καθεστώς Μιλόσεβιτς είναι δύσκολο να ανατραπεί στο βαθμό, που κατάφερε τα διάφορα συμφέροντα να τα συνδέσει με τρόπο αρμονικό. Όμως ταυτόχρονα τα ίδια τα συμφέροντα έχουν πάρει αρνητικές διαστάσεις και ο πλέον επικίνδυνος εχθρός του διαμορφώνεται στο ίδιο του το κόμμα.

B. Απαλλοτρίωση και μετατροπή συναλλάγματος. Αυτοί οι δύο όροι και τον προηγούμενο είναι ασφαλισμένοι από τους ασφαλιστικούς οργανισμούς και εταιρείες και ακόμη από τους ΟΑΕΠ και ΜΙGΑ.

Γ. Τοπικά νομίσματα τα οποία τα τελευταία χρόνια συνέβαλλαν να χάσουν χρήματα αρκετοί από αυτούς που τα εμπιστεύθηκαν και έπαιξαν σ' αυτά. Επομένως έχουμε προβλήματα από:

A. Τοπικές τράπεζες, στις οποίες προφανώς πιθανές καταθέσεις σ' αυτές δημιουργεί κινδύνους το να χάσει κάποιος τις επενδύσεις του. Είναι προτιμότερο να καταθέτει κανείς τις επενδύσεις του στις τράπεζες που έχουν εγκατασταθεί εκεί, ελληνικές ή διεθνείς .

B. Το πρόβλημα σ' αυτές τις χώρες είναι ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστοι ισολογισμοί, ώστε να υπάρχει δυνατότητα να γίνεται ανάλυση των οικονομικών στοιχείων των εταιρειών που λειτουργούν σ' αυτές τις αγορές. Επομένως έχουμε να κάνουμε με πιστωτικά προβλήματα και προβλήματα πληρωμής και αν προσθέσουμε σ' αυτά την εξεύρεση ικανών στελεχών και διευθυντών, μπορεί να γίνει κατανοητό ότι πρέπει να βρεθούν από τις ξένες εταιρείες οι οποίες ήδη λειτουργούν εκεί και γνωρίζουν τις ανάγκες και την λειτουργία των τοπικών αγορών. Υπάρχει επομένως πάντα ο κίνδυνος έλλειψης σωστής λειτουργίας και σωστής οικονομικής διαχείρισης των εταιρειών που ήδη λειτουργούν εκεί και τέλος,

Γ. Οι επιχειρήσεις έχουν να αντιμετωπίσουν το οργανωμένο έγκλημα και θα πρέπει στους συγκεκριμένους τομείς που ελέγχουν οι συγκεκριμένες εταιρείες να μην γίνονται επενδύσεις ώστε να αποφεύγονται συγκρούσεις και ανταγωνισμοί που θα οδηγούσαν στο αδιέξοδο.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως στην περιοχή εξακολουθεί να παραμένει η ανακατανομή των συνόρων, χωρίς κανείς να γνωρίζει που θα οδηγήσει αυτή η ανακατανομή. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η διαδικασία της ανακατανομής θα πρέπει να συνδεθεί με την όλη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Εκείνο που προξενεί εντύπωση είναι ότι έχουμε μία αυτοδιάλυση των κρατών της Βαλκανικής χερσονήσου που οφείλεται, τόσο στις υπάρχουσες αντιθέσεις των τοπικών δυνάμεων και ιδίως επιχειρηματικής υφής, όσο και από την εφαρμογή του νέου οικονομικού καθεστώτος στην περιοχή.

Οι συνέπειες από την διάλυση των κρατών, πέρα από την όποια ανακατανομή των συνόρων, είναι ότι στην ουσία προς το παρόν απομακρύνει τις χώρες της Βαλκανικής από την πορεία προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει την τάση για εξάρτηση και πιο συγκεκριμένα μιλάμε για

οικονομική εξάρτηση από την πλευρά που βρίσκεται από την απέναντι πλευρά του ατλαντικού ωκεανού και πιο συγκεκριμένα τις ΗΠΑ.

Όμως μία τέτοια προοπτική, δηλαδή μία απομάκρυνση από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την διαμόρφωση ενός τέτοιου κλίματος που θα δημιουργεί συνθήκες για τις χώρες της Βαλκανικής που βρίσκονται σε μετάβαση να βρεθούν υπό τη επιρροή της Τουρκίας ή ακόμη στο φάσμα της δυναμικής των συμφερόντων του πετρελαίου.

Μία τέτοια προοπτική θα έχει προφανώς πολύ οδυνηρές συνέπειες για την περιοχή και η αναφορά γίνεται όπως μπορεί να γίνει κατανοητό όχι μόνο στην οικονομική καθυστέρηση και κυρίως στην αναπτυξιακή πρακτική που είναι το επίκεντρο των ελληνικών συμφερόντων, αλλά ακόμη και στην θεσμική καθυστέρηση που είναι σημαντική προϋπόθεση για την διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στις βαλκανικές αγορές που μας απασχολεί στην παρούσα στιγμή, όπως και σε μια κοινωνική υστέρηση σε σχέση με την πορεία των Ευρωπαϊκών χωρών.

Αυτά όλα εάν εξεταστούν από την προοπτική της δυναμικής της ελληνικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας στα Βαλκάνια, μπορούμε κάλλιστα να διαπιστώσουμε ότι θα έχουμε αποδυνάμωση των ελληνικών θέσεων στην περιοχή και για την ακρίβεια της ελληνικής αστικής τάξης.

Ακόμα πιο συγκεκριμένα το βλέμμα πλέον στρέφεται στο Κοσσυφοπέδιο όπου θα υπάρχει η Νατοϊκή επέμβαση, η οποία θα προκαλέσει γενικότερη ταραχή στην ευρύτερη βαλκανική περιοχή και η οποία θα έχει άμεσες και δυσμενείς επιπτώσεις στην Βαλκανική αγορά και ακόμη περισσότερο στην ελληνική αγορά.

Σε μια πρώτη φάση σε σχέση πάντα με τα βασικά οικονομικά μεγέθη, η ελληνική οικονομία δεν έχει να φοβηθεί τίποτα και η αναστάτωση, όπως και οι επιπλοκές δεν πρόκειται να επηρεάσουν την οικονομία της χώρας η οποία βαδίζει έχοντας μία σταθερή πορεία προς τη σύγκλιση. Έτσι η σταθερή πορεία για την βελτίωση καταρχήν του ελλείμματος, και κατά δεύτερο λόγο του δημόσιου χρέους συνεχίζεται. Ενώ από την μία πλευρά θα συνεχιστούν οι δαπάνες για το εξοπλιστικό πρόγραμμα της χώρας, από την άλλη θα συνεχιστούν και οι δαπάνες για το ΝΑΤΟ.

Οι εξαγωγές των ελληνικών προϊόντων, αλλά και πιο γενικά οι συναλλαγές με τις χώρες οι οποίες προέκυψαν από τον διαμελισμό της πρώην Γιουγκοσλαβίας

δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες και με αυτή την έννοια οι επιπτώσεις στο εμπόριο της χώρας, δεν θα έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις.

Τα προβλήματα που πρόκειται να προκύψουν λόγω της γενικότερης κατάστασης που θα προκύψει στα Βαλκάνια, θα προέρχονται από την αστάθεια και κυρίως για εκείνες τις επιχειρήσεις που έχουν επενδύσει περισσότερο όπως για παράδειγμα οι μεταλλουργικές εταιρείες, και οι εταιρείες τροφίμων, οι οποίες δραστηριοποιούνται όχι μόνο στο Κοσσυφοπέδιο αλλά και στις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες.

Όσον αφορά την εγχώρια αγορά, πρέπει να πούμε ότι πιέσεις θα δεχτεί το χρηματιστήριο και προφανώς η αγορά χρήματος. Όμως το κόστος που θα είχε στις οικονομίες των Βαλκανικών χωρών, ένας πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο, αλλά και για τη οικονομία της χώρας μας μακροπρόθεσμα, στις σημερινές περιστάσεις δεν μπορεί να εκτιμηθεί. Πάντα η αβεβαιότητα δεν είναι καλός σύμβουλος για εκείνους που θέλουν να επενδύσουν και παρουσιάζεται έντονα ο κίνδυνος να ανακοπεί σε σημαντικό βαθμό η επένδυση στις βαλκανικές αγορές από τις ελληνικές επιχειρήσεις. Αλλά εξίσου σημαντικό είναι ότι οι περισσότερες διεθνείς επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν την οικονομία της χώρας μας όπως και τις ελληνικές επιχειρήσεις, ως όχημα προκειμένου να έχουν μία θέση στις αναπτυσσόμενες αγορές της περιοχής, θα αναβάλλουν τα επενδυτικά τους σχέδια για αργότερα με αποτέλεσμα την καθυστέρηση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, πράγμα που θα σημάνει ότι οι όροι συμμετοχής στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας θα είναι περισσότερο δυσμενείς.

Το φαινόμενο της έκρηξης της Γιουγκοσλαβικής σύγκρουσης ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1991 και διαρκεί με μικρές αναπαύσεις μέχρι σήμερα, αποδεικνύει :

1. Ο ανταγωνισμός για την εξασφάλιση ζωνών επιρροής εξακολουθεί να συνεχίζεται, παρά τις όποιες διαβεβαιώσεις για λήξη του ψυχρού πολέμου. Πιο συγκεκριμένα στα Βαλκάνια, ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων αποδεικνύει την στρατηγική σημασία της βαλκανικής περιφέρειας, τόσο από πολιτική σκοπιά, όσο και από οικονομική.
2. Ότι τώρα πλέον η αδιαφιλονίκητη κυρίαρχη δύναμη είναι οι ΗΠΑ και επιβάλλει τους όρους της στις άλλες μεγάλες δυνάμεις – Ρωσία από την μία μεριά, και την Ευρωπαϊκή Ένωση από την άλλη. Η συγκεκριμένη σύγκρουση στο Κοσσυφοπέδιο, είναι η σοβαρότερη που έχει να αντιμετωπίσει η Ευρώπη μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Σε μακροπρόθεσμη βάση

ολόκληρη η ευαίσθητη περιοχή των Βαλκανίων αποσταθεροποιείται, λόγω της πιθανής αλλαγής των υφιστάμενων συνόρων. Ο κίνδυνος που υπάρχει 10 χρόνια μετά την κατάρρευση των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού, οι βαλκανικές χώρες εξακολουθούν να αναζητούν τον δρόμο της ανάπτυξης αλλά και της ενσωμάτωσής τους στην Ευρώπη, πλην όμως η επικράτηση των εθνικιστικών απόψεων, αλλά και της εθνικής ολοκλήρωσης οδηγούν τους λαούς των Βαλκανίων σε εδαφικές διεκδικήσεις που είναι και το σπέρμα των μελλοντικών συγκρούσεων. Η αποσταθεροποίηση στα Βαλκάνια οδηγεί στην απώλεια για τα επόμενα έτη του ζωτικού οικονομικού χώρου με στρατηγική σημασία, γιατί η ελληνική εξωτερική και οικονομική πολιτική ήταν σε σημαντικό ποσοστό στραμμένη στις βαλκανικές αγορές. Ήταν μάλιστα ένας ρόλος ο οποίος αναγνωρίστηκε κατ' ουσία και από τις ΗΠΑ. Όμως στα πλαίσια αυτών των συγκρούσεων αυτός ο ρόλος στην ουσία ακυρώνεται και πιθανότατα η Ελλάδα να περιοριστεί σε ένα ασφυκτικό πλαίσιο, διότι δεν έχει προς το παρόν τη δυνατότητα να δραστηριοποιηθεί σε άλλες αγορές όπως η Ανατολική Μεσόγειος, η Βόρειος Αφρική οι αγορές της Υπερκαυκασίας και τέλος η ΝΑ Ασία έστω και αν η κρίση εξακολουθεί να υπάρχει στις συγκεκριμένες αγορές. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημάνουμε είναι οι εκτιμήσεις των ίδιων των ελλήνων επενδυτών. Πιστεύουν, σύμφωνα με έρευνες των εφημερίδων ΕΞΠΡΕΣ, ΗΜΕΡΗΣΙΑ, της 27/3/1999 και ΕΘΝΟΣ της 28/3/1999, ότι τόσο οι ΗΠΑ, όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση θα ενισχύσουν, με πρόσθετα κονδύλια, όπως και με νέα προγράμματα επιχειρηματικές προσπάθειες και κοινές επενδύσεις και τα οποία θα κατευθυνθούν κυρίως σε έργα υποδομής, τα οποία θα στοχεύουν στη σταθερότητα και ανάπτυξη σε ολόκληρη τη Γιουγκοσλαβία. Η αλήθεια είναι ότι προς το παρόν οι υφιστάμενες επενδύσεις θα συνεχιστούν και οι όποιες ζημιές που μπορούν να υπάρξουν, κατά την άποψή μας θα τεθούν εντός ελέγχου, στα πλαίσια της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τις εξελίξεις τις παρακολουθούν με συστηματική ακρίβεια όλες οι κεντρικές και περιφερειακές οργανώσεις του ΣΕΒ, αλλά και των βιομηχάνων στη βόρεια Ελλάδα. Φυσικά οι δυνατότητες υπάρχουν και είναι σημαντικές και θα παίξουν σημαντικό ρόλο η διέλευση των αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου από τα Βαλκάνια. Αυτό προφανώς ήδη έχει επισημανθεί προς το υπουργείο Ανάπτυξης, ώστε να διαμορφωθούν τα κατάλληλα προγράμματα

τα οποία θα ενταχθούν στο νέο επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Βιομηχανίας, για να καλυφθούν ορισμένες επενδυτικές πρωτοβουλίες και να προετοιμαστεί το έδαφος για τις νέες επενδύσεις στις βαλκανικές αγορές και πιο ειδικά στη Γιουγκοσλαβία. Γίνεται προφανές, ότι συμφέρον της τάξης των επιχειρηματιών είναι η χάραξη από το υπουργείο Ανάπτυξης μία συγκεκριμένη πολιτική που θα στοχεύει τον ενεργειακό τομέα, και οι ίδιοι οι επιχειρηματίες να προσαρμόσουν την εσωστρέφειά τους στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη.

Εκτός αυτού η Ελλάδα θα ζητήσει οικονομική ενίσχυση από την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου η Ελληνική οικονομία να αντιμετωπίσει την κρίση που θα προκύψει από την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο. Ο λόγος είναι ότι, η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ευρωπαϊκής ένωσης που γειτνιάζει με την εμπόλεμη περιοχή και η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη έχει προχωρήσει σε σημαντικές επενδύσεις στα Βαλκάνια. Πιο συγκεκριμένα:

Εταιρείες που έχουν επενδύσει στη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, μετά την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, βρίσκονται σε κατάσταση αναμονής, συμπεριλαμβανομένων και των εταιρειών που επενδύουν και στο χώρο των τροφίμων και των ποτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως που πρόσφατα αγόρασε το 68% του εργοστασίου εμφιαλώσεως IMP, η ΔΕΛΤΑ με την κατασκευή της μονάδας παγωτού η οποία στοίχισε 40 εκατ. δολάρια και τέλος η Αθηναϊκή Ζυθοποιία. Ηρεμία αναζητεί και ο διευθύνων σύμβουλος της μεταλλουργικής εταιρείας Μέτκα, Γιάννης Μυτιληναίος, ο οποίος πιστεύει ότι η εταιρεία δεν επηρεάζεται από τις εξελίξεις στο Κοσσυφοπέδιο. Ο Όμιλος Μυτιληναίου έχει επενδύσει και κατέχει ηγετική θέση στη βαλκανική αγορά μέσω των ορυχείων της Τερσα στο Κοσσυφοπέδιο, αλλά και του Bor στη Βορειοανατολική Σερβία.

Οι επτά μεγαλύτερες εταιρείες που έχουν επενδύσει στα Βαλκάνια, μέχρι την άνοιξη του 1999, είναι οι εξής:

1. Μυτιληναίος	587 εκατ. δολάρια
2. ΟΤΕ	950 εκατ. δολάρια
3. Όμιλος Λάτση	58 εκατ. δολάρια
4. ΔΕΛΤΑ	40 εκατ. δολάρια
5. INTRALOT	18 εκατ. δολάρια

6. 3E 15 εκατ. δολάρια

7. Τράπεζα Πίστεως 10 εκατ. δολάρια

Θα πρέπει να προσθέσουμε και την Intracom, η οποία πραγματοποίησε κύκλο εργασιών μόνο το 1998 5 δισεκ. δραχμές στη Βουλγαρία, κατέχει το 65% μίας μεικτής εταιρείας που εδρεύει στο Βουκουρέστι με εταιρικό κεφάλαιο 400 χιλιάδες δολάρια, η δε θυγατρική της εταιρεία, η Intrasoft ανέλαβε τη μηχανογράφηση των ρουμανικών σιδηροδρόμων, το οποίο είναι ένα έργο που κόστισε 7 εκατ. δολάρια φανερώνουν ότι υπάρχουν επενδύσεις από τη συγκεκριμένη εταιρεία οι οποίες δεν μπορούν να καταγραφούν με ακριβή στοιχεία. Κρίσιμο γενικά προβλέπεται το επόμενο διάστημα για τις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου. Γιατί πέρα από τις όποιες συρράξεις επικράτησαν και επικρατούν, η γενικότερη οικονομική αστάθεια της περιοχής οδηγεί σε περαιτέρω κινδύνους για τους επενδυτές. Επειδή οι οικονομίες των χωρών αυτών, περνάνε μία περίοδο μεταβατική, πλήττονται όχι μόνο από τις πολεμικές εμπλοκές, αλλά και από την οικονομική κρίση που έπληξε τις αναπτυσσόμενες χώρες στην ΝΑ Ασία αλλά και στη Ρωσία. Το πλήγμα που δέχτηκε η τελευταία αποδείχτηκε τελικά χειρότερο και από τις πλέον απαισιόδοξες προβλέψεις. Μιλάμε προφανώς για την κρίση του καλοκαιριού του 1998. Οι παραπάνω επισημάνσεις μπορούν να γίνουν κατανοητές αν χρησιμοποιήσουμε τον στατιστικό πίνακα της EBRD που είναι οι πηγές της περιόδου 1998.

Χώρες σε Μετάβαση				
	1990	1996	1997	Πρόβλεψη 1998
Αλβανία	-10,0	9,1	-8,0	12,0
Βουλγαρία	-9,1	-10,9	-7,4	4,5
Κροατία	-6,9	4,3	5,5	5,0
Τσεχία	-1,2	4,1	1,2	2,0
ΠΓΔΜ	-9,9	1,1	1,0	5,0
Ουγγαρία	-3,5	1,3	4,3	4,3
Πολωνία	-11,6	6,1	6,9	5,0
Ρουμανία	-5,6	4,1	-6,6	-3,0
Σλοβακία	-2,5	6,9	5,5	3,0
Σλοβενία	-4,7	3,1	3,3	4,0
Αρμενία	-7,4	5,8	3,3	6,0
Αζερμπαϊτζάν	-11,7	1,3	5,0	7,0
Γεωργία	-12,4	10,5	10,0	10,0
Μολδαβία	-2,4	-8,0	-2,0	1,0
Ρωσία	-4,0	-4,9	0,4	1,5
Ουκρανία	-3,4	-10,0	-3,2	0,0
ΚΑΚ	-3,7	-4,6	0,4	1,6
Αν.Ευρώπη, Βαλτική και ΚΑΚ	-4,9	-1,2	1,4	2,3
Πηγή EBRD, 1998				

Πρόκειται για πολύ σημαντικά στοιχεία για εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη τόσο των βαλκανικών χωρών, όσο και την ανάπτυξη των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Επίσης πολύ σημαντικά στοιχεία εμπεριέχει και η εξαμηνιαία έκθεση του ΕΚΕΜ του μηνός Δεκεμβρίου του 1998. Οι προσδοκίες ότι το 1998 οι χώρες οι οποίες βρίσκονται σε μετάβαση, όχι μόνο δεν θα παρουσίαζαν αρνητικούς ρυθμούς αλλά αντίθετα, θα παρουσίαζαν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και θα αναπτύσσονταν θετικός κύκλος ανάπτυξης τελικά δεν πραγματοποιήθηκαν.

Πιο συγκεκριμένα :

Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη αναμενόταν να την έχει η Κροατία με 6% και την μικρότερη το Ουζμπεκισταν που αναμενόταν να έχει 1% ανάπτυξη. Όμως με την κρίση που ξέσπασε στη ΝΑ Ασία το 1997 και επεκτάθηκε στην Ανατολική Ευρώπη και την Λατινική Αμερική το 1998, είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει πολλές αλλαγές. Εξάλλου, από τα οικονομικά στοιχεία που υπάρχουν, παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές που οφείλεται όχι μόνο στην οικονομική κρίση, αλλά και λόγω των διαφορετικών εκτιμήσεων τόσο του ΔΝΤ, της ΕΤΑΑ, της ΕΛΥ και άλλων.

Τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία των χωρών που βρίσκονται σε μετάβαση είναι τα ακόλουθα :

Α. Μονοψήφιο πληθωρισμό αριθμό προβλέπονταν να έχουν οι χώρες της Βαλτικής, όπως και οι χώρες Βίζεγκραντ με εξαίρεση την Ουγγαρία που προβλέπονταν πληθωρισμός 16% και από την Πολωνία που προβλέπονταν πληθωρισμός 14%. Στο Τουρκμενιστάν με πληθωρισμό 200%, τη Λευκορωσία με 110%, και τη Βουλγαρία με 100%, ήταν οι χώρες με τον μεγαλύτερο πληθωρισμό, ενώ ο μικρότερος πληθωρισμός αναμενόταν στο Καζακστάν με 1,5%.

Β .Προβλεπόταν να έχουν έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών όλες οι χώρες, με εξαίρεση την Ρωσία η οποία αναμενόταν να έχει ένα πλεόνασμα 3.300 εκατ. δολαρίων. Το μεγαλύτερο έλλειμμα σε εκατ. δολάρια αναμενόταν να έχει η Πολωνία με 12.700 εκατ. δολάρια και κατόπιν η Τσεχία με 5.700 εκατ. δολάρια. Από την άλλη μεριά το μικρότερο αναμενόταν να έχει η Σλοβενία με 106 εκατ. δολάρια. Από τα στοιχεία που υπάρχουν για τις 25 από τις συνολικά 28 χώρες που βρίσκονται σε μετάβαση, εξαιρούνται η Σερβία, η Βοσνία, και η Μογγολία, εξάγονται τα εξής αποτελέσματα :

A. Από το σύνολο των ετών, από το 1990-1996 που είχαμε διαρκή μείωση της παραγωγής, το 1997 για πρώτη φορά είχαμε την άνοδο του ΑΕΠ και με ποσοστό 1,4%, στο οποίο αναμενόταν και το 1998 μία άνοδο στο 2,3%. Η Αλβανία συμπεριλαμβάνεται στις χώρες με την πιο υψηλή ανάπτυξη και αναμενόταν ότι θα έφθανε στο 12%, ενώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι είχε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης με ποσοστό 8%.

B. Παρόλο που έχουν περάσει 10 χρόνια από την κατάρρευση του κοινωνικού και οικονομικού συστήματος των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού, ακόμα δεν έχει πραγματοποιηθεί το οικονομικό επίπεδο εκείνης της περιόδου. Από τις Βαλκανικές χώρες μόνο η Σλοβενία θα μπορούσε να σπάσει το φράγμα του 1989 με δείκτη 103 έναντι 100.

Γ. Εκείνο που θα πρέπει σε γενικές γραμμές να κρατήσουμε από αυτά τα στοιχεία είναι ότι οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και φυσικά των Βαλκανίων, όπως η Κροατία, η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η ΠΓΔΜ και η Σλοβενία αν τις εξετάσουμε ως σύνολο βρίσκονται κοντά στο επίπεδο του 1989. Πιο συγκεκριμένα, το 1998 ο δείκτης οικονομικού επιπέδου αναμενόταν να φθάσει στο 98, έναντι του 95 που ήταν το 1997 και 92 που ήταν το 1996.

Το αντιστάθμισμα σε όλους αυτούς τους κινδύνους είναι κάποια πλεονεκτήματα, με τα οποία μπορούν οι επιχειρηματίες να επενδύσουν στις συγκεκριμένες δυνατότητες που προσφέρει η περιοχή, έτσι έχουμε :

A. Υψηλά περιθώρια κέρδους, απαραίτητο στοιχείο για τα κίνητρα των επιχειρηματιών.

B. Χαμηλό ανταγωνισμό.

Γ. Δυνατότητα επαφών με υψηλά κυβερνητικά στελέχη.

Οι ανωτέρω προϋποθέσεις, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα λόγω γεωγραφικής θέσης που κατέχει η χώρα μας στην περιοχή και τέλος το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί όχημα για τις ξένες επενδύσεις στη περιοχή, δείχνουν και τις πραγματικές δυνατότητες των Ελλήνων επιχειρηματιών για επενδύσεις.

3. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΣΤΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ.

3.1. ΤΟ ΜΕΤΕΩΡΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

Η οικονομία της Τουρκίας βρίσκεται σε φάση υψηλής, αλλά ταυτόχρονα σε ασταθή οικονομική ανάπτυξη. Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν (ΑΕΠ), το 1994 μειώθηκε στο 6,1%, το 1995 αυξήθηκε κατά 8%, ενώ το 1996 7,9%. Το ΑΕΠ της χώρας αυξήθηκε επίσης κατά 5%, όμως παράλληλα είχαμε μία μείωση του εμπορίου και της βιομηχανικής παραγωγής. Ενώ παρατηρείται μία ανάπτυξη, ταυτόχρονα έχουμε μία επιδείνωση στα οικονομικά μεγέθη το 1996 και συγκρατήθηκε στο ίδιο σημείο και το 1997. Το έλλειμμα του Προϋπολογισμού αυξήθηκε κατά 113% δηλαδή σε τουρκικές λίρες 1.218 τρισεκ.

Είναι σημαντικό ότι, αυτή η κατάσταση αυτή χειροτέρευσε λόγω της μείωσης των επενδύσεων κατά 4,8%, σε σχέση με το 8% που υπήρχε το 1996. Ο πληθωρισμός έφθασε τα επίπεδα του 77,4%. Η μεγάλη αύξηση των εισαγωγών η οποία έφθασε το 12% συνέβαλλε στο να ματαιωθεί η αύξηση του 58% που περίμενε η κυβέρνηση. Το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο το 1996 είχε φθάσει τα 19 δισεκ. δολάρια και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών τα 6,6 δισεκ. δολάρια. Πάντως το 1997 δεν σημειώθηκε καμία σημαντική επιδείνωση στο μακροοικονομικό ισοζύγιο και οι ιδιωτικοποιήσεις που είχε εξαγγείλει η Τουρκική κυβέρνηση, θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη μείωση του δημόσιου δανεισμού.

Γεγονός πάντως αποτελεί ότι η Τουρκική οικονομία η οποία αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς, απαιτεί άμεσες θεσμικές μεταρρυθμίσεις, πλην όμως η κυβέρνηση της χώρας παραμένει εγκλωβισμένη στο ασταθές πολιτικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί στη γειτονική χώρα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η μεν τουρκική λίρα το 1996 να υποτιμηθεί κατά 81% σε σχέση με το δολάριο και οι τιμές κατανάλωσης να αυξηθούν και αυτές σε ποσοστό 80%. Η σχέση του τουρκικού νομίσματος με τα άλλα ευρωπαϊκά κυμάνθηκε στο 73%. Η Τουρκία ακολουθεί συναλλαγματική πολιτική κυμαινόμενης ισοτιμίας, η οποία καθορίζεται κυρίως από την αγορά και την περιοδική παρέμβαση της Κεντρικής τράπεζας. Ο γενικός διευθυντής του βιομηχανικού επιμελητηρίου της Κωνσταντινούπολης, Μπαχάρ Σαχίν, είχε τονίσει από το 1994 ότι αιωρείται μία ατμόσφαιρα κρίσης, ενώ κατά την γνώμη του, τα οικονομικά μέτρα της τουρκικής κυβέρνησης είχαν εφήμερα χαρακτηριστικά και τα οποία στερούσαν οποιασδήποτε προοπτικής και μελλοντικού σχεδιασμού. Κατά την διάρκεια του 1996, όταν η Τουρκία παρουσίασε την τελωνειακή της σύνδεση με την

Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ξένες επενδύσεις είχαν επίσης συρρικνωθεί κατά 30%. Για το 1996 η τουρκική κυβέρνηση είχε σχεδιάσει την αποπληρωμή χρέους που έφθανε το ποσό των 8 δισεκ. δολαρίων και προσπαθούσε να απορροφήσει από τις διεθνείς χρηματαγορές 2 δισεκ. δολάρια. Παρόλα αυτά, στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 1996 το εξωτερικό χρέος της Τουρκίας είχε ανέλθει των 78,04 δολαρίων. Από την άλλη πλευρά, η τελωνειακή της σύνδεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση συνέβαλλε στο να χαθούν σημαντικά έσοδα τα οποία στο παρελθόν εισέπραττε υπό τη μορφή δασμών.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια τράπεζα, το ποσοστό των εργαζομένων των κρατικών επιχειρήσεων αντιστοιχεί στο 10% στο σύνολο των εργαζομένων όλων των εταιρειών και το 26% στο σύνολο της παραγωγής. Το κράτος κυριαρχεί ακόμη πιο πολύ στο τραπεζικό σύστημα, με αποτέλεσμα αυτή η συμμετοχή του οδηγεί συχνά σε στρεβλώσεις. Η αρχική εκβιομηχάνιση της χώρας καθοδηγήθηκε από το κράτος, ενώ ο ιδιωτικός τομέας για πολλά χρόνια δεν είχε την ανάλογη μεταχείριση. Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 έχουμε μία μεταστροφή της συμπεριφοράς των κρατικών αρχών για τον ιδιωτικό τομέα και ο λόγος είναι ότι είχαμε την αύξηση των τεχνικών της ελεύθερης αγοράς. Ένας επιπρόσθετος λόγος ήταν, και το χρηματοοικονομικό έλλειμμα που παρουσίασαν οι κρατικές βιομηχανίες, με αποτέλεσμα να δοθεί πλέον ένα ιδιαίτερο βάρος στον ιδιωτικό τομέα, συμβάλλοντας σε αυτό και τα κόμματα της πολιτικής σκηνής. Η φιλοσοφία της ιδιωτικοποίησης η οποία απετέλεσε βασική προτεραιότητα της τουρκικής κυβέρνησης, οδήγησε και στο κλείσιμο ορισμένων κρατικών εταιρειών. Πάντως ο απολογισμός των εσόδων από τις ιδιωτικοποιήσεις δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικός, το αντίθετο μάλιστα, αφού τα συνολικά έσοδα των ιδιωτικοποιήσεων μετά από 10 χρόνια και για την ακρίβεια έως το 1996 ήταν μόνο 3,21 δισεκ. δολάρια, ενώ αντίθετως οι δαπάνες για την εξάλειψη των χρεών και άλλων κεφαλαιουχικών προγραμμάτων που υποχρεώθηκε η τουρκική κυβέρνηση να υλοποιήσει έφθασαν στο ποσό των 3,90 δισεκ. δολαρίων.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά της απέναντι στις ξένες επιχειρήσεις είναι θετική. Πιο συγκεκριμένα τα βασικά κεντροδεξιά πολιτικά κόμματα της Τουρκίας είναι σαφέστατα υπέρ των ξένων επενδύσεων με την εισαγωγή ξένων κεφαλαίων, αντίθετα με τους σοσιαλδημοκράτες που μόλις αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα τους, ενώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πλέον έχουμε και τον ελεύθερο

επαναπατρισμό των κεφαλαίων. Ένα στοιχείο αυτής της πορείας αποκαλύπτει ότι έως το Μάρτιο του 1997 οι εταιρείες που επένδυσαν στη Τουρκία ήταν 3.160 από τις οποίες οι 39 ήταν ελληνικές.

Οι πιο σημαντικοί τομείς που δραστηριοποιήθηκαν είναι η βιομηχανία τροφίμων, η βιομηχανία αυτοκινήτων, η Τσιμεντοβιομηχανία, η βιομηχανία ηλεκτρονικών όπως και ηλεκτρικών, τέλος τα χρηματοοικονομικά κεφάλαια και ο τουρισμός, όπως και άλλες. Η τουρκική κυβέρνηση δέχεται το ξένο κεφάλαιο ως μοχλό για την οικονομική της ανάπτυξη, όπως και στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων της, με αποτέλεσμα να παρέχει πολλά κίνητρα στις ξένες επιχειρήσεις.

Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημάνουμε, οι Τούρκοι επενδυτές φοβούνται μία φυγή κεφαλαίων από τη χώρα τους εξαιτίας της διεθνούς κρίσης, παρά τις όποιες διαβεβαιώσεις από την Κεντρική τράπεζα η εκροή αυτή θα σταματήσει ή έστω ότι θα μειωθεί. Ο διοικητής της Κεντρικής τράπεζας Γκαζί Ερτσέλ αποδέχτηκε την απόσυρση 5 με 6 εκατ. δολαρίων από τουρκικές μετοχές και ομόλογα έως το καλοκαίρι του 1999, πράγμα που σημαίνει ότι έχουν αποσυρθεί περισσότερες από τις μισές επενδύσεις τους. Η κυβέρνηση της Τουρκίας αναγκάστηκε να εκδώσει έντοκα γραμμάτια με ένα να κυμαίνεται στο 144% και η Κεντρική τράπεζα να ξοδεύει 2,5 δισεκ. δολάρια από τα συναλλαγματικά διαθέσιμα προκειμένου να στηρίξει το νόμισμα της. Ο Τούρκος τραπεζίτης διαβεβαίωσε όμως ότι η κίνηση κεφαλαίων θα μείνει ελεύθερη παρά το δυσάρεστο κλίμα. Η δυνατότητα της κρίσης είναι εμφανής, αν και η Κεντρική τράπεζα επιμένει ότι διατηρεί διαθέσιμα 22 δισεκ. δολάρια τα οποία επαρκούν να καλύψουν εισαγωγές 5 μηνών. Πάντως στο παρελθόν είχαμε επιτυχίες αντιμετώπισης της κρίσης, με κορυφαία εκείνη που έγινε το 1994. Το τωρινό εξωτερικό χρέος που είναι αρκετά υψηλό ίσως να δημιουργεί υπερβολική αισιοδοξία για την αντιμετώπιση της πραγματικότητας. Εδώ θα επισημάνουμε ότι η συμφωνία που έγινε ανάμεσα στο ΔΝΤ και την Τουρκία περιλαμβάνει στενή επιτήρηση της τουρκικής οικονομίας και την παροχή τεχνικών συμβούλων σε τριμηνιαία βάση και πάντως όχι παροχή νέων πιστώσεων.

Εκείνο το οποίο θα πρέπει να μας μείνει είναι ότι η Τουρκική οικονομία περνά μία κρίση, διότι η κλειστή ιδιόμορφη οικονομία της δημιουργεί αντιθέσεις οι οποίες οδηγούνται στο έπακρο στην προσπάθεια που καταβάλλει να πετύχει τη σύγκλιση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Αυτό που εντυπωσιάζει όμως, είναι ότι

για πρώτη φορά από το 1994 έχει μείωση του αριθμού ανόδου στα πλαίσια της οικονομικής της ανάπτυξης, και μία απόκλιση από τις συμφωνίες του 1998.

Έτσι πέρα από το κοινωνικό κόστος έχουμε μία οικονομική κρίση η οποία εκφράζεται στην παραγωγή έχουμε και ένα πληθωρισμό που φθάνει στο 62% με ταυτόχρονη διεύρυνση του ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο.

3.2. ΟΙ ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ.

Ασφαλώς το ζήτημα των ελληνο-τουρκικών σχέσεων είναι πολύπλοκο και χρήζει ιδιαίτερης ανάλυσης λόγω των γνωστών διενέξεων. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σκοπός της έρευνάς μας, δεν είναι η εξέλιξη των πολιτικών σχέσεων και γι' αυτό θα περιοριστούμε στη διακύμανση των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες.

Θα ήταν πολύ δύσκολο στα νέα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και της διεθνοποίησης των αγορών οι δύο χώρες να μην διαμορφώσουν ένα κλίμα σχέσεων στον οικονομικό και επιχειρηματικό τομέα. Έχουμε κοινές προσπάθειες ανάμεσα στους επιχειρηματίες των δύο χωρών και οι οποίες διαρκώς επεκτείνονται. Εξαίρεση όμως αποτελούν οι τομείς της λιανικής, όπως είναι τα μεγάλα καταστήματα σούπερ μάρκετ και φυσικά δηλώνουν αδυναμία να συνεργαστούν σε περιοχές όπου υπάρχουν οι θρησκευτικές και οι εθνικές μειονότητες. Ο λόγος είναι προφανής. Ο φόβος των συγκρούσεων που θα είχε ως αποτέλεσμα την αποτυχία ενός τέτοιου εγχειρήματος. Γίνεται σαφές πάντως ότι η συνεργασία στον οικονομικό τομέα θα αμβλύνει τις διαφορές και θα δοθεί λύση και στα πολιτικά αδιέξοδα.

Ξεκινώντας με αυτή τη λογική, ιδρύθηκε το Βαλκανικό κέντρο το οποίο θα έχει ως σκοπό την προώθηση του εμπορίου και θα έχει ως έδρα την Άγκυρα. Δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία των Οργανισμών εξωτερικού εμπορίου των βαλκανικών χωρών, στα πλαίσια μίας διημερίδας που έγινε στην έδρα του Τουρκικού Οργανισμού εξωτερικού εμπορίου και συμμετείχαν οι εκπρόσωποι των όλων των Βαλκανικών χωρών. Προβλέπει δε, την ανάπτυξη της συνεργασίας ανάμεσα στις Βαλκανικές χώρες, την κοινή τους δραστηριότητα σε άλλες χώρες και τέλος την μεταξύ τους πληροφόρηση για ότι συμβαίνει στην

Ευρώπη και στα Βαλκάνια. Την προεδρία για το 1999 θα έχει η Ελλάδα, ενώ τη θέση του γενικού γραμματέα θα την έχει μόνιμα τούρκος εκπρόσωπος. Μάλιστα ύστερα από απόφαση εγγράφονται μέλη και τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι βαλκανικές, χωρίς όμως να έχουν δικαίωμα ψήφου, έχοντας όμως συμμετοχή στις συνεδριάσεις με τέτοιο τρόπο και ο βαλκανικός χαρακτήρας του κέντρου να μη χαθεί και να διευρυνθεί ταυτόχρονα. Το τελικό σχέδιο έχει υπογραφεί στις 12 Οκτωβρίου 1998.

Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας με την Τουρκία είναι θετικό. Πιο συγκεκριμένα:

Οι εισαγωγές ανέρχονται σε 258.622.000 ecu και οι εξαγωγές των ελληνικών προϊόντων στη Τουρκία ανέρχονται σε 384.133.000 ecu έως τον Οκτώβριο του 1998. Το 1997 η αύξηση των εξαγωγών ήταν 37,2%, ενώ αντίστοιχα οι εισαγωγές από την Τουρκία είχαν αύξηση 42,8%. Στην Τουρκία εξάγουμε κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, καύσιμα, μάρμαρα, δομικά υλικά και εισάγουμε επίσης κλωστοϋφαντουργικά, ακατέργαστα τρόφιμα και μέταλλα.

Για να κατανοήσουμε αυτή την εξέλιξη πρέπει να πούμε ότι οι ελληνικές εξαγωγές στην Τουρκία το 1989 ήταν μόλις 86 εκατ. δολάρια, το 1995 ήταν 221 εκατ. δολάρια, το 1996 έφθασαν στα 354 εκατ., και στο διάστημα Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου 317 εκατ. δολάρια. Όσον αφορά τις αντίστοιχες εισαγωγές από Τουρκία προς Ελλάδα, έχουμε 231 εκατ. δολάρια το 1996, ενώ το 1997 ανήλθε σε 300 εκατ. δολάρια.

Γίνεται σαφές με βάση τις ίδιες τις εκτιμήσεις, ότι η συγκεκριμένη διάρθρωση του εμπορίου με την Τουρκία είναι ιδιαίτερα σημαντική και το βασικότερο είναι ότι περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία προϊόντων. Για να κατανοήσει κάποιος το μέγεθος αυτής της πραγματικότητας, θα πρέπει να πούμε ο κυριότερος πελάτης της περιοχής είναι η Τουρκία με βάση τις εξαγωγές, ακολουθεί η Ρωσία με μικρή απόσταση και τρίτη έρχεται η Βουλγαρία. Ο κυριότερος προμηθευτής αντίστοιχα είναι η Ρωσία και ακολουθούν η Βουλγαρία και η Τουρκία.

ΠΙΣΤΩ

3.3. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιοποίησε την γνωμοδότηση της για τη ένταξη της Τουρκίας στην κοινότητα, από το 1989, διατυπώνοντας σημαντικές επιφυλάξεις για την ετοιμότητα της συγκεκριμένης χώρας για την έναρξη τέτοιων διαπραγματεύσεων. Υπήρχαν σημαντικά οικονομικά προβλήματα και ειδικά μία δυσλειτουργία για μία συμφωνία σύνδεσης ανάμεσα στην Κοινότητα και την Τουρκία.

Τα πιο σημαντικά προβλήματα που διατύπωνε η Επιτροπή και έχουν, κατά την άποψη μου, ακόμη ισχύ, είναι τα εξής:

1. Σημαντικές διαρθρωτικές ανισότητες στο γεωργικό, αλλά και στον βιομηχανικό τομέα.
2. Στο επίπεδο των μακροοικονομικών ανισορροπιών.
3. Στο χαμηλό επίπεδο κοινωνικής προστασίας.
4. Και τέλος όπως προαναφέραμε υπάρχει υψηλό επίπεδο προστασίας της βιομηχανίας που αντίκειται στους όρους της ελεύθερης αγοράς που θέλει να επιβάλλει η ΕΕ.

Επίσης ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι εξακολουθεί η μεγάλη απόσταση οικονομικής ανάπτυξης ανάμεσα στην Κοινότητα και την Τουρκία. Εκφράζεται με το ΑΕΠ ανά κάτοικο και το οποίο ισοδυναμεί με το αντίστοιχο 1/3 του κοινοτικού μέσου όρου. Ακόμη στη Τουρκία το 50% του πληθυσμού και άνω, ασχολείται με τη γεωργία που είναι και οι βασικοί πόροι ζωής και τέλος στο χαμηλό επίπεδο παραγωγικότητας.

Όσον αφορά τη βιομηχανία της αυτή πραγματοποιήθηκε με υψηλή προστασία ώστε να μην τεθούν σε κίνδυνο επιβίωσης σημαντικοί κλάδοι και έτσι καθυστερεί το χρονοδιάγραμμα της δασμολογικής απελευθέρωσης και η υλοποίηση της τελωνειακής σύνδεσης. Ακόμη οι μεγάλες επενδύσεις που χρηματοδοτούνται από το έλλειμμα του δημόσιου προϋπολογισμού, δεν συνέβαλλαν να μειωθεί η ανεργία που διατηρείται ακόμη σε υψηλά επίπεδα. Επίσης το χαμηλό επίπεδο εισοδημάτων έχει αντίκτυπο στην κοινωνική κατάσταση των εργαζομένων και δεν αντιστοιχηθεί η τουρκική νομοθεσία με τις αντίστοιχες ρυθμίσεις κοινωνικού περιεχομένου της κοινότητας.

Η Τουρκία παραβιάζει διαρκώς τις ρυθμίσεις της συμφωνίας σύνδεσης και η Επιτροπή έχει οδηγηθεί σε ένα νέο πλέγμα αναθεωρημένης μεσογειακής πολιτικής. Στη προσπάθεια της η Επιτροπή για την καλύτερευση των σχέσεων της με την Τουρκία, διαμόρφωσε τρεις άξονες μέτρων: Μέτρα με συμβατικές ανάγκες για την πραγματοποίηση της τελωνειακής ένωσης, την συνέχιση αλλά και την εντατικοποίηση της χρηματοδοτικής ενίσχυσης παρά την αντίθετη όψη της Ελλάδας, και τέλος μέτρα που έχουν στόχο την τεχνολογική και βιομηχανική συνεργασία.

Εκείνο που περιμένει η Κοινότητα από την Τουρκία είναι τα εξής:

Η ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης θα σημαίνει για την Κοινότητα αφενός αναθεώρηση του εμπορικού καθεστώτος για τα κλωστοϋφαντουργικά και τα γεωργικά προϊόντα της Τουρκίας, με την προϋπόθεση ότι η Τουρκία θα υιοθετήσει τις κοινές πολιτικές που είναι απαραίτητες για την καλύτερη λειτουργία της. Από την άλλη η κοινότητα επιδιώκει μία στενή βιομηχανική συνεργασία και με άμεσες επενδύσεις μα κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου. Οι ελπίδες ατόνησαν μετά την φανερή αδυναμία της τουρκικής οικονομίας να ανταποκριθεί και να εκπληρώσει ένα μέρος της συμφωνίας που έχει με τη συμφωνία σύνδεσης.

Αποτελεί γεγονός το βέτο που έχει θέσει η Ελλάδα, στο να δοθούν στη Τουρκία 600 εκατ. ECU, διότι δεν δέχεται να χρηματοδοτείται μία χώρα από την Κοινότητα που απειλεί χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα κοινοτικά όργανα όμως, που έχουν έδρα τις Βρυξέλλες, από το γεγονός του ότι αντιμετωπίζουν το όλο ζήτημα από διαφορετική οπτική γωνία και ακόμα λόγω της ιδιομορφίας της ιδιότητάς τους, αντιμετωπίζουν τη Τουρκία με διαφορετικό σκεπτικό και ενδιαφέρονται περισσότερο για μία μεσογειακή πολιτική.

Με αυτό το σκεπτικό τον Μάρτιο του 1998, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσε τις λειτουργικές προτάσεις της για την Ευρωπαϊκή στρατηγική για την Τουρκία. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθόρισε την στρατηγική της προετοιμασίας της Τουρκίας για την προσχώρηση. Η στρατηγική προετοιμασίας είναι η εξής:

A. Βελτίωση της τελωνειακής ένωσης ανάμεσα στις δύο πλευρές.

B. Στην εφαρμογή της χρηματοδοτικής συνεργασίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Γ. Στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων που περιέχει η Συμφωνία Σύνδεσης Ένωσης-Τουρκίας.

Δ. Στην προσέγγιση των νομοθεσιών από την πλευρά της Τουρκίας.

Η Επιτροπή επιχειρεί βιομηχανική συνεργασία και προώθηση επενδύσεων, με ένα παράλληλο νομοθετικό και διοικητικό πλαίσιο στη Τουρκία. Η Τουρκία πρέπει να κάνει σημαντικά βήματα για να προσαρμόσει την αγροτική της πολιτική και να υιοθετήσει τα μέτρα της Κοινής Αγροτικής πολιτικής. Εμβάθυνση της τελωνειακής Ένωσης, με ενέργειες τεχνικής βοήθειας και διοικητικής συνεργασίας. Σημαίνει συμμετοχή της Τουρκίας στις συμβάσεις για τη διαμετακόμιση, τις δημόσιες συμβάσεις και την προσέγγιση της τουρκικής νομοθεσίας με την κοινοτική. Τέλος τη διαμόρφωση ενός μακροοικονομικού διαλόγου σχετικά με το θέμα της αυξημένης κίνησης κεφαλαίου.

3.4.Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Οι ίδιες οι ανάγκες που οδήγησαν στη συνεργασία ανάμεσα στη Τουρκία και στην Ελλάδα, αλλά στην ουσία των επιχειρηματικών τάξεων των δύο χωρών οδηγούν και στον ανταγωνισμό τους. Το βασικό κίνητρο είναι η επέκταση της επιρροής των δύο χωρών στα Βαλκάνια και στην ευρύτερη περιοχή και ο ανταγωνισμός τους είναι πολύπλευρος. Αυτό σημαίνει το πεδίο ανταγωνισμού αφορά τόσο το πεδίο των βαλκανικών αγορών και το μερίδιο που διεκδικεί κάθε χώρα, όσο και το πολιτικό πεδίο το οποίο συμπεριλαμβάνει και το στρατιωτικό σκέλος.

Η χώρα μας δίνει το μεγάλο βάρος στο πρώτο σκέλος, το οποίο όπως μπορεί να γίνει κατανοητό είναι και το μεγάλο της όπλο γιατί εκεί σαφώς υπερτερεί, ενώ η Τουρκία από τη πλευρά της στο στρατιωτικό σκέλος, όπου προσπαθεί με ενίσχυση του εξοπλισμού της να έχει σημαντικό ρόλο στη περιοχή, χωρίς βεβαίως να παραμελήσει τον οικονομικό τομέα που αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη της και ταυτόχρονα δεν πρέπει να ξεχνάμε την ανάγκη της τουρκικής αστικής τάξης να παίξει κυρίαρχο ρόλο στη βαλκανική περιοχή προκειμένου να υπερασπίσει τα συμφέροντα της.

Κοιτάζοντας τα πράγματα από αυτή την οπτική γωνία, παρατηρούμε ότι οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας είναι εκ των πραγμάτων δύσκολες και υπό

προϋποθέσεις επικίνδυνες και όπως δείχνουν τα πράγματα αυτές οι συνθήκες θα παραμείνουν και στο μέλλον. Σύμφωνα με τον Ηλία Κατσούλη, στο μέλλον θα πρέπει να αποφευχθεί μία περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων μας με τη Τουρκία και ταυτόχρονα να αποφευχθεί μία επέκταση της επιρροής της Τουρκίας στη Βαλκανική σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων. Και πιο κάτω συνεχίζει:

“Σε κάθε περίπτωση η Τουρκία θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως αυτό που πραγματικά είναι: δηλαδή μια χώρα που αποτελεί τη γέφυρα της Ευρώπης στην Ασία, μια χώρα του ασιατικού δεσποτισμού που σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να ωθηθεί στην αγκαλιά του ισλαμικού φουνταμενταλισμού, μια χώρα με εσωτερικά προβλήματα, που δεν προσφέρονται για εκμετάλλευση από άλλες χώρες και σε καμιά περίπτωση από την Ελλάδα, μια χώρα που το ένα κομμάτι της ψάχνει να βρει ερείσματα στην Ευρώπη και το άλλο στρέφεται περισσότερο προς τον ισλαμικό κόσμο. Η Ευρώπη, τα Βαλκάνια, προ πάντων η Ελλάδα χρειάζονται την Τουρκία περισσότερο ως σύμμαχο και ως εχθρό”.⁵

Γίνεται φανερό ότι η ελληνική βαλκανική πολιτική θα πρέπει να έχει τέτοια χαρακτηριστικά, τα οποία θα προσδιορίζονται από τη προετοιμασία των περισσότερων βαλκανικών χωρών για τη συμμετοχή τους ή έστω τη συνεργασία τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που ευνοεί ιδιαίτερα από το ότι η χώρα μας, είναι η μόνη βαλκανική χώρα που είναι μέλος της ΕΕ. Με αυτό το σκεπτικό, η Ελλάδα προκειμένου να ξεπεράσει τον σκόπελο των αντιπαράθεσεων της με την Τουρκία θα πρέπει να αναπτύξει τις οικονομικές, τις πολιτισμικές, τις πολιτικές και τέλος τις διπλωματικές της σχέσεις με τις άλλες χώρες των Βαλκανίων. Είναι γνωστό ότι την Ελληνική εξωτερική πολιτική για ένα χρονικό διάστημα, την διακατείχε το σύνδρομο της αδιαλλαξίας απέναντι, αφενός στο όνομα του ονόματος όσον αφορά την υπόθεση της Μακεδονίας και την αντιπαράθεση της χώρας μας με την πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και αφετέρου τη γενικότερη σωβινιστική λογική που σκοπό είχε τη διείσδυση στα Βαλκάνια δια μέσου του αισθήματος της υπεροχής, για να εξασφαλίσουν τα συμφέροντα της Ελλάδας με ένα τρόπο που μόνο αντιπαράθεσεις και τριβές μπορούσαν να δημιουργήσουν.

Η αντιπαράθεση Ελλάδας-Τουρκίας, συνεχίζεται να υπάρχει και στο χώρο της ΕΕ και κυρίως στο θέμα χρηματοδότησης της Τουρκίας με 135 εκατ. ECU για

την περίοδο 1999-2001, που για την έγκριση του η Ελλάδα προβάλλει σημαντικά εμπόδια σε οποιαδήποτε δωρεάν κοινοτική χρηματοδότηση, όσο η Τουρκία δεν δέχεται τη δικαιοδοσία του διεθνούς δικαστηρίου της Χάγης.

Είναι σημαντικό να πούμε ότι η έκθεση της Κομισιόν εμπεριέχει πολλές αντιφάσεις ως προς τις διαφορές της Τουρκίας με την Ελλάδα, γεγονός που μπορεί να αποδειχτεί εκμεταλλεύσιμο γεγονός από τη σκοπιά της ελληνικής πολιτικής πρακτικής. Η ίδια η έκθεση περιέχει αντιφάσεις και αυτό αποδεικνύεται από το ίδιο περιεχόμενο της. Παρατηρούμε ότι για παράδειγμα στη σελίδα 53 η έκθεση υποστηρίζει ότι η Τουρκία έχει προβλήματα μόνο με μια γειτονική χώρα και αυτή είναι η Ελλάδα και τα οποία προβλήματα τα απαριθμεί με ακρίβεια, ενώ σε άλλο σημείο και συγκεκριμένα στις σελίδες 22 και 54 αποδέχεται ότι η Τουρκία έχει προβλήματα και με άλλες χώρες και ότι αυτά τα προβλήματα πρέπει να λυθούν εποικοδομητικά.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η κυβέρνηση της Τουρκίας από το Δεκέμβριο του 1997 είχε ανακοινώσει ότι κάθε μορφή πολιτικού διαλόγου με την Κοινότητα, ταυτόχρονα η ίδια η Τουρκία ζητά από την Πολιτική Επιτροπή του Συμβουλίου των Υπουργών των "15" τον Απρίλιο του 1998 τη διοργάνωση των συναντήσεων ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τουρκία που είχε ως θέμα τον πολιτικό διάλογο που πρέπει να γίνει στα δυτικά Βαλκάνια. Αυτό σημαίνει ότι ο πολιτικός διάλογος υφίσταται παρόλο που η Τουρκία ισχυρίζεται τα αντίθετα.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί η ελληνική κυβέρνηση είναι, ότι στη συγκεκριμένη έκθεση της Κομισιόν η Τουρκία δεν έχει ζητήσει να συνδεθεί με τις κοινές θέσεις ή κοινές δράσεις και ακόμη κοινά διαβήματα που κάνει η Ευρωπαϊκή Ένωση και αφορούν την επίλυση των διεθνών ζητημάτων και προβλημάτων. Για τη Κοινότητα η συγκεκριμένη συμπεριφορά της Τουρκίας είναι προβληματική γιατί διαφοροποιείται από τον συγκεκριμένο μηχανισμό πολιτικής και διαλόγου την οποία υφίστανται οι υπόλοιπες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και οι οποίες, συγκεκριμένες χώρες, συνδέουν τις θέσεις τους με τις κοινές θέσεις που υιοθετεί και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ένα επίσης σημαντικό πρόβλημα είναι και η διαφοροποίηση των θέσεων ανάμεσα στην ΕΕ και τη Τουρκία πάνω στο θέμα της Κύπρου.

⁵ Από το "Τα Βαλκάνια στην ενωμένη Ευρώπη". Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ 1995. Σελίδα 97.

Με τα δεδομένα όμως αυτής της στιγμής, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουμε την κατάθεση δύο προτάσεων για τη χρηματοδότηση της Τουρκίας με κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα συνεισφέρουν τα 15 μέλη της Κοινότητας και προφανώς και η Ελλάδα. Η μία πρόταση αφορά τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής της Τουρκίας για την οποία αναφέραμε και πιο πάνω και η άλλη φορά τη χρηματοδότηση γιατί η Τουρκία θεωρείται μια χώρα που βρίσκεται σε ανάπτυξη.

Η τελωνειακή ένωση με την Τουρκία έχει επηρεάσει σαφέστατα την ελληνική αγροτική δραστηριότητα, μόνο που ακόμη δεν μπορεί να εκτιμηθεί σε ποιο βαθμό έχουν επηρεαστεί οι έλληνες παραγωγοί. Η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με τον κίνδυνο να αρθούν και οι τελευταίοι περιορισμοί των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων της Τουρκίας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον τελευταίο καιρό προωθείται η πλήρης κατάργηση των ποσοτικών και ημερολογιακών περιορισμών που επιβλήθηκαν στις εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων της Τουρκίας το 1993, από τότε που όπως γίνεται αντιληπτό που άρχισε η ισχύς της συμφωνίας της ΕΕ-Τουρκίας. Η τελωνειακή ένωση προέβλεπε τη μη επιβολή δασμών στα βιομηχανικά και αγροτικά προϊόντα ανάμεσα στα δύο κράτη, αλλά επέβαλε και ένα καθεστώς ποσοτικών και χρονικών περιορισμών για τα είδη που έκανε εξαγωγές η Τουρκία προς τα κράτη της ΕΕ, για να μπορεί να προστατεύει την παραγωγή των μελών της. Παρ' όλα αυτά η Τουρκία παραβιάζει τους όρους αυτούς και έχει ως αποτέλεσμα να είναι προβληματική η διάθεση των αγροτικών προϊόντων, τόσο των δικών της όσο και της Κοινότητας.

Εκείνο το οποίο θα πρέπει να γίνει σαφές, όπως προαναφέραμε, η Τουρκία αναπτύσσει με ταχείς ρυθμούς τη πολεμική της βιομηχανία. Αυτό σημαίνει ότι γίνεται προσπάθεια για τη διαμόρφωση ενός ικανού επιστημονικού προσωπικού, όπως και τεχνολογικού ιστού που θα στοχεύει την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων, μια εξέλιξη καθόλου ευνοϊκή για την Ελλάδα, αλλά και για τη γύρω περιοχή. Όσο όμως και ανησυχητικό και αν φαίνεται, δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι η Ελλάδα υπερτερεί σε επιστημονικό προσωπικό έναντι της Τουρκίας, πράγμα που σημαίνει ότι είναι πολύ ισχυρό πλεονέκτημα και αυτό σημαίνει ότι πολύ σύντομα θα καλυφθεί η απόσταση αλλά και να ξεπεράσει τη γείτονα χώρα, αρκεί η χώρα μας να ευρίσκεται σε εγρήγορση. Η Τουρκία σήμερα κατασκευάζει το 22% του υλικού της για τις ένοπλες δυνάμεις, και η

τουρκική κυβέρνηση ελπίζει ότι σύντομα με την εγχώρια παραγωγή της θα καλύπτει μεγαλύτερο μέρος των αναγκών της. Επίσης συμμετέχει σε μια πολυεθνική κοινοπραξία που συνδέεται με το αντιαεροπορικό σύστημα μικρής ακτίνας δράσης του NATO. Γίνεται σαφές ότι μακροπρόθεσμος στόχος είναι η διαμόρφωση μιας πολεμικής βιομηχανίας που σχεδιάζει η ελίτ της χώρας, ώστε να καταστεί υπερδύναμη της περιοχής.

Ο ανταγωνισμός όμως ανάμεσα στη Τουρκία και στην Ελλάδα μπορεί να γίνει αντιληπτός και σε άλλα επίπεδα. Επίκεντρο του ενδιαφέροντος στη βαλκανική περιοχή είναι οι αγωγοί που θα μεταφέρουν το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο από την Κασπία στις δυτικές αγορές. Σε αυτή την προσπάθεια πολύ σημαντικό ρόλο παίζουν οι πολυεθνικές εταιρείες που παράγουν πετρέλαιο και φυσικό αέριο και είναι η Chevron, η BP, η Exxon, και άλλες, αλλά και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Συμμετέχουν επίσης και οι Ρωσικές μεγάλες εταιρείες Λουκόιλ και η Γκαζπρόμ, όπως και οι Τούρκοι που θέλουν να μετατρέψουν τη χώρα τους σε ενεργειακό κέντρο της ευρύτερης περιοχής. Πάντως οι προσδοκίες για σημαντικά κέρδη έχουν διαψευστεί, γιατί από τη μια μεριά τα αποθέματα αποδείχτηκαν πολύ λιγότερα του αναμενόμενου, ενώ ταυτόχρονα οι τιμές του πετρελαίου έχουν πάρει στην αγορά την κατιούσα πορεία. Η κυβέρνηση της Τουρκίας προσδοκά τη κατασκευή ενός πυρηνικού σταθμού ηλεκτρικής ενέργειας και ταυτόχρονα επιδιώκει να τροποποιήσει τον Κανονισμό Ναυσιπλοΐας στα στενά των Δαρδανελίων και να μεταβάλλει στην ουσία τις ρυθμίσεις που καθιερώθηκαν με τη συνθήκη του Μοντρέ. Η κυβέρνηση της Τουρκίας προσπαθεί να μειώσει τη κίνηση των πετρελαιοφόρων πλοίων και να μειώσει τη σημασία των αγωγών οι οποίοι θα καταλήγουν στο ρωσικό λιμάνι του Νοβοροσίσκ στη Μαύρη Θάλασσα. Υπάρχει και το μεγάλο ζήτημα της παροχής φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς την Ελλάδα, καθώς και τα σχέδια για την κατασκευή του αγωγού πετρελαίου από το Μπουργκάς προς την Αλεξανδρούπολη. Γίνεται προσπάθεια να προωθηθεί αυτός ο αγωγός πετρελαίου, σε συνεργασία κυρίως με τη ρωσική Γκαζπρόμ. Τα αποτελέσματα όμως προς το παρόν είναι πολύ φτωχά. Η ρωσική κυβέρνηση κωλυσιεργεί γιατί προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τον αγωγό ως διαπραγματευτικό όπλο για τις διαπραγματεύσεις της με την Τουρκία με αποτέλεσμα μετά από πέντε χρόνια να μην έχει δώσει την συγκατάθεση της για την ίδρυση της εταιρείας που θα αναλάβει το έργο της κατασκευής του αγωγού Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη.

Προφανώς οι Ρώσοι προσπαθούν να εκμεταλλευτούν την τουρκική αγορά. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος είναι να θεωρείται το μεγάλο έργο της Γκαζπρόμ είναι ο "Μπλου Στριμ", ο υποθαλάσσιος αγωγός στον Εύξεινο Πόντο που θα μεταφέρει τεράστιες ποσότητες φυσικού αερίου στην Τουρκία.

Οι επιχειρηματικές τάξεις των δύο χωρών βρίσκονται αντιμέτωπες ακόμα και στο μερίδιο που διεκδικούν και στις βαλκανικές αγορές. Έτσι επειδή μπορούν πλέον να γίνουν εξαγωγές με μειωμένους δασμούς και φόρους που ποσοστιαία κυμαίνονται από 55% έως και 80%, μπορούν να εξάγουν πλέον στη βουλγαρική αγορά πολλά από τα προϊόντα τους οι χώρες της συμφωνίας CEFTA, αλλά και η Τουρκία ακόμη και ο λόγος είναι ότι από την 1η Ιανουαρίου του 1999, η Τουρκική κυβέρνηση προχώρησε σε αναπροσαρμογή του τελωνειακού καθεστώτος. Προφανώς η συγκεκριμένη εξέλιξη θα δημιουργήσει πρόβλημα στους Έλληνες επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται με εμπορικά και εξαγωγικά προϊόντα στη Βουλγαρία, κι αυτό γιατί με τα νέα τελωνειακά δεδομένα, το όποιο συγκριτικό πλεονέκτημα διατηρούσαν έως τώρα τα ελληνικά προϊόντα στην τοπική αγορά με τα νέα δεδομένα αυτή θα εξαφανιστεί. Ένας άλλος εξίσου σοβαρός λόγος για να εκτοπιστούν τα ελληνικά προϊόντα από τη βουλγαρική αγορά από τα τουρκικά, είναι γιατί η βουλγαρική κυβέρνηση από την 1/1/1999 έθεσε σε εφαρμογή τη συμφωνία ελεύθερου εμπορίου που υπέγραψε με την τουρκική κυβέρνηση τον Ιούλιο του 1998. Η συμφωνία αυτή αφορά τη μείωση δασμών για 1145 τουρκικά προϊόντα, που θα φθάνει σε ποσοστό 55%, με τη δυνατότητα έως το 2000, η τάση που υπάρχει για την απελευθέρωση προϊόντων να επεκταθεί και σε άλλα είδη. Τα ελληνικά προϊόντα για να αποκτήσουν ξανά το συγκριτικό τους πλεονέκτημα, επιβάλλεται να βελτιώσουν τη ποιότητα στην παραγωγή, να βελτιώσουν τα δίκτυα και τις ενέργειες προώθησης του προϊόντος, καθώς και να επιδιώξουν τη δημιουργία συμφωνιών και συνεργασιών με τοπικούς επιχειρηματίες, με στόχο τις μεικτές επενδύσεις και να μειώσουν εν τέλει το κόστος του τελικού προϊόντος και να αυξήσουν αντίστοιχα το έσοδο ανά μονάδα προϊόντος.

Ο ελληνο - τουρκικός ανταγωνισμός επεκτείνεται και σε άλλους οικονομικούς τομείς, ετοιμάζοντας στην ουσία η Τουρκία ολομέτωπη επίθεση στην ελληνική οικονομία, αφού προηγουμένως κατάφεραν σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής να επιβάλλουν τη βούληση τους για τους S-300. Έτσι στην πρώτη φάση στόχος αυτών των επιθέσεων είναι, η ελληνική χαλυβουργία, η πετρελαϊκή βιομηχανία,

η χημική βιομηχανία, η κλωστοϋφαντουργία και τέλος ο τουρισμός. Γίνεται σαφές ότι πρόκειται για πολεμικό οικονομικό σχέδιο που θα φανεί καθαρά στο διάστημα 1999-2000 και θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι θα είναι μακροχρόνιο και θα έχει ως στόχο με κάθε μέσο τη τελική επιτυχία. Αυτό κυρίως στηρίζεται σε δύο βασικά σημεία:

A: Στην επιτυχία της Τουρκίας να εξασφαλίσει την έμμεση συμμαχία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις συμφωνίες συναλλαγών, στις οποίες ήδη αναφερθήκαμε. Μετά δε την κατάργηση του καθεστώτος επιτήρησης των τουρκικών εισαγωγών στην Ευρωπαϊκή Ένωση η προσπάθεια για την υλοποίηση του συγκεκριμένου σχεδίου έγινε περισσότερο επιθετική.

B: Στο γεγονός ότι δεν υπήρξε σωστή αντίδραση από τα ελληνικά οικονομικά υπουργεία παρόλο που οι ενδιαφερόμενες οργανώσεις έχουν προειδοποιήσει για τα συμβάντα εδώ και τρία χρόνια και ιδιαίτερα η τάξη των επιχειρηματιών, δηλαδή η ελληνική αστική τάξη η οποία είναι και η άμεσα θιγόμενη, προτείνοντας γενικά μέτρα άμυνας απέναντι στη τουρκική επίθεση.

Ενώ από τη μια πλευρά θα γίνεται προσπάθεια για την υλοποίηση του συγκεκριμένου σχεδίου, η τουρκική αστική τάξη θα προσπαθήσει να έχει καλές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση τόσο στο επίπεδο της οικονομικής κυρίως συνεργασίας όσο και της διπλωματικής.

Για να γίνει περισσότερο κατανοητό, θα αναφέρουμε τα περιστατικά του τουρισμού. Επίσης ο κίνδυνος για τον ελληνικό κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας από τότε που η Κοινότητα με τις συμφωνίες της, άνοιξε τις πόρτες στη Τουρκία. Ακόμη οι Τούρκοι καιροφυλακτούν για μια συνολική επίθεση στον ενεργειακό τομέα, αλλά και τον πετρελαϊκό με πολλούς τρόπους σε διάφορα μέτωπα. Επίκεντρο προφανώς το φυσικό αέριο και ακόμη τα διυλιστήρια καυσίμων. Επίσης έχουν προετοιμάσει και ειδικό σχέδιο και για τη χημική βιομηχανία.

Εκεί όμως που τις επιθέσεις μπορούμε να τις δώσουμε τα χαρακτηριστικά ενός γενικού οικονομικού πολέμου κατά της Ελλάδας είναι στο τομέα της χαλυβουργίας όπου η Τουρκία έχει καλύψει ήδη πάνω από το 20% της αγοράς, προσφέροντας σίδηρο ακόμα και 20 δρχ. το κιλό φθηνότερο από τον αντίστοιχο ελληνικό. Όμως σοβαρό πρόβλημα έχει να αντιμετωπίσει η Ελλάδα, γιατί φανερώνει μια αδυναμία να εφαρμόσει έστω και ένα αμυντικό σχέδιο για να ελέγξει τις τουρκικές εισαγωγές, έστω και μέσα στα πλαίσια των δικαιωμάτων της ως μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πιο συγκεκριμένα το 1996 οι εισαγωγές από την Τουρκία ήταν 7.000 τόνοι, το 1997 οι εισαγωγές έφτασαν τους 122.000 τόνους. Το 1998 εκτιμάται ότι οι εισαγωγές ήταν 250.000 τόνοι.

Οι αιτίες όλης αυτής της πορείας συνίσταται στα εξής:

1: Η τελωνειακή Ένωση της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση επιβάλλει στην Τουρκία να εξάγει προς την Ευρωπαϊκή Ένωση σε επίπεδα πριν από τη συμφωνία. Αντίθετα η Τουρκία τριπλασίασε τις εξαγωγές του σιδήρου προς την Ελλάδα με την ανοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

2: Στις μεσογειακές χώρες, όπως η Ιταλία και η Ισπανία, με μέγεθος αγοράς πολλαπλάσιο μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της ελληνικής αγοράς η Τουρκία εισάγει ελάχιστες ποσότητες. Οι τιμές σιδήρου της παραγωγής σε αυτές τις χώρες είναι ίδιες με τις αντίστοιχες ελληνικές και θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν τίθεται θέμα μεταφοράς αφού ο κάθε τόνος κοστίζει 2 με 3 δολάρια.

3: Αντίθετα βλέπουμε ότι το τουρκικό σίδηρο κατευθύνεται αποκλειστικά στην Ελλάδα και καλύπτει περισσότερο από το 20% της αγοράς, με τιμές ελληνικού κόστους και παράλληλα στις υπόλοιπες χώρες της κοινότητας δεν εξάγεται περισσότερο από το 3%.

4: Η τουρκική αγορά προστατεύεται από εισαγωγές που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση με δασμούς εισαγωγής που έφθαναν μέχρι το τέλος του 1998. Επομένως προκύπτει το αντιφατικό από την μια μεριά οι Έλληνες παραγωγοί να μην μπορούν να μπουν στη τουρκική αγορά λόγω δασμών, ενώ αντίθετως οι Τούρκοι παραγωγοί να μπορούν.

Γίνεται σαφές ότι το τουρκικό σχέδιο για επίθεση κατά της ελληνικής χαλυβουργίας, το οποίο επιπλέον επιδοτείται και από το τουρκικό Δημόσιο και να έχει ως αποτέλεσμα το τουρκικό σίδηρο να έχει τιμές πλησίον του ελληνικού κόστους.

Θα πρέπει να γίνει επίσης σαφές, ότι υπάρχει η δυνατότητα στην Ελλάδα για ένα αμυντικό σχέδιο, ανεξάρτητα αν το ελληνικό δημόσιο δεν κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση. Επομένως οι δυνατότητες υπάρχουν και πρώτα απ' όλα η ανώτερη ελληνική τεχνολογία. Αντίθετα πολλές από τις τουρκικές χαλυβουργίες χρησιμοποιούν παρωχημένη τεχνολογία. Επί πλέον εισάγεται και αμφιβόλου ποιότητας πρώτη ύλη προκειμένου να επιτύχουν χαμηλότερο κόστος σε αντίθεση με την ελληνική παραγωγή που ελέγχεται με κάθε τρόπο και ακολουθεί όπως πρέπει τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Αλλά όταν αναφερόμαστε σε Έλληνες παραγωγούς χαλυβουργικών προϊόντων και ειδικότερα σε παραγωγούς ράβδων οπλισμού, εννοούμε κυρίως τη ΣΙΔΕΝΟΡ, την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ, και τη ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ. Αυτές οι εταιρείες, βλέπουν τα τελευταία χρόνια τις εισαγωγές χάλυβα από την Τουρκία να αυξάνονται με γεωμετρική πρόοδο, η τάση δείχνει ότι αυτή η αύξηση θα συνεχιστεί στο μέλλον, από τη στιγμή μάλιστα μετά ~~1997~~ και τη γαπόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ανακηρύξει την Τουρκία σε προνομιακό εταίρο καταργώντας και τους τελευταίους περιορισμούς που υπήρχαν σε μια σειρά από προϊόντα ανάμεσα στα οποία και τον χάλυβα. Όμως έχουμε περάσει στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και όλα όσα αναφέραμε έχουν τη δική τους λογική ερμηνεία, αλλά προς το παρόν τα υπουργεία της Εθνικής Οικονομίας και Ανάπτυξης έχουν περιοριστεί στο να καταγράφουν το πρόβλημα. Το αποτέλεσμα είναι, να κινδυνεύουν να μείνουν χωρίς αποτέλεσμα και οι κρατικές ενισχύσεις προκειμένου να εκσυγχρονιστεί ο τομέας. Αντίθετα, οι χώρες της Βορείου Ευρώπης, έστω και αν δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα στον ίδιο βαθμό, έχουν πάρει μέτρα όπως οι ποιοτικοί έλεγχοι, κ.λ.π., που βάζουν εμπόδια στις ανεξέλεγκτες εισαγωγές έστω και αν προέρχονται και από χώρες όπως η Ελλάδα. Τα στοιχεία που υπάρχουν είναι, κατά την γνώμη μου, ο αδιάψευστος μάρτυρας. Έτσι το 1996 οι εισαγωγές ήταν, σε σίδηρο-μπετόν, 27.550 τόνοι. Το 1997 οι εισαγωγές έφτασαν τους 121980 τόνους έχοντας αύξηση 343% και τέλος το πρώτο εξάμηνο του 1998 οι εισαγωγές έφτασαν τους 88.100 τόνους και σημείωσαν αύξηση 58% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 1997. Οι εισαγωγές από Τουρκία σήμερα αποτελούν το 11% της συνολικής εγχώριας κατανάλωσης και η τάση που επικρατεί είναι ότι θα αυξηθεί περαιτέρω για το λόγο ότι ακολουθούν τα μεγάλα έργα και θα χρησιμοποιηθεί προφανώς ο τουρκικός χάλυβας. Για τα ελληνικά δεδομένα η τουρκική δυναμικότητα είναι ανεξάντλητη, αν σκεφτεί κανείς ότι έως τους 8 εκατ. τόνους και μάλιστα σε ετήσια βάση, από τους οποίους τα 4 εκατ. προορίζονται για εξαγωγές, ενώ παράλληλα η Τουρκία είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας του κόσμου. Όλα αυτά θα είχαν βεβαίως ένα νόημα εάν αποσκοπούσαν και σε οφέλη των ίδιων των εργαζομένων και όχι μόνο των επιχειρηματιών. Γίνεται σαφές όμως ότι πρόκειται για τη διαμάχη της κερδοφορίας ανάμεσα στις αστικές τάξεις των δύο χωρών και τα οφέλη των εργαζομένων μέσα από τη συγκεκριμένη διαμάχη είναι αμφίβολα. Ο ανταγωνισμός όσο σκληρός κι αν είναι, εξυπηρετεί κυρίως τα

συμφέροντα των αστικών τάξεων και τις συνέπειες θα τις πληρώσουν οι εργαζόμενοι των δύο χωρών.

13-11-1978
VΛC/C

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΟΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.

ΓΕΝΙΚΑ

Η περιοχή της ΝΑ Ευρώπης αποτελεί φυσική προέκταση της ελληνικής αγοράς, αποτελεί ταυτόχρονα την εκδήλωση του νέου οικονομικού δυναμισμού. Ενδεικτικό στοιχείο για να κατανοήσει κάποιος το μέγεθος αυτού του δυναμισμού αποτελεί το μέγεθος των εξαγωγών της χώρας μας προς τα κράτη της Βαλκανικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην περίοδο 1989-1997 οι ελληνικές εξαγωγές προς τα βαλκανικά κράτη και γενικότερα στον Εύξεινο Πόντο πενταπλασιάστηκαν και οι επενδύσεις έφθασαν στα 2330 εκατ. δολάρια, ενώ παράλληλα εκείνη τη περίοδο του 1997 στο σύνολο της Περειουξείνιας περιοχής δραστηριοποιούνταν περισσότερες από 4000 ελληνικές επιχειρήσεις. Στην περιοχή των Βαλκανίων η αξία των ελληνικών επενδύσεων ανέρχεται σε ένα ποσό το οποίο υπερβαίνει τα 1300 εκατ. δολάρια, που σημαίνει ότι έχουμε να κάνουμε με μια σημαντική δραστηριότητα η οποία οδηγεί τη χώρα μας στο να έχει σημαντικό οικονομικό ρόλο, σε σχέση με το σύνολο των ξένων επενδύσεων, στην περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου.

Προκύπτει ένας δυναμισμός ο οποίος θα συνεχιστεί, με μια ελληνική οικονομία να αναπτύσσεται με ετήσιο ρυθμό 3,5%, με τάσεις οι οποίες φθάνουν στο 5% στα επόμενα χρόνια.

Οι εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας με όλες τις Βαλκανικές χώρες, καθώς και εκείνες της πρώην Γιουγκοσλαβίας, με εξαίρεση τη Σλοβενία και τη Κροατία, αποδεικνύουν τα ακόλουθα:

Στην περίοδο 1993-1997, το εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας με όλες τις χώρες που αναφέραμε είναι θετικό. Συγκριτικά η διετία 1996-1997 είχε πλεόνασμα υπερδιπλάσιο από αυτό της διετίας 1994-1995 και κυμαίνονταν στα 1200 εκατ. δολάρια. Το εμπόριο της Ελλάδας με την κάθε βαλκανική χώρα είναι θετικό, με αρνητικό ισοζύγιο μόνο με τη Βουλγαρία στη τριετία 1995-1997, όπως και με τη Ρουμανία το 1997. Αν λάβουμε όμως υπόψη το σύνολο της περιόδου 1993-1997 ήταν θετικό ακόμα και με αυτές τις χώρες.

Την περίοδο 1996-1997 είχε πλεόνασμα σε σχέση με την Αλβανία και αντιστοιχούσε σε κάθε περίοδο 287 και 251 εκατ. δολάρια, με την Τουρκία η

αντιστοιχία ήταν 123 και 142, με την Γιουγκοσλαβία 91 και 68 εκατ. δολάρια αντίστοιχα και με την ΠΓΔΜ 193 και 213 εκατ. δολάρια αντίστοιχα.

Από την άλλη μεριά το έλλειμμα ήταν με την μεν Βουλγαρία 44 και 101 εκατ. δολάρια αντίστοιχα, ενώ αντιθέτως με τη Ρουμανία υπάρχει η εξής ιδιομορφία: Από τη μια μεριά να έχουμε ένα έλλειμμα μεν το 1996, 3,5 εκατ. δολάρια και το 1997, 22 εκατ. δολάρια.

Τις μεγαλύτερες εξαγωγές η Ελλάδα τις πραγματοποιεί προς την Τουρκία και τη Βουλγαρία οι οποίες φθάνουν αντίστοιχα σε -435 και 314 εκατ. δολάρια για το 1997, ενώ παραδόξως οι πιο μεγάλες εισαγωγές γίνονται αντίστροφα από τη Βουλγαρία και τη Τουρκία και αντιστοιχούν σε -415 και 293 εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι τις πιο λίγες εμπορικές συναλλαγές η χώρα μας τις πραγματοποιεί με τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό από το ασταθές περιβάλλον της περιοχής λόγω του πολέμου που προηγήθηκε. Η συμμετοχή των βαλκανικών χωρών στο εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας είναι σημαντική στις εξαγωγές, αλλά όμως είναι περιορισμένη στις εισαγωγές. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό αν δούμε ότι οι ελληνικές εξαγωγές το 1997 προς τις βαλκανικές χώρες είχαν καλύψει το 15,3% από το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις εισαγωγές ήταν μόνο 4,5%. Γίνεται αντιληπτό ότι οι ελληνικές εισαγωγές ήταν μεγαλύτερες από τις ελληνικές εξαγωγές.

Πολλές ελληνικές επιχειρήσεις προσπαθούν να αξιοποιήσουν τα νέα δεδομένα που έχει δημιουργήσει το οικονομικό περιβάλλον των Βαλκανίων μετά την κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού" και κυρίως να αξιοποιήσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτουν στη γειτονική περιοχή και έτσι να εγκαταστήσουν επιχειρήσεις στη βαλκανική αγορά. Ένα παράδειγμα το οποίο θα μπορούσε να μας πείσει είναι το εξής: Το σύνολο των απασχολούμενων για τις 450 επιχειρήσεις με ελληνικά συμφέροντα που έχουν δραστηριοποιηθεί στη Βουλγαρία, είναι 24000 και οι περισσότεροι απασχολούνται σε εργοστάσια και από αυτά τα 80 παράγουν ενδύματα γιατί προσπαθούν να αξιοποιήσουν τη φτηνή εργατική δύναμη για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των πελατών τους που βρίσκονται στις ΗΠΑ και στη Δυτική Ευρώπη.

Ανάμεσα στις ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία τη δεύτερη θέση κατέχουν τα τρόφιμα και τα ποτά. Έτσι παράγονται παγωτά, αναψυκτικά αλλαντικά, μπίρες, μπισκότα και κονσέρβες από ελληνικές και ελληνοβουλγαρικές

επιχειρήσεις. Από το σύνολο αυτό, αυτά που παράγουν οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι προϊόντα χάρτου, αλουμινίου, υλικό για τηλεπικοινωνίες κ.λ.π. Εκείνο το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι προτείνονται μέτρα ώστε οι επιχειρήσεις να διατηρήσουν βασικές λειτουργίες και στην Ελλάδα και να δημιουργηθούν Ελεύθερες Βιομηχανικές Ζώνες Οικονομικών Συναλλαγών σε παραμεθόριους νομούς.

Από το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων στα Βαλκάνια οι οποίες υπερβαίνουν τα 1300 εκατ. δολάρια από 3500 επιχειρήσεις, οι πραγματικές επενδύσεις είναι λιγότερες από τις μισές. Οι περισσότερες από αυτές τις επενδύσεις και σε ποσοστό 40%, αυτή τη στιγμή ⁽¹⁹⁹⁸⁾ έχουν γίνει στην Αλβανία και οι οποίες κατέχουν τη δεύτερη θέση και εν συνεχεία ακολουθούν οι επενδύσεις που έχουν στη Βουλγαρία με ποσοστό 10% και οι οποίες κατέχουν συνολικά τη πέμπτη θέση. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε εδώ, ότι αναφερόμαστε κυρίως για τις εμπορικές και τις βιομηχανικές δραστηριότητες και δεν αναφερθήκαμε καθόλου για τις τραπεζικές δραστηριότητες οι οποίες όπως γίνεται σαφές βελτιώνουν τις ελληνικές θέσεις στα Βαλκάνια.

Στο σύνολο της δεκαετίας 1989-1998, σχεδόν αμέσως μετά τη στροφή των γειτονικών βαλκανικών χωρών προς τη Δύση και την αλλαγή που επήλθε στο οικονομικό και πολιτικό τους σύστημα, γίνεται φανερό ότι η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα συνέβαλλε σημαντικά στην οικονομική πρόοδο των τοπικών κοινωνιών, με όλες τις δυσκολίες που συνάντησε και ανεξάρτητα με τα όποια προβλήματα συνέβαλλε στο να δημιουργηθούν.

Έτσι γίνεται κατανοητό, ότι τη τελευταία δεκαετία οι ελληνικές επιχειρήσεις εισήλθαν στις βαλκανικές αγορές άλλοτε με παρορμητισμό θέτοντας ως στόχο τα γρήγορα κέρδη και άλλοτε με σωστό προγραμματισμό αλλά και τη σοβαρότητα που απαιτεί η περίπτωση της δραστηριοποίησης σε νέες αγορές και πέτυχαν να έχουν μια σημαντική θέση.

Για να δώσουμε ένα δείγμα των όσων υποστηρίζουμε, θα αναφέρουμε ως παράδειγμα τις αγορές της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, της Αλβανίας αλλά και της Βουλγαρίας, με βάση τις σχετικές εκθέσεις που εκπόνησε τον Δεκέμβριο του 1998 το Διαβαλκανικό και Παρευξείνιο Επιχειρηματικό Κέντρο και από το οποίο προκύπτει ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις επένδυσαν σε κεφάλαια ποσά τα οποία κυμαίνονται ανάμεσα στα 400 με 500 εκατ. δολάρια. Εδώ θα επισημάνουμε και την ανοδική πορεία που

ακολουθούν οι διμερείς εμπορικές συναλλαγές, τις οποίες ήδη αναφέραμε, καθώς και την εκτίμηση ότι νέες ευκαιρίες θα παρουσιαστούν για το λόγο ότι οι οικονομίες των βαλκανικών χωρών προσαρμόζονται όλο και πιο πολύ στα δυτικά πρότυπα. Αυτό σημαίνει ότι η νέα ώθηση για τη παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στην παγκόσμια αγορά αποτελεί η ευκαιρία των επενδύσεων στα Βαλκάνια και γίνεται προφανές ότι η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα και το υπουργείο οικονομικών, στο βαθμό που μπορεί να συμβάλλει, θα κάνουν ότι μπορούν για να μην πάει χαμένη η ευκαιρία που παρουσιάζεται στις βαλκανικές αγορές και γενικότερα στην Παρευξείνια περιοχή.

1. Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.

Σε αυτή τη κατεύθυνση γίνεται προσπάθεια για να αξιοποιηθούν τα κοινοτικά προγράμματα και κυρίως το Phare και η δραστηριότητα του Interreg τα οποία ενισχύουν τη διασυνοριακή συνεργασία. Η κοινότητα έχει αποδεχτεί τη μεγάλη σημασία που έχει η ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στις γειτονικές βαλκανικές χώρες και ενέκρινε την τροποποίηση του αναπτυξιακού νόμου, για να είναι δυνατή η ενίσχυση των ελληνικών επιχειρήσεων που θέλουν να επενδύσουν στα Βαλκάνια και πιο συγκεκριμένα στην Αλβανία. Ο νέος αναπτυξιακός νόμος αποτελεί μέριμνα για την ενίσχυση της ελληνικής επιχειρηματικής παρουσίας στον ανατολικό ευρωπαϊκό χώρο και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια. Όπως ο παλιός νόμος 1892/90 προέβλεπε μια σειρά από οικονομικές ενισχύσεις για όσες επιχειρήσεις ήθελαν να προχωρήσουν σε επενδύσεις έξω από τα σύνορα τους, έτσι και ο νέος νόμος περιέχει ανάλογες διατάξεις. Έτσι με βάση αυτές τις διατάξεις, κρατικές επιχορηγήσεις μπορούν να έχουν οι διάφορες μεμονωμένες επενδύσεις που γίνονται σε αλβανικό έδαφος, όπως και εκείνες οι επιχειρήσεις που επενδύουν και σε άλλα μέρη του εξωτερικού, εκτός των κρατών που είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελούν προφανώς πολύ σημαντικό μέρος ενός ολοκληρωμένου επενδυτικού προγράμματος.

Ειδικά για τη πρώτη ομάδα των επενδύσεων και πιο συγκεκριμένα τις μεμονωμένες επενδύσεις, ο νέος αναπτυξιακός νόμος καλύπτει τις παρακάτω κατηγορίες των επιχειρήσεων:

A: Μεταποιητικές επιχειρήσεις από όλους τους κλάδους, μόνο για ίδρυση παραγωγικών μονάδων. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας αποφάσισε ότι μπορεί να εξαιρούνται από την ενίσχυση κλάδοι ή υποκλάδοι της βιομηχανίας.

B: Γεωργικές επιχειρήσεις θερμοκηπιακού τύπου, όπως επίσης και κτηνοτροφικές μονάδες εσταβλισμένου και ημισταυλισμένου τύπου και ακόμη αλιευτικές επιχειρήσεις, όπως οι υδατοκαλλιέργειες, οι οποίες έχουν σύγχρονη τεχνολογία.

Είναι σημαντικό εδώ να επισημάνουμε, ότι στον προηγούμενο νόμο 1892/90 στο πρόγραμμα των επιχορηγήσεων υπάγονταν ακόμη και οι ξενοδοχειακές μονάδες πράγμα το οποίο δεν ισχύει σήμερα.

Τα είδη των επενδύσεων που επιχορηγούνται είναι :

1: Η αγορά και η εγκατάσταση καινούργιων μηχανημάτων, όπως και εξοπλισμού, καθώς και τα μισθώματα της χρηματοδοτικής μίσθωσης εξοπλισμού, του οποίου αποκτάται η χρήση.

2: Η κατασκευή, η επέκταση, ο εκσυγχρονισμός των κτιριακών, καθώς και των βοηθητικών και των ειδικών εγκαταστάσεων όπως και οι δαπάνες της διαμόρφωσης του χώρου που τα περιβάλλει.

3: Η αγορά και η εγκατάσταση καινούργιων συστημάτων αυτοματοποίησης των διαδικασιών, καθώς και της μηχανοργάνωσης, συμπεριλαμβανομένων και των δαπανών αγοράς του αναγκαίου λογισμικού.

4: Η αγορά καινούργιων μεταφορικών μέσων διακίνησης υλικών και προϊόντων εντός του ευρύτερου χώρου της μονάδας και μαζικής μεταφοράς προσωπικού, καθώς και η αγορά μαζί με την εγκατάσταση νέου εξοπλισμού για τη διακίνηση υλικών.

4: Για τις επιχειρήσεις του πρωτογενούς τομέα λαμβάνει επιχορήγηση και η αγορά του αναπαραγωγικού και πολλαπλασιαστικού υλικού που είναι απαραίτητο για την έναρξη της παραγωγικής λειτουργίας της μονάδας.

Εδώ πάντως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πρόκειται για τις μεμονωμένες επενδύσεις που γίνονται στην Αλβανία για την οποία θα αναφερθούμε εκτενώς.

Εκείνο που θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι απαιτείται ένα πλαίσιο για την υποστήριξη των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Η επέκταση των ελληνικών εξαγωγών στις βαλκανικές αγορές και γενικότερα στις παρευξείνιες αγορές,

αλλά και αυτές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, απαιτεί τη δημιουργία μιας νέας εθνικής στρατηγικής.

2. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ.

Η επιχειρηματική προσέγγιση και η ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών από τις ελληνικές επιχειρήσεις στις βαλκανικές αγορές είναι ένα ζήτημα το οποίο ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Από τις αρχές της δεκαετίας, ο στόχος της πραγματοποίησης άμεσων επενδύσεων εμπεριείχε τα ακόλουθα στοιχεία:

A: Επαρκείς κεφαλαιουχικοί πόροι για την αυτοχρηματοδότηση του μεγαλύτερου μέρους της επένδυσης.

B: Αποκεντρωμένη διευθυντική οργάνωση που θα πρέπει να ακολουθήσει η μητρική εταιρεία στην Ελλάδα, η οποία και θα εξασφαλίζει την επιθυμητή παρακολούθηση στις γειτονικές αγορές.

Γ: Από την αρχή ήταν απαραίτητο ένα μακροχρόνιο επενδυτικό σχέδιο με μεγάλο ορίζοντα ανάληψης κινδύνων, το οποίο, σχέδιο, δεν θα στοχεύει σε βραχυπρόθεσμα κέρδη, όσο σημαντικά κι αν είναι, αλλά σε μια μακροχρόνια κλίμακα λόγω της αστάθειας της περιοχής, με ένα κεντρικό στρατηγικό στόχο παράλληλα με τη διαδικασία της μετάβασης προς την οικονομία της αγοράς.

Δ: Απαιτείται σε βάθος έρευνα της αγοράς με ιδιαίτερη έμφαση την πορεία των ανταγωνιστικών ξένων επιχειρήσεων σε σχέση με τις ελληνικές.

Ε: Προσπάθεια για συνεργασία με τις τοπικές επιχειρήσεις σε μια σταθερή βάση και ακόμη περισσότερο συμμετοχή με σημαντικό μερίδιο στις δημόσιες επιχειρήσεις που ιδιωτικοποιούνται.

ΣΤ: Προσπάθεια για τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν και που πρόκειται να πραγματοποιηθούν, να καλυφθούν από τράπεζα που θα βρίσκεται στην Ελλάδα με ένα πλαίσιο που θα βασίζεται στη συμφωνία και στην συνεργασία και τέλος,

Ζ: Επαφή με άλλες ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στις συγκεκριμένες αγορές, ώστε να συγκροτήσουν μια άτυπη ομάδα πίεσης η οποία θα συνεργάζεται και θα αλληλοβοηθείται.

Είναι σαφές όμως, ότι για να ανταποκριθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις στον ανταγωνισμό είναι απαραίτητο να προχωρήσουν σε συγχωνεύσεις, σε συνενώσεις των δυνάμεων τους, με τη δημιουργία μεγάλων επιχειρήσεων. Παράλληλα σε αντίθεση με τα πρώτα χρόνια η ελληνική κυβέρνηση άρχισε να δίνει μεγαλύτερη προσοχή στις συγκεκριμένες δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων στη βαλκανική περιοχή. Αυτό άλλωστε απαιτεί και η ανάγκη της εθνικής οικονομικής ανάπτυξης τον οποίο κυρίαρχο ρόλο τον παίζει η διεθνής επιχειρηματική δραστηριότητα της ελληνικής αστικής τάξης, μαζί με την ανάγκη για συμμετοχή με καλύτερους όρους στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Η Ελλάδα ως κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι υποχρεωμένη ακόμα και λόγω του ότι γειτονεύει με την ευρύτερη περιοχή, να αναπτύξει την πολιτική της προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης των διεθνών επιχειρηματικών εργασιών, μέσα σε ένα γεωγραφικό χώρο ο οποίος διαρκώς διευρύνεται. Τα μέτρα της κυβέρνησης τα οποία θα παίζουν κυρίως το ρόλο της οικοδόμησης ενός περιβάλλοντος εμπιστοσύνης και ασφάλειας, αλλά και την παροχή κινήτρων για την ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στις αναδυόμενες αγορές είναι τα εξής :

A: Η ίδρυση μίας νέας υπηρεσίας με αντικείμενο τη στήριξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

που θα συνδέει

B: Η δημιουργία μίας ειδικής μονάδας αυτή την υπηρεσία με τις υπηρεσίες του εξωτερικού εμπορίου δια μέσου του Internet.

Γ: Η ίδρυση μίας ειδικής διεύθυνσης για τη διαχείριση των αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Γίνεται σαφές ότι οι βαλκανικές αγορές αποτελούν τη σημαντικότερη διέξοδο της χώρας προς τις αναδυόμενες αγορές. Η αναβάθμιση των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με όλες τις χώρες της περιοχής, από τις οποίες μάλιστα ορισμένες βρίσκονται σε προενταξιακή διαδικασία, τελικά οδηγούν σε θετική κατεύθυνση που μπορούν να ωφεληθούν και οι δύο πλευρές και ταυτόχρονα επισημαίνουν τον ιδιαίτερο ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη δύσκολη περίοδο της μετάβασης και ειδικότερα θα υπογραμμίσουμε για μία ακόμη φορά τον ειδικό ρόλο της Ελλάδας που εκτός των άλλων είναι η μόνη χώρα της περιοχής που είναι ταυτόχρονα και μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στην οικονομική ανάκαμψη των Βαλκανίων και του Ευξείνου Πόντου, λόγω της μελλοντικής ανάπτυξης που θα υπάρξει

στην περιοχή και την οποία ώθηση θα προσδώσουν τα πετρέλαια της Κασπίας. Αυτό όμως δίνει τη δυνατότητα στις ελληνικές επιχειρήσεις να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή με την προϋπόθεση ότι θα αξιοποιήσουν επαρκώς τις ευκαιρίες που θα παρουσιαστούν. Εδώ θα πρέπει να πούμε ότι η επέκταση της οικονομικής δραστηριότητας εκτός των συνόρων της Ελλάδας που έχει διευρύνει τον παραδοσιακό της ρόλο στα πλαίσια των εξαγωγικών της δραστηριοτήτων, τόσο στον τομέα των αγαθών, όσο και στον τομέα των υπηρεσιών. Στα πλαίσια μάλιστα της νέας φάσης της εξαγωγικής δραστηριότητας απαιτείται η συνεργασία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με το κράτος, απαιτείται επίσης να διαμορφωθεί μία νέα περισσότερο συστηματική πολιτική για τις εξαγωγές, μία περισσότερο σύνθετη πολιτική που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες για άμεση οικονομική συνεργασία που τον έχει ανάγκη η ελληνική αστική τάξη στον ευρύτερο γεωπολιτικό της χώρο.

Οι κατευθύνσεις στις οποίες θα στραφούν στο μέλλον οι Έλληνες εξαγωγείς απαιτούν ένα συντονισμό και θα επιδιώξουν να είναι οι εξής:

1: Η δημιουργική ανάπτυξη σε νέες βάσεις μιας οικονομικής και εμπορικής διπλωματίας που θα έχει ως στόχο την ισχυρή υποστήριξη των συμφερόντων τους στη περιοχή και θα χρησιμοποιεί νέες αποτελεσματικές μεθόδους ώστε να εκπληρώνει όσο το δυνατόν καλύτερα τον γενικότερο αυτό ρόλο.

2: Η ενεργοποίηση από το κράτος των παρεχόμενων πιστώσεων, με την παράλληλη αναζήτηση ενός άλλου συστήματος παροχής ώστε να διευρυνθούν οι δραστηριότητες που καλύπτουν και ακόμη τον τριπλασιασμό του ύψους τους.

3: Η ενθάρρυνση και η διευκόλυνση των επιχειρήσεων για να αντλήσουν μεγάλα κεφάλαια που απαιτούνται για τη στήριξη των νέων πρωτοβουλιών τους.

4: Απαιτείται η άσκηση επιθετικής πολιτικής από ορισμένες επιχειρήσεις οι οποίες είναι και η αιχμή του δόρατος από την σκοπιά της προηγμένης τεχνολογίας από τη μία πλευρά και από της δυνατότητα δυναμικής παρέμβασης με βάση το μέγεθος της επιχείρησης και το είδος της επενδυτικής δραστηριότητας από την άλλη. Έτσι αυτές οι επιχειρήσεις θα πρέπει να συμμετάσχουν σε προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων και υποδομής στους τομείς ενέργειας και τηλεπικοινωνιών, όσο και στον χρηματοπιστωτικό τομέα και αλλού στα πλαίσια πάντα της συνεργασίας τους στο βαθμό που είναι εφικτό, αν λάβουμε υπόψη τον σκληρό ανταγωνισμό που υπάρχει ανάμεσα στις επιχειρήσεις για την επικράτηση και τη προσδοκία μεγαλύτερου κέρδους.

Για να βρεθούν όμως μεγάλα κεφάλαια ώστε να ικανοποιούν το ρίσκο τέτοιων μεγάλων επενδύσεων, θα πρέπει οι ελληνικές επιχειρήσεις με τη συνδρομή του κράτους να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που παρέχουν η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, επίσης η Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη, η Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης του Ευξείνου Πόντου και ο Διεθνής οργανισμός Χρηματοδοτήσεων του ΟΗΕ.

5: Η βελτίωση της υποδομής μεταφορών και των επικοινωνιών, όπως είναι η ανάπτυξη των οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων. Απαιτείται η βελτίωση των υφιστάμενων μεταφορικών δικτύων και ταυτόχρονα δημιουργία νέων σε συνεργασία με τις ενδιαφερόμενες γειτονικές χώρες γιατί η ανάγκη των μεταφορικών ^{μέσων} έχει καταστεί κατεπείγουσα.

6: Η δημιουργία ελεύθερων βιομηχανικών ζωνών στα σύνορα της χώρας που θα έχουν ως στόχο και τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας και στους κλάδους εκείνους, στους οποίους το συγκριτικό πλεονέκτημα μετατοπίζεται αλλού.

7: Υπάρχει η ανάγκη της εκπαίδευσης και της έρευνας στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου και τη δημιουργία στενής επαφής των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με τις εξαγωγικές οργανώσεις και την πραγματοποίηση ερευνών και μελετών για την ανάπτυξη δραστηριότητας και συνεργασίας στην περιοχή και τελειώνοντας,

8: Απαιτείται η αξιοποίηση όλων των μέσων και των ευκαιριών που παρέχει η ελληνική νομοθεσία για την επιτυχή επέκταση των εξαγωγών και των επενδύσεων στην περιοχή.

Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Καραφωτάκη οι βαλκανικές οικονομίες σε μετάβαση αντιμετωπίζουν μια σειρά από κοινά προβλήματα αναπτυξιακού περιεχομένου, και οι προοπτικές τείνουν να συγκλίνουν κάτω από την πίεση της ανάγκης της κοινής Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το μεγαλύτερο πρόβλημα σε αυτές τις οικονομίες των βαλκανικών χωρών που βρίσκονται σε μετάβαση είναι η πορεία της αναδιάρθρωσης της παραγωγής και της εξειδίκευσης σ'ένα ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον που θα έχει έντονα τα στοιχεία της συγκέντρωσης της παραγωγής. Ο ίδιος πιστεύει ότι ακριβώς αυτό το πρόβλημα της αναδιάρθρωσης της παραγωγής και της διαμόρφωσης του ειδικού βάρους των τομέων της οικονομίας δημιουργεί και τα προβλήματα στη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική. Εκτός αυτών των προβλημάτων, φυσικά, διατηρείται επιπλέον και ένας ολόκληρος μηχανισμός παραοικονομίας ο οποίος περιορίζει

αρχικά το κοινωνικό κόστος των μεταρρυθμίσεων, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί προβλήματα στη συναρμογή των θεσμών της αγοράς και στο συντονισμό της αλλαγής της μορφής της ιδιοκτησίας.¹

Πιο πάνω ο ίδιος αναφέρει ότι “ένα από τα πιο βασικά σημεία της μεταρρύθμισης στις χώρες σε μετάβαση ήταν η φιλελευθεροποίηση του εξωτερικού εμπορίου και η κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου στις διαδικασίες διαχείρισης των οικονομικών σχέσεων με το εξωτερικό.

Το “άνοιγμα” των χωρών αυτών προς τις παγκόσμιες αγορές, και ιδιαίτερα προς τις αγορές των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών, συνδυάστηκε με εξελίξεις δραστικού περιορισμού της εγχώριας παραγωγικής δραστηριότητας και κατάρρευσης του συστήματος καταμερισμού της εργασίας, που ίσχυε στα πλαίσια του “Συμβουλίου Οικονομικής Αλληλοβοήθειας”.

Ειδικά στις βαλκανικές χώρες σε μετάβαση, η διεύρυνση της αγοράς προς το διεθνές περιβάλλον εξελίχτηκε με βάση εξωοικονομικά-πολιτικά δεδομένα, γεγονός που δημιούργησε εμπόδια στην ανάπτυξη μιας διαβαλκανικής περιφερειακής αγοράς στα πλαίσια της ενιαίας ευρωπαϊκής”.²

Η αναφορά έγινε για να γίνει κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι ελληνικές επιχειρήσεις.

Εκείνο που επισημαίνει ο Στέργιος Μπαμπανάσης είναι ότι οι αποφάσεις για ξένες επενδύσεις στις χώρες της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης γενικά, επηρεάζονται όχι μόνο από τις νομικές προϋποθέσεις αλλά και από τις οικονομικές και τις πολιτικές παραμέτρους. Πρέπει, κατά τη γνώμη του, να σταθμίζονται οι οικονομικοί παράγοντες που καθορίζουν την αποδοτικότητα των επενδύσεων. Από τα συμφραζόμενα, γίνεται κατανοητό ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το οικονομικό και το πολιτικό ρίσκο που συνεπάγονται οι επενδύσεις και που διαφέρει από χώρα σε χώρα. Για να γίνει περισσότερο σαφές αυτό θα αναφερθούμε σε δύο από τα παραδείγματα του. Συγκεκριμένα:

¹ Απο το “Οι Βαλκανικές Οικονομίες στο πρώιμο στάδιο της μετάβασης 1990-1996”. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ. Σελίδα 146. Γίνεται κατανοητό ότι ο συγκεκριμένος μηχανισμός, προκαλεί σημαντικές ανωμαλίες στη συναρμογή των θεσμών της αγοράς και στο συντονισμό που γίνεται για την αλλαγή της ιδιοκτησίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι αντιθέσεις προέρχονται απο το γεγονός ότι υπερασπίζονται το παλιό κοινωνικό σύστημα, αλλά απο το γεγονός ότι το σύστημα της παραοικονομίας κληρονομήθηκε απο τις αδυναμίες της οργάνωσης της κοινωνίας του προηγούμενου κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

² Απο το “Οι Βαλκανικές Οικονομίες στο πρώιμο στάδιο της μετάβασης 1990-1996”. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ. Σελίδα 121. Οι μεταρρυθμίσεις πραγματοποιούνται για να ανασυγκροτηθεί το εθνικό παραγωγικό δυναμικό των οικονομιών των χωρών της Βαλκανικής, ώστε να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της εποχής και κυρίως στα δεδομένα της οικονομίας της αγοράς, στις σύγχρονες τάσεις που επικρατούν και θα διαμορφωθούν καταρχήν στα Βαλκάνια, στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, στην αναζήτηση νέων μεγεθών αγοραστικής δύναμης και ακόμη, γιατί όχι, την ανταπόκριση στις αναγκαιότητες που γεννά η παγκοσμιοποίηση.

“Στην Αλβανία οι όροι των ξένων επενδύσεων ρυθμίζονται από το νόμο 7764/1993 ο οποίος είναι από τους πιο φιλελεύθερους νόμους στα Βαλκάνια. Ο νόμος αυτός προβλέπει, μεταξύ των άλλων, τη δημιουργία ενός Αλβανικού κέντρου προώθησης των ξένων επενδύσεων που δημοσιεύει στοιχεία και δίνει πληροφορίες σχετικά με τις επενδυτικές δυνατότητες στην Αλβανία και παρέχει συμβουλές επί τεχνικών θεμάτων, συμβάλλει στην ανεύρεση συνεργατών για κοινές επενδύσεις.

Στη Βουλγαρία από το 1992 ισχύει ο “Νόμος για την επιχειρηματική δραστηριότητα αλλοδαπών προσώπων και την προστασία των ξένων επενδύσεων” του 1991. Σύμφωνα με το νόμο του 1992 οι αλλοδαποί μπορούν να επενδύσουν σε οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα, με εξαίρεση ορισμένων δραστηριοτήτων που απαγορεύονται με νόμο. Οι ξένες επενδύσεις δεν απαιτούν άδεια, εκτός των επενδύσεων στη στρατιωτική βιομηχανία, στον τραπεζικό και ασφαλιστικό τομέα και σε ορισμένους άλλους τομείς”.³

Όπως γίνεται όμως ήδη κατανοητό, στην ουσία εφαρμόζεται ο συνδυασμός της επαγωγικής και της παραγωγικής μεθόδου και ο λόγος είναι ότι όλη η έρευνα βασίζεται σε ένα μεγάλο υποσύνολο του συνόλου των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια, και αυτό γιατί δεν είναι δυνατόν για αντικειμενικούς όρους να αναφερθούν όλες οι επιχειρήσεις που έχουν επενδύσει στη βαλκανική χερσόνησο, παρά μόνο κυρίως οι μεγάλες που έχουν στρατηγικό στόχο και μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στις τοπικές αγορές και κοινωνίες. Το μεγάλο πρόβλημα της παραγωγικής μεθόδου είναι ότι πρακτικά δεν είναι δυνατή η καταγραφή όλων των δεδομένων, αλλά όμως και όταν περιοριζόμαστε στην αριθμητική καταγραφή προσπαθούμε να δώσουμε μία κατατοπιστική εικόνα της προσπάθειας που κάνουν οι ελληνικές επιχειρήσεις στο σύνολο τους αλλά και οι Έλληνες επενδυτές στα πλαίσια της διείσδυσης στη βαλκανική χερσόνησο.

Σύμφωνα με τον Ιωάννη Σαλαβράκο, όλες οι επιχειρήσεις αξιολογούν το κίνητρο “καλύτερο μάντζιμεντ σε σχέση με τις τοπικές επιχειρήσεις”, επίσης την “καλύτερη τεχνολογία”, τα οποία θεωρούν κίνητρα υψηλής και πολύ υψηλής έντασης. Το κίνητρο, σύμφωνα πάντα με την έρευνα που έκανε ο ίδιος,

³ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήση. Σελίδα 152. Εδώ προβλέπεται η απαλλαγή από εισαγωγικούς δασμούς στις πρώτες ύλες και στον μηχανολογικό μηχανισμό που χρησιμοποιούνται στις ξένες επενδύσεις. Πρόκειται για προνόμια που μπορούν να εξασφαλίσουν τεράστια κέρδη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι

πρόσβαση σε φθηνότερο δανειακό κεφάλαιο από όλες τις τοπικές επιχειρήσεις με εξαίρεση μία η οποία είχε πρόσβαση στο πρόγραμμα RHARE/JOPP γι'αυτό θεώρησε σημαντικό τα παραπάνω κίνητρο. ⁴

Ακριβώς λίγο πιο κάτω, ως σημαντικός λόγος αναφέρεται επίσης, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο ο οποίος δίνει ως παράδειγμα την Αλβανία, αλλά ισχύει για τους ίδιους λόγους και στις άλλες βαλκανικές χώρες, η ύπαρξη υψηλών εμποτοκίων στην Ελλάδα, η οποία κάνει απαγορευτική κάθε επένδυση.

Επίσης έχουμε την έμμεση ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων στη διεθνή αγορά αφού τα παραγόμενα με χαμηλό κόστος προϊόντα δεν απορροφώνται από τις βαλκανικές αγορές αλλά από τις αγορές των άλλων κρατών, στα οποία και εξάγονται.

3. ΟΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την αστάθεια που επικρατεί στην περιοχή είναι η κρίση που επικρατεί στο Κοσσυφοπέδιο. Σε συνδυασμό με τα όσα έχουμε αναφέρει στους κινδύνους που δημιουργεί η κατάσταση στην περιοχή, γίνεται κατανοητός επίσης η σημασία του οικονομικού ρόλου και των ανταγωνιστικών οικονομικών συμφερόντων, όπως επίσης και η σημασία του πολιτικού ρόλου. Έτσι γίνεται σαφές ότι στη δίνη της κρίσης της Γιουγκοσλαβίας βρίσκεται η ελληνική οικονομία. Είναι φανερό ότι τα πρώτα σημάδια των επιπτώσεων καταγράφονται στις ελληνικές επενδύσεις που έχουν γίνει στην Γιουγκοσλαβία, όπως επίσης και στις εξαγωγές και στον τουρισμό. Πάντως στην αγορά ομολόγων δεν υπάρχει ιδιαίτερο πρόβλημα και αυτό οφείλεται στη σημαντική παρουσία των ξένων επενδύσεων, οι οποίοι δείχνουν εμπιστοσύνη στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και κυρίως στο νέο ρόλο που αναζητά η ελληνική αστική τάξη στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Δείγμα αυτού του γεγονότος αποτελεί και η πορεία της δραχμής που προς το παρόν δεν υφίσταται πιέσεις.

Όσον αφορά για τις εξαγωγικές δραστηριότητες στα Βαλκάνια, σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, έχουν παγώσει οι εμπορικές

καταρχήν εξασφαλίζει την οικονομική ανάπτυξη και την ανάκαμψη της συγκεκριμένης χώρας και κυρίως τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων της χώρας.

συναλλαγές όχι μόνο με τη Γιουγκοσλαβία αλλά και με τα Σκόπια, επίσης με την Αλβανία και ακόμη με τη Βουλγαρία. Η επίπτωση από ένα γενικευμένο πάγωμα ή έστω από μία δραστική μείωση των συναλλαγών με τις συγκεκριμένες χώρες, αν τελικά υπάρξει, δεν θα πρέπει να θεωρείται καθόλου αμελητέα αν λάβουμε υπόψη την αναγκαιότητα των συναλλαγών που γίνονται στην περιοχή και του εμπορίου που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και κυρίως η στρατηγική σημασία που έχει η περιοχή για την διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας.

Για να το κατανοήσουμε εμπειρικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι μόνο στη Βουλγαρία οι ελληνικές εξαγωγές ανήλθαν σε 728,2 εκατ. δολάρια το 1997, ενώ αντίστοιχα η Αλβανία, η Ρουμανία, τα Σκόπια και η Γιουγκοσλαβία εισήγαγαν την ίδια χρονιά ελληνικά προϊόντα με συνολική αξία 320-370 εκατ. δολάρια. Είναι σημαντικό για την ελληνική οικονομία ότι το εμπορικό της ισοζύγιο είναι θετικό. Το επίπεδο αυτών των συναλλαγών είναι απόρροια της πορείας των τελευταίων χρόνων και δημιουργήθηκε με μεγάλες δυσκολίες, σαν κι αυτή που δημιούργησε η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Έτσι η κρίση που δημιουργήθηκε στη Γιουγκοσλαβία λόγω των εχθροπραξιών, θα μπορούσε να ανατρέψει την ομαλή πορεία των συναλλαγών, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να αποκατασταθούν αμέσως μετά τη λήξη αυτών. Γίνεται κατανοητό ότι θα απαιτηθεί χρόνος και ταυτόχρονα αρκετά μεγάλο κόστος για να επανέλθουν οι συναλλαγές στην κατάσταση που βρίσκονταν πριν από την κρίση.

Πάντως το ελληνικό υπουργείο της Εθνικής Οικονομίας έχει μία νότα αισιοδοξίας από τη σκοπιά της ευεργετικής επίδρασης που θα δεχτούν οι ελληνικές εξαγωγές μετά το τέλος των εχθροπραξιών, λόγω των αναγκών που θα έχουν οι χώρες της περιοχής. Αυτή τη στιγμή το εξαγωγικό εμπόριο της χώρας κινδυνεύει να πληγεί λόγω της διακοπής των χερσαίων μεταφορών δια μέσου της πρώην Μακεδονικής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας αλλά και της Νέας Γιουγκοσλαβίας. Σύμφωνα με τις υπηρεσίες του υπουργείου Εθνικής οικονομίας, από τις δύο αυτές χώρες διακινείται το 80% των ελληνικών εξαγωγών. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τις πιο δραματικές επιπτώσεις υφίστανται οι επιχειρήσεις που βρίσκονται στη Βόρεια Ελλάδα, των οποίων η παραγωγή αντιπροσωπεύει το 65% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών. Οι επιπτώσεις απορρέουν κυρίως από την αύξηση του κόστους και του χρόνου μεταφοράς των ελληνικών προϊόντων στις αγορές της Κεντρικής Ευρώπης,

⁴ Από το "Αγορά Χωρίς Σύννορα", 2(1) 1996.

λόγω της συγκεκριμένης ^{κρίσης} του Κοσσυφοπεδίου, με αποτέλεσμα να περιορίζεται, με έμμεσο τρόπο, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών σε επικίνδυνο σημείο.

Πάντως τα πλήγματα αυτά δεν είναι σε θέση να αποβούν ανεπανόρθωτα και το πιθανότερο είναι ότι ο τερματισμός της κρίσης θα σημάνει την αφετηρία μιας καλύτερης περιόδου για την διαβαλκανική συνεργασία. Αυτό σημαίνει προφανώς ότι θα ευνοηθούν τα ελληνικά συμφέροντα από τη συνολική στάση της Ελλάδας, και αυτό θα παίξει ρόλο στην προτίμηση των νέων επενδυτών στο πλαίσιο των νέων επενδυτικών ευκαιριών που θα παρουσιαστούν. Το γεγονός είναι ότι δεν συμφέρει η μακροχρόνια σύρραξη στις ελληνικές επιχειρήσεις γιατί τις επιπτώσεις των συγκρούσεων θα τις υποστούν κυρίως αυτές και μάλιστα περισσότερο, όπως αναφέραμε, οι επιχειρήσεις της Βορείου Ελλάδας. Η πρώτη απώλεια φαίνεται στις εμπορικές συναλλαγές με τη Νέα Γιουγκοσλαβία που το ²⁰⁰¹ ¹⁹⁹⁷ εξάμηνο έφτασαν τα 101,5 εκατ. δολάρια, ενώ παράλληλα η αύξηση του κόστους μεταφοράς και η μείωση της τουριστικής κίνησης που υπήρχε στη Βόρεια Ελλάδα, που ήταν το κέντρο αναψυχής για τις συγκεκριμένες περιοχές θα έχουν επιπτώσεις μακροπρόθεσμα και στην οικονομία της χώρα μας. Γίνεται σαφές ότι η σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων επηρεάζει τόσο τις επιλογές αλλά και την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, σε βαθμό που μία τέτοια κατάσταση κρίσης να έχει επιπτώσεις για μία σημαντική περίοδο που αυτή τη στιγμή είναι αδύνατο να τις προσδιορίσουμε. Ο ΣΕΒΕ έχει εκτιμήσει ότι θα πληγούν οι εξαγωγές ελληνικών προϊόντων και ότι θα δημιουργηθούν προβλήματα με τις μεταφορές των προϊόντων που εξάγονται και από τα οποία πολλά η κρίση τα βρήκε καθ' οδόν. Για να γίνει κατανοητή η σημασία των εξαγωγών θα πρέπει να καταθέσουμε τα εξής στοιχεία : Η Ελλάδα εξάγει στη Νέα Γιουγκοσλαβία πετρελαιοειδή κόστους 11,4 δισεκ. δραχμές, οχήματα κόστους 5,3 δισεκ. δραχμές, επίσης προϊόντα καπνού 4,7 δισεκ. δραχμές και τέλος φρούτα και λαχανικά κόστους 4,3 δισεκ. δραχμές. Οι συνολικές εξαγωγές της χώρας μας έφθασαν το 1997 στο ύψος των 56,8 δισεκ. δραχμών, έναντι 40 δισεκ. δραχμών το 1996 και 4,5 δισεκ. δραχμών το 1995. Για να γίνει πιο συγκεκριμένη η σημασία των συγκεκριμένων αριθμών θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι εξαγωγές των ελληνικών επιχειρήσεων προς τη Νέα Γιουγκοσλαβία αποτελούν το 2% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών και το 11% των συνολικών προϊόντων που εξάγονται προς

τις βαλκανικές χώρες. Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα εισάγει από τη Νέα Γιουγκοσλαβία κυρίως μη σιδηρούχα μέταλλα κόστους 23,3 δισεκ. δραχμές, ενώ οι συνολικές εισαγωγές το 1997 ήταν 38,2 δισεκ. δραχμές, έναντι 18,9 δισεκ. δραχμές το 1996 και 240 δισεκ. δραχμές το 1995. Από την άλλη μεριά οι εξαγωγές προς τη ΠΓΔΜ έφθασαν το 1997 τα 88,9 δισεκ. δραχμές, και αντιστοιχούσαν το 3,5% των συνολικών εξαγωγών και το αντίστοιχο 17% των συνολικών εξαγωγών προς στα Βαλκάνια.

Τώρα θα προσπαθήσουμε να δούμε αναλυτικά την κάθε χώρα χωριστά, έτσι:

4. ΑΛΒΑΝΙΑ

4.1 ΓΕΝΙΚΑ

Η Αλβανία είναι μία χώρα που έχει πληθυσμό 3,3 εκατομμύρια, το ΑΕΠ είναι 4,4 δισεκ. δολάρια, ο πληθωρισμός το Σεπτέμβριο του 1998 ήταν 17,4%, η ανεργία 13%, το κατά κεφαλήν εισόδημα 1290 δολάρια και το εξωτερικό εμπόριο 885 εκατ. δολάρια. Ο σημαντικότερος τομέας στην Αλβανία είναι ο γεωργικός τομέας ο οποίος παίζει ένα καθοριστικό ρόλο και συνεισφέρει στο ΑΕΠ της χώρας πιο πολλά από ότι οι υπόλοιποι τομείς μαζί. Συγκεκριμένα, την πενταετία 1992-1996 το ποσοστό υπερέβαινε το 50% του συνόλου, ενώ το 1994-1995 υπερέβαινε και το 55%. Αν αντιπαραβάλλουμε σε αυτά τα στοιχεία, τα αντίστοιχα των ευρωπαϊκών χωρών αλλά και γενικά των αναπτυγμένων χωρών μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι τον κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία τον παίζουν οι υπηρεσίες. Ο ρόλος της γεωργίας είναι περιορισμένος και κατά κανόνα δεν ξεπερνά το 10% της συνολικής παραγωγής, ενώ υπάρχουν και χώρες όπως είναι οι ΗΠΑ και ακόμη η Αγγλία και άλλες όπου η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ δεν ξεπερνά το 2-3%.

Τη δεύτερη θέση μετά τη γεωργία την ίδια περίοδο κατέλαβαν οι υπηρεσίες με ένα ποσοστό γύρω στο 20%, οι οποίες μαζί με τις μεταφορές το ποσοστό κυμάνθηκε γύρω στο 22-23%, ενώ το 1996 ξεπέρασε ακόμη και το 25%. Την τρίτη θέση κατέλαβε η βιομηχανία, που τις περασμένες δεκαετίες έπαιζε κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία. Το ειδικό βάρος της κυμάνθηκε γύρω στο 14% με τάση συρρίκνωσης. Η συμμετοχή της ήταν το 1992 17%, ενώ το 1996

έφτασε στα όρια του 12%. Την επόμενη θέση κατέχουν οι κατασκευές οι οποίες την περίοδο 1992-1996 αύξησαν την συμμετοχή τους στο ΑΕΠ σε ποσοστό 50% και έτσι έφτασε σε 11,2 στο τέλος της περιόδου. Την τελευταία θέση είχαν οι μεταφορές με συμμετοχή στο ΑΕΠ με ποσοστό γύρω στο 3%.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι την επόμενη δεκαετία με βάση τους στόχους που έχουν τεθεί, θα σημειωθούν σημαντικές μεταβολές, με μία προϋπόθεση ότι θα επιβληθεί η έννομη τάξη. Οι μεταβολές οι οποίες αναμένονται θα επιβληθούν κυρίως σε δύο τομείς:

A: Τη μείωση του ειδικού βάρους της γεωργίας, όπου αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια της πρώτης θέσης, και,

B: Τη σημαντική αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των υπηρεσιών. Οι υπηρεσίες θα παίξουν ένα μεγαλύτερο ρόλο που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες της εποχής και έτσι η θέση τους στην οικονομία θα είναι κυρίαρχη.

(ΕΚΕΜ ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΤΕΥΧΟΣ ΝΟ 12)

Στην εξαετία 1992-1997 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σχεδόν διπλασιάστηκε και έφτασε τα διακόσια εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι, το έλλειμμα του ισοζυγίου των πληρωμών σαν ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε και στο τέλος της περιόδου που αναφέρουμε, πλησίασε το 9% έναντι σχεδόν 15% στην αρχή της.

Αν εξετάσουμε τώρα και το εμπορικό ισοζύγιο θα διαπιστώσουμε μία ανάλογη περίπτωση. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου αυξήθηκε από 454 εκατ. δολάρια που ήταν στην αρχή της περιόδου, που προαναφέραμε, σε 519 εκατ. δολάρια στο τέλος, ενώ το έλλειμμα σαν ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε σχεδόν κατά τρεις φορές και έφτασε στο 22,5% στο τέλος της περιόδου.

Τα πιο πάνω χαρακτηριστικά οφείλονται τόσο στο ρόλο των διεθνών οικονομικών σχέσεων της χώρας όσο και στις μεταβολές της ισοτιμίας του νομίσματος της χώρας απέναντι στο δολάριο. Το ΑΕΠ συγκρινόμενο σέ δύο περιόδους, το 1992 με το 1997 παρατηρούμε ότι το μέγεθος του υπερτριπλασιάστηκε σε 2,3 εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι την περίοδο 1993-1996 οι ρυθμοί αύξησης δεν ξεπέρασαν το 10%. Με βάση την ίδια ανάλυση γίνεται κατανοητό ότι με την εισαγωγή του "ευρώ" και την υπαγωγή του "λεκ" στη ζώνη του οι πιο πάνω διαφορές θα μειωθούν δραστικά.

ΤΟ ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ					
	1992	1993	1994	1995	1996
Συμμετοχή στο ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 1990					
Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Βιομηχανία	16,9	13,9	12,4	11,5	12,2
Γεωργία	54,2	54,6	55,1	55,9	51,5
Κατασκευές	7,6	9,1	9,5	9,8	11,2
Μεταφορές	3,0	3,1	3,3	3,2	3,2
Λοιπές Υπηρεσίες	18,3	19,4	19,6	19,5	21,9

Πηγές: Ministry of Finance and staff estimates, IMF, Albania: Staistical Appedix, August 1998.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ						
	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Συμμετοχή στο ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 1990						
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	-104	45	-118	-58	-168	-199
Ως ποσοστό του ΑΕΠ	-14,7	-3,7	-6,0	-2,4	-6,2	-8,6
Εμπορικό Ισοζύγιο	-45,4	-49,0	-46,0	-47,4	-69,2	-51,9
Ως ποσοστό του ΑΕΠ	-64,0	-39,9	-23,4	-19,6	-25,7	-22,5
Ονομαστικό ΑΕΠ(σε δις.δολ.)	0,7	1,2	2,0	2,4	2,7	2,3

Πηγές: Albanian authorities, and Fund staff estimates and projections, IMF, Albania, Statistical Appenix, August 1998.⁵

Σύμφωνα με πληροφορίες που μας δίνει ο Στέργιος Μπαμπανάσης για την οικονομική διάρθρωση της Αλβανίας, με στοιχεία που χρησιμοποιεί για το 1994, ο μεγαλύτερος κλάδος της είναι η γεωργία που δίνει το 56% περίπου του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Ακολουθούν οι υπηρεσίες με 30% και η βιομηχανία με 13%.Με τα ίδια στοιχεία οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αντιπροσωπεύουν το 10% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι οι αυξομειώσεις που παρουσιάζει το Ακ. Εγγ. Πρ. από το 1989 έως το 1996. Πιο συγκεκριμένα, το 1989 αυξήθηκε κατά 9,8%, το 1990 μειώθηκε κατά 10%, το ίδιο το1991 κατά 27,1% και επίσης κατά 9,7% το

1992. Στη συνέχεια έχουμε μία ανάκαμψη με ρυθμό αύξησης 11% το 1993, κατόπιν 7,4% το 1994, 13% το 1995 και τέλος 8% το 1996.

Πιο κάτω αναφέρει τις τάσεις που επικράτησαν στις εξαγωγές οι οποίες αυξήθηκαν το 1989 σε ποσοστό 25%, ενώ μειώθηκαν το 1990 κατά 7%, το 1991 κατά 56% και τέλος 31% το 1992. Ακολουθεί μία περίοδος αύξησης κατά 60% το 1993 και τελικά 25,8% το 1994. Από τη μεριά των εισαγωγών την περίοδο 1989-1993 έχουμε μία διαρκή αύξηση η οποία κυμαινόταν 7-58% ετησίως.⁶

4.2. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Οι σημαντικότεροι κίνδυνοι της χώρας αυτή τη στιγμή είναι ο πολιτικός και οικονομικός κίνδυνος. Ο μεν πολιτικός κίνδυνος είναι ορατός και σημαντικός που οφείλεται αφενός λόγω της θέσεως που κατέχει στην περιοχή και την σχέση της με τους Αλβανόφωνους του Κοσσυφοπεδίου και λόγω της κρίσεως που επικρατεί στη Γιουγκοσλαβία. Επίσης, σύμφωνα με τον Ευάγγελο Καραφωτάκη, "ο πολιτικός κίνδυνος συναρτάται και με την εθνική συνοχή της ίδιας της χώρας, γεγονός που διεφάνη κατά την πρόσφατη λαϊκή εξέγερση του 1996-1997. Οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές Βορρά-Νότου προσδιορίζουν τη διακύμανση του πολιτικού κινδύνου".⁷

Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι σε περιόδους με μεγάλους πολιτικούς κινδύνους αλλά και με επικίνδυνες στρατιωτικές κρίσεις, όπως συμβαίνει σήμερα στη βαλκανική περιφέρεια, μεγιστοποιείται και ο επιχειρηματικός κίνδυνος. Γίνεται σαφές ότι η επίλυση του στρατιωτικού και του πολιτικού προβλήματος βραχυπρόθεσμα αλλά και μεσοπρόθεσμα είναι ανέφικτη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μειώνεται το ενδιαφέρον των Ελλήνων επιχειρηματιών για τις οικονομικές τους δραστηριότητες στην περιοχή και πιο συγκεκριμένα στην Αλβανία. Πρόκειται για μία κατάσταση για την οποία πιθανότατα σύμφωνα με τον Ευάγγελο Καραφωτάκη "εξηγείται μερικώς και από την εξάρτηση που παρουσιάζει η αλβανική οικονομία από την ελληνική και ιταλική αγορά. Ο κύριος

⁵ Από το τεύχος ΝΟ 12 ΕΚΕΜ ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1998.

⁶ Από το "Αλλαγές και επιχειρηματικές δραστηριότητες στην Κεντροανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις Παπαζήση, 1997. Σελίδα 202.

⁷ Από το "Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996". Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 1999. Σελίδα 264.

όγκος των άδηλων πόρων της αλβανικής οικονομίας προέρχεται από την ελληνική αγορά, ενώ η ιταλική αγορά θεωρείται ο κύριος προμηθευτής της αγοράς της Βόρειας και Μέσης Αλβανίας. Παράλληλα, η ιταλική και οι ελληνικές τράπεζες στην αλβανική αγορά θεωρούνται ως η μοναδική ασφαλής λύση για τις αποταμιεύσεις και γενικότερα για τη πρόοδο της εγχώριας αγοράς”.⁸

Ο Στέργιος Μπαμπανάσης τονίζει ότι “το επιχειρηματικό περιβάλλον της Αλβανίας επηρεάζεται από τις μεταρρυθμίσεις. Το 1992 άρχισε η εφαρμογή ενός ευρύτερου μεταρρυθμιστικού προγράμματος με βασικό στόχο τη δημιουργία μιας οικονομίας της αγοράς με κύρια στοιχεία τις ιδιωτικοποιήσεις, την απελευθέρωση των αγορών και την ένταξη της Αλβανικής οικονομίας στην Παγκόσμια Οικονομία”. Πιο κάτω τονίζει “Σαν αποτέλεσμα των ιδιωτικοποιήσεων και της ανάπτυξης των ιδιωτικών επιχειρήσεων δημιουργήθηκε στην Αλβανία ένας εκτεταμένος ιδιωτικός τομέας της οικονομίας. Το 50% του συνόλου των εργαζομένων υπολογίζεται ότι απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα. Ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα, εκτός από τη γεωργία, αυξήθηκε από 50000 περίπου στο τέλος του 1992 σε 130000 στο τέλος του 1993. Οι ιδιωτικοποιήσεις προχώρησαν με ταχύτερους ρυθμούς στη γεωργία, όπου μέχρι το τέλος του 1993 είχε ιδιωτικοποιηθεί το 92% της γεωργικής γης”.⁹

Ο Ευάγγελος Καραφωτάκης αναφέρει ότι ο επιχειρηματικός κίνδυνος στην αλβανική αγορά προέρχεται από τις εξής αιτίες:

- 1: Την έλλειψη θεσμών της οικονομίας της αγοράς.
- 2: Την ύπαρξη διαπλοκής μεταξύ των πολιτικών και της νέας επιχειρηματικής τάξης.
- 3: Το επίπεδο ανάπτυξης της νέας επιχειρηματικής τάξης.
- 4: Την ύπαρξη παρατεταμένης παραοικονομίας σε συνδυασμό με την εγκληματικότητα.
- 5: Την έλλειψη αξιόπιστης πληροφόρησης για την αγορά.
- 6: Την ουσιαστική υπολειτουργία της τραπεζικής αγοράς.¹⁰

⁸ Από το “Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996” Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 1999. Σελίδα 265.

⁹ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήση 1997. Σελίδα 212. Με δύο όμως νόμους οι οποίοι ψηφίστηκαν το 1993 και αφορούσαν τις μη γεωργικές εδαφικές εκτάσεις, οι πρώην ιδιοκτήτες και οι κληρονόμοι τους μπορούσαν να διεκδικήσουν αποζημίωση ή και ακόμη μόνο την απόδοση των συγκεκριμένων εκτάσεων. Τα κτίρια τα οποία ήταν κρατικής ιδιοκτησίας ιδιωτικοποιήθηκαν και αυτά σε βαθμό 80% μέχρι το τέλος του 1993.

¹⁰ Από το “Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996” Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 265.

Προφανώς οι αιτίες για μία τέτοια εξέλιξη υπήρξαν και συντηρήθηκαν και μάλιστα κατά περιόδους αυξήθηκαν με κορυφαία στιγμή την κρίση της ανεπίσημης αγοράς συναλλάγματος και την κατάρρευση του συστήματος των "πυραμίδων". Υπήρξε κυβερνητική αλλαγή που ήταν απόρροια της λαϊκής εξέγερσης που ακολούθησε στην Αλβανία, ένα γεγονός που δεν μείωσε τον επιχειρηματικό κίνδυνο, ούτε το μέγεθος της ανασφάλειας των επιχειρηματιών που ήθελαν να στρέψουν την προσοχή τους στην αγορά της Αλβανίας. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό στην ανάπτυξη της αλβανικής αγοράς είναι η λογική της ανάπτυξης που έχει η νέα επιχειρηματική τάξη, που βασικό της στοιχείο είναι η κερδοσκοπία σε σύντομο χρονικό διάστημα και χωρίς να υπάρχει η υποδομή της σωστής κατεύθυνσης των επενδύσεων των κερδών και ειδικότερα στην παραγωγή.

Όπως επισημαίνει πιο κάτω ο Ευάγγελος Καραφωτάκης, "Η αποστασιοποίηση της νέας επιχειρηματικής τάξης από την παραγωγή και η εκροή από την αλβανική οικονομία των κερδών της παραοικονομίας δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα, το οποίο επιδεινώνει τους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες, όπως την ανεργία, το επίπεδο διαβίωσης κ.ά., με αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας ως μέσου επιβίωσης".¹¹

Σύμφωνα με τον Διονύση Μοσχόπουλο "Τα θεμελιώδη προβλήματα του θεσμικού πλαισίου των ιδιωτικοποιήσεων αναφέρονται:

- α. Στις αρμοδιότητες των οργάνων ιδιωτικοποίησης.
- β. Στον τρόπο αξιολόγησης της αξίας των κρατικών επιχειρήσεων .
- γ. Στις επιλεγόμενες μεθόδους σε συνδυασμό με το δικαίωμα προτίμησης ορισμένων κατηγοριών του πληθυσμού (πρώην εργαζόμενοι, πρώην πολιτικοί κρατούμενοι, πρώην ιδιοκτήτες). Οι νομοθετικές ρυθμίσεις της περιόδου 1991-1996 στους παραπάνω τομείς υποδηλώνουν τις πολιτικές και τις οικονομικές προτεραιότητες που καθόρισαν την εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου των ιδιωτικοποιήσεων".¹²

Σύμφωνα με το νόμο 7512/91, τους φορείς της διαδικασίας αποτέλεσαν το Εθνικό Πρακτορείο Ιδιωτικοποίησης, η Επιτροπή Ιδιωτικοποίησης του Υπουργείου Οικονομικών και ακόμη ορισμένοι τομείς των ιδιωτικοποιήσεων των υπουργείων. Έτσι γίνεται αντιληπτό και από το περιεχόμενο της νομοθεσίας, ότι

¹¹ Από το "Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996". Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 266.

¹² Από το "ΑΓΟΡΑ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ". 2 (1) 1996

σε όλα τα όργανα ιδιωτικοποίησης υπάρχει ένας υψηλός βαθμός πολιτικού ελέγχου. Όλα τα όργανα που αναφέραμε λειτουργούν στα πλαίσια της κεντρικής διοίκησης του κράτους, με εξαίρεση το Εθνικό Πρακτορείο Ιδιωτικοποίησης. Πάντως οι αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου 307/91 και 190/93, που αναφέρονται στην οργάνωση του προβλέπουν την άμεση εξάρτηση του από το Υπουργικό Συμβούλιο και τον Πρωθυπουργό, γεγονός που επιβεβαιώνει την προηγούμενη αναφορά μας για το ρόλο του πολιτικού ελέγχου.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο έλεγχος των οργάνων ιδιωτικοποίησης δεν περιγράφεται με ακριβή τρόπο. Για παράδειγμα ο νόμος 7512/91 και στο άρθρο 22 αναφέρει ότι το Πρακτορείο Ιδιωτικοποίησης είναι αρμόδιο για τη διαχείριση για τον συντονισμό και την οργάνωση του έργου της ιδιωτικοποίησης. Παρέχει την άδεια, αποφασίζει τη μέθοδο και ορίζει το χρόνο της ιδιωτικοποίησης. Το δεύτερο άρθρο της υπ' αριθμ. 248/93 Απόφασης αναφέρει ότι η ιδιωτικοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς πλειστηριασμό στις περιπτώσεις των πρώην ιδιοκτητών, όπως και μετά από απόφαση των περιφερειακών παραρτημάτων του Πρακτορείου Ιδιωτικοποίησης. Εδώ θα αναφέρουμε ότι το (ΕΠΙ) είναι το Εθνικό Πρακτορείο Ιδιωτικοποίησης. Επίσης είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι ένα μικρό ποσοστό κρατικών επιχειρήσεων ιδιωτικοποιήθηκαν με πλειστηριασμό.¹³ Το 1994 σε ένα σύνολο 2.400 μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, 1.500 ιδιωτικοποιήθηκαν με πλειστηριασμό και 900 δόθηκαν σε ιδιώτες και στην ουσία στους πρώην ιδιοκτήτες χωρίς πλειστηριασμό. Από το σύνολο των συγκεκριμένων επιχειρήσεων,¹⁴ εκείνοι οι οποίοι ήταν εργαζόμενοι απέκτησαν το 41%.

Από το 1997 και μετά όμως, και φυσικά μετά τα τραγικά γεγονότα της εξέγερσης, η αλβανική κυβέρνηση έχει βάλλει σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα για την οικονομική ανάκαμψη. Από το 1998 επιδιώκεται η επίλυση δύο μεγάλων προβλημάτων:

A: Την ενίσχυση εκείνων των τομέων που έχουν πληγεί σοβαρά από τις εξελίξεις της κατάρρευσης της παραοικονομίας συναλλάγματος, την περίοδο του 1997 και,

¹³ Από το "Privatisation on the Paper", Albanian Observer, 1/95. Σελίδα 20.

¹⁴ Από το "B. Stefi, 94% Privatisation result". Στο "Albanian Observer", 2/95, σελίδα 15".

B: Γίνεται η προσπάθεια να εκπονηθεί ένα πρόγραμμα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και το οποίο είναι το δυσκολότερο και το πιο δαπανηρό μέρος του συνολικού προγράμματος.

Εδώ θα σημειώσουμε ότι η διαδικασία των προσπαθειών για τις μεταρρυθμίσεις είχαν αρχίσει από το 1994. Έτσι έχουμε το νόμο 7796/94 ο οποίος οφορά τη διαδικασία της χορήγησης άδειας σε ιδιώτες για να έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλεύονται τον ορυκτό πλούτο της χώρας, εκτός από το φυσικό αέριο και τα κοιτάσματα πετρελαίου για τα οποία το νομικό καθεστώς ορίζει διαφορετικά. Το 1995 εκδόθηκε ο νόμος για την ιδιωτικοποίηση των ορυχείων. Με βάση τον συγκεκριμένο νόμο τα ορυχεία κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τη σημασία των κοιτασμάτων που διαθέτουν και ακόμη τη σημαντική οικονομική τους θέση. Στον ίδιο νόμο προσδιορίζεται και το ποσοστό συμμετοχής του στρατηγικού επενδυτή. Από αυτή την σκοπιά το ανώτατο όριο της συμμετοχής του στρατηγικού επενδυτή προσδιορίζεται στο 80%.

Από την άλλη, ο νόμος 7746/93 διαμόρφωσε το πλαίσιο της έρευνας και της παραγωγής του πετρελαίου αλλά και του φυσικού αερίου από τους τοπικές αλλά και τους ξένους επενδυτές. Η μέγιστη χρονική διάρκεια της έρευνας ορίστηκαν τα πέντε χρόνια και η μέγιστη χρονική διάρκεια της εκχώρησης του δικαιώματος για την παραγωγή ορίστηκαν τα 20 χρόνια.

Το Φθινόπωρο του 1995 ψηφίστηκε και ο νόμος για την ιδιωτικοποίηση της ηλεκτρικής ενέργειας. Το 30% της ιδιωτικοποίησης της ηλεκτρικής ενέργειας μπορεί να δοθεί στον στρατηγικό επενδυτή. Στο τέλος του ίδιου έτους ψηφίστηκε και ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες και των υπηρεσιών της ραδιοτηλεόρασης. Επικεφαλής έχει τεθεί η Υπηρεσία Κρατικών Τηλεπικοινωνιών.

Τον Απρίλιο του 1995 ψηφίστηκε ο νόμος για τις ιδιωτικοποιήσεις με τη μορφή της διανομής των κουπονιών με συνολική ονομαστική αξία 100.000 λεκ. Εκείνοι οι οποίοι θα κατείχαν κουπόνια, ή θα συμμετείχαν στη διαδικασία ή θα μπορούσαν να αγοράσουν κρατική γη. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ξεκίνησε η πρώτη διαδικασία στα πλαίσια της συγκεκριμένης μεθόδου, με την ιδιωτικοποίηση 20 επιχειρήσεων. Για την ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων αποτελεί προϋπόθεση η μετατροπή τους σε μετοχικές εταιρείες. Η σχετική νομοθεσία εκδόθηκε το 1995 και κεντρικός φορέας της διαδικασίας είχε οριστεί το Πρακτορείο Ανασυγκρότησης των Επιχειρήσεων. Στα πλαίσια

αυτά όμως υποβόσκει ο κίνδυνος για την πτώχευση των επιχειρήσεων και την περαιτέρω εκκαθάριση. Έτσι τον Σεπτέμβριο του 1995 και με την έκδοση ειδικού διατάγματος κηρύχθηκαν σε πτώχευση έξι μεγάλες κρατικές επιχειρήσεις.¹⁵ Τον Οκτώβριο του 1995 είχαμε τη βελτίωση του πτωχευτικού νόμου. Επίσης δια μέσου του Πρακτορείου Ανασυγκρότησης των Επιχειρήσεων είχαμε και την ιδιωτικοποίηση των μεγάλων επιχειρήσεων.¹⁶ Ο θεσμός που ήταν συνδεδεμένος με τα ιδιωτικά κουπόνια ήταν ο θεσμός των επενδυτικών ταμείων. Ο νόμος ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 1995 και το πρώτο ταμείο λειτούργησε τον Απρίλιο του 1996.¹⁷

Το 1998 ο βασικός στόχος ήταν η αύξηση της παραγωγής κατά 10%. Ακόμη η μεταρρύθμιση του τραπεζικού συστήματος είναι ένα από τα πιο βασικά και θεμελιώδη στοιχεία των αλλαγών που προωθούνται στην Αλβανία. Η κυβέρνηση σχεδιάζει την ιδιωτικοποίηση των κρατικών τραπεζών και η διοίκηση τους θα εκχωρηθεί σε ξένες ειδικούς. Η σχέση μεταξύ Αλβανίας και Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, πέραν της οικονομικής στήριξης που παρέχει, δείχνει τελικά ότι αποτελεί μία προϋπόθεση για τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς και τις διάφορες χώρες οι οποίες που χρηματοδοτούν. Ο εκσυγχρονισμός του τραπεζικού συστήματος στη χώρα είναι μία δύσκολη υπόθεση για τον λόγο ότι η οικονομία της συγκεκριμένης χώρας δεν ήταν μόνο κεντρικά σχεδιαζόμενη, αλλά και κλειστή, έτσι το αποτέλεσμα του εγχειρήματος της μετάβασης προς την ελεύθερη αγορά είναι να πραγματοποιείται από εκείνους οι οποίοι δεν είχαν τις απαραίτητες γνώσεις αλλά και τις εμπειρίες από τη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς.

Το 1996 είχαν ψηφιστεί δύο νόμοι σχετικά με το τραπεζικό σύστημα και ακόμη ποιές θα είναι εν τέλει οι αρμοδιότητες της Κεντρικής Τράπεζας της Αλβανίας. Στόχος του συγκεκριμένου νομικού πλαισίου ήταν η ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας από την πολιτική εξουσία. Ταυτόχρονα εκείνη την περίοδο είχαν ψηφιστεί και οι νόμοι για τις ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες και ακόμη η λειτουργία του χρηματιστηρίου. Το Χρηματιστήριο από τότε λειτουργεί δύο φορές την εβδομάδα και συμμετέχουν στη διαδικασία οι κρατικές και οι ημικρατικές τράπεζες. Οι νομοθετικές ρυθμίσεις είχαν ως στόχο την εξέλιξη του τραπεζικού συστήματος σε δύο βασικές κατευθύνσεις:

¹⁵ Από το "Bankruptcy proclamation, New Europe, 118/September 3/9/1995.

¹⁶ Από το "M. Noti, Part by part, better and cheaper". Albania Observer, 2/96. Σελίδα 22.

¹⁷ Από το "Foreign businessmen set up fund", New Europe, 154/May 5-11/1996.

Την μετέπειτα ιδιωτικοποίηση των κρατικών τραπεζών.

Ακόμη τη διαμόρφωση ενός πλαισίου ώστε να λειτουργήσουν οι ξένες τράπεζες. Η νέα αλβανική κυβέρνηση στα πλαίσια μίας προσπάθειας που κάνει να βελτιώσει την αποδοτικότητα του τραπεζικού συστήματος ψήφισε τον Δεκέμβριο του 1997 τον νόμο 8269, σύμφωνα με τον οποίο διευρύνονται οι αρμοδιότητες της Τράπεζας της Αλβανίας και η οποία έχει αναλάβει και την ευθύνη για την συγκράτηση του πληθωρισμού, ενώ ταυτόχρονα με μία τροπολογία θα διασφαλίζεται ο υγιής ανταγωνισμός και η απλοποίηση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, μαζί με τον καθορισμό των διαδικασιών για την ρευστοποίηση μίας τράπεζας μετά από πτώχευση. Εδώ θα προσθέσουμε ότι η πρώτη και μεγαλύτερη ξένη επένδυση στην Αλβανία έγινε από το Διεθνές Χρηματιστηριακό Συγκρότημα IFC, το οποίο συμμετέχει στον Όμιλο της Παγκόσμιας Τράπεζας και πραγματοποιεί επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα. Το συγκεκριμένο ύψος της επένδυσης είναι 375 εκατ. δολάρια.

Έτσι για το 1999 οι προοπτικές για την δραστηριότητα των επιχειρήσεων στην Αλβανία διαφαίνονται καλύτερες, λόγω της αποκλιμάκωσης του πληθωρισμού και του γεγονότος ακόμη ότι έχει εξασφαλισθεί ένα κλίμα μακροοικονομικής σταθερότητας κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου του 1998. Ο πληθωρισμός θεωρείται ένας βασικός παράγοντας για την ανάπτυξη των εσωτερικών αγορών και για την διαδικασία της οικονομικής σταθεροποίησης.

Η αλβανική οικονομία σε σχέση με τις χώρες της περιοχής παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα αλλά και σημαντικές διαφοροποιήσεις που οφείλεται από την αδυναμία αφενός της στατιστικής μεθοδολογίας στην προσπάθεια να αποτυπώσει τη δυναμική του γενικού επιπέδου τιμών στα πλαίσια της εξέλιξης προς την πορεία της ελεύθερης αγοράς και ακόμη και αφετέρου το πρόβλημα υπάρχει στον τρόπο οργάνωσης της μακροοικονομικής δραστηριότητας της χώρας. Ο βασικός στόχος είναι να εξουδετερωθούν εκείνοι οι παράγοντες που δημιουργούν τις πληθωριστικές πιέσεις και οι οποίοι αυξάνουν το γενικό επίπεδο τιμών και να γίνει κατ' αυτόν τον τρόπο η προσαρμογή της μακροοικονομικής δραστηριότητας της χώρας στα νέα δεδομένα της αγοράς. Όμως παρά τις σημαντικές προσπάθειες που έχουν γίνει τον τελευταίο καιρό οι διαδικασίες σταθεροποίησης παραμένουν εύθραυστες και ιδιαίτερα ευαίσθητες στις μεταβολές της κοινωνικής και πολιτικής συγκυρίας στο εσωτερικό της χώρας.

Η διαδικασία της προσαρμογής του γενικού επιπέδου των τιμών στα νέα δεδομένα της προσφοράς και της ζήτησης των ενδιάμεσων και τελικών καταναλωτικών ροών εκφράστηκε κυρίως μέσα από τις τιμολογιακές εκρήξεις και τους υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού, οι οποίοι τροφοδοτήθηκαν από τη διεύρυνση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, τις ανισορροπίες που παρουσίασε ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας, επίσης η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος. Η καταναλωτική ζήτηση είναι χαμηλή και αντανακλά το χαμηλό βιοτικό επίπεδο του Αλβανικού λαού και δημιουργεί προβληματισμό για την πραγματική εικόνα των νοικοκυριών της υπαίθρου, τα οποία βρίσκονται σε άσχημη θέση από την σκοπιά της ικανοποίησης των στοιχειωδών τους αναγκών. Πάντως ο σημαντικός περιορισμός της εσωτερικής καταναλωτικής ζήτησης και η παράλληλη προσπάθεια για την αύξηση των φαινομένων αυτοϊκανοποίησης των αναγκών των νοικοκυριών για καταναλωτικά αγαθά πρώτης ανάγκης, όπως τα τρόφιμα, βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό στην ομαλοποίηση της πορείας του Μηνιαίου Δείκτη Καταναλωτή.

Μετά την κατάρρευση των παράνομων επιχειρήσεων που προέρχονταν από το σύστημα των λεγόμενων “πυραμίδων”, σήμερα υπάρχει μία έντονη τάση των ξένων επενδυτών να επενδύσουν στην Αλβανία, ιδιαίτερα από την σκοπιά των αμερικανών καπιταλιστών.

Πιο συγκεκριμένα οι αμερικανοί καπιταλιστές προσπαθούν να αξιοποιήσουν μία κατάσταση σύμφωνα με την οποία, από τη στιγμή που οι Γιουγκοσλάβοι αποδεχθούν την επιβολή του ΝΑΤΟ, η Αλβανία θα πρέπει να θεωρείται μία πολύ καλή περίπτωση για να έχει κανείς επιχείρηση και περιουσία.

Τα επιχειρήματα που διαθέτουν είναι ιδιαίτερος ελκυστικά. Οι στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ κατασκευάζουν αεροδρόμια και δρόμους. Ο πρωθυπουργός της Αλβανίας Pandelli Majko έχει τάσεις συμπάθειας προς τους αμερικάνους και είναι οπαδός της οικονομίας της αγοράς. Αλλά το πιο σημαντικό από όλα είναι ότι ο George Soros, ένας από τους κορυφαίους χρηματιστηριακούς διεθνείς επενδυτές, λειτουργεί στη χώρα ένα ίδρυμα αρωγής της Αλβανίας.

Είναι προφανές ότι η κινητήριος διάθεση του αμερικανού επιχειρηματία, οφείλεται στο γεγονός ότι επιθυμεί να βρίσκεται στην Αλβανία όταν αρχίσουν να γίνονται στρατηγικές επενδύσεις.

Εκείνο που είναι εξίσου σημαντικό αποτελεί το γεγονός ότι οι επενδύσεις των Αμερικανών μέχρι σήμερα στην Αλβανία είναι πολύ μικρές και το υπουργείο

Εμπορίου των ΗΠΑ το συγκεκριμένο μέγεθος το αναφέρει ως μηδενικό. Πάντως για τους Αμερικανούς επενδυτές η Αλβανία θεωρείται πολύ σκληρή χώρα για επενδύσεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το τραπεζικό σύστημα είναι προς παρόν ατροφικό, ενώ η εγκληματική διάθεση των διάφορων ομάδων κάνει έντονη την παρουσία της. Στο έτος 1997, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχει η αλβανική πρεσβεία, το πιο κοινό έγκλημα ήταν ο φόνος ο οποίος αντιστοιχούσε στο 51% των περιπτώσεων.

Επόμενο έγκλημα ήταν η απόπειρα φόνου, το ποσοστό της οποίας έφθανε στο 33%, ενώ αντίστοιχα οι οικογενειακές διαφορές και η εκδίκηση καταγράφονται ως τα πλέον συχνότερα κίνητρα. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι δεν υπάρχει και το κατάλληλο θεσμικό σύστημα το οποίο θα υποστήριζε τις ιδιωτικές επενδύσεις. Όμως το βασικότερο από όλα τα προβλήματα είναι η κατεστραμμένη υποδομή της Αλβανίας, η οποία και αποτελεί τεράστιο εμπόδιο για το εμπόριο. Στο ίδρυμα του Soros πιστεύουν ότι οι μεγάλες γέφυρες και οι αυτοκινητόδρομοι θα αντικατασταθούν από τους Αμερικανούς, στο πλαίσιο του πολέμου του NATO. Τα νέα αεροδρόμια τα οποία θα κτιστούν είναι πολύ μεγαλύτερα από τα υπάρχοντα.

Το αποτέλεσμα είναι ότι μία χώρα σαν την Αλβανία η οποία έμοιαζε να είναι προσανατολισμένη στη δεκαετία του '30, με τα νέα δεδομένα θα κάνει ξαφνικά ένα άλμα στον 21^ο αιώνα. Η επίσημη ομοσπονδιακή υπηρεσία Overseas Private Investment Corp, έχει ένα παράθυρο μία προοπτική σε περίπτωση που παρουσιαστεί ευκαιρία από το 1993, όμως τώρα εκδήλωσε σημαντικό ενδιαφέρον δείγμα ότι στην Αλβανία αλλάζει.

Όσο και αν και φαίνεται παράξενο ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία φαίνεται τελικά ότι θα βοηθήσει αποφασιστικά στην ανάπτυξη της αλβανικής οικονομίας. Η γενικότερη προσπάθεια ανοικοδόμησης της κατεστραμμένης Γιουγκοσλαβίας, θα δημιουργήσει τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την εισροή νέων επενδύσεων, αλλά και ειδικευμένων γνώσεων στη διοίκηση επιχειρήσεων που είναι απαραίτητες στην οικονομία της Αλβανίας. Το μεγαλύτερο όφελος θα προέλθει από το Σύμφωνο για τη σταθερότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, το οποίο έχει υπογραφεί στην Κολωνία στις 10/6/1999 από τις οικονομικά εφτά πιο ισχυρές χώρες του κόσμου μαζί με τη Ρωσία και η οποία επικυρώθηκε από τους διεθνείς οργανισμούς. Βέβαιως το πρόβλημα παραμένει αν θα μπορέσει η Αλβανία να αξιοποιήσει την μεγάλη αυτή ευκαιρία για ριζική αλλαγή και

εκσυγχρονισμό του απαρχαιωμένου οικονομικού συστήματος ή αν εν τέλει το χαμηλό επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης την εμποδίσει να πραγματοποιήσει τις πράγματι μεγάλες ευκαιρίες που της παρουσιάζονται.

Αυτή τη στιγμή το ποσοστό της ανεργίας στην Αλβανία ανέρχεται στο 75%. Το ΔΝΤ προβλέπει ότι στο τέλος του 1999 το ΑΕΠ της χώρας θα διαμορφωθεί στα επίπεδα του 8%. Οι εκτιμήσεις του European Intelligent Unit, προβλέπουν ότι οι πολεμικές επιχειρήσεις που επικράτησαν και στο δεύτερο τρίμηνο του 1999, θα επιφέρουν αρνητικές συνέπειες για την οικονομία, με αποτέλεσμα να εκτιμάται ότι η ανάπτυξη του ΑΕΠ θα κυμανθεί στα επίπεδα του 6% για το 1999.

Η πρόβλεψη του ΔΝΤ, δηλαδή ανάπτυξη του ΑΕΠ 7-8% και με πληθωρισμό ο οποίος θα κυμαίνεται στο 7,1% το 1999 και 5,5% το 2000, έγινε μετά την έγκριση, στα πλαίσια του προγράμματος για μεγαλύτερη δομική προσαρμογή στην Ουάσιγκτον στις 14/6/1999, ενός δανείου 12,9 εκατ. δολαρίων ΗΠΑ προς την Αλβανία και ακόμη από την αύξηση του ορίου των πιστώσεων της κατά 13,1 εκατ. δολάρια και να φθάσει έτσι στα 60,6 εκατ. δοκλάρια.

Η συγκεκριμένη πρόβλεψη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την γρήγορη επιστροφή των προσφύγων στο Κοσσυφοπέδιο έως τις αρχές του 2000, επίσης εξαρτάται από τη διεθνή βοήθεια και τη διάθεση της να καλύψει το κόστος της κρίσης με τους πρόσφυγες, ακόμη από την ανάκαμψη των ξένων επενδύσεων και προφανώς από τη συνέχιση της μεταρρύθμισης με βάση τις εντολές του ΔΝΤ. Πάντως υπάρχει η πιθανότητα να μην μπορέσει να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της η Αλβανία και να μην πραγματοποιήσει την οικονομική μεταρρύθμιση και ιδιαίτερα την πάταξη της διαφθοράς και την αναδιάρθρωση του τραπεζικού τομέα.

Ο βιομηχανικός τομέας θα συνεχίσει να αναπτύσσεται μετά την κρίση του 1997 και οι εταιρείες εξόρυξης θα ευνοηθούν, οι οποίες άλλωστε ήταν πάντα πολύ σημαντικές, με αποτέλεσμα να έχουμε την κατακόρυφη αύξηση της παραγωγής μετάλλων.

Η κάμψη του βιομηχανικού τομέα της Αλβανίας οφείλεται, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, στα υπάρχοντα κεφαλαιουχικά αγαθά του ενεργητικού τα οποία ήταν πολύ απασχαιωμένα ήδη, από τη δημιουργία της βιομηχανίας κατά την προπολεμική κομμουνιστική περίοδο, ή έχουν παλιώσει μετά από εννέα χρόνια αχρηστίας.

Ως παράδειγμα θα αναφέρουμε την αποκατάσταση της μεταλλουργίας Elbasan από μία τουρκική εταιρεία, την Kurum Steel, στο πλαίσιο μίας μακροπρόθεσμης συμφωνίας που έφθανε στο ποσό των 15 εκατ. δολαρίων και με διάρκεια 20 χρόνια. Εδώ θα προσθέσουμε ότι τα 6 μέχρι 10 εκατ. δολάρια θα δαπανηθούν στο διάστημα 1999-2003. Η αρχική παραγωγή των 200.000 τόνων χάλυβα έπεσε στους 20.000 τόνους το 1998. Οι ιδιοκτήτες με τις πιστώσεις από την Παγκόσμια Τράπεζα αύξησαν την προβλεπόμενη παραγωγή για το 2000 στους 200.000 με 250.000 τόνους. Η ανακαίνιση θα ολοκληρωθεί τον Ιούλιο του 2000 και η Kurum σχεδιάζει να παράγει 90.000 τόνους έως το τέλος του 2000 και ελπίζει να πουλά τα προϊόντα της στο Κοσσυφοπέδιο και στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη όταν ξεκαθαριστεί η κατάσταση και αρχίσει η ανοικοδόμηση.

Η Ιταλία και η Ελλάδα ικανοποιούν το μεγαλύτερο μέρος ζήτησης σιδήρου από την Αλβανία, ενώ το Elbasan παρέχει μόνο το 5% της ζήτησης στην εγχώρια αγορά. Επίσης μία άλλη τουρκική εταιρεία η Hayri Ogelman Madencilik, έχει αναλάβει μία μελέτη σκοπιμότητας για το ορυχείο χρωμίου και για ένα εργοστάσιο συγκέντρωσης στο Kalimash και τα ορυχεία στο Vllahane και στο Perllajt, με προοπτική να πραγματοποιηθεί μία μακροπρόθεσμη συμφωνία εκμίσθωσης.

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ				
	1997α	1998β	1999γ	2000γ
Πραγματικό ΑΕΠ	-7,0	8,0	6,0	8,0
Βιομηχανική παραγωγή	-5,6	9,3	7,0	10,0
Τιμές καταναλωτή (κατά μέσο όρο)	33,2	20,7	2,5	4,0
Εξαγωγές εμπορευμάτων (fod/ελεύθερα πάνω από πλοίο) (εκατ. δολάρια)	159	206	250	300
Εισαγωγές εμπορευμάτων(fod/ελεύθερα πάνω από πλοίο) (εκατ. δολάρια)	694	794	1.000	950
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών(εκατ. δολάρια)	-276	-241	-400	-300
% του ΑΕΠ	-11,6	-8,0	-11,5	-9,4
Συναλλαγματική ισοτιμία	148,9	150,6	145,0	150,0

(Λεκ:\$) Ετήσια				
Τέλος του έτους	149,4	140,6	150,0	155,0
α Πραγματικά, β Εκτιμήσεις της ΕΙΥ, γ Προβλέψεις της ΕΙΥ				

4.3. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Τρία είναι τα βασικά πλεονεκτήματα της Αλβανίας:

- 1: Η φτηνή εργατική δύναμη
- 2: Η φυσική ομορφιά των ακτών της και,
- 3: Οι φυσικοί της πόροι.

Το πρώτο χρονικό διάστημα οι ξένοι επενδυτές έμειναν μακριά από αυτές τις ευκαιρίες. Όσοι όμως επιχείρησαν να επενδύσουν αντιμετώπισαν τη διαφθορά, τη γραφειοκρατία και τον κρατικό παρεμβατισμό. Η πορεία των ελληνικών επενδύσεων στην Αλβανία πέρασε μέσα από διάφορες φάσεις και η πορεία, όπως θα φανεί, δεν ήταν μονοσήμαντη. Έτσι στις αρχές της δεκαετίας του '90, η οικονομική πολιτική και η διείσδυση έφερναν αντιμετώπους τον ιδιωτικό τομέα της Ελλάδας με τον τουρκικό σχεδιασμό και προγραμματισμό, τόσο σε κρατικό, όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο, όσο και με τις βλέψεις της γειτονικής Ιταλίας.

Πρώτα θα υπενθυμίσουμε, ότι η αλβανική χώρα μετά την κατάρρευση του προηγούμενου καθεστώτος, βρέθηκε με απαρχαιωμένες δομές αγοράς αλλά και οικονομία και με μία διοίκηση η οποία είχε πολλά προβλήματα και ειδικότερα στον τραπεζικό τομέα όπως αναφέραμε. Η Τουρκία στην αρχή έδειχνε περισσότερο πρακτική και είχε ήδη χορηγήσει πιστώσεις 30 εκατ. δολάρια για να στηρίξει τις εξαγωγές της και με ένα έντονο ενδιαφέρον για συνεργασίες σε βιοτεχνικό αλλά και σε τουριστικό επίπεδο.

Η ελληνική διπλωματική πολιτική βελτίωσε το κλίμα και τις σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες και το έντονο ελληνικό στοιχείο στις νότιες περιοχές δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μία πορεία με θετικά οικονομικά αποτελέσματα. Έτσι έχουμε τις πρώτες βιομηχανικές μονάδες που εγκαθίστανται σε αλβανικό έδαφος όπως, μονάδες κλωστοϋφαντουργίας, ειδών ένδυσης, εργαστήρια υποδημάτων, μεικτές μεταφορικές εταιρείες, επίσης εργοστάσιο επεξεργασίας χυμών αλλά και φρούτων και ακόμη σχέδια που αφορούν τον τουριστικό τομέα, όπως στην

περιοχή των αγίων Σαράντα, τις εξαγωγές μεταχειρισμένων αυτοκινήτων και τέλος επενδύσεις σε βενζινάδικα και σέρβις, ανταλλακτικά και συνάλλαγμα που προβλεπόταν για τον τουρισμό εκείνη την περίοδο το οποίο έφθανε τα 2 εκατ. δολάρια για μια πενταετία και πιο συγκεκριμένα για την περίοδο 1992-1996.

Σύμφωνα με τον Ιωάννη Σαλαβράκο, δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία τα οποία αφορούν τον αριθμό των επιχειρήσεων και το μέγεθος του επενδυτικού τους κεφαλαίου.¹⁸ Τα στοιχεία για το λόγο ότι έρχονται από διαφορετικές πηγές πληροφόρησης, είναι άκρως αντιφατικά και πολύπλοκα.

Έτσι σύμφωνα με τους Κ. Λαμπρόπουλο και Λ. Μαρούδα, την περίοδο του 1992, υπήρχαν τέσσερις μικτές ελληνο-αλβανικές επιχειρήσεις, από τις οποίες οι δύο ανήκαν στις μεταφορές, μία άλλη στον τομέα των υπηρεσιών και μία στην κλωστοϋφαντουργία.¹⁹ Επίσης ο Π. Ερμείδης και ο Α. Αιγυπτιάδης το 1993 υποστήριζαν ότι μέχρι το Νοέμβριο του 1992 12 μικτές ελληνικο-αλβανικές επιχειρήσεις είχαν δημιουργηθεί με συνολικό επενδυτικό κεφάλαιο 12 εκατ. δολάρια, από τα οποία η αλβανική πλευρά είχε συνεισφέρει κατά μέσο όρο το 21%. Οι ίδιοι τονίζουν ότι στον αριθμό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται καμμία από τις 18 επενδυτικές προτάσεις οι οποίες είχαν αποδεκτές μέχρι το τέλος του 1992 από το ΥΠΕΘΟ.²⁰

Το Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών στο τεύχος του Δεκεμβρίου του 1992, ανέφερε ότι με βάση το νόμο 2008/1992, είχαν 34 επενδυτικά σχέδια και είχαν συνολικό κεφάλαιο 4,5 δισεκ. δραχμές. Επίσης το ΕΚΕΜ σε εξαμηνιαία έκθεση τον Αύγουστο του 1993, αναφέρει ότι στην περίοδο των ετών 1991 και 1992 είχαν δημιουργηθεί 64 μικτές επιχειρήσεις, από τις οποίες οι 36 είχαν δημιουργηθεί το 1991 και οι 28 το 1992. Οι ιταλικές επιχειρήσεις αντιστοιχούσαν στο μεγαλύτερο ποσοστό που έφθασε στο 45% και ακολουθούσαν οι ελληνικές με ποσοστό 23%. Όπως αναφέρει ο Ιωάννης Σαλαβράκος αν αυτό αληθεύει τότε στην περίοδο 1991-1992 είχαν δημιουργηθεί μόλις 15 ελληνο-αλβανικές επιχειρήσεις.²¹

Ακόμη η Τράπεζα της Ελλάδας για την περίοδο 1991-1992 εκτιμά ότι 9 επιχειρήσεις είχαν επενδύσει στην Αλβανία. Το συνολικό κεφάλαιο δόθηκε σε

¹⁸ Από Αγορά χωρίς σύνορα, 2(1) 1996.

¹⁹ Από το "Η επιχειρηματική προσέγγιση στις αγορές των βαλκανικών αγορών και της κοινοπολιτείας ανεξάρτητων κρατών". Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1992.

²⁰ Από το "Αλβανία-Βουλγαρία-Ρουμανία: Οικονομικό και εμπορικό περιβάλλον σήμερα" Θεσσαλονίκη, 1993.

²¹ Από το "ΑΓΟΡΑ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ". 2(1), 1996.

δολάρια, μάρκα και δραχμές. Έτσι για δύο επιχειρήσεις το επενδυτικό κεφάλαιο ήταν 118.195.000 δραχμές, για μία άλλη το κεφάλαιο ήταν 141.000 μάρκα και για τις υπόλοιπες έξι ήταν το κεφάλαιο 13.955.477 δολάρια.

Σύμφωνα με τις δικές μας εκτιμήσεις, μέχρι το 1992 στην Αλβανία είχαν επενδυθεί από ξένες επιχειρήσεις 57 εκατ. δολάρια. Τότε όπως και σήμερα τα σκήπτρα τα είχε η Ιταλία, από την οποία είχαν επενδύσει στο έδαφος της Αλβανίας 30 ιταλικές επιχειρήσεις, από την Ελλάδα είχαν επενδύσει 12 επιχειρήσεις, πέντε επιχειρήσεις ήταν γαλλικές, πέντε αμερικανικές και τέλος τρεις γερμανικές. Έως εκείνη την περίοδο δεν είχαν δημιουργηθεί ακόμη ιδιαίτερα σημαντικές επιχειρήσεις στην Αλβανία. Από τις αρχές της δεκαετίας οι Έλληνες επιχειρηματίες ήλπιζαν σε ένα σχέδιο τύπου Μάρσαλ που θα συνεισέφερε η Ευρώπη, ένα σχέδιο που θα δημιουργούσε έργα υποδομής στην Αλβανία. Πρόκειται για μια λογική που επαναφέρεται και σήμερα έστω αν και οι συνθήκες είναι διαφορετικές, βασίζεται όμως στην ίδια αναπτυξιακή λογική συμφερόντων.

Οι επιχειρήσεις που είχαν έως τότε δραστηριοποιηθεί και είχαν ενδιαφέρον ως προς την δυναμική τους ήταν οι εξής:

Ο Όμιλος της εταιρίας ΑΣΠΑΤΕ ΑΤΕΕ. Είναι μια εταιρία στην περιοχή της Κοζάνης με αντικείμενο λειτουργίας τον τομέα συναρμολόγησης Η/Μ εξοπλισμού, και αργότερα επεκτάθηκε σε όλα τα είδη ηλεκτρολογικών και μηχανολογικών και την ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού. Η λογική της επέκτασης γίνεται εμφανής, παρόλες τις μεγάλες δυσκολίες που είχαν οι αλβανικές αγορές, γιατί η Αλβανία δεν είχε νόμους, δεν ήταν οργανωμένη και το λέκ, το αλβανικό νόμισμα, δεν ήταν μετατρέψιμο σε σκληρό νόμισμα. Ήταν από την αρχή μια χώρα με πολλές ευκαιρίες, μια χώρα που το βασικό της χαρακτηριστικό ήταν τα φτηνά εργατικά χέρια, μόλις 200 δρχ την ημέρα ήταν το εργατικό κόστος, και είναι φυσικό να αποτελεί σοβαρή υπόθεση για τους υποψήφιους Έλληνες επενδυτές.

Οι επιχειρηματίες Δ. Κυριακάκος και Κ. Φωτεινάτος κατάφεραν να πάρουν από το Υπουργείο Γεωργίας άδεια για ιχθυοκαλλιέργειες, ενώ βρισκόταν την ίδια περίοδο υπό συζήτηση η δημιουργία ενός εργοστασίου παραγωγής τούβλων στην περιοχή των Τιράνων. Τα προβλήματα που συνάντησαν οι δύο επιχειρηματίες ήταν το πρόβλημα της ιδιοκτησίας της γης και το δεύτερο πρόβλημα ήταν οι χρηματικές συναλλαγές, οι οποίες ενώ τους εδίνοντο από το

Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας αυτές είχαν απαγορευτεί από την Τράπεζα της Ελλάδος.

Ένας άλλος επιχειρηματίας που είχε επενδύσει εκείνη την περίοδο ήταν ο Βασίλης Αναστασιάδης, ο πρόεδρος της Πειραιϊκής Πλεκτοβιομηχανίας. Ο λόγος ήταν η λογική ότι το ένδυμα είναι ένας τομέας που θα μπορούσε εύκολα κάποιος να επενδύσει στην Αλβανία. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος ήταν η μίσθωση μιας μονάδας 3000 μέτρων στους Άγιους Σαράντα για την παραγωγή των προϊόντων του.

Η καπνοβιομηχανία Παπαστράτος είναι μια άλλη εταιρία που έχει δώσει παρόν στη γειτονική χώρα. Επίσης άλλες εταιρίες όπως η ΚΟΡΕΛΚΟ, η εταιρία χημικών "Hadjitucas SA", που είναι εταιρία χημικών, ο Γιάννης Καπράλλος πρόεδρος της ομώνυμης εταιρίας ξυλεμπορίας, ο Χαρ. Ανδρίτσος γενικός διευθυντής των οικονομικών του MINION, ο Γιώργος Παϊτατζόγλου διευθυντής marketing της Atlas Atlacol. Αυτές ήταν οι βασικότερες επιχειρήσεις της πρώτης περιόδου και οι οποίες αντιμετώπισαν τα προβλήματα που προαναφέραμε.

Για το 1993 τα στοιχεία έχουν ως ακολούθως:

Ο Π. Ερμείδης και ο Α. Αιγυπτιάδης το 1993, υποστηρίζουν ότι τον Απρίλιο του 1993, είχαν δημιουργηθεί 70 ελληνικο-αλβανικές μικτές επιχειρήσεις από τις οποίες οι 30 ήταν εμπορικές. Αυτό σημαίνει, σύμφωνα πάντα με τους ίδιους, ότι 40 επιχειρήσεις είχαν δημιουργήσει άμεσες επενδύσεις στην Αλβανία.

Την ίδια περίοδο και στις 5/4/1993 το ΥΠΕΘΟ δίνει ως εκτίμηση τον αριθμό των 36 επιχειρήσεων, συνολικά μικτές και θυγατρικές, με επενδυτικό κεφάλαιο επενδυμένο σε δολάρια, σε μάρκα και σε δραχμές. Έτσι συνολικά στον κατάλογο του ΥΠΕΘΟ υπάρχουν 7 επιχειρήσεις με επενδυμένο κεφάλαιο 16.254.538 δολάρια ΗΠΑ, 22 επιχειρήσεις με κεφάλαιο 2.477.670.000 δραχμές και μία επιχείρηση με κεφάλαιο 141.000 γερμανικά μάρκα. Για το κεφάλαιο των υπόλοιπων επιχειρήσεων δεν υπάρχουν στοιχεία. Συνολικά για το 1993 το ΥΠΕΘΟ εκτιμούσε ότι είχαν δημιουργηθεί 33 νέες επιχειρήσεις με συνολικό κεφάλαιο 5.353.415.200 δραχμές. Από αυτά τα 951.582.000 προέρχονταν από κυβερνητικές επιχορηγήσεις. Αρκετά αποκαλυπτικό όταν εκείνη την περίοδο, το βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας ήταν η λιτότητα, οι περιορισμένες κρατικές δαπάνες για να μειωθούν τα ελλείμματα και η αυξημένη φορολογία.

Γίνεται φανερό ότι, από το 1993 και μετά η κατάσταση διαρκώς μεταβάλλεται. Εκείνη την περίοδο οι ελληνικές επιχειρήσεις ακολουθούν μια δυναμική πορεία και στη γειτονική Αλβανία, σύμφωνα με τις δικές μας εκτιμήσεις, εγκαθίστανται 75 περίπου ελληνοαλβανικές μικτές επιχειρήσεις με αποτέλεσμα να μετατραπεί η Ελλάδα μέχρι το Μάρτιο του 1994 σε δεύτερη μεγαλύτερη επενδυτική δύναμη στη χώρα, αυτή μετά την Ιταλία. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1994 εγκαθίστανται 99 ελληνοαλβανικές επιχειρήσεις με ύψος επενδυμένου κεφαλαίου 120 εκατ. δολάρια. Από αυτές οι 20 μόνο δραστηριοποιούνται στον χώρο της βιομηχανίας. Ο αριθμός των ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιήθηκαν εκείνη την εποχή στην Αλβανία ήταν 55 και το συνολικό επενδυμένο κεφάλαιο ήταν 85,7 εκατ. δολάρια. Οι 45 ανήκουν στον χώρο της βιομηχανικής γεωργίας και δημόσιων έργων και απασχολούν 15.000 άτομα. Το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων γίνεται σε φασόν, αλλά υπήρχαν και δύο σημαντικές επιχειρήσεις στη Βόρεια Αλβανία που ήταν τομείς αγροτικής παραγωγής. Επίσης είχαν δημιουργηθεί από τους Έλληνες επιχειρηματίες και επενδύσεις με κυλινδρόμυλους άλευρους, που κάλυπταν τις ανάγκες του 10% του αλβανικού λαού. Εκείνες οι ελληνικές επιχειρήσεις που είναι ως επί το πλείστον μικτές δραστηριοποιούνται στους τομείς του εμπορίου, της τουρισμού, της μεταποίησης, της γεωργίας, των μεταφορών και ακόμη στον τομέα της παροχής υπηρεσιών. Ενδεικτικά θα αναφέρω την ελληνοαλβανική μικτή επιχείρηση Kavex Fier Tobacco Co, που δραστηριοποιείται στον αγροτικό τομέα, την ALFAN A.E και την CORDON S.A. στον τομέα των ενδυμάτων και υποδημάτων, τη ΔΟ.ΜΟ.ΜΕΤ. ΕΠΕ, την Ελαιουργία Χειμαράς ΕΠΕ, και την εταιρία NAFTILOS MARITIME LTD η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα των ναυτιλιακών υπηρεσιών και του εμπορίου και η οποία τέλος εγκαινίασε υποκατάστημα στα Τίρανα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκδήλωση της ΔΕΗ για να πραγματοποιήσει επένδυση στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας. Εκείνη την περίοδο βρισκόταν σε εξέλιξη το θέμα της ίδρυσης ελληνοαλβανικής τράπεζας με έδρα τα Τίρανα. Το όνομα ήταν APOLLONIA BANK, με σκοπό να μετέχουν κατά 60% η Τράπεζα Αττικής και Έλληνες επιχειρηματίες που έχουν δραστηριότητες και συμφέροντα στην περιοχή και κατά 40% Αλβανοί επιχειρηματίες, με συμμετοχή διεθνών πιστωτικών ιδρυμάτων που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον.

Το 1993 είχαν εγκριθεί από το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας 50 ελληνικές επενδύσεις περίπου και απολάμβαναν τα κίνητρα της τέταρτης ζώνης του τότε ισχύοντος επενδυτικού νόμου, 7594/4.8.92. Από αυτές τις 50, οι 16 εγκρίθηκαν το δεύτερο εξάμηνο του 1993 και το συνολικό ύψος ανήλθε σε 1,3 δισεκ. δραχμές περίπου. Στην ουσία επρόκειτο για μικρές επιχειρήσεις σε τομείς εντάσεως εργασίας. Οι δύο μεγαλύτερες από αυτές αφορούσαν τον τομέα επεξεργασίας καπνού και ήταν ύψους 128 εκατομμυρίων. Συγκεκριμένα οι ελληνικές επιχειρήσεις που εγκρίθηκαν από το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας ήταν οι ακόλουθες:

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ- Β' ΕΞΑΜΗΝΟΥ 1993						
Α/Α	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	ΤΟΠΟΣ ΕΓΚ/ΣΗΣ	ΥΨΟΣ ΕΠ/ΣΗΣ	ΥΨΟΣ ΕΠ/ΣΗΣ	ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
1	ΗΡΑ ΕΠΕ	ΠΛΕΚΤΗΡΙΟ	ΚΟΡΥΤΣΑ	69.230	24.230	32
2	ΜΙΚΑ ΚΟΡΣΑ ΑΕ ΚΑΠΝΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΑΕ	ΕΠΕΞΕΡΓ. ΚΑΠΝΟΥ	ΚΟΡΥΤΣΑ	128.410	35.000	250
3	CORDON SA	ΕΝΔΥΜΑΤΑ	ΚΟΡΥΤΣΑ	81.500	28.525	400
4	SUPER ΒΕΤΟΝ	ΟΙΚΟΔ. ΥΛΙΚΑ	ΑΓ.ΣΑΡΑΝ ΤΑ	65.000	22.750	65
5	KOR EXPORT SA	ΕΝΔΥΜΑΤΑ	ΚΟΡΥΤΣΑ	82.000	28.700	100
6	PRIVE LTD	ΕΝΔΥΜΑΤΑ	ΑΡΓ/ΣΤΡΟ	68.000	23.800	45
7	ΑΦΟΙ Π.ΣΙΕΡΡΟΥ ΑΕ	ΕΞΑΡΤ. ΑΝΤΑΛΛΑ	ΑΡΓ/ΣΤΡΟ	54.000	18.900	25
8	ΑΝΤΕΚΟ ΤΕΧΤΙΛΕΣ	ΕΝΔΥΜΑΤΑ	ΚΟΡΥΤΣΑ	79.500	27.825	70
9	ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΑ ΧΕΙΜΑΡΑΣ ΕΠΕ	ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ	ΧΕΙΜΑΡΑ	100.000	35.000	4
10	ΑΚΤΙΟΝ ΕΠΕ	ΕΝΔΥΜΑΤΑ	ΚΟΡΥΤΣΑ	60.906	22.717	212
11	ΑΦΟΙ ΒΕΛΛΑΝΗ ΑΕΒΕ	ΚΛΩΣΤ/ΡΓΙΑ	ΒΙΛΙΣΗΤ	70.000	24.500	67
12	ΤΕΧΝΟΛΙΤ ΑΕ	ΕΤ. ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ	ΤΙΡΑΝΑ	125.000	35.000	11
13	ΕΥΡΟΦΟΟΔ ΓΡΟΥΠ	ΤΥΡΟΚΟΜΕΙΟ	ΑΓ. ΣΑΡΑΝΤΑ	57.000	19.950	6
14	ΕΥΡΟΦΟΟΔ ΓΡΟΥΠ	ΠΑΣΤΕΡΙΩΣΗ ΓΑΛΑΚΤΟΣ	ΑΓ. ΣΑΡΑΝΤΑ	83.000	29.000	11
15	Ν.Γ. ΚΑΒΕΞ ΑΕ	ΕΠΕΞ/ΣΙΑ ΚΑΠΝΟΥ	ΕΛΒΑΣΑΝ	126.000	35.000	120
16	ΣΗΚΕΝ ΦΑΡΜ ΣΑ	ΠΑΧ/ΣΗ ΝΕΟΣΣΩΝ	ΔΕΛΒΙΝΟ	75.750	26.500	7

	ΣΥΝΟΛΟ	1.327.296	437.397	1443
--	--------	-----------	---------	------

Όμως στις 2.11.93 το κοινοβούλιο της Αλβανίας ψήφισε καινούργιο νόμο για τις ξένες επενδύσεις ο οποίος τροποποιούσε σημαντικά τον μέχρι τότε ισχύοντα νόμο για τις ξένες επενδύσεις δηλ τον 7594/4.8.1992. Ανάμεσα στα βασικά σημεία του νέου νόμου περιλαμβάνονται και τα εξής:

Πρώτον, ο ορισμός των εννοιών του ξένου επενδυτή, της ξένης επένδυσης, των διαφορών που προκύπτουν από την ξένη επένδυση και των εσόδων της ξένης επένδυσης.

Δεύτερον, η κατάργηση της εξουσιοδότησης από τις αρμόδιες κρατικές αρχές, δηλαδή το Υπουργικό Συμβούλιο, υπουργείο Εμπορίου και τοπικές αρχές, για τη λειτουργία της ξένης επένδυσης.

Τρίτον, η απαγόρευση της κρατικοποίησης ή απαλλοτρίωσης των ξένων επενδύσεων.

Τέταρτον, δίνει πλέον τη δυνατότητα του επαναπατρισμού των χρηματικών ποσών τα οποία συνδέονται με την επένδυση, όπως είναι τα κέρδη, τα ποσά τα οποία προκύπτουν από συμβατικές υποχρεώσεις και από εξόφληση δανείων και τόκων, έσοδα από την μερική ή ολική πώληση της επένδυσης, αποζημίωση από ενδεχόμενη απαλλοτρίωση ή κρατικοποίηση της επένδυσης, όπως και άλλα ευνοϊκά μέτρα για τις ξένες επενδύσεις.

Πέμπτον, η επίλυση των διαφορών μεταξύ του ξένου επενδυτή και της αλβανικής ιδιωτικής ή κρατικής επιχείρησης με τον τρόπο που έχουν ορίσει την προγενέστερη συμφωνία τους. Σε διαφορετική περίπτωση επιλύεται από το αρμόδιο αλβανικό δικαστήριο.

Όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αλβανία το 1993, παρουσίασε σημαντική αύξηση ο όγκος των εξαγωγών της Ελλάδας της Ελλάδας προς την Αλβανία σε σχέση με το 1992. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι προϊόντα όπως τρόφιμα και ζώα, ποτά και καπνός, και ακόμη προϊόντα όπως μηχανήματα και μεταφορικά μέσα, η αξία των εξαγωγών τριπλασιάστηκε σε σχέση με το 1992. Με αριθμούς αυτό μεταφράζεται, όπως ότι ενώ κατά το πρώτο επτάμηνο του 1993 η αξία των ελληνικών εξαγωγών στην Αλβανία έφτασε τις 59477 χιλιάδες δολάρια, η αξία των εισαγωγών δεν ξεπέρασε τις 7342 χιλιάδες δολάρια. Επομένως, το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας προς την Αλβανία παρουσίασε ένα πλεόνασμα το οποίο έφθασε τα 52 εκατ. δολάρια.

Με τα στοιχεία που διαθέτουμε για το 1993, η συνολική αξία των επενδύσεων από τους ξένους επιχειρηματίες προς την Αλβανία, δεν ξεπέρασε τα 135,8 εκατ. δολάρια. Οι επενδύσεις αυτές απορροφήθηκαν στη δημιουργία 116 επιχειρήσεων. Όσον αφορά την κατάταξη, πρώτη ήταν η Ιταλία, δεύτερη ήταν η Ελλάδα, τρίτη ήταν η Γερμανία, εν συνεχεία ακολουθούσε η Γαλλία και κατόπιν οι υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Τουρκία διέθετε μια μικτή επιχείρηση στην Αλβανία και βρισκόταν στη 12^η θέση στον τομέα του ύψους του επενδυμένου κεφαλαίου. Το 1993 ψηφίστηκε ο νόμος για τις ξένες επενδύσεις στις 2-11-93, με αποτέλεσμα τη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος και την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των ξένων επιχειρήσεων.

Η Ελλάδα και η Αλβανία υπέγραψαν τον Ιανουάριο το Διεθνές Διακρατικό Πρωτόκολλο Επιστημονικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας (1994-1996). Αυτό προβλέπει την κατασκευή οδικής αρτηρίας που θα συνδέει το Δυρράχιο, την Αυλώνα, την Κακαβιά και τα Ιωάννινα, την κατασκευή σταθμού υδροηλεκτρικής ενέργειας στον ποταμό Vjosa, την παροχή μιας προϋπάρχουσας ελληνικής πίστωσης 23 εκατ. δολάρια και την κατάργηση διπλής φορολόγησης.

Εκείνο το οποίο έχει κατά την γνώμη μου ιδιαίτερη σημασία, είναι ότι και για το 1994 τα στοιχεία που υπάρχουν είναι και πάλι αλληλοσυγκρουόμενα. Πιο συγκεκριμένα, σε δελτίο τύπου της ελληνικής πρεσβείας στα Τίρανα τον Ιανουάριο του 1994, αναφέρεται ότι στο άμεσο μέλλον θα επενδυθούν από ελληνικές επιχειρήσεις στην Αλβανία πάνω από 6,5 δισεκ. δραχμές, ενώ μέχρι εκείνη την περίοδο η πρεσβεία εκτιμούσε ότι ο αριθμός των ελληνικών επιχειρήσεων οι οποίες είχαν επενδύσει στην Αλβανία ήταν 40.

Η καθηγήτρια Λούκα Κατσέλη σε ομιλία της στη Θεσσαλονίκη τον Απρίλιο του 1994 δίνει τον αριθμό των 75 μικτών επιχειρήσεων επιβεβαιώνοντας την άποψη μας αλλά για το 1993. Να σημειωθεί δε, ότι δεν έκανε καμία αναφορά σε θυγατρικές και εκτιμούσε το συνολικό επενδυμένο κεφάλαιο σε 25,5 εκατ. δολάρια. Ο Νικόλαος Ευθυμιάδης, ο πρόεδρος του ΣΒΒΕ εκείνη την περίοδο, μιλώντας στο ίδιο συνέδριο εκτίμησε τον αριθμό των ελληνο-αλβανικών επιχειρήσεων σε 99 με συνολικό επενδυμένο κεφάλαιο 120 εκατ. δολάρια, χωρίς να αναφέρει και πάλι τον αριθμό των θυγατρικών επιχειρήσεων.

Τον Ιούνιο του 1994 η Δρ. Κοππά αναφέρει ότι υπάρχουν 99 μικτές ελληνο-αλβανικές επιχειρήσεις οι οποίες έχουν συνολικό κεφάλαιο 120 εκατ. δολάρια. Από αυτές οι 20 μόνο ανήκουν στη βιομηχανία. Ακόμη προσθέτει ότι υπάρχουν

άλλες 55 θυγατρικές επιχειρήσεις με συνολικό κεφάλαιο 85,7 εκατ. δολάρια και ότι από αυτές οι 45 βρίσκονται στη αγροτοβιομηχανία και στον τομέα των δημόσιων έργων.²²

Το ΥΠΕΘΟ από την άλλη αναφέρει ότι μέχρι τον Δεκέμβριο του 1994, ο αριθμός των ελληνικών επιχειρήσεων ήταν 100 με συνολικό κεφάλαιο 25,5 εκατ. δολάρια. Η εκτίμηση του ΟΠΕ για την ίδια περίοδο είναι ότι έχουν επενδυθεί 100 επιχειρήσεις με συνολικό επενδυμένο κεφάλαιο πάνω από 50 εκατ. δολάρια.

Μέχρι τον Μάρτιο του 1995 η διεθνής επιχειρηματική διείσδυση είχε τη μορφή συμπράξεων με κρατικές επιχειρήσεις και σε μικρότερο βαθμό τη μορφή ανάπτυξης δεσμών συνεργασίας με ιδιωτικές εταιρίες. Από το σύνολο των επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν στην Αλβανία από ξένους επιχειρηματίες, το 2% αφορά τουριστικές δραστηριότητες, το 21% την ανάπτυξη βιομηχανίας τροφίμων, το 15% τον κλάδο των κατασκευών, ακόμη το 12% αφορά την ανάπτυξη της ελαφράς βιομηχανίας και το 8% τις μεταφορές. Την πρώτη θέση ανάμεσα από τους εμπορικούς εταίρους εξακολουθεί να την έχει η Ιταλία, από την οποία το 1/3 των εισαγωγών της προέρχεται από την Αλβανία. Θεωρώ σημαντικό να σημειώσουμε ότι τον αποκλειστικό έλεγχο των αλβανικών ακτών οι οποίες είναι σημαντικός πόλος για τους τουρίστες τον έχουν αποκτήσει οι Ιταλοί. Μετά τους Ιταλούς ακολουθούν οι Έλληνες επιχειρηματίες οι οποίοι επικεντρώνουν την προσοχή τους στην εμπορία τροφίμων, όπως και στην κατηγορία της ένδυσης και της υπόδυσης.

Ο Στέργιος Μπαμπανάσης δίνει τα εξής στοιχεία:

“Στην Αλβανία έχουν εγκατασταθεί περίπου 150 ελληνικές επιχειρήσεις. Αναπτύσσουν επιχειρηματική δραστηριότητα κυρίως στους τομείς του εμπορίου, της βιομηχανίας και δευτερευόντως στους τομείς των υπηρεσιών και της γεωργίας. Το συνολικό ελληνικό επενδυμένο κεφάλαιο ανερχόταν το 1995 σε 120 εκατ. USD. Η Ελλάδα κατείχε τη δεύτερη θέση στις επενδύσεις στην Αλβανία μετά την Ιταλία. Ακολουθούσαν η Αυστρία, η Γερμανία, και οι ΗΠΑ. Με βάση το νόμο 2008/92 έχουν επιχορηγηθεί στην τριετία 1993-1995 79 ελληνικές επιχειρήσεις για την υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων στην Αλβανία. Το συνολικό ύψος των επενδύσεων των επιχειρήσεων αυτών ανερχόταν σε 43 εκατ. USD”.²³

²² Από το “Βαλκάνια και ελληνικές προοπτικές. Αθήνα 1994.

²³ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήσ, 1997. Σελίδα 168.

Πιο κάτω ο Στέργιος Μπαμπανάσης δίνει τα εξής ενδιαφέροντα στοιχεία:

“Η Αλβανία διαθέτει χρώμιο, χαλκό, νικέλιο, πετρέλαιο και λιγνίτη.....

Η Αλβανία παρουσιάζει σημαντικές επιχειρηματικές δυνατότητες και προοπτικές κυρίως του γεγονότος ότι ξεκινάει από πολύ χαμηλό επίπεδο. Είναι ιδιαίτερα σημαντικές οι επιχειρηματικές ευκαιρίες στον τομέα του πετρελαίου, των τηλεπικοινωνιών, των υποδομών και του τουρισμού. Υπάρχει έντονος ανταγωνισμός των ξένων επιχειρήσεων για την κατάκτηση της αλβανικής αγοράς. Οι ξένες επενδύσεις το 1994 έφθασαν τα 200 εκατ. δολάρια. Η Shell και η Agip σκοπεύουν στην εκμετάλευση του νέου κοιτάσματος πετρελαίου στην Αδριατική. Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών έχουν διεισδύσει η ALCATEL και άλλες εταιρείες. Ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος είναι η Ιταλία με 500 ιταλοαλβανικές επιχειρήσεις. Ακολουθεί η Ελλάδα με 150 ελληνοαλβανικές επιχειρήσεις.

Οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας σημειώνουν δυναμική αύξηση τα τελευταία χρόνια. Στην περίοδο 1990-1995 π.χ. οι ελληνικές εξαγωγές αυξήθηκαν από 17,8 εκατ. δολάρια σε 261,2 εκατ. δολάρια, ενώ οι εισαγωγές από την Αλβανία από 12,2 εκατ. δολάρια ανήλθαν σε 37,5 εκατ. δολάρια. Το εμπορικό ισοζύγιο παρουσιάζει πλεόνασμα για την Ελλάδα.

Πίνακας
Εμπορικά Ισοζύγια Ελλάδας με Αλβανία

Χώρα	σε εκατ. δολάρια			%				%				%	
		1990	1991	91/90	1992	92/91	1993	93/92	1994	94/93	1995	95/94	1996*
Αλβανία	Ισοζύγιο	5,6	0,4		23,2		110,9		177,9		223,7	25,7	184,7
	Εισαγωγές	12,2	11,8	-3,3	18,0	52,5	15,4	-14,4	35,3	129,2	37,5	6,2	24,6
	Εξαγωγές	17,8	12,2	-31,5	41,2	237,7	126,3	206,6	213,2	68,8	261,2	22,5	209,3
	Όγκος εμπορίου	30,0	24,0	-20,0	59,2	146,7	141,7	139,4	248,5	75,4	298,7	20,2	233,9

* Προσωρινά στοιχεία Ιανουαρίου - Αυγούστου 1996 (\$ = 236,834 δραχμές)

Πηγή : - ΕΣΥΕ

- ΥΠΕΘΟ

Η Ελλάδα εξάγει στην Αλβανία κυρίως λάδια από πετρέλαιο, μπίρα και τσιγάρα ενώ εισάγει κουτιά, κιβώτια, δοχεία, ηλεκτρική ενέργεια και σαλιγκάρια. Θεαματική αύξηση παρουσιάζει η τηλεφωνική κίνηση μεταξύ Ελλάδας και

Αλβανίας, γεγονός που εξηγείται κυρίως από τη μαζική μετανάστευση Αλβανών προς την Ελλάδα.”²⁴

Με τα συγκεκριμένα στοιχεία συμφωνεί και το ΥΠΕΘΟ. Εκείνο που απομένει να προσθέσουμε είναι ότι οι 79 επιχειρήσεις έχουν επενδύσει στην Αλβανία το συνολικό ύψος των 10 δισεκ. δραχμών, που αντιστοιχούν σε 43 εκατ. δολάρια. Κατά το ΥΠΕΘΟ οι επενδύσεις αυτές δημιούργησαν 6.500 νέες θέσεις εργασίας στην Αλβανία και κατανομή τους έχει ως εξής:

Δευτερογενής τομέας: 92,3%.

Πρωτογενής τομέας: 6,3%.

Υπηρεσίες: 1,4%.

Γίνεται αντιληπτό αυτό που αναφέραμε και προηγουμένως ότι σε γενικές γραμμές υπάρχει μία σύγχυση για το μέγεθος των επενδεδυμένων ελληνικών κεφαλαίων στην Αλβανία. Το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζει όλες τις χώρες των Βαλκανίων, αλλά και της υπόλοιπης Ανατολικής Ευρώπης και οφείλεται στη σύγχυση μεταξύ των επιχειρήσεων οι οποίες έχουν δραστηριοποιηθεί σε αυτές τις χώρες. Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις στην Ανατολική Ευρώπη, ανεξάρτητα με τον τρόπο που εισέρχονται στις συγκεκριμένες αγορές, που σημαίνει ανεξάρτητα αν έχουν εμπορικό χαρακτήρα, δραστηριοποιούνται κυρίως στον τριτογενή τομέα, δηλαδή κυρίως αναπτύσσουν επενδύσεις οι ασφαλιστικές εταιρείες, οι εταιρείες μελετών, κ.λ.π. Γίνεται αντιληπτό ότι μόνο μεγάλες και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις πραγματοποίησαν άμεσες επενδύσεις.

Το 1997 η Αλβανία οικονομία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τα εμβάσματα των 500.000 Αλβανών μεταναστών και λαθρομεταναστών, οι οποίοι κυρίως βρίσκονται στην Ελλάδα, τα οποία ανέρχονται σε ένα δισεκ. δολάρια το χρόνο. Ένα μεγάλο μέρος λεηλατήθηκε από την ανεπίσημη αγορά συναλλάγματος και τις “πυραμίδες”. Η κρίση που επήλθε από την κατάρρευση της ανεπίσημης αγοράς συναλλάγματος είχε ορισμένες επιπτώσεις και στους Έλληνες επιχειρηματίες. Για να γίνει κατανοητό αυτό θα αναφερθούμε στις επιχειρήσεις που είχαν και την πλέον άμεση συμμετοχή στα γεγονότα. Η ΜΗΧΑΝΙΚΗ είναι μία από τις εταιρείες που πρόλαβαν τα γεγονότα και απέσυραν όλα εκείνα τα σοβαρά και δαπανηρά περιουσιακά στοιχεία που διέθεταν στην Αλβανία και κυρίως μιλάμε για μηχανήματα. Στον κατασκευαστικό τομέα οι υπόλοιπες

²⁴ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήση Σελίδα 230-233.

ελληνικές επιχειρήσεις, ήταν η ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ και ΓΕΝΕΡ. Όσον αφορά για τη ΓΕΝΕΡ, η τύχη των περιουσιακών της στοιχείων βρίσκονταν στα χέρια των τοπικών επιχειρήσεων με τις οποίες συνεργάζονταν μέχρι εκείνη τη στιγμή, καθώς είχαν αποχωρήσει όλα τα στελέχη της. Το ίδιο ακριβώς έγινε και με τα στελέχη των εταιρειών ΜΗΧΑΝΙΚΗ και ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ. Το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως αντιμετώπισε η εταιρεία ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ και ο λόγος είναι ότι διαθέτει ένα εξοπλισμό ο οποίος φθάνει στα 5,1 εκατ. δολάρια. Η συγκεκριμένη εταιρεία εκείνη τη περίοδο είχε αναλάβει την κατασκευή των μεγαλύτερων έργων στη χώρα και σ'αυτή τη φάση δεν μπορούσε να μεταφέρει τα μηχανήματα στην Ελλάδα. Επρόκειτο για ένα εξοπλισμό που βρισκόταν διάσπαρτος σε τρία εργοτάξια στην Αλβανία και πιο συγκεκριμένα, τα δύο βρίσκονταν στα Τίρανα και το άλλο στη Μπουστρίτσα που είναι κοντά στα σύνορα με τη ΠΓΔΜ. Το μεγαλύτερο εργοτάξιο βρισκόταν στο αεροδρόμιο των Τιράνων, το οποίο βρισκόταν υπό φρούρηση από ένοπλους Αλβανούς που είχε μισθώσει η εταιρεία, ενώ για το εργοτάξιο της Μπουστρίτσα την επιτήρηση την ανέλαβε η τοπική αστυνομία. Εδώ θα σημειώσουμε ότι παρεμφερείς τρόπους διαφύλαξης των περιουσιακών τους στοιχείων χρησιμοποίησαν και άλλες επιχειρήσεις που αντιμετώπισαν ανάλογο πρόβλημα. Σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι, στο σύνολο των τεχνικών εταιρειών οι ζημιές που υπολογίζονται σε μηχανήματα και εξοπλισμό είναι περίπου 1,5 δισεκ. δραχμές. Επίσης σε δύο εργοστάσια ραφής των ελληνικών πλεκτοβιομηχανιών ΤΡΙΚΟΤΙΝ και LAPEN, ύστερα από επιθέσεις των Αλβανών αφαιρέθηκαν μηχανήματα, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα την αστάθεια του οικονομικού περιβάλλοντος της χώρας και την ικανότητα της αλβανικής "μαφίας" να επηρεάζει την επενδυτική προσπάθεια των επιχειρήσεων. Το σημαντικότερο όμως γεγονός είναι ότι παρότι υπήρξαν αυτές οι τραγικές εξελίξεις οι περισσότερες εταιρείες παρέμειναν στη γειτονική χώρα και με την αποκατάσταση του κλίματος και την σταθεροποίηση του οικονομικού περιβάλλοντος αποφάσισαν να συνεχίσουν και να επεκτείνουν την δραστηριότητα τους. Σε αυτό το σκεπτικό συνετέλεσε και η συνάντηση που είχαν οι εκπρόσωποι της Ελληνοαλβανικής Επιχειρηματικής Ένωσης με τον Αλβανό πρωθυπουργό Μπασκίμ Φίνο τον Μάρτιο του 1997 στα Τίρανα. Οι Έλληνες επιχειρηματίες είχαν ζητήσει από τον Αλβανό πρωθυπουργό να υπάρξει δυνατότητα διευκόλυνσης των δραστηριοτήτων των ελληνικών επιχειρήσεων. Ο Μπασκίμ Φίνο αποδέχτηκε την πρόσκληση και δεσμεύτηκε να

συμβάλλει στη συνεργασία της Ελληνοαλβανικής Ένωσης. Η Ελλάδα έχει συμπεριλάβει την Αλβανία στις διατάξεις του αναπτυξιακού νόμου 1892/90 που αφορά την επιδότηση των επιχειρήσεων. Έτσι έχουμε 150 ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες το 92,3% του κεφαλαίου τους είναι επενδεδυμένο στο δευτερογενή τομέα, το 6,3% στον πρωτογενή τομέα και τέλος το 1,4% στον τριτογενή τομέα.

Στις κρισιμότερες επενδύσεις η κατάσταση έχει ως εξής:

Η “Καπνική Μιχαηλίδης” έχει εξαγοράσει δύο αλβανικά εργοστάσια και εκμεταλλεύεται μεγάλες εκτάσεις καλλιέργειας καπνού. Σημαντικές δραστηριότητες έχει αναπτύξει και η καπνοβιομηχανία “Παπαστράτος”. Η εταιρεία “Κ.Ι. Σαραντόπουλος” κατασκευάζει δρόμους, γέφυρες και κτίρια. Εκείνη την περίοδο διεκδικούσε και την κατασκευή των οδικών αξόνων Τιράνων-Ελμπασάν και Ρογκοζίνας-Κακαβιάς. Έχασε όμως, το έργο της κατασκευής της βιομηχανικής ζώνης του Δυρραχίου από Ιταλική εταιρεία. Αυτή την περίοδο συμμετέχει υπερβολικά στην κατασκευή του αεροδρομίου των Τιράνων και θέτει σαν σημαντικό στόχο την εξαγορά ενός εργοστασίου τσιμέντου στο Ελμπασάν. Η τεχνική εταιρεία GENEP ανέλαβε την προμήθεια και την εγκατάσταση αντλιών σε 19 αντλιοστάσια σε όλη την Αλβανία. Την ίδια περίοδο ξεκινά και την διαδικασία ανέγερσης ενός συγκροτήματος κατοικιών στα Τίρανα, ενώ προχωράει και στη δημιουργία μιας βιομηχανίας μαζί με μια αλβανική εταιρεία που θα είναι κοινή. Αποκλείστηκαν όμως από τον Μπερίσα οι ελληνικές επιχειρήσεις από τις τηλεπικοινωνίες, γιατί θεωρείται ότι ο τομέας αυτός έχει στρατηγική σημασία για την Αλβανία. Αλλά αυτό υπήρξε και σαν αποτέλεσμα του κλίματος έντασης που επικρατούσε τρία χρόνια πιο μπροστά και από τη γενικότερη αρνητική στάση που κρατούσε ο Μπερίσα προς την Ελλάδα. Όμως τόσο ο ΟΤΕ όσο και η θυγατρική του Hellascom, η Intracom, η Siemens Hellas, Alcatel Hellas, και Fulgon κατάφεραν να διεισδύσουν στην αλβανική αγορά. Στον τομέα της ενέργειας έχουμε το σχέδιο επέκτασης του αγωγού φυσικού αερίου προς την Αθήνα, προφανώς με την άδεια της ΔΕΗ ώστε ο αγωγός να μπορέσει να φθάσει στην Πτολεμαίδα. Η εταιρεία του ομίλου Κοπελούζου “Προμηθέας Gaz” είχε συμφωνήσει καταρχήν με την αλβανική κυβέρνηση. Στον τραπεζικό τομέα τώρα είχαν ιδρύσει υποκαταστήματα η Εθνική Τράπεζα και η Τράπεζα Πειραιώς.

Η επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη στην Αλβανία το 1997, συνέπεσε χρονικά με την κατακόρυφη άνοδο του ελληνικού αλλά και ξένου επιχειρηματικού ενδιαφέροντος για την Αλβανία, γιατί:

A: Η Διεθνής τράπεζα εκπόνησε την πρώτη φάση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος για την ανασυγκρότηση της ιδιωτικής βιομηχανίας στην Αλβανία. Η Διεθνής Τράπεζα ανέθεσε στην Banka Tirana και στην Αλβανοϊταλική Τράπεζα, τη χορήγηση προς τις επιχειρήσεις στην Αλβανία, ενός συμβολικού συμβολαίου ύψους 10 εκατ. δολαρίων, με τραπεζικά κριτήρια. Παράλληλα, οργανώνεται σύστημα πλήρους ασφαλιστικής κάλυψης των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Αλβανία.

B: Οι ελληνικές τράπεζες μπαίνουν με δυναμικό τρόπο στο παιχνίδι για την ανασυγκρότηση της αλβανικής οικονομίας, αφού από τον Νοέμβριο του ίδιου έτους χορηγούνται δάνεια και στις ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην Αλβανία. Με αυτή τη λογική μία νέα τράπεζα πέρα από τις προϋπάρχουσες δραστηριοποιείται στην περιοχή και συγκεκριμένα η τράπεζα Πίστεως.

Γ: Η Αλβανική κυβέρνηση προκειμένου να δώσει κίνητρα στις νέες επενδύσεις, απαλλάσσει για ένα χρόνο τους νέους επιχειρηματίες που επενδύουν στη χώρα από την υποχρέωση της καταβολής φόρου εισαγωγής μηχανολογικού εξοπλισμού, ο οποίος είναι ισοδύναμος με το 7% των μηχανημάτων που εισάγονται στην Αλβανία.

Πρόκειται για εξελίξεις που αποδεικνύουν το επιχειρηματικό κλίμα που επικρατεί στην Αλβανία, και έχουν ως αποτέλεσμα να προσελκύσουν την ανεπτυγμένη δύση. Εκτός αυτού είναι και ένας τρόπος για την αποκατάσταση των πληγέντων Ελλήνων επενδυτών από τις ταραχές και την κρίση της παράνομης αγοράς συναλλάγματος που υπήρξε τον χειμώνα του 1997. Έτσι η ελληνική κυβέρνηση προσέφερε βοήθεια προς την Αλβανία με δάνειο το οποίο έφθανε το ύψος 20 δισεκ. δραχμές. Μετά δε και την επαφή ανάμεσα στο κλιμάκιο που εκπροσωπούσε την ελληνική κυβέρνηση και την αλβανική κυβέρνηση η οποία έγινε στις αρχές Αυγούστου του 1997, η ελληνική πρόταση διαμορφώθηκε ως εξής:

Το 10%, δηλαδή περίπου 2 δισεκ. δραχμές, δίνεται ως δωρεάν βοήθεια χωρίς ουσιαστικές δεσμεύσεις από την αλβανική κυβέρνηση. Βέβαια αυτό γεννά ορισμένα χαρακτηριστικά, όπως την εξάρτηση ή την προνομιακή μεταχείριση

που θα έχουν οι Έλληνες επιχειρηματίες και αποτελεί στοιχείο περιφερειακής εξάρτησης, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί θέμα ξεχωριστής διερεύνησης και δεν θα μας απασχολήσει αυτή τη στιγμή. Για να επιστρέψουμε στο θέμα μας, θα πρέπει να πούμε ότι το υπόλοιπο ποσό θα χρησιμοποιηθεί για χρηματοδότηση διαφόρων έργων που η αλβανική πλευρά θα υποδείξει με ολοκληρωμένες προτάσεις. Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε, ότι ένα σημαντικό τμήμα από το υπόλοιπο ποσό, σύμφωνα με την εκτίμηση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και συγκεκριμένα του υφυπουργού κ. Μπαλτά έως και 20% του συνολικού δανείου, θα διατεθεί για να ικανοποιήσει με αποζημίωση τους Έλληνες επιχειρηματίες για τις ζημιές που υπέστησαν, ενώ παράλληλα στο πλαίσιο της συμφωνίας η αλβανική κυβέρνηση οφείλει να προστατέψει τις ελληνικές επιχειρήσεις.

Πρόκειται επομένως για ένα δάνειο πάνω στο οποίο έχουν βασιστεί πολλές από τις ελληνικές επιχειρήσεις που είχαν αναστείλει προσωρινά τις δραστηριότητες τους ή και αυτές που εξακολουθούσαν να λειτουργούν εκείνη την περίοδο, ανεξάρτητα αν τα προβλήματα δεν έπαψαν να υπάρχουν. Πιο συγκεκριμένα, οι ελληνικές επιχειρήσεις που είχαν πληγεί και ιδιαίτερα εκείνες του Νότου θα μπορέσουν να λειτουργήσουν ξανά δραστήρια στα πλαίσια του ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος που άρχισε να δημιουργείται. Και οι λόγοι είναι οι εξής :

A: Η Αλβανία άρχισε και πάλι να αστυνομεύεται και δεν επικρατεί μία κατάσταση χάους ή διαφορετικά μία αγορά χωρίς όρους, ανοιχτή στις διαθέσεις της “μαφίας και των ληστών”.

B: Οι τομείς στους οποίους μπορεί να βασιστούν οι Έλληνες επιχειρηματίες είναι πολλοί, αρκεί να αναφέρουμε τον τουρισμό, τη βιομηχανία τροφίμων, ακόμη δε και την βαριά βιομηχανία που δεν θα πρέπει να υποτιμήσουμε, τα ορυχεία, επίσης σύγχρονες μορφές καλλιέργειας και αυτά είναι τα θερμοκήπια και οι υδατοκαλλιέργειες .

Γ: Οι Έλληνες επενδυτές στην Αλβανία έχουν να κάνουν με δύο ακόμη συγκριτικά πλεονεκτήματα:

1: Τα ειδικά αναπτυξιακά μέτρα, που έχουν υιοθετήσει οι κυβερνήσεις των τελευταίων ετών για τις ελληνικές επενδύσεις στην Αλβανία.

2: Το δεύτερο συγκριτικό πλεονέκτημα είναι ότι η ελληνική οικονομία συμμετέχει ουσιαστικά στο αλβανικό ΑΕΠ με ποσοστό που υπολογίζεται στο 40%. Και αυτό

γιατί υπάρχει η εισροή των εμβασμάτων, των τριακοσίων χιλιάδων που ζουν στην Ελλάδα.

ΑΛΒΑΝΙΑ

ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ ΥΠΑΓΩΓΗΣ Ν.1892/90 – Α΄ ΕΞΑΜΗΝΟ 1997

ΤΟΜΕΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Α/Α	Α.Φ.	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	ΤΟΠΟΣ ΕΓΚ/ΣΗΣ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔ	ΥΨΟΣ ΕΠΙΧ/ΣΗΣ	ΠΡΟΣΘΕΤ. ΕΠΙΧΟΡ.	ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
1	NNA145	ΜΕΚΑΣ ΕΠΕ	Κατασκευή Ραούλων	ΗΟCΙCΗΙ	65,0	22,7	3,2	11
2	NNA146	ΣΑΡΑΝΤΑ ΜΠΕΤΟΝ ΕΠΕ	Σκυρόδεμα	ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ	97,0	33,9	4,8	17
3	NNA149	ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ – ΤΣΑΚΟΣ – ΚΩΤΣΗΣ	Παραγωγή Ρολών Αλουμινίου και ετοιμών Καυφωμάτων	ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ	63,3	22,1	3,1	10
4	NNA142	ΚΟΥΡΗΣ - ΜΠΕΡΟΥΚΑΣ	Μονάδα Ασβεστοπολτού	ΑΡΓΚΑΣΤ ΡΟ	40,0	14,0	2,0	7
5	NNA144	Μ. ΠΑΠΠΑΣ & ΛΕΝΑ ΧΑΡΙΔΑΚΗ	Επεξεργασία – τυποποίηση Αερίων	ΑΡΓΚΑΣΤ ΡΟ	70,0	24,5	3,5	11
6	NNA147	ΧΑΡΤΟΠΛΑΣΤ ΕΠΕ	Πλαστικές ύλες	ΑΡΓΚΑΣΤ ΡΟ	28,0	9,8	1,4	6
7	NNA155	ΣΩΛΗΝΟΥΡΓΙΑ ΑΛΒΑΝΙΑΣ	Πλαστικοί Σωλήνες	ΑΡΓΚΑΣΤ ΡΟ	59,2	20,7	2,9	10
8	NNA138	ΔΗΜΗΤΡΑ ΕΠΕ	Αροποιία	ΔΕΡΒΙΤΣΙΑ ΝΗ	99,0	32,5	4,5	24
9	NNA148	HARIS SHRK	Σάκοι Πολυπρωπυλενίου	ΔΥΡΡΑΧΙΟ	98,0	34,3	4,9	32
10	NNA141	LINEKX ΕΠΕ	Προϊόντα Χάρτου	ΕΠΙΣΚΟΠΗ	65,0	22,7	3,2	22
11	NNA134	ΝΙΚ. ΚΙΟΥΤΣΟΥΚΗΣ – NES II TARUSHA	Παραγωγή Τετηγμένου Τυρκού και Μπαχαρικών	ΚΟΡΥΤΣΑ	59,0	20,6	2,9	16
12	NNA135	MORAVA ΒΕΤΟΝ	Σκυρόδεμα	ΚΟΡΥΤΣΑ	85,0	29,7	4,2	11
13	NNA143	ELVIN SHRK	Φηριστήριο	ΚΟΡΥΤΣΑ	66,0	23,1	3,3	25
14	NNA139	ΚΟΥΡΤΣΗΣ - ΒΑΚΑΛΗΣ	Επεξεργασία Γάλακτος	ΜΠΕΡΑΤΙ	86,0	30,1	4,3	6
15	NNA151	ΒΙΟΜΗΧ. ΚΑΛΤΣΟΠΟΙΑΣ	Παραγωγή καλτσών	ΠΟΓΡΑΔΕ ΤΣ	89,0	31,1	4,4	28
16	NNA153	SCOR ΕΠΕ	Εσώρουχα	ΠΟΓΡΑΔΕ ΤΣ	86,0	30,1	4,3	55
17	NNA136	Μ. ΠΗΧΑΣ – Κ. ΠΗΧΑΣ	Έπιπλα Γραφείου	ΤΙΡΑΝΑ	75,0	26,2	3,7	5
18	NNA137	COSMOPLASTICA ΕΠΕ	Πλαστικά αδιά Οικιακής χρήσης	ΤΙΡΑΝΑ	93,0	32,5	4,6	18
19	NNA146	TIVER SHRK	Τυποποίηση Κρέατος	ΤΙΡΑΝΑ	50,0	17,5	2,5	5
20	NNA150	ALFERRO	Διαμόρφωση Σιδήρου	ΤΙΡΑΝΑ	90,0	31,5	4,5	7
21	NNA152	ALBETONA A.E.	Σκυρόδεμα	ΤΙΡΑΝΑ	96,0	33,6	4,8	9
22	NNA154	HELLAS GAS ΕΠΕ	Εμφιάλωση Υγραερίου	ΤΙΡΑΝΑ	89,0	31,1	4,4	7
		ΣΥΝΟΛΟ			1.648.500	57.300	81.400	340

ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Α/Α	Α.Φ.	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	ΤΟΠΟΣ ΕΓΚ/ΣΗΣ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔ	ΥΨΟΣ ΕΠΙΧ/ΣΗΣ	ΠΡΟΣΘΕΤ. ΕΠΙΧΟΡ.	ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
1	NNA156	ΚΑΙΣΑΡΗΣ ΕΠΕ	Ίδρυση Ξενοδοχείου	ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ	40,0	14,0	2,0	13
		ΣΥΝΟΛΟ			40,0	14,0	2,0	13

Σημείωση: Παρά τα συγκεκριμένα γεγονότα εκείνης της περιόδου για τις πυραμίδες στην Αλβανία, στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας εκατοντάδες ελληνικές επιχειρήσεις εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους να υπαχθούν στον αναπτυξιακό νόμο, προκειμένου να υλοποιήσουν στην Αλβανία. Στον παρπάνω

πίνακα αναφέρονται οι πρόσφατες εγκρίσεις επενδυτικών προγραμμάτων από το ΥΠΕΘΟ.

Όλα αυτά είναι σημαντικά γιατί η προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων αποτελεί επιτακτική ανάγκη για την Αλβανία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η απόφαση που έχει πάρει το 1998 η αλβανική κυβέρνηση να ιδιωτικοποιήσει 473 μικρομεσαίες επιχειρήσεις, καθώς και να προχωρήσει στην πώληση σημαντικών κρατικών εταιρειών στους κλάδους των επικοινωνιών, της ενέργειας και των ορυχείων.

Οι πιο σημαντικές εταιρείες είναι:

1: Korporata Enegritike Shqotare. Η εταιρεία παραγωγής ενέργειας έχει ικανότητα 1600 μεγαβάτ, από τα οποία το 90% προέρχεται από την αξιοποίηση της υδροηλεκτρικής ενέργειας.

2: Albpetrol. Η βιομηχανία πετρελαίου της Αλβανίας έχει υπογράψει συμφωνίες συνεργασίας με πολλές ξένες εταιρείες.

3: Albkrom. Είναι εταιρεία παραγωγής χρωμίου και διαθέτει 10 ορυχεία και τρία εργοστάσια επεξεργασίας. Τα αποθέματα της Αλβανίας σε χρώμιο σε 37 εκατ. τόνους και βρίσκονται στην περιοχή Bulgize.

4: Albaker. Η συγκεκριμένη εταιρεία έχει την ευθύνη για το μάνατζμεντ οκτώ ορυχείων, ενός εργοστασίου μετάλλων και ενός μεταλλουργικού εργοστασίου.

5: Albanian Mobile Communication. Πρόκειται για εταιρεία κινητής τηλεφωνίας, η οποία ιδρύθηκε το Μάιο του 1996 και διαθέτει 3500 πελάτες.

6: Telecom Shqptar. Πρόκειται για εταιρεία η οποία συνεργάζεται για τα ψηφιακά με την Alcatel και σε θέματα εξοπλισμού με τη Siemens. Με την ιδιωτικοποίηση και τις συνεργασίες, η εταιρεία εκτιμάται ότι θα εξυπηρετήσει το 12% του πληθυσμού έως το 1999, έναντι του ποσοστού που είναι 3,4% το 1998.

Γίνεται φανερό ότι οι συνθήκες εάν βοηθούσαν και αυτό εξαρτάται από την ελληνική εξωτερική πολιτική, η Ελλάδα θα μπορούσε να έχει μεγάλα οφέλη, εννοώντας προφανώς τους Έλληνες επιχειρηματίες, από τις ιδιωτικοποιήσεις της γειτονικής χώρας. Έχει ενδιαφέρον γιατί έχουμε να κάνουμε και με εταιρείες που απαιτούν προηγμένη τεχνολογία, πράγμα που σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να γίνουν επενδύσεις και από ελληνικές εταιρείες εάν θέλουν να

γίνουν υπολογίσιμες διεθνώς και να έχει η Ελλάδα σημαντική θέση στον διεθνή καταμερισμό εργασίας.

Είναι σημαντικό εδώ να υπενθυμίσουμε ότι το ελληνικό κράτος δίνει κίνητρα για την πραγματοποίηση επενδύσεων στην Αλβανία. Το καθεστώς τους ρυθμίζεται από τον Α.Ν. 1892/90, δηλαδή παροχή κινήτρων για επενδύσεις σε παραμεθόριες περιοχές, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τον Ν. 2008/92(άρθρο 31). Η ελληνική παρουσία για το 1998 αριθμεί 200 επιχειρήσεις και οι επιχειρήσεις αυτές συγκεντρώνονται στον τομέα της μεταποίησης 91,7%, στον πρωτογενή τομέα 7% και στον τομέα των υπηρεσιών 1,3%.

Μέχρι σήμερα με βάση το Ν.2008/92, έχουν εγκριθεί για να επιχορηγηθούν για την πραγματοποίηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων 133 ελληνικές επιχειρήσεις. Το ύψος του επενδυμένου κεφαλαίου των επιχειρήσεων αυτών ανέρχεται σε 14,5 δισεκ. δραχμές, από τα οποία το 24,9%, δηλ. 3,6 δισεκ. δραχμές, έχει επιχορηγηθεί από τον παραπάνω νόμο. Από την υλοποίηση των σχεδίων αυτών, αναμένεται να δημιουργηθούν στην Αλβανία 7342 νέες θέσεις εργασίας. Η Ελλάδα ακόμη και σήμερα εξακολουθεί να έχει τη δεύτερη θέση, μετά την Ιταλία, σε επενδύσεις ξένου κεφαλαίου στην Αλβανία. Σε ότι αφορά τη δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στην Αλβανία έχουμε τη δραστηριότητα των εξής τραπεζών:

1: Το Σεπτέμβριο του 1998 άρχισε η λειτουργία η πρώτη ελληνική ιδιωτική τράπεζα, η Tirana Bank, η οποία είναι θυγατρική της Τράπεζας Πειραιώς.

2: Από τον Δεκέμβριο του 1996, έχουμε τη λειτουργία στα Τίρανα του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας με το όνομα National Bank of Greece-Tirana Branch.

3: Η Τράπεζα Πίστewς με το όνομα Alfa Gredit Bank, έχει λάβει άδεια από την Κεντρική Τράπεζα της Αλβανίας για την εγκατάσταση υποκαταστήματος στα Τίρανα.

4: Η Ιονική Τράπεζα είχε υποβάλλει αίτηση στην αλβανική πλευρά από το 1995, για να ανοίξει υποκατάστημα στα Τίρανα, η οποία όμως και απορρίφθηκε. Είναι σημαντικό όμως να προσθέσουμε ότι η Ιονική έχει δύο ανταποκριτές στα Τίρανα: τη National Commercial Bank of Albania.

5: Τέλος η Εμπορική Τράπεζα αποφάσισε την ίδρυση θυγατρικής Τράπεζας, της International Commercial Black Sea Bank Albania S.A., η οποία ξεκίνησε τη

λειτουργία της από τα τέλη του 1997. Στην ίδρυση της Τράπεζας έχουμε και την συμμετοχή της EBRD.

Από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις πολύ σημαντικές στο ίδιο διάστημα είναι οι εταιρείες Καπνική-Μιχαηλίδης, Franco A.E., BIKH A.E., SATO A.E., Παπαστράτος, Larin House, Τιτάν Α.Ε., Ι.Κ. Σαραντόπουλος και ΓΕΝΕΡ.

Από τις άλλες η τρίτη σε μέγεθος ελληνική τσιμεντοβιομηχανία έχει πρόθεση για τη δημιουργία κέντρου διανομής τσιμέντου στην Αλβανία. Επίσης ο Όμιλος Λάτση έχει κάνει την πρώτη παρουσία του στην αγορά της Αλβανίας με τη δημιουργία της εταιρείας Δημιουργία ΑΤΕ. Σκοπός της εταιρείας αυτής είναι η ανάληψη μεγάλων κατασκευαστικών και εργοληπτικών έργων. Ακόμη η αλβανική κυβέρνηση στοχεύει στη δημιουργία ενός πολυδύναμου βιοτεχνικού και επιχειρηματικού κέντρου στη Νότια Αλβανία, που βρίσκεται στο Αργυρόκαστρο, ο οποίος εξασφαλίζει σημαντική επενδυτική δραστηριότητα, κυρίως για τις ξένες επιχειρήσεις. Σύμβουλος στην αναζήτηση αλλά και χρηματοδότηση του έργου, καθώς και στη διοίκηση της κατασκευής του έργου έχει αναλάβει η ελληνική κοινοπραξία "ΒΙΠΕΤΒΑ-Mentor Consultants", πραγματοποιώντας την αρχή για την ευρύτερη δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων και ανάληψη επενδύσεων, όπως και παροχή υπηρεσιών στην αγορά της Αλβανίας. Στη Νότια Αλβανία όπου προτείνεται η λειτουργία του κέντρου, το οποίο έχει συνολικό κόστος 1,2 δισεκ. δραχμές, αναπτύσσεται σημαντική ξένη δραστηριότητα, με κυριότερη δραστηριότητα την ελληνική, λόγω της ύπαρξης των δικτύων μεταφορών και ακόμη λόγω της γνώσης της ελληνικής γλώσσας από τους κατοίκους της περιοχής που δίνει τη δυνατότητα στις ελληνικές εταιρείες να αναπτυχθούν με μεγαλύτερη άνεση. Σημαντικό είναι ότι, στην περιοχή έχουν δρομολογηθεί σημαντικά οδικά έργα, όπως οι οδικοί άξονες Κακαβιά-Αργυρόκαστρο-Τίρανα και λιμάνι στην περιοχή Αγίων Σαράντα-Αργυρόκαστρο-Κακαβιά, ενώ το Αργυρόκαστρο είναι μία από τις πιο σημαντικές πόλεις στην Αλβανία που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη εμπορική δραστηριότητα.

Στους χώρους του κέντρου, θα υπάρχει η δυνατότητα να εγκατασταθούν μεταποιητικές επιχειρήσεις, θα ενισχύεται η συγκεκριμένη εμπορική δραστηριότητα και θα παρέχονται υπηρεσίες στους απασχολούμενους στις συγκεκριμένες δραστηριότητες και ακόμη υπηρεσίες στους επισκέπτες της περιοχής, δηλαδή δυνατότητα πρόσβασης στις τράπεζες, στα ξενοδοχεία και σε

άλλες υπηρεσίες. Ο φορέας που θα κατασκευάσει και διαχειριστεί το έργο θα είναι κερδοσκοπική εταιρεία και στη σύνθεση της θα συμμετέχουν ένας φορέας της Αλβανικής κυβέρνησης, ο δήμος Αργυροκάστρου, η ΕΤΒΑ, τα τραπεζικά ιδρύματα και άλλοι φορείς. Η Αλβανική κυβέρνηση έχει εγκρίνει το συγκεκριμένο έργο και ανέθεσε τη δημιουργία του στην κοινοπραξία "ΒΙΠΕΤΒΑ-Mentor Consultants" και η προετοιμασία του φακέλου του έργου θα υποβληθεί στη 16^η Γενική Διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σημασία της ολοκλήρωσης του συγκεκριμένου έργου στη Νότια Αλβανία έχει μεγάλη σημασία γιατί θα δώσει τη δυνατότητα σε πολλές ελληνικές επιχειρήσεις να αναπτυχθούν στη γειτονική χώρα και ο λόγος είναι ότι σε αυτή τη φάση εξασφαλίζει την αναγκαία υποδομή για την εγκατάστασή τους. Εξασφαλίζεται δε ακόμη, η ασφάλεια για τις ξένες επιχειρήσεις, θα προσφέρονται υπηρεσίες μάρκετινγκ, την κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού και τέλος θα διασφαλίζει την πρόσβαση στα απαραίτητα δίκτυα μεταφορών.

Πάντως με βάση τα τελευταία στοιχεία και πιο συγκεκριμένα της τράπεζας πληροφοριών "ΑΙΜΟΣ ΑΕ", τον Απρίλιο του 1999, η διάρθρωση των επενδύσεων κατά χώρα προέλευσης έχει την εξής κατεύθυνση:

Το 53% των Joint ventures επιχειρήσεων αποτελείται από ιταλικά κεφάλαια, το 27% από ελληνικά κεφάλαια και τα υπόλοιπα έχουν προέλευση από Αμερική, Αυστρία, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Τουρκία, ακόμη Κουβέιτ και άλλες χώρες. Σε εκείνο το οποίο θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή είναι ότι το 80% των ξένων ή των μεικτών επενδύσεων που γίνονται στην Αλβανία είναι είτε ελληνικές είτε ιταλικές, κάτι το οποίο αποτελεί αντίθεση σε σχέση με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και αυτό σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες επενδύσεις έχουν χαρακτήρα γειννίας. Αυτό φυσικά υποδηλώνει και τις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας και την ευκαιρία ταυτόχρονα που της δίνεται από την βαλκανική περιοχή για να αναπτυχθεί και να συμμετάσχει με καλύτερους όρους στον διεθνή καταμερισμό εργασίας και ακόμη στην ΟΝΕ που είναι και ο μεγάλος στόχος της.

Οι ιταλικές επενδύσεις, που όπως προαναφέραμε κατέχουν και το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων, ενδιαφέρονται κυρίως για τις δυτικές περιοχές της Αλβανίας και συγκεκριμένα σε περιοχές που βρίσκονται πόλεις όπως τα Τίρανα, Durrës, Elbasan, Lushnjë, Shkoder, Vlore, κ.λ.π. Οι δε ελληνικές επιχειρήσεις επενδύουν κυρίως, στις νότιες και νοτιοανατολικές περιοχές και σε πόλεις όπως

η Korca, Cjirokastra, Delvina και Σαράντα. Από το μέγεθος των επιχειρήσεων μπορούμε να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι στην Αλβανία οι επενδυτές δείχνουν το ενδιαφέρον τους στις μικρές κυρίως επιχειρήσεις. Οι μεγάλες επενδύσεις είναι περιορισμένες λόγω των προβλημάτων που υπάρχει στο θεσμικό πλαίσιο αλλά και στο πρόβλημα που αφορά το γενικότερο πλαίσιο της λειτουργίας των μεγάλων επιχειρήσεων που διαμορφώνονται από τις μεγάλες επενδύσεις. Από την άλλη μεριά οι επιχειρήσεις με μικρό μέγεθος που ιδρύονται και χρηματοδοτούνται ~~επίσης~~ κατόπιν συνεργασίας από ξένους επενδυτές, έχουν πολύ μεγαλύτερη οικονομική ευελιξία και αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το χαμηλό κόστος εργασίας, ικανοποιούν ευκολότερα την εσωτερική ζήτηση για διαρκή καταναλωτικά αγαθά, καθώς ακόμη προσφέρουν και υπηρεσίες δια μέσου της λειτουργίας των εμπορικών επιχειρήσεων.

Τον Μάιο του 1999 η διάρθρωση των επενδύσεων κατά χώρα προέλευσης, σύμφωνα με τα στοιχεία της τράπεζας πληροφοριών της "ΑΙΜΟΣ ΑΕ", παρουσιάζει την ακόλουθη κατανομή: Το 53% των joint ventures επιχειρήσεων αποτελείται από ιταλικά κεφάλαια, το 27% από ελληνικά κεφάλαια και το υπόλοιπο από κεφάλαια που κατάγονται από την Αυστρία, τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, τη Βρετανία, την Τουρκία, το Κουβέϊτ, κ.λ.π.

Έτσι το γεγονός ότι το 80% των ξένων ή των μεικτών επιχειρήσεων είναι ιταλικές ή ελληνικές υποδηλώνει ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Αλβανία, σε αντίθεση με ότι γίνεται με άλλες χώρες οι οποίες προέρχονται από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη έχουν το χαρακτηριστικό της γειννίας. Το ιταλικό κεφάλαιο, το οποίο και κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο των ξένων επενδύσεων στην Αλβανία, παρατηρούμε ότι συγκεντρώνεται κυρίως στις δυτικές περιοχές της Αλβανίας και ειδικότερα σε πόλεις όπως τα Τίρανα, Durrës, Ελμπασάν, Lushnje, Shkoder, Vlora, καθώς και άλλες.

Από την άλλη πλευρά, οι ελληνικές άμεσες επενδύσεις εστιάζονται κυρίως στις νότιες και νοτιοανατολικές περιοχές της Αλβανίας, και ιδιαίτερα στις πόλεις Άγιοι Σαράντα, Korca, Cjirokastra, Delvina.

Όπως αναφέρεται στην παραπάνω τράπεζα πληροφοριών, η διάρθρωση των ξένων άμεσων επενδύσεων κατά αξία στην Αλβανία είναι δύσκολο να υπολογιστεί. Αν ξεκινήσουμε όμως από το μέγεθος των επιχειρήσεων και με βάση τον αριθμό υπαλλήλων που διαθέτουν και ορισμένα άλλα αποσπασματικά στοιχεία, μπορεί να εξαχθεί ένα συμπέρασμα ότι οι ξένες άμεσες επενδύσεις

στην Αλβανία επικεντρώνονται κυρίως στις μικρές επιχειρήσεις. Ο αριθμός των επενδύσεων που έχουν μεγάλη αξία, παραμένει περιορισμένος στην Αλβανία και αυτό εξαιτίας των σοβαρών ελλείψεων που παρουσιάζονται στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά και στο γενικότερο πλαίσιο της λειτουργίας των επενδύσεων που έχουν μεγάλο μέγεθος.

Από την άλλη, οι επιχειρήσεις που έχουν μικρό μέγεθος και οι οποίες ιδρύονται και χρηματοδοτούνται σε συνεργασία με τους ξένους επενδυτές έχουν πολύ μεγαλύτερη οικονομική ευελιξία, αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το χαμηλό κόστος εργασίας, ικανοποιούν ευκολότερα την εσωτερική ζήτηση για διαρκή καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες δια μέσου της λειτουργίας των εμπορικών επιχειρήσεων. Είναι σημαντικό να προσθέσουμε ακόμη ότι, οι μικτές επιχειρήσεις στις οποίες συμμετέχουν οι ξένοι επενδυτές, είναι πολύ περισσότερες συγκριτικά σε σχέση με τις ξένες επιχειρήσεις οι οποίες άμεσα ελέγχονται από τους ξένους επενδυτές. Τα joint ventures έχουν το συγκριτικό πλεονέκτημα, ότι προσφέρουν στους ξένους επενδυτές τη δυνατότητα συνεργασίας με ντόπιους, οι οποίοι γνωρίζουν καλύτερα τις τοπικές επιμέρους αγορές.

Επίσης θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, περισσότερο από το 60% των ξένων επιχειρήσεων, οι οποίες ελέγχονται άμεσα ή ελέγχονται δια μέσου της συμμετοχής με τους τοπικούς επενδυτές, ιδρύθηκε στην περιοχή των Τιράνων, που είναι και η πόλη που συγκεντρώνει και τον μεγαλύτερο πληθυσμό της Αλβανίας. Οι ξένοι επιχειρηματίες προτιμούν να εγκαθίστανται στο μεγαλύτερο καταναλωτικό, διοικητικό κέντρο της χώρας, γιατί είναι προφανές ότι εκεί είναι πιο εύκολη η αύξηση του κύκλου εργασιών, όπως επίσης και η εξεύρεση περισσότερο εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		
Δραστηριότητα	JOINT-VENTURES	Ξένες επιχειρήσεις
Αγροτική οικονομία	33	12
Βιομηχανία	389	184
Κατασκευές	95	64
Υπηρεσίες	121	137
Μεταφορές	81	57
Εμπόριο	1.244	781
ΣΥΝΟΛΟ	1.963	1.235

Πηγή: Ινστιτούτο Στατιστικής (ΙΝΣΤΑΤ), Δεκέμβριος 1997.

Τον Ιούνιο του 1999 η Αλβανία παρουσιάζει σημαντικές επενδυτικές προοπτικές στον ενεργειακό τομέα και οι επιχειρηματίες διαβλέπουν τη αλβανική αγορά ως σύγχρονη και σπουδαία ευκαιρία, τη σημαντικότερη μετά τη σημαντική θέση της πρωτοπόρας ΠΓΔΜ. Η Αλβανία διαθέτει εκείνες τις προϋποθέσεις για να γίνει η βάση του σχεδιασμού και η εκκίνηση πολλών επενδυτικών πρωτοβουλιών, ανάμεσα στις οποίες και ο ενεργειακός τομέας που μόλις αναφέραμε, αρκεί βεβαίως να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που παρουσιάζει το καθεστώς ιδιωτικοποιήσεων της Αλβανίας, γεγονός που η διεθνής αστική τάξη το θέλει άμεσα για τα συμφέροντα της, ζητώντας να μετατρέψει την Αλβανία χώρα που θα είναι εξαρτημένη αγορά για τις ανάγκες της.

Ορίζοντες για την είσοδο στην αλβανική αγορά ανοίγονται, καταρχήν από τις μεγάλες δημόσιες επιχειρήσεις, ενώ παράλληλα μία σειρά από ιδιώτες επενδυτές μελετούν θετικά το ενδεχόμενο δραστηριοποίηση τους στο άμεσο μάλλον. Το υπουργείο Ανάπτυξης της Ελλάδας, στα πλαίσια των ενεργειών του πραγματοποίησε επιχειρηματική αποστολή τον Ιούνιο του 1999, με σκοπό να σταθμίσει από κοντά τις ευκαιρίες που παρουσιάζει η Αλβανία. Το καλοκαίρι του 1999 ανάμεσα στις εταιρείες που λειτουργούν ή επιδεικνύουν ενδιαφέρον για την είσοδο τους στην Αλβανική αγορά είναι, η κατασκευαστική Σαραντόπουλος, η κλωστοϋφαντουργική Fanco, η τσιμεντοβιομηχανία ΑΓΕΤ Ηρακλής, ο ΟΣΕ, αλλά και οι ενεργειακοί κολοσσοί όπως τα Ελληνικά Πετρέλαια και η ΔΕΗ. Όσον δε αφορά τα Ελληνικά Πετρέλαια, οι διαπραγματεύσεις για την είσοδο τους στην αλβανική αγορά δια μέσου μιας σειράς σταθμών ανεφοδιασμού βρίσκονται στο τελικό τους στάδιο. Επίσης η διοίκηση των ΕΛ.ΠΕ. εξετάζει ακόμη και την περίπτωση εξαγοράς διυλιστηρίου σε συνεργασία με την ΟΚΤΑ της ΠΓΔΜ για να δημιουργήσουν ένα ισχυρό ανταγωνιστικό άξονα ο οποίος θα βρεθεί σε πλεονεκτική θέση στην ειρηνική περίοδο που θα ακολουθήσει μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου. Επομένως μελετάται και η παροχή τεχνογνωσίας ακόμη και η είσοδος στο μετοχικό κεφάλαιο του διυλιστηρίου με ταυτόχρονη άσκηση του μάντζιμεντ.

Η ΔΕΗ από την σκοπιά της ερευνά, τις δυνατότητες αντιμετώπισης του προβλήματος αντιμετώπισης του προβλήματος στη νότια Αλβανία και ιδιαίτερα στη περιοχή της Κορυτσάς. Ήδη η Ελλάδα εξάγει ρεύμα στην Αλβανία και τα προβλήματα ανεπάρκειας που είχε η Αλβανία τα είχε καλύψει η Ελλάδα. Εξίσου σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τομέας του φυσικού αερίου και

εκπρόσωποι της αλβανικής και ελληνικής κυβέρνησης σε συνεργασία τη Ρωσία διερευνούν την περίπτωση ένταξης της Αλβανίας στο δίκτυο αγωγών αερίου. Η εναλλακτική πρόταση διόδου του αγωγού μέσα από το έδαφος της ΠΓΔΜ κρίνεται ως η συμφερότερη λύση, καθώς η διαδρομή είναι μικρότερη και το κόστος μειωμένο.

Στο τέλος του 1999 οι συνολικές ελληνικές επενδύσεις στην Αλβανία ανέρχονται σε 110 εκατ. δολάρια. Οι πλέον σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει στη βιομηχανία, και οι οποίες φθάνουν στο συνολικό ποσό 85,6 εκατ. δολάρια. Ενώ σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει και στον τραπεζικό τομέα, στον οποίο οι συνολικές επενδύσεις έχουν φθάσει στα 14,9 εκατ. δολάρια.

4.4. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟΥ.

Σημαντικά επηρεάστηκε η αλβανική οικονομία, όπως γίνεται κατανοητό από την κρίση του Κοσσυφοπεδίου, κυρίως από την υποδοχή χιλιάδων προσφύγων, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών. Επιπτώσεις προφανώς υπάρχουν και στους επενδυτές οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στην περιοχή. Τον Απρίλιο το αλβανικό νόμισμα υποτιμήθηκε λόγω έλλειψης ρευστότητας από την Τράπεζα της Αλβανίας και έφθασε από 140 σε 150 λεκ το δολάριο. Η Τράπεζα της Ελλάδος διευκόλυνε ταμειακά την Αλβανική Τράπεζα με 5 εκατ. δολάρια στις 31 Μαρτίου 1999 και άλλα 3 εκατ. δολάρια στις 3 Απριλίου 1999. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τα εμβάσματα από την Ελλάδα προς την Αλβανία παρουσιάζουν μία αυξητική τάση. Οι τιμές των προϊόντων διατροφής έχουν αυξηθεί κατά 10%, για τον λόγο ότι είναι εισαγόμενα και ακόμη λόγω της αυξημένης ζήτησης. Από τον υπουργό οικονομικών της Αλβανίας ανακοινώθηκε μία πτώση των ημερήσιων τελωνειακών εσόδων που φθάνει στο ύψος του 50%. Ενώ υπάρχει μία πιθανότητα να χρηματοδοτηθεί ο προϋπολογισμός της χώρας από την Παγκόσμια Τράπεζα περίπου 10 εκατ. δολάρια και ακόμη θα μοιραστεί από την ευρωπαϊκή Ένωση μαζί με την Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και το Μαυροβούνιο 15 εκατ. δολάρια.

Η Αλβανία για να μπορέσει να αντιμετωπίσει την κρίση χρειάζεται άμεση υποστήριξη 800 εκατ. δολαρίων, για να μπορέσει να συντηρήσει 400 χιλιάδες πρόσφυγες οι οποίοι ήδη βρίσκονται εκεί. Από τη μία πλευρά γίνεται κατανοητό ότι η κατάσταση της αλβανικής οικονομίας δεν θα μπορέσει να αντέξει από το

βάρους των προσφύγων και από την άλλη, οι πρόσφυγες για να μπορέσουν να βρουν εργασία θα στραφούν προς την Ελλάδα. Ο φόβος της τελμάτωσης γίνεται έντονος, αρκεί να λάβουμε ως παράδειγμα το νομό της Κορυτσάς. Στον συγκεκριμένο νομό υπάρχουν 3000 άνεργες οικογένειες, που παίρνουν από την κοινωνική πρόνοια ένα μηνιαίο βοήθημα που κυμαίνεται στα 20 δολάρια, αλλά από την στιγμή που ο κρατικός μηχανισμός ασχολείται με τους πρόσφυγες υπάρχει ο φόβος ότι αυτή η κατάσταση θα δημιουργήσει τεράστια προβλήματα και η χώρα θα οδηγηθεί σε τελμάτωση.

Κάτω από αυτή την πίεση ενδέχεται η αλβανική κυβέρνηση να αναθεωρήσει τις δεσμεύσεις της οι οποίοι είχαν τεθεί από το ΔΝΤ στο πλαίσιο της στήριξης του μεσοπρόθεσμου προγράμματος της κυβέρνησης. Όσον αφορά τις ελληνικές επενδύσεις οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί στην Αλβανία δεν έχουν καταγραφεί ιδιαίτερα προβλήματα, εκτός από τα προβλήματα επικοινωνίας και αυτές λόγω της καθυστέρησης των πτήσεων της Ολυμπιακής Αεροπορίας από την έναρξη της κρίσης.

Επομένως από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η κρίση του Κοσσυφοπεδίου ήταν το δεύτερο σημαντικό πλήγμα δέχτηκε η αλβανική οικονομία μετά την κρίση των παρατραπεζών, σε ένα διάστημα που δεν απείχε πάνω από δύο χρόνια. Η νέα κρίση παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις αν αναλογιστούμε ότι η αλβανική οικονομία είναι τόσο αδύνατη που στηρίζεται κυρίως στους οικονομικούς μετανάστες και τους άδηλους πόρους οι οποίοι προέρχονται από αυτούς

Παρόλα αυτά η αλβανική οικονομία κατάφερε να διατηρήσει την αγορά της χωρίς ιδιαίτερες απώλειες από τις συνέπειες της έλευσης των 430.000 Κοσσοβάρων στο έδαφος της, και αυτό οφείλεται από την σημαντική οικονομική ενίσχυση που δέχτηκε από τους οικονομικούς οργανισμούς. Μετά το τέλος του πολέμου οι προοπτικές είναι θαυμάσιες στο βαθμό που θα συνεχιστεί η προσπάθεια για τη διαρθρωτική ανοικοδόμηση της, επίσης θα επιταχυνθούν οι διαδικασίες των ιδιωτικοποιήσεων και θα περιοριστεί η διαφθορά ώστε να υπάρξει η ασφάλεια των ξένων επενδύσεων. Το πλέον σημαντικό πλεονέκτημα για την αλβανική οικονομία είναι οι οικονομικοί μετανάστες που υπάρχουν στην Ελλάδα, διότι στην πράξη είναι αυτοί που συντηρούν την αγορά της χώρας τους.

Προς το παρόν όμως η χώρα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει μία εκτεταμένη φτώχεια, η οποία αντανακλά το μέσο κατά κεφαλήν ακαθάριστο εισόδημα το οποίο φθάνει τα 800 δολάρια. Από την άλλη το τραπεζικό σύστημα εξακολουθεί να βρίσκεται στην αρχή της αναδιάρθρωσης του και παράλληλα κυριαρχούν σε συνθήκες ιδιαίτερα ευάλωτες, όπως ήδη προαναφέραμε το οργανωμένο έγκλημα, και η διαφθορά στη διοίκηση. Όλες αυτές οι διαπιστώσεις ανήκουν στο ΔΝΤ, το οποίο είναι εκείνο το οποίο καθοδηγεί την ανοικοδόμηση της αλβανικής οικονομίας.

Το μεγαλύτερο από τα προβλήματα που δημιουργήθηκε από την κρίση της Γιουγκοσλαβίας είναι, η διεύρυνση του κρατικού ελλείμματος, σε ποσοστό που φθάνει και το 4% του ΑΕΠ και σε απόλυτα μεγέθη 154 εκατ. δολάρια. Η αλβανική οικονομία από το 1997 προσπάθησε να περιορίσει το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού από 10,8% του ΑΕΠ το 1998 σε 5,5% το 1999, εφαρμόζοντας αυστηρή νομισματική πολιτική. Μετά τα γεγονότα όμως του Κοσσυφοπεδίου η πραγματοποίηση του στόχου από το κράτος διαφαίνεται αβέβαιη.

Ακόμη υπολογίζεται ότι στο διάστημα της παραμονής των προσφύγων στην Αλβανία, διέρρευσαν γύρω στα 10 εκατ. δολάρια από δασμούς για τις εισαγωγές των αγαθών τα οποία προφανώς εκάλυψαν τις ανάγκες των προσφύγων. Επομένως γίνεται κατανοητό ότι η έλευση των προσφύγων επέδρασε αρνητικά στις κρατικές επενδύσεις, προφανώς εκτός από τις ξένες, οι οποίες είναι απαραίτητες για την αλβανική οικονομία, με αποτέλεσμα να κυμανθούν στα ίδια επίπεδα με το 1998 και για την ακρίβεια στο 2,3-2,4% του ΑΕΠ.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΔΝΤ, το ΑΕΠ θα κυμανθεί στα ίδια επίπεδα αύξησης με το 1998, περίπου στο 8%, ενώ ο ΔΤΚ θα διατηρηθεί στο 7% παρά τη ζήτηση χρήματος, η οποία σύμφωνα με την κεντρική τράπεζα της χώρας, θα αυξηθεί 15% μέσα στο 1999. Ακόμη αύξηση θα σημειώσει και το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο θα κυμανθεί περίπου στο 22% επί του ΑΕΠ, ένα ποσοστό το οποίο είναι αυξημένο κατά περίπου δύο ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 1998.

Με βάση τα δεδομένα που υπάρχουν και τους στόχους που έχει θέσει το ΔΝΤ για την αναδόμηση της αλβανικής οικονομίας, θα πρέπει να ιδιωτικοποιηθεί και η Savings Bank πέρα από την NCB και το 2000. Παράλληλα θα πρέπει να δοθεί

και ιδιαίτερη σημασία και στη δημιουργία εκείνων των συνθηκών για τη σωστή λειτουργία της αγοράς της αγροτικής γης με σκοπό να επιταχυνθεί η συγκέντρωσή της ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα στη γεωργία, η οποία συμμετέχει σε ποσοστό 50% στο σχηματισμό του ΑΕΠ.

Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών μονάδων ιδιαίτερα στην εξόρυξη, τα πετρέλαια και τις τηλεπικοινωνίες θα πρέπει να επιταχυνθεί και να συντελεστεί μέχρι το 2001. Για να γίνει όμως αυτό θα πρέπει να δημιουργηθεί το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο, πράγμα που θα πρέπει να θεωρείται αδύνατο να πραγματοποιηθεί μέσα στο 1999.

Από τα πλέον σημαντικά μέτρα για το άμεσο μέλλον αφορούν το εξωτερικό εμπόριο, εκεί όπου πιστεύεται ότι θα μειωθούν και ότι θα περιοριστούν συνολικά οι δασμοί μέχρι να φθάσουν στο επίπεδο του 15% εντός δύο ετών.

Εκείνο όμως που έχει μεγάλη σημασία είναι το γεγονός ότι η αλβανική οικονομία βασίζεται σε δύο πηγές χρηματοδότησης:

Πρώτη, είναι αυτή η οποία αναφέρεται στους διεθνείς οργανισμούς.

Δεύτερη, είναι αυτή που αναφέρεται στους άδηλους πόρους και ειδικότερα στο μεταναστευτικό συνάλλαγμα. Το μεγαλύτερο μέρος του συναλλάγματος προέρχεται από την Ελλάδα όπως ήδη αναφέραμε και διοχετεύεται άμεσα στην αλβανική αγορά, ειδικά σε περιοχές της νότιας και κεντρικής Αλβανίας. Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη της χώρας σε μεγάλο βαθμό θα εξαρτηθεί από τη συνολική συμπεριφορά της Αλβανίας προς τις γειτονικές χώρες.

5. ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

5.1. ΓΕΝΙΚΑ

Η Βουλγαρία έχει πληθυσμό 8,3 εκατ. κατοίκους, το ΑΕΠ είναι για το 1997 39,9 δισ. δολάρια, η ανεργία 12,5%, ο πληθωρισμός για το 1997 είναι 311% ο οποίος διαρκώς μειώνεται και τον μήνα Μάρτιο του 1998 ο πληθωρισμός στη Βουλγαρία ήταν 0,1% και για το πρώτο τρίμηνο του 1998 ήταν 3,7%. Ο προϋπολογισμός του 1998 προέβλεπε καλύτερους δείκτες έπειτα από αυξημένα έσοδα και μειωμένα έξοδα. Βασική προϋπόθεση ήταν να επιτευχθούν οι στόχοι που ήταν απόλυτα σύμφωνοι με τους στόχους του ΔΝΤ. Η ανάπτυξη

των θεσμών διοικητικών πλαισίων πραγματοποιήθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό και όλοι οι μηχανισμοί ελέγχου αποσύρθηκαν από τα μέσα του 1997. Έχουμε επιπλέον τη λειτουργία του χρηματιστηρίου. Στην ίδια θετική πορεία βρίσκεται και η νομοθεσία που αφορά τις ξένες επιχειρήσεις και η οποία επιτρέπει τους ξένους επενδυτές να εγκαθίστανται στη χώρα με δικαίωμα συμμετοχής σε κοινές επιχειρήσεις. Οι συνταγματικές ρυθμίσεις όμως οι οποίες αφορούν την απαγόρευση της απόκτησης γής από τους αλλοδαπούς παραμένουν οι ίδιες, παρόλο που το αποφασιστικό Διάταγμα 56 στις 9-1-1989 προσδιορίζει μεταβολές στη βουλγαρική οικονομία. Όπως μας αναλύει ο Κυριάκος Κεντρώτης το συγκεκριμένο διάταγμα αφορά την οικονομική δραστηριότητα της γειτονικής χώρας, με τις Διατάξεις Εφαρμογής του Διατάγματος 56 και από την πράξη 2 του συμβουλίου υπουργών στις 15-2-1989. Το καινούργιο στοιχείο στις οικονομικές μεταβολές στη Βουλγαρία είναι η έννοια της φέρμας. Σύμφωνα με το άρθρο 10 του διατάγματος 56 η φέρμα είναι αυτόνομος περιουσιακά και οργανωτικά και αποτελεί ένα οργανισμό ο οποίος συμμετέχει στην οικονομική δραστηριότητα. Με άλλα λόγια και με βάση τα συμφραζόμενα του διατάγματος η έννοια φέρμα είναι συνώνυμη με την έννοια οικονομική μονάδα, επιχείρηση και ακόμη κεφαλαιουχική εταιρεία. Πιο κάτω γράφει: "Παράλληλα η φέρμα διακρίνεται με βάση τις συνθήκες ιδιοκτησίας στις κρατικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, συνεταιριστικές φέρμες και ενώσεις φερμών. Ιδιαίτερη μνεία και αναφορά γίνεται στις οικονομικές εκείνες μονάδες, όπου σημειώνεται είτε συμμετοχή αλλοδαπών οικονομικών είτε αλλοδαπού κεφαλαίου. Οι τελευταίες, όπως και οι κεφαλαιουχικές εταιρείες, κατέχουν ιδιαίτερη θέση στην κατηγορία των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα".²⁵

Πιο κάτω αναφέρει "Το Μάιο του 1991 ψηφίστηκαν ο νέος Νόμος για τις Ξένες Επενδύσεις και ο Εμπορικός Νόμος που αντικαθιστούν σε μεγάλο μέρος το Διάταγμα.

Σε ότι αφορά τις επενδύσεις ο νέος Νόμος για τις Ξένες Επενδύσεις επιτρέπει σε αλλοδαπούς να επενδύουν σε κάθε είδους οικονομική δραστηριότητα. Υπάρχουν ωστόσο, περιορισμοί στους τομείς της στρατιωτικής παραγωγής, των τραπεζικών και ασφαλιστικών εργασιών, της πώλησης ακινήτων και της μίσθωσης γεωργικών και δασικών εκτάσεων κυρίως σε ρητά, με πράξεις του Συμβουλίου των Υπουργών, καθοριζόμενες ηπειρωτικές και παραθαλάσσιες

²⁵ Από το "ΒΑΛΚΑΝΙΑ". Εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, 1994. Σελίδα 303.

περιοχές της χώρας. Οι ξένοι επενδυτές δικαιούνται να εμβάζουν στο εξωτερικό σε αλλοδαπό νόμισμα κέρδη, τόκους, μερίδια και λοιπά εισοδήματα”.²⁶

Το 1991 άρχισαν οι μεταρρυθμίσεις στη Βουλγαρία με αποτέλεσμα να έχουμε μία μείωση του εθνικού προϊόντος κατά 12% σε σχέση με το 1990, η ανεργία έφθασε στο 11,7% και ο υπερπληθωρισμός παρουσίασε μία αύξηση σε σχέση με το 1990 στο ποσοστό του 334%.²⁷ Ακόμη, σύμφωνα πάντα με την ίδια, το έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό ήταν ένα δισεκ. δολάρια, που αντιστοιχούσε στο 3% του ΑΕΠ. Οι εξελίξεις του 1991 οδήγησαν στα πιεστικά προβλήματα του 1992 και ειδικότερα η ανεργία έφθασε στο 15% και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έφθασε στο 6%.²⁸ Το 1993 και το 1994 είχαμε μία βελτίωση της βουλγαρικής οικονομίας που σήμαινε βελτίωση ορισμένων μακροοικονομικών δεικτών. Συγκεκριμένα: Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν συνέχισε την πτωτική του τάση αλλά με ρυθμό -4% το 1993, έναντι -7,1% το 1992 και σταθεροποιήθηκε το 1994.

Πάντως σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση στη Βουλγαρία ισχύει από το 1992 ο “Νόμος για την επιχειρηματική δραστηριότητα αλλοδαπών προσώπων και την προστασία ξένων επενδύσεων”, ο οποίος αντικατέστησε το “Νόμο περί ξένων επενδύσεων” του 1991. Στα πλαίσια του νόμου του 1992 οι ξένοι μπορούν να επενδύσουν σε οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα, με εξαίρεση μόνο ορισμένες δραστηριότητες οι οποίες απαγορεύονται με νόμο. Οι ξένες επενδύσεις δεν απαιτούν άδεια, εκτός από εκείνες οι οποίες αφορούν τη στρατιωτική βιομηχανία, ακόμη τον τραπεζικό αλλά και ασφαλιστικό τομέα, όπως και ορισμένους άλλους τομείς”.²⁹ Επιπλέον τα κίνητρα είναι η απαλλαγή από εισαγωγικούς δασμούς στις πρώτες ύλες και στον μηχανολογικό μηχανισμό που χρησιμοποιούνται στην ξένη επένδυση. Ακόμη οι ξένοι επενδυτές, σύμφωνα πάντα με τον Στέργιο Μπαμπανάση, έχουν το δικαίωμα να ανοίγουν λογαριασμούς σε ξένο νόμισμα ή ακόμη στο εθνικό νόμισμα της Βουλγαρίας, να διαθέτουν επίσης ομολογίες και μετοχές, όπως και άλλους τίτλους, να αγοράζουν συνάλλαγμα από βουλγαρικές Τράπεζες και να το μεταφέρουν στο εξωτερικό. Κατά τη γνώμη μου είναι εμφανείς οι όροι πλήρους αποδοχής των

²⁶ Ο.π. Σελίδα 310. Είναι πολύ σημαντικό ότι μπορούν να γίνουν ανταλλαγές με συνάλλαγμα στη ΒΕΤ όσα έχουν αποκτηθεί σε βουλγαρικό νόμισμα. Επιπλέον υπάρχει η ευχέρεια ανταλλαγής σε ξένο νόμισμα των κερδών, των μισθών και των ημερομισθίων.

²⁷ Από το “Εργατικό δυναμικό, Απασχόληση και αγορά εργασίας στη Βουλγαρία”. Εκδόσεις ΕΚΕΜ - ΑΝΤ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα - Κομοτηνή, 1995. Σελίδα 17.

²⁸ Από το ίδιο σελίδα 18.

²⁹ Ο.π. Σελίδα 152.

όρων του ξένου κεφαλαίου, πράγμα που προϋποθέτει και ένα βαθμό εξάρτησης της βουλγαρικής οικονομίας από το διεθνές κεφάλαιο.

Σύμφωνα με τον Δημήτριο Αυγητίδη, “στη Βουλγαρία οι νομικές μορφές που προβλέπονται από τον Εμπορικό Νόμο για την άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας από ημεδαπούς ή αλλοδαπούς είναι οι εξής:

Υποκαταστήματα αλλοδαπών επιχειρήσεων, που δεν αποτελούν νομικά πρόσωπα, ωστόσο μπορούν να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα, να καταρτίζουν ισολογισμό και επομένως να υπόκεινται σε φορολόγηση.

Εμπορικές Αντιπροσωπείες, που ιδρύονται από αλλοδαπές επιχειρήσεις αφού τηρηθούν ορισμένες τυπικές προϋποθέσεις. Η Εμπορική Αντιπροσωπεία δεν είναι νομικό πρόσωπο και χρησιμοποιείται περισσότερο για διενέργεια ερευνών αγοράς και για ανεύρεση πελατών για την αλλοδαπή επιχείρηση.

Ατομικός Έμπορος, στον οποίο αναφέρεται ο Εμπορικός Νόμος είτε ως φυσικό πρόσωπο με δικαιοπρακτική ικανότητα (“Έμπορος - Φυσικό Πρόσωπο”) είτε ως δημοτική ή κοινοτική επιχείρηση που λειτουργεί με τη μορφή της ατομικής Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης (“Έμπορος - Δημοσία Επιχείρηση”).

Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης, που προτιμάται περισσότερο τόσο από τους ημεδαπούς όσο και από τους αλλοδαπούς. Για τη σύσταση της απαιτείται ελάχιστο ιδρυτικό κεφάλαιο και προβλέπονται δύο μορφές Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης:

Ατομική Ε.Π.Ε. που σημαίνει ότι ένα φυσικό πρόσωπο μπορεί να ιδρύσει μια Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης, στην οποία μοναδικός εταίρος θα είναι το ίδιο το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, επομένως και μια αλλοδαπή εταιρεία.

Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης, στην οποία συνεταιρίζονται δύο ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ημεδαπά ή αλλοδαπά.

Ανώνυμη Εταιρεία, που διέπεται από παρόμοιο νομικό καθεστώς με το ελληνικό με σημαντική διαφορά το ότι το ελάχιστο μετοχικό κεφάλαιο πρέπει να καταβάλλεται πριν από συμπεριλαμβάνονται η πώληση μιας σειράς μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ο νόμος για την ίδρυση της εταιρείας”.³⁰

Ο νόμος για την ιδιωτικοποίηση των μικρών επιχειρήσεων έχει ψηφιστεί στη Βουλγαρία τον Ιανουάριο του 1993. Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση, μέχρι τον Μάρτιο του 1994 είχαν ιδιωτικοποιηθεί 162 μικρές επιχειρήσεις του

³⁰ Από το “ Ομίλοι Επιχειρήσεων: Οικονομική Πραγματικότητα και νομική ρύθμιση. Οργανισμός Εξωτερικού Εμπορίου. Ινστιτούτο Εξαγωγικών Σπουδών. Αθήνα 1995. Σελίδα 39.

κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Μέχρι το τέλος του 1994 είχαν ιδιωτικοποιηθεί 47 επιχειρήσεις μεσαίου μεγέθους. Ο Μάρτιο του 1995 είχε κατατεθεί στη βουλή ένα πρόγραμμα για τη μαζική ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων μεσαίου μεγέθους. Το 1992 ψηφίστηκε ένας νόμος για τις μεγάλες κρατικές επιχειρήσεις και ένα πρόγραμμα το 1993. Όπως θα δούμε στην πράξη η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Προς το παρόν θα περιοριστούμε μόνο στο στοιχείο που μας δίνει ο ίδιος και σύμφωνα με αυτό μέχρι τον Ιούνιο του 1994 είχε ιδιωτικοποιηθεί μόνο μία από τις 16 μεγάλες επιχειρήσεις. Επίσης ακόμη συμπεριλαμβάνονται και τράπεζες, παράλληλα με τις μεγάλες εταιρείες με αποτέλεσμα να έχουμε την αύξηση εισροής ξένου κεφαλαίου. Τα έσοδα από τις ξένες επενδύσεις το πρώτο εξάμηνο του 1998 έφθασαν στα 280 εκατ. δολάρια και το ακαθάριστο εθνικό προϊόν στη διάρκεια μέσα σε ένα έτος σημείωσε μία αύξηση της τάξης του 5%. Οι ξένοι επενδυτές για την συνέχιση της δραστηριότητας τους ζητούν την περαιτέρω μείωση του κρατικού παρεμβατισμού σε σημαντικό βαθμό. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό αν ληφθεί υπόψη ότι οι βιομηχανίες και ο οικονομικός τομέας ανήκει προς το παρόν κυρίως στο κράτος. Το κατά κεφαλήν εισόδημα ήταν 4630 δολάρια. Κατά την επταετία 1990-1996 το πραγματικό εισόδημα των Βουλγάρων μειώνεται, όπως δείχνουν τα επίσημα στοιχεία, κατά 66%. Σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτουμε από το ΕΚΕΜ, μόνο στη διετία 1995-1996 η μείωση έφθασε το 32%. Ταυτόχρονα από την άλλη μεριά, έχουμε αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Στο τέλος του 1997 το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού ήταν επτά φορές πλουσιότερο από το φτωχότερο 20% του πληθυσμού ενώ αντίθετα η αντίστοιχη σχέση για τον Ιούλιο του 1992 ήταν 4,8 φορές μεγαλύτερη. Τέλος το εξωτερικό εμπόριο έφθασε στα 8,3 δισεκ. δραχμές. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και μέχρι το τέλος του '97 οι άμεσες επενδύσεις στη Βουλγαρία αφορούν κυρίως εκείνες στη βιομηχανία, οι οποίες καλύπτουν το 54% των συνολικών άμεσων επενδύσεων. Οι περισσότερες επενδύσεις στη βιομηχανία είναι οι βελγικές, ακολουθούν οι γερμανικές και κατόπιν ολλανδικές, οι βρετανικές και ακολουθούν οι υπόλοιπες. Μετά τη βιομηχανία, σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτουμε από το ΕΚΕΜ, πολύ σημαντικός τομέας είναι το εμπόριο στο οποίο οι άμεσες συνολικές επενδύσεις καλύπτουν το 17% από το σύνολο των άμεσων επενδύσεων, με τη διαφορά ότι εδώ πρώτη έρχονται οι γερμανικές και ακολουθούν οι ολλανδικές. Μετά το εμπόριο ακολουθεί ο

χρηματοπιστωτικός τομέας με ποσοστό 11%, κατόπιν έρχεται ο τουρισμός με ποσοστό με 7% και τέλος οι μεταφορές με ποσοστό 50%.

Σύμφωνα με την ίδια έρευνα για τις ξένες επιχειρήσεις ισχύουν τα ακόλουθα:

A: Φορολογική απαλλαγή για κέρδη της επιχείρησης, η οποία ιδιωτικοποιήθηκε τουλάχιστον κατά 67%, για τα πρώτα τρία χρόνια μετά την ιδιωτικοποίηση και μειωμένη κατά 50% για τα επόμενα δύο χρόνια. Όμως, η συγκεκριμένη απαλλαγή θα ισχύει έως στις 31/12/2001. Επίσης, ακόμη προβλέπεται προστασία που θα έχει δεκαετή διάρκεια για τις ξένες επιχειρήσεις από πιθανές αλλαγές στη σχετική νομοθεσία, όπως δασμολογική απαλλαγή και απαλλαγή από τον ΦΠΑ του μηχανολογικού εξοπλισμού για επενδύσεις που υπερβαίνουν τα 100000 δολάρια. Όμως αν τα μηχανήματα τα οποία έχουν εξαιρεθεί από δασμούς και ΦΠΑ πουληθούν σε διάστημα πέντε ετών θα επιβαρύνονται με τους δασμούς από τους δασμούς και το ΦΠΑ από τα οποία έχουν εξαιρεθεί. Με νόμο του Οκτωβρίου του 1997 η φορολογία προβλέπεται μειωμένη επί των κερδών κατά 50% για μια δεκαετία και πιο συγκεκριμένα για επενδύσεις που υπερβαίνουν τα 5 εκατ. δολάρια ή για επενδύσεις οι οποίες θα δημιουργούν περισσότερες από 100 θέσεις εργασίας ή τέλος για επιχειρήσεις που θα λειτουργούν σε υπανάπτυκτες περιοχές οι οποίες έχουν ποσοστό ανεργίας υψηλότερο του μέσου ποσοστού ανεργίας της χώρας.

B: Οι ξένες επιχειρήσεις θα πρέπει να καταγράφονται με υποβολή σχετικής δήλωσης στα αρμόδια μητρώα του Υπουργείου Οικονομικών εντός 30 ημερών από τη στιγμή που δημιουργούνται. Οι ξένες επενδύσεις καταγράφονται, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, σε ειδικό μητρώο στη Γενική Διεύθυνση Φορολογίας του Υπουργείου Οικονομικών. Οι ψευδείς πληροφορίες και η παράλειψη εγγραφής από την μεριά του επενδυτή τιμωρούνται με πρόστιμο. Επίσης απαιτείται εγγραφή της επένδυσης και της μορφής της εταιρείας στο αρμόδιο δικαστήριο του τόπου όπου γίνεται η επένδυση. Οι εμπορικές αντιπροσωπείες δεν θεωρούνται νομικά πρόσωπα και δεν έχουν το δικαίωμα της άσκησης της εμπορικής δραστηριότητας και πρέπει να δηλώνονται στο αρμόδιο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο. Οι εργοδότες για στατιστικούς σκοπούς πρέπει να εγγράφονται στο Εθνικό Στατιστικό Γραφείο και ακόμη στην Υπηρεσία Στατιστικής Ασφάλισης. Στην περίπτωση βεβαίως των εισαγωγών και των εξαγωγών θα πρέπει να δηλώνονται και στις Τελωνειακές Αρχές. Το ελάχιστο κεφάλαιο για τη δημιουργία και τη σύσταση

εταιρείας είναι 5 εκατ. λέβα για ΕΠΕ και δεν υπάρχει περιορισμός συμμετοχής ενός αλλοδαπού σε μία επιχείρηση.

Γ: Ο πιο σημαντικός φόρος είναι ο φόρος του εισοδήματος, ο οποίος αυξάνει προοδευτικά από 20% έως και 40%. Ετήσια εισοδήματα τα οποία είναι πιο χαμηλά από 700 χιλιάδες λέβα δεν φορολογούνται. Η φορολογία πάνω στα κέρδη των επιχειρήσεων είναι 30%, ενώ ταυτόχρονα υπάρχει και ο δημοτικός φόρος στα κέρδη που φθάνει στο 10%. Οι εταιρείες οι οποίες είχαν κατά το έτος 1997 κέρδος κάτω από 50 εκατ. λέβα, ο φόρος φθάνει στο 20%. Οι ξένοι οι οποίοι εισάγουν στη Βουλγαρία κεφαλαιουχικά αγαθά και πρώτες ύλες για την παραγωγή των αγαθών προς εξαγωγή απαλλάσσονται από την πληρωμή των τελών εισαγωγής, όπως και από τον φόρο πολυτελείας, ενώ ο ΦΠΑ είναι 22%.

Από το 1996 το κόστος ζωής στη Βουλγαρία άρχισε να αυξάνεται κατακόρυφα, έτσι από τον Ιούλιο του 1996 και μετά από τους νέους φόρους και δασμούς που τέθηκαν σε ισχύ, ο λαός άρχισε να ζει σε μία κατάσταση ανέχειας αντιμετωπίζοντας σημαντικές ελλείψεις σε βασικά τρόφιμα. Έχουμε παράλληλα αύξηση της τιμής του πετρελαίου κατά 15% και των καυσίμων ντίζελ κατά 29%. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία των ανατιμήσεων, που οδήγησε τον πληθωρισμό σε μηνιαία αύξηση 20% τον Ιούλιο από το 3% που ήταν τον Απρίλιο. Από την άλλη πλευρά οι δασμοί που επιβλήθηκαν στα αλκοολούχα ποτά και στα τσιγάρα έφθασαν στο 50%. Ο φόρος προστιθέμενης αξίας αυξήθηκε από 18% σε 22% με αποτέλεσμα να είναι ένας από τους υψηλότερους στην Ευρώπη. Αν λάβουμε υπόψη και τις απεργιακές κινητοποιήσεις, θα πρέπει να κατανοήσουμε τους λόγους για τους οποίους η βουλγαρική κυβέρνηση επεδίωκε να αυξήσει τα δημοσιονομικά έσοδα και να εξασφαλίσει δάνειο από το ΔΝΤ, το οποίο εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 1996. Στόχος ήταν η στήριξη του λέβα και η προσπάθεια να βρεθεί λύση στο τεράστιο εξωτερικό χρέος της χώρας. Το λέβα από τον Ιούλιο του 1995 άρχισε να υποτιμάται σταθερά και έφθασε στα τέλη του ίδιου έτους στα 70 λέβα ανά δολάριο. Το 1996 όταν συνεχίστηκε η υποτίμηση και έφθασε στα 90 λέβα ανά δολάριο, η κεντρική τράπεζα αύξησε τα επιτόκια της στο ετήσιο ποσοστό 85%. Είναι εμφανής η αδυναμία της κεντρικής τράπεζας να στηρίξει το νόμισμα της χώρας στις διεθνείς χρηματαγορές, ακριβώς για τον λόγο ότι υπήρχαν χαμηλά συναλλαγματικά αποθέματα και ακόμη μεγάλο εξωτερικό χρέος.

Στο εμπόριο της με τις βαλκανικές χώρες η Βουλγαρία, παρουσιάζει μεγάλο πλεόνασμα που στο πρώτο εξάμηνο του 1998 ανήλθε σε 211 εκατ. δολάρια. Αντίθετα το εμπόριο της με την Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζει έλλειμμα που φθάνει στα 44 εκατ. δολάρια στο ίδιο διάστημα. Πιο συγκεκριμένα:

Την πρώτη θέση στις εισαγωγές και στις εξαγωγές, ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες, την έχει η Ελλάδα ^{και} ακολουθείται από την Τουρκία. Στις εισαγωγές που έχει πραγματοποιήσει από τη Βουλγαρία το ποσοστό της Ελλάδας ανήλθε σε περισσότερο από 38%, ενώ αυτό της Τουρκίας έφθασε στο 28%. Όσον αφορά τις εξαγωγές προς αυτήν, το ποσοστό της Ελλάδας ήταν μεγαλύτερο από ότι το ποσοστό όλων των άλλων βαλκανικών χωρών μαζί και έφθασε στο ποσοστό 51,8%. Ακολουθεί η Τουρκία με ένα ποσοστό αρκετά μικρότερο που φθάνει στο 20,3%. Όμως στο εμπορικό έλλειμμα με τη Βουλγαρία, η Τουρκία κατέχει την πρώτη θέση με 83,4 εκατ. δολάρια και ακολουθεί η Ελλάδα με 40,6 εκατ. δολάρια. Μετά τις δύο χώρες που αναφέραμε τα μεγαλύτερα ελλείματα τα παρουσιάζουν η Γιουγκοσλαβία και η ΠΓΔΜ με 36,5 εκατ. δολάρια η πρώτη και η δεύτερη με 29,1 εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι για τις δύο τελευταίες τα ποσά ίσχυαν πριν την κρίση του Κοσσυφοπεδίου. Ακολουθούν η Ρουμανία, η Σλοβενία, η Κύπρος, η Αλβανία, και τέλος η Κροατία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η Αλβανία είναι η μόνη χώρα η οποία στην περίοδο που εξετάζουμε δεν πραγματοποίησε καμία εξαγωγή προς τη Βουλγαρία και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να παρουσιάζει έλλειμμα ύψους 11,4 εκατ. δολάρια, το ποσοστό που αντιστοιχεί στις εισαγωγές από τη Βουλγαρία. (ΕΚΕΜ Τεύχος Νο 12 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1998).

Από το 1997 η κυβέρνηση της Βουλγαρίας άρχισε να εφαρμόζει πολιτική αυστηρής λιτότητας μετά την εφαρμογή του Νομισματικού Συμβουλίου στα πλαίσια του ελέγχου της οικονομίας της από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Πρόκειται για την ίδια πολιτική που εφαρμόστηκε και στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες με συνέπεια σημαντικό βραχυπρόθεσμο κοινωνικό κόστος. Οι βασικοί άξονες για την εφαρμογή οικονομικής και πολιτικής λιτότητας είναι οι ακόλουθοι:

- 1: Έχουμε μία μείωση των κρατικών δαπανών με στόχο την αύξηση των κοινωνικών παροχών, με μία ταυτόχρονη μείωση του κοινωνικού κόστους και ιδιαίτερα στις ασφαλίσεις και στις συντάξεις. Έτσι ο μέσος μηνιαίος κρατικός μισθός το 1997 ήταν 65 δολάρια και συνδέθηκε με τον πληθωρισμό. Η

απασχόληση στον κρατικό τομέα μειώθηκε κατά 58.000 θέσεις εργασίας μέσα στο 1997.

2: Το πρώτο βασικό μέτρο της νέας δημοσιονομικής πολιτικής ήταν η απεξάρτηση της χρηματοδότησης του κρατικού προϋπολογισμού από την κεντρική τράπεζα ή από άλλες τράπεζες. Αυξήθηκαν οι εισροές από την ιδιωτικοποίηση η οποία προχώρησε με συνοπτικές διαδικασίες και με τις τιμές των παραγωγικών μονάδων αρκετά χαμηλές. Σύμφωνα με την βουλγαρική κυβέρνηση τα συγκεκριμένα έσοδα συνέβαλλαν στη μείωση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού που ήταν το 1996 στο 11% του ΑΕΠ σε 3,8% που έφθασε το 1997.

Εξίσου σημαντική ήταν και η προσπάθεια για την αντιμετώπιση του εσωτερικού χρέους δια μέσου των κρατικών ομολόγων και ακόμη δια μέσου των ιδιωτικοποιήσεων των κρατικών επιχειρήσεων. Αναζητήθηκαν πόροι από τη διεθνή χρηματοδότηση, γεγονός που σημαίνει μία παράλληλη αύξηση του εξωτερικού χρέους.

3: Έχουμε μία αύξηση των κρατικών εσόδων η οποία προήλθε από το ΦΠΑ κατά κύριο λόγο και ακόμη από τους φόρους. Σημαντικά έσοδα έχουμε από τον φόρο εισοδήματος ο οποίος όμως υπόκειται σε διάφορους παράλληλους χειρισμούς από τα εκτελεστικά όργανα. Σημαντική προσπάθεια έγινε επίσης και στην κατεύθυνση της είσπραξης του φόρου των κερδών με παράλληλη μείωση των φοροαπαλλαγών. Σημαντική είναι και η βοήθεια από την είσπραξη των εσόδων που οφείλονται στη φορολογία των σιγαρρέτων και επίσης των ποτών. Ακόμη η βουλγαρική κυβέρνηση βρίσκεται στην κατεύθυνση του περιορισμού του εμπορίου και στην προσπάθεια ώστε να περιοριστεί η διαφυγή των αντίστοιχων φόρων, ενώ παράλληλα με αυτή την προσπάθεια περιορίζει και τις ζώνες ελεύθερου εμπορίου στις οποίες γινόταν η διακίνηση ενός μεγάλου μέρους του εμπορίου του συνολικού που γινόταν κατά το παρελθόν.

4: Έχουμε αύξηση των κοινωνικών παροχών και αυτό σημαίνει ενίσχυση των συντάξεων, όπως ακόμη και διάφορες ενισχύσεις προς τις κοινωνικά αδύνατες πληθυσμιακές ομάδες, η οποία οφείλεται στη βοήθεια ειδικού δανείου από τη Διεθνή Τράπεζα και φθάνει στο ύψος των 40 εκατ. δολαρίων. Στόχος ήταν η αύξηση της μέσης σύνταξης από το καλοκαίρι του 1997 σε 34 δολάρια το μήνα, με ταυτόχρονη ενίσχυση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Πέρα από αυτά έχουμε επίσης μέτρα ακόμη και για την ανεργία, δηλαδή τους απολυμένους από τις κρατικές μονάδες που πραγματοποιούνται με δάνεια από την Ε.Ε. και τη Διεθνή Τράπεζα.

5: Ήδη μέσα στο 1997 15 επιχειρήσεις ήταν υπό καθεστώς χρεοκοπίας και παράλληλα κρατικής διαχείρισης που ήταν απόρροια του προηγούμενου έτους. Στις τράπεζες στις οποίες αναφερόμαστε βρίσκονταν κατατεθειμένο το 31% των συνολικών αποταμιεύσεων του πληθυσμού και ακόμη το 23% των λογαριασμών των εμπορικών επιχειρήσεων. Στις 9 τουλάχιστον από τις 15 τράπεζες η τύχη των προαναφερομένων καταθέσεων παραμένει άγνωστη και μέχρι την Άνοιξη του 1998 δεν υπήρξε μία σύντομη νομοθετική διαδικασία για τη ρύθμιση των συγκεκριμένων θεμάτων. Μετά την είσοδο ξένων τραπεζών στη Βουλγαρία και ακόμη τη συνεργασία ξένων επιχειρηματιών με τις βουλγαρικές τράπεζες στα πλαίσια της ιδιωτικοποίηση τους, αναμένεται με την εισαγωγή συγκεκριμένου νόμου να επιλυθεί το πρόβλημα. Πιο εύκολα πάντως θα επιλυθεί το πρόβλημα στις υπόλοιπες 6 τράπεζες, για το λόγο ότι αυτές διαθέτουν και ξένο συνάλλαγμα. Εξάλλου υπήρχε και δέσμευση απέναντι στο ΔΝΤ και η δέσμευση θα έπρεπε να υλοποιηθεί μέσα στο 1998. Σημαντικό είναι επίσης ότι μέχρι το τέλος του 1999 οι τράπεζες θα πρέπει να έχουν κεφαλαιακή επάρκεια της τάξης του 12% με ελάχιστο όριο το 8%. Οι Τράπεζες οι οποίες δεν θα εκπληρώνουν τον όρο αυτό θα εισέρχονται σε ειδικό καθεστώς από τον τραπεζικό έλεγχο, ώστε να έχουμε αποκατάσταση των υστερήσεων από το ελάχιστο όριο κεφαλαιακής επάρκειας.

6: Ο καθορισμός της τιμής του συναλλάγματος είναι ελεύθερος επειδή τα συναλλαγματικά αποθέματα της κεντρικής τράπεζας είναι αρκετά για την κάλυψη του κυκλοφορούντος χρήματος. Η ρύθμιση της τιμής του σκληρού συναλλάγματος μπορεί να υλοποιείται μέσα από αντίστοιχες παρεμβατικές αγοραπωλησίες της κεντρικής τράπεζας. Έτσι οι νομισματικές ρυθμίσεις αφήνονται στην αγορά και στη ζήτηση συναλλάγματος, η οποία με την πτώση της παραγωγικής δραστηριότητας στη Βουλγαρία είναι μικρή. Μέσα στο 1997 η βουλγαρική κυβέρνηση έφερε στη βουλή το νομοσχέδιο για τη λειτουργία του Νομισματικού Συμβουλίου.

7: Για το 1997 το εμπορικό ισοζύγιο σημείωσε έλλειμμα, επειδή η αγορά δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στην αύξηση των εξαγωγών, παρά την υποτίμηση του λεβ που ήταν αρκετά ισχυρό κίνητρο για την αύξηση της αξίας των εξαγωγών,

για το λόγο ότι η παραγωγή δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στη κρίση και στις ιδιωτικοποιήσεις. Οι ανάγκες χρηματοδότησης για την ισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών στο 1997 ανήλθαν στο 1,9 δισεκ. δολάρια. Η κυβέρνηση στο ίδιο έτος είχε πρόβλημα χρηματοδότησης και την επίλυση του προβλήματος τη στήριξε στη βοήθεια του ΔΝΤ.

8: Η βουλγαρική κυβέρνηση βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ιδιωτικοποίηση για την επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στην οικονομία. Έχοντας ως στόχο τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, στοχεύει την ιδιωτικοποίηση όλων των εμπορικών επιχειρήσεων, επίσης την ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες, ενώ παράλληλα η διαδικασία της ιδιωτικοποίησης των τραπεζών έχει επιταχυνθεί. Στα πλαίσια των ιδιωτικοποιήσεων έχουμε και την ιδιωτικοποίηση ενός σημαντικού τμήματος των μετοχών της επιχείρησης των τηλεπικοινωνιών. Επίσης θα ιδιωτικοποιηθεί και το κρατικό εργοστάσιο παραγωγής καυστικής σόδας το οποίο θα φέρει έσοδα 160 εκατ. δολάρια. Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί η αποφασιστικότητα της βουλγαρικής κυβέρνησης να επιταχύνει τη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων, ακολουθώντας σύντομους δρόμους, στην προσπάθεια της να οδηγήσει στον ιδιωτικό τομέα τις ζημιογόνες κρατικές επιχειρήσεις. Είναι όμως εξίσου σημαντικό να διευκρινιστεί ότι οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις υπό ιδιοκτησιακό καθεστώς έχουν τη δυνατότητα να μην είναι ζημιογόνες και να μετατραπούν σε κερδοφόρες επιχειρήσεις.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε την απόφαση της κυβέρνησης στο ζήτημα των μισθών. Αυτό σημαίνει ότι στις κρατικές μονάδες οι μισθοί πλέον θα συνδέονται με την παραγωγικότητα και την κερδοφορία, διαφορετικά οι συγκεκριμένες μονάδες στην προσπάθειά τους να καλύψουν τις λειτουργικές τους δαπάνες θα επιβαρύνονται με ειδικούς φόρους. Στα πλαίσια αυτής της φιλοσοφίας έχουμε την απελευθέρωση των τιμών στα καύσιμα, στο νερό, στο ηλεκτρικό ρεύμα, στις τηλεπικοινωνίες και στη θέρμανση, ενώ παράλληλα οι καταναλωτές είναι υποχρεωμένοι εντός τριάντα ημερών να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Με κέντρο βάρους την ανάπτυξη μίας φιλελεύθερης πολιτικής η βουλγαρική κυβέρνηση κινείται θετικά στα εξής σημεία:

- Διαμόρφωση των τιμών των υπηρεσιών που παρέχονται στη λογική της ζήτησης και της προσφοράς.

- Ολοκλήρωση της παραχώρησης της γής σε ιδιώτες ως δικαιούχους και την παράλληλη διαμόρφωση των αγροτικών τιμών στα πλαίσια της προσφοράς και της ζήτησης.
- Κατάργηση του ελέγχου των τιμών και κυρίως στα καύσιμα.
- Προσπάθεια δημιουργίας πρόσφορου εδάφους, ώστε να δημιουργήσει κίνητρα στους ξένους επενδυτές.

Όπως μπορεί να γίνει κατανοητό το πρόγραμμα της βουλγαρικής κυβέρνησης είναι ένα φιλελεύθερο πρόγραμμα. Η πρακτική εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος παρουσίασε τόσο στις χώρες του Visegrad όσο και στην Π.Γ.Δ.Μ αντιφατικά αποτελέσματα. Έτσι η μεν Πολωνία είχε επιτυχή αποτελέσματα από την εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος, ενώ αντίστοιχα η Τσεχία είχε πολύ αρνητικά προβλήματα από την αντίστοιχη εφαρμογή του προγράμματος. Από τις βαλκανικές χώρες έχουμε πρώτα τη Ρουμανία η οποία προχώρησε αποφασιστικά προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση και δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα από την πορεία της οικονομίας της στα πλαίσια της εφαρμογής του συγκεκριμένου προγράμματος. Μία άλλη χώρα η Π.Γ.Δ.Μ. είχε εξαιρετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος και το κυριότερο δεν αντιμετώπισε ιδιαίτερα κοινωνικά προβλήματα.

Η διαφορά όμως της Βουλγαρίας με τις χώρες που προαναφέραμε είναι ότι η συγκεκριμένη χώρα παρουσίασε μεγάλη οικονομική κρίση και ήταν άγνωστο ποια θα ήταν τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος. Για να φθάσει σε ένα ικανοποιητικό σημείο η βουλγαρική οικονομία έπρεπε από τη μία μεριά να υπάρξει διεθνής χρηματοδότηση και μία κοινωνική και πολιτική συναίνεση. Παρόλα αυτά οι κίνδυνοι πάντα παραμονεύουν όπως απέδειξε και η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, έτσι η Βουλγαρία όπως και όλη η Ν.Α. Ευρώπη εξακολουθούν να παραμένουν περιοχές υψηλού οικονομικού και επιχειρηματικού κινδύνου.

5.2 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Όπως αναφέρει ο Ευάγγελος Καραφωτάκης, “Η Βουλγαρία μαζί με την πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβία ήταν οι μόνες σοσιαλιστικές βαλκανικές χώρες με αναπτυγμένη παραοικονομία πριν από την κατάρρευση του προηγούμενου

καθεστώτος. Αν και η βουλγαρική παραοικονομία ήταν σαφώς ασθενέστερη της αντίστοιχης γιουγκοσλαβικής, ωστόσο, δημιούργησε ορισμένες προϋποθέσεις για την έκπλυση της κρατικής περιουσίας μετά τη διάλυση της σοσιαλιστικής διαχείρισης, ενώ άφησε μια δομή ικανή για κερδοσκοπία στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς”.³¹ Γίνεται σαφές από το παραπάνω απόσπασμα, ότι οι προοπτικές για τη δημιουργία μιας οικονομίας της αγοράς υπάρχουν και είναι σημαντικές. Ακόμη μπορεί να γίνει κατανοητό ότι μέσα στα πλαίσια της λειτουργίας του προηγούμενου κοινωνικοοικονομικού συστήματος, μέσα από τη σύνθεση και τη δομή του ίδιου του κρατικού μηχανισμού μπήκαν τα θεμέλια για τη διάδοχο κατάσταση που θα ήταν η οικονομία της αγοράς. Έγινε η προσπάθεια για τη δημιουργία μιας αστικής τάξης η οποία θα εκμεταλλευόταν προς όφελος της την κρατική περιουσία, μετά την κατάρρευση του προηγούμενου καθεστώτος, ανεξάρτητα εάν δεν είχε τη δυνατότητα να αντέξει καταρχήν στον ανταγωνισμό των διεθνών επιχειρήσεων, όπως θα αναφέρουμε και κατά δεύτερο λόγο δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στο δύσκολο έργο των ιδιωτικοποιήσεων.

Πιο κάτω ο Ευάγγελος Καραφωτάκης αναφέρει τα ακόλουθα:

“Ο στόχος της οργανωμένης προσπάθειας της νέας επιχειρηματικής τάξης ήταν η εκπόνηση των πλέον παραγωγικών μονάδων δια μέσου της ιδιωτικοποίησης και η έκπλυση των παρανόμως αποκτηθέντων εισοδημάτων κατά τη σοσιαλιστική περίοδο. Για να κατανοηθεί το μέγεθος της προσπάθειας αυτής, θα πρέπει να αναφερθεί ότι από εκτιμήσεις προέκυπτε ότι το 1989 το 1/3 του όγκου των χαρτονομισμάτων κυκλοφορούσε εκτός της επίσημης αγοράς.

Η εφαρμογή του στόχου προσδιόρισε και την ανάλογη δημοσιονομική νομισματική πολιτική, ήτοι, θα έπρεπε οι μεν Τράπεζες να περιέλθουν στη νέα επιχειρηματική τάξη ενώ οι κρατικές επιχειρήσεις να περιέλθουν σε κατάσταση χρεοκοπίας ούτως ώστε να πωληθούν σε τιμή ευκαιρίας. Παράλληλα το όλο εγχείρημα απαιτούσε την ελαχιστοποίηση του κοινωνικού κόστους για να δημιουργηθούν αντιπαραθέσεις και ρίξεις. Φυσικά, όπως ήταν αναμενόμενο, το όλο εγχείρημα ξέφυγε από τον τελικό στόχο, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη

³¹ Από το “Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώτο στάδιο μετάβασης 1990-1996.” Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 83. Ο ίδιος αναφέρει επίσης, ότι η επικρατούσα λογική του προηγούμενου καθεστώτος ήταν η δημιουργία “εθνικής” αστικής τάξης στην προσπάθεια προποσορισμού της κρατικής περιουσίας μετά την απώλεια της εξουσίας.

φυγόκεντρων δυνάμεων στη θέση των προσδοκώμενων κεντρομόλων και την εξαγωγή πολύτιμου συναλλάγματος στη διεθνή αγορά”.³²

Τα πλέον χαρακτηριστικά στοιχεία στα πλαίσια του νέου συστήματος της αγοράς είναι οι νομισματικές κρίσεις και η διάλυση του τραπεζικού συστήματος. Ένα άλλο βασικό σημείο είναι ήταν ότι το κράτος δεν προχώρησε σε ουσιαστική ιδιωτικοποίηση, γιατί ακριβώς ήθελε τη δημιουργία της νέας αστικής τάξης. Η μικρή ιδιωτικοποίηση που ακολούθησε δεν απέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα με αποτέλεσμα να μην υπάρξει το ανάλογο ενδιαφέρον από το ξένο κεφάλαιο και το κυριότερο να δημιουργηθούν οι βάσεις για τη λειτουργία της παραοικονομίας. Επίσης έχουμε και την έκθεση του υπουργείου εσωτερικών στο 1997, που παρουσιάζονται και τα αίτια της οικονομικής κρίσης. Η οικονομία της Βουλγαρίας άρχισε να γνωρίζει μία σταδιακή βελτίωση προς το τέλος του 1998, η οποία όμως είναι εξαρτημένη από την εξωτερική χρηματοδότηση, όχι όμως απόλυτα, κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερο από την αποφασιστικότητα και την διάθεση της βουλγαρικής κυβέρνησης να προχωρήσει στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Η βουλγαρική αγορά έχει την ιδιότητα να είναι ασταθής και αυτό αποδεικνύεται από τις δύο νομισματικές κρίσεις που πέρασε το 1993 και το 1996, οι οποίες συνέβησαν τη στιγμή που όλα έδειχναν ότι ακολουθεί μία πορεία προς το καλύτερο. Οι διεθνείς οργανισμοί αντιμετωπίζουν με αρκετή επιφύλαξη το μέλλον της Βουλγαρικής οικονομίας. Το 1996 το ΔΝΤ προσπάθησε να δημιουργήσει εκείνες τις προϋποθέσεις ώστε να ανακάμψει η βουλγαρική οικονομία και να ξεφύγει από τις κρίσεις τις οποίες αναφέραμε.

Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Καραφωτάκη: “Το άνοιγμα του ΔΝΤ προς τη Βουλγαρία επέφερε σημαντική ανακούφιση στην κυβέρνηση της χώρας, η οποία αντιμετωπίζει προβλήματα με το εξωτερικό της χρέος. Για παράδειγμα, αρκετές χώρες της Ε.Ε. ανακοίνωσαν την πρόθεση τους για χρηματοδότηση του βουλγαρικού κράτους, μετά το ΔΝΤ, γεγονός που στο άμεσο παρελθόν ήταν αδιανόητο.

Βασικοί όροι του ΔΝΤ αποτελούν οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών μη κερδοφόρων επιχειρήσεων καθώς και η διάλυση ορισμένων βιομηχανιών, ενώ η

³² Ο.π. Σελίδα 84.

συγχώνευση και η αναδιάρθρωση του τραπεζικού τομέα θεωρείται επιβεβλημένη”.³³

Η περίοδος άνοιξη- καλοκαίρι 1999 είναι σημαντική περίοδος και κρίνεται είτε ως η περίοδος της υπέρβασης της κρίσης, είτε ως η περίοδος που θα είναι νέο σημείο κάμψης της Βουλγαρικής οικονομίας. Το πρόβλημα ξεκινά από τη συσσώρευση των χρεών που δημιουργούνται από τη λειτουργία των ζημιογόνων μονάδων και από τη διόγκωση του κρατικού ελλείμματος. Αυτό οφείλεται και στο γεγονός της υστέρησης των ιδιωτικοποιήσεων με την έννοια ότι οι ιδιωτικοποιήσεις το 1998 υστέρησαν σαφώς έναντι του 1997. Αυτό όμως οφείλεται και σε παράγοντες που βρίσκονται πέρα από τη θέληση της βουλγαρικής κυβέρνησης όπως, το κοινωνικό κόστος που οδήγησε σε μεγάλες κινητοποιήσεις ένα μεγάλο αριθμό εργαζομένων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την απομάκρυνση έστω και προσωρινά των ξένων επενδυτών, με αποτέλεσμα να υποχρεωθεί η βουλγαρική κυβέρνηση να κλείσει παραγωγικές μονάδες αφού δεν είχε άλλη εναλλακτική λύση. Οι κίνδυνοι όμως εξακολουθούν να παραμένουν γιατί η συγκεκριμένη πορεία οδηγεί σε νέες εργατικές αντιδράσεις και στη μεγέθυνση των κινητοποιήσεων για το 1999. Η κυβέρνηση δεν μπορεί να ελέγξει προς το παρόν τη κατάσταση γιατί οι εργαζόμενοι στις κρατικές μονάδες πέρα από την ανάκληση της παύσης των εργασιών, ζητούν και την αύξηση των μισθών τους παρά τις ζημιές που υπάρχουν στις κρατικές επιχειρήσεις επικαλούμενοι την κρατική ενίσχυση.

Όταν το λεβ υποτιμούνταν κατά το παρελθόν βοηθούσε τις βουλγαρικές επιχειρήσεις για να αυξάνουν τις εξαγωγές τους στη διεθνή αγορά. Από τη στιγμή όμως που το ΔΝΤ επέβαλλε στη Βουλγαρία μία σταθεροποίηση, αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να επιδράσει αρνητικά στις εξαγωγές με αποτέλεσμα την απώλεια κερδών αλλά και συναλλάγματος για τη χώρα. Από την άλλη μεριά δεν έχουμε την απαιτούμενη χρηματική επιχορήγηση η οποία θα συνέβαλλε στην απόκτηση νέας τεχνολογίας με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτό τελικά δημιουργεί προβλήματα στη νομισματική σταθερότητα που είναι καταλυτική για τη βουλγαρική παραγωγή και επιδεινώνει το ήδη αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο.

³³ Ο.π. Σελίδα 86. Ανάμεσα στους όρους που έθεσε το ΔΝΤ βρίσκεται και η λειτουργία της κεντρικής τράπεζας της Βουλγαρίας σε ότι αφορά τη διαχείριση των αποθεμάτων σε συνάλλαγμα και μάλιστα του καθαρού υπολοίπου.

Το ΔΝΤ έχει προχωρήσει σε τριετή συμφωνία με τη Βουλγαρία, ενώ ταυτόχρονα έχει επισημάνει και τις αδύνατες πλευρές της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα: Διαπιστώνεται από τη σκοπιά του ΔΝΤ, με βάση την έκθεση του, μία μείωση του επενδυτικού κλίματος, επίσης μία πτώση των τιμών και ακόμη αύξηση του ρίσκου των πιστωτών του εξωτερικού χρέους. Με βάση πάντα την ίδια έκθεση, έχουμε ακόμη τη διαπίστωση για τη μείωση της εγχώριας ζήτησης και την αρνητική πορεία των μεγάλων παραγωγικών μονάδων. Η αύξηση των εισαγωγών που στοχεύει στην τόνωση της εγχώριας ζήτησης, είναι δυνατόν να επιφέρει και επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών από τη στιγμή μάλιστα που μειώνονται οι εξαγωγές. Πάντως σημαντικός είναι και ο κίνδυνος ο οποίος απορρέει από τη διαφθορά που υπάρχει στον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος εμποδίζει την ανάπτυξη του οικονομικού τομέα. Πρόκειται για τις επιπλοκές που μπορεί να δημιουργήσει στη μεταρρύθμιση η διαφθορά, στα πλαίσια της προσπάθειας που κάνει η κυβέρνηση για να πετύχει. Εδώ θα πρέπει να πούμε ότι την ιδιωτικοποίηση προσπαθεί να την επιβάλλει το ΔΝΤ, αγνοώντας τις συνέπειες που μπορεί να έχει για τους εργαζόμενους της Βουλγαρίας. Πάντως οι επιχειρήσεις οι οποίες αναζητούν, ως βασικό στοιχείο για τις επενδύσεις, την πιστοληπτική ικανότητα των αγορών εξακολουθούν να θεωρούν τη Βουλγαρία ως χώρα προβληματική αναφορικά με τις διαρθρωτικές αλλαγές και ειδικότερα στις τράπεζες αλλά και στις κρατικές μονάδες παραγωγής, αμφιβάλλοντας έτσι με τη πρόθεση της βουλγαρικής κυβέρνησης να προχωρήσει με αποφασιστικά βήματα. Είναι προφανές ότι το διεθνές κεφάλαιο το οποίο επιχειρεί να θέσει υπό τον έλεγχο του όλες τις αναδυόμενες αγορές, θέλει να διεισδύσει και στη Βουλγαρία και να επιβάλλει τους όρους του δημιουργώντας συνθήκες εξάρτησης και ανάπτυξης στα πλαίσια των συμφερόντων του διεθνούς κεφαλαίου.

Κατά τη γνώμη μου θεωρώ σημαντικό να επισημάνουμε τη Λευκή Βίβλο που είναι η οργάνωση των ξένων επενδυτών της Βουλγαρίας ΒΙΡΑ και η οποία είχε ως το τέλος του 1998 πρόεδρο τον περιφερειάρχη της Εθνικής Τράπεζας Δρ. Χ. Κατσάνη. Είναι σημαντικό κατά την γνώμη μου, γιατί μπορεί να γίνει κατανοητός ο ρόλος αλλά και η δύναμη που προκύπτει από τη δραστηριότητα των Ελλήνων επιχειρηματιών στη Βουλγαρία. Σύμφωνα λοιπόν με την έκθεση του ΒΙΡΑ η Βουλγαρία είναι η μόνη χώρα στα Βαλκάνια η οποία παρουσιάζει στο ΑΕΠ, επίσης χαμηλό πληθωρισμό και σταθερή ισοτιμία το τέλος του 1997. Αναφέρει

σαν αρνητικό σημείο για την αύξηση των επενδύσεων τη γραφειοκρατία και ακόμη την αδυναμία της δικαιοσύνης να προστατεύσει την πιστοδότηση της αγοράς. Σύμφωνα πάντα με την ίδια έκθεση το νομοθετικό πλαίσιο αδυνατεί στην υπόθεση της τραπεζικής ιδιωτικοποίησης και πιο ειδικά στη διαδικασία των διαγωνισμών για την εξαγορά τραπεζικών μεριδίων.

Το ΔΝΤ επιχειρεί μία ρήξη της βουλγαρικής κυβέρνησης με τη βουλγαρική κοινή γνώμη και η αδυναμία της να την πραγματοποιήσει έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση του κρατικού ελλείμματος, την πτώση της εγχώριας κατανάλωσης, τη μείωση των εξαγωγών και τέλος τη μείωση των θέσεων εργασίας. Είναι φανερό η αδυναμία της βουλγαρικής κυβέρνησης να ακολουθήσει διαφορετική κατεύθυνση από εκείνη που επιβάλλει το ΔΝΤ, προκειμένου να λυθούν τα θεσμικά και οικονομικά προβλήματα της χώρας και να βρεθεί λύση στις αδυναμίες που παρουσιάζει η ανάπτυξη της βουλγαρικής οικονομίας, με αποτέλεσμα να έρχεται σε αντίθεση με τους Βούλγαρους εργαζόμενους οι οποίοι αρνούνται να επωμιστούν το βάρος των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η οικονομία τους, σε μία στιγμή μάλιστα που το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού βρίσκεται σε συνθήκες εξαθλίωσης.

Πάντως είναι γεγονός ότι η χώρα ταλαιπωρείται και οι κίνδυνοι για την πραγματοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης απορρέουν από την άνοξη της διαφθοράς, ακόμη του νεποτισμού, της γραφειοκρατίας, της παραοικονομίας, καταστάσεις οι οποίες οδηγούν στην αποξένωση των επενδυτών που ενδιαφέρονται να επενδύσουν στη βουλγαρική αγορά στα πλαίσια της φιλελεύθερης οικονομίας.

Η βουλγαρική οικονομία εξακολουθεί να παραμένει αρκετά ασταθής ανεξάρτητα αν στις αρχές του 1998 υπήρξαν σημαντικά βήματα προόδου και η οικονομία αναζωογονήθηκε. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η ασιατική αλλά κυρίως η ρωσική κρίση αποτέλεσαν ένα πολύ σημαντικό παράγοντα ο οποίος επέδρασε σε μεγάλο βαθμό και στις ιδιωτικοποιήσεις και στην εισροή πόρων. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε και την εγκληματικότητα και ειδικότερα αναφερόμαστε σε εκείνη η οποία συνδέεται με την επιχειρηματική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την αύξηση του επιχειρηματικού κινδύνου.

Η επιτυχία της προσπάθειας που πραγματοποιήθηκε για τον περιορισμό του πληθωρισμού αλλά και τη μείωση των επιτοκίων, η οποία έγινε κατά το πρώτο εξάμηνο του 1998 και έφθασε στα επίπεδα του 4% για τον πληθωρισμό και 6%

για τα επιτόκια ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά της καλής απόδοσης της βουλγαρικής οικονομίας. Είναι όμως σημαντικό να σημειώσουμε ότι για την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε η απόδοση της λειτουργίας της βιομηχανίας ήταν στα επίπεδα του 60% της δυναμικότητας της και αυτό οφειλόταν στη περιορισμένη διεθνή ζήτηση για το βουλγαρικά προϊόντα. Αυτή η συγκεκριμένη υπολειτουργία της βιομηχανίας παράλληλα με τη συγκεκριμένη ποιότητα της παραγωγής, οδήγησε στην αύξηση των εισαγωγών σε ποσοστό 5% και από την άλλη μείωση των εξαγωγών σε ποσοστό 9% σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Συνέπεια αυτής της πορείας της βουλγαρικής οικονομίας οδήγησε στη μείωση της απόδοσης της, γεγονός που φάνηκε ακριβώς μετά τη ρωσική κρίση και πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια προπαρασκευής του προϋπολογισμού για το 1999. Κάτω από την πίεση του ΔΝΤ η αύξηση του ΑΕΠ για το 1999 καθορίστηκε στο 3,7% σε σχέση με το 1998, όμως το ΔΝΤ πιστεύει ότι η αύξηση θα κυμανθεί πιθανότατα και σε κατώτερα επίπεδα. Η εξήγηση βρίσκεται στη μικρή έως και ασήμαντη πιθανότητα για αύξηση των εξαγωγών για το 1999 και ακόμη η καθυστέρηση των διαρθρωτικών αλλαγών όπως τις εννοεί το ΔΝΤ. Στα πλαίσια της αυστηρής δημοσιονομικής αλλά νομισματικής πολιτικής ο πληθωρισμός για το 1999 εκτιμάται, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι συνέπειες από τη κρίση του Κοσσυφοπεδίου, στο 6,3% σε σχέση με το 16,4% ήταν ο προϋπολογισμός για το 1998. Όμως πέρα από την κρίση του Κοσσυφοπεδίου, αναμένονται αυξήσεις και στο ηλεκτρικό ρεύμα και ακόμη θα έχουμε τις συνακόλουθες αυξήσεις και στα είδη διατροφής, όπως και στα καύσιμα, στις μεταφορές και στις τηλεφωνικές υπηρεσίες οι οποίες θα οδηγήσουν τον πληθωρισμό πιο υψηλά από τα προβλεπόμενα όρια. Αυτά όμως αποτελούν κινδύνους για την δραστηριοποίηση των επενδυτών στη βουλγαρική αγορά, γιατί οι επενδυτές αναζητούν ένα σταθερό πλαίσιο αλλά και ένα ανάλογο περιβάλλον για τις δραστηριότητές τους.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η κυβέρνηση στην αύξηση των λιανικών τιμών προωθεί ως αντίμετρο τη μείωση του φόρου επί των κερδών σε ένα ποσοστό το οποίο φθάνει στο 20%, ύστερα από πιέσεις του ΔΝΤ. Η μείωση του φόρου όμως δημιουργεί προοπτικές που θα ευνοήσει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που αποτελούν και τον κορμό της ιδιωτικής οικονομίας. Από την άλλη μεριά όμως το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού θα διευρυνθεί

ακόμη περισσότερο. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι τα έσοδα θα κυμανθούν στο 35,26% του ΑΕΠ, ενώ από την άλλη οι δαπάνες για το 1999 θα κυμανθούν στο 38,04%. Επίσης θα επισημάνουμε ότι θα υπάρχουν και έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις οι οποίες όμως κινούνται με αρκετά χαμηλούς ρυθμούς, σε σχέση προφανώς με τις πραγματικές ανάγκες του κράτους και της οικονομίας της χώρας. Το πραγματικό εμπόδιο για την πραγματοποίηση των στόχων του προϋπολογισμού για το 1999, αποτελεί το εξωτερικό χρέος της χώρας το οποίο φθάνει στο ποσό των 9,04 δισεκ. δολάρια και με μία τάση να αυξηθεί. Για να κατανοήσουμε την πραγματικότητα του συγκεκριμένου ποσού θα αναφέρουμε ότι το εξωτερικό χρέος τον Οκτώβριο του 1998 αντιστοιχούσε το 71,5% του ΑΕΠ, οπωσδήποτε ποσό υπερβολικό για μία οικονομία σαν τη βουλγαρική. Το πρώτο εξάμηνο του 1998 και πριν ακόμη προκύψει η ρωσική κρίση πραγματοποιήθηκαν 261 ιδιωτικοποιήσεις με συνολική αξία 240 δισεκ. λέβα. Τα έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις στην περίοδο από το 1992 έως το 1998 έφθασαν στο 1,4 δισεκ. δολάρια, ενώ μόνο για το 1997 συγκεντρώθηκαν 636 δισεκ. δολάρια, το οποίο αντιστοιχεί στο 45% του συνολικού ποσού. Για το 1999 το σχέδιο είναι να συλλεχθούν γύρω στο 1 δισεκ. δολάρια. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν 1083 μονάδες, από τις οποίες η εξαγορά θα γίνει κατά 30% με ομόλογα τύπου Zunk, ενώ το υπόλοιπο 70% θα είναι ρευστό χρήμα και θα αποκτηθεί από τα κρατικά ταμεία.

Θα πρέπει να γίνουν αντιληπτά τα ακόλουθα:

A: Υπάρχει αύξηση του επιχειρηματικού κινδύνου στη βουλγαρική αγορά και παρά τις προσπάθειες για τη μείωση του επιδρά αρνητικά και αναστέλλει το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών. Όμως παρά το γεγονός ότι οι ιδιωτικοποιήσεις δεν πρόκειται να αποφέρουν τα αναμενόμενα κέρδη, παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι διακηρύξεις τους από τη σκοπιά μίας φιλελεύθερης προοπτικής.

B: Είναι αδύνατον να αποκτηθούν μέσα σε ένα χρόνο το 1/3 από τις συνολικές εισροές των προηγούμενων επτά ετών.

Γ: Είναι δύσκολο να πραγματοποιηθούν οι ιδιωτικοποιήσεις από τους εγχώριους επενδυτές με βάση τη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι βουλγαρικές τράπεζες, εξαιτίας των δύσκολων ημερών που διέρχονται από τη ρωσική κρίση. Αυτή όμως η κατάσταση οδηγεί στο δρόμο για την παρέμβαση των ξένων επενδυτών, ανάμεσα στους οποίους και οι Έλληνες επιχειρηματίες,

οι οποίοι φιλοδοξούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στην απόκτηση παραγωγικών μονάδων. Ήδη αυτό συμβαίνει, γεγονός που αποδειχνει ότι πέρα από τους κινδύνους υπάρχουν και σοβαρές αναπτυξιακές προοπτικές.

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 1998 τα κέρδη των τραπεζών στη Βουλγαρία μειώθηκαν σε ένα ποσοστό 74%. Το χαρακτηριστικό είναι ότι η μείωση των κερδών επήλθε κατά το διάστημα που η Ρωσία πέρασε την οικονομική της κρίση, γεγονός που αποδεικνύει τον ισχυρό ρόλο που παίζει η Ρωσία στη βουλγαρική οικονομία. Για παράδειγμα οι τράπεζες είχαν επενδύσει από την αρχή του χρόνου σε ομόλογα Zunk, η απόδοση όμως σημείωσε σημαντική μείωση η οποία έφθασε μέχρι 35% μετά τη ρωσική κρίση. Η βουλγαρική κυβέρνηση εξακολουθεί να κρατά σε απόσταση από τον ιδιωτικό τομέα τις υγιείς επιχειρήσεις που διαθέτει, όπως είναι τα λιπάσματα, η τηλεφωνία και ακόμη την βιομηχανία των χημικών. Κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες για να αυξήσει σημαντικά τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού, είναι υποχρεωμένη να προχωρήσει σημαντικά στη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου της αγοράς για να μπορέσει να ξεφύγει η χώρα από την κρίση την οποία βρίσκεται τα τελευταία χρόνια. Εδώ προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον ότι ενώ η Βουλγαρία απειλείται από τα οικονομικά προβλήματα που την ταλαιπωρούν, παρ' όλα αυτά η κυβέρνηση της έχει οδηγηθεί στην ανάπτυξη των σχέσεων της με τη γειτονική Τουρκία και μάλιστα πραγματοποιεί σημαντικές ενέργειες για τη βελτίωση των σχέσεων ανάμεσα στις δύο οικονομίες. Οι συμφωνίες αφορούν κυρίως το εμπόριο, όπως ακόμη και άλλου τύπου επαφές, για παράδειγμα άνοιγμα τουρκικής τράπεζας στη Σόφια. Αποτελεί μία προσπάθεια της βουλγαρικής κυβέρνησης να ξεφύγει από τις πιέσεις του ΔΝΤ και να μπορέσει να υλοποιήσει τις δανειακές ανάγκες της χώρας από τους διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς. Αυτό όμως προς το παρόν την οδηγεί στη παράταση της οικονομικής κρίσης, αποφεύγει έτσι τελικά έστω και προσωρινά την εξάρτηση που δημιουργεί ο δανεισμός. Οι πιέσεις όμως του διεθνούς περιβάλλοντος και της παγκοσμιοποίησης είναι έντονες και είναι άγνωστο σε πιο βαθμό φτάνουν τα όρια της αντοχής της. Πάντως για το 1999 η Βουλγαρική κυβέρνηση αναμένει σημαντικές προσδοκίες από τις ιδιωτικοποιήσεις που αποφάσισε. Συγκεκριμένα η βουλγαρική κυβέρνηση έχει ανακοινώσει τη σύναψη 1.083 συμφωνιών για ιδιωτικοποιήσεις, από τις οποίες οι 713 επιχειρήσεις θα αφορούν την πώληση πλειοψηφικών μετοχών και οι 370 την πώληση μειοψηφικών μετοχών.

Τον Δεκέμβριο του 1998 στο φύλλο υπ' αριθμ. 147 της κρατικής εφημερίδας της Βουλγαρίας, δημοσιεύτηκε το επίσημο Πρόγραμμα Ιδιωτικοποιήσεων Κρατικών Επιχειρήσεων για το 1999 το οποίο έγινε αποδεκτό από τη Λαϊκή Συνέλευση της χώρας τον ίδιο μήνα. Το πρόγραμμα έχει δομηθεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 του Νόμου περί Μετατροπών και Ιδιωτικοποίησης Κρατικών και Δημοτικών Επιχειρήσεων και κινείται στο πλαίσιο εφαρμογής του κυβερνητικού προγράμματος.

Στο ετήσιο Πρόγραμμα Ιδιωτικοποίησης της κυβέρνησης, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 περιλαμβάνονται:

- Οι ελάχιστοι στόχοι ιδιωτικοποίησης για το επόμενο έτος. Εδώ εμπεριέχονται και οι κρατικές επιχειρήσεις που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν.
- Το ποσό των προβλεπόμενων εσόδων από τις ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων.
- Το ποσό των προβλεπόμενων δαπανών για τη διεξαγωγή των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης.
- Ένας κατάλογος των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας ή των επιχειρήσεων, για τις οποίες ισχύει η απαγόρευση για την ιδιωτικοποίηση των.
- Τη συνολική ονομαστική αξία των πακέτων των μετοχών ή των μεριδίων οι οποίες πρόκειται να διατεθούν μέσω κεντρικών δημόσιων πλειστηριασμών.

Από τις αρχές του 1998 μέχρι το Δεκέμβριο του 1998, είχαν αποκρατικοποιηθεί 90 επιχειρήσεις και 80 ξεχωριστά τμήματα επιχειρήσεων, που αντιστοιχούν στο 4% των συνολικών μακροπρόθεσμων στοιχείων του ενεργητικού κρατικής ιδιοκτησίας. Από τη στιγμή κατά την οποία έχει ξεκινήσει η ιδιωτικοποίηση έχει αποκτηθεί από ιδιώτες το 30% της κρατικής ιδιοκτησίας της Βουλγαρίας. Επίσης ένα ποσοστό που αντιστοιχεί στο 35% δεν μπορεί να ιδιωτικοποιηθεί, εξαιτίας του γεγονότος ότι υποστηρίζει δραστηριότητες, οι οποίες δεν μπορούν να περάσουν σε ιδιωτικά χέρια. Δύο από αυτές συγκεκριμένα είναι, ένα τμήμα του σιδηροδρομικού σταθμού, όπως επίσης παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς.

Το νέο Πρόγραμμα Ιδιωτικοποιήσεων για το 1999, επισημαίνει ότι η αποκρατικοποίηση ενός σημαντικού τμήματος επιχειρήσεων παραμένουν υπό τον έλεγχο του κράτους και ότι θα απαιτηθεί η ένταση των προσπαθειών του Οργανισμού των Ιδιωτικοποιήσεων της Βουλγαρίας, αλλά και των κλαδικών

οργάνων της δημόσιας διοίκησης για την επιτάχυνση των διαδικασιών αναδιοργάνωσης του παραγωγικού ιστού της χώρας και την αποτελεσματική εφαρμογή των επιμέρους μεθόδων και τεχνικών ιδιωτικοποίησης.

Κατά τη διάρκεια του 1998 είχαν αρχίσει οι προκαταρκτικές ενέργειες για την ιδιωτικοποίηση 100 περίπου επιχειρήσεων μεγάλου μεγέθους, ενώ τον Σεπτέμβριο του 1998 ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες επιλογής, μέσα από διαγωνισμούς, των χρηματοοικονομικών διαμεσολαβητών και των επενδυτικών τραπεζών, οι οποίες θα αναλάβουν και την πώληση οκτώ ομάδων κρατικών επιχειρήσεων που προσδιορίστηκαν με βάση τα κλαδικά κριτήρια. Επίσης μέσα στο έτος 1999 θα ολοκληρωθούν οι διαδικασίες ιδιωτικοποίησης για τις οποίες έχουν ήδη υπογραφεί τα συμβόλαια κατά τη διάρκεια του 1997 και του 1998.

Αξίζει να επισημανθεί ότι στα πλαίσια των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης κατά τη διάρκεια του 1999, εξακολουθεί να παραμένει η διάθεση των κρατικών επιχειρήσεων οι οποίες έχουν μεγάλο οικονομικό μέγεθος και οι οποίες άλλωστε καθορίζουν και τη συμπεριφορά των αντίστοιχων αγορών. Επίσης μέσα στο 1999 θα γίνουν οι ενέργειες για την ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται σε κλάδους, οι οποίοι μέχρι τώρα δεν είχαν συμπεριληφθεί στη συγκεκριμένη διαδικασία. Ορισμένοι από αυτούς είναι η εξορυκτική βιομηχανία και η παραγωγή πολεμικού υλικού. Σημαντικό θα πρέπει να θεωρείται το γεγονός ότι η επιτάχυνση των διαδικασιών διάθεσης σε ιδιώτες, θα δώσει ώθηση στις προσπάθειες συγκεντροποίησης της ιδιοκτησίας και θα υπάρξει η οικονομική αυτοτέλεια των παραγωγικών μονάδων, γεγονός το οποίο θα παίξει σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω αυτόνομη τους από τις αποφάσεις της δημόσιας διοίκησης. Στις άμεσες προτεραιότητες των αρμόδιων για την ιδιωτικοποίηση οργάνων της δημόσιας διοίκησης είναι και η προσέλκυση ξένων επενδυτών δια μέσου του προγράμματος PHARE, όπως και άλλες πρωτοβουλίες.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΥ ΥΠΟΚΕΙΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ	
Χημική βιομηχανία και βιομηχανία επεξεργασίας πετρελαίου.	1."Χιμκο"-Βράτσα, 2."Αγκρομπιοχίμ"-Στάρα Ζαγκόρα, 3."Αγκρομπολιχίμ"-Ντέβνια., 4."Νεοχίμ"-Ντιμίτροβγκραντ, 5."Νεφτοχίμ"-Μπουργκάς.
Μεταλλουργία	1."Ασαρέλ-Μεντέτ"-Παναγιούριστε, 2."Ελάτσιτε-μέντ"Μίρκοβο, 3."Κρεμικόβτσι"-Σόφια, 4."Στομάνα"-Πέρνικ, 5."Προμέτ"-

	Μπουργκάς, 6. "Ο.Τ.ΣΚ"-Κρίτζαλι, 7. "Κ.Τ.Σ.Μ."-Πλόντβιβ, 8. "Ελισείνα"-σταθμός ελισείνα
Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	"Μέλνιτσεν Κομπινάτ"-Σόφια.
Μεταφορές	"Αβιοκομπάνια Μπαλκάν"-Σόφια.
Αμυντική βιομηχανία	1. "Αρσεναλ"-Καζανλίκ, 2. "Μπέτα"-Τσερβέν Μπριάγκ, 3. "ΒΜΖ"- Σοπότ, 4. "Ντουναρίτ"-Ρούσε, 5. "Ελεκτρονπρογκρές"-Σόφια, 6. "Οπτικοέλεκτρον"-Παναγιούριστε, 7. "Πίμα"-Μοντάνα, 8. "Τρέμα"-Τριάβνα, 9. "Τσέρνο Μορέ"-Βάρνα.
Εμπόριο	"Μπουλγαρταμπάκ χόλντινγκ"-Σόφια.
Επικοινωνίες	"Μπούλγαρσκα Τελεκομουνικατσιόνα Κομπάνια"-Σόφια

Όμως ανεξάρτητα από το αν υπάρχει πολιτική βούληση για την επιτάχυνση των διαδικασιών της ιδιωτικοποίησης στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας, οι συντάκτες του Προγράμματος Ιδιωτικοποιήσεων πιστεύουν πως συνεχίζεται η αρνητική δράση των παραγόντων στην προσπάθεια που γίνεται. Οι βασικότεροι παράγοντες οι οποίοι κατά πάσα πιθανότητα θα περιορίσουν την έκταση αλλά και την ένταση των ιδιωτικοποιήσεων για το 1999 είναι οι ακόλουθοι:

- Χαμηλό ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών που έχουν στρατηγικό χαρακτήρα προς την εγχώρια αγορά της Βουλγαρίας και ειδικότερα εκείνη την πλευρά που αφορά τις διαδικασίες των κρατικών επιχειρήσεων.
- Περιορισμένοι πιστωτικοί πόροι, οι οποίοι προέρχονται από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα, σε όσους εμπλέκονται στις διαδικασίες της ιδιωτικοποίησης.
- Περιορισμένοι χρηματοοικονομικοί πόροι στο σύνολο της χρηματοοικονομικής δραστηριότητας.

Η αναγκαιότητα για την επιτάχυνση των διαδικασιών μετασχηματισμού, αλλά και ανασυγκρότησης των σχέσεων ιδιοκτησίας, στα πλαίσια των δεσμεύσεων της βουλγαρικής κυβέρνησης προς το ΔΝΤ και την Διεθνή Τράπεζα, καθορίζονται για το 1999 οι εξής στόχοι:

- Επιτάχυνση των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης ώστε ως το τέλος του 1999 να έχει αποκρατικοποιηθεί το μεγαλύτερο μέρος της κρατικής ιδιοκτησίας ή τα δύο τρίτα των μακροπρόθεσμων στοιχείων του ενεργητικού των κρατικών επιχειρήσεων.
- Επιτάχυνση των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης των κρατικών επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους, ώστε ως το τέλος της Άνοιξης του 1999 να έχει

αποκτηθεί από τον ιδιωτικό τομέα το 50% των μακροπρόθεσμων στοιχείων αυτών των επιχειρήσεων, οι οποίες ελέγχονται από τα αντίστοιχα υπουργεία.

- Επιτυχή ολοκλήρωση μέρους των συμφωνιών ιδιωτικοποίησης μεγάλου μεγέθους. Επίσης προώθηση και μετασχηματισμό κρατικών επιχειρήσεων που κατέχουν θέση μοχλού για την βουλγαρική οικονομία, όπως τηλεπικοινωνίες, επεξεργασία πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου, καπνοβιομηχανία, ηλεκτρονική βιομηχανία, ηλεκτρικής ενέργειας και πολεμικής βιομηχανίας αλλά και άλλες.
- Επιτυχή ιδιωτικοποίηση ή να σταματήσουν οι επιχειρήσεις να λειτουργούν, όσες συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα της περικοπής των κρατικών επιδοτήσεων, ή παύσης της δραστηριότητας.
- Διαμόρφωση καταλόγου που θα εμπεριέχει τις ελκυστικές επιχειρήσεις, για τις οποίες οι πληρωμές θα πραγματοποιούνται μόνο σε ρευστό χρήμα και προφανώς χωρίς επιμήκυνση του χρόνου πληρωμής, που θα έχει ως σκοπό την εξασφάλιση των προβλεπόμενων εσόδων στον κρατικό προϋπολογισμό.

Οι κλάδοι ή και ακόμη μόνο οι επιχειρήσεις, για τις οποίες απαγορεύονται οι διαδικασίες ιδιωτικοποίησης προσδιορίζονται σύμφωνα με τα εξής κριτήρια:

- ◆ Επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν μέρος της εθνικής υποδομής.
- ◆ Επιχειρήσεις, στις οποίες η δραστηριότητα υποστηρίζεται από το κράτος με βάση τα κοινωνικά κριτήρια ή με ειδικές νομοθετικές διατάξεις.

Από την εφαρμογή των άνω κριτηρίων δεν επιτρέπεται η ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων από τους κλάδους:

- Ενέργειας και εξόρυξης γαιάνθρακα, παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς, δικτύου παροχής ηλεκτρικού ρεύματος υψηλής τάσης, μεταφοράς και αποθήκευσης φυσικού αερίου.
- Εθνικής υποδομής μεταφορών .
- Ταχυδρομικών υπηρεσιών.
- Μητρώου γεωγραφικών καταχωρήσεων και γαιωδεσίας.
- Παροχή ύδατος, αποχέτευσης και αρδευτικών συστημάτων.
- Ζωνών ελεύθερου εμπορίου.
- Δασικών εκτάσεων, που περιλαμβάνονται στο δασικό πλούτο της χώρας, όπως αυτός ορίζεται από το νόμο.

Πιο κάτω καταγράφουμε τον πίνακα των εσόδων που θα προκύψουν από τις ιδιωτικοποιήσεις.

**ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΑ ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΡΑΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΟ 1999 (ΕΚ. ΛΕΒ)**

Α/α	Υπηρεσία της Δημόσιας Διοίκησης	Κατά τρίμηνο έτους				Σύνολο
		I	II	III	IV	
1.	Οργανισμός Ιδιωτικοποίησης	216.000	154.000	109.000	131.000	610.000
2.	Υπουργείο Βιομηχανίας	20.000	20.000	20.000	28.400	88.400
3.	Υπουργείο Εμπορίου και Τουρισμού	17.000	25.500	12.750	38.250	93.500
4.	Υπουργείο Μεταφορών	13.000	15.600	15.600	20.800	65.000
5.	Υπουργείο Γεωργίας, Δασών και Αγροτικής Μεταρρύθμισης	20.000	20.000	20.000	20.000	80.000
6.	Υπουργείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και Χωροταξίας	3.000	9.000	15.000	18.000	45.000
7.	Υπουργείο Πολιτισμού	174	0	0	1.276	1.450
8.	Υπουργείο Παιδείας και Επιστήμης	860	0	0	510	1.370
9.	Υπουργείο Υγείας	1.500	1.500	1.500	2.500	7.000
10.	Υπουργείο Άμυνας	96	3973	65	4614.18 014	
11.	Επιτροπή Ενέργειας	91	315	311	114	831
	Σύνολο	291.721	249.888	194.226	260.896	996.731

Στον συγκεκριμένο πίνακα δεν συμπεριλαμβάνονται τα ποσά από την ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφο 10 του Νόμου περί Μετατροπής και Ιδιωτικοποίησης Κρατικών και Δημοτικών επιχειρήσεων. Τα συγκεκριμένα στοιχεία προέρχονται από τον Δ. Φλέγκα, που έχουν δημοσιευτεί στην "ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ" στις 4/1/1999.

Οι ξένοι επενδυτές όμως αντιμετωπίζουν με επιφύλαξη αυτή την απόφαση, για την ιδιωτικοποίηση των κρατικών βουλγαρικών επιχειρήσεων. Θα αναφέρουμε ότι το 1998, 143 επιχειρήσεις δεν προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των επενδυτών.

Οι λόγοι για τους οποίους οι ξένοι επενδυτές είναι επιφυλακτικοί είναι οι εξής:

Πρώτον, στην οικονομική κρίση που πέρασε η Ρωσία, που είχε σαν αποτέλεσμα μια μείωση το άμεσο ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών, για το λόγο ότι η βουλγαρική οικονομία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό ακόμη από τη Ρωσία.

Δεύτερον, επειδή οι βουλγαρικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν ζημιογόνα εικόνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι τέσσερις μεγάλες χημικές εταιρείες, όπως η Chimko, Agropolichim, Agrobiochim, Neochim, οι οποίες συνολικά έχουν χρέη 220 εκατ. γερμανικά μάρκα, οι οποίες η βουλγαρική κυβέρνηση προτίθεται να

ιδιωτικοποιήσει. Οι μεγάλες επιχειρήσεις της Βουλγαρίας βρίσκονται στη διαδικασία της κατάρρευσης, με αποτέλεσμα τα δύο τελευταία χρόνια να έχει μειωθεί η τιμή τους τέσσερις φορές, χωρίς και πάλι να προσελκύουν επενδυτές. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εργοστάσιο των χαλυβουργικών προϊόντων Chemikontsi, το οποίο προθυμοποιήθηκε να αγοράσει η τουρκική Erdemir, η οποία παράλληλα ανέλαβε και τα χρέη τα οποία ξεπερνούν τα 150 εκατ. δολάρια.

Επομένως, το άμεσο περιβάλλον είναι αβέβαιο. Η εισροή των ξένων κεφαλαίων είναι αβέβαιη, για το λόγο ότι οι βουλγαρικές επιχειρήσεις που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν απαξιώνονται χρόνο με το χρόνο. Είναι εξίσου όμως δύσκολο να κλείσουν, για το λόγο ότι θα επιδεινωθεί ακόμη περισσότερο το ήδη χαμηλό επίπεδο διαβίωσης. Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της χώρας, το μέσο ετήσιο εισόδημα το 1995 κυμαινόταν στα 1559 δολάρια, το 1996 στα 1189 δολάρια, το 1997 στα 1227 δολάρια και το 1998 στα 1404 δολάρια. Εάν το ΑΕΠ συνεχίσει να μειώνεται και το 1999, τότε το ετήσιο εισόδημα θα κυμανθεί στα επίπεδα 1300-1400 δολάρια. Ευνοϊκό όμως γιατί θα είναι φθηνό το εργατικό κόστος για τους ξένους επενδυτές που θέλουν να επενδύσουν στη Βουλγαρία και το οποίο άλλωστε μας ενδιαφέρει από την σκοπιά των προοπτικών των ξένων επενδύσεων. Όμως αυτό θα σημάνει μείωση της αγοραστικής δύναμης των Βουλγάρων και η οποία συνδέεται άμεσα με την επιβίωση τους. Επιπλέον δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι υπάρχει πρόβλημα με την εισοδηματική, αλλά και την κοινωνική διαφοροποίηση η οποία είναι εξαιρετικά τεταμένη προς τα άκρα. Εκτιμάται ότι ως το τέλος του 1999 το 70% του μέσου εισοδήματος θα οδεύει προς την αγορά βασικών μέσων για την επιβίωση σε ποσοστό 30-45% του πληθυσμού και στις μεγάλες πόλεις το ποσοστό αυτό θα κυμανθεί και στο 50-55%. Από την άλλη εάν σταματήσουν οι ζημιογόνες επιχειρήσεις να λειτουργούν, τότε η Βουλγαρία θα απωλέσει το 65% της μαύρης μεταλλουργίας, το 35% της χημικής βιομηχανίας, το 14% της ηλεκτρικής ενέργειας και το 20% των δομικών υλικών.

Επομένως η Βουλγαρία αναμένεται να συναντήσει σημαντικές δυσκολίες εάν δεν επιταχύνει τις διαδικασίες για τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων και των ιδιωτικοποιήσεων και δεν κλείσουν οι ζημιογόνες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της τράπεζας Memill Lynch, δύο είναι τα σενάρια στην Βουλγαρία:

Πρώτον, οι μεταρρυθμίσεις πραγματοποιούνται με την επιθυμητή ταχύτητα στην περίοδο 1999-2000. Στην περίπτωση αυτή, τα συναλλαγματικά αποθέματα θα διατηρηθούν σε επίπεδα τα οποία υπερβαίνουν τα 2 δισεκ. δολάρια και έτσι θα ενισχυθεί η οικονομική ενίσχυση από το ΝΤ και τους άλλους πιστωτικούς οργανισμούς.

Δεύτερον, σε περίπτωση καθυστέρησης των διαρθρωτικών αλλαγών θα μειωθούν τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας και έτσι θα υπάρξει περικοπή των δανείων από το ΔΝΤ, γεγονός που θα έχει ως αποτέλεσμα να προκύψουν σοβαρά προβλήματα στην βουλγαρική οικονομία.

Επίσης όσον αφορά τη χρηματιστηριακή αγορά της χώρας, θα επισημάνουμε ότι το Μάρτιο του 1997 ήταν δραστηριοποιημένη στις μεγάλες πόλεις, δια μέσου είκοσι εγχώριων αγορών κεφαλαίου.

Όμως το 1997 πραγματοποιείται η συγχώνευση του Βουλγαρικού Χρηματιστηρίου Αξιών και του Χρηματιστηρίου Αξιών της Σόφιας. Εκεί πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνεδρίαση για την διαπραγμάτευση μετοχών επιχειρήσεων οι οποίες περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα μαζικής ιδιωτικοποίησης.

Σήμερα η βουλγαρική χρηματιστηριακή αγορά αποτελείται από δύο επίπεδα. Το πρώτο είναι το official επίπεδο, δηλαδή η ελεύθερη αγορά. Όποιες επιχειρήσεις επιθυμούν να ενταχθούν στο χρηματιστήριο και στα δύο επίπεδα, θα πρέπει να κατέχουν ενημερωτικό δελτίο το οποίο θα εγκριθεί από την Επιτροπή Αξιογράφων και Χρηματιστηριακών Αξιών και να το υποβάλλουν στο Βουλγαρικό Χρηματιστήριο Αξιών.

Οι ελάχιστες προϋποθέσεις για την εισαγωγή μετοχών στο χρηματιστήριο είναι οι ακόλουθες:

Για την κανονική αγορά θα πρέπει να έχουν πέντε χρόνια επιχειρηματικής δραστηριότητας, για την παράλληλη αγορά 3 χρόνια και για την προσωρινή αγορά 1 χρόνο. Η κεφαλαιοποίηση τους για την κανονική αγορά θα πρέπει να είναι δύο δισεκ. λέβας, για την παράλληλη αγορά ένα δισεκ. λέβα και για την προσωρινή αγορά 500 εκατ. λέβα.

Στα τέλη του 1998 ο αριθμός των εταιρειών που οι μετοχές τους συμμετείχαν στην ελεύθερη αγορά του ΒΧΑ άγγιζε τις 980. Ο όγκος των συναλλαγών που αφορούσε το σύνολο της αγοράς ανήλθε σε 513.699.147 λέβα τον Ιανουάριο του 1999. Αυτό σημαίνει ότι η επίδοση είναι μειωμένη κατά τέσσερις φορές σε

σχέση με τον Ιανουάριο του 1998. Αν όμως προστεθούν και οι συναλλαγές ύψους 3.356.727.531 λέβα της ελεύθερης αγοράς, οι αντίστοιχες που προκύπτουν από τις μεταβιβάσεις των μετοχών είναι 4.231.382.134 λέβα, τότε θα δούμε ότι ο όγκος των συναλλαγών για τον Ιανουάριο του 1999 ανέρχεται σε 8.101.808.812 λέβα ή 1.333 δισεκ. δραχμές. Η συνολική κεφαλαιοποίηση της χρηματιστηριακής αγοράς είναι 272 δισεκ. δραχμές. Οι κλάδοι οι οποίοι έδειξαν τη μεγαλύτερη δραστηριότητα στο χρηματιστήριο της Βουλγαρίας είναι η χημική βιομηχανία κατά 26%, η φαρμακευτική κατά 20%, η βιομηχανία κατά 15% και η βιομηχανία παραγωγής μηχανών και εξοπλισμού κατά 7%.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα, που υπάρχει για την ανάπτυξη της αλλά και τις προοπτικές της βουλγαρικής χρηματιστηριακής αγοράς, είναι οι ελλείψεις που αφορούν το ιδιοκτησιακό πλαίσιο των επιχειρήσεων που μετέχουν στο χρηματιστήριο, καθώς και σαφήνεια του καθεστώτος των μειοψηφουσών κρατικών συμμετοχών σ' αυτές. Υπάρχει επίσης η ασαφής κατεύθυνση της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας μετά τη σταθεροποίηση των νομισματικών μεγεθών, που επιδρά σαφέστατα στη χρηματιστηριακή αγορά, με αποτέλεσμα να υπάρχει ο επενδυτικός και ο επιχειρηματικός κίνδυνος σε υψηλά επίπεδα. Όλα αυτά επιδρούν στους ξένους επενδυτές οι οποίοι παραμένουν επιφυλακτικοί. Επομένως η προοπτική της χρηματιστηριακής αγοράς παραμένει αβέβαιη, γεγονός που οφείλεται από την καθυστέρηση των διαδικασιών ιδιωτικοποιήσεων των επιχειρήσεων του κρατικού τομέα και των κινδύνων που εμπεριέχουν αυτοί, σε συνδυασμό με τη διατήρηση του κυρίαρχου ρόλου του κράτους στη μεταποιητική βιομηχανία.

5.3. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ.

Όπως μας αναφέρει ο Στέργιος Μπαμπανάσης "Μέχρι το 1996, 68 ξένες εταιρείες είχαν επενδύσει κεφάλαια μεγαλύτερα του ενός εκατ. δολαρίων.

Οι εμπορικές συναλλαγές Ελλάδας-Βουλγαρίας σημείωσαν δυναμική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Ο συνολικός όγκος των ανταλλαγών αυξήθηκε από 162 εκατ. δολάρια το 1990 σε 931 εκατ. δολάρια το 1995. Στην ίδια περίοδο οι ελληνικές εξαγωγές από 53 εκατ. ανήλθαν σε 447 εκατ. δολάρια ενώ οι εισαγωγές από 109 εκατ. σε 484 εκατ. δολάρια. Το εμπορικό ισοζύγιο στην περίοδο 1990-1991 και 1995 ήταν ελλειμματικό ενώ στην περίοδο 1992-1994

ήταν πλεονασματικό για την Ελλάδα. Το πρώτο εξάμηνο του 1996 αυξήθηκαν οι διμερείς συναλλαγές. Η Ελλάδα εισάγει από τη Βουλγαρία κυρίως χαλκό και σύρματα από χαλκό, αμμωνία και ηλεκτρική ενέργεια ενώ εξάγει λάδια από πετρέλαιο, βαμβάκι, μπανάνες, καφέ, πορτοκάλια και τσιγάρα.³⁴

Πίνακας
Εμπορικά Ισοζύγια Ελλάδας με Βουλγαρία

σε εκατ. δολάρια	1990	1991	% 91/90	1992	% 92/91	1993	% 93/92	1994	% 94/93	1995	% 95/94	1996*
Ισοζύγιο	-56,1	-68,0		6,3		105,1		95,4		-36,5		-12,3
Εισαγωγές	109,1	155,8	42,8	160,9	3,3	198,2	23,2	317,7	60,3	483,8	52,3	248,3
Εξαγωγές	53,0	87,8	65,7	167,2	90,4	303,3	81,4	413,1	36,2	447,3	8,3	236,0
Όγκος εμπορίου	162,1	243,6	50,3	328,1	34,7	501,5	52,8	730,8	45,7	931,1	27,4	484,3

* Προσωρινά στοιχεία Ιανουαρίου - Αυγούστου 1996 (\$ = 236,834 δραχμές)

Πηγή : - ΕΣΥΕ

- ΥΠΕΘΟ

Η Βουλγαρία προσελκύει το μεγάλο επενδυτικό ενδιαφέρον των Ελλήνων επιχειρηματιών. Σημαντικό ρόλο για τις συγκεκριμένες δραστηριότητες αποτελεί η γειτνίαση ανάμεσα στις δύο χώρες και δεν αναφερόμαστε μόνο στη γεωγραφική αλλά και στην ιστορική και στην ψυχική. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα ελληνικά επενδυμένα κεφάλαια να βρίσκονται στην όγδοη θέση από το σύνολο των διεθνών επιχειρήσεων και οι οποίες αντιστοιχούν στο 3,6% των συνολικών διεθνών επενδύσεων μέχρι τον Ιούνιο του 1994.

Η ελληνική επιχειρηματική τάξη στη Βουλγαρία, μετά την κατάρρευση της "πρώην σοσιαλιστικής δημοκρατίας", έχει να επιδείξει σημαντική επενδυτική δραστηριότητα. Υπάρχουν δύο στοιχεία, ξεκινώντας από την περίοδο 1993, που πράγματι επιβεβαιώνουν την αναφορά που ήδη έχουμε κάνει:

- Το πρώτο στοιχείο είναι ότι η Ελλάδα ανάμεσα από τις βαλκανικές χώρες έχει το προβάδισμα της χώρας με τις μεγαλύτερες εξαγωγές στη Βουλγαρία, ήδη από το 1993, ενώ στη δεύτερη θέση εκείνη τη περίοδο βρίσκεται η Ρουμανία και στη τρίτη η Τουρκία.

³⁴ Από το "Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις Παπαζήση, 1997. Σελίδα 235.

- Το δεύτερο στοιχείο για την περίοδο που αναφερόμαστε είναι ότι η Ελλάδα ήδη αποτελεί ένα από τους μεγαλύτερους επενδυτές στη συγκεκριμένη αγορά. Η επένδυση της 3Ε είναι η μεγαλύτερη που έγινε μέχρι εκείνη την περίοδο.

Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι λόγω της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας δημιουργήθηκαν ομάδες προώθησης και υπεράσπισης των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή. Ιδιαίτερα σημαντικό θεωρείται κατά την γνώμη μου, ότι οι δύο αυτές συγκεκριμένες ομάδες απέκτησαν τον αδόκιμο κοινωνιολογικό όρο “λόμπυ”. Μέχρι το καλοκαίρι του 1993 είχαν δραστηριοποιηθεί στη Βουλγαρία 450 εταιρείες, σύμφωνα με στοιχεία του βιομηχανικού και εμπορικού επιμελητηρίου της Σόφιας, από τις οποίες οι 200 περίπου ήταν γραμμένες στα μητρώα και ακόμη άλλες 200 ήταν μεικτές δηλαδή ήταν ελληνοβουλγαρικές. Πάντως ο Στέργιος Μπαμπανάσης αναφέρει ότι μέχρι το καλοκαίρι του 1992 υπήρχαν ως καταχωρημένες στη Βουλγαρία 240 εταιρείες με ελληνική συμμετοχή, από τις οποίες οι 50 ήταν μεικτές επιχειρήσεις, ενώ για τις υπόλοιπες, αναφέρει ότι ήταν υποκαταστήματα επιχειρήσεων, ενώ επίσης υπήρχαν και Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης και ακόμη υπήρχαν και Ανώνυμες Εταιρείες. Πάντα ο ίδιος αναφέρει ότι οι περισσότερες ήταν εμπορικές και οι υπόλοιπες εταιρείες επενδύσεων, επίσης παροχής υπηρεσιών, μεταφορών, κ.λ.π.³⁵ Για να επανέλθουμε στο θέμα μας, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ιδρύθηκε η “Ένωση Ελλήνων Επιχειρηματιών Βουλγαρίας” και ακόμη το ελληνοβουλγαρικό επιμελητήριο το οποίο είχε και καταστατικό και συμβούλιο. Στην ομάδα της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας των Ελλήνων Επιχειρηματιών συμμετείχαν οι εταιρείες “ΔΕΛΤΑ”, “Προντέκο” που είναι εταιρεία παραγωγής γυναικείων εσωρούχων, η Τράπεζα “ΕΓΝΑΝΤΙΑ”, Σκουρόπουλος, Εκδοτικός Οίκος “Διακάκης”, Στρατουδάκης, Κασινέους, επίσης εκπρόσωποι της εταιρείας “3Ε”, και του ομίλου Βαρδινογιάννη, όπως και διάφοροι άλλοι.

Από το 1993 ήδη η “Ιντρακόμ” είχε δείξει ενδιαφέρον για να συμμετάσχει στην προσπάθεια που γινόταν στη Βουλγαρία για εκσυγχρονισμό των τηλεπικοινωνιών, επίσης η αλλαντοβιομηχανία Τιτάν έδειξε σημαντικό ενδιαφέρον για την δραστηριοποίηση της στο χώρο των αλλαντικών, ακόμη η εταιρεία του συνεταιρισμού ΣΕΚΑΠ έδειξε και αυτή σημαντικό ενδιαφέρον για να

δραστηριοποιηθεί στη βουλγαρική αγορά και να αξιοποιήσει τις παραγωγικές δυνατότητες που διαθέτει στην αγορά καπνού, μία αγορά την οποία έως τότε μονοπωλούσε η Bulgak tabac. Έχουμε επίσης τον όμιλο Βαρδινογιάννη ο οποίος από τότε είχε ήδη δραστηριοποιηθεί στη τουριστική αγορά και αξιοποιούσε τη διαχείριση της ξενοδοχειακής μονάδας στην περιοχή Μπάνσκο, μία περιοχή η οποία απέχει 140 χιλιόμετρα από τη Σόφια, επίσης εκείνη τη περίοδο αντιπροσώπευε και την αυτοκινητοβιομηχανία MAZDA η οποία κατέλαβε τη δεύτερη θέση σε πωλήσεις στη βουλγαρική αγορά. Είναι ακόμη σημαντικό να αναφέρουμε ότι αρκετές ακόμη ελληνικές εταιρείες είχαν δείξει ενδιαφέρον για να αξιοποιήσουν εμπορικές ευκαιρίες στη γειτονική χώρα. Ήταν κυρίως εταιρείες που παρήγαγαν με τη μέθοδο του φασόν κρουσάν, ενώ η Αθλητική Α.Ε. η οποία είναι μία από τις μεγαλύτερες εμπορικές εταιρείες με αθλητικά είδη στην Ελλάδα έδειξε αποφασιστικό ενδιαφέρον για να ανοίξει εμπορικά καταστήματα στη Σόφια. Ενώ δεν θα πρέπει να παραλείψουμε και το ενδιαφέρον που έδειξε για την αγορά των πετρελαιοειδών στη Βουλγαρία που έδειξε και ο όμιλος Μαμιδάκη.

Παρατηρούμε μία διάθεση αμφίπλευρη, με άλλα λόγια και τη διάθεση της βουλγαρικής αγοράς να δεχτεί τα ελληνικά προϊόντα αλλά και τις υπηρεσίες της, αλλά και αντιστρόφως το μεγάλο ενδιαφέρον των Ελλήνων επενδυτών να επενδύσουν στη γειτονική χώρα. Πάντως για την εποχή που συζητάμε παρόλο που είχαν παρέλθει τρία χρόνια από το ξεκίνημα της ελεύθερης αγοράς τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα και στην ουσία οι Έλληνες επενδυτές περίμεναν περισσότερα θετικά αποτελέσματα. Η τράπεζα ΕΤΒΑ έκανε σημαντικές ενέργειες για την προσέλκυση επενδυτών στη Βουλγαρική αγορά.

Μέχρι τον Ιούνιο του 1993, 230 περίπου εκατομμύρια ήταν τα επενδυμένα ξένα κεφάλαια στη Βουλγαρία. Από αυτά τα κεφάλαια το 30% ήταν ελληνικά. Η βουλγαρική αγορά δίνει τη δυνατότητα στους Έλληνες επιχειρηματίες να αναπτυχθούν σε πολλούς τομείς. Αρκετά σημαντικοί από αυτούς είναι ο τομέας των τροφίμων, ο τομέας των ποτών, ακόμη ο τομέας της επεξεργασίας φρούτων, η βιομηχανία γάλακτος έχει σημαντικά περιθώρια για δράση, όπως επίσης το έτοιμο ένδυμα, τα υποδήματα, τα τσιγάρα όπως προαναφέραμε, επίσης σημαντικός είναι ο τομέας των φαρμάκων στη χημική βιομηχανία και φυσικά ο τουρισμός ο οποίος είναι ένας σημαντικός χώρος εμπειρίας για τους

³⁵ Ο.π. Σελίδα 164.

Έλληνες επιχειρηματίες. Από τους τομείς που αναφέραμε οι σημαντικότεροι από πλευράς ενδιαφέροντος είναι ο χώρος των τροφίμων, των ποτών και της χημικής βιομηχανίας. Για παράδειγμα στο χώρο της χημικής βιομηχανίας ήταν εγκατεστημένες το 1993 12 εταιρείες χημικής βιομηχανίας. Στο χώρο των ενδυμάτων η εταιρεία Union Center εισαγωγές-εξαγωγές ρούχων και παπουτσιών, ήδη από το 1993 είχε δημιουργήσει 23 καταστήματα στη Βουλγαρία, όπου τα μεν 4 ήταν με ενοίκιο ενώ τα υπόλοιπα είχαν τη μορφή της κοινοπραξίας σε συνεργασία με Βούλγαρους. Εδώ απλά θα επισημάνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό το ήλεγχε η ελληνική εταιρεία και το υπόλοιπο οι Βούλγαροι συνεργάτες. Η ΕΤΒΑ είναι εξάλλου ο ενδιάμεσος χρηματοοικονομικός σύμβουλος για το πρόγραμμα PHARE, το οποίο είναι το πρόγραμμα της κοινότητας για την οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Ένα υποπρόγραμμα του PHARE είναι το PHARE-JOPP το οποίο αφορά τη δημιουργία μεικτών επιχειρήσεων. Δια μέσου του PHARE η ΕΤΒΑ είχε προωθήσει 20 σχέδια επενδύσεων στη Βουλγαρία.

Έχουμε επομένως μία πορεία στη Βουλγαρία στην οποία οι ανακατατάξεις είναι πολύ σημαντικές και εξελίσσονται με γοργούς ρυθμούς, την οποία διαμορφώνουν η επιχειρηματική δράση των κορυφαίων επιχειρηματιών της χώρας μας. Εξάλλου συνέβαλλε σ' αυτό και η διαδικασία διαμόρφωσης του θεσμικού πλαισίου, αναγκαίο για την πορεία των ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρία και την ασφάλεια τους, το ιδιοκτησιακό και φορολογικό καθεστώς. Για να επανέλθουμε στις δραστηριότητες των Ελλήνων επιχειρηματιών, παρατηρούμε ότι στην ίδια περίοδο εγκαθίστανται δύο ελληνικές τράπεζες στη Σόφια. Η μία είναι η τράπεζα Χίου και είναι η πρώτη κοινοτική τράπεζα με αυτοδύναμο χαρακτήρα και ενεργό δράση στη τοπική αγορά. Η άλλη είναι η τράπεζα Εγναντία από τη Θεσσαλονίκη, που δημιούργησε γραφείο αντιπροσωπείας στη Σόφια. Έχει μεγάλη σημασία να επισημάνουμε την αναγκαιότητα της τραπεζικής παρουσίας στη βουλγαρική αγορά γιατί ήδη ο όγκος των εμπορικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες έχει αυξηθεί πάρα πολύ και οι τοπικές τράπεζες δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε τέτοιες συναλλαγές. Αυτό μπορεί να συναχθεί και από το γεγονός ότι τον Σεπτέμβρη του 1993 η Ελλάδα ήδη είναι ο δεύτερος σημαντικότερος εταίρος της Βουλγαρίας με εξαγωγές που έφθαναν τα 172,6 εκατ. δολάρια και εισαγωγές 119,7 εκατ. δολάρια και έτσι κατείχε τη δεύτερη θέση μετά τη Γερμανία.

Από τη δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στη γειτονική χώρα μπορούμε να βγάλουμε και ορισμένα συμπεράσματα τα οποία προξενούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

- Οι θυγατρικές των πολυεθνικών εταιρειών οι οποίες βρίσκονται την Ελλάδα λειτουργούν ως αντιπροσωπείες μητρικών εταιρειών για να μπορέσουν να κάνουν τη διανομή των προϊόντων τους στη βουλγαρική αγορά. Κάτι ανάλογο κάνουν και οι Έλληνες εισαγωγείς αυτοκινήτων, οι οποίοι καταφέρνουν να εξασφαλίσουν από τις αυτοκινητοβιομηχανίες το αποκλειστικό δικαίωμα για να τις αντιπροσωπεύσουν στη Βουλγαρία
- Οι Έλληνες επιχειρηματίες και οι επιχειρήσεις τους δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της ανασυγκρότησης και μιας νέας δημιουργίας των εμπορικών δικτύων της χώρας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το κρατικό εμπορικό δίκτυο της Βουλγαρίας δεν μπορεί να ανταποκριθεί πλέον, με αποτέλεσμα στη θέση του να δημιουργούνται νέα, στα οποία συμμετέχουν και συμβάλλουν στη δημιουργία τους και οι Έλληνες επιχειρηματίες, οι οποίοι δίνουν τη τεχνογνωσία τους σε τομείς κυρίως της δραστηριότητας τους όπως είναι οι τομείς της διατροφής και ακόμη των καταναλωτικών προϊόντων.
- Χρήζει ιδιαίτερης προσοχής στο γεγονός ότι το φθηνότερο κόστος έχουν αρκετές μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ιδιαίτερα του κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας ο οποίος έχει εγκαταστάσεις σε ακριτικούς νομούς της Μακεδονίας, να μεταφέρουν την παραγωγική δραστηριότητα τους στη Βουλγαρία χρησιμοποιώντας τις υπάρχουσες παραγωγικές μονάδες με ενοίκιο, πραγματοποιώντας την παραγωγή φασόν προϊόντων.

Από τις μεγάλες ελληνικές εταιρείες σημαντικό και αξιοπρόσεκτο έργο έχουν πραγματοποιήσει οι εξής εταιρείες:

- ❖ Ο όμιλος Βαρδινογιάννη ο οποίος έχει δημιουργήσει πρατήρια βενζίνης δια μέσου δύο εταιρειών, ακόμη δραστηριοποιείται στο εμπόριο πετρελαίου, επίσης έχει την αντιπροσωπεία των αυτοκινήτων Mazda και Opel, και ακόμη έχει να επιδείξει δραστηριότητα και στους τομείς τουρισμού και διακίνησης αγροτικών προϊόντων. Οι δραστηριότητες του Ομίλου είχαν εξαπλωθεί και στη δημιουργία ενός εργοστασίου παραγωγής προϊόντων υπολογιστών. Θα πρέπει να υπολογίζεται και η τράπεζα της "Χίος Bank" η οποία είναι ιδιοκτησία του Ομίλου Βαρδινογιάννη.

- ❖ Η “Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως”, η 3Ε, αποφάσισε να δημιουργήσει πέντε μικτές επιχειρήσεις παραγωγής αλλά και διάθεσης αναψυκτικών σε πέντε πόλεις της Βουλγαρίας. Στις συγκεκριμένες επιχειρήσεις η ελληνική εταιρεία συμμετέχει στις επενδύσεις και συμβάλλει με συνάλλαγμα, ενώ αντίστοιχα οι Βούλγαροι συνεταιίροι συμμετέχουν με τα πάγια στοιχεία τα οποία ήδη είχαν στην κατοχή τους. Τα εργοστάσια εδρεύουν στις πόλεις Σόφια, Πλόντβιβ, Πύργο, Νταγκόβιστε και Πλέβεν. Η επένδυση αυτή χαρακτηρίστηκε από το περιοδικό “East European” ως η μεγαλύτερη ξένη επένδυση στη Βουλγαρία.
- ❖ Η μεγαλύτερη ελληνική βιομηχανία τροφίμων ΔΕΛΤΑ η οποία δημιούργησε δύο επιχειρήσεις, μία εμπορική με έδρα τη Σόφια και μια βιομηχανική με έδρα τη Βάρνα. Κύριο αντικείμενο της εταιρείας είναι η παραγωγή αλλά και η εμπορία παγωτών.
- ❖ Ο Όμιλος των επιχειρήσεων του κ. Κόκκαλη, έχει ο οποίος έχει επενδύσει πολλά εκατομμύρια δολάρια στις αναδυόμενες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, έχει υπογράψει δύο συμφωνίες για την ανάπτυξη του “Λόττο” και τη ακόμη τη δημιουργία μιας τράπεζας με νομικές πληροφορίες.
- ❖ Ακόμη και οι εταιρείες κατασκευής επίπλων και εξοπλισμού γραφείων SATO, Λεονταρίδης, Δρομέας και Neoset.
- ❖ Ανάμεσα στους σημαντικούς Έλληνες επιχειρηματίες που επενδύουν στη Βουλγαρία είναι και ο όμιλος επιχειρήσεων Λάτση, οι εταιρείες Γιώτης, οι επιχειρήσεις ζυμαρικών Μέλισσα, ΑΒΕΖ, και Κορώνα, η εταιρεία υψηλής τεχνολογίας παραγωγής μεταλλοποιημένων προϊόντων Ελβιομέτ, ακόμη η Βιομέξ, η φαρμακοβιομηχανία Βιανέξ.

Η αγορά της Βουλγαρίας είναι παρθένα, ενώ παράλληλα έχει σημαντικές προοπτικές. Στην μεγάλη τους πλειοψηφία όπως γίνεται αντιληπτό οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι εμπορικές και μέχρι την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε λίγες είναι αυτές οι οποίες έχουν επενδύσει σε παραγωγικούς τομείς. Η προσπάθεια θα μπορούσε να είχε στραφεί σε παραγωγικούς τομείς γιατί για την συγκεκριμένη περίοδο που αναφερόμαστε, η μεν Τουρκία είχε στρέψει την προσοχή της και πραγματοποιούσε τις επενδύσεις της στις υπερκαυκάσιες χώρες, ενώ από την άλλη λόγω του πολέμου οι ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γερμανία, η Ιταλία, η Γαλλία, είχαν μειονεκτική θέση έναντι των ελληνικών

επιχειρήσεων στις βαλκανικές αγορές λόγω του κόστους που δημιουργούσε η μεταφορά των προϊόντων. Ίσως βέβαια να ήταν και αντικειμενικές οι συνθήκες που οφειλόταν στις πραγματικές δυνατότητες της ελληνικής αστικής τάξης. Εκεί ακριβώς έπρεπε να δοθεί η προσοχή και να δώσει τη μάχη η ελληνική αστική τάξη για τον ταχύτερο εκσυγχρονισμό της, μία διαδικασία που ξεκίνησε από το 1986, ώστε να καταστεί η αγορά των Βαλκανίων το όχημα για αλλαγή της συμμετοχής της και διεκδίκηση διαφορετικού ρόλου στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Όμως σε προϊόντα ελαφριάς βιομηχανίας που είχε τη δυνατότητα να ενεργοποιηθεί θα μπορούσε να αυξήσει τις παραγωγικές της δραστηριότητες. Η αλήθεια είναι ότι οι Έλληνες επιχειρηματίες είχαν στρέψει την προσοχή τους ήδη στις βαλκανικές αγορές και τις είδαν ως πρώτης τάξεως ευκαιρία για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους. Είναι γεγονός όμως ότι οι Βούλγαροι είχαν από την αρχή μία προτίμηση στα ελληνικά προϊόντα για τον λόγο ότι είναι περισσότερο οικονομικά και περισσότερα προσιτά στις οικονομικές τους δυνατότητες.

Το 1994 η Ελλάδα με ένα σύνολο επενδεδυμένων κεφαλαίων το οποίο έφθανε τα 47 εκατ. δολάρια ήταν η πρώτη χώρα σε επενδύσεις στη Βουλγαρία, ενώ αντίστοιχα ο αριθμός των ελληνοβουλγαρικών επιχειρήσεων έφθασαν στις 608 γεγονός που καθιστούσε την Ελλάδα πρώτη στα Βαλκάνια ως εταίρο της γειτονικής της χώρας και τρίτη χώρα από την σκοπιά των εμπορικών συναλλαγών μετά τη Γερμανία και τη Ρωσία. Το 60% αυτών των συναλλαγών πραγματοποιείται από επιχειρηματίες της Βορείου Ελλάδας και το ύψος των συναλλαγών έφθασε στο τέλος του 1993 στα 400 εκατομμύρια δολάρια. Στο τέλος του 1994 το 80% περίπου των ελληνικών κεφαλαίων κατευθύνονται στον τομέα του εμπορίου, με πρώτο αυτό των τροφίμων, οικιακού εξοπλισμού και γενικά υπάρχει μία κατεύθυνση προς καταναλωτικά αγαθά. Το υπόλοιπο 20% επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στους τραπεζικούς κύκλους, καθώς και στην ελαφρά βιομηχανία.

Η αλήθεια είναι ότι η βουλγαρική αγορά δεν είναι εύκολη για τους ξένους επενδυτές. Οι βασικοί λόγοι είναι ότι υπάρχει τεράστια γραφειοκρατία, επίσης έλλειψη οδικών αξόνων, αλλά το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι στη Βουλγαρία το κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η παντελής απουσία της έννοιας και της αίσθησης της αγοράς, που όμως θα πρέπει να επισημάνουμε αποτελεί και το βασικό χαρακτηριστικό των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού. Πολύ

σημαντικό θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ακόμη το 1994 υπήρχε η έλλειψη ασφάλειας για τις επενδύσεις και η απουσία ενός νομοθετικού πλαισίου μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να κινούνται και να οριοθετούν οι επιχειρηματίες τους στόχους τους. Το βασικό πρόβλημα όλων των επενδυτών ήταν η ασυναρτησία της εφαρμογής των οικονομικών νόμων από την εκτελεστική εξουσία. Η έλλειψη σαφήνειας της κίνησης αλλά και του καθορισμού των ορίων της λειτουργίας της αγοράς ώστε να αποφεύγονται τα παραπτώματα από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, οδήγησε στην έλλειψη εμπιστοσύνης στα νομικά πρόσωπα τα οποία αφορούσαν δικηγόρους ή και ακόμη και τους ίδιους τους δικαστικούς, με αποτέλεσμα να έχει διαμορφωθεί ένα καθεστώς δωροδοκίας χωρίς υπαρκτά όρια. Τα πράγματα μπορούσαν να γίνονται περισσότερα οξυμένα λόγω της απουσίας ελέγχου και κυρώσεων από τους κρατικούς λειτουργούς και ειδικότερα από τα υπουργεία και τα τελωνεία. Το 1994 η πιο μεγάλη επένδυση στη Βουλγαρία ήταν η μικτή επιχείρηση "Clarina Holding" της εταιρείας 3E του ομίλου Λεβέντη που έχει 5 εργοστάσια της Κόκα-Κόλα, όπως και άλλα αναψυκτικά. Η συγκεκριμένη επένδυση ξεπερνά τα 2,5 δισεκατ. δραχμές, ενώ παράλληλα βρισκόταν υπό σκέψη περαιτέρω επέκταση της επιχείρησης και αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου στην οποία όπως προαναφέραμε η μεν 3E συνέβαλλε με δολάρια και οι βουλγαρικές επιχειρήσεις συνέβαλλαν με χρήματα σε τοπικό νόμισμα. Το αποτέλεσμα των συγκεκριμένων επενδύσεων ήταν ότι ο τζίρος του πρώτου οκταμήνου του 1994 ήταν 7,2 δισεκ. δραχμές. Επίσης πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε και η ελληνική εταιρεία Brewinvest, η οποία από τη στιγμή που εισήλθε στη βουλγαρική αγορά και συγκεκριμένα από τον Οκτώβριο του 1994 μέχρι το τέλος του Ιανουαρίου του 1995, είχε επενδύσει 1.408.330.000 λέβα. Το αντικείμενο παραγωγής της συγκεκριμένης εταιρείας ήταν η μπίρα. Την ανάληψη της πρωτοβουλίας για την δημιουργία της συγκεκριμένης εταιρείας ανέλαβαν από κοινού οι εταιρείες 3E και η Αθηναϊκή ζυθοποιία Heineken Holding. Από την πρώτη στιγμή που ανέλαβαν πρωτοβουλίες στη γειτονική χώρα, αγόρασαν το 80% των μεγαλύτερων εγκαταστάσεων της Βουλγαρίας οι οποίες βρίσκονται στη Ζαγορά αντί του ποσού 21,7 εκατ. δολαρίων. Το πρόγραμμα των δραστηριοτήτων ήταν μία επένδυση η οποία θα έφθανε για τα επόμενα πέντε χρόνια 41 εκατ. δολάρια, που στόχο θα είχε την εξάπλωση της βουλγαρικής ζυθοποιίας. Μία άλλη εταιρεία η Δέλτα, το 1994 συνολικά για τις πωλήσεις και το μάρκετινγκ απασχολούσε 1300 άτομα. Η

ΔΕΛΤΑ επένδυσε συνολικά στο διάστημα που αναφερόμαστε 81.464.012 λέβα. Η ΔΕΛΤΑ συνήψε δεσμούς με δύο τοπικές εταιρείες, την L. B. Boulgarian και την Vitalact, με στόχο τη δημιουργία μιας γιγαντιαίας σχεδόν μονάδας παγωτού, η οποία θα έφερε το όνομα Delbi P. Σε αυτές τις επενδύσεις συνέβαλλε και το νομικό καθεστώς που υπήρχε σε εκείνη την περίοδο. Πιο συγκεκριμένα, οποιαδήποτε εμπορική τράπεζα και μη τραπεζικός οργανισμός είχε τη δυνατότητα αγοράς και πώλησης ξένων νομισμάτων από και προς οποιοδήποτε αντίστοιχο οργανισμό. Μπορούσαν επίσης να αγοράσουν απεριόριστες ποσότητες ξένων νομισμάτων από νομικά και φυσικά πρόσωπα. Οι συναλλαγές σε ξένο νόμισμα αφορούν εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, επίσης μεταφορά προϊόντων και ανθρώπων επιχειρηματικά ταξίδια κ.λ.π. Κάθε εμπορική τράπεζα η οποία διατηρούσε λογαριασμούς σε ξένα νομίσματα, είχε την υποχρέωση να ενημερώνει την κεντρική τράπεζα για την κίνηση αυτών των λογαριασμών. Το νομοθετικό πλαίσιο που αφορούσε τις ιδιωτικοποιήσεις, εδώ θα πρέπει να πούμε ότι για να θεωρηθεί μία επένδυση αλλοδαπή στη Βουλγαρία, πρέπει το κατώτερο ποσοστό συμμετοχής του ξένου εταίρου να ξεπερνάει το 50% της επένδυσης.

Ο Στέργιος Μπαμπανάσης αναφέρει ότι την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, δηλαδή στο τέλος του 1994 οι ελληνικές επιχειρήσεις κατείχαν την πρώτη θέση από την άποψη του αριθμού των αμιγών επιχειρήσεων οι οποίες έφθαναν στις 573, ενώ από την άποψη της αξίας των επενδύσεων η Ελλάδα κατείχε την πέμπτη θέση ανάμεσα στις χώρες που είχαν στη Βουλγαρία.³⁶

Πιο κάτω χρησιμοποιώντας και άλλα στοιχεία αναφέρει ότι από αυτές οι 41 ήταν μεγάλες επιχειρήσεις ενώ οι 532 ήταν μικρές επιχειρήσεις. Ακόμη ότι από τις μεγάλες οι περισσότερες ασχολούνται με τον τομέα των υπηρεσιών, επίσης στον τομέα της εξειδίκευσης του εμπορίου των διαρκών καταναλωτικών αγαθών (έπιπλα, ηλεκτρικά σκεύη, μηχανήματα, κλπ.), επίσης ασχολούνται στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στη διανομή άμεσων καταναλωτικών αγαθών. Οι μεσαίες επιχειρήσεις αντίστοιχα, περισσότερο ασχολούνται με το εμπόριο τροφίμων και ενδιάμεσων υλικών, ενώ τέλος οι μικτές με το ένδυμα και τα συσκευασμένα τρόφιμα.³⁷

³⁶ Ο.π. Σελίδα 161.

³⁷ Ο.π. Σελίδα 164.

Στα πλαίσια των εργασιών του Money Show το 1995 το τελικό συμπέρασμα των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν από τους επιχειρηματίες, ήταν ότι η γοητεία που ασκούν από μακριά οι νέες αγορές των Βαλκανίων στην πραγματικότητα είναι πολύ μικρότερη, για εκείνους τους επιχειρηματίες οι οποίοι θέλουν να θέσουν σε εφαρμογή μεσο-μακροπρόθεσμα επενδυτικά σχέδια. Η Βουλγαρία πιο συγκεκριμένα, στην οποία άλλωστε και αναφερόμαστε, δεν μπορούσε ακόμη να θεωρηθεί ένας κατάλληλος χώρος για μία μεγάλη ανάπτυξη ελληνικών επενδυτικών δραστηριοτήτων. Αυτή την περίοδο η Βουλγαρία ήταν μία ευκαιρία για εκείνους τους Έλληνες που τους προκαλεί το υψηλό ρίσκο ή για εκείνους που έπλεξαν το μύθο του ελληνικού δαιμονίου ή για εκείνους τους πολύ ισχυρούς, που μπορούσαν να αντιμετωπίσουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τα οργανωμένα συμφέροντα, τα οποία κυριαρχούσαν στην οικονομική ζωή της χώρας και ήλεγχαν πλήρως τον διοικητικό μηχανισμό. Το μεγαλύτερο πρόβλημα για την περίοδο που συζητάμε, ήταν για τους Έλληνες επιχειρηματίες η ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας στη Βουλγαρία. Πιο συγκεκριμένα, έχουμε την δραστηριότητα της βουλγαρικής μαφίας, η οποία προσπαθούσε να επιβάλλει τους δικούς της όρους συναλλαγής στην αγορά και τους δικούς της όρους για την κατανομή του πλούτου της χώρας.

Μέσα στα πλαίσια αυτά έχουμε νέα επένδυση από τον όμιλο Βαρδινογιάννη, ο οποίος τον Απρίλιο του 1995 διέθετε 13 πρατήρια καυσίμων στη Βουλγαρία τα οποία έφερναν όλα σχεδόν τη φίρμα AVIN. Τα οκτώ από αυτά έχουν εγκατασταθεί κατά μήκος του άξονα Τουρκίας-Γιουγκοσλαβίας, ενώ μέχρι το τέλος 1995 θα άνοιγαν δύο καινούργια. Το επενδυτικό πρόγραμμα του ομίλου για τη Βουλγαρία προέβλεπε κάθε χρόνο δέκα νέα πρατήρια μέχρι να οριστικοποιηθούν εκκρεμή ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με τις επενδύσεις. Πάντως εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι ο ρυθμός ανάπτυξης της εταιρείας ήταν χαμηλότερος από τον επιθυμητό. Η δεύτερη σε επενδύσεις στην κατηγορία λιπαντικών επενδύσεων ήταν η ελληνική εταιρεία VORTEX, η οποία διαπραγματεύεται λιπαντικά ειδικών προδιαγραφών, διαθέτοντας σε ετήσια βάση τους 3000 τόνους όσες και οι πωλήσεις της AVIN στην Ελλάδα. Η μεγαλύτερη εταιρεία σε λιπαντικά είναι η PLEVEN, η κρατική εταιρεία της Βουλγαρίας η οποία κατέχει το 80% της αγοράς, ενώ προσπάθεια για είσοδο στη Βουλγαρία εκείνη την περίοδο πραγματοποιούσε και η SHELL. Ακόμη ο Όμιλος Βαρδινογιάννη έκανε μία σημαντική συμφωνία με τη ROVER

Αγγλίας για την εμπορεία ενός μοντέλου το οποίο θα συναρμολογούνταν στη Βουλγαρία. Για το σκοπό αυτό η αγγλική εταιρεία έχει επενδύσει σε υπάρχον εργοστάσιο 15 εκατ. δολάρια. Ο όμιλος κατέχει και την αντιπροσωπεία της OPEL η οποία έχει εννέα υποκαταστήματα και είναι δεύτερη μετά την FORD πωλήσεις αυτοκινήτων δυτικού τύπου. Τη λειτουργία των εμπορικών μονάδων με τις ιδιόκτητες πετρελαϊκές βάσεις και τους χώρους αποθήκευσης, πλαισιώνουν, όπως προαναφέραμε, ένα υποκατάστημα της ΧΙΟΣBANK στη Σόφια και ένα ξενοδοχείο με 160 κλίνες στο Μπάνσκο. Επίσης, ο όμιλος έχει ακόμη ασχοληθεί και με τις επενδύσεις υψηλής τεχνολογίας, ξεκινώντας μία συνεργασία με τον ΟΠΑΠ της Βουλγαρίας ο οποίος αφού ακύρωσε τη συμφωνία με μία άλλη ελληνική εταιρεία και συγκεκριμένα την INTRACOM, συμφώνησε να προμηθεύσει και να εγκαταστήσει ειδικά τερματικά, σχεδιασμένα και κατασκευασμένα εξ ολοκλήρου από επιχείρηση του ομίλου η οποία βρίσκεται στη Βουλγαρία. Για το ΛΟΤΤΟ θα πρέπει να πούμε ότι μέχρι το Μάρτιο του 1995 είχαν εγκατασταθεί 1600 μονάδες, ενώ μέχρι το τέλος του ίδιου χρόνου είχαν φθάσει τις 2000.

Πάντα με στοιχεία που μας δίνει ο Στέργιος Μπαμπανάσης, “Στη Βουλγαρία μέχρι τις 30.6.1995, εγκαταστάθηκαν 714 ελληνικές ή μεικτές ελληνο-βουλγαρικές επιχειρήσεις. Στον αριθμό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται τα Γραφεία Αντιπροσωπείας. Οι κύριοι τομείς της δραστηριότητας τους ήταν το εμπόριο, οι υπηρεσίες, ο τουρισμός, οι μεταφορές, οι τηλεπικοινωνίες, η ενέργεια και η βιομηχανία (τροφίμων, ζυθοποιίας, ένδυσης, υπόδησης, φαρμάκων και νοσοκομειακού εξοπλισμού, ελαστικών, πλαστικών, χημικών προϊόντων, παραγωγή χάλυβα, κ.λ.π.). Το ύψος του συνολικού ελληνικού επενδεδυμένου κεφαλαίου ανερχόταν σε 80 εκατ. USD και αποτελούσε το 10% του ξένου συνολικού επενδεδυμένου κεφαλαίου στη Βουλγαρία, το οποίο ανερχόταν σε 800 εκατ. USD. Η Ελλάδα κατείχε τη δεύτερη θέση από πλευράς επενδεδυμένου κεφαλαίου στη Βουλγαρία και την πρώτη θέση από πλευράς αριθμού εταιρειών”.³⁸

Το 1996 οι ελληνικές εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία μειώθηκαν κατά 28% σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο. Αυτή η πτώση οφείλεται στη βαθιά οικονομική κρίση που έπληξε τη Βουλγαρία εκείνο το έτος. Το αποτέλεσμα ήταν μία μεγάλη πτώση της αγοραστικής δύναμης των Βούλγαρων

καταναλωτών, η οποία με τη σειρά της είχε άμεσες αλλά και σοβαρές επιπτώσεις στη λειτουργία των ελληνικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στη γειτονική χώρα. Από την άλλη οι εισαγωγές από τη Βουλγαρία προς την Ελλάδα επίσης σημείωσαν και εκείνες σημαντική μείωση σε ποσοστό 25% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Όμως παρόλα αυτά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που είχε η Ελλάδα διατηρούνται και πιο συγκεκριμένα η καλή ποιότητα και ταυτόχρονα χαμηλές τιμές, στις οποίες ρόλο παίζουν από τη μία τα χαμηλά έξοδα της διοίκησης και από την άλλη τα χαμηλά έξοδα των μεταφορών. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι οι μεσοπρόθεσμες και οι μακροπρόθεσμες προοπτικές και γενικότερα οι εμπορικές και οι οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία, παρά την υφιστάμενη κρίση, ήταν θετικές. Επιπλέον ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός για τις εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών κρίθηκε το γεγονός ότι για την πενταετία 1995-1999, αποφασίστηκε καταρχήν η δημιουργία υποδομής για τρεις ελληνοβουλγαρικές μεθοριακές διαβάσεις και κατά δεύτερο λόγο αποφασίστηκε η διασυνοριακή συνεργασία, στα πλαίσια του PHARE-Cross Border Cooperation και του Interreg 2. Το πρόγραμμα αυτό αφορούσε τη βελτίωση των δύο εμπορικών αρτηριών που συνδέουν την Εγναντία, δια μέσου Προμαχώνα- Κούλατα με τη Σόφια, η οποία θα είχε κατεύθυνση την Κεντρική Ευρώπη και δια μέσου Ορμενίου-Σβίλενγκραντ με τη μοναδική γέφυρα που συνδέει τη Βουλγαρία με τη Ρουμανία.

Έτσι παρά την οικονομική κρίση που έπληξε τη Βουλγαρία μέχρι το τέλος του φθινοπώρου οι άμεσες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν από τις ελληνικές επιχειρήσεις στη Βουλγαρία ήταν πάνω από 40 εκατ. δολάρια.

Το Νοέμβριο του 1997 το 1 στα 10 δολάρια που έχουν επενδυθεί από ξένους επιχειρηματίες στη Βουλγαρία είναι ελληνικό, ενώ το συνολικό ύψος ανέρχεται σε 110 δολάρια. Το ποσό αυτό ανέρχεται στο 10% των συνολικών επενδεδυμένων κεφαλαίων των ξένων επιχειρήσεων, ενώ μέρος των ελληνικών επενδύσεων έχουν πραγματοποιηθεί μέσω της Κύπρου και του Λουξεμβούργου. Μέχρι το τέλος του Ιουνίου του 1997 οι άμεσες επενδύσεις της Ελλάδας στη γειτονική χώρα ανέρχονταν σε 51,1 εκατ. δολάρια, το οποίο αποτελεί το 4,7% επί της αξίας των ξένων επενδύσεων, όπου κατατάσσουν τη χώρα μας στην όγδοη θέση. Η Βουλγαρία έτσι εξακολουθεί να αποτελεί την

³⁸ Ο.π. Σελίδα 165.

καλύτερη λύση για τις επενδύσεις των ελληνικών επιχειρήσεων, λόγω των ευνοϊκών κινήτρων που προσφέρει, καθώς και του φτηνού εργατικού κόστους. Παράλληλα αρκετοί Έλληνες επιχειρηματίες τη θεωρούν σαν εφαλτήριο για την επέκταση των δραστηριοτήτων τους προς τις άλλες χώρες της ανατολικής Ευρώπης, στην προσπάθεια τους να εξασφαλίσουν με σίγουρο τρόπο ένα μεγάλο μέρος του μεριδίου της τεράστιας αυτής αγοράς. Είναι σαφές ότι η αγορά της Βουλγαρίας αποτελεί στρατηγική θέση για τη διεθνοποίηση της ελληνικής οικονομίας και ταυτόχρονα για αλλαγή των όρων της συμμετοχής της στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας, σε βαθμό που αποτελεί φιλοσοφική θεώρηση της στρατηγικής της ελληνικής αστικής τάξης.

Τον ίδιο μήνα το Νοέμβριο του 1997 οι απασχολούμενοι που εργάζονταν στις ελληνικές εταιρείες οι οποίες είχαν τις δραστηριότητες τους στη Βουλγαρία, έφθαναν στις 20.000. Οι περισσότεροι από τους εργαζόμενους απασχολούνται σε εργοστάσια, κυρίως στη νότια Βουλγαρία, όπου βρίσκονται 80 ελληνικές εταιρείες παραγωγής ενδύματος, αξιοποιώντας το πλεονέκτημα των φθηνών εργατικών χεριών. Τη δεύτερη θέση στις ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία, στο χρόνο που αναφερόμαστε, έχουν τα τρόφιμα και τα ποτά. Τα βασικά προϊόντα που παράγονται είναι τα αναψυκτικά, τα παγωτά, σνάκ, μπισκότα, μπίρες, τυρί και ακόμη κονσέρβες φρούτων από το συγκεκριμένο στον οποίο και αναφερθήκαμε. Την ίδια περίοδο λειτουργούν ακόμη, τρία καταστήματα ελληνικών τραπεζών και συγκεκριμένα η Εθνική, η Ιονική, και όπως προαναφέραμε η Χίος Bank, ενώ στον ίδιο τομέα στον τραπεζικό, έχουν δημιουργηθεί γραφεία αντιπροσωπειών η Αγροτική Τράπεζα και ακόμη η Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης. Επίσης σημαντική επένδυση στον τραπεζικό τομέα μπορεί να θεωρηθεί και εκείνη της Εμπορικής Τράπεζας η οποία έχει συμφέροντα τα οποία καλύπτουν το 32% της Bulgarian Investment Bank, μίας τράπεζας που είναι επενδυτική και βασικός της μέτοχος είναι η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης η οποία έχει ένα ποσοστό που φθάνει στο 46%.

Τον Σεπτέμβριο του 1997 είχαν ιδρυθεί στη Βουλγαρία 1000 αμιγώς ελληνικές ή μεικτές επιχειρήσεις, από τις οποίες οι 450 δραστηριοποιούνται στους τομείς εμπορίου, βιομηχανίας τροφίμων, ζυθοποιίας, ένδυσης, υπόδυσης φαρμάκων και νοσοκομειακού εξοπλισμού, ελαστικών, πλαστικών, παραγωγής χάλυβα, χημικών προϊόντων, ενέργειας, μεταφορών, υπηρεσιών, τηλεπικοινωνιών και

τουρισμού. Το ύψος των ελληνικών επενδύσεων ανέρχεται σε 120 εκατ. δολάρια και αντιστοιχεί στο 10% του συνολικού ξένου κεφαλαίου που έχει επενδυθεί στη βουλγαρική αγορά. Όσον αφορά τις άμεσες ξένες επενδύσεις στη Βουλγαρία, η αξία τους στο Α' εξάμηνο του 1997 ανέρχεται στα 577 εκατ. δολάρια, η Ελλάδα κατέχει την πέμπτη θέση με 7% και προηγούνται από την Ελλάδα η Γερμανία, η Ολλανδία, η Ελβετία και το Βέλγιο, ενώ η Ελλάδα προηγείται της Αυστρίας, της Βρετανίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας. Συνολικά οι ελληνικές εταιρείες δραστηριοποιούνται στους τομείς του εμπορίου και της βιομηχανίας και ιδιαίτερα στους κλάδους: Τροφίμων, ζυθοποιίας, υπόδησης, φαρμάκων και νοσοκομειακού εξοπλισμού, ελαστικών, πλαστικών, ένδυσης, χημικών προϊόντων, παραγωγής χάλυβα, ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, υπηρεσιών, μεταφορών και τουρισμού.

Τον Αύγουστο του 1998 ο Όμιλος Λάτση απέκτησε τη Βουλγαρική τράπεζα Post Bank, αντί του ποσού 38 εκατ. δολαρίων δηλαδή 13 περίπου δισεκ. δραχμές. Η EUROBANK η οποία είναι η τράπεζα του ομίλου, εξαγόρασε το 78,23% της βουλγαρικής τράπεζας Post Bank, μετά από την πρώτη ανεπιτυχή προσπάθεια που προηγήθηκε. Ο όμιλος ανταγωνίστηκε την αμερικανική ασφαλιστική εταιρεία AIG, που είναι η μητρική της ALICO, με την οποία στην Ελλάδα συνεργάζονται στον τομέα των αμοιβαίων κεφαλαίων. Ακόμη ανταγωνιστές υπήρξαν η Εθνική Τράπεζα και η Ιαπωνική Τράπεζα Nomura. Η προσφορά του ομίλου Λάτση προβλέπει ενίσχυση της Post Bank με 20 εκατ. δολάρια. Αποτελεί σημαντική επένδυση στη γειτονική χώρα και έτσι αποκτά ευνοϊκή θέση στην τραπεζική αγορά της Βουλγαρίας και στις σημαντικές μελλοντικές ευκαιρίες που παρουσιάζει αυτή, στην προσπάθεια να παίξει ενεργό ρόλο στις επενδύσεις και στον έλεγχο αυτών αποδεικνύοντας τη μεγάλη σημασία που έχει η δυναμική της παρθένας βουλγαρικής αγοράς. Η βουλγαρική τράπεζα διαθέτει 30 καταστήματα και 85 υποκαταστήματα, 40 πρακτορεία και πάνω από 2000 σημεία πώλησης στα βουλγαρικά ταχυδρομεία. Έχει προσωπικό με 1650 άτομα και χειρίζεται καταθέσεις 338 εκατ. γερμανικών μάρκων και δάνεια 100 εκατ. γερμανικών μάρκων. Το μεγαλύτερο μέρος του ενεργητικού της, το οποίο φθάνει στα 406 εκατ. γερμανικά μάρκα, είναι σε συνάλλαγμα. Γενικότερα όμως το ενδιαφέρον του ομίλου Λάτση για την περιοχή των Βαλκανίων είναι μεγάλο, για το λόγο ότι αποτελεί φυσική διέξοδο για την περαιτέρω ανάπτυξη των ελληνικών τραπεζών. Επίσης αυτή η κίνηση θα πρέπει να συνδεθεί και με τις

επιχειρηματικές δραστηριότητες του ομίλου στην περιοχή και πιο συγκεκριμένα με το ενδιαφέρον του για τον πετρελαιοαγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Για να γίνει κατανοητό αυτό θα πρέπει να δούμε ότι η συγκεκριμένη τράπεζα, εξυπηρετεί ήδη μεγάλες βουλγαρικές επιχειρήσεις τόσο του Δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα, ενώ ακόμη εξυπηρετεί και ένα σημαντικό αριθμό από μικρές ιδιωτικές επιχειρήσεις αλλά και ιδιώτες. Προφανώς στόχος είναι να διευρυνθεί η πελατεία ανάμεσα στις εταιρείες και να επεκταθούν οι δραστηριότητες σε μικρούς και σε μεσαίους πελάτες. Όπως διακηρύσσουν οι ίδιοι οι δραστηριότητες της τράπεζας θα επεκταθούν στους τομείς του retail banking, συμπεριλαμβανομένων του private και personal banking, των στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων, των πιστωτικών καρτών και της τραπεζικής ασφάλισης, γεγονός, που όπως πιστεύουν οι νέοι μέτοχοι, θα συμβάλει και στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου του βουλγαρικού λαού.

Μία εταιρεία η οποία ενδιαφέρεται για επεκτατική πολιτική στα Βαλκάνια είναι και ο ΟΤΕ, ο οποίος ενδιαφέρεται για εξαγορά μεριδίων Τηλεπικοινωνιακών Οργανισμών και με βάση αυτή τη φιλοσοφία υπέβαλλε προσφορά για την απόκτηση του 51% του Bulgarian Telecom Company. Ο ΟΤΕ ο οποίος απέκτησε το 35% της Rom Telecom, επίσης κατέχει και το 20% των μετοχών της Serbia Telecom και το 90% της ARMENTEL και εμφανίζεται αρκετά ισχυρός, ακόμη και λόγω της συμμετοχής του στα μεγαλύτερα χρηματιστήρια του κόσμου, του δίνει μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη. Η διοίκηση του ΟΤΕ εκτιμά ότι θα επενδύσει τελικά 350 δισεκ. δραχμές κατά την επόμενη πενταετία σε εξαγορές πλειοψηφικών ή μειοψηφικών μεριδίων συμμετοχής σε δημόσιες εταιρείες τηλεπικοινωνίας, σε χώρες που βρίσκονται στην περιοχή και στις οποίες εστιάζεται στρατηγικά η εταιρεία. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Βουλγαρικός Τηλεπικοινωνιακός Οργανισμός διαθέτει 2.647.459 γραμμές, με ποσοστό ψηφιακοποίησης 6% και απασχολεί 26400 υπαλλήλους. Αυτή η αναφορά δείχνει και το μέγεθος των δυνατοτήτων της αναδυόμενης βουλγαρικής αγοράς. Στο τέλος του 1999 και στις αρχές του 2000 η συνολική προσφορά είναι 510 φθάνει στα 510 εκατ. δολάρια για την απόκτηση του τηλεπικοινωνιακού οργανισμού της Βουλγαρίας σε συνδυασμό με την ολλανδική KPN, με μία περαιτέρω αύξηση 90 εκατ. δολάρια.

Ο Όμιλος Τιτάν κατέχει το 83% της βουλγαρικής τσιμεντοβιομηχανίας Ad Plevenski ύστερα από την αποδοχή της προσφοράς της ελληνικής εταιρείας να

αποκτήσει ένα πρόσθετο 34% των μετοχών καταβάλλοντας 8,26 εκατ. δολάρια. Η συγκεκριμένη εταιρεία παράγει 360.000 τόνους. Επίσης ο Όμιλος Τιτάν συμμετείχε με θυγατρική της εταιρεία σε διαγωνισμό που διενήργησε το υπουργείο της περιφερειακής Ανάπτυξης και Δημόσιων Έργων της Βουλγαρίας, το οποίο και έκανε αποδεκτή την προσφορά του ελληνικού ομίλου για την απόκτηση της βουλγαρικής τσιμεντοβιομηχανίας Voulkan, την οποία διεκδικούσαν και άλλοι πέντε υποψήφιοι. Η συγκεκριμένη εταιρεία ελέγχει το 20% της βουλγαρικής αγοράς τσιμέντων. Στο τέλος του 1999 οι συνολικές επενδύσεις του TITAN φθάνουν τα 14 εκατ. δολάρια. Η βουλγαρική τσιμεντοβιομηχανία Ad Plevenski παρουσιάζει καθαρά κέρδη 1,6 εκατ. λέβα, από το οποίο το 90% επενδύθηκε ενώ το υπόλοιπο μεταφέρθηκε στα αποθεματικά.

Μία άλλη εταιρεία η οποία εξειδικεύεται στην παραγωγή ετοιμών ενδυμάτων η βορειοελλαδική εταιρεία "ΕΛΒΕ-ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ ΑΕ", μετά από συμφωνία με μονάδα ετοιμών ενδυμάτων στη Βουλγαρία, δραστηριοποιείται στη γειτονική χώρα, συστήνοντας θυγατρική εταιρεία η οποία ονομάστηκε "ELBE-BULGARIA" και η επένδυση η οποία πραγματοποιείται κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, γίνεται με βούλγαρο εταίρο. Το 51% της θυγατρικής βρίσκεται στα χέρια της ελληνικής εταιρείας, ενώ το συνολικό ποσό της επένδυσης που αφορά την εξαγορά, τον εκσυγχρονισμό και την επένδυση είναι περίπου 200 εκατ. δραχμές. Η εταιρεία σήμερα απασχολεί 200 εργαζόμενους από 90 που απασχολούσε πριν. Ενώ παράλληλα έχει αγοραστεί και νέα έκταση για να δημιουργηθούν και νέες εγκαταστάσεις και κυρίως η εγκατάσταση του μηχανολογικού εξοπλισμού με τον οποίο θα διπλασιαστεί η παραγωγική δυναμικότητα. Πολύ σημαντικό είναι και το γεγονός ότι η συγκεκριμένη θα αποτελέσει και εμπορικό κέντρο για τη διανομή των προϊόντων της εταιρείας στις γειτονικές βαλκανικές χώρες και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Τον Ιούνιο του 1999 ξεκινά η παραγωγή της νέας μονάδας της "Χατζηιωάννου ΑΒΕΕ" στη Βουλγαρία, μία επένδυση συνολικού ύψους 4 εκατ. δολαρίων, σε συνεργασία με την Global Finance, η οποία διαθέτει συμμετοχή 10% στο μετοχικό κεφάλαιο της εισηγμένης εταιρείας. Η νέα παραγωγική μονάδα θα παράγει καλσόν και τα προϊόντα της θα τα προμηθεύει στη βουλγαρική αγορά αλλά και στις περισσότερες βαλκανικές αγορές όπως τη Ρουμανική αλλά και σε αγορές άλλων χωρών όπως στις αγορές της Ουκρανίας, της Τσεχίας και της

Πολωνίας. Ο σκοπός είναι να αποφεύγονται οι υψηλοί εισαγωγικοί δασμοί που επιβάλλονται σε αυτές τις χώρες. Εδώ θεωρώ απαραίτητο να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη εταιρεία ήδη παράγει με φασόν στη Βουλγαρία.

Επίσης ο Όμιλος Παπαέλληνα επεκτείνει τις δραστηριότητες του στη Βουλγαρία στην αγορά των καλλυντικών με δύο νέες συνεργασίες. Η πρώτη αφορά την αποκλειστική αντιπροσώπευση των καλλυντικών προϊόντων "Christian Dior", στην οποία ο όμιλος ήδη δραστηριοποιείται εκεί σε συνεργασία με την εταιρεία Sportsman A.E. Ο όμιλος σχεδιάζει ακόμη τη δημιουργία δύο καταστημάτων, το ένα το οποίο θα βρίσκεται στη Σόφια και το άλλο στο Burgas. Ο όμιλος βασίζει την επέκταση των δραστηριοτήτων του στην καλή πορεία που πραγματοποιεί ήδη στη βουλγαρική αγορά. Πιο συγκεκριμένα οι πωλήσεις λιανικής του ομίλου στην αγορά της Βουλγαρίας ανήλθαν το 1998 σε 1,2 εκατ. δολάρια, ενώ τα κέρδη ήταν 140 χιλιάδες δολάρια. Η δεύτερη συνεργασία του ομίλου αφορά ένα εντελώς διαφορετικό χώρο καταναλωτικών ειδών και πιο συγκεκριμένα τον κλάδο της πληροφορικής. Πιο συγκεκριμένα ο όμιλος υπέγραψε συμφωνία συνεργασίας με την επιχείρηση "Big City Corporation", αφού απέκτησε μετοχές μειοψηφίας σε μια από τις αναπτυσσόμενες εταιρείες της πληροφορικής. Η βουλγαρική εταιρεία ιδρύθηκε το 1992 και η δραστηριοποίηση της αφορά τόσο την κατασκευή Η/Υ με το σήμα BBC όσο και στον τομέα λιανικής πώλησης. Διαθέτει εξειδικευμένο τεχνικό τμήμα, στο οποίο έως σήμερα έχουν κατασκευαστεί και κυκλοφορήσει στην αγορά πάνω από 17.000 υπολογιστές.

Έντονο ενδιαφέρον για την αγορά των μεταλλουργικών εταιρειών στη Βουλγαρία δείχνουν αρκετές ελληνικές μεταλλουργικές εταιρείες, από τις οποίες το πιο σημαντικό βήμα έκανε ο Όμιλος Μυτιληναίος. Όμως σημαντικές επενδύσεις στη Βουλγαρία τα τελευταία χρόνια έχει πραγματοποιήσει ο Όμιλος Βιοχάλκο με τις εταιρείες Στήμλετ και ΕΤΕΜ οι οποίες έχουν ξεκινήσει τις επενδύσεις του από το 1994. Συνολικά από 15 ελληνικές εταιρείες έχουν επενδυθεί περισσότερα από 82 εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι από το 1993 έως το 1997 οι επενδύσεις τις πραγματοποιούσαν απευθείας οι ελληνικές επιχειρήσεις, ενώ από το 1998 οι ελληνικές επενδύσεις πραγματοποιούνται μέσω κυπριακών υπεράκτιων εταιρειών και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η Κύπρος να καταλαμβάνει μεγαλύτερο μερίδιο ανάμεσα στους ξένους επενδυτές στη Βουλγαρία σε σύγκριση με την Ελλάδα.

Η Βουλγαρία με πιστώσεις που έχει εξασφαλίσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε να υλοποιεί έργα υποδομών και μεταφορών στα οποία συμμετέχουν ή θα συμμετάσχουν ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες. Πιο συγκεκριμένα:

- Η εταιρεία Κ.Ι.Σαραντόπουλος έχει αναλάβει το έργο εκσυγχρονισμού του οδικού άξονα Σόφιας-Πλόβντιφ, πολύ σημαντικός για τις κεντρικές οδικές μεταφορές.
- Η Προοδευτική έχει αναλάβει το έργο κατασκευής του άξονα Γκόρτσε-Ντέλτσεφ-Δράμας.
- Το μεγαλύτερο έργο θα είναι αυτό της κατασκευής αυτοκινητόδρομου συνολικού μήκους 300 χιλιομ. ο οποίος θα συνδέει τη Θεσσαλονίκη με τη Σόφια, έργο το οποίο θα επιτρέπει την κάλυψη σχετικής απόστασης μέσα σε δύο περίπου ώρες. Για το έργο αυτό έχει καταρτισθεί μία μελέτη σκοπιμότητας και μένει η διαδικασία της δημοπρατήσεως.

Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι μέσα στο 1998 και στο 1999 παρατηρείται ένα νέο μεγάλο κύμα επενδύσεων στη Βουλγαρία από τους μεγάλους ελληνικούς ομίλους των τραπεζών, τηλεπικοινωνιών, μεταλλουργιών και ακόμη κατασκευαστικών που έχουν ως στόχο την δραστηριοποίηση τους στην βουλγαρική αγορά. Έχουμε μία επιτάχυνση του ρυθμού φιλελευθεροποίησης της βουλγαρικής αγοράς, σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, σε συνδυασμό με τις προωθούμενες βελτιώσεις του νομοθετικού πλαισίου, δημιουργούν ένα ευνοϊκό κλίμα για περαιτέρω οικονομική συνεργασία και τη σύσφιξη των εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στις επιχειρήσεις των δύο χωρών, ενώ παράλληλα οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να συμμετάσχουν στις ιδιωτικοποιήσεις. Μέχρι το τέλος του 1999 αναμένεται να επιλυθεί και το πρόβλημα της διπλής φορολόγησης το οποίο παραμένει από το 1991, προβάλλοντας εμπόδια στην επέκταση των ελληνικών επιχειρήσεων.

Συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη και την εδραίωση της συνεργασίας, ανάμεσα στους επιχειρηματίες της Ελλάδας και της Βουλγαρίας, αναλαμβάνει η Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων. Τα σημεία εκείνα στα οποία δίνει ιδιαίτερο βάρος η ΚΕΕ είναι τα εξής:

- Πρόγραμμα Phare CBC: Το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα πρέπει να διατεθεί για την :

- Ενίσχυση των επιχειρήσεων στον τομέα εκπαίδευση-μάρκετινγκ-προβολή και ακόμη προβολή και ενέργειες για την ανάπτυξη των διασυνοριακών συνεργασιών.

- Ενίσχυση των φορέων της βουλγαρικής πλευράς που έχουν διασυνοριακές θεσμοθετημένες συνεργασίες.

- Μεταφορές και τελωνειακές διατυπώσεις: Σημαίνει ενίσχυση και περαιτέρω δραστηριοποίηση της Hellas Pro και συνεργασία με αντίστοιχο βουλγαρικό φορέα για την επίλυση των σύνθετων προβλημάτων διακίνησης.

- Μεταφορές: Εδώ έχουμε να κάνουμε με την προσαρμογή της βουλγαρικής πλευράς στα ευρωπαϊκά πρότυπα στον έλεγχο τονάζ των φορτηγών αυτοκινήτων, τα οποία ισχύουν στη Βουλγαρία ζύγιση κατ' άξονα.

Για το πρόγραμμα "Phare CBC", θα προσθέσουμε τα εξής: Η ταχύτερη και η πλέον ασφαλής μεταφορά των προϊόντων, φυσικών προσώπων και πληροφοριών τόσο στη Βουλγαρία όσο και στην υπόλοιπη Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, είναι μόνο ορισμένα από τα πλεονεκτήματα, τα οποία θα μπορούσαν να απολαμβάνουν εξ αντανάκλασως, τα ελληνικά επιχειρηματικά συμφέροντα στην περιοχή μετά το 1999. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα το οποίο ξεκίνησε την υλοποίησή του το 1994, ολοκληρώνεται μέσα στο 1999, έχοντας ένα συνολικό προϋπολογισμό 410 εκατ. Ευρο. Από το ίδιο πρόγραμμα πρόκειται να διατεθούν άλλα 41 εκατ. Ευρο, για την ολοκλήρωση συγκεκριμένων έργων στη Νότια Βουλγαρία, με άλλα λόγια στα σύνορα με την Ελλάδα, τα οποία συνδέονται με τις μεταφορές, τις τηλεπικοινωνίες και το περιβάλλον.

Στο πλαίσιο αυτό, έχουμε την πραγματοποίηση ενός έργου με προϋπολογισμό 4,7 εκατ. Ευρο και αφορά τη σιδηροδρομική γραμμή Dupnitsa - Kulata, η ολοκλήρωση της οποίας θα έχει αποφασιστική σημασία για την Βόρεια Ελλάδα, δεδομένου ότι συνδέεται με το ελληνικό δίκτυο και αυτό συνεπάγεται διευκόλυνση στις μεταφορές. Επίσης προτεραιότητα δόθηκε και στο project για τη βελτίωση των υπηρεσιών στους υφιστάμενους μεθοριακούς σταθμούς στα σύνορα των δύο χωρών, αλλά και σε αυτά που αφορούν στη δημιουργία νέου τελωνείου στην περιοχή ανάμεσα στη Δράμα και στο Γκόλτσε Ντέλτσεφ, για το οποίο εγκρίθηκε ποσό της αξίας των τεσσάρων Μ.Ευρο, καθώς και της τελωνειακής εισόδου στην Κέρτζελι-Κομοτηνή, με προϋπολογισμό 12 Μ.Ευρο.

Από την άλλη στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, οι αντιπροσωπείες των δύο πλευρών αποφάσισαν να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο έργο της εγκατάστασης

οπτικής ίνας, ανάμεσα στις πόλεις Haskono και των ελληνοβουλγαρικών συνόρων, για το οποίο εγκρίθηκε χρηματοδότηση ύψους 2,5 Μ.Ευρο. Επίσης και αυτό το έργο είναι πολύ σημαντικό για την Ελλάδα, γιατί εντάσσεται στο project σύνδεσης με οπτική ίνα του Haskono με την Καβάλα, γεγονός που θα δώσει τη δυνατότητα για καλύτερες επικοινωνίες όχι μόνο με τη Βουλγαρία, αλλά και τις άλλες χώρες της Μαύρης Θάλασσας.

Ακόμη θα υπάρξει το κλείσιμο των ορυχείων του ουρανίου για την αποκατάσταση του χώρου της Νότιας Βουλγαρίας, ένα έργο που θα στοιχίσει 12 Μ.Ευρο. Επίσης θα κατασκευαστεί αυτοκινητόδρομος E 79.

Συνολικά οι χρηματοδοτήσεις που θα υπάρξουν από το "PHARE CBC", είναι οι ακόλουθες:

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ PHARE CBC	
ΕΡΓΑ	ΕΚΑΤ. ΕΥΡΟ
Ηλεκτροδότηση της σιδηρ. γραμμής Dupnitsa-Kylata	4,7
Συμβόλαια επίβλεψης για την αναμόρφωση δρόμων	0,5
Κατασκευή απευθείας οδικής οδού για τη νέα συνοριακή διάβαση από τη ΜΑΚΑΖΑ	1,2
Εγκατάσταση οπτικής ίνας Haskono-Καβάλα	2,5
Διακοπή λειτουργίας των ορυχείων ουρανίου στην ELESHNITSA και το DOSPAT	12
Δεύτερη φάση της μελέτης για τον αυτοκινητόδρομο E79	2
Προετοιμασία μελλοντικών σχεδίων	2,8
Διαχείριση προγράμματος	0,5
Ανακατασκευή και προμήθεια εξοπλισμού στους συνοριακούς σταθμούς στο Novo-Sello, στο Kylata και στο JLLIDEN	4

Συνολικά οι επενδύσεις στη Βουλγαρία στο τέλος του 1999 φθάνουν στα 228 περίπου εκατ. δολάρια. Οι πλέον σημαντικές είναι του Ομίλου Ελληνικής

Εταιρείας Εμφιαλώσεως με 55 εκατ. δολάρια, της Eurobank με 58 εκατ. δολάρια και της 3Ε/ΓΙΟΥΛΑ με 24,5 εκατ. δολάρια.

5.4. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟΥ.

Το κόστος της βουλγαρικής οικονομίας, από τον πόλεμο του Κοσσυφοπέδιου ανέρχεται σε 80 δισεκ. ~~δολάρια~~^{λέβα}, ένα ποσό που αντιστοιχεί σε 80,5 εκατ. γερμανικά μάρκα. Από την άλλη οι ζημιές που πρόκειται να υποστεί από ακυρώσεις συμβολαίων σε όλους τους τομείς πλησιάζουν τα 8 δισεκ. λέβα, τα οποία αντιστοιχούν σε 8 εκατ. μάρκα. Τα αποτελέσματα αυτά είναι απόρροια της έρευνας που έχει πραγματοποιήσει το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Βουλγαρίας το Μάιο του 1999, σε συνεργασία με το υπουργείο Εμπορίου και Τουρισμού.

Η βουλγαρική κυβέρνηση έχει εγκρίνει ένα σχέδιο για την καταγραφή των ζημιών. Αναλυτικά ανά κλάδο οι ζημιές που έχουν καταγραφεί στη βουλγαρική οικονομία είναι οι ακόλουθες: Οι ζημιές στον τομέα των μεταφορών φτάνουν τα 27,1 δισεκ. λέβα, που αντιστοιχούν σε 27,2 εκατ. γερμανικά μάρκα, ενώ οι ακυρώσεις συμβολαίων στο συγκεκριμένο κλάδο ανέρχονται σε 7 δισεκ. λέβα, που αντιστοιχούν σε 7 εκατ. γερμανικά μάρκα. Πιο κάτω υπάρχει ο αντίστοιχος πίνακας.

Από την άλλη στον τομέα της βιομηχανίας, οι συνολικές ζημιές από τον πόλεμο του Κοσσυφοπέδιου έχουν φθάσει τα 41,7 δισεκ. λέβα και αντιστοιχούν σε 41,9 εκατ. μάρκα και το αντίστοιχο ποσό στον αντίστοιχο κατασκευαστικό τομέα προσεγγίζει τα 3,8 δισεκ λέβα, που αντιστοιχούν σε 3,82 εκατ. μάρκα. Επίσης ο τομέας της ενέργειας έχει υποστεί ζημιές γύρω στα 6,8 δισεκ. λέβα και αντιστοιχούν σε 6,84 εκατ. μάρκα. Ακόμη οι ^{ζών} τηλεπικοινωνίες και τα ταχυδρομεία έχουν υποστεί ζημιές έφθασαν τα 119 δισεκ. λέβα, πράγμα 119, 714 εκατ. μάρκα, ενώ οι απώλειες του τουρισμού φθάνουν σε 559 δισεκ. λέβα και αντιστοιχούν στα 562.354 εκατ, μάρκα.

Το κόστος για τη Βουλγαρική Οικονομία από την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο

Τομέας δραστηριότητας	Ζημιές (σε δισεκ. λέβα)
Μεταφορές	27,1
Βιομηχανία	41,7
Κατασκευές	3,8
Ενέργεια	6,8
Τηλεπικοινωνίες/Ταχυδρομεία	0,1
Τουρισμός	0,5
Σύνολο	80
ΠΗΓΗ: ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ	

Τα ποσά τα οποία αναφέρθηκαν, δεν καλύπτουν όλες τις ζημιές που έχουν υποστεί οι βουλγαρικές επιχειρήσεις από τις εξαγωγές που έχουν πραγματοποιηθεί, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι αποστολές πλέον κοστίζουν ακριβότερα και από τα μεγαλύτερα δρομολόγια που πραγματοποιούνται, αλλά και από τη λύση όλων των συμβολαίων.

Θεωρείται σημαντικό ότι οι μηνιαίες απώλειες της βουλγαρικής οικονομίας, αναμένεται ότι θα ξεπεράσουν τις απώλειες του προηγούμενου γιουγκοσλαβικού εμπάργκο και αυτό οφείλεται από τη συνεχιζόμενη κρίση του Κοσσυφοπεδίου. Έτσι από το 1992 έως το 1995 οι βουλγαρικές εξαγωγές και εισαγωγές έφθασαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με άλλα λόγια στα κράτη της CEFTA και της EFTA, 41,5% και 37,8% αντίστοιχα, ενώ από την άλλη κατά τη διάρκεια του 1998 έφθασαν σε 55,3% και 57,4% αντίστοιχα.

Επομένως μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι τα κύρια πλήγματα αφορούν κυρίως το διεθνή τουρισμό, τις τηλεπικοινωνίες, την ενέργεια, τις κατασκευές και άλλους σημαντικούς τομείς της βουλγαρικής οικονομίας. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η μείωση των βουλγαρικών εξαγωγών θα έχει επιπτώσεις και στον κρατικό προϋπολογισμό της χώρας. Η βουλγαρική κυβέρνηση θα έχει προβλήματα, λόγω της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου, και στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων. Παράδειγμα, η απόφαση της βουλγαρικής κυβέρνησης να αναβάλλει την εξαγορά της Bulgarian Telecommunication Company (BTC) λόγω

της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου. Ακόμη στις αρχές του δεύτερου εξαμήνου του 1999, σε κάθε ξένη επένδυση αναλογούν μόλις 167 χιλιάδες δολάρια, δηλαδή ένα αρκετά μικρό ποσό για να έχει τη δυνατότητα να ενσωματώσει τα νεότερα επιτεύγματα της επιστήμης και της τεχνικής.

6. ΡΟΥΜΑΝΙΑ.

6.1. ΓΕΝΙΚΑ.

Η Ρουμανία έχει πληθυσμό 22,5 εκατ, το ΑΕΠ φθάνει στα 113,5 εκατ. δολάρια, ο πληθωρισμός είναι 56,9%, η ανεργία φθάνει στο 6,1%, το κατά κεφαλήν εισόδημα της χώρας είναι 5200 δολάρια και το εξωτερικό εμπόριο είναι 101,5 δισεκ. δολάρια. Αυτά είναι στοιχεία από την πηγή CIA WORLD FACTBOOK και ισχύουν για την περίοδο 1997. Το 1998 ο πληθωρισμός έφθασε στο 45% ενώ στο τέλος του 1999 πριν την κρίση του Κοσσυφοπεδίου αναμενόταν να φθάσει στο 20-25%. Το 1997 το ΑΕΠ είχε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης 6,6%, ενώ το 1998 είχε μηδενική ανάπτυξη και το 1999 αναμενόταν δυναμικοί ρυθμοί ανάπτυξης οι οποίοι θα έφθαναν στο 2 με 2,5%. Αυτά με στοιχεία της Financial Times—May 13, 1998 και τα οποία δημοσιεύονται στην εξαμηνιαία έκθεση του ΕΚΕΜ στο τεύχος 11 του Ιουνίου του 1998.

Στη Ρουμανία οι ιδιωτικοποιήσεις ξεκίνησαν νωρίς σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού. Αν και οι προσπάθειες για την αναδιάρθρωση της οικονομίας ξεκίνησε από το 1989, στην ουσία η πρώτη νομοθετική ρύθμιση αλλαγής αφορούσε το πλαίσιο ίδρυσης και λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που πραγματοποιήθηκε το 1991. Κατόπιν οι τράπεζες μετατράπηκαν σε ιδρύματα κερδοσκοπικού χαρακτήρα και εν συνεχεία επετράπη και η σύσταση ιδιωτικών τραπεζών, όπως και η εγκατάσταση ξένων τραπεζών. Σύμφωνα με στοιχεία που παρέχονται από το ΕΚΕΜ τεύχος 11, το 1996 λειτουργούσαν στη χώρα 4 τράπεζες οι οποίες ήταν κρατικές, από τις οποίες στις 3 μέτοχοι ήταν το κράτος της Ρουμανίας και οι Ρουμάνοι ιδιώτες, ενώ η τέταρτη είχε ως μετόχους το κράτος με ένα ξένο επενδυτή. Ακόμη υπάρχουν άλλες 4 τις οποίες τις μετοχές τις κατείχαν το

κράτος, οι τοπικοί επενδυτές και τέλος οι ξένοι επενδυτές. Ακόμα υπήρχε μία τράπεζα που ήταν ιδιωτική και 12 ρουμανικά και ξένα κεφάλαια τα οποία συνεργάζονταν ιδανικά. Τρεις τράπεζες ανήκαν εξ ολοκλήρου σε αλλοδαπούς και τέλος 8 ακόμη ξένες τράπεζες είχαν ανοίξει υποκαταστήματα. Παρά τα όποια σημαντικά βήματα που έχουν γίνει, η υπόδειξη των διεθνών οργανισμών είναι να επισπευσθεί η διαδικασία για την αποκρατικοποίηση του τραπεζικού τομέα ο οποίος είχε αναβληθεί αρκετές φορές. Πρώτη στη λίστα των ιδιωτικοποιήσεων για το 1998 ήταν η Post Bank. Η τράπεζα αυτή ιδρύθηκε πριν από 7 χρόνια, διαθέτει ένα εκτεταμένο δίκτυο υποκαταστημάτων και είναι πρωτοπόρος στην εισαγωγή και χρησιμοποίηση νέων προϊόντων. Η Post Bank ανακηρύχθηκε από το Central European Magazin καλύτερη ρουμανική τράπεζα. Εντός του 1998 έχουμε και την ιδιωτικοποίηση της Agriculture Bank και η Romanian Development Bank. Η Romanian Bank καλύπτει πάνω από το 50% των συναλλαγών με τους αλλοδαπούς ενώ η Romanian Commercial Bank έχει παρουσιάσει εξαιρετική ανάπτυξη, έχει αυξήσει τους πελάτες της από 50000 που ήταν το 1990 σε 270000 το 1996 και ανέπτυξε σε διεθνή βάση συνεργασία με 500 τράπεζες. Οι περισσότερες από τις ιδιωτικές τράπεζες αποδείχτηκαν πολύ ευέλικτες αλλά και ικανές να προσελκύσουν καταθέσεις και να μεγαλώσουν το μερίδιο τους στην αγορά. Η ανάκληση της άδειας από τη Fortuna Bank και η πτώχευση της Dacia Felix Bank το 1996 έχουν αποδοθεί στην έλλειψη πείρας, όπως και στην αδυναμία να εκπονηθούν μακρόπνοα σχέδια για να επιτύχουν στο μέλλον, που όμως στο τέλος δεν επηρέασαν αρνητικά στο μέλλον. Τέλος οι ξένες τράπεζες άρχισαν να διεισδύουν στη Ρουμανία από το 1996. Το σημαντικό είναι ότι το μέγεθος της αγοράς της χώρας συνέβαλλε στο να προσελκύσει ευρωπαϊκές και αμερικανικές τράπεζες. Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση στη Ρουμανία «έχουν ψηφιστεί πάνω από 80 νόμοι για την ιδιωτικοποίηση, την ενθάρρυνση της ατομικής πρωτοβουλίας και τη διευκόλυνση της μετάβασης στην οικονομία της αγοράς.»³⁹

Ο Δημήτριος Αυγητίδης αναφέρει ότι «Με το νόμο για αναδιάρθρωση των Κρατικών Επιχειρήσεων αποδεδευστήκαν από το κράτος 6445 επιχειρήσεις που υπήρχαν και μετατράπηκαν σε μετοχικές εμπορικές εταιρείες ενώ το νομοθετικό πλαίσιο συμπληρώθηκε με το νόμο 58/1991 για ιδιωτικοποίηση των

εμπορικών εταιρειών. Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων ακολουθεί τρία στάδια.:

Μετατροπή των επιχειρήσεων κρατικής ιδιοκτησίας σε ιδιωτικές μετοχικές εταιρείες.

Δωρεάν διανομή στους ενήλικες Ρουμάνους πολίτες του 30% του μετοχικού κεφαλαίου των κρατικών επιχειρήσεων, με την προϋπόθεση ότι δε θα συμμετάσχουν στη διανομή της αγροτικής γής.

Πώληση του 70% του μετοχικού κεφαλαίου των κρατικών επιχειρήσεων στους επενδυτές.

Για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση της ιδιωτικοποίησης, δημιουργήθηκε, όπως και στη Βουλγαρία, ο Εθνικός Οργανισμός ιδιωτικοποίησης».⁴⁰

Το 1992 τα αποτελέσματα της μακροοικονομικής σταθερότητας, στο σύνολο της Ρουμανικής οικονομίας, ήταν ενθαρρυντικά και ταυτόχρονα εξαιρετικά εύθραυστα. Η άποψη αυτή ανήκε στο ΔΝΤ το οποίο πρότεινε την εξυγίανση και επανάκτηση της ισορροπίας το οποίο σήμαινε: εφαρμογή τα επόμενα χρόνια μιας σκληρής νομισματικής πολιτικής, εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις και ανασυγκρότηση του σημαντικού βιομηχανικού τομέα. Η κρίση της Ρουμανίας ξεκίνησε από το 1988, καθώς εκείνη τη χρονιά το Α.Ε.Π., συρρικνώθηκε κατά 0,3%. Το 1989 ο βασικός μακροοικονομικός δείκτης μειώθηκε κατά 5,8%. Γίνεται κατανοητό ότι και η Ρουμανία ακολούθησε την καθοδική πορεία που παρέσυρε στην οικονομική κρίση τις περισσότερες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Κατά τη διάρκεια του 1990 η ρουμανική οικονομία πέρασε δύσκολες στιγμές. Οι μισθοί συρρικνώθηκαν κατά 50%, ενώ οι δαπάνες και τα τρόφιμα ξεπέρασαν το 60% του προϋπολογισμού μιας μέσης οικογένειας. Χαρακτηριστικό υπήρξε το γεγονός ότι υπήρξε αδυναμία για την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών του πληθυσμού, με αποτέλεσμα να έχουμε μείωση του μέσου όρου ζωής που έφθασε το 1990 τα 69 χρόνια σε αντίθεση με το 1980 που ήταν 71 χρόνια. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το σκηνικό άρχισε να ~~αλλά~~ διαφοροποιείται το 1994. Την περίοδο 1990-1992 η πορεία του ρυθμού της ανάπτυξης του Α.Ε.Π. είναι από αρνητικός έως αρκετά ανησυχητικός. Πιο συγκεκριμένα το 1990 είναι -5,6%, το 1991 έφθασε στο -12,9% και τέλος το

1. Από το «Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στη Κεντροανατολική Ευρώπη». Εκδόσεις Παπαζήση 1997. Σελίδα 80

1992 σταμάτησε στο -10,1%. Από το 1993 αρχίζει να παρουσιάζει εντυπωσιακή αύξηση και πηγαίνει στο 1,3%, ενώ το 1994 αγγίζει το 2,0%. Το γεγονός ότι το 1993 έχουμε βελτίωση του Α.Ε.Π. αντί να έχουμε κατολίσθηση, οφείλεται στο ότι οι καιρικές συνθήκες βοήθησαν την αύξηση της παραγωγής κατά 11%, οι οποίες ανέτρεψαν τις απαισιόδοξες προβλέψεις και συνέβαλλαν στην ανοδική πορεία της ρουμανικής οικονομίας. Από τη διάρθρωση του Α.Ε.Π. κατά τη διάρκεια του 1994, το 30% αφορούσε τον ιδιωτικό τομέα. Είναι αξιοσημείωτο ότι το 85% της αγροτικής παραγωγής καταλαμβάνει ο ιδιωτικός τομέας, επίσης καταλαμβάνει το 29% του διεθνούς εμπορίου της Ρουμανίας, το 56% των πωλήσεων, το 52% του τομέα παροχής υπηρεσιών, ενώ θεωρείται σημαντικό γεγονός απασχολεί 1,5 εκατομμύρια άτομα.

Την περίοδο 1990 ο πληθωρισμός της Ρουμανίας ήταν 4%, δηλαδή υποδειγματικός σε σχέση πάντα με τα επίπεδα τιμών των υπόλοιπων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Όμως το 1992 ανέβηκε στο πολύ υψηλό 295,5% και με αυτό τον τρόπο έγινε η Ρουμανία η χώρα με το πιο υψηλό ποσοστό πληθωρισμού των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Υπερτερούσε μόνο έναντι της Ουκρανίας και της Ρωσίας που ο πληθωρισμός τους είχε φθάσει αντίστοιχα στο 900% και 4.000%. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού στην ίδια περίοδο διαμορφώθηκε χαμηλότερα από ότι αναμενόταν. Έτσι τον Ιούλιο του 1994 ενώ το έλλειμμα προβλεπόταν στα 1800 δισεκατ. λέϊ, τελικά διαμορφώθηκε στα 340 δισεκατ. λέϊ. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο διάστημα 1 Ιανουαρίου-31 Ιουλίου 1994, ο πληθωρισμός αυξήθηκε κατά 39,5%. Αντίστοιχα στο ίδιο διάστημα οι αποδοχές των εργαζομένων αυξήθηκαν κατά 40,9%, που σημαίνει 1,4% πιο γρήγορα από την αύξηση του πληθωρισμού. Η πορεία αυτών των εξελίξεων οφείλεται κυρίως από την εφαρμογή πιο αυστηρών νομισματικών μέτρων.

Σε όλη την πορεία της μετάβασης της ρουμανικής οικονομίας προς την οικονομία της αγοράς, η ανεργία στη Ρουμανία ήταν σταθερά ανοδική. Το 1991 το 2,7% του πληθυσμού της χώρας ανήκε στην κατηγορία των ανέργων. Το 1993 το ποσοστό της ανεργίας ανέβηκε στο 9%, ενώ την περίοδο 1994-1995 το ποσοστό έφθασε στο επίπεδο του 15%. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στη Ρουμανία το ποσοστό απασχόλησης, όπως και στις περισσότερες από τις

2. Από το «Όμιλοι Επιχειρήσεων: Οικονομική πραγματικότητα και νομική ρύθμιση. ΟΠΕ: Εξαγωγική. Ινστιτούτο Εξαγωγικών σπουδών. Αθήνα 1995». Σελίδα 40

πρώην χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», είναι χαμηλότερο από αυτό που δείχνουν τα επίσημα στοιχεία. Τώρα όσον αφορά τη Ρουμανία, η ανεργία θα μπορούσε να βρίσκεται σε χαμηλότερα ποσοστά, εάν η οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας προχωρούσε με πιο γρήγορους ρυθμούς.

Οι πιο μεγάλες απώλειες σε σχέση με το επίπεδο απασχόλησης σημειώθηκαν στον βιομηχανικό τομέα, οι οποίοι έφθασαν στους 764.000 εργαζόμενους. Αντίθετα αυξήθηκε ο αριθμός που απασχολείται στον αγροτικό τομέα, ένας αριθμός που έφθασε στους 400000 εργαζόμενους. Η τάση ήταν και παραμένει έως σήμερα, η απορρόφηση πολλών εργαζομένων από τον τομέα των υπηρεσιών ο οποίος παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη. Προβλέψεις όμως στον γενικότερο εργασιακό χώρο δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν, εξαιτίας της έλλειψης δομικών στοιχείων από το πρόγραμμα της οικονομικής μόρφωσης.

Οι ιδιωτικοποιήσεις στη Ρουμανία έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την αναμόρφωση της οικονομίας της. Η ρουμανική κυβέρνηση σχεδίασε με τέτοιο τρόπο το πρόγραμμα της αποκρατικοποίησης των επιχειρήσεων, ώστε να επιτρέπεται η συμμετοχή των ξένων επιχειρήσεων είτε κατά τη διάρκεια της σχετικής διαδικασίας, είτε δια μέσου της αγοράς μετοχών ή περιουσιακών στοιχείων των εταιρειών, σε όποια φάση της ιδιωτικοποίησης επιθυμούν. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός και θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι ξένοι επενδυτές και οι Ρουμάνοι επενδυτές έχουν ίση μεταχείριση. Μέχρι το 1993 είχαν αποκρατικοποιηθεί 270 επιχειρήσεις αντί του ποσού 64 δισεκ. λεί. Κατά τη διάρκεια του 1993 οι ιδιωτικοποιήσεις είχαν επικεντρωθεί στον αγροτικό τομέα, τη βιομηχανία τροφίμων, το εμπόριο, τον τουρισμό, τις μεταφορές και τις κατασκευές. Μπορούμε να βγάλουμε ένα συμπέρασμα ότι, μέχρι το 1993 το 30% των επιχειρήσεων είχε μεταβιβαστεί σε ιδιώτες. Το σύνολο των αγροτικών εκτάσεων των γεωργικών συνεταιρισμών ήταν 9,2 εκατ. εκτάρια και βρισκόταν στα χέρια 5,3 εκατ. αγροτών.

Η κατάρρευση της ρουμανικής οικονομίας οφείλεται σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό και στην επίδραση των εξωγενών παραγόντων. Σε αυτούς ανήκουν και η διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης και της Κομεκόν. Εκτός όμως από αυτούς τους λόγους δεν θα πρέπει να αγνοηθεί και η γενικευμένη κρίση που κτύπησε τις δυτικές αγορές, ακόμη δεν θα πρέπει να αγνοηθεί η επιβολή εμπάργκο στο Ιράκ και τη Σερβία, οι οποίοι αποτελούσαν τους μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους της Ρουμανίας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1988-1993 η αξία των

ρουμάνικων εξαγωγών μειώθηκε κατά 50% και πιο συγκεκριμένα από 11,4 δισεκ. δολάρια που ήταν το 1988, σε 4,5 δισεκ. δολάρια το 1993. Από την άλλη μεριά και οι εισαγωγές είχαν σημειώσει σημάδια συρρίκνωσης και πιο συγκεκριμένα από 7,6 δολάρια που ήταν το 1988, έφθασε στα 5,7 δολάρια το 1993.

Από τις εξαγωγές το 95% αφορούσε μεταλλουργικά και χημικά προϊόντα, ακόμη μηχανήματα και υφάσματα, ενώ αντίστοιχα από τις εισαγωγές το 50% είχε σχέση με την ενέργεια, τα καύσιμα και τέλος τις πρώτες ύλες για την βιομηχανία. Κατά τους πρώτους επτά μήνες του 1994 οι εξαγωγές επεκτάθηκαν κατά 46,3% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 1992, ενώ αντίστοιχα οι εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 0,8%.

Το 1993 η γεωργική παραγωγή της Ρουμανίας σημείωσε σημαντικά αποτελέσματα και η βιομηχανική παραγωγή άρχισε να παρουσιάζει σημεία ανάκαμψης. Το ΑΕΠ σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ρουμανικής κυβέρνησης αυξήθηκε κατά 0,3%. Η άνοδος του ΑΕΠ το 1993 είχε συνοδευτεί από μία αύξηση τιμών, πτώση μισθών και ακόμη συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο ιδιωτικός τομέας συνεισέφερε στο ΑΕΠ κατά 30%.

Η βιομηχανική παραγωγή σημείωσε μέση ετήσια αύξηση κατά 1,3%. Παράλληλα στόχος αποτέλεσε η βελτίωση των επιδόσεων στους τομείς επεξεργασίας άνθρακα και πετρελαίου, όπως επίσης στις μεταφορές και στις ελαφρές βιομηχανίες. Η γεωργική παραγωγή, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία αυξήθηκε κατά 12,4%. Αυτό αποτέλεσε ως συνέπεια της επέκτασης της καλλιεργήσιμης γης, ακόμη από τη βελτίωση των μεθόδων χρήσης της και ακόμη από καιρικά πολύ ευνοϊκή χρονιά. Το 1993 ο ιδιωτικός τομέας έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο και αντιστοιχούσε στο 80% της καλλιεργήσιμης γης, ακόμη στο 80% των βοδινών, στο 90% των προβάτων και τέλος στο 60% των χοίρων.

Μετά από πολλές καθυστερήσεις υπεγράφη μία συμφωνία με το ΔΝΤ στις αρχές του Δεκεμβρίου του 1993. Η απελευθέρωση του ξένου συναλλάγματος, οι σκληρές φορολογικές και νομισματικές πολιτικές και η επιτάχυνση στη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων, αλλά και η ουσιαστική και σε βάθος αναδόμηση της οικονομίας είναι τα κεντρικά σημεία αυτής της συμφωνίας. Τη συγκεκριμένη συμφωνία ακολούθησε ένα δάνειο για τους επόμενους μήνες που

έφθασε στο ποσό 563 εκατ. δολάρια. Το ΔΝΤ απαίτησε τη θέσπιση μίας αποτελεσματικής νομοθεσίας για την χρεωκοπία και την αντιμετώπιση του προβλήματος των υπερχρεωμένων εταιρειών. Όμως ειδικά το ζήτημα των χρεωκοπειών ήταν πολύ σημαντικό, λόγω της απουσίας ενός σχετικού νόμου ώστε οι τράπεζες να σταματήσουν να χρηματοδοτούν εταιρείες που παρουσίαζαν μόνο ζημιές και ειδικότερα όταν οι σημαντικότερες από αυτές ανήκαν στους πολύ σημαντικούς παραγωγικούς τομείς, όπως είναι οι τομείς της ενέργειας και της εξόρυξης. Για τους ειδικούς η λύση θα ήταν η ιδιωτικοποίηση. Από τις αρχές του 1994 συστάθηκε ο οργανισμός ανασυγκρότησης με στόχο την προαγωγή και την ανασυγκρότηση των κρατικών εταιρειών και η εύρεση λύσης για τις καταχρεωμένες εταιρείες. Ο συγκεκριμένος οργανισμός θα αναλάμβανε να εξυγιάνει και να ανασυγκροτήσει τις 120 πιο χρεωμένες εταιρείες του δημόσιου τομέα. Συντάχθηκε γι' αυτό το λόγο μία λίστα με τις πιο ζημιογόνες εταιρείες και οι οποίες βρίσκονταν στον τομέα των πετροχημικών, της μεταλλουργίας και των μηχανών. Τομείς όπως γίνεται αντιληπτό αρκετά νευραλγικούς για τη ρουμανική οικονομία. Πάντως θα πρέπει να επισημανθεί ότι το έλλειμμα κατά το 1993 ήταν το μισό του αναμενόμενου, δηλαδή 440 εκατ. δολάρια, ενώ αναμενόταν 730 εκατ. δολάρια. Αυτό σημαίνει ότι το έλλειμμα ήταν το 1,7% του ΑΕΠ και αναμενόταν 3,6%. Προκειμένου να εναρμονιστεί η νομισματοπιστωτική πολιτική στις επιταγές του ΔΝΤ, ο προϋπολογισμός του 1994 ήταν αρκετά αυστηρός. Ο πληθωρισμός κατά μέσο όρο κυμάνθηκε στα 256%. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το σταθεροποιητικό πρόγραμμα που εκπονήθηκε μαζί με το ΔΝΤ έθετε ως στόχο το 80 με 90% για το τέλος του 1994.

Το 1993 ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρουμανίας ήταν η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή δύναμη, η Γερμανία. Το μερίδιο της Γερμανίας στο εξωτερικό εμπόριο της Ρουμανίας και αφορούσε το σύνολο του εμπορίου, δηλαδή τις εξαγωγές αλλά και τις εισαγωγές, κάλυπτε το 1/7 της συνολικής δραστηριότητας. Από την άλλη πλευρά η Ρωσία η οποία μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ο μεγαλύτερος εταίρος της Ρουμανίας το 1993 κατείχε την έβδομη θέση σε σχέση με τις ρουμανικές εξαγωγές και την δεύτερη θέση σε σχέση με τις εισαγωγές της από τη Ρουμανία. Σημαντικό αποτελεί και το γεγονός ότι η Κίνα λειτουργούσε την ίδια περίοδο σαν μία από τις πιο σημαντικές αγορές για την Ρουμανία. Η Κίνα απορροφά το 10% των εξαγωγών

της Ρουμανίας. Παρόλα αυτά η Κίνα κατείχε την 14^η θέση στον κατάλογο των σημαντικότερων ξένων προμηθευτών αγαθών και υπηρεσιών της Ρουμανίας.

Το 1993 σε σχέση με το 1992 ο συνολικός όγκος των ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία ανήλθε στα 760,5 εκατ. δολάρια, ενώ ο αριθμός των μικτών επιχειρήσεων ήταν 29.134. Το 61% του επενδεδυμένου κεφαλαίου στη Ρουμανία, που αντιστοιχούσε στο 33% του αριθμού των επιχειρήσεων, προήλθε από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά το ύψος του επενδεδυμένου κεφαλαίου στη βαλκανική αυτή χώρα την ίδια περίοδο, πρώτη στην κατάταξη βρισκόταν η Ιταλία, ακολουθούσε η Μεγάλη Βρετανία, Τρίτη η Γαλλία, η Τουρκία κατείχε την ένατη θέση και η Ελλάδα την δέκατη. Από την σκοπιά όμως του αριθμού των επιχειρήσεων η κατάταξη ήταν διαφορετική. Από τις χώρες που έχουν σημαντικό ύψος κεφαλαίου, τέσσερις μόνο έχουν και μεγάλο αριθμό εταιρειών. Ειδικότερα πρώτη έρχεται η Γερμανία, όπου οι Γερμανοί επιχειρηματίες έχουν ιδρύσει 3521 επιχειρήσεις, δεύτερη είναι η Ιταλία η οποία είχε 2779 επιχειρήσεις, τέταρτη η Τουρκία με 2379 επιχειρήσεις.

Το 1996 η εικόνα της ρουμανικής οικονομίας παρουσιαζόταν συγκεχυμένη και αρνητική. Έτσι ενώ η οικονομική ανάπτυξη της χώρας κυμαινόταν στο 4,5% του Α.Ε.Π., στην ουσία δεν αντιπροσώπευε παρά μόνο το 85-90% του ποσοστού του 1989. Τον Απρίλιο του 1996 η βιομηχανική παραγωγή είχε αυξηθεί κατά 4,2% σε σχέση με το 1995. Παρόλα αυτά οι εξαγωγές οι οποίες αποτελούν έναν από τους ζωτικούς κλάδους της οικονομίας, μειώθηκαν κατά 7,7% από τον Μάρτιο του 1996. Ο πληθωρισμός αυξήθηκε κατά 1,9%, ενώ αντίστοιχα οι τιμές μέσα σε ένα μήνα αυξήθηκαν κατά 15%.

Οι μισθοί παρόλο είχαν αυξηθεί στις αρχές του 1996, δεν είχαν φθάσει ακόμη ούτε στο 60% του επιπέδου που βρισκόταν πριν από το 1990. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ινστιτούτου Επιστημονικών Ερευνών, Εργασίας και Κοινωνικής Προστασίας, ο βασικός μισθός αντιστοιχούσε στο 82% του ελαχίστου ορίου των αναγκαίων για την επιβίωση. Πρόκειται ασφαλώς για συνθήκες που δεν είχαν απλώς διαμορφωθεί κάτω από τα όρια για μία αξιοπρεπή διαβίωση, αλλά ακριβώς κάτω από το όριο διαβίωσης. Οι συνταξιούχοι και οι οικογένειες με δύο και πλέον παιδιά ανήκουν στις μη ευνοημένες κατηγορίες. Οι συνταξιούχοι οι οποίοι ζούσαν στην πόλη, θα πρέπει να δαπανά ο καθένας τους για την επιβίωση του, 160.246 λεί το μήνα. Από το παραπάνω σύνολο το 53,3% δαπανάται για το φαγητό, το 14,5% για το σπίτι και το υπόλοιπο 32,3% για

άλλες ανάγκες. Εάν προχωρήσουμε σε μία σύγκριση ανάμεσα στις συγκεκριμένες δαπάνες και την ελάχιστη σύνταξη που έδινε το κράτος το 1996 και η οποία έφθανε 750.000 λεί το μήνα, γίνεται φανερό ότι το 46,6 % ενός αξιοπρεπούς επιπέδου ζωής έφθανε. Για να υπήρχε ένα βελτιωμένο επίπεδο ζωής θα έπρεπε οι μισθοί να είχαν ανέλθει σημαντικά, γεγονός αδύνατο με βάση την κατάσταση της βιομηχανικής παραγωγής και τις προοπτικές που παρουσίαζε η ρουμανική οικονομία.

Όπως παρουσιαζόταν τα οικονομικά στοιχεία του 1996, οι ρουμανικές εξαγωγές είχαν μειωθεί, οι τιμές στην εγχώρια αγορά ήταν υψηλές και το ρουμανικό νόμισμα υφίστατο μία διαρκή αποδυνάμωση. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε, ότι το λεί είχε παγιδευτεί από την κεντρική τράπεζα της χώρας σε μία υψηλή διακύμανση. Εδώ θα σημειώσουμε ότι το 1996 η τιμή του νομίσματος στην αγορά κυμαινόταν στο 3500 λεί ανά δολάριο που αντιστοιχούσε στο μισό της αξίας του 1995. Η εμπιστοσύνη για το νόμισμα της χώρας είχε υποστεί σοβαρό πλήγμα από τα σκάνδαλα και τις κρίσεις που συνέβαιναν στον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Παράλληλα εκείνη την περίοδο βρισκόταν υπό στενή παρακολούθηση από την κεντρική τράπεζα. Η Κεντρική Τράπεζα προσπάθησε με 332,7 εκατ. δολάρια να σταματήσει την κατάρρευση της Dacia Felix, ενώ ταυτόχρονα σταμάτησε και απαγόρευσε κάθε ανάληψη εκ μέρους του προβληματικού οργανισμού διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων.

Η Ρουμανία έχει να ιδιωτικοποιήσει και να αναδιαρθρώσει πολλές μεγάλες κρατικές επιχειρήσεις και το σημαντικότερο είναι οι περισσότερες βιομηχανίες έχουν άμεση την ανάγκη του εκσυγχρονισμού. Στον τομέα της ενέργειας οι καθυστερήσεις πληρωμών ήταν τόσο μεγάλες που η εταιρεία ηλεκτρισμού Repel έκοψε την παροχή ρεύματος σε εκατοντάδες χρήστες. Ένας καινούργιος νόμος για τις πτωχεύσεις υιοθετήθηκε ο οποίος είχε στόχο τη διευθέτηση των χρεών των επιχειρήσεων, όμως η εφαρμογή του ήταν ανέφικτη. Χρήζει προσοχής το γεγονός ότι η Ρουμανία είχε εκείνη την περίοδο βραχυπρόθεσμα χρέη, τα οποία ξεπερνούσαν τα 5,4 δισεκ. δολάρια. Οι δυσκολίες που προέκυψαν στα πλαίσια της διευθέτησης των συγκεκριμένων προβλημάτων, ανάγκασαν και τον πρόεδρο της Ρουμανίας να υποστηρίξει αν και αρκετοί από τους όρους που επέβαλλε το ΔΝΤ στη χώρα του δεν είναι ρεαλιστικοί, παρόλα αυτά η Ρουμανία θα ολοκληρώσει το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα που έχει

εκπονήσει. Πάντως υπογράμμισε ότι πολλοί από τους όρους του ΔΝΤ δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν λόγω της υπερβολικής τους αυστηρότητας. Πιο συγκεκριμένα, το μεγάλο πρόβλημα ήταν η μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού που έπρεπε να φθάσει στο 2,5% του Α.Ε.Π.

Την περίοδο του 1997 οι Ρουμάνοι δηλώνουν πρόθυμοι να ολοκληρώσουν τις μεταρρυθμίσεις για την πλήρη μετάβαση της οικονομίας τους στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς, δίνοντας μία έμφαση στην εξωστρέφεια της ρουμανικής οικονομίας σε όλα τα επίπεδα. Παράλληλα ζητούν την επιτάχυνση για τις διαδικασίες της ένταξης της χώρας τους στη δυτική κοινωνία, ως αντάλλαγμα για τις θυσίες τους και ως προϋπόθεση για την ασφάλεια τους. Η ρουμανική οικονομία πέρασε μία μεγάλη κρίση με την απελευθέρωση των τιμών και της αγοράς συναλλάγματος κατά το πρώτο τρίμηνο του 1997, με αποτέλεσμα η ισοτιμία δολαρίου με το λεί πήγε από 3.500 λεί στα 10.000 λεί, με αποτέλεσμα η ζωή των κατοίκων να γίνει περισσότερο δύσκολη. Από την άλλη μεριά έως εκείνη τη στιγμή, η Ρουμανία είχε καταφέρει να προσελκύσει σημαντικά διεθνή κεφάλαια στο Χρηματιστήριο της που ακολουθούσε πλέον μία διεθνή πορεία.

Πάντως θα πρέπει να αναφερθούμε στα σημαντικά βήματα που έγιναν στα πλαίσια της εξωστρέφειας της ρουμανικής οικονομίας. Το πρώτο βήμα ήταν η απελευθέρωση των τιμών των καταναλωτικών αγαθών, ενώ το δεύτερο βήμα ήταν η απελευθέρωση του εξωτερικού εμπορίου. Όμως παρά τα σημαντικά βήματα που έγιναν το δεύτερο εξάμηνο του 1997 και την επιτυχή εφαρμογή των μεταρρυθμιστικών μέτρων, παρατηρήθηκε μία γενική επιδείνωση του οικονομικού και επιχειρηματικού κλίματος, μία επιδείνωση που οφείλεται κυρίως στην πορεία των μακροοικονομικών δεικτών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ο πληθωρισμός να παρουσιάσει τάσεις ανόδου, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών πληρωμών να διευρυνθεί και τέλος η βιομηχανική παραγωγή να μειωθεί σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ρουμανίας, το Α.Ε.Π. μειώθηκε κατά 6,6%, που αντιστοιχεί σε 35 δισεκ. δολάρια ΗΠΑ, ενώ οι εκτιμήσεις μέχρι το τέλος του 1998 ήταν αρκετά δυσοίωνες, για τον λόγο ότι προέβλεπαν μηδενική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, το 1997, οι εξαγωγές της Ρουμανίας ήταν 8,4 δισεκ. δολάρια ΗΠΑ, σημειώνοντας αύξηση σε σχέση με το 1996 4,3%. Οι εισαγωγές τον ίδιο χρόνο παρουσίασαν κάμψη κατά 1,4% σε σχέση με το 1996 και έφθασαν στα 11,2 δισεκ. δολάρια. Στο σύνολο των εισαγωγών, σημαντικό

ποσοστό αντιπροσωπεύει ο κλάδος των ηλεκτρικών μηχανών και του εξοπλισμού με ποσοστό 26,3%, των ορυκτών με ποσοστό 21,9%, των κλωστοϋφαντουργικών με ποσοστό 18,2% και τέλος των χημικών με ποσοστό 12%. Οι εισαγωγές από αναπτυγμένες χώρες αντιπροσωπεύουν το 62%, και το 52,1% είναι από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από τις χώρες σε μετάβαση 22% και από τις αναπτυσσόμενες χώρες 16%. Οι κυριότεροι προμηθευτές ήταν η Γερμανία που οι εισαγωγές της αντιστοιχούσαν στο 16,4% επί του συνόλου των εισαγωγών, η Ιταλία με 15%, η Ρωσία με 12,2% και η Κορέα με 5,6%. Από τις χώρες της CEFTA, η Ουγγαρία αποτελούσε τον βασικότερο εμπορικό εταίρο της Ρουμανίας με σύνολο εισαγωγών 2,05%. Το εμπορικό ισοζύγιο της Ρουμανίας για το 1997 έκλεισε με έλλειμμα της τάξης 2,8 δισεκ. δολάρια, μειωμένο σε σχέση με το 1996 κατά 5 δισεκ. δολάρια. Η διάρθρωση του ξένου κεφαλαίου στη Ρουμανία το ίδιο έτος καλύπτει όλο το φάσμα των εμπορικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα όμως, στον τομέα των τηλεπικοινωνιών παρατηρείται αύξηση κατά 4,04% έναντι 0,92% το 1996 και που οφείλεται κυρίως στις επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στη χώρα στη κινητή τηλεφωνία. Αύξηση ακόμη έχουμε και στον κλάδο κατασκευής μηχανών και στη μεταλλουργία. Η αύξηση ήταν της τάξης του 15% έναντι του 12% του 1996 ποσοστό που οφείλεται στις ιδιωτικοποιήσεις των μεγάλων επιχειρήσεων του συγκεκριμένου τομέα, όπως η IMGB-Bucuresti, OTELINOX-Targoviste και Rulmenti Grei-Ploiesti. Αύξηση εμφανίστηκε και στον κλάδο των οικοδομικών υλικών, η οποία φθάνει στο 6,1% έναντι 0,94% το 1996.

Η εξέλιξη των βασικών μεγεθών της ρουμανικής οικονομίας κατά τη διάρκεια των 7 πρώτων μηνών του 1998 φανερώνουν μία αρνητική πορεία, η οποία έγινε εμφανής από τους πρώτους μήνες του ίδιου έτους. Η προσπάθεια που καταβάλλεται για τη προσαρμογή του εγχώριου συστήματος καταμερισμού εργασίας στα διεθνή δεδομένα της ελεύθερης οικονομίας βρίσκει μεγάλα εμπόδια, πράγμα που κάνει φανερό το πρόβλημα του διαρθρωτικού προβλήματος της ρουμανικής οικονομίας. Η πορεία της ρουμανικής βιομηχανίας ακολουθεί μία πτωτική τάση σε συνδυασμό με την περιστολή της υπερβάλλουσας ζήτησης και ακόμη τη συγκράτηση του πληθωρισμού γεγονός που αποδειχνει το περιορισμένο αναπτυξιακό δυναμικό που εμπεριέχει η μακροοικονομική δραστηριότητα της χώρας στη σημερινή της μορφή.

Τον Ιούλιο του 1998 η συνολική βιομηχανική παραγωγή της χώρας μειώθηκε κατά 2,3% σε απόλυτες τιμές και κατά 6,2% σε όρους εργάσιμων ημερών συγκριτικά με τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Σε σχέση με τον Ιούλιο του 1997 η πτώση του βιομηχανικού προϊόντος είναι ταυτόσημη σε απόλυτες τιμές και σε όρους εργάσιμων ημερών και προσεγγίζει το 15,8%. Η μείωση του βιομηχανικού προϊόντος είναι ιδιαίτερη αισθητή στους κλάδους παραγωγής και διάθεσης ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας που έφθασε στο -24,5%, επίσης στον κλάδο εκδόσεων και εκτυπώσεων που έφθασε στο 70,4%, στη παραγωγή ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών συσκευών και εξοπλισμού -48,3%, στο έτοιμο ένδυμα από ύφασμα, δέρμα και γούνα με ποσοστό -44,7%, στη βιομηχανία πλαστικών και ελαστικών που έφθασε -37,8%, στη παραγωγή χαρτοπολλτού και χάρτου -33,5%, και τέλος στους κλάδους παραγωγής μηχανών και εξοπλισμού με ποσοστό -32,4%. Από την άλλη πλευρά έχουμε αύξηση του βιομηχανικού προϊόντος στους κλάδους μέσων οδικών μεταφορών με ποσοστό 47,2%, στον κλάδο επεξεργασίας καπνού 31,1% και ακόμη στην παραγωγή οπτικών και ιατρικών οργάνων και οργάνων ακριβείας με ποσοστό 9,3%. Το σύνολο της βιομηχανικής παραγωγής κατά τη διάρκεια του πρώτου επταμήνου του 1998 μειώθηκε κατά 18,6% σε σχέση με το αντίστοιχο 1997. Το συμπέρασμα που προκύπτει σχετικά με τον ετήσιο ρυθμό αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής για το 1998, δεν είναι εάν θα κυμανθεί σε θετικά ή αρνητικά επίπεδα, αλλά ποια θα ήταν τα αρνητικά επίπεδα που θα έχουν διαμορφωθεί μέχρι το τέλος του 1998.

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ (Α' ΕΞΑΜΗΝΟ 1998)				
Τομείς Ιδιοκτησίας	Δισ. Ιεί (τρέχουσες τιμές)	% (1ο εξάμηνο 1997 = 100)	Κατανομή (%)	1ου εξαμή ν.
			1997	1998
Δημόσιες	8.178,2	84,2	59,6	49,7
Μικτές	1.472,1	403,8	2,4	9,0
Ιδιωτικές	6.664,8	106,4	37,7	40,5
ΣΥΝΟΛΟ*	16.450,1	100,8	100	100

* Οι διαφορές προκύπτουν από επενδύσεις άλλων μορφών ιδιοκτησίας (συνεταιριστικές, δημοτικές κ.λ.π.) . Δημοσιευμένος πίνακας του Ηλία Φλέγκα - ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ / 4-10-98.

Στον πίνακα υπάρχουν τα μεγέθη που έχουν σχέση με την επενδυτική δραστηριότητα στη Ρουμανία κατά τη διάρκεια του 1^{ου} εξαμήνου του 1998. Μπορούμε να κατανοήσουμε ότι υπάρχει μία στασιμότητα στο σύνολο των επενδύσεων της χώρας όταν τις συγκρίνουμε με τις αντίστοιχες του 1997 και αυτό οφείλεται στη σοβαρή κάμψη των επενδύσεων στον κρατικό τομέα της οικονομίας. Η σχετική αύξηση του ιδιωτικού τομέα και η σημαντική ανάκαμψη που υπήρχε στις επενδύσεις μικτού χαρακτήρα εξουδετέρωσαν τον περιορισμό των επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στον κρατικό τομέα, χωρίς όμως να έχουμε αντίστροφη πορεία από τη γενική τάση στασιμότητας που είχε επικρατήσει. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση επενδύσεων παρατηρήθηκε στον τριτογενή τομέα της οικονομίας που αντιστοιχούσε στο 35,1% και πιο συγκεκριμένα στις ταχυδρομικές και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες που αντιστοιχούσαν στο 6,2%, στο εμπόριο 8,75, στη δημόσια διοίκηση 5,4%. Αμέσως μετά η μεγαλύτερη συγκέντρωση επενδύσεων υπήρχε στη μεταποιητική βιομηχανία με ποσοστό 25,7%, η παραγωγή και διάθεση ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας 13,6% και τέλος η αγροτική οικονομία 13,2%. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος των ιδιωτικών επενδύσεων που είχαν πραγματοποιηθεί, οι περισσότερες κατέληξαν στον τριτογενή τομέα της οικονομίας και κατόπιν στο εμπόριο και αντανάκλα το δυαδικό χαρακτήρα του εγχώριου συστήματος καταμερισμού εργασίας κατά τομείς. Τώρα αν δούμε την κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των επενδύσεων σε ποσοστιαία βάση παρατηρούμε ότι, την πρώτη θέση κατέχουν οι ίδιοι πόροι με 57,9%, ενώ σημαντικές ποσοστιαίες συμμετοχές παρατηρούνται και από άλλες πηγές όπως, τα δάνεια και ο κρατικός προϋπολογισμός.

Η τελευταία έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έγινε προς το τέλος του 1998 και αφορούσε την κατάσταση στη Ρουμανία προκατέλαβε τον πρόεδρο Εμίλ Κονσταντινέσκου, όπως και τη ρουμανική κυβέρνηση. Ο λόγος είναι ότι και οι δύο θεωρούσαν ότι η οικονομία προχωρούσε θετικά παρότι υπήρχαν προβλήματα. Η έκθεση όμως αποφάνθηκε ότι τα μεγέθη κλίμακας που αφορούσαν τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, η Ρουμανία δεν είχε κάνει καμία

πρόοδο ώστε να επιτύχει μία οικονομία της αγοράς. Έτσι η ρουμανική οικονομία υποχωρεί σε όλα τα σημεία όπως το Α.Ε.Π., κρατικός προϋπολογισμός, εξωτερικό χρέος, ξένες επενδύσεις κ.λ.π. Επίσης έχουμε την εγκατάλειψη του εγχώριου ιδιωτικού τομέα και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δέχτηκαν όλο το βάρος της συντήρησης του κρατικού προϋπολογισμού και των ζημιογόνων κρατικών μονάδων, με αποτέλεσμα την πτώχευση 150000 επιχειρήσεων μέσα σε δύο χρόνια. Έτσι ο κρατικός προϋπολογισμός από την στιγμή που δεν έγιναν οι ιδιωτικοποιήσεις και δεν πραγματοποιήθηκαν οι ξένες επενδύσεις και παράλληλα με την διατήρηση ζημιογόνων κρατικών μονάδων αντί να ανακάμψει περιήλθε σε χειρότερη κατάσταση με αποτέλεσμα να έχουμε τη μείωση του Α.Ε.Π. και την επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών.

Για την περίοδο 1999-2000 ο στόχος της ρουμανικής κυβέρνησης είναι διττός:

A: Θα επιχειρήσει να βελτιώσει κατ'αρχάς την οικονομική κατάσταση της χώρας και,

B: Να αλλάξει ριζικά την εικόνα της χώρας, έχοντας ως στόχο την προσχώρηση της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Για την επίτευξη αυτού του σκοπού επιβάλλεται η ριζική αναδιοργάνωση του δημοσιονομικού συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι απαιτείται η επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης και η αύξηση των επενδύσεων αντί για την κατανάλωση. Ακόμη κίνητρα στους επενδυτές θα αποτελέσουν, η μη φορολόγηση των κερδών οι οποίες επενδύονται εκ νέου, η έκπτωση από φόρους των διαφημιστικών εξόδων και η μείωση του ανώτατου ποσοστού φορολογικών κρατήσεων των μισθών από 60% σε 45%. Αποτελεί μία προσπάθεια για τη δημιουργία εκείνων των προϋποθέσεων αλλά και της προοπτικής για την επένδυση ξένου κεφαλαίου στη ρουμανική αγορά, γεγονός που θα αναφερθούμε και στο επόμενο κεφάλαιο.

6.2. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.

Όπως αναφέρει ο Ευάγγελος Καραφωτάκης, «η Ρουμανία παρουσιάζει το μικρότερο βαθμό πολιτικού και επιχειρηματικού κινδύνου από όλες τις

υπόλοιπες βαλκανικές χώρες και, αναλογικά με το μέγεθος της αγοράς της, το χαμηλότερο βαθμό εισόδου των ελληνικών επενδύσεων.

Ο πολιτικός κίνδυνος στη Ρουμανία, στο βαθμό που υφίσταται, προέρχεται από εξωγενείς αιτίες, οι οποίες αναφέρονται στη γεωπολιτική και γεωφυσική θέση της χώρας. Η θέση της χώρας στις εκβολές του Δούναβη στη Μαύρη Θάλασσα και η σημασία της για τις διεθνείς μεταφορές, όπως και η ιστορική αντιπαράθεση της με τη Ρωσία και την Ουγγαρία, προσδιορίζουν τον πολιτικό κίνδυνο στη Ρουμανία. Όμως όλες οι προσπάθειες της εξωτερικής της πολιτικής από το 1980 και εντεύθεν δείχνουν την προσπάθεια των κυβερνήσεων για τη μείωση των τριβών ακόμα και στο θέμα της Μολδαβίας. Οι αιφνίδιες ανατροπές καταστάσεων στην πολιτική σκηνή της χώρας δεν αποτελούν ιστορικό χαρακτηριστικό, αντίθετα, χαρακτηριστικό της χώρας αποτελεί η εξομάλυνση των διαφόρων αντιπαράθεσεων και ρήξεων, ενώ η σαφής προσήλωσή της προς την Ευρώπη είναι το κυρίαρχο στις πολιτικές θέσεις όλων των κομμάτων.

Ο επιχειρηματικός κίνδυνος στη Ρουμανία, σε αντίθεση με τις άλλες βαλκανικές αγορές, προέρχεται από την καθυστέρηση ανάπτυξης της νέας επιχειρηματικής τάξης και στην προσπάθεια εδραίωσής της στην οικονομία της χώρας.

Στο διάστημα 1990-1996, η σοσιαλιστική κυβέρνηση προσπάθησε να συμβάλει στο σχηματισμό της νέας επιχειρηματικής τάξης της χώρας, δημιουργώντας συνθήκες προστατευτισμού στην ιδιωτικοποίηση και στο τραπεζικό σύστημα. Όπως είναι γνωστό, η ρουμανική αγορά στερείτο εδραιωμένης παραοικονομίας κατά τη διάρκεια της μονοκρατορίας Τσαουσέσκου, με αποτέλεσμα να μην έχει επιτευχθεί η αρχική συσσώρευση κεφαλαίου μετά την αλλαγή του καθεστώτος.

Το αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής ελέγχεται ως πενιχρό, εφόσον το ΔΝΤ επέδρασε καταλυτικά στην κατεύθυνση της απόσπασης των μεριδίων της αγοράς από τη νέα επιχειρηματική τάξη, παρ' όλες τις διασυνδέσεις και διαπλοκές με την πολιτική και την εξουσία. Ελάχιστες μόνον περιπτώσεις νέων επιχειρηματιών αναφέρονται ως επιτυχείς στο προαναφερθέν διάστημα, και αυτές με την επιφύλαξη της παράνομης δραστηριότητας. Όμως ακριβώς διότι η νέα επιχειρηματική τάξη στάθηκε αδύναμη να εδραιώσει τη θέση της στις νέες συνθήκες, η ρουμανική οικονομία γρήγορα υπερέβη τα εμπόδια του προστατευτισμού και παρ' όλη τη γραφειοκρατία, άνοιξε τις πύλες της στο διεθνές κεφάλαιο.

Σήμερα ο επιχειρηματικός κίνδυνος της χώρας εντοπίζεται στα εξής σημεία:
Έντονη γραφειοκρατία στις ιδιωτικοποιήσεις.

Ασταθές δημοσιονομικό πλαίσιο.

Διαπλοκή οικονομίας και πολιτικής.

Ωστόσο, η κατάσταση βαίνει βελτιούμενη, εξαρτώμενη σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις επιλογές της κυβέρνησης για την εισδοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με συνέπεια την προβολή θετικών αποτελεσμάτων για τους ξένους επενδυτές.

Σύμφωνα με όλα τα δεδομένα από την εμπειρία των ήδη δραστηριοποιούμενων επιχειρηματιών, το πλέον βασικό πρόβλημα είναι η υπέρβαση της γραφειοκρατίας και της εκτεταμένης εξαγοράς, η οποία θεωρείται ως αναπόδραστη συνθήκη για την καλή λειτουργία των μικρομεσαίων κυρίως επιχειρήσεων».⁴¹

Πρόκειται για ιδιαίτερα αποκαλυπτικό συμπέρασμα, το οποίο δείχνει, πρώτον, τη μεγάλη σημασία της Ρουμανίας από γεωφυσική και γεωπολιτική άποψη και οι κίνδυνοι που απορρέουν από τη θέση της, όπως οι πολιτικοί κίνδυνοι και δεύτερον, οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι στα πλαίσια της διαμόρφωσης του νέου οικονομικού σκηνικού.

Όπως αναφέρει ο Στέργιος Μπαμπανάσης στη Ρουμανία έχουμε τρεις νόμους που αποτελούν σημαντική εγγύηση για την πραγματοποίηση ξένων επενδύσεων:

A: ο νόμος 35/1991 για τις ξένες επενδύσεις,

B: ο νόμος 57/1993 για την τροποποίηση και συμπλήρωση του νόμου 35/1991,

Γ: ο νόμος 71/1994 ο οποίος αφορά την παροχή επιπλέον διευκολύνσεων για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στον τομέα της βιομηχανίας.

Πέρα από αυτούς υπάρχει και το διάταγμα 70/1994 σχετικά με τον φόρο εισοδήματος και το διάταγμα 123/1995 το οποίο αφορά την απλοποίηση του τελωνειακού συστήματος για τις εισαγωγές και τις εξαγωγές απαραίτητων μηχανημάτων και εξοπλισμού, στα πλαίσια των συναλλαγών ενοικίασης. Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο υπάρχει τέλος και ο Κανονισμός 18-8-1994 της Εθνικής Τράπεζας της Ρουμανίας ο οποίος αφορά την πραγματοποίηση των

⁴¹ Από το «Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996.» Ευάγγελος Καραφωτάκης, Εκδόσεις Κριτική, 1999.

συναλλαγών σε συνάλλαγμα. Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι ξένοι επενδυτές, ανάμεσα στα άλλα έχουν και τα εξής δικαιώματα:

«1: Να επαναπατρίσουν τα οφειλόμενα σ' αυτούς ποσά για τεχνική βοήθεια, τεχνογνωσία, και πνευματικά δικαιώματα και άλλες υπηρεσίες.

2: Να επαναπατρίσουν το ετήσιο κέρδος τους με την προϋπόθεση ότι έχουν καταβάλλει τους οφειλόμενους φόρους και δασμούς.

3: Να επαναπατρίσουν τα ποσά που προέρχονται από την πώληση ομολόγων μετοχών και άλλων αξιών καθώς και το προϊόν εκκαθάρισης της επένδυσης».⁴²

Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο στη Ρουμανία ισχύει νομοθετική διάταξη όπου:

« Η επενδυτική δραστηριότητα μπορεί να αναπτυχθεί με τους ακόλουθους τρόπους:

1: Με την ίδρυση νέων εμπορικών επιχειρήσεων ή θυγατρικών εταιρειών ή υποκαταστημάτων, χωρίς κανένα περιορισμό όσον αφορά το ποσοστό συμμετοχής των αλλοδαπών επενδυτών στο κεφάλαιο.

1: Με τη συμμετοχή στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου μιας εμπορικής εταιρείας που ήδη λειτουργεί.

3: Με την παροχή χρηματοδότησης ή με την συμβατική ανάληψη της διοίκησης ιδιωτικών ή δημόσιων επιχειρήσεων.

4: Με την απόκτηση εμπραγμάτων δικαιωμάτων σε κινητή ή ακίνητη περιουσία, εκτός από το δικαίωμα κυριότητας γης».⁴³

Όπως συνεχίζει ο ίδιος, οι μεικτές επιχειρήσεις στη Ρουμανία μπορούν τις ίδιες νομικές μορφές που έχουν οι αμιγώς αλλοδαπές εταιρείες και δεν διαφέρουν από τις αντίστοιχες ελληνικές. Έτσι από νομική σκοπιά οι εταιρείες έχουν την ακόλουθη νομική μορφή:

⁴² Από το Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις Παπαζήση, 1996. Σελίδα 153 Όπως αναφέρει ο Στέργιος Μπαμπανάσης το άρθρο 5 του νόμου 35/1991 « οι ξένες επιχειρήσεις στη Ρουμανία δεν μπορούν να εθνικοποιηθούν, να απαλλοτριωθούν, να επιταχθούν ή να υπαχθούν σε άλλα μέτρα με ανάλογο αποτέλεσμα. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί μόνο σε περίπτωση δημοσίου συμφέροντος, σύμφωνα με τις νόμιμες διαδικασίες και υπό την προϋπόθεση πληρωμής αποζημίωσης που θα αντιστοιχεί στην αξία της επένδυσης τη στιγμή της λήψης ενός τέτοιου μέτρου».

Επίσης όπως μας πληροφορεί πάντα ο ίδιος για τις δασμολογικές διευκολύνσεις « σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 57/93, τα εισαγόμενα μηχανήματα, ο εξοπλισμός, τα οχήματα και κάθε άλλο εισαγόμενο προϊόν, απαραίτητο για την επένδυση, δεν υπόκεινται σε τελωνειακούς δασμούς. Συγχρόνως, εξαιρούνται από τους τελωνειακούς δασμούς οι πρώτες ύλες, τα καταναλωτικά αγαθά, τα ανταλλακτικά και τα απαραίτητα συστατικά μέρη, για μια περίοδο δύο ετών από τη στιγμή της πραγματοποίησης της επένδυσης ή από την έναρξη της δραστηριότητας». Οι συναλλαγές με τις ξένες επενδύσεις πραγματοποιούνται μέσα από λογαριασμούς σε τράπεζες που έχουν έδρα τη Ρουμανία ή το εξωτερικό, σύμφωνα με το νόμο 57/93 και τους σχετικούς κανονισμούς της Εθνικής Τράπεζας της Ρουμανίας. Γίνεται φανερό σε ποιο βαθμό είναι εξαρτημένη η ρουμανική οικονομία από τους όρους που έχει θέσει το ΔΝΤ, όπως επίσης γίνεται κατανοητό σε ποιο βαθμό επεκτείνεται η εκμετάλλευση της Ρουμανίας και εν γένει του Ρουμανικού λαού. Στην ουσία πρόκειται για παράδοση της χώρας στα συμφέροντα των ξένων επιχειρήσεων, με μία μικρή συμμετοχή της υπό διαμόρφωση ρουμανικής αστικής τάξης.

⁴³ Ο.π. σελίδα 165.

A: Ομόρρυθμη Εταιρεία, όπου οι συνεταίροι είναι υπεύθυνοι ατομικά και εις ολόκληρον για τα χρέη της επιχείρησης.

B: Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης, όπου η ευθύνη των εταίρων περιορίζεται στο ποσό της συμμετοχής τους στο εταιρικό κεφάλαιο.

Γ: Ανώνυμη Εταιρεία, με περιορισμένη την ευθύνη των μετόχων και ελάχιστο όριο μετοχικού κεφαλαίου ανώτερο από το ελάχιστο απαιτούμενο για την Ε.Π.Ε.

Δ: Ετερόρρυθμη Εταιρεία, όπου υπάρχουν δύο ειδών συνεταίροι, αυτοί που ευθύνονται ως ομόρρυθμοι εταίροι και αυτοί που ευθύνονται μέχρι το ποσοστό συμμετοχής τους στην εταιρεία.

Ε: Υποκαταστήματα, χωρίς δικό τους νομικό πρόσωπο που ασκούν δραστηριότητα στο όνομα της μητρικής τους εταιρείας η οποία και είναι υπεύθυνη για τις υποχρεώσεις τους.

ΣΤ: Αντιπροσωπείες, δηλαδή γραφεία αλλοδαπών επιχειρήσεων που εγκαθίστανται στη Ρουμανία αφού πάρουν άδεια από το Υπουργείο Εμπορίου. Τα γραφεία αυτά δεν ασκούν εμπορική δραστηριότητα και συνάπτουν συμβάσεις μόνο στο όνομα της επιχείρησης την οποία αντιπροσωπεύουν.⁴⁴

Την περίοδο του 1996 η Ρουμανία είναι μία αρκετά ελκυστική βαλκανική χώρα για τις ξένες επενδύσεις. Χαρακτηριστικό γεγονός η παράδοση του πλειοψηφικού μεριδίου των ναυπηγείων 2Mai SA στον νοτιοκορεάτικο όμιλο Daewoo Corp. Ο κορεάτικος όμιλος πήρε το 51% των μετοχών και τη διοίκηση των ρουμανικών ναυπηγείων από το Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας. Τα ναυπηγεία βρίσκονται στη πόλη της Μανγκαλίας και είναι ένα από τα μεγαλύτερα της Μαύρης θάλασσας και έχουν τη δυνατότητα να κατασκευάζουν πλοία μεγαλύτερα από 200.000 τόνους. Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχει δώσει η Υπηρεσία ανάπτυξης της Ρουμανίας, τη περίοδο 1990-1995, δημιουργήθηκαν με ξένα κεφάλαια στη χώρα 49.243 εταιρείες, με συνολικά κεφάλαια τα οποία έφθαναν τα 1,6 δισεκ. δολάρια. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε ορισμένες από τις μεγάλες διεθνείς επενδυτικές εταιρείες που ανέλαβαν να επενδύσουν στη Ρουμανία: Alcatel, Ciments, Colgate-Palmolive, Coca-Cola, Francais, Marriot, McDonald, Shell Oil, Quadrant, Siemens Goldstar και τέλος η Kraft General Food. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι επενδύσεις οι οποίες ξεπερνούν τα 500 χιλιάδες δολάρια αναλογούν στο 74% του συνόλου των ξένων επενδύσεων.

6 ο.π. Σελίδα 166. Παρατηρούμε ότι διαμορφώνονται όλες οι συνθήκες για τη λειτουργία της αγοράς και οι συνθήκες που προσπαθεί να επιβάλλει το ΔΝΤ αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη της ρουμανικής οικονομίας.

Οι επενδύσεις πραγματοποιούνται στα τρόφιμα που αντιστοιχούν στο 15,45%, ακόμη τον κατασκευαστικό κλάδο ο οποίος αντιστοιχεί στο 9,83%, έχουμε επίσης τις μεταφορές με ποσοστό 5%, τον τουρισμό 6,67%, έχουμε τη δυναμική του τραπεζικού κλάδου που φθάνει στο 4,39%, τα ηλεκτρονικά με ποσοστό 2,89%, οι τηλεπικοινωνίες με ποσοστό 1,73% και ακόμη η ελαφρά βιομηχανία η οποία φθάνει το ποσοστό 5,44%. Το μερίδιο των επενδύσεων που πραγματοποιείται στη Ρουμανία προέρχεται κυρίως από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης που βρίσκονται και γεωγραφικά κοντά και οι οποίες κατέχουν το ποσοστό 59%, ενώ ακολουθούν οι χώρες της Ασίας οι οποίες φθάνουν το ποσοστό 16%, εν συνεχεία ακολουθεί η Βόρειος Αμερική με ποσοστό 10% και ακολουθεί η Μέση Ανατολή με 7%. Όσον αφορά το μέγεθος των κεφαλαίων που εισέρχονται στη ρουμανική αγορά, τα πιο σημαντικά προέρχονται από τη Κορέα με ποσοστό 9,9%, ακολουθεί η Γερμανία με ποσοστό 9% και η οποία διαθέτει στη Ρουμανία 5.460 εταιρείες και η Ιταλία η οποία κατέχει το ποσοστό του 8,5% με 5.339 εταιρείες. Η κατάσταση αυτή οφείλεται κυρίως στους τρεις παρακάτω παράγοντες:

A: Στη θετική οικονομική πορεία της χώρας. Σε πραγματικούς όρους, το Α.Ε.Π. σημείωσε κατά τη διετία 1993-1995 αύξηση 12,8% και τα μεγέθη του 1995 ήταν υψηλότερα από εκείνα του 1989 κατά 84,5%. Για το 1996 η ανάπτυξη του Α.Ε.Π. ήταν στο 5,5%. Το κατά κεφαλή εισόδημα έφθασε τα 4.130 δολάρια. Επίσης η κατανάλωση είχε βελτιωθεί κατά 4,7%, για να φθάσει μ' αυτόν τον τρόπο στο 66% του Α.Ε.Π. Επιπλέον την περίοδο του 1995 η βιομηχανική παραγωγή είχε βελτιωθεί κατά 9,4% και είχε διαμορφωθεί πιο ψηλά σε σχέση με το 1993 κατά 13% και σε σχέση με το 1992 κατά 14,5%. Στο τέλος του 1995 ο μέσος όρος πληθωρισμού ανά μήνα είχε διαμορφωθεί στο 2,1%, ενώ αντίστοιχα το ποσοστό των ανέργων αντιστοιχούσε στο 8,9% του ενεργού πληθυσμού. Για πρώτη φορά σε πέντε χρόνια, οι ονομαστικοί μισθοί αυξήθηκαν περισσότερο από τον πληθωρισμό, καθορίζοντας μία άνοδο η οποία ήταν μεγαλύτερη σε ποσοστό 16% από τους πραγματικούς μισθούς.

B: Στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας συμβάλλει στο Α.Ε.Π. σε ένα ποσοστό που φθάνει το 45% και το οποίο αναλογεί στο 85% της αγροτικής παραγωγής, το 70% του εμπορίου και αντίστοιχα το 30% του εξωτερικού εμπορίου, επίσης το 50% του κατασκευαστικού τομέα, το 56% των πωλήσεων και τέλος το 52% του κλάδου παροχής υπηρεσιών, ενώ ο ίδιος

κλάδος απασχολεί περισσότερους από 1,5 εκατ. ανθρώπους. Παράλληλα την ίδια περίοδο ολοκληρώθηκε το πρόγραμμα των ιδιωτικοποιήσεων, ένα πρόγραμμα το οποίο έδωσε τη δυνατότητα σε 17 εκατ. πολίτες να αγοράσουν κουπόνια με τα οποία μελλοντικά μπορούν να τα ανταλλάξουν με μετοχές. Η κυβέρνηση υπολόγιζε σε ένα ποσοστό συμμετοχής που θα έφθανε το ποσοστό 60%. Αυτό το πρόγραμμα όπως θα δούμε ακόμη και σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη και περιλαμβάνει κλωστοϋφαντουργίες, αυτοκινητοβιομηχανίες, μεταλλεία, ζυθοποιίες και άλλες οι οποίες καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα της ρουμανικής οικονομίας και για τις οποίες αναλυτικότερα θα αναφερθούμε πιο κάτω.

Γ: Στον προσανατολισμό του εξωτερικού εμπορίου. Το 1995 το 60,89% των ρουμανικών εξαγωγών κατευθύνθηκε στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ οι εξαγωγές προς τις οικονομίες που βρίσκονται σε μετάβαση υποχώρησαν το 1995 οι οποίες έφθασαν το 13,9%, σε σχέση με το 1994 οι οποίες είχαν φθάσει το 18,6%. Επιπλέον, οι εξαγωγές στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκαν κατά 34,9% έναντι του 1994 και οι οποίες αναλογούσαν εκείνη την περίοδο σε περισσότερο από το μισό του συνόλου των ρουμανικών εξαγωγών και οι οποίες αντιστοιχούσαν στο 53,2%. Οι εξαγωγές από τις χώρες οι οποίες είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκαν κατά 36% στο 1995 σε σχέση με το 1994. Ενώ αντίστοιχα οι εισαγωγές από τις αναπτυσσόμενες χώρες αυξήθηκαν κατά 52,2%.

Από την άλλη μεριά η Ρουμανία έχει ένα τεράστιο πρόβλημα αποπληρωμής ενός μέρους του εξωτερικού της χρέους, που φθάνει στο ύψος των 900 εκατ. δολαρίων και χρειάζεται επείγοντως χρήματα. Γι' αυτό το λόγο διαπραγματεύεται με το ΔΝΤ μία νέα συμφωνία για την χορήγηση πιστώσεων. Το κλιμάκιο του ΔΝΤ θα επαναλάβει τους πάγιους όρους στη ρουμανική κυβέρνηση και οι οποίοι είναι η επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων, η αναδιάρθρωση των ζημιολόγων επιχειρήσεων του κρατικού τομέα και του τραπεζικού συστήματος και τέλος τον περιορισμό των ελλειμμάτων. Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η ρουμανική κυβέρνηση ότι κατά τη διάρκεια του Μαρτίου του 1999 είχε εξασφαλίσει τη λήψη πιστώσεων από την Παγκόσμια Τράπεζα, ύψους 300 εκατ. δολαρίων, σημαντικό γεγονός για τις πορείες των διαπραγματεύσεων της με το ΔΝΤ.

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία το εμπορικό έλλειμμα της Ρουμανίας υπερέβη το 1998 τα 3,5 δισεκ δολάρια , ενώ επίσης το δολάριο ξεπέρασε τα 14.900 λέϊ. Παράλληλα το εθνικό νόμισμα της Ρουμανίας σημείωσε την ίδια περίοδο τη μεγαλύτερη υποτίμηση από το 1989. Το λέϊ υποτιμήθηκε έναντι του δολαρίου κατά 6,1 % και η τιμή του δολαρίου στη διατραπεζική αγορά έφθασε στα 14.900 λέϊ, ενώ στα καταστήματα αγοραπωλησίας συναλλάγματος το δολάριο αγοραζόταν με 15.000 λέϊ και η πώληση του έφθανε στο 18.000 έως τα 25.000 λέϊ. Το σύνολο του ρουμανικού τύπου χαρακτηρίζει τις συνέπειες της υποτίμησης καταστροφικές για την οικονομία και την αγοραστική δύναμη του πληθυσμού και κατηγορεί την Εθνική Τράπεζα ως υπεύθυνη επειδή δεν έχει παρέμβει για να στηρίξει το νόμισμα. Οι κίνδυνοι που υποβόσκουν από την υποτίμηση είναι η αύξηση του πληθωρισμού ενώ οι τιμές των τροφίμων και της ενέργειας θα αυξηθούν σε ποσοστό 10-50%. Ως κύρια αιτία γι' αυτή τη κατάσταση, θεωρούνται οι διαπραγματεύσεις με την Παγκόσμια Τράπεζα και οι οποίες δεν εξελίσσονται όπως θα επιθυμούσε η ρουμανική κυβέρνηση, οι υποχρεώσεις της Εθνικής Τράπεζας για αποπληρωμή μέρους του εξωτερικού χρέους και ακόμη η καθυστέρηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων που έπρεπε να πραγματοποιηθούν στη Ρουμανία.

Το μεγάλο πρόβλημα της ρουμανικής οικονομίας είναι η αστάθεια του μακροοικονομικού πλαισίου, ενώ για τα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς και των προϋποθέσεων που θέτει το ΔΝΤ είναι και η ύπαρξη έντονου προστατευτισμού των εγχώριων παραγωγών σε σημαντικούς τομείς της ρουμανικής οικονομίας. Αυτοί οι αρνητικοί παράγοντες αποτελούν σημαντικό κίνδυνο για τις επενδυτικές δραστηριότητες των επιχειρηματιών στη Ρουμανία, ενώ πολλές μεταβολές υφίσταται και το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας. Τα προαναφερόμενα συγκαταλέγονται στον επιχειρηματικό οδηγό που εξέδωσε το Διαβαλκανικό και Παρευξείνιο Επιχειρηματικό Κέντρο (ΔΙΠΕΚ). Σύμφωνα με τα στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται στον οδηγό δεν υπάρχουν περιορισμοί στους τομείς στους οποίους επιτρέπεται η διενέργεια των ξένων επενδύσεων, παρά μόνο σε εκείνα τα θέματα που έχουν σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος, της εθνικής ασφάλειας και άμυνας ή που αποτελούν απειλή για τη δημόσια τάξη και υγεία. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, προϋπόθεση για την πραγματοποίηση από αλλοδαπό επένδυση σε στρατηγικό τομέα είναι η ύπαρξη Ρουμάνου συνεταιίρου. Αυτό

φανερώνει ότι οι προοπτικές για επενδύσεις στη Ρουμανία υπάρχουν αρκεί να σταθεροποιηθεί το μακροοικονομικό πλαίσιο.

Το 1998 οι άμεσες ξένες επενδύσεις μειώθηκαν κατά 43,2% σε σχέση με το 1997, αντιπροσωπεύοντας ένα ποσοστό που φθάνει στο 5% των συνολικών ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία, ενώ μέχρι τον Ιανουάριο του 1999 ο αριθμός των επιχειρήσεων με συμμετοχή ξένου κεφαλαίου ξεπέρασε τις 64.000 και το συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο ανήλθε στα 3,7 δισεκ. δολάρια. Οι επενδύσεις μεγάλου μεγέθους αποτελούν την πλειοψηφία, καθώς αυτές που ξεπερνούν το ένα εκατομμύριο δολάρια αντιπροσωπεύουν το 68,21% των συνολικών επενδύσεων. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η αξία των ξένων επιχειρήσεων στη Ρουμανία στα τέλη του 1997 ανερχόταν στα 3,4 δισεκ. δολάρια και όσον αφορά στη διάρθρωση των ξένων επενδύσεων το 36% κατευθύνθηκε στη βιομηχανία τροφίμων, το 28% στην κατασκευή μηχανών, το 13% στον τουρισμό, το 12% στις τράπεζες και το 11% στην ελαφρά βιομηχανία. Παρόλη τη κάμψη του 1998 πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι προοπτικές υπάρχουν και φανερώνεται από την ποιότητα των επενδύσεων και την οικονομική δύναμη των χωρών τους. Έτσι από άποψη αξίας της επένδυσης, πρώτες στον κατάλογο των άμεσων ξένων επενδεδυμένων κεφαλαίων εμφανίζονται η Ολλανδία με 542,4 εκατ. δολάρια, που αποτελεί το 14,5% επί της συνολικής αξίας και κατόπιν η Γερμανία με 372,8 εκατ. δολάρια ποσό που αντιστοιχεί στο 9,9%. Ακολουθούν η Ιταλία με 343 εκατ. δολάρια και ποσοστό 9,1%, η Γαλλία με 276,9 εκατ. δολάρια και ποσοστό 7,4%, και οι ΗΠΑ με 248,7 εκατ. δολάρια και ποσοστό 6,6%. Η Γερμανία εμφανίζεται στην πρώτη θέση όσον αφορά τον αριθμό των επιχειρήσεων που έχει πραγματοποιήσει στη Ρουμανία με 7.996 επενδύσεις και ακολουθούν η Ιταλία με 7.186, η Τουρκία με 5.409, η Κίνα με 4.861 και η Συρία με 4.116. Στα τέλη του Ιανουαρίου 1999 η συνολική αξία των ξένων επενδύσεων, ανάμεσα σε αυτές και οι επενδύσεις που έγιναν μέσω ιδιωτικοποιήσεων, ανήλθε σε 5,23 εκατ. δολάρια, ενώ ο αριθμός των εταιρειών με συμμετοχή ξένων κεφαλαίων έφθασε στις 64.247.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που εξέδωσε το ΔΙΠΕΚ, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 4^η θέση παγκοσμίως με συνολικές επενδύσεις σε συνάλλαγμα, αξίας 447,6 εκατ. δολαρίων που συμπεριλαμβάνονται και οι επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν και από τις ιδιωτικοποιήσεις, καθώς στο ποσό συμπεριλαμβάνεται και η αξία του ΟΤΕ στη ROMTELECOM και στην 11^η θέση

στον κατάλογο των χωρών που έχουν πραγματοποιήσει επενδύσεις στη Ρουμανία με ποσοστό συμμετοχής 2,5% και επενδεδυμένο κεφάλαιο 94,6 εκατ. δολάρια. Όπως προαναφέραμε πιο πάνω η ρουμανική κυβέρνηση προτίθεται να λάβει μία σειρά από μέτρα για να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις αλλά και την προοπτική για την επένδυση ξένου κεφαλαίου στη ρουμανική αγορά.

Σύμφωνα με τον Ηλία τον Φλέγκα, ο οποίος έχει μία πολύ ενδιαφέρουσα άποψη για την πορεία της ρουμανικής οικονομίας και μας βοηθάει να βγάλουμε σημαντικά συμπεράσματα, η μακροοικονομική κατάσταση της Ρουμανίας κατά την διάρκεια των πρώτων πέντε μηνών του 1998, εξακολουθεί να έχει τα ίδια προβλήματα που είχε και το 1997. Η πτώση της βιομηχανικής παραγωγής και η διατήρηση του υψηλού πληθωρισμού και σε συνδυασμό τις καθυστερήσεις που παρατηρούνται στην προσπάθεια που γίνεται για την ανασυγκρότηση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας θέτουν σε σοβαρή αμφισβήτηση την προσπάθεια που καταβάλλεται από την κυβέρνηση για την έξοδο από την κρίση και τη σταθεροποίηση της ανάπτυξης της οικονομίας για το 1998.

Ιδιαίτερο είναι το πρόβλημα στο πεδίο των ιδιωτικοποιήσεων, όπου η καθυστέρηση δημιουργεί πολλά προβλήματα στη πορεία των εσόδων του προϋπολογισμού, αλλά το σημαντικότερο είναι ότι δημιουργεί προβλήματα στη προσπάθεια που γίνεται για τη νέα εκκίνηση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας.⁴⁵

Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο η συνολική παραγωγή της χώρας τον Μάιο του 1998 παρουσιάζει μείωση κατά 16,5% σε απόλυτες τιμές και κατά 13,7% σε όρους εργάσιμων ημερών σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του 1997. Η μεγαλύτερη πτώση για τη βιομηχανική παραγωγή παρατηρείται στους κλάδους εκδόσεων-εκτυπώσεων που φθάνει στο -62,3%, στο έτοιμο ένδυμα έχουμε μία πτώση στο -52,2%, στην παραγωγή μηχανών και εξοπλισμού η πτώση φθάνει στο -44,5%, στην παραγωγή ιατρικών και οπτικών οργάνων αλλά και συσκευών στο -39,5%, στους κλάδους παραγωγής χάρτου, χαρτοπολτού και

⁴⁵ Υπάρχει μία σοβαρή εικόνα πολιτικών διαφωνιών μέσα στη ρουμανική κυβέρνηση, οι οποίες αντιστοιχούν σε διαφορετικές αντιλήψεις για το μέλλον των μεταρρυθμιστικών διαδικασιών στο μεσοπρόθεσμο χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με τον Ηλία Φλέγκα, η ένταση που παρατηρείται στον κυβερνητικό σχηματισμό της Ρουμανίας οξύνει την αβεβαιότητα που επικρατεί στις αγορές της χώρας και ταυτόχρονα υπονομεύει την προσέλκυση των ξένων επενδύσεων. Πάντως άθηση στις ενδοκυβερνητικές αντιθέσεις έχει δώσει η προώθηση συμφωνίας 1,5 δισεκ. δολάρια για τη συμπαραγωγή 95 πολεμικών ελικοπτέρων με την αμερικανική εταιρεία Bell Helicopters Textron. Ο υπουργός οικονομικών της Ρουμανίας έχει δηλώσει πως δεν θα υπογράψει τις κυβερνητικές εγγυήσεις για την υλοποίηση του προγράμματος, ενώ ο πρόεδρος της Ρουμανίας είναι υπέρμαχος της συμφωνίας για την οποία θα πρέπει να επιστημόνουμε έχει αντιρρήσεις και το Δ.Ν.Τ. (ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ 2/8/1998).

παραγώγων στο $-30,8\%$ και τέλος στη βιομηχανία επίπλων και λοιπών μεταποιητικών δραστηριοτήτων στο $-30,2\%$.

Έχουμε πολύ χρήσιμα και ενδιαφέροντα στοιχεία για να έχουμε μία συνολική εικόνα της βιομηχανικής παραγωγής της Ρουμανίας στα πλαίσια της πορείας της στο πρώτο πεντάμηνο του 1998. Έτσι παρατηρούμε πως η μέση βιομηχανική παραγωγή κινείται σε επίπεδα χαμηλότερα κατά 20% περίπου από τα αντίστοιχα επίπεδα του 1997. Επιβεβαιώνει την εικόνα που παρουσιάσαμε πιο πάνω και παρατηρούμε μία μείωση της παραγωγής σε όλους τους κλάδους της μεταποιητικής βιομηχανίας. Από τη γενική εικόνα εξαιρούνται η παραγωγή των μεταφορικών μέσων, εκτός από τις οδικές μεταφορές, η οποία έχει αύξηση $34,6\%$, η μεταλλουργία με $4,8\%$, και η καπνοβιομηχανία με αύξηση $1,2\%$. Προβλήματα αντιμετωπίζει και ο αγροτικός τομέας της χώρας και ιδιαίτερα η κτηνοτροφία. Εδώ παρατηρείται σημαντική μείωση του ζωικού κεφαλαίου και επομένως συνολικά της παραγωγής. Η μείωση του ζωικού κεφαλαίου δεν περιορίζεται μόνο στον κρατικό τομέα αλλά επεκτείνεται και στις ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στον κλάδο της κτηνοτροφικής παραγωγής της Ρουμανίας. Επομένως γίνεται φανερό ότι οι σχεδιασμοί που θα υπάρξουν από τη ρουμανική κυβέρνηση δεν είναι σίγουρο ότι θα φέρουν θετικό αποτέλεσμα μετά την κρίση του 1997. Ανεξάρτητα αν οι προϋποθέσεις υπάρχουν, μέχρι το Μάιο του 1998 δεν ήταν ευνοϊκές οι συνθήκες όπου θα οδηγούσαν σε θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος μέχρι το τέλος του 1998. Θα επισημάνουμε ότι η βιομηχανική παραγωγή της Ρουμανίας συμμετέχει σε ποσοστό 40% στη τελική διαμόρφωση του ΑΕΠ και αυτό δείχνει ότι η βιομηχανική ρουμανική παραγωγή και οι εξελίξεις της αντανακλούν το σύνολο των μακροοικονομικών επιδόσεων της χώρας. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ρουμανική οικονομία έχουν διαρθρωτικό αλλά και επιχειρηματικό χαρακτήρα και η πορεία των πέντε πρώτων μηνών του 1998 απαιτεί την προσπάθεια όλων εκείνων που έχουν σχέση με τις εγχώριες αγορές, όπως και της ρουμανικής κυβέρνησης η οποία θα πρέπει να αναλάβει όλες εκείνες τις πολιτικές και κοινωνικές ευθύνες για τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στον κρατικό τομέα της παραγωγής και ιδιαίτερα στη μεταποίηση. Όλα αυτά έχουν επιπτώσεις και στα εισοδήματα των εργαζομένων τα οποία συρρικνώνονται διαρκώς τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα στους πέντε πρώτους μήνες του 1998. Το Μάιο του 1998 είχαμε μία ονομαστική μείωση των

αποδοχών 4,4% σε σχέση με τον Απρίλιο του 1998 και σε όρους οικονομικής δραστηριότητας είναι υπερδιπλάσια από τους πραγματικούς όρους αγοραστικής δύναμης.

Αντίστοιχα οι πληθωριστικές πιέσεις ταλαιπωρούν τη μακροοικονομική δραστηριότητα της Ρουμανίας τα τελευταία χρόνια. Στο ίδιο του 1998 η αύξηση του γενικού επιπέδου τιμών ήταν στο 4,1%, ενώ την αντίστοιχη περίοδο του 1997 ήταν στο 14,5%. Τον Απρίλιο του 1998 οι μακροπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες οφειλές της Ρουμανίας προς το εξωτερικό αυξήθηκαν κατά 2% σε σχέση με τον Απρίλιο του 1998, ξεπερνώντας έτσι τα 8,152 δισεκ. δολάρια. Από την άλλη το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έφθασε τα 662 εκατ. δολάρια το διάστημα Ιανουαρίου-Απριλίου έναντι του ποσού 396 εκατ. δολάρια στο ίδιο διάστημα του 1997. Η αδυναμία της κυβέρνησης να καλύψει τα δημόσια έσοδα του προϋπολογισμού του 1998 την οδήγησε στην επιβολή φόρων και κυρίως στους μισθούς και στα περιουσιακά στοιχεία και ακόμη αντανάκλα την προσπάθεια της να διατηρήσει το δημοσιονομικό έλλειμμα σε μικρότερα επίπεδα του 3,6% του ΑΕΠ, στην προσπάθεια της να πειθαρχήσει στις επιταγές του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και Διεθνούς Τράπεζας. Η εκτίμηση της Moody's Investor Service, σύμφωνα με την οποία οι δυνατότητες διατήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ρουμανικού νομίσματος στα επίπεδα του 1998 και ακόμη της εξυπηρέτησης του διευρυνόμενου ρουμανικού χρέους, έχουν επιδεινωθεί δημιουργώντας, προφανώς, επιφυλάξεις στους, ήδη, επιφυλακτικούς ξένους επενδυτές. Με όλα τα παραπάνω η ρουμανική οικονομία το 1998 έχει μία δεύτερη συνεχόμενη χρονιά αρνητικές οικονομικές επιδόσεις. Ο Ηλίας Φλέγκας παραθέτει τον εξής πίνακα με τις μεγαλύτερες επενδύσεις στη Ρουμανία ξένου κεφαλαίου:

ΟΙ 15 ΠΡΩΤΕΣ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ			
(Δεκέμβριος 1990-Απρίλιος 1998)			
N	Χώρα	Δολάρια	%
1	Γερμανία	366.858.900	12,2
2	Ολλανδία	315.390.200	10,5
3	Ιταλία	253.795.100	8,4
4	Νότια Κορέα	234.027.600	7,8

5	ΗΠΑ	218.747.700	7,3
6	Γαλλία	218.371.000	7,2
7	Τουρκία	137.381.600	4,6
8	Μεγάλη Βρετανία	126.505.000	4,2
9	Λουξεμβούργο	123.999.300	4,1
10	Ελβετία	115.634.900	3,8
11	Αυστρία	114.613.100	3,8
12	Κύπρος	74.975.500	2,5
13	Ελλάδα	70.279.300	2,3
14	Καναδάς	55.722.100	1,8
15	Συρία	54.415.100	1,8

Η εικόνα προφανώς του Ηλία Φλέγκα δεν συμπεριλαμβάνει τις εξελίξεις που πραγματοποιήθηκαν το χρονικό διάστημα μετά τον Απρίλιο, όπου έχει γίνει και η σημαντική επένδυση του ΟΤΕ και έχει ανεβάσει την Ελλάδα στην τέταρτη θέση. Παρόλο ότι τα στοιχεία του είναι πολύ χρήσιμα και ενισχύουν τη θέση μας για την πορεία της ρουμανικής οικονομίας.

Σ' αυτά τα πλαίσια πολλές επιχειρήσεις της Ρουμανίας βρίσκονται στον δρόμο των ιδιωτικοποιήσεων από το Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας.

Παρακάτω παραθέτουμε τον κατάλογο των επιχειρήσεων κατά ημερομηνία λήξης προθεσμίας υποβολής των απαραίτητων δικαιολογητικών. Τα τμήματα ιδιωτικοποιήσεων του SOF (Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας), που αναφέρονται στην περιγραφή της εταιρείας που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθεί αντιστοιχούν στους εξής κλάδους οικονομικής δραστηριότητας:

PD1: Βιομηχανία παραγωγής εργαλειομηχανών, PD2: Μεταλλουργία, PD3: Αγροτική οικονομία, PD4: Τουρισμός, εμπόριο, PD6: Χημική βιομηχανία, PD7: Υλικά κατασκευών, PD8: Ελαφριά Βιομηχανία, Μεταφορές, Τοπική αυτοδιοίκηση.

Το Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας της Ρουμανίας, αποτελεί θεσμό της δημόσιας διοίκησης της χώρας. Η βασική του λειτουργία είναι η πώληση μετοχών ιδιοκτησίας του Δημοσίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Το SOF είναι οργανωμένο σαν μία εταιρεία επενδύσεων χαρτοφυλακίου κλειστού τύπου, χωρίς να έχει υποχρέωση για την εξαγορά τίτλων ή έκδοσης νέων τίτλων και η δραστηριότητα του υπάγεται στο υπουργείο ιδιωτικοποίησης της Ρουμανίας. Το Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας ασκεί στο όνομα του Δημοσίου και των

οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης όλα τα δικαιώματα του μετόχου εμπορικών, εθνικών και περιφερειακών εταιρειών. Το Ταμείο καταρτίζει το ετήσιο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων και μετά από την έγκριση του από το υπουργείο Οικονομικών διαπραγματεύεται και διαθέτει τις μετοχές των εταιρειών οι οποίες περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα σύμφωνα με τις ισχύουσες τάσεις της αγοράς στα πλαίσια της προσφοράς και της ζήτησης. Επίσης καθορίζει τη μέθοδο ιδιωτικοποίησης η οποία θα εφαρμοστεί στην κάθε περίπτωση, όπως και το σύστημα που αποτελεί τη βάση για την εκτίμηση της αξίας των μετοχών των μετοχών που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν. Η δραστηριότητα του Ταμείου βασίζεται στην αρχή της αποκέντρωσης πράγμα που σημαίνει ότι εταιρείες μικρού και μεσαίου μεγέθους, δηλαδή με κοινωνικό κεφάλαιο που είναι μικρότερο από 18 δισεκ. λέϊ, ιδιωτικοποιούνται από τις περιφερειακές δηλ. τοπικές υπηρεσίες του ταμείου.

Οι μετοχές που διαχειρίζεται το Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας της Ρουμανίας μπορούν να διατεθούν σε ημεδαπά και αλλοδαπά νομικά και φυσικά πρόσωπα σύμφωνα με τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις που υπάρχουν.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχει η δυνατότητα να μετατραπούν τα χρέη των εμπορικών εταιρειών σε μετοχές ή αναδιарθρωμένο χρέος εφόσον γίνει προηγουμένως συμφωνία με τους πιστωτές, επίσης και η δυνατότητα να μετατραπεί το δημόσιο χρέος σε μετοχές οι οποίες εκδίδονται από την εμπορική εταιρεία μέσω μετατρέψιμων ομολόγων του δημοσίου.

Υπάρχει επίσης η δυνατότητα να διατεθούν οι μετοχές ακόμη και στο διευθυντικό προσωπικό της εταιρείας ή ακόμη και στους ίδιους τους εργαζόμενους, ακολουθώντας τις εξής μεθόδους:

ESOP (Employee Stock Ownership Plans: σχέδιο, μετά την πρωτοβουλία του εργοδότη, με το οποίο ενθαρρύνονται οι εργαζόμενοι να αγοράσουν μετοχές της επιχείρησης στην οποία απασχολούνται.

MEBO (Management Employee Buy-Out: ολοκληρωτική εξαγορά από τους εργαζόμενους στην επιχείρηση.

Η μεταβίβαση δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στο ενεργητικό εταιρειών, στις οποίες το Δημόσιο ή οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελούν το βασικό μέτοχο, πραγματοποιείται δια μέσου της πώλησης ή της χρηματοδοτικής μίσθωσης με ανέκκλητο όρο πώλησης. Προκειμένου να συμμετάσχει ο ενδιαφερόμενος στη

διαδικασία πώλησης μίας εμπορικής εταιρείας θα πρέπει να στείλει μία επιστολή προθέσεων η οποία θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει τα εξής :

Επωνυμία της εταιρείας.

Διεύθυνση έδρας της εταιρείας.

Νομική υπόσταση της εταιρείας.

Αριθμός τηλεφώνου /φάξ.

Στοιχεία καταχώρησης της εταιρείας στα εμπορικά μητρώα(αριθμός μητρώου, ημερομηνία καταχώρησης, αρμόδια αρχή).

Αριθμός φορολογικού μητρώου.

Αντικείμενο δραστηριότητας.

Συνεργαζόμενες τράπεζες(επωνυμία, διεύθυνση, τηλέφωνο, φάξ).

Εξουσιοδοτημένα πρόσωπα για επαφή(όνομα, διεύθυνση, τηλέφωνο, φάξ).

Ρουμανική εταιρεία για την οποία ενδιαφέρεται ο ξένος επενδυτής.

Επωνυμία της ρουμανικής εταιρείας.

Διεύθυνση.

Μετοχές προς εξαγορά και ποσοστιαία τους συμμετοχή στο σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας.

Οι επιχειρήσεις που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν είναι οι ακόλουθες:

Όλα τα χρηματοοικονομικά στοιχεία των εταιρειών είναι σε χιλιάδες λέϊ και αναφέρονται στους ισολογισμούς της 31 Δεκεμβρίου 1997.

SATURN SA Alba Iulia

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 69,92%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Cadanei 57, Alba Iulia, Alba.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1750957.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J01/186/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 34.403.525 λέϊ.

Κύκλος εργασιών (1997): 71.219.440 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 297.215 λέϊ.

Δραστηριότητα: Σχεδιασμός και παραγωγή προϊόντων από σίδηρο.

Τιμή εκκίνησης: 61.100 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή ενημερωτικού δελτίου: 14.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.765.000.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών : 2 Δεκεμβρίου 1998

ROCAR SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF:PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 54,76%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Ostrovului 3, Bucharest.

Κωδικός φορολογικού μητρώου: R2839476

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J40/300/1990.

Μετοχικό κεφάλαιο: 32.275.280 λέϊ.

Κύκλος εργασιών (πρώτο εξάμηνο 1998): 151.050.942 λέϊ.

Καθαρά κέρδη(πρώτο εξάμηνο 1998): 2.389.359 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία λεωφορείων, φορτηγών, ανταλλακτικών και οχημάτων για μεταφορά προσώπων και εμπορευμάτων, παροχή τεχνικής βοήθειας.

Τιμή εκκίνησης: 4.000 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 14.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 2.121.117.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 3 Δεκεμβρίου 1998.

AGROCOMSUIN SA Bontida

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD3.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 37,597%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Principala 834, Bontida, Cluj.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R2868331.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J12/354/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 60.335.275 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 69.094.276 λέϊ.

Ζημιές: 3.962.074 λέϊ.

Δραστηριότητα: Χοίροι προς αναπαραγωγή, εκτροφή χοίρων και επεξεργασία προϊόντων από χοίρους.

Τιμή εκκίνησης: 27.088 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή ενημερωτικού δελτίου: 30.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 737.374.920 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 4 Δεκεμβρίου 1998.

MEBIS SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 69,99%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Industriel 4, Bistrita.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R509007.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J06/150/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 32.359.000.λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 22.597.691 λέϊ.

Καθαρά κέρδη (1997): 380.411 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία υδραυλικών στοιχείων και συστημάτων πεπιεσμένου αέρα, εργαλείων και κυλίνδρων.

Τιμή εκκίνησης: 41.000.λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή ενημερωτικού δελτίου: 14.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.114.300.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 4 Δεκεμβρίου 1998.

MINMETAL SA Constanta

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF:PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 69,96%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Incirta Port Constanta1, Constanta.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1910217.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J13/566/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 35.617.275 λέϊ.

Κύκλος εργασιών (πρώτο εξάμηνο 1998): 35.559.173 λέϊ.

Καθαρά κέρδη (πρώτο εξάμηνο 1998): 8.392.571 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παροχή λιμενικών υπηρεσιών υποδοχής, εκφόρτωσης και αποθήκευσης προϊόντων για τη μεταλλουργική βιομηχανία.

Τμήμα εκκίνησης: 58.267 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 16.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.742.250.309 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 4 Δεκεμβρίου 1998.

AVIAS SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD3.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 99,24%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Galea Dumbravi 153, Sibiu, Sibiu.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R2684762.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J32/16/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 30.348.250 λέϊ.

Κύκλος εργασιών (1997): 1.044.048 λέϊ.

Ζημιές: 12.420.843 λέϊ.

Δραστηριότητα: Εκτροφή πουλερικών, παραγωγή και εμπορία πουλερικών.

Τιμή εκκίνησης: 29.213 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 14.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.055.841.360 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 7 Δεκεμβρίου 1998.

CABLUL ROMANESC SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF:PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 69,955%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Bd, Republicil 293, Ploiesti, Prahova.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1350845.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J29/53/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 13.111.750 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 22.969.518 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 824.121 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία ατσάλινων καλωδίων, καλωδίων από χαλκό και αλουμίνιο για τη βιομηχανία παραγωγής ηλεκτρικού υλικού.

Τιμή εκκίνησης: 85.121 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 6.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής για το διαγωνισμό: 936.908.970 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 7 Δεκεμβρίου 1998.

AUTOMOBILE DACIA SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF:PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 51,005%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Uzinel 1, Colibasi, Arges.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: 160.796

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J03/81/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 684.532.845 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 2.318.394.500 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 21.513.449 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία των οχημάτων «Dacia», ανταλλακτικά, ενεργειακά προϊόντα, υπηρεσίες όπως έρευνα και σχεδιασμός.

Τιμή εκκίνησης: 4.000.λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 100.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 41.800.000.λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 7 Δεκεμβρίου 1998.

MORAN BISTRITA SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF:PD3.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 69,99%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Stramba 2, Bistrita, Bistrita Nasaud.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R570087.

Κωδικός εμπορικού: J06/76/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 9.278.825 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 11.710.409 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 588.823 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία αρτοσκευασμάτων.

Τιμή εκκίνησης: 25.000 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 4.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 194.849.250 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 8 Δεκεμβρίου 1998.

SOCOMET SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 70%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Mihai Eminescu 10, Otelu Rosu, Caras-Severin.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R6438507.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J11/28/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 161.507.050 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 281.056.963 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 820.175 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία βιομηχανικών προϊόντων από ατσάλι, εισαγωγές, εξαγωγές.

Τιμή εκκίνησης: 26.670 λέϊ.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 50.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 3.618.209.820 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 8 Δεκεμβρίου 1998.

CONTACTOARE SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 51%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Mesteacanului 10, Buzau, Buzau.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1145395.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J10/594/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 15.617.700 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(31 Αυγούστου 1998): 2.122.525 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία συσκευών χαμηλής τάσης.

Τιμή εκκίνησης: 55.100 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 8.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 526.652.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 9 Δεκεμβρίου 1998.

C.O.S. SA Trgoviste

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 83,66%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Gaesti 9-11, Trgoviste, Dambovita.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R913720.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J15/248/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο(26 Μαΐου 1998): 819.690.775 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 793.373.821 λέϊ.

Ζημιές(1997): 36.550.386 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία ειδικού σιδήρου για την βιομηχανία ηλεκτρολογικού υλικού.

Τιμή εκκίνησης: 57.695 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 100.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 15.825.752.920 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 10 Δεκεμβρίου 1998.

ERMAT SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD7.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 94,772%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Pompelor 6, Ploiesti, Prahova.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1355923.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J29/84/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 22.316.975 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 11.294.503 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 136.313 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παροχή κατασκευαστικών υπηρεσιών με ιδιόκτητους γεραμούς και μεταφορικά μέσα.

Τιμή εκκίνησης: 36.452 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 10.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 925.164.900 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 10 Δεκεμβρίου 1998.

SANTIERUL NAVAL MAREA NEAGRA SA

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 42,543%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Port 2, Constanta, Constanta.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R186289.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J13/683/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 24.835.925 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 7.728.144 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 125.038 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και επισκευή θαλασσίων σκαφών.

Τιμή εκκίνησης: 57.423 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 10.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 728.067.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 10 Δεκεμβρίου 1998.

MUNTENIA SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 61,642%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Principala 941, Filipestii de Padure, Prahova.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1303398.

Κώδικας εμπορικού μητρώου: J29/22/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 37.482.225 λέϊ.

Ζημιές(1997): 5.067.327 λέϊ.

Δραστηριότητα: Σχεδιασμός, παραγωγή και εμπορία εξοπλισμού γεωτρήσεων και ανταλλακτικών, μεταλλικές κατασκευές, τεχνική υποστήριξη, εισαγωγές, εξαγωγές.

Τιμή εκκίνησης: 41.000 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 4.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.136.754.900 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 11 Δεκεμβρίου 1998.

TUFON SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 50,938%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: 13 Decembrie 96, Brasov, Brasov.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R2738927.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J08/10/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 149.664.550 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 279.674.378 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 4.302.740 λέϊ.

Δραστηριότητα: Σχεδιασμός, παραγωγή και εμπορία ρουλεμάν, παροχή τεχνικής υποστήριξης.

Τιμή εκκίνησης: 6.695 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 50.000.000.λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 15.311.875.000.λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 15 Δεκεμβρίου 1998.

RUMENTUL SA Brasov

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF:PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 50,938%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: 13 Decembrie 96, Brasov, Brasov.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R2738927.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J08./10/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 149.664.550 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 4.302.740.

Δραστηριότητα: Σχεδιασμός, παραγωγή και εμπορία ρουλεμάν, παροχή τεχνικής υποστήριξης.

Τιμή εκκίνησης: 6.695 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 50.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 15.311.875.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 15 Δεκεμβρίου 1998.

ELKOND SA Zalau

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 50,89%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Mihai Viteazu 111, Zalau.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R676470.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J31/113/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 31.389.650 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 288.793.938 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 6.102.389 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία ελασμάτων και καλωδίων χαλκού.

Τιμή εκκίνησης: 4.428 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 14.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 2.122.059.000 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 16 Δεκεμβρίου 1998.

ROFER SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 50,979%

Διεύθυνση της επιχείρησης: National road.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R2084350.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J21/105/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 29.347.350 λέϊ.

Κύκλος εργασιών (πρώτο εξάμηνο 1998): 16.235.301 λέϊ.

Ζημιές(πρώτο εξάμηνο 1998): 1.332.351 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία φερίτη, ηλεκτρομαγνητικά στοιχεία κ.ά.

Τιμή εκκίνησης: 59.797 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 12.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.073.565.439 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 11 Δεκεμβρίου 1998.

FEROM SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 69,9967%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Taberei 2, Tulcea.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R2360154.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J36/33/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 129.455.425 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 399.031.209 λέϊ.

Ζημιές(1997): 69.050.103 λέϊ.

Δραστηριότητα: παραγωγή και εμπορία σιδηρούχων κραμάτων και μεταλλικής σιλικόνης.

Τιμή εκκίνησης: 32.807 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή ενημερωτικού Δελτίου: 50.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.189.116.280 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 21 Δεκεμβρίου 1998.

CARBOCHIM SA Cluj-Napoca

Τμήμα της ιδιωτικοποίησης του SOF: PD2.

Μερίδιο συμμετοχής κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 50,98%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Piata 1 Mai 3, Cluj-Napoca, Cluj.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R201535.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J12/123/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 34.290.800.

Κύκλος εργασιών(πρώτο εξάμηνο 1998): 53.877.700 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 9.942 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία προϊόντων λείανσης.

Τιμή εκκίνησης: 50.981 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 14.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 1.069.599.210 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 11 Ιανουαρίου 1999.

LAMDRO SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 99,57%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Portile de Fier 2, Drobeta Tumu Severin, Mehedinti.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1605671.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J25/133/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 59.872.700 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 31.965.257 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 12.007 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία μικρών προϊόντων από σίδηρο.

Τιμή εκκίνησης: 30.192 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 25.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 2.156.640.827 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 13 Ιανουαρίου 1999.

ARSTROM SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD2.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 57,8174%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Soseaua Draganesti Km 93, Slatina, Olt.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R1501210.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J28/09/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 140.361.850 λέϊ.

Κύκλος εργασιών (1997): 165.312.317 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 140.613 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή και εμπορία σωλήνων για τη βιομηχανία εργαλειομηχανών, εξαγωγές και εισαγωγές.

Τιμή εκκίνησης: 25.000 λέϊ ανά μετοχή.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 50.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 2.451.953.250 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 20 Ιανουαρίου.

SINTO FARM SA

Τμήμα ιδιωτικοποίησης του SOF: PD1.

Μερίδιο μετοχικού κεφαλαίου προς ιδιωτικοποίηση: 50,98%.

Διεύθυνση της επιχείρησης: Ziduri intre vii 22, sector 2, Bucharest.

Αριθμός φορολογικού μητρώου: R647.

Κωδικός εμπορικού μητρώου: J40/407/1991.

Μετοχικό κεφάλαιο: 18.261.025 λέϊ.

Κύκλος εργασιών(1997): 34.099.723 λέϊ.

Καθαρά κέρδη: 34.099.723 λέϊ.

Δραστηριότητα: Παραγωγή φαρμάκων για ιατρική και κτηνιατρική χρήση, φαρμακευτικά προϊόντα, απορρυπαντικά.

Τιμή εκκίνησης: 70.693 λέϊ.

Τιμή Ενημερωτικού Δελτίου: 8.000.000 λέϊ.

Εγγύηση συμμετοχής στο διαγωνισμό: 789.703.727 λέϊ.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 20 Ιανουαρίου 1999.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τις παραπάνω επιχειρήσεις για τις οποίες η ρουμανική κυβέρνηση είναι διατεθειμένη να ιδιωτικοποιήσει και κυρίως να τις πωλήσει στις διεθνείς πολυεθνικές εταιρείες είναι η αυτοκινητοβιομηχανία Dacia, για την οποία η ρουμανική κυβέρνηση παρέτεινε την προθεσμία που έχει

χορηγήσει το Ταμείο Κρατικής Ιδιοκτησίας για ολοκλήρωση της πώλησης του 51% στη γαλλική Renault, μέχρι τις 27 Ιουλίου. Σύμφωνα με την ανακοίνωση που εξέδωσε η κυβέρνηση της Ρουμανίας, η παράταση κρίθηκε αναγκαία, προκειμένου να μελετηθούν οι συνέπειες του νέου νόμου ο οποίος αφορά τη συμφωνία για τις ιδιωτικοποιήσεις. Ο διαγωνισμός για την πώληση της μεγαλύτερης ρουμανικής αυτοκινητοβιομηχανίας έχει πραγματοποιηθεί το Δεκέμβριο του 1998 και η γαλλική εταιρεία παρουσίασε την καλύτερη προσφορά. Ήδη η ρουμανική κυβέρνηση έχει εγκρίνει τις φοροαπαλλαγές οι οποίες θα δοθούν στη Renault, σύμφωνα με διατάξεις του νέου νόμου περί ξένων επενδύσεων, για επενδύσεις που ανέρχονται στο ποσό άνω των 50 εκατ. δολαρίων. Επίσης εκτός από τις φοροαπαλλαγές που έχει εξασφαλίσει η γαλλική εταιρεία, έχει εξασφαλίσει ακόμη και μία πενταετή απαλλαγή στην καταβολή του φόρου εισοδήματος, ακόμη εξαίρεση από δασμούς και φόρους προστιθέμενης αξίας στα αγαθά και τον εξοπλισμό και την τεχνολογία που θα εισάγει, καθώς και καθυστερημένη καταβολή ορισμένων φορολογικών της υποχρεώσεων. Γίνεται σαφές το πλαίσιο της αγοράς που διαμορφώνεται και οι προϋποθέσεις για την δημιουργία ευνοϊκών όρων για την ανάπτυξη της ρουμανικής οικονομίας, αλλά κυρίως τα κίνητρα που δίνονται στις ξένες επιχειρήσεις για να επενδύσουν στη Ρουμανία.

Άλλες 51 επιχειρήσεις οι οποίες πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν και οι οποίες αποδεικνύουν το γενικότερο κλίμα αποδοχής των ιδιωτικοποιήσεων και ακόμη την προσπάθεια να ανταποκριθεί η κυβέρνηση στις απαιτήσεις του Δ.Ν.Τ. με συγκεκριμένους όρους, ώστε να πραγματοποιηθεί το κατάλληλο επενδυτικό περιβάλλον στη χώρα που να αρμόζει στα επενδυτικά σχέδια του διεθνούς κεφαλαίου, σχέδια που φανερώνουν κατά ένα τρόπο τις προοπτικές αλλά και τις προϋποθέσεις για μακροχρόνιες αλλά και μεσοπρόθεσμες επενδύσεις στη ρουμανική αγορά και είναι οι ακόλουθες: (Όλα τα χρηματοοικονομικά στοιχεία των εταιρειών είναι σε χιλιάδες λεί και ακόμη αναφέρονται στους ισολογισμούς της 31 Δεκεμβρίου 1997, εκτός από εκείνες όπου οι διαφορετικές χρονολογίες θα επισημανθούν).

MOLDORAN BOTOSANI

Διεύθυνση: Botosani, BOTOSANI Street VINATORILOR 16, Zip code 6800.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J07/118/1991.

Δραστηριότητα: παραγωγή τροφίμων και ποτών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 5.752.375 λεί

Κύκλος εργασιών: 32.736.733

Απασχολούμενοι: 532

Κέρδη προ φόρων: 2.627.604 λεί.

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

AGROMEC CIORTESTI

Διεύθυνση: Lasi, CIORTESTI Street CIORTESTI, Zip code 6662

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J-22-566-91

Δραστηριότητα: Παροχή αγροτικών και συναφών υπηρεσιών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 738.650

Κύκλος εργασιών: 53.22.84

Απασχολούμενοι: 50

Κέρδη προ φόρων: 29.575

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

BAT TIRGOVISTE

Διεύθυνση: Dambovita, TIRGOVISTE Street ALEEA SINAIA 5, Zip code 0200.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J15/687/1991

Δραστηριότητα: εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Μετοχικό κεφάλαιο: 18.913.925

Κύκλος εργασιών: 18.651.970

Απασχολούμενοι: 568

Κέρδη προ φόρων: -1.602.887

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με πιθανούς αγοραστές.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

TAXICOM IASI

Διεύθυνση: Iasi, IASI Street CORDESCU 6, Zip code 6600.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J22-251-1991

Δραστηριότητα: Επίγειες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 217689

Κύκλος εργασιών: 909791

Απασχολούμενοι: 180

Κέρδη προ φόρων: -99648

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

COMIXT TIRNAVENI

Διεύθυνση: Mures, TIRNAVENI Street BANCIL 2, Zip code 3225.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J26-143-1991.

Δραστηριότητα: Λιανικό εμπόριο, ξενοδοχεία, εστιατόρια.

Μετοχικό κεφάλαιο: 4.325.775

Κύκλος εργασιών: 10.845.481

Απασχολούμενοι: 186

Κέρδη προ φόρων: 162.758

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

DELTACONSTAR SULINA

Διεύθυνση: Tulicea, CULINA Street A-3-A47A.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J36/662/1991.

Δραστηριότητα: Αλιεία.

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.447.700

Κύκλος εργασιών: 9.902.880

Απασχολούμενοι: 200

Κέρδη προ φόρων: 302.858

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

AGROMECH PODU ILOAIEI

Διεύθυνση: Iasi, PODU ILOAIEI Street SOS. NATIONALA 18, Zip code 6623.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J22-1588-1991

Δραστηριότητα: Παροχή αγροτικών και συναφών υπηρεσιών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 2.426.543

Κύκλος εργασιών: 2.210.000

Απασχολούμενοι: 155

Κέρδη προ φόρων: -691.497

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 31.01.1999

ASTRA VAGOANE

Διεύθυνση: Arad, ARAD Street AUREL VLAICU 41-43, Zip code 2900.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J02/1/1990

Δραστηριότητα: βιομηχανία παραγωγής οχημάτων.

Μετοχικό κεφάλαιο: 74.810.088

Κύκλος εργασιών: 269.295.712

Απασχολούμενοι: 5095

Κέρδη προ φόρων: -1.413.740

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με πιθανούς αγοραστές.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 01.02.1999

PROGRESUL PLOIESTI

Διεύθυνση: Prahova, PLOIESTI Street VALENI 141, Zip code 2000.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/29/52/1991

Δραστηριότητα: Παραγωγή χημικών προϊόντων, συνθετικών και τεχνητών ινών, πλαστικών, μεταλλικών συσκευών και προϊόντων από μέταλλο.

Μετοχικό κεφάλαιο: 4.127.325

Κύκλος εργασιών: 38.254.592

Απασχολούμενοι: 675

Κέρδη προ φόρων: -3.196.261

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 01.02.1999

RAFO ONESTI

Διεύθυνση: J04/538/1991

Δραστηριότητα: βιομηχανία παραγωγής χημικών προϊόντων, συνθετικών και τεχνητών ινών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 207.602.500

Κύκλος εργασιών: 2.110.344.505

Απασχολούμενοι: 3760

Κέρδη προ φόρων: 17.002.630

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών:

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 02.02.1999

BISTRA

Διεύθυνση: Caras Ceverin, CARANSEBES Street MUNTHL.E MIC 131, Zip code 1650.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J11/227/1991

Δραστηριότητα: Χονδρικό εμπόριο.

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.588.425

Κύκλος εργασιών: 2.830.723

Απασχολούμενοι: 179

Κέρδη προ φόρων: 14.728

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 02.02.1999

CONDANCIA BOTOSANI

Διεύθυνση: Botosani, BOTOSANI Street MANOLESTI DEAL 76B, Zip code 6800.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/07/151/1991

Δραστηριότητα: Κατασκευές.

Μετοχικό κεφάλαιο: 4.215.425

Κύκλος εργασιών: 11.540.797

Απασχολούμενοι: 240

Κέρδη προ φόρων: 62.420

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: πώληση μετοχών μέσω διαγωνισμού με σφραγισμένες προσφορές.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 02.02.1999

MIC-IND SUCEAVA

Διεύθυνση: Suceava, SUCEAVA Street ALEXANTRU CEL BUN F.N., Zip code 5.800

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J33/23/1991

Δραστηριότητα: Παραγωγή επίπλων και συναφείς δραστηριότητες.

Μετοχικό κεφάλαιο: 1.052.675

Κύκλος εργασιών: 1.546.716

Απασχολούμενοι: 65

Κέρδη προ φόρων: 258.534

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 03.02.1999

BOTOCOMB

Διεύθυνση: Botosani, BOTOSANI Street PROGRESULUI 6, Zip code 6800.

Αριθμός επιμελητηρίου: J07/106/1991

Δραστηριότητα: Παραγωγή τροφίμων και ποτών, μεταβιβάσεις ακινήτων.

Μετοχικό κεφάλαιο: 4.971.800

Κύκλος εργασιών: 6.956.519

Απασχολούμενοι: 96

Κέρδη προ φόρων: -304.423

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: πώληση μετοχών μέσω διαγωνισμού με σφραγισμένες προσφορές.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 03.02.1999

ROMANOFIR

Διεύθυνση: Sibiu, TALMACIU Street TEXTILISTILOR 17, Zip code 2.418.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J32/157/1991

Δραστηριότητα: Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και ετοίμου ενδύματος.

Μετοχικό κεφάλαιο: 12.754.775

Κύκλος εργασιών: 38.729.536

Απασχολούμενοι: 1083

Κέρδη προ φόρων: 761.518

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 04.02.1999

TRANSEC

Διεύθυνση: Conasna, TG. SECUIESC Street ADY ENDRE 46, Zip code 4050.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J14/70/1991

Δραστηριότητα: Επίγειες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 2.780.050

Κύκλος εργασιών: 1.728.135

Απασχολούμενοι: 118

Κέρδη προ φόρων: -321.988

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με πιθανούς αγοραστές.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 04.02.1999

NADA FLORILOR FALTICENI

Διεύθυνση: Suceava, FALTICENI Street BD. REVOLUTIEI 1, Zip code 5750.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J33/78/1991

Δραστηριότητα: Ξενοδοχεία και εστιατόρια.

Μετοχικό κεφάλαιο: 2.456.775

Κύκλος εργασιών: 1.131.293

Απασχολούμενοι: 60

Κέρδη προ φόρων: -369.834

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός πώλησης μετοχών.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 04.02.1999

CONSTAR ARAD

Διεύθυνση: Arad, ARAD Street MARESAL ION ANTONESCU nr. 14, Zip code 2.900.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J02/139/1991

Δραστηριότητα: Κατασκευές.

Μετοχικό κεφάλαιο: 25.636.675

Απασχολούμενοι: 503

Κέρδη προ φόρων: 660.397

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με πιθανούς αγοραστές.

Προθεσμία υποβολής δικαιολογητικών: 04.02.1999

PRODSUIN PETRESTI

Διεύθυνση: Dambovita, PETRESTI Street PETRESTI.

Δραστηριότητα: παροχή αγροτικών και συναφών υπηρεσιών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 5.167.737

Κύκλος εργασιών: 899.317

Απασχολούμενοι: 25

Κέρδη προ φόρων: -2.530.042

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

MUNTENIA FILIPESTII DE PADURE

Διεύθυνση: Prahova, FILIPESTII DE PADURE

Street Principala 941, Zip code 2067.

Δραστηριότητα: βιομηχανία παραγωγής και εξοπλισμού.

Μετοχικό κεφάλαιο: 37.779.525

Κύκλος εργασιών: 67.389.873

Απασχολούμενοι: 1.801

Κέρδη προ φόρων: -5.067.327

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

FAREB

Διεύθυνση: Brasov, BRASOV Street CARIEREL NR.127, Zip code 2200.

Αριθμός επιμελητηρίου: J08/80/1991

Δραστηριότητα: μεταλλουργία

Μετοχικό κεφάλαιο: 7.325.000

Κύκλος εργασιών: 18.864.001

Απασχολούμενοι: 481

Κέρδη προ φόρων: -1.501,301

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με υποψήφιους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

TARGU NEAMT

Διεύθυνση: Neamt, TG. NEAMT Street STEFAN CEL, Zip code 5675.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J27/35/91

Δραστηριότητα: κλωστοϋφαντουργία και παραγωγή έτοιμου ενδύματος.

Μετοχικό κεφάλαιο: 10.238.750

Κύκλος εργασιών: 7.649.428

Απασχολούμενοι: 345

Κέρδη προ φόρων: -1.091.334

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

INDUSTRIALIZAREA LAPTELUI MURES

Διεύθυνση: Mures, TG MURES Street TUDOR VLADIMIRESCU 60, Zip code 4300.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J26-22-1991

Δραστηριότητα: βιομηχανία τροφίμων και ποτών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 15.978.972

Κύκλος εργασιών: 47.853.918

Απασχολούμενοι: 1550

Κέρδη προ φόρων: 2.019.097

Διαδικασία δραστηριοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με υποψήφιους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

TRANSCORIND

Διεύθυνση: Mures, TG MYRES Street CUGIR 6A, Zip code 4300.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J26-11-1991

Δραστηριότητα: κατασκευές, μεταλλικές κατασκευές, βιομηχανία παραγωγής προϊόντων μετάλλου, επιπλοποιία και λοιπές δραστηριότητες, χονδρικό εμπόριο, κ.ά.

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.231.650

Κύκλος εργασιών: 4.335.895

Απασχολούμενοι: 273

Κέρδη προ φόρων: -101.023

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με απευθείας αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

AGROMECCURTICI

Διεύθυνση: Arad, CURTICI Street STR. I. METIANU NR. 1

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J02/130/1995

Δραστηριότητα: παροχή αγροτικών και συναφών υπηρεσιών

Μετοχικό κεφάλαιο: 1.104.300

Κύκλος εργασιών: 3.188.105

Απασχολούμενοι: 69

Κέρδη προ φόρων: 88.314

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

METEX GALATI

Διεύθυνση: Galati, GALATI Street DOMNEASCA NR. 24, Zip code 6200.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J17/17/1991

Δραστηριότητα: λιανικό εμπόριο

Μετοχικό κεφάλαιο: 14.404.375

Κύκλος εργασιών: 35.554.258

Απασχολούμενοι: 482

Κέρδη προ φόρων: 1.143.532

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

AGROMEC ZORLENI

Διεύθυνση: Vaslui, ZORLENI Street COM, ZORLENI, Zip code 6440

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J37/197/1991

Δραστηριότητα: παροχή αγροτικών και συναφών υπηρεσιών, λιανικό εμπόριο

Μετοχικό κεφάλαιο: 1.657.650

Κύκλος εργασιών: 2.098.616

Απασχολούμενοι: 118

Κέρδη προ φόρων: 58.428

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

FORAJ SONDE BRAILA

Διεύθυνση: Braila, BRAILA Street B-DUL Intepentedetei B3B4, Zip code 6100.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/09/204/1993

Δραστηριότητα: λιανικό και χονδρικό εμπόριο, ενοικιάσεις μηχανημάτων και εξοπλισμού

Μετοχικό κεφάλαιο: 8.350.375

Κύκλος εργασιών: 20.585.295

Απασχολούμενοι: 380

Κέρδη προ φόρων: 131.922

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

CIBINUL

Διεύθυνση: Sibiu, SIBIU Street PIATA UNIRII, Zip code 2400.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J32/121/1991

Δραστηριότητα: χονδρικό και λιανικό εμπόριο(πλήν αυτοκινήτων και μοτοσυκλετών), επισκευές οικιακών συσκευών

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.088.050

Κύκλος εργασιών: 3.466.651

Απασχολούμενοι: 154

Κέρδη προ φόρων: 184.887

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

VIROMET VICTORIA

Διεύθυνση: Brasov, VICTORIA STREET Aleea Uzinei 8.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/08/340/1991

Δραστηριότητα: βιομηχανία πετρελαίου, χημικών προϊόντων, συνθετικών και τεχνητών ινών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 210.000.000

Κύκλος εργασιών: 382.000.000

Απασχολούμενοι: 2.683

Κέρδη προ φόρων: 3.304.515

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 24.02.1999

TREMULA NAV CONSTANTA

Διεύθυνση: Constanta, CONSTANTA Street INDUSTRIALA NR. 7, Zip code 8700.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J13/687/1997

Δραστηριότητα: δασική οικονομία, ναυτιλία.

Μετοχικό κεφάλαιο: 19.047.950

Κύκλος εργασιών: 14.880.127

Απασχολούμενοι: 573

Κέρδη προ φόρων: 42.739

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 25.02.1998

CONTACTOARE

Διεύθυνση: Buzau, BUZAU Street Mesteacanului 10, Zip code 5100.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J10/594/1991

Δραστηριότητα: βιομηχανία παραγωγής ηλεκτρικών συσκευών και μηχανών αυτοκινητοβιομηχανία, μεταλλικές κατασκευές και βιομηχανία παραγωγής προϊόντων μετάλλου.

Μετοχικό κεφάλαιο: 15.617.700

Κύκλος εργασιών: 34.398.271

Απασχολούμενοι: 1.261

Κέρδη προ φόρων: 2.337.561

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 25.02.1999

CALCARUL POJORITA

Διεύθυνση: Suceava, POJORITA Street Fumalului 1, Zip code 5962.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J33/413/1995

Δραστηριότητα: λοιπές εξορυκτικές δραστηριότητες.

Μετοχικό κεφάλαιο: 1.303.550

Κύκλος εργασιών: 4.199.790

Απασχολούμενοι: 166

Κέρδη προ φόρων: 66.058

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: διαγωνισμός με σφραγισμένες προσφορές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 25.02.1999

SUTCOM BOTOSANI

Διεύθυνση: Botosani, BOTOSANI Street Catamarasti Deal, Zip code 6800.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/07/98/1991

Δραστηριότητα: βιομηχανία παραγωγής χημικών προϊόντων, συνθετικών και τεχνητών ινών, κ.ά.

Μετοχικό κεφάλαιο: 4.157.100

Κύκλος εργασιών: 3.092.301

Απασχολούμενοι: 224

Κέρδη προ φόρων: -4.668

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: διαγωνισμός με σφραγισμένες προσφορές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 25.02.1999

FORCONCID RM. VALCEA

Διεύθυνση: Valcea, RM. VALCEA Street REMUS BELU NR. 1, Zip code 1000.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J38/470/1991

Δραστηριότητα: χονδρικό και λιανικό εμπόριο(πλήν αυτοκινήτων και μοτοσυκλετών), βιομηχανία παραγωγής μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων, επισκευές οικιακών συσκευών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 6.158.285

Κύκλος εργασιών: 24.058.174

Απασχολούμενοι: 683

Κέρδη προ φόρων: 699.962

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 28.02.1999

PRETIM

Διεύθυνση: Timis, Timisoara Street Calea Sagului 100, Zip code 1900.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J35/279/1991

Δραστηριότητα: αγροτικές και συναφείς υπηρεσίες, βιομηχανία παραγωγής υποδημάτων και δερμάτινων ειδών, βιομηχανία παραγωγής ελαστικών και πλαστικών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.267.475

Κύκλος εργασιών: 2.016.308

Απασχολούμενοι: 176

Κέρδη προ φόρων: -404.483

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός διαγωνισμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 28.02.1999

TRANSILVANIA DEVA

Διεύθυνση: Hunedoara, DEVA Street 1 DECEMBRIE 30, Zip code 2700.

Δραστηριότητα: ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, κ.ά.

Μετοχικό κεφάλαιο: 1.835.150

Κύκλος εργασιών: 654.356

Απασχολούμενοι: 29

Κέρδη προ φόρων: 33.904

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός διαγωνισμός.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 01.03.1999

AMCO GHIMBAV

Διεύθυνση: Brasov, GHIMBAV Street Fagarasului 46.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J08/2035/1991

Μετοχικό κεφάλαιο(30 Ιουνίου 1998): 11.732.000

Κύκλος εργασιών: 77.299.135

Απασχολούμενοι: 303

Κέρδη προ φόρων: 8.323.656

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 13 Μαΐου 1999

LAMINORYL BRAILA

Διεύθυνση: Braila, BRAILA Street Industria Sarmei 2, Zip code 6100.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/09/42/1991

Δραστηριότητα: βιομηχανία επεξεργασίας μετάλλου.

Μετοχικό κεφάλαιο(30 Ιουνίου 1998): 83.494.675

Κύκλος εργασιών(30 Ιουνίου 1998): 139.007.525

Απασχολούμενοι: 1.734

Κέρδη προ φόρων: -3.260.847

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 13 Μαΐου 1999

OMNIA PLOIESTI

Διεύθυνση: Prahova, PLOIESTI Street REPUBLICII 15, Zip code 2000.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/29/10/1991

Δραστηριότητα: λιανικό εμπόριο (πλήν μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών) κ.ά.

Μετοχικό κεφάλαιο: 6.127.050 (30 Ιουνίου 1998)

Κύκλος εργασιών: 12.631.641 (30 Ιουνίου 1998)

Απασχολούμενοι: 418

Κέρδη προ φόρων: 214.333

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 13 Μαΐου 1999

SOCIETATEA DE SERVICII INFORMATICE BRAILA

Διεύθυνση: Braila, BRAILA Street Caralasilor 15, Zip code 6100.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/09/49/1991

Δραστηριότητα: προϊόντα λογισμικού.

Μετοχικό κεφάλαιο: 1.711.450 30 Ιουνίου 1998).

Κύκλος εργασιών: 849.868

Απασχολούμενοι: 35

Κέρδη προ φόρων: -65.273

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 13 Μαΐου 1999

POMLACTA

Διεύθυνση: Bucuresti, Bucuresti Street Sos. Pantelimon nr. 111A sect. 2.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J40/122/1991

Μετοχικό κεφάλαιο: 1410.625 (31 Δεκεμβρίου 1997).

Κύκλος εργασιών: 1.482.813 (31 Δεκεμβρίου 1998).

Απασχολούμενοι: 41(31Δεκεμβρίου 1996).

Κέρδη προ φόρων: -437.817 (31 Δεκεμβρίου 1998).

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 17 Μαΐου 1999

VARORED – COMPANIA EXPL VAG. REST.

Διεύθυνση: Bucuresti, Bucuresti Street Piata Garii De Nord 1, SECTOR 6.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J40/162/1991

Δραστηριότητα: Μεταφορές.

Μετοχικό κεφάλαιο: 372.500

Κύκλος εργασιών: 351.156 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 52

Κέρδη προ φόρων: -183.195

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 17 Μαΐου 1999

FARMACOM BRASOV

Διεύθυνση: Brasov, BRASOV Street ZIZIN 112, Zip code 2200.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J/08/132/1991

Δραστηριότητα: Παροχή υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής ασφάλισης.

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.705.000

Κύκλος εργασιών: 27.460.836 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 196

Κέρδη προ φόρων: 1.438.508

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 18 Μαΐου 1999

FORESTBAD

Διεύθυνση: Suceava, SUCEAVA Street CERNAUTI, NR.99.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J33/266/1991

Μετοχικό κεφάλαιο: 979.496

Κύκλος εργασιών: 2.622.021 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 33

Κέρδη προ φόρων: 31.810

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 18 Μαΐου 1999

SERVICII COMUNALE CODLEA

Διεύθυνση: Brasov, DODLEA Street Lunga 41.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J08/75/1996

Μετοχικό κεφάλαιο: 337.125

Κύκλος εργασιών: 4.458.161 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 164

Κέρδη προ φόρων: 5.899

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: ανοικτός πλειστηριασμός μετοχών.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 18 Μαΐου 1999

UMTCF

Διεύθυνση: Suseava, Gura Humorului Street Ciprian Porubescu, nr.1.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J33/258/1998

Μετοχικό κεφάλαιο: 3.815.593

Κύκλος εργασιών: 29.451.248 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 584

Κέρδη προ φόρων: 5.074

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 19 Μαΐου 1999

ZAHAR TIMISOARA

Διεύθυνση: Timis, Timisoara Street POLONA 2, Zip code 1900.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J35/502/991

Δραστηριότητα: βιομηχανία τροφίμων και ποτών, αγροτικές και συναφείς υπηρεσίες, λιανικό εμπόριο (πλήν μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών) κ.ά.

Μετοχικό κεφάλαιο: 28.798.325

Κύκλος εργασιών: 13.390.652 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 427

Κέρδη προ φόρων: -1.569.344

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 19 Μαΐου 1999

ZHHAR FUNDULEA

Διεύθυνση: Galarasi, Fyndulea Street MUNCII, Zip code 8500.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J51/511/91

Δραστηριότητα: παροχή αγροτικών και συναφών υπηρεσιών.

Μετοχικό κεφάλαιο: 29.368.800

Κύκλος εργασιών: 447.066 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 17

Κέρδη προ φόρων: -130.725

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 23 Μαΐου 1999

I.M.U.M.

Διεύθυνση: Constanta, Medgidia Street Independentei, NR.12.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J13/509/1991

Μετοχικό κεφάλαιο: 38.735.150

Κύκλος εργασιών: 23.084.258 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 808

Κέρδη προ φόρων: 111.813 (20 Απριλίου 1999).

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 25 Μαΐου 1999

NAVOL OLTENITA

Διεύθυνση: Calarasi, OL TENITA Street PORTULUI, NR. 45-47, Zip code 8350.

Αριθμός μητρώου επιμελητηρίου: J51/64/1991

Μετοχικό κεφάλαιο: 52.325.452

Κύκλος εργασιών: 130.634.028 (30 Ιουνίου 1998).

Απασχολούμενοι: 2.045

Κέρδη προ φόρων: 326.545 (31 Δεκεμβρίου 1997).

Διαδικασία ιδιωτικοποίησης: απευθείας διαπραγματεύσεις με ενδιαφερόμενους αγοραστές.

Προθεσμία εκδήλωσης ενδιαφέροντος: 26 Μαΐου 1999

Παρατηρούμε ότι ανεξάρτητα από την οικονομική πορεία και την οικονομική πολιτική που ακολούθησε η Ρουμανία μέχρι σήμερα, οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ρουμανικής οικονομίας υπάρχουν και οι δυνατότητες για

επενδύσεις στη ρουμανική αγορά με σκοπό την επίτευξη κερδών είναι σημαντικές.

Πάντως στο τέλος του 1998 και στις αρχές του 1999 παρατηρούμε ότι οι προοπτικές επενδύσεων εντοπίζονται στον τομέα της γεωργίας, τη μεταποίηση τροφίμων, τις υπηρεσίες, τα καταναλωτικά αγαθά, την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, την εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου, τη διύλιση πετρελαίου, τα ναυπηγεία και την κατασκευή εξοπλισμού πετρελαίου.

Στο τέλος Ιανουαρίου του 1998 ψηφίστηκε ο νέος νόμος για τις ιδιωτικοποιήσεις με σκοπό την επιτάχυνση των σχετικών διαδικασιών. Ο νέος νόμος προβλέπει τη δημιουργία Υπουργείου Ιδιωτικοποιήσεων και την πώληση 2.200 εταιρειών κρατικής ιδιοκτησίας. Τα έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις, όπου θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και την πώληση του 35% του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ρουμανίας, όπου έχει παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο ο ΟΤΕ με σημαντικό μερίδιο συμμετοχής, αναμένεται να φθάσουν τα 1,2 δισεκ .δολάρια.

6.3. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ.

Την περίοδο 1992 το ενδιαφέρον των ελληνικών επιχειρήσεων στη Ρουμανία είχε εκδηλωθεί κυρίως στις τεχνολογίες εξοικονόμησης ενέργειας, στην επεξεργασία τροφίμων, στην αγροτική τεχνολογία και εξοπλισμό, στην ελαφρά βιομηχανία δερμάτινων ειδών, επίσης στην ελαφρά βιομηχανία ενδυμάτων και υποδημάτων, ακόμη στην υφαντουργία και στον τουρισμό. Ήδη τα κίνητρα για τους Έλληνες επιχειρηματίες ήταν σημαντικά, γιατί η πορεία των Ρουμάνων σε σχέση με τις άλλες ανατολικές χώρες βρισκόνταν σε ικανοποιητικό δρόμο και οι συναλλαγές με τις χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού και γενικά της Δύσης ήταν σε θετική πορεία. Ανάμεσα στις ελληνικές επιχειρήσεις που ήδη δραστηριοποιούνταν εκείνη την περίοδο ήταν η βιομηχανία ΚΡΙΝΟΣ, μία εταιρεία η οποία επεξεργαζόταν και συσκευάζε την ελληνική ελιά. Είχαμε επίσης την καπνοβιομηχανία ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΣ η οποία παρήγαγε τσιγάρα στη Ρουμανία με ρουμανικά καπνά, όπως επίσης και η εταιρεία παγωτών ΔΕΛΤΑ και πολλές ακόμη εταιρείες που προσπαθούν να αξιοποιήσουν το συγκριτικό πλεονέκτημα που παρέχει η ρουμανική αγορά και να πετύχουν το μέγιστο κέρδος. Ακόμη όμως δεν ωρίμασε η αναγκαιότητα της μεγάλης σημασίας των επενδύσεων στις βαλκανικές χώρες καθώς και στη Ρουμανία, πράγμα που θα

γίνει στρατηγικός στόχος λίγο αργότερα. Εδώ θα σημειώσουμε ότι μέχρι το 1992 είχαν δημιουργηθεί στη Ρουμανία πάνω από 11.000 επιχειρήσεις από τις οποίες οι 310 ήταν ελληνικές, παρά τους περιορισμούς που έθετε η ρουμανική νομοθεσία για τις αλλοδαπές επενδυτικές δραστηριότητες. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία οι ελληνικές εταιρείες που επένδυσαν στη ρουμανική αγορά είχαν κατά μέσο όρο κεφαλαίου 13.388 δολάρια ΗΠΑ. Από τις παραπάνω επενδύσεις μόνο οι πέντε ήταν μεγαλύτερες από 1 εκατ. δολάρια και κάλυπταν τους τομείς των ηλεκτρονικών, των τροφίμων, του εμπορίου και του τουρισμού. Οι επενδυτές είχαν να αντιμετωπίσουν το περιορισμένο δικαίωμα της μετατροπής των κερδών του λέϊ σε συνάλλαγμα με σκοπό να επαναπατρισθεί. Έως εκείνη την περίοδο επιτρεπόταν η μετατροπή σε συνάλλαγμα και η εξαγωγή ενός ποσοστού που κυμαινόταν στο 8-15% των κερδών σε λέϊ. Επίσης, την ίδια περίοδο είχε να αντιμετωπίσει την υποχρεωτική συγκρότηση ενός αποθεματικού κερδών με τη συσσώρευση του 5% των ετήσιων και ακόμη δεν επιτρεπόταν η ιδιοκτησία γης, όπως επίσης και οι ιδιωτικές κατοικίες. Όπως γίνεται αντιληπτό οι περιορισμοί ήταν αρκετοί για τους στόχους που έθεταν οι ελληνικές επιχειρήσεις, παρόλα αυτά όμως οι περιορισμοί, που αναφέραμε, αντιμετωπίζονται από τις ελληνικές επιχειρήσεις με τη βοήθεια πολλών αρμόδιων κρατικών φορέων, οι οποίοι διευκολύνουν τις ελληνικές επιχειρήσεις στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη ρουμανική αγορά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των όσων αναφέραμε αποτελεί η μελέτη δημιουργίας βιομηχανικής περιοχής στη Βράιλα, μία προσπάθεια που είχε ολοκληρώσει η ΕΤΒΑ. Στη συγκεκριμένη περιοχή, που προβλεπόταν μία χρηματοδότηση από την ΕΟΚ, θα γινόταν η εγκατάσταση μικτών ελληνορουμανικών επιχειρήσεων οι οποίες θα δραστηριοποιούνταν σε διάφορους τομείς της οικονομίας. Παράλληλα στη πορεία εγκρίθηκε με νόμο η προστασία των ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία ανάμεσα στις οποίες και οι ελληνικές. Εδώ θα σημειώσουμε μόνο ότι, η ελληνική βουλή είχε ψηφίσει ήδη το σχετικό νόμο. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα και τις εμπορικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες στη περίοδο 1990-1999 και την πορεία των ελληνικών επενδύσεων στη ρουμανική αγορά θα χρησιμοποιήσουμε τον ακόλουθο πίνακα:

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ 1988-1990

(σε χιλιάδες δολάρια ΗΠΑ)

Κατηγορία προϊόντων	1988		1989		1990	
	Εισαγωγές - εξαγωγές	Εισαγωγές - εξαγωγές	Εισαγωγές - εξαγωγές	Εισαγωγές - εξαγωγές	Εισαγωγές - εξαγωγές	Εισαγωγές - εξαγωγές
0 Τρόφιμα και ζώντα ζώα	5,981	6,581	4,143	3,278	1.000	23.866
1 Ποτά και καπνός	0	258	17	586	29	3.625
2 Πρώτες ύλες	7.287	11.528	12.087	23.385	10.682	17.381
3 Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά	9.271	218	17.769	241	30.877	4.802
4 Λάδια και λίπη ζωϊκά-φυτικά	0	0	0	0	0	279
5 Χημικά προϊόντα	6.954	1.716	7.803	477	4.040	1.487
6 Βιομηχανικά είδη	14.180	10.108	26.631	13.922	19.683	7.529
7 Μηχανήματα υλικά μεταφορών	13.500	1.294	10.157	318	4.828	214
8 Διάφορα βιομηχανικά είδη	587	87	944	78	851	350
9 Είδη μη ταξινομημένα	0	0	0	0	0	0
0+1+4 Αγροτικά προϊόντα	5.981	6.838	4.180	3.875	1.019	27.516
5-8 Βιομηχανικά είδη	35.200	13.206	45.334	14.975	29.412	9580
Σύνολο	57.906	31.786	79.350	42.296	71.981	59.273
Εμπορικό Ισοζύγιο	-36.120		-37.054		12.718	
Εξαγωγές / Εισαγωγές (%)	54		53		52	

Πηγή: ΕΣΥΕ

Το 1993 σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις στη Ρουμανία και αναδεικνύεται σε σημαντικό πόλο για την ανάπτυξη του ελληνικού ενδιαφέροντος για επενδυτικές δραστηριότητες, καθώς οι ελληνικές επιχειρήσεις που έχουν δραστηριοποιούνται στη Ρουμανία φθάνουν στις 1050. Ταυτόχρονα η ρουμανική κυβέρνηση κάνει τις ανάλογες προσπάθειες για να προσαρμόσει την εθνική της νομοθεσία τόσο με τους κανόνες της GATT, όσο και με τις δεσμεύσεις που ανέλαβε απέναντι στο ΔΝΤ, την ΕΖΕΣ και την Ευρωπαϊκή Ένωση και ακόμη με τις συμφωνίες που έχει συνάψει με τους παραπάνω οργανισμούς. Το ΕΚΕΜ στην έκθεση του την ίδια περίοδο επισημαίνει ότι, παρά τις αντίξοες συνθήκες οι δυνατότητες ανάπτυξης εμπορικοοικονομικών σχέσεων είναι μεγάλες. Το βασικό ρόλο σε αυτή τη περίπτωση θα έπαιζαν η σχετική γειτνίαση της χώρας μας με τη Ρουμανία, οι παραδοσιακές σχέσεις φιλίας ανάμεσα στους λαούς των δύο χωρών, γεγονός που απέκλειαν από τη κάθε πλευρά οποιαδήποτε δυνατότητα επιβολής όρων και από την άλλη έχουμε τη δημιουργία προϋποθέσεων για την ανάπτυξη εκείνων των δραστηριοτήτων

προς όφελος των δύο χωρών. Οι εμπορικές συναλλαγές με τη Ρουμανία παρουσιάζουν από σημαντικές έως μεγάλες αυξομειώσεις. Με βάση τα παρακάτω στοιχεία του πίνακα οι ελληνικές εξαγωγές κατά τη διάρκεια 1990 – 1992 σε τρέχουσες τιμές, είχαν υπερδιπλασιαστεί, ενώ τον προηγούμενο χρόνο είχαν παρουσιάσει σημαντική κάμψη. Το 1990–1991 οι εισαγωγές από τη Ρουμανία αυξήθηκαν απότομα κατά μιάμιση φορά, εν συνεχεία να μειωθούν τον επόμενο χρόνο και τελικά να παρουσιάσουν μία ελαφρά αύξηση την περίοδο 1992-1993. Στη περίοδο που εξετάζουμε το αμοιβαίο εμπόριο, ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Ρουμανία, από ελλειμματικό που ήταν για την Ελλάδα την περίοδο 1990-1991 μετατράπηκε σε πλεονασματικό για την Ελλάδα την περίοδο 1992-1993. Από υπολογισμούς που έχουν στο ΕΣΥΕ προκύπτει, πως την περίοδο 1990-1993 το συνολικό πλεόνασμα της Ελλάδας στα πλαίσια του ελληνορουμανικού εμπορίου ανήλθε σε 9.134 εκατ. δραχμές ή σε περίπου 36,5 εκατ. δολάρια.

Όσον αφορά τις ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία, το 1993 η Ελλάδα από τη σκοπιά του ύψους των επενδύσεων στη Ρουμανία, όσο και από τη σκοπιά του αριθμού των επιχειρήσεων δεν βρισκόταν στις πρώτες δέκα χώρες. Για την ακρίβεια κατείχε την 12^η θέση, έχοντας επενδύσει συνολικά σε κεφάλαια 16 εκατ. δολάρια, ενώ παράλληλα συμμετείχε σε 858 μεικτές επιχειρήσεις με τους Ρουμάνους. Εάν όμως σε αυτές τις επενδύσεις συνυπολογίσουμε και τις ελληνικές επενδύσεις του κεφαλαίου της διασποράς και συγκεκριμένα στο ναυτιλιακό τομέα ο οποίος αποτελεί πάντα ένα βασικό μοχλό για την ανάπτυξη της χώρας, τότε η Ελλάδα κατέχει εξαιρετική θέση. Πάντως θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε πως το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των Ελλήνων επιχειρηματιών είναι στραμμένο κυρίως στους τομείς της γεωργίας της επισιτιστικής βιομηχανίας, του τουρισμού και των τραπεζών. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε, την αρνητική επίδραση που είχε η ακύρωση της συμφωνίας μεταξύ της ελληνικής ναυτιλιακής Ermis Maritime Corporation και της ρουμανικής Petronim για την επισκευή και εμπορική εκμετάλλευση ορισμένων ρουμανικών πλοίων μέσω κοινής εταιρείας. Στα πλαίσια της μετάβασης της Ρουμανίας στην οικονομία της αγοράς η Ελλάδα, η οποία είναι η πλουσιότερη και η πλέον αναπτυγμένη χώρα της Βαλκανικής χερσονήσου και ταυτόχρονα η μόνη χώρα που αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Βαλκάνια, είχε τη δυνατότητα να πετύχει σημαντικές συνεργασίες με τη Ρουμανία που θα ωφελούσαν και τις δύο χώρες και κύρια τις

αστικές τάξεις των δύο χωρών και μάλιστα στον τομέα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που είναι και ο τομέας που μπορούσε να αναπτυχθεί καλύτερα εκείνη τη περίοδο η Ελλάδα. Το εμπόριο ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρουμανία τη περίοδο 1990-1993 ήταν πλεονασματικό για την Ελλάδα, πράγμα που αποδεικνύει ότι με τη μετάβαση της ρουμανικής οικονομίας στην ελεύθερη αγορά ωφέλησε την ελληνική, κυρίως, επιχειρηματική δραστηριότητα. Για να κατανοήσουμε αυτή τη μεταστροφή παραθέτουμε τον ακόλουθο πίνακα, ο οποίος μπορεί να συγκριθεί με την περίοδο 1988-1990.

ΕΜΠΟΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ				
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1990-1993 (ΣΕ ΕΚΑΤ.ΔΡΑΧΜΕΣ)				
Έτη	Εξαγωγές		Εισαγωγές	
1990	9.386		11.412	
1991	14.459	+65%	16.797	+47%
1992	20.479	+32%	12.960	-23%
1993	18.135	-11%	13.166	+ 2%+
Σύνολο	63.469		54.335	

Πηγή: ΕΣΥΕ

Παρατηρούμε ένα πλεόνασμα σε σχέση με την περίοδο 1988-1990, πράγμα που αποδεικνύει τις ωφέλειες του ελληνικού εμπορίου από την πορεία της ρουμανικής οικονομίας προς την ελεύθερη αγορά και τη συνεργασία των δύο χωρών στο νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, παρόλο που οι προϋποθέσεις για μεγαλύτερη δραστηριότητα από τη σκοπιά των ελληνικών επιχειρήσεων ήταν εφικτή.

Σε μια έρευνα της κοινής γνώμης που είχε πραγματοποιήσει εκείνη τη περίοδο το πιο έγκυρο ινστιτούτο δημοσκοπήσεων του Βουκουρεστίου, είχε διαπιστωθεί ότι οι Ρουμάνοι επιχειρηματίες είχαν τη θέληση να συνεργαστούν περισσότερο με τους Έλληνες επιχειρηματίες σε σχέση με τους επιχειρηματίες άλλων εθνικοτήτων. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε την παραπάνω επιθυμία των Ρουμάνων, πλην όμως θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι εκείνη τη περίοδο η Ελλάδα σε εισαγωγή κεφαλαίων στη ρουμανική αγορά κατείχε τη δέκατη θέση, ενώ στην αμέσως επόμενη δηλαδή στην ενδέκατη θέση βρισκόταν το Ισραήλ.

Εκείνο που κατά τη γνώμη μου θεωρείται σημαντικό, είναι το γεγονός ότι η Τουρκία με βάση τα κεφάλαια που είχε επενδύσει στη Ρουμανία κατείχε την ένατη θέση και τα κεφάλαια που είχαν επενδυθεί στη Ρουμανία ήταν διπλάσια από τα ελληνικά. Αυτό όμως αποτελεί σκληρή πραγματικότητα για την ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη η οποία βρίσκεται σε μεγάλο ανταγωνισμό με την τουρκική αστική τάξη και προσπαθεί να κυριαρχήσει στην βαλκανική χερσόνησο. Πιο συγκεκριμένα εκείνη τη περίοδο σε αμιγείς επιχειρήσεις, οι Τούρκοι είχαν επενδύσει 23,5 εκατ. δολάρια και οι Έλληνες επιχειρηματίες είχαν επενδύσει 12 εκατ. δολάρια. Παράλληλα ενώ δραστηριοποιούνταν στη ρουμανική αγορά 2.151 τουρκικές επιχειρήσεις, οι αντίστοιχες ελληνικές ήταν 713, πράγμα που αντιστοιχούσε στο 1/3 περίπου και ενώ η Τουρκία κατείχε την ένατη θέση από την σκοπιά των επενδύσεων και την τέταρτη θέση από την σκοπιά του αριθμού των επιχειρήσεων, η Ελλάδα κατείχε την δέκατη τέταρτη θέση στον αντίστοιχο πίνακα. Εκείνη την περίοδο συνολικά λειτουργούσαν 29.269 επιχειρήσεις από 124 χώρες και το 67% των κεφαλαίων προέρχονταν από τις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Τα παραπάνω στοιχεία τα αναφέρουμε για να έχουμε μία πιο καθαρή εικόνα για την πορεία των ελληνικών επιχειρήσεων στη ρουμανική αγορά.

Οι πρώτες 18 ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες έκαναν εισαγωγές κεφαλαίων στη Ρουμανία ήταν οι ακόλουθες: Η ΙΤCO Α.Ε. με 6.176 εκατ. δολάρια, Ρουφίνους Απ. με 1.474 εκατ. δολάρια, Αναφιώτης με 700.000 δολάρια, Entek Pan Electronics με 200.000 δολάρια, Οχωνός με 194.440 δολάρια, Σιόρος με 141.000 δολάρια, Βαμβακάς με 130.000 δολάρια, Στασινόπουλος με 101.000 δολάρια, Κοκοφάνος με 95.000 δολάρια, Κατρανάς με 90.000 δολάρια, Alex import export με 51.000 δολάρια, Μ. Παπουλάκης με 50.400 δολάρια, Χ.Βούρης με 50.000 δολάρια, Στ. Πετράκης με 50.000 δολάρια, Ρ. Περδίκης με 47.700 δολάρια, Βαρίσης με 47.000 δολάρια, και Αφοί Μοσχοηλαΐδης ΟΕΕ 45.000 δολάρια. Εκτός από τις ανωτέρω επιχειρήσεις στη ρουμανική αγορά διέθεταν και η ναυτιλιακή εταιρεία Candia, επίσης η Βαλκάν Εξπอร์ต Α.Ε., η Νεοσέτ, Άγγελος Ντάβος, Χρ Κατσαβός, Ο Ι. Αλαφούζος της Sec. Intemational. Από τον Δεκέμβριο του 1993 δραστηριοποιείται στη Ρουμανία και η «Ιντρακόμ» η πιο δυναμική ελληνική επιχείρηση προηγμένης τεχνολογίας. Πιο συγκεκριμένα: Η «Ιντρακόμ» μαζί με δύο άλλες εταιρείες του ομίλου την Ιντραλότ και την Ιντρασόφτ συμμετέχει με ποσοστό 65% στη μικτή επιχείρηση που

δραστηριοποιείται στη Ρουμανία στον τομέα του εξοπλισμού των τηλεπικοινωνιών. Στη συγκεκριμένη επιχείρηση συμμετέχει και η ρουμανική εταιρεία «Automatica». Η Παγκόσμια Τράπεζα έδωσε στην Ιντρασόφτ έγκριση για τη μηχανογράφηση των ρουμανικών σιδηροδρόμων, ένα έργο του οποίου η αξία φθάνει τα 7 εκατ. δολάρια περίπου. Το εταιρικό της κεφάλαιο ανέρχεται σε 400.000 δολάρια από τα οποία το 35% θα καλύπτονται από τη ρουμανική εταιρεία και το υπόλοιπο 65% θα καλύπτεται από την ελληνική πλευρά. Οι ελληνικές επιχειρήσεις προσφέρουν τον εξοπλισμό, την τεχνολογία και τα κεφάλαια κίνησης, ενώ η ρουμανική πλευρά την υποδομή, το έμπυχο ανθρώπινο δυναμικό και ένα μέρος του κεφαλαίου κίνησης.

Η πρωτοστατούσα στον αγώνα για επέκταση στα Βαλκάνια 3E δια μέσου της ρουμανικής Molino Holding από την οποία και ήλεγχε εκείνη τη περίοδο το 20%, διατηρούσε δύο εργοστάσια εμφιαλώσεως. Στα επεκτατικά της σχέδια ήδη βρισκόνταν και η παραγωγή μεταλλικών πωμάτων σε εγκαταστάσεις στο Ιάσιο.

Στα στοιχεία στα οποία αναφέραμε δεν συμπεριλαμβάνονται οι ελληνικές δραστηριότητες στη ναυτιλία και θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι ελληνικές δραστηριότητες στη ναυτιλία στη ρουμανική αγορά είναι πολύ σημαντικές. Το κύριο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες επιχειρηματίες ήταν η συναλλαγματική αστάθεια και οι καθυστερήσεις που παρατηρούνταν από τις τράπεζες στην προσπάθεια τους να μετατρέψουν το τοπικό νόμισμα σε διεθνή νομίσματα, με σκοπό να εξαχθεί στο εξωτερικό το απαραίτητο για τις συγκεκριμένες ανάγκες κεφάλαιο. Ενώ κατά τη διάρκεια της καθυστέρησης της μετατρεψιμότητας, οι εξαγωγείς επιβαρύνονταν από την υποτίμηση του λεί σε σχέση με το δολάριο και έτσι μετά την έγκριση λαμβάνονταν υπόψη η ισοτιμία της εκδόσεως του ξένου συναλλάγματος και όχι η ισοτιμία της ημερομηνίας της κατάθεσης του λεί. Αυτό όμως υποχρέωνε τις εμπορικές επιχειρήσεις να συναλλάσσονται με χώρες εκτός Ρουμανίας και να καταφεύγουν στην μαύρη αγορά συναλλάγματος και να τροφοδοτείται έτσι ο πληθωρισμός. Έτσι η ισοτιμία της μαύρης αγοράς συναλλάγματος μετατρέπεται το κύριο μέγεθος που επηρεάζει τη συνολική πορεία της ρουμανικής οικονομίας και η διαφορά της από την επίσημη ισοτιμία. Επίσης αρνητικές θεωρούνται και οι επιπτώσεις της μετατροπής συναλλάγματος από τα ιδιωτικά γραφεία, τα οποία συμβάλλουν δυσμενώς στην αστάθεια του εθνικού νομίσματος. Πάντως οι πολυεθνικές έχουν τοποθετήσει τα προϊόντα τους στην αγορά και διατηρούν μία στάση αναμονής

και δίνουν βάρος στην προώθηση και αυτό λόγω του χαμηλού διαμετακομιστικού κόστους.

Από τα στοιχεία που διαθέτουμε από το «ΕΚΕΜ: Εξαμηνιαία Έκθεση για τα Βαλκάνια. Ιούλιος 1995, σελίδα 15», «.....Μέχρι τις 11 Φεβρουαρίου 1993 είχαν καταγραφεί 21.935 μεικτές επιχειρήσεις με αρχικό επενδεδυμένο κεφάλαιο 595.746.074. Η Ελλάδα κατείχε την 14^η θέση στον αριθμό των εταιρειών με 646 μεικτές επιχειρήσεις και αρχικό επενδεδυμένο κεφάλαιο 11.207.840 δολάρια. Αξιοσημείωτη η τέταρτη θέση της Τουρκίας με 1950 επιχειρήσεις. Μεταξύ των άλλων πολυεθνικών που έχουν επενδύσει και λειτουργούν στη Ρουμανία είναι η SHELL, COCA-COLA, η PALMOLIVE κ.α.».

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση, το 1994 η Ελλάδα ανέβηκε στην 12^η θέση με βάση τον αριθμό των εταιρειών στη Ρουμανία. Πρώτη χώρα σε αριθμούς εταιρειών ήταν η Γερμανία με 4.803 επιχειρήσεις, δεύτερη η Ιταλία με 4.730 επιχειρήσεις και τρίτη η Τουρκία με 3.658 εταιρείες. Ακολουθούσαν η Συρία με 3.609 επιχειρήσεις, η Ιορδανία με 2.164 και οι ΗΠΑ με 2.043 εταιρείες. Όπως αναφέρει ο ίδιος, βασιζόμενος στα επίσημα στοιχεία του ΥΠΕΘΟ, «Ο αριθμός των ελληνικών εταιρειών ανερχόταν σε 1.310 με συνολικό επενδεδυμένο 33,7 εκατ. USD. Από αυτές 12 ήταν μεγάλες εταιρείες και ασχολούνταν με την παραγωγή ποτών και τροφίμων, τη διάθεση τροφίμων, ενδυμάτων, επίπλων και μηχανημάτων, με χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες και με τη ναυτιλία ως brokers. Η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων ήταν μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Συνολικά ,στην εξαετία από 20/3/1990 έως 12/9/1995, έχουν ιδρυθεί στη Ρουμανία 1.426 ελληνικές ή μεικτές Ελληνο-Ρουμανικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς του εμπορίου, της γεωργίας, της βιομηχανίας (τροφίμων, ένδυσης, υπόδησης, επεξεργασίας ξύλου, επίπλων, κατασκευής μηχανών, οικοδομικών υλικών και ιατροφαρμακευτικού εξοπλισμού), των κατασκευών, των μεταφορών, του τουρισμού, των ηλεκτρολογικών και ηλεκτρονικών. Το ύψος των ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία ανέρχεται σε 38 εκατ. USD. Με βάση τον αριθμό των εταιρειών η Ελλάδα κατέχει την 15^η θέση στον Πίνακα Επενδύσεων της Ρουμανίας, ενώ με βάση το επενδεδυμένο κεφάλαιο κατέχει την 13^η θέση».⁴⁶

⁴⁶ Από το «Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντρανατολική Ευρώπη». Εκδόσεις Παπαζήση, 1996. Σελίδα 167.

Μέχρι το τέλος του 1996 τα ελληνικά κεφάλαια στη Ρουμανία ήταν 58.064 εκατ. δολάρια, ενώ ο αριθμός των εγγεγραμμένων εταιρειών με ελληνική συμμετοχή είναι 1.619, εκ των οποίων από τις οποίες οι 500 είναι πράγματι ενεργητικές. Σύμφωνα με την ετήσια Οικονομική Έκθεση του Γραφείου της Συμβούλου ΟΕΥ στο Βουκουρέστι, Ι. Σωτηράκου – Γιάνναρου, στο σύνολο των ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία, για το 1996 η Ελλάδα βρίσκεται στη 12^η θέση με βάση το ύψος του επενδεδυμένου κεφαλαίου και τη 14^η θέση βάσει του αριθμού των επιχειρηματικών μονάδων. Στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα καταλαμβάνει την 8^η θέση από πλευράς επενδεδυμένων κεφαλαίων και την 4^η θέση με βάση τον αριθμό των εταιρειών. Πιο αναλυτικά:

Στα σχετικά στοιχεία περί επενδεδυμένων κεφαλαίων και εταιρειών με ελληνική συμμετοχή δεν περιλαμβάνονται οι αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου που δεν έχουν δηλωθεί στις ρουμανικές αρχές, καθώς και ο τομέας της ναυτιλίας όπου έχουν πραγματοποιηθεί αξιόλογες ελληνικές επενδύσεις και συνεργασίες με ρουμανικές επιχειρήσεις. Το χαρακτηριστικό στοιχείο των ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία είναι το μικρό μέγεθος, η δραστηριοποίηση στον τομέα του εμπορίου και των υπηρεσιών και η μικρή παρουσία στην παραγωγή. Πολύ σημαντικές προσπάθειες έχουν γίνει στον Τραπεζικό και ασφαλιστικό τομέα, στην παραγωγή τροφίμων, στην εμφιάλωση ποτών, και όπως ήδη έχουμε αναφέρει στην παραγωγή τηλεπικοινωνιακού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού.

Ειδικότερα στον τραπεζικό τομέα έχουν γίνει σημαντικά βήματα από την ελληνική πλευρά με την παρουσία μεγάλων τραπεζών, όπως η Alpha Τράπεζας Πίστεως, με τη θυγατρική της Banca Bukuresti με 14 υποκαταστήματα σε όλη τη χώρα, επίσης η Εμπορική Τράπεζα και η Τράπεζα Μακεδονίας–Θράκης. Οι μεγαλύτερες επενδύσεις ελληνικών συμφερόντων από άποψη δηλωμένου μετοχικού κεφαλαίου έως το 1996, σε δολάρια ΗΠΑ είναι οι παρακάτω:

- 1: BANCA BUCYRESTI (Alpha Τράπεζα Πίστεως) με 10 εκατ. δολάρια.
- 2: INTL COMMERCIAL BLACK SEA BANK (Εμπορική) με 7 εκατ. δολάρια.
- 3: INTRACOM με 7 εκατ. δολάρια.
- 4: DOLFIN INTERNATIONAL με 5,5 εκατ. δολάρια.
- 5: BEST FOODS με 4,6 εκατ. δολάρια.
- 6: FRIGOREX ROMANIA με 3,6 εκατ. δολάρια.

7: BUTAN GAZ ROMANIA με 3,1 εκατ. δολάρια.

8: DELROM με 2,7 εκατ. δολάρια.

9: DORNA APEMIN με 2,7 εκατ. δολάρια.

10: CROIF MISTER P με 2,7 εκατ. δολάρια.

11: STAR FOODS με 1,6 εκατ. δολάρια.

Την ίδια περίοδο στο τέλος του 1996 η ελληνική παρουσία στα Ρουμανία θα ενισχύονταν με την παρουσία και άλλων επιχειρήσεων , όπως:

Πετζετάκις: Μία εταιρεία που παράγει σωλήνες από PVC και πολυαιθυλένιο.

Κυλινδρόμυλοι Λούλη: Πρόκειται για κατασκευή μονάδας παραγωγής αλεύρων.

Υφαντής: Πρόκειται να κατασκευαστεί μονάδα παραγωγής αλλαντικών.

Πλαστικά Κρήτης: Εργοστάσιο παραγωγής masterbatches.

Με δεδομένη τη σημασία των ιδιωτικοποιήσεων για την οικονομική σταθεροποίηση και ανάκαμψη της Ρουμανίας , η ελληνική επιχειρηματική δράση είχε και έχει σημαντικά περιθώρια για να αναπτυχθεί αρκεί βεβαίως να κινηθεί μεθοδικά και έγκαιρα, γιατί θα πρέπει να επισημανθεί ότι ήδη με την πάροδο του χρόνου οι δυνατότητες εκμετάλλευσης των ευκαιριών μειώνονται, ενώ παράλληλα το κόστος διείσδυσης αυξάνεται.

Ειδικότεροι τομείς που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν και να διευρύνουν οι Έλληνες επενδυτές, ανεξάρτητα για το τι σημαίνει αυτό για την ανεξαρτησία της ρουμανικής οικονομίας και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει για του ρουμάνους εργαζόμενους, είναι οι ακόλουθοι:

1. Γεωργία και ειδικότερα θερμοκήπια, άρδευση, παραγωγή ζωοτροφών, ιχθυοκαλλιέργειες,
2. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών,
3. Κλωστοϋφαντουργία, ένδυση,
4. Κατασκευές,
5. Δίκτυα διανομής,
6. Τράπεζες και Ασφάλειες,
7. Τηλεπικοινωνίες,
8. Μεταφορές και,
9. Τουρισμός.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ρουμανίας, ο συνολικός όγκος των εμπορικών συναλλαγών Ελλάδας–Ρουμανίας κατά το 1996, ανήλθε σε 342,1 εκατ. δολάρια, σημειώνοντας μικρή κάμψη κατά 5,9 %,

έναντι του προηγούμενου έτους που ήταν 363,3 εκατ. δολάρια. Η κάμψη αυτή αποδίδεται κατά κύριο λόγο στην κατά 15,7% μείωση των ρουμανικών εξαγωγών προς την Ελλάδα στα 172,8 εκατ. δολάρια, έναντι 205 εκατ. δολάρια το 1995. Αντίθετα, οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία σημείωσαν αύξηση κατά 6,9% στα 169,3 εκατ. δολάρια έναντι 158,3 εκατ. δολάρια. Η σχεδόν ισοσκέλιση του εμπορικού ισοζυγίου Ελλάδας–Ρουμανίας, υπήρξε το αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης κατά τη διάρκεια του έτους σταδιακής κόπωσης των ρουμανικών εξαγωγών και της αντίστοιχης αύξησης των ελληνικών εξαγωγών. Οι γενεσιουργοί λόγοι για την κάμψη των ρουμανικών εξαγωγών θα πρέπει να αναζητηθεί στην αδυναμία των Ρουμάνων προμηθευτών να εκτελέσουν παραγγελίες Ελλήνων πελατών λόγω των σημαντικών διαρθρωτικών προβλημάτων που παρουσιάζει η ρουμανική οικονομία και γενικότερα, στη σταδιακή εξασθένηση της ανταγωνιστικότητας των ρουμανικών προϊόντων διεθνώς. Πιο κάτω παρουσιάζουμε τον πίνακα που έχει ως ακολούθως:

Εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου Ελλάδας – Ρουμανίας τη περίοδο 1994-1996.

	1994	1995	Μεταβολή % 1994/1995	1996	Μεταβολή % 1995/1996
Ρουμανικές εξαγωγές προς Ελλάδα	141,2	205	+45,2	172,8	-15,7
Ελληνικές εξαγωγές προς Ρουμανία	89,4	158,3	+77%	169,3	+6,9
Έλλειμμα	-51,8	-46,7		-3,5	

Όσον αφορά στη σύνθεση των ελληνικών εξαγωγών, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σημαντικό ρόλο εξακολουθούν να παίζουν τα παραδοσιακά προϊόντα εξαγωγής και αυτά είναι τα φρούτα και κυρίως τα εσπεριδοειδή, επίσης τα λαχανικά, πετρελαιοειδή, βαμβάκι, ενδιάμεσα προϊόντα ελαφράς βιομηχανίας όπως οι υφαντικές ίνες, έτοιμα ενδύματα, καπνός και τέλος βωξίτης.

Θετική εξέλιξη την περίοδο 1995–1996, αποτελεί η βελτίωση του ποσοστού συμμετοχής των προϊόντων ελαφράς βιομηχανίας. Πάντως παρά τη βελτίωση που αναφέραμε η ποικιλία των ελληνικών εξαγωγών παραμένει περιορισμένη, αν και θα μπορούσε να είχε εμπλουτισθεί με νέα προϊόντα, τα οποία θα μπορούσαν να παρουσιάσουν ευνοϊκές προοπτικές απορρόφησης από τη ρουμανική αγορά.

Οι ρουμανικές εξαγωγές προς την Ελλάδα, στη σύνθεση των οποίων κυριαρχούν τα βιομηχανικά προϊόντα, περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο πλαστικές ύλες, σίδηρο και χάλυβα, ξυλεία, χημικά προϊόντα, είδη από μη μεταλλικά ορυκτά, μη σιδηρούχα μέταλλα, πετρέλαιο και προϊόντα αυτού.

Από τις ελληνικές εταιρείες που δείχνουν ενδιαφέρον να επεκταθούν στη Ρουμανία το 1998 και το 1999 είναι οι εξής:

Η βιομηχανία διέλασης αλουμινίου, «Alumil ΑΕ», η οποία την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, δρομολογεί την κατασκευή παραγωγικής μονάδας στις βιομηχανικές εγκαταστάσεις που έχει εξασφαλίσει στο Βουκουρέστι. Στις εγκαταστάσεις αυτές θα δημιουργηθεί μονάδα η οποία θα μεταποιεί την πρώτη ύλη η οποία θα εισάγεται από την Ελλάδα, ενώ η δαπάνη για τη δημιουργία της θα φθάσει στο ποσό των 2,5 εκατ. δολαρίων.

Άλλες ελληνικές εταιρείες είναι οι Κυλινδρόμυλοι Λούλη και Chipita, που αφορά μία συνεργασία τους στην αγορά της Ρουμανίας με προϊόν την προμήθεια της πρώτης ύλης από την πρώτη στη δεύτερη. Έως τον Φεβρουάριο του 1999 έχουμε τις εγκαταστάσεις του μύλου Λούλη στη Ρουμανία και παράλληλα και τον μηχανολογικό εξοπλισμό, ώστε από τον Ιούνιο του ίδιου έτους την έναρξη της λειτουργίας της παραγωγής τόσο για μακαρόνια, όσο και για αρτοσκευάσματα.

Επίσης από το τέλος του 1998 η ελληνική αλευροβιομηχανία «Μύλοι Αγίου Γεωργίου Α.Ε.», που είναι θυγατρική του ομίλου της Εμπορικής Τράπεζας, απέκτησε τον έλεγχο της ρουμανικής εταιρείας MOPAN SA δια μέσου της κοινής θυγατρικής τους Saint George's "Mills Commercial LTD". Η MOPAN είναι αλευροβιομηχανία με σειρά super market τροφίμων και άλλες συναφείς δραστηριότητες και έχει έδρα το Tirgo Mures στη βόρεια περιοχή της Ρουμανίας. Είναι εισηγμένη στην κύρια αγορά του Χρηματιστηρίου του Βουκουρεστίου όπου η κοινή θυγατρική τους αγόρασε το 27% του κεφαλαίου ενώ στις 21/12/1998 αγόρασε και το 40% του κεφαλαίου που ανήκε στο

ρουμανικό κράτος και διαθέτει πλέον το 67% των μετοχών της εταιρείας. Το συνολικό τίμημα για την αγορά της MOPAN έχει φθάσει στα 2 εκατ. δολάρια.

Η στρατηγική του ομίλου στη Ρουμανία θα έχει ως στόχο το συντονισμό της MOPAN και της TITAN που είναι η άλλη εταιρεία του ομίλου και την περαιτέρω επέκταση και εκμετάλλευση του δικτύου καταστημάτων S/M που διαθέτει και που αριθμεί 84 σημεία πώλησης, ενώ έχει τεθεί στόχος η δημιουργία 160 σημείων σε ολόκληρη τη Ρουμανία.

Μία άλλη ελληνική εταιρεία που προσπαθεί, αν πραγματοποιήσει τη δική της επέκταση, στη ρουμανική αγορά είναι η εταιρεία μεταλλουργίας Μυτιληναίος που επιχειρεί την απόκτηση της ρουμανικής εταιρείας «Σομέτρα». Οι δύο πλευρές έχουν συμφωνήσει τη μεταβίβαση του 60% της ρουμανικής μεταλλουργίας στον ελληνικό όμιλο. Η «Σομέτρα» έχει μία παραγωγική ικανότητα 60.000 τόνους και βρίσκεται σε πολύ ^{κακή} κατάσταση. Αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί σημαίνει ότι με μία μικρή επένδυση μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα της στους 100.000 τόνους. Αυτό προκύπτει από χρηματοοικονομικές μελέτες της Alpha Finance και του αγγλικού μελετητικού-τεχνικού γραφείου St. Barbara Consultants. Η ρουμανική εταιρεία είναι μία από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις της χώρας και απασχολεί 2.500 εργαζομένους. Έτσι η εξαγορά και ο εκσυγχρονισμός της «Σομέτρα», θα κοστίσει περίπου 6 δισεκ. δραχμές. Πέρα όμως από τη Σομέτρα ο Όμιλος Μυτιληναίος ελέγχει και τη ρουμανική εταιρεία RDI.

Άλλη μία ελληνική εταιρεία η καπνοβιομηχανία Παπαστράτος ΑΒΕΣ, η οποία θα λειτουργήσει μέσα στο 1999. Η όλη επένδυση θα ξεπεράσει τα 1000 εκατ. δραχμές και θα παράγει το ASSOS INTERNATIONAL το οποίο σήμερα έχει ποσοστό 7,5% της ρουμανικής αγοράς και θα είναι παραγωγικής δυναμικότητας 3 δισεκ. τσιγάρων ετησίως, καλύπτοντας το σύνολο των σημερινών εισαγωγών της ελληνικής εταιρείας στη Ρουμανία.

Μία άλλη εταιρεία η οποία έχει το βλέμμα της στραμμένο στην αγορά της Ρουμανίας είναι και η αρτοβιομηχανία Κατσέλης, η οποία καλείται να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ρουμανικής αγοράς και να παράγει τυποποιημένο άρτο και να δημιουργήσει τη βάση για τη μελλοντική της επέκταση και τις άλλες ανατολικές χώρες. Την αφορμή για τη συγκεκριμένη προσπάθεια την απέκτησε από τη συνεργασία της με τους Μύλους Αγίου

Γεωργίου και την τοποθέτηση των προϊόντων της σε 50 τουλάχιστον καταστήματα.

Επίσης ενδιαφέρον για τη ρουμανική αγορά δείχνει και η Εθνική Τράπεζα όπου η διοίκηση της αποφάσισε να αγοράσει μία μικρή τράπεζα στη Ρουμανία. Πρόκειται για μικρή αμερικανική τράπεζα ικανή για να εξυπηρετήσει τους στόχους της Εθνικής Τράπεζας ώστε να δραστηριοποιηθεί στη ρουμανική αγορά και να πραγματοποιήσει την περαιτέρω ανάπτυξη της. Όσον αφορά τις δραστηριότητες της Εθνικής στη Ρουμανία, στόχος είναι η προσέλκυση μεγάλων επιχειρήσεων, ελληνικές και ξένες, οι οποίες έχουν ήδη εγκατασταθεί ή πρόκειται να εγκατασταθούν στο μέλλον. Πρόκειται για μία προσπάθεια της Εθνικής προκειμένου να εδραιώσει τον περιφερειακό της ρόλο.

Τις αρχές του 1999 υπογράφηκε το καταστατικό ίδρυσης της θυγατρικής εταιρείας της Πλαστικά Θράκης ΑΕ στη Ρουμανία που θα φέρει την ονομασία Eurobag SA. Η συγκεκριμένη εταιρεία θα είναι 100% θυγατρική της Πλαστικά Θράκης, θα εδρεύει στο Βουκουρέστι από όπου και θα πραγματοποιεί και τις παραγωγικές της δραστηριότητες.

Με τη σύσταση της εταιρείας X-Pack S.R.L. στη Ρουμανία (της οικογένειας Χατζόπουλου), η ΑΕ Χατζόπουλος προσπαθεί να δημιουργήσει εκείνες τις προϋποθέσεις στην ευρύτερη Βαλκανική, ώστε να αναπτύξει ευχερέστερα την αναπτυξιακή της πολιτική στην περιοχή. Η Α. Χατζόπουλος είναι βιομηχανία παραγωγής εύκαμπτων υλικών συσκευασίας και leader του κλάδου και κατέχει το 27% των πωλήσεων του κλάδου σε ένα σύνολο από 15 ομοειδείς επιχειρήσεις με εξαγωγικές δραστηριότητες που καλύπτουν το 50% του τζίρου της.

Ακόμη μία συνεργασία η οποία θα επεκταθεί και σε μετοχική βάση θα πραγματοποιηθεί από την επίσης ελληνική εταιρεία Χαλυβδοφύλλων ΑΕ, που είναι μία εισηγμένη μεταλλουργική εταιρεία με τη ρουμανική κατασκευαστική εταιρεία General Construct Company η οποία είναι επίσης εισηγμένη στο ρουμανικό χρηματιστήριο. Η ρουμανική εταιρεία έχει πρόσφατα ιδιωτικοποιηθεί με μία παρουσία η οποία αρχίζει από το 1921 και αποτελεί τη μεγαλύτερη επιχείρηση του κλάδου της στη Ρουμανία. Η συνεργασία τους εντοπίζεται καταρχήν στην εκμετάλλευση και ανάπτυξη βιομηχανικού πάρκου του Βουκουρεστίου με έκταση 128 στρέμματα.

Ο δεύτερος τομέας συνεργασίας ανάμεσα στις δύο εταιρείες είναι η εκμετάλλευση του δικτύου διανομής της ρουμανικής εταιρείας από την Χαλυβδοφύλλων για τη διανομή των προφίλ αλουμινίου σε όλες τις βαλκανικές χώρες. Ο τρίτος τομέας συνεργασίας θα είναι η συνεργασία τους για την κατασκευή ιδιωτικών έργων τόσο στη Ρουμανία, όσο και τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες και ακόμη και στη Γερμανία όπου η ρουμανική εταιρεία έχει ανεγείρει μεγάλα κτιριακά συγκροτήματα. Ακόμη θα υπάρξει συνεργασία και σε έργα παραγωγής ενέργειας, οδικά και θερμικά έργα.

Από όλες όμως τις επενδύσεις που έχουν στη Ρουμανία η πιο σημαντική θεωρείται η επένδυση που έχει κάνει ο ΟΤΕ στη Ρουμανία. Ο ΟΤΕ συγκεκριμένα επένδυσε 675 εκατ. δολάρια για να αποκτήσει το 35% της Romtelecom. Πρόκειται για μία επένδυση με μεγάλο παρασκήνιο με το οποίο δεν θα ασχοληθούμε, αλλά απλώς θα αναφέρουμε τα βασικά χαρακτηριστικά που διέπουν τη συγκεκριμένη επένδυση.

Έτσι στο σχέδιο business plan που έχει συνταχθεί με την ευθύνη του ΟΤΕ, προβλέπεται μέχρι το 2002 μείωση του προσωπικού της ρουμανικής εταιρείας στα 35.000 άτομα, είτε μέσα από απολύσεις, είτε με το σύστημα της εθελούσιας εξόδου με μπόνους, ενώ το 2007 θα πρέπει να περιοριστεί στις 27.000. Μέχρι το 2003 θα πραγματοποιηθούν στην εταιρεία επενδύσεις οι οποίες θα φθάσουν στο ποσό των 2,7 δισεκ δολαρίων με στόχο ώστε η ψηφιοποίηση του δικτύου να φθάσει στα 3000 περίπου χωριά της άγονης γραμμής και ακόμη να τεθεί σύστημα κινητής τηλεφωνίας.

Για τα κόμματα που βρίσκονται στη ρουμανική κυβέρνηση, η ιδιωτικοποίηση της Romtelecom αποτελεί σημαντικό στοιχείο συνοχής και το βασικότερο μία ισχυρή απόδειξη προς τους πιστωτές και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ότι προχωρούν οι αλλαγές όπως τους έχουν ορίσει οι διεθνείς οργανισμοί. Αυτό αποτελεί μία ισχυρή απόδειξη της άποψης μας για τους όρους παράδοσης του πλούτου της χώρας στα διεθνή πολυεθνικά συμφέροντα. Το ότι δεν εκδηλώθηκε νέα πολιτική ύφεση, είχε σαν αποτέλεσμα να εισρεύσουν στα ρουμανικά ταμεία μέσα στο 1998 πάνω από 1 δισεκ. δολάρια.

Ασφαλώς εδώ θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ένα σημαντικό οικονομικό ρίσκο από τον ΟΤΕ, για τον λόγο ότι είναι δύσκολες, ανεξάρτητα από τις προόδους που μπορεί να έχουν συμβεί στη ρουμανική οικονομία, λόγω των ιδιόμορφων στιγμών που επικρατούν στην οικονομία της Ρουμανίας. Συγκεκριμένα:

Κατά το 1997 το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 6,6%, ο πληθωρισμός έφθασε στο 151,4%, το δολάριο ανατιμήθηκε κατά 150% σε σχέση με την ισοτιμία του λεί, η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε κατά 5,9%, ενώ παράλληλα οι συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού δεν είναι καλές λόγω της μείωσης της μείωσης της αγοραστικής δύναμης κατά 27,7% και γίνεται σαφές από το γεγονός ότι οι λιανικές πωλήσεις στον κλάδο των τροφίμων μειώθηκαν κατά 32%.

Στο τέλος του 1999 λόγω της αναβάθμισης του ενδιαφέροντος για τη ρουμανική αγορά και της δυναμικής που παρουσιάζουν οι ελληνικές επιχειρήσεις, οι συνολικές ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία φθάνουν τα 974 εκατ. δολάρια. Η σημαντικότερη από αυτές, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, είναι του ΟΤΕ με 675 εκατ. δολάρια. Ενώ σημαντικές είναι του Ομίλου Ελληνικής Εταιρείας με 100 εκατ. δολάρια, της ΔΕΛΤΑ με 25,25 εκατ. δολάρια και του Ομίλου Μυτιληναίου με 21,6 εκατ. δολάρια.

7. Ο.Δ. ΤΗΣ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ.

7.1. ΓΕΝΙΚΑ

Η Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας έχει:

Πληθυσμό: 22,5 εκατ.

ΑΕΠ: 113,2 δισεκ. δολάρια

Πληθωρισμό: 56,9%

Ανεργία: 6,1%

Κατά κεφαλήν εισόδημα: 5200 δολάρια

Εξωτερικό εμπόριο: 101,5 δισεκ. δολάρια

ΠΗΓΗ: CIA WORLD FACTBOOK 1997.

Ο Ευάγγελος Καραφωτάκης αναφέρει ότι: "Το 1990, η Γιουγκοσλαβία γνωρίζει μια μικρή περίοδο οικονομικής σταθερότητας, ειδικά στα νομισματικά, η οποία διακόπτεται με τη διάλυση της χώρας το 1991. Η νεοδημιουργηθείσα Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (ΟΔΓ) αντιμετωπίζει άμεσα τα εξής προβλήματα στην αγορά της:

α. Την κληροδοτηθείσα οικονομική δομή και τα συνεπακόλουθα προβλήματα της.

β. Τον πόλεμο στα σύνορα της.

γ. Την κατακόρυφη πτώση της παραγωγής της ως αποτέλεσμα της διάλυσης της ενιαίας βιομηχανικής ανάπτυξης.

Τα προβλήματα αυτά οδηγούν σε αυξανόμενες πληθωριστικές πιέσεις, οι οποίες με την εφαρμογή των κυρώσεων κατά της χώρας (απαγόρευση εξωτερικού εμπορίου, "πάγωμα" καταθέσεων στις τράπεζες του εξωτερικού, απαγόρευση μεταφορών) μετατρέπονται σε κρίση υπερπληθωρισμού. Ο υπερπληθωρισμός έχει ως συνέπεια την πτώση της ζήτησης και την απίσχναση της εγχώριας αγοράς. Το 1993 εκδηλώνεται και η υποβόσκουσα νομισματική κρίση, η οποία συντελεί στην εξάχνωση των ήδη περιορισμένων αποταμιεύσεων των πολιτών και στην αρχή της έλλειψης κεφαλαίων κίνησης στην αγορά".⁴⁷

Πιο κάτω αναφέρει: "Το 1994 εφαρμόζεται το πρόγραμμα 1 ή το πρόγραμμα της οικονομικής σταθεροποίησης γνωστό και ως πρόγραμμα Αβράμοβιτς (από το όνομα του τότε διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας Δρ. Ντραγκοσλάβ Αβράμοβιτς), το οποίο δίνει τέλος στον 25μηνο υπερπληθωρισμό.....

Οι στόχοι του προγράμματος 1 σχεδιάστηκαν να δώσουν λύσεις στα εξής προβλήματα:

Σταθεροποίηση τιμών και συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Εξάλειψη των υψηλών επιτοκίων.

Εδραίωση του ρόλου της Κεντρικής Τράπεζας.

Αναδιοργάνωση των δημοσιονομικών.

Αναζωογόνηση της παραγωγής.

Ανάκαμψη του επιπέδου διαβίωσης.

Όμως βάσει προγράμματος και δεδομένης της απουσίας εξωτερικής χρηματοδότησης της οικονομίας, θα έπρεπε να μειωθούν οι κρατικές δαπάνες στο 40-44% του κοινωνικού προϊόντος της χώρας, ενώ οι αναγκαστικές δαπάνες να χρηματοδοτηθούν μέχρι την πρόοδο της ανάκαμψης από τα συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας. Όμως, η κυβέρνηση, κάτω από την πίεση των πραγμάτων, αντί να περιορίσει τις δαπάνες ιδιαίτερα στις κρατικές ή τις λεγόμενες κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις και θεωρώντας ότι πρέπει να μειώσει το κοινωνικό κόστος, αυξάνει τις δαπάνες. Έτσι, το

⁴⁷ Από το "ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΣΤΟ ΠΡΩΙΜΟ ΣΤΑΔΙΟ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ 1990-1996". ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 88.

παραγωγικό κόστος αυξάνει εφόσον συνεχίζεται διογκούμενη η αντιπαραγωγική κατεύθυνση της βιομηχανίας. Ειδικά στη Σερβία υπολογίζεται ότι πάνω από το 60% των μονάδων λειτουργούν με πολύ υψηλό κόστος έναντι της χονδρικής τιμής πώλησης, με συνέπεια την ανάγκη υποστήριξης τους σε κυκλοφοριακό κεφάλαιο

Το 1995 αίρονται τυπικά οι κυρώσεις στο εμπόριο και τις μεταφορές, όμως συνεχίζονται στους τραπεζικούς λογαριασμούς του εξωτερικού. Σε κάθε περίπτωση, τόσο η παραγωγή όσο και η αγορά συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν τα ακόλουθα σοβαρά προβλήματα.

α. Απώλεια εξωτερικών αγορών.

β. Υψηλές δημοσιονομικές δαπάνες.

γ. Απαξίωση της τεχνολογίας.

δ. Έλλειψη ρευστότητας σε επιχειρήσεις και τράπεζες, με συνέπεια την έλλειψη κεφαλαίων κίνησης.

ε. Έλλειψη πρώτων υλών.

στ. Έλλειψη συναλλάγματος".⁴⁸

Η ουσιαστική διάλυση της Γιουγκοσλαβίας το 1991 προκάλεσε την αποσύνθεση, μεταξύ των άλλων, των δικτύων τραπεζών τα οποία έχασαν υποκαταστήματα και πελάτες. Μετά από αυτό αρκετοί ανώτεροι τραπεζικοί υπάλληλοι, ίδρυσαν πολυάριθμες ιδιωτικές τράπεζες, υποστηριζόμενοι και από τις μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες επιθυμούσαν να αποκτήσουν τα δικά τους χρηματοπιστωτικά τους ιδρύματα. Απόρροια αυτού του γεγονότος ήταν να ιδρυθούν 114 νέες τράπεζες το 1996, αριθμός υπερβολικά μεγάλος για το μέγεθος της αγοράς της χώρας και τον πληθυσμό της. Αυτό όμως δεν ήταν και το σημαντικότερο πρόβλημα. Την ίδια περίοδο έχουμε τον οικονομικό-εμπορικό αποκλεισμό της Γιουγκοσλαβίας, με αποτέλεσμα να έχουν εκμηδενισθεί όλες οι συναλλαγές της με το εξωτερικό. Η συνεχής διολίσθηση του δηναρίου και ο υπερπληθωρισμός είχαν κλονίσει την εμπιστοσύνη του Γιουγκοσλαβικού λαού για το εθνικό νόμισμα και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δραστική ελάττωση των ποσών που επρόκειτο να αποταμιευθούν και γι' αυτό το λόγο χρηματική στενότητα των τραπεζών. Ταυτόχρονα υπήρχε και ένα εξαιρετικά υψηλό επιτόκιο δανεισμού, με αποτέλεσμα να απωθεί την πλειοψηφία των επιχειρήσεων από τη χρησιμοποίηση των τραπεζικών δανείων για την

αντιμετώπιση των προβλημάτων ρευστότητας. Αυτό ανάγκασε την κυβέρνηση να παρέμβει και δια μέσου της Κεντρικής Τράπεζας να χρηματοδοτεί άμεσα τις εταιρείες. Ο κρατικός δανεισμός με το χαμηλότερο δυνατό επιτόκιο, υποχρέωσε τις ιδιωτικές τράπεζες για να μπορέσουν να παραμείνουν ανταγωνιστικές να κάνουν το ίδιο και να δανείζουν και εκείνες με χαμηλό επιτόκιο. Πρέπει να σημειωθεί ότι πριν ξεπεραστεί η οικονομική κρίση, η Κεντρική Τράπεζα ανακάλεσε τις άδειες 5 τραπεζών.

Από το 1994 όμως έχουμε μία πορεία προς την οικονομική ανάκαμψη της χώρας. Η σταθεροποίηση οδήγησε στη συνεργασία ανάμεσα στον ιδιωτικό και τραπεζικό τομέα, μία συνεργασία "που επί το πλείστον περιοριζόταν στην ανακύκλωση χρημάτων ανάμεσα στις μεγάλες εταιρείες και τράπεζες".⁴⁹ Σύμφωνα πάντα με το ίδιο τεύχος, τα καταναλωτικά δάνεια αλλά και οι καταθέσεις των ιδιωτών αντιπροσώπευαν ένα μικρό ποσοστό του κύκλου εργασιών των ιδιωτικών τραπεζών ενώ οι κρατικές ήταν πολύ απασχολημένες με τη χρηματοδότηση των μεγάλων επιχειρήσεων. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι αρκετά μικρά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα λειτουργούσαν χωρίς να πληρούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις με τις οποίες και θα διασφάλιζαν τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι το 1994, 34 τράπεζες παρουσίασαν έλλειμμα το οποίο δεν καλυπτόταν από τα κέρδη των 69 υπολοίπων τραπεζών και η κρίση αποτράπηκε την τελευταία στιγμή. Αυτό αποδεικνύει ότι υπάρχει άμεση ανάγκη για αλλαγές.

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, "το ΑΕΠ σημείωσε μία αύξηση κατά 6,6% το 1994, 6,0% το 1995 και 5% το 1996. Ήταν μικρότερη η αύξηση της γεωργικής παραγωγής (5,9% και 6,0%) και της βιομηχανικής παραγωγής (1,2% και 3,8%) αλλά μεγαλύτερη η αύξηση των μεταφορών (25,0% το 1995). Η οικοδομική-κατασκευαστική δραστηριότητα περιορίστηκε κατά 2,0% το 1995".⁵⁰

Πιο κάτω αναφέρει: "Το εμπορικό ισοζύγιο είναι ελλειμματικό. Το έλλειμμα κυμαινόταν μεταξύ 0,1–1,4 δισεκ. δολάρια στην περίοδο 1991-1995 και έφτασε το 1,5 δισεκ. δολάρια το 1996. Το εξωτερικό χρέος ανήλθε σε 6,5 δισεκ. δολάρια το 1995.

⁴⁸ Ο.Π. Σελίδα 90.

⁴⁹ Από το " ΒΑΛΚΑΝΙΑ. ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΤΕΥΧΟΣ ΝΟ 11 – ΙΟΥΝΙΟΣ 1998". Σελίδα 45.

⁵⁰ Από το "Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις Παπαζήση 1997. Σελίδα 207.

Ο πληθωρισμός αυξήθηκε κατά 78,4% το 1995 και κατά 100% το 1996. Το ίδιο και οι τιμές λιανικού εμπορίου αυξήθηκαν κατά 74,1% το 1995. Οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν προβλήματα χρηματοδότησης.

Το 1994 η Εθνική (Κεντρική) Τράπεζα της Γιουγκοσλαβίας άρχισε να εφαρμόζει ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης που έφερε τα πρώτα αποτελέσματα στις αρχές του 1995. Τα κυριότερα στοιχεία του προγράμματος είναι η επιβολή περιορισμών στον τραπεζικό τομέα και η έκδοση νέου νομίσματος (νέου δηναρίου). Η νομισματική σταθεροποίηση οδήγησε στην αύξηση της εγχώριας παραγωγής, της γεωργίας, του εμπορίου, του τουρισμού και του ΑΕΠ. Οι ονομαστικοί μισθοί αυξήθηκαν κατά 16% πάνω από τον πληθωρισμό. Αυτό οδήγησε στην αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης αλλά ταυτόχρονα και στην αύξηση του κόστους παραγωγής".⁵¹

Από το 1995 πραγματοποιούνται μία σειρά από νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο της σημαντικής προσπάθειας που γίνεται ώστε να μετατραπεί η οικονομία σε ανοιχτή από κλειστή που ήταν μέχρι τότε. Έτσι αυξήθηκε το ποσό του ελάχιστου κεφαλαίου που απαιτούνταν για τη λειτουργία μίας τράπεζας, όπως και το ποσό των αποθεματικών που θα πρέπει να υπάρχουν σε ξένο συνάλλαγμα. Έχουμε επίσης περιορισμούς στο μέγεθος του μεριδίου των μετοχών που ιδιωτικοποιούνται και που ασφαλώς θα μπορούσαν να αποκτήσουν οι τράπεζες. Προωθείται ως αναγκαιότητα και ο εκσυγχρονισμός του τραπεζικού τομέα δια μέσου της προσέλκυσης των ξένων τραπεζών στη χώρα. Για να επιτευχθεί αυτό όμως, γίνεται προσπάθεια από τους αρμόδιους κρατικούς οργανισμούς να τονιστούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που μπορεί να έχει η λειτουργία μίας τράπεζας στην Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα είναι η μεγάλη αγορά για τα βαλκανικά δεδομένα, ακόμη οι αναπτυγμένες υποδομές οι οποίες βρίσκονται σε ικανοποιητικό βαθμό, επίσης οι δυνατότητες ανάπτυξης της ευρύτερης οικονομίας, έχοντας ως δεδομένο τον φυσικό πλούτο και την γεωγραφική θέση της χώρας.

Το 1998, λόγω των στρατιωτικών επιχειρήσεων του γιουγκοσλαβικού Στρατού εναντίον των ανταρτών του ΚΛΑ στο Κοσσυφοπέδιο, η Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας οδήγησε τις χώρες της Δύσης να προχωρήσουν σε κυρώσεις εις βάρος της. Οι μακροοικονομικοί της στόχοι βρίσκονται σε αδιέξοδο και αυτό φαίνεται από τα εξής στοιχεία: Τα συναλλαγματικά αποθέματα ήταν μόλις 200 εκατ. δολάρια και

αυτό σήμαινε ότι το δηνάριο θα έπρεπε να υποχωρήσει και η αναλογία σε σχέση με το μάρκο να είναι 9:1, δηλαδή σε ποσοστό 50%. Το εξωτερικό χρέος παρέμενε σε υψηλά επίπεδα και πιο συγκεκριμένα στο 120% του γιουγκοσλαβικού ΑΕΠ. Ο πληθωρισμός έφθασε στο 30%, ενώ παράλληλα το κόστος των επιχειρήσεων στο Κοσσυφοπέδιο αντιστοιχούσε σε ένα εκατ. μάρκα την ημέρα. Προβλήματα παρουσίαζε η γιουγκοσλαβική οικονομία στις εξαγωγές, οι οποίες λόγω των κυρώσεων μειώθηκαν αντί να αυξηθούν, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο το ΑΕΠ. Αντίστοιχα υπήρξε ένα πάγωμα των ξένων επενδύσεων στη χώρα και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να στερηθεί η ΟΔΓ 1,5 δισεκ. δολάρια το διάστημα από τον Σεπτέμβριο του 1997 έως τον Σεπτέμβριο του 1998. Η πλειοψηφία των τραπεζών, για τις οποίες ήδη αναφερθήκαμε, βρίσκονται σε άσχημη οικονομική κατάσταση, έχοντας ως βάση τα δυτικά δεδομένα και για την επιβίωση τους απαιτούνταν τουλάχιστον 3 δισεκ δολάρια, ένα ποσό το οποίο ήταν πολύ δύσκολο να βρεθεί.

Η γιουγκοσλαβική αγορά αντιμετωπίζει πλέον σε σταθερή βάση τον ανεπίσημο πληθωρισμό της μαύρης αγοράς, ενώ οι συναλλαγές πραγματοποιούνται μόνο με γερμανικά μάρκα. Από τη άλλη, η έλλειψη των κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων του κρατικού αλλά και του ιδιωτικού τομέα δημιουργεί αξεπέραστες δυσκολίες για την εξυγίανση της αγοράς. Μία έρευνα του Οικονομικού Ινστιτούτου της Σερβίας σε δείγμα 300 εταιρειών έδειξε, ότι το 37,6% έκρινε την οικονομική τους κατάσταση κακή και 21,9% καλή. Ακόμη το 17,3% ανέμεναν επιδείνωση της κατάστασης, ενώ το 16,8% περίμενε βελτίωση της. Επιπροσθέτως, χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία δεν ανέμενε τίποτα.

Το βασικό πρόβλημα στην αγορά ήταν η έλλειψη κυκλοφοριακού κεφαλαίου εφόσον η κεντρική επειδή φοβόταν τον πληθωρισμό δεν προχωρούσε στην αποκοπή χαρτονομίσματος. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα στο να οδηγηθεί στα όρια του ο νομισματικός δείκτης M1. Έτσι μόνο η αποκοπή χαρτονομίσματος ενός συγκεκριμένου αριθμού δεν θα προκαλούσε υπερπληθωριστικές πιέσεις. Παρά τις προσπάθειες της κεντρικής τράπεζας να μειώσει τις πληθωριστικές πιέσεις και συγκεκριμένα εκείνες οι οποίες προέρχονται από τη μαύρη αγορά, ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή με τις συγκεκριμένες οικονομικές συνθήκες θα έκλεινε το 1998 στο 50% με το 70%. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η

⁵¹ Ο.Π. Σελίδα 208.

πρόβλεψη της κυβέρνησης στις αρχές του έτους κυμαινόταν στο 27%. Πρόθεση της κυβέρνησης ήταν να υλοποιήσει τον προϋπολογισμό της ύψους 1,6 δισεκ. δολάρια χωρίς την επιπρόσθετη κοπή χαρτονομίσματος. Η καταναλωτική ικανότητα των νοικοκυριών το 1998 είναι ακόμη πολύ χαμηλή σε ποιότητα αλλά και σε ποσότητα και εξαρτάται από την κατάσταση της οικονομίας η οποία βρισκόταν σε αδιέξοδο λόγω του αποκλεισμού της από τους διεθνείς χρηματοοικονομικούς οργανισμούς, παρόλο που η βελτίωση ήταν διαρκής μετά τη δραματική πτώση της περιόδου 1991-1993. Στην περίοδο του 1991-1993 η ατομική κατανάλωση στην οικονομία της χώρας αντιστοιχούσε στο 60% του ΑΕΠ, ενώ το 1997 αυξήθηκε στο 71,7%. Την ίδια περίοδο το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 60% σε σχέση με το 1990, ενώ είχαμε την αύξηση της ανεργίας και παράλληλα μειώθηκαν οι θέσεις εργασίας. Την ίδια περίοδο η κατανάλωση μειώθηκε και αντιστοιχούσε στο 52% του 1990. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση του όγκου του λιανικού εμπορίου κατά 65% σε σχέση με το 1990 εφόσον στηριζόταν στην κατανάλωση των νοικοκυριών. Το 1997 άρχισε να βελτιώνεται η καταναλωτική ικανότητα παρόλο που αυτή υπολειπόταν κατά 24% από την αντίστοιχη του 1990. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η μείωση της καταναλωτικής ικανότητας οφειλόταν εν μέρει και από τη συντήρηση των προσφύγων από τη Βοσνία και τη Κροατία. Υπολογίζεται ότι ένας πρόσφυγας αντιστοιχούσε σε 15 Γιουγκοσλάβους πολίτες. Η επιδείνωση της καταναλωτικής ικανότητας των νοικοκυριών της Γιουγκοσλαβίας φαίνεται από το γεγονός ότι η φυσική κατανάλωση αυξήθηκε από 5,8% των συνολικών οικονομικών εισροών το 1990 σε 14,5% το 1994 και 13,2% το 1996 έχοντας όπως εμφανίζεται και από τα στοιχεία αυξητική. Η μείωση της καταναλωτικής ικανότητας των νοικοκυριών οδήγησε του Γιουγκοσλάβους στην ανάγκη να απασχοληθούν με τις υπηρεσίες και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι μισθοί να αποτελούν το 1997 το 31% των συνολικών οικογενειακών εισροών από το 55% που ήταν το 1990, ενώ οι εισροές από την ελεύθερη ενασχόληση να ανέλθουν από 10% οι οποίες ήταν το 1990 σε 33% το 1997. Όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα τη δραματική πτώση των μισθών και επιπροσθέτως μία δυσκολία για την πρόβλεψη πληρωμής η οποία μπορούσε να καθυστερήσει μέχρι και επτά μήνες. Το 1990 ο μέσος μηνιαίος μισθός αντιστοιχούσε σε 237 δολάρια, ενώ το 1997 σε 132 δολάρια, ή στο 55,7% του 1990.

7.2. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ο Ευάγγελος Καραφωτάκης στη μελέτη του, προσπαθεί να δώσει μία εικόνα για την πορεία της ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας και πιο συγκεκριμένα γράφει: “Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, ως τμήμα της πρώτης ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, είναι η πλέον αναπτυσσόμενη οικονομία και κοινωνία ανάμεσα στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες σε μετάβαση, κατά το 1990. Η σημερινή δύσκολη οικονομική και πολιτική κατάσταση της χώρας οφείλεται, κυρίως, στην επίδραση τριών παραγόντων, οι οποίοι αναφέρονται στην εξωγενή παρέμβαση και επέμβαση, ειδικά στον πόλεμο της Βοσνίας και στην προσπάθεια δημιουργίας “εθνικών” κρατών, στην εκτεταμένη και εδραιωμένη παραοικονομία και στη δραστηριότητα της νέας επιχειρηματικής τάξης για την εξέλιξη της στις νέες συνθήκες.

Αυτοί οι τρεις παράγοντες εμπόδισαν την ομαλή μετεξέλιξη της οικονομίας της χώρας και εξακολουθούν ακόμα να δημιουργούν προβλήματα στην ανάπτυξη της αγοράς. Οποιαδήποτε προσπάθεια και αν έγινε για την υπέρβαση και λύση των προβλημάτων της οικονομίας, όπως τα προγράμματα 1 και 2 του Ντ. Αβράμοβιτς, δεν κατάφερε να υλοποιηθεί λόγω των πολλών και διαπλεκόμενων συμφερόντων”.⁵²

Για το πρόγραμμα έχουμε ήδη αναφερθεί. Όσον αφορά το πρόγραμμα 2, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο “...στόχευε βασικά στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας της γιουγκοσλαβικής οικονομίας συγκριτικά προς τα διεθνή δεδομένα, η οποία, με τη σειρά της, θα λειτουργούσε ευεργετικά στην άνοδο των εισοδημάτων, στη μείωση της ανεργίας και στην άνοδο της ζήτησης της εγχώριας αγοράς. Ταυτόχρονα αναμενόταν η πτώση των πληθωριστικών πιέσεων, οι οποίες από το καλοκαίρι του 1995 επέστρεψαν ισχυρότερες.

Στο πρόγραμμα 2 προβλεπόταν και μέτρα για την ιδιωτικοποίηση εφόσον είναι το κεντρικό πολιτικό θέμα προς επίλυση στα πλαίσια της εφαρμογής της νέας αναπτυξιακής πολιτικής. Η λογική του προγράμματος βασιζόταν στην κοινωνική συγκατάθεση στην ιδιωτικοποίηση μέσα από τη συμφωνία όλων των πολιτικών κομμάτων, στη βάση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αποδοτικότητας. Σύμφωνα με τον Ντ. Αβράμοβιτς, η ιδιωτικοποίηση πρέπει να είναι

⁵² Από το “Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996”. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 94.

αποτελεσματική για να εξαλείψει τη διευθυντική διαχείριση καθώς και τη διοικητική νοοτροπία στην παραγωγή”.⁵³

Όλα αυτά είναι σημαντικά για να κατανοήσουμε τις δυνατότητες της Γιουγκοσλαβικής οικονομίας. Έτσι πιο κάτω αναφέρει: “Επίσης στο Πρόγραμμα 2 εμπεριέχονταν θέσεις για την αυστηρότερη δημοσιονομική πολιτική, ειδικά στο θέμα της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τις τράπεζες και το κράτος. Μάλιστα, προτεινόταν η ανάληψη της ευθύνης του ελέγχου της αγοράς αυτής από την Κεντρική Τράπεζα.

Συνολικά σύμφωνα με τον Ντ. Αβράμοβιτς, το Πρόγραμμα 2 βασίζεται στις εξής τέσσερις αρχές:

- Απελευθέρωση του εμπορίου
- Εκδημοκρατισμός της διαχείρισης
- Φιλελευθερισμός της διοίκησης
- Δημοσιονομική πειθαρχία

Με λίγα λόγια, το Πρόγραμμα 2 ήταν σύμφωνο με τη λογική που έθεσε το ΔΝΤ για την πορεία της μετάβασης των περισσότερων οικονομιών των πρώην σοσιαλιστικών κρατών. Όμως, ταυτόχρονα, έθιγε τα συμφέροντα της νέας επιχειρηματικής τάξης όπως παράλληλα και της εξουσίας, διότι με την αυστηρότερη δημοσιονομική και χρηματοδοτική πολιτική αύξανε το κοινωνικό κόστος.

Ο αντίλογος στο Πρόγραμμα 2 εκφράστηκε από δύο πόλους. Ο ένας σχηματίστηκε από οικονομολόγους αναγνωρισμένου κύρους, οι οποίοι επιφυλάσσονταν για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος, λαμβάνοντας υπόψη τον πραγματισμό που διέπει το ξένο επιχειρείν και τη διεθνή αγορά, ενώ ο δεύτερος πόλος σχηματίστηκε από τους διευθυντές των μεγάλων μονάδων, εκ των οποίων αρκετοί βρίσκονταν στην κυβέρνηση, που έβλεπαν την ιδιωτικοποίηση μέσα από το δικό τους πρίσμα συμφερόντων”.⁵⁴

Το πρόγραμμα νομισματικής ανασυγκρότησης και οικονομικής ανάκαμψης που θέσπισε το 1994 η κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας είχε ως στόχο αφενός μεν την σταθεροποίηση των τιμών, αφετέρου την αποκατάσταση του εθνικού νομίσματος. Το αντιπληθωριστικό πρόγραμμα είχε ως στόχο την απελευθέρωση των τιμών και των μισθών και

⁵³ Ο.Π. Σελίδα 94..

⁵⁴ Ο.Π. Σελίδα 95.

ακόμη την εισαγωγή ενός νέου δηναρίου. Ήταν ένα πρόγραμμα που προσπαθούσε να δημιουργήσει θετικές προοπτικές για την ανάπτυξη της χώρας και πράγματι βοήθησε στη μείωση των αρνητικών τάσεων στην οικονομία κατά το ήμισυ περίπου και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι αυξήθηκε το ΑΕΠ την ίδια χρονιά κατά 6,6% εξαιτίας της βιομηχανικής παραγωγής η οποία αυξήθηκε κατά 1,2%, αλλά και την πραγματική αύξηση στα εισοδήματα του πληθυσμού της χώρας.

Όμως στο τέλος του 1994 και τους πρώτους μήνες του 1995, εμφανίστηκαν ξανά οι πληθωριστικές πιέσεις, έτσι η συναλλαγματική ισοτιμία διπλασιάστηκε, από την άλλη τα ημερομίσθια αυξήθηκαν, αλλά αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μειωθεί το επίπεδο παραγωγής.

Το 1994 έγιναν νομοθετικές ρυθμίσεις στην ΟΔΓ και ο σημαντικότερος νόμος ήταν ο νόμος για τις ξένες επενδύσεις, ο οποίος πρόσφερε σημαντικές ευκαιρίες στους ξένους επενδυτές για να αντιμετωπίσουν με επιτυχία το νέο οικονομικό περιβάλλον και ακόμη την εξασφάλιση σημαντικών εγγυήσεων. Ο νόμος παρείχε πολλά κίνητρα στους επενδυτές, όπως χαρακτηριστικό παράδειγμα η ελεύθερη εισαγωγή εξοπλισμού, βασικών αγαθών και υλών για την κατασκευή οικοδομημάτων. Η εισαγωγή νέου εξοπλισμού, ο οποίος αποτελούσε ξένη επένδυση, απαλλασσόταν από την καταβολή τελωνειακών και εισαγωγικών δασμών. Προέβλεπε επίσης και ειδικές φορολογικές ελαφρύνσεις. Το σημαντικότερο είναι ότι προέβλεπε εγγυήσεις για τον ξένο επιχειρηματία τόσο όσον την επιστροφή της αρχικής επένδυσης και την ελεύθερη χρήση αυτής και ακόμη ελεύθερη μεταφορά του πραγματοποιήσιμου κέρδους. Ένας νόμος όμως, ο οποίος από την ίδια την εξέλιξη των γεγονότων δεν είχε την κατάλληλη αξιοποίηση.

Το Δεκέμβριο 1995 έγιναν και οι επίσημες προβλέψεις για το 1996, οι οποίες ήταν πολύ αισιόδοξες. Αυτές έγιναν μετά την αναστολή των κυρώσεων από το Συμβούλιο Ασφαλείας και η κυβέρνηση της Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας προέβλεπε μία οικονομική ανάπτυξη της τάξης του 20%, επίσης διπλασιασμό των εξαγωγών, μεγάλες αυξήσεις στη βιομηχανική παραγωγή και επιπρόσθετα μία στασιμότητα ξένους στους μισθούς, προκειμένου να ικανοποιήσει τους επενδυτές. Όμως, τα οικονομικά αποτελέσματα δεν υπήρξαν τα αναμενόμενα. Έτσι το 1997 το κυριότερο πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει η έλλειψη μίας οικονομικής στρατηγικής, ώστε να ξεπεραστεί η κρίση η οποία διαρκεί στη χώρα

αυτή από τις αρχές της δεκαετίας του '80 και αποκορυφώθηκε στη δεκαετία του '90.

Με βάση τα επίσημα στοιχεία, ο στόχος της κυβέρνησης ο οποίος ήταν ο περιορισμός του ελλείμματος για το 1996 στα 665 εκατ. δολάρια δεν απέδωσε, αφού στο τέλος του ίδιου έτους αυτό διπλασιάστηκε. Ο στόχος της κυβέρνησης ο οποίος ήταν η αποκατάσταση των διεθνών εξωτερικών εμπορικών και οικονομικών σχέσεων δεν πραγματοποιήθηκε, παρόλο που είχαμε την προσωρινή άρση το Νοέμβριο του 1995 και κατόπιν την οριστική άρση τον Οκτώβριο του 1996 των οικονομικών κυρώσεων του Ο.Η.Ε. Το δηνάριο είχε υπερτιμηθεί, είχαμε αύξηση του δημοσίου ελλείμματος και κυρίως στο δεύτερο εξάμηνο του 1996, επίσης υπήρξε έλλειψη ρευστότητας στις επιχειρήσεις, η οποία σε συνδυασμό με την αδυναμία στο να εξευρεθούν πηγές χρηματοδότησης περιόρισε δραματικά την δυνατότητα παραγωγής αλλά και τις προσπάθειες ανάκτησης μεριδίων σε ξένες αγορές.

Όλοι αυτοί οι οικονομικοί παράγοντες παράλληλα με την απουσία διαρθρωτικών μεταβολών στις οικονομικές δομές της χώρας, καθώς και την υποαπασχόληση η οποία απασχολούσε αρκετό προσωπικό, ήταν φυσικό να πλήξουν αποφασιστικά την ανταγωνιστικότητα της εγχώριας οικονομίας. Οι εξαγωγές είχαν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της χαμηλής ποιότητας των προϊόντων, επίσης την περιορισμένη ποικιλία και την έλλειψη της ανταγωνιστικότητας των τιμών και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μη διαθέτει πολλά προϊόντα και αυτά τα οποία διέθετε να μην είναι διεθνώς ανταγωνιστικά. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου το 1997 έφθασε στα 2,431 εκατ. δολάρια ΗΠΑ και το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών να ανέλθει στα 1.426 εκατ. δολάρια. Πιο κάτω οι πίνακες απεικονίζουν τις εξαγωγές και τις εισαγωγές της χώρας, καθώς και το εμπορικό ισοζύγιο:

ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΗΝΑΡΙΑ

	ΕΞΑΓΩΓΕΣ		ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	
	1996	1997	1996	1997
ΣΥΝ. ΕΥΡΩΠΗΣ	8.289	12.510	16.451	22.019
ΑΥΣΤΡΙΑ	133	217	613	896
ΒΕΛΓΙΟ- ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	100	80	255	352
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	313	218	1.089	702

ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ	137	414	488	528
ΕΛΛΑΔΑ	471	661	732	1.033
ΔΑΝΙΑ	13	26	69	150
ΙΤΑΛΙΑ	899	1.562	2.158	2.767
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	148	343	638	723
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	728	1.251	2.606	3.683
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	43	25	28	139
ΠΟΛΩΝΙΑ	31	115	289	349
ΠΓΔΜ	1.052	1.267	1.056	1.658
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	311	268	608	578
ΡΩΣΙΑ	775	1.011	1.118	2.499
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	10	8	59	42
ΓΑΛΛΙΑ	275	298	671	778
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	106	187	378	531
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΣΕΧΙΑΣ	72	110	396	457
ΕΛΒΕΤΙΑ	416	956	551	503
ΣΟΥΗΔΙΑ	18	21	431	340
ΙΣΠΑΝΙΑ	5,6	59	88	126
ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	2.232	3.413	2.130	3.185

**ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΕΙΔΩΝ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ ΑΞΙΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΗΝΑΡΙΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ**

ΕΤΟΣ	ΕΞΑΓΩ-ΓΕΣ	ΕΙΣΑ-ΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩ-ΓΕΣ	ΕΙΣΑ-ΓΩΓΕΣ	ΕΞΑ-ΓΩΓΕΣ	ΕΙΣΑ-ΓΩΓΕΣ	Αξία σε εκατ. δηνάρια	Σε εκατ. Δολ.	Εξαγωγές ως ποσοστό εξαγωγών
1995	1.799	2.782	2.617	4.810	1.531	2.686	-2.193	-1,135	54,4
1996	2.934	7.995	9.156	20.935	1.842	4.102	-11.239	-2.260	44,9
1997	4.113	10.749	13.579	27.389	2.368	4.799	-13.810	-2.431	49,6

Σημείωση: Τα παραπάνω στοιχεία προέρχονται από τον Π. Κούτσικο, Πρόεδρο του Ελληνικού Επιχειρηματικού Συμβουλίου ΟΟΣΕΠ και τα οποία δημοσιεύτηκαν στη Ναυτεμπορική στις 23 Νοεμβρίου 1998.

Ο αριθμός των επιχειρήσεων που ήταν καταγεγραμμένες στη χώρα αυτή, το 1997 ξεπερνούσαν τις 20.000. Από αυτές, το 90% αφορούσαν ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες συμμετέχουν κατά 30% στη διαμόρφωση του ΑΕΠ. Το υπόλοιπο 10% αφορούσε επιχειρήσεις και οργανώσεις, οι οποίες ήταν δημόσιες ή συνεταιριστικές. Τα ιδιωτικά καταστήματα ανέρχονται την ίδια περίοδο σε 135.000 περίπου. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις και τα καταστήματα απασχολούν περίπου 650.000 εργαζόμενους και το οποίο αντιστοιχεί στο 28% του ενεργού για εργασία πληθυσμού.

Ο μεγαλύτερος αριθμός ιδιωτικών επιχειρήσεων καταγράφεται στον κλάδο του εμπορίου, ποσοστό 62%, στις οικονομικές και άλλες υπηρεσίες με ποσοστό 12%, τη βιομηχανία με ποσοστό 11%, τον τεχνικό κλάδο 3% και τις μεταφορές με ποσοστό 2,5%.

Η δομή του εμπορίου κυριαρχείται από το χονδρεμπόριο με ποσοστό 72%, ενώ η λιανική πώληση καταλαμβάνει το 25%. Το υπόλοιπο 3% απασχολείται με το εξωτερικό εμπόριο. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στα πλαίσια των ιδιωτικοποιήσεων στην Ομοσπονδία του Μαυροβουνίου, έως το τέλος του 1996, είχε ιδιωτικοποιηθεί το 66% των επιχειρήσεων, ενώ αντίστοιχα στη Σερβία για τον λόγο ότι δεν έγινε η απαραίτητη για τις ανάλογες ενέργειες αναπροσαρμογή του σχετικού νόμου, οι ιδιωτικοποιήσεις δεν κατάφεραν να προχωρήσουν.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Ομοσπονδιακός Νόμος για τις επιχειρήσεις προβλέπει ότι στην ΟΔΓ μπορούν να δραστηριοποιούνται είτε Νομικά Πρόσωπα, είτε Φυσικά πρόσωπα, με απώτερο σκοπό το κέρδος. Οι μορφές των επιχειρήσεων που προβλέπονται είναι οι ακόλουθες:

- ❖ Οι μετοχικές εταιρείες,
- ❖ Οι ομόρρυθμες και οι ετερόρρυθμες εταιρείες,
- ❖ Οι κρατικές επιχειρήσεις,
- ❖ Οι δημόσιες επιχειρήσεις,
- ❖ Οι συνεταιρισμοί,
- ❖ Οι συμβατικές επιχειρήσεις,
- ❖ Οι ατομικές επιχειρήσεις.

Οι παραπάνω μορφές των επιχειρήσεων αναφέρθηκαν για το λόγο ότι παίζει μεγάλο ρόλο το είδος της εταιρείας, ώστε να κατανοήσουμε τις προοπτικές αλλά και τους κινδύνους που κρύβονται από τις πιθανές επενδύσεις του ξένου κεφαλαίου στην ΟΔΓ.

Επομένως μία εταιρεία μπορεί να συσταθεί από φυσικά ή νομικά πρόσωπα και αλλοδαπούς, με ελάχιστο αρχικό κεφάλαιο σε δηνάρια, για Ανώνυμες Εταιρείες με ισόποσο των 10.000 δολαρίων ΗΠΑ και για ΕΠΕ το ισόποσο των 5.000 δολαρίων ΗΠΑ.

Ο Νόμος περί ξένων επενδύσεων, προβλέπει ότι οι ξένοι επιχειρηματίες οι οποίοι επενδύουν στην ΟΔΓ δεν μπορούν να κατέχουν ποσοστό που είναι μεγαλύτερο από 49% σε επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στους τομείς:

- Παραγωγής και εμπορίας όπλων,
- Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης,
- Τηλεπικοινωνίες.

Ακόμη θα πρέπει να προσθέσουμε, ότι υπάρχουν και ορισμένες γεωγραφικές ζώνες στις οποίες απαγορεύεται η οικονομική δραστηριότητα των ξένων. Όλες οι άλλες δραστηριότητες είναι εφικτές και είναι δυνατή η δημιουργία ή η συμμετοχή επιχειρηματικού σχήματος από αλλοδαπούς και αντιμετωπίζονται οι συγκεκριμένες περιπτώσεις με τους ίδιους όρους που αντιμετωπίζονται και οι ημεδαπές εταιρείες. Επιπλέον οι προϋποθέσεις για επενδύσεις είναι ευνοϊκές, γιατί δίδονται μία σειρά από κίνητρα στους ξένους επενδυτές, από τα οποία τα πιο σημαντικά είναι:

1. Αφορολόγητα επί των κερδών, στο οποίο αναλογεί στο ποσοστό (%) που συμμετέχει ο ξένος επενδυτής στα τρία πρώτα χρόνια της επένδυσης.
2. Ελεύθερη εισαγωγή μηχανολογικού και άλλου εξοπλισμού και υλικών κατασκευής παραγωγικής μονάδας.
3. Απαλλαγή από τελωνειακούς δεσμούς και άλλες επιβαρύνσεις κατά την εισαγωγή νέων μηχανημάτων.
4. Το ξένο συνάλλαγμα που εισάγεται, μπορεί να τοποθετηθεί σε λογαριασμό συναλλάγματος σε εξουσιοδοτημένη τράπεζα.
5. Επιτρέπεται η επανεξαγωγή κεφαλαίων και η εξαγωγή κερδών.

Γίνεται σαφέστατο ότι οι όροι ώστε να ανακάμψει η χώρα οικονομικά γίνεται με όρους εξάρτησης και πλήρους εκμετάλλευσης της πορείας της γιουγκοσλαβικής οικονομίας, η οποία είναι μία μεταβατική οικονομία.

Με τις κυρώσεις που όπως είδαμε επιβλήθηκαν το 1998, γίνεται πλέον σαφές ότι οι μεγάλες δυνάμεις του ΟΗΕ θέλουν την ΟΔΓ μία εξαρτημένη χώρα και δεν ανέχονται οποιαδήποτε παρέκλιση. Επιβάλλονται οικονομικές κυρώσεις στη Γιουγκοσλαβία τόσο από τον ΟΗΕ, όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής λόγω της κρίσης στο Κοσσυφοπέδιο και αυτό το γεγονός αποτελεί το μείζον πρόβλημα όλων των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ουδείς μπορεί να αποδεχτεί την πρακτική γενοκτονίας που επέβαλλε ο Μιλόσεβιτς στους Αλβανόφωνους κατοίκους του Κοσσυφοπεδίου, όμως τα σχέδια των μεγάλων δυνάμεων του ΟΗΕ και της Δύσης ήταν πολύ ευρύτερα και επεκτατικά, μία υπόθεση όμως, που δεν θα αναλύσουμε αυτή τη στιγμή. Στις αρχές του 1999 όμως, επειδή οι επιπτώσεις από τις κυρώσεις ήταν μεγάλες, οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, που λίγους μήνες πριν πρωτοστατούσαν σ' αυτές τις

κυρώσεις, υιοθετούν μία περισσότερο ισορροπημένη προσέγγιση και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για κάποια ανοίγματα.

Γι' αυτό το λόγο διαμορφώθηκε ένα κείμενο της Ένωσης, ως αποτέλεσμα της συνεργασίας Βρετανών, Γάλλων και Γερμανών, όπου σημειώνεται η ετοιμότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιδράσει κατάλληλα όχι μόνο στις αρνητικές αλλά και στις θετικές εξελίξεις στη συμπεριφορά του Βελιγραδίου. Η απόπειρα για μία ισορροπημένη προσέγγιση, αλλά και μία διαδικασία αναθεώρησης της συμπεριφοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην ΟΔΓ, θα εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη στάση των άμεσα εμπλεκόμενων.

Ο λόγος για τον οποίο βρισκόταν σε τέτοια κινητικότητα οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, βρισκόταν πίσω από την επιθυμία των επιχειρήσεων των χωρών που αναφερόμαστε, οι οποίες προσπαθούν να εισέλθουν στην αγορά της Γιουγκοσλαβίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η γαλλική επιχείρηση Lafarge, η οποία αγόρασε τη γιουγκοσλαβική τσιμεντοβιομηχανία Μπεοσίν, ενώ παράλληλα γίνονται διαπραγματεύσεις και με άλλες σημαντικές επιχειρήσεις. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι εταιρείες των μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών έχουν το σημαντικό πλεονέκτημα ότι μπορούν να προχωρούν σε ορισμένες κινήσεις οι οποίες είναι πολύ δυσκολότερες για εταιρείες οι οποίες προέρχονται από μικρές χώρες όπως η Ελλάδα. Εδώ παρατηρούμε: πρώτον, ότι οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες ακολουθούν τις επιλογές των επιχειρήσεων τους με κριτήρια που απορρέουν από το κέρδος και όχι από τη λογική απόδοσης δικαιοσύνης, και δεύτερον, ότι η ελληνική αστική τάξη για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των πολυεθνικών επιχειρήσεων, πρέπει να αξιοποιήσει στο έπακρον τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχει στη Βαλκανική περιφέρεια αλλά και στην παρευξείνια περιοχή, στην οποία βρίσκονται χώρες οι οποίες είναι αναδυόμενες οικονομίες, ώστε να βελτιώσει τη θέση της στο διεθνή καταμερισμό εργασίας.

Είναι σημαντικό εδώ να επισημάνουμε, ότι και οι εταιρείες των μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών δεν είναι ούτε και αυτές απαλλαγμένες από τις δυσκολίες που τους προκαλούν οι περιορισμοί που έχουν τεθεί από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Οι αμερικάνικες τράπεζες παρεμπόδισαν το προηγούμενο δωδεκάμηνο, από την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, την πραγματοποίηση συναλλαγών με τη Γιουγκοσλαβία ύψους 20 εκατ. δολαρίων.

Πάντως υπήρχαν προϋποθέσεις ώστε να προωθηθεί μία συμφωνία από όλες τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, ένα πρόγραμμα που θα οργανωνόταν σε τέσσερα στάδια και θα συμπεριλάμβανε:

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΔΙΟ: Την επανάληψη των πτήσεων της Γιουγκοσλαβικής εταιρεία JAT.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΔΙΟ: Η διεθνής κοινότητα θα ανακοίνωνε την αποδέσμευση ορισμένων περιουσιακών στοιχείων της Γιουγκοσλαβίας και της Σερβίας υπό τον όρο να χρησιμοποιηθούν για την αναθέρμανση της οικονομίας της χώρας και την ανάπτυξη της περιοχής του Κοσσυφοπεδίου.

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΔΙΟ: Την άρση της απαγόρευσης των επενδύσεων.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΔΙΟ: Την εξέταση των δυνατοτήτων για προσχώρηση της ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας στον ΟΑΣΕ και ταυτόχρονα μία νέα πρόσβαση της ΟΔΓ στα κονδύλια των διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών.

Το βασικό διάγραμμα ενός τέτοιου προγράμματος έχει ήδη εξετασθεί με θετικό πνεύμα στην Ομάδα Εργασίας Δυτικών Βαλκανίων της Ένωσης που προετοίμαζε σε διπλωματικό επίπεδο την πολιτική της Ευρώπης και τις αποφάσεις των υπουργών Εξωτερικών. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να κατανοήσουμε είναι ότι για να εφαρμοζόταν το πρόγραμμα θα χρειαζόταν πολύς χρόνος και πολύ προσπάθεια, η οποία δεν έγινε ποτέ γιατί μετά ακολούθησε η επέμβαση και ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στα πλαίσια των συζητήσεων που είχε η Ομάδα Εργασίας των χωρών της Ένωσης δεν έκρυβαν τις ανησυχίες τους για την ανεύθυνη στάση την οποία είχε υιοθετήσει ο Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσσυφοπεδίου, ο οποίος εξακολουθούσε την στρατιωτική δράση του, αλλά και την αδυναμία του Μιλόσεβιτς να αντιληφθεί τις εξελίξεις της περιοχής του και να επιδείξει την αναγκαία ευελιξία. Γίνεται φανερό ότι για να εφαρμοζόταν το πρόγραμμα των τεσσάρων σταδίων θα έπρεπε να λυνόταν το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου πράγμα που δεν έγινε ποτέ.

Οι κίνδυνοι επομένως για οποιαδήποτε επένδυση στη χώρα κάτω από αυτές τις συνθήκες ήταν μεγάλοι. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι τον Μάρτιο του 1999 η οικονομική πολιτική της Γιουγκοσλαβίας καθώς και η γκρίζα οικονομία, δηλαδή η παραοικονομία, βρίσκονταν σε αδιέξοδο λόγω της συνεχόμενης απαγόρευσης της χρηματοδότησης από τους διεθνείς φορείς, παρά τα μηνύματα αισιοδοξίας που προς το παρόν είχαν κάνει τη εμφάνιση τους. Το

αδιέξοδο μάλιστα ήταν φανερό και στο εξωτερικό και στο εσωτερικό εμπόριο, όπως και η αδυναμία της κυβέρνησης να εξασφαλίσει τους μισθούς και τις συντάξεις αλλά και την κάθετη μείωση της ζήτησης από το 1997 έως το 1999. Η οικονομία της Γιουγκοσλαβίας είχε ως βασικό κορμό της την παραοικονομία και είναι φυσιολογικό γιατί η μαύρη αγορά ήταν η μοναδική μορφή οικονομίας που μπορούσε ασκηθεί κάτω από τις συγκεκριμένες διεθνείς πιέσεις. Επομένως η εδραίωση της παραοικονομίας στηρίχτηκε από την εξουσία και στήριξε αυτήν, με αποτέλεσμα να υφίστανται αλληλεπίδραση ακόμη και οι θεσμοί της χώρας.

Ο Ευάγγελος Καραφωτάκης βλέπει ένα συνδυασμό του πολιτικού και του επιχειρηματικού κινδύνου, "στο βαθμό που διευθυντές μεγάλων επιχειρήσεων βρίσκονται σε κυβερνητικές θέσεις με προσωρινή απόσπαση από την προηγούμενη θέση τους, και σε μερικές περιπτώσεις με άμεση εμπλοκή και στις δύο θέσεις.

Το ιδιαίτερο αυτό χαρακτηριστικό που συναντάται μόνο στην ΟΔ Γιουγκοσλαβίας σε όλη του την έκταση, δημιουργεί γύρω από την ηγετική ομάδα της εξουσίας δεσμούς οριζόντιους αλλά και κάθετους εξαιτίας των απαραίτητων συναλλαγών".⁵⁵

Τα βασικότερα σημεία του επιχειρηματικού κινδύνου θεωρεί τα ακόλουθα:

"1. Ουσιαστική έλλειψη νομοθετικού πλαισίου για τις ξένες επενδύσεις και την ιδιωτικοποίηση.

2. Έντονη διαπλοκή πολιτικής και αγοράς.

3. Ύπαρξη δομημένης παραοικονομίας.

4. Χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα της αγοράς.

5. Έλλειψη αξιόπιστης κρατικής πληροφόρησης για την οικονομία".⁵⁶

Η οικονομική πολιτική για το 1999 και πριν ξεσπάσει ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο ήταν η ακόλουθη:

- Η συνεχής αύξηση της παραγωγής και των εξαγωγών.
- Η ανόρθωση του επιπέδου διαβίωσης.
- Η διατήρηση των τιμών και της συναλλαγματικής τιμής του δηνάρου.
- Η μείωση της παραοικονομίας με αποτέλεσμα να έχουμε μείωση των κρατικών δαπανών.

⁵⁵ Ο.π. σελίδα 272.

⁵⁶ Ο.π. σελίδα 273.

- Επίσης στόχος ήταν η επιτάχυνση της ιδιωτικοποίησης ώστε να αναπτυχθούν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Οι προϋποθέσεις τους οποίους έθετε η κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας για την επιτυχία των στόχων της πολιτικής της ήταν:

- Η συνεχής φιλελευθεροποίηση της αγοράς σε όλα τα επίπεδα της οικονομίας αλλά και του κράτους.
- Να ρυθμιστούν οι σχέσεις με το ΔΝΤ, τη Διεθνή Τράπεζα και τους άλλους φορείς οι οποίοι είχαν παγώσει τις καταθέσεις των γιουγκοσλαβικών τραπεζών στο εξωτερικό.

Έτσι για μία φορά ακόμη οι διεθνείς οργανισμοί προσπαθούσαν να ελέγξουν την οικονομία της ΟΔΓ με όρους που θα κάλυπτε τις ανάγκες του το διεθνές κεφάλαιο, αδιαφορώντας για τις συνέπειες που θα είχε η συμπεριφορά τους για τον Γιουγκοσλαβικό λαό. Ήταν φανερό ότι η κυβέρνηση της ΟΔΓ, στόχευε σε μία αυστηρότερη διαχείριση των συναλλαγματικών αποθεμάτων, στην απελευθέρωση των επιτοκίων, στη συλλογή των χρεών, στην προσέλκυση των ξένων τραπεζών στην τοπική αγορά, καθώς και στην εξυγίανση των τραπεζών με εσωτερική συνένωση και αύξηση του αναγκαίου αποθέματος ασφαλείας. Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η πορεία της γιουγκοσλαβικής οικονομίας περνούσε αντιφατικά στάδια και συγκέντρωνε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις για να θεωρείται μία οικονομία με προοπτικές για τις ξένες αλλά και τις τοπικές επενδύσεις αρκεί η κυβέρνηση να υλοποιούσε το πρόγραμμα της χωρίς εμπόδια και επί πλέον μία οικονομία με αρκετούς κινδύνους λόγω των μεταβαλλόμενων συνθηκών και των δραματικών εξελίξεων στα πλαίσια των διεθνών σχέσεων της.

Στα συγκεκριμένα πλαίσια της αυστηρής νομισματικής πολιτικής, η δημοσιονομική πολιτική είχε ως στόχο τη μείωση των κρατικών δαπανών στο 49,5% του ΑΕΠ, στην αύξηση της φορολογίας, τη μείωση των φοροαπαλλαγών για την πάταξη της παραοικονομίας και τέλος τη μείωση της χρηματοδότησης του κράτους. Ειδικά για το 1999 στόχος ήταν η περιορισμένη κρατική παρέμβαση στην αύξηση των αποθεμάτων για τη μείωση των κερδοσκοπικών πιέσεων, επίσης περιορισμένη επέμβαση στον έλεγχο των τιμών στα τρόφιμα, ακόμη στόχος ήταν η μείωση των ολιγοπωλιακών σχημάτων και τέλος ο έλεγχος των τιμών στα αγροτικά προϊόντα θα ασκούσαν από τις επιδοτήσεις. Οι μισθοί για το 1999 θα κυμαίνονταν κάτω από τη μέση παραγωγικότητα με σκοπό στην

εξοικονόμηση κονδυλίων για το κράτος βασισμένοι στις συλλογικές συμφωνίες στον ιδιωτικό αλλά και κρατικό τομέα, αυτό επίσης σήμαινε φτηνή εργατική δύναμη γεγονός αρκετά ευνοϊκό γιατί περιοριζόταν το κόστος παραγωγής για τις ξένες επενδύσεις στη Γιουγκοσλαβία.

Πάντως τα προαναφερθέντα μέτρα ουδέποτε εφαρμόστηκαν στην πράξη και η εφαρμογή τους είναι αδύνατη από το 1997 και μετά για το λόγο ότι έχουμε να κάνουμε με μία οικονομία όπου περιορισμός των κρατικών ελλειμμάτων σημαίνει ιδιωτικοποίηση των περισσότερων κρατικών μονάδων η οποία οδηγεί σε περιορισμένες στρατιωτικές δαπάνες και ακόμη πάταξη του λαθρεμπορίου. Αυτοί οι περιορισμοί όμως θα είχαν μεγάλο κοινωνικό και πολιτικό κόστος, όπου μαζί με την απαγόρευση της χρηματοδότησης της οικονομίας από το εξωτερικό θα σήμαινε τεράστιες δυσκολίες επιβίωσης για τον Γιουγκοσλαβικό λαό. Επομένως όλα τα μέτρα τα οποία αναφέρθηκαν θα μπορούσαν να υλοποιηθούν μόνο στην περίπτωση που θα ξεκινούσε η χρηματοδότηση για την ενίσχυση της γιουγκοσλαβικής οικονομίας. Το πλέον παράδοξο είναι ότι δεν μπορούσε να παταχθεί η παραοικονομία η οποία αποτελούσε στην ουσία την επίσημη οικονομία της χώρας, γιατί η μαύρη αγορά ήταν η μόνη διέξοδος επιβίωσης για την τεράστια πλειοψηφία του γιουγκοσλαβικού λαού.

Όσον αφορά τους στόχους της βιομηχανικής παραγωγής, εδώ χρειαζόταν η αύξηση της σε συνδυασμό με την ποιοτική της βελτίωση για να είναι τα προϊόντα ανταγωνιστικά στη διεθνή αλλά και στην εγχώρια αγορά. Είχαμε παράλληλα την πρόβλεψη μέτρων για την αναζωογόνηση των επενδύσεων και την προσέλκυση των ξένων κεφαλαιούχων, ενώ στόχος ήταν ανάληψη μακροπρόθεσμων συμβολαίων με το εξωτερικό για την παραγωγή υπό μορφή "φασόν". Η εισαγωγή μέτρων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, η βελτίωση του δασμολογίου στις πρώτες ύλες και η εφαρμογή ISO 9.000 και 14.000 στην παραγωγή αποτελούν μέρος του προγράμματος.

Η ιδιωτικοποίηση σε συνδυασμό με την κεφαλαιακή εξυγίανση των μονάδων με σκοπό την είσοδο στην παράλληλη αγορά είχαν ως στόχο την ενεργοποίηση ενός ανάλογου νομοθετικού πλαισίου σε συνδυασμό με την αναζωογόνηση της χρηματιστηριακής αγοράς. Στο κέντρο των ιδιωτικοποιήσεων βρισκόντουσαν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις για τις οποίες προβλεπόταν η διεύρυνση τους, αλλά και η αριθμητική τους αύξηση. Στο χώρο της ιδιωτικοποίησης εισέρχονται και οι

τράπεζες για τις οποίες προβλεπόταν καταρχήν ότι θα υφίσταντο μέτρα πτώχευσης, επίσης συγχώνευσης και ακόμη κεφαλαιακής αύξησης.

Από τα μέτρα τα οποία αναφέραμε πιο πάνω δεν συμπεριλαμβάνονται οι μεγάλες παραγωγικές μονάδες, γεγονός που γίνεται κατανοητό από το γεγονός ότι οι περισσότερες βρίσκονται υπό πτώχευση, ενώ παράλληλα δεν υπάρχει εμπιστοσύνη για την ύπαρξη βούλησης που θέτει πραγματικά στόχο τις ιδιωτικοποιήσεις. Θα ήταν χρήσιμο να επισημάνουμε ότι οι μεγάλες παραγωγικές μονάδες, που έχουν σχέση με την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών, ανήκουν κατά ένα τρόπο στους πολιτικούς και η εξαίρεση τους δημιουργεί ανασφάλεια σ' αυτούς που πραγματικά ενδιαφέρονται. Εδώ θα πρέπει να πούμε ότι οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν στους πολιτικούς, παίρνουν και το μεγαλύτερο μερίδιο από το σύνολο των κρατικών δαπανών και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η συγκεκριμένη κατανομή να μη δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων. Είναι επόμενο μία τέτοια κατάσταση να μην είναι ελκυστική για τους ξένους επενδυτές, τουλάχιστον για τα τελευταία έτη.

Παράλληλα η αναζωογόνηση της χρηματιστηριακής αγοράς, αλλά και η ποιοτική αναβάθμιση της παραγωγής χρειάζονται πολύ υψηλές επενδύσεις, οι οποίες δεν έγιναν στο προηγούμενο διάστημα λόγω των συγκεκριμένων οικονομικών και πολιτικών συνθηκών που είχαν διαμορφωθεί στην ΟΔΓ και ακόμη λόγω των συνδέσεων του συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού συστήματος με την παραοικονομία. Η επίλυση της οικονομικής κρίσης στην ΟΔΓ συνδέθηκε με τον εκδημοκρατισμό της αγοράς, μία κατάσταση που απαιτούσε την φιλελευθεροποίηση των θεσμών και παράλληλα την εφαρμογή μέτρων για την ανάκαμψη της τραπεζικής αγοράς.

Όμως αποτελούσε σημαντικό γεγονός ότι η μαύρη αγορά συντηρούσε στην πράξη ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας. Το ενδιαφέρον σημείο είναι ότι η κυρίαρχη οικονομική τάξη διαμόρφωνε την οργάνωση της οικονομίας με τους δικούς της όρους χωρίς να υπάρχουν οι ανάλογες αντιδράσεις. Η μαύρη αγορά στην ΟΔΓ πραγματοποιούνταν με πολλές αλλά και διάφορες μεθόδους, είχε τις ανάλογες κοινωνικές προεκτάσεις, ενώ παράλληλα η διαμόρφωση της πραγματοποιούνταν από τη μία στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και από την άλλη στις υψηλές εισοδηματικές τάξεις, συνθλίβοντας τη μεσαία αστική τάξη η οποία προσπαθούσε να αναδυθεί.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, υπήρχε η εκτίμηση ότι η παραοικονομία αντιστοιχούσε το 1993 σε ένα ποσοστό το οποίο ξεπερνούσε το 50% του ΑΕΠ, ενώ το 1997 είχε μειωθεί και έφθασε στο 35%. Το 1997 η παραοικονομία μειώθηκε εξαιτίας της γενικότερης ανάκαμψης της οικονομίας και το 1998 αναπτύχθηκε και πάλι λόγω της έναρξης των εχθροπραξιών στο Κοσσυφοπέδιο και παράλληλα με την επιβολή των νέων κυρώσεων και αυτή η κατάσταση διατηρήθηκε μέχρι την επέμβαση του ΝΑΤΟ την Άνοιξη του 1999. Γίνεται εμφανές ότι από το 1990 η πορεία της παραοικονομίας είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις από το 1990 και αυξανόταν σε περιόδους με οξυμένα τα προβλήματα στην ΟΔΓ λόγω των εσωτερικών συγκρούσεων.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στα πλαίσια της παραοικονομίας υπήρχαν και διαστρωματικές διαφορές γεγονός που αποδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της ταξικής φύσης του συστήματος. Πιο συγκεκριμένα: Το ανώτερο εισοδηματικό στρώμα κατείχε τις σημαντικές επιχειρήσεις της χώρας, οι οποίες ήταν κρατικές επιχειρήσεις και επιπλέον τις τράπεζες. Από την άλλη είχαμε ένα κατώτερο κοινωνικό ^{στρώμα} στο οποίο βρίσκονταν οι μικροί και οι μικρομεσαίοι μισθωτοί και επιχειρηματίες.

Στα πλαίσια μίας επίσημης έρευνας η οποία έγινε το 1997, υπολογισμένη σε ένα δείγμα 3.000 ανθρώπων αποδείχτηκε ότι το 74,4% ανησυχούσε έντονα για την επιβίωση του ενώ το 50,7% είχε δηλώσει ότι με το μηνιαίο εισόδημα που εισέπραττε δεν κάλυπτε τις στοιχειώδεις ανάγκες του. Τα στοιχεία που υπάρχουν με το σύνολο των ατόμων τα οποία ασχολούνται με την παραοικονομία ανέρχονταν σε 1,2 εκατομμύρια, ενώ παράλληλα τα συγκεκριμένα άτομα αποτελούσαν το κατώτερο οικονομικό στρώμα της γκρίζας λεγόμενης οικονομίας. Το 75,3% των ίδιων ατόμων διατηρούσαν την επίσημη εργασία τους και ταυτόχρονα υποαπασχολούνταν στη μαύρη αγορά για να μπορέσουν να αυξήσουν τα εισοδήματά τους. Οι υπόλοιποι και συγκεκριμένα το 24,7% απασχολούνταν στη μαύρη αγορά.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι η μαύρη αγορά ήταν ένα φαινόμενο το οποίο προϋπήρχε στη Γιουγκοσλαβία ήδη από την δεκαετία του '70 και κυρίως εντοπιζόταν στους μικροβιοτέχνες και τους τεχνίτες οι οποίοι δεν έδιναν στο κράτος τους φόρους που τους αναλογούσαν. Μετά το 1990 και συγκεκριμένα μετά από τη διάλυση του κράτους δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες

προϋποθέσεις για τη διεύρυνση και την εξάπλωση της μαύρης αγοράς και κυρίως στα αστικά κέντρα.

Οι βασικές αιτίες για την εκδήλωση και την εξάπλωση της μαύρης αγοράς ήταν οι εξής:

- Η καθυστέρηση της ιδιωτικοποίησης και η λειτουργία των λεγόμενων κοινωνικοποιημένων επιχειρήσεων.
- Η έλλειψη της δυνατότητας για να ελεγχθεί η οικονομική δραστηριότητα των βιομηχανικών μονάδων και γενικότερα των επιχειρήσεων.
- Η αγορά εργασίας η οποία ήταν ελεγχόμενη από το κράτος.
- Η κεφαλαιαγορά ήταν υπανάπτυκτη.
- Υπήρξε αποφυγή πτωχεύσεων και ακόμη ευνοήθηκαν οι δανειζόμενοι από τους δανειστές.
- Είχαμε την ύπαρξη λαθρεμπορίου στο εξωτερικό εμπόριο.
- Το φορολογικό πλαίσιο ήταν αποτελεσματικό και παραβιαζόταν.
- Υπήρξε η ανυπαρξία ενός σταθερού τραπεζικού συστήματος.
- Η ανυπαρξία ελεύθερης αγοράς στο συνάλλαγμα.
- Οι υψηλοί φόροι.

Γίνεται απόλυτα κατανοητό από τα προηγούμενα ότι ο κρατικός μηχανισμός έχει ένα μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση που δημιουργήθηκε. Η ύπαρξη ενός κατώτερου οικονομικού στρώματος συνέβαλλε στη στήριξη και στην ανάπτυξη της παραοικονομίας που δημιουργήθηκε από τους πολιτικούς και τους επιχειρηματίες οι οποίοι είχαν σημαντικές προσβάσεις στην εξουσία. Οι χρηματοδοτήσεις των τραπεζών συνέβαλλαν στη κάλυψη του λειτουργικού κόστους πολλών ζημιωγόνων επιχειρήσεων και με αυτό τον τρόπο προσπάθησαν να καλύψουν το πολιτικό κόστος από την πτώχευση τους.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η γεωγραφική θέση της Γιουγκοσλαβίας είναι πολύ σημαντική και ακόμη διαθέτει σημαντικούς φυσικούς πόρους και υπό κανονικές συνθήκες η γιουγκοσλαβική αγορά θα έπρεπε να είναι πολύ ελκυστική. Το επιπλέον στοιχείο το οποίο συμβάλει στην άποψη αυτή είναι ότι η Γιουγκοσλαβία διέθετε εξειδικευμένο προσωπικό, σχετικά σύγχρονη βιομηχανία, ανεπτυγμένη υποδομή, μεγάλες δυνατότητες στη γεωργία και εμπόριο ικανό να ανταγωνιστεί στις διεθνείς αγορές.

Οι πιο σημαντικοί τομείς για τους οποίους θα μπορούσαν να γίνουν εκμεταλλεύσιμοι από τους ξένους επενδυτές ήταν ο τομέας της ενέργειας, των συγκοινωνιακών υποδομών, της μεταλλουργικής βιομηχανίας, των τηλεπικοινωνιών, της βιομηχανικής ξυλείας, του τουρισμού και της γεωργίας. Το 1997 είχε γίνει και μία σημαντική προσπάθεια για την ανάπτυξη των συγκοινωνιακών υποδομών και των τηλεπικοινωνιών, με αποτέλεσμα να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες χώρες της περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κατασκευή της εθνικής οδού στο μεγαλύτερο μέρος της, πλην ενός μέρους από τα νότια της Νις έως τα σύνορα με την ΠΓΔΜ. Στις εργασίες της κατασκευής της εθνικής οδού υπήρχε ενδιαφέρον για συμμετοχή από ξένους επενδυτές, ανάμεσα στους οποίους με σημαντική συμμετοχή και οι Έλληνες επενδυτές.

7.3. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Την περίοδο του 1992 υπήρξε ραγδαία άνοδος του ελληνικού επενδυτικού ενδιαφέροντος για την αγορά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Έτσι μέχρι τον Ιούνιο του 1992 υπήρχαν σε όλη την ΟΔΓ 150 ελληνικές επιχειρήσεις, με συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο 29,9 εκατ. DM. Από αυτές οι 82 βρίσκονταν στη Σερβία και οι οποίες δραστηριοποιούνταν σε ένα ποσοστό το οποίο έφθανε στο 85% στον τριτογενή τομέα. Παράλληλα με αυτές τις δραστηριότητες υπήρξε και η παρουσία της γιουγκοσλαβικής αγοράς στον ελληνικό χώρο και πιο συγκεκριμένα στη Θεσσαλονίκη με βασική κατεύθυνση την προώθηση των προϊόντων της στην ελληνική αγορά.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις τουλάχιστον επίσημα, σταμάτησαν τις δραστηριότητες τους κατά την περίοδο του εμπόργκο και την ξανάρχισαν μετά τη διακοπή του διεθνούς αποκλεισμού με κύρια δραστηριότητα στους τομείς του τουρισμού και του εμπορίου. Η ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας είναι μία χώρα με 10,5 εκατ. κατοίκους, από τους οποίους το 63% είναι Σέρβοι, το 14% είναι Αλβανοί, το 6% είναι Μαυροβούνιοι και το 4% είναι Ούγγροι, με αποτέλεσμα να έχουμε μία αγορά η οποία παρουσιάζει σημαντικές ευκαιρίες για επενδύσεις. Χαρακτηριστικό είναι η εταιρεία του Ευάγγελου Μυτιληναίου, η οποία τη συγκεκριμένη περίοδο υλοποιούσε μία από τις μεγαλύτερες επενδύσεις στην ΟΔΓ, βασιζόμενη κυρίως στην προϋπάρχουσα

υποδομή η οποία είχε τεράστιο βάθος. Έτσι το 1992 υπήρχε η δυνατότητα να εξελιχθεί η Ελλάδα στον μεγαλύτερο ξένο επενδυτή στην ΟΔΓ μετά την Γερμανία.

Ανάμεσα στις σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις ήταν η πενταετής συμφωνία ύψους 517 εκατ. δολαρίων της εταιρείας Μυτιληναίος με ένα από τα μεγαλύτερα συγκροτήματα της Σερβίας, το RMHK TREPCHA. Η συμφωνία προέβλεπε την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των ορυχείων της Σερβίας με σύγχρονο μηχανολογικό εξοπλισμό, την επεξεργασία των μεταλλευμάτων μολύβδου-ψευδαργύρου στο μεταλλευτικό συγκρότημα της TREPCHA και την προώθηση των τελικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές από την ελληνική εταιρεία.

Ακόμη έχουμε τον ΟΤΕ και την Hellascom οι οποίες ήδη είχαν αναπτύξει δραστηριότητα στον τομέα των τηλεπικοινωνιών. Πιο συγκεκριμένα ο ΟΤΕ είχε αγοράσει το 20% των μετοχών του κρατικού οργανισμού των τηλεπικοινωνιών της ΟΔΓ. Επίσης άλλες ελληνικές εταιρείες οι οποίες είχαν επενδύσει το 1992 στην ΟΔΓ, ήταν οι ακόλουθες:

1. Στον τομέα των τροφίμων και των ποτών, η Μεταξά, η 3E, η ION A.E.
2. Στον χώρο των οχημάτων η ELBO, A.E., Huhdai Hellas A.E.
3. ΑΛΜΑ Α.Ε., Ασπίς Πρόνοια, οι οποίες ίδρυσαν μαζί με τη σερβική εταιρεία Dunav, την Aspiss -Dunav, η οποία ήταν και η πρώτη ασφαλιστική εταιρεία που ασχολήθηκε με ασφάλειες ζωής στην ΟΔ Γιουγκοσλαβίας.
4. Από τις πετρελαιοειδείς εταιρείες είχαμε την EVROIL.
5. Ακόμη η ναυτιλιακή εταιρεία International Marine Service Oil Tradind LTD προσπαθούσε να αποσπάσει συμφωνία για τη μεταφορά καυσίμων και τη ναύλωση πλοίων.
6. Επίσης έχουμε την ελληνική εταιρεία τσιγάρων "Ελλάς", με έδρα τη Θεσσαλονίκη, η οποία μαζί με τη γιουγκοσλαβική εταιρεία τσιγάρων DIN από το Νίς ίδρυσαν τη μεικτή εταιρεία DIN-HELLAS, η οποία είχε ως στόχο την κατασκευή εργοστασίου τσιγάρων στην κεντρική Ασία.
7. Η εταιρεία ABC Group προσπαθούσε για την τοποθέτηση τροφίμων στη Πρίστινα, σε συνεργασία με την σερβική κρατική εταιρεία GRMJA, η οποία εκείνη τη περίοδο διέθετε 100 περίπου σουπερ μάρκετ στο Κοσσυφοπέδιο και η νέα εταιρεία θα ονομαζόταν ελληνικό εμπορικό κέντρο. Επίσης, είχε σαν στόχο και μόνιμο εκθεσιακό κέντρο το European Business Center, στο

Βελιγράδι με ένα συμβόλαιο το οποίο θα διαρκούσε πέντε χρόνια για χώρο 3.500 τ.μ., με την Beograd Fair.

8. Η ελληνική εταιρεία παγωτών ΔΕΛΤΑ, ενδιαφερόταν σε συνεργασία με γιουγκοσλαβική εταιρεία την παραγωγή παγωτού.

Έχουμε ακόμη εξαγωγές φρούτων που πραγματοποιούσαν στην ΟΔΓ οι εταιρείες Τεγέα Fruit A.E., Πρωτοφανούσης Ο.Ε. και Πασχάλης Α.Ε.

9. Ωστόσο δεν θα πρέπει να παραλείψουμε τον τουρισμό, ένας τομέας με σημαντικές προοπτικές συνεργασίας και ο λόγος είναι ότι στην Ελλάδα επισκέπτονταν χιλιάδες Γιουγκοσλάβοι για να πραγματοποιήσουν τις διακοπές τους και για να αγοράσουν ελληνικά προϊόντα τα οποία διακινούσαν στη δική τους αγορά.

10. Επίσης σε ότι αφορά τις μεταφορές, η Ελλάδα επεδίωκε την επίσπευση της υπογραφής συμφωνίας για απειλή διέλευση transit και για ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων. Αυτό είχε ως σκοπό να διευκολύνει τη κυκλοφορία του εμπορίου ανάμεσα στις δύο χώρες, ώστε να ξανακίζονταν οι οικονομικοί δεσμοί ανάμεσα στις δύο χώρες, μία παράδοση που διαρκεί πολλά χρόνια.

Πάντως θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το 1996 είχαν δημιουργηθεί προβλήματα στις σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Αυτό οφειλόταν στην επιμονή της σερβικής πλευράς να αποκτήσει μακροπρόθεσμο πλεονέκτημα για την παραχώρηση ελεύθερης ζώνης στο λιμένα της Θεσσαλονίκης, πράγμα που οδήγησε την κυβέρνηση της ΟΔΓ να μην αποδεχθεί ειδικές ρυθμίσεις που πρότεινε η Ελλάδα. Η Κυβέρνηση του Βελιγραδίου επιζητούσε την ελεύθερη ζώνη και αρνήθηκε την ελληνική πρόταση που ήταν η ακόλουθη:

1. Οι κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτό το απαγορεύουν.
2. Υποθετικά, εάν η κυβέρνηση της Ελλάδας παραχωρούσε την ελεύθερη ζώνη στην ΟΔΓ θα έπρεπε να κάνει κάτι ανάλογο και στη Βουλγαρία και την Αλβανία, αλλά και στην ΠΓΔΜ και ακόμη και στη Ρουμανία και στη Μολδαβία.

Πάντως η Ελλάδα πρότεινε στον κρατικό οργανισμό να προχωρήσει στην ικανοποίηση των αναγκών της ΟΔΓ με ειδικές ρυθμίσεις και κυρίως οικονομικές για το λόγο ότι το λιμάνι της Θεσσαλονίκης θεωρείται από τα πλέον ακριβά. Το Βελιγράδι όμως δεν προχώρησε έκτοτε σε τέτοιες διαπραγματεύσεις και έτσι το θέμα πάγωσε.

Όμως την πιο μεγάλη ακαμψία στις διαπραγματεύσεις παρουσιάστηκε στις μεταφορές και η ελληνική αντιπροσωπεία με τη λογική να τα πετύχει ή όλα ή

τίποτε οδηγήθηκε σε ρήξη με τη κυβέρνηση της ΟΔΓ. Πιο συγκεκριμένα η κυβέρνηση της ΟΔΓ παραχωρούσε 15.000 άδειες μέχρι το τέλος του 1996, συν δύο χιλιάδες διμερείς, ενώ η ελληνική πλευρά απαιτούσε την πλήρη απελευθέρωση του καθεστώτος διέλευσης, μία που υπεγράφη με την Κροατία, την ΠΓΔΜ και τη Σλοβενία. Η λογική των κυβερνήσεων της ΟΔΓ ήταν ότι εάν παραχωρηθεί στην Ελλάδα ελεύθερη διέλευση θα έπρεπε να γίνει κάτι ανάλογο και με τις υπόλοιπες βαλκανικές και ευρωπαϊκές χώρες, με αποτέλεσμα η κυβέρνηση της ΟΔΓ να απαντήσει αρνητικά στο ελληνικό αίτημα. Εκτός όμως από αυτό το Βελιγράδι αρνήθηκε να διαπραγματευθεί με τις ελληνικές αρχές και το θέμα των διοδίων για τις ελληνικές μεταφορές. Αυτό όμως είναι πολύ σημαντικό, γιατί τα διόδια καθιστούν το κόστος της μεταφοράς των ελληνικών μεγάλο, με αποτέλεσμα οι Έλληνες επενδυτές να μην μπορούν να ανταποκριθούν. Επίσης με τη σειρά του αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δυσκολεύει τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να πείσει την κυβέρνηση της ΟΔΓ να προτιμήσει Έλληνες κατασκευαστές για δύο σημαντικά έργα. Καταρχήν την κατασκευή του νοτίου αυτοκινητόδρομου Νίς-Σκόπια-Θεσσαλονίκης και την κατασκευή του βόρειου αυτοκινητόδρομου, Βελιγράδι-Νόβι Σάντ-Ουγγαρία. Το Φθινόπωρο του 1997 η κυβέρνηση της ΟΔΓ είχε δώσει στη δημοσιότητα ένα κατάλογο από 75 επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας οι οποίες θα ιδιωτικοποιούνταν, στα πλαίσια της εφαρμογής του προγράμματος ιδιωτικοποίησης που είχε ψηφίσει η βουλή. Στον συγκεκριμένο κατάλογο υπήρχαν πολλές επιχειρήσεις για τις οποίες είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον και ελληνικές εταιρείες και συγκεκριμένα τα ορυχεία ΤΡΕΠΤΣΑ, στο Κοσσυφοπέδιο τα οποία συνεργάζονται με τη εταιρεία του Μυτιληναίου, οι τσιμεντοβιομηχανίες, για τις οποίες έδειξε ενδιαφέρον η ελληνική τσιμεντοβιομηχανία ΤΙΤΑΝ, το εργοστάσιο επεξεργασίας καπνού στη πόλη Νίς, για την οποία έδειξε ενδιαφέρον καπνοβιομηχανία της Θεσσαλονίκης, όπως και άλλες.

Το 1997 το εμπορικό ισοζύγιο ανάμεσα στην Ελλάδα και στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας είναι θετικό, με τις ελληνικές εξαγωγές να παρουσιάζουν αύξηση σε σχέση με το 1996, σε ποσοστό 49,8% και να ανέρχονται συνολικά σε 274.648.000 ecu. Παράλληλα αύξηση παρουσίασαν και οι εισαγωγές κατά 38,9%, οι οποίες ανήλθαν σε 53.453.000 ecu. Στη Γιουγκοσλαβία εξαγόμαστε κυρίως μη μεταλλικά ορυκτά, ακατέργαστα τρόφιμα, αλλά και κατεργασμένα.

Από την άλλη εισάγουμε μέταλλα, κλωστοϋφαντουργικά και μη μεταλλικά ορυκτά.

Χώρα	σε εκατ. δολ.	% 93/92			% 94/93			% 95/94			1997*
		1992	1993	1994	1994	1995	1996	1996	1997		
Ο.Δ. Γιουγκοσλαβίας (Σερβία - Μαυροβούνιο)	Ισοζύγιο	9,6					20,7		91,0		42,1
	Εισαγωγές	6,2					1,1		77,5	70,454	99,5
	Εξαγωγές	15,8					21,8		168,5	7,729	141,6
	Όγκος Εμπορίου	22,0					22,9		246,0	974,2	241,1
Πηγή: ΕΣΥΕ * Ιαν.-Σεπτ. 1997, Προσωρινά στοιχεία											

Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών το 1998, ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΟΔΓ στο πρώτο εξάμηνο αυξήθηκε κατά 27,4% έναντι του ίδιου διαστήματος του 1997. Η Ελλάδα το 1997 διατήρησε τη έκτη θέση στο εξωτερικό εμπόριο της ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας και την τρίτη θέση ανάμεσα από τις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ένα έργο μείζονος σημασίας που είναι ο πανευρωπαϊκός άξονας "10' από τη Νίς μέχρι τα σύνορα με την ΠΓΔΜ, το οποίο κοστολογείται 700 εκατ. δολάρια, αναμένεται να προσελκύσει πολλά ξένα κεφάλαια. Γίνεται κατανοητό ότι το ελληνικό ενδιαφέρον είναι αρκετά έντονο.

Τον Σεπτέμβριο του 1997 το σέρβικο υπουργείο Δημόσιων Έργων και ένα σύνολο από ελληνικές εταιρείες με επικεφαλής τις ΑΚΤΩΡ και ΜΕΤΩΝ υπέγραψαν πρωτόκολλο σύστασης της "Γιουγκο-Ελλάς Ρόαντ". Πρόκειται για μία κοινή επιχείρηση η οποία θα προετοιμάζε προσφορά για το διεθνή διαγωνισμό κατασκευής του αυτοκινητόδρομου. Εδώ θεωρώ σημαντικό να προσθέσουμε ότι ένα τμήμα των κεφαλαίων για την κατασκευή του αυτοκινητόδρομου θα προερχόταν από τις πιστώσεις που είχε παραχωρήσει η Ελλάδα στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας και οι οποίες έφθαναν στο ύψος των 100 εκατ. δολαρίων.

Η Γενική Τράπεζα έχει αναλάβει χρηματοοικονομικός σύμβουλος της κυβέρνησης του Μαυροβουνίου, ωστόσο στον τραπεζικό τομέα δεν υπάρχουν παραρτήματα ελληνικών τραπεζών στη χώρα.

Γενικά οι τομείς οι οποίοι θα πρέπει να θεωρούνται ιδιαίτερος ελκυστικοί για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι οι εξής:

- Τράπεζες.

- Διατραπεζική συνεργασία.
- Κατασκευή και εκσυγχρονισμός εθνικού δικτύου.
- Μεταφορές.
- Παραγωγή και μεταφορά ενέργειας.
- Τηλεπικοινωνίες.
- Άρδευση και Ύδρευση.
- Κλωστοϋφαντουργία.
- Μεταποίηση τροφίμων.
- Τουρισμός.

Το 1999 το εμπόριο Ελλάδας - Γιουγκοσλαβίας δέχεται σοβαρό πλήγμα λόγω της εμπόλεμης κατάστασης που είχε αρκετή ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια και παρουσίαζε σημαντικές ευκαιρίες για εμπορικές και επενδυτικές συνεργασίες. Ήδη από την Άνοιξη του 1999 το διμερές εμπόριο έπεσε κατακόρυφα, ενώ παράλληλα και οι μεταφορές transit ελληνικών προϊόντων που περνούσαν από τους γιουγκοσλαβικούς αυτοκινητόδρομους προς τις χώρες της Ευρώπης. Ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ελληνική επιχειρηματική τάξη και η τυχόν παράταση των πολεμικών επιχειρήσεων θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο εμπόριο ανάμεσα στις δύο χώρες, όπως και στις μεταφορές transit οι οποίες πραγματοποιούνται δια μέσου αυτής. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί το γεγονός, ότι υπάρχουν επενδύσεις σημαντικές, για τις οποίες δαπανήθηκαν σημαντικά κεφάλαια, έστω και αν αυτές είναι λίγες, οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί από μεγάλες ελληνικές εταιρείες, όπως τηλεπικοινωνίες, είδη διατροφής και ποτά, μεταλλεία και άλλες. Εξίσου σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι η Γιουγκοσλαβία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό παράγοντα στήριξης για τη τουριστική οικονομία και κυρίως της Βορείου Ελλάδας, ενώ παράλληλα υπάρχει σημαντικός αριθμός Γιουγκοσλάβων ο οποίος πραγματοποιεί αγορές στα καταστήματα της Θεσσαλονίκης. Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο δεν ωφελεί τους Έλληνες επενδυτές, γιατί δημιουργείται ένα αρνητικό κλίμα σε μία περίοδο που η ελληνική αστική τάξη προσπαθεί να αποκτήσει ένα νέο διεθνή ρόλο και γενικότερα βλέπει το διμερές εμπόριο, ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται ένα αρνητικό οικονομικό κλίμα στο εσωτερικό της Ελλάδας και ειδικά στην κεφαλαιαγορά.

Στο τέλος του 1998, το διμερές εμπόριο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία μειώθηκε σε συνολική αξία σε σχέση με το 1997, με βάση τα στοιχεία που εξέδωσε η Διεύθυνση Βιομηχανίας και Εξωτερικού Εμπορίου της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας. Σε γενικές γραμμές ορισμένοι τομείς παρουσίασαν μεγάλη αύξηση στην αξία των εμπορικών συναλλαγών την τριετία 1996-1998, ενώ άλλοι τομείς συρρικνώθηκαν σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα :

Στους πλέον σημαντικούς τομείς συναλλαγών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία όπως, η αξία των εισαγωγών σε μη σιδηρούχα μέταλλα ανήλθε το 1997 σε 22,13 δισεκ. δραχμές. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μία αύξηση κατά 92,01% σε σύγκριση με το 1996, αλλά διαμορφώθηκε στα 9,72 δισεκ. δραχμές το 1998, δηλαδή έχουμε μία μείωση που έφθασε στο 56,05% το 1998. Εντυπωσιακή άνοδο παρουσίασε η αξία των εισαγωγών ακατέργαστου καουτσούκ, το οποίο αυξήθηκε κατά 48 φορές το 1997 σε σχέση με το 1996 και να φθάσει στα 385,68 εκατ. δραχμές. Αντίστοιχα το 1998 έχουμε μία αύξηση κατά 63,77% και έφθασε στα 631,61 εκατ. δραχμές.

Μεγάλη άνοδο παρουσίασε και η αξία των εισαγωγών σιδήρου και χάλυβα την ίδια περίοδο και πιο συγκεκριμένα κατά 25 φορές. Πιο συγκεκριμένα, το 1997 έφθασε σε 991,73 εκατ. δραχμές και σε 2,24 δισεκ. δραχμές το 1998 και αυτό σημαίνει μία αύξηση 126,31%. Η ξυλεία και ο φελλός έφθασαν τα 2,69 δισεκ. δραχμές το 1997, δηλαδή έχουμε μία αύξηση 75,76% και τα 3,4 δισεκ. δραχμές το 1998 με μία αύξηση του ποσοστού 26,43%. Τα υφαντικά νήματα και τα έτοιμα υφάσματα έφθασαν τα 449,54 εκατ. δραχμές το 1997 με μία αύξηση 150,03% και τα 312,84 εκατ. δραχμές το 1998, γεγονός που σημαίνει μία μείωση της τάξης 43,7%. Επίσης τα είδη ενδυμασίας έφθασαν τα 1,5 δισεκ. δραχμές το 1997 με μία αύξηση 122,04% και τα 1,77 δισεκ. δραχμές το 1998, δηλαδή είχαμε μία αύξηση της τάξης 17,71%.

Ακόμη έχουμε ακόμη τις εισαγωγές ειδών από μη μεταλλικά ορυκτά, τα οποία έφθασαν το 1997 1,0 δισεκ. δραχμές και αντιστοιχεί σε μία αύξηση 82,14% και σε 811,95 εκατ. δραχμές το 1998, με αποτέλεσμα να έχουμε μία μείωση 18,83% και τέλος τα υλικά των ανόργανων χημικών τα οποία έφθασαν στα 576,24 εκατ. δραχμές το 1997, γεγονός το οποίο σημαίνει μία αύξηση 37,6% και σε 645,08 εκατ. δραχμές το 1998, άρα μία αύξηση σε ποσοστό 11,95%.

Από την αντίστοιχη πλευρά των εξαγωγών, η μεγαλύτερη αξία στις εξαγωγές από την Ελλάδα προς την Γιουγκοσλαβία βρίσκεται στον τομέα του πετρελαίου

και των παράγωγων προϊόντων του. Εδώ έχουμε ένα ποσό το οποίο έφθασε το 1997 στο ποσό 11,83 δισεκ δραχμές, όμως έχουμε μία μείωση σε ποσοστό 12,32% σε σύγκριση πάντα με το 1996 και σε 11,11 δισεκ. δραχμές το 1998 στους πρώτους έντεκα μήνες, μία μείωση η οποία αντιστοιχεί στο 6,13%.

Μεγάλη αύξηση στην ΟΔΓ σε σχέση με το 1996 είχαμε το 1997 στην αξία των ελληνικών εξαγωγών σε ακατέργαστο και κατεργασμένο καπνό, το οποίο έφθασε στο ποσό 4,15 δισεκ. δραχμές και το οποίο αντιστοιχεί στο ποσοστό 336,74% και σε 4,5 δισεκ. δραχμές το 1998 που αντιστοιχεί μία αύξηση 8,52%.

Για τα φρούτα και τα λαχανικά είχαμε μία περίεργη κατάσταση, η οποία εκφραζόταν με εξαγωγές της Ελλάδας προς την Γιουγκοσλαβία το 1997 που έφθασαν τα 4,8 δισεκ. δραχμές, άρα έχουμε μία αύξηση του ποσοστού 53,67%, όμως την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 1998 περιορίστηκαν στα 3,61 δισεκ. δραχμές άρα μία μείωση 24,76%. Επίσης είχαμε εξαγωγές προς την Γιουγκοσλαβία σε καφέ, τσάι, μπαχαρικά και ακόμη κακάο τα οποία συνολικά ανήλθαν το 1997 σε 812 εκατ. δραχμές που σημαίνει μία αύξηση 22,68% και αυξήθηκαν σε ένα 1,39 δισεκ. δραχμές το 1998 και άρα μία αύξηση 58,38%. Οι εξαγωγές σε ποτά ανήλθαν το 1997 σε 1,68 δισεκ. δραχμές, παρουσιάζοντας μία αύξηση 907,84% σε σύγκριση με το 1996 και σε 1,22 δισεκ. δραχμές τους πρώτους έντεκα μήνες του 1998, παρουσιάζοντας μία μείωση της τάξης του 27,62%.

Χαρακτηριστική όμως είναι η άνοδος που εμφανίστηκε στον τομέα των οργανικών χημικών, η οποία έφθασε στο ποσοστό του 1.485,44% το 1997 σε σχέση με το 1996 και να φθάσει έτσι στο ποσό του 1,07 δισεκ. δραχμές. Όμως το 1998 περιορίστηκε στα 734,05 εκατ. δραχμές και να εμφανίσει επομένως μία μείωση της τάξης του 31,15%. Ακόμη μία συνεχής άνοδος παρουσιάζεται τα τελευταία τρία χρόνια στις εξαγωγές στα υφαντικά νήματα και τα έτοιμα υφάσματα τα οποία ανήλθαν στο ποσό του 1,91 δισεκ. δραχμές το 1997 με μία αύξηση της τάξης του 57,88% σε σχέση με το 1996 και σε 2,45 δισεκ. δραχμές το 1998 παρουσιάζοντας μία αύξηση 28,24%. Επίσης είχαμε εξαγωγές σε σιδηρούχα μέταλλα το 1997 με συνολικό ποσό 1,24 δισεκ. δραχμές και αύξηση 48,31% και 1,89 δισεκ. δραχμές το 1998 και αύξηση 52,26% σε σχέση με το 1997. Οι εξαγωγές σε ρητινοειδή και αρωματικές ύλες αλλά και αιθέρια έλαια έφθασαν το 1997 1,96 δισεκ. δραχμές με μία αύξηση 54,29% σε σύγκριση με το 1996 και 1,68 δισεκ. δραχμές το 1998 παρουσιάζοντας μία μείωση του

ποσοστού 14,56% Τέλος οι εξαγωγές σε οχήματα για δρόμους το 1991 έφθασαν σε 5,02 δισεκ. δραχμές για να παρουσιάσουν μία αύξηση 75,71% κ.ε. σε 3,44 δισεκ. δραχμές τους πρώτους έντεκα μήνες του 1988 παρουσιάζονται μία αύξηση 31,6%.

Μέχρι και το Απρίλιο του 1998 ο εμπορικός όμιλος της jet Oil του Μαμιδάκι ήταν ένας από τους μεγαλύτερους εισαγωγείς προϊόντων στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας αφού έστειλε καύσιμα που είχαν αξία 50 εκατ. δολάρια το χρόνο. Μόνο για το χρόνο που πέρασε οι ελληνικές εξαγωγές έφθασαν τα 23,5 εκατ. δολάρια.

Μετά την έναρξη του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου και συγκεκριμένα από τις 24 Μαρτίου που άρχισαν οι βομβαρδισμοί άρχισαν να πλήττονται ανεπανόρθωτα οι εξαγωγές, αλλά και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες που είχαν αναπτύξει οι Έλληνες επενδυτές. Το εντυπωσιακό στοιχείο όμως είναι ότι καμία από τις ελληνικές μεγάλες εταιρείες ποτέ δεν ανακοίνωσαν τη ζημιά που υπέστησαν. Αυτό καταρχήν έγινε για την ψυχολογική προστασία της κοινής γνώμης η οποία επενδύει στο χρηματιστήριο και κατά δεύτερο λόγο για να μην ανακοπεί η πορεία της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης που διεκδικεί ένα νέο ρόλο στα πλαίσια της νέας παγκόσμιας οικονομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο ΟΤΕ που σιώπησε για το λόγο ότι επένδυσε αρκετά εκατομμύρια δολάρια για να αποκτήσει το 20% του Σερβικού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών και το αποτέλεσμα ήταν η επένδυση του να αποτελεί στόχο των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ.

Αντίθετα υπάρχουν άλλες οι οποίες ομολογούν τις ζημιές που έχουν υποστεί, όπως για παράδειγμα η Τεξαπρέτ μία βιομηχανία από τη βόρεια Ελλάδα η οποία έχει πληγεί γύρω στο 20% των εργασιών της για προϊόντα τα οποία κατευθύνονταν στην ΟΔΓ.

Αντίθετα ο Όμιλος Μυτιληναίου στα πλαίσια μίας ανακοίνωσης του παρουσίασε μία κατάσταση κατά την οποία οι εγκαταστάσεις της βρίσκονταν μακριά από τους βομβαρδιστικούς στόχους. Αλλά γίνεται σαφές ότι αυτό αποτελεί απλώς μία επιθυμία του συγκεκριμένου ομίλου, ο οποίος έχει συνάψει εμπορικές συμφωνίες με ορυχεία και μεταλλουργίες χαλκού και ψευδαργύρου.

Μετά από τους πρώτους βομβαρδισμούς σταμάτησε η παραγωγή και η εργασία των 380 εργαζομένων της βιομηχανίας παγωτών Del-Yug, μία εταιρεία η οποία είναι θυγατρική της ελληνικής εταιρείας παγωτών ΔΕΛΤΑ η οποία ελέγχεται από

την οικογένεια Δασκαλόπουλου και η οποία βρίσκεται 25 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από το Βελιγράδι. Η συγκεκριμένη βιομηχανική μονάδα βρίσκεται σε μία ευρύτερη ζώνη, που δεν είναι μακριά από το στρατιωτικό αεροδρόμιο το οποίο χτυπήθηκε από το NATO, μία περιοχή η οποία προορίζεται να γίνει βιομηχανική ζώνη. Η συγκεκριμένη επένδυση είναι μία επένδυση της τάξης 60 εκατ. μάρκων, αλλά παρόλο που σταμάτησε να παράγει φρόντισε να εξασφαλίσει το εισόδημα και την επιβίωση των εργαζομένων.

Όσον αφορά τα δίκτυα διανομής, αυτά έχουν παραλύσει. Η βιομηχανία αναψυκτικών IBP, η οποία βρίσκεται 10 χλμ. από το κέντρο του Βελιγραδίου, ελέγχεται από το 1997 κατά 83% από την Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως. Ενώ η παραγωγή της Coca-Cola αλλά και άλλων προϊόντων να έχει πληγεί, όμως η συγκεκριμένη εταιρεία συνέχισε κανονικά τη μισθοδοσία παρόλο τα πρώτα 24ωρα μετά τους βομβαρδισμούς η παραγωγή διεκόπη. Η 3E ανακοίνωσε ότι ήδη το 1998 η ελεγχόμενη από την ελληνική εταιρεία IBP Beograd διπλασίασε το παραγωγικό δυναμικό της. Η ελληνική εταιρεία χρησιμοποιεί για τις ανάγκες της 950 εργαζόμενους και οι οποίοι κατέχουν το 17% των μετοχών.

Τα Ελληνικά Πετρέλαια δια μέσου της τεχνικής εταιρείας Ασπροφός επισκέυασαν και ανακαίνισαν μονάδα διύλισης στο διυλιστήριο του Πάντσεβο, όπου το NATO βομβάρδισε τη μονάδα ατμού.

Συνολικά οι συνέπειες οι οποίες έχουν καταγραφεί από τα αποτελέσματα του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο στους διάφορους τομείς είναι οι ακόλουθοι:

- **Τουρισμός.** Το Υπουργείο Οικονομικών και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας έχουν εκτιμήσει ότι οι μεγαλύτερες επιπτώσεις έχουν εμφανιστεί στον τομέα του τουρισμού. Οι εξελίξεις από τον πόλεμο έχουν ως συνέπεια την σταθεροποίηση των εσόδων από τον τουρισμό στο επίπεδο των εσόδων στο 1998, ενώ αναμενόταν μία αύξηση της τάξης του 12%, ένα ποσοστό το οποίο είχε υπολογιστεί στον προϋπολογισμό. Αυτό σημαίνει ότι τα έσοδα θα παραμείνουν στα 2 τρισεκ. δραχμές. Η αρχική πρόβλεψη ήταν μία αύξηση του ΑΕΠ για το 1999 της τάξης 3,7% σε σύγκριση με το 1998. Η αρχική πρόβλεψη αναθεωρήθηκε εξαιτίας της επιβράδυνσης των οικονομιών στην Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, που είναι περιοχές που κατευθύνεται ένα μέρος των ελληνικών εξαγωγών. Οι επιπτώσεις του πολέμου

επιβράδυναν ακόμη περισσότερο τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ από 3,5% σε 3,0%.

- **Επενδύσεις -Εξαγωγές.** Οι συνολικές επενδύσεις από την Ελλάδα στη Γιουγκοσλαβία φθάνουν στο ένα δισεκ. δολάρια και είναι οι μεγαλύτερες επενδύσεις που έχουν γίνει από τρίτη χώρα. Αφορούν 150 μεικτές ελληνογιουγκοσλαβικές εταιρείες και 80 αμιγώς ελληνικές. Αυτές έχουν κόψει στο σύνολο τους τη λειτουργία τους και την παραγωγική τους δραστηριότητα. Το πρόβλημα υπάρχει στις απαιτήσεις που θα διατυπωθούν από τις επιχειρήσεις προς τον Οργανισμό Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι εξαγωγές προς την Γιουγκοσλαβία αντιστοιχούν στο 2% των συνολικών εξαγωγών. Επίσης συνέπειες παρουσίασαν και τα επιτόκια, όπως και το Χρηματιστήριο.

Το 1999 οι κλάδοι οι οποίοι έχουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι οι εξής:

- **Κατασκευές.**
- **Τηλεπικοινωνίες.**
- **Ενέργεια.**
- **Πληροφορική.**

Οι κατασκευαστικές εταιρείες έχουν στραμμένη την προσοχή τους προς τη Σερβία και κυρίως εκείνες οι οποίες είχαν ήδη σημαντική δραστηριότητα στην περιοχή. Θα αναφέρουμε εδώ ως παράδειγμα την ΔΙΕΚΑΤ η οποία είχε αναλάβει σε κοινοπραξία την κατασκευή του Μετρό στο Βελιγράδι, όπως και του συστήματος αποκομιδής και διάθεσης των απορριμμάτων. Ωστόσο οι εργασίες δεν είχαν ξεκινήσει και παρουσιάζει ενδιαφέρον αν οι ανάγκες θα είναι οι ίδιες και αν θα υπάρξει σεβασμός των συμφωνιών. Το ίδιο και ΑΤΤΙΚΑΤ είχε συμφωνήσει την εκτέλεση έργων στον Δούναβη. Ειδικά όμως σήμερα στη χώρα μας με τη συνεργασία ισχυρών εταιρειών και τις συγχωνεύσεις μαζί με τη χρηματοδοτική συμμετοχή των τραπεζικών ιδρυμάτων, έχει διαμορφωθεί μία κοσμογονία, με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι δυνατότητες για την απόσπαση ενός σημαντικού μεριδίου από την ανοικοδόμηση της Γιουγκοσλαβίας, μετά την καταστροφή που υπέστη από τον πόλεμο.

Για να αποσπαστεί το συγκεκριμένο μερίδιο μπορεί να γίνει κατανοητό ότι πολλές ελληνικές εταιρείες προκειμένου να αποκτήσουν πλεονέκτημα θα προσπαθήσουν να αποκτήσουν μετοχικό μερίδιο από γιουγκοσλαβικές εταιρείες. Μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητό ότι σημαντικό μερίδιο αναζητούν

και οι τσιμεντοβιομηχανίες, με πρώτη απ' όλες τον Ηρακλή ο οποίος μετά την απόκτηση του από τη Blue Circle ισχυροποιήθηκε καθώς και τον ΤΙΤΑΝΑ. Όμως και η Χάλυψ η οποία διαθέτει σταθμό διανομής στην Αλβανία διαθέτει ένα πλεονέκτημα.

Στον κλάδο των τηλεπικοινωνιών εκείνος ο οποίος αναμένεται να ενισχυθεί σημαντικά από τη λήξη του πολέμου είναι ο ΟΤΕ, ο οποίος έχει σημαντική παρουσία στη Γιουγκοσλαβία και κατέχει το 49% της TELECOM SERBIA μαζί με την TELECOM ITALIA και έχει επενδύσει στη συγκεκριμένη χώρα πρό του πολέμου άνω των 100 δισεκ. δραχμών. Σχέδια επέκτασης στην ΟΔΓ έχει και η ΠΑΝΑΦΟΝ, η οποία ακολουθεί επιθετική πολιτική στα Βαλκάνια. Όμως ιδιαίτερα ευνοημένη από τις εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία αναμένεται να είναι η ΙΝΤΡΑΚΟΜ η οποία έχει σημαντική δραστηριότητα στην περιοχή. Ο συγκεκριμένος όμιλος έχει ήδη δραστηριοποιηθεί στη Γιουγκοσλαβία διά μέσου της ψηφιοποίησης του δικτύου, αλλά και δια μέσου της ΙΝΤΡΑΛΟΤ η οποία έχει αναλάβει τη διαχείριση του ΛΟΤΤΟ, αλλά και δια μέσου της ΙΝΤΡΑΚΟΜ ΥΓΟΣΛΑΒΙΑ. Ακόμη ενδιαφέρον υπάρχει και από τις εταιρείες πληροφορικής όπως η ΙΝΤΡΑΣΟΦΤ, η ALTEC και η SINGULAR, οι οποίες έχουν δυνατότητες παρουσίας σε μεγάλους διαγωνισμούς έργων πληροφορικής και έχουν ήδη πραγματοποιήσει επενδύσεις και εκτός Ελλάδας.

Την περίοδο για την οποία συζητάμε και άλλες εταιρείες ιδίως από τον τομέα των τροφίμων προσπαθούν να κερδίσουν πολλά ⁷⁰αίτη νέα κατάσταση που επικρατεί στη Γιουγκοσλαβία. Την κορυφαία παρουσία αυτή τη στιγμή φαίνεται να έχει η 3Ε, καθώς και η ΔΕΛΤΑ η οποία είχε επενδύσει μέχρι και τη συγκεκριμένη περίοδο, περίπου 9 δισεκ. στη Γιουγκοσλαβία. Πάντως στο τέλος του 1999 και τις αρχές του 2000 οι συνολικές επενδύσεις της ΔΕΛΤΑ φθάνουν στα 28 εκατ. δολάρια, ενώ της 3Ε στα 42 εκατ. δολάρια.

Οι συνολικές ελληνικές επενδύσεις στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας έως το τέλος του 1999 φθάνουν τα 1130 εκατ. δολάρια.

7.4. Η ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ.

Οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ στην ΟΔΓ είχαν δύο στόχους:

A: Ο πρώτος στόχος αφορούσε την προσπάθεια της καταπόνησης των αμυντικών δυνάμεων της χώρας και,

B: Ο δεύτερος αφορούσε τη διάλυση της παραγωγής και του οικονομικού ιστού, ο οποίος αφορά την οικονομική και βιομηχανική υποδομή της χώρας.

Όσον αφορά τον δεύτερο στόχο εξυπηρετείται ήδη από το 1993 με ένα συστηματικό τρόπο και στα πλαίσια συγκεκριμένων διεθνών αποφάσεων. Όμως μέχρι την έναρξη του πολέμου οι απαγορεύσεις δεν είχαν φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Είναι αποκαλυπτικοί οι λόγοι για τους οποίους έγινε ο πόλεμος και είναι η αιτία της προσήλωσης του NATO στις μεγάλες παραγωγικές μονάδες και αυτό αποτελούσε μία από τις αιτίες για την ανάγκη της διάλυσης του οικονομικού ιστού της χώρας. Εδώ θα πρέπει να συσχετίσουμε τα νέα δεδομένα της παγκοσμιοποίησης, ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τους στόχους των ισχυρών χωρών και των συμφερόντων των εθνικών τους αστικών τάξεων και έτσι θα συλλάβουμε το πνεύμα των νέων δεδομένων που παρουσιάζονται.

Οι πρώτοι ξένοι επενδυτές οι οποίοι είχαν εισέλθει στην πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβία το 1990 ήταν στην πλειοψηφία τους, πολυεθνικές επιχειρήσεις με κατεύθυνση τις υπηρεσίες και γερμανοαυστριακές εταιρείες οι οποίες ήταν επικεντρωμένες στο ένδυμα και τις κατασκευές στη βαριά βιομηχανία.

Το 1992 με την εξάπλωση του εμφυλίου πολέμου στη Βοσνία, οι ξένοι επενδυτές αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν σταδιακά τη χώρα για τρεις λόγους:

1: Για τον λόγο ότι υπέστησαν ζημιές λόγω των εχθροπραξιών.

2: Στη στάση που κράτησε απέναντι στους ξένους επενδυτές η νέα επιχειρηματική τάξη της χώρας.

3: Στο γεγονός ότι υπήρχε διεθνής απαγόρευση στη Γιουγκοσλαβία τόσο όσον τις τραπεζικές συναλλαγές, όσο και τις κεφαλαιακές εισροές και εκροές.

Από το 1994 επανέρχονται οι ξένοι επενδυτές, κυρίως στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο, παρόλο δεν υπήρξε η άρση της απαγόρευσης των εμπορικών συναλλαγών. Το αποτέλεσμα ήταν να γίνουν ορισμένες πολύ σημαντικές επενδύσεις. Παρόλο που υπάρχει η απαγόρευση της δημοσίευσης στοιχείων, διαπιστώνεται από τον αριθμό των μεγάλων εταιρειών που λειτουργούσαν αυτόνομα ή με τη μορφή των joint-ventures ότι ήταν περίπου 50, από τις οποίες οι 9 ήταν ελληνικές, ενώ οι υπόλοιπες ήταν ιταλικές, γερμανικές, αυστριακές και βελγικές.

Η έμφαση από τους ξένους επενδυτές δόθηκε κυρίως στην ελαφρά βιομηχανία και στις υπηρεσίες, ενώ παράλληλα ξεκίνησε και η διαδικασία της αξιοποίησης του φυσικού πλούτου της χώρας δια μέσου των διαμεσολαβητών.

Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις συνέβαλλαν στο να εγκατασταθούν και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην ΟΔΓ, με βασική κατεύθυνση στις υπηρεσίες, δηλαδή στον τουρισμό και την ψυχαγωγία και ακόμη στη διατροφή. Σύμφωνα με υπολογισμούς, αυτές οι επιχειρήσεις υπολογίζεται ότι ανήλθαν στις 200, ενώ παράλληλα υπάρχει και ένας αριθμός επιχειρήσεων οι οποίες λειτουργούν με αδιαφανή τρόπο.

Γίνεται μετά την άνω αναφορά ότι οι βομβαρδισμοί έχουν πλήξει τις συγκεκριμένες επενδύσεις, οι οποίες λίγα πράγματα μπορούν να αναμένουν από ενδεχόμενες αποζημιώσεις εξαιτίας του γεγονότος ότι οι ίδιες ανέλαβαν την ευθύνη για την ανάπτυξη τους στη γιουγκοσλαβική οικονομία, παραμερίζοντας παράλληλα τους διεθνείς περιορισμούς και απαγορεύσεις. Είναι σαφές ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις λειτούργησαν το προηγούμενο με ένα κεφάλαιο το οποίο εμπειρίχε ρίσκο, χωρίς να λάβουν υπόψη τους διεθνείς δείκτες και τους σοβαρούς πολιτικούς κινδύνους που καταγράφονταν στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο.

Πάντως το κεφάλαιο ρίσκου φρόντισαν να το καλύψουν με ιδιωτικές ασφαλίσσεις και αντασφαλίσσεις μέσα από τράπεζες και ιδιωτικούς φορείς. Το σημαντικό είναι ότι οι ελληνικές εταιρείες δεν ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο, αλλά οι περισσότερες ακολούθησαν την οδό που γνώριζαν, όπως στην περίπτωση της Βουλγαρίας αλλά και της Ρουμανίας. Για να γίνει κατανοητή η πραγματικότητα αλλά και η αιτία του πολέμου, θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι οι ξένες επενδύσεις δεν έγιναν στόχο από τους βομβαρδισμούς, στο βαθμό που οι ανωτέρω επιχειρήσεις αλλά και επενδύσεις δεν είχαν άμεση σχέση με τον παραγωγικό ιστό της χώρας και κυρίως σε προϊόντα τα οποία θεωρούνται σημαντικά για την άμυνα.

Εκείνο το οποίο θα πρέπει να θεωρηθεί ως σημαντικό είναι οι απώλειες της Γιουγκοσλαβίας μετά τους διαρκείς βομβαρδισμούς. Οι απώλειες θα πρέπει να ανέρχονται σε πολλά δισεκ. DEM. Οι απώλειες θα επηρεάσουν το ΑΕΠ της χώρας και γίνεται προφανές ότι θα επηρεάσει την ήδη χαμηλή γενική ζήτηση, ενώ ο πληθωρισμός θα εκτιναχθεί ως συνέπεια αυτών των απωλειών πολύ υψηλά, με ταυτόχρονη μεγέθυνση της ήδη υπάρχουσας ανεργίας, είτε φανερή

είτε κρυφή. Από όλα αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι ακόμη και οι ξένες επενδύσεις θα πρέπει να θεωρούνται μετά τη λήξη των βομβαρδισμών ζημιογόνες τουλάχιστον για τρία χρόνια, από τη στιγμή που η διεθνής κοινότητα αποφασίσει να χρηματοδοτήσει τη γιουγκοσλαβική οικονομία. Η καταστροφή των γεφυρών και μόνο υπολογίζεται σε πολλά εκατ. δολάρια, ακόμη στα δίκτυα διάθεσης και διανομής, αλλά και τη μεταφορά των ενδιάμεσων προϊόντων. Μέχρι τον Απρίλιο είχαμε την καταστροφή μονάδων κλίμακας σημαντικών μεγεθών και αυτή η κατάσταση θα αυξήσει τις κρατικές δαπάνες για τα επόμενα δύο έτη, από τη στιγμή που οι εργαζόμενοι θα πρέπει να συντηρούνται έως ότου ξαναβρούν εργασία.

Από την άλλη, η νέα επενδυτική τάξη της ΟΔΓ αν άφηνε χώρο για μαζική είσοδο των ξένων επιχειρήσεων στη Σερβία αλλά και στο Μαυροβούνιο από το 1995 και μετά οι βομβαρδισμοί δεν θα πραγματοποιούνταν. Αντίθετα μία τάση αντίστασης της νέας άρχουσας τάξης της ΟΔΓ, αλλά και η διαφθορά που επέβαλλε στην υπόθεση των ξένων επενδύσεων ήταν από τις χειρότερες στο χώρο του πρώην "υπαρκτού σοσιαλισμού", χωρίς αντίστοιχα η οικονομία της Γιουγκοσλαβίας να έχει οφέλη όπως είχαν οι οικονομίες της Σλοβενίας ή της Σλοβακίας.

Μία από τις συνέπειες του πολέμου είναι η καταστροφή των γεφυρών του Δούναβη, που παραμένει η μόνη σημαντική καταστροφή που παραμελήθηκε και την οποία την δημιούργησαν τα βομβαρδιστικά αεροσκάφη των χωρών του NATO. Η αρτηρία του Δούναβη που θεωρείται η μεγαλύτερη υδάτινη αρτηρία της Ευρώπης και η οποία το 1998 χρησίμευσε για να μεταφερθούν εμπορεύματα με συνολική αξία πάνω από 325 εκατ. δολάρια, που αντιστοιχούν σε 101,7 δισεκ δραχμές παραμένει από τις αρχές του Απριλίου κλειστή εξαιτίας των βομβαρδισμών του NATO οι οποίες κατέστρεψαν τις 4 μεγάλες γέφυρες του ποταμού που βρίσκονται στο έδαφος της Γιουγκοσλαβίας. Η καταστροφή είναι τέτοιου μεγέθους και το μόνο που επιτρέπεται είναι η διέλευση μικρών ταχυπλόων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα 108 συνολικά πλοία, από τα οποία τα 28 είναι αυστριακά, να βρίσκονται παγιδευμένα στα λιμάνια του Δούναβη. Οι οικονομικές ζημιές για τις παραδουνάβιες χώρες είναι μεγάλες. Οι Γιουγκοσλάβοι, για τους οποίους αναφερόμαστε, αναφέρουν ότι απαιτείται για την αποκατάσταση των ζημιών 600 εκατ. δολάρια, καθώς συμπεριλαμβάνουν και την αποκατάσταση του οδικού δικτύου που βρίσκονται γύρω αλλά και πάνω

από τις γέφυρες. Η κρατική εταιρεία υδάτινων συγκοινωνιών της Αυστρίας υπολογίζει ότι ο Δούναβης για να γίνει και πάλι πλεύσιμος απαιτεί 3 με 4 μήνες από την έναρξη των εργασιών. Θα πρέπει να λάβουμε όμως υπόψη ότι τα έργα δεν πρόκειται να αρχίσουν σύντομα. Θα πρέπει επίσης να υπολογίσουμε ότι το πρόβλημα γίνεται ακόμη πιο δύσκολο για το λόγο, ότι όσο βρίσκεται στην εξουσία ο Μιλόσεβιτς οι χώρες της Δύσης δεν πρόκειται να χρηματοδοτήσουν την ΟΔΓ για την αποκατάσταση των ζημιών. Ενώ παράλληλα το σύνολο των έργων για την αποκατάσταση της ναυσιπλοΐας του Δούναβη βρίσκονται στο έδαφος της Γιουγκοσλαβίας. Παράλληλα η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση αρνήθηκε να δώσει άδεια σε μία ομάδα εμπειρογνομόνων που κατάγονται από την Αυστρία, οι οποίοι προσπάθησαν τον τόπο της καταστροφής για να μπορέσουν να εκτιμήσουν το μέγεθος των ζημιών. Επομένως υπάρχει πάντα ο κίνδυνος οι εκτιμήσεις που έχουν γίνει να απέχουν από την πραγματικότητα σε μεγάλο ή σε μικρό βαθμό. Ενώ παράλληλα από την άλλη υπάρχει η πιθανότητα όλο το βάρος να πέσει στο Κοσσυφοπέδιο.

Ακόμη έχουν καταστραφεί ολοσχερώς συνολικά 24 γέφυρες ενώ άλλες 36 έχουν υποστεί σημαντικές ζημιές με αποτέλεσμα αυτή τη στιγμή να είναι πολύ δύσκολο να χρησιμοποιηθούν. Συνολικά για να ανακατασκευαστούν αυτές οι γέφυρες το κόστος θα φθάσει στα 320 εκατ. δολάρια, ενώ το κόστος για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος θα φθάσει τα 29,5 εκατ. δολάρια. Από αυτά τα 14,4 εκατ. δολάρια θα κατευθυνθούν στις γέφυρες του Δούναβη στις οποίες ήδη αναφερθήκαμε, ενώ άλλα 3,6 εκατ. δολάρια θα κοστίσουν οι γέφυρες Drumski και Zelezhicki, ενώ οι γέφυρες Most Kod Kokinog Broda και Most Kod Bistrice θα κοστίσουν 2,5 εκατ. δολάρια. Για την ανακατασκευή των 60 γεφυρών που επλήγησαν θα χρειαστεί συνολικός χρόνος 249 μήνες διαρκούς εργασίας.

Όσον αφορά για τις κατασκευές των αυτοκινητόδρομων αυτές θα κοστίσουν αρκετά φθηνότερα και θα φθάσουν στο ύψος του 1 εκατ. δολαρίων. Αυτό σημαίνει ότι το μέσο κόστος για κάθε τετραγωνικό χιλιόμετρο θα είναι 1.000 δολάρια, ενώ το πλάτος είναι 10 μέτρα. Επίσης φθηνές θα είναι και οι ανακατασκευές στα αεροδρόμια οι οποίες θα φθάσουν τα 4,5 εκατ. δολάρια και πιο συγκεκριμένα στις πόλεις Ποντγκοριτσα, Νίς, και στο Νίς το συνολικό κόστος θα φθάσει τα 4,5 εκατ. δολάρια, ενώ το συνολικό κόστος στα υπόλοιπα αεροδρόμια θα είναι 500 χιλιάδες δολάρια. Ο συνολικός χρόνος που θα διατεθεί

για την κατασκευή των αεροδρομίων αλλά και των αυτοκινητόδρομων θα προσεγγίσει τους πέντε μήνες.

Οι καταστροφές στο ηλεκροενεργειακό δίκτυο φθάνουν τα 270 εκατ. δολάρια, από τα οποία τα 160 εκατ. δολάρια θα κοστίσουν οι 16 κεντρικοί ηλεκτροσταθμοί, επίσης 60 εκατ. δολάρια θα κοστίσουν οι 6 περιφερειακοί καταναμητές και τέλος 35 εκατ. δολάρια θα κοστίσουν οι 7 γραμμές υψηλής τάσης. Ακόμη θα πρέπει να επισημάνουμε ότι 15 εκατ. δολάρια κόστισε η απώλεια της παραγωγικής δυνατότητας των ηλεκροσταθμών. Σε αυτά που αναφέραμε θα πρέπει να προστεθεί και η ημερήσια απώλεια των εσόδων της κρατικής εταιρείας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας η οποία ανέρχεται στα 206 εκατ. δολάρια. Επίσης η ζημιά που έχουν υποστεί τα ΜΜΕ φθάνουν τα 98 εκατ. δολάρια και αντιστοιχούν σε 13 τηλεοπτικούς σταθμούς, σε 9 ραδιοφωνικούς και σε 42 αναμεταδότες.

Ακόμη οι καταστροφές στο σύστημα θερμού ύδατος για τη θέρμανση των κατοικιών έχουν φθάσει στα 5,3 εκατ δολάρια, ενώ εντελώς κατεστραμμένο είναι το δίκτυο στο Κρούσεβατς και στην Πρίστινα.

Εξίσου σημαντικές ζημιές έχουν γίνει και στη βιομηχανική υποδομή, με αποτέλεσμα οι ζημιές να προσεγγίζουν τα 2,762 δισεκ. δολάρια, από τα οποία τα 1,515 προέρχονται από τις ζημιές των μηχανοκατασκευών, τα 600 εκατ. δολάρια να προέρχονται από τη πετρελαιοβιομηχανία τα 347 εκατ. δολάρια από τη χημική βιομηχανία, τα 126 εκατ. δολάρια από τη μεταλλουργία, τα 104 εκατ. δολάρια από τη βιομηχανία της περιοχής του Δούναβη, για παράδειγμα τα ναυπηγεία και τα υπόλοιπα 70 εκατ. δολάρια για τους υπόλοιπους κλάδους. Ένα δείγμα των καταστροφών από το ΝΑΤΟ είναι η τέλεια καταστροφή της βιομηχανίας Zastava στο Κραγκούγεβατς και τα διυλιστήρια στο Πάντσεβο και το Νόβι Σάντ.

Από την άλλη πλευρά στην αγροτική παραγωγή οι ζημιές ήταν μικρότερες και έφθασαν αμφοτέρωθεν τα 39 εκατ. δολάρια. Οι καταστροφές έπληξαν 12 κρατικά αγροκτήματα, ένα εργοστάσιο παραγωγής λιπασμάτων και πολλά ζώα.

Στον τουρισμό οι καταστροφές προσεγγίζουν τα 45 εκατ. δολάρια και πιο συγκεκριμένα έχουν πληγεί τα ξενοδοχεία Baciste στο Κοπαόνικ, το οποίο είναι χιονοδρομικό κέντρο, στο jugoslavlja στο Βελιγράδι, επίσης ζημιές υπέστησαν τα Turist, Mileseva, και Vladicinom Hanu στο Πριέπολ, στο Park στο Πρίζεν και ακόμη 12 τουριστικά κέντρα. Οι ζημιές στις υπόλοιπες υπηρεσίες φθάνουν 38

εκατ. δολάρια. Καταστροφές έχουν υποστεί ακόμη 23 μεσαιωνικά μοναστήρια και 31 εκκλησίες και αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να κοστίσει η αναστήλωση τους 100 εκατ, περίπου δολάρια. Ακόμη 306 σχολεία επλήγησαν, από τα οποία τα 3 διελύθησαν εντελώς και τα 30 να βρίσκονται υπό κατεδάφιση, με αποτέλεσμα το συνολικό κόστος να φθάσει στα 5,8 εκατ. δολάρια. Τα νοσοκομεία που επλήγησαν είναι 23, με συνολικό κόστος ανακατασκευής 3,5 εκατ. δολάρια. Τα κτίρια κρατικών υπηρεσιών χρειάζονται επισκευές ύψους 63 εκατ. δολαρίων. Ο ιδιωτικός τομέας πλήρωσε με καταστροφές ύψους 201 εκατ. δολαρίων, σε σύνολο 1200 κατοικιών και διαμερισμάτων. Η φύση πλήρωσε με την καταστροφή 2.500 στρεμμάτων δάσους, με επίκεντρο τα εθνικά πάρκα και τους δρυμούς. Οι χημικές ουσίες που είναι εκατοντάδες χιλιάδες τόνοι καθιστούν επικίνδυνη τη σερβική γή για τα επόμενα 10 χρόνια.

Εκτός από αυτά τα ύδατα υπέστησαν μόλυνση πολύ μεγάλη, λόγω των χημικών ουσιών, όπως ο ψευδάργυρος, ο χαλκός, το νικέλιο, ο μόλυβδος, το ουράνιο, κλπ. Μόνο στο Δούναβη βρίσκονται 3.000 τόνοι νιτρωδών και νιτρικών αλάτων, 200 τόνοι χλωριωμένου βινιλίου, όπως και υδροχλωρικό οξύ και χλωριωμένο αιθύλιο.

Πέρα από όλα αυτά ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου κληροδότησε και άλλα προβλήματα όπως ο κίνδυνος του εμφυλίου πολέμου, ο οποίος μπορεί να προκύψει από μία πιθανή ανατροπή του Μιλόσεβιτς. Ο συγκεκριμένος πόλεμος θα είναι και στην ουσία η αφορμή για την απόσχιση του Μαυροβουνίου και τη διάλυση της Βοϊβοβοντίνια. Η λύση της εμφύλιας σύρραξης θα ωφελήσει μόνο τα συμφέροντα εκείνων που έδωσαν τη δυνατότητα στον Μιλόσεβιτς να διαλύσει την πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία. Επομένως μπορεί να γίνει αντιληπτό, ^{όταν} αν πραγματοποιηθεί η εμφύλια σύγκρουση, την οποία φαίνεται να προωθούν οι εξωγενείς παράγοντες μαζί με την κυβέρνηση Μιλόσεβιτς, θα χαθεί ότι απέμεινε από την ΟΔΓ, τη στιγμή που ο Μιλόσεβιτς έχει εξάγει τα πλούτη του στο εξωτερικό και επομένως δεν έχει να χάσει τίποτα άλλο πέρα από την εξουσία. Ο Μιλόσεβιτς είναι έτοιμος να θυσιάσει πολλούς Σέρβους, γιατί στην ουσία δεν έχει να χάσει παρά τα πλούτη του στη Σερβία. Ήδη πολύ πιο πριν είχε σχεδιάσει την εξαγωγή του πλούτου που δημιούργησε από διαμεσολαβήσεις μέχρι αφαιμάξεις της ανθρωπιστικής βοήθειας από την εποχή που είχε πραγματοποιηθεί το πρώτο εμπόργκο κατά

της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Ο Μιλόσεβιτς διέλυσε την ενιαία Γιουγκοσλαβία, διαλύοντας καταρχήν τη Βοσνία, επίσης διέλυσε την Κράϊνα και τέλος κατέστρεψε εντελώς το Κοσσυφοπέδιο. Στην ουσία πραγματοποίησε ότι του είχαν ζητήσει οι ΗΠΑ και οι υπόλοιπες χώρες της κεντρικής Ευρώπης και ακόμη η ίδια η Ουγγαρία. Το αποτέλεσμα ήταν η καταστροφή ενός πλούσιου κράτους, το οποίο οδηγήθηκε τελικά σε μία χρόνια εξάρτηση, όχι μόνο από τις μεγάλες δυνάμεις οι οποίες πάντα έπαιζαν το ρόλο αυτό και είχαν ιμπεριαλιστικές επιδιώξεις και συγκρούσεις μέσα στα πλαίσια του ανταγωνισμού τους, αλλά και από περιφερειακές δυνάμεις όπως η Τουρκία, αλλά και η Ουγγαρία. Τα αποτελέσματα τα οποία προέκυψαν από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου δεν κατάφεραν να κλείσουν τον κύκλο της καταστροφικής του ικανότητας, στα πλαίσια της διάλυσης της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας και ο επόμενος στόχος προϋποθέτει την απόσχιση του Μαυροβουνίου και της Βοϊβοντίνια με την τελευταία να προωθείται η απορρόφηση της από την Ουγγαρία. Οι συνέπειες από μία τέτοια εξέλιξη οδηγούν στην κατάλυση του κράτους της ΟΔΓ και ειδικότερα στην περίπτωση του Μαυροβουνίου θα απέκοπτε τη χώρα από τη θάλασσα, γεγονός που θα επανεφέρει τη Σερβία στην κατάσταση που βρισκόταν στον προηγούμενο αιώνα, δηλαδή ασήμαντη στις επιδιώξεις των γειτόνων της με επιπτώσεις στα ελληνικά συμφέροντα, τα οποία βλάπτονται από μία τέτοια προοπτική. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το 50% του πληθυσμού του Μαυροβουνίου είναι Σέρβοι.

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας έχει τη δυνατότητα να πλήξει τα ελληνικά συμφέροντα στα Βαλκάνια και πιο συγκεκριμένα:

- Η αντιπολίτευση με την εκδοχή ότι θα επικρατήσει ο Ζόραν Τζίτζιντς, θα στραφεί αμέσως προς το ΝΑΤΟ και τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη της Ευρώπης τη Γερμανία, ενώ παράλληλα θα προσπαθήσει να δημιουργήσει καλές σχέσεις τόσο με τη Βουλγαρία και την Κροατία, όσο και με την Τουρκία. Το πλαίσιο των καλών σχέσεων θα δημιουργηθεί με την υποχώρηση της ΟΔΓ στη βάση των γεωπολιτικών όρων και στη λογική αυτή παράλληλα με την απόσχιση του Μαυροβουνίου, η οποία όπως προαναφέραμε μεθοδεύεται, πιθανότατα να επανέλθει τα θέμα της χρήσης του λιμένος της Θεσσαλονίκης.
- Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι προχωρεί η διαδικασία για τη δημιουργία της Μεγάλης Αλβανίας και ταυτόχρονα γίνεται κατανοητό ότι έχουμε μία αύξηση

της πίεσης τόσο προς την ΠΓΔΜ, όσο και προς την Ήπειρο. Η Ελλάδα θα πρέπει να διαφοροποιήσει τη θέση της από τη μεριά της προς τους οικονομικούς μετανάστες, τουλάχιστον σε όρους οικονομίας.

- Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι παράλληλα αυξάνεται ο ρόλος της Τουρκίας στα Βαλκάνια και συγκεκριμένα στη Βοσνία και στο Κοσσυφοπέδιο. Αυτό θα πρέπει να συνδεθεί με τον ανταγωνισμό των δύο χωρών που υπάρχει στην περιοχή, δηλαδή ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία και στα πλαίσια της διεκδίκησης τους το ποιος θα έχει τον κυρίαρχο ρόλο στα Βαλκάνια. Πάντως η Τουρκία θα έχει ένα λόγο να παρέμβει, με το πρόσχημα της διεκδίκησης καλύτερων όρων διαβίωσης των τουρκικών μειονοτήτων στην περιοχή.
- Εκτός των όσων αναφέραμε, θα πρέπει να θεωρήσουμε σημαντικό ότι ανανεώνονται τα σχέδια της Βουλγαρίας τόσο για την ανάκτηση εδαφών από την Γιουγκοσλαβία, μέχρι το Δημήτροβγκραντ, όσο και ως προς τον άξονα των Σκοπίων, ενώ εξίσου σημαντικό είναι ότι αυξάνει το ειδικό βάρος των Ούγγρων στα Βαλκάνια, οι οποίοι αναζητούν διέξοδο προς τη θάλασσα, μία αναζήτηση η οποία υπάρχει από την εποχή που απώλεσαν την έξοδο τους προς την Αδριατική.

Επομένως η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας δεν ωφελεί κανέναν στα Βαλκάνια και ιδίως που η βαλκανική περιοχή είναι μία περιοχή ευαίσθητη στην ανάπτυξη του εθνικισμού.

Στο Κοσσυφοπέδιο τον χειμώνα του 2000, θα αποτελεί σκληρή πραγματικότητα το γεγονός ότι μισό εκατομμύριο άνθρωποι δεν θα έχουν ένα ικανοποιητικό καταφύγιο για τη διαμονή τους, ενώ η περιοχή παρουσιάζει θερμοκρασίες οι οποίες πολλές φορές είναι κάτω και από 25 βαθμούς Κελσίου. Μόνο η ανοικοδόμηση των οικιών στο Κοσσυφοπέδιο υπολογίζεται σε 1,17 δισεκ. δολάρια, το κόστος των σχολείων γθάνει στα 21 εκατ. δολάρια, ακόμη οι τοπικές υγειονομικές υπηρεσίες θα κοστίσουν 7,3 εκατ. δολάρια και τέλος το δίκτυο υδροδότησης για να ανοικοδομηθεί θα χρειαστούν 5,2 εκατ. δολάρια.

Η βιομηχανική παραγωγή έχει μειωθεί κατά 45% από τον Μάρτιο του 1999, ενώ το ΑΕΠ έχει μειωθεί κατά 40%. Χωρίς διεθνής βοήθεια η οικονομία για να συνέλθει θα χρειαστεί 16 χρόνια για να επιστρέψει στα επίπεδα του Μαρτίου του 1999 και τουλάχιστον 25 χρόνια για να φθάσει στα επίπεδα του 1989.

Συμπερασματικά το κόστος της καταστροφής υπολογίζεται σε 100 δισεκ. δολάρια.

Η ουσιαστική όμως ανοικοδόμηση της Σερβίας έχει την ανάγκη να αναστρέψει τη συσσωρευμένη υστέρηση, στην οποία έχει περιέλθει η χώρα ύστερα από μία πολλά χρόνια τοπικών πολέμων και διεθνούς απομόνωσης.

8. ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

8.1. ΓΕΝΙΚΑ

Η ΠΓΔ της Μακεδονίας έχει:

Έκταση: 25.713 τ.χ.

Πληθυσμός: 2 εκατ.

ΑΕΠ: 2 δισεκ. δολάρια

Πληθωρισμός: 5%

Ανεργία: 38%

Κατά κεφαλήν εισόδημα: 960 δολάρια

Εξωτερικό εμπόριο: 2,3 δισεκ. δολάρια

ΠΗΓΗ: CIA WORLD FACTBOOK 1997

Η χώρα της Μακεδονίας των Σκοπίων βρίσκεται σε μία διαδικασία φιλελεύθερης μετάβασης της οικονομίας και περιμένει τους ξένους επενδυτές να επενδύσουν τα κεφάλαια τους, αναπτύσσοντας παράλληλα και τις βασικές υποδομές. Θα πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι τα πρώτα χρόνια μετά το 1989 έχουμε μία θεαματική κάμψη της οικονομίας της ΠΓΔΜ. Το πραγματικό κοινωνικό προϊόν πέφτει, σύμφωνα με τον Σωτήρη Βαλντέν, κατά 9,5% το 1990, κατά 10% το 1991, κατά 13,5% το 1992 και το 1993 εκτιμήθηκε σε 15,1%. Επομένως στη τετραετία που αναφέρουμε έχουμε μία πτώση που έφθασε στο 40%. Η θεαματική συρρίκνωση είναι μεγαλύτερη από εκείνης της Σλοβενίας (-18%), της Βουλγαρίας (-30%), της Ρουμανίας (-32%) και της Αλβανίας (-36%). Ήταν μικρότερη μόνο σε σχέση με την Κροατία (-45%) και της Νέας Γιουγκοσλαβίας (-58%). Είναι σαφής επομένως η απόσταση που την χωρίζει από την Ελλάδα και

παράλληλα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.⁵⁷ Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο το 1989, το 13,8% του κοινωνικού προϊόντος της ΠΓΔΜ προερχόταν από τον ιδιωτικό τομέα και το υπόλοιπο 86,2% από τον κρατικό τομέα. Την διετία 1990-1991, το μερίδιο του ιδιωτικού τομέα αυξήθηκε σε 20,7%. Η αύξηση που δεν είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή, παρατηρήθηκε κυρίως στον τριτογενή τομέα που αυξήθηκε από 4,2% σε 14,7% και ιδιαίτερα στο εμπόριο που αυξήθηκε από 2% σε 20%. Το 1990 σε σύνολο 4.073 επιχειρήσεις οι 2.771 ήταν ιδιωτικές, δηλαδή σε ποσοστό 68% και από αυτές το 72% ήταν εμπορικές. Στο τέλος του Οκτωβρίου του 1993 απαριθμούμε 55,4 χιλιάδες επιχειρήσεις από τις οποίες το σύνολο των αυξημένων επιχειρήσεων ήταν ιδιωτικές και συγκεκριμένα 49,2 χιλιάδες από τις συνολικές 51,3 χιλιάδες επιχειρήσεις⁵⁸. Στην πρόσφατη περίοδο και συγκεκριμένα μετά το 1994, υπήρξε παράλληλη και ταυτόχρονη ανάπτυξη τόσο στον βιομηχανικό όσο και στον αγροτικό τομέα. Για την εποχή στην οποία αναφερόμαστε και συγκεκριμένα στο 1997, το ενδιαφέρον των επενδυτών ήταν μεγάλο, όμως τα προβλήματα της περιοχής, που κατά το παρελθόν δεν θα πρέπει να ξεχνάμε αποτελούσαν εμπόδιο για την πραγματοποίηση επενδύσεων, είναι ακόμη για την συγκεκριμένη περιοχή σημαντικά. Παρόλα αυτά αρκετές και ταυτόχρονα σημαντικές επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από χώρες όπως η Ιταλία, η Αυστρία, η Γερμανία και ακόμη η Ελλάδα, αποδεικνύουν ότι το έδαφος για να πραγματοποιηθούν επενδύσεις είναι καλό.

Σύμφωνα με την ενδιαφέρουσα έρευνα του Ευάγγελου Καραφωτάκη, «Η ίδρυση του κράτους της ΠΓΔΜ συνοδεύτηκε με τα ακόλουθα ζητήματα:

- 1: Έλλειψη αγορών για τα βιομηχανικά και αγροτικά προϊόντα.
- 2: Αναδιάρθρωση τραπεζών.
- 3: Έλλειψη κυκλοφοριακού κεφαλαίου.
- 4: Νομισματική κρίση.
- 5: Διεύρυνση της παραοικονομίας».⁵⁹

Πάντα για τον ίδιο οι θετικές αντιδράσεις από την αγορά εμφανίζονται το 1994, επειδή έγινε δυνατή η μείωση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού, με αποτέλεσμα να φθάσει στο 2,6% του ΑΕΠ από 11,1% το 1993.

⁵⁷ Από το "Η οικονομία της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας". Εκδόσεις ΕΚΕΜ- ΑΝΤ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα - Κομοτηνή, 1995. Σελίδα 50.

⁵⁸ Από το ίδιο σελίδα 54.

⁵⁹ Από το «Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996». Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ. Σελίδα 99.

Έτσι σύμφωνα πάντα με τον ίδιο «Παράλληλα συνεχίστηκαν οι αναδιαρθρωτικές κινήσεις στην αγορά και στην παραγωγή με αποτέλεσμα:

1. Τη σταδιακή μείωση του ρόλου της αγροτικής παραγωγής στη σύνθεση του κοινωνικού προϊόντος.
2. Την αύξηση του ρόλου του εμπορίου στο σχηματισμό του κοινωνικού προϊόντος.
3. Την αύξηση του ειδικού βάρους των κατασκευών». ⁶⁰

Ακόμη πιο κάτω αναφέρει τα ακόλουθα:

« Ανάμεσα στα μέτρα αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης, η κυβέρνηση της χώρας προχώρησε σε γρήγορη ιδιωτικοποίηση των κρατικών/κοινωνικών επιχειρήσεων, με στόχο την ταχεία προσαρμογή τους στο καθεστώς της οικονομίας της αγοράς. Η υλοποίηση των όρων της ιδιωτικοποίησης ωφέλησε τους διευθυντές των μονάδων, οι οποίοι βρέθηκαν να κατέχουν το αναγκαίο αρχικό κεφάλαιο για την εξαγορά του πακέτου ελέγχου των μετοχών.

Ο συνδυασμός της παραοικονομίας και της ιδιωτικοποίησης, στις περισσότερες περιπτώσεις, οδήγησε στην ταχεία προσαρμογή των επιχειρήσεων στο νέο οικονομικό περιβάλλον και ειδικά των επιχειρήσεων οι οποίες είχαν τη δυνατότητα εισδοχής στις νέες αγορές λόγω της ιδιαιτερότητας των προϊόντων τους (π.χ. καπνός, φάρμακα κ.λ.π.). Ωστόσο, πέραν του θετικού αυτού γεγονότος, ο συνδυασμός ιδιωτικοποίησης-παραοικονομίας είχε ως αποτέλεσμα και την εμφάνιση διαφόρων αρνητικών συμπτωμάτων όπως την εκτεταμένη φοροδιαφυγή και την καθυστέρηση της αναζωογόνησης του τραπεζικού τομέα». ⁶¹

Πιο κάτω: «.....Ωστόσο, στην ΠΓΔΜ η νέα επιχειρηματική τάξη παραδόξως, και σε αντίθεση από τις λοιπές βαλκανικές χώρες, διατήρησε σε μεγάλο βαθμό στοιχεία εθνικής τάξης χωρίς να προβεί σε εκτεταμένη εκροή των κερδών προς άλλες διεθνείς αγορές. Επίσης, ο βαθμός εμπλοκής της πολιτικής σκηνής με τη νέα επιχειρηματική τάξη δεν είναι τόσο υψηλός όσο στις λοιπές γειτονικές χώρες». ⁶²

⁶⁰ Ο.π. Σελίδα 100. Τα αποτελέσματα αυτά έχουν την αιτία τους στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής της κεντρικής τράπεζας της χώρας. Με άλλα λόγια είχε την στόχευση την αποθεματοποίηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων με ταυτόχρονο περιορισμό των τραπεζικών δανείων και χορηγήσεων.

⁶¹ Οπ. Σελίδα 105.

⁶² Ο.π. Σελίδα 106.

Η ΠΓΔΜ έχει υιοθετήσει μία νομοθεσία που συμβάλλει αποφασιστικά στην ασφάλεια των ξένων επενδυτών και στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους μπορούν να προσδοκούν κέρδος. Αυτό σημαίνει ότι οι ξένες εταιρείες μπορούν να βασιστούν στην ευνοϊκή νομοθεσία και να ιδρύσουν δικές τους εταιρείες και ότι θα έχουν δεδομένη την επιστροφή του κεφαλαίου των επενδύσεων, όσο και των κερδών τους. Επίσης με την ίδια νομοθεσία μπορούν να έχουν πολλές απαλλαγές, όπως για παράδειγμα στα τέλη εισαγωγής, αν πρόκειται για εξοπλισμό της επιχείρησης, επίσης διευκολύνσεις στις συνολικές εισφορές και ακόμη διευκολύνσεις στη φορολόγηση.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι η ΠΓΔΜ έχει ένα πολύ σημαντικό οδικό και τηλεπικοινωνιακό δίκτυο. Στόχος της χώρας είναι να ολοκληρώσει τη σύνδεση που προβλέπει ο ευρωπαϊκός διάδρομος αριθμός 8, ο οποίος συνδέει το Δυρράχιο με τα Σκόπια, τη Σόφια και το Μπουργκάς και να μετατρέψει τον υπάρχοντα δρόμο σε ένα αυτοκινητόδρομο ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Επίσης άλλος στόχος αποτελεί η δημιουργία της ολοκλήρωσης της σιδηροδρομικής σύνδεσης με τη Βουλγαρία. Μία δεύτερη φάση έχει ως στόχο τη σύνδεση με την Αλβανία, έτσι ώστε η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» μαζί με την υπάρχουσα σιδηροδρομική σύνδεση Βορρά-Νότου να συνδεθεί και με τον άξονα Ανατολής- Δύσης. Ακόμη η ίδια χώρα σε συμφωνία θα κατασκευάσει τον διάδρομο αριθμό 10, δηλαδή τη διαδρομή Βέλες-Πρίλεπ- Βίτολα- Ιωάννινα- Ηγουμενίτσα, για να διευκολύνει την ταχύτερη της πρόσβαση στην Αδριατική μέσω της Δυτικής Ελλάδας. Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών το πιο σημαντικό γεγονός είναι η έναρξη της ιδιωτικοποίησης του όλου συστήματος. Αυτό μπορεί να γίνει πολύ εύκολα, ~~γιατί~~ γιατί οι τηλεπικοινωνίες θεωρούνται προηγμένη τεχνολογία και τα ξένα κεφάλαια μπορούν να δείξουν ενδιαφέρον για τον εκσυγχρονισμό των τηλεπικοινωνιών της συγκεκριμένης χώρας.

Προβλήματα στον τομέα της επικοινωνίας υπάρχουν για τον λόγο ότι υπάρχει το εμπόδιο της βίζας, η οποία προκαλεί προβλήματα στην επικοινωνία ανάμεσα στους λαούς, ακόμη και στην ροή ελεύθερου κεφαλαίου, όπως και προϊόντων ανάμεσα στα κράτη της Βαλκανικής. Η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» έχει αμοιβαία καταργήσει την έκδοση βίζας στις σχέσεις της με τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Γιουγκοσλαβία, την Τουρκία, ενώ με την Αλβανία έχουν θεσπιστεί ειδικές διατάξεις για να διευκολύνουν την έκδοση της βίζας. Στη σχέση της με την Ελλάδα το πρόβλημα είναι ακόμη πιο περίπλοκο και ταυτόχρονα και

σοβαρό όταν καταργήθηκε και από τις δύο πλευρές το δικαίωμα της έκδοσης βίζας στους τελωνειακούς σταθμούς των δύο χωρών. Η διαδικασία για την έκδοση βίζας, για την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, από την ελληνική διπλωματική αποστολή στα Σκόπια ακολουθεί ένα ειδικό καθεστώς το οποίο απαιτεί μία πρόσθετη έγγραφη τεκμηρίωση και έτσι περιπλέκει ακόμη πιο πολύ τη διαδικασία και η οποία προφανώς γίνεται για τον λόγο ώστε να ξεπεραστεί το πρόβλημα της κατάργησης της βίζας η οποία εμποδίζει την επικοινωνία. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, όλα αυτά έχουν ισχύ πριν την έναρξη του πολέμου, γιατί σήμερα μετά τη λήξη του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία τα πράγματα από όλες τις πλευρές που αναφέραμε έχουν αλλάξει δραματικά, με αποτέλεσμα τα ανωτέρω να μην έχουν και την ανάλογη ισχύ. Αυτό θα το δούμε διεξοδικότερα πιο κάτω. Πάντως θα επισημάνουμε ότι με τον προηγούμενο τρόπο έκδοσης βίζας είχε μειωθεί η μετακίνηση ανάμεσα στις δύο χώρες κατά 50%. Γίνεται αντιληπτό ότι αν υπάρχει μία χώρα που δεν συμφέρει η συγκεκριμένη κατάσταση είναι κυρίως η Ελλάδα διότι στοχεύει στην επέκταση και προφανώς τέτοιες συνθήκες δεν την ευνοούν.

Το μικρό μέγεθος της χώρας προκειμένου να εξασφαλίσει την οικονομική του ανάπτυξη, θα πρέπει να ενσωματωθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αυτό το γεγονός στη «Δημοκρατία της Μακεδονίας» το έχουν συνειδητοποιήσει πολύ πριν από την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε. Θα πρέπει να γίνει κατανοητό όμως, ότι η συγκεκριμένη ανάπτυξη προϋποθέτει ριζικές μεταρρυθμίσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας, συμπεριλαμβανομένου μέσα σε αυτές και τον τραπεζικό τομέα. Έχουν γίνει σημαντικές εξαγγελίες αλλά, υπάρχει ακόμη μεγάλη καθυστέρηση στην εφαρμογή των μέτρων για την αναδιάρθρωση και μάλιστα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Η πρώτη προσπάθεια που έγινε για τον εκμοντερνισμό του τραπεζικού συστήματος πραγματοποιήθηκε το 1989, με ψήφιση νόμου ο οποίος όριζε τους κανόνες λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος. Με την πάροδο του χρόνου αποκτήθηκε μεγαλύτερη εμπειρία με αποτέλεσμα, να έχουμε μία διαρκή εισαγωγή νέων διατάξεων για να έχουμε τελικά ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο, το οποίο συμπεριλαμβάνει γύρω στα 100 άρθρα, αλλά το βασικότερο είναι ότι προσπαθεί να προσαρμοστεί με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής

Ένωσης. Σύμφωνα με το νομοσχέδιο στο οποίο αναφερόμαστε, το ΕΚΕΜ στην εξαμηνιαία έκδοσή του στο τεύχος 11 τον Ιούνιο του 1998, αναφέρει τα εξής:

- Η National Bank of FYROM ορίζεται ως επιτηρητής ολόκληρου του τομέα.
- Οι τράπεζες θα λειτουργούν ως κερδοσκοπικές ανώνυμες εταιρείες.
- Όλες οι αιτήσεις ίδρυσης τραπεζών θα εξετάζονται από την NBF.
- Έκαστος ιδρυτής, το φυσικό πρόσωπο της κάθε τράπεζας, πρέπει να έχει καθαρό ποινικό μητρώο και να μπορεί να ελέγχει μόνο μέχρι το 20% των μετοχών, ενώ μπορεί να διατηρεί το δικαίωμα να εξασκεί το μανάτζμεντ αυτής.
- Το ελάχιστο μετοχικό κεφάλαιο για την ίδρυση ενός υποκαταστήματος ξένης τράπεζας στη «Δημοκρατία της Μακεδονίας», ορίζεται στο DM 1 εκατ. ενώ για θυγατρική στα DM 3 εκατ.
- Κατά την ίδρυση, ανάμεσα στα άλλα δικαιολογητικά, θα πρέπει να κατατίθενται και αποδείξεις για το πόθεν έσχες του αρχικού κεφαλαίου καθώς και προσχέδιο των πλάνων λειτουργίας και ανάπτυξης της τράπεζας για τα δύο πρώτα χρόνια. Εάν ο ιδρυτής είναι ξένη τράπεζα, οφείλει να υποβάλλει ετήσιους οικονομικούς απολογισμούς για τα τελευταία τρία χρόνια.
- Κάθε τράπεζα είναι υποχρεωμένη να διαθέτει κάθε στιγμή χρηματικούς πόρους, το ύψος των οποίων θα καθορίζονται από την NBF ανάλογα με την κάθε περίπτωση, ούτως ώστε να καλύπτονται οι καταθέτες. Είναι αυτό που λέμε κεφάλαιο εγγύησης.
- Κάθε φορά που θα πραγματοποιείται αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου θα πρέπει να υποβάλλονται και στοιχεία για τις πηγές αυτών των κεφαλαίων.
- Κάθε χρόνο πρέπει να υποβάλλονται εκθέσεις συνημένων δανείων και επενδύσεων.
- Το σύνολο των δανείων προς ένα πελάτη δεν μπορεί να ξεπερνά το 30% του εγγυητικού κεφαλαίου. Για να θεωρηθεί, για τα δεδομένα των συγκεκριμένων τραπεζών ένα δάνειο μεγάλο πρέπει να κυμαίνεται στο 10 με 15% του εγγυητικού κεφαλαίου.
- Κάθε τράπεζα δικαιούται να δανειοδοτεί κάθε φορά ένα από τους κύριους μετόχους της, αρκεί το ποσό να μην ξεπερνάει το 10% του εγγυητικού κεφαλαίου.

- Ορκωτοί λογιστές θα ελέγχουν τα βιβλία και θα αναφέρουν τυχόν ανωμαλίες στην NBF και το Υπουργείο Οικονομικών.

Θα πρέπει να υπογραμμισθεί όμως ότι η βελτίωση του νομοσχεδίου που αναφέραμε, δεν αρκεί από μόνο του για τη βελτίωση του νομικού πλαισίου της λειτουργίας του και επιπλέον δεν αποτελεί την ικανή και αναγκαία προϋπόθεση για την αναδιάρθρωση του τομέα. Το 1996 υπήρχαν 2 ιδιωτικές τράπεζες στις 21 που υπήρχαν στη ΠΓΔΜ. Από το σύνολο της τραπεζικής αγοράς το 70% ελεγχόταν από τις Storranska Banka και Komercialna Banka, με αποτέλεσμα οι υπόλοιπες Τράπεζες του τομέα να έχουν ασήμαντα αγοράς. Επίσης πολλά από τα συνηθμένα δάνεια είχαν επισφαλή χαρακτήρα. Πέραν τούτου είχαμε και την πτώση του πραγματικού επιτοκίου καταθέσεων τη μείωση των πόρων που επρόκειτο να αποταμιευθούν. Έτσι ενώ το 1990 αυτοί οι πόροι αντιπροσώπευαν το 18%, το 1996 η αντιπροσώπευση έφθανε μετά βίας το 10%. Αυτή όμως η ελάττωση των διαθέσιμων πόρων είχε και τις επιπτώσεις της, γιατί επιβλήθηκε μία πιο συντηρητική πολιτική δανεισμού και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να οδηγήσει πολλές επιχειρήσεις στο να αντλήσουν πόρους από το χώρο της παραοικονομίας, που αντιστοιχεί σε ένα μεγάλο ποσοστό στο ΑΕΠ, μια και φθάνει στο 40%.

Επρόκειτο για μία κατάσταση που επέβαλλε την Παγκόσμια Τράπεζα, που ούτως ή άλλως θα αναζητούσε την ευκαιρία να αναμειχθεί έστω και με ένα έμμεσο τρόπο στα εσωτερικά της χώρας, για όλους τους λόγους που αναφέραμε και για τις προηγούμενες χώρες και θα αναφερθούμε συγκεκριμένα και πιο κάτω, να παρέμβει και να θέσει ως όρο για την έγκριση του δανείου προς τη χώρα, την ουσιαστική και άμεση αναδιοργάνωση του τραπεζικού τομέα. Αυτό όμως προϋπόθετε την εξυγίανση των τραπεζών και σε αρμονία με τη συμφωνία της Κυβέρνησης με το Paris Club, διεγράφησαν όλα τα χρέη τους σε συνάλλαγμα προς την Κυβέρνηση η οποία ανέλαβε και την αποπληρωμή των χρεών προς τους ξένους δανειστές. Έχουμε ακόμη τον διαχωρισμό του τραπεζικού τομέα από τους παραγωγικούς τομείς, λόγω των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν στην ιδιωτικοποίηση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, εξαιτίας της συμπερίληψης μεγάλου αριθμού μετοχών προβληματικών κρατικών εταιρειών στα χαρτοφυλάκια τους.

Σύμφωνα με τον Κυριάκο Κεντρωτή, η πιο μεγάλη επιλογή της ΠΓΔΜ είναι η εξωτερική πολιτική και συνδέεται με την γεωστρατηγική της θέση στην

βαλκανική χερσόνησο. Όπως αναφέρει ο ίδιος, «Οι εξελίξεις στις διμερείς και πολυμερείς συνεργασίες της ΠΓΔΜ στα Βαλκάνια είναι το πρόκριμα, προκειμένου η χώρα να κατορθώσει να αντιμετωπίζεται από τις ευρύτερες ευρωπαϊκές και εν γένει παγκόσμιες οικονομικές δομές ως ένας απαραίτητος παίκτης-κλειδί που χρειάζεται τη διεθνή αρωγή για να μπορέσει με τη σειρά του να συνεισφέρει στη σταθερότητα στην ΝΑ Ευρώπη».⁶³

Πάντως τα τελευταία χρόνια σύμφωνα με την Blagoja Nanevski, η οικονομία της ΠΓΔΜ έχει σε μεγάλο απελευθερωθεί. Οι περισσότερες τιμές καθορίζονται από την αγορά και οι οποίες αντιστοιχούν στο 75% του συνόλου, ενώ αντίστοιχα η πορεία της ιδιωτικοποίησης είναι στο τελικό στάδιο, η οικονομία επίσης ανοικτή στις εξωτερικές αγορές και οι ιδιωτικές και οι ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις πρωταγωνιστούν στην ανάπτυξη.

Πάντως γίνεται κατανοητή όλη η προσπάθεια της κυβέρνησης, γιατί η πλέον σημαντική πρόκληση για όποια χώρα βρίσκεται στη διαδικασία της μετάβασης είναι να βρεί τρόπους ώστε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μία γρήγορη οικονομική ανάπτυξη. Δεν ξεχωρίζει η μακροοικονομική πολιτική της ΠΓΔΜ από τις υπόλοιπες χώρες οι οποίες βρίσκονται στη διαδικασία της μετάβασης και έτσι το ενδιαφέρον της εστιάζεται στη σταθεροποίηση. Το βασικό της μειονέκτημα όπως μπορεί εύκολα κάποιος να αντιληφθεί, είναι οι δυσμενείς γι' αυτήν εξωτερικές συνθήκες και ακόμη οι διάφορες εσωτερικές πιέσεις τόσο στο δρόμο προς την ανεξαρτησία, όσο και στο δρόμο της μετάβασης προς την οικονομία της αγοράς.

Σύμφωνα με την ~~και~~ Blagoja Nanevski στα πλαίσια της μακροοικονομικής πολιτικής των χωρών οι οποίες βρίσκονται υπό μετάβαση, οι συγκεκριμένες χώρες αντιμετωπίζουν έντονες πληθωριστικές πιέσεις. Πιο συγκεκριμένα:

«Μόνο μερικές έχουν επιτύχει να διατηρήσουν μακροοικονομική σταθερότητα. Χρειάστηκαν περίπου δύο χρόνια, μετά την επίτευξη της οικονομικής σταθερότητας, προκειμένου αυτές οι χώρες να ανακάμψουν και να αναζητήσουν ή να αυξήσουν τη συνολική παραγωγή και παραγωγικότητα πάνω από τα επίπεδα της προ-μεταβατικής περιόδου.

Το φαινόμενο του διαρθρωτικού πληθωρισμού παρουσιάστηκε στην ΠΓΔΜ και την πρώην Γιουγκοσλαβία για μεγαλύτερη χρονική περίοδο απ' ότι σε άλλες

⁶³ Από το «ΑΓΟΡΑ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ», ΤΟΜΟΣ 4, ΤΕΥΧΟΣ 1, ΙΟΥΝΙΟΣ-ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1998. Είναι προφανές από το παραπάνω απόσπασμα, ότι ο βασικός στόχος είναι η διατήρηση πρώτα και κύρια η εδαφική της κυριαρχία και η προσπάθεια να

υπό μετάβαση χώρες. Έτσι, οι προτεραιότητες της μακροοικονομικής πολιτικής εστιάσθηκαν στη συγκράτηση του πληθωρισμού και την ενίσχυση της σταθερότητας της οικονομίας και σε μεταρρυθμίσεις προς την οικονομία της αγοράς. Η ΠΓΔΜ έχει επιτύχει συγκράτηση του πληθωρισμού σ' ένα σύντομο χρονικό διάστημα έχοντας σήμερα ένα από τα χαμηλότερα επίπεδα πληθωρισμού ανάμεσα στις υπό μετάβαση χώρες».⁶⁴

Στη ΠΓΔΜ ανακηρύχθηκε το δηνάριο στις 30 Απριλίου 1992 ως το επίσημο νόμισμα της χώρας, όμως λόγω της απουσίας ρευστών διαθεσίμων η αξιοπιστία του δεν βασίστηκε στα στάνταρς των σκληρών νομισμάτων. Γίνεται σαφές ότι η εμπιστοσύνη στο δηνάριο θα έπρεπε να οικοδομηθεί η προσπάθεια για τη συγκράτηση του πληθωρισμού και ήταν αναγκαίο αυτό ώστε να κτισθούν οι βάσεις για μία μακροοικονομική σταθεροποιητική πολιτική, γεγονός όμως που επηρέασε η απουσία ρευστών διαθεσίμων. Η σταθερότητα ήταν επίσης απαραίτητη για την αύξηση της αποταμίευσης, πράγμα που θα σήμαινε μία αποτελεσματική κατανομή των επενδύσεων και ταυτόχρονα την οικονομική μεγέθυνση.

Το 1996 και το 1997, η νομισματική και η μακροοικονομική πολιτική στόχευαν στη συναλλαγματική ισοτιμία η οποία οδηγεί σε ένα χαμηλότερο πληθωρισμό, γεγονός όμως που σημαίνει ως γνωστό στα πλαίσια της μακροοικονομικής θεωρίας περιορισμό της οικονομικής αναπτυξιακής προσπάθειας. Πάντως στις οικονομίες οι οποίες βρίσκονται και βρίσκονταν σε μετάβαση η παραγωγή και το ΑΕΠ αναπτύσσονται σε χώρες με κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες παρά με σταθερές.

Η εφαρμογή της σταθερής συναλλαγματικής πολιτικής οδήγησε μόνο στη πτώση του πληθωρισμού. Τα επιτόκια για το διάστημα που μιλάμε το καλοκαίρι του 1998, ήταν πολύ υψηλά, οι επενδύσεις ήταν μικρές και ανάμεσα στις τράπεζες ο ανταγωνισμός ήταν χαμηλός. Αποτέλεσμα όλων όσων αναφέρουμε ήταν ώστε το ΑΕΠ και τα επίπεδα παραγωγής να είναι πολύ χαμηλά και η αύξηση τους να γίνεται με μέτριους ρυθμούς και το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου να διευρύνεται. Έτσι η προσπάθεια της νομισματικής και της

αυξηθεί το ειδικό της βάρος προκειμένου να αναπτυχθεί οικονομικά και να διαφυλάξει την ακεραιότητα της.

⁶⁴ Ο.π. Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο ο πληθωρισμός υποχώρησε σε σύντομο χρονικό διάστημα. Είναι επόμενο από τη στιγμή που η κυβέρνηση εφάρμοσε μία σταθεροποιητική πολιτική και επεδίωξε συστηματικά τη ρύθμιση της συνολικής ζήτησης και το πέτυχε με μία περιοριστική εφαρμογή στους μισθούς στις δημόσιες επιχειρήσεις. Εξάλλου πάγια τακτική όλων των χωρών των υπό μετάβαση είναι από μία χρονική περίοδο και μετά η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων σύμφωνα με τις επιταγές του ΔΝΤ, με στόχο να μειωθεί και ο πληθωρισμός και να δημιουργηθούν νέες μακροοικονομικές συνθήκες στα πλαίσια της ιδιωτικής οικονομίας.

μακροοικονομικής πολιτικής που ήταν η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία είχε δυσμενή αποτελέσματα στην οικονομική ανάπτυξη και στο ισοζύγιο πληρωμών.

8.2. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.

Η FYROM προσπαθεί απεγνωσμένα να δημιουργήσει ένα τέτοιο οικονομικό σκηνικό που να έχει κάποια σημάδια ισορροπίας. Έτσι το 1994 γινόταν μία προσπάθεια που αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα από την επιβολή του ελληνικού εμπάργκο. Είναι χαρακτηριστικό ότι πριν από την επιβολή του εμπάργκο, το 60% των εξαγωγών που πραγματοποιούσε η χώρα τις διακινούσε δια μέσου του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι, ενώ παλαιότερα ένας τόνος πετρελαίου στοίχιζε 19 δολάρια, τη περίοδο του 1994 όπου η μεταφορά του πετρελαίου γινόταν δια μέσου του Μπουργκάς της Βουλγαρίας, ένας τόνος πετρελαίου στοίχιζε 57 δολάρια. Γίνεται αντιληπτό ότι το κόστος τριπλασιάστηκε και αυτό προφανώς είχε σημαντικές στην οικονομία της ΠΓΔΜ.

Στη περίοδο του 1993-1994 η πορεία των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών υπήρξε καθοδική. Ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ το 1993 άγγιξε το 15%, ενώ ο πληθωρισμός το 250%. Τους επτά πρώτους μήνες του 1994, το επίπεδο τιμών αυξήθηκε κατά 41% και καταρράκωσε έτσι την αγοραστική δύναμη των πολιτών. Το ακαθάριστο εισόδημα της χώρας έπεσε στα 640 δολάρια, ενώ το 1990 ήταν 1078 δολάρια και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας από την μία πλευρά και από την άλλη την ανάπτυξη της μαύρης αγοράς. Το ισοζύγιο πληρωμών ήταν φορτωμένο με ένα έλλειμμα της τάξης των 77 εκατ. δολαρίων. Από την άλλη το εξωτερικό χρέος είχε ξεπεράσει το 1 δισεκ. δολάρια γεγονός, που δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ευνοϊκό για την ανάπτυξη της χώρας και οι κίνδυνοι που δημιουργούνταν για την περαιτέρω πορεία ήταν σημαντικοί.

Όλοι οι δείκτες της περιόδου στην οποία και αναφερόμαστε ήταν αρνητικοί. Αυτό σημαίνει ότι η βιομηχανική παραγωγή το 1994 σε σχέση με το 1993 είχε μειωθεί κατά 9,5%, ενώ τα δύο τρίτα των εργοστασίων λειτουργούσαν με το 40% της δυναμικότητάς τους. Ο πληθωρισμός αν και βελτιωμένος σε σχέση με

το 1993 εξακολουθούσε να τρέχει με ρυθμούς που έφθανε στο 123,9% και από την άλλη η ανεργία αντιστοιχούσε στο 38,3% του πληθυσμού.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η ΠΓΔΜ είναι μέλος του ΔΝΤ και έτσι της παρέχονται **Ειδικά Τραβηχτικά Δικαιώματα** που αντιστοιχούν στο ύψος των 40 εκατ. δολαρίων. Την περίοδο την οποία και συζητάμε η κυβέρνηση της χώρας με την ταλαιπωρημένη οικονομία περίμενε ένα δάνειο το οποίο θα έφθανε στο ύψος των 35 εκατ. δολαρίων. Από την άλλη είχε δεσμευτεί να καταβάλλει στην Παγκόσμια Τράπεζα(WTO) 105 εκατ. δολάρια, για να μπορέσει να καλύψει το χρέος που είχε στην Γιουγκοσλαβία.

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση «Στην ΠΓΔΜ ο δευτερογενής τομέας δίνει το 53% του κοινωνικού προϊόντος. Ακολουθεί ο τριτογενής τομέας με 24% και ο πρωτογενής τομέας με 23%. Η οικονομία της ΠΓΔΜ χαρακτηρίζεται από στασιμότητα και ανισορροπίες τα τελευταία χρόνια. Η ΠΓΔΜ χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό ανεργίας τα τελευταία χρόνια που κυμαίνεται μεταξύ 18-19% στην περίοδο 1990-1994.

Η ΠΓΔΜ από το 1994 παρουσιάζει σημεία ανάκαμψης στον τομέα του ΑΕΠ, της βιομηχανικής παραγωγής και σε άλλους τομείς. Συνεχίζεται η αύξηση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα. Εξακολουθεί όμως να είναι αδύναμος ο τραπεζικός τομέας. Μετά την παρέμβαση του ΔΝΤ και της Διεθνούς Τράπεζας (1994), ο τραπεζικός τομέας μπήκε σε τροχιά εξυγίανσης. ένα από τα πρώτα αποτελέσματα είναι η πτώση επιτοκίων χορηγήσεων και ταμειωτηρίου.

Ο κρατικός προϋπολογισμός είναι ελλειμματικός. Το έλλειμμα στην περίοδο 1990-1996 κυμαίνεται από 1%-11% του ΑΕΠ.

Το εξωτερικό εμπόριο παρουσιάζει αυξομειώσεις στην περίοδο 1990-1995. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ελλειμματικό. Το εξωτερικό χρέος κυμαίνεται μεταξύ 800-1080 εκατ. δολάρια στην περίοδο 1990-1995. Ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 38% το 1995. Η ΠΓΔΜ εξάγει και εισάγει κυρίως κατεργασμένα πετρελαιοειδή και προϊόντα ξύλου».⁶⁵

Έτσι το 1994 οι συναλλαγματικές υποχρεώσεις ανέρχονταν του ποσού 439 εκατ. δολάρια. Το εξωτερικό χρέος το 1994 ήταν 1080 δολάρια και αυτό το ποσό αντιστοιχούσε στο 50% του ΑΕΠ.

⁶⁵ Από το «Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη». Εκδόσεις Παπαζήσ. Σελίδα 206. Πρέπει να αναφέρουμε ότι ως εκείνη τη περίοδο ήταν περιορισμένη και η κίνηση ξένου κεφαλαίου στη χώρα, που ήταν απόρροια των οικονομικών συνθηκών. Το κλίμα ήταν ασταθές γεγονός που δεν ευνοούσε τις ξένες επενδύσεις.

Παρόλα αυτά η γεωγραφική θέση της χώρας θεωρείται πολύ σημαντική και της δίνει τη δυνατότητα να παίξει το ρόλο του εμπορικού και συγκοινωνιακού σταυροδρομίου.

Το 1989-90 σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση, «πραγματοποιήθηκαν συνολικά 21 ξένες επενδύσεις ύψους 15 εκατ. δολαρίων. Πρώτη χώρα ήταν η Ελλάδα με 39%. Στη συνέχεια χειροτερεύσαν οι όροι με συνέπεια να μειωθεί το 1991 σε 14 εκατ., το 1992 σε 9 εκατ. δολάρια και να διακοπεί τελείως το 1993. Το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίου ήταν λογιστικά ελλειμματικό αν ληφθούν υπόψη τα χρεωλύσια για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους. Η εξυπηρέτηση αυτή διακόπηκε μετά το 1990. Το 1992 η ΕΕ αποφάσισε τη χορήγηση βοήθειας ύψους 100 εκατ. ECU».⁶⁶

Θα αναφερθούμε και αργότερα στις σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ, καθώς και την άρση του εμπάργκο. Πάντως με την άρση του εμπάργκο, καθώς και μία αυστηρή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική θα έθεταν τα θεμέλια για μία σταθεροποίηση και ανάπτυξη της οικονομίας. Και τούτο γιατί οι πωλήσεις και η ανάληψη έργων από εκείνη την περίοδο άρχισαν να γίνονται όλο και πιο ελκυστικές. Το πρόβλημα όμως παρέμενε, γιατί οι επενδύσεις στη ΠΓΔΜ παρέμειναν «επενδύσεις υψηλού κινδύνου».

Το 1994 ιδιωτικοποιήθηκαν 84 επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας. Πρέπει όμως να πούμε ότι ο νόμος για τις ιδιωτικοποιήσεις την περίοδο που μιλάμε εξαιρεί 58 επιχειρήσεις, που είναι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας. Την ίδια περίοδο πάνω από το 90% των επιχειρήσεων μικρής κλίμακας βρισκότουσαν ήδη στον ιδιωτικό τομέα, όπως αναφέρει ο Στέργιος Μπαμπανάσης, μετά το 1989 ιδρύθηκαν παρά πολλές ιδιωτικές επιχειρήσεις και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένας εκτεταμένος ιδιωτικός τομέας, ο οποίος αντιστοιχούσε στο 40% του ΑΕΠ το έτος 1995.⁶⁷

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι παράλληλα με τις ιδιωτικοποιήσεις προχωρούσε και η απελευθέρωση της αγοράς. Είχαν παρθεί μέτρα για την απελευθέρωση των τιμών και τον προσανατολισμό τους προς το κόστος. Το μόνο πρόβλημα για τα νέα δεδομένα ήταν ότι την ίδια περίοδο παρέμειναν σε ισχύ ορισμένοι δασμολογικοί και μη δασμολογικοί φραγμοί. Επίσης δεν

⁶⁶ Ο.π. Σελίδα 206.

⁶⁷ Ο.π. Σελίδα 226.

επιτρεπόταν η πρόσβαση των πολιτών της ΠΓΔΜ στο ξένο συνάλλαγμα για τουρισμό στο εξωτερικό.

Σύμφωνα με τον Ευέγγελο Καραφωτάκη "...ο συγκεκριμένος συνδυασμός σε συνάρτηση (δηλαδή ο συνδυασμός της παραοικονομίας και της ιδιωτικοποίησης), με τον υποβόσκοντα πραγματικό ή φαινομενικό πολιτικό κίνδυνο λόγω των Αλβανών του Τετόβου, αποθάρρυνε τους ξένους επενδυτές ενώ η μη έλευση ξένου κεφαλαίου δημιούργησε κι έναν προστατευτισμό στην οικονομία. Η αιτιολογία έγκειται στο γεγονός ότι παρ' όλο που η χώρα είχε άμεση ανάγκη χρηματοδότησης και ενώ ήταν αποκλεισμένη απο τις διεθνείς αγορές λόγω των κυρώσεων, κατάφερε να επιβιώσει και να υπερβεί τα προβλήματα του υπερπληθωρισμού και της νομισματικής αστάθειας. Το αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη της εγχώριας νέας επιχειρηματικής τάξης (για την οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως)".⁶⁸

Γίνεται επομένως σαφές ότι η πορεία της ΠΓΔΜ εξαρτάται απο δύο παράγοντες:

1. Απο την υπακοή της στις επιταγές στο ΔΝΤ και κυρίως στη τήρηση των κατευθύνσεων που έχει επιβάλλει, για το λόγο ότι το ΔΝΤ θέλει να επιτύχει την εγγύηση του δανείου που έχει δώσει για να βοηθήσει την οικονομία της ΠΓΔΜ.

2. Απο την ανάπτυξη των νέων αγορών.

Όπως επισημαίνει ο Ευάγγελος Καραφωτάκης η επιβολή των όρων απο το ΔΝΤ συνδέεται άμεσα με το κοινωνικό κόστος για την εφαρμογή των μέτρων, το οποίο όμως εξαρτάται άμεσα απο την παραοικονομία γιατί χωρίς αυτή θα αυξηθεί κατακόρυφα το κόστος. Ενώ η ανάπτυξη των νέων αγορών εξαρτάται άμεσα απο την εισροή ξένων κεφαλαίων στην οικονομία της χώρας τα οποία προφανώς θα ενισχύσουν την ανάπτυξη της, έστω και με όρους εξάρτησης για τα συμφέροντα της εθνικής οικονομίας και τους όρους διαβίωσης των εργαζομένων.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, οι παράγοντες για τους οποίους συζητάμε είναι ευάλωτοι για οποιαδήποτε πορεία της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε εκείνη τη περίοδο στη ΠΓΔΜ, αλλά και τώρα ακόμη περισσότερο μετά τον

⁶⁸ Απο το "Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1996". Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1999. Σελίδα 105. "Όπως αναφερθήκαμε έχουμε την εδραίωση της νέας επιχειρηματικής τάξης στην οικονομία της, και το κυριότερο έχει περιορίσει τις σχέσεις της με την παραοικονομία. Αυτή η προοπτική παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική πορεία της χώρας και κυρίως στην προοπτική που ανοίγει η συγκεκριμένη κατάσταση.

πόλεμο στο Κοσσυφοπέδιο, επομένως έχουμε να κάνουμε με μία κατάσταση η οποία απο μόνη της είναι ασταθής.

Σύμφωνα όμως με τον Ευάγγελο Καραφωτάκη, "... οι προοπτικές ανάπτυξης της χώρας είναι πραγματικά ευοίωνες στο βαθμό που η γεωπολιτική και γεωφυσική της θέση δημιουργούν προϋποθέσεις μετατροπής της αγοράς της ΠΓΔΜ σε κύριο διαμετακομιστικό κέντρο της βαλκανικής χερσονήσου. Η άποψη αυτή πήρε σάρκα και οστά κατά τη διάρκεια των κυρώσεων όταν απο το έδαφος της χώρας διακινούνταν μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων απο και προς τη γιουγκοσλαβική αγορά και την ευρύτερη βαλκανική.

Στην προοπτική αυτή εργάζεται και η οικονομική ηγεσία της χώρας, η οποία μεταξύ των άλλων διαβλέπει την ανάπτυξη της εγχώριας αγοράς σε συνάρτηση με την ανάπτυξη των διμερών εμπορικών και επενδυτικών σχέσεων με την Ελλάδα.

Σε κάθε περίπτωση, η οικονομία της ΠΓΔΜ έχει αρκετό δρόμο να διανύσει στην κατεύθυνση της εξειδίκευσης της παραγωγής και της ανάπτυξης θέσεων στη διεθνή αγορά.

Αναφορικά με τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας θα πρέπει να σημειωθεί η ήδη υπάρχουσα εμπειρία στην αγροτική οικονομία και ιδιαιτέρως στην καλλιέργεια φρουτολαχανικών και στην εκτροφή βοοειδών και αιγοπροβάτων. Στην βιομηχανική παραγωγή, ο πλέον σημαντικός κλάδος είναι η ένδυση και υπόδηση ενώ ακολουθούν η βιομηχανία καπνού και τροφίμων. Η μεταλλουργία ανήκει στο παρελθόν, και ειδικά η μαύρη, ενώ η έγχρωμη διαθέτει μέλλον στο βαθμό που θα υπάρξουν σημαντικού ύψους επενδύσεις. Όπως είναι γνωστό, η ΠΓΔΜ διαθέτει πλούσια κοιτάσματα σε χαλκό, μόλυβδο και ψευδάργυρο".⁶⁹

Πάντως είναι γεγονός ότι απο το 1996 η σταθερή άσκηση αυστηρής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής άρχισε να αποδίδει και να φαίνονται τα πρώτα θετικά σημεία, ενώ είχαν παρέλθει τέσσερα χρόνια λιτότητας. Η κατάσταση αυτή υπήρξε θετική για τους ξένους επενδυτές οι οποίοι στόχευαν στην αγορά της χώρας και κυρίως ενδιαφέρονταν για τον τραπεζικό κλάδο, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ενδιαφέρον αρκετών ελληνικών τραπεζών. Εδώ θα πρέπει να πούμε ότι ήδη οι ελληνικές τράπεζες είναι ευπρόσδεκτες στην αγορά της ΠΓΔΜ. Σύμφωνα με στοιχεία που μας δίνει ο Μπόρκο Στανόεφσκι ο

διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας στην περίοδο την οποία συζητάμε, έως το 1995 μειώθηκε ο πληθωρισμός σε 9,2% απο 2.300%. Ενώ μέχρι τον Απρίλιο του 1996 ο πληθωρισμός είχε φθάσει το 0,7%. Ενώ στην περίοδο του 1996, μετά απο τέσσερα χρόνια είχαμε για πρώτη φορά αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής κατά 4,5%.

Πάντα κατά τον ίδιο τα αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας σε σκληρό συνάλλαγμα στο τέλος του 1995 έφθαναν τα 275 εκατ.δολάρια σε σχέση με τις αρχές του 1992 που τα αποθέματα ήταν μηδενικά. Απο το παραπάνω ποσό τα 210 εκατ. δολάρια είναι καθαρά αποθέματα, ενώ τα υπόλοιπα προέρχονται απο δάνεια διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών. Το σημαντικότερο απο όλα είναι το εξωτερικό χρέος το οποίο όπως λέει ο ίδιος φθάνει σε 1,3 δισεκ δολάρια και το οποίο προέρχεται απο τη Διεθνή Τράπεζα, το ΔΝΤ και κλάμπ Παρισίων, ακόμη και το κλάμπ του Λονδίνου.⁷⁰

Έχουμε ήδη αναφερθεί στον τραπεζικό τομέα στο γενικό μέρος. Αλλά θα ήταν επίσης χρήσιμο να δούμε και την άποψη του διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας η οποία θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις πραγματικές ικανότητες της οικονομίας της ΠΓΔΜ και τις προοπτικές της. Έτσι, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο η αγορά της ΠΓΔΜ διαθέτει 21 τράπεζες απο τις οποίες οι δύο είναι, η Komercialna και η Stopanska που διαθέτει την περίοδο του 1997, ακριβώς ένα χρόνο μετά τη συγκεκριμένη παράθεση στοιχείων το 45% των συνολικών περιουσιακών στοιχείων και το 50% των καταθέσεων. Οι συγκεκριμένες τραπεζες είχαν μείνει απο τον καιρό της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Αυτές οι δύο ελέγχουν, όπως αναφέραμε και πιο πάνω και το 70% της τραπεζικής αγοράς της χώρας.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το τραπεζικό σύστημα της ΠΓΔΜ είναι σαφέστατα αδύναμο εάν το συγκρίνουμε με τα αντίστοιχα πρότυπα. Αποτελεί συνέχεια του τραπεζικού συστήματος της πρώην Γιουγκοσλαβίας και αποτελείται το 1997 απο την Κεντρική Τράπεζα, τις εμπορικές τράπεζες (4 παραδοσιακές και 17 εμπορικές) και ακόμη υπάρχουν 22 Ταμειυτήρια.

Η έκθεση του Ελληνικού Γραφείου Ακολούθου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στα Σκόπια προς το ΥΠΕΘΟ, αναφέρει ότι οι τράπεζες της ΠΓΔΜ

⁶⁹ Ο.π. Σελίδα 106.

⁷⁰ Εδώ πρόκειται για μία συνέντευξη που έδωσε ο διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας στον Ευάγγελο Καραφωτάκη και δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα Ναυτεμπορική στις 23 Ιουνίου του 1996.

μετά το 1991 βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα ρευστότητας, τα οποία μπορούσαν να αποδοθούν στους εξής λόγους:

Η Κεντρική Τράπεζα της ΠΓΔΜ έχει απαιτήσεις απο την Κεντρική Τράπεζα της Γιουγκοσλαβίας για μεγάλα ποσά σε ξένο νόμισμα, τα οποία η πρώτη είχε δανεισθεί και το οποίο είχε τοποθετηθεί στη δεύτερη πριν την ανεξαρτητοποίηση της ΠΓΔΜ. Κατόπιν το πάγωμα των καταθέσεων σε συνάλλαγμα των ιδιωτών, που ακολούθησε την ανεξαρτησία της χώρας, στέρησε επιπλέον ρευστότητα απο το σύστημα και διάβρωσε την εμπιστοσύνη των πολιτών σ' αυτό. Απο το 1994 συστάθηκε ένα Πρακτορείο Ανασυγκρότησης των Τραπεζών το οποίο έχει στόχο την αναδιάρθρωση του τραπεζικού τομέα. Επειδή η εμπιστοσύνη των ιδιωτών στο χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι μικρό, οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά έχουν στραφεί στο ξένο νόμισμα με στόχο να διατηρήσιυν την αγοραστική δύναμη. Έτσι την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε το νόμισμα που κυκλοφορεί ευρέως και σαν "παράλληλο" νόμισμα είναι το γερμανικό μάρκο. Το δηνάριο είναι ένα νόμισμα πλήρως μετατρέψιμο στο εσωτερικό όχι όμως και στο εξωτερικό. Τα επιτόκια είναι ελεύθερα διαπραγματεύσιμα, χωρίς νομικούς ή διοικητικούς περιορισμούς. Ενώ η Κεντρική Τράπεζα ανακοινώνει καθημερινά επιτόκια αναφοράς. Οι τρόποι πληρωμής είναι παρόμοιοι με αυτούς που γίνονται στις αναπτυγμένες χώρες, που σημαίνει ότι οι πληρωμές γίνονται με επιταγές απο εγχώριες τράπεζες, άμεσες μεταβιβάσεις και προθεσμιακές πληρωμές. Παρόλα αυτά επειδή δεν έχουν τη δυνατότητα οι εγχώριες τράπεζες να παρέχουν πιστώσεις στους πελάτες τους έχει παρεμποδιστεί de facto η δυνατότητα για την ανάπτυξη των συνεργασιών. Έτσι, ακόμη και αν η νομοθεσία της ΠΓΔΜ βασίζεται στα μοντέλα τραπεζικής νομοθεσίας των δυτικών χωρών η εμπιστοσύνη στις τράπεζες την περίοδο του 1997 εξακολουθούσε να παραμένει περιορισμένη.

Το 1998 η μακροοικονομική πορεία της χώρας θεωρείται ότι έχει θετική εξέλιξη, με αποτέλεσμα η πορεία της να θεωρείται σταθεροποιητική και αυτό να έχει ως αποτέλεσμα να οδηγείται σε μία αναπτυξιακή τροχιά. Οι προοπτικές είναι σημαντικές και αυτό φαίνεται απο την αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής, τη διατήρηση του πληθωρισμού σε ανεκτά, για τις ανάγκες της επιχειρηματικής δραστηριότητας, επίπεδα, απο τη διεύρυνση του όγκου του εξωτερικού εμπορίου, καθώς και σε ορισμένους κλάδους παροχής υπηρεσιών, όπως ο τουρισμός.

Από την άλλη μεριά δεν θα πρέπει να παραβλέπονται οι παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνουν τον επενδυτικό κίνδυνο στην ΠΓΔΜ, τόσο στην μακροοικονομική όσο και στην άμεσα επιχειρηματική-λειτουργική διάσταση που μας απασχολεί. Αυτό οφείλεται στο υψηλό ποσοστό ανεργίας, στο διευρυνόμενο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, στις δαπάνες εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους, καθώς και στις καθυστερήσεις αλλά και στις αδυναμίες που παρουσιάζονται στα πλαίσια των διαδικασιών για τον εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος, καθώς και στις παλινδρομήσεις και την αστάθεια που παρουσιάζεται ώστε να πραγματοποιηθούν οι διαρθρωτικές αλλαγές που θεωρούνται σημαντικές για τον πραγματικό τομέα της οικονομίας. Αυτά είναι τα συγκεκριμένα προβλήματα στα οποία θα έπρεπε να επικεντρώσει το ενδιαφέρον της η κυβέρνηση της χώρας στο μεσοπρόθεσμο διάστημα που ακολουθούσε και ακολουθεί.

Κατά το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Αύγουστο του 1998 η συνολική βιομηχανική παραγωγή της χώρας αυξήθηκε κατά 8,5% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 1997. Επίσης εξίσου σημαντικό θεωρείται ότι, κατά το πρώτο τρίμηνο του 1998 η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής είχε προσεγγίσει το 9%, γεγονός που μας οδηγεί σε ένα συμπέρασμα ότι το αυξανόμενο αναπτυξιακό δυναμικό της βιομηχανικής δραστηριότητας της χώρας δεν έχουν σχέση με παράγοντες που οφείλονται στη συγκυρία και στην εποχικότητα. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους έχουμε μία σχετική επιβράδυνση του ρυθμού της βιομηχανικής παραγωγής σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 1997, αλλά εδώ πρόκειται για μία εποχική συμπεριφορά και δεν πρόκειται να επηρεάσει τις γενικότερες εξελίξεις του κλάδου.

Τη μεγαλύτερη συμβολή στην αύξηση της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής της ΠΓΔΜ συνεχίζουν να έχουν οι κλάδοι παραγωγής κεφαλαιουχικών και ενδιάμεσων αγαθών. Επίσης έχουμε μία αύξηση της παραγωγής ενδιάμεσων προϊόντων και κατά 5,4% έχουμε μία αύξηση των μέσων παραγωγής. Η ανάπτυξη των κλάδων που παράγουν κεφαλαιουχικά αγαθά και ιδιαίτερα ενδιάμεσα προϊόντα μεταποίησης με ρυθμούς ταχύτερους από εκείνους τους κλάδους οι οποίοι παράγουν τελικά καταναλωτικά προϊόντα, εξηγείται τελικά κατά ένα μέρος από την διεύρυνση της εξωτερικής ζήτησης για αγαθά αυτών των κατηγοριών.

Από το σύνολο των 32 κλάδων βιομηχανικής δραστηριότητας που παρακολουθεί η Στατιστική Υπηρεσία της χώρας, οι 22 σημείωσαν αύξηση. Η

ποσοστιαία συμμετοχή των κλάδων αυτών στο σύνολο της βιομηχανικής παραγωγής της ΠΓΔΜ εκτιμάται στο 62,4%.

Το γενικό επίπεδο των τιμών της λιανικής τον Αύγουστο του 1998 ήταν κατά 0,4% χαμηλότερο από το αντίστοιχο του Ιουλίου του ίδιου έτους. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της χώρας η μείωση των τιμών ήταν ιδιαίτερα στην κατηγορία των αγροτικών προϊόντων, η οποία έφθασε στο -7,5% και ειδικά στα λαχανικά, στα φρούτα και στο ψάρι. Επίσης μείωση τιμών είχαμε και στην κατηγορία των βιομηχανικών τελικών προϊόντων, όπως στα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα που είχαμε μείωση κατά 0,3%, στα οικιακά είδη κατά 0,5% και ακόμα στα είδη διασκέδασης και στα μέσα εκπαίδευσης που έφθασε στο 5,5%.

Αύξηση του γενικού επιπέδου τιμών σημειώθηκε στις κατηγορίες των προϊόντων υπόδησης κατά 0,2%, στα υλικά οικοδομών κατά 0,2% και στα μεταφορικά μέσα κατά 0,3%. Η αύξηση του συνολικού όγκου του εξωτερικού εμπορίου της χώρας κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 1998 αποτελεί τη πιο βασική εξέλιξη του εξωτερικού τομέα της οικονομίας της χώρας. Έτσι οι συνολικές εξαγωγές υπολογίζονται στα 631,4 εκατ. δολάρια και παρουσιάζουν μία αύξηση ενός ποσοστού 9,7% στο πρώτο εξάμηνο του 1998 που εξετάζουμε σε σχέση με το αντίστοιχο του 1997.

Όμως μία αύξηση των εισαγωγών με ρυθμούς ταχύτερους από εκείνες της αύξησης των εξαγωγών, είχε σαν αποτέλεσμα τη διόγκωση του ελλείμματος του ισοζυγίου της χώρας κατά 17,6%.

Το 1999 η ΠΓΔΜ θεωρείται η δεύτερη πτωχότερη χώρα της Ευρώπης μετά την Αλβανία, με ακαθάριστο ετήσιο εισόδημα κατά κεφαλήν 1000 δολάρια. Η Διεθνής Τράπεζα θεωρεί ότι η πορεία της χώρας προς την οικονομία της αγοράς βρίσκεται σε θετική εξέλιξη με τα δεδομένα της περιοχής, αν και γενικά οι ρυθμοί είναι θετικοί αλλά χαμηλοί. Η άνοδος του ΑΕΠ αναμένεται ότι θα ανέλθει σε ένα ποσοστό 4% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, στηριζόμενη στην αγροτική παραγωγή και το εμπόριο. Εκείνο το οποίο χαρακτηρίζει τη ΠΓΔΜ είναι η ιδιόμορφη ιδιωτικοποίηση και αυτή χαρακτηρίζεται στην έκθεση της Διεθνούς Τράπεζας ως φαινομενική εφόσον οι παραγωγικές και άλλες κρατικές μονάδες πέρασαν αυτόματα και γρήγορα στα χέρια των διευθυντών και των εργαζομένων με συνοπτικές διαδικασίες. Η κατάσταση στις ιδιωτικοποιημένες μονάδες είναι σοβαρή, υπό την έννοια της διαρκούς αύξησης

των δαπανών και μείωσης των εισροών. Έτσι η κατάσταση στην παραγωγή απαιτεί άμεσα εφαρμογή μέτρων πτώχευσης. Η λειτουργία των μονάδων χρηματοδοτείται από τις 21 τράπεζες, οι οποίες συσώρευσαν πολλά επισφαλή δάνεια, τα οποία ουδέποτε θα εισπραχθούν. Απαιτείται επομένως, με τις επιταγές που θέτει το ΔΝΤ, μία πραγματική ιδιωτικοποίηση ώστε να εξαλειφθούν οι κίνδυνοι και να τεθούν οι συνθήκες της οικονομίας σε μία νέα προοπτική.

Επομένως στα 1999, παρά τη θετική πορεία που είχε η οικονομία της ΠΓΔΜ, η ανάκαμψη της οικονομίας της χώρας εξακολουθεί να αποτελεί μία σύνθετη και αντιφατική διαδικασία, τόσο στα πλαίσια της εσωτερικής αγοράς, όσο και στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων από την οποία και επηρεάζεται. Το βασικό πρόβλημα της χώρας εξακολουθεί να παραμένει το ίδιο και είναι η αποτελεσματική αναδιάρθρωση του παραγωγικού τομέα μετά την κατάρρευση του συστήματος καταμερισμού εργασίας στο πλαίσιο της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας και ακόμη ότι οι επενδύσεις ξένου κεφαλαίου είναι χαμηλές για να συμβάλλουν στην παραγωγική αναδιάρθρωση της χώρας. Ο χαμηλός δείκτης με τον οποίο προσελκύονται τα ξένα κεφάλαια, ένα γεγονός το οποίο παρατηρείται σε όλη τη διάρκεια της μετάβασης της χώρας προς την οικονομία της αγοράς, απεικονίζει καταρχήν τόσο την ύπαρξη ενός σημαντικού επιχειρηματικού κινδύνου, πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για να οικοδομηθεί η εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών με βάση τους όρους που θα θέσουν εκείνοι και ακόμη απαιτείται μία βελτίωση στη δημιουργία των κατάλληλων κοινωνικών και οικονομικών προοπτικών στην περιοχή. Πάντως στο 1999 υπάρχει καταρχήν η δυναμική της μεταποιητικής βιομηχανίας και ακόμη οι δραστηριότητες στον τριτογενή τομέα, όπως είναι ο τουρισμός, πράγμα που αποφαίνεται μία κατάσταση σταθεροποίησης κατά τη διάρκεια του 1999. Ακόμη τα φαινόμενα σταθεροποίησης που παρατηρήθηκαν ακόμη και στις χώρες της περιοχής, έχοντας ως δεδομένο τις σημαντικές εξωτερικές εμπορικές συναλλαγές με τις οικονομίες της Αλβανίας, της Σλοβενίας, της Κροατίας ή της Βουλγαρίας, αλλά και των άλλων χωρών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι συνέβαλλαν αποφασιστικά στις θετικές μακροοικονομικές επιδόσεις της χώρας κατά και του περασμένου έτους μέχρι και την έναρξη του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου. Σύμφωνα με προβλέψεις της κεντρικής τράπεζας της χώρας, το εξωτερικό

χρέος για το 1998 θα διαμορφωθεί στο 35,3% του ΑΕΠ. Επίσης σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του υπουργείου οικονομικών της χώρας, πριν την έναρξη του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ για το 1999 αναμένεται να διαμορφωθεί στο 5%.

Πριν την κρίση του Κοσσυφοπεδίου και με δεδομένη την σταθερότητα στην περιοχή, οι βασικές προϋποθέσεις για τη αισιόδοξη αυτή προοπτική ήταν οι εξής:

1. Η ολοκλήρωση των διαδικασιών ώστε να ιδιωτικοποιηθούν οι ζημιογόνες επιχειρήσεις και να υπάρξουν προγράμματα για την ανασυγκρότηση της παραγωγικής δραστηριότητας και πιο ειδικά στη μεταποιητική βιομηχανία.
2. Λήψη μέτρων για την ανάπτυξη ενδιαφέροντος από τους ξένους επενδυτές για την εσωτερική αγορά της χώρας.
3. Βελτίωση του εξαγωγικού προσανατολισμού και σταθεροποίηση της εξωτερικής οικονομίας της ΠΓΔΜ με την διεύρυνση των εμπορικών δραστηριοτήτων με τις γειτονικές χώρες σε μία πρώτη φάση.

Για να έχουμε μία συνολική εικόνα για τις προοπτικές, αλλά και τους κινδύνους της οικονομίας της ΠΓΔΜ πρέπει να γνωρίζουμε τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της χώρας. Αυτό γίνεται κατανοητό στον ακόλουθο πίνακα.

ΒΑΣΙΚΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΓΔΜ

	1993	1994	1995	1996	1997	1998**
Μεταβολή πραγματικού ΑΕΠ (%)	-9,1	-1,8	-1,2	0,8	1,5*	4,0
Μεταβολή πραγματικού κατά κεφαλή ΑΕΠ (%)	-9,8	-2,7	-2,2	-0,3	0,4*	3,2
Μέσος μηνιαίος ΔTK (%)	349,8	121,8	15,9	3,0	4,4	1,0
Ετήσιος ΔTK (%)	229,3	55-4	9,2	0,2	4,5	0,0
Δημοσιονομικό έλλειμμα (% του ΑΕΠ)	-13,8	-2,9	-1,2	-2,5	-1,8*	-0,5
Μέση ετήσια συναλλαγματική ισοτιμία (DEN/USD)	23,2	43,3	38,0	40,0	49,8	54,5
Συναλλαγματική ισοτιμία στο τέλος του έτους (DEN/USD)	44,5	40,6	38,2	41,3	55,4	52,5
Εξαγωγές (FOB), δισ. Δολάρια	1,06	1,08	1,20	1,15	1,20	1,32
Εισαγωγές (FOB) δισ. Δολάρια	1,23	1,27	1,43	1,46	1,60	1,71
Εμπορικό ισοζύγιο	-0,17	-0,19	-0,23	-0,31	-0,40	-0,39
Ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών, δισ. Δολάρια	-0,09	0,21	-0,22	-0,28	-0,30	-0,26

Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως % του ΑΕΠ	-3,5	-5,7	-5,8	-7,6	-8,3*	-8,0
Συναλλαγματικά διαθέσιμα, δις. δολάρια	0,12	0,16	0,27	0,28	0,28	0,34
Κάλυψη εισαγωγών των συναλ. Διαθεσίμων (διαθέσιμα /εισαγωγές), μήνες	1,2	1,3	2,3	2,2	2,1	2,3
Εξωτερικό χρέος (δις. δολάρια)	μ.δ.	μ.δ.	1,43	1,17	1,12	1,20
Εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ)	μ.δ.	μ.δ.	37,9	31,7*	33,7*	35,3
Εξυπηρέτη. Εξωτερικού χρέους, δις. δολ.	μ.δ.	μ.δ.	0,14	0,14	0,12	0,12
*Μη τελικά στοιχεία						
**Προβλέψεις						
Πηγή : Κεντρική Τράπεζα της ΠΓΔΜ						

8.3 ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Το 1993 η Ελλάδα ήταν η δεύτερη σε ύψος ιδιωτικών επενδύσεων στα Σκόπια μετά από την Γερμανία. Αυτό σημαίνει ότι στην ουσία οι Έλληνες επιχειρηματίες επενδύουν και δια μέσου των ενεργειών τους ήδη είχαν υπο τον έλεγχο τους ένα σημαντικό μερίδιο από την ΠΓΔΜ. Ο έλεγχος αυτός θα μπορούσε να ήταν μεγαλύτερος, εάν οι Έλληνες επενδυτές κατόρθωναν να εκμεταλλευτούν πιο έξυπνα το ρόλο του λιμένα της Θεσσαλονίκης για τη διακίνηση του εμπορίου από την ΠΓΔΜ, αλλά και προς την ΠΓΔΜ. Έως εκείνη τη περίοδο η διείσδυση των Ελλήνων επιχειρηματιών προς τα Σκόπια πραγματοποιείται κυρίως δια μέσου της Βουλγαρίας, όπου η παρουσία των ελληνικών κεφαλαίων είναι ήδη εντυπωσιακή. Ένα παράδειγμα για να γίνει κατανοητό αυτό, είναι η διάδοση του παγωτού της "ΔΕΛΤΑ", το οποίο είναι και το πλέον διαδεδομένο στα Σκόπια. Η κυριαρχία όμως της συγκεκριμένης εταιρείας στη σκοπιανή αγορά έγινε δυνατή δια μέσου της θυγατρικής εταιρείας που ίδρυσε η «ΔΕΛΤΑ» στη Βουλγαρία.

Πάντως μέχρι το 1993 η επιβολή του ελληνικού εμπόργκο στα Σκόπια πληρώθηκε ακριβά από τους εξαγωγείς κυρίως της Βορείου Ελλάδας. Τα στοιχεία που διαθέτουμε από το Ινστιτούτο Εξαγωγικών Ερευνών και Σπουδών του βορειοελλαδικού Συνδέσμου Εξαγωγέων, αποδεικνύουν ότι η ελληνική απουσία από τη δραστηριότητα της στην αγορά της ΠΓΔΜ, στοίχισε 270 εκατ. δολάρια, ποσό που αντιστοιχεί 65 δισεκ. δραχμές μέχρι εκείνη την περίοδο.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι υπήρξαν αρκετές φωνές που εξέφραζαν διαφορετική άποψη για το «Μακεδονικό» ζήτημα το οποίο οδηγούσε στο αδιέξοδο και στο εμπόργκο. Πιο συγκεκριμένα ο Σωτήρης Βαλντέν έγραφε:

«...η μονόπλευρη εμμονή στο όνομα ήταν προπέτασμα για άλλες επιδιώξεις. Πράγματι, με δεδομένο ότι η αφαίρεση κάθε αναφοράς στη Μακεδονία από το όνομα του κράτους των Σκοπίων αποκλείεται, αφού ισοδυναμεί με την αυτοαναίρεση ως κράτους-και ως έθνους όσον αφορά την πλειοψηφία του πληθυσμού-ο πραγματικός στόχος μιας ανένδοτης στάσης μας δεν είναι ο διακηρ⁶σόμενος («ας αλλάξουν όνομα, και θα τους αναγνωρίσουμε»), αλλά ο διαμελισμός και η αποσταθεροποίηση του κράτους αυτού».⁷¹

Στην ίδια σελίδα πιο κάτω αναφέρει τα εξής:

«Άρα, αν απορρίψουμε τη λογική της περιπέτειας, προκύπτει αβίαστα ότι το ύψιστο εθνικό συμφέρον είναι η σταθεροποίηση του ανεξάρτητου κράτους της πρώην Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας, και ότι η καθυστέρηση της αναγνώρισης του συμβάλλει στην αποσταθεροποίηση ολόκληρης της περιοχής. Η ανάγκη της αναγνώρισης προκύπτει από καθαρά εθνική σκοπιά, και όχι ως αναγκαστική υποχώρηση στις πιέσεις των εταίρων μας.....».

Πιο κάτω ο Σωτήρης Βαλντέν, θέτει και το ζήτημα της ηθικής πλευράς, αν δηλαδή επιτρέπεται σε μία δημοκρατική χώρα να προκαλεί με τις πράξεις της την εξαθλίωση ενός μικρού γειτονικού λαού και να επιδιώκει την αποσταθεροποίηση της χώρας, χωρίς η τελευταία να της έχει προκαλέσει οποιαδήποτε ζημία ή έστω να προκαλεί για κάτι τέτοιο.⁷²

Την ίδια περίοδο έγινε διαγωνισμός για προμήθεια πετρελαίου στα Σκόπια. Άν και αρχικά δεν συμμετείχαν οι ελληνικές αντίστοιχες εταιρείες, στην πορεία όμως έλαβαν μέρος, με αποτέλεσμα να κερδίσουν τον συγκεκριμένο διαγωνισμό η ΕΚΟ, η οποία είναι μία κρατική εταιρεία και ο Μαμιδάκης. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι την περίοδο για την οποία συζητάμε, επικρατεί και μία προχειρότητα στον επενδυτικό τομέα ο οποίος οφείλεται στην τάση των Ελλήνων επενδυτών στο άμεσο κέρδος και η αδιαφορία στην μακροπρόθεσμη προσπάθεια για οργανωμένες επενδύσεις. Έτσι υπήρξαν σουπερμάρκετ τα οποία άνοιξαν χωρίς στρατηγικό στόχο με αποτέλεσμα να αποτύχουν απο τις κακές επιλογές των επενδυτών.

Υπήρχαν όμως και προσπάθειες οι οποίες απέδωσαν, όμως ήταν περιορισμένου βεληνεκούς παρόλες τις φιλότιμες προσπάθειες των επενδυτών,

⁷¹ Από το «Μακεδονικό και Βαλκάνια 1991-1994». Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, 1994. Σελίδα 82.

⁷² Ο.π. Σελίδα 86.

για τον λόγο ότι η κάθε επένδυση δεν αντιστοιχούσε σε βασικό τομέα της οικονομίας ο οποίος θα ήταν μοχλός για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κοινοπρακτική εταιρεία Μεσογειακά Ψάρια που προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν την ιδιαίτερη σχέση των Σκοπιανών με το ψάρι. Χωρίς να αγνοείται μία στρατηγική που μπορεί να κρύβεται πίσω από τη συγκεκριμένη επένδυση, είναι όμως περιορισμένου βεληνεκούς, όπως και οι ανάλογες προσπάθειες για αλυσίδα καταστημάτων-γλυκών.

Η πρώτη μεγάλη επένδυση στη ΠΓΔΜ από ελληνική εταιρεία ήταν η εισηγμένη στο Χρηματιστήριο εταιρεία του Μυτιληναίου ο οποίος ειδικεύεται στο εμπόριο μετάλλων και είχε σχεδόν προετοιμάσει το έδαφος για μία συμφωνία με το μεγαλύτερο ορυχείο της χώρας. Το ουσιαστικό περιεχόμενο της συμφωνίας της ελληνικής εταιρείας αφορά τη διαχείριση των μεταλλευμάτων του ορυχείου του Σλέτοβο-Σάσα το οποίο βγάζει ψευδάργυρο και μόλυβδο και απασχολεί γύρω στους 4.000 εργαζόμενους. Σύμφωνα με το Οικονομικό Επιμελητήριο των Σκοπίων επρόκειτο για μία συμφωνία με σπουδαίο μέλλον. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το Οικονομικό Επιμελητήριο της ΠΓΔΜ παίζει σημαντικό ρόλο στις οικονομικές εξελίξεις της χώρας.

Το 1996 εξακολουθούσαν να υπάρχουν τα προβλήματα για το όνομα και ενώ το Υπουργείο Εξωτερικών έκανε λόγο για ένα "οιωνεί εμπάργκο", ταυτόχρονα υπήρχε σε εξέλιξη ένα επενδυτικό μπαράζ το οποίο έφθανε στο ύψος των 100 εκατ. δολαρίων. Ένα ποσό σημαντικό για τη χειμαζόμενη σκοπιανή οικονομία. Επίσης υπήρχε το ελληνικό επιχειρηματικό ενδιαφέρον για ένα μέρος των εργασιών του εκσυγχρονισμού του αεροδρομίου του Πέτροβατς των Σκοπίων, όπου επιχειρηματικοί κολοσσοί παγκόσμιου επιπέδου, όπως η Ζήμενς, οι οποίες αφορούν τις τηλεπικοινωνίες είχαν έντονο ενδιαφέρον.

Το 1997 πραγματοποιήθηκε η υπογραφή της συμφωνίας για την εξαγορά του 60% των μετοχών της καπνοβιομηχανίας "Στρούμνιτσα Ταμπάκ" έναντι ενός ποσού το οποίο έφθανε στα 480 εκατ. δραχμές για να αποκτηθεί από την βορειοελλαδική «Καπνική Α. Μιχαηλίδη Α.Ε.». Γίνεται αντιληπτό ότι η ηγεσία της ΠΓΔΜ έχει αντιληφθεί τα σημαντικότερα οφέλη από την ελληνική επιχειρηματική παρουσία στα Σκόπια και γι' αυτό η υποδοχή που επεφύλαξε στα στελέχη της εταιρείας ήταν εντυπωσιακή. Αυτό είναι αναμενόμενο γιατί προσδοκούσε μία επένδυση που θα άγγιζε το ένα δισεκ. δραχμές, ενώ παράλληλα στην πράξη θα δοκιμαζόταν και το μοντέλο συνεργασίας με τους

εργαζόμενους της πρώην κρατικής εταιρείας και οι οποίοι θα διατηρούσαν ένα ποσοστό που θα έφθανε το 20%.

Ένας από τους Έλληνες επιχειρηματίες οι οποίοι επένδυσαν στην ΠΓΔΜ, είναι και ο Παύλος Λεσσές, ο οποίος ήδη από τον Οκτώβριο του 1994 είχε επενδύσει 1,2 εκατ. γερμανικά μάρκα, δηλαδή 190 εκατ. δραχμές και διέθετε μία ολοκληρωμένη αλυσίδα καταστημάτων αρτοποιίας.

Επίσης έντονη κινητικότητα παρουσίασαν και οι γαλακτομικές βιομηχανίες. Τα προϊόντα της ΦΑΓΕ και της ΜΕΒΓΑΛ είχαν σημαντική θέση στα σούπερ μάρκετ, ενώ τα ψυγεία των παγωτών ΚΡΙΚΡΙ είχαν επίσης σημαντική παρουσία στη πρωτεύουσα της ΠΓΔΜ. Η «Αθηναϊκή Ζυθοποιία» και η «Ελληνική Εταιρεία Εμφιάλωσης 3Ε», είχαν προωθήσει μία μορφή κοινοπραξίας με τη ζυθοποιία "Skopje Brewery" των Σκοπίων. Η «Αθηναϊκή Ζυθοποιία» και η «3Ε θα συμμετείχαν σε αυτή την κοινοπραξία με ποσοστό 82%. Η ελπίδα τους ήταν ότι θα επαναλαμβανόταν η επιτυχία που είχε η κοινοπραξία τους με την Zagorka, η οποία ήταν και η επώνυμη Ζυθοποιία της Βουλγαρίας.

Η εταιρεία ΜΑΚ ΠΕΤΡΟΛ έχει ιδιωτικοποιηθεί και διατηρεί πολύ καλές σχέσεις με ελληνικές εταιρείες που έχουν διυλιστήρια στον Θερμαϊκό. Η αξία είχε εκτιμηθεί ήδη από το 1996 σε 18,5 δισεκ. δραχμές.

Στο χώρο του εμπορίου εκείνη η εταιρεία η οποία δραστηριοποιήθηκε και μάλιστα στο κέντρο των Σκοπίων ήταν η αλυσίδα σούπερ μάρκετ «Βερόπουλος». Η ελληνική συμμετοχή υπήρξε στο πολυκατάστημα «Skoprianka» το οποίο ιδιωτικοποιήθηκε και η ελληνική εταιρεία καταρχήν αποδέχτηκε την προσφορά των 10,5 εκατ. μάρκων και συμφώνησε να μην απολυθούν οι 185 εργαζόμενοι που εργάζονταν στην εταιρεία. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ήδη οι ζημιές είχαν φθάσει στα 7 εκατ. μάρκα, δηλ. 1,1 δισεκ. δραχμές πρίν κινηθεί η διαδικασία της ιδιωτικοποίησης. Η συνολική τιμή του εμπορικού κέντρου προσδιορίστηκε στα 30 δισεκ. δραχμές.

Από τον Δεκέμβριο του 1997 είναι πλέον φανερό η ανάκαμψη ανάμεσα στις δύο χώρες είναι φανερό και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ανησυχήσουν οι πολιτικοί παράγοντες της κυβέρνησης των Σκοπίων και να αναζητούν ένα μικρότερο ποσοστό εξάρτησης από την Ελλάδα. Όμως, όχι αδικαιολόγητα, γιατί η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη επιζητούσε ήδη μέσα από μία επιθετική και επεκτατική πολιτική την πλήρη επιβολή της όχι μόνο στην ΠΓΔΜ αλλά συνολικά και στα Βαλκάνια με όρους οικονομικοπολιτικής εξάρτησης δυσμενείς

για την ανάπτυξη της χώρας αλλά και της περιοχής. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η 1η, έκθεση επιχειρήσεων που πραγματοποιήθηκε στα Σκόπια τον Δεκέμβριο του 1997 η επίσημη παρουσία της ΠΓΔΜ να είναι περιορισμένη και υποβαθμισμένη. Αυτό αποδεικνύεται και από την στάση που κράτησε η κυβέρνηση των Σκοπίων σε τρεις περιπτώσεις ανατροπής οικονομικών συμφωνιών που σημειώθηκαν εκείνη την περίοδο. Πιο συγκεκριμένα:

1. Η τράπεζα Στοπάνσκα, για την οποία είχε εκδηλώσει αγοραστικό ενδιαφέρον ελληνικό κοντσόρτσιουμ το οποίο δημιουργήθηκε από την Εθνική Τράπεζα και άλλες μεγάλες επιχειρήσεις, κατέληξε τελικά σε αυστριακά χέρια.
2. Η υπογραφή του προκαταρκτικού συμβολαίου της ελληνορωσικής εταιρείας East Power Corporation με το κράτος των Σκοπίων, για την προμήθεια ηλεκτρομηχανικού εξοπλισμού του υδροηλεκτρικού σταθμού Kosijak, το οποίο είχε μέγεθος 40 εκατ. δολάρια, αθετήθηκε την τελευταία και έτσι η προμήθεια πήγε στους Κινέζους.
3. Προβλήματα έχει η Καπνοβιομηχανία Μιχαηλίδης Α.Ε., που αναφέραμε προηγουμένως, λόγω της προσπάθειας που κάνουν οι τοπικές αρχές να περιορίσουν την προμήθεια καπνού αποκλειστικά από ποικιλίες της περιοχής.

Παρά τις ανησυχίες των πολιτικών παραγόντων της χώρας, οι τάσεις για επενδύσεις και εξάπλωση των επενδυτικών δραστηριοτήτων στη βαλκανική χώρα είναι δεδομένη.

Μία έρευνα που διεξήχθη από τον σύνδεσμο βιομηχανιών βορείου Ελλάδος ανέδειξε σημαντικά προβλήματα. Με ένα δείγμα 380 επιχειρήσεων τα σημαντικότερα προβλήματα έχουν ως εξής:

Ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο, γεγονός που σημαίνει συναλλαγματικοί περιορισμοί, δασμολογική νομοθεσία, διαδικασίες εκτελωνισμού, συνεχώς μεταβαλλόμενο νομοθετικό πλαίσιο, επίσης υπάρχει πολιτική και οικονομική αστάθεια η οποία οδηγεί στην αδυναμία του προγραμματισμού της χώρας, ανεπαρκής εξοικειώθη με την οικονομία της αγοράς γεγονός που δημιουργεί ανασφάλεια στους ξένους επενδυτές, παράλληλα και με την άτολμη πολιτική για την προσέλκυση των ξένων επενδυτών, μεγάλη γραφειοκρατία και ελλείψεις υποδομές. Ακόμη έχουμε εγκληματικότητα και διαφθορά και αρνητικό εν τέλει επιχειρηματικό περιβάλλον. Τα κύρια προϊόντα διμερούς εμπορίου είναι τα εξής:

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ
1. Λάδια απο Πετρέλαιο, αέρια πετρελαίου και υδρογονάνθρακες.	1. Προϊόντα απο χυτοσίδηρο, σίδηρο και χάλυβα και ιδιαίτερα προϊόντα έλασης απο σίδηρο επιστρωμένα.
2. Φρούτα και κυρίως εσπεριδοειδή.	2. Ενδύματα και πλεκτά και συγκεκριμένα γυναικεία ταγιέρ βαμβακερά, T-shirts, φανελάκια, παλτό, κ.λ.π.
3. Διάφορες μηχανές και μέρη αυτών (κινητήρες, καταψύκτες - διατηρητές, ραπτομηχανές, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, μέρη και εξαρτήματα συσκευών γραφείου, μηχανές επεξεργασίας καπνού κ.λ.π.	3. Ψάρια νωπά και κατεψυγμένα, μαλακόστρακα, μαλάκια
4. Προϊόντα απο χυτοσίδηρο, σίδηρο και χάλυβα και ιδιαίτερα προϊόντα έλασης απο σίδηρο επιστρωμένα, ράβδοι απο σίδηρο.	4. Ψευδάργυρος και τεχνουργήματα απο ψευδάργυρο
5. Πλεκτά υφάσματα.	5. Ηλεκτρική ενέργεια
6. Ενδύματα και συμπληρώματα του ενδύματος πλεκτά και ιδιαίτερα γυναικεία κοστούμια, φορέματα, T-shirts, πλεκτά πουλόβερ.	6. Πλαστικές ύλες και τεχνουργήματα και κυρίως χλωριούχο βινύλιο
7. Πλαστικές ύλες και τεχνουργήματα αυτών.	7. Μόλυβδος και τεχνουργήματα μολύβδου
8. Ενδύματα και συμπληρώματα του ενδύματος αλλά από πλεκτά.	8. Ξυλεία
9. Βαμβάκι ακατέργαστο.	
10. Αργίλιο, τεχνουργήματα αργιλίου και κυρίως ράβδοι, δεξαμενές και δοχεία από αργίλιο κ.λ.π.	
11. Τσιγάρα	
12. Υπολλείματα τροφών	
13. Χαρτί και τεχνουργήματα χαρτιού.	

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Επίσης το εμπορικό ισοζύγιο ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ την περίοδο 1992 - 1997 είναι το εξής:

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΠΓΔΜ 1992 - 1997

ΕΤΗ	(εκατ. USD)										
	1992	1993	93/92	1994*	94/93	1995*	95/94	1996	96/95	1997	97/96
Όγκος Εμπορίου	92,8	168,7	82%	19,0	89%	40,2	112%	271,3	575%	333,3	23%
Εξαγωγές	43,9	139,6	82%	14,2	90%	25,6	112%	232,1	807%	273,1	18%
Εισαγωγές	48,9	29,1	218%	4,8	84%	14,6	80%	39,2	168%	60,2	54%
Ισοζύγιο	-5,0	110,5	40%	9,4		11,0	204%	192,9		212,9	
ΠΗΓΗ ΕΣΥΕ (1992 - 1997).											
* Το 1994 και το 1995 ίσχυε το Ελληνικό εμπόριο κατά της ΠΓΔΜ.											

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΠΓΔΜ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΛΙΟΣ 1997 & 1998

ΕΤΗ	Όγκος Εμπορίου	Εξαγωγές	Εισαγωγές	(εκατ. USD) Ισοζύγιο
Α' Επτάμηνο 1997	191,9	159,9	32	127,9
Α' Επτάμηνο 1998	192,8	160,6	32,2	128,4
Α' Επτάμηνο 98/97	0,47%	0,44%	0,63%	0,39%

Από τους παραπάνω πίνακες μπορούμε να κατανοήσουμε τα εξής. Από τον πρώτο και πιο συγκεκριμένα απο τον πίνακα ο οποίος αφορά τις διμερείς εμπορικές σχέσεις, δηλ. το εμπορικό ισοζύγιο ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ για την περίοδο 1992 – 1999, βλέπουμε ότι:

- Το 1993 η Ελλάδα επέβαλε εμπορικό αποκλεισμό στην ΠΓΔΜ, τον οποίο όμως τον απέσυρε μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας τον Σεπτέμβριο του 1995.
- Το 1997 οι εισαγωγές από την ΠΓΔΜ αποτελούσαν το 0,22% του συνόλου των εισαγωγών.
- Την ίδια χρονιά οι εξαγωγές αποτελούσαν το 2,45% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών.
- Το 1997 ο όγκος του εμπορίου έφτασε τα 333,3 εκατ. δολάρια, σημειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μία αύξηση στο ποσοστό του 23% σε σχέση με το 1996. Ιδιαίτερα οι εισαγωγές παρουσίασαν αύξηση σε ποσοστό 54%, ενώ από την άλλη οι εξαγωγές παρουσίασαν μία μικρότερη αύξηση της τάξης του 18%.

Παίρνοντας υπόψη και τον δεύτερο πίνακα, δηλαδή το Εμπορικό Ισοζύγιο ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ στο διάστημα του Ιανουαρίου – Ιουλίου του 1997 και του 1998 παρατηρούμε τα εξής:

- Οι ελληνικές εξαγωγές προς την ΠΓΔΜ παρουσίασαν το α' επτάμηνο του 1998 μία αύξηση της τάξης του 13%, υπολογισμένες σε δραχμές και πιο συγκεκριμένα οι εξαγωγές ανήλθαν σε 48,3 δισεκ. δραχμές το 1998 έναντι των 42,9 δισεκ. δραχμών το 1997. Αντίστοιχα παρέμεναν στάσιμες σε δολάρια και πιο συγκεκριμένα 160,5 εκατ. δολάρια το 1998 έναντι 159,9 εκατ. δολάρια που ήταν το 1997. Επομένως έχουμε να κάνουμε με μία αύξηση της τάξης του 0,44%, σαν αποτέλεσμα της αναπροσαρμογής της ισοτιμίας της δραχμής με το δολάριο τον Μάρτιο του 1998.

- Οι ελληνικές εισαγωγές από τη ΠΓΔΜ αυξήθηκαν επίσης κατά 13% σε δραχμές, δηλαδή οι εισαγωγές ανήλθαν 9,7 δισεκ. δραχμές το 1998 έναντι 8,6 δισεκ. δραχμές που ήταν το 1997. Σε δολάρια όμως η αύξηση ήταν μόλις 0,63% και πιο συγκεκριμένα 32,3 εκατ. δολάρια το 1998 έναντι 32,1 εκατ. δολάρια το 1997. Η κυριότερη δε κατηγορία είναι τα έτοιμα ενδύματα.
- Ανάμεσα στους εμπορικούς εταίρους της ΠΓΔΜ, η Ελλάδα κατείχε την 4^η θέση με βάση τα στοιχεία του Ιανουαρίου–Οκτωβρίου 1998, ενώ το 1997 και το 1996 κατείχε αντίστοιχα την 3^η και την 4^η θέση. Η Γερμανία και η ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας κατείχαν αντίστοιχα την πρώτη και την δεύτερη θέση. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι εκείνη την περίοδο η Τουρκία βρισκόταν στην 11^η θέση.

Έτσι το 1999 δέκα χρόνια μετά τη στροφή των βαλκανικών χωρών στη δύση και ανάμεσα τους και η ΠΓΔΜ, η συγκεκριμένη χώρα αυτή τη στιγμή αποτελεί το σημαντικότερο εμπορικό εταίρο για την Ελλάδα, ενώ οι εμπορικές σχέσεις μετά την περίοδο 1994-1995 που είχε επιβληθεί το εμπάργκο, παρουσιάζουν ανοδική τάση. Αυτή τη στιγμή η Ελλάδα είναι ο 2^{ος} εμπορικός εταίρος μεταξύ των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση τις εκτιμήσεις του 1998 και τις προβλέψεις του 1999, χωρίς να προβλέπεται ο πόλεμος του Κοσσυοπεδίου. Έχουμε επομένως μία εικόνα συνεχώς βελτιούμενη στα πλαίσια των εμπορικών και των οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών. Αυτό σημαίνει ότι ήδη στη τοπική αγορά είναι δραστηριοποιημένες σημαντικές ελληνικές επιχειρήσεις και οι προοπτικές είναι ακόμη μεγαλύτερες. Οι Έλληνες επιχειρηματίες βρίσκονται στις πρώτες θέσεις των χωρών οι οποίοι επένδυσαν στην ΠΓΔΜ, ενώ εκτιμάται ότι με την ολοκλήρωση κάποιων σημαντικών ελληνικών επενδυτικών πρωτοβουλιών, το συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο θα ξεπεράσει τα 70-80 εκατ. δολάρια και θα δημιουργηθούν 2.000 νέες θέσεις εργασίας.

Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που παρέχει η ΠΓΔΜ για την ανάπτυξη των επενδυτικών πρωτοβουλιών είναι το χαμηλό εργατικό κόστος, η γεινίαση των δύο χωρών, η ισχύς της συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου ανάμεσα στην ΠΓΔΜ και στις άλλες Γιουγκοσλαβικές Δημοκρατίες, η οποία μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την επέκταση των ελληνικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στις χώρες αυτές και να δημιουργήσει κλίμα μεγαλύτερης ασφάλειας για παραμονή και εργασία σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη.

Επίσης το 1999 αναμενόταν να συνεχιστούν οι μεταρρυθμίσεις οι οποίες αποβλέπουν στην τοπική ανάπτυξη, οι οποίες διαμορφώνουν μ' αυτόν τον τρόπο σαφώς καλύτερες οικονομικές συνθήκες. Έτσι σύμφωνα με την έκθεση του Διαβαλκανικού και Παρευξείνιου Επιχειρηματικού Κέντρου (ΔΙΠΕΚ), η σωστή αξιοποίηση των προσφερόμενων ευκαιριών για επέκταση των ελληνικών συμφερόντων, μπορεί να συντελέσει στην εδραίωση των Ελλήνων επιχειρηματιών στην ΠΓΔΜ και την επέκτασή τους στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες.

Μέσα στα πλαίσια αυτά δεκαεπτά επιχειρήσεις του νομού Κιλκίς που ανήκουν στους κλάδους τροφίμων-ποτών, κλωστοϋφαντουργίας-ένδυσης, αλουμινίου, πλαστικών και γεωργικών εφαρμογών, επίσης ο κλάδος με είδη θέρμανσης πραγματοποιούν εξαγωγές στην ΠΓΔΜ, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει, για τους Έλληνες επιχειρηματίες η αγορά της ΠΓΔΜ, από τα οποία τα σημαντικότερα είναι όπως προαναφέραμε, το μικρό μεταφορικό κόστος και η καλή γνώση της αγοράς και ακόμη η δυνατότητα της εύκολης ανάπτυξης των συνεργασιών αλλά και των δικτύων πώλησης λόγω των μικρών αποστάσεων.

Σύμφωνα με στοιχεία του Γραφείου Βιομηχανικής Αλλαγής του Ν. Κιλκίς, το οποίο και είχε με ιδιαίτερο περίπτερο στην έκθεση των ελληνικών προϊόντων στο τέλος του 1998 που είχε πραγματοποιηθεί όπως προαναφέραμε στα Σκόπια, αρκετές από τις εξαγωγικές επιχειρήσεις του νομού διαθέτουν τα προϊόντα τους στην αγορά της ΠΓΔΜ.

Συγκεκριμένα από τις 89 συνολικά εξαγωγικές επιχειρήσεις των διαφόρων κλάδων του νομού, οι 17 εξάγουν στα Σκόπια, ένας αριθμός ο οποίος ανεβάζει την αγορά της ΠΓΔΜ στη δεύτερη θέση προτίμησης, μεταξύ των βαλκανικών, για τις εταιρείες του νομού. Σύμφωνα πάντα με τα ίδια στοιχεία, εξαγωγές στην ΠΓΔΜ πραγματοποιούν οι εξής 17 επιχειρήσεις: "PET-Βορείου Ελλάδος ΑΒΕΕ" (ΠΛΑΣΤΙΚΟΙ ΣΩΛΗΝΕΣ), "Torre ΑΒΕΕ" (παγωτά, γάλα σε συσκευασίες μερίδας), "Άλφα Χέμικαλς ΑΒΕΕ" (απορρυπαντικά βιομηχανικής χρήσης και φωτογραφικά υγρά), "Ανεζουλάκη Αφοί Α.Ε." (Υφάσματα), "Ασλανίδης Στέργιος Ε.Π.Ε." (αεροφυλάκια, είδη θέρμανσης), "Deltatherm Α.Ε." (αερολέβητες, ατμολέβητες, ηλιακοί θερμοσίφωνες), "Φερόρ ΑΕΒΕ" (πλαστικοί σωλήνες), "Γ. Ρέππας & ΣΙΑ ΟΕ" (δομικά πλαστικά, επενδύσεις), "Γραμματικόπουλος Φ.- Παπαδόπουλος Γ. Α.Ε." (προϊόντα αρτοποιίας), "Γύλλος Κων/νος Ε.Π.Ε."

(έπιπλα), “Καρινα ΑΒΕΕ” (εξαρτήματα και σωλήνες PVC), “Μαύρος Χ. Δημητρακόπουλος Ευστρατ. & ΣΙΑ Ο.Ε.” (είδη θέρμανσης, μπόιλερ), “Ξανθόπουλος Αναστάσιος” (κουφώματα αλουμινίου), “Ποζιδη Ε.Γ. & ΣΙΑ Ο.Ε.” (ηλιακοί και ηλεκτρικοί θερμοσίφωνες), “Φ. Παρασκευόπουλος-Σ. Σπυριδόπουλος” (αλλαντικά), και “Ψωμιάδης ΑΒΕΕ φιαλών υγραερίου”.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις απο 13 που ήταν το 1993 έφθασαν στο 1999 τις 63.

Όλα αυτά όμως μέχρι τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου. Απο το σημείο αυτό τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν όπως γίνεται κατανοητό. Πάντως τον Απρίλιο του 1999 οι επιχειρήσεις απο την Φλώρινα οι οποίες δραστηριοποιούνται στα Σκόπια δεν αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα για τον λόγο ότι συνεργάζονται με την περιοχή του Μοναστηρίου το οποίο απέχει απο την εστία των συγκρούσεων.

Όμως οι επιχειρήσεις οι οποίες προέρχονται απο το νομό Δράμας και είναι τρεις, σύμφωνα με το τοπικό Επιμελητήριο αυτή την περίοδο αδυνατούν να πραγματοποιήσουν πωλήσεις. Ακόμη οι ακόλουθες επιχειρήσεις τη συγκεκριμένη περίοδο βρίσκονται στην ακόλουθη κατάσταση:

Τα “Μάρμαρα Λαζαρίδη”: Η joint-venture επένδυση της εταιρείας στην περιοχή Prilep εξακολουθεί να λειτουργεί με 20 άτομα προσωπικό, αλλά η διακίνηση της πρώτης ύλης (μάρμαρο) παρουσιάζει πλέον πολλές δυσχέρειες.

Η “ΤΙΤΑΝ Α.Ε.”: Η τσιμεντοβιομηχανία Cementamica Usje συνεχίζει κανονικά την παραγωγή της, αλλά παρατηρείται πια σημαντική κάμψη των πωλήσεων στην τοπική αγορά.

Η “Ζλάτης Αλλαντοποιία Κονσερβοποιία Εδέσσης”: Σταμάτησε η υλοποίηση μονάδας παραγωγής αλλαντικών που είναι κόστους 500 εκατ. δραχμών, στην περιοχή Prilep, έχουν διακοπεί οι εξαγωγές και οι παραγγελίες απο την ΠΓΔΜ.

Η “Μακεδονικά Περιφερειακά Α.Ε.”: Η joint-venture που είναι η επένδυση της εταιρείας στην πόλη των Σκοπίων λειτουργεί, όμως οι πωλήσεις της έχουν συρρικνωθεί σε ένα ποσοστό που φθάνει στο 50%.

Και τέλος η “ΚΡΙ-ΚΡΙ Α.Ε.”: Η μονάδα παραγωγής στο Κουμάνοβο δεν έχει υποστεί ζημιές, αλλά ήδη οι εξαγωγές της έχουν μειωθεί σε μεγάλο βαθμό.

Τον Μάιο του ίδιου έτους υπάρχει ενδιαφέρον απόκτησης μέρους του κρατικού τηλεπικοινωνιακού οργανισμού της ΠΓΔΜ απο τον ΟΤΕ. Ο ΟΤΕ έδειξε ενδιαφέρον ήδη απο το 1997 για την εξαγορά μετοχών του οργανισμού και είχε μετάσχει στον πρώτο διαγωνισμό, ο οποίος αφορούσε τη μετοχοποίηση του

33% του τηλεπικοινωνιακού οργανισμού των Σκοπίων. Ο συγκεκριμένος διαγωνισμός ακυρώθηκε λόγω των γεγονότων στη Γιουγκοσλαβία, ενώ ο ΟΤΕ είχε καταθέσει την πλέον ελκυστική πρόταση. Ο νέος διαγωνισμός στον οποίο θα συμμετάσχει ο ΟΤΕ θα προκηρυχθεί το φθινόπωρο του 1999. Το ποσοστό των μετοχών που προτίθεται να διαθέσει ο τηλεπικοινωνιακός οργανισμός της ΠΓΔΜ είναι το 51% με ταυτόχρονη εκχώρηση του management. Ο ΟΤΕ θα διεκδικήσει το σύνολο μόνος του είτε σε συνεργασία με άλλη εταιρεία. Πριν τα γεγονότα στην Γιουγκοσλαβία είχε αποτιμηθεί σε 500 εκατ. δολάρια ΗΠΑ. Μετα τα γεγονότα όμως υποτιμήθηκε.

Μετά το τέλος του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου, οι Έλληνες επιχειρηματίες με την στήριξη της ελληνικής κυβέρνησης δραστηριοποιούνται, έχοντας ως επίκεντρο των ενδιαφερόντων τους την ΠΓΔΜ, την οποία αντιμετωπίζουν ως "προκεχωρημένη ζώνη" για την επέκτασή τους στη Γιουγκοσλαβία αλλά και την Αλβανία, εφόσον προφανώς το επιτρέψουν οι συνθήκες. Η επεκτατική πολιτική της ελληνικής αστικής τάξης είναι προφανής και αναζητούν τις προϋποθέσεις ώστε τα συμφέροντά τους να είναι σε θέση ισχύος για να εκμεταλλευτούν την προσπάθεια για την ανοικοδόμηση. Γίνεται φανερό ότι έχουμε να κάνουμε με νέους όρους εξαρτημένης οικονομικής πολιτικής, επεκτατικής λογικής και τέλος, πιθανότατα το νέο θεωρητικό στάδιο του ιμπεριαλισμού. Σ' αυτές τις συνθήκες και στην προσπάθεια της η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη να συμμετάσχει με ευνοϊκούς όρους στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας και στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού της, βλέπει σαν μία από τις διεξόδους της πολιτικής της στην διεθνή σκηνή και την ΠΓΔΜ.

Στην περίπτωση στην οποία αναφερόμαστε, το έντονο ελληνικό ενδιαφέρον για εξαγορές και στρατηγικές συμφωνίες, σηματοδοτεί την έντονη προσπάθεια να εξασφαλίσει ένα καθεστώς το οποίο θα δημιουργεί καταρχήν την προτίμηση της κυβέρνησης των Σκοπίων και κατά δεύτερο λόγο να αποφύγει τη δημιουργία των προϋποθέσεων για την εκδήλωση ανταγωνιστικού ενδιαφέροντος από τις πολυεθνικές. Είναι ο μόνος τρόπος να πετύχει τους στόχους της και κυρίως θέλει να εξασφαλίσει την ανασφάλεια της κυβέρνησης της ΠΓΔΜ για τις μελλοντικές εξελίξεις. Έτσι:

- Η Εθνική Τράπεζα είχε ένα περιθώριο δύο μηνών, για να υποβάλει χωρίς ανταγωνισμό μία προσφορά για τη μεγαλύτερη τράπεζα των Σκοπίων, την Στοπάνσκα Μπάνκα. Η συγκεκριμένη τράπεζα έχει ένα δίκτυο 100

καταστημάτων και ενεργητικό 330 εκατ. δολαρίων. Πλήν όμως όπως αναφέραμε η συγκεκριμένη τράπεζα, τουλάχιστον προσωρινά, κατέληξε σε αυστριακά χέρια. Αυτό αποδεικνύει τη ρευστότητα, την ανασφάλεια, αλλά και το ρόλο του διεθνούς κεφαλαίου με τις επεκτατικές βλέψεις, αλλά και τη διάθεση της επιβολής του στη βαλκανική περιοχή. Είναι αποτέλεσμα της ιμπεριαλιστικής φύσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων που έχουν έδρα στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες.

- Η εταιρεία του Μυτιληναίου έχει την πλήρη υποστήριξη της τοπικής κυβέρνησης για να εξαγοράσει με προνομιακό καθεστώς την κρατική μεταλλουργία Ζλέτοβο και κατόπιν τα ορυχεία Σάσα και Ζλέτοβο με τα οποία έχει ήδη συμφωνίες στρατηγικής συνεργασίας.
- Θετική είναι η διάθεση από την σκοπιανή κυβέρνηση για να κατασκευαστεί μία θερμοηλεκτρική μονάδα στην περιοχή από κοινοπραξία της ΔΕΗ με τις εταιρείες ΤΙΤΑΝ, ΜΕΤΚΑ και ΖΙΜΕΝΣ, ενώ η χρηματοδότηση θα προέλθει από τον όμιλο EGG-Eurobank.

Η τσιμεντοβιομηχανία ΤΙΤΑΝ συμμετέχει προκειμένου να εξασφαλίσει φθηνή ενέργεια στην τοπική θυγατρική της μονάδα, ακόμη και για τις ελληνικές, ενώ η Ζίμενς θα προσφέρει τεχνογνωσία. Για τους υπόλοιπους τα Σκόπια είναι μία γενική πρόβα για ανάλογα εγχειρήματα στο Κοσσυφοπέδιο και την Νέα Γιουγκοσλαβία.

Από την κοινοπραξία της ΤΙΤΑΝ με την Ελβετική Holderbank θα εξαγοράσουν από κοινού την εταιρεία τσιμέντων USJE. Ακόμη έχουμε την εξαγορά της Strumnica Tabak από την Mihailidis Tabaco.

Το ύψος των ελληνικών επενδύσεων στην ΠΓΔΜ φθάνει το 1999 στα 70 εκατ. δολάρια και δημιουργούν 4.000 νέες θέσεις εργασίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Ελλην. συμμετοχή	Τόπος-Περιοχή-Δραστηριότητα στη ΠΓΔΜ	Υψος επένδυσης	Θέσεις εργασίας
ΤΙΤΑΝ Α.Ε.	Τσιμέντα Skopje – εξαγορά (Ιούλιος 1998) από κοινού με την ελβετική Holderbank του 80% των μετοχών της τσιμεντοβιομηχανίας SLE	52 εκατ. DEM	Διατήρηση όλων των θέσεων εργασίας 1,500 περίπου άτομα

Michailidis A. Tobacco SO SA	Καπνά Stumica -εξαγορά της Stumica, επένδυση σε νέα τεχνολογία	8,58 εκ. DEM	278 μόνιμοι, 151 εποχικοί. Μελλοντικά 350 επιπλέον άτομα.
Lazaridis G. Drama Marmor	Λατομείο Μάρμαρα Prilep - ίδρυση με τοπικό εταίρο της Larin Marmor Company (85% ελλην.). Έχουν ξεκινήσει οι εργασίες εξόρυξης, μελετάται η επέκταση σε εμπορική δραστηριότητα στις γειτονικές χώρες.	1,5 εκατ. DEM μέχρι σήμερα	18 άτομα. 1 Έλληνας. Μελλοντικά 100 περίπου
Nikas Thessaloniki SA	Αλλαντικά Skorje - ίδρυση από τη ΝΙΚΑΣ Θεσσαλονίκης και Αθήνας μαζί με τοπικό εταίρο τη ΝΙΚΑΣ Skor. Προχωρεί η κατασκευή εργοστασίου, εγκαίνια την άνοιξη του 1999.	7 εκατ. DEM	50 άτομα συνολικά. 4 Έλληνες.
Veropoulos Bros	Σούπερ Μάρκετ Skorje - ίδρυσε το πρώτο Σ/Μ με το όνομα Vero στα Σκόπια, από 9/98 λειτουργεί και δεύτερο κατάστημα στην Περιοχή Karpos	Ξεπερνά τα 10 εκατ. DEM	220 περίπου άτομα. 2 Έλληνες.
Zlatis SA Sausage	Αλλαντικά Prilep - Εμπορική Εταιρεία, κατασκευάζεται και εργοστάσιο στο Prilep		
Mytilineos Holding	Ορυχεία Μολύβδου - Ψευδίου - Πρωτόκολλο συνεργασίας για την εκμετάλλευση των ορυχείων Toranica - Zletovo - Sasa	12 εκατ. Δολάρια μαζί με κεφάλαια εξοπλισμού	
Balkandru Holding	Ζυθοποιία Skorje -Η Balkandru, που έχουν συστήσει η Attens Brewery της (Heineken) και η Hellenic Botling, αγόρασε το 51% της Pirava Skorje	32 εκατ. Δολάρια	
Torre Glalsounis	Παγωτό Skorje -ιδρυση μαζί με την Termoskorje μονάδας παραγωγής παγωτού με το όνομα Torere Skorje	3 εκατ. Δολάρια	100 άτομα.
Delta Darty	Παγωτό Skorje -Έχει συστήσει την εμπορική εταιρεία Delta 6, διαθέτει αποθηκευτικούς χώρους, κάνει εισαγωγή και διανομή παγωτού.	4-5 εκατ. DEM	10 άτομα.
KRI - KRI Milk Indust	Παγωτά, γιαούρτι Cumanovo - Σύσταση με τοπικό εταίρο εμπορικής εταιρείας, κατασκευή εργοστασίου γιαουρτιού πριν 3 χρόνια, επέκταση και στο παγωτό.		25 άτομα.
Petro Gini	Ενδυμα φασόν Bitola -Σύσταση της Rodon ltd στο Μοναστήρι, παράγει ρούχα και τα εξάγει μέσω Ελλάδας στο εξωτερικό.	1,5 εκατ. DEM	206 άτομα. Μελλοντικά 240 άτομα.
Laskoy SA	Ενδυμα φασόν Negotino -Μεικτή επιχείρηση με τοπικό εταίρο, λειτουργεί εργοστάσιο.	1 εκατ. DEM	250 άτομα.
Thonic	Ενδυμα φασόν Bitola - Σύσταση της Sat Moda (Καθαρά Ελληνική).	120 εκατ. δρχ.	100 περίπου άτομα.
Michos SA	Ενδυμα φασόν Bitola - Σύσταση της Mitokeks, κατασκευάζει φασόν αθλητικά ρούχα Pyra.		55 άτομα.
CBL Papageorgiou	Δερμάτινο φασόν Bitola - Σύσταση της CBL (καθαρά ελληνική), παράγει δερμάτινα, ετοιμάζει επέκταση.	100 χιλιάδες DEM	

Exagogiki Endymaton Morstars	Ενδυμα φασόν Bitola – Σύσταση της Clostar, λειτουργεί 6 μήνες, παράγει ελαφρά ενδύματα φασόν.		50 άτομα.
Star SA	Ενδυμα φασόν – Λειτουργία εργοστασιακής μονάδας για την παραγωγή παντελονιών, σχεδιάζεται επέκταση.	600 χιλιάδες DEM	100 άτομα
Lyra SA	Παιγνίδια Berono – Ίδρυση της εταιρείας Mac - L. International. Η εταιρεία έχει κατασκευάσει εργοστάσιο παιγνιδιών στο Berono, πραγματοποιεί εξαγωγές.	300 χιλιάδες DEM	
Μαυρουδής Λαζαρος	Αναψυκτικά Bitola -Ίδρυση με τοπικό συνεταιίρο (50% - 50%) της εταιρείας Kroner Star στη Bitola.	300 χιλιάδες DEM	
Macedonian Peripherals	Πληροφορική Skorje – Ίδρυση της εταιρείας MP Kamputeri, απο κοινού με την τοπική Pakom, η ελληνική εταιρεία συμμετάχει με το 60%.	12 χιλιάδες DEM	

Πάνω στο ζήτημα των ενεργειακών προγραμμάτων ρόλο θα παίξουν οι πιο σημαντικές ελληνικές εταιρείες και για παράδειγμα τα Ελληνικά Πετρέλαια έκλεισαν συμφωνία για τον εκσυγχρονισμό του διυλιστηρίου στα Σκόπια.

- Οι μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες, όπως η Μηχανική και η Ελληνική Τεχνοδομική γνωστοποίησαν ήδη, ότι η μέν πρώτη θα εξαγοράσει μερίδιο απο αλλοδαπή εταιρεία του ενεργειακού κλάδου και ότι τα 6 δισεκ. απο την αύξηση 41,2 δισεκ. που προωθεί, θα αφιερωθούν σε έργα στη Γιουγκοσλαβία, ενώ άλλα 5 δισεκ. θα είναι ενεργειακά έργα στην Ελλάδα και την ευρύτερη περιοχή.

Πιο ειδικά η ανταλλαγή ενέργειας που αποφάσισε η ΔΕΗ με τα Σκόπια έχει ως στόχο την κατασκευή μονάδας παραγωγής θερμότητας ηλεκτρισμού, σε συνεργασία με την Ζίμμενς. Η συγκεκριμένη ανταλλαγή ενέργειας θα είναι τρίμηνη και πιο συγκεκριμένα απο τις 15 Ιουνίου έως τις 15 Σεπτεμβρίου με ισχύ 150 MW σε ώρες υψηλού τιμολογίου και 100 MW σε ώρες χαμηλού τιμολογίου και τις Κυριακές. Ο συντελεστής ανταλλαγής θα είναι 1:15 υπέρ της ΔΕΗ, γεγονός που η ίδια η εταιρεία αξιολογεί θετικά, για τον λόγο ότι θα παίρνει ηλεκτρισμό τη θερινή περίοδο, όπου είναι και η αιχμή της κατανάλωσης και θα τον επιστρέφει τη χειμερινή περίοδο και πιο συγκεκριμένα απο την 1η Οκτωβρίου έως και το τέλος του Φεβρουαρίου του 2000, σε ισχύ 80 MW τις ώρες υψηλού τιμολογίου και 50 MW τη νύχτα και τις Κυριακές.

Μία μεγάλη συμφωνία είναι και αυτή που αφορά τα κρατικά διυλιστήρια των Σκοπίων τα οποία θα εξαγοραστούν απο τα Ελληνικά Πετρέλαια σε ποσοστό

54%. Τα Ελληνικά Πετρέλαια θα συμμετάσχουν με ποσοστό 80% στην εταιρεία που θα αναλάβει την κατασκευή του αγωγού Θεσσαλονίκης-Σκοπίων.

Επίσης ο όμιλος Κοντομηνά σχεδιάζει, με τη λήξη του προβλήματος να επεκτείνει την Interamerican στα Σκόπια. Στον τομέα των τροφίμων ο όμιλος Φιλίππου ενδιαφέρεται για τη δημιουργία παραγωγικής μονάδας, ενώ ο όμιλος Μαρινόπουλος εξετάζει την περίπτωση να δημιουργήσει Continent.

Υπάρχουν όμως και άλλοι τομείς που μπορούν να αναπτύξουν δραστηριότητες οι ελληνικές επιχειρήσεις και οργανισμοί, όπως:

- * Ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού δικτύου των Σκοπίων, με την συμμετοχή του ΟΣΕ και με συμμετοχή θυγατρικών εταιρειών.
- * Η διάνοιξη νέου σιδηροδρομικού δικτύου που θα συνδέει τα Σκόπια με το Μοναστήρι και την Φλώρινα.
- * Η διάνοιξη και λειτουργία νέας οδικής αρτηρίας που θα συνδέει τα Σκόπια με την Θεσσαλονίκη.

Όλες αυτές οι συμφωνίες θα αρχίσουν να υλοποιούνται μετά τη λήξη των εχθροπραξιών στο Κοσσυφοπέδιο.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ μπαίνουν σε μία νέα φάση που βαίνει διαρκώς βελτιούμενη. Οι επιπτώσεις της εμπόλεμης κατάστασης στη Νέα Γιουγκοσλαβία δημιούργησε, στη φάση της ανάπτυξης της, μία σειρά απο επιπτώσεις που μετακυλίνουν στις γειτονικές χώρες. Η ΠΓΔΜ έχει επιβαρυνθεί περισσότερο, λόγω του κύματος των προσφύγων που έχει δεχθεί, απ' ότι η Ελλάδα η οποία δέχεται πλήγμα στις μεταφορές και στις εξαγωγές της. Πρόκειται για τη νέα τάξη πραγμάτων, στα πλαίσια της οποίας ο πρόεδρος της ΠΓΔΜ χαρακτήρισε την Ελλάδα ως στρατηγικό εταίρο της χώρας του και κάλεσε τις ελληνικές επιχειρήσεις να επενδύουν στην ΠΓΔΜ σε νευραλγικούς τομείς, όπως οι τηλεπικοινωνίες, η ενέργεια και οι τράπεζες.

Γίνεται σαφές ότι η οικονομική κατάσταση δεν διέρχεται την καλύτερη περίοδο, γεγονός που υποχρεώνει τον πρόεδρο της ΠΓΔΜ κ. Γκλιγκόροφ να κρατήσει τη στάση που προαναφέραμε. Έχουμε επομένως μία ιδιαίτερη προτίμηση απο την κυβέρνηση της ΠΓΔΜ προς τις ελληνικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα εν όψει μεγάλων ιδιωτικοποιήσεων, αλλά και εκτέλεσης έργων υποδομής και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την κοινή προσπάθεια για τη διαμόρφωση της πολιτικής τους στον επενδυτικό και επιχειρηματικό τομέα.

Έτσι έως το τέλος του 1999 έχουν πραγματοποιηθεί συνολικές επενδύσεις 327 εκατ. δολάρια. Οι πιο σημαντικές είναι των Ελληνικών Πετρελαίων Α.Ε. με συνολική επένδυση 150 εκατ. δολάρια. Ακόμη σημαντική είναι της Εθνικής Τράπεζας με 68,2 εκατ. δολάρια και της ΤΙΤΑΝ Α.Ε. με 30,5 εκατ. δολάρια.

8.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Μεγάλο είναι το κόστος της ΠΓΔΜ απο τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου. Το πρώτο πρόβλημα το οποίο προέκυψε και είναι σημαντικό, είναι το κύμα των προσφύγων το οποίο είναι αρκετά μεγάλο και αριθμεί σε εκατοντάδες χιλιάδες και είναι βαρύ για μία χώρα που το κατά κεφαλήν εισόδημα, σύμφωνα με τα στοιχεία του 1997, φθάνει τα 1.090 δολάρια, η ανεργία κυμαίνεται στο 38% οι εξαγωγές σε 900 εκατ. δολάρια και οι εισαγωγές σε 1,4 δισεκ. δολάρια. Έτσι η χώρα θα προσεγγίσει σε πραγματικούς όρους τα επίπεδα ανάπτυξης του 1989 κι ενώ θα είμαστε στο 2006.

Σήμερα κυμαίνεται λίγο υψηλότερα απο το 50% του αντίστοιχου επιπέδου της προμεταρρυθμιστικής εποχής. Υπάρχει σοβαρό πρόβλημα σύγχρονης επιχειρηματικής διάρθρωσης και οι σοβαρές καθυστερήσεις στις απαραίτητες διαδικασίες για τη δημιουργία της εξηγούν και τον χαμηλό βαθμό εμπλοκής ξένων κεφαλαίων στις διαδικασίες ανασυγκρότησης της οικονομικής δραστηριότητας. Μέχρι και τον Απρίλιο του 1999 έχουν καταγραφεί 13 ιδιωτικοποιήσεις στις οποίες συμμετέχει ξένο κεφάλαιο. Η συνολική αξία των συγκεκριμένων επιχειρήσεων υπολογίζεται περίπου σε 52 εκατ. γερμανικά μάρκα, ενώ το ύψος των ξένων επενδύσεων ανέρχεται σε 43 εκατ. μάρκα.

Επομένως τα προβλήματα που δημιουργεί ο αυξημένος αριθμός προσφύγων στο έδαφος της ΠΓΔΜ αυξάνουν την πιθανότητα δημιουργίας πολύπλοκων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων και υφίσταται κίνδυνος αποσταθεροποίησης της χώρας. Στα πλαίσια της έρευνας που έγινε απο το Οικονομικό Επιμελητήριο της χώρας, οι ζημιές μόνο για τον μήνα Μάϊο ανέρχονται σε 1 δισεκ. δολάρια. Επιπλέον ακόμη 500 επιχειρήσεις έχουν υποστεί ζημιές που αγγίζουν τα 720 εκατ. δολάρια λόγω της μείωσης της παραγωγής τους και της αδυναμίας να λειτουργήσουν, ενώ παράλληλα έχουν χάσει άλλα 240 εκατ. δολάρια λόγω της ακύρωσης των παραγγελιών τους. Αναμένεται επομένως η μείωση του βιοτικού επιπέδου δια μέσου της μείωσης

των μισθών που θα φθάσει στο 6% και που οφείλεται στη μείωση της παραγωγής και της εργατικής απασχόλησης. Όσον αφορά την πορεία του ΑΕΠ αντί της αύξησης που αναμενόταν για το 1999, τελικά αναμένεται μία μείωση λόγω των γεγονότων της τάξης του 8 με 10%, ενώ παράλληλα αναμένεται να δημιουργηθεί ένα δημοσιονομικό έλλειμμα της τάξης του 4,7% και από την άλλη το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αναμένεται να φθάσει το 9,5% και παράλληλα ο πληθωρισμός αναμένεται να αυξηθεί κατά 1% με 2%.

Επίσης η δημιουργία μεγάλης Αλβανικής μειονότητας και η εκτεταμένη εμπορική εξάρτηση από τη Γιουγκοσλαβία, όπως και η διακοπή κάθε οδικής διεξόδου προς τα Βαλκάνια, αναδεικνύουν τη ΠΓΔΜ, ως τη χώρα με τα μεγαλύτερα προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν αποτον πόλεμο. Το 70% του εμπορίου έχει διακοπεί, ενώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το 27% του πληθυσμού είναι Αλβανόφωνοι.

9. ΣΛΟΒΕΝΙΑ

9.1 ΓΕΝΙΚΑ

Η Σλοβενία έχει:

Πληθυσμό: 2 εκατ..

ΑΕΠ: 24 δισεκ. δολάρια.

Πληθωρισμός: 8,8%.

Κατά κεφαλήν εισόδημα: 12.300 δολάρια.

Εξωτερικό εμπόριο: 17,8 δισεκ. δολάρια.

ΠΗΓΗ: CIA WOPLD FACBOOK 1997.

Η Σλοβενία πιθανότατα θα είναι η πρώτη βαλκανική χώρα η οποία θα γίνει πλήρες μέρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ΑΕΠ αναμένεται να αυξηθεί για το 1999 κατά 4%, ενώ η αύξηση στις τιμές του καταναλωτή προβλέπεται να μειωθεί και να φθάσει στο 6,8% το 1999, έναντι 8,0% το 1998 και 9,1% το 1997. Οι εξαγωγές όπως και εισαγωγές αναμένεται να παρουσιάσουν αύξηση, ενώ αναμένεται το ίδιο να συμβεί και με το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου το οποίο θα ανέλθει στα 1.400 εκατ. δολάρια το 1999, έναντι 1.223 εκατ. δολάρια το 1998. Ελαφρά μείωση προβλέπεται όμως για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το οποίο θα είναι αρνητικό αλλά αντιπροσωπεύει το 20% του

ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου και ως ποσοστό το 1,4% του ΑΕΠ της χώρας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΣΛΟΒΕΝΙΑΣ

	1998	1999
Πραγματική αύξηση ΑΕΠ (%)	0.38	4.1
Τιμές καταναλωτού (%)	8.0	6.8
Εξαγωγές εκατ. δολ.	8.451	9,190
Εισαγωγές εκατ. δολ.	9.674	10.588
Εμπορικό ισοζύγιο	-1.223	-1.399
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό ΑΕΠ	-1,6	-1.4

Πηγή: EIU Business operations report 4th quarter 1997

Η Σλοβενία είναι αφενός η μικρότερη χώρα των Βαλκανίων, αλλά αφετέρου η πλέον ανεπτυγμένη μετά την Ελλάδα, ενώ μετά την Κύπρο είναι η πιο ανεπτυγμένη χώρα για την ένταξη της στην ΕΕ.⁷³

9.2 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση, «Το έδαφος για ξένες επενδύσεις στη Σλοβενία είναι γόνιμο. Υπάρχουν οι ανθρώπινες, θεσμικές και τεχνολογικές προϋποθέσεις καθώς και ικανοποιητική υποδομή.

Η Σλοβενία έχει συνάψει με την Κοινότητα ειδική συμφωνία για τις Μεταφορές, που τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 1993, η οποία εγγυάται την ελεύθερη διέλευση μέσω Σλοβενίας και των Κοινοτικών οχημάτων. Οι διμερείς μας διαπραγματεύσεις με τους Σλοβένους στον τομέα των οδικών μεταφορών έχουν ήδη ολοκληρωθεί με τη μονογραφή στη Λουμπλιάνα (1994) κειμένου διμερούς

⁷³ Από το ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ. ΤΕΥΧΟΣ 11. ΙΟΥΝΙΟΣ 1998.

Συμφωνίας Οδικών Μεταφορών ΕΕ-Σλοβενίας, οι αρχές της οποίας (ελεύθερο τράνζιτ) εξυπηρετούν τα ελληνικά μεταφορικά συμφέροντα.».⁷⁴

Πιο κάτω συνεχίζει: «Η Σλοβενία συμμετέχει στο Πρόγραμμα PHARE, καθώς και στο PHARE/CBC λόγω των θαλασσίων συνόρων της με την Ιταλία, ως επίσης και σε όλα τα Υποπρογράμματα του PHARE.

Οι τηλεπικοινωνίες της Σλοβενίας αναπτύσσονται δυναμικά τα τελευταία χρόνια. μεταξύ 1984 και 1994 ο αριθμός των τηλεφωνικών γραμμών αυξήθηκε από 260.000 σε 573.100, ήτοι με μέσο όρο 8,2%. Με τον ίδιο ρυθμό (8,1%) αυξήθηκε και η τηλεφωνική πυκνότητα: τα ανά 100 κατοίκους τηλέφωνα από 14 το 1984 έφθασαν τα 30 το 1994. Σημαντική πρόοδος και στους σύγχρονους τομείς των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής. Η Σλοβενία το 1994 είχε 16.800 συνδρομητές κινητής τηλεφωνίας, 5.100 συνδρομητές paging, 1.500 συνδρομητές telex, 10.500 άλλες συσκευές επικοινωνιών, 450 packet-switch, 700 συνδρομητές videotex και 2.900 μισθωμένα κυκλώματα. Όσον αφορά την τεχνολογία πληροφορικής, το 1994 διέθετε 41 δίκτυα, 1.773 συνδέσεις Internet με 9.750 χρήστες (50,21 ανά 10.000 κατοίκους). Για το μέλλον προβλέπεται περαιτέρω δυναμική ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών. Ο αριθμός των τηλεφωνικών γραμμών αναμένεται να αυξηθεί από 573.100 το 1994 σε 912.000 το 2000 και η τηλεφωνική πυκνότητα από 30 το 1994 σε 46 τηλέφωνα ανά 100 κατοίκους το 2000. Στην περίοδο 1995-2000 προβλέπεται να επενδυθούν 509 εκατ. δολάρια στις επικοινωνίες».⁷⁵

Στη Σλοβενία, έχει ήδη ξεκινήσει η υλοποίηση της προοπτικής των συγχωνεύσεων του τραπεζικού συστήματος. Αλλά πόσο γρήγορα θα πραγματοποιηθούν οι συγχωνεύσεις για τις 20 τράπεζες είναι άγνωστο. Ένα από τα πιο σημαντικά σημεία για την αφετηρία των συγχωνεύσεων είναι η απόφαση της κυβέρνησης να ιδιωτικοποιήσει την πρώτη και την τρίτη σε μέγεθος τράπεζα της Σλοβενίας οι οποίες συνολικά συγκεντρώνουν το 40% της τραπεζικής αγοράς. Πιο συγκεκριμένα το κράτος έχει αποφασίσει να μειώσει τη συμμετοχή του ¹⁶στη Nova Ljubljanska Banka, η οποία είναι η μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας. Από το 93% που ήταν η κρατική συμμετοχή θα μειωθεί στο 65% μέσω της προσφοράς μετοχών σε διεθνείς επενδυτές. Πιο παλιά άλλες προσπάθειες για συγχωνεύσεις απέτυχαν, όταν η NLB, η οποία ήλεγχε το 27%

⁷⁴ Από το «ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1997. Σελίδα 252.

της τραπεζικής αγοράς προσπάθησε να ενοποιηθεί με τη SKB Banka, η οποία είναι σε μέγεθος η δεύτερη τράπεζα της Σλοβενίας, το Μάρτιο του 1998. Η ανάγκη να συγχωνευθούν οι τράπεζες της Σλοβενίας προκύπτει ως ανάγκη από το γεγονός ότι, 20 τράπεζες σε μία χώρα η οποία έχει πληθυσμό 2 εκατ. είναι παρά πολλές. Σε μία εποχή όπου έχει επικρατήσει η λογική του μεγέθους, απαιτείται να υπάρχει μικρότερος αριθμός τραπεζών, ώστε οι ίδιες τράπεζες να είναι περισσότερο ανταγωνιστικές. Εξάλλου προκύπτει σοβαρό πρόβλημα από το γεγονός ότι, οι μικρές τράπεζες της Σλοβενίας δεν μπορούν να χρηματοδοτήσουν μικρομεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις.

Από τις σλοβένικες τράπεζες η NLB είναι εκείνη η οποία έχει ξεφύγει από τον κρατικό έλεγχο, για τον λόγο ότι οι μετοχές της διατέθηκαν σε άλλες πέντε τοπικές τράπεζες. Ακόμη η SKB έχει εισαχθεί στο Χρηματιστήριο του Λονδίνου και το 49% των μετοχών της ανήκει σε ξένο επενδυτή, ενώ παράλληλα έχει δαπανήσει 20 εκατ. μάρκα για νέες τεχνολογίες και πληροφορική. Επίσης η ίδια τράπεζα προσφέρει υπηρεσίες και δια μέσου του Internet και του τηλεφώνου. Επίσης γίνεται κατανοητό ότι στα πλαίσια αυτών των εξελίξεων θα υπάρξει μείωση προσωπικού.

Τελειώνοντας θα πρέπει να επισημάνουμε ότι από τις 1.500 εταιρείες οι οποίες ξεκίνησαν τις διαδικασίες ιδιωτικοποίησης το 1993, μέχρι σήμερα έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία 1.000 περίπου επιχειρήσεις.

9.3 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Δεν υπάρχει επίσημη ελληνική επιχείρηση η οποία είναι καταγεγραμμένη στη Σλοβενία. Ένας από τους λόγους είναι ότι οι ξένες επιχειρήσεις απολαμβάνουν εθνική μεταχείριση, με άλλα λόγια μία μεταχείριση η οποία είναι η ίδια με εκείνη των εγχώριων επενδυτών.

Οι λίγες δραστηριότητες μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Στις οδικές μεταφορές θα πρέπει να πούμε ότι δεν έχουν ολοκληρωθεί οι υπογραφές για τη συμφωνία τους. Η ΔΕΗ στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας συνεργάζεται με την αντίστοιχη τη σλοβενική εταιρεία σε τεχνικό επίπεδο.

⁷⁵ Ο.Π. Σελίδα 253.

Ακόμη ο ΟΤΕ στον τομέα των τηλεπικοινωνιών συνεργάζεται με τη Σλοβενία, τη Κροατία και τη Κροατία για να δημιουργηθεί ένας τηλεπικοινωνιακός άξονας.

Οι εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Σλοβενίας διέπονται από τη συμφωνία συνεργασίας η οποία διατηρεί την ισχύ της από τον Μάρτιο του 1993. Τα κυριότερα προϊόντα που προμηθεύεται η Ελλάδα από τη Σλοβενία είναι μηχανές, γυαλί, συσκευές, ενώ από την άλλη οι πλέον σημαντικές εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Σλοβενία είναι το τηλεπικοινωνιακό υλικό, βαμβάκι, προϊόντα αλουμινίου και ο καπνός. Επίσης υπάρχουν και κάποια προϊόντα τα οποία παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον και αυτά είναι: ελαιόλαδο, έπιπλα, ούζο, δερμάτινα, χάλυβας. Οι πιο σημαντικές σλοβενικές εταιρείες οι οποίες εισάγουν από την Ελλάδα είναι οι εξής: Iskratel, Silkem, Aquasava, Medicopharmacia, Tobacna, Komnik, IBN-JT, τηλεπικοινωνιακό υλικό, προϊόντα αλουμινίου, κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, φαρμακευτικά προϊόντα, προϊόντα καπνού, ΕΤΑ, φρούτα και λαχανικά, εταιρεία διανομής.

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση, «Οι εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Σλοβενίας διέπονται από τη Συμφωνία Συνεργασίας ΕΕ-Σλοβενίας, η οποία ισχύει από το Μάρτιο του 1993. Με βάση τη συμφωνία αυτή, τα σλοβενικά προϊόντα γίνονται δεκτά για εισαγωγή στην Κοινότητα χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς, ούτε μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος και απαλλάσσονται δασμών και φορολογικών επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος. Για τα κλωστοϋφαντουργικά υπάρχει χωριστή διμερής Συμφωνία και ειδικό Πρωτόκολλο, βάσει των οποίων ορισμένες κατηγορίες υπόκεινται σε σύστημα διπλού ελέγχου χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς. Επίσης οι εισαγωγές χαλυβουργικών τελούν υπό καθεστώς επιτήρησης.

Ο όγκος εμπορικών ανταλλαγών Ελλάδας-Σλοβενίας ανερχόταν το 1995 σε 26,4 εκατ. δολάρια. Το εμπορικό μας ισοζύγιο με τη Σλοβενία παρουσιάζεται αρνητικό για τη χώρα μας. Τα κυριότερα προϊόντα που εισάγει η Ελλάδα από τη Σλοβενία είναι: μηχανολογικός εξοπλισμός, μηχανές, συσκευές, ηλεκτρικά υλικά.

Οι ελληνικές εξαγωγές αφορούν κυρίως εσπεριδοειδή, παρασκευάσματα φρούτων, κρασιά, πλαστικές ύλες, βαμβάκι».⁷⁶

⁷⁶ Από το «Αλλαγές και επιχειρηματικές στην Κεντροανατολική Ευρώπη». Εκδόσεις Παπαζήση 1997. Σελίδα 251.

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΣΛΟΒΕΝΙΑΣ

	%	%		%		%		%		%
Σε εκατ. δολ	1992	1993	93/92	1994	94/93	1995	95/94	1996	96/95	1997
Ισοζύγιο	0,0	-9,0		-4,7		14,6		-14,1		-9,2
Εισαγωγές	2,2	17,1	677,3	14,1	-17,5	30,0	112,8	26,5	-11,7	17,3
Εξαγωγές	2,2	8,1	268,2	9,4	16,0	44,6	374,5	12,4	-72,2	8,1
Όγκος Εμπορίου	4,4	25,2	472,7	23,5	-6,7	74,6	217,4	38,9	-47,9	25,4

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ιαν.-Σεπτ. 1997. Προσωρινά στοιχεία.

10. ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

10.1 ΓΕΝΙΚΑ

Για την οικονομία της Βοσνίας δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία. Αν όμως λάβουμε υπόψη τα ανεπίσημα στοιχεία, μπορούμε να διαπιστώσουμε σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση τα ακόλουθα:

Πρόκειται για μία περιοχή η οποία είναι από τις πλέον υπανάπτυκτες στην Ευρώπη.

Ο πόλεμος οδήγησε στην περαιτέρω επιδείνωση της οικονομίας.⁷⁷

10.2 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Από το Μάιο του 1999, ξεκίνησε η υλοποίηση του προγράμματος για τις ιδιωτικοποιήσεις στη Βοσνία και πιο συγκεκριμένα στο κομμάτι εκείνο που είναι μουσουλμανικο-κροατικό. Έτσι μετά από πολύ μεγάλη καθυστέρηση και από πολλές δυσκολίες, άρχισε να γίνεται αποδεκτό το πνεύμα των αποκρατικοποιήσεων, οι οποίες τελικά θα χωριστούν σε δύο φάσεις:

- Στην πρώτη φάση θα ιδιωτικοποιηθούν οι επιχειρήσεις οι οποίες έχουν μικρό και μεσαίο μέγεθος, με ενεργητικό μικρότερο από 500.000 βοσνιακά μάρκα. Κάθε δολάριο αντιστοιχεί 1,82 βοσνιακά μάρκα.
- Κατόπιν θα ακολουθήσουν οι μεγάλες εταιρείες και οι οργανισμοί που έχουν στρατηγική σημασία και οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε τομείς, όπως οι τηλεπικοινωνίες, τα ορυχεία και οι μεταφορές. Οι αποκρατικοποιήσεις

σ'αυτή τη φάση θα γίνουν δια μέσου δημόσιων εγγραφών. Η αξία των επιχειρήσεων υπολογίζονται σε 11 δισεκ. μάρκα. Από την άλλη πλευρά, οι ιδιωτικοποιήσεις που αφορούν τις τράπεζες, αυτές θα πωλούνται μόνο ρευστό χρήμα. Έτσι, συνολικά οι ιδιωτικοποιήσεις που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν αναμένεται ότι θα φθάσουν στις 1.800 και η συνολική τους αξία σε 26 δισεκ. μάρκα.

Κατά την πρώτη περίοδο, τουλάχιστον το 35% της τιμής των εταιρειών που θα πωλούνται θα πληρώνεται σε ρευστό και το υπόλοιπο θα ανταλλάσσεται με τα "vouchers", που είναι πιστοποιητικά και θα μοιραστούν σε 1,9 εκατ. πολίτες της Μουσουλμανο-κροατικής Ομοσπονδίας μέχρι το τέλος του μήνα.

Οι επικείμενες μαζικές ιδιωτικοποιήσεις έχουν τον σκοπό, ότι πέρα από μέθοδο της προσέλκυσης ξένω κεφαλαίων, να αποζημιώσουν τους πολίτες για τις χαμένες τους καταθέσεις, τις απλήρωτες συντάξεις και τους στρατιωτικούς μισθούς οι οποίοι είχαν εξανημιστεί κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου, την περίοδο 1992-1995. Όμως το σημαντικότερο κίνητρο είναι η δημιουργία εκείνης της προοπτικής για την προσέλκυση των ξένων κεφαλαίων

Η διανομή των "vouchers" θα γίνει με κριτήρια τα χρόνια εργασίας κάθε πολίτη, τους μισθούς ή τις συντάξεις που ποτέ δεν έλαβε, αλλά και τις καταθέσεις του σε ξένο συνάλλαγμα, που αδρανοποιήθηκαν με την έναρξη του πολέμου που διήρκεσε 43 μήνες. Υπολογίζεται ότι οι συνολικές απαιτήσεις των πολιτών θα ανέλθουν σε 16 δισεκ. βοσνιακά μάρκα, τα οποία ντιστοιχούν σε 8,8 δισεκ. δολάρια, ποσό το οποίο αντιστοιχεί για κάθε άτομο σε 8.000 μάρκα.

Παρόλα αυτά το ξένο ενδιαφέρον εξακολουθεί να παρουσιάζεται μικρό, παρόλο που η EBRD παραδέχεται ότι υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες για εκείνους τους επενδυτές που έχουν μακροπρόθεσμους στόχους.

Ανάμεσα στις επιχειρήσεις που μπορούν να δώσουν σημαντικά κέρδη σε όσους θελήσουν να επενδύσουν είναι η χημική εταιρεία Sidaso, επίσης η εταιρεία μεταλλευμάτων UNIS και τέλος η αυτοκινητοβιομηχανία Soko. Σύμφωνα με την EBRD, οι επιχειρήσεις στις οποίες ήδη αναφερθήκαμε, μπορεί να έχουν χάσει την παλαιότερη σημαντική τους δαρστηριότητα, όμως ακόμη και τώρα κάποια τμήματα βρίσκονται σε πολύ κατάσταση και έχουν σημαντικές προοπτικές.

⁷⁷ Από το «Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη». Εκδόσεις Παπαζήση, 1997. Σελίδα 211.

Ακόμη οι ιδιωτικοποιήσεις στη Μουσουλμανο-κροατική Ομοσπονδία της Βοσνίας έχουν αρχίσει και στον τραπεζικό τομέα. Το υπ^οργείο Οικονομικών της χώρας έχει ξεκινήσει την πώληση μειοψηφικών μετοχών που κατέχει στις τράπεζες από τις αρχές Ιουνίου.

Σύμφωνα με τον Dzenamir Abaza, επικεφαλής στο τμήμα ιδιωτικοποιήσεων των τραπεζών στο υπουργείο Οικονομικών είναι το Δημόσιο το οποίο κατέχει μερίδια κάτω από το 50% και ατιστοιχούν σε 50 τράπεζες της ομοσπονδίας. Εκτός αυτού, το υπουργείο Οικονομικών διαθέτει πλειοψηφικά μερίδια σε οκτώ τράπεζες, από τις οποίες η Union Banka θα ιδιωτικοποιηθεί στα μέσα του καλοκαιριού του 1999. Η Union Banka και ακόμη δύο μικρότερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, η Sipad Banka και η Post Banka, βρίσκονται ήδη στη φάση σχεδιασμού των ιδιωτικοποιήσεων τους.

Από τις δύο η πρώτη είναι μία από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Ομοσπονδίας, προφανώς βέβαια πάρα πολύ μικρή για τα οικονομικά δεδομένα της δύσης, με κεφάλαιο ύψους 70 εκατ. μάρκα, τα οποία αντιστοιχούν σε 38 εκατ. δολάρια. Ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη τράπεζα έχουν εκδηλώσει μία ελβετική και δύο αυστριακές τράπεζες, καθώς και η EBRD, όπως και το Κέντρο Επενδύσεων του Κουβέϊτ.

Από την άλλη για τις τράπεζες που έχουν οικονομικά προβλήματα, όπως η Privredna Banka Sarajevo, η Central Profit Banka, η Privredna Banka Travnik, η Gospodarska Banka Mostar και η Privredna Banka Bihac, μελετάται το ενδεχόμενο να συγχωνευθούν πριν ιδιωτικοποιηθούν.

Επίσης ο κρατικός τηλεπικοινωνιακός οργανισμός της χώρας, ο PTT BiH, ετοιμάζεται να αποσχιστεί από τον Δημόσιο τομέα, πλην όμως δεν θα συμπεριλαμβάνεται στο πρώτο κύμα των ιδιωτικοποιήσεων. Η αποκρατικοποίηση του θα γίνει μαζί με άλλους στρατηγικούς τομείς, όπως για παράδειγμα η ενέργεια και οι τράπεζες. Το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο της Βοσνίας είναι διαιρεμένο στα δύο. Έτσι αυτή τη στιγμή η PTT BiH η HPT HB λειτουργούν στα πλαίσια της Ομοσπονδίας, ενώ από την άλλη η TELEKOM SRPKE στη Γιουγκοσλαβική επικράτεια.

Όσον ^{αφορά} στη Σερβική Δημοκρατία, οι προετοιμασίες άρχισαν αργότερα και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι ιδιωτικοποιήσεις να έχουν σημαντική καθυστέρηση. Στη συγκεκριμένη προσπάθεια θα λάβουν μέρος 1,5 εκατ. πολίτες. Παρόλο

που η συγκεκριμένη προσπάθεια δεν συνδέεται με το προηγούμενο πρόγραμμα ιδιωτικοποίησης, έχει όμως πολλά κοινά σημεία.

Στη Σερβική Δημοκρατία, οι επιχειρήσεις που πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν ανέρχονται σε 1.200, τα πρόβλημα όμως βρίσκεται στην αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων που δεν έγινε ακόμη.

Αυτή η πλευρά έχει προβλήματα λόγω της γιουγκοσλαβικής αγοράς, εξαιτίας των βομβαρδισμών προς την Γιουγκοσλαβία. Αυτός προφανώς είναι ένας παράγοντας που θα επηρεάσει το χρονοδιάγραμμα των ιδιωτικοποιήσεων.

10.3 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Για τις ελληνικές επενδύσεις στη Βοσνία υπάρχουν λίγα στοιχεία. Πάντως υπάρχει μία μικρή πορεία αύξησης των επενδύσεων στη Βοσνία που δεν θα πρέπει να τις παραβλέψουμε. Στα πλαίσια του διεθνούς Προγράμματος Ανασυγκρότησης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η κοινοπραξία των ελληνικών κατασκευαστικών επιχειρήσεων, ΜΕΤΩΝ-ΕΤΕΠ, ΔΟΚΑΤ, Δομικά έργα και Σαραντόπουλος, ανέλαβαν από το 1996 την ανέγερση δύο σχολείων και ενός μεγάλου νοσοκομείου στο Σαράγεβο.

Τον Ιανουάριο, επίσης του 1996, έχουν υπογραφεί τα πρωτόκολλα συνεργασίας ανάμεσα στις ελληνικές επιχειρήσεις και στις σερβοβοσνιακές στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, ενέργειας, στα προϊόντα δασικής εκμετάλλευσης και τέλος στα τεχνικά έργα. Πιο συγκεκριμένα:

- Η HELLASCOM, που είναι θυγατρική του ΟΤΕ, συμφώνησε να καταθέσει υποψηφιότητα για να αναλάβει την κινητή τηλεφωνία στη Srpska.
- Η ΔΕΗ είχε αποφασίσει τη χορήγηση πίστωσης 10 εκατ. δολαρίων, για να εκτελεστούν ενεργειακά προγράμματα στο Lievik της Srpska.
- Η ΕΤΕΠ είχε συμφωνήσει με την επιχείρηση Krajinna τη συνεργασία στους τομείς τεχνικών έργων και δασικών προϊόντων.
- Η ΚΛΩΝΑΤΕΞ και μία αντίστοιχη σερβοβοσνιακή εταιρεία υπέγραψαν Πρωτόκολλο προθέσεων. Τον Νοέμβριο του 1996, ΓΕΝΕΠ, η οποία είναι μία κατασκευαστική, εργοληπτική εταιρεία, υπέγραψε στην Banja Luka τις ακόλουθες συμφωνίες:

1. Ίδρυση μίας μεικτής εταιρείας, Cajavec-Cener Engineering LTD, για εκτέλεση τηλεπικοινωνιακών έργων και εμπορία υλικού υψηλής τεχνολογίας.
2. Σύσταση με τον PTT Krajina και την Cajavec μία εταιρεία η οποία θα αναλάβει την εγκατάσταση και την λειτουργία των καρτοτηλεφώνων, με την επωνυμία Telecard Krajina Telephone Services LTD Banja Luka με ποσοστό, την μεν PTT με 51%, την Cajavec με ποσοστό 14% και την ΓΕΝΕΠ με ποσοστό 35%.
3. Ακόμη είχε αναλάβει στο ίδιο πλαίσιο, την εγκατάσταση, την προμήθεια και ακόμη τη λειτουργία του τηλεφωνικού δικτύου με 250 καρτοτηλέφωνα στην Banja Luka, κατασκευασμένα από την Intrakom.

Παρατηρούμε ότι οι συναλλαγές ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη αυξάνονται. Τα βασικά προϊόντα που εισάγει η Ελλάδα είναι η ξυλεία και φελλός, είδη ενδυμασίας, πετρέλαιο, υφαντικά νήματα και υφάσματα και πετρελαιοειδή. Από την άλλη οι ελληνικές εξαγωγές προς την Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχουν σχέση με το τηλεπικοινωνιακό υλικό και τις εγγραφές ήχου, τον καφέ, τα φρούτα, το τσάι, τα λαχανικά, τα μπαχαρικά καθώς και άλλα.

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΒΟΣΝΙΑΣ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ

	%	%		%		%		%		%
Σε εκατ. Δολ	1992	1993	93/92	1994	94/93	1995	95/94	1996	96/95	1997
Ισοζύγιο	1,3	12,0		-1,4		-1,0		0,9		2,6
Εισαγωγές	2,9	3,3	13,8	1,9	-42,4	1,2	36,8	0,5	-58,3	0,4
Εξαγωγές	4,2	15,3	284,4	0,5	-96,7	0,2	-60,0	1,4	600,0	3,0
Όγκος Εμπορίου	7,1	18,6	162,0	2,4	-87,1	1,4	-41,7	1,9	35,5	3,4

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

*Ιαν.- Σεπτ. 1997. Προσωρινά στοιχεία.

10.4 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟΥ

Ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία και στο Κοσσυφοπέδιο είχε πολύ αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και ιδιαίτερα στον τομέα των εξαγωγών οι οποίες είναι μειωμένες, για τον λόγο ότι η βαριά βιομηχανία

της χώρας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Οι εξαγωγές σε μία πρώτη φάση αναμένεται ότι θα μειωθούν κατά ένα ποσοστό που θα φθάσει στο 7%, λόγω της αδυναμίας που παρουσιάζει η χώρα να προωθήσει τα προϊόντα της στη Γιουγκοσλαβία, ακόμη στη καθυστέρηση της διοχέτευσης της παραγωγής σε νέες αγορές, καθώς και στο αυξημένο μεταφορικό κόστος.

Επίσης στον τομέα των επενδύσεων κεφαλαίου, οι ξένες επενδύσεις, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι θα μειωθούν σε ποσοστό που θα ξεπερνά το 50%, γεγονός το οποίο οφείλεται στην έλλειψη των απαραίτητων όρων ασφάλειας των ξένων επενδυτών. Ακόμη στο ζήτημα της άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής, οι τελωνιακοί δασμοί και έμμεσοι φόροι θα μειωθούν εξαιτίας του γεγονότος ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει συρρικνωθεί. Επομένως έχουμε μία απώλεια εσόδων, οι οποίες συμβάλλουν στην επίδραση στο να χαθούν κάποιες εμπορικές συμφωνίες που έγιναν με ευνοϊκούς όρους, τις οποίες είχε συνάψει η Βοσνία-Ερζεγοβίνη με την Κροατία.

Είναι εξίσου σημαντικό να πούμε ότι ακόμη η κυβέρνηση της χώρας δεν έχει προχωρήσει ακόμη στην πλήρη εκτίμηση των ζημιών που έχει υποστεί η χώρα και κυρίως η οικονομία. Πάντως, οι άξονες οι οποίοι μετέφεραν στο εξωτερικό τα παραγόμενα προϊόντα της χώρας έχουν υποστεί πολύ μεγάλες βλάβες και αποτελεί τον τομέα από όπου θα προέλθουν οι σημαντικότερες ζημιές της χώρας. Ακόμη εξακολουθεί να αιωρείται και η οικονομική βοήθεια την οποία θα πρέπει να πάρει η χώρα, γιατί υπάρχει πάντα η πιθανότητα να καταλήξει σε διαφορετική χώρα.

11. ΚΡΟΑΤΙΑ

11.1 ΓΕΝΙΚΑ

Η Κροατία έχει:

Πληθυσμός: 4,7 εκατ. κατοίκους.

Το ΑΕΠ είναι: 21,4 δισεκ. δολάρια.

Πληθωρισμός: 4%.

Ανεργία: 13%.

Κατά κεφαλή εισόδημα: 4.300 δολάρια.

Εξωτερικό εμπόριο: 12,2 δισεκ. δολάρια.

Πηγή: CIA WORLD FACTBOOK 1997.

Στις 25 Ιουνίου 1991, το κοινοβούλιο της Κροατίας αποφάσισε να ακολουθήσει τον δρόμο της ανεξαρτησίας και να αποκοπεί οριστικά από την πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, όπως αναφέρει ο Αδάμης Μητσοτάκης, “την εμπλοκή των σερβικών παραστρατιωτικών οργανώσεων (όπως των “Λευκών Αετών” του Mirko Jovic και των τσέτνικ του Borislav Seselj) σε συγκρούσεις τόσο με τη νέο-δημιουργηθείσα ελαφρά οπλισμένη κροατική εθνοφρουρά και τις διάφορες μικρές κροατικές παραστρατιωτικές οργανώσεις, όσο και με τον άμαχο πληθυσμό”.⁷⁸

Πιο κάτω ο ίδιος αναφέρει ότι “Ο ΟΗΕ αναγνώρισε την Κροατία μαζί με τη Σλοβενία στις 24 Απριλίου 1992. Λίγο πριν είχαν το ίδιο οι ΗΠΑ, η Ρωσία και ακολούθησαν κι άλλες χώρες. Από τον Οκτώβριο του '91, ο ίδιος ο Πάπας Ιωάννης -Παύλος ΙΙ, σε λόγο του στο Ρεσ, στα ουγγρο-κροατικά σύνορα (60 χιλιόμετρα βόρεια από το Βούκοβαρ), είχε εκδηλώσει έντονο ενδιαφέρον ειρηνευτικής παρέμβασης στη σύγκρουση”.⁷⁹

Ο ίδιος, στην ίδια σελίδα, συνεχίζει και γράφει, “Τον Απρίλιο του '92, αποκαταστάθηκε πλήρως η ειρήνη στην Κροατία με την άφιξη των 14.000 κυανοκράνων. Τα άμεσα προβλήματα όμως του Ζάκγκεμπ ήταν τέσσερα:

- 1) **Οι πρόσφυγες.** Κατά τους υπολογισμούς της Επιτροπής προσφύγων του ΟΗΕ, τον Απρίλιο του '92 υπήρχαν από 500.000 έως 1.200.000 άτομα. Ο αριθμός αυτός ανέβηκε σε 1.700.000 τον Ιούλιο, λόγω των νέων προσφύγων από τη Βοσνία- Ερζεγοβίνη. Το πρόβλημα αυτό όχι μόνο παραμένει άλυτο αλλά και συνεχώς οξύνεται.
- 2) **Το οικονομικό.** Η πλήρης αποδιοργάνωση του ανθρώπινου δυναμικού, η καταστροφή του τουρισμού στις Δαλματικές ακτές, η διάλυση του οδικού δικτύου και η αποκοπή πρόσβασης στις υπόλοιπες πρώην γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες (εκτός Σλοβενίας) έριξαν το επίπεδο διαβίωσης και τα άλλα οικονομικά στατιστικά μεγέθη.
- 3) **Το εδαφικό.** Η αχίλλειος πτέρνα της εξέλιξης του νέου κράτους είναι η de facto κατοχή του 1/3 περίπου του εδάφους του από το 11% της σερβικής μειονότητας. Το πρόβλημα αυτό είναι πραγματικά ένας σύγχρονος γόρδιος

⁷⁸ Από το Βαλκάνια. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ 1994. Σελίδα 530.

⁷⁹ Ο.Π. Σελίδα 533.

δεσμός. Η Κροατία αναγνωρίστηκε διεθνώς με τα σύνορα που είχε από την εσωτερική γιουγκοσλαβική διαίρεση του 1946, τα οποία αμφισβητούν οι Σέρβοι.

4) **Ο πόλεμος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.** Από τον Απρίλιο του '92, το Ζάγκρεμπ ενεπλάκη σ' αυτόν τον πόλεμο υπερασπιζόμενο το 18% των Κροατών. Στα τέλη Νοεμβρίου διαβλεπόταν η επίτευξη συμφωνίας ειρήνευσης ανάμεσα σε Σέρβους και Κροάτες σ' αυτή τη Δημοκρατία, όμως στη σημερινή σπαρασσόμενη πρώην Γιουγκοσλαβία κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά πότε και πως θα κλείσει ο κύκλος των χαμένων ευκαιριών ειρήνευσης."

Σύμφωνα με την εξαμηνιαία έκθεση του ΕΚΕΜ⁸⁰ η Κροατία το 1997 παρουσίασε τον υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης ανάμεσα στις 28 χώρες οι οποίες βρίσκονται σε μετάβαση. Ο ρυθμός ο οποίος ήταν 6,5% ήταν μεγαλύτερος από εκείνο της Πολωνίας που ήταν 5,5% και περισσότερο από δύο φορές πιο ψηλός από εκείνο της Τσεχίας που ήταν 4,0% και της Ουγγαρίας που ήταν 3,0%.

Η Κροατία σύμφωνα πάντα με τα ίδια στοιχεία τη συγκεκριμένη περίοδο διέθετε μία οικονομία η οποία βρισκόταν στην πρώτη θέση ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες οι οποίες βρισκόταν σε μετάβαση και οι οποίες δεν ήταν υποψήφιος για να ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πιο συγκεκριμένα υπερέχει σαφέστατα και από ΟΔΓ και από την Βοσνία-Ερζεγοβίνη, όπως και από την Αλβανία και την ΠΓΔΜ. Η ανάλυση των οικονομικών δεδομένων της Κροατίας τα χρόνια μέχρι και το 1998 έδειχναν τα ακόλουθα:

- Είχαμε χαμηλό δημοσιονομικό έλλειμμα σε βαθμό που το 1995-96 να βρίσκεται χαμηλότερα από το 1% ενώ σύμφωνα με το ίδιο τεύχος δεν επρόκειτο το 1998 να ξεπεράσει το 3%.
- Την τριετία 1995-98 η οικονομία της Κροατίας ακολουθούσε μία συνεχή ανοδική πορεία με διαρκή αύξηση των ρυθμών της ανάπτυξης, η οποία αφορούσε και το πραγματικό ΑΕΠ, αλλά και το ανά κάτοικο εισόδημα.
- Ακόμη ο ρυθμός αύξησης του πληθωρισμού και ο ίδιος ο πληθωρισμός στη συγκεκριμένη περίοδο δεν ξεπέρασε τις 3,5 εκατοστιαίες μονάδες ετησίως.
- Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας ήταν περιορισμένα και έφθαναν τα 2,5 δισεκ. δολάρια, ένα ποσό το οποίο επαρκούσε για να καλύψει εισαγωγές για τρεις ή τέσσερις μήνες.

⁸⁰ Από το τεύχος 11. Ιούνιος 1998. Σελίδα 40.

- Οι εξαγωγές είχαν παρουσιάσει μία μικρή άνοδο σε όλη την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, εκτός από το 1996, ενώ κάτι ανάλογο έγινε και με τις εισαγωγές. Το έλλειμμα όμως του εμπορικού ισοζυγίου κινούνταν για το οικονομικό μέγεθος της χώρας σε υψηλά επίπεδα και έφθανε στο ποσό των 3,5 δισεκ. δολαρίων, ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών βρισκόνταν στο μισό του πιο πάνω ποσού.
- Στην περίοδο του διαστήματος 1995-98 το εξωτερικό χρέος παρουσίασε μία συνεχή άνοδο και προβλεπόταν ότι θα έφθανε στο τέλος του 1998 στα 6,5 δισεκ. δολάρια, ενώ στην αρχή της συγκεκριμένου περιόδου ήταν στα 3,3 δισεκ. δολάρια. έχουμε μία διαρκή άνοδο για την εξυπηρέτηση του, ένα ποσό όμως δεν αναμενόταν ότι θα μπορούσε να υπερβεί το ένα δισεκ. δολάρια το χρόνο.

ΚΡΟΑΤΙΑ					
		1995	1996	1997	1998
ΑΕΠ	US\$bn	18,1	20,0	18,1	18,9
ΑΕΠ κατά κάτοικο	US\$	3786	4080	3694	3857
Μεταβολές στο πραγματικό ΑΕΠ	%	1,5	3,7	6,5	5,5
Μεταβολές στο πραγματικό ΑΕΠ ανα κάτοικο	%	1,6	3,7	5,0	5,5
Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	-	-	-	-	-
Πληθωρισμός	%	2,0	3,5	3,0	3,5
Δημοσιονομικό έλλειμμα	% ΑΕΠ	-0,8	-0,4	-2,8	-3,0
Ισοτιμία συναλλάγματος, ετήσιος μέσος όρος	HRK/US\$	5,2	5,4	6,5	6,8
Ισοτιμία συναλλάγματος, τέλος έτους	HRK/US\$	5,3	5,5	7,1	6,5
Εξαγωγές	US\$bn	4,6	4,5	4,8	5,0
Εισαγωγές	US\$bn	7,5	7,8	8,2	8,7
Εμπορικό Ισοζύγιο	US\$bn	-2,9	-3,3	-3,4	-3,7
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	US\$bn	-1,7	-1,5	-1,9	-1,8
Ως % του ΑΕΠ	%	-9,5	-7,3	-10,5	-9,5
Συναλλαγματικά αποθέματα	US\$bn	1,8	2,2	2,4	2,8
Συναλλαγματική κάλυψη εισαγωγών	Μήνες	2,4	2,7	2,5	2,6
Σύνολο εξωτερικού χρέους	US\$bn	3,3	4,8	5,7	6,5
Ως % του ΑΕΠ	%	18,5	24,0	31,5	34,4
Εξυπηρέτηση χρέους	US\$bn	0,4	0,8	0,8	0,9

Ως % των συναλλαγματικών εσόδων	%	4,7	8,2	8,0	8,2
Πηγή : NEW HORIZON ECONOMIES 4/97					

Μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι η Κροατία βρισκόταν πολύ κοντά στους όρους που έθετε η συνθήκη του Μάαστριχτ. Ειδικότερα εκείνη την περίοδο που οι συνέπειες από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου δεν είχαν γίνει εμφανείς. Πιο συγκεκριμένα ο πληθωρισμός το 1998 βρισκόταν στο 3%, έναντι το 4% που ήταν το 1997. Αυτό αποδεικνύει τη διαρκή βελτίωση της κροατικής οικονομίας, ενώ παράλληλα το δημοσιονομικό έλλειμμα της Κροατίας είναι χαμηλότερο και ακόμη το εξωτερικό χρέος της χώρας έφθανε στο 33% του ΑΕΠ, ενώ εκείνο της Τσεχίας έφθανε στο 60% και της Βουλγαρίας στο 100%.

Παρόλο όμως οι συνθήκες με βάση τους αριθμούς είναι καλές, η ένταξη της στην Ε.Ε. προβλεπόταν να είναι σύντομη. Ακόμη και τώρα το ίδιο ισχύει και δεν συμπεριλαμβάνεται στις υποψήφιες χώρες. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι όροι δεν είναι οικονομικοί, από τη στιγμή που στους οικονομικούς δείκτες με βάση τους αριθμούς υπερείχε σε σχέση με άλλες χώρες, αλλά πολιτικοί και συνδέονται με τη τήρηση των συμφωνιών του Ντέϊτον και τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η Κροατία ενδιαφέρεται για μία πιο στενή συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ παράλληλα την απασχολεί και μία μελλοντική ένταξη. Έχει υιοθετήσει ένα σχέδιο επιστροφής των προσφύγων, των εκτοπισμένων και των εξορίστων στις εστίες τους. Όλη αυτή η προσπάθεια συνέβαλλε στο να ενισχυθεί η διεθνής θέση της Κροατίας γεγονός που θα την οδηγήσει σε μία ενεργό πολιτική. Εδώ θα πρέπει να θεωρηθεί αναμενόμενη και η υποστήριξη που θα λάβει από την Ε.Ε., όπως η ανοικοδόμηση και η ανάπτυξη της Κροατίας. Αναμένεται η ενσωμάτωση της Κροατίας στο κοινοτικό πρόγραμμα του PHARE και η επανάληψη των διαπραγματεύσεων για ένα σύμφωνο συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση έως το τέλος του 1999.

Πάντως από τον Οκτώβριο του 1998 η ακροδεξιά στροφή της κυβέρνησης Τούτζμαν, καθώς και η απομάκρυνση από την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατική πραγματικότητα δημιουργεί προβλήματα και στις ΗΠΑ και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Τούτζμαν ακολουθεί μία άκαμπτη στάση στο θέμα της Βοσνίας σε μία προσπάθεια επιβολής του πάνω σ' αυτή. Μία τέτοια προσέγγιση από την σκοπιά των Κροατών και οι παρωχημένες απόψεις για την ανωτερότητα των

Κροατών δημιουργούν τεράστια προβλήματα για την ειρηνική προσέγγιση των λαών της περιοχής.

11.2 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ο Στέργιος Μπαμπανάσης αναφέρει ότι: "Στην Κροατία το 1991 υιοθετήθηκε ένα ευρύ μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα με κύρια κατεύθυνση τη δημιουργία της οικονομίας της αγοράς. Τον Απρίλιο του 1991 ψηφίστηκε ο Νόμος για την αλλαγή της μορφής των Κρατικών Επιχειρήσεων σε μετοχικές εταιρείες. Έχουν κατατεθεί πάνω από 2.877 αιτήσεις για ιδιωτικοποίηση εκ των οποίων έχουν ικανοποιηθεί περισσότερες από μισές. Είναι ευρύτερη η ιδιωτικοποίηση στον τομέα των μικρών επιχειρήσεων. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ιδιωτικών επιχειρήσεων από 55.000 το Δεκέμβριο του 1992 αυξήθηκε σε 96.000 τον Απρίλιο του 1994. Τα συμβούλια των Εργατών γης στις επιχειρήσεις αντικαταστάθηκαν από Διοικητικά Συμβούλια. Σαν αποτέλεσμα των ιδιωτικοποιήσεων δημιουργήθηκε ένας σημαντικός ιδιωτικός τομέας της οικονομίας που δίνει το 45% του ΑΕΠ. Σημαντικά βήματα έχουν γίνει για την απελευθέρωση της αγοράς εμπορευμάτων. Έχουν εξαλειφθεί οι άμεσοι έλεγχοι τιμών. Λίγοι έμμεσοι έλεγχοι παραμένουν, κυρίως στον ενεργειακό τομέα.

- Στην απελευθέρωση της αγοράς εργασίας συμβάλλει η κατάργηση των περιορισμών στους μισθούς για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις.
- Προωθείται η απελευθέρωση του εξωτερικού εμπορίου. Έχουν εξαλειφθεί όλοι οι ποσοτικοί περιορισμοί. Οι περισσότερες εισαγωγές και εξαγωγές είναι αδασολόγητες. Υπάρχει μετατρεψιμότητα του νομίσματος για πράξεις που αφορούν το λογαριασμό τρεχουσών συναλλαγών.....
- Με νόμους που ψηφίστηκαν το 1994 πραγματοποιείται μια φορολογική μεταρρύθμιση. Ο φόρος των κερδών των επιχειρήσεων είναι 25%. Από το φόρο αυτό απαλλάσσονται οι επιχειρήσεις που προχωρούν στον εκσυγχρονισμό της παραγωγής. Οι φόροι επί της μισθοδοσίας που καταβάλλονται από τον εργοδότη, περιλαμβάνων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, κυμαίνονται μεταξύ 50% και 70% του μεικτού μισθού.

Ο φόρος κύκλου εργασιών έπεσε στο μισό και βρίσκεται στο 20% του αρχικού του επιπέδου. Προβλέπεται η εφαρμογή του ΦΠΑ.”.⁸¹

Το 1998 οι διαδικασίες εξομάλυνσης της μακροοικονομικής δραστηριότητας μετά από τη διάλυση του παραγωγικού ιστού της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας και ειδικότερα μετά τον πόλεμο της Βοσνίας, άρχισαν να εξελίσσονται με ικανοποιητική ταχύτητα για να δημιουργήσουν τις αναπτυξιακές προοπτικές του νέου οικονομικού περιβάλλοντος. Οι προοπτικές είναι σημαντικές γιατί έχουμε μία πορεία με υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, ενώ παράλληλα έχουμε και την ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Ακόμη οι πληθωριστικές πιέσεις είναι περιορισμένες, στοιχεία που συνηγορούν για τις θετικές εξελίξεις της κροατικής οικονομίας, η οποία ξεκίνησε από το 1997 και συνεχίστηκε και το πρώτο εξάμηνο του 1998. Παράλληλα όμως παρατηρείται μία όξυνση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το οποίο είναι ελλειμματικό και απέκτησε ένα μόνιμο χαρακτήρα από το 1994, μία κατάσταση που προκαλεί διαρθρωτικές και νομισματικές ανισορροπίες, το οποίο θα έχει σαν αποτέλεσμα να καθυστερήσουν σημαντικά οι διαδικασίες της μετάβασης της χώρας στις δομές της ελεύθερης οικονομίας.

Ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ το 1997 διαμορφώθηκε στο 6,5% σε σχέση με το 1996. Παρατηρούμε μία θετική πορεία και η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στην ανάκαμψη της βιομηχανικής παραγωγής και ιδιαίτερα του ενεργειακού τομέα και ακόμη στην αύξηση της τελικής εκροής των κατασκευών, του τουρισμού και σε πιο μικρό βαθμό του τοπικού εμπορίου. Οι συγκεκριμένες αυξητικές τάσεις που παρουσιάζει η βιομηχανική παραγωγή της Κροατίας άρχισαν να εμφανίζονται από το 1996 και να συνεχίζονται με τον ίδιο ρυθμό και το πρώτο εξάμηνο του 1998.

Με τα στοιχεία του Οκτωβρίου του 1998 της Εθνικής Τράπεζας της Κροατίας, ο δείκτης της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής για το πρώτο εξάμηνο του 1998 παρουσιάστηκε αυξημένος κατά 3,4% σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 1997. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το πρότυπο της βιομηχανικής παραγωγής της Κροατίας είναι εποχικό. Τον Αύγουστο του 1998, ο δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής της χώρας εμφανίστηκε αυξημένος κατά 6,9% σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μήνα του 1997 και συνεχίστηκε με τον ίδιο τρόπο έως το τέλος του 1998, για να δημιουργηθούν έτσι θετικές προοπτικές για το

⁸¹ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήσ 1997. Σελίδα 218.

σύνολο της κροατικής οικονομίας. Ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός μπορούν να θεωρηθούν οι ρυθμοί αύξησης της παραγωγής της μεταποιητικής βιομηχανίας κατά τη διάρκεια του 1998 σε σχέση με το 1997. Από την άποψη τώρα, της ζήτησης του τελικού προϊόντος, τη μεγαλύτερη συμβολή για την αύξηση του ΑΕΠ του 1997 είχε η εγχώρια ιδιωτική κατανάλωση, η οποία, με βάση τα στοιχεία που έδωσε η Διεθνής Τράπεζα, αυξήθηκε κατά 6 περίπου ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 1996. Το αποτέλεσμα ήταν ότι υπήρξε μία αύξηση του ΑΕΠ στο πρώτο εξάμηνο του 1998 σε ποσοστό 3,4% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 1997. Παρόλα αυτά σε απόλυτα μεγέθη, το συνολικό προϊόν της κροατικής οικονομίας υπολείπεται σημαντικά σε σχέση με τα προμεταρρυθμιστικά επίπεδα του 1990. Με βάση τις επίσημες τοπικές αναλύσεις, το κροατικό ΑΕΠ το 1997 σε απόλυτα μεγέθη προσέγγιζε το 81,8% του αντίστοιχου του 1990. Γίνεται κατανοητό ότι η επιστροφή στα επίπεδα της οικονομίας του 1990 είναι πολύ δύσκολη και μακροχρόνια διαδικασία σε μία εποχή που έχει πραγματοποιηθεί καθολική αναδιοργάνωση του παραγωγικού ιστού της χώρας και ακόμη αναδιάρθρωση του περιφερειακού καταμερισμού της εργασίας.

Οι διαδικασίες της επιδείνωσης του ελλείμματος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών οι οποίες παρατηρήθηκαν το 1995 άρχισαν να αποκτούν μεγάλη σημασία για την κροατική οικονομία το 1997. Το 1995 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε έλλειμμα 1.238,8 εκατ. δολάρια, από το πλεόνασμα που υπήρχε το 1994. Το 1996 το έλλειμμα περιορίστηκε στα 857,8 εκατ. δολάρια, ενώ το 1997 έφθασε στα 2.434 εκατ. δολάρια, το οποίο αντιστοιχούσε στο 12% του ΑΕΠ. Βασικός παράγοντας που έπαιξε ρόλο για την επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών παραμένει το εμπορικό ισοζύγιο, που παρουσίασε αρνητικές εξελίξεις και στον τομέα των εξαγωγών και στον τομέα των εισαγωγών.

Από τη στιγμή που οι εξαγωγές προϊόντων αυξάνονται, έστω και αν οι ρυθμοί ανάπτυξης είναι χαμηλότεροι από εκείνους τους ρυθμούς αύξησης των εισαγωγών, οι διαδικασίες κάλυψης των εισαγωγών που αντιστοιχούν στα προϊόντα, μπορούν να βασίζονται σε μικρότερο βαθμό στην αύξηση των υπόλοιπων λογαριασμών του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Από το 1995 και μετά έχουμε μείωση των εξαγωγικών προϊόντων και ταυτόχρονη αύξηση των εισαγωγών, με αποτέλεσμα την επιβάρυνση των υπολοίπων κονδυλίων του

ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών για να καλυφθεί το έλλειμμα που δημιουργείται. Η επιβάρυνση όμως των κονδυλίων ξεπερνάει το ποσοτικό όριο τους, σε βαθμό που δημιουργείται ραγδαία επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Στην Κροατία αυτή η διαδικασία στο επίπεδο των εξαγωγών δημιουργεί σημαντικές επιπτώσεις στις εγχώριες παραμέτρους, οι οποίες προσπαθούν ^{να} παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανταγωνιστικότητα της κροατικής παραγωγής στο πλαίσιο των περιφερειακών αλλά και παγκόσμιων αγορών. Στο επίπεδο των εισαγωγών η επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών επηρεάζει την ικανοποίηση της αυξανόμενης εσωτερικής ζήτησης μέσα από τα ξένα προϊόντα, τα οποία αντικαθιστούν εξαιτίας της ποιότητας και της τιμής τους την εγχώρια παραγωγή στις εσωτερικές αγορές της χώρας.

Πάντως η ανάγκη για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προκαλεί αύξηση του εξωτερικού της χρέους και αύξηση των ετήσιων δαπανών για την εξυπηρέτηση του. Με βάση τα στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας το εξωτερικό χρέος της Κροατίας το 1997 αυξήθηκε κατά 26% σε σχέση με το 1996 και από 4.815 εκατ. δολάρια το 1996 ανήλθε σε 6.067 εκατ. δολάρια το 1997. Από την άλλη οι δαπάνες για τη εξυπηρέτηση του αυξήθηκαν κατά 79% και πιο συγκεκριμένα από 450 εκατ. δολάρια το 1996 σε 806 εκατ. δολάρια το 1997.

Αν υπολογιστούν οι δαπάνες εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους με βάση τα στοιχεία που δίνει η Διεθνής Τράπεζα, τότε προκύπτει ότι το 4% περίπου του ΑΕΠ του 1997 προσανατολίστηκε σε κατευθύνσεις χρήσης που δεν αντιστοιχούσαν σε παραγωγικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει την τόνωση των εγχώριων αγορών. Ακόμη από τη στιγμή που οι παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές εξακολουθούν να είναι οι βασικές πηγές χρηματοδότησης των συναλλαγματικών αποθεμάτων της χώρας, τότε η νομισματική σταθερότητα αλλά και οι παράγοντες που παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση της ισορροπίας των εσωτερικών αγορών της Κροατίας θα παραμένουν ευάλωτοι στις απότομες διακυβάνσεις της μακροοικονομικής συγκυρίας. Αυτό αποδεικνύει και τη αβεβαιότητα του ρίσκου των επενδύσεων στις αναδυόμενες αγορές, μία αστάθεια που μακροπρόθεσμα μπορεί να βλάψει τις τοπικές κοινωνίες και να δημιουργήσει προβλήματα στους ξένους επενδυτές. Εξάλλου το παράδειγμα των χωρών της ΝΑ Ασίας είναι πρόσφατο. Από όσα αναφέρθηκαν γίνεται κατανοητό, ότι τα μέτρα βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας

της κροατικής παραγωγής αποτελούν σημαντική υπόθεση για την αναπτυξιακή προσπάθεια που καταβάλλει η χώρα.

Εκείνο το οποίο είναι εξίσου σημαντικό είναι οι σημαντικές αυξήσεις στο δεύτερο τρίμηνο του 1998 από τις άμεσες ξένες επενδύσεις, οι μεγαλύτερες από την διαδικασία μετάβασης προς τις δομές της οικονομίας της αγοράς. Πιο συγκεκριμένα το δεύτερο τρίμηνο του 1998 είχαμε μία αύξηση των ξένων επενδύσεων κατά 177.5% σε σχέση με το αντίστοιχο του τρίμηνο του 1997, μάλιστα οι επενδύσεις ήταν τόσες οι οποίες σε απόλυτα μεγέθη ήταν περισσότερες από το σύνολο των επενδύσεων του 1997. Πάντως το 1997 είχαμε μία μείωση των επενδύσεων σε σχέση με το 1996 της τάξης του 27,2%. Τα στοιχεία τα οποία αναφέραμε και οι σημαντικές αυξήσεις των ξένων επενδύσεων, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως σταθερά βήματα εμπιστοσύνης των ξένων επενδυτών προς την Κροατική οικονομία, η οποία αν συνεχιστεί θα μπορούσε να λύσει το πρόβλημα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Ακόμη θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι η κροατική αγορά αν και σε μέγεθος είναι σχετικά μικρή, θα μπορούσε παρόλα αυτά να παίξει σημαντικό ρόλο στην πορεία μακροοικονομικής ανάκαμψης της δραστηριότητας των βαλκανικών χωρών οι οποίες βρίσκονται σε μετάβαση. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κατασκευή ενός μεγάλου επιχειρηματικού κέντρου στη Ριέκα από την εταιρεία Transadria, από τρεις τράπεζες, την πόλη και το λιμάνι της Ριέκα. Το εμπορικό κέντρο θα αποτελείται από ένα κτιριακό σύμπλεγμα με πέντε κυρίως δραστηριότητες, δηλαδή επιχειρηματικό, γκαράζ, εμπορικό, χώροι αναψυχής και ξενοδοχειακή μονάδα. Πιο συγκεκριμένα, ο χώρος λιανικής πώλησης θα έχει συνολική έκταση 41.000 τ.μ. και θα διαθέτει σουπερ μάρκετ, ένα χώρο κατάλληλο για να καλύψει τις ανάγκες 200 καταστημάτων και 64 διαφορετικών ειδικοτήτων. Το υπόγειο γκαράζ θα είναι χωρητικότητας 1.000 αυτοκινήτων και το υπαίθριο 600 θέσεων. Ο επιχειρηματικός χώρος θα καλύπτει περίπου μία έκταση 12.500 τ.μ. και θα περιλαμβάνει τη δυνατότητα για την διαμόρφωση ατομικού χώρου, ο οποίος θα κυμαίνεται από 30 έως 620 τ.μ. Ακόμη έχει προβλεφθεί και η δυνατότητα κατασκευής συνεδριακού χώρου με χωρητικότητα 220 θέσεων. Σημαντικό είναι επίσης ότι οι χώροι θα είναι διαθέσιμοι και για απόκτηση και για ενοικίαση για μεγάλο χρονικό διάστημα και οι τιμές πώλησης και ενοικίασης θα είναι ανάλογες με εκείνες που επικρατούν στην Ευρώπη, για την παροχή παρόμοιων υπηρεσιών. Το εμπορικό κέντρο θα

έχει προνομιούχα θέση, αφού θα έχει ως θέα την Αδριατική θάλασσα και ακόμη την εύκολη πρόσβαση σε πολλές πόλεις της Κροατίας αλλά και της Κεντρικής Ευρώπης. Θα διευκολύνεται έτσι η πρόσβαση προς τη Λουμπλιάνα, την Τριέστη, τη Βιέννη, το Ζάγκρεμπ και τέλος τη Βουδαπέστη.

Σύμφωνα με τον Στέργιο Μπαμπανάση “Στην Κροατία το 51% του Α.Εγχ.Π. παράγεται στον τριτογενή τομέα, το 33% στο δευτερογενή και το 13% στον πρωτογενή τομέα.

Το Α.Εγχ.Π. σημείωσε μείωση στην περίοδο 1989-1993 (από 1,6% -15,1% ετησίως), αλλά μετά αρχίζει μια μικρή ανάκαμψη με αύξηση 1,8% το 1994, 2,0% το 1995 και 5,0% το 1996. Το 1997 το ΑΕΠ προβλέπεται να αυξηθεί κατά 8%. Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού είναι σχετικά χαμηλό. Στην περίοδο 1991-1995 π.χ. κυμαινόταν μεταξύ -1% και -5% του ΑΕΠ. Ο πληθωρισμός το 1996 περιορίστηκε στο 3,6%. Η ανεργία ανήλθε στο 12,8%.

Το εξωτερικό εμπόριο της Κροατίας σημειώνει αυξομειώσεις τα τελευταία χρόνια, γεγονός που οφείλεται και στην κρίση της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Το εμπορικό ισοζύγιο είναι ελλειμματικό. Τα ακαθάριστα συναλλαγματικά διαθέσιμα είναι περιορισμένα. Στο τέλος του 1994 π.χ. αρκούσαν για τη χρηματοδότηση 3,2 μηνών. Η Κροατία εξάγει κυρίως υφαντουργικά, πετρέλαιο και πετρελαιοειδή ενώ εισάγει μηχανήματα, πετρέλαιο και λιπαντικά, βαμβάκι, υποδήματα και τρόφιμα. Οι κυριότερες πελάτες της είναι η Γερμανία, η Ιταλία και η Σλοβενία ενώ οι κυριότεροι προμηθευτές της είναι οι ίδιες χώρες”.⁸²

Η διατήρηση υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης η οποία στα τελευταία χρόνια έχει παίξει σημαντικό ρόλο ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για να προσελκύσει η κροατική αγορά σημαντικές ξένες επενδύσεις. Βεβαίως και υπάρχουν προβλήματα σε επιμέρους τομείς της μακροοικονομικής δραστηριότητας, αλλά δεν είναι ικανά να παίξουν ανασταλτικό ρόλο στους σχεδιασμούς των ξένων επενδυτών οι οποίοι θέλουν να εισέλθουν στην κροατική αγορά. Υπάρχουν ελκυστικές επενδυτικές ευκαιρίες στους κλάδους του τουρισμού, του εμπορίου καταναλωτικών προϊόντων, όπως τα έπιπλα, οι ηλεκτρικές συσκευές και άλλα, στις κατασκευές, ακόμη και σε επιλεγμένους τομείς κατά τους οποίους η Ελλάδα έχει σημαντική πείρα αλλά και τεχνογνωσία και είναι οι κλάδοι της ελαφριάς βιομηχανίας. Είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι οι Έλληνες επιχειρηματίες οι οποίοι θέλουν να παίξουν ηγεμονικό ρόλο στην

περιοχή, δεν θα πρέπει να αδιαφορήσουν για τους συγκεκριμένους τομείς που αναφέραμε, ανεξάρτητα από τις επιδιώξεις τους και τη φιλοσοφία των επενδύσεων τους και τον αντίστοιχο στόχο των μεγάλων ξένων βιομηχανιών.

Οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές που παρουσιάζουν οι αγορές της Κροατίας εμπεριέχουν εξαιρετικό παραγωγικό και αγοραστικό δυναμικό και συγκριτικά σημαντικότερο από άλλες περιοχές που είναι πιο κοντινές στην Ελλάδα.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα πράγματα έχουν αλλάξει σαφώς μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου, από τον οποίο η Κροατία υφίσταται τις συνέπειες του.

11.3 ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Έλλειψη των ελληνικών επενδύσεων μπορούμε να παρατηρήσουμε στην Κροατία. Και όλα αυτά παρόλο που όπως προαναφέραμε η συγκεκριμένη χώρα παρουσιάζει πλεονεκτήματα για τους υποψήφιους επενδυτές, για το λόγο η γεωγραφική της θέση καταρχήν είναι ευνοϊκή, έχει ανεπτυγμένη παράδοση στις επενδύσεις, το σύγχρονο νομικό πλαίσιο, οι ευκαιρίες στον τουριστικό τομέα που είναι ένας τομέας εξειδικευμένος για τους Έλληνες και με συγκριτικό πλεονέκτημα λόγω εμπειριών σε σχέση με τους υπόλοιπους ξένους επενδυτές και τέλος το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό.

Οι τομείς οι οποίοι παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον για επενδύσεις είναι: Τουρισμός, για τον οποίο όπως ήδη έχουμε αναφερθεί οι Έλληνες διαθέτουν συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τους ξένους επενδυτές, τα τρόφιμα και τα ποτά, και κυρίως ο τομέας των υποδομών και συγκεκριμένα το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, ηλεκτρική ενέργεια και δίκτυο ύδρευσης.

Η Εθνική Τράπεζα έχει συνάψει σχέσεις ανταπόκρισης με 6 κροατικές τράπεζες, από τις οποίες οι σημαντικότερες είναι η Zagrebska Banka DD και η Privredna Banka Zagreb DD.

Ακόμη υπάρχει μία συνεργασία από τη ΔΕΗ με την κροατική εταιρεία Koncar στον τομέα των προμηθειών.

Επίσης ο ΟΤΕ έχει δείξει ενδιαφέρον για τη Κροατική Εταιρεία Τηλεπικοινωνιών. Ο ΟΤΕ συνεχίζει τις προσπάθειες του για την αύξηση των δραστηριοτήτων του στα Βαλκάνια και εκδήλωσε ενδιαφέρον να συμμετάσχει με

⁸² Από το "Αλλαγές και επιχειρηματικές στην Κεντροανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις Παπαζήση 1997.Σελίδα 205.

ποσοστό 25% στο μετοχικό κεφάλαιο τη; Κροατικής Εταιρείας των Τηλεπικοινωνιών. Αποτελεί προφανώς μία κίνηση του ΟΤΕ στα πλαίσια των γενικότερων στρατηγικών στόχων που έχει η εταιρεία στην περιοχή. Η διοίκηση της Κροατικής Τηλεπικοινωνιακής Εταιρείας ανακοίνωσε ότι, ο ΟΤΕ μαζί με τις TELLΑ Σουηδίας, ΡΤΑ Αυστρίας και τη Deutsche Telecom θα διεκδικήσουν ένα μερίδιο από το 25% της Κροατικής Εταιρείας Τηλεπικοινωνιών το οποίο και θα διατεθεί σε πρώτη φάση της ιδιωτικοποίησης στους στρατηγικούς επενδυτές. Η Κροατική κυβέρνηση υπολογίζει ότι από την πώληση του 25% του οργανισμού τηλεπικοινωνιών θα συγκεντρώσει ένα ποσό που θα κυμαίνεται ανάμεσα από τα 60 εκατ. και 1 δισεκ. δολάρια. Εκτός από το 25% που θα απορροφηθεί από στρατηγικούς επενδυτές, το 35% θα διατεθεί σε δημόσια εγγραφή το 2000 σε ιδιώτες και ξένους επενδυτές, το 5% στους υπαλλήλους, το 5% στους βετεράνους πολέμου και το υπόλοιπο 30% θα παραμείνει στο κράτος.

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΚΡΟΑΤΙΑΣ

	%	%		%		%		%		%
Σε εκατ. δολ.	1992	1993	93/92	1994	94/93	1995	95/94	1996	96/95	1997
Ισοζύγιο	-4,3	-9,0		-4,7	-0,4		3,1		14,1	
Εισαγωγές	5,5	17,1	210,9	14,1	-17,5	14,2	0,7	10,6	-25,4	4
Εξαγωγές	1,2	8,1	575,0	9,4	16,0	13,8	46,8	13,7	-0,7	10
Όγκος Εμπορίου	6,7	25,2	276,1	23,5	-6,7	28,0	19,1	24,3	-13,2	23

Πηγή: ΕΣΥΕ

*Ιαν.-Σεπτ. 1997. Προσωρινά στοιχεία

11.4 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η Κροατία μετά τον πόλεμο, επειδή βρίσκεται πολύ κοντά στην εστία κρίσης, με αποτέλεσμα να γίνει αρκετά ευάλωτη και να αντιμετωπίζει η οικονομία της πολλά προβλήματα. Οι συνέπειες εντοπίζονται στη χαμηλή προσέλκυση ξένων επενδυτών οι οποίοι είχαν σκοπό να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα των ιδιωτικοποιήσεων της κροατικής κυβέρνησης. Επίσης έχουμε τεράστιο λόγω της μείωσης του τουρισμού. Ακόμη το άμεσο εμπόριο της Κροατίας με τη

Γιουγκοσλαβία ήταν εκ των πραγμάτων περιορισμένο, αλλά πλέον η καταστροφή των οδικών αρτηριών της Γιουγκοσλαβίας, έχει αναγκάσει τις κροατικές εξαγωγές να αναζητήσει νέους δρόμους για την προώθηση τους, με καταφανείς τις συνέπειες που υφίσταται η χώρα από το μεταφορικό κόστος.

Το αυξημένο κόστος αντισταθμίζεται από τα διευρυμένα έσοδα που έχει η χώρα απότο ο γεγονός ότι πλέον η ίδια αποτελεί βασικό οδικό άξονα για τις μεταφορές από την Ευρωπαϊκή Ένωση και προς αυτήν, για τις χώρες εκείνες οι οποίες συνορεύουν με τη Γιουγκοσλαβία. Ο ρυθμός ανάπτυξης θα μειωθεί για το 1999 κατά 3% περίπου αντανakλώντας τις άμεσες και έμμεσες συνέπειες τους τουρισμού. Υπάρχει γενικά μία αδυναμία για την εξωτερική χρηματοδότηση της χώρας και μαζί με την πιθανή αδυναμία εκτέλεσης του προϋπολογισμού, πιθανότατα να υπάρξει μείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων, τα οποία βρίσκονται ήδη σε χαμηλό σημείο και να διαταράξει με αυτόν τον τρόπο τις συναλλαγματικές ισορροπίες.

12. ΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.

12.1 ΓΕΝΙΚΑ

Το Φθινόπωρο του 1998 σύμφωνα με το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, οι επενδύσεις στα Βαλκάνια ήταν περισσότερες από 300 εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε, ότι σύμφωνα με τον ΣΕΒ τον Σεπτέμβριο του 1999 οι ελληνικές επενδύσεις στις βαλκανικές αγορές είναι πάνω από 800 εκατ. δολάρια. Την ίδια περίοδο οι ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια υπερβαίνουν τις 3.500, πλην όμως όπως προαναφέραμε οι πραγματικές δεν ξεπερνούν τις μισές. Οι περισσότερες σύμφωνα με το ίδιο υπουργείο, έχουν γίνει στην Αλβανία όπου και κατέχει τη δεύτερη θέση με ποσοστό που ξεπερνά το 30% και ακολουθεί η Βουλγαρία όπου εδώ κατέχει την πέμπτη θέση με ένα ποσοστό που φθάνει το 10%. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι ελληνικές επενδύσεις που αναφέρθηκαν αφορούν τις ελληνικές βιομηχανικές και εμπορικές δραστηριότητες και όχι εκείνες των τραπεζών που προφανώς θα ανέβαζαν τα ποσοστά που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Όσον αφορά για τους κλάδους αλλά και τους τομείς στους οποίους οι Έλληνες επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια, αυτοί είναι κατά σειρά κυρίως οι εξής :

1. Ο κλάδος των τροφίμων,
2. Ο κλάδος των πρώτων υλών,
3. Ο τομέας του τουρισμού,
4. Ο τομέας των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής,
5. Ο τραπεζικός τομέας,
6. Ο τομέας της κατασκευαστικής, και,
7. Παράλληλα στο στάδιο ανάπτυξης αλλά και επέκτασης βρίσκεται και το πρόγραμμα των πιστωτικών διευκολύνσεων και της τεχνικής βοήθειας.

Εξίσου σημαντικό είναι και το γεγονός ότι από το 1997 το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας έχει θέσει σε εφαρμογή ένα πενταετές πρόγραμμα διμερούς διακρατικής συμφωνίας και συνεργασίας με χώρες οι οποίες αναπτύσσονται και το οποίο περιλαμβάνει εκτός των άλλων την χρηματοδοτική, την επισιτιστική και την τεχνική βοήθεια. Για να γίνει κατανοητό το συγκεκριμένο θέμα, αρκεί να αναφερθεί ότι το 1997 το ύψος της βοήθειας αυτής έφθασε τα 12,5 δισεκ. δραχμές, ενώ για το 1998 ανήλθε στα 17 δισεκ. δραχμές, πράγμα που σημαίνει ότι αυξήθηκε σε ένα ποσοστό της τάξης 26,5%.

Ακόμη σημαντικοί είναι και οι τομείς που αναπτύσσονται και έχουν μέλλον στις βαλκανικές αγορές και είναι οι τομείς της ελαφράς βιομηχανίας, η κατασκευή οικοδομικών υλικών, η κατασκευή ειδών σπιτιού, προφίλ αλουμινίου και φυσικά τα καταναλωτικά αγαθά και συγκεκριμένα τα τράφιμα, τα φαρμακευτικά προϊόντα, τα διάφορα αγροτικά προϊόντα, σπόροι, λιπάσματα και διάφορα άλλα φυτικά προϊόντα. Οι βαλκανικές οικονομίες παρουσιάζουν μεγάλη ανάγκη να προσαρμόσουν τη γεωργία τους στις σύγχρονες ανταγωνιστικές συνθήκες, επίσης θέλουν να προσαρμόσουν την οικονομία τους στον τομέα των υπηρεσιών και γι' αυτό θέλουν να δημιουργήσουν τους σωστούς μηχανισμούς διοίκησης.

Κυρίως παρατηρούμε, με βάση τα εμπειρικά δεδομένα που έχουμε αναπτύξει για κάθε χώρα χωριστά, ότι αναπτύσσονται εκείνοι οι τομείς που απαιτούν επενδυτικές πρωτοβουλίες για την παραγωγή προϊόντων που έχουν ανελαστική ζήτηση και αποσκοπούν οι συγκεκριμένες πρωτοβουλίες στην κάλυψη βασικών αναγκών και είναι παράλληλα εντάσεως εργασίας, γεγονός που βοηθά ακόμη περισσότερο την δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Οι Έλληνες επιχειρηματίες προσπαθούν να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη, δια μέσου της προσπάθειας τους για εκσυγχρονισμό, ιδιωτικοποίηση

και με βάση μία επεκτατική λογική. Έτσι ενώ μέχρι και το 1997 ήταν να δημιουργήσουν μία περιορισμένης εμβέλειας εταιρείες με ένα “πειρατικό” περίπου χαρακτήρα, από το 1998 και μετά δείχνουν ενδιαφέρον για τα Βαλκάνια ακόμη και μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, όπως η μεταλλουργική Sometra στη Ρουμανία και ακόμη η βουλγαρική τσιμεντοβιομηχανία Plevenski στη Βουλγαρία λόγω του γεγονότος ότι και οι δύο περνούν σε ελληνικά χέρια.

Εκτός αυτού η αιχμή του δόρατος αποτελεί ήδη ο ΟΤΕ και πολλοί τηλεπικοινωνιακοί φορείς των βαλκανικών χωρών παραχωρούν ένα τμήμα τους στην ελληνική τηλεπικοινωνιακή εταιρεία. Οι σημαντικότερες ελληνικές εταιρείες ανά χώρα που έχουν την παρουσία τους είναι οι εξής:

12.2 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Ο αριθμός των ελληνικών ή επιχειρήσεων ελληνο-βουλγαρικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στη βουλγαρική αγορά, πλησιάζει τις 450, από τις συνολικές που υπάρχουν και είναι 1000, ενώ τα εγχώρια κεφάλαια που έχουν επενδυθεί ξεπερνούν τα 180 εκατ. δολάρια, τα οποία καλύπτουν το 10% περίπου των ξένων κεφαλαίων που έχουν εισρεύσει στη Βουλγαρία.

Έτσι στον τομέα της τραπεζικής αγοράς, η αγορά της Post Bank που έγινε το 1999 από την Eurobank και τον αμερικανικό ασφαλιστικό κολοσσό AIG αποτελεί τη μεγαλύτερη σε ύψος ελληνική επένδυση στη βουλγαρική αγορά και το πρώτο στην ουσία άνοιγμα στην τοπική τραπεζική αγορά.

Προηγήθηκαν με τραπεζικά καταστήματα η Εθνική Τράπεζα, η Χiosbank και η Ιονική Τράπεζα. Ο Όμιλος της Εμπορικής Τράπεζας διεύρυνε μέσα στο 1998 το ποσοστό του στην Bulgarian Investment Bank, ελέγχοντας πλέον την πλειονότητα του μετοχικού κεφαλαίου της επενδυτικής τράπεζας, ενώ στον τομέα των ασφαλειών την πρώτη με ελληνικά συμφέροντα τοπική ασφαλιστική εταιρεία τη δημιούργησε ο όμιλος Interamerican.

Στον τομέα των τροφίμων και των ποτών, η Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεων (3E), και η Αθηναϊκή Ζυθοποιία κατέχουν επίσης σημαντική θέση στον κατάλογο των εγχώριων επενδύσεων στη βουλγαρική αγορά. Οι δύο εταιρείες, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ελέγχουν μέσω της Brewinvest τις ζυθοποιίες Ariana και Zagorka με έξι μονάδες παραγωγής, οι οποίες καλύπτουν γεωγραφικά το σύνολο της χώρας. Στον τομέα των τροφίμων, σημαντική παραγωγική και

εμπορική δραστηριότητα στη βουλγαρική αγορά διαθέτουν ακόμη η ΔΕΛΤΑ και η Chipita. Η ΔΕΛΤΑ δραστηριοποιείται δια μέσου της θυγατρικής Del στον τομέα του παγωτού έχοντας αναπτύξει πέρα από την παραγωγή και ένα ισχυρό δίκτυο πωλήσεων, ενώ η Chipita ελέγχει το 66% της Chipita Bulgaria, εταιρεία παραγωγής και εμπορικής κρουασάν.

Στον μεταλλουργικό τομέα, δραστηριοποιούνται ο όμιλος Βιοχάλκο, ο οποίος ολοκλήρωσε μία επένδυση που κόστισε μερικά δισεκ.δραχμές . Ακόμη η Steelmet και η εταιρεία Αργυρομεταλευμάτων και τέλος η εταιρεία Βαρυτίνης, η οποία διαθέτει στη βουλγαρική αγορά τη θυγατρική εταιρεία Grammex.

Στον τομέα του τσιμέντου δυναμική είσοδο έχει κάνει ο όμιλος TITAN, ο οποίος εξαγόρασε το πλειοψηφικό πακέτο της τοπικής μονάδας Plenenski.

Στον χώρο της πληροφορικής, η εταιρεία Intracom ελέγχει στη βουλγαρική αγορά την παραγωγική εταιρεία Bulfon, στην οποία η Intracom ελέγχει το 66% και το υπόλοιπο το έχει ο βουλγαρικός οργανισμός τηλεπικοινωνιών. Μετά την πρόσφατη εντός του 1999 συμφωνία το 51% του τελευταίου περνάει σε κοινοπραξία την οποία αποτελούν ο ελληνικός ΟΤΕ και η ολλανδική KPN. Η ιδιωτικοποίηση του βουλγαρικού οργανισμού τηλεπικοινωνιών (BTC) αναμένεται να αυξήσει το μερίδιο των τηλεπικοινωνιών και στη Βουλγαρία. Αυτό το γεγονός δημιουργεί καλύτερες προϋποθέσεις και στην Bulfon, η οποία έως τώρα πραγματοποιούσε προμήθεια εξοπλισμού και κυρίως ανέλαβε τη λειτουργία δικτύου καρτοτηλεφώνων. Άλλη μία σημαντική εταιρεία είναι η Intracom Bulgaria, η οποία αναλαμβάνει σημαντικά έργα. Παράλληλα δραστηριοποιείται και η θυγατρική εταιρεία Intralot η οποία έχει αναλάβει σημαντικές συμβάσεις στη βουλγαρική αγορά για εκμετάλλευση τυχερών παιχνιδιών. Ο όμιλος της Intracom μετά από μία προσπάθεια που διήρκεσε οκτώ χρόνια, έχει φθάσει στο σημείο να έχει πολύ σημαντική υποδομή στις βαλκανικές χώρες. Η δομή όμως προσανατολισμού του είναι διαφορετική από χώρα σε χώρα γεγονός που αποκαλύπτει την οργάνωση της εταιρείας αλλά και τις δυνατότητες που κρύβουν οι μεγάλες ελληνικές πολυεθνικές και ιδιαίτερα στον προηγμένο διεθνή και ανταγωνιστικό τομέα της πληροφορικής. Με αυτήν την έννοια και με βάση τις ανάγκες που παρουσιάζει η βουλγαρική αγορά, είναι προσανατολισμένος στη Βουλγαρία. Το 1998 είχε παρουσιάσει κύκλο εργασιών γύρω στα 5 δισεκ. δραχμές και προφανώς με μία παρουσία κερδοφόρα.

Στο χώρο των πετρελαιοειδών σημαντική δραστηριότητα έχει αναπτύξει και ο όμιλος Βαρδινογιάννη, ο οποίος δραστηριοποιείται και στον τομέα της λιανικής. Στον χώρο του εμπορίου, με εμπορικές θυγατρικές δραστηριοποιούνται και οι εταιρείες Μαίλλης και Σαράντης, ενώ εμπορική αλλά και παραγωγική δραστηριότητα έχει αναπτύξει ο όμιλος Φουρλή δια μέσου της θυγατρικής του Genco Bulgaria. Ακόμη ο Παπαέλληνας και ο Σπόρτσμαν ελέγχουν από κοινού τη βουλγαρική "P and S". Ακόμη η ΕΛΒΕ και η Elme Sport διαθέτουν επίσης θυγατρικές εταιρείες, ενώ η Elme Sport σχεδιάζει τη σύσταση θυγατρικής και στη Ρουμανία, ενώ η ΕΛΜΕ προχωρά στη δημιουργία καταστημάτων λιανικής πώλησης στη βουλγαρική αγορά.

Τη μεγαλύτερη όμως επένδυση στη βουλγαρική αγορά έχει πραγματοποιήσει στο χώρο των τηλεπικοινωνιών ο ΟΤΕ όπως έχουμε ήδη αναφέρει.

Ένας άλλος τομέας είναι ο κλάδος των κατασκευαστικών, ο οποίος κατασκευάζει τα ιδιωτικά και τεχνικά έργα της περιοχής. Η εταιρεία ΜΗΧΑΝΙΚΗ εξετάζει πρόταση έργου στη Βουλγαρία.

Στο χώρο της ένδυσης δραστηριοποιούνται 80 ελληνικές εταιρείες ελληνικής παραγωγής ενδυμάτων, οι οποίες αξιοποιούν το φθηνά εργατικά ημερομίσθια και παράγουν για τους πελάτες τους στη Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ.

Οι εμπορικές μας συναλλαγές με τη Βουλγαρία φθάνουν στα 728,2 εκατ. δολάρια, με τις εξαγωγές να υπολείπονται των εισαγωγών. Οι ελληνικές εξαγωγές αφορούν πετρέλαιο, φρούτα, λαχανικά, είδη ενδυμασίας, καφέ, ηλεκτρικά μηχανήματα, ποτά, γουναρικά, προϊόντα αλουμινίου, καπνό τσιγάρα και έπιπλα. Οι ελληνικές εισαγωγές αφορούν μη σιδηρούχα μέταλλα, σίδηρο, χάλυβα, ανόργανα χημικά, βιομηχανικά λιπάσματα και ξυλεία.

Οι σημαντικότερες επενδύσεις στη Βουλγαρία είναι οι ακόλουθες:

ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Όμιλος Βαρδινογιάννη	Xios Bank
Eurobank	Post Bank
Εμπορική	Bulgarian Investment Bank
Interamerican	Ασφαλιστική εταιρία
ΠΟΤΑ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΑ	

3E Αθηναϊκή Ζυθοποιία	Ariana & Zagorka
Δέλτα	Μονάδα Παραγωγής παγωτού
Chipita	Μονάδα Παραγωγής κρουασάν
ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ	
Βιοχάλκο	Μεταλλουργική μονάδα
Αργυρομεταλλευμάτων & Βαρυτίνης	Grammex
ΤΣΙΜΕΝΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
Τιτάν	Plevenski
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	
ΟΤΕ	BTC
Ιντρακόμ	Bulfon
Φουρλής	Genco Bulgaria
ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΕΙΔΗ	
Βαρδινογιάννης	Λιανικό εμπόριο
ΕΜΠΟΡΙΟ	
ΕΛΒΕ	Καταστήματα λιανικής πώλησης
Όμιλος Βαρδινογιάννη	Αντιπροσωπείες "Mazda" & "Opel"
Παπαέλληνας & Σπόρτσμαν	P & S

12.3 ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Η Ρουμανία έρχεται πρώτη στις προτιμήσεις των ελληνικών επιχειρήσεων στον τομέα των επενδύσεων εξαιτίας του μεγέθους της αγοράς της, άλλωστε η Ρουμανία είναι η μεγαλύτερη χώρα των Βαλκανίων σε πληθυσμό, εκτός της Τουρκίας, αλλά και της σχετικής προώθησης των αποκρατικοποιήσεων, όπως ήδη τις έχουμε καταγράψει στο ειδικό κεφάλαιο για τη Ρουμανία.

Η Ελλάδα κατέχει την 12η θέση από την σκοπιά του επενδεδυμένου κεφαλαίου στο σύνολο των ξένων επενδυτικών δραστηριοτήτων στη Ρουμανία και επίσης κατέχει την 14η θέση με βάση τον αριθμό των ελληνικών ή μεικτών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στη ρουμανική αγορά. Στα στοιχεία αυτά δεν συμπεριλαμβάνονται τα στοιχεία που αφορούν τις επενδύσεις για τη θο ναυτιλία, ο οποίος είναι ένας τομέας όπου οι ελληνικές επιχειρήσεις αναπτύσσουν ιδιαίτερη δραστηριότητα. Ταυτόχρονα δεν είναι δυνατόν να

συμπεριληφθούν στο τελευταίο έτος σημαντικά στοιχεία από την ελληνική δραστηριότητα, στην οποία είχαμε μία έντονη δραστηριότητα και εξαγορές σε σημαντικούς τομείς της ρουμανικής οικονομίας, όπως η εξαγορά της Rom Telecom από τον ΟΤΕ και των χαλυβουργιών RDA και Sometra από τον Μυτιληναίο.

Έτσι ξεκινώντας από τον τραπεζικό τομέα ο όμιλος της Πίστewος ελέγχει σήμερα ένα αξιόλογο δίκτυο υποκαταστημάτων, δια μέσου της θυγατρικής του εταιρείας Banca Bucuresti. Η Banca Bucuresti διαθέτει σήμερα πάνω από 14 καταστήματα, ενώ συμπεριλαμβάνεται ανάμεσα στις πρώτες από άποψη εργασιών θυγατρικές των ξένων τραπεζών. Ακόμη δια μέσου της θυγατρικής, της εταιρείας Intrenational Commercial, η Εμπορική Τράπεζα η οποία μέχρι σήμερα έχει ικανοποιητικά αποτελέσματα, κυρίως όσον αφορά τη χρηματοδότηση των ελληνικών επενδύσεων στη ρουμανική αγορά. Επίσης τραπεζική παρουσία διαθέτουν η Εθνική Τράπεζα, η οποία μάλιστα έχει εξαγοράσει και το κατάστημα αλλοδαπής τράπεζας. Ακόμη η Αγροτική, η οποία έχει υπογράψει πρωτόκολλο συνεργασίας με την Αγροτική Τράπεζα της Ρουμανίας. Ενδιαφέρον για την Post Bank , η οποία αποκρατικοποιείται έχει δείξει ο όμιλος EFG Eurobank στο πλαίσιο της δυναμικής ανάπτυξης των τραπεζικών εργασιών του στα Βαλκάνια.

Στον τομέα των ασφαλειών, οι δύο μεγάλες εταιρείες της ελληνικής αγοράς, δηλαδή η Interamerican και η Εθνική Ασφαλιστική δραστηριοποιούνται στη μεγαλύτερη αγορά των Βαλκανίων δια μέσου των θυγατρικών τους Interamarican Romania S.A και Societate Commerciale de Asigurare Reasigurare Eleno-Romana Garanta S.A. αντίστοιχα. Η Interamerican συμπεριλαμβάνεται ήδη μεταξύ ανάμεσα στις πρώτες σε παραγωγή ασφαλιστικές εταιρείες της Ρουμανίας με ένα δίκτυο υποκαταστημάτων το οποίο καλύπτει το σύνολο της γεωγραφικής επικράτειας. Από την άλλη, η Societate Comerciala μέσα στο 1999 έκλεισε την πρώτη κερδοφόρα χρήση της και στοχεύει στην περαιτέρω ενδυνάμωση της παρουσία της με παράλληλη συνεργασία με την Εθνική Τράπεζα. Ακόμη στον τομέα της ασφάλειας έχουν δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επέκτασή τους στη ρουμανική αγορά και οι ελληνικές εταιρείες όπως η Αγροτική, ο Φοίνιξ, η Ασπίς Πρόνοια και τέλος η Alpha Ασφαλιστική σε συνεργασία επίσης με το δίκτυο της Banca Bucuresti.

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών τη μεγαλύτερη έως τώρα επένδυση στη Ρουμανία, την έχει πραγματοποιήσει ο ΟΤΕ, ο οποίος εξαγόρασε μέσα στο 1998 το μετοχικό ποσοστό του ρουμανικού οργανισμού τηλεπικοινωνιών Rom Telecom.

Στον μεταλλουργικό τομέα σημαντική επένδυση πραγματοποίησε Ο όμιλος Μυτιληναίου, ο οποίος πραγματοποίησε συνολικά τη σημαντικότερη επένδυση μετά τον ΟΤΕ στη Ρουμανία, ο οποίος μέσα στο 1998 εξαγόρασε τη χαλυβουργία RDA, καθώς και τη μεταλλουργική Sometra.

Στο χώρο της αλευροβιομηχανίας, σημαντικές επενδύσεις πραγματοποίησε την περίοδο του 1998, η αλευροβιομηχανία Μύλοι Αγίου Γεωργίου, η οποία εξαγόρασε κατά σειρά τις ομοειδείς εταιρείες Titan S.A. και Moran. Η πρώτη εταιρεία αποτελεί το μεγαλύτερο μύλο της ρουμανικής αγοράς, ενώ διαθέτει ταυτόχρονα και ένα ισχυρό δίκτυο πωλήσεων το οποίο ξεπερνά τα 80 καταστήματα για την εκμετάλλευση του οποίου οι Μύλοι του Αγίου Γεωργίου έχουν υπογράψει συμφωνία με την Κατσέλης. Παραγωγική μονάδα στη ρουμανική αγορά διατηρούν και οι Κυλινδρόμυλοι Λούλη και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ότι οι δύο ελεγχόμενες πλέον από τους Κυλινδρόμυλους Λούλη εταιρείες, να ελέγχουν σημαντικό μερίδιο όχι μόνο στην ελληνική αλλά και στη ρουμανική αγορά.

Οι επενδύσεις στο χώρο των ειδών διατροφής αποτέλεσαν τα τελευταία χρόνια την αιχμή του δόρατος της ελληνικής δραστηριότητας όχι μόνο στη Ρουμανία αλλά και σε όλη τη βαλκανική χερσόνησο. Εξάλλου τα τρόφιμα ως κλάδος της ελαφριάς βιομηχανίας, αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για επενδύσεις για μία οικονομία που έχει τα χαρακτηριστικά της αντίστοιχης ελληνικής. Έτσι η εταιρεία παγωτών ΔΕΛΤΑ κυριαρχεί στην αγορά παγωτού με ισχυρό δίκτυο πωλήσεων και έντονη παραγωγική παρουσία. Οι εταιρείες Νίκας και Υφαντής από τις ελληνικές αλλαντοβιομηχανίες έχουν ήδη προχωρήσει σε σημαντικές επενδύσεις, ενώ σημαντική δραστηριότητα στη ρουμανική αγορά αναπτύσσει και η εταιρεία επεξεργασίας ^{ξηρών} καρπών Καρδασιλάρης.

Μέσω της Oltchim Petzetakis S.A. δραστηριοποιείται στη ρουμανική αγορά η Πετζετάκις.

Στο χώρο της πληροφορικής που είναι και ^ο πλέον σύγχρονος τομέας της σύγχρονης διεθνούς βιομηχανίας και τεχνολογίας, αλλά ακόμη και στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, έχουν εισέλθει ο Όμιλος Intracom ο οποίος ελέγχει τη

ρουμανική Intracom, ενώ παράλληλα δραστηριοποιείται και δια μέσου της θυγατρικής Intralot για τη δημιουργία αλλά και εκμετάλλευση τυχερών παιχνιδιών. Παράλληλα όμως με την Ιντρακόμ παρουσία έχουν κάνει και οι υπόλοιποι Έλληνες επιχειρηματίες του συγκεκριμένου κλάδου. Έτσι ο Όμιλος Altec διαθέτει τις Unisoft και Sysware Ρουμανίας, ενώ κατάσταση στο Βουκουρέστι διατηρεί η εξαγορασθείσα μέσα στο 1998 Microland.

Στον τομέα του εμπορίου ο όμιλος Φουρλή διαθέτει δια μέσου της θυγατρικής του Genco Electric Romania ισχυρό δίκτυο χονδρικής πώλησης και Service, ενώ μέσω θυγατρικής και ισχυρού δικτύου δραστηριοποιείται στην αγορά και η Σαράντης.

Από τον κλάδο της συσκευασίας ο Μαίλλης και η Αλουμίνιον Αττικής έχουν δημιουργήσει παραγωγικές θυγατρικές στη Ρουμανία, ενώ στον ίδιο κατασκευαστικό τομέα ο όμιλος ΑΛΤΕ έχει προχωρήσει μέσα στο 1998 στην εξαγορά τοπικής κατασκευαστικής εταιρείας. Ακόμη από τις ελληνικές κατασκευαστικές σημαντική δραστηριότητα τη ρουμανική αγορά έχει αναπτύξει και η ΔΙΕΚΑΤ.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφουμε τις εταιρείες από τους τομείς που ήδη αναλύσαμε και οι οποίοι θεωρούνται οι σημαντικότεροι από πλευράς επενδυτικών δραστηριοτήτων στη Ρουμανία. Επειδή υπάρχει και ένας αντίστοιχος πίνακας με τις σημαντικότερες επενδύσεις στο ιδιαίτερο κεφάλαιο που αναπτύξαμε για τη Ρουμανία, ισχύει και εδώ η ασάφεια που υπάρχει από τις διαφορετικές πηγές γύρω από το σύνολο των επενδύσεων. Εδώ όμως δώσαμε μεγαλύτερη σημασία στους τομείς ανάπτυξης.

Οι σημαντικότερες επενδύσεις στη Ρουμανία ήταν οι ακόλουθες:

ΡΟΥΜΑΝΙΑ	
ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	
ΟΤΕ	Rom Telecom
ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ	
Αλουμίλ	Μονάδα επεξεργασίας μετάλλων
Μυτιληναίος	RDA & Sometra
ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Alpha Πίστεως	Banca Bucuresti

Εμπορική Τράπεζα	International Commercial
Interamerican	Interamerican Romania
ΑΛΕΥΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
Μύλοι Αγίου Γεωργίου	Titan
ΤΡΟΦΙΜΑ	
Δέλτα	Μονάδα Παραγωγής παγωτού
Νίκας	Μονάδα Παραγωγής αλλαντικών
ΕΜΠΟΡΙΟ	
Φουρλής	Genko Electric Romania
Πειζετάκις	Oltchim Petzetakis
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ	
Ιντρακόμ	Intrarom
ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
ΔΙΕΚΑΤ	Μονάδα κατασκευαστικής εταιρείας
ΑΛΤΕ	Μονάδα κατασκευαστικής εταιρείας
Αλουμίνιον Αττικής	Μονάδα Παραγωγής ειδών συσκευασίας
Μαίλλης	Μονάδα Παραγωγής ειδών συσκευασίας

12.4 ΑΛΒΑΝΙΑ

Η Αλβανία δεν έχει μεγάλη αγορά, ενώ παράλληλα όπως ήδη περιγράψαμε τα σοβαρά της προβλήματα λειτούργησαν αποτρεπτικά για τη δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Τον Απρίλιο του 1999 στην Αλβανία έχουν ήδη επενδύσει στην Αλβανία 200 επιχειρήσεις

Παρόλα αυτά έχει σημαντική παρουσία ο τραπεζικός τομέας όπου έχουν επενδυθεί συνολικά 50 εκατ. δολάρια. Σημαντική παρουσία στην αγορά της Αλβανίας έχει η Εθνική Τράπεζα και η Alpha Πίστewς, ενώ η Τράπεζα Πειραιώς ελέγχει τα Τίρανα Bank. Ακόμη η Εμπορική Τράπεζα ίδρυσε θυγατρική, την International Commercial Black Sea Bank (Albania) S.A.

Σημαντική παρουσία έχει και ο τομέας της τσιμεντοβιομηχανίας, όπου η κυριότερη εταιρεία ο Ηρακλής μέχρι σήμερα είχε μόνο ένα σταθμό διανομής. Τώρα όμως έχει προγραμματίσει μία επένδυση 15 εκατ. δολαρίων, για να μπορέσει να επαναλειτουργήσει τη μονάδα παραγωγής του Αυλώνα.

Στον τομέα της καπνοβιομηχανίας θα δραστηριοποιηθεί η καπνοβιομηχανία Κεράνης η οποία θα επενδύσει 800 εκατ. δολάρια για την παραγωγή αλλά και το πακετάρισμα των τσιγάρων ώστε να καλύψει τις ανάγκες της τοπικής αγοράς. Στην αλβανική αγορά υπάρχει το φαινόμενο να λειτουργούν πολλές μικρές ελληνικές παραγωγικές παραγωγικές μονάδες οι οποίες προσπαθούν να αξιοποιήσουν το φθινό εργατικό κόστος.

Οι σημαντικότερες επενδύσεις στην Αλβανία είναι οι ακόλουθες:

ΑΛΒΑΝΙΑ	
ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Εθνική	Δίκτυο καταστημάτων
Εμπορική	International Commercial
Πίστewς	Δίκτυο καταστημάτων
Πειραιώς	Tirana Bank
ΤΣΙΜΕΝΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
Ηρακλής	Σταθμός διανομής τσιμέντου
ΚΑΠΝΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
ΚΕΡΑΝΗΣ	Παραγωγή και Πακετάρισμα τσιγάρων

12.5 ΠΓΔΜ

Η παρουσία των Ελλήνων επιχειρηματιών στη ΠΓΔΜ κινείται κυρίως στο χώρο του εμπορίου και της βιομηχανίας και παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένη τα τελευταία δύο χρόνια και πιο συγκεκριμένα από το 1997, ενώ τα προηγούμενα χρόνια υπήρχαν σημαντικά προβλήματα για τα οποία ήδη έχουμε κάνει αναφορά.

Έτσι στον τομέα των αναψυκτικών παραγωγικές εγκαταστάσεις έχει η 3E, η οποία μαζί με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία έχουν εξαγοράσει τη βιομηχανία χυμών Pivara Skorja.

Στον τομέα των αλλαντικών ολοκλήρωσε τη δημιουργία μίας μονάδας παραγωγής αλλαντικών.

Στο χώρο της μεταλλουργίας τη σημαντικότερη παρουσία έχει ο όμιλος Μυτιληναίος

Στο χώρο της καπνοβιομηχανίας μία βιομηχανία επεξεργασίας διαθέτει και η Καπνική Μιχαηλίδης.

Στο χώρο του εμπορίου ξεχωρίζει η αλυσίδα σούπερ μάρκετ Βερόπουλος, η οποία διατηρεί κατάστημα με την επωνυμία Vero στην πρωτεύουσα της χώρας.

Επίσης στο χώρο των πετρελαίων, τα Ελληνικά Πετρέλαια υπέγραψαν μέσα στο 1999 μνημόνιο συνεργασίας για την κατασκευή αγωγού που θα προμηθεύει με αργό πετρέλαιο το διυλιστήριο της χώρας, ενώ σε συνεργασία με την κρατική εταιρεία πετρελαιοειδών πιθανότατα θα προχωρήσει και στην ανάπτυξη πρατηρίου καυσίμων.

Πάντως καταστήματα θα δημιουργηθούν και στον τραπεζικό τομέα και οι πρώτες που θα ακολουθήσουν το δρόμο της επένδυσης στην αγορά της ΠΓΔΜ είναι οι τράπεζες Alpha Πίστεως και η Τράπεζα Πειραιώς.

Επίσης ένας τομέας στον οποίο θα δοθεί σημαντικό ενδιαφέρον θα είναι ο κατασκευαστικός τομέας. Οι κατασκευαστικές που έχουν δείξει ενδιαφέρον για να ενεργοποιηθούν μετά τον πόλεμο είναι η Σαραντόπουλος, η Ελληνική Τεχνοδομική, η ΑΤΤΙ-ΚΑΤ, η ΑΒΑΞ, η ΓΕΝΕΡ.

Οι σημαντικότερες επενδύσεις στην ΠΓΔΜ ήταν οι ακόλουθες:

ΠΓΔΜ	
ΠΟΤΑ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΑ	
Αθηναϊκή Ζυθοποιία & 3 ^Ε	Pivara Skorje
Νίκας	Μονάδα Παραγωγής αλλαντικών
ΚΑΠΝΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
Καπνική Μιχαηλίδης	Μονάδα επεξεργασίας καπνού
ΕΜΠΟΡΙΟ	
Βερόπουλος	Super Market Vero

12.6 ΤΟΥΡΚΙΑ

Οι σχέσεις ανάμεσα στη Τουρκία και στην Ελλάδα, είναι ανταγωνιστικές όχι μόνο στα Βαλκάνια αλλά και σε ολόκληρη την παρευξείνια περιοχή. Παρόλα αυτά οι Έλληνες επιχειρηματίες έχουν πραγματοποιήσει ορισμένα προσεκτικά βήματα προσέγγισης με την Τουρκική αγορά, όχι βεβαίως μεγάλης εμβέλειας. Με αυτή την έννοια, παρόλο που δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα στη τουρκική αγορά, θα κάνουμε μία μικρή αναφορά για τις προσπάθειες των Ελλήνων επενδυτών.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η τουρκική αγορά είναι η μεγαλύτερη αγορά των Βαλκανίων και ταυτόχρονα διαθέτει τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης τις οποίες θα μπορούσαν κάλλιστα να αξιοποιήσουν οι Έλληνες επιχειρηματίες.

Έτσι στον τομέα των Μεταλλευμάτων, η Αργυρομεταλλευμάτων και Βαρυτίνης Αγροτικός Οίκος Σπύρου και Μεταλλοπλαστική Αγρινίου, είναι ορισμένες από τις ελληνικές εταιρείες που τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιήσει επενδύσεις στη Τουρκία. Η Αργυρομεταλλευμάτων και Βαρυτίνης δραστηριοποιείται στην τουρκική αγορά δια μέσου δύο θυγατρικών της, τη Saba Madencilik και της Pabalk Maden, οι οποίες ελέγχονται από εταιρεία χόλντινγκ που έχει έδρα τη Γερμανία. Η Σπύρου πραγματοποιεί μία σημαντική επένδυση παραγωγικής μονάδας στα Άδανα. Η Μεταλλοπλαστική Αγρινίου εξαγόρασε μία μικρή μονάδα συσκευασίας για κατασκευή εργοστασίου που θα παράγει πρωτοποριακά υλικά υποδομής.

Στον τομέα της Καπνοβιομηχανίας σημαντική είναι η παρουσία της Καπνικής Μιχαηλίδης.

Οι κυριότερες επενδύσεις στη Τουρκία ήταν οι ακόλουθες:

ΤΟΥΡΚΙΑ	
ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ	
Αργυρομεταλλευμάτων & Βαρυτίνης	Saba Madencilik & Pabalk Maden
Μεταλλοπλαστική Αγρινίου	Μονάδα Παραγωγής ειδών συσκευασίας
Σπύρου	Δημιουργεί μονάδα παραγωγής πολλαπλασιαστικού υλικού
ΚΑΠΝΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
Καπνική Μιχαηλίδης	Εταιρεία επεξεργασίας καπνού.

12.7 ΟΔ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ

Οι επιχειρήσεις στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας παρουσιάζουν μεγάλο πρόβλημα μετά την καταστροφή που υπέστη η χώρα από τους βομβαρδισμούς. Παρόλα αυτά θα σημειώσουμε μερικές επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας και ήταν κατά κάποιον τρόπο αξιοπρόσεκτες.

Στον τομέα των οχημάτων ήταν η ΕΛΒΟ Α.Ε., και η ΗΥΝΔΑΛ ΗΕΛΛΑΣ Α.Ε.

Στον τομέα των πετρελαιοειδών η ΕΥΡΟΙΛ.

Στον τομέα της μεταλλουργίας ο όμιλος Μυτιληναίος ο οποίος αξιοποιούσε ορυχεία μολύβδου και ψευδαργύρου. Υπέγραψε μία συμφωνία στις 18/4/1997 με την ΤΡΕΠΣΑ, η οποία έφθασε το ποσό των 517 εκατ. δολαρίων. Η ΤΡΕΠΣΑ περιελάμβανε στην επικράτεια της 32 πόλεις/εργοστάσια, 3 μεταλλουργίες από τις οποίες η μία ήταν στο Κοσσυφοπέδιο και 14 ορυχεία σε όλη την επικράτεια της Γιουγκοσλαβίας, από τα οποία τα 5 βρίσκονταν στο Κοσσυφοπέδιο. Στη συγκεκριμένη συμφωνία η ελληνική εταιρεία αποκτούσε πρόσβαση σε προνομιακές τιμές σε 100.000 τόνους μετάλλων ετησίως κυρίως σε μόλυβδο και ψευδάργυρο. Από την δική της πλευρά η ελληνική εταιρεία ήταν υποχρεωμένη να χρηματοδοτεί τη λειτουργία των ορυχείων, να προσπαθεί να βρει πρώτες ύλες και να εκσυγχρονίζει τη παραγωγική διαδικασία. Όμως όλα αυτά σταμάτησαν να ισχύουν από τη στιγμή που άρχισαν οι βομβαρδισμοί στη Γιουγκοσλαβία, αποδεικνύοντας παράλληλα τη μεγάλη αστάθεια, αλλά και το μεγάλο ρίσκο που κρύβουν οι επενδύσεις σε αναδυόμενες αγορές. Η συγκεκριμένη επένδυση του ομίλου, ήταν η μεγαλύτερη στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας από ελληνική ιδιωτική επιχείρηση.

Στον τομέα της Ασφάλειας, δραστηριοποιήθηκαν η ΑΛΜΑ Α.Ε. και η ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ. Οι δύο μαζί ίδρυσαν από κοινού με τη γιουγκοσλαβική DUNAV την ASPIS DUNAV.

Στο χώρο της ναυτιλίας, είχαμε την ίδρυση της ναυτιλιακής INTRENATIONAL MARINE SERVICE OLL TRADING LTD.

Η ΕΛΛΑΣ από τη Θεσσαλονίκη στο χώρο της καπνοβιομηχανίας, μαζί με τη γιουγκοσλαβική ΝΙΣ δημιούργησαν από το 1996 την DIN-HELLAS, με στόχο την

κατασκευή εργοστασίου για παραγωγή τσιγάρων που θα διοχετεύονται στην Κεντρική Ασία.

Στον τομέα των τροφίμων και των ποτών, η ΔΕΛΤΑ δημιούργησε εργοστάσιο παραγωγής παγωτού. Ακόμη αναπτύχθηκαν και οι εταιρείες η ΜΕΤΑΧΑ, 3Ε, ΙΟΝ Α.Ε..

Οι σημαντικότερες επενδύσεις στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας ήταν οι ακόλουθες:

ΟΔΓ	
ΤΡΟΦΙΜΑ ΚΑΙ ΠΟΤΑ	
ΔΕΛΤΑ	Εργοστάσιο παραγωγής παγωτού
ΙΟΝ Α.Ε.	Τρόφιμα
3Ε	Αναψυκτικά
ΜΕΤΑΧΑ	ΠΟΤΑ
ΟΧΗΜΑΤΑ	
ΕΛΒΟ Α.Ε.	ΟΧΗΜΑΤΑ
HYUNDAL HELLAS Α.Ε.	ΟΧΗΜΑΤΑ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ	
ΑΛΜΑ, ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ	ASPIS DUNAV
ΝΑΥΤΙΛΙΑ	
ΙΝΤΕΡΝΑΤΙΟΝΑΛ	ΝΑΥΤΙΛΙΑΚΗ
ΚΑΠΝΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
ΕΛΛΑΣ	DIN-HELLAS
ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ	
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ	ΤΡΕΠΣΑ
ΠΕΤΡΕΛΑ ΙΟΕΙΔΗ	
ΕΥΡΟΙΛ	Πετρελαιοειδή

Από τις υπόλοιπες χώρες , δηλαδή την Κροατία, την Βοσνία και την Σλοβενία δεν έχουμε κάτι το αξιοπρόσεκτο ώστε να το αναφέρουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

1. Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ.

Όπως αναφέρει ο Στέργιος Μπαμπανάσης “Με βάση γεωγραφικά, ιστορικά και οικονομικά κριτήρια μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής περιφερειακές αγορές στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη:

- Η Βαλκανική αγορά.
- Το Σύμφωνο Ελευθέρου Εμπορίου της Κεντρικής Ευρώπης.
- Η Αγορά της Βαλτικής.
- Οι Ευρωπαϊκές χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών.
- Η Περιφερειακή Αγορά της Ευρασίας.
- Οι ασιατικές χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών.

Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες ανήκουν στις λεγόμενες αναδυόμενες αγορές και έχουν τα εξής βασικά χαρακτηριστικά:

1. Δεν είναι κορεσμένες αγορές, τώρα εισέρχονται στην εποχή της μαζικής κατανάλωσης και διευρύνονται με γρήγορους ρυθμούς.
2. Βρίσκονται στο στάδιο οργανικής ένταξης στην Παγκόσμια Οικονομία .
3. Προσφέρουν νέες μεγάλες επιχειρηματικές ευκαιρίες.
4. Βρίσκονται στο στάδιο μετάβασης στην οικονομία αγοράς”.¹

Μπορεί να γίνει κατανοητό από τα ανωτέρω ότι στην προσπάθεια της η ελληνική αστική τάξη να αναβαθμίσει το ρόλο της στη διεθνή οικονομία, τα Βαλκάνια είναι η διέξοδος και η δυνατότητα για το ξεπέρασμα της παρακμής στην οποία βρέθηκε η Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση και μέχρι στις αρχές της δεκαετίας του '90. Εξάλλου τη διεύρυνση στα Βαλκάνια έρχεται να αποδείξει και η δυναμική του ιδιωτικού τομέα, ο οποίος αναζητά νέους ζωτικούς χώρους, για το λόγο ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις ασφυκτιούν από τον ανταγωνισμό των κοινοτικών επιχειρήσεων.

Στις συγκεκριμένες αγορές βρήκαν σημαντικές ευκαιρίες για την ανάληψη επενδυτικών έργων, ενώ οι ανεκμετάλλευτες αγορές των Βαλκανίων μπορούν

¹ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήσ, 1997. Σελίδα 195.

να διαμορφώσουν προοπτικές για εξαγωγική αλλά και γενικότερα για μία σημαντική επιχειρηματική παρουσία στην περιοχή. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και ορισμένα σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η βαλκανική χερσόνησος για την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα. Αυτά ανάγονται στα εξής:

- Υπάρχει σημαντικό φθινό εργατικό δυναμικό.
- Σχετικά χαμηλές τιμές στην ενέργεια και τη διαφήμιση.
- Γεωγραφική εγγύτης. Αυτό σημαίνει ότι σημαντικό ρόλο παίζει η γειτνίαση μαζί με την παράλληλη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Υπάρχουν σταθεροί παραδοσιακοί και εμπορικοί δεσμοί και ακόμη σταθερή επικράτηση της δραχμής ως μέσου συναλλαγής στη συγκεκριμένη περιοχή, τουλάχιστον έως την κρίση του πολέμου της Γιουγκοσλαβίας.
- Πολιτισμική συγγένεια. Οι παραδόσεις και οι συνήθειες των βαλκανικών λαών έχουν μεγάλη συγγένεια, γεγονός που οι Έλληνες επιχειρηματίες μπορούν να το αξιοποιήσουν αφού γνωρίζουν τις συνήθειες των λαών της βαλκανικής χερσονήσου.
- Διεθνής νοοτροπία. Οι Έλληνες επιχειρηματίες ως μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης γνωρίζουν το τι πρέπει να πράξουν για να αξιοποιήσουν στο μέγιστο σημείο την εμπειρία τους στις διεθνείς αγορές.
- Προσαρμοστικότητα. Οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα λόγω μεγέθους να προσαρμόζονται σε κάθε δυνατό περιβάλλον και αυτή η εμπειρία βοηθά στις μετέπειτα φιλοδοξίες των ελληνικών επιχειρήσεων.
- Ικανότητα αυτοσχεδιασμού. Αποτελεί τη συνέχεια της προσαρμοστικότητας που αναφέραμε.

Είναι ακριβώς η στιγμή που το όραμα της ελληνικής ολιγαρχίας, μετά από πολυετείς προσπάθειες και πολύ σημαντικές αλλαγές στο πολιτικό, στο κοινωνικό και στο οικονομικό επίπεδο, μπορεί να φθάσει στο σημείο να θεωρείται ισότιμο μέλος με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να μπορεί να παρουσιάσει σημαντικά βήματα ανάπτυξης. Η προοπτική της ελληνικής οικονομίας μέσα από το χρηματιστήριο, τα μεγάλα έργα, τις συγχωνεύσεις, τις νέες τεχνολογίες και ο νέος ανταγωνισμός που προκύπτει από αυτές, ακόμη οι μεταβολές που προκύπτουν από τον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, τις νέες αγορές που παρουσιάζονται κύρια

στις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου είναι το πλαίσιο της ανάγκης να δραστηριοποιηθεί η ελληνική αστική τάξη και να παρουσιάσει τη δική της δυναμική στο διεθνή οικονομικό χώρο.

Επίσης τα σχέδια για αλλαγές στον αγροτικό τομέα, τα κίνητρα για άνοιγμα στις βαλκανικές αγορές, την άρση των εμποδίων για την διεύρυνση της αγοράς και ακόμη πολλά έργα υποδομής που θα ανταποκρίνονται στη φιλοσοφία αλλά και στις φιλοδοξίες της ελληνικής αστικής τάξης είναι στη νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης ο βασικός μοχλός της δραστηριότητάς της.

Επομένως στα Βαλκάνια μπορεί να διαμορφώσει το σκηνικό και να την μετατρέψει σε στρατηγική περιφερειακή επιχειρηματική περιοχή η ελληνική αστική τάξη και να παίξει ένα ρόλο σημαντικό στα πλαίσια της σύγκλισης της παγκόσμιας οικονομίας.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας για πολλά χρόνια ήταν οι χαμηλές τιμές. Τα φθηνά εργατικά μεροκάματα, παράλληλα με το γεγονός ότι πολλά προϊόντα που εξάγονταν στις ξένες αγορές ενσωμάτωναν μεγάλες ποσότητες ανειδίκευτης εργασίας, έδιναν αφενός το πλεονέκτημα στους Έλληνες εξαγωγείς, αλλά από την άλλη επισημοποιούσαν τη διεθνή θέση της Ελλάδας σαν μέση βιομηχανική χώρα. Έτσι σε πολλά προϊόντα η Ελλάδα είχε και τις πλέον χαμηλές τιμές. Από τη στιγμή όμως που άνοιξαν οι αγορές των χωρών του “πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού” το πλεονέκτημα των χαμηλών τιμών μεταφέρθηκε σ’ αυτές τις χώρες, οι οποίες πλέον θα έπαιζαν και το ρόλο των αναδυόμενων αγορών. Η ελληνική αστική τάξη λόγω της θέσης της στην βαλκανική περιοχή, προσπάθησε να αξιοποιήσει το συγκεκριμένο πλεονέκτημα ως κατάσταση στρατηγικής σημασίας και να διαμορφώσει ένα οικονομικό πλαίσιο, για την αναβάθμιση της στην διεθνή οικονομία κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερο μη έχοντας άλλη επιλογή εξαιτίας του ότι έχασε τα πλεονεκτήματα που είχε ως χώρα αναπτυσσόμενη με την ανάδειξη νέων περιοχών οικονομικής δραστηριότητας.

Εξάλλου αρκετοί κλάδοι, με κυριότερο εκπρόσωπο αυτής της λογικής ήταν να είναι ο κλάδος του ενδύματος, άρχισαν να μεταναστεύουν προς την Βουλγαρία και την Αλβανία, διότι στα συγκεκριμένα κράτη οι μισθοί δεν υπερβαίνουν το 1/10 των ελληνικών δεδομένων.

Η Ελλάδα έχει αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που είναι άλλωστε ο δείκτης που προσδιορίζει το επίπεδο και τη δυναμική της οικονομίας. Επομένως ακόμη και να πετύχει τους όρους σύγκλισης με την ΟΝΕ, θα μπει σ' αυτή με μειονεκτήματα και αδυναμίες. Υπ' αυτή την έννοια η Ελλάδα προσπαθεί να εκμεταλλευθεί στο έπακρο τις εμπορικές συναλλαγές με τις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου και να δημιουργήσει ένα πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι το 1989 το εμπορικό ισοζύγιο με τις Ανατολικές χώρες και ιδιαίτερα με τις χώρες της Βαλκανικής ήταν αρνητικό. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια διαμορφώθηκε και η δραστηριότητα της ελληνικής αστικής τάξης, με αποτέλεσμα το πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου από το 1992 έως το 1997 πενταπλασιάστηκε. Αρκεί να πούμε ότι οι εξαγωγές σ' αυτές τις χώρες έφθασε στα 550 εκατ. δολάρια στο διάστημα στο οποίο αναφερόμαστε, ενώ μέχρι το 1992 ήταν μόνο 80 εκατ. δολάρια. Επομένως η Βαλκανική χερσόνησος και οι αγορές της μεταμορφώθηκαν σε ένα πεδίο εφαρμογής της παγκοσμιοποίησης για την ελληνική οικονομία. Αποτελεί επίσης και ως εφελθτήριο και για άλλες αγορές, όπως για παράδειγμα για τις χώρες της Κασπίας και ακόμη στις αγορές της ΝΑ Ασίας. Υπ' αυτή την έννοια αναπτύχθηκαν και οι δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια. Στα πλαίσια της ίδιας φιλοσοφίας διατίθενται αρκετά κεφάλαια στη συγκεκριμένη περιοχή και στα πλαίσια της ανοικοδόμησης η ελληνική αστική τάξη ευελπιστεί ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πολλαπλασιαστούν μαζί με τα οφέλη.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Στέργιος Μπαμπανάσης, "Το τεράστιο έλλειμμα του εξωτερικού εμπορικού ισοζυγίου θα ήταν αρκετό και μόνο του ν' ανατρέψει την εσωτερική και εξωτερική ισορροπία της ελληνικής οικονομίας και της ανάπτυξης της. Το ότι αυτό δεν επήλθε οφείλεται πρώτα' απ' όλα στα μεγάλα και συνεχώς αναπτυσσόμενα έσοδα των άδηλων πόρων της Ελλάδας. Τα έσοδα αυτά έφτασαν το 1974 στο ποσό των 2.363 εκατ. δολαρίων, ποσό ίσο με το 1/5 περίπου του εθνικού εισοδήματος. Απ' αυτά, 645,3 εκατ. δολάρια ήταν εμβάσματα των ελλήνων μεταναστών και των εργαζομένων στο εξωτερικό, 874,4 εκατ. προέρχονται από τη ναυτιλία (κυρίως τέλη μεταφορών, εμβάσματα ιδιοκτητών πλοίων και ναυτεργατών, κ.λ.π.), τα υπόλοιπα προέρχονται από τον τουρισμό και τις άλλες πηγές. Τα

51,2% των εμβασμάτων των Ελλήνων του εξωτερικού προέρχονται από τις χώρες της ΕΟΚ , 30% από τις ΗΠΑ, ενώ τα 51,7% του συναλλάγματος της ναυτιλίας προέρχονται από τις ΗΠΑ και 31,6% από την Αγγλία”.²

Λίγο πιο πάνω έγραφε:” Το τεράστιο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ανάγεται σε αιτίες που σχετίζονται με το μεσαίο επίπεδο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, με την διαρθρωτική της καθυστέρηση, την αδύνατη ανταγωνιστικότητα της, με την πολιτική εξωτερικού εμπορίου, καθώς - για μερικά χρόνια - με την χειροτέρευση των όρων εξωτερικού εμπορίου.....η χειροτέρευση των όρων του εξωτερικού εμπορίου στα 1972 είχε σαν συνέπεια την επιβράδυνση του ελλείμματος του εξωτερικού εμπορίου με το επιπρόσθετο ποσό των 134,5 εκατ. δολαρίων. Η χειροτέρευση των όρων εμπορίου ήταν ακόμα πολύ μεγαλύτερη το 1973-1974”.³

Αυτά τα αναφέρουμε για να γίνει κατανοητό το μεγάλο ρόλο που παίζει το εμπορικό ισοζύγιο στην οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας και την αναγκαιότητα της ελληνικής οικονομίας θετικό εμπορικό ισοζύγιο και ισοζύγιο πληρωμών. Οι συναλλαγές επομένως και οι επενδύσεις περνούν από τα Βαλκάνια.

Ακόμη τώρα δε μετά τη λήξη του πολέμου της Γιουγκοσλαβίας, η ελληνική αστική τάξη γνωρίζει καλά ότι είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε ένα σχέδιο Μάρσαλ για την οικονομική αναζωογόνηση των Βαλκανίων και την ένταξη τους στην παγκοσμιοποιημένη αγορά. Εξάλλου αυτό είναι και το στρατηγικό ζητούμενο, έτσι θα μπορέσει να παίξει σημαντικό ρόλο στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας και να έχει τη θέση που φιλοδοξεί. Βεβαίως το ζητούμενο σ’ αυτές τις περιπτώσεις είναι όχι το τι θέλει αλλά το τι πραγματικά μπορεί, που σημαίνει το τι ακριβώς θα της επιτρέψουν.

Πάντως όπως μας αναφέρει ο Ιωσήφ Χασσίδ, οι παραγωγικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια από άποψη αντικειμένων δραστηριότητας με την ευρεία έννοια, η μεγάλη πλειοψηφία προέρχονταν από το κλωστοϋφαντουργικό κλάδο, με τις περισσότερες επιχειρήσεις να παράγουν έτοιμο προϊόν.⁴ Όπως αναφέρει ο ίδιος, η πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι μικρού και μεσαίου μεγέθους, με έντονο το οικογενειοκεντρικό και ακόμη και το ατομοκεντρικό στοιχείο, και δεσπόζουσα σε όλες τις εκδηλώσεις της επιχείρησης την προσωπικότητα του

² Από το “Η Ελλάδα στην ημιπεριφέρεια των αναπτυσσόμενων χωρών”. Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ 1976. Σελίδα 127.

³ Ο.π. σελίδα 119.

επιχειρηματία, ενώ παράλληλα είναι φανερές οι ελλείψεις σε στελέχωση και υποδομή. Αυτό δείχνει ότι η προσπάθεια να αξιοποιηθεί η δυνατότητα του χαμηλού κόστους εργασίας, η γειτνίαση των περιοχών και το ψυχολογικό κλίμα που ήταν υπέρ των ελλήνων επιχειρηματιών ωθούσε σε κινήσεις χωρίς καμία συντονισμένη προσπάθεια, η οποία οφείλεται πιθανότατα και στην άγνοια των νέων δεδομένων, όπως και ο νέος ρόλος που προσπαθούσε να παίξει η ελληνική αστική τάξη. Εδώ θα επισημάνουμε ότι μόλις μετά το 1993 άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους οι μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις και ελληνικές πολυεθνικές.

Ο Ιωσήφ Χασσίδ γράφει χαρακτηριστικά:

“Στις περισσότερες των περιπτώσεων κλωστοϋφαντουργικών επιχειρήσεων τα δύο βασικά επιχειρήματα που προβάλλονται είναι:

1. Αντιμετώπιση του αυξανόμενου κόστους παραγωγής στην Ελλάδα και διατήρηση της ανταγωνιστικότητας στις εξαγωγές – επιχείρημα το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ενδεικτικό “αμυντικής στρατηγικής” και,
2. Έγκαιρη εγκατάσταση εκεί όπου, όπως αναμένεται, οι Δυτικοευρωπαίοι αγοραστές των ελληνικών προϊόντων σύντομα θα στραφούν αναζητώντας χαμηλότερες τιμές – ενδεικτικό αυτή τη φορά “επιθετικής στρατηγικής” ή, εν πάση περιπτώσει, κάποιας μορφής επιχειρηματικού σχεδιασμού βασισμένου στην πρόβλεψη μελλοντικών κινήσεων των εταιρειών – αγοραστών (οι οποίες στους κλάδους αυτούς, λόγω μεγέθους και της οργάνωσής τους, είναι σε θέση να ελέγχουν τις κινήσεις της αγοράς).⁵

Ενώ πιο κάτω ο ίδιος συνεχίζει:

“Για τις επιχειρήσεις εκτός συγκεκριμένου κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας, τα επιχειρήματα παρουσιάζουν μεγαλύτερο εύρος, έχοντας όμως ως κοινό τους στοιχείο, τις “δυνάμεις έλξης” που οι βαλκανικές αγορές – άμεσα ή έμμεσα – διαθέτουν. Ειδικότερα:

- α. Για ορισμένες ελληνικές επιχειρήσεις διαπιστώνεται ύπαρξη ικανής τοπικής ζήτησης για τα προϊόντα τους, ώστε να δικαιολογείται ακόμα και τοπική παραγωγή, πέραν των εξαγωγών που προήχθησαν και που συνεχίζονται.
- β. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις βιομηχανικών επιχειρήσεων, το κίνητρο για επέκταση σε βαλκανική χώρα (Βουλγαρία) ήταν έμμεση – παράγωγος

⁴ Από τον Ταχυδρόμο της 8/6/1995.

⁵ Από τον Ταχυδρόμο 8/6/1995.

ζήτηση, μέσω των κυρίων τους πελατών οι οποίοι έχουν ήδη μετακινηθεί προς την ίδια κατεύθυνση.

γ. Σε λίγες μόνο περιπτώσεις διαπιστώνεται και από διάφορες άλλες έρευνες και συζητήσεις με εκπροσώπους βιομηχανικών επιχειρήσεων επιβεβαιώνεται ότι ισχύει γενικά για το σύνολο των επενδύσεων ελληνικών συμφερόντων – ότι λειτούργησαν παράγοντες ελκυστικότητας από τοπικούς (βαλκανικούς) συντελεστές παραγωγής όπως π.χ. αγροτικά προϊόντα, ορυκτά”.⁶

Επομένως από τα παραπάνω σύμφωνα με τον Ιωσήφ Χασσίδ, προκύπτει ένα δυαδικό σύστημα παραγόντων για τη προσέλκυση των ελληνικών παραγωγικών επενδύσεων στις βαλκανικές χώρες. Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο είναι:

“α. Παράγοντες κόστους παραγωγής: Το χαμηλό κόστος εργασίας στις βαλκανικές χώρες προσελκύει πολλές ελληνικές βιομηχανικές επιχειρήσεις, των οποίων το προϊόν τους – εντάσεως εργασίας και προσανατολισμένο κάτω του μέσου “στρώματα” των δυτικοευρωπαϊκών αγορών – βασίζει την ανταγωνιστικότητα του ακριβώς στη χαμηλή του τιμή προσφοράς. Σε αντίθεση με την “αμυντική” συμπεριφορά αυτού του τύπου, κάποιες άλλες επιχειρήσεις υιοθετούν “επιθετικό σχεδιασμό” των επενδύσεων τους και τις προσανατολίζουν στις βαλκανικές χώρες, προκειμένου να είναι σε θέση να υποδεχτούν, από πιο ανταγωνιστική, από άποψη κόστους παραγωγής, θέση, τους δυτικοευρωπαϊκούς αγοραστές οι οποίοι σταδιακά αναπροσανατολίζονται στις στρατηγικές των προμηθειών τους.

β. Παράγοντες τοπικής ζήτησης: Η τοπική ζήτηση, η διάρθρωση της και ο ρυθμός ανάπτυξης της, δεν φαίνεται ακόμα να είναι επαρκή στοιχεία για προσέλκυση ελληνικών παραγωγικών επενδύσεων, παρά μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις για τις οποίες ισχύουν συγκεκριμένοι κάθε φορά λόγοι. Αυτό βέβαια σε αντίθεση με τις ευκαιρίες που αναπτύσσονται, και σε μεγάλο βαθμό αξιοποιούνται από κάθε τύπου και μορφής επιχειρήσεις, για εξαγωγικό εμπόριο το οποίο αναπτύσσεται με ιδιαίτερους γοργούς ρυθμούς και με σημαντικό πλεόνασμα υπέρ της Ελλάδας”.⁷

⁶ Από τον Ταχυδρόμο 8/6/1995

⁷ Από τον ταχυδρόμο 8/6/1995.

Είναι σημαντικό, για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη λογική και την τάση των ελληνικών επιχειρήσεων να κάνουν επενδύσεις στις βαλκανικές αγορές, να επισημάνουμε τα εξής τα οποία περιγράφει ο Στέργιος Μπαμπανάσης:

“Οι περιφερειακές αγορές έχουν ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα και τους Έλληνες επιχειρηματίες για γεωγραφικούς ιστορικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς λόγους. Αποτελούν ένα πεδίο όπου μπορούν να αναπτύξουν σημαντικές επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Μια από τις ιδιομορφίες των αγορών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης είναι ότι τώρα εισέρχονται στην εποχή της μαζικής κατανάλωσης. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μεγάλη ανικανοποίητη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες μαζικής κατανάλωσης”.⁸

Εξάλλου οι βαλκανικές χώρες διαθέτουν φυσικούς πόρους που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν προς όφελος τους οι Έλληνες επιχειρηματίες. Επομένως η στρατηγική των εξαγορών είναι απόλυτα κατανοητή, με την παράλληλη διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στις τοπικές αγορές. Ο συγκεκριμένος πλούτος υπό προϋποθέσεις θα μπορούσε, αν αποκτούσαν το δικαίωμα της ιδιοκτησίας με την εξαγορά, πράγμα που είναι γενικά πολύ δύσκολο λόγω του μεγάλου ανταγωνισμού από τις μεγάλες διεθνείς πολυεθνικές, να γίνει το όχημα της μεγάλης εξόρμησης της ελληνικής αστικής τάξης, για τη βελτίωση της θέσης της στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Εδώ όμως θα επισημάνουμε ορισμένες εξαγορές, όπως ο τηλεπικοινωνιακός οργανισμός της Βουλγαρίας από τον ΟΤΕ, ή η διείσδυση του στη Ρουμανία και τη Γιουγκοσλαβία, ακόμη εξαγορά της Post Bank από τον Όμιλο Λάτση κ.ά. Οι συγκεκριμένες προσπάθειες αποδεικνύουν τη στρατηγική σημασία που έχουν για τους Έλληνες επιχειρηματίες οι βαλκανικές αγορές. Οι επιχειρηματικές ευκαιρίες είναι πολύ μεγάλες και αποδεικνύεται από το φυσικό πλούτο που διαθέτουν οι συγκεκριμένες χώρες, ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιηθεί ακόμη και ως πρώτες ύλες. Πιο συγκεκριμένα η Αλβανία διαθέτει χρώμιο, νικέλιο, χαλκό, πετρέλαιο και ακόμη λιγνίτη. Στη Βουλγαρία υπάρχει σίδηρος, χρώμιο, χαλκός, ψευδάργυρος και μαγγάνιο. Στην ΠΓΔΜ υπάρχει ψευδάργυρος, χαλκός, χρώμιο και κάρβουνο. Η Κροατία επίσης

⁸ Από το “Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην κεντροανατολική Ευρώπη”. Εκδόσεις Παπαζήση 1997. Σελίδα 196.

διαθέτει βωξίτη, πετρέλαιο, ξυλεία και πυρίτιο. Η Σλοβενία διαθέτει κάρβουνο, πετρέλαιο, ουράνιο και ξυλεία. Από την άλλη στη Ρουμανία υπάρχει ξυλεία, κάρβουνο, πετρέλαιο και σίδηρος. Επομένως μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι φυσικοί πόροι των βαλκανικών χωρών μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό μοχλό ανάπτυξης των συμφερόντων των μεγάλων πολυεθνικών και να δημιουργηθούν έντονες συνθήκες εξάρτησης, στην οποία η ελληνική αστική τάξη προσπαθεί να αποσπάσει σημαντική θέση.

Ακόμη η Ελλάδα μπορεί όπως επισημαίνει ο Στέργιος Μπαμπανάσης, "να παίξει πρωτοποριακό ρόλο στην ανάπτυξη της διεθνούς συνεργασίας των Βαλκανικών χωρών αξιοποιώντας τη γεωγραφική θέση της και τα άλλα συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχει ως πλήρες μέλος της ΕΕ και ως η οικονομικά πιο αναπτυγμένη χώρα των Βαλκανίων. Έτσι μπορεί να παίξει το ρόλο της γέφυρας μεταξύ Βαλκανίων και Δύσης.

Είναι ανάγκη να προσδιορίσουμε τις δυνατότητες και τους περιορισμούς που πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να χαράξουμε μια εθνική στρατηγική της Ελλάδας για τη συνεργασία της στα Βαλκάνια.

Η γεωπολιτική της διάσταση αποτελεί τον κύριο και καθοριστικό παράγοντα στη χάραξη της ελληνικής στρατηγικής για τα Βαλκάνια. Ο γεωπολιτικός παράγοντας παρέχει και δυνατότητες και περιορισμούς συνεργασίας.

Οι δυνατότητες συνεργασίας απορρέουν από τη γεινίαση, τους ιστορικούς δεσμούς, από ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά που συνδέουν τους βαλκανικούς λαούς και από το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι η μόνη βαλκανική χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πιο πάνω παράγοντες δημιουργούν για την Ελλάδα ορισμένα γεωγραφικά και άλλα συγκριτικά πλεονεκτήματα που πρέπει να αξιοποιηθούν. Της παρέχουν τη δυνατότητα να προωθήσει τη διαβαλκανική συνεργασία και να παίξει το ρόλο της γέφυρας μεταξύ ΕΕ και βαλκανικών χωρών."⁹

⁹ Από το "Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην κεντροανατολική Ευρώπη". Εκδόσεις Παπαζήση 1997. Σελίδα 262.

2. Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.

2.1 ΣΤΟΧΟΙ.

Σύμφωνα με τον Πέτρο Λινάρδο-Ρυλμόν, "Παρόλο που διαφαίνεται από το 1986 και μετά ότι η ελληνική βιομηχανία έχει τη δυνατότητα να ενταχθεί με νέους όρους στον ευρωπαϊκό και διεθνή καταμερισμό της εργασίας, αυτό που συμβαίνει στην πράξη είναι ότι ενώ υπάρχει μια μερίδα των μεγαλύτερων επιχειρήσεων η οποία ακολουθεί τη διαδικασία του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και της διεθνοποίησης, μια άλλη μερίδα των μικρότερων κυρίως επιχειρήσεων προσαρμόζεται στις απαιτήσεις του ανταγωνισμού εκμεταλλευόμενη τη φθηνή εργασία και αξιοποιώντας τις δυνατότητες καταστρατήγησης του θεσμικού πλαισίου των εργασιακών σχέσεων.

Αλλά και στην μερίδα των μεγαλύτερων επιχειρήσεων που ακολούθησαν τη διαδικασία του εκσυγχρονισμού η αναδιάρθρωση έχει πάρει δύο μορφές. Την "αμυντική αναδιάρθρωση" που ξεκίνησε πριν το 1986 και στηρίχτηκε κυρίως στον "εξορθολογισμό" της οργάνωσης της εργασίας, χωρίς σημαντικές επενδύσεις, δηλαδή κυρίως στη μείωση προσωπικού, την εντατικοποίηση της εργασίας, χωρίς σημαντικές επενδύσεις, δηλαδή κυρίως στη μείωση προσωπικού, την εντατικοποίηση της εργασίας και φυσικά τη συγκράτηση των μισθών. Την επιθετική "αναδιάρθρωση" που χαρακτηρίζεται από την αύξηση, του ρυθμού της συσσώρευσης κεφαλαίου και από την εισαγωγή νέων τεχνολογικών και οργανωτικών γνώσεων, κατά τα έτη 1987-1990 και 1994-1995".¹⁰

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 είχαμε μία πορεία αλλαγής και βοηθώντας η συνάρτηση της συγκυρίας, είχαμε για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια μία σημαντική αύξηση της κερδοφορίας των βιομηχανικών επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά η εξέλιξη της ελληνικής βιομηχανίας παρουσίαζε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και αυτό αποτελούσε απόρροια της διαπλοκής πολλών παραγόντων. Η ανταγωνιστική πίεση η οποία προερχόταν από την διεθνοποίηση της οικονομίας και ακόμη από την πολιτική της σκληρής δραχμής, οδήγησε σε τάσεις εκσυγχρονισμού και όπως αναφέρει ο Πέτρος

¹⁰ Από το βιβλίο του Ηλία Ιωακείμογλου "Εισαγωγή στο αναδιάρθρωση και διεθνής εξειδίκευση της ελληνικής βιομηχανίας". Εκδόσεις Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Σελίδα 7.

Λινάρδος-Ρυλμόν, “η αυξημένη ανεργία επέτρεψε στις μικρότερες επιχειρήσεις, όπως και σε πολλές μεγάλες, να προσαρμοστούν μεταφέροντας με πολλαπλούς τρόπους το κόστος της προσαρμογής στην εργασία, δηλαδή στην αμοιβή και τις συνθήκες εργασίας”.¹¹

Το 1987 είναι το σημείο που αποτελεί και την έναρξη της διαδικασίας για τη συσσώρευση κεφαλαίου στην Ελλάδα. Αυτό σημαίνει ότι από τότε αρχίζει η ανάκαμψη της επενδυτικής προσπάθειας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ηλίας Ιωακείμογλου, “...σε σύγκριση με τις δεκαετίες του '60 και του '70, παραμένει σχετικά άτονη. Ιδιαίτερα από το 1991, ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στη βιομηχανία υποχωρεί υπό το βάρος της μειωμένης ζήτησης αν και από το 1994 παρουσιάζεται εκ νέου επιτάχυνση των επενδύσεων. Το 1987 αποτελεί, επίσης, σημείο μεταστροφής στην διαδικασία εκμηχάνισης και αυτοματοποίησης, δηλαδή στη διαδικασία του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού. Από το έτος αυτό αρχίζει μία διαδικασία επιταχυνόμενης υποκατάστασης της εργασίας από λειτουργίες των μηχανών (Αύξηση της έντασης κεφαλαίου)”.¹²

Ο ίδιος συγγραφέας παρατηρεί ότι, η ελληνική οικονομία αποτελείται από δύο τμήματα: Το διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας, για το οποίο το εργατικό κόστος αντιπροσωπεύει ένα μικρό ποσοστό του συνολικού κόστους και δέχεται λόγω του διεθνούς ανταγωνισμού την ανάγκη για τεχνολογικές και οργανωτικές αναδιρθρώσεις. Από την άλλη η μικρή βιομηχανία και οι επιχειρήσεις των υπηρεσιών, οι οποίες είναι περισσότερο εσωστρεφείς και βασίζονται κυρίως στο κόστος εργασίας, με αποτέλεσμα αυτές θα παραμείνουν πιστές στην πολιτική της φθηνής εργασίας μέχρι το τέλος. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι οι πρώτες ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες εισήλθαν στα Βαλκάνια, ήταν οι μικρές και οι μεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες είναι κυρίως εντάσεως εργασίας. Επίσης στη πλευρά εκείνη της μεγάλης βιομηχανίας όπου η αναδιάρθρωση της παραγωγής πριν το 1987, πραγματοποιείται με διατήρηση του ρυθμού συσσώρευσης σε χαμηλά επίπεδα και ακόμη με ένα εξορθολογισμό της συγκεκριμένης παραγωγικής διαδικασίας με μείωση του εργατικού δυναμικού και ακόμη μαζί με τις οργανωτικές αλλαγές,

¹¹ Από το βιβλίο του Ηλία Ιωακείμογλου “Εισαγωγή στο αναδιάρθρωση και διεθνής εξειδίκευση της ελληνικής βιομηχανίας”. Εκδόσεις Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ Σελίδα 7.

¹² Από το “Αναδιάρθρωση και διεθνής εξειδίκευση της ελληνικής βιομηχανίας”. Εκδόσεις Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Σελίδα 14.

ενώ η συσσώρευση κεφαλαίου παρουσιάζει επιβράδυνση, οι αλλαγές επιφέρουν σημαντική αύξηση της έντασης κεφαλαίου και παράλληλα μία αύξηση της παραγωγικότητας εργασίας.

Οι συγκεκριμένες οργανωτικές βελτιώσεις γίνονται χωρίς αντίστοιχα μεγάλες επενδυτικές δαπάνες, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζονται ως οικονομίες χρήσης εργασίας. Εδώ πρόκειται για μορφή αμυντικής αναδιάρθρωσης, χωρίς τον αντίστοιχο εκσυγχρονισμό της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται και η παραγωγικότητα αυξάνεται χωρίς επιπλέον επενδυτικές δαπάνες. Αυτές οι επιχειρήσεις, σε αντίθεση με εκείνες που επιδιώκουν επιθετική αναδιάρθρωση, δηλαδή τεχνολογικές αλλαγές μέσα από επενδυτικές δαπάνες, με αποτέλεσμα αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας με μία παράλληλη αύξηση της έντασης κεφαλαίου, βασίζονται στη φθηνή εργασία.

Για να γίνει αντιληπτή η φιλοσοφία των επιχειρήσεων με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στοιχεία και για να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι για την εξόρμηση τους στη βαλκανική χερσόνησο, θα πρέπει να αναφερθούμε σε ποιους τομείς έχει ισχυρά σημεία η ελληνική βιομηχανία. Επομένως οι τομείς όπως, η κλωστοϋφαντουργία, η βιομηχανία τροφίμων, τα αγροτικά προϊόντα τα προϊόντα από πετρέλαιο, μη σιδηρούχα μέταλλα, προϊόντα από μη μεταλλικά ορυκτά και ακόμη τα προϊόντα σιδηρουργίας η Ελλάδα έχει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Πλην όμως για τον κλάδο των ενδυμάτων, για παράδειγμα, η απειλή προέρχεται από τις μεγάλες βιομηχανίες και τις αγορές της Ασίας γενικότερα, εκεί όπου το κόστος της εργασίας είναι πολλαπλάσια φθηνότερο. Από την άλλη για τους κλάδους οι οποίοι είναι έντασης φυσικών πόρων, δηλαδή σιδηρουργία, προϊόντα από πετρέλαιο, μεταλλικά ορυκτά, κ.λ.π., σαν αντίστοιχη απειλή θα πρέπει να κατανοήσουμε την μείωση της έντασης της χρήσης από τις χώρες του ΟΟΣΑ. Ενώ οι κλάδοι όπως του μηχανολογικού εξοπλισμού, μεταφορικών μέσων, κατασκευαστικές εταιρείες και εταιρείες ηλεκτρονικών και ηλεκτρικών μηχανών κάνουν τώρα τα σημαντικά βήματα.

Από την άλλη υπάρχει η ανάγκη για τη διαρκή έξοδο της Ελλάδας προς τις διεθνείς αγορές. Αυτή η τάση θα πρέπει όμως να αντισταθμίζεται και από την ανάλογη δυναμική οπτική γωνία της ανταγωνιστικότητας. Γιατί από τη στιγμή

που δεν θα πραγματοποιηθεί αυτός ο όρος τότε το εμπορικό έλλειμμα σε ποσοστό του ΑΕΠ θα οδηγηθεί σε αρνητικά επίπεδα.

Επομένως με βάση όλα τα δεδομένα τα οποία αναφέραμε θα πρέπει να βρεθούν οι κατάλληλες αγορές ώστε να ανταποκριθεί συνολικά η ελληνική οικονομία και κατά δεύτερο λόγο να ανασυγκροτηθεί και να ανταποκριθεί στις διεθνείς ανταγωνιστικές πιέσεις αφενός και αφετέρου στη φιλοδοξία της ελληνικής αστικής τάξης να αναβαθμίσει το διεθνή της ρόλο. Αυτό σημαίνει ότι τα Βαλκάνια είναι το μέσο για να επιτευχθεί η επέκταση του παραγωγικού συστήματος στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά, η οποία σαν ιστορική προοπτική είναι αυτό που απασχολεί και τον ελληνικό κρατικό μηχανισμό, αλλά και την τάση εκείνου του προωθημένου τμήματος της ελληνικής βιομηχανίας για να αναπτύξει νέες δραστηριότητες στα μεταφορικά μέσα, στις μηχανές, στα χημικά προϊόντα και ακόμη στο πλέον προωθημένο τμήμα της σύγχρονης τεχνολογίας και που είναι φυσικά η πληροφορική και οι τεχνολογίες.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η ανάγκη για επέκταση στα Βαλκάνια και ακόμη η λογική ότι θα πρέπει να αποτελέσει πρωταρχική ανάγκη αλλά και στόχος από την τάξη των επιχειρηματιών προκύπτει, και από την εξής σημαντική επισήμανση: Πρόκειται για μία κατάληξη η οποία προκύπτει από κάποιες άλλες σκέψεις του Ηλία Ιωακείμογλου ο οποίος γράφει τα εξής: “ Οι κλάδοι που έχουν επιβαρυνθεί ουσιαστικά από τις αυξήσεις του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κατά την περίοδο 1986-1994, είναι τρεις:

- η βασική μεταλλουργία.
- Οι μηχανές και συσκευές(εκτός ηλεκτρικών).
- Τα μεταφορικά μέσα.

Κάποια μικρή επιβάρυνση υπήρξε και για τον κλάδο του χαρτιού, της κλωστοϋφαντουργίας, των προϊόντων από δέρμα, των χημικών και μεταλλικών προϊόντων. Αντιθέτως, εξαιρετικά ωφελημένοι ήταν ο κλάδος προϊόντων από καπνό και οι κλάδοι ποτών και τροφίμων. Τέλος, σε επτά επιπλέον κλάδους της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας, παρατηρήθηκε στην περίοδο 1986-1994 μείωση του πραγματικού μοναδιαίου κόστους εργασίας της τάξης του 10% για το σύνολο της περιόδου”.¹³

¹³ Από το “Αναδιάρθρωση και διεθνής εξειδίκευση της ελληνικής βιομηχανίας”. Εκδόσεις Ινστιτούτο Εργασίας.

Το μεταφέραμε αυτούσιο για να γίνει κατανοητό πόσο μεγάλη είναι η αναγκαιότητα της ελληνικής βιομηχανίας να γίνει περισσότερο ανταγωνιστική και σε ποιο βαθμό μπορούν να γίνουν τα Βαλκάνια ο μοχλός της αναγέννησης της ελληνικής οικονομίας. Η διεθνής τάση για λιγότερες επιχειρήσεις με μεγαλύτερα μερίδια αρχίζουν να γίνονται αναγκαία στόχος και για την Ελλάδα. Η μέχρι στιγμής ελληνική επιχείρηση οδηγείται στην τελική της φάση και δημιουργείται ένα κύμα τεράστιων επιχειρηματικών σχημάτων που προκύπτουν από συγχωνεύσεις και εξαγορές. Υπάρχει επίσης η κατεύθυνση για εθνικές συνενώσεις και ακόμη η τάση για επιχειρηματικά σχήματα με τις πολλαπλές και πολυσχιδείς δραστηριότητες οι οποίες αποτελούν τη σύγχρονη λογική της οικονομικής πραγματικότητας. Υπάρχει και η αναπόφευκτη επίσης πορεία δημιουργίας αγορών με μονοπωλιακή και ολιγοπωλιακή μορφή, όπου τελικά οι κυβερνήσεις θα υποχρεωθούν να συμβάλλουν ώστε να αποφευχθούν σημαντικές παρενέργειες. Οι δυνατότητες αλλά και η αναβάθμιση των ελληνικών επιχειρήσεων ώστε να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις στην ουσία συμβάλλει σε μία λογική, όπου το μεγάλο βήμα πρέπει να γίνει στα Βαλκάνια. Εδώ οι αγορές είναι πρόσφορες και υπάρχει η δυνατότητα να αναπτυχθούν δραστηριότητες που θα βελτιώσουν την ελληνική ανταγωνιστικότητα των υπηρεσιών και των προϊόντων τους. Επίσης η ανάλυση για την κρίση του καπιταλισμού κυρίως ερμηνεύεται ως κρίση υπερσυσσώρευσης και η έξοδος από τη συγκεκριμένη κρίση μπορεί να πραγματοποιηθεί καταρχήν μόνο από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, άρα απαιτείται πρώτα απ' όλα εφαρμογή των νέων επιστημονικών γνώσεων στην παραγωγή, μαζί με την γενίκευση της αυτοματοποίησης.

Στα πλαίσια της κρίσης του σύγχρονου ελληνικού καπιταλισμού, η οποία είναι μία κρίση υπερσυσσώρευσης, ερμηνεύεται:

- Από τη διανομή του προϊόντος σε μισθούς και κέρδη.
- Επίσης από τις οικονομίες στη χρήση του κεφαλαίου.

Διότι η πτώση του ποσοστού κέρδους σε κρίσεις και ιδιαίτερα στη συγκεκριμένη κρίση και πιο συγκεκριμένα από το 1974 έως το 1992, προέρχεται από δύο σημαντικούς παράγοντες:

- Την αύξηση του μεριδίου του προϊόντος που ιδιοποιείται η εργασία και αυτό προφανώς σημαίνει μείωση της συμμετοχής του κεφαλαίου.

Επομένως το αποτέλεσμα είναι η μείωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού κεφαλαίου, το οποίο πρέπει να βρει νέους δρόμους για να αναζωογονηθεί.

- Έχουμε τη χρήση περισσότερου κεφαλαίου για την παραγωγή μίας μονάδας προϊόντος. Άρα απαιτείται ένας συνολικός εκσυγχρονισμός της τεχνολογίας και αναδιάρθρωση της παραγωγής με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Παρόλα αυτά, η φθινή εργασία, η αναζήτηση νέων αγορών για να πωληθούν τα προϊόντα της παραγωγής και το θετικό ισοζύγιο πληρωμών παίζουν το σημαντικότερο ρόλο για την αναβάθμιση της πορείας ^{της} ελληνικής βιομηχανίας. Εξάλλου θα είναι πιο δυναμική η ενσωμάτωση στην Ευρώπη για την Ελλάδα συμπαρασύροντας μαζί της και το μεγαλύτερο μέρος των Βαλκανίων. Είναι φανερό ότι το μεγάλο όραμα της ελληνικής αστικής τάξης αποτελεί το ζήτημα της εμπιστοσύνης που θα δημιουργηθεί και να ηγηθεί της μεγάλης προσπάθειας για την ενσωμάτωση των Βαλκανίων στην Ευρώπη. Επομένως ο κυρίαρχος παράγοντας είναι η επέκταση του σύγχρονου παραγωγικού τομέα και ακόμη η αναγκαιότητα για την διείσδυση του τραπεζικού τομέα για να αναπτυχθούν οι σημαντικοί τομείς του ελληνικού καπιταλισμού σε ένα χώρο που δεν θα έχει την ισχυρή πίεση από το δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο.

Για να έχουμε μία σαφέστερη εικόνα για την αναγκαιότητα της ελληνικής αστικής τάξης για εισοδο στα Βαλκάνια μπορεί να γίνει κατανοητό από τα παρακάτω απόσπασμα του Ανέστη Ταρπάγκου: “Οι ίδιες οι εκτιμήσεις των οικονομικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι απολύτως σαφείς ως προς αυτή την άποψη: εκτιμάται δηλαδή ότι μέσα στην επόμενη 15ετία, η παραγωγή της ελληνικής βιομηχανίας θα παρουσιάσει αύξηση του επιπέδου του 10%, από την οποία το μεγαλύτερο ποσοστό (8%) θα προέλθει σαν αποτέλεσμα των οικονομικών σχέσεων με τις βαλκανικές χώρες και της σχετικής διείσδυσης σ’ αυτές, ενώ ένα μικρό μόνον ποσοστό (2%) θα προκύψει από την ίδια την αναδιάρθρωση της ελληνικής βιομηχανίας”.¹⁴

Ο στόχος των Ελλήνων επιχειρηματιών είναι ακριβώς η εδραίωση αυτής της κυρίαρχης θέσης στα Βαλκάνια και στις βαλκανικές οικονομίες και προς αυτή τη κατεύθυνση έχει ήδη στραφεί ο ελληνικός κρατικός μηχανισμός, ο οποίος

¹⁴ Από τις “ΘΕΣΕΙΣ Τ.12”. 1994. Σελίδες 59-75.

μαζί με το διεθνές τραπεζικό σύστημα από το 1994 προχώρησε στη συγκρότηση τα εταιρείας factoring με τη χρηματοδότηση του Οργανισμού Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων (ΟΑΕΠ) μαζί με την Ιονική Τράπεζα. Ο σκοπός της εταιρείας που αναφέραμε είναι η ανάληψη της προεξόφλησης των Ελλήνων εμπορικών προμηθευτών στις βαλκανικές χώρες απέναντι στους εγχώριους πελάτες που έχουν δημιουργήσει, γεγονός που φανερώνει τη μεγάλη προσπάθεια της εταιρείας για την ελληνική διείσδυση. Στόχος διαμέσου αυτών των προσπαθειών είναι η μείωση του επιχειρηματικού ρίσκου γιατί πρόκειται για αγορές με ιδιαίτερη αστάθεια και ακόμη στην περίπτωση των επιχειρηματικών κινδύνων από το κόστος των τραπεζικών πιστώσεων το οποίο θα δυσχέραινε την εμπορική επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου. Δεν θα πρέπει όμως να αγνοήσουμε ότι ο συγκεκριμένος γεωπολιτικός παράγοντας μπορεί κάλλιστα να δημιουργήσει και ορισμένους περιορισμούς. Αυτοί είναι η ρευστότητα της κατάστασης των Βαλκανίων, η αναβίωση των εθνικισμών και το κυριότερο ο κίνδυνος της βαλκανιοποίησης.

3. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

3.1 Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η πραγματοποίηση των παραγωγικών επενδύσεων με προσανατολισμό τη τοπική ζήτηση μέχρι το 1993 αποτελούσε την αποκλειστική δυνατότητα ενός μικρού αριθμού σχετικά μεγάλων επιχειρήσεων, με υποδομή προετοιμασίας, με σχεδιασμό και αντοχή στην απορρόφηση του σημαντικού αρχικού κόστους, με ταυτόχρονη πορεία στη σταδιακή ανάπτυξη για την απόδοση των επενδύσεων. Ακόμη υπάρχει η προοπτική διαμόρφωσης συμπλεγμάτων ελληνικών επιχειρήσεων στις βαλκανικές οι οποίες θα συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις καθετοποίησης (vertical integration), ή και όπως αναφέρει ο Ιωσήφ Χασσίδ, "συνδεδεμένης ζήτησης". Οι σχέσεις αυτές και ιδιαίτερα εκείνης της καθετοποίησης περιλαμβάνουν διασυνδέσεις μεταξύ μεταποιητικών δραστηριοτήτων, όπως υλικά συσκευασίας, ή ακόμη και μεταποιητικών δραστηριοτήτων - παροχής υπηρεσιών.

Έχουμε τη συχνή επαφή τέτοιων σχημάτων, παρόλο που η παρουσία τους σε απόλυτους αριθμούς δεν είναι ακόμη για την περίοδο που αναφερόμαστε

απόλυτα εμφανής. Μεταφέρουμε αυτούσια την αναφορά του Ιωσήφ έτσι όπως διατυπώθηκε στον ταχυδρόμο της 8/6/1995, για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη συνολική στρατηγική των ελληνικών επιχειρήσεων. Έτσι:

“Σε ιδιαίτερα παραστατική καταγραφή, από άλλο ερευνητή, των φάσεων εξέλιξης της ελληνικής επιχειρηματικής παρουσίας στην αγορά της Βουλγαρίας, η διαδοχή των “κέντρων βάρους” περιγράφεται ως εξής:

Πρώτη περίοδος. Κύριο χαρακτηριστικό ήταν η είσοδος πολλών και μικρών κυρίως “μεταπρατών” με προσήλωση στο γρήγορο και εύκολο κέρδος, περίοδος που χαρακτηρίστηκε ως “νέο Ελντοράντο”. Χρονικά η περίοδος αυτή τοποθετείται μεταξύ 1989-1992. Παράλληλα, γίνονται οι πρώτες έρευνες αγοράς από σημαντικές Ελληνικές εταιρείες ενώ άλλες εταιρείες μεγαλύτερου μεγέθους αντιπροσωπεύονται στην Βουλγαρική αγορά από Έλληνες αντιπροσώπους. Η κύρια απασχόληση των μεταπρατών εστιάζεται στα είδη διατροφής, ένδυσης και υπόδησης καθώς και στην εξαγωγή προς την Ελλάδα βιομηχανικών προϊόντων (π.χ. σίδερα, λαμαρίνες) και καταναλωτικών αγαθών διαρκείας. Σταδιακά αρχίζει η εισαγωγή έτοιμων προϊόντων από την Ελλάδα κυρίως του κλάδου διατροφής και του ενδύματος.

Δεύτερη περίοδος. Κύριο χαρακτηριστικό ήταν η έντονη είσοδος σημαντικών εταιρειών με ίδια εκπροσώπηση και με εστίαση στα είδη διατροφής, στα καταναλωτικά αγαθά διαρκείας (έπιπλα, αυτοκίνητα) και τις υπηρεσίες. Χρονικά η περίοδος αυτή τοποθετείται μεταξύ 1992-1993. Αυξανόμενου του ποσοστού των σημαντικών εταιρειών, μειώνεται των “μεταπρατών” αρκετοί από τους οποίους μεταπηδούν γοργά σε κλάδους που προσφέρουν περισσότερο εύκολο κέρδος. Η Ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα εστιάζεται στην μεταποιητική βιομηχανία (ένδυμα, υπόδημα) και στην υποστήριξη των ήδη αναπτυσσόμενων εταιρειών και στη ψυχαγωγία (κέντρα διασκέδασης, γρήγορο φαγητό).

Τρίτη περίοδος. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η ουσιαστική επικράτηση των εταιρειών μεγαλύτερου μεγέθους και η δημιουργία κάθετων και οριζοντίων εταιρικών σχημάτων με εστίαση και πάλι στα είδη διατροφής, ποτά, καταναλωτικά αγαθά διαρκείας. Χρονικά η περίοδος αυτή αρχίζει από τα μέσα του 1993 και συνεχίζεται. Παράλληλα, μειώνεται ο αριθμός “κερδοσκόπων”, ενώ εξακολουθεί η ευέλικτη μεταλλαγή των “μεταπρατών”.

Η παραπάνω διαχρονική περιγραφή “κυρίαρχων προτύπων” στην εκδήλωση επενδυτικών πρωτοβουλιών στη Βουλγαρία, θεωρείται ότι εκφράζει και την κατάσταση η οποία έχει εξελιχθεί και στις άλλες δύο χώρες που ενδιαφέρουν. Οι διαφοροποιήσεις, οι οποίες πάντως δεν στερούνται ενδιαφέροντος, είναι ότι στη μεν Αλβανία οι ευκαιρίες στην αγορά εμφανίζονται να είναι αρκετά πιο περιορισμένου φάσματος και οι αβεβαιότητες - κίνδυνοι για τους Έλληνες επενδυτές πιο έντονοι. Στη Ρουμανία, η οποία, όπως αναφέρθηκε για τους διεθνείς επενδυτές, αντιμετωπίζεται ακόμα επιφυλακτικά, έχουν επιπροσθέτως διατυπωθεί εκτιμήσεις ότι η χώρα αυτή διαμορφώνει πολιτικές διακριτικής μεταχείρισης των ξένων επενδύσεων αναλόγως τύπου δραστηριότητας, με προτίμηση προς τη “βαριά βιομηχανία”.

Δύο ακόμη στοιχεία στρατηγικής είναι τα εξής:

1. Το μεγάλο βάρος των ελληνικών βιομηχανικών επιχειρήσεων που επενδύουν στις Βαλκανικές χώρες - και αναφερόμαστε κυρίως στους παραγωγούς κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων έτοιμων ενδυμάτων και λιγότερο σε παραγωγούς άλλων καταναλωτικών προϊόντων - εμφανίζονται να μην ενδιαφέρονται για την τοπική ζήτηση για τα προϊόντα τους - όπως αυτή είναι σήμερα ή όπως προβλέπεται να διαμορφωθεί. Αρκούνται αντίθετα στην αξιοποίηση - με όποιο τρόπο οι ίδιοι κρίνουν κατάλληλο - των τοπικών συνθηκών παραγωγής, κυρίως από άποψη εργατικού κόστους. Τα παραγόμενα προϊόντα μεταφέρονται είτε στην Ελλάδα, για να προωθηθούν στο μεγαλύτερο τους μέρος, σε άλλες αγορές του εξωτερικού, είτε εξάγονται κατευθείαν από τη βαλκανική τοποθεσία παραγωγής. Αν και απόλυτα κατανοητή η συμπεριφορά αυτή, με δεδομένο το επίπεδο των επενδυτών από άποψη οργάνωσης και με προσδιορισμένη - και δύσκολο να αμβλυνθεί - την εξάρτηση από τους αγοραστές χονδρεμπόρους - εισαγωγείς των μεγάλων χωρών, η έλλειψη επαφής με την τοπική αναπτυσσόμενη αγορά αποτελεί σοβαρό μειονέκτημα. Και αυτό γιατί, ενώ πιθανώς μένουν αναξιοποίητες πρόσθετες ευκαιρίες διοχέτευσης προϊόντων, το κυριότερο είναι ότι η ελληνική παραγωγική παρουσία παραμένει στο περιθώριο των εξελίξεων, χωρίς ερείσματα στην καταναλωτική συνείδηση του πληθυσμού και αποτυγχάνει να στηρίξει την

γενικότερη ελληνική παρουσία - οικονομική άλλης μορφής - στις χώρες αυτές.

2. Απόλυτα σχετικό και με τα προηγούμενα, είναι ότι οι επενδύσεις που πραγματοποιούνται σίγουρα δεν αποτελούν τμήμα γενικότερου σχεδιασμού για πιθανές μελλοντικές επεκτάσεις σε άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Για τους μικρότερους επενδυτές - που αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία- οι κινήσεις τους αποφασίζονται και υλοποιούνται αυτοτελώς και δεν υπάρχουν δυνατότητες για διευρυμένα σχέδια. Υπήρξαν κάποιες περιπτώσεις επενδυτών που μετακινήθηκαν από μια χώρα σε άλλη ή από μια τοποθεσία σε άλλη μέσα στην ίδια χώρα. Αυτές όμως οι μετακινήσεις αποτελούσαν τρόπους αντιμετώπισης συγκεκριμένων προβλημάτων που δημιουργήθηκαν με τις αρχικές - πιθανώς λανθασμένες ή επιφανειακά μόνο μελετημένες - επιλογές. Η αδυναμία ευρύτερου επιχειρηματικού σχεδίου για επέκταση στις νέες αγορές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αποτέλεσμα και αυτό του μικρού μεγέθους και της ελλιπούς οργάνωσης των περισσότερων Ελλήνων επενδυτών, τους στερεί τη δυνατότητα αξιοποίησης της εμπειρίας που αποκτούν από την πρώτη προσπάθεια διείσδυσης στις νέες αυτές αγορές, σε επόμενες. Πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις των επενδυτών από λιγότερο παραδοσιακούς κλάδους, οι οποίοι διαθέτουν και μέγεθος και οργάνωση και σε, κάποιες περιπτώσεις, και δυνατότητες διαμόρφωσης ευρύτερων επιχειρηματικών σχημάτων (με υποστήριξη πιθανώς και μέσω των διεθνών κεφαλαιακών διασυνδέσεων τους), υπάρχει η τάση ευρύτερης εξάπλωσης, μετά την πρώτη φάση επέκτασης σε συγκεκριμένη Βαλκανική χώρα. Εμφανίζονται έτσι προσαρμοσμένες στο διεθνώς προωθούμενο πρότυπο και, κατά τα φαινόμενα, θα αποτελέσουν μελλοντικά σημαντικής βαρύτητας φορείς για ευρύτερη προώθηση των ελληνικών - οικονομικών και άλλων συμφερόντων στις νέες αυτές αγορές". Και σημειώνει το σημαντικό στοιχείο που είναι κατά τη γνώμη μου το εξής: "Η κυριότερη παρατήρηση στην ιεράρχηση των θετικών παραγόντων είναι η χαρακτηριστική διαφορά στη σχετική βαρύτητα που αποδίδεται από τους Έλληνες και από τους διεθνείς επενδυτές στον παράγοντα "κόστος" και στην προοπτική εκμετάλλευσης του σχετικά χαμηλού κόστους εργασίας. Οι

Έλληνες επενδυτές, εμφανίζονται να τοποθετούν τον παράγοντα “κόστος”, ως τον κυριότερο θετικό παράγοντα που τους προσέλκυσε στις βαλκανικές αγορές”.

Η αναφορά που έγινε πιο πάνω τη θεωρώ μία ολοκληρωμένη αναφορά και η παρουσίαση της έγινε για να γίνει κατανοητό, παράλληλα με όσα περιγράψαμε προηγουμένως, το γενικότερο περιεχόμενο της φιλοσοφίας της κατεύθυνσης των ελληνικών επιχειρήσεων προς τα Βαλκάνια. Επίσης γίνεται σαφής ο ρόλος της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης, η πραγματοποίηση των στόχων του στο πλέγμα των νέων διεθνών και οικονομικών σχέσεων και ακόμη η συμμετοχή της στην οποία θα πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στις έννοιες και στις μορφές εξάρτησης που διαμορφώνονται στη συγκεκριμένη περιοχή.

Στα πλαίσια των στρατηγικών πλαισίων της ελληνικής επιχειρηματικής αστικής τάξης, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της, είναι και η προοπτική συνεργασίας που έχει θέσει ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους επιχειρηματίες. Ως φιλοσοφία για επένδυση στην τουρκική αγορά ευσταθεί για το λόγο ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να επεκταθούν και να επενδύσουν σε μία αγορά 63 εκατ. καταναλωτών και η οποία βρίσκεται κυριολεκτικά δίπλα τους. Από την άλλη πλευρά θα πρέπει να πούμε ότι οι Τούρκοι επιχειρηματίες θα ωφεληθούν από μία τέτοια πιθανή συνεργασία, για το λόγο ότι θα αποκομίσουν σημαντικά κεφάλαια και ακόμη χρήσιμες εμπειρίες. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μέχρι σήμερα, οι επαφές και οι συνεργασίες ανάμεσα στους επιχειρηματίες των δύο κρατών δεν έχουν αξιοποιήσει πλήρως τις υπάρχουσες δυνατότητες.

Οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την Τουρκία για το 1998 ανήλθαν σε 347 εκατ. δολάρια, που αντιστοιχούν σε 105 δισεκ. δραχμές, οι οποίες αποτελούσαν το 3,29% των ελληνικών εξαγωγών και το 0,8% των τουρκικών εισαγωγών. Κάτι ανάλογο αντιστοιχεί και από την πλευρά της Τουρκίας, όπου οι εισαγωγές το 1998 έφθασαν τα 362 εκατ. δολάρια, που αντιστοιχούν σε 110 δισεκ. δραχμές, δηλαδή το 1,4% των ελληνικών εισαγωγών και το 1,3% των τουρκικών εξαγωγών.

Τα βασικά προϊόντα τα οποία εμπορεύονται οι δύο χώρες είναι καύσιμα, πρώτες ύλες, βιομηχανικά προϊόντα, δηλαδή σωλήνες, χαρτί, μεταλλικοί

ράβδοι, ανώνυμες ηλεκτρικές συσκευές οικιακής χρήσης και άλλα, ακόμη φρούτα και ξηροί καρποί. Από τα προϊόντα που ανταλλάσσουν οι δύο χώρες το 80% είναι κοινά. Η διαφορά βρίσκεται στην ποιότητα της παραγωγής των προϊόντων ανάμεσα στις δύο χώρες και θα αναφέρουμε ότι η ελληνική ποιότητα είναι σαφώς καλύτερη και ακόμη μία διαφορά εμφανίζεται στην τιμή, στην οποία τα τουρκικά προϊόντα είναι σαφώς φθηνότερα σε ποσοστό που φθάνουν μέχρι και 50%. Ανάμεσα στις ελληνικές εισαγωγές από την Τουρκία συγκαταλέγονται η Χαλυβουργική, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το 25% της εγχώριας αγοράς τροφοδοτείται με τουρκικό χάλυβα και σίδηρο, η Υαλκο - Κωνσταντίνου, η οποία εισάγει προϊόντα γυαλιού, η Λαβιρφάμ, η οποία εξάγει φαρμακευτικό υλικό, η Βιοχρώμ, ο Ηρακλής, ο Σκλαβενίτης και ακόμη η ελληνική αντιπροσωπεία της Ford. Ανάμεσα στους εξαγωγείς προς την Τουρκία είναι η Χαρτοποιία Θράκης, η οποία είχε μέχρι και το 1998 κατάστημα στην Κωνσταντινούπολη, η Καπνική - Μιχαηλίδης, η οποία είχε εργοστάσιο καπνού στην Τουρκία με Τούρκο συνεταιίρο ο οποίος διέλυσε τη συνεργασία μετά την υπόθεση Οτσαλάν, η Piaggio Hellas, η ελληνική αντιπροσωπεία της Toyota, η Info Quest και τα τσιμέντα της Χαλκίδας που είναι η θυγατρική της ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι Τούρκοι επιχειρηματίες βλέπουν τους Έλληνες επιχειρηματίες και γενικότερα την Ελλάδα ως προθάλαμο για τη ευρωπαϊκή αγορά με τα 400 εκατ. καταναλωτές. Αυτό όμως αποτελεί και μία μοναδική ευκαιρία για τους Έλληνες επιχειρηματίες να μειώσουν το σύνολο των αντιθέσεων των δύο πλευρών, που είναι και το μεγαλύτερο πρόβλημα για τη συνεργασία τους, να μειωθούν οι εντάσεις και ο περιφερειακός ανταγωνισμός και να υλοποιήσει τους στόχους της στην ευρύτερη περιοχή, για το λόγο ότι οι οικονομικές δυνατότητες και ακόμη η τεχνολογία είναι σαφώς πιο αναπτυγμένες από την ελληνική πλευρά. Εξάλλου οι δύο χώρες είναι οι βασικές περιφερειακές και ανταγωνίστριες δυνάμεις, όχι μόνο στα Βαλκάνια, αλλά και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια έχουν γίνει σημαντικές κινήσεις από την Εθνική Τράπεζα, η οποία επιχειρεί να αναδείξει το στρατηγικό της ρόλο στα Βαλκάνια και ακόμη και στην ευρύτερη περιοχή με μία παράλληλη συμμετοχή στη χρηματιστηριακή αγορά της Νέας Υόρκης.

Εδώ έχουμε να κάνουμε ένα πείραμα το οποίο έχει δύο σκέλη:

- Την προσπάθεια να μετεξελιχτεί η Εθνική Τράπεζα σε μία τράπεζα που θα έχει διεθνή εμβέλεια και προοπτική και θα λειτουργεί υπ' αυτές τις προϋποθέσεις ως βιτρίνα της χώρας στις διεθνείς αγορές.
- Την επιχείρηση να αξιοποιηθεί το κλίμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και να ανοίξει ο δρόμος για ελληνοτουρκική επιχειρηματική συνεργασία.

Φυσικά δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και τη πιθανότητα να είναι οι συγκεκριμένες ενέργειες μία πρόσκαιρη προσπάθεια και στην πορεία να αναβιώσουν οι γνωστές ελληνοτουρκικές διενέξεις, αν προκύψουν σημαντικές αντιθέσεις στα συμφέροντα των επιχειρηματικών τάξεων των δύο χωρών. Πάντως προς το παρόν δημιουργούνται προϋποθέσεις οι οποίες αν ευδοκμήσουν όπως και αν εξελιχτεί το κλίμα στην πορεία, τα οφέλη θα είναι μεγάλα και η στρατηγική φιλοσοφία θα έχει μακροπρόθεσμες θετικές επιπτώσεις. Εξάλλου μία αναβάθμιση της ελληνικής αστικής τάξης στο διεθνή χώρο, σημαίνει ότι θα πρέπει η Ελλάδα να αντιπαρέλθει τις όποιες αντιξοότητες οι οποίες προέρχονται από τη τουρκική σκοπιά. Έτσι στη φάση που διανύεται ο στόχος της Εθνικής Τράπεζας είναι να καταστεί η αιχμή του ελληνικού επιχειρηματικού δόρατος στην περιοχή των Βαλκανίων. Τα σχέδια που προωθούν οι επιχειρηματίες των δύο χωρών, έχουν στραμμένο το βλέμμα τους στα Βαλκάνια και όχι πλέον στις δύο άμεσα εμπλεκόμενες χώρες. Εξετάζονται οι προϋποθέσεις συνεργασίας και οι επενδύσεις θα γίνουν σε ουδέτερο έδαφος. Οι Έλληνες επιχειρηματίες σχεδιάζουν τη δυνατότητα εμπλοκής σε συνεργασία με τους Τούρκους επιχειρηματίες, ώστε να πραγματοποιήσουν επενδύσεις σε στρατηγικούς τομείς, όπως αυτοί είναι οι κατασκευές, η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, ο τουρισμός, οι οποίοι είναι τομείς που ενδιαφέρουν άμεσα και τα συμφέροντα των αμερικάνικων πολυεθνικών στο χώρο της Βαλκανικής. Αυτός εξάλλου είναι ένας επιπλέον λόγος που οι ΗΠΑ αναζητούν την ευδοκίμηση της συνεργασίας ανάμεσα στους Έλληνες και Τούρκους επιχειρηματίες. Στο πλαίσιο αυτό άλλωστε η Εθνική Τράπεζα θα μπορούσε να παίξει τον πολύπλευρο υποστηρικτικό και εγγυητικό ρόλο στις ελληνικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες.

Αυτό οφείλεται εξάλλου και στο γεγονός ότι υπάρχει σημαντική επέκταση, για παράδειγμα, του ΟΤΕ και της Ιντρακόμ ακόμη και εκτός Ελλάδας. Οι τηλε-

πικοινωνίες είναι στρατηγικός τομέας για την ελληνική ανάπτυξη και την αναβάθμιση του ρόλου των επιχειρηματιών, που αποτελεί βασική αναπτυξιακή φιλοσοφία για οποιαδήποτε πορεία στις διεθνείς αγορές. Η επέκταση αυτή γίνεται μάλιστα με τέτοιο τρόπο που αποδεικνύει και την πρόοδο της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με τις άλλες οικονομίες των χωρών που συνηθίζεται να συγκρίνεται, όπως για παράδειγμα η Πορτογαλία και η Τουρκία. Μάλιστα βρισκόμαστε σε μία περίοδο που ο ΟΤΕ πραγματοποιεί μία σε βάθος επέκταση στα Βαλκάνια. Ακόμη η Ιντρακόμ από την πλευρά της έχει αυξήσει σημαντικά τις εξαγωγές τηλεπικοινωνιακού υλικού με την υπογραφή μίας σύμβασης με τη Ρουμανία κόστους 100 δισεκ. δραχμών. Η διεθνής παρουσία του ομίλου του ΟΤΕ προωθείται και από τις δραστηριότητες του ίδιου του οργανισμού για τη λειτουργία δικτύων και ακόμη από τις θυγατρικές του εταιρείες. Για παράδειγμα, η Hellascom συνεχίζει μεθοδικά να εξασφαλίσει εκείνα τα συμβόλαια για την προετοιμασία μελλοντικών έργων στην Κεντρική Ευρώπη, στη Μέση Ανατολή και στη Βόρειο Αφρική. Παρατηρούμε ότι οι αγορές των Βαλκανίων αποτελούν το υπόβαθρο για περαιτέρω επεκτάσεις της εταιρείας και σε άλλες χώρες, αποδεικνύοντας τη σημασία και τη φιλοσοφία των επενδύσεων στα Βαλκάνια, που αποτελούν την πρόσβαση για περαιτέρω εξελίξεις. Ακόμη η ΟΤΕnet, η οποία εκπροσωπεί το πιο προωθημένο πεδίο των υπηρεσιών του ΟΤΕ, το Internet, αναπτύσσει το σχέδιο της για την επέκταση των δραστηριοτήτων της στα Βαλκάνια και κυρίως μέσα από την παροχή διασύνδεσης. Ήδη παρέχει διασύνδεση στη Σερβία και στην Κύπρο.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε όμως, ότι το τοπίο για μία τέτοια συνεργασία, ανάμεσα στην ελληνική και την τουρκική επιχειρηματική τάξη, είναι ακόμη ομιχλώδες. Για παράδειγμα ενώ από τη μία πλευρά υπάρχουν σχέδια ακόμη και για την ίδρυση ελληνοτουρκικού επιμελητηρίου, τα οποία, σχέδια, τα υποστηρίζει η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη. Από την άλλη πλευρά η τουρκική επιχειρηματική τάξη δεν είναι ενιαία. Από τους μεγαλύτερους αστούς επιχειρηματίες ο μιν Σαρίκ Τάρα στηρίζει τις πρωτοβουλίες, ο δε Ραχμί Κοτς, κρατάει τις αποστάσεις του από μία προοπτική συνεργασίας, αποδεικνύοντας τις δύο τάσεις της τουρκικής επιχειρηματικής τάξης. Εξάλλου δεν θα πρέπει

να παραβλέψουμε και το πολιτικό πεδίο, όπου οι εξελίξεις θα πρέπει να παίξουν σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω πορεία.

Στα πλαίσια της φιλοσοφίας των επενδύσεων στα Βαλκάνια, αποτελεί το γεγονός ότι οι αγορές των βαλκανικών χωρών αποτελούν για την ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη τη βάση για την εξόρμηση τους στις χώρες του Εύξεινου Πόντου. Είναι μία άλλη παράμετρος που δεν θα πρέπει να παραμεληθεί και θα ξαναβρεθεί και πάλι στο προσκήνιο στην αυγή του 21ου αιώνα. Εξάλλου οι χώρες του Εύξεινου Πόντου θα ξαναβρεθούν με μεγάλη ορμή στο προσκήνιο των διεθνών ανταγωνισμών, λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος που υπάρχει για το πετρέλαιο και ακόμη για το ευρύτερο οικονομικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η συγκεκριμένη περιοχή. Το Ελληνικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Συνεργασίας Εύξεινου Πόντου (ΟΣΕΠ), επειδή γνωρίζει αυτή την πραγματικότητα, βάζει συγκεκριμένους στόχους που αφορούν την ευρύτερη οικονομική συνεργασία ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις χώρες του Εύξεινου Πόντου. Έχει θέσει ένα διπλό στόχο. Αυτοί είναι:

Πρώτος στόχος: Να συμβάλλει αποφασιστικά στην προώθηση του διαλόγου και ακόμη την ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στις κυβερνήσεις, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ακόμη σε οργανώσεις οι οποίες εκπροσωπούν επιχειρήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις χώρες του Εύξεινου Πόντου για συνεργασία.

Δεύτερος στόχος: Ο διάλογος πραγματοποιείται για να προταθούν συγκεκριμένα μέτρα για συγκεκριμένες δράσεις σε βασικούς τομείς στρατηγικής σημασίας. Πιο συγκεκριμένα: συντονισμένες προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ένας τομέας που είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την Ελλάδα λόγω του εύρους του, ξένες επενδύσεις, εμπόριο, περιβάλλον, ενέργεια, που αποτελεί σημαντική υπόθεση στα πλαίσια των στόχων που έχει θέσει η ελληνική επιχειρηματική τάξη και στον οποίο θα αναφερθούμε, υποδομές και ακόμη τη ναυτιλία, η οποία αποτελεί παραδοσιακός τομέας στην ελληνική οικονομία.

Επομένως στα πλαίσια αυτών των στόχων κρίνεται σημαντικός ο ρόλος της Ελλάδας σε όλη αυτή την ιδιαίτερα κρίσιμη για την Ελλάδα εξέλιξη των οικονομικών δεδομένων στην ευρύτερη περιοχή. Οι χώρες του Εύξεινου

Πόντου αναδεικνύονται ως η δεύτερη σημαντική ενδοχώρα για την Ελλάδα. Οι νέες αγορές της Βαλκανικής και της Παρευξείνιας Ζώνης προσφέρουν στις ελληνικές επιχειρήσεις ένα σημαντικό καταναλωτικό κοινό, το οποίο φθάνει στα 400 εκατ. καταναλωτές.

Όσον αφορά τον τομέα της ενέργειας στον οποίο και αναφερθήκαμε ήδη, υπεγράφη από τους αρμόδιους υπουργούς των βαλκανικών χωρών κοινή συμφωνία για τη δημιουργία περιφερειακής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να μετατραπεί σε σημαντικό παράγοντα στα Βαλκάνια αρκεί να αξιοποιήσει σωστά όλα εκείνα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει σε σχέση με τους υπόλοιπους εταίρους της. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ο τομέας της ενέργειας αποτελεί τον κλάδο ο οποίος θα παίξει σημαντικό ρόλο τις επόμενες δεκαετίες και υπό αυτή την έννοια θα βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και υπό προϋποθέσεις θα είναι από τους σημαντικότερους κλάδους του 21ου αιώνα.

Τώρα όσον αφορά την υπογραφή Διακήρυξη για τη συγκρότηση της Περιφερειακής Αγοράς Ενέργειας, στόχος είναι η δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς η οποία θα στηρίξει την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων. Τα σημαντικότερα κίνητρα σε όλη αυτή τη προσπάθεια, είναι τα πλεονεκτήματα που υπάρχουν πίσω από αυτή τη κίνηση και περιλαμβάνονται στους ακόλουθους άξονες:

- ❖ Στόχος είναι η δημιουργία μίας ενιαίας αγοράς ενέργειας η οποία θα προσπαθήσει να συμβάλει σε σημαντικό βαθμό στη σταθεροποίηση στην ευαίσθητη περιοχή των Βαλκανίων.
- ❖ Αυτή η προσπάθεια έχει και τη συμπαράσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- ❖ Έχει εκείνες τις προϋποθέσεις για να χρηματοδοτηθεί από τα κινητικά κονδύλια, κάτι που γίνεται σε ανάλογες περιπτώσεις.
- ❖ Επίσης δεν υπάρχει ανάλογη πρόταση για περιφερειακή συνεργασία.

Τα βασικά σημεία της διακήρυξης στην οποία αναφερόμαστε είναι τα εξής:

- ◆ Να υπάρξει ενοποίηση από τα δίκτυα των ηλεκτρικών συγκροτημάτων της περιοχής και να είναι συμβατά με ότι επικρατεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σήμερα παρόλο που γίνεται κάποια προσπάθεια στην κατεύθυνση αυτή τέτοια περίπτωση δεν υφίσταται.

- ◆ Να αναπτυχθεί και να ευδοκιμήσει το εμπόριο ανάμεσα στις χώρες που συμμετέχουν στη συγκεκριμένη κίνηση.
- ◆ Το σύστημα που πρόκειται να αναπτυχθεί να λειτουργήσει και να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις συνθήκες ανταγωνισμού που είναι η φιλοσοφία της σύγχρονης εποχής.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι στην εποχή της ιμπεριαλιστικής επέκτασης και της εξάρτησης των τοπικών κοινωνιών, όπως είδαμε και όπως θα δούμε στην ανάλυση του κεφαλαίου για τη βαλκανική περιφέρεια, ότι μία τέτοια προοπτική θα σήμαινε αυτονόμηση της περιοχής από τις ΗΠΑ και τη Ρωσία από τις εξαρτήσεις κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερο λόγο σε βασικά ζητήματα τεχνολογίας. Γεγονός πολύ δύσκολο για τέτοια απεξάρτηση, από τις αναπτ-τυγμένες χώρες και τις πολυεθνικές που διαθέτουν και οι οποίες προσπαθούν να επιβληθούν με κάθε τρόπο στις περιφερειακές οικονομίες, όπως είδαμε και όπως θα ξαναδούμε. Πάντως σε μία προοπτική αυτονόμησης, η Ελλάδα και κύρια οι επιχειρηματίες που ενδιαφέρονται, έχουν μία μεγάλη ευκαιρία να αναβαθμίσουν τη θέση τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αξιοποιώντας το διπλό τους ρόλο και ο οποίος από τη μία θέλει την Ελλάδα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από την άλλη μέλος μιας αρκετά ευαίσθητης περιοχής.

Με βάση επομένως όλα τα άνω δεδομένα, ακόμη και παρά τους πολέμους, ή ακόμη τις όποιες οικονομικές κρίσεις και τους κραδασμούς που έχει δημιουργήσει η μεταβατική πορεία των χωρών αυτών προς μία νέα οικονομική τάξη, οι εμπορικές σχέσεις των Ελλήνων επιχειρηματιών και γενικότερα της Ελλάδας με τις χώρες της συγκεκριμένης περιοχής έχουν παρουσιάσει πολύ μεγάλη πρόοδο. Πιο συγκεκριμένα μετά την κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού", δηλαδή μετά το 1989, οι πολιτικές εξελίξεις στην περιοχή προκάλεσαν μία πρωτόγνωρη ευφορία, αρκετά σημαντική για τους στόχους που έχουν θέσει στο σύνολο τους οι Έλληνες επιχειρηματίες. Σε αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι λόγοι είναι όχι μόνο οικονομικοί, αλλά και πρακτικοί.

Με βάση τα στοιχεία του ΥΠΕΘΟ, οι ελληνικές εξαγωγές που γινόντουσαν στις συγκεκριμένες χώρες το 1989 ήταν 466 εκατ. δολάρια, ενώ αντίστοιχα έφθασαν σε 2.332.514 το 1999, γεγονός που σημαίνει ότι υπάρχει μία πολλαπλάσια αύξηση μέσα σε δέκα χρόνια. Οι χώρες αυτές καλύπτουν

σήμερα πάνω από το 20% των ελληνικών εξαγωγών, σε σύγκριση με το 7% που ήταν την περίοδο του 1989.

Επίσης πάνω από το 30% των ελληνικών εξαγωγών προέρχεται από τους κλάδους των ειδών διατροφής, των ετοιμών ενδυμάτων και ακόμη των ορυκτών καυσίμων. Οι κλάδοι στους οποίους αναφερθήκαμε, μαζί με τους ακόλουθους και συγκεκριμένα τα λίπη και τα λάδια, τα φρούτα και τα λαχανικά, τα μη σιδηρούχα μέταλλα και τέλος το βαμβάκι, υπερβαίνουν το 50% των δυναμικών εξαγωγών. Οι εισαγωγές στην Ελλάδα από τις χώρες που αναφερόμαστε αυξήθηκαν επίσης 2,5 φορές και έτσι έφθασαν σε 1.827 εκατ. δολάρια, ενώ την περίοδο του 1989 ανέρχονταν στο ποσό των 749 εκατ. δολαρίων.

Πρόκειται για μία μεταβολή με ιδιαίτερη σημασία, διότι οι προοπτικές για την ανάπτυξη των συναλλαγών στο μέλλον είναι ευοίωνες. Έχουμε μία εξαγωγική δραστηριότητα στις χώρες αυτές, η οποία και αποτελεί το ξεκίνημα μιας σημαντικής οικονομικής δραστηριότητας στη περιοχή. Στις μικρές αυτές αγορές έχουν ήδη εγκατασταθεί 35.000 περίπου επιχειρήσεις μικρές και μεγάλες ~~κατασκευαστικές~~, οι οποίες πραγματοποίησαν συνολικές επενδύσεις έναντι ποσού που υπερβαίνει τα 2,5 δισεκ. δολάρια. Οι ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην παραγωγή καταναλωτικών και βιομηχανικών προϊόντων, ενώ παράλληλα δραστηριοποιούνται και οι ελληνικές τράπεζες με την αντίστοιχη επέκταση του δικτύου των ελληνικών τραπεζών και το αποτέλεσμα είναι η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα να παίζει σημαντικό ρόλο στις συγκεκριμένες χώρες.

Για να γίνουν σαφή τα παραπάνω, αρκεί να καταθέσουμε το ελληνικό σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων. Το Ελληνικό Σχέδιο θα έχει πενταετή διάρκεια και συγκεκριμένα αφορά την περίοδο 2002-2007 και οι πόροι που θα διατεθούν ανέρχονται στο ποσό των 100-180 δισεκ. δραχμών. Οι τομείς παρέμβασης είναι οι κοινωνικές και οικονομικές υποδομές, όπως ακόμη οι τομείς παραγωγής. Παράλληλα η ελληνική κυβέρνηση, έχει προχωρήσει εκτός των άλλων και στις ακόλουθες ενέργειες:

- Στην αναβάθμιση του τεχνολογικού εξοπλισμού των γραφείων Οικονομικών Εμπορικών Υποθέσεων.

- Επίσης αύξηση του εγγυοδοτικού κεφαλαίου της ΟΣΕΠ, από 300 δισεκ. δραχμές σε 500 δισεκ. δραχμές.
- Στην υλοποίηση του κοινοτικού προγράμματος Phare, ένα πρόγραμμα το οποίο ένα προϋπολογισμό 1,5 δισεκ. ευρώ ετησίως για την περίοδο 2000-2006.
- Ενίσχυση της αναπτυξιακής βοήθειας. Ήδη έχουν ξοδευτεί δια μέσου των συγκεκριμένων προγραμμάτων ποσά που φθάνουν στο ύψος των 12,79 εκατ. δολάρια για το 1996, 30, 54 εκατ. δολάρια για το 1997 και τέλος 42,56 εκατ. δολάρια για το 1998. Ο προϋπολογισμός για το 1999 ανέρχεται 55 εκατ. δολάρια.
- Ακόμη στη σύσταση δύο Trust Funds, με συνολικό ύψος 3 εκατ. δολάρια, στο πλαίσιο των οργανισμών της Παγκόσμιας Τράπεζας και IFC, με στόχο την προώθηση της συμμετοχής ελληνικών επιχειρήσεων στην ανασυγκρότηση της περιοχής.
- Επίσης τη δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης των επιχειρηματιών, σχετικά με τις δραστηριότητες των Οργανισμών της Παγκόσμιας Τράπεζας στα Βαλκάνια και τις Παρευξείνιες χώρες.

Πρέπει ακόμη να επισημάνουμε και τις πιστώσεις, που έχουν χορηγηθεί δια μέσου του προγράμματος πιστωτικών διευκολύνσεων:

- Στη Γιουγκοσλαβία, έχουμε πιστώσεις που φθάνουν στο ύψος των 100 εκατ. δολαρίων.
- Στη Γεωργία, έχουν χορηγηθεί 15 εκατ. δολάρια.
- Στη Ρουμανία, ένα ποσό που φθάνει στο ύψος 20 εκατ. δολάρια.
- Στη Μολδαβία, 10 εκατ. δολάρια.
- Και τέλος στην Αρμενία, έχει χορηγηθεί ένα ποσό που φθάνει στα 10 εκατ. δολάρια.

Γίνεται επομένως κατανοητή η σχέση ανάμεσα στις βαλκανικές αγορές και τις παρευξείνιες αγορές και ακόμη τη στρατηγική σημασία που έχουν συνολικά για την Ελλάδα και τους Έλληνες επιχειρηματίες, οι επενδύσεις στα Βαλκάνια τα οποία αποτελούν πρόσβαση για περαιτέρω εξορμήσεις και ιδιαίτερα στον Εύξεινο Πόντο, όπου και εκεί θεωρείται από την ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη ως δεύτερη φυσική ενδοχώρα και παράλληλα τα τεράστια οφέλη

που πρόκειται να αποκομίσουν οι Έλληνες επιχειρηματίες από την προοπτική νέων επενδύσεων.

3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Όσον αφορά τις επιπτώσεις, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σύμφωνα με το Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ), το θέμα της μετεγκάταστασης πολλών από τις ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα για το λόγο ότι χιλιάδες θέσεις εργασίας χάνονται στις οποίες θα απασχολούνταν οι Έλληνες εργαζόμενοι.

Η ανησυχία αυτή προέρχεται ακόμη και από το παράδειγμα των ΗΠΑ οι οποίες μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο με την εγκατάσταση πολλών αμερικανικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη ή έστω τμημάτων αυτών των επιχειρήσεων, ενώ από τη μία συνέβαλλαν στην αύξηση της απασχόλησης στη Ευρωπαϊκή Ήπειρο από την άλλη μειώθηκε η απασχόληση στις ΗΠΑ. Στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας είναι πολλές οι ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες προσπαθούν να αξιοποιήσουν το νέο οικονομικό περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί στις χώρες που βρίσκονται σε μετάβαση και ακόμη περισσότερο στα Βαλκάνια, μετά την κατάρρευση του “υπαρκτού σοσιαλισμού”, καθώς επίσης και ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα, έτσι μετεγκατέστησαν τις επιχειρήσεις τους ή έστω ένα μέρος τους στις συγκεκριμένες χώρες.

Για να γίνει πιο συγκεκριμένο αυτό το οποίο αναφέρουμε, θα αναφέρουμε ως παράδειγμα τη Βουλγαρία. Στην εν λόγω χώρα ασχολούνται συνολικά 450 ενεργείς επιχειρήσεις οι οποίες είναι ελληνικών συμφερόντων και οι οποίες απασχολούν ένα ανθρώπινο εργατικό δυναμικό το οποίο φθάνει στις 24.000. Επίσης για να γίνει ακόμη περισσότερο κατανοητή η αναφορά μας, θα πρέπει να πούμε ότι και στην Αλβανία που μέχρι και το 1996 είχαν επενδύσει 79 ελληνικές επιχειρήσεις, δημιουργήθηκαν συνολικά 6.500 θέσεις εργασίας. Απο εκείνους οι οποίοι εργάζονται στη Βουλγαρία, οι περισσότεροι απασχολούνται σε εργοστάσια, και κυρίως στην περιοχή που βρίσκεται στη Νότιο Βουλγαρία. Στα συγκεκριμένα εργοστάσια, υπάρχουν 80 ελληνικές επιχειρήσεις που παράγουν ενδύματα, αξιοποιώντας το σημαντικό για την

παραγωγή πλεονέκτημα της φθηνής εργατικής δύναμης. Αυτές οι επιχειρήσεις παράγουν προϊόντα για τους πελάτες τους οι οποίοι βρίσκονται στη Δυτική Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Τη δεύτερη θέση στη Βουλγαρία κατέχουν οι επενδύσεις με τα τρόφιμα και τα ποτά. Συγκεκριμένα οι μπίρες, τα αναψυκτικά, τα μπισκότα, τα αλλαντικά, τυριά και οι κονσέρβες φρούτων, είναι κυρίως τα προϊόντα που παράγουν οι ελληνικές επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών στη Βουλγαρία, από αμιγώς ελληνικές ή ακόμη από ελληνοβουλγαρικές επιχειρήσεις. Πρόσθετα προϊόντα τα οποία παράγονται από ελληνικές εταιρείες, είναι τα προϊόντα αλουμινίου, προϊόντα χάρτου, το τηλεπικοινωνιακό υλικό, τα προϊόντα συσκευασίας, όπως και άλλα.

Αυτή η πορεία παράλληλα με τη διαμόρφωση των μεγάλων συμφερόντων αρχίζει να προκαλεί ανησυχία στην Ελλάδα και γι' αυτό ίσως απαιτείται να ληφθούν μέτρα για να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο, τα οποία όμως δυστυχώς δεν ταιριάζουν με τη γενικότερη φιλοσοφία της ανταγωνιστικότητας και την παράλληλη πορεία και αναπόφευκτη ταυτόχρονα εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης, με αποτέλεσμα πιθανότατα συγκεκριμένα μέτρα να μην είναι αποτελεσματικά. Ανάμεσα στα μέτρα που προτείνονται για εξέταση, είναι και η σκέψη να διατηρήσουν οι επιχειρήσεις τις βασικές τους λειτουργίες στην Ελλάδα ή να δημιουργηθούν Διασυνοριακές Ελεύθερες Βιομηχανικές Ζώνες Οικονομικών Συναλλαγών, που θα βρίσκονται σε παραμεθόριους νομούς.

Τη δημιουργία μίας τέτοιας ζώνης ασφαλείας έχει προτείνει και η Αναπτυξιακή Εταιρεία Έβρου, η οποία στα πλαίσια μίας σχετικής μελέτης που έχει γίνει, προβλέπει την απασχόληση Ελλήνων και Βουλγάρων εργαζόμενων. Μέχρι στιγμής η μετεγκάτασταση των ελληνικών επιχειρήσεων στη γειτονική χώρα, με την Ελλάδα, Βουλγαρία, έχει κοστίσει την απώλεια 6.000 θέσεων εργασίας, που είναι ένα γεγονός που οξύνει ακόμη περισσότερο τα προβλήματα απασχόλησης που αντιμετωπίζει για παράδειγμα ο νομός Έβρου. Η επίλυση, σύμφωνα με την έρευνα του ΕΚΕΜ, έχει πάρει ήδη μεγάλες διαστάσεις και για να υπάρξει σημαντικό όφελος τόσο για την ελληνική όσο και για τις άλλες πλευρές, με άλλα λόγια τις βαλκανικές χώρες, θα πρέπει να μελετηθεί σωστά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Οι συνέπειες από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου θα είναι μακροχρόνιες και ανησυχητικές για την πορεία των οικονομιών των βαλκανικών χωρών. Στην Αλβανία οι συνέπειες, στα πλαίσια των εκτιμήσεων που έχουν γίνει από το ΔΝΤ, προκάλεσαν ένα έλλειμμα που φθάνει στο ύψος των 161 εκατ. δολαρίων στο ισοζύγιο πληρωμών, το οποίο αντιστοιχεί στο 4,3% του ΑΕΠ, ενώ το έλλειμμα του προϋπολογισμού υπολογίζεται σε 154 εκατ. δολάρια, ενώ οι συνολικές ανάγκες για την χρηματοδότηση ανέρχονται στα 485 εκατ. δολάρια. Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών υπολογίζεται πως θα ανέλθει στα 89 εκατ. δολάρια, αντίστοιχα το έλλειμμα το έλλειμμα του προϋπολογισμού στα 109 εκατ. δολάρια, οι συνολικές ανάγκες για την χρηματοδότηση θα ξεπεράσουν τα 135 εκατ. δολάρια, ενώ ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ θα μειωθεί κατά 8% και οι εξαγωγές κατά 7%.

Στη Βουλγαρία σύμφωνα με έρευνα του βουλγαρικού πρακτορείου ξένων Επενδύσεων η κυβέρνηση Κριστόφ εκτιμά ότι οι άμεσες απώλειες από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου φθάνουν στα 63 εκατ. δολάρια και αναμένει μία αύξηση του ΑΕΠ της τάξης του 2, ενώ το ΔΝΤ αναμένει ένα έλλειμμα που φθάνει στα 350 εκατ. δολάρια στο ισοζύγιο πληρωμών και τα 125 εκατ. δολάρια στον προϋπολογισμό. Στην ουσία οι απώλειες έχουν φθάσει τα 80 δισεκ. δολάρια, που αντιστοιχούν σε 80,5 εκατ. μάρκα.

Στην ΠΓΔΜ οι εξαγωγές της χώρας θα έχουν πολύ μεγάλη πτώση, αφού αναμένεται ότι θα φθάσει στο 77%, ενώ παράλληλα θα υπάρχει και μία πτώση της τάξης του 11% και στις εισαγωγές. Μετά από τις απώλειες που αναφέραμε οι χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας θα φθάσουν στα 543 εκατ. δολάρια.

Προφανώς, όπως προαναφέραμε, την πιο μεγάλη ζημιά γνώρισε η Γιουγκοσλαβία που έχει υποστεί μία καταστροφή η οποία αντιστοιχεί μία εργασία δύο γενεών. Η Γιουγκοσλαβία εάν είχαν σταματήσει οι βομβαρδισμοί τον Μάιο του 1999, θα είχε να αντιμετωπίσει μία ανεργία η οποία θα έφθανε μέχρι και το 45% του εργατικού δυναμικού της χώρας και ενώ το ΑΕΠ είχε

μειωθεί έως και 50% σε σχέση με το 1998 και ο υπερπληθωρισμός άρχισε να κάνει την εμφάνιση του. Το κρατικό έλλειμμα από την άλλη θα ήταν διευρυμένο μέχρι και 30% του ΑΕΠ και από την άλλη οι εξαγωγές θα είχαν σημειώσει κάθετη πτώση, γεγονός που θα επηρέαζε τις εισαγωγές. Εάν δε, είχαν μειωθεί οι κρατικές εισροές και με δεδομένα τα υπόλοιπα προβλήματα, θα είχαμε μία κατακόρυφη μείωση των μισθών και των συντάξεων του δημοσίου. Αυτό θα σήμαινε κατακόρυφη πτώση της συνολικής ζήτησης, με συνυπολογισμένο το γεγονός ότι το 50% και παραπάνω η βιομηχανία της χώρας δεν λειτουργούσε λόγω καταστροφής. Εάν υπολογίσουμε σωστά τα συγκεκριμένα στοιχεία και χωρίς να υπολογίζουμε την μαύρη αγορά η οποία λόγω του μεγάλου εύρους που διαθέτει και λογικά η απουσία της θα δημιουργούσε ακόμη πιο δύσκολες στα κρατικά έσοδα, υπάρχει η εκτίμηση ότι μία χρηματοδότηση που θα έφθανε ως και το 1 δισεκ. ευρώ θα ήταν απαραίτητη μόνο για την προσωρινή κάλυψη της διαβίωσης του πληθυσμού για τον χειμώνα του 2000, δηλαδή για την προμήθεια καυσίμων και για να κατασκευαστούν βασικοί τομείς της υποδομής της γιουγκοσλαβικής οικονομίας.

Ανεξάρτητα από τους όρους με τους οποίους πραγματοποιήθηκε η ειρήνευση και η ασφάλεια στην περιοχή, ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου έχει επαναπροσδιορίσει τους κανόνες δυτικής ασφάλειας. Ο πόλεμος έγινε μέσα στο ευρωπαϊκό έδαφος και μ' αυτήν την έννοια οι συνέπειες του θα γίνουν περισσότερο ορατές στο χώρο της Ευρώπης. Οι πλέον σημαντικές συνέπειες είναι οι οικονομικές. Από τη στιγμή που οι ΗΠΑ έχουν αναλάβει το κόστος του πολέμου, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναλάβει την ευθύνη για την αποκατάσταση των ζημιών. Αυτό σημαίνει ότι θα απαιτηθούν αρκετά δισεκατομμύρια για την ανασυγκρότηση της ΝΑ Ευρώπης. Μετά τις συζητήσεις που έγιναν τον Ιούνιο του 1999 στην Κολωνία σχετικά με το σύμφωνο της σταθερότητας για τη Νότια Ευρώπη, για την ανοικοδόμηση και οικονομική ανασυγκρότηση της βαλκανικής περιοχής, έχουν δείξει σημαντικό ενδιαφέρον και οι ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες.

Τώρα όσον αφορά το κόστος της οικονομικής ανασυγκρότησης ολόκληρης της περιοχής, αναμένεται ότι θα στοιχίσει στην Ευρωπαϊκή κοινότητα 70 δισεκ. δολάρια περίπου, σύμφωνα πάντα με υπολογισμούς της ίδιας της

διεθνούς κοινότητας, από τα οποία το ποσό που θα κυμαίνεται ανάμεσα στα 2 και στα 5 δισεκ. δολάρια θα διοχετευθούν για την ανοικοδόμηση του Κοσσυφοπεδίου. Το πώς θα γίνει η ανοικοδόμηση στη μεγάλη προσπάθεια που έχει αναλάβει η Ευρώπη, αποτελεί ένα σκοτεινό σημείο, το οποίο για να διευκρινιστεί θα χρειαστεί ένα χρονικό διάστημα. Κάνουμε τη συγκεκριμένη αναφορά για να γίνει κατανοητό κάτω από ποιές συνθήκες θα πρέπει να διαμορφώσουν το δικό τους σκηνικό, ώστε να δώσουν και τη δική τους μάχη, οι ελληνικές εταιρείες.

Όσον αφορά την ανασυγκρότηση της Γιουγκοσλαβίας, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η συγκεκριμένη χώρα δεν πρόκειται να δεχθεί οικονομική βοήθεια, από τη στιγμή που στην εξουσία θα παραμένει η κυβέρνηση του Μιλόσεβιτς. Παρόλο που η συμφωνία προβλέπει ότι το Κοσσυφοπέδιο θα παραμείνει εντός των συνόρων της Γιουγκοσλαβίας, στην ουσία αυτό στην πράξη δεν πρόκειται να γίνει.

Εάν λάβουμε ως παράδειγμα τη Βοσνία, τότε η συγκεκριμένη εμπειρία λειτουργεί καταλυτικά στα συμπεράσματα της υπόθεσης για την οποία συζητάμε. Αυτό σημαίνει ότι, εκεί που υπάρχει μία πληθυσμιακή ισορροπία η απόσχιση ήταν αναπόφευκτη και η συμβίωση αποδεικνύεται αδύνατη. Στο Κοσσυφοπέδιο συγκεκριμένα όπου η συντριπτική πλειοψηφία, που αγγίζει στα ποσοστά του 90%, έχει αλβανική καταγωγή και δηλώνει την καταγωγή της, τα δεδομένα για την απόσχιση είναι πολλαπλάσια. Από τη στιγμή μάλιστα που ο προσωρινός διοικητής του ΟΗΕ για την περιοχή, ο Σέρτζιο Βιέιρα ντε Μέγιο, αναζητεί καινούργιο νόμισμα για την περιοχή, το οποίο θα συμβάλλει στη σταθεροποίηση της οικονομίας.

Από τις τεράστιες ζημιές που έχει υποστεί η Γιουγκοσλαβία θα πρέπει να σημειώσουμε ακόμη και τις παρακάτω καταστροφές. Το εργοστάσιο της Ζάσταβα στο Κραγκούγεβατς που κατασκεύαζε αυτοκίνητα και φορτηγά έχει καταστραφεί στην περίοδο των βομβαρδισμών έξι φορές από τα νατοϊκά αεροσκάφη. Οι 15.000 εργαζόμενοι θα μείνουν άνεργοι, όπως και άλλοι 120.000 εργαζόμενοι από 120 δορυφορικές επιχειρήσεις της Ζάσταβα. Επίσης το εργοστάσιο Σλόμποντα στο Κάτσακ, το οποίο έφτιαχνε ηλεκτρικές σκούπες και φούρνους, βομβαρδίστηκε πέντε φορές. Συνέπεια αυτής της πράξης ήταν να μείνουν άνεργοι άλλοι 5.000 εργαζόμενοι. Ακόμη θα πρέπει

να επισημάνουμε την καταστροφή των πετρελαϊκών εγκαταστάσεων που διοχέτευε για τις ανάγκες όλης της χώρας πετρελαιοειδή είδη και πετρέλαιο. Η στρατηγική επίθεση του NATO κατά της Γιουγκοσλαβίας είχε σαν αποτέλεσμα την ολοκληρωτική καταστροφή της βιομηχανίας της χώρας, του οδικού και του σιδηροδρομικού δικτύου, αλλά και των τηλεπικοινωνιών της χώρας. Ήδη αναφερθήκαμε την αναγκαιότητα της καταστροφής για τον λόγο ότι η συγκεκριμένη υποδομή της χώρας δεν ανταποκρινόταν στα σχέδια των παγκοσμιοποιημένων πολυεθνικών. Αυτό καταδεικνύεται και από την αδιαφορία των νατοϊκών συμμάχων για τους στόχους τους. Μία απόδειξη είναι και η καταστροφή της καπνοβιομηχανίας της ΝΙΜ στο Νις. Οι καταστροφές οι οποίες έχουν προκληθεί στην οικονομία της ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας συγκρίνονται με εκείνες που έχουν πραγματοποιηθεί από τους ΝΑΖΙ και τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς κατά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Το ύψος των ζημιών κυμαίνεται από 22 έως 62.5 δισεκ. δολάρια. Όπως γίνεται κατανοητό η βιομηχανική δομή της χώρας έχει καταστραφεί και το μέγεθος της οικονομίας έχει μειωθεί κατά το ήμισυ. Αυτή είναι η άποψη του καθηγητή της Ντίνκιντς, ο οποίος συντονίζει την οργάνωση "Group 17", η οποία είναι μία ομάδα οικονομολόγων από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα η οποία προσπαθεί να προωθήσει την οικονομία της αγοράς με αμερικάνικη χρηματοδότηση.

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ η οποία εκπονεί σχέδια για τα Βαλκάνια για τα επόμενα 20 χρόνια, θεωρεί ότι η Γιουγκοσλαβία θα πρέπει να σταματήσει να αποτελεί δύναμη στην περιοχή ή ακόμη πόλο μελλοντικών τοπικών αξόνων, όχι μόνο από την τεράστια έχθρα που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στην Γιουγκοσλαβία και τις ΗΠΑ, αλλά και γιατί αυτό εξυπηρετεί κυρίως τις αμερικάνικες πολυεθνικές.

Στην ανοικοδόμηση των Βαλκανίων θα πρέπει να έχει τον πρώτο λόγο η Ευρώπη σύμφωνα με τον Ρομάνο Πρόμπι. Επομένως η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να αναλάβει ενεργό ευθύνη για την μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής των Βαλκανίων.¹ Ο ίδιος μάλιστα πρότεινε να χορηγήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση μία ετήσια οικονομική βοήθεια η οποία θα φθάνει στα πέντε δισεκ. ευρώ το χρόνο. Μπορούμε να συμπεράνουμε δημιουργεί

¹ Ισοτιμία Κυριακή 8-9 Μαΐου 1999.

προβλήματα στη πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και γι' αυτό απαιτείται η επεξεργασία ενός μελλοντικού σχεδίου για να προωθήσει την σταθερότητα στην περιοχή. Το βρετανικό περιοδικό *Εκόνομιστ* του Μαΐου του 1999 δείχνει με έμφαση το πακτωλό χρημάτων που έχει ξοδευτεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση την τελευταία δεκαετία στην Ανατολική Ευρώπη, τη Ρωσία και τα Βαλκάνια, χωρίς να γεύεται τους καρπούς των θυσιών της. Είναι εμφανής επομένως ο ανταγωνισμός που υπάρχει ανάμεσα στα πολυεθνικά κεφάλαια των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το ποιος θα έχει το βασικό λόγο στην περιοχή των Βαλκανίων. Εξίσου όμως γίνεται σαφές ότι η Ευρώπη δεν θα γίνει ποτέ ειρηνική αν δεν ενσωματώσει πλήρως τα Βαλκάνια στους θεσμούς της. Τα Βαλκάνια εξάλλου είναι η πυριδαταποθήκη της Ευρώπης τον τελευταίο αιώνα, μια και είναι η εστία όλων των εθνικισμών. Είναι πολύ δύσκολη η προοπτική για τα περιφερειακά σχέδια ανοικοδόμησης, χωρίς την ενσωμάτωση των Βαλκανίων στους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Επειδή για διαφορετικούς λόγους, καμιά από τις βαλκανικές χώρες δεν είναι ακόμη έτοιμη να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έτσι το μόνο που μπορεί να προωθηθεί άμεσα, είναι η διεύρυνση των εμπορικών σχέσεων δια μέσου της δημιουργίας ζώνης ελεύθερου στα Βαλκάνια, με χορηγό την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι ΗΠΑ θα χρηματοδοτήσουν την ανοικοδόμηση της περιοχής αποσπώντας τα ανταλλάγματα που θα ικανοποιούν τις αμερικάνικες πολυεθνικές. Άλλωστε, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, έχουν το μεγάλο βάρος των βομβαρδισμών και γι' αυτό αναζητούν την ανταμοιβή τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι δεν θα εγκριθούν τεράστια ποσά από τη γερουσία της Αμερικής. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η ανοικοδόμηση του Κοσσυφοπεδίου και της περιοχής που έχει πληγεί θα χρειαστεί οικονομική και στρατιωτική βοήθεια για πολλά χρόνια. Εκείνο που αναζητείται είναι η κατανομή των βαρών ανάμεσα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, για να αποφευχθούν οι οποιεσδήποτε διενέξεις ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Όσον αφορά τους ίδιους τους Βαλκάνιους, αυτοί αξιώνουν να πάρουν μέρος με αξιώσεις στην ανοικοδόμηση και να διεκδικήσουν ένα σημαντικό μερίδιο. Η Ρουμανία αποτελεί ένα παράδειγμα και το διακηρύσσει δια μέσου του προέδρου της Εμίλ Κοσταντινέσκου, καθώς η ίδια διαθέτει χαλυβουργίες, εργοστάσια παραγωγής ενέργειας που καθιστά τη Ρουμανία απαραίτητη για

την ανοικοδόμηση της Γιουγκοσλαβίας και ακόμη τσιμεντοβιομηχανίες. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και η Ελλάδα και η Τουρκία. Οι ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στη Γιουγκοσλαβία έχουν εκπονήσει και σχέδιο για την ανασυγκρότηση της Γιουγκοσλαβίας, όπως θα το εξετάσουμε πιο κάτω. Αντίστοιχα τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες, αλλά και επιχειρήσεις υπάρχουν στη Ρουμανία και θα προσπαθήσουν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που παρουσιάζονται και να εκμεταλλευτούν τις περιφερειακές ευκαιρίες. Να μην ξεχνάμε τον μεγάλο ανταγωνισμό ανάμεσα στη Τουρκία και στην Ελλάδα και την προσπάθεια τους να κυριαρχήσουν στη βαλκανική χερσόνησο.

Πάντως έστω και εάν ανοικοδομηθεί η βαλκανική χερσόνησος, υπάρχουν προβλήματα τα οποία θα έπρεπε να λυθούν για να μην επανέλθει η περιοχή σε μία κατάσταση όπως και πριν. Πρέπει να υπάρξει μία δημοκρατική σταθερότητα η οποία θα λύσει καταρχήν τα προβλήματα του εθνικισμού που αντιμετωπίζουν οι χώρες των Βαλκανίων και τα οποία είναι ένας από τους βασικούς λόγους, εκτός από τα συμφέροντα των μεγάλων πολυεθνικών που ήδη αναφέραμε, για τα προβλήματα και τις διενέξεις που δημιουργούνται στην περιοχή. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το σχέδιο της ανασυγκρότησης των Βαλκανίων θα έχει στην πρώτη φάση πενταετή διάρκεια.

Παρόλα αυτά και ενώ το Κοσσυφοπέδιο δεν έχει ακόμη περάσει σε φάση ειρήνευσης, η πορεία υλοποίησης για την ανασυγκρότηση του Κοσσυφοπεδίου και της βαλκανικής χερσονήσου προχωρά. Η βρετανική υπηρεσία ενημέρωσης επί στρατηγικών και στρατιωτικών θεμάτων Jane's Information Group, ετοίμασε μία έκθεση για ενημέρωση των ενδιαφερόμενων ευρωπαϊκών και βρετανικών εταιρειών, με σκοπό να συνδράμει στην προσπάθεια των βρετανικών επιχειρήσεων στην ανοικοδόμηση της βαλκανικής χερσονήσου. Η έκθεση αυτή έχει ως σκοπό να δώσει γενικές κατευθύνσεις, αλλά και πολιτικές, οικονομικές και διπλωματικές εκτιμήσεις, όπως και συγκεκριμένες πρακτικές πληροφορίες για εκείνους που θα ήθελαν να αναλάβουν έργα ή και προμήθειες στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης ή και της γενικότερης ανασυγκρότησης της Βαλκανικής χερσονήσου. Έχει σημασία αυτή η έκθεση, γιατί συγκροτείται από μία υπηρεσία που βρίσκεται σε μία χώρα, όπως η Μεγάλη Βρετανία, που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στον πόλεμο

του Κοσσυφοπεδίου και κατευθύνει σε μεγάλο βαθμό τα διεθνή πράγματα ή έστω βρίσκεται στο πνεύμα της διεθνούς κυρίαρχης πραγματικότητας. Σύμφωνα μ' αυτή την έκθεση, οι κύριοι παράγοντες στη χρηματοδότηση και τον συντονισμό της ανοικοδόμησης του Κοσσυφοπεδίου είναι ο Οργανισμός Ανασυγκρότησης με έδρα τη Θεσσαλονίκη και πρόεδρο τον Γερμανό Μπόντο Χόμπαχ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Παγκόσμια Τράπεζα που θα έχει την επιμέλεια για την οικονομική ανάκαμψη και την τεχνική βοήθεια, οι οποίες έχουν συστήσει συντονιστικά όργανα στις Βρυξέλλες και θα πραγματοποιούν μειοδοτικούς διαγωνισμούς για την ανάθεση των εκάστοτε έργων.

Η ανοικοδόμηση του Κοσσυφοπεδίου θα προχωρήσει σε 4 στάδια:

- **ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΔΙΟ.** Θα περιλαμβάνει την αποστολή επείγουσας βοήθειας δια μέσου των διεθνών οργανώσεων αρωγής, όπως η Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, που συντονίζει και τη δράση σε μια σειρά από άλλες οργανώσεις, η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού και η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας. Ακόμη η έκτακτη βοήθεια θα δίνεται δια μέσου διμερών διαύλων.
- **ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΔΙΟ.** Θα αρχίσει η κατ' εξοχήν διαδικασία για την ανοικοδόμηση του Κοσσυφοπεδίου. Θα υπάρξει η σύσταση και η λειτουργία της μεταβατικής πολιτικής διοίκησης υπό την εποπτεία του ΟΗΕ. Πρέπει να πούμε ότι η έκταση των έργων στο συγκεκριμένο στάδιο δεν έχει ακόμη καθορισθεί, για τον λόγο ότι θα πρέπει να προσδιοριστούν οι μελέτες για τις πραγματικές ανάγκες που έχουν αναλάβει οι χορηγοί της όλης διαδικασίας. Οι δύο τομείς που θα πρέπει να δοθούν έμφαση, είναι ο τομέας της ηλεκτροδότησης και ο τομέας της ύδρευσης. Πρόκειται για δύο τομείς που βομβαρδίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από το ΝΑΤΟ.
- **ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΔΙΟ.** Θα ακολουθήσει η παροχή βοήθειας. Εδώ θα πραγματοποιηθούν έργα μόλις συσταθεί η μόνιμη διοίκηση του Κοσσυφοπεδίου.
- **ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΔΙΟ.** Εδώ πλέον προβλέπεται η πραγματοποίηση μεγάλων έργων υποδομής, τα οποία θα χρηματοδοτηθούν από δάνεια, ~~θα~~ θα χορηγηθούν είτε με ευνοϊκούς όρους, είτε με όρους ελεύθερης τραπεζικής αγοράς από τους φορείς που θα είναι οι κύριοι χορηγοί.

Σύμφωνα πάντα με την ίδια έκθεση, οι επιχειρήσεις δυτικών συμφερόντων δεν θα δυσκολευτούν να διεισδύσουν για την ανάληψη των έργων, όμως πιθανότατα θα χρειαστεί να ακολουθήσουν διαφορετικούς διαύλους και να πραγματοποιήσουν συμμαχίες με ελληνικές επιχειρήσεις που βρίσκονται στην περιοχή, για παράδειγμα την επιχείρηση του Μυτιληναίου. Παρατηρούμε μία αναβάθμιση του ελληνικού κεφαλαίου και τη δυνατότητα να διεκδικήσει συγκεκριμένο ρόλο η ελληνική αστική τάξη στον διεθνή οικονομικό στίβο. Βέβαια τα πράγματα δεν είναι καθόλου εύκολα και οι συνθήκες πολύ δύσκολες στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχει σημαντική διαφορά πάνω στην ανοικοδόμηση της βαλκανικής χερσονήσου από δύο διαφορετικές φιλοσοφίες για την ανασυγκρότηση. Πιο συγκεκριμένα: Υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές από το πώς αντιλαμβάνεται το σχέδιο Μάρσαλ την ανοικοδόμηση και στην επιχείρηση ανοικοδόμησης των Βαλκανίων η οποία πραγματικά αυτή τη στιγμή επιχειρείται, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην έκθεση στην οποία αναφερθήκαμε ήδη. Η έκθεση υπογραμμίζει, ότι σε αντίθεση με τη μεταπολεμική Δυτική Ευρώπη, στα Βαλκάνια δεν υπάρχει πολιτική συνοχή και δημοκρατική ή καπιταλιστική παράδοση και ότι οι ΗΠΑ δεν μπορούν να δουν τη συγκεκριμένη με την ίδια ιδεολογική φόρτιση που έβλεπαν την αντιπαράθεση τους με την Σοβιετική Ένωση, ούτε επίσης θεωρούν ότι κινδυνεύουν ζωτικά εθνικά τους συμφέροντα και ακόμη ότι η μεγαλύτερη πρόκληση θα είναι να τεθεί η περιοχή σε μια αναπτυξιακή τροχιά. Επίσης η ίδια έκθεση αναφέρεται και στους τομείς.

- **ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΑ.** Ο εκσυγχρονισμός των αεροπορικών συγκοινωνιών καλύπτει όλες τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου και σε χώρες όπως η Αλβανία, η κατάσταση των αεροδρομίων και των υπηρεσιών της πολιτικής αεροπορίας είναι εντελώς ανεπαρκής. Για καθαρά στρατιωτικούς λόγους οι ΗΠΑ προχώρησαν στον εκσυγχρονισμό των συστημάτων του αεροδρομίου των Τιράνων και η αλβανική κυβέρνηση προχωρά στην ανασυγκρότηση άλλων οκτώ αεροδρομίων της χώρας τα οποία θα συνδέονται με το αεροδρόμιο των Τιράνων. Γίνεται προφανές ότι θα απαιτηθούν σοβαρές επενδύσεις για προμήθεια και την εγκατάσταση των απαραίτητων συστημάτων ελέγχου της εναέριου κυκλοφορίας. Στα δύο

αεροδρόμια της ΠΓΔΜ και συγκεκριμένα των Σκοπίων και της Οχρίδας, σχεδιάζονται διάφορα έργα αναβάθμισης, ανάμεσα στα οποία η εγκατάσταση προηγμένου συστήματος προσγείωσης (Instrument Landing System) και στους δύο αερολιμένες, καθώς ^{ΚΑ} η λειτουργία νέων συστημάτων ραντάρ και επικοινωνιών κοντά στα Σκόπια. Τώρα στο επίκαιρο ζήτημα που είναι η Γιουγκοσλαβία, εδώ υπάρχει το πρόβλημα της αποτίμησης των καταστροφών, από το γεγονός ότι πολλά από τα αεροδρόμια που ήταν διπλής χρήσεως, έχουν δεχθεί βαρείς βομβαρδισμούς. Τα συνολικό κόστος όμως όπως ήδη προαναφέραμε είναι τεράστιο. Πέντε αεροδρόμια έχουν ήδη υποστεί πλήρη καταστροφή ή μεγάλες ζημιές και ακόμη εγκαταστάσεις ραντάρ έχουν καταστραφεί πλήρως. Επομένως εδώ έχουμε να κάνουμε με επιχειρηματικές ευκαιρίες, οι οποίες θα παρουσιαστούν στο Μαυροβούνιο, στο Κοσσυφοπέδιο και στη Σερβία, οι οποίες μόλις αποκατασταθεί το κλίμα και οι πολιτικές συνθήκες, οι επιχειρήσεις έχουν να αναλάβουν την κατασκευή της κτιριακής υποδομής, την προμήθεια τεχνικού εξοπλισμού για τον φωτισμό, τους διαδρόμους προσγειώσεως, τον έλεγχο της εναερίου κυκλοφορίας και επικοινωνίες.

- **ΓΕΦΥΡΕΣ.** Η αναλυτική εξέταση για τις ανάγκες του εκσυγχρονισμού του οδικού δικτύου αφορά όλες τις βαλκανικές χώρες. Έτσι πέρα από τη Γιουγκοσλαβία όπου όλα έχουν καταστραφεί, ανάγκες υπάρχουν και στην Αλβανία, αλλά και στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Στην Αλβανία έχει ήδη αρχίσει η βελτίωση του δρόμου Πούκα-Κούκες και με τις δυνατότητες που διαθέτει η συγκεκριμένη χώρα οι προοπτικές για τις πολυεθνικές είναι τεράστιες. Από την άλλη στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχει εκδηλωθεί ενδιαφέρον για έργα, όπως η κατασκευή του δρόμου Σεράγεβο-Ζένιτσα, το οποίο είναι ένα έργο που θα κοστίσει για την κατασκευή και εκμετάλλευση ένα προϋπολογισμό της τάξης 8,8 εκατ. δολαρίων το χιλιόμετρο. Εδώ όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, η οικονομική κατάσταση παρέχει περιορισμένες δυνατότητες εκμετάλλευσης με το σύστημα των διοδίων λόγω του γεγονότος ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα είναι χαμηλό. Στη Βοσνία έχει τεθεί ένα σχέδιο οδοποιίας σε εφαρμογή που θα ολοκληρωθεί σε τρεις φάσεις, ενώ η πρώτη φάση θα κοστίσει 69

εκατ. δολάρια. Αναμένεται ότι τα επόμενα χρόνια θα υπάρξει σημαντική αύξηση της αξίας του όγκου των μεταφορών του Δούναβη, παρά τα προβλήματα που δημιούργησε ο πόλεμος, κυρίως σε προϊόντα που ανήκουν στους κλάδους του χάλυβα και της γεωργίας. Επομένως απαιτείται η άμεση αποκατάσταση των ζημιών από την ομώνυμη διεθνή επιτροπή, ώστε να αξιοποιηθεί ο Δούναβης. Στα αντίστοιχα λιμενικά έργα θα υπάρξει η επέκταση της αποβάθρας του λιμένα Μπάρ κατά 150 μέτρα και η προμήθεια γερανού 40 τόνων. Επίσης θα γίνει η βιομηχανική ανασυγκρότηση των κατεστραμμένων μονάδων της Γιουγκοσλαβίας, οι οποίες οι περισσότερες έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα περιορισμένης έκτακτης βοήθειας, αλλά και της περιοχής και συγκεκριμένα στις εξής : Χημική βιομηχανία, μεταλλουργική, πετροχημική, πολεμική και αεροναυπηγική.

- **ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.** Εδώ υπάρχουν σχέδια εκσυγχρονισμού και ακόμη μερικής ιδιωτικοποίησης των δικτύων τηλεπικοινωνιών πριν από τον πόλεμο. Στην ΠΓΔΜ υπήρχε η πρόθεση για έκδοση άδειας ώστε να λειτουργήσει δίκτυο κινητής τηλεφωνίας. Στο Μαυροβούνιο υπάρχει η πρόθεση να πωληθεί σε στρατηγικό επενδυτή το 30% της κρατικής επιχείρησης τηλεπικοινωνιών, όμως το δημόσιο θα ελέγχει την πλειοψηφία των μετοχών. Στη Σερβία, η Τέλεκομ Σερπία είχε την πρόθεση για την επέκταση και τον εκσυγχρονισμό του δικτύου της με ένα προϋπολογισμό 300 εκατ. δολαρίων για το διάστημα 1997-2007. Τώρα όμως μετά την λήξη του πολέμου και τις καταστροφές που έχουν δημιουργηθεί θα πρέπει να αυξηθούν τα ποσά για να αποκατασταθούν οι ζημιές με αποτέλεσμα να είναι αμφίβολο για το εάν θα συνεχιστεί ο εκσυγχρονισμός.
- **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.** Το κόστος της ανάπτυξης των στρατιωτικών δυνάμεων και το κόστος της πολιτικής διοίκησης στα πλαίσια της ειρήνευσης στην περιοχή, θα κοστίσει 12 δισεκ. δολάρια. Οι επιπτώσεις των συγκεκριμένων δαπανών είναι φυσικά αμελητέες μπροστά στα δημοσιονομικά μεγέθη των κρατών του NATO.
- **ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ.** Επίσης στόχος είναι η αναβάθμιση και η ανασυγκρότηση του σιδηροδρομικού δικτύου των χωρών της βαλκανικής

χερσονήσου. Υπάρχουν ανάγκες για την προμήθεια μηχανών και συρμών, επίσης ανάγκες για την συντήρηση, τη επέκταση και τον εκσυγχρονισμό του σιδηροδρομικού δικτύου. Ακόμη υπάρχουν ανάγκες για την απόκτηση φορτηγών, επιβατηγών και μεικτής χρήσεως τρένα.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ένα μεγάλο τμήμα της ανοικοδόμησης στο Κοσσυφοπέδιο στο αρχικό της μέρος θα πραγματοποιηθεί χωρίς διαγωνισμούς, ενώ στη δεύτερη φάση και συγκεκριμένα στο πλαίσιο της κατασκευής των μεγάλων έργων για την ανοικοδόμηση της περιοχής αναμένεται να γίνουν με διαγωνισμούς και προκηρύξεις. Θα αφορούν τους δρόμους, τις γέφυρες, τους σιδηρόδρομους, κ.λ.π. Για το 1999 η Κομισιόν έχει προβλέψει ένα ποσό 150 ευρώ.

Επομένως καταρχήν λογικό είναι ότι θα δημιουργηθεί μία κοινωνία των πολιτών που θα λειτουργεί με δημοκρατικές αρχές, στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς που θα επιβληθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ. Θα πρέπει όμως στην κατεύθυνση της επιβολής αυτής να υιοθετηθούν οι αρχές της συμφιλίωσης όλων των κοινωνικών ομάδων, και να συμμορφωθούν με τους κανόνες δικαίου. Θα πρέπει οι διάφορες εθνικές ομάδες να αποδεχθούν την διαφορά τους και την ανοχή τους απέναντι στην κάθε μία από αυτές.

Θα πρέπει να υπάρξει μία λογική για αναπτυξιακή τροχιά και μία συνεργασία με τις διοικητικές αρχές. Γίνεται κατανοητό ότι οι επιχειρήσεις θα αναζητήσουν μέτρα για την προβολή τους και ευνοϊκή μεταχείριση για τις περαιτέρω δραστηριότητες τους, όπως για παράδειγμα οι φορολογικές απαλλαγές. Θα πρέπει παράλληλα να υπάρξει μία ισόρροπη ανάπτυξη ανάμεσα στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα για την προσέλκυση ξένων επενδυτών, ώστε να αξιοποιηθεί σωστά η χρηματοδότηση για την ανοικοδόμηση της βαλκανικής χερσονήσου. Επομένως θα αναζητηθεί και ένα κλίμα ασφάλειας για την ανάληψη επιχειρηματικών κινδύνων. Ταυτόχρονα θα χρειαστούν χρήματα, αλλά κυρίως τεχνική και οργανωτική επάρκεια, τα οποία είναι στοιχεία που δεν βρίσκονται σε χώρες που είναι σε μετάβαση και στην συγκεκριμένη περίπτωση στα Βαλκάνια.

2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ.

2.1 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Τον Μάιο του 1999 οι εξαγωγικές μονάδες της Βόρειας Ελλάδας είχαν αδρανοποιηθεί καθώς δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί καμία συναλλαγή, με αποτέλεσμα ακόμη και οι εξαγωγές να σταματήσουν. Επομένως η κρίση στη Γιουγκοσλαβία επιδείνωσε σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση.

Σχετικά με το εξαγωγικό εμπόριο από τις εξαγωγικές επιχειρήσεις της Βόρειας Ελλάδας, με βάση μία έρευνα που πραγματοποίησε η Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου διαπιστώθηκαν τα εξής:

- * Υπάρχει πολύ μεγάλη αβεβαιότητα για το χρόνο είσπραξης των χρημάτων των εταιρειών, εξαιτίας της μεγάλης γραφειοκρατίας που υπάρχει στην περιοχή.
- * Υπάρχει επίσης μία υποτίμηση του γιουγκοσλαβικού νομίσματος σε ποσοστό 40%, η οποία επιβαρύνει εκείνες τις επιχειρήσεις οι οποίες έχουν απαιτήσεις σε δηνάρια. Ακόμη πολλά από τα προϊόντα τα οποία βρίσκονταν εκείνη τη περίοδο στη Γιουγκοσλαβία είχαν υποστεί μεγάλες ζημιές χωρίς να υπάρχει ένας τρόπος για να αποζημιωθούν οι εταιρείες που επλήγησαν.
- * Σημαντικός θα πρέπει να θεωρείται και ο παράγοντας της επιβάρυνσης του κόστους των επιχειρήσεων από την αύξηση του κόστους των μεταφορών. Πιο συγκεκριμένα το κόστος των σιδηροδρομικών μεταφορών, εξαιτίας της γιουγκοσλαβικής κρίσης είχε αυξηθεί κατά 41%. Δεν θα πρέπει να υποτιμήσουμε και το κόστος της ποιότητας των μεταφορών, το οποίο έχει υποστεί σημαντική ζημιά.
- * Πλήγμα θεωρείται και οι ζημιές που θα υποστεί ο τουρισμός. Αρκεί να επισημάνουμε ότι το 1998 ήρθαν από τη Γιουγκοσλαβία 150.000 τουρίστες.

Με βάση τα στοιχεία της ίδιας έρευνας της ΕΣΕΕ έχουμε:

◆ Οι επιχειρήσεις που έχουν υποστεί σημαντικές ζημιές βρίσκονται κυρίως σε περιοχές όπως η Βόρειος και Βορειοδυτική Ελλάδα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι και οι υπόλοιπες περιοχές δεν έχουν επηρεαστεί από τη Γιουγκοσλαβική κρίση. Όμως υπάρχει μία σημαντική διαφορά στις επιπτώσεις της κρίσης ανάμεσα από τη Βόρεια και Νότια Ελλάδα, αναφορικά με το εσωτερικό εμπόριο.

◆ Επίσης υπάρχουν μία σειρά από επιχειρήσεις που βρίσκονται στη Βόρειο Ελλάδα και οι οποίες έχουν ως αποκλειστικό αντικείμενο τις εμπορικές συναλλαγές με τη Γιουγκοσλαβία και τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες.

Η πτώση των πωλήσεων από τις εμπορικές επιχειρήσεις οι οποίες βρίσκονται στη Βόρειο Ελλάδα μέχρι το τέλος του Μαΐου που κρατούσε ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο είχε κυμανθεί από το 50% έως το 70%. Πρόκειται για το 80% των επιχειρήσεων. Οι καταναλωτές στις παραπάνω περιοχές είναι προσεκτικοί και προσπαθούν να προφυλαχθούν από την επέκταση της κρίσης. Η πτώση των πωλήσεων είναι οι επιπτώσεις που προέρχονται από το εσωτερικό εμπόριο. Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε προέρχεται από ένα κατάλογο του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

Ο Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος εκτιμά ότι θα πρέπει να ληφθούν από την πολιτεία δραστηριότητες, οι οποίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- Άμεσες εξαγωγικές επιδοτήσεις προς τις ελληνικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα προς τις παραμεθόριες περιοχές οι οποίες εξάγουν προς τις χώρες οι οποίες έχουν πληγεί από την κρίση.
- Να χορηγηθούν δάνεια προς τις χώρες αυτές, για να υπάρχει η δυνατότητα να αγοραστούν ελληνικά προϊόντα.
- Ο ΣΒΒΕ απαιτεί καλύτερη ασφάλιση των εξαγωγικών πιστώσεων των ελληνικών επιχειρήσεων, που εξάγουν προϊόντα στις χώρες αυτές, δια μέσου του ΟΑΕΠ.
- Ακόμη επιδότηση του ναύλου της θαλάσσιας μεταφοράς στην Αδριατική των φορτηγών που μεταφέρουν τα προϊόντα των επιχειρήσεων της Βόρειας Ελλάδας.

Οι δραστηριότητες αυτές θα έχουν ως στόχο να ενισχύσουν βραχυπρόθεσμα τις ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες έχουν κλονιστεί από τον πόλεμο, ώστε να

διατηρηθεί το ενδιαφέρον τους και η επιχειρηματική τους παρουσία στις χώρες που έχουν πληγεί από τις συνέπειες του πολέμου. Επίσης ο ΣΒΒΕ επισημαίνει ότι η Ελλάδα θα πρέπει να ζητήσει την οικονομική συνδρομή της Ευρώπης, ως αντιστάθμισμα για τις απρόβλεπτες συνέπειες του πολέμου, οι οποίες αφορούν τις αποθεματικές ζημιές των ελληνικών συμφερόντων και οι οποίες δημιουργούν προβλήματα για την εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας στα πλαίσια της πορείας της προς την ΟΝΕ.

Από τη αναλυτική έκθεση που απέστειλε ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Γ. Παπαντωνίου στον πρωθυπουργό της χώρας, Κ. Σημίτη, φανερώνει ότι οι επιπτώσεις που υφίσταται η ελληνική οικονομία από την κρίση στα Βαλκάνια αφορά, πέρα από τις ανατιμητικές τάσεις καταρχήν στην τιμή του πετρελαίου, τις απώλειες των εσόδων στον τομέα του τουρισμού. Επομένως οι απώλειες στον τουρισμό δεν αφορούν μόνο τη Βόρειο Ελλάδα, αλλά και όλη τη χώρα.

Στον εξαγωγικό τομέα δεν υπάρχουν ιδιαίτεροι φόβοι, από τη στιγμή που προς στη Γιουγκοσλαβία η Ελλάδα δεν εξάγει περισσότερο από το 2% των συνολικών της εξαγωγών. Όμως αντίθετα στη Ρουμανία, στη Τουρκία και τη Βουλγαρία, η χώρα μας εξάγει σε ποσοστό πάνω από 50% των συνολικών εξαγωγών της προς τις βαλκανικές χώρες.

Στον τομέα του πληθωρισμού το ΥΠΕΘΟ αποδέχεται ότι θα υπάρχει σημαντική επίπτωση από την αύξηση της τιμής του πετρελαίου. Όμως επειδή, η συγκεκριμένη επιβάρυνση θα είναι ανάλογη και στις χώρες που έχουν τις τρεις καλύτερες επιδόσεις πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ, δεν θα δημιουργήσει ιδιαίτερο πρόβλημα για το στόχο που έχει θέσει η κυβέρνηση και είναι η επίτευξη του κριτηρίου του πληθωρισμού, όπως και η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Αναλυτικά η έκθεση αναφέρει τα ακόλουθα: ²

- 1. ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ.** Οι ελληνικές εξαγωγές προς τις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου τα τελευταία τέσσερα χρόνια παρουσιάζουν έντονη αυξητική τάση και από 9,4% στο σύνολο των εξαγωγών που ήταν το 1994, δηλαδή 216 δισεκ., φθάνουν το 1999 στο ποσοστό 15,4%, δηλαδή 466 δισεκ. Οι εισαγωγές κινούνται ανάμεσα στο 3% και 3,5% στο σύνολο των εισαγωγών. Οι καλύτερες

² Από το "Κέρδος" Κυριακή 25 Απριλίου 1999.

συναλλαγές γινόντουσαν με την Τουρκία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία οι οποίες απορροφούν πάνω από το 50% των εξαγωγών και οι οποίες δεν πλήττονται άμεσα από την κρίση. Έτσι μπορούμε να φθάσουμε σε ένα συμπέρασμα, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έκθεση, ότι η συνολική επίπτωση στο σύνολο της οικονομίας από τη μεταβολή του εμπορικού ισοζυγίου προς τις βαλκανικές χώρες δεν θα είναι μεγάλη, γιατί οι ελληνικές εξαγωγές δεν ξεπερνούν το 2%.

2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. Υπήρχε μία αρχική εκτίμηση ότι θα υπάρξει αύξηση του ΑΕΠ για το 1999 κατά 3,5% και η οποία βασίστηκε σε μία αύξηση των τουριστικών εισπράξεων, σε σταθερές τιμές σε ποσοστό 12%, έναντι 20% το 1998. Επομένως η κρίση στα Βαλκάνια, με μία πιθανή μείωση του τουριστικού πληθυσμού και με μία μείωση των τουριστικών εισπράξεων στο ύψος του 1998, δηλαδή 1,9 τρισεκ. δραχμές ή το 5,3% του ΑΕΠ, θα μείωνε το ρυθμό ανάπτυξης στο 3% περίπου, η δε απώλεια εκτιμάται σε 290 δισεκ. δραχμές φυσικά σε τρέχουσες τιμές. Πρέπει συνυπολογιστεί και η κρίση του περσικού κόλπου και στη Βοσνία, την περίοδο 1991-1992, η οποία είχε σαν συνέπεια τη μείωση των τουριστικών εισπράξεων σε σταθερές τιμές κατά 1% το 1991, ενώ αντιθέτως το 1992 είχαμε μία αύξηση της τάξης του 13%. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τις πλέον σημαντικές απώλειες στη θερινή περίοδο του 1999 θα έχει ο τουρισμός της Πιερίας. Οι παραδοσιακές επισκέπτες από τη Γιουγκοσλαβία έφθαναν το χρόνο σε 50.000. Αυτοί δύσκολα θα έρθουν το 1999, αλλά το βασικό πρόβλημα που προκύπτει είναι ότι θα υπάρξουν απώλειες και από τις αγορές της Ουγγαρίας και της Τσεχίας, στις οποίες έγιναν ακυρώσεις κρατήσεων και ακόμη υπήρξε ακυρώσεις κρατήσεων και από τη Γερμανία, την Αυστρία και από τη Ρωσία.

3. ΤΙΜΗ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ. Η επίπτωση της τιμής του πετρελαίου στον πληθωρισμό προσδιορίζεται από τη συμμετοχή των καυσίμων στην ιδιωτική κατανάλωση και ακόμη προσδιορίζεται από τη συμμετοχή τους στην παραγωγή και πιο συγκεκριμένα στη βιομηχανία. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι τιμές επηρεάζονται έμμεσα και το 1997, η ενδιάμεση ανάλωση καυσίμων σαν ποσοστό της συνολικής ακαθάριστης αξίας παραγωγής στην οικονομία ανέρχεται στο 3,4% και η τελική κατανάλωση των

νοικοκυριών στο 1,5%. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η τελική κατανάλωση καυσίμων των νοικοκυριών, σαν ποσοστό της ιδιωτικής κατανάλωσης ανέρχεται στο 3,5%.

Στην έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδας, αναφερόταν ότι πραγματοποιήθηκαν ζημιές που έφθασαν στο ποσό των 100 δισεκ. στη Μακεδονία και στη Θράκη ενώ από το εμπορικό τμήμα της ελληνικής πρεσβείας στο Βελιγράδι, τα στοιχεία των διμερών εμπορικών συναλλαγών έχουν καταγράψει ζημιές που φθάνουν τα 10 δισεκ. δραχμές από την ημέρα που ξεκίνησε η κρίση μέχρι τα μέσα του Μαΐου 1999.

Πάντως οι Έλληνες επιχειρηματίες προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις του πολέμου, αλλά ταυτόχρονα απεδείχθη ότι η ελληνική οικονομία έχει μεγάλες αντοχές. Οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων που έχουν επενδύσει στα Βαλκάνια, όπως

Ο ΟΤΕ, Η ΤΙΤΑΝ, Η Ιντρακόμ, η Δέλτα, η 3Ε, κ.λ.π., συζήτησαν τρόπους για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση που δημιουργήθηκε στην Γιουγκοσλαβία και η οποία έθετε σε σοβαρό κίνδυνο τις πραγματοποιηθείσες επενδύσεις τους. Προσπάθησαν να επιβάλλουν μέτρα που είχαν ως συνέπεια :

Α. Την προστασία των επενδύσεων.

Β. Ένα νομικό πλαίσιο προστασίας, ώστε να αποζημιωθούν οι επιχειρήσεις εάν τυχόν πληγούν από τους βομβαρδισμούς.

Γ. Αντιμετώπιση των επιπτώσεων οι οποίες πιθανότατα θα προκύψουν μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου.

Οι συγκεκριμένοι εκπρόσωποι στη σύσκεψη που έγινε στο υπουργείο Εξωτερικών, αποφάσισαν να καταρτισθεί ένας πρώτος κατάλογος για τις ζημιές που θα έχουν υποστεί ώστε να υπάρξει ένα στοιχειώδες αίτημα για τις αποζημιώσεις. Εξάλλου οι Έλληνες επιχειρηματίες είναι παρόντες στη Γιουγκοσλαβία σε ένα ευρύ φάσμα τομέων, το οποίο αρχίζει από τις τηλεπικοινωνίες και εκτείνεται έως τις μεταλλουργίες χαλκού και ψευδαργύρου, ενώ ακόμη συμπεριλαμβάνονται οι κλάδοι των αναψυκτικών και των τροφίμων. Συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις: Ο ΟΤΕ, η ΔΕΛΤΑ, Ο Όμιλος Μυτιληναίου, η 3Ε, η Jet Oil, τα ελληνικά πετρέλαια δια μέσου της εταιρείας Ασπροφός, η Τεξαπρέτ, είναι μερικές από τις κυριότερες ελληνικές

επιχειρήσεις οι οποίες ανέπτυξαν μεγάλη δραστηριότητα πριν την έναρξη του πολέμου.

Συγκεκριμένα οι προτάσεις του ιδιωτικού τομέα έχουν επικεντρώσει το ενδιαφέρον τους στα εξής σημεία:

- Η πολιτεία πρέπει να κάνει να κάνει το καθήκον της, δείχνοντας την ευαισθητοποίηση της και ακόμη να προσπαθήσει αφενός μεν να διατηρήσει ένα κλίμα ψυχραιμίας στην αγορά και αφετέρου να στηρίξει οικονομικά τους επιχειρηματίες και τέλος να δυναμώσει τους θεσμούς υποστήριξης για την ασφάλεια της δράσης των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια.
- Ταυτόχρονα, ο ιδιωτικός τομέας θεωρεί απαραίτητη την προσήλωση στο στόχο της ΟΝΕ και την ενίσχυση των προσπαθειών για να επιτευχθεί η πραγματική σύγκλιση, ώστε να διατηρηθεί η αισιοδοξία στην αγορά και να συνεχιστεί η οικονομική πορεία χωρίς πισωγυρίσματα.

Μέχρι το τέλος του Απριλίου οι επιπτώσεις των βομβαρδισμών στις βιομηχανικές μονάδες των ΔΕΛΤΑ και 3Ε εντοπίζεται στη διακοπή της παραγωγικής τους λειτουργίας, καθώς και στο σταμάτημα των δικτύων διανομής τους. Πάντως καταβάλλονταν, εκείνη την περίοδο, προσπάθειες από τους εργαζόμενους να επαναλειτουργήσουν οι επιχειρήσεις όσο το δυνατόν πιο γρήγορα.

Ακόμη είχαν σταματήσει οι διμερείς εμπορικές συναλλαγές, ύψους 300 εκατ. δολαρίων, γεγονός που είχε αρνητικές συνέπειες για τις ελληνικές επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι οι περισσότερες καλύπτονται από τον Οργανισμό Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων και θα αποζημιωθούν

Γενικότερα για να συνοψίσουμε, οι κίνδυνοι που παρουσιάστηκαν ήταν τρεις:

A. Υπήρξε σαφέστατα ο κίνδυνος, για βέβαια απώλεια εσόδων από εκείνους τους επιχειρηματίες, οι οποίοι είχαν τις συναλλαγές τους στον αέρα, τη στιγμή που ξεκινούσαν οι βομβαρδισμοί από το ΝΑΤΟ.

B. Όπως προαναφέραμε υπήρξε έντονος ο κίνδυνος για τη μείωση των εξαγωγών, εξαιτίας των προστατευτικών μέτρων που θα έπρεπε να λάβουν οι συγκεκριμένες χώρες, ώστε να καταφέρουν να περιορίσουν τη φυγή του συναλλάγματος.

Γ. Ο κίνδυνος όπως ήδη αναφερθήκαμε με παραδείγματα, να αναστείλουν οι ίδιοι οι Έλληνες επιχειρηματίες τις προσπάθειες τους και να προχωρήσουν σε κάποια νέα συναλλαγή ή ακόμη σε κάποιο επενδυτικό σχέδιο.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, η ανησυχία, η αίσθηση της αμηχανίας, ο φόβος για το μέλλον τους, ήταν τα χαρακτηριστικά στοιχεία της ψυχολογίας των Ελλήνων επενδυτών. Αυτό οφείλεται και στο γεγονός ότι το 90% των Ελλήνων επιχειρηματιών, στη Γιουγκοσλαβία για παράδειγμα διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και επέστρεψαν στην Ελλάδα. Αναφέραμε ήδη ως παράδειγμα την ΔΕΛΤΑ και την 3Ε.

Εξίσου όμως επιδεινούμενη ήταν και η κατάσταση και στη ΠΔΓΜ. Επίσης το ίδιο συνέβαινε και στην Αλβανία, παρόλο που στην αρχή του πολέμου αλλά και όλο τον Απρίλιο δεν είχαν παρατηρηθεί ζητήματα αναστολής της λειτουργίας των επιχειρήσεων, όμως τουλάχιστον στο επίπεδο των εμπορικών συναλλαγών τα μηνύματα δεν ήταν ευχάριστα.

Για παράδειγμα οι επιχειρήσεις του Νομού Φλώρινας, οι οποίες δραστηριοποιούνται στη ΠΓΔΜ δεν αντιμετώπισαν στο διάστημα που αναφέραμε σοβαρά προβλήματα, για το λόγο ότι δραστηριοποιούνται κυρίως στην περιοχή του Μοναστηρίου, η οποία απέχει αρκετά από την βασική εστία των συγκρούσεων. Αντίθετα όμως, η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική για εκείνους οι οποίοι έχουν επενδύσει στη Αλβανία, όπου υπήρχε σοβαρό πρόβλημα από το αυξανόμενο κύμα των προσφύγων.

Αντίστοιχη κατάσταση επικρατούσε και στο Νομό Δράμας, όπου οι τρεις επιχειρήσεις του Νομού που είχαν επενδύσει στην ΠΓΔΜ, στη συγκεκριμένη περίοδο αδυνατούσαν να πραγματοποιήσουν πωλήσεις.

Ενώ πέρα από την Πιερία, στην οποία ήδη αναφερθήκαμε, πρόβλημα με τον τουριστικό πληθυσμό είχε και ο Νομός και ο Νομός της Καβάλας, επιπρόσθετα όμως το πρόβλημα υπήρξε και στον τομέα της διακίνησης των προϊόντων, που αντιμετώπισαν το ίδιο πρόβλημα συναλλαγών.

Από τις επιχειρήσεις που έχουν επενδύσει στην ΠΓΔΜ, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η Joint-venture επένδυση της εταιρείας “Μάρμαρα-Λαζαρίδη”, στην περιοχή Prilep εξακολουθούσε να λειτουργεί με 20 άτομα προσωπικό, όμως η διακίνηση της πρώτης ύλης που είναι το μάρμαρο, παρουσίαζε σημαντικές δυσχέρειες.

Η "TITAN A.E.", δια μέσου της τσιμεντοβιομηχανίας Cementamica Usje συνέχιζε κανονικά την παραγωγή της, αλλά παρατηρήθηκε μία σημαντική κάμψη των πωλήσεων της στην τοπική αγορά.

Μία άλλη επιχείρηση η "Ζλάτης Αλλαντοποιία Κονσερβοποιία Εδέσσης", σταμάτησε τη υλοποίηση μονάδας παραγωγής αλλαντικών συνολικού κόστους 500 εκατ. δραχμών στη περιοχή Priler, ενώ παράλληλα σταμάτησαν οι εξαγωγές και οι παραγγελίες από τη ΠΓΔΜ.

Επίσης μία άλλη εταιρεία, "Μακεδονικά περιφερειακά Α.Ε.", η οποία έκανε μία επένδυση Joint-venture στην πόλη των Σκοπίων λειτουργεί, όμως έχουν συρρικνωθεί οι πωλήσεις της σε ένα ποσοστό της τάξης του 50%. Ενώ η "ΚΡΙ-ΚΡΙ Α.Ε.", δεν έχει υποστεί ζημιές η μονάδα παραγωγής παγωτού στο Κουμάνοβο, όμως οι εξαγωγές άρχισαν να μειώνονται δραματικά.

2.2 Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ.

Μετά τις συζητήσεις στην Κολωνία σχετικά με το "Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νότια Ευρώπη", οι οποίες αφορούσαν την οικονομική ανασυγκρότηση της βαλκανικής χερσονήσου, άρχισε να αναπτύσσεται το ενδιαφέρον από τις ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες. Η κινητικότητα αυτή αναπτύχθηκε παρόλο που ο υπολογισμός του κόστους δεν είναι σαφής, αν και καταρχήν υπολογίστηκε περίπου στα 50 δισεκ. ευρώ, ούτε βεβαίως ποιές θα είναι οι πηγές χρηματοδότησης και τέλος, το πως θα γίνει η ανάθεση των έργων και ποιές θα είναι οι προτιμολόγητες που θα πρέπει να ακολουθηθούν.

Πάντως οι πηγές χρηματοδότησης θα προέλθουν, ως προς το μεγαλύτερο μέρος από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι από κάποιες επιφυλάξεις, η παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων γίνεται πλήρως αποδεκτή από τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου. Επομένως το οικονομικό επιτελείο της ελληνικής κυβέρνησης, προσπαθεί να οργανώσει το σχέδιο για τη δράση των ελληνικών επιχειρήσεων, με βάση τον πιθανό συσχετισμό των οικονομικών δυνάμεων που θα αναπτυχθούν στην περιοχή των Βαλκανίων. Η ανοικοδόμηση των Βαλκανίων πρόκειται για ένα τεράστιο έργο, σε βαθμό που η ελληνική

κυβέρνηση να θεωρεί ότι πρόκειται για ένα σχέδιο Μάρσαλ μικρότερου μεγέθους.

Οι τρόποι με τους οποίους θα δώσει παρόν με την συμμετοχή της στην ανοικοδόμηση η ελληνική πλευρά είναι πολλοί. Στην περίοδο της ανοικοδόμησης η ελληνική συμμετοχή θα παίξει πρωτεύοντα ρόλο, φυσικά λόγω της γεωγραφικής θέσης, όπως επίσης και λόγω της οικονομικής και γεωπολιτικής της θέσης, αλλά ακόμη και λόγω των σχέσεων που έχει αναπτύξει με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες και ειδικότερα με τη Γιουγκοσλαβία.

Επομένως θα υπάρξουν στρατηγικοί σχεδιασμοί για όλη τη βαλκανική χερσόνησο. Στα πλαίσια αυτά η ελληνική πλευρά θα στηρίξει τις οικονομίες των χωρών όπως, της ΠΓΔΜ, της Βουλγαρίας, της Αλβανίας και της Ρουμανίας. Ο στόχος και η ανάγκη της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης είναι να μη διαλυθούν οι δομές και οι οικονομίες των βαλκανικών χωρών αλλά να ισχυροποιηθούν.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο, ίσως και σπουδαιότερο είναι η συμμετοχή των ελληνικών επιχειρήσεων στη διαδικασία της αναστήλωσης της Γιουγκοσλαβίας, με δεδομένο ότι η διανομή και το μοίρασμα των επιχειρηματικών έργων θα πραγματοποιηθεί ξανά. Έτσι έχει σχεδιαστεί η δημιουργία ενός ισχυρού “κονσόρτσιουμ” τραπεζών, το οποίο θα διεκδικήσει τη συμμετοχή του στη χρηματοδότηση της ανασυγκρότησης, που θα αναληφθεί από ευρωπαϊκούς και αμερικανικούς ομίλους τραπεζών. Η ελληνική πλευρά θα διεκδικήσει σ’ αυτή τη φάση την εξασφάλιση όσο το δυνατόν τη μεγαλύτερη διείσδυση και συμμετοχή, πράγμα όχι και τόσο εύκολο, στα επενδυτικά έργα που θα ξεκινήσουν, σε συνεργασία προφανώς με τα βαλκανικά τραπεζικά ιδρύματα.

Επίσης μέσα σ’ αυτά τα πλαίσια έχουν αναπτυχθεί σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες και πραγματοποιούνται επισκέψεις από τα στελέχη του ΟΤΕ, ται-ΟΣΕ και ΕΛΠΕ, όπως και από ιδιώτες επιχειρηματίες.

Επίσης σημαντικό ρόλο θα παίξουν οι κατασκευαστικές εταιρείες, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, υπό την προϋπόθεση καταρχήν ότι η κυβέρνηση θα κάνει πράξη τις δεσμεύσεις της σε σχέση με το κλίμα που θα δημιουργήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία και θα αναλάβει το μεγαλύτερο μέρος της

χρηματοδότησης. Επομένως σε συνεργασία με τις τράπεζες θα προσπαθήσουν να μπουν στον τομέα των αστικών κτιριακών επενδύσεων. Ο λόγος είναι ότι θα χρειαστούμε μεγάλα ιδιωτικά κεφάλαια και σε μία τέτοια περίπτωση η συμβολή των ελληνικών τραπεζών θα είναι πολύ αποφασιστική. Οι Έλληνες κατασκευαστές έχουν ορισμένα σημαντικά πλεονεκτήματα:

1. Το πρώτο από τα πλεονεκτήματα που διαθέτουν είναι το χαμηλό κόστος παραγωγής δημόσιων έργων, το οποίο είναι το χαμηλότερο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και φυσικά είναι δύσκολο να το προσεγγίσουν οι κατασκευαστικές εταιρείες από τη Γερμανία, την Ιταλία και τη Γαλλία, οι οποίες και θα είναι οι πλέον υπολογίσιμες και ανταγωνιστικές κατασκευαστικές εταιρείες.
2. Το δεύτερο πολύ σημαντικό πλεονέκτημα είναι οι πολύ καλές σχέσεις που έχουν διαμορφώσει οι Έλληνες επιχειρηματίες με τις κυβερνητικές αρχές, αλλά και με τους ίδιους τους συναδέλφους τους επιχειρηματίες, στις χώρες όπως η Γιουγκοσλαβία, η Αλβανία, η ΠΓΔΜ, η Ρουμανία και η Βουλγαρία, στις οποίες βρίσκονται ήδη και λειτουργούν αρκετές κατασκευαστικές εταιρείες.
3. Η γνώση από τους Έλληνες επιχειρηματίες της ψυχολογίας των οικονομικών παραγόντων των χωρών αυτών, η ευκολία με την οποία μπορούν να επικοινωνήσουν μαζί τους και να κατανοήσουν την νοοτροπία τους.
4. Η ελληνική οικονομική και επιχειρηματική δραστηριοποίηση, με την κατάλληλη εκμετάλλευση των πολιτικών και οικονομικών διασυνδέσεων της Ελλάδας με τον δυτικοευρωπαϊκό χώρο μπορεί να αναχθεί σε πρωταγωνιστικό παράγοντα των οικονομικών εξελίξεων στην περιοχή.

Σ' αυτή όμως την μεγάλη προσπάθεια για την επιτυχημένη διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια στα πλαίσια της ανοικοδόμησης, υπάρχουν και πολλά μειονεκτήματα τα οποία δύσκολα θα μπορέσουν να τα υπερβούν οι ελληνικές επιχειρήσεις έστω και αν σωστά και συντονισμένα όλα εκείνα τα οποία αναφέρθηκαν ως πλεονεκτήματα.

Η σημαντικότερη παράμετρος από τα συγκεκριμένα μειονεκτήματα, είναι το γεγονός ότι τα χρήματα τα οποία θα διατεθούν για την ανασυγκρότηση των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου, θα προέλθουν από τα ταμεία της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά δεύτερο λόγο από τις ΗΠΑ. Εδώ είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι όταν κοινομτικά ταμεία, εννοούμε κυρίως τη Γερμανία, τη Γαλλία και τη Μ. Βρετανία, που είναι χώρες με μεγάλη εμπειρία και προφανώς γνωρίζουν τρόπους, αλλά και μεθόδους για να επιστρέψουν και πάλι ασφαλή πίσω τα χρήματα τα οποία θα διατεθούν για την ανασυγκρότηση. Ένα ακόμη μειονέκτημα για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι το μέγεθος τους, το οποίο συγκρινόμενο με το αντίστοιχο μέγεθος των γερμανικών ή γαλλικών τεχνικών εταιρειών είναι μικρό για τέτοιες τεράστιες επενδύσεις και με τον ανάλογο ανταγωνισμό που θα υπάρξει. Οι διαφορές στις οποίες αναφερθήκαμε είναι τέτοιες, οι οποίες εκτός από τις δυνατότητες που έχουν να αντλούν δανειακούς πόρους, πράγμα που φανερώνει και την αναγκαιότητα της ενεργοποίησης των ελληνικών τραπεζών, δημιουργούν και προβλήματα όσον αφορά την ταχεία και έγκαιρη υλοποίηση των έργων.

Επίσης δεν θα πρέπει να υποτιμήσουμε τον τουρκικό παράγοντα. Γιατί θα πρέπει να θεωρηθεί πολύ πιθανό ότι σε πολλά έργα τα οποία θα έχουν χαμηλό προϋπολογισμό και κυρίως στην Αλβανία, στην ΠΓΔΜ, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία οι Έλληνες επιχειρηματίες θα αντιμετωπίσουν ως ανταγωνιστές τους Τούρκους επιχειρηματίες. Αυτοί οι ανταγωνισμοί είναι πολύ κρίσιμοι, γιατί συνήθως κερδισμένοι βγαίνουν οι Τούρκοι επιχειρηματίες, για το λόγο ότι σχεδόν πάντα έχουν την αμέριστη συμπαράσταση της κυβέρνησης τους και ακόμη τη συμπαράσταση της τουρκικής διπλωματίας η οποία έχει να επιδείξει πολλές επιτυχίες.

Οι στόχοι της ελληνικής πολιτικής στη βαλκανική χερσόνησο θα είναι προσανατολισμένη στα εξής ζητήματα:

- Στήριξη της ανάπτυξης και σταθεροποίηση των οικονομιών των χωρών της Βαλκανικής χερσονήσου, σε συντονισμό με τα ελληνικά δίκτυα και υποδομή σε τομείς στρατηγικής σημασίας και που φυσικά αφορούν την ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες και τις μεταφορές.
- Τη διασφάλιση της κατάλληλης οδικής υποδομής, ώστε να διακινούνται με άνεση τα ελληνικά προϊόντα μέσα από τις χώρες της περιοχής των Βαλκανίων.

- Εξασφάλιση της ακώλυτης διέλευσης μέσα από τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου, των ελληνικών προϊόντων προς τις χώρες της Δυτικής, Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης.
- Δημιουργία και ενίσχυση των κατάλληλων οικονομικών και πολιτικών συνθηκών για την προώθηση των ελληνικών επενδύσεων προς τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου.
- Προώθηση των εμπορικών ανταλλαγών ανάμεσα στην Ελλάδα και τις βαλκανικές χώρες.
- Την εξασφάλιση από τις γειτονικές χώρες των απαραίτητων φυσικών πόρων για την ελληνική οικονομία και ιδιαίτερα στον τομέα της υδροοικονομίας.
- Την εξασφάλιση εναλλακτικών αρτηριών σύνδεσης ως πρόσθετο μέτρο για την προσέλκυση του τουρισμού.

Ο ανταγωνισμός για τον σχεδιασμό της βαλκανικής χερσονήσου αποτελεί συστατικό στοιχείο της όλης προσπάθειας της ανοικοδόμησης και προφανώς το όλο εγχείρημα θα είναι ένας οικονομικός πόλεμος τόσο ανάμεσα στις πολυεθνικές, όσο και ανάμεσα στις χώρες και των επιχειρήσεων που εκπροσωπούν και βρίσκονται γύρω από την περιοχή των Βαλκανίων. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η Ελλάδα θα αντιμετωπίσει έντονο ανταγωνισμό στην προσπάθεια της να έχει ένα κυρίαρχο ρόλο στο σχεδιασμό της διεθνούς κοινότητας για την υλοποίηση του σχεδίου ανασυγκρότησης των Βαλκανίων. Αυτό συμπεραίνεται από το γεγονός ότι τουλάχιστον δύο χώρες, η ΠΓΔΜ και η Ουγγαρία, έχουν προβάλλει επιχειρήματα παρεμφερή με τα αντίστοιχα ελληνικά και θα επεδίωκαν να αποκτήσουν σημαντικό ρόλο για την πραγματοποίηση της ανασυγκρότησης, με άξονα την εγκαθίδρυση του Ταμείου που πρόκειται να ιδρυθεί για τα Βαλκάνια στις πρωτεύουσες τους. Έτσι επιβεβαιώνεται η έννοια της περιφερειακής εξάρτησης των αναδυόμενων χωρών και παράλληλα η προσπάθεια ορισμένων από τις αναδυόμενες χώρες να συμμετάσχουμε καλύτερους όρους στο συσχετισμό των δυνάμεων στο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας.

Οι διεκδικήσεις της ΠΓΔΜ βασίζονται στο σημαντικό ρόλο της χώρας κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο, καθώς ακόμη και από το γεγονός

ότι η ΠΓΔΜ συμπεριλαμβάνεται στη λίστα των τεσσάρων κρατών στα οποία θα κατευθυνθεί η οικονομική βοήθεια, στην πρώτη φάση.

Από την άλλη πλευρά η Ουγγαρία, έχει προτείνει ως έδρα του Ταμείου το οποίο πρόκειται να συσταθεί για τα Βαλκάνια τη Βουδαπέστη, έχοντας ως κύριο επιχείρημα το γεγονός ότι η μόνη χώρα που είναι μέλος του ΝΑΤΟ που συνορεύει με τη Γιουγκοσλαβία και από την άλλη στο γεγονός ότι η ουγγρική οικονομία έχει υποστεί ζημιές από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου.

Οι διεκδικήσεις των συγκεκριμένων χωρών δεν αγνοήθηκαν από τις δυτικές χώρες οι οποίες θα παίξουν ρόλο του βασικού χορηγού της οικονομικής βοήθειας και ο λόγος είναι η στρατηγική σημασία που έχουν οι δύο χώρες, για τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων δυτικών χωρών στη Βαλκανική χερσόνησο. Επομένως η ελληνική κυβέρνηση είχε να δώσει μία μεγάλη μάχη ώσπου να εγκατασταθεί ως πρωτεύουσα του Ταμείου η Θεσσαλονίκη.

Η τελική συμφωνία του Ρίο μπορεί τελικά να έχει ορίσει τη Θεσσαλονίκη ως έδρα του φορέα ανασυγκρότησης τη Θεσσαλονίκη, αλλά όμως δεν έχει ακόμη οριστεί με σαφήνεια ποια περιοχή θα ανοικοδομήσει τελικά ο συγκεκριμένος φορέας. Επομένως θα υπάρξουν μία σειρά από εξελίξεις έως ότου επιλεγεί η τελική περιοχή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μετά τη λήξη του πολέμου, στις Βρυξέλλες ήδη υπάρχουν δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Από τη μία πλευρά ο επίτροπος και αρμόδιος για τις εξωτερικές σχέσεις Χανς Βαν Ντεν Μπρουκ και ο αναπληρωτής διευθυντής Φρανσουά Λαμουρέ, οι οποίοι εκφράζουν την αντίθεση τους στην απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και από την άλλη πλευρά βρίσκεται η Ελλάδα η οποία υπερασπίζεται τις συγκεκριμένες αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής στο Ρίο και στην Κολωνία.

Το αντικείμενο της διαμάχης είναι ο καθορισμός του ρόλου και του πεδίου δράσης του φορέα ανασυγκρότησης που αποφασίστηκε να έχει την έδρα του στη Θεσσαλονίκη. Η Επιτροπή με έμμεσο τρόπο εξακολουθεί να στηρίζει τη θέση της για εγκατάσταση του φορέα στην Πρίστινα, προσπαθώντας να επικεντρώσει την προσοχή της μόνο στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, διαχωρίζοντας έτσι τη δράση του φορέα από το πρόγραμμα της ανοικοδόμησης των Βαλκανίων. Προβάλλει κατ' αυτόν τον τρόπο το επιχείρημα ότι αν η ανοικοδόμηση πραγματοποιηθεί στη συγκεκριμένη περιοχή, ο φορέας για την υλοποίηση του έργου θα πρέπει να βρίσκεται

επιτόπου. Η συγκεκριμένη πτέρυγα της επιτροπής, εκφράζει την άποψη ότι πρέπει να υπάρξουν περιορισμένες δαπάνες για την αντιμετώπιση των μεγάλων προβλημάτων του Κοσσυφοπεδίου, δίνοντας ακόμη μικρότερη σημασία στη βαρύτητα των προβλημάτων των περιοχών που έχουν πληγεί.

Η Ελλάδα έχει προφανώς συμμαχήσει με εκείνη την πλευρά, η οποία βλέπει το έργο της ανοικοδόμησης περισσότερο γενικευμένο, σύμφωνα με την άποψη των "15" που πήραν την απόφαση στο Ρίο. Πάντως η ελληνική πλευρά σχεδιάζει και συμβιβαστικές λύσεις, σε περίπτωση που ανατραπεί η απόφαση, στην οποία είναι έδρα του σχεδίου ανοικοδόμησης η Θεσσαλονίκη. Η πλέον επικρατέστερη θεωρείται εκείνη στην οποία θα είναι η Πρίστινα το κέντρο ανοικοδόμησης του Κοσσυφοπεδίου και η Θεσσαλονίκη το κέντρο ανοικοδόμησης των Βαλκανίων.

Οι διαφορετικές απόψεις που αναπτύσσονται γύρω από το συγκεκριμένο θέμα, φαίνεται τελικά ότι συγκλίνουν σε δύο βασικές πλευρές:

Η πρώτη είναι η αισιόδοξη πλευρά η οποία βλέπει την επιλογή της Θεσσαλονίκης ως έδρα για την ανοικοδόμηση, σαν το πρώτο βήμα για την χάραξη ενός δρόμου ο οποίος θα οδηγήσει την επενδυτική πρωτοβουλία των Ελλήνων επιχειρηματιών στο κέντρο των εξελίξεων, στα Βαλκάνια, η οποία είναι μία περιοχή που μέχρι τώρα οι πρωτοβουλίες επενδυτικής κίνησης γίνονταν μεμονωμένα. Η συγκεκριμένη εστία αποδεικνύει ότι η Ελλάδα είναι έτοιμη για την εξόρμηση της επενδυτικής της πρωτοβουλίας στην ευρύτερη περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου και ακριβώς το σχέδιο ανοικοδόμησης με έδρα τη Θεσσαλονίκη, ήταν αυτό που επιζητούσε. Οι Έλληνες επιχειρηματίες πιστεύουν, ότι μπορούν να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαδικασία της ανοικοδόμησης και βασίζεται στην υπάρχουσα υποδομή που έχει η Θεσσαλονίκη, τη μεγάλη τεχνογνωσία που έχουν οι εκπρόσωποι των τομέων που εμπλέκονται στα συγκεκριμένα αναπτυξιακά έργα και ίσως το βασικότερο, την εμπειρία που έχουν οι φορείς από την δραστηριότητα που είχαν έως σήμερα στις αγορές των Βαλκανίων.

Από την άλλη έχουμε την επιφυλακτική πλευρά, η οποία επικεντρώνεται στο ενδεχόμενο, η μεν Θεσσαλονίκη να έχει το διοικητικό κέντρο της ανοικοδόμησης, όμως η ανοικοδόμηση θα πραγματοποιηθεί από τις

επιτόπιες υπηρεσίες-παραρτήματα του φορέα ανασυγκρότησης είτε στην Πρίστινα, είτε στα Σκόπια, είτε ακόμη πιθανότατα στο μέλλον στα Τίρανα.

Επομένως το επίκεντρο ενδιαφέροντος θα είναι ο καθορισμός της περιοχής στην οποία θα πραγματοποιηθούν τα έργα της ανοικοδόμησης. Θα πρέπει να θεωρηθεί ως δεδομένο, ότι όσοι εμπλακούν θα επιχειρήσουν ένα πρόγραμμα ανοικοδόμησης κυρίως για την περιοχή του Κοσσυφοπέδιου και αυτό θα είναι ανεξάρτητο από το ρόλο που θα παίζει η Θεσσαλονίκη. Εξάλλου η κίνηση να οικοδομηθεί ένας οικισμός 40.000 κατοικιών στο Κοσσυφοπέδιο είναι μία απόδειξη που ενισχύει τη συγκεκριμένη υπόθεση.

Στην περίπτωση που τα χρήματα, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν, θα κυμαίνονται γύρω στα 2 με 3 δισεκ. ευρώ, τότε η Θεσσαλονίκη θα είναι ένας φορέας που θα διαρκέσει για 3 με 5 χρόνια και μετά η χρησιμότητα του δεν θα είναι απαραίτητη.

Στην περίπτωση που το σχέδιο ανοικοδόμησης της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων, υπολογιστεί ότι θα κοστίσει πάνω από 30 δισεκ. ευρώ, ασφαλώς και θα χρειαστεί πολύ μεγαλύτερο κέντρο για τη διαχείριση των χρημάτων ώστε να υλοποιηθεί το έργο. Είναι προφανές το ενδιαφέρον των Ελλήνων επιχειρηματιών που έχουν εκδηλώσει έντονο ενδιαφέρον για συμμετοχή στο πρόγραμμα της ανοικοδόμησης, για το λόγο επίσης ότι είναι μία μεγάλη ευκαιρία για να αναβαθμίσουν το ρόλο τους στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Εξαιρετικά περισσότερο σημαντικό θα πρέπει να θεωρηθεί το γεγονός, ότι στη δεύτερη φάση που θα γίνουν τα μεγάλα έργα, δηλαδή γέφυρες, δρόμοι, σιδηροδρομικές γραμμές, αναμένεται να γίνουν οι διεθνείς προκηρύξεις των έργων και ακόμη διαγωνισμοί. Τότε ακριβώς θα έχει μεγάλη σημασία το γεγονός ότι η Θεσσαλονίκη θα είναι η έδρα του σχεδίου της ανοικοδόμησης και όλες οι αποφάσεις θα έχουν ως αφετηρία τη Θεσσαλονίκη. Σ' αυτή ακριβώς τη φάση οι Έλληνες επιχειρηματίες, οι οποίοι ήδη δραστηριοποιούνται στα Βαλκάνια, αλλά και άλλοι οι οποίοι θέλουν να επεκταθούν στη συγκεκριμένη περιοχή, από καιρό αναζητούν τη συμμετοχή τους στα κέντρα αποφάσεων για επενδύσεις στην βαλκανική χερσόνησο, όπως επίσης και ευνοϊκούς όρους για την ενίσχυση των προγραμμάτων τους. Αποτελεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι με την έδρα του φορέα στη Θεσσαλονίκη δημιουργείται μία νέα επιχειρηματική εστία. Αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία

για τους Έλληνες επιχειρηματίες οι οποίοι προκειμένου να αναπτύξουν μεγάλες συνεργασίες με ευρωπαϊκές και με αμερικάνικες πολυεθνικές, δια μέσου των επαφών που θα προκύψουν στους χώρους του φορέα, θα χρησιμοποιήσουν το συγκεκριμένο κτίριο ως ορμητήριο για την επενδυτική τους εξόρμηση στα Βαλκάνια. Η συλλογιστική απορρέει από το γεγονός, ότι μια απόφαση για ανοικοδόμηση ολόκληρης της βαλκανικής περιοχής θα δημιουργήσει προφανώς τεράστιες προϋποθέσεις για επενδύσεις, αλλά παράλληλα και ένα πεδίο διεξαγωγής μεγάλων συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων για το μοίρασμα των έργων, στο βαθμό που οι επιχειρηματίες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν πρόκειται να παραιτηθούν από την επεκτατική τους πολιτική.

Η υπόθεση ότι τα έργα που πρόκειται να πραγματοποιηθούν είναι μεγάλα, συμπεραίνεται και από τις εργασίες που πρόκειται να γίνουν στα αεροδρόμια των Σκοπίων, του Κοσσυφοπεδίου, της Αλβανίας και της Βοσνίας και ακόμη τα μεγάλα έργα που αφορούν τις υποδομές και τον εκσυγχρονισμό στα διάφορα οδικά δίκτυα.

Το κεντρικό σημείο, στο οποίο συμφωνούν όλες οι απόψεις, είναι η διάχυτη εκτίμηση ότι κερδισμένη από τις εξελίξεις αυτές θα είναι η Θεσσαλονίκη και γενικότερα ο Βόρεια Ελλάδα. Η αντίληψη αυτή απορρέει από το γεγονός ότι θα απαιτηθεί από τη Θεσσαλονίκη να διαθέσει μέρος από τη υποδομή της και την τεχνογνωσία της, λόγω της γειτνίασης που έχει με τις περιοχές στις οποίες θα εκτελεστούν έργα, όπως το λιμάνι, το αεροδρόμιο, και μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται κατανοητό ότι θα απορροφηθεί κάποιος όγκος εργατικού δυναμικού, θα έχουμε τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και ακόμη ένταση της απασχόλησης σε πολλούς παραγωγικούς κλάδους.

Γίνεται κατανοητό, ότι πέρα από το διεθνές σχέδιο, έχει μεγάλη σημασία και ο ελληνικός εθνικός σχεδιασμός, ο έγκαιρος προγραμματισμός και ακόμη ο συντονισμός των εθνικών πρωτοβουλιών, που θα προέρχονται τόσο από τον Ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα. Είναι χαρακτηριστική η άποψη του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών Γιάννο Παπαντωνίου, η οποία δημοσιεύθηκε στην Ημερήσια στις 22-23 ΜΑΪΟΥ 1999, ο οποίος προτείνει στους Έλληνες επιχειρηματίες μία σειρά από ενέργειες και πρωτοβουλίες. Όσον αφορά την κυβέρνηση σύμφωνα με την άποψη του, που

αντανακλά στην ουσία και τους Έλληνες επιχειρηματίες, θα πρέπει να κινηθεί στις ακόλουθες κατευθύνσεις:

- Πρώτον, ενίσχυση του Οργανισμού Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων, με αύξηση του εγγυοδοτικού κεφαλαίου και αναπροσανατολισμό της δράσης του, με στόχο να καλύψει επενδύσεις, επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και δραστηριότητες στις πληγείσες περιοχές, με παράλληλη διεύρυνση των συνεργασιών του με διεθνείς ασφαλιστικούς οργανισμούς, στο πλαίσιο του ευρύτερου σχεδίου για οικονομική ανασυγκρότηση.
- Δεύτερον, ενίσχυση των Οικονομικών και Εμπορικών Γραφείων στις βαλκανικές χώρες, με στελέχη και με κονδύλια, ώστε να ανταποκριθούν στις αυξημένες υποχρεώσεις τους.
- Τρίτον, ανακατανομή των πόρων της διμερούς αναπτυξιακής βοήθειας, ώστε να επικεντρωθεί κυρίως στις περιοχές των Βαλκανίων. Πρόκειται για σημαντικά κονδύλια. Ήδη, η ανθρωπιστική βοήθεια που έχει παρασχεθεί από την Ελλάδα, προέκυψε από ανακατανομές υφιστάμενων πόρων της διμερούς αναπτυξιακής και τεχνικής βοήθειας. Η προσπάθεια αυτή θα συνεχιστεί για την ενίσχυση της ανασυγκρότησης. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων του Προϋπολογισμού, θα εξετάσουμε την ενίσχυση των αντίστοιχων χρηματοδοτήσεων της διμερούς αναπτυξιακής βοήθειας.
- Τέταρτον, διεύρυνση των επιλέξιμων περιοχών των επιχορηγήσεων του αναπτυξιακού νόμου, ώστε να συμπεριληφθούν και οι πληγείσες περιοχές, κατά το πρότυπο αντίστοιχης επέκτασης, πριν από μερικά χρόνια, για επενδύσεις ελληνικών επιχειρήσεων στη Νότιο Αλβανία, όπου ζει η ελληνική μειονότητα.
- Πέμπτον, ενίσχυση των εξαγωγικών πιστώσεων που παρέχονται στις ελληνικές επιχειρήσεις για εξαγωγές και επιχειρηματικές δραστηριότητες στις χώρες αυτές. Το επόμενο χρονικό διάστημα, θα υπάρξουν πολλές παραγγελίες από βαλκανικές χώρες, χωρίς όμως αντίστοιχη δυνατότητα πληρωμής. Θα πρέπει να εξασφαλιστούν αυξημένες εξαγωγικές πιστώσεις, με πρόσθετη επιβάρυνση, σε κάποιον βαθμό, του κρατικού Προϋπολογισμού, δεδομένου ότι σε αυτές τις πιστώσεις επιδοτείται το επιτόκιο και παρέχεται εγγύηση του ελληνικού δημοσίου”.

Φυσικά για να είναι υλοποιήσιμο το πιο πάνω σχέδιο, θα πρέπει και ο ιδιωτικός τομέας να αναλάβει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες. Όπως ήδη έχουμε αναφερθεί ότι το μεγάλο τμήμα των έργων της ανασυγκρότησης θα αφορά τις κατασκευές για έργα υποδομής. Για να μπορέσουν να ανταγωνιστούν οι ελληνικές τεχνικές εταιρείες τις μεγάλες, διεθνείς γιγάντιες επιχειρήσεις, θα πρέπει να επιταχύνουν τη διαδικασία των συγχωνεύσεων και των συνεργασιών.

Ακόμη δε, ακόμη και οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι θα μπορούσαν να συνδράμουν στη διαδικασία ανασυγκρότησης των Βαλκανίων με διοχέτευση κεφαλαίων. Ήδη έχουν προχωρήσει στη διαδικασία των συγχωνεύσεων και των εξαγορών, είτε στην Ελλάδα είτε στα Βαλκάνια. Θα αναγκαστούν όμως, για τη δημιουργία περισσότερο σημαντικών προϋποθέσεων, να συνεργαστούν πιο ουσιαστικά και με επιχειρηματικά κεφάλαια (venture capital), τα οποία είτε θα διευθύνουν είτε θα ελέγχουν, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στη μεγάλη αυτή πρόκληση. Οι τράπεζες έχουν αναδειχθεί σε ηγετικό τομέα της οικονομίας. Αν προχωρήσουν στη σύσταση νέου φορέα επιχειρηματικών κεφαλαίων, θα μπορούσε η εταιρεία συμμετοχών του Δημοσίου, η εταιρεία "ΔΕΚΑ", να συνεισφέρει κεφάλαια για ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στις πληγείσες περιοχές. Αυτό αποτελεί και αντίληψη του Γιάννου Παπαντωνίου, η οποία εκπροσωπεί τις πραγματικές ανάγκες της ελληνικής αστικής τάξης.

Σαφής είναι και η άποψη του Υποδιοικητή της Εθνικής Τράπεζας Νίκου Καραμούζη, του οποίου οι απόψεις συμπλέουν με εκείνες του Γιάννου Παπαντωνίου. Αναζητά το ρόλο της Ελλάδας στην "επόμενη μέρα" στα Βαλκάνια, μέσα από μία συνολική προετοιμασία όλων των κλάδων της οικονομίας. Επομένως οι Έλληνες επιχειρηματίες για να μπορέσουν να έχουν ένα σημαντικό ρόλο στην υπόθεση της ανοικοδόμησης, θα πρέπει να συμβάλλουν στο συντονισμό των ενεργειών στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, ενώ παράλληλα θα πρέπει να προσδιοριστεί, με μεγαλύτερη σαφήνεια, τι θα πρέπει να κάνουν, τι είναι εφικτό και τέλος με ποιό τρόπο θα διεκδικήσουν το συγκεκριμένο μερίδιο.

Υπ' αυτήν την έννοια, οι πρωτοβουλίες που ανέλαβαν το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και το υπουργείο Εξωτερικών, βρίσκονται στη σωστή κατεύθυνση.

Η “επόμενη μέρα” αφορά επομένως τη συγκεκριμένη έκφραση και τις συγκεκριμένες ανάγκες της αστικής τάξης στο οικονομικό πεδίο.

Σύνμφωνα με τον ίδιο, “Ένα τμήμα της ανασυγκρότησης των Βαλκανίων, θα αφορά στην παροχή δανείων και άλλων διευκολύνσεων, κυρίως από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προς τις χώρες της περιοχής, υπό την προϋπόθεση ότι ικανοποιούν ορισμένους όρους.

Για παράδειγμα, θα απαιτηθεί η εφαρμογή ενός προγράμματος για την επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας, η καταπολέμηση του πληθωρισμού, η υλοποίηση προγραμμάτων αποκρατικοποιήσεων κ.λ.π. Θα πρόκειται, δηλαδή, για τα κλασικά μοντέλα παροχής οικονομικής ενίσχυσης, με την εκταμίευση των συμφωνηθέντων ποσών να ακολουθεί την ανάληψη δράσεων, οι οποίες, κατά την εκτίμηση του χορηγού, θα συντελέσουν στη επίτευξη των στόχων.

Ένα δεύτερο τμήμα του σχεδίου ανασυγκρότησης θα αφορά στις υπερβατικές πολιτικές μεγάλων διεθνών οργανισμών. Σ’ αυτούς εντάσσονται, η Διεθνής Τράπεζα, η θυγατρική της IFC, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD) και τα ειδικά ταμεία Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Οι οργανισμοί αυτοί θα κατευθύνουν και θα υποστηρίξουν την υλοποίηση μεγάλων έργων υποδομής και ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα. Η χρηματοδότηση των έργων υποδομής θα γίνει με τη συμμετοχή και εθνικών πόρων, αλλά και των κατασκευαστικών εταιρειών.....

Είναι φανερό, ότι η οργάνωση της εκτέλεσης, η επιλογή των αναδόχων και η διασφάλιση της ποιότητας των έργων υποδομής θα παρακολουθείται στενά από τους χρηματοδότες”.³

Ο ίδιος αναζητά πτώ κάτω, το ρόλο του κράτους και του ιδιωτικού τομέα. Πτώ συγκεκριμένα γράφει:

“Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα, ο οποίος πρέπει να αναπτύξει τις δικές του πρωτοβουλίες, βρίσκεται, όπως είναι φυσικό, στα υπό εξέλιξη προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και τα Σκόπια και, αργότερα, στην Αλβανία και τη Σερβία.

³ Από την ΗΜΕΡΗΣΙΑ 22-23 ΜΑΪΟΥ 1999.

Ακόμη υπάρχει σημαντικό ρεύμα επενδύσεων στην περιοχή, είτε με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων είτε με την εξαγορά παλαιών, με εισροές κεφαλαίων.

Ο ρόλος του κράτους, της Ελληνικής Πολιτείας εν προκειμένω, είναι να διευκολύνει, με αποτελεσματικούς τρόπους, την ενθάρρυνση του ιδιωτικού τομέα. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να καταδειχθεί η σημασία μιας βασικής παραμέτρου:

Υποστηρίζουμε ότι η Ελλάδα πρέπει να παίξει ρόλο. Για να παίξουμε ρόλο, πρέπει να βάλουμε το “χέρι στην τσέπη” και ως κράτος και ως ιδιωτικός τομέας.

Η παρουσία και η ουσιαστική συμμετοχή στην ανασυγκρότηση των Βαλκανίων προϋποθέτει και την οικονομική συμβολή μας.

Δεν πρόκειται κανείς να διαθέσει οικονομικούς πόρους, τους οποίους θα ...εκμεταλλευτούν οι ελληνικές επιχειρήσεις, επειδή οι Έλληνες είναι γείτονες και φίλοι των βαλκανικών λαών.

Το να “βάλουμε το χέρι στην τσέπη” μπορεί να περιλαμβάνει από τη δημιουργία ενός ειδικού ταμείου για τη συμμετοχή σε επιχειρήσεις που επενδύουν στην περιοχή, την παροχή εγγυήσεων που είναι απαραίτητες για τα μεγάλα έργα, την παροχή κινήτρων στις επιχειρήσεις, την ενθάρρυνση δημιουργίας ισχυρών σχημάτων στον ιδιωτικό τομέα -χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες, οι οποίες άρχισαν προσφάτως να συμπτύσσουν μεγάλες συμμαχίες”.

Έτσι θέτει ως βασικό θέμα τις συγχωνεύσεις ως μόνο δρόμο, για να μπορέσουν να είναι ανταγωνιστικές οι ελληνικές επιχειρήσεις. Εξάλλου στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης το μέγεθος παίζει σημαντικό ρόλο και από τη στιγμή που οι ελληνικές επιχειρήσεις αναζητούν καλύτερη θέση στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, θα πρέπει να δώσουν μεγάλη βάση στις συγχωνεύσεις. Είναι ένα θέμα που θα το δούμε καλύτερα στο κεφάλαιο της παγκοσμιοποίησης. Πάντως οι απόψεις του Υποδιοικητή της Εθνικής Τράπεζας, φωτίζουν την αναγκαιότητα των συγχωνεύσεων και των συνεργασιών που τις έχει ανάγκη η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη. Στο πνεύμα αυτό πιο κάτω γράφει:

“Οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει, είτε να αποκτήσουν το κατάλληλο μέγεθος για την ανάληψη έργων ύψους δισεκατομμυρίων είτε να αναπτύξουν τις κατάλληλες συνεργασίες και συμμαχίες με ισχυρούς “παίκτες”, διαφορετικά θα μείνουν “εκτός” των διεργασιών ανασυγκρότησης. Ακόμη και αν η Σερβία ή κάποια άλλη χώρα της περιοχής, έχει την καλή πρόθεση να βοηθήσει ελληνικές επιχειρήσεις, δεν θα μπορεί να το κάνει, εάν οι τελευταίες δεν πληρούν τις κατάλληλες τεχνικές προδιαγραφές που απαιτούν οι μεγάλοι υπερεθνικοί οργανισμοί που αναφέρθηκαν.

Επομένως, στους αποτελεσματικούς τρόπους υποστήριξης των ελληνικών επιχειρήσεων που θέλουν να συμβάλλουν στην οικονομική ανασυγκρότηση των Βαλκανίων, συμπεριλαμβάνονται η ελαχιστοποίηση της γραφειοκρατίας και πιθανών θεσμικών ανασταλτικών παραγόντων. Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να λειτουργήσουν θετικά και η τεχνολογία και η τεχνογνωσία που υπάρχει και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Θα χρειαστούν φορολογικές παρεμβάσεις, παρεμβάσεις για τη δημιουργία κινήτρων, η αναμόρφωση του Οργανισμού Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων, η δημιουργία ταμείων, τα οποία θα συμμετέχουν σε επιχειρηματικά σχέδια με κάποιο ποσοστό και θα ενθαρρύνουν τις επενδύσεις στην περιοχή και, επίσης, μέτρα επιχειρηματικής στρατηγικής για τους μεγάλους τομείς των τηλεπικοινωνιών, των πετρελαίων και των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών.

Επίσης, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται και ο ρόλος των τοπικών συμμαχιών, που θα πρέπει να αναζητώνται σε κάθε περίπτωση. Η εμπλοκή των τοπικών κεφαλαίων που χαρακτηρίζονται από αναπτυξιακό “όραμα” και δεν είναι κερδοσκοπικά, θα συντελέσει επίσης στη μακρόχρονη και πιο αποδοτική παρουσία στη διαδικασία ανασυγκρότησης.

Είναι σημαντικό, να μην “ξεχάσουμε” και το γεγονός ότι η κρίση στην περιοχή πλήττει τις ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σ’ αυτή και για τις οποίες θα πρέπει να εξευρεθούν τρόποι άμβλυνσης των αρνητικών επιπτώσεων. Μιλάμε για επιπτώσεις εξαιτίας πολιτικών κινδύνων και, άρα, τα Κοινοτικά όργανα θα έπρεπε να εξετάσουν το θέμα, με δεδομένο ότι οι επιχειρήσεις ουδόλως ευθύνονται για τις εξελίξεις και τις ζημιές τις οποίες υπέστησαν.

Τέλος, εξίσου σημαντικό ρόλο σε κάθε προσπάθεια για να γίνει η Ελλάδα ισχυρή περιφερειακή δύναμη καλείται να παίξει από τώρα και στο εξής, η ανάπτυξη σχετικής κουλτούρας και παιδείας, η αλλαγή νοοτροπίας, η επένδυσή μας στον πολιτισμό της περιοχής. Είναι κατά το μάλλον παράδοξο να μιλάμε για σημαντικό ρόλο στα Βαλκάνια και να μην υπάρχουν στελέχη με γλώσσες των περιοχής και του θεσμικού πλαισίου ή στελέχη τα οποία δεν διατίθενται να εργαστούν στις χώρες της περιοχής γιατί έχουν “βουλευτεί στην Ελλάδα”.

Μεταφέραμε το απόσπασμα αυτούσιο, για το λόγο ότι είναι ιδιαιτέρως αποκαλυπτικό, καταρχήν για το ρόλο που επιζητά η ελληνική πλευρά στα Βαλκάνια, τις προοπτικές που αναζητεί στις βαλκανικές αγορές, τη σημασία της συμμετοχής της ελληνικής αστικής τάξης στο διεθνή καταμερισμό εργασίας και, μάλιστα, με τους όρους που θα πρέπει να γίνει αυτή και ταυτόχρονα οι αναγκαιότητες που διαμορφώνονται στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και το ρόλο της ελληνικής πλευράς μέσα σ’ αυτά τα πλαίσια. Να μην ξεχνάμε τι αντιπροσωπεύει ο Υποδιοικητής της Εθνικής Τράπεζας και ότι εκφράζει ακριβώς τις ανάγκες της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης.

Ακριβώς πιο κάτω, έρχεται να ενισχύσει την άποψη μας για το σημαντικό ρόλο των τραπεζών στην ανασυγκρότηση και αναλύει το σχέδιο ανάπτυξης και την προσπάθεια να ενισχύσει την παρουσία της στην περιοχή των βαλκανίων η Εθνική Τράπεζα. Γράφει συγκεκριμένα:

“Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία νέων καταστημάτων στην περιοχή. Έχουμε, ήδη, έξι καταστήματα στα Βαλκάνια, τα οποία μέσα στο καλοκαίρι θα γίνουν εννέα.

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τη δημιουργία δικών μας καταστημάτων, αλλά και την απόκτηση καταστημάτων μέσω εξαγορών. Πρόσφατα εξαγοράσαμε το κατάστημα της Chase στο Βουκουρέστι, το οποίο ήταν σύμφωνο με τις προδιαγραφές μας και είμαστε έτοιμοι να κάνουμε το ίδιο και σε άλλες περιοχές, στις οποίες εκτιμούμε ότι χρειάζεται να κάνουμε αντίστοιχη παρέμβαση. Είμαστε επίσης σε διαπραγματεύσεις με τις αρχές των Σκοπίων για την Stopanska και πιστεύουμε ότι η διοίκηση της Εθνικής, υπό τον κ. Θ. Καρατζά, θα καταλήξει σύντομα σε θετικό αποτέλεσμα.

Εκτός της εμπορικής και της δημιουργίας δικτύου, η Εθνική δραστηριοποιείται στο σύνολο του χρηματοπιστωτικού τομέα. Προσφάτως, πήρε άδεια για την ίδρυση χρηματιστηριακής εταιρείας στην Βουλγαρία, συζητεί αυτή την εποχή την πιθανή εξαγορά μιας μικρής χρηματιστηριακής εταιρείας στη Ρουμανία, ενώ η ΕΤΕΒΑ έχει ανοίξει γραφεία αντιπροσώπευσης και στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία. Ικανοποιητική είναι η πορεία της εταιρείας Leasing που ιδρύσαμε στη Βουλγαρία. Επίσης, δημιουργούμε τώρα δύο νέα dealing rooms, ένα στη Βουλγαρία και ένα στη Ρουμανία, τα οποία θα παρέχουν όλες τις υπηρεσίες στις τοπικές αγορές.

Ο στόχος μας, σε πρώτη φάση, είναι η παροχή υπηρεσιών σε μεγάλες επιχειρήσεις, η παροχή υπηρεσιών χρηματαγοράς και κεφαλαιαγοράς (dealing room και επενδυτική τραπεζική) και η αποδοχή καταθετικών προϊόντων, κυρίως από πελάτες υψηλής εισοδηματικής στάθμης, -δεδομένων των σχετικών όρων για την περιοχή. Εκτός από τις ελληνικές επιχειρήσεις που χρηματοδοτούμε στις χώρες παρουσίας μας, χρηματοδοτούμε και τοπικές επιχειρήσεις που κρίνουμε ότι πληρούν τις αναγκαίες προς τούτο προϋποθέσεις.

Η Εθνική υλοποιεί, έτσι, τη στρατηγική της να έχει μια ισχυρή περιφερειακή παρουσία στην περιοχή. Η αποδοχή από τις τοπικές κοινωνίες είναι θετική, θετικότερη μάλιστα σε ορισμένες χώρες, γεγονός που μας ικανοποιεί. Στη Ρουμανία έχουμε καταθέσεις μεγαλύτερες των 20 εκατ. δολαρίων και 6.000 καταθέτες και στη Βουλγαρία πλησιάζουμε επίσης το ίδιο ύψος καταθέσεων. Είναι φανερό ότι με την ανάπτυξη του δικτύου μας και με την εφαρμογή προηγμένης τεχνολογίας, (τα καταστήματά μας στη Βαλκανική είναι περισσότερο προηγμένα τεχνολογικά σε σχέση με ορισμένες περιοχές της Ελλάδας), θα αναβαθμίσουμε περισσότερο την παρουσία μας. Έχουμε άριστες σχέσεις, τόσο με τις τοπικές αρχές όσο και με τις επιχειρήσεις, κτίζοντας καθημερινά την παρουσία μας”.

Επομένως, οι συγκεκριμένες απόψεις είναι η θεμέλιος λίθος, καταρχήν για το ρόλο της ελληνικής πλευράς στα Βαλκάνια και κατά δεύτερον η σημασία που έχει για την ελληνική επιχειρηματική ελληνική τάξη η συμμετοχή της στην ανοικοδόμηση των Βαλκανίων.

2.3 Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ.

Για να υπάρξει προοπτική όσον αφορά την παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια, η συμμετοχή των εταιρειών στην ανασυγκρότηση θα πρέπει να σταθμίζεται με το συνολικό συμφέρον που αφορά είτε την διεύρυνση των εθνικών συμφερόντων είτε το ενιαίο συμφέρον της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης η οποία είναι και η άμεσα ενδιαφερόμενη. Δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε, τη θέληση αλλά και την ανάγκη να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανασυγκρότηση εκείνες οι επιχειρήσεις, ανεξαρτήτου μεγέθους, που τα προηγούμενα χρόνια είχαν συμμετοχή στο κάλεσμα των ελληνικών κυβερνήσεων στα πλαίσια των δραστηριοτήτων των ελληνικών επιχειρήσεων στη “βαλκανική ενδοχώρα”. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σε μία περίοδο που η ελληνική κυβέρνηση επιδιώκει την ενσωμάτωσή της με τη Νομισματική Ένωση και ήδη η πλειοψηφία των Ελλήνων εργαζομένων βιώνει μία μακροχρόνια λιτότητα για την επίτευξη του στόχου, θα ήταν μεγάλο λάθος να επιβαρυνθεί ο κρατικός Προϋπολογισμός, για να υπάρξουν επενδύσεις που θα είχαν πρόσκαιρο χαρακτήρα. Όμως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τη φύση αλλά και το ρόλο του κράτους και η πιθανή συνεισφορά του στην όλη πορεία της ανοικοδόμησης δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ανεξάρτητα από τις επιπτώσεις που θα υπάρξουν στον κόσμο της εργασίας. Έτσι σχεδιάζεται η δημιουργία δύο ειδικών ταμείων ύψους 3 δισεκ. δραχμών τα οποία θα απορροφήσουν πόρους από τον κρατικό προϋπολογισμό και θα τεθούν στη διαχειριστική ευθύνη της Παγκόσμιας Τράπεζας για να στηρίξουν ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες αναμένεται να παίξουν σημαντικό ρόλο μετά τον πόλεμο. Ακριβώς εδώ καλείται να παίξει σημαντικό ρόλο και ο ιδιωτικός τομέας, με κυρίαρχο τον κλάδο των κατασκευαστών για την ανάληψη έργων στην περιοχή, στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης. Παράλληλα, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, ο τραπεζικός τομέας αναμένεται να έχει ισχυρή παρουσία στα πλαίσια της διοχέτευσης κεφαλαίων προς τις χώρες αυτές, αλλά και στη σύναψη στρατηγικών συνμμαχιών και συνεργασιών.

Είναι αλήθεια ότι ορισμένοι τόλμησαν χωρίς την κρατική υποστήριξη ή η συμμετοχή του κράτους ήταν πολύ μικρή και πραγματοποίησαν επενδύσεις στην Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία και τη ΠΓΔΜ. Γίνεται κατανοητό επομένως, ότι τώρα περιμένουν να παίξουν ένα συγκεκριμένο ρόλο για να επιβραβευθούν οι προσπάθειες τους. Έχουν το πλεονέκτημα ότι διαθέτουν πείρα και το κυριότερο πλεονέκτημα είναι ότι έχουν την εμπιστοσύνη από τις κυβερνήσεις και τους πολίτες των χωρών στις οποίες έχουν επενδύσει. Ο αρχικός τους στόχος δεν ήταν να εκμεταλλευτούν σε περίπτωση πολέμου, αλλά να αξιοποιήσουν την προσδοκία του κέρδους το οποίο είναι κάτι το πολύ θεμιτό στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς.

Φυσικά στα πλαίσια της καλύτερης επίτευξης του στόχου, η πολιτική των Ελλήνων επιχειρηματιών θα είναι να μην εμφανιστούν "σαν αρπακτικά πουλιά", αλλά ως γείτονες, που αναζητούν τη δυνατότητα να επενδύσουν και ταυτόχρονα να προσφέρουν. Άλλωστε προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη νέα φάση όχι ως διείσδυση όπως ήδη έχουμε αναφερθεί. Η δραστηριότητα στα Βαλκάνια θα πρέπει να συσχετιστεί με το προσδοκώμενο οικονομικό ή άλλο όφελος που θα ωφελήσει τις επενδύσεις. Όπως γίνεται αντιληπτό τίποτα δεν είναι εύκολο. Ο ανταγωνισμός είναι σκληρός, τα μεγέθη των επιχειρήσεων που θα διεκδικήσουν μερίδιο θα είναι τεράστια, το κόστος θα είναι μεγάλο και επομένως η ανασυγκρότηση της βαλκανικής χερσονήσου θα απαιτήσει πολύ χρόνο και προσπάθεια. Οι προοπτικές θα είναι ακόμη πιο δύσκολες λόγω της πολιτικής αστάθειας που θα υπάρχει και έτσι θα δυσκολέψει τις δραστηριότητες όλων. Σε μία τέτοια περίπτωση το κόστος θα ανέβει και θα υπάρχουν αλληπάλληλα οικονομικά αλλά και πολιτικά σόκ. Σε γενικές γραμμές η ανοικοδόμηση των Βαλκανίων θα δημιουργήσει πολλές ευκαιρίες, αλλά και μια δυσάρεστη πραγματικότητα, που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη για να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που πράγματι υπάρχουν.

Εξίσου σημαντική υπόθεση είναι και η ψυχολογία με την οποία θα πραγματοποιηθεί η όλη επιχείρηση των επενδύσεων στη βαλκανική χερσόνησο, για το λόγο ότι αυτές οι περιφερειακές επεκτάσεις συνοδεύονται σχεδόν πάντα και συγκεκριμένα των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια, από μία αμερικάνικης προελεύσεως ψυχολογία "Ελ Ντοράντο".

Πάντως είναι σημαντικό ότι αυτό που δεν κατάφεραν τα προηγούμενα χρόνια με την εθνικιστική έξαρση στο “Σκοπιανό” ζήτημα οι ελληνικές θέσεις, το πετυχαίνουν στην περίοδο του 1999 με την οικονομική και την πολεμική διπλωματία, μετά την κρίση της Γιουγκοσλαβίας. Στις αρχές του Απριλίου του 1999 μετά τις επαφές του υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας Αλ.Μπαλτά στα Σκόπια, αποφασίστηκαν τα εξής:

Τα ελληνικά πετρέλαια θα εξαγοράσουν τα κρατικά διυλιστήρια της ΠΓΔΜ, η Εθνική Τράπεζα θα εξαγοράσει τη μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας και ο ΟΤΕ θα εξαγοράσει τον κρατικό τηλεπικοινωνιακό οργανισμό. Γίνεται σαφές ότι η εξαγορά του εθνικού πλούτου της ΠΓΔΜ δημιουργεί συνθήκες εξάρτησης, εκμετάλλευσης και μελλοντικής επιβολής υπό τύπου επαρχίας της ΠΓΔΜ. Η Ελλάδα θα προσπαθήσει να διαχειριστεί ένα σχέδιο τύπου “Μάρσαλ”, το οποίο θα αναζωογονήσει οικονομικά τα Βαλκάνια. Αυτή η προσπάθεια είναι η μέγιστη που καταβάλλει η Ελλάδα προκειμένου να πείσει την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ. Ήταν εξάλλου και η προσπάθεια που έχει επεξεργαστεί και συζητηθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συγκεκριμένα ήταν η ελληνική πρόταση για παροχή οικονομικής βοήθειας στα Βαλκάνια. Προφανώς η προσπάθεια της δεν απευθύνεται μόνο στην ΠΓΔΜ αλλά για όλα τα Βαλκάνια, διότι εκεί η προοπτική είναι ακόμη μεγαλύτερη. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα ελληνικά σχέδια θα ευοδωθούν, για το λόγο ότι η οποιαδήποτε επιχείρηση και αν πραγματοποιηθεί δεν εξαρτάται μόνο από τους ελληνικούς στόχους. Το μόνο σίγουρο είναι ότι μία τέτοια χρηματοδότηση για τα Βαλκάνια, αποτελεί στρατηγική αναγκαιότητα για το κεφάλαιο και κύρια το ελληνικό, το οποίο δεν έχει πολλές εναλλακτικές δυνατότητες για να πετύχει τους στόχους που έχει θέσει και είναι η βελτίωση της θέσης της επιχειρηματικής τάξης στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Καταρχήν η χρηματοδότηση επιβάλλεται από τις τρομερές καταστροφές που έχει προκαλέσει ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου, στις ήδη εύθραυστες οικονομίες των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου. Το κόστος της καταστροφής στη Γιουγκοσλαβία υπολογίζεται σαν η χαμένη εργασία δύο γενεών, η Βουλγαρία είχε καθημερινή απώλεια από εξαγωγές ενός ποσού που έφθανε το 1,5 εκατ. δολάρια. Η Αλβανία φαινόταν να καταρρέει από το οικονομικό βάρος των προσφύγων. Το νέο σχέδιο Μάρσαλ, το οποίο όπως ήδη αναλύσαμε υπάρχει διαφορετική φιλοσοφία από τις

διάφορες πλευρές στο αν θα πρέπει να έχει τη συγκεκριμένη ονομασία, επιβάλλεται από τις συγκεκριμένες ανάγκες που έχει το κεφάλαιο και δη το ελληνικό, να επεκτείνει την κυριαρχία του, ενσωματώνοντας και τα Βαλκάνια. Με τα σημερινά δεδομένα η περιοχή των Βαλκανίων, θεωρείται για το πολυεθνικό κεφάλαιο η μαύρη οικονομική τρύπα, ενώ παράλληλα ξέρουμε την αναγκαιότητα του να αξιοποιήσει κάθε οικονομική δυνατότητα για την ολοκλήρωση της παγκοσμιοποίησης. Επομένως μπορούμε να κατανοήσουμε τον λόγο που “υπαγορεύτηκε” ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου και την ταυτόχρονη επιδίωξη των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενσωματώσουν τη Βαλκανική χερσόνησο στην παγκόσμια οικονομία. Εξάλλου δεν θα ήταν έξω από τα όρια της σύγχρονης πραγματικότητας, ότι το NATO λειτουργεί υπό προϋποθέσεις ως “μηχανή εξαγωγής παραγωγικών σχέσεων”. Σ’ αυτήν λοιπόν την προοπτική για κάποιο Σύμφωνο Βαλκανικής σταθερότητας ή για “ένα Βαλκανικό σχέδιο Μάρσαλ”, θα πρέπει να εντάξουμε και την προοπτική των ελληνικών επιχειρήσεων στα πλαίσια της ανοικοδόμησης των Βαλκανίων και της ανάπτυξης του “βαλκανικού καπιταλισμού”.

Το ζητούμενο όμως είναι, κατά πόσο είναι εφικτό ένα τέτοιο σχέδιο. Ένα δεύτερο ερώτημα που προβάλλει, είναι κατά πόσο μπορούν να αξιοποιήσουν τη δυνατότητα, σε μία τέτοια περίπτωση οι ελληνικές επιχειρήσεις, να εξαπλωθούν στα Βαλκάνια και να διεκδικήσουν σημαντικό μερίδιο από το σύνολο των επενδύσεων που πρόκειται να γίνουν και να διεκδικήσουν βελτίωση της θέσης τους στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας, με τη συνδρομή του ελληνικού κράτους από το οποίο αναμένουν μεγάλη βοήθεια. Καταρχήν ένα τέτοιο σχέδιο Μάρσαλ σε περίοδο κρίσης, ανέβαλλε πολλές φορές στο παρελθόν παρόμοιες προσπάθειες οι οποίες δεν είχαν μόνο οικονομικό, αλλά και ιδεολογικό χαρακτήρα. Δεν θα πρέπει να λησμονούμε τη στάση που κράτησαν οι αναπτυσσόμενες χώρες στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στις αρχές της δεκαετίας που διανύουμε και ακόμη περισσότερο στις οικονομίες της ΝΑ Ασίας τα τελευταία δύο χρόνια που υφίστανται διαδοχικές κρίσεις. Η απαραίτητη οικονομική βοήθεια κατά τη διάρκεια παρατεταμένης κρίσης δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Ακόμη όμως και αν διοχετευτούν κεφάλαια, είναι αβέβαιο ότι ο ελληνικός καπιταλισμός θα

μπορέσει να διαχειριστεί προνομιακά το σχέδιο Μάρσαλ, με την προϋπόθεση προφανώς ότι θα εφαρμοστεί. Το δύσκολο στην περίπτωση είναι ότι πιθανότατα, εάν το ύψος των επενδύσεων που πρόκειται να πραγματοποιηθούν είναι μεγάλο τότε πολύ πιθανά οι συμμετοχές του ελληνικού κεφαλαίου θα είναι ακόμη μικρότερες για το λόγο ότι το σχέδιο των επενδύσεων θα ανατεθεί απευθείας στις αμερικάνικες και ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Ο λόγος είναι ότι αυτοί οι σοβαροί χρηματοδοτικοί πόροι, που θα διατεθούν κυρίως από τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς επενδυτές και από τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, για μία σοβαρή προσπάθεια ανοικοδόμησης οι δίαυλοι διάθεσης, διαχείρισης, και της απορρόφησης των κονδυλίων θα ελεγχθούν αυτονόητα από τους χρηματοδότες ή για λογαριασμό τους. Από μία σχετική έκθεση του υπουργείου Εθνικής οικονομίας, η οποία έγινε το Μάιο του 1999, αναφέρεται ότι τα κύρια οφέλη για την Ελλάδα θα προέλθουν από την ανάπτυξη του εμπορίου που αυτό σημαίνει επαναλειτουργία ενός μέρους των επιχειρήσεων οι οποίες δρούσαν στις οικονομίες των βαλκανικών χωρών, καθώς και από την αύξηση της τουριστικής κίνησης. Απέκλειε με άλλα λόγια ότι τα οφέλη θα μπορούσαν να προέλθουν από την ανάληψη έργων μετά τη λήξη του πολέμου. Αλλά το κυριότερο είναι ότι οι χώρες της δύσης θα λειτουργήσουν με ένα αποικιοκρατικό τρόπο που τους δίνει το δικαίωμα της νέας κατάστασης που κυοφορεί τουλάχιστον στο Κοσσυφοπέδιο. Μία κατάσταση ιμπεριαλιστικής συμπεριφοράς που θα θίξει ακόμη και τα ελληνικά συμφέροντα τα οποία έχουν μικρότερη βαρύτητα και που επιβεβαιώνουν τη θέση μας ότι η Ελλάδα θα παίξει το ρόλο του Δορυφόρου στη νέα δομή του “Δορυφορικού Ιμπεριαλισμού” όπως αυτός διαμορφώνεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση των κρατικών ορυχείων του Κοσσυφοπεδίου TREPICA, στα οποία εγκαταστάθηκε μία γαλλική εταιρεία με τη συμπαράσταση της γαλλικής ειρηνευτικής δύναμης. Στην ουσία είχαμε την αθέτηση της σύμβασης της Γιουγκοσλαβικής πλευράς με την ελληνική εταιρεία “Μυτιληναίος”. Επομένως ο πόλεμος των εταιρειών για την εκμετάλλευση εδαφών για πρώτες ύλες θα είναι σκληρός και σ’ αυτόν οι ελληνικές πολυεθνικές θα πρέπει να παλέψουν σκληρά και με βάση τις νέες προϋποθέσεις για να επιβιώσουν

Όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν στην έκθεση του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, από το συνολικό κόστος της ανοικοδόμησης που θα έφθανε μέχρι και τα 30 δισεκ. δολάρια, στις ελληνικές επιχειρήσεις θα κατέληγαν μόλις τα 100 με 200 εκατ. δολάρια. Αυτό βασικά οφείλεται, κατά την άποψη του υπουργείου, στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο ^{μέρο} της ανοικοδόμησης οφείλεται σε κατασκευαστικά έργα και σε παροχή μηχανολογικού εξοπλισμού. Οι ελληνικές επιχειρήσεις όμως είναι μικρού μεγέθους συγκριτικά με τις διεθνείς πολυεθνικές και γι' αυτό το λόγο οι δυνατότητες για ανάληψη έργων είναι περιορισμένες, από την άλλη στον τομέα της βαριάς βιομηχανίας ο ελληνικός τομέας αδυνατεί να ανταποκριθεί. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να επισημανθεί, ότι ο κύκλος εργασιών, για ανάληψη έργων στα Βαλκάνια, είναι τέτοιος για τις ελληνικές κατασκευαστικές που θα ήταν ασήμαντος μπροστά στα αποτελέσματα που θα είχαν στα πλαίσια των δραστηριοτήτων τους στο ελληνικό έδαφος. Επομένως το μόνο που θα απομείνει είναι, να αξιοποιήσουν οι ελληνικές επιχειρήσεις τα στρατηγικά πλεονεκτήματα της γειτονίας, του άμεσου περιβάλλοντος το οποίο είναι γνωστό στους Έλληνες επιχειρηματίες και τέλος στις καλές σχέσεις που έχουν συνάψει οι Έλληνες επιχειρηματίες και η ελληνική κυβέρνηση. Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι το 1998 οι ελληνικές εξαγωγές στα Βαλκάνια έφθασαν στο 10% του συνόλου των εξαγωγών και οι Έλληνες επιχειρηματίες θα ωφεληθούν από την επαναδραστηριοποίηση τους μετά το τέλος του πολέμου. Γιατί το πιθανότερο είναι οι ελληνικές επιχειρήσεις να έχουν ένα ρόλο υπεργολάβου ή και πάλι όπως μέχρι σήμερα, θα έχουν το ρόλο του επενδυτή και αυτό θα σημαίνει την πλήρη ανάληψη του κινδύνου. Αυτό μπορούμε να το κατανοήσουμε και από την έκθεση του ΟΤΟΕ, η οποία αναφέρεται στους κινδύνους της βαλκανικής περιοχής, και θέτει ως σοβαρό πρόβλημα την κατάρρευση της ζήτησης. Άλλο παράδειγμα είναι η διάθεση 150 εκατ. δολαρίων για την απόκτηση του ελέγχου του διυλιστηρίου των Σκοπίων, που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως "μία σωρός από σίδερα σε υπέρογκη τιμή". Αυτό όμως δεν μειώνει την στρατηγική αγορά των διυλιστηρίων των Σκοπίων.

Πάντως δημιουργήθηκε από τον Μάιο η "Ομάδα Δράσης", για την ενεργοποίηση του σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων που εκπονεί το οικονομικό επιτελείο της ελληνικής κυβέρνησης. Στόχος είναι η

δημιουργία πέντε ομάδων που θα προχωρήσουν στην απογραφή των ευκαιριών ανάληψης έργων, των εμπορικών δυνατοτήτων και θα εξετάσουν την περίληψη των κρατών στις διατάξεις του αναπτυξιακού νόμου.

Σκοπός της συγκεκριμένης ομάδας είναι η καταγραφή του μεταποιητικού χαρακτήρα των επενδύσεων οι οποίες είναι αναγκαίο να διενεργηθούν στα Βαλκάνια. Αναλυτικά η υπο-ομάδα θα ασχολούνταν με τα εξής:

- * Καταγραφή του επενδυτικού χάρτη κάθε χώρας και κωδικοποίηση των επενδυτικών σχεδιασμών, τόσο των κρατών της περιοχής και όσο αυτών που καταστρώνουν η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΗΠΑ και άλλες χώρες. Στη συνέχεια, καλείται να αξιολογήσει τα παραπάνω στοιχεία και να αποφανθεί κατά πόσο είναι εφικτή ή αναγκαία η πραγματοποίηση των συγκεκριμένων επενδύσεων.
- * Κατάστρωση πίνακα επενδυτικών σχεδίων. Αυτό σημαίνει το είδος, το ύψος της επένδυσης, προβλεπόμενη βιωσιμότητα, πηγές χρηματοδότησης, χρησιμοποιούμενη τεχνολογία κ.λ.π.
- * Αποτίμηση του οφέλους για την ελληνική οικονομία από τη διενέργεια κάθε επένδυσης και εκτίμηση της ύπαρξης δυνατότητας μεμονωμένης επενδυτικής διείσδυσης, των τεχνολογικών δυνατοτήτων κ.λ.π.
- * Μελέτη για την επέκταση των επιχορηγήσεων του αναπτυξιακού νόμου και σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων πέραν της Αλβανίας, με βάση την εμπειρία από την επιχορήγηση ελληνικών εταιρειών σε αυτή τη χώρα. Οι προτάσεις θα περιέχουν ανάμεσα στα άλλα: μέτρα και περιοχές εφαρμογής, είδη επενδύσεων καθώς και ύψος αναγκαίων πιστώσεων.

Η ομάδα θα έχει να καταγράψει συγκεκριμένα έργα τα οποία έχουν ανάγκη τα κράτη είτε λόγω των ελλείψεων που διαθέτουν, είτε ακόμη εξαιτίας των πολεμικών καταστροφών. Στόχος είναι η υποβοήθηση της ανάληψης έργων από ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες αλλά και από δημόσιες εταιρείες, καθώς και την απαραίτητη σύνδεση της Βαλκανικής Οικονομίας με την Ευρωπαϊκή. Προς το σκοπό αυτό θα επιχειρήσει να ζητήσει τη βοήθεια των κρατικών υπηρεσιών και χωρών, αλλά και των ελληνικών επιχειρήσεων οι οποίες έχουν αναπτύξει δραστηριότητες στα Βαλκάνια και έχουν επομένως καλή γνώση της περιοχής, όπως η Ιντρακόμ, ο ΟΤΕ, η ΔΕΗ, η ΔΕΦΑ, τα Ελληνικά Πετρέλαια. Θα καταγραφούν τα αναγκαία έργα στους κλάδους των

μεταφορών, της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών, καθώς οι ελλείψεις υψηλης προτεραιότητας σε υποδομές κοινωνικής πρόνοιας, όπως συγκριτήματα κατοικιών, μονάδες ύδρευσης, βιομηχανίες τροφίμων και περβάλλοντος, όπως έρευνες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και έργα αποκατάστασης φυσικών πόρων. Η συλλογή στοιχείων θα πρέπει να γίνει με επιτόπια έρευνα στο έδαφος της Γιουγκοσλαβίας της Αλβανίας, της ΠΓΔΜ, αλλά και σε κράτη που έχουν παρόμοια προβλήματα από τον προηγούμενο πόλεμο, όπως η Βοσνία και η Κροατία.

Όσον αφορά τις προοπτικές των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου, αυτές κατά χώρα είναι οι ακόλουθες:

Στην Αλβανία δεν προβλέπονται σημαντικά βήματα ανάπτυξης, μία κατάσταση η οποία απορρέει από την μαζική εισροή προσφύγων στη χώρα.

Στην Βουλγαρία αντίθετα θα συνεχιστεί το σχέδιο ανασυγκρότησης της οικονομίας ~~από οικονομία~~ σε συνεργασία με το ΔΝΤ που προβλέπει την ένταση των ιδιωτικοποιήσεων μετά το 2000, μαζί με την παράλληλη ανάπτυξη της βιομηχανίας της, καθώς πλέον θα αποτελέσει τη μόνη διαμετακομιστική οδό, μετά την καταστροφή του συγκοινωνιακού δικτύου της Γιουγκοσλαβίας.

Η εκτίμηση για τη Γιουγκοσλαβία είναι ότι ο πόλεμος θα επιδράσει καταλυτικά και το αποτέλεσμα θα είναι να υπάρξει σημαντική μείωση του ΑΕΠ η οποία θα φθάσει στα επίπεδα του 25% με 30%. Από την άλλη ο τομέας ο οποίος θα ανακάμψει πιο γρήγορα θα είναι ο αγροτικός.

Για τη Ρουμανία η εξασφάλιση νέας συμφωνίας από τον Ιούνιο του 1999, θα έχει τη δυνατότητα να την οδηγήσει σε νέους ρυθμούς ανάπτυξης μετά το 2000, και με την προϋπόθεση φυσικά ότι θα έχει λυθεί οριστικά το πρόβλημα με την κατάσταση του του Κοσσυφοπεδίου.

Τέλος όσον αφορά την ΠΓΔΜ, εδώ έχουμε να κάνουμε με μία κατάσταση αρκετά ευάλωτη, με αποτέλεσμα η οικονομική ανάπτυξη να είναι πολύ ευαίσθητη, ενώ παράλληλα το εμπορικό έλλειμμα έχει τη δυνατότητα να ξεφύγει από κάθε έλεγχο και να φθάσει το 20% του ΑΕΠ.

Η Ελλάδα η οποία πέρασε σε γενικές γραμμές όχι με ιδιαίτερα μεγάλες απώλειες την κρίση της Γιουγκοσλαβίας, παρά μόνο στους τομείς που ήδη αναπτύξαμε, από την στιγμή που πετυχαίνει και την ένταξη της στην ΟΝΕ, θα έχει το προνόμιο να εξασφαλίσει ένα περισσότερο ευνοϊκό επιχειρηματικό

κλίμα σε σύγκριση με την Τουρκία αλλά και την Κύπρο, στις οποίες και ιδιαίτερα στην πρώτη μετά τον σεισμό, υπάρχουν ήδη σημαντικά προβλήματα. Η βιομηχανική βάση της βαλκανικής οικονομίας δύσκολα θα ανασυγκροτηθεί δίχως την εξωτερική βοήθεια, ενώ παράλληλα θα πρέπει να αναπτυχθούν σημαντικοί δεσμοί από όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα με την Ελλάδα που είναι το πλέον κοντινό κράτος.

Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία και στο ρόλο του Διαβαλκανικού και Παρευξείνιου Επιχειρηματικού Κέντρου ΔΙΠΕΚ, στο οποίο και ανατέθηκε η διενέργεια έρευνας, η οποία έχει ως στόχο την καταγραφή των αναγκών σε βασικές υποδομές στην ευρύτερη περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου.

Τομείς όπως ο κατασκευαστικός, η ενέργεια, οι υποδομές και τα δίκτυα θα παίξουν τον κύριο ρόλο στο ενδιαφέρον των επενδυτών στην οικονομική πορεία των επόμενων χρόνων, ενώ σύμφωνα με τις απόψεις των Ελλήνων επιχειρηματιών θα χρειαστούν περισσότερα κίνητρα από την ελληνική πολιτεία και ένας συνολικός επαναπροσδιορισμός ώστε να συνοδευτεί από επιτυχία η επενδυτική προσπάθεια των Ελλήνων επιχειρηματιών στην οικονομία των βαλκανικών χωρών. Σύμφωνα με τις απόψεις της σημαντικότερης πλευράς των Ελλήνων επιχειρηματιών, στο σχεδιασμό που θα κάνει η Ελλάδα θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται και η Γιουγκοσλαβία, ιδιαίτερα από τη στιγμή που οι άλλες χώρες της νατοϊκής συμμαχίας αδιαφορούν, βλέποντας την περίπτωση ως μοναδική ευκαιρία.

Για να υπάρχει επομένως προοπτική, έστω και αν, όπως προαναφέραμε, οι ελπίδες δεν είναι και πολύ μεγάλες, θα πρέπει η βιομηχανική ανάπτυξη και συνεργασία να μην στηριχτεί σε μία λογική "Ελ-Ντοράντο", γιατί μόνο τότε οι προϋποθέσεις για να επιτευχθούν οι στόχοι θα είναι σημαντικοί και προφανώς άπτονται και των ευρύτερων πολιτικών που θα ακολουθήσει που θα ακολουθήσει η ελληνική πλευρά. Επομένως προϋποθέτει μία πολιτική ασφάλειας, ένα θεσμικό πλαίσιο το οποίο θα είναι σταθερό, θα πρέπει να δημιουργηθούν κανόνες λειτουργίας ελεύθερης αγοράς, θα πρέπει να δημιουργηθούν υποδομές, θα πρέπει να υπάρξει εκπαιδευμένο προσωπικό και το βασικότερο ίσως που θα πρέπει να υπάρξει είναι η ελαχιστοποίηση της εργασίας που ήταν πάντα ο προβληματικός τομέας των χωρών του πρώην "υπαρκτού σοσιαλισμού".

Θεσμοί όπως το SECI, η Παρευξείνια Τράπεζα, οι Διεθνείς οργανισμοί, η Πρωτοβουλία Ρουαγιομόντ και τα Διεθνή Ταμεία Χρηματοδότησης είναι απαραίτητα για να συνδράμουν σ' αυτή την κατεύθυνση, βασιζόμενοι προφανώς στο γεγονός ότι η συνύπαρξη των λαών θα είναι ειρηνικοί και δεν θα προσκρούσουν σε ένα νέο κύμα εθνικισμών. Πάντως η προσπάθεια ανοικοδόμησης των Βαλκανίων όσο δύσκολη και αν είναι, θα πρέπει να είναι η καλύτερη λύση, ιδιαίτερα εάν χτιστεί πάνω σε γερές βάσεις, γιατί θα αποτελέσει την καλύτερη λύση στα πλαίσια της πολυπολιτισμικής κατάστασης της βαλκανικής ενδοχώρας, όπου οι έννοιες των συνόρων δεν θα πρέπει να υφίστανται στην τυπική τους μορφή.

Θα υπάρξει ευνοϊκή πορεία για την δυναμική των ελληνικών επιχειρήσεων, από την στιγμή που τα Βαλκάνια θα αποτελέσουν το κέντρο προσέλκυσης των ανεπτυγμένων χωρών της Δύσης. Όπως επισημάνθηκε στο 6ο Φόρουμ η Ελλάδα έχει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα για να μπορέσει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις οικονομικές και επιχειρηματικές εξελίξεις. Η κρίση του Κοσσυφοπεδίου χαρακτηρίστηκε η πλέον σημαντική μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Το τελευταίο διάστημα της δραστηριοποίησης έχει φέρει στην επιφάνεια μία άλλη ελληνική ειδικότητα. Την ικανότητα που έχει στις άμεσες παρεμβάσεις και τα διαθέσιμα μέσα, στις λύσεις "fix-it", οποίες δίνουν μεσαία μεν ποιότητα αλλά και χαμηλό κόστος, που προσαρμόζονται στις γραφειοκρατίες. Η προϊστορία των ελληνικών τεχνικών εταιρειών στις χώρες της Μέσης Ανατολής πριν δύο δεκαετίες, η νέα τους εμπειρία στις βαλκανικές χώρες, αλλά και η προϊστορία των Ελλήνων στα δίκτυα μεταφοράς, όπως στο περιφερειακό shipping και στις οδικές μεταφορές, καθώς και στο στήσιμο εμπορικών δικτύων για διατροφές και είδη πρώτης ανάγκης, έχει μεγάλη σημασία και θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην όλη προσπάθεια των ελληνικών επιχειρήσεων. Επομένως, αν θέλουμε να μιλάμε για προοπτικές, θα πρέπει να ξαναδημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την δημιουργία της υποδομής ή τη δημιουργία δικτύων, ώστε η βαλκανική οικονομία να λειτουργήσει.

Οι πρώτες προσπάθειες για την ανίχνευση του εδάφους έχουν πραγματοποιηθεί από τις ελληνικές επιχειρήσεις για την ανοικοδόμηση της

Γιουγκοσλαβίας και την ανασυγκρότηση της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων. Πραγματοποιούνται επαφές με εταιρείες του εξωτερικού και χρηματοοικονομικούς οργανισμούς, καθώς θεωρείται ως δεδομένο ότι μόνο έτσι θα υπάρξει η αξιοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στην περίοδο της ανοικοδόμησης.

Ο ΣΒΒΕ έκανε εννέα προτάσεις για την επιτάχυνση της ανάπτυξης οι οποίες συμπυκνώνονται στα εξής:

- Παροχή ενισχύσεων για ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια με παραγωγικό “αντιστάθμισμα”, όπως η αναδιάρθρωση-εκσυγχρονισμός του παραγωγικού δυναμικού στο σημερινό τόπο εγκατάστασης του, εξασφάλιση του υφιστάμενου όγκου απασχόλησης, υλοποίηση συμπληρωματικών επενδύσεων και δημιουργία “δορυφορικών” προς την επιχείρηση θέσεων απασχόλησης.
- Δημιουργία δίπολων ανάπτυξης, ανάμεσα στις συνοριακές γραμμές της Ελλάδας και των άλλων χωρών των Βαλκανίων, με στόχο να λειτουργήσουν ζώνες εμπορίου και μεταποίησης, καθώς και τον κοινό αναπτυξιακό σχεδιασμό στα “δίπολα” Καστοριά-Κορυτσά, Φλώρινα-Μοναστήρι, Δράμα-Γκότσε Ντέλτσεφ και τέλος Ορεστιάδα-Σβίλεγκραντ.
- Λειτουργία δικτύων πληροφόρησης για τις υπάρχουσες δυνατότητες επιχορήγησης επιχειρηματικών δράσεων.
- Μεταφορά τεχνογνωσίας και τεχνολογίας, δηλαδή γνώση management ευρωπαϊκών γλωσσών, κατάρτιση στελεχών, εξοικίωση χρήσης τηλεπικοινωνιακών και πληροφοριακών συστημάτων, καθιέρωση προτύπων ποιότητας, ανάπτυξη και χρήση αποτελεσμάτων εφαρμοσμένης έρευνας.
- Προώθηση δικτυώσεων επιχειρήσεων, που θα έχουν σκοπό την τόνωση της ανταγωνιστικότητας τους και την διεύρυνση των επιχειρηματικών τους επιλογών.
- Επιδότηση εξαγωγών ελληνικής τεχνολογίας και λογισμικού προς τα Βαλκάνια.
- Επέκταση και ενίσχυση των εταιρικών κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών και απλοποίηση των διαδικασιών πρόσβασης σε προγράμματα επιδότησης.

- Αξιοποίηση του ρόλου που μπορούν να παίξουν οι παραγωγικοί φορείς των χωρών και ιδιαίτερα οι Βιομηχανικοί και Εργοδοτικοί σύνδεσμοι, όπως η παροχή εξειδικευμένων πληροφοριακών και συμβουλευτικών υπηρεσιών και η διοργάνωση διεθνών επιχειρηματικών συναντήσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
- Σύσταση Επιχειρηματικών Συμβουλίων, που θα αποτελούν ανεξάρτητους αυτοδιοικούμενους φορείς και θα έχουν μέλη τους επιχειρήσεις.

Στα πλαίσια των πρώτων κινήσεων γίνεται αντιληπτό, δηλαδή στην πράξη, π.χ. με την πραγματοποιηθείσα συνεργασία του Μυτιληναίου με φινλανδική εταιρεία η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα των ορυχείων. Επίσης η Δέλτα και η 3E έχουν ενισχύσει τις παραγωγικές τους γραμμές και τα δίκτυα διανομής στη Γιουγκοσλαβία. Οι επαφές στον τομέα των τηλεπικοινωνιών με επίκεντρο τον ΟΤΕ και την Ιντρακόμ βρίσκονται σε μία πορεία εξέλιξης, ενώ παράλληλα το ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην Ενέργεια, όπου εξάλλου βρίσκεται και το βάρος της καταστροφής της υποδομής της γιουγκοσλαβικής οικονομίας και είναι ολική. Τα ελληνικά πετρέλαια πέρα από τη συμφωνία που πραγματοποίησαν με το διυλιστήριο των ΟΚΤΑ στα Σκόπια, προσπαθούν να αναλάβουν και την ανακατασκευή του διυλιστηρίου στο Πάντσεβο. Σημαντικό ρόλο στον συγκεκριμένο τομέα αναμένεται ότι θα παίξει και η ελληνορωσική εταιρεία Προμηθέας GAS, η οποία έχει σχετική συμφωνία με τη ρωσική GASPR SOM.

Παράλληλα η ΔΕΗ, βρίσκεται σε επικοινωνία με την Ζίμενς και με άλλες ελληνικές επιχειρήσεις για την κατασκευή μονάδας παραγωγής στα Σκόπια, ενώ οι επιχειρήσεις όπως η Αλουμύλ, τα Πλαστικά Μακεδονίας, προχωρούν σε σχέδια που είχαν προγραμματίσει να κάνουν πριν τον πόλεμο και τώρα θα γίνουν με εντατικό τρόπο στην ΠΓΔΜ, επιβεβαιώνοντας τις συνθήκες εξάρτησης που ήδη κάναμε λόγο πιο πάνω. Θα προσθέσουμε μόνο ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις ήδη έχουν δημιουργήσει ενώσεις και συνδέσμους στη Γιουγκοσλαβία αλλά και στη Ρουμανία, στο πλαίσιο των οποίων θα προωθηθούν επιχειρηματικά σχέδια τα οποία αφορούν την ένταξη της Γιουγκοσλαβίας στο διεθνές οικονομικό γίγνεσθαι, καθώς ακόμη γίνεται και η προσπάθεια για την προσέλκυση κεφαλαίων για την ενίσχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών.

Στην προσπάθεια να παίξουν σημαντικό ρόλο οι ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια, οι Έλληνες επενδυτές προσπαθούν να διαμορφώσουν ισχυρές συμμαχίες με ξένες επιχειρήσεις και στη συγκεκριμένη περίπτωση, γίνεται σημαντική προσπάθεια να συνεργαστούν με αμερικάνικες επιχειρήσεις. Έτσι στο πλαίσιο αυτό, ομάδα Αμερικανών επιχειρηματιών, όπου ανάμεσα τους βρίσκονται και Ελληνοαμερικανοί επιχειρηματίες, έκαναν συνομιλίες με την ελληνική κυβέρνηση και τους Έλληνες επιχειρηματίες για τη δημιουργία ελληνοαμερικάνικων κοινοπραξιών. Στην αμερικάνικη ομάδα συμμετείχαν συμμετείχαν εκπρόσωποι των ακόλουθων εταιρειών: Bank of America, Skidmore Owings and Merrill, Brown and Root, Ysrael A. Seinuk P.C., Ellerbe Becket, O' brien Kreitzberg, Dames and Moore Group, Motorola S.A., General Electric, Raytheon International, Thornton-Tomasetti Engineers, Parsons Group International, Samicfes Consultans, Turner Steiner International, Flack and Kurtz, Panduit Corp, Parsons Brinckerhoff Ltd, Ptau Architecture, Mobile Medical International Corporation, Airship Management Services, Idea, Benjamin Moore and Co. Είναι λογικό, γιατί το συνολικό κόστος της ανοικοδόμησης των Βαλκανίων θα ανέλθει στο ποσό των 75 δισεκ. δολαρίων και αναζητούν μία θέση στην προσπάθεια της ανοικοδόμησης 50 ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες στην πλειοψηφία τους είναι κατασκευαστικές. Βασικός στόχος της συνεργασίας ήταν να αποφευχθεί ο άσκοπος ανταγωνισμός και να έχουν οι Έλληνες επιχειρηματίες μία καλύτερη θέση στην ανοικοδόμηση, γεγονός που όπως προαναφέραμε είναι πολύ δύσκολο.

Πέρα από την ανοικοδόμηση, το ενδιαφέρον των ελληνικών επιχειρήσεων για τη συνέχιση της προσπάθειας τους για επενδύσεις, ανεξάρτητα το τι θα συμβεί στα πλαίσια της ανοικοδόμησης, υπάρχει στις ακόλουθες χώρες.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ	
Βοσνία	Δεν υπάρχει.
Ερζεγοβίνη	Προμήθεια τηλεπικοινωνιακού υλικού.
Βουλγαρία	Ιδιωτικοποίηση του 67% της μεγαλύτερης δημόσιας τράπεζας, της Bulbank. Καθαρά κέρδη για το 1998, 40 εκατ. δολάρια.

	<p>Ιδιωτικοποίηση του 75% της Balkan Airlines.</p> <p>Ιδιωτικοποίηση των διυλιστηρίων της Neftochim, των μεγαλύτερων στη Νότια Βαλκανική, οι οποίες όμως αυτή τη στιγμή παρουσιάζουν έλλειμμα.</p> <p>Ιδιωτικοποίηση του 51% της μεγαλύτερης βιομηχανίας όπλων, της Arsenal, που κατασκευάζει και τα γνωστά όπλα Καλάσνικοφ.</p>
Κροατία	<p>Ιδιωτικοποίηση σημαντικού τμήματος του μεγαλύτερου ασφαλιστικού οργανισμού, της Croatia Osiguranje, με κέρδη προ φόρων 10,6 εκατ. δολάρια για το 1998.</p>
Ρουμανία	<p>Προετοιμάζεται η ιδιωτικοποίηση των κρατικών διυλιστηρίων RAFO.</p>
Σλοβενία	<p>Απελευθέρωση περίπου του 60% της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου μέχρι το 2003 και του 85% μέχρι το 2008.</p>

Κλειδί στην υπόθεση της στρατηγικής των ελληνικών επιχειρήσεων και στην προοπτική τους στα νέα δεδομένα της βαλκανικής χερσονήσου, σημαντικό ρόλο θα παίξει και ο ενεργειακός έλεγχος των Βαλκανίων. Μετά τον διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας, άνοιξε ο δρόμος για τη σχεδίαση ορισμένων ορισμένων πολύ πρακτικών σχεδίων για την ενεργειακή διασύνδεση μεταξύ των χωρών των Βαλκανίων. Αυτά τα σχέδια, τα οποία προέρχονται όλα ύστερα από χρόνιες συζητήσεις, μελέτες, επισκέψεις και υπογραφές συμφωνιών, παραμένουν ακόμη στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων και των σχεδιασμών, ενώ ανάμεσα στα άλλα προβλέπουν και τα εξής:

- Κατασκευή πετρελαϊκού αγωγού μεταξύ του βουλγαρικού λιμένα Μπουργκάς και της ελληνικής Αλεξανδρούπολης, ώστε μέσω αυτής της διόδου να αποφευχθούν τα Δαρδανέλια, τα οποία είναι και κορεσμένα από τη σκοπιά της ναυσιπλοίας και της θαλάσσιας ρύπανσης και να μεταφερθούν με ασφάλεια προς τη Δύση τα πετρέλαια της Κασπίας δια μέσου του Αιγαίου.
- Κατασκευή πετρελαϊκού αγωγού που θα έχει μήκος περίπου 1.200 χιλιόμετρα, ο οποίος θα συνδέει το Μπουργκάς με το Δυρράχιο στην Αλβανία, σκοπός του οποίου θα είναι πάλι η μεταφορά των πετρελαίων της Κασπίας προς τη Δύση. Θα πρέπει να δούμε το γεγονός ότι αυτή η

λύση έχει μεγαλύτερο κόστος σε σύγκριση με την πρώτη. Όμως θα έχει το πλεονέκτημα για τις ΗΠΑ ότι παρακάμπτεται η Ελλάδα πλήρως, η οποία ως χώρα θεωρείται έχει πολλές πολιτικές και περιβαλλοντικές ευαισθησίες.

- Κατασκευή δικτύου αγωγών φυσικού αερίου σε Ελλάδα, ΠΓΔΜ, Γιουγκοσλαβία και Αλβανία, το οποίο θα έχει σαν σκοπό τη δημιουργία διασυνδεδεμένου συστήματος μεταφοράς αερίου στην περιοχή. Είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι, έχει καταρτισθεί σχέδιο για την κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου από Θεσσαλονίκη έως το Βελιγράδι, δια μέσου της Πτολεμαΐδας ως τα Τίρανα.
- Αναβάθμιση της ηλεκτρικής διασύνδεσης και πλήρη εικόνα των ηλεκτρικών δικτύων μεταξύ Ελλάδας-ΠΓΔΜ, Γιουγκοσλαβίας, Αλβανίας και Ελλάδας, που θα έχουν ως σκοπό τη δημιουργία εκείνων των συνθηκών τα οποία θα επιτρέψουν την ασφαλή και άμεση ανταλλαγή σοβαρών ποσοτήτων ηλεκτρικού ρεύματος σε κάθε στιγμή. Αυτό το σχέδιο είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για την Ελλάδα, για το λόγο ότι μ' αυτόν τον τρόπο αποφεύγει την επιπλέον εγκατάσταση ακριβής ηλεκτρικής ισχύος, ενώ παράλληλα σε περιόδους αιχμής των άλλων κρατών, η Ελλάδα θα έχει τη δυνατότητα να πωλεί πλεονάζουσα ηλεκτρική ισχύ. Επομένως δεν είναι άσχετο το ελληνικό ενδιαφέρον από μέρους των Ελληνικών Πετρελαίων για την λειτουργία και την αναβάθμιση στην ΠΓΔΜ μίας μεγάλης μονάδας ηλεκτρικού ρεύματος.
- Κατασκευή πετρελαϊκού αγωγού 220 χιλιομέτρων, από Θεσσαλονίκη προς Σκόπια και ταυτόχρονα επέκταση αυτού του αγωγού έως το Βελιγράδι. Ένα μεγάλο μέρος του αγωγού θα διέρχεται δια μέσου του Κοσσυφοπεδίου.

Τα έργα αυτά όπως γίνεται αντιληπτό θα δώσουν μία νέα ώθηση στα Βαλκάνια, σε βαθμό ενεργειακής αυτοδυναμίας και θα συνέβαλλαν αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη και στη γενικότερη αναβάθμιση της περιοχής. Η γεωγραφική θέση της Γιουγκοσλαβίας και ιδίως αυτή του Κοσσυφοπεδίου, συμβάλλει σε ένα αποφασιστικό ρόλο της Γιουγκοσλαβίας στην περιοχή για την πραγματοποίησή τους. Αυτό σημαίνει ότι από τη στιγμή που στην περιοχή κυριαρχήσουν οι ΗΠΑ και η μεγάλη Βρετανία, τότε ή δεν θα

πραγματοποιηθεί αυτή η ενεργειακή διασύνδεση ή θα πραγματοποιηθεί υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΝΑΤΟ. Η Ελλάδα όπως ήδη προαναφέραμε θα παίξει ένα μικρό ρόλο και ασφαλώς όχι μέσα από το πρίσμα του συγκεκριμένου ενεργειακού κόμβου που την συμφέρει. Για να ελέγχεται από τους δυτικούς συμμάχους και τις πετρελαϊκές και ενεργειακές εταιρείες τους, γίνεται αντιληπτό ότι θα μετατεθεί βορειότερα.

Μόνο αν η Ελλάδα συμβάλλει με τις διευκολύνσεις που θα απαιτήσουν οι Αμερικανοί και οι Ευρωπαίοι θα ωφεληθούν και θα λάβουν μέρος όπως προαναφέραμε ως εργολάβοι και υπεργολάβοι και στην καλύτερη περίπτωση ως συνεταίροι. Γίνεται κατανοητό ότι ο ενεργειακός έλεγχος των Βαλκανίων είναι στρατηγικός στόχος των ΗΠΑ και προφανώς του ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού ΗΠΑ, στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, που σημαίνει τη διασφάλιση των αμερικανικών ενεργειακών συμφερόντων από την Κασπία ως τη Ευρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

1. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ.

Ήδη στο θεωρητικό μέρος έχουμε αναπτύξει την έννοια της περιφέρειας, την έννοια της εξάρτησης, τα δεδομένα της διαμόρφωσης ενός περιβάλλοντος που οδηγούν στην ιμπεριαλιστική επέκταση και ακόμη τις έννοιες της ανάπτυξης και της υπανάπτυξης. Επίσης τα στοιχεία εκείνα τα οποία διαμορφώνουν εκείνο το πλαίσιο για την κατεύθυνση της οικονομίας προς την παγκοσμιοποίηση και την παγκόσμια οικονομία. Σε ένα συνδυασμό με το εμπειρικό μέρος της έρευνας θα οριοθετήσουμε την όλη πορεία της βαλκανικής χερσονήσου και την ένταξη της στο διεθνές κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον.

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την περιοχή των Βαλκανίων θα δώσουμε έμφαση στα βασικότερα χαρακτηριστικά των μη αναπτυγμένων χωρών και θα αναφερθούμε στην απαρίθμηση των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών έτσι όπως αποδόθηκαν από τον H. Liebenstein.¹ Αυτό θα βοηθήσει να προχωρήσουμε σε μία σύγκριση και να κατανοήσουμε σε ποιο βαθμό ισχύουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων. Επίσης οι συνθήκες που επικρατούν στις αναπτυσσόμενες χώρες και ακόμη αν ισχύουν ιδιαίτερα στοιχεία στις συγκεκριμένες χώρες, σε ποιο βαθμό ισχύουν τα συγκεκριμένα. Έτσι σύμφωνα με τις απόψεις του συγγραφέα θα αναφέρουμε τα εξής χαρακτηριστικά:

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.

- Μεγάλο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού.
- Γενικός υπερπληθυσμός στη γεωργία, ενώ θα μπορούσε να παραχθεί το ίδιο παραγόμενο προϊόν με σαφώς μειωμένο αγροτικό πληθυσμό.
- Ύπαρξη κρυφής ανεργίας και απουσία ευκαιριών για απασχόληση σε άλλους τομείς.

¹ Από το "Economic Backwardness and economic growth". NEW YORK, 1957. Σελίδα 41.

- Πολύ μικρό κατά κεφαλήν κεφάλαιο.
- Μηδενική αποταμίευση σε μεγάλη μάζα του πληθυσμού.
- Το αγροτικό προϊόν αποτελείται κύρια από σιτηρά και πρώτες ύλες.
- Εξαγωγές ειδών διατροφής και πρώτων υλών.
- Χαμηλός κατά κεφαλή όγκος εμπορίου.
- Χαμηλό επίπεδο πιστωτικών ευχερειών.

2. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ.

- Χαμηλή απόδοση ανά στρέμμα.
- Ανεπαρκείς και πρωτόγονες επικοινωνίες και μεταφορές ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές.
- Πρωτόγονη τεχνολογία.

Εδώ θα κάνουμε δύο παρατηρήσεις:

Πρώτη παρατήρηση.

Τα όρια ανάμεσα στην αναπτυγμένη και στην υπανάπτυκτη χώρα δεν μπορούν πάντα να οριοθετηθούν επακριβώς. Επομένως υπό μία έννοια τα όρια είναι σχετικά.

Δεύτερη παρατήρηση.

Τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε δεν μπορούμε να τα συναντήσουμε σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες αλλά μόνο κατά προσέγγιση. Είναι επίσης δύσκολο να ανευρεθεί ένα οριστικό μοντέλο που να ορίζει τους πραγματικούς όρους ανάπτυξης.

Από την άλλη όταν λέμε αναπτυγμένες χώρες, εννοούμε εκείνες που έχουν υψηλό δείκτη αστικοποίησης, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζει από την πώληση της εργατικής του δύναμης, και δίνει τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη των ανθρώπινων δυνατοτήτων.

Επίσης έχουμε μία άλλη άποψη, και συγκεκριμένα του Prebish,² ο οποίος επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στα αναπτυξιακά προβλήματα των περιφερειακών χωρών και στη σημασία της επιδείνωσης των όρων εμπορίου. Επομένως σύμφωνα με τον συγκεκριμένο συγγραφέα, η πηγή του συγκεκριμένου φαινομένου θα πρέπει να το αναζητήσουμε στο σχετικά βραδύ ρυθμό με τον οποίο αυξάνεται η ζήτηση για πρωτογενή εμπορεύματα σε

² Από το "Towards a dynamic development policy for Latin America", NEW YORK. ΚΕΦ. 1, Στο "Theberge J.D. (ΕΠΙΜ.), Economics of trade and development. NEW YORK, J. Wiley, 1968.

σύγκριση με τη ζήτηση για βιομηχανικά προϊόντα. Παρατηρούμε μία ασυμφωνία, η οποία όμως δεν οδηγεί απαραίτητα σε κάμψη των πρωτογενών τιμών στο βαθμό, που η παραγωγή προσαρμόζεται μόνη της, αλλά και εύκολα στο ρυθμό της ζήτησης. Έτσι αναφέρει τρεις προϋποθέσεις, οι οποίες όμως δεν παρατηρούνται στην πράξη. Πιο συγκεκριμένα:

α. Το πλεονάζον μέρος από την αύξηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού το οποίο δραστηριοποιείται στην πρωτογενή παραγωγή θα πρέπει να διωχτεί, και η παραγωγή θα αυξανόταν με ρυθμό που δεν θα υπερέβαινε το ρυθμό της αύξησης της ζήτησης. Όταν οι υπόλοιποι παράγοντες παραμένουν σταθεροί και όσο αυξάνει η παραγωγικότητα στις δραστηριότητες της πρωτογενούς παραγωγής, τόσο θα είναι μεγαλύτερο το πλεονάζον τμήμα του ενεργού δυναμικού που εκτοπίζεται.

β. Το συγκεκριμένο εργατικό δυναμικό που εκτοπίζεται μ' αυτόν τον τρόπο, θα πρέπει να απασχοληθεί στη βιομηχανία, καθώς και σε άλλες δραστηριότητες οι οποίες απορροφούν εργασία.

γ. Το συγκεκριμένο εργατικό δυναμικό θα πρέπει να απορροφηθεί γρήγορα και προφανώς, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, πλήρως για το λόγο ότι οι πραγματικοί μισθοί των εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα θα ανέβουν και έτσι να αποκομίσουν όφελος από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας τους.

Κατά κανόνα, το επίπεδο μισθών εργασίας στις πρωτογενείς δραστηριότητες είναι χαμηλότερο από τις αστικές δραστηριότητες που απορροφούν εργασία. Αν η απορρόφηση είναι ενταντική, τα ημερομίσθια τα οποία δίνονται στους εργαζόμενους του πρωτογενούς τομέα έχουν τη δυνατότητα να προσεγγίσουν το αστικό επίπεδο, το οποίο κατ' αυτόν τον τρόπο θα ανεβαίνει σιγά, για να παρακολουθεί την αύξηση της παραγωγικότητας σε δραστηριότητες που απορροφούν εργασία. Πέρα από το επίπεδο που αναφέραμε, η αύξηση στην παραγωγικότητα της πρωτογενούς παραγωγής δεν θα συγκρατείται από την αύξηση των ημερομισθίων, ακόμη κι αν οι τρεις συνθήκες που αναφέραμε ικανοποιούνται απόλυτα.

Έτσι, σύμφωνα με τον Prebisch, αν δεν ικανοποιείται και το επίπεδο των ημερομισθίων στις πρωτογενείς δραστηριότητες και ακόμη δεν κατορθώνει να αυξηθεί στην έκταση που επιτρέπει η αύξηση της παραγωγικότητας, τότε η

αύξηση της παραγωγικότητας θα μετατρέπεται σε αύξηση των κερδών και έτσι θα λειτουργεί ως κίνητρο για την αύξηση της παραγωγής με υψηλότερο ρυθμό από το ρυθμό αύξησης της ζήτησης. Με αυτόν τον τρόπο συμπιέζονται οι σχετικές τιμές των πρωτογενών προϊόντων σε σύγκριση με εκείνες των βιομηχανικών αγαθών. Το φαινόμενο δε, της επιδείνωσης γίνεται εμφανές τόσο στην πρωτογενή παραγωγή για εγχώρια κατανάλωση όσο και στην παραγωγή για εξαγωγές. Στην μεν πρώτη περίπτωση, διαπιστώνουμε ότι τα οφέλη από την αύξηση στην παραγωγικότητα μεταφέρονται εσωτερικά. Στη δεύτερη περίπτωση, έχουμε μία απώλεια εισοδήματος, που η επέκταση στον όγκο του εξαγωγικού εμπορίου ελάχιστα μπορεί να την αντισταθμίσει σε σύγκριση με τη βελτίωση που θα έπρεπε να σημειωθεί για να συμβαδίσει με τη ζήτηση.

Πιο κάτω αναφέρει τις διαφορές ανάμεσα στις χώρες του κέντρου και της περιφέρειας. Έτσι:

Υπάρχουν ανομοιότητες ανάμεσα στις χώρες του κέντρου και της περιφέρειας και ιδιαίτερα από την σκοπιά των όρων εμπορίου, οι θεμελιακές διαφορές είναι οι ακόλουθες:

Η πρώτη αλλά και η πλέον σημαντική διαφορά είναι ο βιομηχανικός χαρακτήρας των εξαγωγών από τις μεγάλες χώρες του κέντρου. Τα βιομηχανικά προϊόντα έχουν συνήθως υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης, η δε ζήτηση για ορισμένα προϊόντα δείχνει με την πάροδο του χρόνου σημάδια κορεσμού, εμφανίζονται νέα προϊόντα ή ακόμη και νέοι τύποι παλιών προϊόντων, οι οποίοι δρούν ως μόνιμο κίνητρο της βιομηχανικής ζήτησης. Η εργασία μετακινείται από τον ένα κλάδο στον άλλο, αλλά η βιομηχανική δραστηριότητα συνολικά απορροφά όλο και περισσότερη αναλογία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Αντίθετα στην πρωτογενή παραγωγή παρατηρείται μία αντίστροφη διαδικασία. Η ζήτηση για τα προϊόντα που υπάρχουν, αυξάνεται με αργό ρυθμό, ενώ επίσης αντίθετα με τις βιομηχανικές περιοχές, ^{της ε} άλλα προϊόντα ή νέοι τύποι προϊόντων δεν εμφανίζονται πλην σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Όταν δε εμφανίζονται, έχουν σπάνια τέτοια έκταση ώστε να αντισταθμίζουν την τάση του εργατικού δυναμικού να μετατοπιστεί σε αστικές δραστηριότητες.

Η δεύτερη επίσης σημαντική διαφορά είναι ότι στις μεγάλες βιομηχανικές χώρες, η απορρόφηση εργασίας από την πρωτογενή παραγωγή και άλλες δραστηριότητες που διώχνουν εργασία έχει επιτύχει σημαντικά άλματα. Το ποσοστό του πληθυσμού που είναι οικονομικά ενεργό και παραμένει στις δραστηριότητες αυτές είναι σχετικά χαμηλό, όπως στην περίπτωση των μεγάλων βιομηχανικών χωρών. Για παράδειγμα, το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού που ζει από τη γεωργία στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είναι 7%, ενώ στις μεγάλες βιομηχανικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης 15%. Επομένως πρόκειται για ένα γεγονός αρκετά σημαντικό, αν λάβουμε υπόψη ότι η ίδια η αύξηση της παραγωγικότητας στη γεωργία στη Λατινική Αμερική, αντιπροσωπεύει μία σχετικά πολύ μεγαλύτερη εκτόπιση εργασίας από ότι στις ανεπτυγμένες χώρες του κέντρου. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, το μέσο ποσοστό των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα, όπως μας πληροφορεί ο Prebisch, είναι 45% του συνολικού εργατικού δυναμικού. Όλη αυτή η έκταση της διαφοράς κατανοείται μόνο αν λάβουμε υπόψη το μεγάλο τμήμα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού το οποίο ασχολείται με βιοτεχνικές εργασίες ή παρέχει ανειδίκευτες προσωπικές υπηρεσίες, μαζί με μία τάση να μετακινείται σε δραστηριότητες που απορροφούν εργασία. Επομένως η πίεση που ασκείται από τους εκτοπιζόμενους εργάτες πάνω στους μισθούς, σε δραστηριότητες που απορροφούν εργασία, είναι σχετικά ασθενής στις αναπτυγμένες χώρες του κέντρου και σχετικά ισχυρή στις χώρες που βρίσκονται στην περιφέρεια.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για την τάση των όρων του εμπορίου, δεν είναι υπεύθυνες οι σχετικές διαφορές στις αυξήσεις της παραγωγικότητας στις πρωτογενείς εξαγωγικές δραστηριότητες των περιφερειακών χωρών σε σύγκριση με τις βιομηχανικές δραστηριότητες των μεγάλων χωρών του κέντρου. Οι διαφορές ανάμεσα στην παραγωγικότητα των χωρών της περιφέρειας από τη μία και στην παραγωγικότητα των χωρών του κέντρου από την άλλη, δεν έχουν απορροφηθεί από τις αντίστοιχες αυξήσεις στους μισθούς. Η ικανότητα που υπάρχει για την αύξηση των μισθών εργασίας είναι πραγματικά εντυπωσιακή στις χώρες του κέντρου, τουλάχιστο στο βαθμό που αυξάνει η παραγωγικότητα στις βιομηχανικές δραστηριότητες, και μόνο εκείνοι οι κλάδοι που η αύξηση της παραγωγικότητας ξεπερνά το

μέσο όρο, τείνουν να μεταφέρουν το υπόλοιπο στο εξωτερικό. Στις περιφερειακές χώρες αντίθετα λόγω του γεγονότος, ότι είναι πολύ δύσκολο να ανέβουν οι μισθοί της εργασίας στις εξαγωγικές δραστηριότητες αλλά και στην πρωτογενή παραγωγή γενικά, αυτό σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες χώρες διατρέχουν μόνιμα τον κίνδυνο να χάσουν όλη τη μέση αύξηση της παραγωγικότητας στις δραστηριότητες αυτές, ή τουλάχιστον ένα μέρος από αυτή. Ακόμη αν η τεχνολογική πρόοδος ήταν μεγαλύτερη σε ορισμένες χώρες από ότι σε άλλες, η κάμψη των τιμών που σημειώνεται σε μερικές από αυτές τις χώρες σε σχέση με τις άλλες μπορεί να στερήσει από τις άλλες δηλαδή στις χώρες που είχαν μικρότερη τεχνολογική πρόοδο, ένα μεγάλο μέρος του εισοδήματος το οποίο θα αντιστοιχούσε προφανώς στις αυξήσεις της παραγωγικότητας τους.

Για τις εξαρτημένες χώρες μπορούμε να πούμε ότι εκείνα τα στοιχεία τα οποία φανερώνουν τη γενική αδυναμία των περιφερειακών χωρών να κρατήσουν τα οφέλη της τεχνολογικής τους προόδου, θα παραμείνουν με αυτή τη γενική εικόνα για ένα ακόμη σημαντικό διάστημα. Η πραγματική κατάσταση της αγροτικής παραγωγής όπως αυτή έχει διαμορφωθεί στις βιομηχανικές χώρες του καπιταλιστικού κέντρου, παρά το γεγονός ότι έχουν φθάσει σε ένα υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, επιβεβαιώνει το συγκεκριμένο γεγονός. Η τεχνολογική πρόοδος που έχει σημειωθεί στις βιομηχανικές χώρες του καπιταλιστικού κέντρου, έχει αφήσει την αγροτική παραγωγή σε θέσεις οπισθοφυλακής.

Κάναμε μία αναφορά στα χαρακτηριστικά στοιχεία των αναπτυσσόμενων χωρών και των χωρών της περιφέρειας για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την πορεία των οικονομιών των βαλκανικών χωρών. Με αυτά τα δεδομένα, μπορούμε να παρατηρήσουμε όμως, ότι οι χώρες των Βαλκανίων δεν παρουσίασαν ποτέ συμπτώματα καθυστέρησης που παρουσίασαν οι αναπτυσσόμενες χώρες, πλην ίσως από την Αλβανία, η οποία είχε ως σημαντικότερο τομέα τη γεωργία. Αυτό μπορεί να αποδειχτεί και από τα εξής: Τα φαινόμενα καθυστέρησης και υπανάπτυξης οι Βαλκανικές χώρες τα παρουσίασαν πριν ενταχθούν στο νέο οικονομικό σύστημα της σχεδιασμένης οικονομίας. Αντίθετα ακόμη και στην σημαντική περίοδο 1960-1973, της μεγάλης ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας που οι ρυθμοί μεγέθυνσης ήταν πιο πάνω από τον μέσο όρο των ρυθμών μεγέθυνσης των αναπτυσσόμενων

καπιταλιστικών χωρών και συγκεκριμένα στο 7,1%, παρατηρούμε ότι ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των πρώην χωρών του “υπαρκτού σοσιαλισμού” την περίοδο του 1950-1973 ήταν μεγαλύτερη από τους αντίστοιχους ρυθμούς ελληνικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα ήταν στη Ρουμανία 9,6%, στη Βουλγαρία 9,1%, στη Σοβιετική Ένωση 8,3%, στην Πολωνία 7,1%, στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας 6,9%, στη Τσεχοσλοβακία 5,8%, στην Ουγγαρία 5,7%. Επίσης ένα άλλο παράδειγμα για να κατανοήσουμε τη συγκεκριμένη πραγματικότητα είναι και το ακόλουθο. Η ταχύρυθμη ανάπτυξη συνεχίστηκε και το 1974-1975. Πιο συγκεκριμένα, όπως μας πληροφορεί ο Στέργιος Μπαμπανάσης: “Το εθνικό εισόδημα το 1974, σε σύγκριση με το 1973, αυξήθηκε στη Ρουμανία 12,5%, στην Πολωνία 10%, στη Βουλγαρία 7,5%, στην Ουγγαρία 7%, στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας 6,3%, στην Τσεχοσλοβακία 5,5% και στην Σοβιετική ένωση 5%. Το 1975, σε σχέση με το 1974, έχουμε αύξηση στη Βουλγαρία κατά 9% και την Ουγγαρία κατά 6%”.³

Επίσης μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι συγκεκριμένες χώρες ήταν αναπτυγμένες βιομηχανικά και σε τομείς ιδιαίτερα αναπτυγμένους όπως στη βαριά, στην ενεργειακή και στην πολεμική βιομηχανία και σε τομείς που η υποδομή ήταν απαραίτητη για την οικονομική ανάπτυξη των χωρών τους. Αυτό επίσης διαπιστώνεται και από την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου προσωπικού, με πειθαρχία και εμπειρία, δηλαδή με άλλα λόγια ενός εργατοτεχνικού δυναμικού που ήταν σημαντικό και κύρια στη Βουλγαρία και την Γιουγκοσλαβία. Το ίδιο και στη Ρουμανία, μόνο που εδώ παρατηρούνται φαινόμενα απειθαρχίας και χαμηλότερου επιπέδου επαγγελματικής κατάρτισης. Παράλληλα με το φαινόμενο της πλήρους απασχόλησης μπορεί να δικαιολογηθεί και η σημαντική ανάπτυξη και η μεγέθυνση των συγκεκριμένων χωρών, σε συνάρτηση με την υπάρχουσα τεχνική εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού. Άλλωστε αυτά τα στοιχεία ήταν σημαντικά για την επέκταση των καπιταλιστικών χωρών στις βαλκανικές αγορές. Εξάλλου αυτό γίνεται κατανοητό και από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου. Οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ όπως ήδη έχουμε γράψει αφορούσαν δύο στόχους. Καταρχήν την προσπάθεια καταπόνησης των αμυντικών δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας και

³ Από το “Η Ελλάδα στην περιφέρεια των αναπτυσσόμενων χωρών”. Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ 1976. Σελίδα 22.

κατά δεύτερο λόγο τη διάλυση της βιομηχανικής αλλά και της οικονομικής υποδομής. Όπως έχουμε ήδη αναλύσει για κάθε χώρα χωριστά και κυρίως από τις ιδιωτικοποιήσεις του κρατικού τομέα, οι χώρες είχαν και έχουν στην πλειοψηφία τους βιομηχανική υποδομή, ίσως πλην της Αλβανίας, έστω και αν σήμερα ο τεχνολογικός εξοπλισμός θεωρείται παρωχημένος. Επομένως εκείνο που θα πρέπει να αναζητήσουμε είναι καταρχήν τη θέση των βαλκανικών χωρών στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας, πριν αλλά και μετά το 1989. Ακόμη ποια ήταν τελικά η θέση των συγκεκριμένων χωρών και ακόμη ποιό ήταν το πλαίσιο της συνολικής τους πορείας. Το ζητούμενο επομένως είναι το είδος της εξάρτησης των συγκεκριμένων χωρών από την κυρίαρχη και ηγεμονική δύναμη που ήταν η Σοβιετική Ένωση και το είδος του Σοβιετικού ιμπεριαλισμού. Η εξάντληση του θέματος αυτού δεν τελειώνει στο σημείο αυτό αλλά χρειάζεται ειδική μελέτη, γι' αυτό το λόγο το μόνο που μπορούμε να κάνουμε εδώ είναι μία μικρή γενική αναφορά για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε και τη σημερινή πραγματικότητα και την πορεία της βαλκανικής περιφέρειας στα πλαίσια του σύγχρονου παγκόσμιου καπιταλισμού.

Πριν όμως μπούμε στην ανάλυση της βαλκανικής περιφέρειας θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα με όσα αναλύσαμε στο εμπειρικό μέρος και την πορεία που ακολούθησαν οι συγκεκριμένες χώρες μετά το 1989 μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα, ότι οι χώρες της βαλκανικής χερσονήσου στο σύνολο τους έχουν ήδη μπει σε διαδικασία μετάβασης, που σημαίνει αναδιάρθρωση της παραγωγής και της εξειδίκευσης που θα προσαρμόζεται σε ένα ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον με έντονα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που είναι η συγκέντρωση της παραγωγής. Έτσι αυτό το ζήτημα της αναδιάρθρωσης της παραγωγής και της διαμόρφωσης του νέου οικονομικού περιβάλλοντος στα πλαίσια που έχει επιβάλλει το ΔΝΤ, έχει δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα στη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ευάγγελος Καραφωτάκης, "Οι προοπτικές εξέλιξης των βαλκανικών οικονομιών σε μετάβαση εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη δυναμική των διεθνών συμφερόντων στην ευρύτερη ζώνη και φυσικά από την πρόσδεση στους διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς

Στο βαθμό που το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εμπλέκεται στην εδραίωση της κάθε συγκεκριμένης αγοράς, παρατηρείται μια στοιχειώδη βελτίωση των μακροοικονομικών δεδομένων έστω και με αύξηση του κοινωνικού στοιχείου, όπως π.χ. στην ΠΓΔΜ, Ρουμανία και πρόσφατα στη Βουλγαρία και στην Αλβανία”.⁴

Από τα ανωτέρω γίνεται σαφής η εξάρτηση των βαλκανικών οικονομιών από το ΔΝΤ και συγκεκριμένα είναι αυτό που καθορίζει τη θέση των συγκεκριμένων χωρών στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας και ακόμη καθορίζεται και ο βαθμός που θα υλοποιούνται οι ανάγκες των πολυεθνικών εταιρειών και των αναπτυσσόμενων χωρών. Από αυτό εξαρτάται επίσης η πορεία των βαλκανικών χωρών χωρίς τριγμούς στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό των κοινωνιών τους, όμως αυτή η κατάσταση θα ισοσκελιστεί με αυξημένο κοινωνικό κόστος, όπως ήδη έχουμε κατανοήσει από την ανάλυση που κάναμε για την πορεία κάθε βαλκανικής χώρας χωριστά. Γίνεται σαφές ότι στα πλαίσια της διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης θα πρέπει να λειτουργήσουν και οι μηχανισμοί εξειδίκευσης όπως ακριβώς αρμόζει στις αναδυόμενες και μεταβατικές κοινωνίες, με μία παράλληλη πορεία γκρεμίσματος της παλαιάς οικονομικής δομής. Είναι σαφές ότι όπου δεν μπορούν οι αναπτυσσόμενες δυτικές χώρες να το επιβάλλουν με τους όρους που θέλουν, τότε υπάρχει και η λύση της βίαιης επιβολής, με παράδειγμα τη Γιουγκοσλαβία.

2. Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ 1989.

Έχουμε ήδη αναφέρει ότι το βασικό χαρακτηριστικό στις οικονομίες των βαλκανικών χωρών είναι ότι η ανάπτυξη βασίστηκε στον κεντρικό σχεδιασμό. Επίσης ότι η οικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας ήταν διαφορετική και παρουσίαζε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Οι χώρες του “υπαρκτού σοσιαλισμού” είχαν μεταξύ τους μία ιδιαίτερη συνεργασία και κύρια στο οικονομικό επίπεδο. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει το βασικό τους χαρακτηριστικό ήταν η

⁴ Από το “Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 1999. Σελ

απόσπαση τους από το διεθνές περιβάλλον και ο προσανατολισμός τους ήταν επιβαλλόμενος από τη Σοβιετική Ένωση. Η κατεύθυνση αυτή γίνεται κατανοητή και από το ρόλο της ΚΟΜΕΚΟΝ, δηλαδή το συμβούλιο της οικονομικής αλληλοβοήθειας το οποίο, όπως αναφέραμε ιδρύθηκε το 1948, με σκοπό να αντιδράσει στο σχέδιο Marshall και στην πολιτική του εμπάργκο. Αλλά ακόμη και τότε η πορεία των χωρών ήταν διαφορετική, όπως για παράδειγμα της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, της Αλβανίας και ακόμη οι αντιστάσεις που υπήρχαν κατά περιόδους από την πλευρά της Ρουμανίας. Χαρακτηριστικό ήταν επίσης ότι λόγω της υστέρησης τους στην τεχνολογία πολλές φορές εισήγαγαν τεχνολογία και τεχνογνωσία από τη δύση και αυτό δημιουργούσε ιδιαιτερότητες στις σχέσεις των δύο συνασπισμών. Σημαντικό είναι ακόμη να επισημάνουμε την εξάρτηση των συγκεκριμένων οικονομιών από την ΚΟΜΕΚΟΝ και την οικονομία της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονός που δικαιολογείται ως ένα βαθμό και η Σοβιετική επέκταση στις σχεδιασμένες οικονομίες, ακόμη και ως επέκταση ιμπεριαλιστική. Η δυνατότητα να χαρακτηριστεί η όλη σχέση, ως σχέση συνεργασίας και αλληλοβοήθειας μετριάζεται από το γεγονός ότι υπήρξαν καταρχήν πολλές στρεβλώσεις από τους αρχικούς στόχους της δημιουργίας των “σοσιαλιστικών χωρών” και του συνασπισμού. Εξάλλου ο βαθμός εξάρτησης αποφαίνεται και από το γεγονός ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές και οι μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν από τη Σοβιετική Ένωση στα μέσα της δεκαετίας του '80, επιβλήθηκαν και στις υπόλοιπες χώρες και όσες δεν ακολούθησαν είχαν υποστεί τις συνέπειες της άρνησης, όπως για παράδειγμα η Ρουμανία. Εξάλλου εξαιτίας της οικονομικής εξάρτησης των συγκεκριμένων χωρών που αναφερόμαστε παρατηρούμε ότι λόγω της κρίσης που γνώρισε η Ρωσία το 1998 στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς, επηρέασε ακόμη και τώρα τις οικονομίες της Βουλγαρίας αλλά και της Ρουμανίας οι οποίες ήταν συνδεδεμένες με την προηγούμενη κατάσταση, φανερώνοντας ταυτόχρονα τις βαθιές σχέσεις ανάμεσα στις χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ .

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τ. Φωτόπουλος, “Η εξάρτηση είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιο που δεν οφείλεται ή εξηγείται με αναφορά στο καπιταλιστικό σύστημα μόνο. Μορφές εξάρτησης συναντάμε και στα μετακαπιταλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες φυσικά είναι

ποιοτικά διαφορετικές από τις αντίστοιχες των υπανάπτων καπιταλιστικών χωρών, εξαιτίας των διαφορετικών - έστω στην τυπική τους μορφή - σχέσεων παραγωγής που χαρακτηρίζουν τις χώρες αυτές: έλλειψη ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής, έλλειψη ιδιωτικών κεφαλαίων επενδυμένων στο εξωτερικό κ.λ.π. τα μετα- καπιταλιστικά κράτη που μετέχουν στην ΚΟΜΕΚΟΝ και το σύμφωνο της Βαρσοβίας αποτελούν μία ξεχωριστή ολότητα, παρά τους αυξανόμενους δεσμούς τους με την παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Μια εναλλακτική άποψη θα χαρακτήριζε την ολότητα των μετα- καπιταλιστικών κρατών απλό υποσύνολο της παγκόσμιας καπιταλιστικής ολότητας. Δε συμφωνώ με την άποψη αυτή για δύο, κυρίως, λόγους:

α. Η παγκόσμια μετα-καπιταλιστική ολότητα έχει τα χαρακτηριστικά ενός ξεχωριστού κοινωνικού συστήματος. Η ζωή δηλαδή μέσα σ' αυτή είναι, βασικά, αυτοκαθοριζόμενη και η δυναμική της ανάπτυξης της είναι κυρίως εσωτερική.

β. Υπάρχουν, όπως είδαμε, σημαντικές διαφορές στις δομές/σχέσεις που χαρακτηρίζουν τα μέλη της μετα-καπιταλιστικής ολότητας, σε σχέση με τα μέλη της καπιταλιστικής.

Επομένως οι χώρες αυτές αποτελούν, σαν σύνολο, ένα ενιαίο κοινωνικό σύστημα, με την έννοια ότι, παρά την ύπαρξη πολλών χωριστών πολιτικών/πολιτιστικών ενότητων, αποτελούν ουσιαστικά μία μόνο πολιτική ολότητα. Αυτό γίνεται φανερό όχι μόνο από την ομοιότητα των πολιτικών θεσμών που χαρακτηρίζει τις χώρες αυτές όσο, πρωταρχικά, από το γεγονός ότι ο κατασταλτικός μηχανισμός, που σε "τελική ανάλυση" εξασφαλίζει /εγγυάται το όλο σύστημα, είναι κοινός: Ο στρατός της ολότητας, στον οποίο φυσικά τον κύριο ρόλο παίζει ο σοβιετικός (βλ. ιστορικά παραδείγματα που έδειξαν την κοινότητα του κατασταλτικού μηχανισμού στην Ουγγαρία του 1956, στην Τσεχοσλοβακία του 1968 κ.λ.π.).

Τα κράτη αυτά, όσον αφορά τις εμπορικές τους σχέσεις τους με τη Δύση και τον υπανάπτυκτο καπιταλιστικό κόσμο, αποτελούν ένα ενιαίο τμήμα της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς. Για την εξήγηση, όμως των μεταξύ τους σχέσεων, και ιδιαίτερα των σχέσεων μεταξύ ΕΣΣΔ και χωρών Ανατολικής Ευρώπης, χρειαζόμαστε ίσως μια ιδιαίτερη ανάλυση, μια και το θεσμικό

πλαίσιο σ' αυτές στηρίζεται σε μηχανισμούς διαφορετικούς από τους μηχανισμούς της αγοράς".⁵

Γίνεται φανερό από τα ανωτέρω ότι υπάρχει μία ιδιαιτερότητα στις σχέσεις ανάμεσα στις λεγόμενες Ανατολικές χώρες της Ευρώπης, και οι σχέσεις εξάρτησης αναφέρονται, όπως μπορεί να γίνει κατανοητό και στο οικονομικό και στο πολιτικό, αλλά και στο πολιτιστικό ή κοινωνικό επίπεδο, άλλωστε πρόκειται για κάτι ανάλογο που συμβαίνει και στις αντίστοιχες καπιταλιστικές χώρες. Ο Τ. Φωτόπουλος υποστηρίζει ότι στις καπιταλιστικές χώρες της περιφέρειας η οικονομική εξάρτηση καθορίζει σε μεγάλο βαθμό ~~κατανομή~~ και τις άλλες μορφές εξάρτησης, ενώ στις μετα-καπιταλιστικές χώρες η πολιτικο- στρατιωτική εξάρτηση είναι εκείνη η οποία ως ένα βαθμό καθορίζει την οικονομική. Δέχεται και αυτός το ρόλο της σχεδιασμένης οικονομίας και ότι η κατανομή των παραγωγικών πόρων γίνεται με βάση το πλάνο και όχι με τους μηχανισμούς της αγοράς.⁶

Ο τρόπος με τον οποίο σχηματίζονταν οι ελίτ στις εξαρτημένες μετα-καπιταλιστικές χώρες και ακόμη η υποταγή των χωρών αυτών στη σοβιετική μητρόπολη δεν εξαρτιόταν από την ατομική ιδιοκτησία η οποία εκφραζόταν, είτε σε κεφάλαιο είτε σε γη, αλλά από τη κομματική γραφειοκρατία και τους τεχνοκράτες στα πλαίσια της παραγωγής και της κατανομής, οι οποίοι είχαν τον έλεγχο των μέσων παραγωγής και κατηύθυναν τη συσσώρευση την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση.

Κοινωνιολογικά εκφραζόμενο, μπορούμε να το ερμηνεύσουμε ως δημιουργία καστών με ιδιαίτερο περιεχόμενο και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι παρόλο που τα συγκεκριμένα άτομα ανήκαν σε ένα ιδιαίτερο κοινωνικό στρώμα δεν μπορούσαν ούτε ατομικά να μεταβιβάσουν, ούτε να πωλήσουν αλλά αντίθετα αποτελούσε ο συγκεκριμένος πλούτος συλλογική ιδιοκτησία της κυρίαρχης ελίτ και όχι ολόκληρης της κοινωνίας.

Από το 1989 και μετά τα δεδομένα που έχουμε με την κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού" μπαίνουμε σε ένα νέο στάδιο ή πιθανότατα επιστρέφουμε σε ένα παλιό στάδιο γύρω από την έννοια του παγκόσμιου καπιταλισμού. Πιστεύω όμως, ότι με το νέο στάδιο μπορούμε να πούμε ότι

⁵ Από το "Εξαρτημένη ανάπτυξη . Η ελληνική περίπτωση". Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1985. Σελίδα 36.

⁶ Από το "Εξαρτημένη ανάπτυξη. Η ελληνική περίπτωση". Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1985. Σελίδα 37.

παρουσιάζονται κάποια νέα ποιοτικά στοιχεία τα οποία αποτελούν αποτέλεσμα της νέας τεχνολογικής περιόδου του καπιταλισμού, της νέας βιομηχανικής και τεχνολογικής επανάστασης και ακόμη από την ιδιαιτερότητα των χωρών του πρώην “υπαρκτού σοσιαλισμού” και κύρια της Ρωσίας. Όπως μας πληροφορεί ο Γ. Μηλιός υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις για την έννοια της παγκόσμιας οικονομίας. Έτσι οι ορθόδοξες προσεγγίσεις σύμφωνα με την αναφορά του Γ. Μηλιού, είναι η σκέψη καταρχήν του Paul Krugman, ο οποίος πιστεύει ότι η παγκόσμια οικονομία είναι η πραγματικότητα η οποία υπάρχει για πολύ καιρό πριν και ακόμη σύμφωνα πάντα με τον ίδιο η παγκόσμια οικονομία είχε πετύχει τη μέγιστη ολοκλήρωση της το 1913, ακριβώς δηλαδή με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης υπάρχει και η άποψη του Michele Fatianni, ο οποίος είναι καθηγητής στο Indiana University School of Business και ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως επιστροφή εκεί όπου η παγκόσμια οικονομία σταμάτησε στις αρχές του 20ου αιώνα, όταν ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος γέννησε την εποχή του προστατευτισμού.⁷ Σε μία μελέτη του H. Dunning για τις μεταβολές στο ύψος, αλλά και τη δομή της διεθνούς παραγωγής, υπολόγισε το απόθεμα των ξένων επενδύσεων στις ανεπτυγμένες χώρες σε 14,3 δισεκ. δολάρια σε τρέχουσες; αξίες, το οποίο μπορεί να μειωθεί ελαφρά σε 14 δισεκ. δολάρια αν ο περιορισμός γίνει στις ανεπτυγμένες δυτικές χώρες.⁸ Ο P. Bairoch αποδεικνύει, κάνοντας αυτή τη σύγκριση ανάμεσα στο 1913 και στη δεκαετία του '90, ότι το απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων βρίσκεται στα ίδια επίπεδα.⁹ Επομένως μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η διεθνοποίηση της παγκόσμιας αγοράς μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού δεν είναι καινούργια υπόθεση, αλλά έχουμε καταρχήν τη φιλελευθεροποίηση της διεθνούς αγοράς και την επαναφορά του ιμπεριαλισμού με νέους όρους και με βάση τις μέχρι στιγμής προδιαγραφές ανάγκες. Ήδη έχουμε αναφέρει, ότι η διεθνοποίηση και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας βασίζεται στην αύξηση της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων και εργατικού δυναμικού.

⁷ Από το “Θεωρίες για τον παγκόσμιο καπιταλισμό”. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 1997. Σελίδα 11.

⁸ Από το “Changes in the Level and Structure of International Production: The last One Hundred Years”, στο M. Casson, *The Growth of International Business*. London, Allen & Unwin, 1983.

⁹ Από το “Μύθοι και πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης. Ένας αιώνας εξωτερικού εμπορίου και ξένων επενδύσεων”. ΘΕΣΕΙΣ, Τεύχος 67, Απρίλιος-Ιούνιος 1999. Σελ. 34.

Πρέπει να γίνει όμως κατανοητό, ότι τα αγαθά, οι υπηρεσίες, το εργατικό δυναμικό, αλλά και τα κεφάλαια δεν έχουν την ίδια κινητικότητα. Ακόμη, θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η κινητικότητα των αγαθών, όπως και των υπηρεσιών δεν έχουν την ίδια συμμετρική αναλογία. Υπάρχουν υπ' αυτήν την έννοια τάσεις διαμόρφωσης περιφερειακών συγκεντρώσεων επενδύσεων και αγορών. Επίσης έχουμε, ήδη, μιλήσει για τη νέα ώθηση που έχει λάβει το διεθνές εμπόριο και το οποίο οφείλεται στη νέα διεθνή συμφωνία. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι έχοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι θα υπάρξουν διαφορετικές επιδράσεις σε κάθε χώρα χωριστά και ακόμη σε κάθε κλάδο παραγωγής, η κινητικότητα του κεφαλαίου είναι ο τομέας της μεγαλύτερης προόδου κατά την περίοδο της δεκαετίας του '80 ως σήμερα. Έχουμε επίσης αναφέρει, ότι από το 1983 οι ξένες άμεσες επενδύσεις έχουν αυξηθεί πέντε φορές πιο γρήγορα από ότι το παγκόσμιο εμπόριο και δέκα φορές πιο γρήγορα από ότι το παγκόσμιο προϊόν. Παρατηρούμε όμως ότι οι ροές των κεφαλαίων συγκεντρώνονται στις αναπτυσσόμενες χώρες. Έτσι ενώ τη δεκαετία του '70 το 25% είχε κατευθυνθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες, στη δεκαετία του '80 το ποσοστό είχε περιοριστεί στο 20%. Το άνοιγμα ή η φιλελευθεροποίηση των αγορών κεφαλαίου στις ΗΠΑ, στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ιαπωνία αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες οι οποίοι οδήγησαν σ' αυτή την κατεύθυνση. Οι ανοικτές αγορές κεφαλαίων οδήγησαν τα μεγαλύτερα μερίδια στις συγκεκριμένες περιοχές. Ένα μεγάλο μέρος των ξένων άμεσων επενδύσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως ήταν οι χώρες της Λατινικής Αμερικής και κύρια η Χιλή, η Αργεντινή και το Μεξικό, ξεκίνησε από τις ιδιωτικοποιήσεις των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας και ακόμη των κρατικών επιχειρήσεων των συγκεκριμένων περιοχών. Κάτι άλλωστε που επαναλαμβάνεται και στις οικονομίες των χωρών της Βαλκανικής χερσονήσου, γεγονός που ως εμπειρία δεν θα πρέπει να αγνοηθεί. Υπάρχει πάντα η δυνατότητα της κρατικής ελίτ να επιβάλλει μία επενδυτική στρατηγική, η οποία βασίζεται στις ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων, πλην όμως, όπως έχουμε ήδη αναφερθεί, δημιουργούν τεράστια εμπόδια ο γραφειοκρατικός μηχανισμός των βαλκανικών κρατών ο οποίος είναι δομημένος από την εποχή που κυριαρχούσε η οικονομία του κεντρικού σχεδιασμού. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα να συμπεράνουμε από την

εμπειρική μας έρευνα, ότι υπάρχει η τάση να δημιουργηθεί μία νέα επιχειρηματική τάξη, η οποία έχει την φιλοδοξία να παίξει σημαντικό ρόλο στην επιχειρηματική δραστηριότητα των χωρών τους και συγκεκριμένα στις τοπικές αγορές και θα προσπαθήσουν στα όρια των δυνατοτήτων τους, υπάρχει άλλωστε και το παράδειγμα των κυριάρχων τάξεων και των άλλων εξαρτημένων περιφερειών, να παρακολουθούν την εισροή και την εκροή ξένου κεφαλαίου, ώστε να αναπτύξουν μία ισχυρή διαπραγματευτική ισχύ, πάντα στα όρια που μπορούν να το επιτύχουν. Πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία νέων επενδύσεων στις βαλκανικές χώρες ^{Θαλασσί} ή επίδραση της κρατικής πολιτικής πάνω στο ξένο κεφάλαιο. Αλλά εδώ θα σημειώσουμε ότι η συγκεκριμένη επίδραση της κρατικής πολιτικής έχει και τα όρια της, όπως έχει αποδείξει και ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου και οι παρεμβάσεις των μεγάλων καπιταλιστικών χωρών παίζουν καταλυτικό ρόλο στις αποφάσεις της κρατικής πολιτικής.

Όπως δεν θα πρέπει να αγνοηθεί και το γεγονός, ότι το μεγαλύτερο μέρος του μεριδίου των ξένων επενδύσεων που κατευθύνθηκε σε αναπτυσσόμενες χώρες, διοχετεύθηκε στην ΝΑ Ασία και το δεύτερο μερίδιο στην Λατινική Αμερική. Επίσης ότι το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων που πραγματοποιείται διεθνώς συγκεντρώνεται στην τριγωνική περιοχή που συνδέει το Τορίνο, το Παρίσι και τη Φραγκφούρτη. Αν εξετάσει κάποιος την προέλευση των διεθνών επενδύσεων σε κάθε χώρα χωριστά, αλλά ακόμη και τον προορισμό τους, τότε είναι εύκολο να διαπιστωθούν οι τρεις πόλοι της παγκόσμιας οικονομίας και που είναι οι ΗΠΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ιαπωνία. Με αυτόν τον τρόπο παρατηρούμε μία τάση υψηλών επενδύσεων στις τρεις περιοχές, οι οποίες λειτουργούν και ως κέντρα ευρύτερων περιφερειακών περιοχών. Η συγκεκριμένη τάση για ανάπτυξη ευρύτερων περιφερειακών επενδύσεων βρίσκεται πίσω από την πορεία των περιφερειακών ομάδων.

Το σύνολο των περιφερειακών επενδύσεων ευνοούνται και έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν όταν υπάρχει ένα σύνολο χωρών, χώρες που μειώνουν τα εμπόδια δασμολογικής φύσεως και μη, στο εμπόριο που αναπτύσσουν μεταξύ τους. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό αν το δούμε από τη σκοπιά ότι μία επιχείρηση μπορεί να εγκαταστήσει μία παραγωγική

μονάδα σε μία χώρα και παράλληλα να εξυπηρετεί και άλλες αγορές. Επίσης θα πρέπει να θεωρούμε ως σημαντικό, ότι τόσο στην Ευρώπη όσο και στη Λατινική Αμερική οι επιχειρήσεις αναπτύσσουν περιφερειακά δίκτυα και κατά κόρον συμπληρωματικές επιχειρήσεις. Επομένως μπορούμε να κατανοήσουμε ότι στα πλαίσια αυτά οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν να έχουν ένα ευρύτερο περιφερειακό χαρακτήρα.

Ο προορισμός των επενδύσεων που πραγματοποιούνται από τα κυρίαρχα κέντρα, δηλαδή η Ευρώπη, οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία, οδηγούν στην ανάδυση των ιδιαίτερων περιφερειών για κάθε κέντρο. Έτσι με βάση τα στοιχεία του Χ. Ιωάννου, οι ΗΠΑ είχαν την πρώτη θέση σε επενδύσεις στις χώρες της Λατινικής Αμερικής και οι οποίες ήταν, η Αργεντινή, η Βολιβία, η Χιλή, το Σαλβαδόρ, η Κολομβία, η Γουατεμάλα, το Μεξικό, ο Παναμάς, η Παραγουάη και η Βενεζουέλα. Επίσης σε χώρες της ΝΑ Ασίας, όπως το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν, οι Φιλιππίνες και ακόμη σε άλλες χώρες όπως η Νέα Γουινέα και η Σαουδική Αραβία. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχαν την πρώτη θέση στην Ανατολική Ευρώπη και συγκεκριμένα στην Τσεχία, στην Σλοβακία, στην Ουγγαρία, στη Πολωνία και την Πρώην Σοβιετική Ένωση, στη Λατινική Αμερική στη Βραζιλία, στην Αφρική στη Γκάνα και στο Μαρόκο, ενώ στην Ασία, στην Ινδία, Σρι Λάνκα και στο Βιετνάμ. Τέλος η Ιαπωνία στην Ασία και συγκεκριμένα στη Ν. Κορέα, στη Σιγκαπούρη, στο Ταϊβάν, στην Ταϊλάνδη και στο Φίτζι. Όλη αυτή η διαδικασία είναι το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Αυτό που προσπαθούν να κάνουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, είναι να διαμορφώσουν ένα πεδίο δραστηριοτήτων στις γειτονικές αγορές και να ανταποκριθούν στις ανάγκες του ανταγωνισμού και στην ανάπτυξη των κερδών τους. Οι αμερικανικές επιχειρήσεις από τη φύση τους είχαν και έχουν πάντα ευρύτερες επιδιώξεις στον ευρωπαϊκό χώρο και αποφεύγουν τις στενά εθνικές εγκαταστάσεις. Το ίδιο ισχύει και για τις ιαπωνικές επιχειρήσεις και κύρια μετά το 1992, η οποία είναι και η χρονιά ορόσημο για τη λειτουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να κινηθούν και οι ελληνικές επιχειρήσεις, είτε αυτές είναι πολυεθνικές, είτε όχι και ο λόγος είναι ότι δεν υπάρχει άλλος δρόμος για την ελληνική επιχειρηματική τάξη αν θέλει να επιτύχει τους στόχους της στα πλαίσια της διεθνούς οικονομίας. Στη σύγχρονη πορεία για τη δημιουργία

νέων περιφερειακών περιοχών και προφανώς μέσα από την επέκταση των πολυεθνικών επιχειρήσεων, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι λίγες είναι οι επιχειρήσεις που έχουν τα στοιχεία αλλά και τις προϋποθέσεις να θεωρηθούν παγκόσμιες και αν υπάρχουν τέτοιες εταιρείες αυτές ανήκουν κυρίως στον χρηματιστικό τομέα και ο λόγος είναι η τεράστια κίνηση των κεφαλαίων, που όπως ήδη έχουμε αναφέρει, δεν αντιστοιχούν στα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι πράγματι, η ανάδυση των μεγάλων περιφερειακών αγορών αλλά και περιφερειών έχει συνδεθεί με την ανάδυση αλλά και την ανάπτυξη πολυεθνικών επιχειρήσεων, αλλά είναι αδύνατο να βασιστούν αποκλειστικά σ' αυτές. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι για να θεωρηθεί παγκόσμια μία οικονομία, προϋποθέτει την μεγάλη κινητικότητα όλων των συντελεστών παραγωγής. Έτσι αν θεωρήσουμε ότι τα κεφάλαια και τα αγαθά, όπως και οι υπηρεσίες κινούνται με μεγάλους ρυθμούς, δεν αντιστοιχεί κάτι ανάλογο και για τον συντελεστή εργασία. Αν λάβουμε τα στοιχεία που χρησιμοποιεί ο Χ. Ιωάννου,¹⁰ παρατηρούμε ότι τα τελευταία πέντε με έξι χρόνια μετανάστευσαν 440.000 χιλιάδες μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη στη Γερμανία. Με άλλα λόγια η κινητικότητα της εργασίας είναι μεγαλύτερη στην κατεύθυνση από την περιφέρεια στο κέντρο.

Μέσα από όλα αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι μετά και τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου ότι ο στόχος της Δύσης είναι να μετατρέψει σε καπιταλιστική περιφέρεια τη Βαλκανική ενδοχώρα. Εδώ όμως θα πρέπει να γίνει κατανοητό, ότι ακόμη και αν η βαλκανική περιφέρεια θα είναι βαθιά εξαρτημένη από τη δυτική αναπτυγμένη καπιταλιστική οικονομία, δεν σημαίνει ότι η θέση της στην περιφέρεια του καπιταλιστικού συστήματος θα σημάνει αναγκαστικά οικονομική στασιμότητα. Εξάλλου το πρόσφατο παρελθόν των οικονομιών των βαλκανικών χωρών μόνο για μία τέτοια περίπτωση δεν προδιαγράφεται. Ήδη περιγράψαμε τις στοιχειώδεις τουλάχιστον δυνατότητες των βαλκανικών χωρών, ανεξάρτητα αν οι ανάγκες των δυτικών χωρών και συγκεκριμένα του ΝΑΤΟ, έχουν ανάγκη από ένα διαφορετικό τύπο βιομηχανικής υποδομής, στο βαθμό που δεν δίστασαν να βομβαρδίσουν την υποδομή της Γιουγκοσλαβίας για να επιβάλλουν ένα νέο παραγωγικό τύπο προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους. Έτσι κάτω και από τις συγκεκριμένες συνθήκες υπάρχουν

¹⁰ Από το "Παγκοσμιοποίηση περιφερειακές οικονομικές ενώσεις και κοινωνικές πολιτικές". Τεύχος 7, 7-1997.

προϋποθέσεις ανάπτυξης έστω και σε ένα πλαίσιο εξαρτημένης ανάπτυξης, με άλλα λόγια μία ανάπτυξη υπό την κηδεμονία και την ηγεμονία του μεγάλου κεφαλαίου. Πρόκειται για ένα φαινόμενο “εξαρτημένης ανάπτυξης” το οποίο δύσκολα ενσωματώθηκε στην αναπτυξιακή πορεία των χωρών της περιφέρειας που είχαν ως βασικό τους χαρακτηριστικό την έννοια της εξάρτησης. Όταν αναφερόμαστε στην εξάρτηση συνήθως εννοούμε σύμφωνα με τον Δ. Σταματόπουλο ότι, “σε μια συγκεκριμένη δυναμική οικονομικής, κοινωνικής και ταξικής εξέλιξης σε χώρες στις οποίες το ξένο κεφάλαιο κυριαρχεί και καθορίζει τη λειτουργία, σύσταση και αναπαραγωγή των μηχανισμών συσσώρευσης, διαφοροποιώντας έτσι την εξέλιξη τους από την εμπειρία των αναπτυγμένων χωρών”.¹¹

Επίσης είναι σημαντικό να επισημάνουμε την ιδιαιτερότητα της οικονομικής διαδικασίας που θα ακολουθήσουν οι βαλκανικές χώρες και την ιδιαιτερότητα που θα έχουν λόγω της γεωπολιτικής τους θέσης στην ευρύτερη περιοχή όχι μόνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της Κεντρικής Ασίας, όπου υπάρχουν τα μεγάλα συμφέροντα των αναπτυγμένων δυτικών χωρών. Εξάλλου η οικονομική κατάσταση των βαλκανικών χωρών εξαρτάται πλέον από την επέκταση και ανάπτυξη των αναπτυγμένων ευρωπαϊκών χωρών. Τα Βαλκάνια ως περιοχή εντάσσονται στις παρυφές της Ευρώπης και μ’ αυτή την έννοια αντιμετωπίζεται στα πλαίσια της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της συγκρότησης της ίδιας της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Τα υπό ένταξη βαλκανικά κράτη θα ενταχθούν όλα μαζί και ταυτόχρονα συνάμα και ο ρόλος που θέλει, αλλά και αποτελεί αναγκαιότητα, να παίξει η Ελλάδα είναι σημαντικός, από τη στιγμή που αναζητά τον ηγεμονικό ρόλο στη βαλκανική οικονομική και γεωπολιτική ζώνη. Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι από τη στιγμή που είναι προσωρινά αδύνατη η σύγκλιση/ενοποίηση, τουλάχιστον να προηγηθεί η ελευθερία μετακίνησης και εγκατάστασης πληθυσμών στις Ευρωπαϊκές χώρες. Υπ’ αυτή την έννοια η προσπάθεια για ευρωπαϊκή δράση θα μπορούσε να συνοψιστεί στα εξής:

- Δυνατότητα για υπαγωγή για μία προσωρινή προένταξη με ειδικό όρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹¹ Από το “Εκβιομηχάνιση και εξουσιαστική στρατηγική στη Ελλάδα. Όψεις εξαρτημένης ανάπτυξης”. Εκδόσεις Ιδρυμα Μεσογειακών Μελετών 1989. Σελίδα 29.

- Ένταξη των Βαλκανίων βάσει ενός συγκεκριμένου σχεδιαγράμματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Να δημιουργηθεί ένα περιφερειακό ενταξιακό συμβούλιο για την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η βαλκανική χερσόνησος και ταυτόχρονα να διαχειρισθεί τη διαδικασία της ένταξης.

Επομένως έχουμε την τάση για μία βαλκανική διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ταυτόχρονη παρέμβαση σε περίπτωση παρεκκλίσεων με όλες τις μορφές που θα περιλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις από τη δικαστική διαδικασία μέχρι και την ένοπλη παρέμβαση.

Ο ανταγωνισμός επομένως ανάμεσα στους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις ΗΠΑ είναι σαφής, παράλληλα με την προσπάθεια των ΗΠΑ να απομακρυνθεί και να απομονωθεί η περιοχή των Βαλκανίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αλλά η απεμπλοκή των Βαλκανίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η εκχώρηση αρμοδιοτήτων στις ΗΠΑ και στο NATO είναι προφανές ότι δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην ελληνική πολιτική και στους στόχους της ελληνική επιχειρηματικής τάξης. Έτσι η προσπάθεια να παίξει σημαντικό ρόλο και ταυτόχρονα να διεκδικήσει σημαντικό μερίδιο στις διεθνείς δραστηριότητες και στην προσέγγιση των βαλκανικών χωρών με την Ε.Ε. αποδεικνύεται κάτω από τις νέες συνθήκες δύσκολη υπόθεση.

Τα βασικά χαρακτηριστικά στη σημερινή περίοδο επαναλαμβάνονται και το βασικό στοιχείο είναι εκείνο της συγκέντρωσης κεφαλαίων τα οποία οδηγούν στην αναίρεση του ανταγωνισμού και επιβολή των ισχυρών και ταυτόχρονα τη στενότερη σχέση ανάμεσα στο τραπεζιτικό και το βιομηχανικό κεφάλαιο. Κλασικά στοιχεία της εποχής του ιμπεριαλισμού και που σήμερα επαναλαμβάνεται η κλασική του θεωρία. Έτσι η περίοδος του ιμπεριαλισμού είναι και πάλι η περίοδος του μοιράσματος του κόσμου με όλες τις ιδιαιτερότητες που εμπεριέχει η εποχή της παγκοσμιοποίησης και την ταυτόχρονη επιβολή από τη συνεργασία τουλάχιστον σε μία, καταρχήν, αρχική φάση, όπως έδειξε και ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας, όλων των μεγάλων δυνάμεων της Δύσης. Κύριο χαρακτηριστικό στην εποχή του τέλους του 20ου αιώνα και στην αρχή του 21ου αιώνα, είναι η ενότητα των περιφερειών και η ιδιόρρυθμη λειτουργία μέσα από την ενότητα και την λειτουργία τους ως συγκοινωνούντα δοχεία. Μία λογική που επιβάλλει η

εποχή της σύγχρονης τεχνολογίας της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών, των Μ.Μ.Ε. και του συνδυασμού μετάδοσης της γνώσης από τη δύναμη που εκπέμπει η πληροφορική και του τραπεζιτικού κεφαλαίου που παίζει καταλυτικό ρόλο στη συσσώρευση και στη ρευστότητα κεφαλαίων για επενδύσεις.

Αν για την περίοδο των αρχών του αιώνα, συνέβαιναν όλα εκείνα που συνέβαλλαν στις συγκεκριμένες καπιταλιστικές ολοκληρώσεις και την ανάπτυξη του σταδίου του ιμπεριαλισμού, στο τέλος του 20ου αιώνα η νέα φάση της τεχνολογίας που προέρχεται από τη νέα τεχνολογική επανάσταση των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής και στη νέα δομική ανασυγκρότηση του καπιταλισμού και τις σημαντικές μεταβολές στην κοινωνική και οικονομική διαδικασία η οποία συντελείται στα επίπεδα της παγκοσμιότητας, όπου παρουσιάζονται νέες τεχνικές διοίκησης και διαχείρισης ανθρώπων και πόρων, εμφανίστηκε παράλληλα η αναγκαιότητα για τη νέα φάση της ανάπτυξης του καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια κινούνται και τα Βαλκάνια και η Ελλάδα και συγκεκριμένα η κυρίως ενδιαφερόμενη, η επιχειρηματική τους τάξη.

Η συγκεκριμένη κίνηση γίνεται στα πλαίσια των τριών μεγάλων περιφερειών που έχουν αναπτυχθεί, δηλαδή στην Αμερική, στην Ευρώπη και στην Ασία. Πάνω σ' αυτή τη πορεία, η στρατιωτική βία, όπως στην περίπτωση των Βαλκανίων, επεβλήθη και πάλι για να επιτευχθεί η πρωταρχική συσσώρευση, μια και δεν έρχεται ποτέ από ένα αμιγή οικονομικό κύκλο και η ιστορία της πρωταρχικής συσσώρευσης εμπεριέχει στην αφετηρία της πάντα βία.

3. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΕΝΑ “ΔΟΥΛΟΦΟΡΙΚΟ” ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟ

Όταν τίθεται το ερώτημα: Για ποιο λόγο το ΝΑΤΟ έδειξε τέτοια ευαισθησία σε μια περιοχή όπως η ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας όταν γνωρίζει ότι η συγκεκριμένη περιοχή δεν διαθέτει πετρέλαιο, όπως επίσης δεν διαθέτει αξιόλογο φυσικό πλούτο, όπου θα υπήρχε η δυνατότητα της αιτιολόγησης της δυναμικής

παρέμβασης; Επίσης ποιος ήταν ο λόγος που σύρθηκε στο βωμό της θυσίας ο Γιουγκοσλαβικός λαός;

Τότε θα πρέπει να γίνουν κατανοητά τα πραγματικά κίνητρα της ιμπεριαλιστικής νατοϊκής παρέμβασης που έστω και αχνά έχουμε περιγράψει ως τώρα. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια αναπτύσσονται τα συμφέροντα και της ελληνικής πλευράς, παράλληλα με την πορεία των επενδύσεων σε ολόκληρη την προηγούμενη δεκαετία. Επίσης μέσα σ' αυτά τα πλαίσια κινήθηκε και η οικονομία των βαλκανικών χωρών με όλες τις επιπτώσεις που υπήρξαν, μετά την κατάρρευση του συστήματος της σχεδιασμένης οικονομίας που κυριαρχούσε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Έτσι σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να αποσυνδεθεί ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας από την επιδίωξη των ΗΠΑ, που είναι η ηγεμονική παγκόσμια δύναμη στο τέλος του 20ου αιώνα, να ελέγχουν κρίσιμες, από τη σκοπιά της ενέργειας, περιοχές στα Βαλκάνια τα οποία αποτελούν δίοδο για τη μεταφορά πετρελαίου, αλλά και του φυσικού αερίου προς Ανατολάς και Δύση. Γίνεται επίσης κατανοητό ότι ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας, όχι μόνο δεν έγινε για ανθρωπιστικούς σκοπούς, αλλά ταυτόχρονα ήταν ο μόνος πόλεμος που δεν έγινε για τον έλεγχο κάποιων κοιτασμάτων πετρελαίου.

Επομένως οι λόγοι ήταν διαφορετικοί. Συγκεκριμένα:

- Επειδή οι τιμές πετρελαίου βρίσκονται χαμηλά και προκειμένου να χρηματοδοτείται η δύση με φθηνή ενέργεια για την οικονομική της ανάπτυξη, το ζήτημα επικεντρώνεται όπως μπορεί να γίνει κατανοητό στη μεταφορά της ενέργειας και κύρια των καυσίμων και χαρακτηριστικά στους αγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι αγωγοί κοστίζουν λιγότερο από όλα τα μεταφορικά μέσα, και οι εταιρείες εμπλέκονται περισσότερο στα ενεργειακά σχέδια των χωρών. Αποτελούν όπως γίνεται αντιληπτό από τη φύση τους σημαντικά γεωστρατηγικά εργαλεία πολιτικής, κάτι που ακόμη και ο μεγαλύτερος στόλος τάνκερ δεν μπορεί να κατορθώσει.
- Υπάρχει έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα στις κυρίαρχες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, αλλά στην παρούσα φάση τον κυρίαρχο ρόλο παίζουν οι ΗΠΑ από τη στιγμή που δεν μπορεί η Γερμανία να ανταποκριθεί και η Ε.Ε. δεν μπορεί να λειτουργήσει ενιαία και με τον ανάλογο συντονισμό και, τέλος, η Ιαπωνία περνάει περίοδο οικονομικής κρίσης. Οι ΗΠΑ προσπαθούν να

εξουδετερώσουν τη Ρωσία, γιατί ένα μεγάλο τμήμα του πλανήτη πλούσιο σε ενεργειακά κοιτάσματα, εξακολουθεί να κυριαρχείται από τη Ρωσία. Η συγκεκριμένη χώρα, αφενός μεν έχασε τον έλεγχο των κοιτασμάτων που βρίσκονται στις χώρες που πρώτα αποτελούσαν την ενιαία Σοβιετική Ένωση, αφετέρου η μεταφορά των καυσίμων γίνεται από αγωγούς που στη μεγάλη τους πλειοψηφία ανήκουν ακόμη στη Ρωσία.

- Παρόλο που οι αντιλήψεις για τα πετρέλαια της Κασπίας είναι συγκρουόμενες, τα κοιτάσματα της περιοχής είναι πλουσιότατα και η κυριαρχία των αμερικάνικων συμφερόντων δεν αμφισβητείται.
- Επομένως προκειμένου να χρησιμοποιηθούν τα καύσιμα και να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη του δυτικού καπιταλισμού των αναπτυσσόμενων χωρών, πρέπει να μεταφερθούν καταρχήν στη δύση, από τη Μεσόγειο δια μέσου της θάλασσας και στην Βόρειο Ευρώπη από την Ιταλία.

Το κρίσιμο σημείο που θα πρέπει να κατανοήσουμε είναι ότι η Κασπία είναι περικυκλωμένη ανάμεσα από χώρες οι οποίες δεν έχουν φιλικές σχέσεις με τις ΗΠΑ. Πιο συγκεκριμένα:

Στο βόρειο μέρος της Κασπίας βρίσκεται η Ρωσία, ανατολικά το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν και κατόπιν η Κίνα, νότια υπάρχει το Ιράν και το Ιράκ. Από αυτά που περιγράψαμε η μόνη διέξοδος βρίσκεται στη δύση στην οποία βρίσκονται η Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν και κατόπιν τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας, στην οποία βρίσκονται οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες έχουμε ήδη πει αποτελούσαν τους δορυφόρους της Σοβιετικής Ένωσης και ακόμη η Βουλγαρία και η Τουρκία. Το πέρασμα επομένως κάποιων αγωγών για να ικανοποιήσουν στρατηγικά συμφέροντα των αμερικανικών πολυεθνικών περνάει από τις συγκεκριμένες χώρες. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κυριαρχία και το μονοπώλιο των ρώσικων αγωγών στη συγκεκριμένη περιοχή θα πρέπει να εκλείψει και στο πλαίσιο αυτό έχουν ξεκινήσει οι διαπραγματεύσεις για ένα αγωγό ο οποίος θα συνδέει τη ρουμανική Κονσταντζα και την ιταλική Τεργέστη. Για να υλοποιηθεί το συγκεκριμένο σχέδιο θα έπρεπε να περιέχει δύο εναλλακτικές διαδρομές:

1. Η μία διαδρομή συμπεριλάμβανε τα τμήματα των σέρβικων αγωγών.

2. Η άλλη διαδρομή περιείχε την πρόβλεψη της κατασκευής ενός νέου τμήματος το οποίο θα περνούσε από την Ουγγαρία, αφού προηγουμένως θα παρέκαμπτε τη Γιουγκοσλαβία.

Το ενεργειακό ζήτημα στα Βαλκάνια αφορά άμεσα και την Ελλάδα, ο οποίος βλέπει τον αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη να καθυστερεί, προφανώς όχι για λόγους οικονομικότητας, αλλά διότι τα αμερικάνικα συμφέροντα συνδέονται με άλλα σχέδια. Ένα από τα σχέδια αυτά είναι ο αγωγός Μπακού - Τσεϊχάν, όπως ακόμη και ο αγωγός AMBO, ο οποίος θα διασχίζει τα Βαλκάνια και ταυτόχρονα τα βόρεια ελληνικά σύνορα. Με βάση τα όσα έχουμε ήδη αναφέρει, τα οποία συνδέονται και με το γεγονός ότι ήδη οι νατοϊκές βόμβες έχουν καταστρέψει τα διυλιστήρια της Γιουγκοσλαβίας στο Νόβισαντ και όπου ακόμη υπήρχαν, οι μεγάλες κατασκευαστικές και πετρελαϊκές εταιρείες των ΗΠΑ είναι υποχρεωμένες να βάλουν στα άμεσα σχέδια τους τη Βαλκανική χερσόνησο προκειμένου να εγκαταστήσουν τις νέες επενδύσεις τους.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια η ελληνική πλευρά και κύρια η ελληνική αστική τάξη επιδιώκει τη δική της συμμετοχή στα ενεργειακά ζητήματα της βαλκανικής χερσονήσου αλλά ακόμη περισσότερο στα μεγάλα γεωστρατηγικά σχέδια των ξένων μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες έχουν θέσει ως στόχο τα πετρέλαια της Κασπίας και ακόμη την έξοδο τους προς τη δύση. Όλα αυτά διαμορφώνονται στο πλαίσιο του περιφερειακού ανταγωνισμού ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα οι οποίες είναι και οι σοβαρότερες περιφερειακές δυνάμεις που θα πρωταγωνιστήσουν στην περιοχή μαζί με την Ρωσία. Εκεί ακριβώς έγκειται και η αγωνία, για το αν θα διέρχεται τελικά ο αγωγός, δηλαδή αν θα περνάει από τη γραμμή Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη ή Μπακού - Τσεϊχάν. Ο ενεργειακός έλεγχος των Βαλκανίων καθίσταται ένας σημαντικός στρατηγικός στόχος του δυτικού άξονα και ταυτόχρονα ένας συμπληρωματικός άξονας του ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού των ΗΠΑ. Με άλλα λόγια, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η προσπάθεια των αμερικάνικων πολυεθνικών είναι να διασφαλίσουν τα συμφέροντα τους που ξεκινούν από τη Κασπία και φθάνουν μέχρι και την καρδιά της Ευρώπης με πέρασμα από την καρδιά των Βαλκανίων. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια η Ελλάδα δεν έχει άλλη επιλογή από το να παράσχει σημαντικές διευκολύνσεις. Αυτό άλλωστε θα ζητηθεί από την

ελληνική αστική τάξη για να έχει συμμετοχή στα τεκταινόμενα και η οποία το πιθανότερο είναι να προσπαθήσει να αξιοποιήσει τη φιλία της με τους λαούς της εγγύτερης περιοχής, ώστε να ωφεληθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες προκειμένου να έχουν όφελος, εκείνο το οποίο θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν είναι οι συνεργασίες με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους. Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι οι Έλληνες επιχειρηματίες έχουν σημαντική πείρα, για το λόγο ότι ήταν από τους πρώτους, όπως έχουμε αναπτύξει, που διείσδυσαν στις βαλκανικές αγορές. Ο στόχος ήταν προσαρμοσμένος, όπως αναλύσαμε, στις ανάγκες της νέας εποχής που ήδη ανέτειλε. Όλα όσα αναφέραμε στο εμπειρικό μέρος και τα οποία μας βοηθούν αποφασιστικά να κατανοήσουμε όχι μόνο την αγορά της βαλκανικής χερσονήσου, αλλά και την οικονομική διείσδυση της ελληνικής οικονομίας στις βαλκανικές αγορές, μας προσφέρουν παράλληλα τη δυνατότητα να δούμε την πορεία των ελληνικών συμφερόντων μέσα στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού, στην εποχή του νεώτερου “δορυφορικού” ιμπεριαλισμού. Η Ελλάδα δεν θεωρείται πλέον χώρα αναπτυσσόμενη, αλλά ούτε όπως γίνεται αντιληπτό αναδυόμενη αγορά και αυτός είναι ο λόγος που αποδέχεται το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών, προφανώς όχι σαν ευκαιριακή στιγμή αλλά σαν μακροπρόθεσμη πορεία. Η Ελλάδα φαίνεται να έχει τη δυνατότητα να κάνει το μεγάλο άλμα, γεγονός το οποίο και επεδίωξε άλλωστε με τη στρατηγική πορεία των επενδύσεων της στις βαλκανικές αγορές, και αυτός άλλωστε είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο αποτελεί παράγοντα έλξης για τους ξένους επενδυτές. Το αποτέλεσμα είναι να την βλέπουν οι ξένοι επενδυτές με αισιοδοξία και να επιθυμούν τη συνεργασία με τους Έλληνες επιχειρηματίες όχι μόνο στα Βαλκάνια, αλλά και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή. Δηλαδή στο βαθμό που η ελληνική αστική τάξη είδε την βαλκανική αγορά σαν μοναδική ευκαιρία και σαν όχημα για την αναβάθμιση της στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, στον ίδιο βαθμό οι ξένες πολυεθνικές και οι κυρίαρχες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις βλέπουν την ελληνική οικονομία σαν το όχημα στις επεκτατικές βλέψεις τους. Ο ελληνικός ιμπεριαλισμός μπορεί να γίνει κατανοητός σαν “δορυφορικός” ιμπεριαλισμός, δηλαδή σαν έμμεσος περιφερειακός ιμπεριαλισμός, ο οποίος

θα λειτουργεί σε πολλές περιπτώσεις για να μειώνονται οι κραδασμοί των τοπικών κοινωνικών αντιδράσεων.¹²

Υπάρχει μία άποψη του Δ. Κατσορίδα,¹³ ο οποίος θεωρεί ότι οι αναπτυγμένες χώρες του καπιταλισμού συγκροτούν τρεις οικονομικές περιοχές – πόλους με υψηλό βαθμό εμπορικής ολοκλήρωσης, οι οποίες είναι οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ε.Ε., της Βόρειας Αμερικής – NAFTA και της Νοτιοανατολικής Ασίας – ASEAN, τις οποίες όμως θεωρεί σχετικά κλειστές σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Ως εξήγηση δίνει το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία παράγει το 90% περίπου των αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνει. Ακόμη, ο καθένας από τους δεκαπέντε της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιεί περίπου τα 3/4 των συναλλαγών του με τους εταίρους του στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες που συνδέονται με την Ένωση με συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου, ολικές ή μερικές.

Σύμφωνα με τον ίδιο, οι ιδεολογίες και οι απόψεις για τη παγκοσμιοποίηση, παραβλέπουν ότι στον καπιταλισμό η επέκταση του κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα είναι η σύγκρουση των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων για την κατάκτηση μεριδίων από το μοίρασμα της παγκόσμιας αγοράς. Έτσι θεωρεί, ότι όσο περισσότερο κεφάλαιο εξαπλώνεται σε παγκόσμια κλίμακα, τόσο περισσότερο έχει ανάγκη έχει το εθνικό κράτος για την προστασία του. Η ιμπεριαλιστική αλυσίδα είναι η συνισταμένη της ακατάπαυστης πάλης των εθνικών κρατών και των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων για κυριαρχία. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια βλέπει και την ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή ως συμμαχία των εθνικών κεφαλαίων, του γαλλικού, του γερμανικού, του ιταλικού, του ελληνικού και των υπολοίπων κρατών. Έτσι τα ευρωπαϊκά κεφάλαια παρά τις αντιθέσεις τους οδηγούνται σε διάφορους συνασπισμούς και για την επίτευξη του σκοπού τους χρησιμοποιούν πολιτικά, νομισματικά, διοικητικά και κρατικά ευρωπαϊκά όργανα, ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στην παγκόσμια αγορά τις δύο βασικές αντίπαλες δυνάμεις, δηλαδή τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Με άλλα λόγια αυτές οι απόψεις για τον ιμπεριαλισμό αποτελούν, κατά τη γνώμη μου, τη σύγχρονη αντίληψη της

¹² Εδώ θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η έννοια του δορυφορικού ιμπεριαλισμού δεν θα πρέπει να συνδέεται με τη λογική των δορυφορικών χωρών οι οποίες συνδέονται με τη μητρόπολη και την οποία ανέπτυξε ο Frank.

μαρξιστικής σκέψης και που αποτελούν κατά κάποιο τρόπο μία περαιτέρω εξέλιξη της σκέψης του Β. Λένιν. Έτσι από τη στιγμή που οι περισσότερες πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν εθνική βάση, οποιαδήποτε συζήτηση για την παγκοσμιοποίηση γίνεται περισσότερο συγκεκριμένη. Ακόμη και οι επιχειρήσεις οι οποίες τείνουν να λέγονται παγκοσμιοποιημένες στην ουσία δεν είναι παρά τριαδικές, και οι οποίες αφορούν τους τρεις βασικούς πόλους, τους οποίους αναφέραμε ήδη. Η ανάπτυξη της παραγωγής είναι το αποτέλεσμα της τάσης που έχει κάθε εθνικός καπιταλισμός να επεκτείνει τη δραστηριότητά του και να υφίσταται τον ανάλογο σκληρό ανταγωνισμό, ο οποίος σε συγχωνεύσεις, σε συμμαχίες, αλλά ακόμη και σε αποτυχίες. Αυτή τη γενική τάση, ο Δ. Κατσορίδας αλλά και οι άλλοι μαρξιστές τον ονομάζουν πολυ-πολικό ιμπεριαλισμό.

Αυτή τη στιγμή οι ξένες πολυεθνικές, την ελληνική οικονομία την βλέπουν ως σημαντική προοπτική για ορισμένους βασικούς λόγους που είναι οι εξής: Τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '90 που διανύουμε η ελληνική οικονομία έχει να επιδείξει πολύ συγκεκριμένα αλλά και σημαντικά αποτελέσματα. Οι Έλληνες επιχειρηματίες έχουν να επιδείξουν οικονομική στρατηγική και σε συνδυασμό με τα όσα έχουν επιτευχθεί μέχρι σήμερα δημιουργούν αισιοδοξία στον ξένο επενδυτή για τις μελλοντικές εξελίξεις. Το σημαντικότερο πλεονέκτημα είναι ότι η Ελλάδα θα αποτελέσει μέλος της ΟΝΕ στη δεύτερη φάση. Τα προηγούμενα χρόνια είχαν αμφιβολίες και ανησυχίες για το λόγο ότι δεν υπήρχε μία ιστορία αποτελεσμάτων και παράλληλα μία σαφή οικονομική πολιτική. Η ισχύς της ελληνικής οικονομίας διαφαίνεται και από το γεγονός, ότι αντιστάθηκε στην κρίση των ασιατικών αγορών. Υπήρξε μία σαφής αντίσταση και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να τοποθετηθεί ανάμεσα στις χώρες με την πιο ισχυρή αντοχή και αυτό γέμισε με αισιοδοξία αλλά και εμπιστοσύνη τους ξένους επενδυτές. Τέλος έχουμε την αναβάθμιση της ελληνικής πιστοληπτικής ικανότητας. Επίσης οι ξένοι επενδυτές θέλουν να χρησιμοποιήσουν, με το πρόσχημα της συνεργασίας, τις ελληνικές επιχειρήσεις για να αποκτήσουν πρόσβαση στα Βαλκάνια. Οι ελληνικές επιχειρήσεις θεωρούνται σημαντικοί επενδυτές στις βαλκανικές αγορές και διαμέσου των ελληνικών επιχειρήσεων μπορούν να αποκτήσουν να επεκταθούν

¹³ Από το "Ο μύθος της παγκοσμιοποίησης". Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, Τεύχος 12, 10-1998.

στα Βαλκάνια χωρίς να έχουν το ανάλογο ποσοστό κινδύνου. Εξάλλου τα Βαλκάνια και οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν διεθνοποιηθεί και πολλές από τις ελληνικές επιχειρήσεις διαπρέπουν τόσο στην Ευρώπη, όσο και στις ΗΠΑ. Εξάλλου πολλοί από τους Αμερικανούς αλλά και Έλληνες επιχειρηματίες του Ελληνοαμερικανικού Επιχειρηματικού Συμβουλίου στοχεύουν στην ανοικοδόμηση από όπου θέλουν να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη από τα 75 δισεκ. δολάρια τα οποία θα δοθούν κυρίως από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα οποία πιθανότατα στην πορεία θα γίνουν περισσότερα.

Γίνεται αντιληπτό ότι η Ελλάδα θα προσπαθήσει να αξιοποιήσει όλους αυτούς τους παράγοντες και οι Έλληνες επιχειρηματίες να συμμετάσχουν σε ένα ευρύ φάσμα εργασιών. Για να γίνει πιο συγκεκριμένο το υψηλό επιχειρηματικό φρόνημα της ελληνικής αστικής τάξης θα αναφέρουμε τα εξής: Υπάρχουν δύο απόψεις η μία είναι η συντηρητική και η άλλη η αισιόδοξη. Η πρώτη πιστεύει ότι η ελληνική αστική τάξη στα πλαίσια των δυνάμεων της θα συμμετάσχει μόνο σε συνεργασίες και εξαγορές μικρής κλίμακας. Η δεύτερη άποψη υποστηρίζει ότι η ελληνική αστική τάξη θα μπορέσει να πρωταγωνιστήσει παράλληλα με το ευρωπαϊκό αλλά και το αμερικάνικο κεφάλαιο και μάλιστα με ανταγωνιστικούς όρους με τους ομίλους καθώς και με τις ελληνικές πολυεθνικές εταιρείες στους τομείς ενέργειας, στα πετρέλαια, στα μεγάλα συγκροτήματα οικοδομικών υλικών και στα μεγάλα τεχνικά έργα υψηλής τεχνολογίας. Οι λόγοι είναι οι εξής:

1. Από το εκτεταμένο αντι-αμερικανικό και ως ένα βαθμό αντι-ευρωπαϊκό κλίμα που αναμένεται να επικρατήσει γενικότερα στα Βαλκάνια. Συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις ή το κλίμα δεν αντιστρέφεται ή απαιτείται πολύς χρόνος για να αντιστραφεί και ο λόγος οφείλεται στη πολεμική κατάσταση η οποία κληροδοτεί πάντα μία μακροχρόνια οικονομική κρίση και η συγκεκριμένη δεν πρόκειται να τελειώσει μέσα στο 1999.
2. Από την άλλη έχουμε την ανάγκη των αμερικανικών και ευρωπαϊκών συμφερόντων να παίξουν σημαντικό ρόλο στις ανακατατάξεις και θα το επιδιώξουν ακολουθώντας τον εύκολο δρόμο, που είναι ο δρόμος της συνεργασίας με τους ελληνικούς επιχειρηματικούς ομίλους.
3. Στον τομέα των υπηρεσιών και ιδιαίτερα στον τομέα των τραπεζών, της επικοινωνίας και ακόμη των κατασκευών, επίσης στον τομέα των

οικοδομικών υλικών, της ενέργειας και ακόμη του πετρελαίου η ελληνική δραστηριότητα έχει σημειώσει επιτυχίες και έχει γίνει αποδεκτή στον διεθνή χώρο.

4. Εξίσου σημαντικό θα πρέπει να θεωρείται και η στάση που κράτησαν οι Έλληνες στην βαλκανική κρίση.

Γίνεται σαφές το ζήτημα ότι ο διεθνής ανταγωνισμός είναι σημαντικός και σκληρός, αλλά και η ελληνική θέση είναι τέτοια που μόνο από συμμαχίες οι Έλληνες επιχειρηματίες θα παίξουν το ρόλο που αναζητούν στα Βαλκάνια και όχι μόνο. Η ελληνική αστική τάξη ακολουθεί σαφέστατα επιθετική και επεκτατική τακτική με σκοπό να αποσπάσει ένα όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μερίδιο στη σκακιέρα του μοιράσματος των αγορών. Η στρατηγική της και ο ρόλος της είναι τέτοιος που οδήγησε στην άποψη της ιδιαιτερότητας της εποχής, της ενιαιοποίησης των καπιταλιστικών περιφερειών ώστε να ανταποκρίνεται στην απόλυτη διεθνοποίηση της οικονομίας και την εύκολη πρόσβαση στα διεθνή χρηματιστήρια για τη συσσώρευση κεφαλαίου που θα χρησιμοποιηθεί για επενδυτικούς σκοπούς. Σ' αυτή ακριβώς την εποχή καλείται να παίξει το ρόλο του δορυφόρου, στα πλαίσια ενός "δορυφορικού" ιμπεριαλισμού. Θεωρώ ότι, χωρίς να αγνοώ τη θεωρία για τον πολύ-πολικό ιμπεριαλισμό, ότι οι μεγάλες εθνικές και ιμπεριαλιστικές δυνάμεις στη σύγχρονη φάση της ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας ακολουθούν και την ανάλογη μεθοδολογία, προκειμένου να επιτύχουν με καλύτερους όρους τους στόχους τους. Χώρες ανεπτυγμένες σαν την Ελλάδα, μπορούν κάλλιστα να παίξουν το ρόλο του δίαυλου προκειμένου οι στόχοι του διεθνούς ιμπεριαλισμού να περάσουν με περισσότερο εύκολο τρόπο και να επιτευχθεί η στρατηγική πορεία που έχουν χαράξει. Περιφερειακές δυνάμεις όπως η Ελλάδα και η Τουρκία και κύρια η Ελλάδα που θεωρείται πλέον χώρα ευρωπαϊκή με όλα τα στοιχεία της σύγχρονης ανάπτυξης, με στάση όμως που δεν μπορεί να βγει έξω από τα όρια της ιμπεριαλιστικής εξάρτησης,¹⁴ η οποία γίνεται κατανοητή μόνο στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας και της ενιαιοποίησης των διεθνών αγορών, μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στη σημερινή πολιτική των ιμπεριαλιστικών χωρών. Άλλωστε η χρήση των

¹⁴ Με αυτή την έννοια γίνεται κατανοητή η διαφορά της έννοιας του δορυφόρου που αναπτύσσουμε εδώ, με εκείνη την αντίστοιχη του Frank.

ελληνικών μεγάλων επιχειρήσεων σ' αυτή τη κατεύθυνση αποτελεί και το βασικότερο κριτήριο για τη σκέψη που αναπτύσσουμε. Αυτό ακριβώς αποκαλούμε και "δορυφορικό ιμπεριαλισμό".

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το ρόλο των ελληνικών επιχειρήσεων, θα χρησιμοποιήσουμε ένα παράδειγμα. Σε αιχμή του δόρατος για την ενίσχυση της παρουσίας τους στην διεθνή αγορά τσιμέντου, και ειδικότερα στην περιοχή της Μεσογείου, στην βαλκανική αγορά και ακόμη στο σύνολο της Ανατολικής Ευρώπης, προσπαθεί να αναδείξει την ΑΓΕΤ Ηρακλής η Βρετανική Τσιμεντοβιομηχανία Blue Circle. Η βρετανική βιομηχανία χαρακτηρίζει την εξαγορά της ελληνικής τσιμεντοβιομηχανίας, ως μία πολύ μεγάλη ευκαιρία για να αποκτήσει μία σημαντική επιχείρηση σε μια πολύ σπουδαία αγορά. Παράλληλα μέσα από την συγκεκριμένη εξαγορά έχει τη δυνατότητα να μετατραπεί σε ένα πολύ ανταγωνιστικό όμιλο στη διεθνή βιομηχανία του τσιμέντου.

Για να γίνει κατανοητή η σκέψη την οποία αναπτύξαμε μέχρι τώρα, θα πρέπει να πούμε ότι μέσα στους στόχους της βρετανικής πολυεθνικής είναι η χρησιμοποίηση της ειδίκευσης και της τεχνογνωσίας της ΑΓΕΤ Ηρακλής, προκειμένου να αυξήσει την απόδοση της επιχείρησης τόσο στην εγχώρια όσο και στην αγορά των εξαγωγών. Πιο συγκεκριμένα η βρετανική εταιρεία αναμένει σπουδαία αποτελέσματα από τη σύνδεση της εξαγωγικής ικανότητας της ΑΓΕΤ και των τσιμέντων της Χαλκίδας με το διεθνές εμπορικό δίκτυο της Blue Circle.

Επομένως από τα ανωτέρω, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η εξαγορά της ΑΓΕΤ Ηρακλής από τον βρετανικό όμιλο, ο οποίος θα πρέπει να πούμε ότι συγκαταλέγεται ανάμεσα στις τέσσερις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές τσιμεντοβιομηχανίες, δεν περιορίζεται μόνο στο ενδιαφέρον που παρουσιάζει η ελληνική αγορά αλλά στην πρόσβαση που του εξασφαλίζει η ελληνική τσιμεντοβιομηχανία στις αγορές της ευρύτερης περιοχής. Εξίσου σημαντικό θα πρέπει να θεωρείται και τα ιδιόκτητα λιμάνια που διαθέτουν οι δύο ελληνικές τσιμεντοβιομηχανίες, δηλαδή η ΑΓΕΤ και ο ΤΙΤΑΝ, και τα οποία προκάλεσαν το στρατηγικό ενδιαφέρον των μεγάλων ευρωπαϊκών ομίλων του κλάδου, γιατί μέσα από αυτά η πρόσβαση στη διεθνή αγορά του τσιμέντου μπορεί να γίνει καλύτερα, αλλά κυρίως φθηνότερα.

Αυτό είναι προφανώς ένα ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα το οποίο συνέβαλλε στο να αναδείξει την ελληνική τσιμεντοβιομηχανία στο σύνολο της σημαντική και υπολογίσιμη δύναμη, ενώ παράλληλα συνέβαλλε στο να την προστατεύσει στο παρελθόν στις μεγάλες πιέσεις του ευρωπαϊκού καρτέλ. Η συγκεκριμένη αγορά του ελληνικού τσιμέντου, σηματοδοτεί σημαντικές ανακατατάξεις στην ευρωπαϊκή αλλά και εν γένει στη διεθνή αγορά τσιμέντου. Πάντως το γεγονός ότι η ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ είναι μία σημαντική υπολογίσιμη δύναμη στις διεθνείς αγορές συνέβαλλε και σε μία άλλη κατεύθυνση. Στον έντονο διεθνή ανταγωνισμό, στον ενδοαστικό πόλεμο των επιχειρήσεων του κλάδου για το ποιος θα κερδίσει το μεγαλύτερο μερίδιο στην αγορά και τέλος θα πρέπει να τεθεί υπό εξέταση σε ποιο βαθμό προωθείται το διεθνές ανταγωνιστικό πλαίσιο της οικονομίας και σε ποιο βαθμό ο ανταγωνισμός και ο πόλεμος των επιχειρήσεων οδηγεί σε μονοπωλιακές και ολιγοπωλιακές καταστάσεις, γεγονός που οδηγεί σε αναίρεση το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και της ελεύθερης ανταγωνιστικής οικονομίας. Είναι επίσης εξίσου σημαντικό με βάση τη συγκεκριμένη περίπτωση, να διαπιστώσουμε πως διαμορφώνονται οι συνθήκες εξάρτησης της βαλκανικής περιφέρειας και γενικότερα των οικονομικών περιφερειών και το βασικότερο το πως επιβάλλουν όρους υποταγής και εκμετάλλευσης των περιφερειακών και αναδυόμενων οικονομιών οι πολυεθνικές επιχειρήσεις με τη συμπαράσταση των κυβερνήσεων των χωρών τους.

Πιο συγκεκριμένα:

Προκειμένου για να χρησιμοποιηθεί από ένα τμήμα της ελληνικής επιχειρηματικής αστικής τάξης η ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ ως ορμητήριο για την έξοδο στα Βαλκάνια, την Ανατολική Μεσόγειο και τη Βόρεια Αφρική, δημιουργήθηκε μία κοινοπραξία από ελληνικές επιχειρήσεις και προσέφεραν για την απόκτηση της ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ 220 δισεκ. δραχμές. Οι εταιρείες που συμμετείχαν στην κοινοπραξία ήταν οι ακόλουθες: Η Ελληνική Τεχνοδομική ΑΚΤΩΡ - ΤΕΒ με ποσοστό 50%, η Ελληνική Ενέργεια του Ομίλου Μπακατσέλου με ποσοστό 15%, η Ιντρακόμ Κατασκευές με ποσοστό 15%, η ΓΕΚ με ποσοστό 10%, ΑΕΓΕΚ με ποσοστό 10% και η Τράπεζα Πειραιώς με 5%. Η βασική αιτία δεν είναι η αναζήτηση φθηνού τσιμέντου, το οποίο έτσι κι αλλιώς μπορεί να ευρεθεί, αλλά ούτε το Γ΄ κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ενδιαφέρει ιδιαίτερα την κοινοπραξία, για το λόγο ότι τα επιχειρηματικά μεγέθη των εταιρειών είναι τέτοια, ώστε οι συγκεκριμένες εταιρείες και από μόνες τους να μπορούν να συμμετέχουν στα μεγάλα έργα και χωρίς τη βοήθεια της ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ. Ο στόχος όμως των εταιρειών είναι οι περιοχές τόσο στα Βαλκάνια, όσο και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή και ακόμη τη Βόρεια Αφρική και ο ΗΡΑΚΛΗΣ διαθέτει το δίκτυο το οποίο θα μπορεί να αποτελέσει το βασικό ορμητήριο για την ανάληψη και την εκτέλεση των μεγάλων έργων. Παρατηρούμε λοιπόν ότι στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού και την αναβάθμιση του ρόλου της που επιδιώκει η ελληνική επιχειρηματική τάξη στην παγκόσμια οικονομία, τα Βαλκάνια ως περιοχή, όπως και βασικές εταιρείες μεγάλου και στρατηγικού μεγέθους όπως ο ΗΡΑΚΛΗΣ με σημαντικό δίκτυο στην περιοχή για την αναπτυξιακή πορεία και με σημαντικό δίκτυο αποτελούν τους φορείς για τη δυναμική και την επέκταση σε διεθνή κλίμακα των ελληνικών επενδύσεων και παράλληλα ο χώρος σύγκρουσης των συμφερόντων.

Πλην όμως υπάρχει και η αντίθεση και η σύγκρουση συμφερόντων και οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να αντέξουν στον μεγάλο διεθνή ανταγωνισμό. Η δυναμική της σύγκρουσης αναιρεί στην πράξη τον ελεύθερο ανταγωνισμό της αγοράς και η κυριαρχία των ισχυρότερων είναι βασικό συστατικό της ιμπεριαλιστικής επέκτασης. Αυτό μπορούμε να το επιβεβαιώσουμε και από την αναφορά που θα κάνουμε πιο κάτω και να κατανοήσουμε έτσι το πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας και των διεθνών αγορών, στο οποίο θα πρέπει να ανταποκριθούν οι ελληνικές πολυεθνικές επιχειρήσεις. Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 οι μεγαλύτεροι παραγωγοί τσιμέντου της Ευρώπης ενοχλήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις ελληνικές εξαγωγές τσιμέντου, οι οποίες ήταν άριστης ποιότητας και διατίθετο σε τιμές που ήταν πολύ χαμηλότερες από τις δικές τους. Ο ευρωπαϊκός σύνδεσμος τσιμεντοβιομηχανίας, που είναι το Cembureau και έχει έδρα τις Βρυξέλλες, ξεκίνησε τη συμφωνία ανάμεσα στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, για να αποδυναμώσει τις ελληνικές επιχειρήσεις και τις ελληνικές εξαγωγές τόσο του ΤΙΤΑΝΑ όσο και του ΗΡΑΚΛΗ. Πέντε εταιρείες είχαν παίξει σημαντικό ρόλο για τη δημιουργία της συγκεκριμένης σύμπραξης. Ήταν η Blue Circle, η Holderbank, η Lafarge, η Italcementi, η Ciment Francaise, η οποία και έχει

εξαγοραστεί πλέον από την Italcementi. Από τη συγκεκριμένη ομάδα η οποία η οποία ονομάστηκε “καρτέλ” ξεκίνησε η μεγάλη σύγκρουση συμφερόντων για την επικράτηση στις διεθνείς αγορές. Αυτά είναι τα δεδομένα της δεκαετίας του '70. Σήμερα όμως με τα δεδομένα της παγκοσμιοποίησης υπάρχουν 10 όμιλοι οι οποίοι και ελέγχουν το 75% της παγκόσμιας παραγωγής τσιμέντου. Πρόκειται για τις βρετανικές Blue Circle, Castle και Rugby, τη μεξικανοϊσπανική Cemex, η οποία όμως τροφοδοτείται με αμερικανικά κεφάλαια και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, τις γερμανικές Dycherhoff, Heidelberger, τη Σουηδική Scanem, την Ελβετική Holderbank, την ιταλική Italcementi και τέλος τη γαλλική Lafarg. Πρόκειται για επιχειρήσεις με κολοσσιαίο μέγεθος οι οποίες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για το μούρασμα των αγορών και ακόμη συνεννοούνται για τις διεθνείς τιμές. Για να κατανοήσουμε τα μεγέθη για τα οποία μιλάμε αρκεί να αναφέρουμε την Lafarg η οποία ιδρύθηκε το 1833 και η οποία έχει τζίρο περίπου 10 δισεκ. Ευρώ και τα οποία αντιστοιχούν σε 3,3 τρισεκ. δραχμές, 67.000 εργαζόμενους, επίσης έχει αναπτυχθεί σε 65 χώρες σε ολόκληρο τον πλανήτη και ακόμη έχει 168.000 μετόχους. Επίσης η Italcementi η οποία ιδρύθηκε στο Μπέργκαμο το 1864 και είναι η μεγαλύτερη τσιμεντοβιομηχανία της Ευρώπης. Η συγκεκριμένη τσιμεντοβιομηχανία εξαγόρασε το 1992 τη γαλλική Ciment Francaise και διαμέσου αυτής ελέγχει τα ελληνικά τσιμέντα Χάλυψ, ενώ παράλληλα δραστηριοποιείται σε 16 χώρες, στα οποία έχει 50 εργοστάσια και ο τζίρος της ξεπερνά τα δύο δισεκ. ευρώ.

Όσον αφορά τον ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ, για να επανέλθουμε, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι και μέσα στο 1999 αποτελεί μία ελκυστική βιομηχανική εταιρεία και γι' αυτό προσφέρθηκε από την ελληνική κοινοπραξία 220 δισεκ. δραχμές. Το αναπτυξιακό πρόγραμμα της κοινοπραξίας εφόσον αποκτούσε τον ΗΡΑΚΛΗ, προέβλεπε σημαντική αύξηση της παραγωγής στα εργοστάσια της Χαλκίδας και του Αλιβερίου και ακόμη το σταδιακό εκσυγχρονισμό του εργοστασίου στο Βόλο, ώστε ακόμη και με λιγότερο προσωπικό να παρήγε περισσότερο εξειδικευμένα προϊόντα. Προέβλεπε επίσης και επέκταση στο χώρο των δομικών και περίμαχων υλικών. Αποτελεί πάντα ενδεχόμενο τα ίδια σχέδια να διαθέτει και η βρετανική εταιρεία και αυτό θα εξαρτηθεί από τις διαθέσεις του καρτέλ.

Η ελληνική κοινοπραξία είχε σχεδιάσει τη διείσδυση σε τεχνικά κατασκευαστικά και ενεργειακά έργα στην Αίγυπτο, Συρία, Ιράν και ακόμη στα Βαλκάνια και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή. Αυτό σημαίνει ότι υπήρχαν σκέψεις για κοινές εταιρείες τεχνικών έργων στη Τουρκία και ακόμη περαιτέρω με ορμητήριο τα Βαλκάνια αναζητούσαν την επέκταση στις περιοχές του Καυκάσου και συγκεκριμένα στη Γεωργία, στην Αρμενία και στο Αζερμπαϊτζάν. Αυτά τα σχέδια προκάλεσαν την αντίδραση των πολυεθνικών που συγκροτούσαν το “καρτέλ” τσιμέντου και στα πλαίσια της ανάγκης τους για κυριαρχία στις συγκεκριμένες περιοχές και ακόμη μπροστά στην απειλή από την κοινοπραξία πίεσαν την ιταλική εταιρεία για να αποκτήσουν τον Ηρακλή και οι οποίες είχαν και έχουν τα ίδια σχέδια με τη συγκεκριμένη ελληνική κοινοπραξία. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το καρτέλ τσιμέντου και πριν απ’ όλα η Blue Circle θα ωφεληθούν πολλαπλά στην περίπτωση εκείνη που έχουν υπό τον έλεγχο τους την ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ. Σ’ αυτό το πλαίσιο και λόγω των σκληρών συνθηκών για το ποιος θα ελέγξει την διεθνή αγορά, οι ιταλικές τράπεζες οι οποίες είχαν τον έλεγχο της ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ, προτίμησαν να δώσουν τον ΗΡΑΚΛΗ στην βρετανική εταιρεία Blue Circle, αγνοώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο μία σαφώς μεγαλύτερη προσφορά από τη ελληνική κοινοπραξία. Γίνεται επίσης κατανοητό ότι στο μεγάλο παιχνίδι των ευρωπαϊκών εξαγορών δεν είναι αρκετή πλέον η κεφαλαιακή επάρκεια. Στις νέες σχέσεις ανάμεσα στο οικονομικό επιτελείο της κυβέρνησης και των επιχειρηματικών ομίλων, μπαίνει ως επιτακτική ανάγκη η αναπροσαρμογή της στρατηγικής των επιχειρήσεων με τρόπο ώστε να επιδιώκεται η επέκταση εκεί όπου υπάρχει κενό, ή έστω κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα απέναντι στις ισχυρές επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στα νέα πλαίσια των συσχετισμών των ευρωπαϊκών δυνάμεων, θα ήταν επικίνδυνη υπόθεση να υποστηρίξει η ελληνική κυβέρνηση τις ελληνικές επιχειρήσεις από τη στιγμή μάλιστα που ο μεγάλος στόχος εξακολουθεί να είναι η ένταξη στην ΟΝΕ. Γίνεται απόλυτα κατανοητό επομένως, ποιες είναι οι συνθήκες για την ανάπτυξη της παγκοσμιοποίησης και ακόμη ποιοι είναι οι όροι για την επιβολή της παγκόσμιας οικονομίας. Οι συγκρούσεις των μονοπωλίων και των πολυεθνικών επιχειρήσεων στην ουσία αίρουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό και η ουσία της διεθνούς οικονομίας

είναι η επιβολή της κυριαρχίας των ισχυρότερων και η απόκτηση επιρροής σφαιρών στις περιοχές της περιφέρειας με όρους εξάρτησης και με την επιβολή του ιμπεριαλισμού.

Για να γίνει σαφές για ποια κατάσταση αναφερόμαστε, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο λεγόμενος “ακήρυκτος πόλεμος” ανάμεσα στην ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ και στο περίφημο καρτέλ που έχουν σχηματίσει οι μεγαλύτερες εταιρείες τσιμέντου, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, γίνεται για να προστατέψουν οι εταιρείες του καρτέλ τις εθνικές τους αγορές. Επί μία σειρά ετών ο ΗΡΑΚΛΗΣ συγκρούστηκε επανειλημμένα με την Blue Circle (BCI), η οποία από τα μέσα της δεκαετίας του '80 δέχτηκε σημαντικά πλήγματα από τη εξαγωγική δραστηριότητα της ΑΓΕΤ, όπως και της TITAN στη βρετανική αγορά.

Θεωρώ σημαντικό ότι η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέταξε κατηγορητήριο, με το οποίο κατηγορεί την BCI ότι προσπάθησε με μεθόδους να καταστρέψει την ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ, σε βαθμό οικονομικής συνωμοσίας. Αυτό σημαίνει ότι για πολλά χρόνια η BCI υποχρέωνε την ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ με ζημία να διοχετεύει τσιμέντο δια μέσου του δικτύου της σε χώρες όπως η Κένυα, η Νιγηρία, άλλες χώρες από την Δυτική και Ανατολική Αφρική και ακόμη στις Ηνωμένες Πολιτείες, και ο βασικός σκοπός των ανωτέρω ενεργειών ήταν να αποφευχθούν οι πιέσεις επί των τιμών του τσιμέντου στη Βρετανία, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ήταν μία πολιτική με βάση την οποία, η BCI και τα άλλα μέλη του καρτέλ είχαν την ελπίδα ότι οι Έλληνες τσιμεντοπαραγωγοί θα αποχωρούσαν οικειοθελώς από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές. Ήταν μία πολιτική που αποδεικνύει τον αμύλητο πόλεμο των πολυεθνικών επιχειρήσεων και την προσπάθεια για επιρροή σφαιρών και περιοχών, όπως και αγορών. Αποτελεί σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι εταιρείες οι οποίες ξεφόρτωναν ελληνικό τσιμέντο στις ευρωπαϊκές μεγάλες πόλεις στην ουσία δέχθηκαν αδύσωπτο πόλεμο καθώς, με βάση τα έγγραφα τα οποία κατασχέθηκαν, η BCI και η γαλλική τσιμεντοβιομηχανία Lafarge είχαν παρέμβει πολλές φορές στις τράπεζες που τις χρηματοδοτούσαν με στόχο να προκαλέσουν την κατάρρευση τους. Η BCI είχε πρωταγωνιστικό ρόλο και στη δημιουργία μιας κοινοπρακτικής εταιρείας του καρτέλ μαζί με άλλα μεγάλα ονόματα της ευρωπαϊκής

τσιμεντοβιομηχανίας, τα οποία είχαν ως μοναδικό σκοπό, με βάση τα έγγραφα που βρέθηκαν, την εξασφάλιση της σταθερότητας των απειλούμενων αγορών από τις ελληνικές εισαγωγές και η εξαγωγή ποσοτήτων τσιμέντου από τη Ελλάδα ως αντίποινα. Αποτελούσε το αντικείμενο μίας κοινοπρακτικής εταιρείας, η οποία είχε την επωνυμία Interciment SA η οποία είχε ιδρυθεί στη Στοκχόλμη για να εξουδετερώσει ή να δορυφοροποιήσει την ελληνική τσιμεντοβιομηχανία. Επίσης ακόμη και σήμερα, όλα όσα αναφέραμε αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα πρέπει να κινηθεί η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη προκειμένου να επιβιώσει και να παίξει το ρόλο της στις διεθνείς αγορές. Αποδεικνύεται ακόμη μία φορά ότι ο μεγάλος στόχος της ελληνικής αστικής τάξης δεν περιορίζεται στα Βαλκάνια, και ότι αντίθετα θέλει να επεκταθεί και σε άλλες αγορές. Θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι τα Βαλκάνια και οι αγορές της χωρών της βαλκανικής χερσονήσου αποτελούν καταρχήν τη φυσική ενδοχώρα για τους Έλληνες επιχειρηματίες για να δραστηριοποιηθούν και να πραγματοποιήσουν επενδύσεις και ακόμη να αποκτήσουν σημαντικό καταναλωτικό κοινό. Παράλληλα θα πρέπει να αποτελέσουν την εστία για τη μεγάλη έφοδο. Άλλωστε δεν υπάρχει και εναλλακτική λύση. Η βαλκανική αγορά είναι τεράστια για τις ανάγκες των ελληνικών επιχειρήσεων και δια μέσου αυτών μπορούν να επεκταθούν στην εγγύτερη Παρθεύξεινια περιοχή, η οποία και αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως φυσική ενδοχώρα, όπως δηλαδή αποκαλούνται τα Βαλκάνια, γιατί είναι μία περιοχή η οποία διαθέτει 400 εκατ. καταναλωτές και σημαντικό φυσικό πλούτο.

Η διοίκηση της TITAN, που είναι πλέον η μόνη τσιμεντοβιομηχανία που είναι αποκλειστικά ελληνική, αντιμετωπίζει αυτή τη διείσδυση των Βρετανών επιθετικά και όχι αμυντικά Έτσι στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής σχεδιάζει την αυτόνομη παρουσία της στις διεθνείς αγορές και παράλληλα δεν έχει άλλη επιλογή από το να κάνει στρατηγικές συνεργασίες, οι οποίες θα της εξασφαλίσουν τις απαραίτητες συμμαχίες σε εκείνες τις αγορές όπου η αυτόνομη παρουσία της δεν μπορεί να της δώσει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει με επιτυχία τους ανταγωνιστές της.

Γενικότερα τώρα στα πλαίσια της ανοικοδόμησης των Βαλκανίων και ειδικότερα της Γιουγκοσλαβίας, θα απαιτηθούν μεγάλες ποσότητες τσιμέντου,

και το πεδίο αντιπαράθεσης ανάμεσα στις δύο σημαντικές ελληνικές τσιμεντοβιομηχανίες και τις ευρωπαϊκές θα είναι οξυμένο. Ήδη οι πρώτες ελληνοευρωπαϊκές συμμαχίες με στόχο τον έλεγχο της ευρύτερης αγοράς των βαλκανικών χωρών έχουν διαμορφωθεί: Έτσι η ελβετική εταιρεία Holderbank έχει συμμαχήσει με τον ΤΙΤΑΝΑ, εξαγοράζοντας την τσιμεντοβιομηχανία Cimentare Usje στα Σκόπια, ενώ από την άλλη η γαλλική Lafarge, η οποία είναι σύμμαχος του ΤΙΤΑΝΑ στην Αίγυπτο, έχει συνεταιριστεί με την ΑΓΕΤ για να προεκταθεί στις βαλκανικές αγορές. Οι μεταβολές των συμμαχιών είναι ένα άλλο αποδεικτικό στοιχείο για το εύρος των μεγάλων συμφερόντων και τη σκληρή διαμάχη για την απόκτηση της σημαντικής θέσης, που θα είναι θέση κλειδί στο διεθνή οικονομικό στίβο, μία θέση που είναι απόρροια της πάλης για το μοίρασμα των αγορών.

Πιο συγκεκριμένα: Η ΑΓΕΤ και η Lafarge έχουν συμφωνήσει να προχωρήσουν σε μία από κοινού κατασκευή, κοντά το λιμάνι του Αυλώνα, το οποίο θα αποτελεί κέντρο τσιμέντου σε ιδιωτική λιμενική εγκατάσταση, καθώς και στην εξαγορά παραγωγής μονάδας στη συγκεκριμένη περιοχή. Το πρόβλημα που είναι αυτονόητο που έχει προκύψει είναι το πέρασμα της ΑΓΕΤ Ηρακλής στον βρετανικό όμιλο, γεγονός που θα δημιουργεί αβεβαιότητες στη συνεργασία αυτή.

Από την πλευρά της η ΤΙΤΑΝ έχει κερδίσει σημαντικό έδαφος σε σχέση με τους ανταγωνιστές της, επειδή εκτός από το εργοστάσιο που ελέγχει στα Σκόπια ελέγχει ακόμη και το 93% των μετοχών της βουλγαρικής τσιμεντοβιομηχανίας Plevenski Cement. Εκτός φυσικά από αυτά η διοίκηση του ΤΙΤΑΝΑ κινείται και στην κατεύθυνση της εξαγοράς σέρβικων τσιμεντοβιομηχανιών που έχουν μεγάλη παραγωγική δυνατότητα.

Προφανώς σε όλες αυτές τις στρατηγικές κινήσεις υπάρχουν και οι ευρωπαϊκές, οι οποίες για πολλούς λόγους δεν γίνεται να παραμείνουν θεατές. Για παράδειγμα η γαλλική εταιρεία Lafarge από τον Δεκέμβριο του 1998 κατάφερε προνοητικά και αυτό είναι το στοιχείο των πολυεθνικών εταιρειών, να αποκτήσει μεγάλο μερίδιο μετοχών στη μεγαλύτερη τσιμεντοβιομηχανία της Σερβίας την BeoCin.

Η γερμανική παρουσία στα Βαλκάνια μέχρι στιγμής περιορίζεται σε ένα εργοστάσιο της Heidelberger Zement, στην πόλη Ζλάντα Πάνεγκα της Βουλγαρίας.

Από όλα αυτά συμπεραίνουμε, ότι με εξαίρεση την Italcementi, όλες οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρείες, ανάμεσα στις οποίες και οι ελληνικές, έχουν ήδη επεκταθεί στην ευρύτερη βαλκανική αγορά διεκδικώντας σημαντικά μερίδια για το έργο της ανοικοδόμησης. Επομένως το άλλοτε πανίσχυρο καρτέλ τσιμέντου, το οποίο αντιμετώπιζε εχθρικά την ελληνική τσιμεντοβιομηχανία και μπλοκάριζε την είσοδο του στις διεθνείς αγορές, τώρα αναζητεί τη συνεργασία αλλά και τη συμμαχία με τις ελληνικές εταιρείες. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρείες τσιμέντου έχουν συνάψει σήμερα μεταξύ τους συμφωνίες κυρίων, με βάση τις οποίες καθοριστεί γεωγραφικά ποιες αγορές τσιμέντου θα ελέγχουν. Αυτό καταρρίπτει και το μύθο του ελεύθερου ανταγωνισμού και της ανοικτής παγκόσμιας οικονομίας και αποδεικνύει την πορεία των ολιγοπωλιακών καταστάσεων που διαμορφώνουν τα μεγάλα τράστ, προκειμένου να εξασφαλίσουν σημαντικό μερίδιο στη διεθνή αγορά.

Οι ελληνικές τσιμεντοβιομηχανίες από τη στιγμή που θα περάσουν στα χέρια του καρτέλ ή θα συνεργάζονται με τις μεγάλες διεθνείς τσιμεντοβιομηχανίες, δεν θα αντιμετωπίζονται εχθρικά και αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα την εγκατάσταση σταθμών διανομής από τις ελληνικές εταιρείες, μία εγκατάσταση η οποία δεν θα αντιμετωπίζεται πλέον ως εχθρική πράξη. Παράλληλα η εξαγορά της ΑΓΕΤ Ηρακλής από τον βρετανικό όμιλο, με τις προϋποθέσεις προστασίας από τη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο οποίος θεωρείται ένας από τους πλέον ισχυρούς του άτυπου καρτέλ, καθώς επίσης και οι στρατηγικές συνεργασίες της TITAN με τους άλλους δύο ισχυρούς, δηλαδή την Holderbank ή την Lafarge, συμβάλλει ώστε η ελληνική τσιμεντοβιομηχανία να περνά στην ομάδα των ισχυρών αξιοποιώντας τα όποια πλεονεκτήματα της έχουν παρουσιαστεί. Γίνεται σαφές από τα ανωτέρω το περίγραμμα, μέσα στο οποίο κινείται η ελληνική αστική τάξη στο σύνολο της, προκειμένου να παίξει σημαντικό ρόλο στα πλαίσια όχι μόνο της διεθνούς οικονομίας αλλά και της αναγκαιότητας της επεκτατικής λογικής.

Ακόμη είναι εξίσου σημαντικό να επισημάνουμε ότι προκειμένου για να υπάρξει “συμφωνία κυρίων” έχει μπει στο περιθώριο ο “πόλεμος των τιμών”. Αυτό κάλλιστα μπορεί να σημαίνει με τη σειρά του, ότι στο άμεσο μέλλον δεν θα δοκιμαστεί από αναταράξεις και ο λόγος είναι ότι έχουν εισέλθει σ’ αυτήν βασικά μέλη του ευρωπαϊκού καρτέλ. Αξίζει να επισημανθεί, ότι η κατανομή των σφαιρών ανάμεσα στους μεγάλους της ευρωπαϊκής τσιμεντοβιομηχανίας δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση, ότι τα μερίδια που προέρχονται από τα κέρδη θα παραμείνουν σταθερά και αμετάβλητα. Αντιθέτως τόσο οι ευρωπαϊκές όσο και οι ελληνικές τσιμεντοβιομηχανίες βρίσκονται σε συνεχή αναζήτηση νέων αγορών και κύρια εκεί όπου η κατασκευαστική δραστηριότητα βρίσκεται σε εμβρυακή κατάσταση. Ένα παράδειγμα είναι η Βόρειος Αίγυπτος, το οποίο όμως για λόγους πρακτικούς δεν θα μας απασχολήσει αυτή τη στιγμή. Σ’ αυτό το πλαίσιο αναμένεται να κινηθεί όλη ελληνική αστική τάξη στο σύνολο της, πέρα από τις κατασκευαστικές εταιρείες, που πάντως αποτελεί τον κλάδο αιχμής της ελληνικής βιομηχανίας. Μέσα σ’ αυτά τα πλαίσια η λογική της επεκτατικής πολιτικής δεν αφήνει την ελληνική αστική τάξη να περιοριστεί στα Βαλκάνια. Τα σχέδια των σημαντικότερων Ελλήνων επιχειρηματιών προβλέπουν ένα σημαντικό άνοιγμα επενδύσεων στις χώρες της Κασπίας εκεί όπου, όπως αναφέραμε, αποτελεί τη στρατηγική περιοχή των μεγάλων συγκρούσεων των πολυεθνικών και των εθνικών κρατών για το μοίρασμα της περιοχής. Ήδη οι Έλληνες επιχειρηματίες προσπαθούν με τις εξαγορές τοπικών επιχειρήσεων ή και δημιουργία νέων επιχειρήσεων ή και θυγατρικών προσπαθούν να λάβουν μέρος στην πολιτική και οικονομική σκακιέρα. Η βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρήσεων προς τις αγορές της ευρύτερης Παρευξείνιας αλλά και τις αγορές της Κασπίας περιοχής, θα αποτελέσουν τα Βαλκάνια, τα οποία και είναι μέρος της ευρύτερης αγοράς της συγκεκριμένης περιοχής.

Σε όλη όμως αυτή την προσπάθεια, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά και θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι στη σύγκρουση των συμφερόντων τα γεγονότα διαρκώς μεταβάλλονται από παράγοντες, στους οποίους οι Έλληνες επιχειρηματίες δεν έχουν πολλά περιθώρια επέμβασης.

Το βασικότερο πρόβλημα για την ελληνική αστική τάξη είναι η ενδυνάμωση του τουρκικού παράγοντα λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει η γεωπολιτική του θέση τόσο στα Βαλκάνια όσο και στην Κεντρική Ασία όπου ο ρόλος της είναι πολύ σημαντικός. Η Τουρκία έχει αναδειχθεί ως περιφερειακή δύναμη με έντονες επεκτατικές βλέψεις και καλείται να παίξει το ρόλο που παίζει η ελληνική πλευρά, δηλαδή το ρόλο του “δορυφόρου” για τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Αμερικής. Στα πλαίσια αυτής της ανταγωνιστικότητας για την κυριαρχία στην περιφέρεια ο ανταγωνισμός της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι πολύ σημαντικός και βασίζεται ακριβώς τόσο στη σημασία της γεωπολιτικής δύναμης της κάθε χώρας, όσο και στη σημασία των οικονομικών τους δυνατοτήτων.

Στα σημερινά δεδομένα και στα πλαίσια της διαμόρφωσης των νέων συνθηκών μετά τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας έχουμε την ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης, τόσο προς την Τουρκία, όσο και προς την Παρευξείνια ζώνη. Εάν δε αυτή η πορεία πάρει πιο σημαντικά χαρακτηριστικά, σε ένα παράλληλο συνδυασμό με την τουρκική επιρροή στις υπηρεσίες και ακόμη στην παραγωγή τότε γίνεται σαφές ότι οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες ευρωπαϊκές και αμερικανικές, θα προτιμήσουν να συνεργαστούν με τους Τούρκους επιχειρηματίες. Αυτό το γεγονός όμως αποδυναμώνει την ελληνική θέση και μειώνει τη σημασία της επιρροής της ελληνικής αστικής τάξης, τόσο στα Βαλκάνια όσο και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή. Δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί ότι οι αμερικάνικες εταιρείες θα παίξουν σημαντικό ρόλο για την ανοδική πορεία των περιφερειακών αγορών της περιοχής. Από την άλλη αυτό θα σημάνει την ενδυνάμωση της Τουρκίας με όρους πολιτικούς, στρατιωτικούς και οικονομικούς προκειμένου να αστυνομεύει την περιοχή αποδοτικότερα προκειμένου να εξασφαλίσει τις ανάγκες των μεγάλων πολυεθνικών. Επίσης στα πλαίσια της επιβολής τους στις συγκεκριμένες περιοχές που θέλουν να επιβάλλουν οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, στόχος είναι η αποδυνάμωση της Ρωσίας όπως αναφέραμε.

Μέσα σ’ αυτά τα πλαίσια του ανταγωνισμού με την Τουρκία και των αναγκών των μεγάλων δυνάμεων να αποκομίσουν όσο περισσότερα οφέλη από το μοίρασμα των αγορών, η ελληνική επιχειρηματική τάξη, έχει να αντιμετωπίσει

προβλήματα τα οποία θα αναφέρονται στην κατανομή των αγορών, στην προσπάθεια για διάφορους λόγους να υποβαθμιστούν τα ελληνικά επιχειρηματικά συμφέροντα. Επομένως εκείνο που θα υποχρεωθούν να κάνουν οι Έλληνες επιχειρηματίες να συνδεθούν με τα κυρίαρχα συμφέροντα της αγοράς και του παγκόσμιου ιμπεριαλισμού. Για να μπορέσει η ελληνική αστική τάξη να αναβαθμιστεί στο διεθνές πλαίσιο θα πρέπει να διεθνοποιηθεί η ελληνική οικονομία. Ήδη αυτό έγινε κατανοητό ως μονόδρομος από το 1990 και μετά, από τις επενδύσεις στις βαλκανικές αγορές και γίνεται περισσότερο επιτακτικό σήμερα που οι δυνατότητες ελιγμών έχουν περιοριστεί στο ελάχιστο και η ελληνική αστική τάξη για να έχει οφέλη θα πρέπει να δείξει καλή θέληση αλλά και καλή διαγωγή στη διεθνή πολιτική. Επομένως η διεθνοποίηση της ελληνικής αγοράς και η προσέλκυση επενδύσεων και ακόμη ειδικότερα στις υπηρεσίες, οι οποίες θα έχουν ως στόχο τα Βαλκάνια αφενός, και την ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή αφετέρου, θα είναι η καλύτερη δυνατή επίθεση της ελληνικής αστικής τάξης για να μπορέσει να πετύχει τους στόχους της.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Στο πλαίσιο της σύγχρονης διεθνούς οικονομίας στην οποία δημιουργούνται νέες περιφερειακές περιοχές, στις οποίες συμμετέχουν στη διαμόρφωση τους και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις με την επέκταση τους, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι λίγες είναι οι επιχειρήσεις οι οποίες έχουν τις προϋποθέσεις να θεωρηθούν παγκόσμιες. Είναι σαφές επομένως ότι η ανάπτυξη των μεγάλων περιφερειακών αγορών, αλλά και των περιφερειών έχει συνδεθεί με την ανάπτυξη αλλά και την ανάπτυξη των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Όμως είναι αδύνατο οι περιφερειακές αγορές να βασιστούν αποκλειστικά στην επέκταση και την ανάπτυξη των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι για να θεωρηθεί παγκόσμια μία οικονομία, προϋποθέτει τη μεγάλη κινητικότητα όλων των συντελεστών παραγωγής. Έτσι αν θεωρήσουμε ότι τα κεφάλαια και τα αγαθά, ακόμη και οι υπηρεσίες κινούνται με ταχύτατους ρυθμούς, κάτι ανάλογο δεν ισχύει με τον συντελεστή εργασία.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια μπορούμε να κατανοήσουμε το γεγονός, ότι μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου ο βασικός στόχος της Δύσης είναι να μετατρέψει σε καπιταλιστική περιφέρεια τη Βαλκανική ενδοχώρα. Επίσης θα πρέπει να κατανοήσουμε, ότι ακόμη και στην περίπτωση που η βαλκανική περιφέρεια θα είναι βαθειά εξαρτημένη από τη δυτική αναπτυγμένη καπιταλιστική οικονομία, δεν σημαίνει ότι η θέση της στην περιφέρεια του καπιταλιστικού συστήματος θα σημαίνει αναγκαστικά οικονομική στασιμότητα. Εξάλλου η προηγούμενη πορεία των οικονομιών των βαλκανικών χωρών, την οποία ήδη αναλύσαμε, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν προδιαγράφεται τέτοια εξέλιξη. Κάτω επομένως από τέτοιες συνθήκες υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης, έστω και αν το πλαίσιο αυτό θα οδηγήσει σε συνθήκες εξαρτημένης ανάπτυξης, υπό την κηδεμονία του διεθνούς κεφαλαίου. Το σημαντικό στοιχείο το οποίο θα πρέπει να αναφέρουμε είναι η ιδιαιτερότητα της οικονομικής διαδικασίας που ακολούθησαν και θα ακολουθήσουν οι βαλκανικές χώρες μετά την κατάρρευση του λεγόμενου "υπαρκτού σοσιαλισμού". Ένα επιπλέον στοιχείο το οποίο θα επηρεάσει την οικονομική διαδικασία που θα ακολουθήσουν οι βαλκανικές χώρες, είναι η ιδιαιτερότητα

της γεωπολιτικής τους θέσης στην ευρύτερη περιοχή, όχι μόνο σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και σε σχέση με την Κεντρική Ασία, εκεί όπου διαμορφώνονται τα μεγάλα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών. Είναι γεγονός ~~από~~ ότι η οικονομική κατάσταση των βαλκανικών χωρών εξαρτάται πλέον από την επέκταση και την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων ευρωατλαντικών χωρών. Τα Βαλκάνια ως γεωγραφική περιοχή εντάσσονται στις παρυφές της Ευρώπης και μ' αυτή την έννοια αντιμετωπίζεται στα πλαίσια της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της συγκρότησης της ίδιας της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Τα υπό ένταξη βαλκανικά κράτη θα ενταχθούν όταν θα εκπληρώνουν τις προϋποθέσεις και ταυτόχρονα όλα μαζί και επομένως ο ρόλος που θα αναζητήσει η Ελλάδα είναι σημαντικός, αλλά και αναγκαίος, από τη στιγμή που αναζητά τον ηγεμονικό ρόλο στη βαλκανική οικονομική και γεωπολιτική ζώνη, προκειμένου να βελτιώσει την οικονομική της θέση στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Εδώ θα επισημάνουμε, ότι πέρα από την τάση για την ευρωπαϊκή διεύρυνση που έχουν οι βαλκανικές χώρες, υπάρχει και ο παράγοντας των ΗΠΑ ο οποίος δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί. Ο ανταγωνισμός επομένως ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ αποτελεί μία πραγματικότητα, παράλληλα με την προσπάθεια που καταβάλλουν οι ΗΠΑ ώστε να απομακρυνθούν τα Βαλκάνια από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αλλά η απεμπλοκή των Βαλκανίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η εκχώρηση αρμοδιοτήτων στις ΗΠΑ και στο NATO είναι προφανές ότι δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην ελληνική πολιτική και στους στόχους της ελληνικής επιχειρηματικής αστικής τάξης. Όπως ήδη προαναφέραμε, οι αναπτυσσόμενες χώρες του καπιταλισμού συγκροτούν τρεις οικονομικές περιοχές-πόλους με υψηλό βαθμό εμπορικής ολοκλήρωσης. Αυτές είναι οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ε.Ε., της Βόρειας Αμερικής-NAFTA και της Νοτιοανατολικής Ασίας-ASEAN, οι οποίες όμως είναι σχετικά κλειστές σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Η άποψη αυτή αφορά την παγκοσμιοποίηση, έστω και αν οι απόψεις περί παγκοσμιοποίησης παραβλέπουν ότι η επέκταση του κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα οδηγεί στη σύγκρουση των αναπτυσσόμενων κρατών για το μοίρασμα της παγκόσμιας αγοράς. Έτσι τα ευρωπαϊκά κεφάλαια παρά τις αντιθέσεις τους οδηγούνται σε

διάφορους συνασπισμούς και για την επίτευξη του σκοπού τους χρησιμοποιούν πολιτικά, νομισματικά, διοικητικά και κρατικά ευρωπαϊκά όργανα, ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Εξάλλου σήμερα οι ξένες πολυεθνικές βλέπουν την ελληνική οικονομία ως σημείο αναφοράς για την επέκτασή τους στις αγορές της περιφέρειας και συγκεκριμένα τόσο στα Βαλκάνια, όσο και στην ευρύτερη Παρευξείνια περιοχή, για τους εξής λόγους: Τα τελευταία χρόνια η ελληνική οικονομία έχει επιτύχει σημαντικά αποτελέσματα. Όπως αποδεικνύεται οι Έλληνες επιχειρηματίες και κυρίως το ελληνικό κράτος έχουν να επιδείξουν μία οικονομική στρατηγική, με αποτέλεσμα για τα δεδομένα της αγοράς των Βαλκανίων να έχουν τη διάθεση να συνεργαστούν με ελληνικές επιχειρήσεις. Αυτό αποφαίνεται κυρίως από τις στρατηγικές κινήσεις του ΟΤΕ. Ιδιαίτερα δε βασίζονται στο γεγονός ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν ρίξει το μεγάλο βάρος για την επέκτασή τους στις επενδύσεις που πραγματοποιούν στα Βαλκάνια. Είναι γεγονός ότι στο πλαίσιο αυτό η Ελλάδα θα προσπαθήσει να αξιοποιήσει όλους τους παράγοντες που αναφέραμε για να μπορέσει να ανταποκριθεί στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας ανεξαρτήτως από το τελικό αποτέλεσμα.

2. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ

Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας με τις βαλκανικές χώρες είναι πλεονασματικό και συγκριτικά αναφέρουμε την περίοδο 1993-1997. Έτσι τη διετία 1996-1997 η Ελλάδα είχε πλεόνασμα υπερδιπλάσιο της διετίας 1994-1995 και κυμαίνονταν στα 1800 εκατ. δολάρια. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 1994-1995 το εμπορικό ισοζύγιο είχε πλεόνασμα περί τα 600 εκατ. περίπου δολάρια και την περίοδο 1996-1997 περί τα 1200 εκατ. δολάρια. Αρνητικό ισοζύγιο η Ελλάδα παρουσιάζει μόνο με τη Βουλγαρία την περίοδο 1995-1997 και τη Ρουμανία την περίοδο 1996-1997. Το πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο είναι αποφασιστικής σημασίας για μία χώρα που θέλει να κάνει ένα σημαντικό άλμα στο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας. Επομένως η τάση της ελληνικής οικονομίας παρουσιάζει μία δυναμική που θα την βοηθήσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της διεθνούς οικονομίας.

Από την σκοπιά των επενδύσεων, μέχρι το τέλος του 1999, οι ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια έφθασαν τα 2768,9 δισεκ. δολάρια, τα οποία αντιστοιχούν σε 1 τρισεκ. δραχμές περίπου, χωρίς να αναφερθούμε στην επένδυση της Εμπορικής Τράπεζας στην Αλβανία, για την οποία δεν έχουμε στοιχεία καθώς επίσης και για τις επενδύσεις της ΔΕΗ. Οι τομείς και οι κλάδοι στους οποίους επεκτάθηκαν οι ελληνικές επιχειρήσεις ήταν καταρχήν, κυρίως οι παραδοσιακοί κλάδοι και τομείς, ενώ από το 1998 και εξής κάνουν την παρουσία τους οι κλάδοι σύγχρονης τεχνολογίας. Η έλλειψη θεσμικού πλαισίου, η ρευστότητα της περιοχής και το ασταθές περιβάλλον ήταν τα βασικά αίτια που εμπόδιζαν την ανάληψη των επενδυτικών πρωτοβουλιών. Έτσι ενώ μέχρι το 1998 είχαν επενδυθεί έως και 1300 εκατ. δολάρια, τη διετία 1998-1999 επενδύθηκαν επιπλέον 1468,9 εκατ. δολάρια. Αυτό αποδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία που δείχνουν για τις οικονομίες των βαλκανικών χωρών οι ελληνικές επιχειρήσεις, προκειμένου να αναβαθμίσουν τη θέση τους στη διεθνή οικονομία και στο πλαίσιο του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας. Οι επενδύσεις που έγιναν σε κάθε χώρα και ακόμη σε κάθε τομέα είναι οι ακόλουθες:

**ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
(ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΤΟΜΕΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛΑΡΙΑ)**

	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	ΟΡΥΚΤΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	ΧΡΗΜΑΤΟΓ. ΤΟΜΕΑΣ	ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ
ΑΛΒΑΝΙΑ	85,6	4,4	5,1		14,9			110
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	138,9			4	67,5		17,5	227,9
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	186,1	23,1	23,5	680	22,5	7,3	31,5	974
ΟΔΓ	70	517		440		4	63	1130
ΠΓΔΜ	78,5	162			68,2		18,3	327
ΣΥΝΟΛΟ	559,1	742,5	28,6	1124	173,1	11,3	130,3	2768,9

Από το πίνακα που είδαμε μπορούμε να διαπιστώσουμε τα ακόλουθα:

Οι σημαντικότερες επενδύσεις έχουν γίνει στον τομέα των τηλεπικοινωνιών που αντιστοιχούν στο 40,71% των συνολικών επενδύσεων. Σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει και στον ορυκτό πλούτο, οι οποίες αντιστοιχούν στο 26,8%. Ακόμη σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει και στη μεταποίηση που αντιστοιχούν στο 20,1% των συνολικών επενδύσεων. Στους υπόλοιπους τομείς τα ποσοστά είναι μικρότερα, όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στο χώρο του ορυκτού πλούτου υπάρχουν σημαντικές συμφωνίες και τα ποσά δεν είναι ακριβή, ή ακόμη δεν είναι γνωστά για να μπορέσουμε να οδηγηθούμε σε ακριβέστερο συμπέρασμα.

Πιο συγκεκριμένα οι ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια έχουν ως ακολούθως:

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ 1990-1999		
(ΕΚΑΤ. ΔΟΛΑΡΙΑ)		
ΤΟΜΕΙΣ	ΠΟΣΟ	(%)
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	559,1	20,10
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	28,6	1,03
ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	1124	40,71
ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	173,1	6,25
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	11,3	0,41
ΟΡΥΚΤΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ	742,5	26,80
ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	130,3	4,70
ΣΥΝΟΛΟ	2768,9	100,0

2.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Σε κάθε χώρα της βαλκανικής χερσονήσου ξεχωριστά πραγματοποιήθηκαν οι κάτωθι επενδύσεις:

Στην Αλβανία οι συνολικές επενδύσεις φθάνουν στα 110 εκατ. δολάρια και η Ελλάδα κατέχει τη δεύτερη θέση, μετά την Ιταλία, σε επενδύσεις ξένου κεφαλαίου. Το εμπορικό ισοζύγιο για την Ελλάδα είναι πλεονασματικό. Στην περίοδο 1990-1995 το εμπορικό ισοζύγιο παρουσίαζε πλεόνασμα 223,7 εκατ. δολάρια. Το 1996 και το 1997 το εμπορικό ισοζύγιο παρουσίαζε πλεόνασμα 287 και 251 εκατ. δολάρια αντίστοιχα. Η μεταποίηση μέχρι το 1998 συγκέντρωνε το 91,7% των συνολικών επενδύσεων, με ένα συνολικό ποσό των 90 εκατ. δολαρίων. Την ίδια περίοδο δραστηριοποιήθηκε και ο τραπεζικός τομέας ο οποίος στο τέλος του 1999 είχε επενδύσει συνολικά 14,9

εκατ. δολάρια, εκτός από την Εμπορική Τράπεζα για την οποία δεν γνωρίζουμε το ακριβές ποσό. Στην ουσία οι επενδύσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα ξεκινάνε από το 1998. Στις κατασκευές η εταιρεία ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ επένδυσε 5,1 εκατ. δολάρια. Η κρατική εταιρεία "Ελληνικά Πετρέλαια" έχει επενδύσει συνολικά 4,4 εκατ. δολάρια. Στις τηλεπικοινωνίες έχει υπογράψει συμφωνία ο ΟΤΕ με την αλβανική TELECOM, με στόχο τη μελλοντική εξαγορά της. Στο τέλος του 1999 οι συνολικές επενδύσεις έχουν φθάσει τα 110 εκατ. δολάρια. Η ΔΕΗ ενδιαφέρεται για την αντίστοιχη αλβανική εταιρεία ΚΕΣΗ. Η δυναμική μπορεί να γίνει κατανοητή και από το γεγονός, ότι από το 1999 και μετά η ΚΑΠΝΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ έχει μία επένδυση ύψους 800 εκατ. δολαρίων.

ΑΛΒΑΝΙΑ (ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛΑΡΙΑ ΗΠΑ)		
ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ*	ΤΟΜΕΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	5,5	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΕ	5,1	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
ΑΛΡΗΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΙΣΤΕΩΣ	5,0	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	4,4	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ	4,4	ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**		ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΚΑΠΝΙΚΗ ΜΙΧΑΪΛΙΔΗΣ**		ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΠΝΩΝ
ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ)	85,6	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ*	110	
*Τα αναφερόμενα ποσά είναι κατά προσέγγιση.		
**Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με το ύψος του επενδεδυμένου κεφαλαίου.		
Πηγές: Γραφεία ΟΕΥ Τιράνων, Σόφιας, Βελιγραδίου, Σκοπίων και Βουκουρεστίου, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία		

Στη Βουλγαρία έχουν επενδυθεί ήδη 228 περίπου εκατ. δολάρια. Το εμπορικό ισοζύγιο ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία κατά την περίοδο 1990-1996 είχε σημαντικές αυξομειώσεις. Συνολικά το εμπορικό ισοζύγιο έως το 1995 ήταν ελλειμματικό κατά 40 εκατ. δολάρια, ενώ το 1990 ήταν 56 εκατ. δολάρια. Το 1996 οι εξαγωγές και οι εισαγωγές είχαν μία πτώση, λόγω της οικονομικής κρίσης της βουλγαρικής οικονομίας. Οι σημαντικότερες επενδύσεις έχουν γίνει από τις εταιρείες 3Ε και τη Αθηναϊκή ζυθοποιία

HEINEKEN HOLDING, οι οποίες εξαγόρασαν το μεγαλύτερο μέρος των εγκαταστάσεων των εγκαταστάσεων που βρίσκονται στην αγορά αντί του ποσού 21,7 εκατ. δολάρια. Το συνολικό πρόγραμμα των επενδύσεων έφθασε έως το τέλος του 1999 τα 41 εκατ. δολάρια. Επίσης η 3E έχει επενδύσει συνολικά 55 εκατ. δολάρια. Ακόμη η ΔΕΛΤΑ με 5,5 εκατ. δολάρια, η CHIPITA με 5,5 εκατ. δολάρια. Στη τσιμενοβιομηχανία έχουμε την εξαγορά του 83% της τσιμενοβιομηχανίας Plenenski, από την ελληνική εταιρεία TITAN αντί του ποσού 8,26 εκατ. δολάρια. Οι συνολικές επενδύσεις του TITAN φθάνουν 14 εκατ δολάρια. Στον τραπεζικό τομέα είχαμε την εξαγορά του 78,23% της Postbank αντί του ποσού των 38 εκατ. δολαρίων. Η συγκεκριμένη προσφορά προβλέπει επιπλέον ενίσχυση με 20 εκατ. δολάρια. Επίσης έχουν επενδύσει η Ιονική Τράπεζα, η οποία εξαγοράστηκε από την ALPHA Πίστωσης, με ποσό 3 εκατ. δολάρια, η Εμπορική με 6,5 εκατ. δολάρια, ακόμη και η εθνική Τράπεζα για την οποία δεν γνωρίζουμε το ακριβές ποσό. Η Ιντρακόμ έχει επενδύσει περίπου 4 εκατ. δολάρια. Ενώ υπάρχει και η δυνατότητα να υπάρξει συμφωνία για την εξαγορά της BTC από την κοινοπραξία ΟΤΕ/ΚΡΝ, αντί του ποσού 510 εκατ. δολάρια. Η τελική προσφορά από την κοινοπραξία ανήλθε στα 600 εκατ. δολάρια, μετά την βελτιωμένη προσφορά των 90 εκατ. δολαρίων για την εξαγορά του 51% της BTC, περίπου 210 δισεκ. δραχμές, που έγινε μέσα το 2000. Μέσα στην άνοιξη του 1999 η κοινοπραξία ήταν η μοναδική που κατέθεσε προσφορά για την εξαγορά του 51% του βουλγαρικού τηλεπικοινωνιακού οργανισμού και της δεύτερης άδειας GSM της χώρας.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ(ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛΑΡΙΑ)		
ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ*	ΤΟΜΕΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΟΤΕ-ΚΡΝ	510	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΜΦΙΑΛ.	55	ΠΟΤΑ
ΕΥΡΟΒΑΝΚ	58	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
3E/ΓΙΟΥΛΑ	24,5	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ(ΥΑΛΟΥΡΓΙΑ)
ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΙΑ	14	ΠΟΤΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	6,5	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΤΙΤΑΝ ΑΕ	14	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ(ΤΣΙΜΕΝΤΑ)
ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑ ΘΡΑΚΗΣ	6,4	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
Α. ΧΩΝΑΙΟΣ	6	ΠΟΤΑ
ΔΕΛΤΑ ΑΕ	5,5	ΤΡΟΦΙΜΑ

CHIRITA AE	5,5	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΚΑΠΝΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΑΕ	5	ΚΑΠΝΑ
ΟΜΙΛΟΣ INTRACOM ΑΕ	4	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ
ΙΟΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	3	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΝΙΚΑΣ ΑΕ	3	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΛΟΙΠΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ	17,5	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	227,9	
*Δεν συμπεριλαμβάνεται το κεφάλαιο του ΟΤΕ επειδή δεν έχει υπογραφεί η συμφωνία ακόμη.		

Στη Ρουμανία το σύνολο του επενδεδυμένου κεφαλαίου ήταν 970 εκατ. δολάρια περίπου, γεγονός που κατατάσσει την Ελλάδα στις πέντε πρώτες θέσεις. Οι εμπορικές συναλλαγές παρουσίασαν σημαντικές αυξομειώσεις. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι οι ελληνικές εξαγωγές την περίοδο 1990-1991 αυξήθηκαν απότομα κατά μιάμιση φορά, στη συνέχεια μειώθηκαν τον επόμενο χρόνο και τελικά παρουσίασαν μία ελαφρά αύξηση την επόμενη περίοδο. Συνολικά στο τέλος του 1996 έχουμε ισοσκέλιση του εμπορικού ισοζυγίου, εξαιτίας της σταδιακής μείωσης των ρουμανικών εξαγωγών και της αντίστοιχης αύξησης των ελληνικών εξαγωγών. Η πιο σημαντική ελληνική επένδυση έγινε στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και συγκεκριμένα από τον ΟΤΕ, ο οποίος επένδυσε 675 εκατ. δολάρια για την εξαγορά της Rom Telecom. Ακόμη η Intracom επένδυσε περίπου 5 εκατ. δολάρια. Σημαντικές επενδύσεις στο χώρο των ποτών και των τροφίμων είναι της 3Ε με 100 εκατ δολάρια, ακόμη η Αλευροβιομηχανία Λούλη και η αλευροβιομηχανία Αγίου Γεωργίου που επένδυσαν μαζί 19,5 εκατ. δολάρια, η ΔΕΛΤΑ με 25,5 εκατ. δολάρια και η Chirita η οποία επένδυσε 10 εκατ. δολάρια. Στον χρηματοπιστωτικό τομέα η τράπεζα Alpha Πίστewς επένδυσε 16 εκατ. δολάρια και η Εμπορική 7 εκατ. δολάρια περίπου. Ακόμη κινήθηκε στη ρουμανική αγορά και η Εθνική Τράπεζα με την εξαγορά της αμερικάνικης τράπεζας Chase Manhattan Bank με σκοπό να επενδύσει σημαντικά κεφάλαια στο μέλλον. Στον ορυκτό πλούτο ο Όμιλος Μυτιληναίου επένδυσε 21,6 εκατ. δολάρια για την αγορά της ρουμανικής εταιρείας Sometra. Στις κατασκευαστικές έχει επενδύσει η εταιρεία Μπαλάφας ΑΕ με ποσό 5 εκατ. δολάρια και η ΔΙΕΚΑΤ ΑΕ με ποσό 2,5 εκατ. δολάρια. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η καπνοβιομηχανία Παπαστράτος έχει επενδύσει 9,1 εκατ.

δολάρια περίπου και αναμένεται μετά το 1999 με βάση τη στρατηγική της προοπτική να επενδύσει το ποσό των 1000 εκατ δολάρια.

ΡΟΥΜΑΝΙΑ(ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛΑΡΙΑ)		
ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΤΟΜΕΑΣ ΔΡΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΟΤΕ ΑΕ	675	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	100	ΤΡΟΦΙΜΑ, ΠΟΤΑ
ΔΕΛΤΑ	25,5	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ	21,6	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ(ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ)
ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ ΛΟΥΛΗ-ΑΛΕΥΡΟ-ΜΥΛΟΙ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ	19,5	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΑΛΦΑ ΠΙΣΤΕΩΣ	16	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΣΙΤΙΝΑΣ GROUP	14	ΜΠΟΓΙΕΣ, ΥΛΙΚΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ
ΧΙΡΙΤΑ	10	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΣ	9,1	ΚΑΠΝΑ
STAR FOODS	7	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	6,5	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
BEST FOODS	5,6	ΤΡΟΦΙΜΑ
DOLPHIN INTERNATIONAL	5,5	ΜΕΓΑ ΙΜΑΓΕ SUPERMARKETS
ΜΠΑΛΑΦΑΣ ΑΤΕ	5	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
ΟΜΙΛΟΣ INTRACOM ΑΕ	5	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ
ΥΦΑΝΤΗΣ GROUP	3,5	ΤΡΟΦΙΜΑ
ΠΕΤΖΕΤΑΚΗΣ ΑΕ	3,2	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΥΜΠΕΡΗ	3	ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΑΕ	3	ΕΜΠΟΡΙΟ
ΜΑΪΛΛΗΣ ΑΕ	2,7	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΔΙΕΚΑΤ ΑΤΕ	2,5	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
ΙΑΤΡΙΚΟ ΑΘΗΝΩΝ ΑΕ	2,5	ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
MULTIPACK	2	ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ
INTERAMERICAN ΑΕ	1,8	ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ
ALUMIL ΜΥΛΩΝΑΣ ΑΕ	1,5	ΑΛΟΥΜΙΝΙΟ
ΛΟΙΠΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ	23	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	974	

Στην ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας το συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο είναι 1.130 εκατ. δολάρια. Ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας υπάρχει μία παραδοσιακή φιλία. Στο τέλος του 1997 το εμπορικό ισοζύγιο είναι πλεονασματικό για την Ελλάδα. Το 1997 οι εξαγωγές παρουσιάζουν μία

αύξηση σε σχέση με το 1996 σε ποσοστό 49,8% και να ανέρχονται τελικά σε 274.648.000 ecu. Παράλληλα αύξηση παρουσίασαν και οι εισαγωγές κατά 38,9% και ανήλθαν σε 53.453.000 ecu. Η σημαντικότερη επένδυση έχει γίνει στο χώρο των τηλεπικοινωνιών από τον ΟΤΕ, ο οποίος επένδυσε 422 εκατ. δολάρια, ο οποίος απέκτησε το 20% της Serbia Telecom, με αποτέλεσμα να είναι ο ΟΤΕ ο μεγαλύτερος επενδυτής στη Γιουγκοσλαβία και από την Intracom ο οποίος επένδυσε 18 εκατ. δολάρια. Στο χώρο της μεταλλουργίας στο παρελθόν είχε προγραμματιστεί επένδυση από τον Όμιλο "Μυτιληναίου" στο πλαίσιο μιας πενταετούς συμφωνίας ύψους 517 εκατ. δολάρια για ένα από τα μεγαλύτερα συγκροτήματα της Σερβίας, το ΡΜΗΚ ΤΡΕΡΚΑ. Η συμφωνία προέβλεπε ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό των ορυχείων της Σερβίας με σύγχρονο μηχανολογικό εξοπλισμό και την προώθηση των προϊόντων στις διεθνείς αγορές από την ελληνική εταιρεία. Στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού, μετά τη λήξη του πολέμου είχαμε την αθέτηση της συμφωνίας με την πίεση της ειρηνευτικής γαλλικής δύναμης. Ακόμη ο Όμιλος Μυτιληναίου απέκτησε και τα ορυχεία του Βορ στη Βοραιοανατολική Σερβία. Επίσης μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου οι ελληνικές επενδύσεις έχουν παγώσει σε μεγάλο ποσοστό. Γίνεται εμφανής επομένως ο πόλεμος των πολυεθνικών επιχειρήσεων μαζί με την επικράτηση της δύναμης των ισχυροτέρων και ακόμη η σημασία των αναδυόμενων βαλκανικών αγορών. Για να γίνει περισσότερο σαφές αυτό που αναφέραμε θα σημειώσουμε, ότι τελικά έχει υπογραφεί μακροχρόνια συμφωνία με αμερικάνικες εταιρείες για μελλοντική αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου της ΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, με επενδύσεις ύψους 1,5 δισεκ. δολάρια. Στη μεταποίηση σημαντικοί επενδυτές είναι η 3Ε με 42 εκατ. δολάρια, η ΔΕΛΤΑ με 28 εκατ. δολάρια.

ΟΔ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ(ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛ.)		
ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ*	ΤΟΜΕΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΟΤΕ ΑΕ	422	ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ	553	ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ HOLDINGS	Έχει υπογράψει μακροχρόνια συμβόλαια ύψους 1,5 εκατ. δολάρια	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ(ΟΡΥΧΕΙΑ)
3Ε	42	ΤΡΟΦΙΜΑ, ΠΟΤΑ
ΔΕΛΤΑ ΑΕ	28	ΤΡΟΦΙΜΑ, ΠΟΤΑ
ΟΜΙΛΟΣ INTRACOM ΑΕ	18	ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΑΣΠΡΟΦΟΣ ΑΕ	4	ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΛΟΙΠΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ	63	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	1130	
(*) Δεν συμπεριλαμβάνονται οι συμφωνίες της Μυτιληναίος Holdings		

Στην ΠΓΔΜ μέχρι το τέλος του 1999 οι επενδύσεις έχουν φθάσει τα 327 εκατ. δολάρια. Οι εμπορικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ πέρασαν πολλές διακυμάνσεις. Το 1993 η Ελλάδα επέβαλλε αποκλεισμό στην ΠΓΔΜ, τον οποίο απέσυρε μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας τον Σεπτέμβριο του 1995. Το 1997 ο όγκος του εμπορίου έφθασε τα 333,3 εκατ. δολάρια, σημειώνοντας μία αύξηση στο ποσοστό του 23% σε σχέση με το 1996. Οι εισαγωγές παρουσίασαν μία αύξηση της τάξης του 54%, ενώ οι εξαγωγές μία μικρότερη αύξηση της τάξης του 18%. Στο α' επτάμηνο του 1998, οι ελληνικές εξαγωγές παρουσίασαν μία αύξηση της τάξης του 13%, ενώ υπολογισμένες σε δραχμές και πιο συγκεκριμένα οι εξαγωγές ανήλθαν σε 48,3 δισεκ. δραχμές το 1998 έναντι 42,9 δισεκ. δραχμές το 1997. Αντίστοιχα παρέμειναν στάσιμα σε δολάρια και πιο συγκεκριμένα 160,5 εκατ. δολάρια το 1998 έναντι 159,9 εκατ. δολάρια το 1997. Επομένως έχουμε να κάνουμε με μία αύξηση της τάξης του 0,44% σαν αποτέλεσμα της αναπροσαρμογής της ισοτιμίας της δραχμής με το δολάριο τον Μάρτιο του 1998. Οι ελληνικές εισαγωγές από τη ΠΓΔΜ αυξήθηκαν επίσης κατά 13% σε δραχμές, που σημαίνει ότι οι εισαγωγές ανήλθαν από 8,6 δισεκ. δραχμές που ήταν το 1997 σε 9,7 δισεκ. δραχμές που ήταν το 1998. Σε δολάρια η αύξηση ήταν 0,63% σε δολάρια και πιο συγκεκριμένα 32,3 εκατ. δολάρια το 1998 έναντι 32,1 εκατ. δολάρια το 1997. Η σημαντικότερη επένδυση έγινε στο χώρο της ενέργειας από τα ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ με ποσό επένδυσης 150 εκατ. δολάρια. Στον τραπεζικό τομέα η Εθνική Τράπεζα εξαγόρασε τη Στοπάνσκα Μπάνκα, η οποία είναι και η μεγαλύτερη τράπεζα των Σκοπίων. Στην αρχή υπήρξαν έντονες αντιδράσεις λόγω της λογικής απαίτησης της κυβέρνησης των Σκοπίων, για τη μείωση της εξάρτησης της χώρας από την Ελλάδα και συγκεκριμένα από του Έλληνες επιχειρηματίες. Η συγκεκριμένη τράπεζα έχει ένα δίκτυο 100 υποκαταστημάτων και ενεργητικό 330 εκατ. δολάρια. Το ποσό της εξαγοράς ανήλθε στο ποσό 68,2 εκατ. δολάρια. Στο χώρο της βιομηχανίας οι σημαντικότερες επενδύσεις ήταν στο χώρο των τσιμέντων με τη TITAN AE

οποία επένδυσε 30,5 εκατ. δολάρια και στο χώρο των ποτών και των τροφίμων έχουμε την 3Ε η οποία επένδυσε 20 εκατ. δολάρια, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία 14 εκατ. δολάρια, η ΝΙΚΑΣ ΑΕ επένδυσε 4,4 εκατ. δολάρια και η ΔΕΛΤΑ 3,2 εκατ. δολάρια. Στο χώρο της μεταλλουργίας επένδυσε ο Όμιλος “Μυτιληναίου” 12 εκατ. δολάρια για τη διαχείριση των μεταλλευμάτων των ορυχείων Toranica-Zletono-Sasa, με σκοπό την εκμετάλλευση μολύβδου-ψευδαργύρου.

ΠΓΔΜ(ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛΑΡΙΑ)		
ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΤΟΜΕΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΙΑ ΑΕ	150	ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΟ ΟΚΤΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	68,2	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΤΙΤΑΝ ΑΕ	30.5	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
3Ε	20	ΠΟΤΑ(ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΠΥΡΑΣ)
ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΙΑ ΑΕ	14	ΠΟΤΑ(ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΠΥΡΑΣ)
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ HOLDINGS	12	ΟΡΥΧΕΙΑ
ΑΦΟΙ ΒΕΡΟΠΟΥΛΟΙ ΑΕ	6,3	ΕΜΠΟΡΙΟ
ΚΑΠΝΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΑΕ	5,4	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΝΙΚΑΣ ΑΕ	4,4	ΤΡΟΦΙΜΑ, ΠΟΤΑ
ΔΕΛΤΑ ΑΕ	3,2	ΤΡΟΦΙΜΑ, ΠΟΤΑ
ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ, ΜΑΡΜΑΡΑ ΔΡΑΜΑΣ ΑΕ	1	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ(ΜΑΡΜΑΡΑ)
ΛΟΙΠΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ	12	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	327	

2.3 ΠΕΡΙΟΔΟΛΟΓΗΣΗ

Παρατηρούμε ότι το συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο είναι 2768,9 εκατ. δολάρια. Έως το τέλος του 1999, από αυτό, τα 1300 εκατ. δολάρια έχουν επενδυθεί μέχρι το 1998, ενώ τα υπόλοιπα ,1468,9 μετά το 1998. Ο λόγος της μεταβολής οφείλεται στη λήψη μέτρων και στη σταδιακή διαμόρφωση ενός οικονομικού περιβάλλοντος που θα ευνοεί τις επενδυτικές πρωτοβουλίες, σε σχέση με το ρευστό οικονομικό περιβάλλον της προηγούμενης περιόδου. Ακόμη δεν υπολογίσαμε τις σημαντικές συμφωνίες που έχουν πραγματοποιηθεί, όπως η συμφωνία του Ομίλου “Μυτιληναίος” με 1,5 δισεκ. δολάρια, η Καπνική Μιχαηλίδης με 800 εκατ. δολάρια, η εταιρεία Παπαστράτος με 1000 εκατ. δολάρια και πιθανότατα να πραγματοποιηθούν

όπως η εξαγορά του βουλγαρικού οργανισμού τηλεπικοινωνιών από την κοινοπραξία ΟΤΕ και ΚΡΝ συνολικού ποσού 600 εκατ. δολάρια. Με την πραγματοποίηση των νέων επενδύσεων, υπερδιπλασιάζεται η επενδυτική πρωτοβουλία στα Βαλκάνια, αποδεικνύοντας τον βασικό στόχο των Ελλήνων επιχειρηματιών και της γενικότερα της ελληνικής οικονομίας να αξιοποιήσουν την περιοχή των Βαλκανίων ως αγορά για την αναβάθμιση τους στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Από αυτά τα 1100 εκατ. δολάρια έχουν πραγματοποιηθεί από τον ΟΤΕ ο οποίος είναι υπό κρατική εποπτεία, από τον οποίο όμως προσδοκούν σημαντικά οφέλη ακόμη και ελληνικές εταιρείες οι οποίες συνεργάζονται μαζί του. Επίσης σημαντικό βάρος έχει δοθεί στον ορυκτό πλούτο και ακόμη στον παραδοσιακό χρηματοπιστωτικό τομέα. Στο χώρο της ενέργειας τα ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ παίζουν σημαντικό ρόλο και ακόμη στο χώρο της τσιμεντοβιομηχανίας, οι αντίστοιχες επιχειρήσεις έκαναν σημαντική διείσδυση στη βαλκανική αγορά, μαζί με τις κατασκευαστικές με στόχο το μέλλον της ανοικοδόμησης των Βαλκανίων. Ακόμη οι παραδοσιακοί κλάδοι των τροφίμων και των ποτών έχουν διεισδύσει από την αρχή της δεκαετίας του '90 και εξακολουθούν να επεκτείνονται. Παρατηρούμε επίσης ότι από το 1998 και μετά το μεγάλο βάρος πέφτει καταρχήν στη σύγχρονη τεχνολογία και κύρια στις τηλεπικοινωνίες. Ακόμη σε παραδοσιακούς τομείς όπως ο χρηματοπιστωτικός τομέας, που μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στη νέα οικονομία. Είναι σαφές ότι για την επίτευξη των στόχων της, η ελληνική επιχειρηματική τάξη, με τη συνδρομή του κράτους ακολουθεί μία εκσυγχρονιστική πολιτική, ώστε να είναι ανταγωνιστική στη διεθνή οικονομία, με ότι συνεπάγεται αυτό για τις περιφερειακές οικονομίες. Είναι χαρακτηριστική η συμφωνία ανάμεσα στην μεγάλη αμερικανική πολυεθνική εταιρεία Sisco Systems και την Intracom, οι οποίες θα προχωρήσουν στην προώθηση, στο σχεδιασμό, στην ανάπτυξη και στην αξιοποίηση των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών μεγάλης κλίμακας και θα συνδράμουν στη δυνατότητα παροχής προηγμένων υπηρεσιών στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης και σε άλλες χώρες της παρευξείνιας περιοχής. Αυτό αποδεικνύει ότι οι βαλκανικές αγορές, εκτός των άλλων, θα χρησιμοποιηθούν από τις ελληνικές επιχειρήσεις και για την επέκτασή τους σε μεγαλύτερες αγορές.

2.4 ANTI-ΕΠΙΛΟΓΟΥ

2.4.1 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΝΑ ΕΥΡΩΠΗ

Από το σύνολο των 2769 εκατ. δολαρίων περίπου, τα 1332 περίπου έχουν πραγματοποιηθεί από το κράτος και συγκεκριμένα από τους κρατικούς φορείς, όπως ο ΟΤΕ, τα ΕΛΠΕ, ο Τραπεζικός Τομέας, ενώ δεν αναφέρουμε την ΔΕΗ, και την επένδυση της Εμπορικής Τράπεζας στην Αλβανία. Παρατηρούμε ότι το ποσό αυτό αντιστοιχεί περίπου στο ήμισυ των επενδυτικών πρωτοβουλιών, από το σύνολο των επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν από τις ελληνικές επιχειρήσεις, δημόσιες και ιδιωτικές. Μέ βάση τα στοιχεία αυτά μπορούν να συναχθούν και ορισμένα συμπεράσματα:

Για το λόγο ότι οι βαλκανικές αγορές είναι παρθένες αγορές και εισέρχονται πλέον στην εποχή της μαζικής κατανάλωσης και παράλληλα στο στάδιο της οργανικής ένταξης στην Παγκόσμια Οικονομία, προσφέρουν σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες, ενώ βρίσκονται στη διαδικασία μετάβασης στην οικονομία της αγοράς. Οι Έλληνες επιχειρηματίες οι οποίοι φιλοδοξούν να αναβαθμίσουν τη θέση τους στη διεθνή οικονομία, προσπάθησαν και προσπαθούν να αξιοποιήσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της βαλκανικής χερσονήσου για τη διείσδυση τους στην περιοχή. Εξάλλου είναι έντονη η ανάγκη για εξεύρεση νέων ζωτικών χώρων για να μπορέσουν να αναπτυχθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες ασφυκτιούν από τον ανταγωνισμό των κοινοτικών επιχειρήσεων. Επομένως για την επίτευξη του σχεδίου της ελληνικής επιχειρηματικής τάξης είναι η αξιοποίηση της δυναμικής, αλλά και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει η αγορά των Βαλκανίων. Αυτά είναι:

1. Σημαντικό φθινό εργατικό δυναμικό για επιχειρήσεις εντάσεως εργασίας, όπως είναι ένα σημαντικό μέρος των ελληνικών επιχειρήσεων.
2. Σχετικά χαμηλές τιμές στην ενέργεια και τη διαφήμιση.
3. Γεωγραφική εγγύτητα.
4. Πολιτισμική συγγένεια και παραδοσιακοί εμπορικοί δεσμοί.

Εκτός από αυτό, είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι οι περισσότερες μεγάλες ευρωπαϊκές και αμερικανικές επιχειρήσεις απέφευγαν μέχρι

πρόσφατα τις άμεσες επενδύσεις στα Βαλκάνια και στις Παρευξείνιες χώρες για δύο σημαντικούς λόγους:

- Οι αγορές είναι μικρές, σε σχέση με τις αγορές της ΝΑ Ασίας, είτε της Λατινικής Αμερικής.
- Οι κίνδυνοι λόγω της ρευστότητας που παρουσίαζαν οι αγορές ήταν ιδιαίτερα σημαντικοί.

Αυτό σημαίνει ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις βρήκαν πρόσφορο έδαφος για να μπορέσουν να δραστηριοποιηθούν σε ένα χώρο, τον οποίο γνωρίζουν και ακόμη, να δημιουργήσουν εκείνες τις προϋποθέσεις για να επεκταθούν στην ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου με υπερδιπλάσιους κατοίκους σε σχέση με τα Βαλκάνια και ακόμη σε ευρύτερες υπερπόντιες αγορές που αυτή τη στιγμή δεν μπορούν να επενδύσουν, εξαιτίας της αδυναμίας να ανταγωνιστούν τις μεγάλες επιχειρήσεις των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών. Λόγω του μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων η προσπάθεια τους να λειτουργήσουν ανταγωνιστικά και ιδιαίτερα σε τομείς σύγχρονης τεχνολογίας, σε σχέση με τις ξένες πολυεθνικές, ακόμη και στα Βαλκάνια που είναι μία αναδυόμενη αγορά, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το ελληνικό κράτος και οι Έλληνες επιχειρηματίες συναντούν μεγάλες δυσκολίες. Έτσι μπορεί να ερμηνευθεί και το γεγονός ότι το βασικό ρόλο για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και τη δυναμική της ανάπτυξη, έχει αναλάβει το κράτος. Μέσα στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιούνται μεγάλες επενδύσεις από κρατικούς φορείς όπως, ο ΟΤΕ, τα ΕΛΠΕ, ο χρηματοπιστωτικός τομέας, και ο φορέας της ενέργειας όπως η ΔΕΗ. Είναι γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι φορείς επενδύουν με ιδιωτικά κριτήρια και σε στενή συνεργασία με τις ελληνικές επιχειρήσεις. Επομένως η φιλοδοξία των Ελλήνων επιχειρηματιών βρίσκει τη συμπαράσταση του κράτους, με αποτέλεσμα να μοιράζονται αυτή τη στιγμή το ήμισυ περίπου, του συνόλου των ελληνικών επενδυτικών πρωτοβουλιών. Ο ρόλος επομένως που αναζητούν οι Έλληνες επιχειρηματίες, στην παγκόσμια οικονομία και στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, βασίζεται καταρχήν στη δική τους πρωτοβουλία και παράλληλα στη δυναμική που μπορεί να έχουν οι πρωτοβουλίες του κράτους.

Η ΝΕΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Μέχρι το 1995 παρόλο που οι ξένες επενδύσεις στα Βαλκάνια ήταν 2 δισεκ. δολάρια, χωρίς να δείχνουν οι ξένες επιχειρήσεις το ανάλογο ενδιαφέρον, οι ελληνικές επενδύσεις ήταν συνολικά 500 εκατ. δολάρια και αντιστοιχούσαν στο 25% των συνολικών επενδύσεων. Σήμερα το μερίδιο που διαθέτουν είναι σημαντικό, όχι πλέον το ίδιο υψηλό, όμως για να γίνει κατανοητή η σημασία των συγκεκριμένων επενδυτικών πρωτοβουλιών, θα πρέπει να δούμε την κίνηση των κεφαλαίων σε παγκόσμια κλίμακα.

Έτσι αν θέλουμε να δούμε την παγκόσμια λίστα των διεθνικών επιχειρήσεων, από άποψη ενεργητικού που έχουν στο εξωτερικό, παρατηρούμε ότι υπάρχει ένας μικρός αριθμός μεγάλων εταιρειών. Από τις συγκεκριμένες εταιρείες, οι εκατό μεγαλύτερες, έχουν συνολικό ενεργητικό στο εξωτερικό μία αξία που φθάνει στο 1,8 τρισεκ. δολάρια, ενώ παράλληλα οι πωλήσεις που πραγματοποίησαν έχουν φθάσει την αξία των 2,1 τρισεκ. δολαρίων. Το 90% των συγκεκριμένων επιχειρήσεων προέρχονται από τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την Ευρωπαϊκή Ένωση, εκτός από δύο, τις Petroleos και Daewoo, οι οποίες είναι εταιρείες οι οποίες προέρχονται από τις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες. Οι 50 μεγαλύτερες διεθνικές επιχειρήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών έχουν συνολικό ενεργητικό στο εξωτερικό 105 δισεκ. δολάρια. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι τα 2769 περίπου εκατ. δολάρια που έχουν επενδυθεί στα Βαλκάνια είναι πολύ μικρό ποσό για να μπορέσει η Ελλάδα και η ελληνική επιχειρηματική αστική τάξη να παίξει σημαντικό ρόλο στις διεθνείς εξελίξεις. Παρατηρούμε ότι τα ποσά που έχουν διοχετευθεί για επενδύσεις στα Βαλκάνια, συγκριτικά με το συνολικό ενεργητικό των επιχειρήσεων που έχουμε αναφέρει είναι πολύ μικρό και γίνεται προφανές ότι, παρά τη διάθεση και τη θέληση των Ελλήνων επιχειρηματιών τα βήματα είναι πολύ μικρά για μία ουσιαστική αναβάθμιση τους στο διεθνή οικονομικό χώρο. Επομένως γίνεται αντιληπτό, ότι η αδυναμία των ελληνικών επιχειρήσεων είναι καταρχήν το μικρό μέγεθος, ενώ κατά δεύτερο λόγο η μικρή δραστηριότητα στις σύγχρονες τεχνολογίες. Η θέση τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση τους υποχρεώνει, προκειμένου να επιβιώσουν, να αξιοποιήσουν μελλοντικά με ένα δυναμικό τρόπο την παρουσία τους καταρχήν στα Βαλκάνια και κατά δεύτερο

λόγο στην Παρευξείνια περιοχή. Ήδη η προσπάθεια έχει ξεκινήσει και σημαντικό ρόλο, όπως είδαμε, σ' αυτή τη προσπάθεια πρέπει να παίξει και παίζει το κράτος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ 1958 - 1991

	Σύνολο εμπορίου Χ + Μ			Μερίδιο επί συνόλου			Κάλυψη Χ/Μ				
	Σύνολο	ΕΟΚ (12)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές	ΕΟΚ (12)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές	Σύνολο	ΕΟΚ(12)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές
	(εκ. \$) (*)	(*)			%	%	%			%	%
1958	950	130	680	140	13,3%	71,6%	15,1%				
1959	1030	110	740	170	11,2%	71,8%	17,0%				
1960	1370	210	910	240	15,3%	67,0%	17,7%				
1961	1610	320	1050	240	19,7%	65,5%	14,8%				
1962	1760	360	1160	240	20,4%	65,9%	13,7%				
1963	1940	400	1270	270	20,4%	65,8%	13,8%				
1964	2170	430	1410	330	19,9%	64,9%	15,2%				
1965	2180	480	1320	380	22,1%	60,6%	17,3%				
1966	2400	610	1310	480	25,6%	54,5%	19,9%				
1967	2940	920	1400	610	31,4%	47,7%	20,9%				
1968	3080	860	1540	690	27,8%	49,9%	22,3%				
1969	3370	940	1690	750	27,8%	50,1%	22,1%				
1970	3810	1000	1900	910	26,2%	49,9%	23,9%				
1971	4200	1120	1990	1090	26,7%	47,3%	26,0%				
1972	5220	1420	2410	1380	27,2%	46,3%	26,5%				
1973	7180	2030	3090	2060	28,3%	43,1%	28,7%	107%	99%	120%	96%
1974	10010	3170	3460	3390	31,6%	34,5%	33,9%	95%	86%	106%	93%
1975	10680	2710	4040	3930	25,4%	37,8%	36,8%	100%	92%	104%	101%
1976	12230	2810	4790	4640	22,9%	39,1%	37,9%	101%	115%	97%	97%
1977	14040	2830	5860	5350	20,2%	41,8%	38,1%	100%	99%	100%	101%
1978	16990	3710	6600	6680	21,8%	38,8%	39,3%	91%	90%	101%	82%
1979	20640	4850	7260	8540	23,5%	35,2%	41,4%	89%	106%	95%	76%
1980	25260	5360	8510	11380	21,2%	33,7%	45,1%	91%	135%	108%	67%
1981	22160	4510	7010	10640	20,3%	31,7%	48,0%	102%	129%	100%	93%
1982	18450	3360	6520	8560	18,2%	35,4%	46,4%	122%	186%	109%	113%
1983	17640	3240	6860	7540	18,3%	38,9%	42,8%	134%	326%	106%	118%
1984	18280	3670	6210	8390	20,1%	34,0%	45,9%	142%	318%	108%	128%
1985	19870	3590	7960	8320	18,1%	40,1%	41,9%	130%	306%	107%	112%
1986	17840	4040	7560	6250	22,6%	42,4%	35,0%	121%	211%	91%	122%
1987	18800	4260	7570	6970	22,7%	40,3%	37,1%	126%	312%	97%	103%
1988	19030	4290	7690	7040	22,6%	40,4%	37,0%	149%	308%	107%	146%
1989	18920	4250	7620	7050	22,5%	40,3%	37,2%	124%	307%	91%	108%
1990	14980	3640	5410	5930	24,3%	36,1%	39,6%	64%	103%	63%	48%
1991	10360	2880	2400	5080	27,8%	23,2%	49,1%	75%	99%	48%	78%
		(μέσες ετήσιες τιμές)									
1960-64	1770	340	1160	260	19,2%	65,5%	14,7%				
1965-69	2790	760	1450	580	27,2%	52,0%	20,8%				
1970-74	6080	1750	2570	1770	28,8%	42,3%	29,1%				
1975-79	14920	3380	5710	5830	22,7%	38,3%	39,1%	95%	100%	99%	136%
1980-84	20360	4030	7030	9300	19,8%	34,5%	45,7%	114%	185%	106%	162%
1985-89	18890	4090	7680	7120	21,7%	40,7%	37,7%	130%	285%	98%	138%
1990-91	12670	3260	3910	5510	25,7%	30,9%	43,5%	69%	101%	58%	90%

(*) Στρογγυλοποιημένα σε δεκάδες

Σημείωση : Απο το 1986, η Ανατολική Γερμανία περιλαμβάνεται στη Γερμανία και συνεπώς προσμετράται στην ΕΟΚ και όχι στην ΚΟΜΕΚΟΝ.

Πηγές : 1958 - 1972 : Clark C. - Farlow R. (B1/20, 1976), Appendix I, Table D. (ποσοστά). Οι αξίες σε δολάρια υπολογίσθηκαν απο τα στοιχεία για το συνολικό εμπόριο της χώρας του UN, Yearbook of International Trade Statistics.

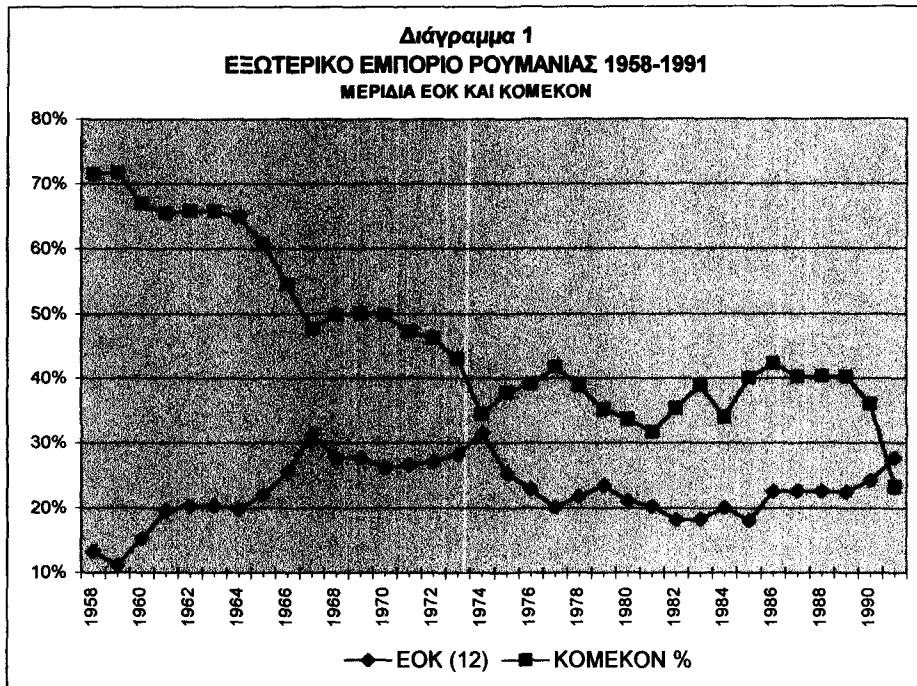
1973 - 1985 : IMF, Direction of Trade Yearbooks

1986 - 1990 : Anuarul Statistic al Romaniei 1991. Μετατροπή σε \$ βάσει συντελεστών απο το UN, Monthly Bulletin of Statistics, June 1992.

1991 : Starea Sociala si Economia Romaniei in Anul 1991 (B5/3, 1992), Τα στοιχεία δίδονται σε δολάρια και σε ρούβλια. Τα ρούβλια μετατράπηκαν σε δολάρια βάσει συντελεστή που προκύπτει έμμεσα απο τα στοιχεία αυτής της πηγής. Στην ΕΟΚ λείπουν η Δανία, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ 1958 - 1991

Πηγή : Πίνακας 1

ΠΙΝΑΚΑΣ 1Α

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ 1976 - 1991 (Διορθωμένα στοιχεία) (*)

	Σύνολο εμπορίου							Λόγος Χ/Μ			
	Σύνολο	ΚΟΜΕΚΟΝ (**)	Δύση (***)	Λοιπές	ΚΟΜΕΚΟΝ (**)	Δύση (***)	Λοιπές	Σύνολο	ΚΟΜΕΚΟΝ (**)	Δύση (***)	Λοιπές
	(δισ \$)			(μερίδιο επί συνόλου)							
1976	10,16	2,99	4,62	2,55	29,4%	45,5%	25,1%	100%	97%	103%	101%
1977	11,60	3,72	4,93	2,95	32,1%	42,5%	25,4%	100%	100%	88%	122%
1978	13,81	3,95	6,36	3,50	28,6%	46,1%	25,3%	88%	101%	82%	87%
1979	17,16	4,33	7,87	4,96	25,2%	45,9%	28,9%	88%	94%	96%	70%
1980	20,28	4,75	8,58	6,95	23,4%	42,3%	34,3%	83%	105%	101%	55%
1981	20,38	5,31	7,74	7,33	26,1%	38,0%	36,0%	102%	97%	114%	93%
1982	16,24	4,49	5,46	6,29	27,6%	33,6%	38,7%	123%	105%	172%	105%
1983	14,76	4,09	5,15	5,52	27,7%	34,9%	37,4%	140%	104%	260%	102%
1984	15,90	4,01	5,74	6,15	25,2%	36,1%	38,7%	147%	107%	263%	111%
1985	15,08	4,45	5,34	5,29	29,5%	35,4%	35,1%	125%	104%	245%	78%
1986	14,57	5,62	4,93	4,02	38,6%	33,8%	27,6%	127%	91%	218%	109%
1987	14,94	4,99	5,21	4,74	33,4%	34,9%	31,7%	135%	96%	365%	76%
1988	14,33	4,51	5,32	4,50	31,5%	37,1%	31,4%	167%	102%	422%	113%
1989	13,91	4,17	5,27	4,47	30,0%	37,9%	32,1%	139%	91%	412%	71%
1990	11,46	3,01	4,84	3,61	26,3%	42,2%	31,5%	66%	57%	116%	32%
1991	9,92	2,56	4,53	2,83	25,8%	45,7%	28,5%	75%	88%	85%	52%
			(μέσες ετήσιες τιμές)								
976-79	13,18	3,75	5,95	3,49	28,4%	45,1%	26,5%	93%	98%	92%	89%
980-84	17,51	4,53	6,53	6,45	25,9%	37,3%	36,8%	114%	103%	153%	90%
985-89	14,57	4,75	5,21	4,60	32,6%	35,8%	31,6%	138%	97%	316%	87%
990-91	10,69	2,79	4,69	3,22	26,1%	43,8%	30,1%	70%	70%	100%	40%

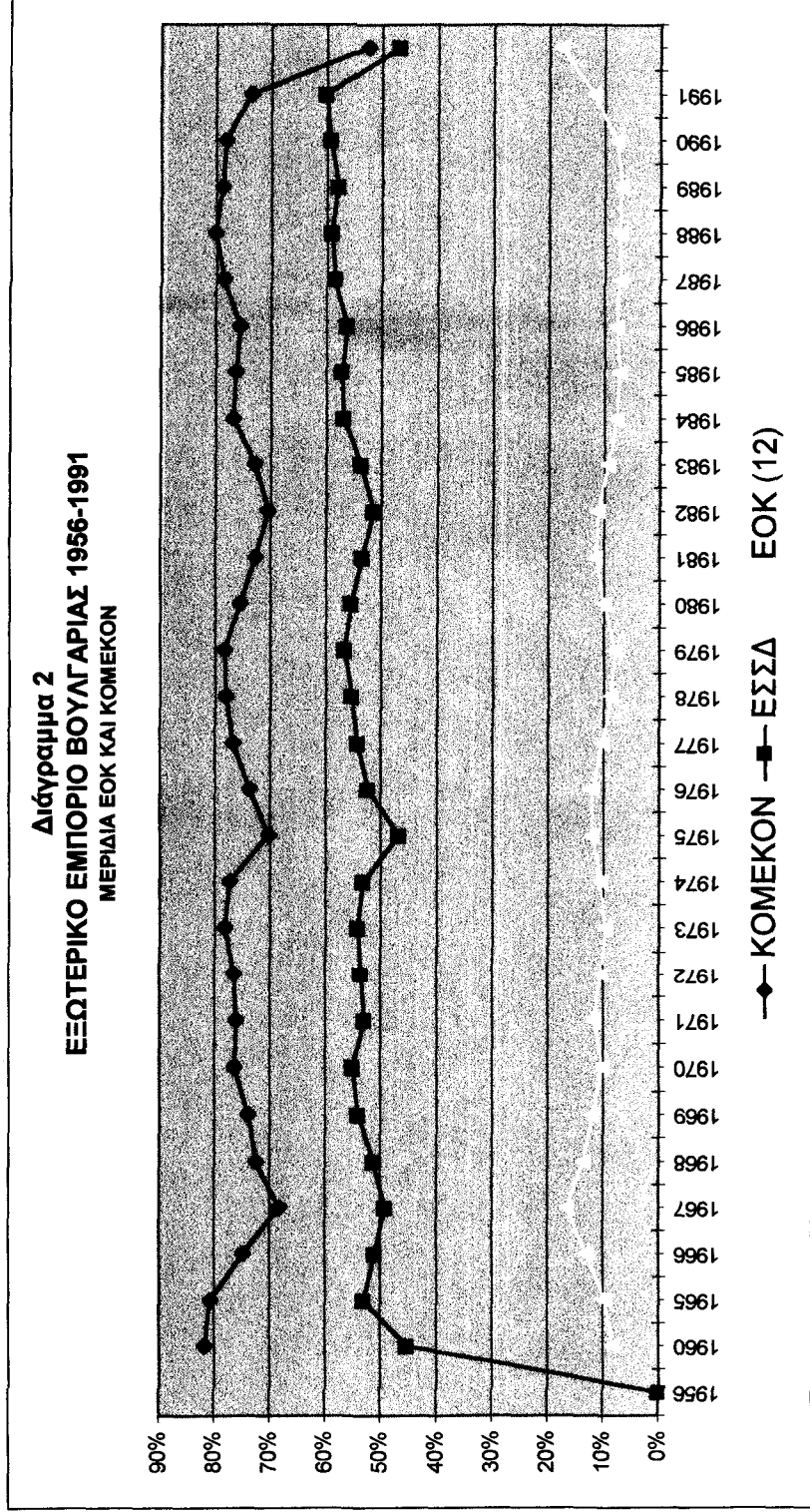
Τα στοιχεία έχουν διορθωθεί από την ΟΕΕ/ΟΗΕ για να εξαλειφθεί η υπερτίμηση του ενδο-ΚΟΜΕΚΟΝ εμπορίου.

) Χώρες ΚΟΜΕΚΟΝ Ευρώπης.

*) Οικονομίες αγοράς μέλη της ΟΕΕ/ΟΗΕ και Ιαπωνία

πηγή : "Economic Bulletin for Europe" Vol.44 (1992), σ.132-133

Σημείωση : Τα σύνολα της ΕΟΚ δεν περιλαμβάνουν την Ιρλανδία.
 Πηγή : Statisticheski Godishnik na [N]R Bulgariya, 1968-1990
 Statisticheski Spravochnik 1990-1992.
 Μετατροπές σε δολάρια βάσει συντελεστών ΟΗΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2Α

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ 1976 - 1991 (Διορθωμένα στοιχεία) (*)

	Σύνολο	ΚΟΜΕΚΟΝ (**) (δισ \$)	Δύση (***)	Σύνολο εμπορίου				Λόγος Χ/Μ				
				Λοιπές	ΚΟΜΕΚΟΝ (**)	Δύση (***)	Λοιπές	Σύνολο	ΚΟΜΕΚΟΝ (**)	Δύση (***)	Λοιπές	
				(μερίδιο επί συνόλου)								
76	7,76	5,15	1,77	0,84	66,4%	22,8%	10,8%	94%	99%	61%	171%	
77	8,89	6,05	1,78	1,06	68,1%	20,0%	11,9%	99%	98%	68%	203%	
78	10,26	6,91	2,01	1,34	67,3%	19,6%	13,1%	99%	92%	70%	253%	
79	11,96	7,65	2,87	1,44	64,0%	24,0%	12,0%	108%	94%	108%	251%	
80	13,48	7,96	3,58	1,94	59,1%	26,6%	14,4%	113%	95%	106%	296%	
81	14,58	8,16	3,87	2,55	56,0%	26,5%	17,5%	103%	89%	73%	311%	
82	14,77	8,46	3,45	2,86	57,3%	23,4%	19,4%	103%	91%	73%	245%	
83	14,05	8,34	3,22	2,49	59,4%	22,9%	17,7%	102%	94%	80%	183%	
84	14,06	8,00	3,26	2,80	56,9%	23,2%	19,9%	106%	96%	78%	208%	
85	14,96	8,39	3,43	3,14	56,1%	22,9%	21,0%	98%	98%	63%	157%	
86	16,28	10,00	3,45	2,83	61,4%	21,2%	17,4%	88%	100%	43%	125%	
87	16,06	9,72	3,63	2,71	60,5%	22,6%	16,9%	95%	102%	44%	208%	
88	15,68	8,67	3,76	3,25	55,3%	24,0%	20,7%	93%	113%	44%	124%	
89	13,98	7,51	4,01	2,46	53,7%	28,7%	17,6%	91%	123%	51%	88%	
90	10,81	5,37	3,21	2,23	49,7%	29,7%	20,6%	94%	108%	63%	117%	
91	6,15	3,22	1,82	1,11	52,4%	29,6%	18,0%	127%	142%	98%	141%	
					(μέσες ετήσιες τιμές)							
87-79	9,72	6,44	2,11	1,17	66,3%	21,7%	12,0%	101%	95%	79%	223%	
88-84	14,19	8,18	3,48	2,53	57,7%	24,5%	17,8%	105%	93%	81%	239%	
89-89	15,39	8,86	3,66	2,88	57,5%	23,8%	18,7%	93%	106%	48%	135%	
90-91	8,48	4,30	2,52	1,67	50,6%	29,7%	19,7%	105%	120%	74%	124%	

στοιχεία έχουν διορθωθεί από την ΟΕΕ/ΟΗΕ για να εξαιρεθεί η υπερτίμηση του ενδο-ΚΟΜΕΚΟΝ εμπορίου.

προς ΚΟΜΕΚΟΝ Ευρώπης.

οικονομίες αγοράς μέλη της ΟΕΕ/ΟΗΕ και Ιαπωνία

: "Economic Bulletin for Europe" Vol.44 (1992), σ.132-133

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΠΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ 1960 - 1991

	Σύνολο εμπορίου (X + M)				Μερίδιο επι συνόλου			Λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές			
	Σύνολο	ΕΟΚ (12)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές	ΕΟΚ (12)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές	Σύνολο	ΕΟΚ(12)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές
	(εκ. \$)										
1960	1393	512	396	485	36,8%	28,5%	34,8%	68%	59%	86%	66%
1961	1452	576	336	540	39,7%	23,1%	37,2%	62%	52%	100%	53%
1962	1573	545	355	673	34,6%	22,6%	42,8%	78%	79%	89%	71%
1963	1841	658	450	733	35,7%	24,4%	39,8%	75%	92%	88%	55%
1964	2203	756	684	763	34,3%	31,0%	34,6%	68%	69%	82%	55%
1965	2380	724	837	819	30,4%	35,2%	34,4%	85%	78%	124%	61%
1966	2799	957	957	885	34,2%	34,2%	31,6%	78%	79%	90%	64%
1967	2961	1244	904	813	42,0%	30,5%	27,5%	73%	58%	102%	72%
1968	3055	1289	929	837	42,2%	30,4%	27,4%	70%	56%	89%	75%
1969	3610	1615	963	1032	44,7%	26,7%	28,6%	69%	59%	89%	69%
1970	4553	2084	1130	1339	45,8%	24,8%	29,4%	58%	50%	92%	50%
1971	5063	2170	1440	1453	42,9%	28,4%	28,7%	56%	47%	85%	47%
1972	5465	2344	1583	1538	42,9%	29,0%	28,1%	69%	60%	99%	59%
1973	7803	3270	2131	2402	41,9%	27,3%	30,8%	63%	55%	84%	59%
1974	12141	4555	3389	4197	37,5%	27,9%	34,6%	50%	34%	85%	48%
1975	11769	4258	3738	3773	36,2%	31,8%	32,1%	53%	30%	101%	48%
1976	12233	4382	4251	3600	35,8%	34,8%	29,4%	66%	48%	92%	64%
1977	13833	5043	4482	4308	36,5%	32,4%	31,1%	55%	39%	76%	56%
1978	15328	5282	5175	4871	34,5%	33,8%	31,8%	57%	38%	83%	57%
1979	19353	6846	6132	6375	35,4%	31,7%	32,9%	50%	37%	77%	44%
1980	24078	7725	8409	7944	32,1%	34,9%	33,0%	59%	45%	90%	49%
1981	26746	8343	10204	8199	31,2%	38,2%	30,7%	69%	44%	111%	59%
1982	23584	6684	9642	7258	28,3%	40,9%	30,8%	77%	46%	113%	71%
1983	22067	6122	8963	6982	27,7%	40,6%	31,6%	82%	63%	103%	75%
1984	22244	6283	8532	7429	28,2%	38,4%	33,4%	85%	73%	121%	65%
1985	22804	6395	9145	7264	28,0%	40,1%	31,9%	87%	70%	137%	60%
1986	22046	6460	8669	6917	29,3%	39,3%	31,4%	88%	67%	131%	67%
1987	24037	8965	7610	7462	37,3%	31,7%	31,0%	91%	80%	106%	91%
1988	25757	9854	7669	8234	38,3%	29,8%	32,0%	96%	94%	114%	84%
1989	28165	10689	8940	8536	37,9%	31,7%	30,3%	90%	86%	109%	80%
1990	33167	15314	7975	9877	46,2%	24,0%	29,8%	76%	78%	92%	61%
1991*	26753	14709	4896	7148	55,0%	18,3%	26,7%	96%	107%	96%	76%
	(μέσες ετήσιες τιμές)										
1960-64	1692	609	444	639	36,0%	26,3%	37,7%	70%	70%	87%	100%
1965-69	2961	1166	918	877	39,4%	31,0%	29,6%	74%	63%	97%	68%
1970-74	7005	2885	1935	2186	41,2%	27,6%	31,2%	58%	47%	87%	52%
1975-79	14503	5162	4756	4585	35,6%	32,8%	31,6%	55%	38%	84%	52%
1980-84	23744	7031	9150	7562	29,6%	38,5%	31,8%	74%	52%	107%	63%
1985-89	24562	8473	8407	7683	34,5%	34,2%	31,3%	90%	81%	119%	76%

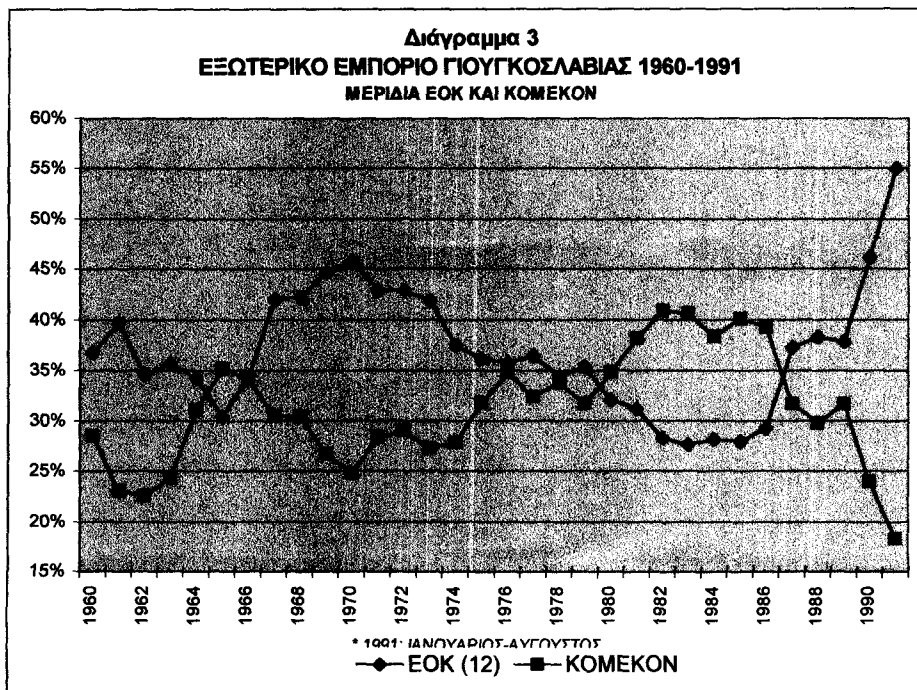
(*) Ιανουάριος - Αύγουστος

Πηγή : 1960-65, 1981-90 : IMF, Direction of Trade Yearbooks

1966-80, 1991 : OECD, Statistics of Foreign Trade Series A.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΠΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ 1960 - 1991

Πηγή : Πίνακας 3

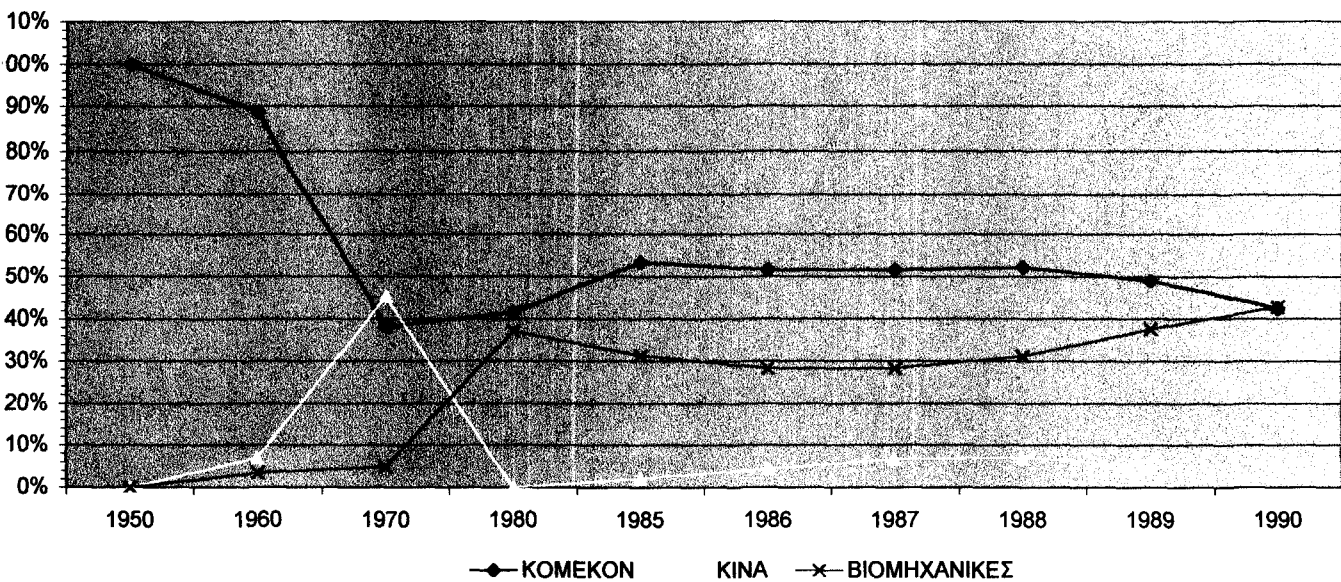
ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΛΒΑΝΙΑΣ 1950 - 1990

	Σύνολο ΚΟΜΕΚΟΝ			Κίνα	Βιομηχανικές	Βαλκανικές	Βουλγαρία	Ρουμανία	Γιουγκοσλαβία	Ελλάδα	Τουρκία
	ΕΣΣΔ										
Μερίδιο στο συνολικό εμπόριο (εξαγωγές)											
1950	100,0%	100,0%	43,0%	0,0%	0,0%	11,6%	1,8%	9,8%	0,0%	0,0%	0,0%
1960	100,0%	88,7%	53,9%	7,0%	3,5%	6,0%	3,3%	2,1%	0,5%	0,0%	0,0%
1970	100,0%	38,3%	0,0%	45,3%	4,9%	10,5%	4,8%	3,1%	2,6%	0,0%	0,0%
1980	100,0%	41,6%	0,0%	0,0%	37,3%	41,5%	3,4%	9,6%	16,4%	9,5%	2,6%
1985	100,0%	53,5%	0,0%	2,1%	31,3%	33,9%	4,6%	10,4%	12,0%	6,6%	0,2%
1986	100,0%	51,7%	0,0%	4,4%	28,3%	35,9%	7,8%	9,0%	13,8%	5,3%	0,1%
1987	100,0%	51,8%	0,0%	6,7%	28,3%	32,3%	7,7%	9,4%	10,4%	4,5%	0,2%
1988	100,0%	52,3%	0,0%	7,1%	31,2%	27,6%	9,3%	8,8%	5,5%	3,5%	0,4%
1989	100,0%	49,1%	0,0%	4,9%	37,8%	27,4%	8,7%	7,9%	4,9%	5,3%	0,7%
1990	100,0%	42,5%	0,0%	5,7%	42,8%	23,2%	7,1%	4,8%	5,8%	4,5%	1,0%
1990*	100,0%	51,5%	0,0%	5,2%	31,8%	31,0%	7,8%	9,0%	8,9%	5,0%	0,4%
Ποσοστό κάλυψης εισαγωγών από εξαγωγές											
1950	29%	29%	49%	21%	48%	18%
1960	60%	65%	53%	30%	12%	51%	60%	29%	127%
1970	60%	120%	...	27%	+++	117%	108%	114%	140%
1980	100%	96%	102%	116%	89%	120%	106%	152%	91%
1985	83%	87%	...	89%	73%	83%	111%	72%	97%	62%	215%
1986	93%	89%	...	116%	96%	103%	87%	104%	95%	168%	50%
1987	94%	90%	...	78%	105%	102%	89%	93%	107%	142%	43%
1988	79%	85%	...	46%	78%	83%	80%	95%	133%	30%	22%
1989	80%	97%	...	102%	62%	80%	113%	104%	82%	33%	18%
1990	60%	70%	...	47%	50%	60%	79%	59%	79%	32%	17%
1990*	85%	90%	...	78%	78%	90%	94%	93%	100%	69%	33%

Ποσοστά σε %ek, τρέχουσες τιμές
 Vjetari Statisticor | Shqipërisë 1991.

Διάγραμμα 4
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΛΒΑΝΙΑΣ 1950-1990
 ΜΕΡΙΔΙΑ ΚΟΜΕΚΟΝ, ΔΥΣΗΣ, ΚΙΝΑΣ

Πηγή : Πίνακας 4

ΠΙΝΑΚΑΣ 4Α

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΛΒΑΝΙΑΣ 1974 - 1988
(βάσει στοιχείων των εμπορικών της εταιρών)

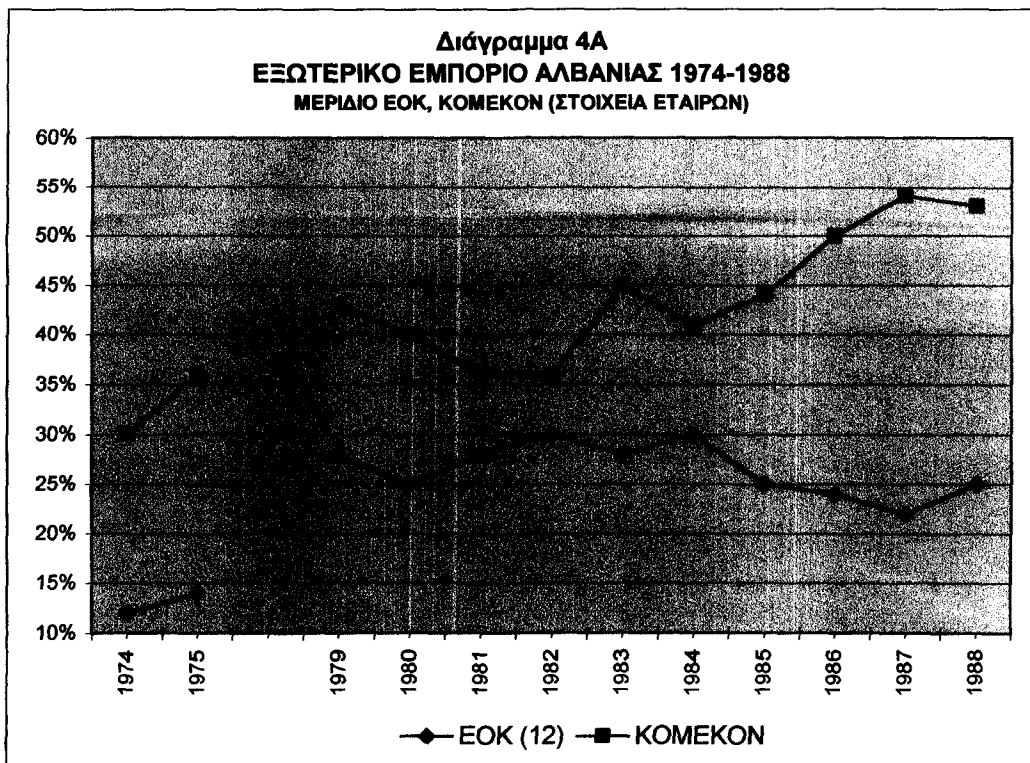
	Σύνολο εμπορίου							Σύνολο	ΕΟΚ(12) Λόγος Χ/Μ	ΚΟΜΕΚΟΝ
	Σύνολο	ΕΟΚ (12) (εκατ. \$)	ΚΟΜΕΚΟΝ	Λοιπές	ΕΟΚ (12) Μερίδιο επί συνόλου	Λοιπές	Μερίδιο επί συνόλου			
1974	545	65	165	315	12%	30%	58%	80%	76%	121%
1975	510	69	183	258	14%	36%	51%	76%	60%	116%
1979	516	146	221	149	28%	43%	29%	121%	116%	106%
1980	660	164	264	232	25%	40%	35%	111%	89%	96%
1981	663	188	240	235	28%	36%	35%	122%	118%	119%
1982	728	216	260	252	30%	36%	35%	96%	100%	93%
1983	624	177	278	168	28%	45%	27%	104%	96%	93%
1984	565	169	234	161	30%	41%	29%	103%	99%	102%
1985	538	134	237	167	25%	44%	31%	91%	76%	92%
1986	638	151	317	170	24%	50%	27%	113%	136%	102%
1987	593	130	322	141	22%	54%	24%	105%	106%	90%
1988	692	172	369	151	25%	53%	22%	94%	117%	90%
(μέσες ετήσιες τιμές)										
1974-75	528	67	174	287	13%	33%	54%	93%	68%	118%
1979-83	638	178	253	207	28%	40%	32%	109%	103%	100%
1984-88	605	151	296	158	25%	49%	26%	101%	106%	95%

Εημερίωση : Τα στοιχεία προέρχονται από τους εμπορικούς εταίρους της Αλβανίας, και δεν είναι εντελώς πλήρη. Από τις οικονομίες αγοράς, πιθανόν λείπουν ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες με τις οποίες υπήρχαν ανταλλαγές με την Αλβανία. Τα στοιχεία για την Κίνα 1974-75, αποτελούν εντελώς δοκίμη εκτίμηση του M. Kaser (B2/15, 1977). Δεν υπάρχουν στοιχεία για την Κίνα κατά τα έτη 1979-81, εικάζεται όμως ότι οι ανταλλαγές τα έτη αυτά είναι πολύ μικρές ή και μηδενικές. Δεν υπάρχουν επίσης στοιχεία για το εμπόριο με τις λοιπές αστικές σοσιαλιστικές χώρες (Βιετνάμ, ΛΔ Κορέας, Μογγολία), που πιθανόν δεν είναι αμελητέα.

Τα στοιχεία της ΓΛΔ πριν από το 1985 υπάρχουν μόνο ως σύνολο εξαγωγών και εισαγωγών. Για τον υπολογισμό του λόγου Χ/Μ με την ΚΟΜΕΚΟΝ, κρίθηκε ότι το εμπόριο για την ΓΛΔ τα έτη αυτά ήταν ισοσκελισμένο, πράγμα που εκτιμάται ότι δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα, αλλά βεβαίως, με δεδομένο το βάρος του εμπορίου με την ΓΛΔ, μειώνει την αξία του δείκτη που προκύπτει. Οι εξαγωγές προς την Ελλάδα το 1986 διορθώθηκαν με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, γιατί το στοιχείο του IMF είναι καταφανώς λαθεμένο.

Πηγές : IMF, Direction of Trade Yearbooks

Πηγές στατιστικές Βουλγαρίας, Τσεχοσλοβακίας, Πολωνίας (1979-81), Κούβας και Γερμανικής ΛΔ.

ΕΜΠΟΡΙΟ ΕΟΚ ΜΕ ΒΑΝΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ 1960-1991: ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ (ΕΞΑΓΟΓΕΣ+ΕΙΣΑΓΟΓΕΣ)

	Αλβανία		Βουλγαρία		Ελλάδα		Τουρκία		Βαλκάνια (4)		Ελλάδα		Τουρκία		Βαλκάνια (6)		Μερίδιο κομμού.
	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	Εκστ. \$)	(εκστ. \$)	
1960	5	216	113	571	905	400	472	1777	0,006%	0,24%	0,13%	0,63%	1,01%	0,44%	0,52%	12,98%	51%
1970	23	962	422	2177	3584	1389	865	5838	0,010%	0,40%	0,18%	0,91%	1,49%	0,58%	0,36%	2,43%	61%
1979	145	4833	1591	9053	15623	8817	3691	28131	0,012%	0,39%	0,13%	0,73%	1,26%	0,71%	0,30%	2,26%	56%
1980	168	5010	1827	8994	15999	9239	4135	29374	0,011%	0,34%	0,12%	0,61%	1,09%	0,63%	0,28%	2,00%	54%
1981	181	4162	1765	7448	13556	9184	4167	26906	0,014%	0,31%	0,13%	0,56%	1,02%	0,69%	0,31%	2,03%	50%
1982	214	2933	1652	6976	11774	8736	4281	24792	0,017%	0,23%	0,13%	0,55%	0,93%	0,69%	0,34%	1,96%	47%
1983	176	2510	1533	7292	11511	8372	4765	24648	0,014%	0,20%	0,12%	0,59%	0,94%	0,68%	0,39%	2,01%	47%
1984	169	3249	1427	7481	12326	8537	5724	26586	0,013%	0,26%	0,11%	0,60%	0,98%	0,68%	0,46%	2,12%	46%
1985	135	3103	1698	8187	13124	8765	6588	28476	0,010%	0,24%	0,13%	0,62%	1,00%	0,67%	0,50%	2,16%	46%
1986	152	3413	1988	10569	16122	10756	7741	34620	0,010%	0,22%	0,13%	0,67%	1,02%	0,68%	0,49%	2,20%	47%
1987	129	3556	2274	12294	18253	13035	10774	42062	0,007%	0,19%	0,12%	0,64%	0,95%	0,68%	0,56%	2,20%	43%
1988	166	3369	2209	13724	19467	14806	11318	45591	0,008%	0,16%	0,10%	0,63%	0,90%	0,68%	0,52%	2,10%	43%
1989	243	3566	2212	15455	21478	16253	12279	50010	0,010%	0,15%	0,09%	0,66%	0,92%	0,70%	0,53%	2,14%	43%
1990	259	3576	1908	20964	26707	19116	17784	63607	0,009%	0,13%	0,07%	0,75%	0,96%	0,69%	0,64%	2,28%	42%
1991	297	3480	2136	17844	23757	18864	18156	60777	0,010%	0,12%	0,08%	0,63%	0,84%	0,67%	0,64%	2,15%	39%
1980-1	182	3573	1641	7638	13033	8814	4614	26461	0,014%	0,27%	0,13%	0,58%	1,00%	0,67%	0,35%	2,02%	49%
1985-1	165	3422	2076	12046	17689	12723	9740	40152	0,009%	0,18%	0,11%	0,65%	0,95%	0,68%	0,52%	2,16%	44%
1990-1	278	3528	2022	19404	25232	18990	17970	62192	0,010%	0,13%	0,07%	0,69%	0,90%	0,68%	0,64%	2,21%	51%
70/60	16,5%	16,1%	14,1%	14,3%	14,8%	13,3%	6,2%	12,6%									
80/70	22,0%	17,9%	15,8%	15,2%	16,1%	20,9%	16,9%	17,5%									
89/80	4,2%	-3,7%	2,2%	6,2%	3,3%	6,5%	12,9%	6,1%									
91/89	10,4%	-1,2%	-1,7%	7,5%	5,2%	7,7%	21,6%	10,2%									
80/79	16%	4%	15%	-1%	2%	5%	12%	4%									
81/80	7%	-17%	-3%	-17%	-15%	-1%	1%	-8%									
82/81	18%	-30%	-6%	-6%	-13%	-5%	3%	-8%									
83/82	-17%	-14%	-7%	5%	-2%	-4%	11%	-1%									
84/83	-4%	29%	-7%	3%	7%	2%	20%	8%									
85/84	-20%	-4%	19%	9%	6%	3%	15%	7%									
86/85	12%	10%	17%	29%	23%	23%	18%	22%									
87/86	-15%	4%	14%	16%	13%	21%	39%	21%									
88/87	28%	-5%	-3%	12%	7%	14%	5%	8%									
89/88	47%	6%	0%	13%	10%	10%	8%	10%									
90/89	6%	0%	-14%	36%	24%	18%	45%	27%									
91/90	15%	-3%	12%	-15%	-11%	-1%	2%	-4%									

(μείον ετήσια προσοδια μεταβολή)

(μερίδιο επί συν. εμπορίου ΕΟΚ)

ΕΜΠΟΡΙΟ ΕΟΚ ΜΕ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ 1960-1991: ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ (ΕΞΑΓΩΓΕΣ+ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ)

Διόρθωση των εισαγωγών στην Ελλάδα από Αλβανία 1986, με στοιχεία ΕΣΥΕ
1990-91 : OECD, Statistics of Foreign Trade

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αγαπητός Γ.: Εξελίξεις και διαρθρωτικά προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας, Εκδόσεις Σμπίλιας 1998.
- Αζαριάδης Κ.: "Κέντρο ή περιφέρεια; Ελληνικές επιλογές του 21ου αιώνα". Από το "Παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας". Β' τόμος, (επιμέλ.) Κιντής Α. Αθήνα 1997.
- Αμίν Σαμίρ: Η συσσώρευση σε παγκόσμια κλίμακα. Τόμοι 2. Εκδόσεις Νέα Σύνορα Λιβάνη.
- Αμίν Σαμίρ: Η άνιση ανάπτυξη. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1976.
- Αμίν Σαμίρ: Ο ιμπεριαλισμός και η άνιση ανάπτυξη. Εκδόσεις Καρανάση, Αθήνα 1978.
- Αμίν Σαμίρ: "Προϋποθέσεις αυτονομίας στην περιοχή της Μεσογείου". Από το "Για ένα νέο προσδιορισμό νέων σχέσεων Βορρά - Νότου". Forum των Δελφών 1988. Εκδόσεις Εξάντας.
- Αργύρης Θαν.: Θεωρίες Υπανάπτυξης. Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, 1995.
- Αυγητίδης Δ.: Όμιλοι Επιχειρήσεων: Οικονομική πραγματικότητα και νομική ρύθμιση, Οργανισμός εξωτερικού εμπορίου. Ινστιτούτο εξαγωγικών σπουδών. Αθήνα 1995.
- Αυλωνίτης Ν. - Παπαβασιλείου Ν.: "Προβλήματα επιχειρησιακής συμπεριφοράς στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις ως ανασχετικοί παράγοντες ανάπτυξης". Από το "Το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας". Τόμος Α', (επιμέλ.) Α. Κιντής, Αθήνα 1997.
- Βαίτσος Κ. - Seers D.: Κοινή αγορά και ανάπτυξη. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1982.
- Βαίτσος Κ. - Μητσός Α. (επιμ.): Διεθνής Οικονομική. Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα 1982.
- Βαίτσος Κ. - Γιαννίσης Τ.: Τεχνολογικός μετασχηματισμός και οικονομική ανάπτυξη. Εκδόσεις Gutenberg, 1987.
- Βαλντέν Σωτ.: Οι οικονομικές σχέσεις Ανατολής Δύσης και η κρίση της ύφεσης. Εκδόσεις Θεμέλιο, 1986.

- Βαλντέν Σωτ.: Ελλάδα και Ανατολικές χώρες 1950-1967. Οικονομικές σχέσεις και πολιτική. Εκδόσεις Οδυσσέας - Ίδρυμα Μεσογειακών Ερευνών. Τόμοι 2, 1981.
- Βαλντέν Σωτ.: Γέννηση και εξέλιξη μιας κρίσης. Εκδόσεις Θεμέλιο, 1993.
- Βαλντέν Σωτ.: “Το εξωτερικό εμπόριο της ΠΓΔΜ και η Ελλάδα”. Από το “Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας”. (επιμ.) Χ. Τσαρτσάνιδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Βαλντέν Σωτ.: Μακεδονικό και Βαλκάνια 1991-1994. Εκδόσεις Θεμέλιο, 1994.
- Βαλντέν Σωτ.: Βαλκανική συνεργασία και Ευρωπαϊκή Οκλήρωση. Εκδόσεις Παπαζήση - ΕΚΕΜ , 1994.
- Βαλντέν Σωτ.: Η οικονομία της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Εκδόσεις ΕΚΕΜ - Σάκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1995.
- Βαλντέν Σωτ.: “Βαλκανική συνεργασία - ευκαιρίες και εμπόδια. Από το “Τα Βαλκάνια στην Ενωμένη Ευρώπη”. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1995.
- Baran D.: Η πολιτική οικονομία της ανάπτυξης. Εκδόσεις Κάλβος, 1977.
- Baran D. - Sweezy P.: Μονοπωλιακός καπιταλισμός. Εκδόσεις Gutenberg, 1989.
- Βεργόπουλος Κ.: Η απο-ανάπτυξη σήμερα. Εκδόσεις Εξάντας, 1986.
- Βεργόπουλος Κ.: “Παγκοσμιοποίηση και διασπορά”. Από το “Η Νέα παγκόσμια οικονομία”. (επιμ.) Θ. Πελαγίδης. Εκδόσεις Εξάντας, 1994.
- Βεργόπουλος Κ.: Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η διάρρηξη του παγκόσμιου συστήματος. Από το “Η νέα παγκόσμια οικονομία”. Εκδόσεις Εξάντας. 1994.
- Βεργόπουλος Κ. - Αμίν Σαμίρ: Δύσμορφος καπιταλισμός. Εκδόσεις Εξάντας, 1975.
- Γενίτσαρης Α.: “Ο ιδιωτικός τομέας και οι ελληνικές εξαγωγές στην ΠΓΔΜ”. Από το “Οι Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας”. (επιμ.) Χ. Τσαρτσάνιδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Γιαννίτσης Τ.: Ελληνική βιομηχανία. Ανάπτυξη και κρίση. Εκδόσεις Gutenberg, 1985.

- Cordoba Ar. - Micheleva Nec. Sil.: Η οικονομική δομή της Λατινικής Αμερικής. Τρεις μελέτες για την πολιτική οικονομική οικονομία της υπανάπτυξης. Εκδόσεις Αναγνωστίδη.
- Deacon Bob (επιμ.): Η νέα Ανατολική Ευρώπη. Εκδόσεις Τυπωθήτω, 1997.
- Derpe F.: Η νέα Διεθνής τάξη. Εκδόσεις Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, 1995.
- Εμμανουήλ Α.: Η άνιση ανταλλαγή. Εκδόσεις Παπαζήση, 1980.
- Ερμείδης Π. - Αιγυπτιάδης Α.: Αλβανία - Βουλγαρία - Ρουμανία. Οικονομικό και εμπορικό περιβάλλον σήμερα. ΟΠΕ, Γραφείο Βορείου Ελλάδος. Θεσ/νίκη, 1993.
- Fukuyama F.: Εμπιστοσύνη. Οι κοινωνικές αρετές και η δημιουργία της ευημερίας. Εκδόσεις Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, 1988.
- Harrison B. - Bluestone B.: Η αναδόμηση και ο κόσμος της υπερχρηματικής οικονομίας. Από το "Η νέα παγκόσμια οικονομία". (επιμ.) Θ. Πελαγίδης. Εκδόσεις Εξάντας, 1994.
- Ικόνικοφ Μωυσής: "Τρεις εσφαλμένες θέσεις για την εκβιομηχάνιση του τρίτου κόσμου". Από το "Κριτική και εγκώμιων θεωριών της ανάπτυξης". Εκδόσεις Εξάντας, 1988.
- Ικόνικοφ Μωυσής: "Αποκλεισμός και αλληλοσύνδεση". Από το "Κριτική και εγκώμιο των θεωριών της ανάπτυξης". Εκδόσεις Εξάντας, 1988.
- Ιωακειμίδης Π. Κ.: "Μία νέα πολιτική για την περιοχή των Βαλκανίων". Από το "Τα Βαλκάνια στην Ενωμένη Ευρώπη". Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1995.
- Ιωακείμογλου Ηλίας: Αναδιάρθρωση και διεθνής εξειδίκευση της ελληνικής βιομηχανίας. ΙΝΕ - Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 1997.
- Καζάκος Πάνος: Αναπτυξιακές δυνατότητες και οικονομική συνεργασία στη ΝΑ Ευρώπη. (ΒΑΛΚΑΝΙΑ). Τόμοι 3. Πανεπιστήμιο Αθηνών 1994.
- Καζάκος Πάνος: Οικονομικές εξελίξεις και μεταρρυθμίσεις στη ΝΑ Ευρώπη. Από τα "ΒΑΛΚΑΝΙΑ". Εκδόσεις Γνώση, 1994.
- Kandikjan Vladimir: "Τα κίνητρα για ξένες επενδύσεις και το στρατηγικό ενδιαφέρον των δυτικών επιχειρήσεων στη Δημοκρατία της Μακεδονίας". Από το "Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας". (επιμ.) Χ. Τσαρδανίδης, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

- Καλογεράτος Παν.: Το κοινωνικο-πολιτικό σύστημα της Γιουγκοσλαβίας. Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη, 1989.
- Καραφωτάκης Ε.: “Η οικονομική κατάσταση της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας και η θέση της στα Βαλκάνια”. Από το “οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας”. (επιμ.) Χ. Τσαρδανίδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Καραφωτάκης Ε.: Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης 1990-1996. Εκδόσεις Κριτική, 1999.
- Καστοριάδης Κ.: Ορθολογικότητα του καπιταλισμού. Εκδόσεις Υψιλον/Βιβλία, 1988.
- Κατσούλης Ηλίας: “Κοιτάζοντας στο μέλλον”. Από το “Τα Βαλκάνια στην Ενωμένη Ευρώπη”. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1995.
- Κεντρωτής Κυρ.: “Βουλγαρία”. Από το “ΒΑΛΚΑΝΙΑ”. Εκδόσεις Γνώση, 1994.
- Κόνσολας Ν.: Σύγχρονη περιφερειακή πολιτική. Εκδόσεις Παπαζήση, 1997.
- Κοτπά Μ. Βαλκάνια και ελληνικές προοπτικές. Αθήνα 1994.
- Κορλίρας Π. - Μάντακας Γ.: “Η Ελλάδα ως περιφερειακό χρηματιστηριακό κέντρο”. Από το “ Το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας”. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τόμος Α΄ 1997.
- Κουλουμπής Θ. - Ντάλης Σ.: Η ελληνική εξωτερική πολιτική στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Εκδόσεις Παπαζήση, 1997.
- Λαγάνη Ειρήνη: “Σερβία και Σέρβοι”. Από το “ΒΑΛΚΑΝΙΑ”. Εκδόσεις Γνώση, 1994.
- Laclau Ε.: Πολιτική και ιδεολογία στη μαρξιστική θεωρία. Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, 1993.
- Λαζαρίδης Κ.: “Κέντρο ή περιφέρεια; Ελληνικές επιλογές του 21ου αιώνα. Από το “Το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας”. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τόμος Β΄ 1997.
- Λαμπρόπουλος Κ. - Μαρούδας Λ.: Η επιχειρηματική προσέγγιση στις αγορές των Βαλκανικών χωρών και της κοινοπολιτείας αναξάρτητων κρατών. Εκδόσεις Κριτική, 1992.

- Λένιν Β. Ι.: Ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού .Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1986.
- Lipietz Alain: Αυταπάτες και θαύματα. Προβλήματα του περιφερειακού φορντισμού. Εκδόσεις Εξάντας, 1985.
- Λίπιετς Αλάιν: "Η διπλή κρίση 1967-1985". Από το "Για ένα νέο προσδιορισμό νέων σχέσεων Βορρά - Νότου". Forum των Δελφών 1988. Εκδόσεις Εξάντας.
- Λούξεμπουργκ Ρ.: Τι είναι πολιτική οικονομία. Εκδόσεις Κορόντζης, 1976.
- Λυμπεράκη Α.: Ευέλικτη εξειδίκευση; Κρίση και ανα-διάρθρωση στη μικρομεσαία βιομηχανία. Εκδόσεις Gutenberg, 1991.
- Μακρυδάκης Σ. - Λιούκας Σ.: "Παγκοσμιοποίηση και στρατηγικές ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων". Από το "Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας". (επιμ.) Α. Κινητής. Τόμος Α', Αθήνα 1997.
- Μαντέλ Ε.: Ο ύστερος καπιταλισμός. Εκδόσεις Gutenberg, 1975.
- Μαρκόπουλος Ι.: "Προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων Ελλάδος - Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας". Από το "Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας". (επιμ.) Χ. Τσαρδανίδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Μάρξ Κάρλ: Το Κεφάλαιο. Τόμοι 1 & 3. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1986.
- Μελάς Κώστας: Παγκοσμιοποίηση. Εκδόσεις Εξάντας, 1999.
- Μηλιός Γιάννης: Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός. Εκδόσεις Εξάντας. 1988.
- Μηλιός Γιάννης - Ιωακείμογλου Ηλίας: Η διεθνοποίηση του ελληνικού καπιταλισμού και το ισοζύγιο πληρωμών. Εκδόσεις Εξάντας, 1990.
- Μηλιός Γιάννης: Θεωρίες για τον παγκόσμιο καπιταλισμό. Εκδόσεις Κριτική, 1997.
- Μητσοτάκης Αδάμης: "Κροατία - Σλοβενία". Από το "ΒΑΛΚΑΝΙΑ". Εκδόσεις Γνώση, 1994.
- Μουζέλης Νίκος: Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημι-περιφέρεια. Ελλάδα - Βαλκάνια - Λατινική Αμερική. Εκδόσεις Θεμέλιο, 1987.
- Μουζέλης Νίκος: Εθνικισμός στην ύστερη ανάπτυξη. Εκδόσεις Θεμέλιο, 1994.

- Μούρτος Γ.: “ΡΟΥΜΑΝΙΑ”. Από το “ΒΑΛΚΑΝΙΑ”. Εκδόσεις Γνώση, 1994.
- Μπαμπανάσης Στέργιος: Οι επιχειρήσεις στην Ανατολική Ευρώπη. Εκδόσεις Παπαζήση, 1991.
- Μπαμπανάσης Στέργιος: Αλλαγές και επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Κεντροανατολική Ευρώπη. Εκδόσεις Παπαζήση, 1997.
- Μπαμπανάσης Στέργιος -Σούλας Κώστας: Η Ελλάδα στην περιφέρεια των αναπτυσσόμενων χωρών. Εκδόσεις Θεμέλιο, 1976.
- Μπάμπιτις Μ.: “Η χρέωση και το βαλκανικό παράδειγμα”. Από το “Εγκώμιο των θεωριών της ανάπτυξης”. Εκδόσεις Εξάντας, 1988.
- Μπέκ Όλριχ: Τι είναι παγκοσμιοποίηση. Εκδόσεις Καστανιώτης, 1998.
- Μπετελέμ Σ.: “Θεωρητικές παρατηρήσεις”. Στο “Η άνιση ανταλλαγή” Α. Εμμανουήλ. Εκδόσεις Παπαζήση, 1980.
- Νεπονσκι Τ.: “Τραπεζικό σύστημα και τραπεζική εποπτεία στη Δημοκρατία της Μακεδονίας”. Από το “Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας Μακεδονίας”. (επιμ.) Χ. Τσαρδανίδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Νικολινάκος Μάριος: Εξάρτηση και οικονομική ανάπτυξη. Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνης.
- Νίνε Alain: Η ευτυχής παγκοσμιοποίηση. Εκδόσεις Παπαζήση, 1999.
- Ντόγκας Δ.: Μονεταρισμός και ταξική δύναμη. Μια κριτική ανάπτυξη της εμπειρικής επίδοσης στην Ελλάδα. Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδας.
- Ραλλοίχ C.: Η διεθνοποίηση του κεφαλαίου. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1978.
- Παπανδρέου Α.: Πατερναλιστικός καπιαταλισμός. Εκδόσεις Καρανάσης, 1974.
- Παπανδρέου Α.: Ιμπεριαλισμός και οικονομική ανάπτυξη. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1975.
- Παπανδρέου Βάσω: Πολυεθνικές επιχειρήσεις και αναπτυσσόμενες χώρες. Η περίπτωση της Ελλάδας. Εκδόσεις Gutenberg, 1981.
- Πελαγίδης Θ.: “Η πολιτική οικονομία της βιομηχανικής προσαρμογής”. Από το “Η νέα παγκόσμια οικονομία”. (επιμ.) Θ. Πελαγίδης. Εκδόσεις Εξάντας, 1994.

- Πελαγίδης Θ.: Η διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας: Ευελιξία και αναδιάρθρωση. Εκδόσεις Εξάντας, 1997.
- Petkovski M.: "Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα της Δημοκρατίας της Μακεδονίας: Επιτεύγματα και προοπτικές". Από το "Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας". (επιμ.) Χ. Τσαρδανίδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Πετρινώτη Ξανθή: Εργατικό δυναμικό, απασχόληση και αγορά εργασίας στη Βουλγαρία. Εκδόσεις ΕΚΕΜ - Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 1995.
- Πιτέλης Χ. - Αντωνάκης Ν. (επιμ.): Διεθνής ανταγωνιστικότητα και βιομηχανική στρατηγική. Εκδόσεις Τυπωθήτω - Δαρδανός, 1998.
- Ποπόφ Γ.: Οι αναπτυσσόμενες χώρες από τη σκοπιά της μαρξιστικής οικονομίας. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1978.
- Πουρναράκης Ε. - Τριποσπίτης Δ.: "Διεθνής παραγωγή και Ελληνική Οικονομία". Από το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας". (επιμ.) Α. Κιντής. Τόμος Α', Αθήνα 1997.
- Ρέππας Π.: Οικονομική ανάπτυξη. Θεωρίες και στρατηγική. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1991.
- Σαμαράς Γ.: Κράτος και Κεφάλαιο στην Ελλάδα. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1982.
- Σάριτσα Μ.: "Το οικονομικό περιβάλλον της ΠΓΔΜ και οι ελληνικές εξαγωγές". Από το "Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας". (επιμ.,) Χ. Τσαρδανίδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Σεφερτζή Έλενα (επιμ.): Καινοτομία. Εκδόσεις Τυπωθήτω, 1998.
- Σίσκος Ε.: Οικονομική συνεργασία του Εύξεινου Πόντου (ΟΣΕΠ). Προβλήματα και προοπτικές. Εκδόσεις Παπαζήση, 1998.
- Σκούντζος Θ.: Στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης. Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Πειραιάς 1990.
- Σκούρας Θ.: "Η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική και οι προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας". Από το "Το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας". (επιμ.) Α. Κιντής. Τόμος Β', Πανεπιστήμιο Αθηνών 1997.

- Soros George: Η κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού. Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α.Α. - Λιβάνη, 1999.
- Σουήζυ Πώλ: Η θεωρία της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Εκδόσεις Gutenberg, 1989.
- Σταματόπουλος Δ.: Εκβιομηχάνιση και εξουσιαστική στρατηγική στην Ελλάδα. Όψεις εξαρτημένης ανάπτυξης. Ίδρυμα Μεσογειακών ερευνών, 1989.
- Τοκάϊ Φ.: Για τον ασιατικό τρόπο παραγωγής. Εκδόσεις Αναγνωστίδης.
- Φίλιας Β.: Κοινωνιολογία της υπανάπτυξης. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1996.
- Φωτόπουλος Τάκης: Εξαρτημένη ανάπτυξη. Εκδόσεις Εξάντας, 1995.
- Φωτόπουλος Τάκης: Η νεοφιλελεύθερη συναίνεση και η κρίση της οικονομίας ανάπτυξης”.
- Vasileva Verica Hadzi - Sukarova Markovska Mirosljub: “Η διαδικασία της ιδιωτικοποίησης στη Δημοκρατία της Μακεδονίας”. Από το “Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας- πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας”. (επιμ.) Χ. Τσαρδανίδης. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Χαρβαλιάς Γ.: “ALBANIA”. Από το “BALKANIA”. Εκδόσεις Γνώση, 1994.
- Χασσίδ Ιωσήφ - Κάτσος: Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Ελληνική Βιομηχανία. Αθήνα 1982.
- Χασσίδ Ιωσήφ: “Ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα. Παραγωγή - Τάσεις- Προοπτικές”. Από το “Το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας”. (επιμ.) Α. Κιντής. Τόμος Α., Αθήνα 1997.
- Χατζημιχάλης Κ. (επιμ.): Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτικά κείμενα από τη διεθνή εμπειρία. Εξάντας, 1992.
- Χριστοδουλάκης Ν.: Το νέο τοπίο της ανάπτυξης. Εκδόσεις Καστανιώτη, 1998.
- Ψαρρού Μαρία: Παγκοσμιοότητα και ανάπτυξη. Εκδόσεις Τυπωθήτω - Δαρδανός, 1999.
- Ψημμένος Ιορδ.: Παγκοσμιοότητα και συμμετοχή των εργαζομένων. Εκδόσεις Τυπωθήτω, 1999.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Agh A.: Emerging economics in east Central Europe and Balkans. Peter lang Pub., 1998.
- Aglieta M.: A Theore capitalist regulation: The us experience . London, 1989.
- Anderson J. O.: "A critique of Emmanuel's theore of unequal exchange". Στο "Studies in the theore of exchange between nations, ABA, FINLAND: ABO Akademi Foundation, 1976.
- Baer W.: "The economics of Prebish and Elca". Από το "Economic develompent and cultural change". 1962.
- Beleva I.: The parametres of the emerging labour market in Bulgaria and the possibilities for its efficient functioning. Bulgarian Quarterly, 1992.
- Bobin J.: (επιμ.): Banking in transition economies: Developing market orientent banking sectors in eastern Europe. Edward Edgar Pub., 1998.
- Bukharin N.: Imperialism and world economy. London, 1987.
- Cantwell J.: A syrvey of theories of international production. Από το "C. Pitelis & Sudgen, the nature of the transnational firm. London, 1991.
- Cardoso F. H.: "The development of depedency theory in the U.S.". Από το "Latin American research review. ". VOL. XII, 1977.
- Cardoso E. - Falleto E.: Depedency and development in Latin America. University of California Press, 1979.
- Chilfote R. H.: Theories of development and underdevelopment. London, 1984.
- Csaba I.: The capitalist revolution in eastern Europe. Aldershot E. Elgar, 1995.
- Dobb M.: Studies in the development of capitalism. London, 1946.
- Dore E. - Weeks: Class Alliance and class structure in Peru. Latin American persectives 4:3, 1977.

- Dunning J.: "Changes in lebeland structure of international production: The last one hundred years". Από το "The growth of international bussiness. London: Allen & Unwin, 1983.
- Dunning J.: "The eclectic paradigm of international production: A personal perspective". Από το "Pitelis C. & Sudgen "The nature of the transnational firm". London, 1991.
- Dos Santos T.: "The structure of dependence". Από το "American economic review". VOL. 60, 1970.
- Eckaus R.S.: "The factor - proportions problem in under-development areas". Από το "The American Economic Review", 1955.
- Evans N. - Tomlinson L.: East meet west, the application of western research techniques to the east European consumer. Esomar, seminar on marketing integration of east and west Europe.
- Frank G.: The development of underdevelopment. Monthly review. VOL. 18, 1966.
- Frank G.: Capitalism and underdevelopment in Latin America. New York: Monthly review press, 1967.
- Frank G.: Latin America: Underdevelopment or revolution? New York: Monthly review press, 1969.
- Frank G.: "Sosiology of development and underdevelopment sosiology". Από το "Depedence and development". J. D. Cockroft, A. G. Frank and Johnson, 1972.
- Friedmann J.: Regional development policy - A case study of Venezuela, 1956.
- Gent D.: Controls in the uneployment benefit system in Bulgaria. Unpublished study, 1992.
- Hilferding R.: Finance capital. London, 1981.
- Hirst P. - Thompson G.: Globalization in question. Polity press, 1998.
- Hobson J.: A: Imperialism. A Study, Allen and unwin. London, 1958.
- Jones C.: Patterns of sosial policy: Trade and prospects, poutledge, 1992.
- Langaster G. - Reynolds P.: Marketing, the institute of management Oxford: Butterworth Heinemann, 1995.

- Leibenstein H.: Economic backwardness and economic growth. New York, 1957.
- Liepietz A.: The exchanted world, credit and the world crises. Verso books 1985.
- Lewis W. A.: Development planning theory. London, 1968.
- Lutz V.: A study in economic development. Italy, 1962.
- Magdoff H.: "Notes on the multinational corporation" Από το P.Sweezy and H. Magdoff "The dynamics of American capitalism". New York: Review press, 1972.
- Meyer J.: A growth of thorns: Cardoso and counter - revolution. Latin American perspectives 2.1, 1975.
- Millar C. - Restall C.: What do woman want? Comparing values between east and west. Esomar, seminar on marketing integration of east and west Europe, 1993.
- Mouzelis N.: Sosiology of development. Sosiology VOL. 22 NO 1.
- Myint H.: International trade and the underdeveloped countries. Economic jornal June 1958.
- Myrdal G.: Economic theory and under-developed regions, 1957.
- O' Brien P.: "A critique of Latin American theories of depedency". Από το "Beyond the sosiology of development". (επιμ.) Ivar Oxaal. London, 1975.
- Perroux F.: Les poles de development et l' economic international. Από το "The challenge of development". A Symposium, Jerusalem, 1957.
- Perroux F.: "Note on the concept of growth poles". Από το "D. L. Mckee, R. D. Dean and W. H. Leahy (eds). Regional economics, 1970.
- Prebisch R.: "The economic development of Latin America and its principal problems". Από το "Economic bulletin for Latin America". VOL. II, 1962.
- Prebisch R."Towards a dynamic development policy of Latin America." New York 1963, OHE. Από το Theberge J. D. (επιμ.) Economics of trade and development. New York, J. Wiley, 1968.
- Rostow W.: The stages of economic growth. A non communist manifesto, 1962.
- Soderstern B.: International economies. London: Mcmillan, 1980.

- Sunkel O.: "National development policy and external dependence in Latin America". Από το "Journal of development studies". VOL. 6, 1969.
- Sunkel O.: "The structural background of development problems in Latin America". Από το "Weltwirts - chaftliches archiv". Bd 97, 1966.
- Sunkel O.: "Big Business and "Delependia". Από το "Forein affair". VOL. 50, 1972.
- Vernon R.: Sovereignty at bay. The multinational spread of us enterprises. London 1971.
- Wallerstein I.: The modern world-system. Cambridge 1984.
- Walsh L.: International marketing, M & E Handbooks. Macdonald & Evans, 1981.
- World Bank: World development report 1990. Washington, DC: World Bank 1990.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Χρησιμοποιήθηκαν άρθρα και στοιχεία της περιόδου 1991-1999 από τα ακόλουθα περιοδικά:

Αγορά, Αγορά χωρίς σύνορα, Albanian Odserver, Άρδην, Balkan Forum, Βιομηχανική Επιθεώρηση, Διευρωπαϊκά Δίκτυα, Δρομέας, Ε.Β.Ε.Α., ΕΚΕΜ, ΕΙΥ (Προβλέψεις), Έκδοση Τράπεζας Μακεδονίας - Θράκης, Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, Επικαιρότητα, Επιλογή, Επιχειρείν, Θέσεις, Κατασκευαστής, Le Monde (Ελληνική έκδοση), New Europe, Οικονομικός Ταχυδρόμος, The World Bank, Transition Report.

ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ: ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1992-1999.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

- Άλτερ Π: Οι επενδύσεις στην Ανατολική Ευρώπη: Καταλύτης για τη μετάβαση σε καθεστώς ελεύθερης αγοράς. Επιλογή, Αύγουστος 1994.
- Αφιέρωμα: Αρχίζει ο δεύτερος γύρος του Βαλκανικού εγχειρήματος. Οικονομικός Ταχυδρόμος 9 Οκτωβρίου 1997.

- Ανδριανόπουλος Α.: Το επαναστατημένο κέντρο. Επίκεντρα Τεύχος 20 1997.
- Αντωνάκης Ν.: Συγκέντρωση παραγωγής στην Ελληνική Βιομηχανία: Θεωρητική και εμπειρική ανάλυση. Σπουδαί, Νο 1-4, 1986.
- Bairoch Paul: Μύθοι και πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης. Ένας αιώνας εξωτερικού και ξένων επενδύσεων. Θέσεις Τεύχος 67, 1999.
- Carroue Laurent: Έφοδος των κορεατών εργαζόμενων κατά του "Δράκοντα". Le Monde Τεύχος 15, 1998.
- Δασκαλάκης Γ.: Πως διαχέονται οι επιδράσεις στην παγκόσμια οικονομία. Οικονομικός Ταχυδρόμος 5 Νοεμβρίου 1998.
- Διευρωπαϊκά Δίκτυα: Έκδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βρυξέλλες - Λουξεμβούργο 1993.
- Δοξιάδης Α.: Υπάρχει μονοπωλιακό κεφάλαιο στην Ελληνική Βιομηχανία; Σύγχρονα Θέματα: Τεύχος 22, 1988.
- Δούκας Χ.: Παγκοσμιοποίηση: Οι επιπτώσεις στην εκπαίδευση - κατάρτιση. Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων. Τεύχος 11, 1998.
- Ε.Β.Ε.Α.: Χώρες Ανατολικής Ευρώπης, Βαλτικής και Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων κρατών. Αθήνα, Ιανουάριος 1996.
- Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών: Βουλγαρία, Ρουμανία, Αλβανία: Ανάλυση των πολιτικών, οικονομικών, νομικών και επιχειρηματικών εξελίξεων. Επιλογή, Φεβρουάριος 1994.
- Fabre G.: Μύθοι και πραγματικότητες γύρω από τον ασιατικό ανταγωνισμό. Le Monde Τεύχος 15, 1998.
- Ιωάννου Χ.: Παγκοσμιοποίηση περιφερειακές οικονομικές ενώσεις και κοινωνικές πολιτικές. Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων. Τεύχος ;
- Καμάρας Α.: Η ελληνική επιχειρηματική διείσδυση στη Βουλγαρία. Οικονομικός Ταχυδρόμος 23 Νοεμβρίου 1995.
- Καραφωτάκης Ε.: Διαβαλκανικά Δίκτυα Διανομής. ΕΚΕΜ: Κείμενα έρευνας και τεκμηρίωσης. Τεύχος 28, 1994.
- Κατσορίδας Δ.: Ο μύθος της παγκοσμιοποίησης. Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων. Τεύχος 12, 1998.

- Κοππά Μ.: Βαλκάνια 1994: Βουλγαρία: Το απρόβλεπτο περιβάλλον - Αλβανία: Ανάκαμψη με ευκαιρίες - Ρουμανία: Ελκυστική Αγορά. Επιχειρείν Τεύχος 18.
- Κορλίρας Π.: Το μάθημα από την παγκόσμια οικονομική κρίση. Οικονομικός Ταχυδρόμος 15 Οκτωβρίου 1998.
- Κουκιάδης Ι.: Ο ρόλος της Ευρώπης στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Εοιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων. Τεύχος ;
- Μηλιός Γ.: Ζητήματα διεθνούς οικονομίας. Θέσεις 55, 1996.
- Μιχαήλ Σάββας: Η παγκοσμιοποίηση πέρα από τον μύθο. Άρδην Τεύχος 8, 1997.
- Μοσχόπουλος Δ.: Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις στην Αλβανία (1990-1996). Αγορά χωρίς σύνορα, 2(1) 1996.
- Μπούμπης Α.: Βόρειος Ελλάς: Η ώρα της επιχειρηματικής σταυροφορίας. Επιχειρείν Τεύχος 7.
- Μυλωνάκης Ι.: Εφαρμογές Marketing στις αγορές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Αγορά χωρίς σύνορα, 2(1) 1996.
- Παπανδρόπουλος Α. - Στεργίου Δ.: Βαλκάνια: Μια μεγάλη πρόκληση για την Ελλάδα. Οικονομικός Ταχυδρόμος 20-10-1994.
- Πατέλλης Γιάννης: Περιφερειακός σχεδιασμός της Μεγάλης Ευρώπης. Οικονομικός Ταχυδρόμος 23 Νοεμβρίου 1995.
- Πελαγίδης Θ.: Όψεις και επιπτώσεις στην παγκοσμιοποίηση των εμπορικών ροών. Θέσεις, Τεύχος 67, 1999.
- Πολιτάκης Γεώργιος: Η Τραπεζική Μεταρρύθμιση στα Βαλκάνια. Επιλογή, 2/1994.
- Πολιτάκης Γεώργιος: Η Ελληνική Βαλκανική Οικονομική Πολιτική: Αποτελέσματα και προοπτικές. Επιλογή 4/1999.
- Πολιτάκης Γεώργιος; Η ρουμανική και η βουλγαρική οικονομία στο σταυροδρόμι των μεταρρυθμίσεων. Επιλογή 6/1999.
- Προβλέψεις: Οικονομίες σε μετάβαση. Κεντρική - Ανατολική Ευρώπη, Βαλκάνια και πρώην Σοβιετική Ένωση. Πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις. Εκδόσεις Δρομέας, Οκτώβριος 1997.
- Σαβραλάκος Ι.: Οι ελληνικές επενδύσεις στην Αλβανία (1990-1995). Αγορά χωρίς σύνορα 2(1) 1996.

- Στουρνάρας Ι. - Κανδαλέπας Γ. - Χασσιδ Ι.: Η διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων. Επιλογή 9/1994.
- Ταρπάγκος Α.: Η ελληνική διείσδυση του ελληνικού καπιταλισμού. Θέσεις No 50, 1994.
- Ταρπάγκος Α.: Οικονομικές εξελίξεις και κοινωνικές αντιθέσεις στον κλάδο των κατασκευών. Θέσεις 56, 1996.
- Τορτοπίδης Α.: Επιχειρηματικές προσαρμογές εν όψει ευρώ. Αφιέρωμα. Οικονομικός Ταχυδρόμος 18 Μαρτίου 1999.
- Τσιπλάκος Α.: Οι τραπεζικές εξελίξεις στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αγορά, Τεύχος 191.
- Τσουκαλίδης Κ.: Η οικονομική παρουσία της Ελλάδας στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Κατασκευαστής, Ιούλιος - Αύγουστος 1994.
- Φλέγκας Η.: Επιστημονικό δυναμικό και επιστημονικοερευνητική δραστηριότητα στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας. Θέσεις No 53, 1995.
- Φλέγκας Η. - Πετεινάκης Δ.: Η συμμετοχή του πληθυσμού της Βουλγαρίας στις διαδικασίες "οικονομικής μεταρρύθμισης". Θέσεις No 50, 1994.
- Wallach L.: Το νέο μανιφέστο του παγκόσμιου καπιταλισμού. Le Monde (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία), 22.2.1993.
- Χασσιδ Ι.: Πλαίσιο επιχειρηματικής στρατηγικής για επενδύσεις στις αγορές της Βαλκανικής. Επιλογή: Η Ελληνική Οικονομία το 1996.
- Χασσιδ Ι.: Αν θέλετε να επενδύσετε στα Βαλκάνια! Οικονομικός Ταχυδρόμος 8 Ιουνίου 1995.
- Χίου Ν. - Τσέλιος Χ. - Μητράκης Γ. - Χαροντάκης Δ. - Αμπατζής Α.: Επενδύσεις στα Βαλκάνια. Επιχειρείν Τεύχος 1.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

- Albanian Odserver, 1/95: Privatisation on the paper.
- Albanian Odserver, 2/95: Stefi B., 94% privatisation result.
- Albanian Odserver, 2/96: Noti M., Part by part, better and cheeper.
- Atanasovski T.: The peace - keeping operation and the republic of Macedonian. Balkan forum, Vol. 2, No. 1, March 1994.

- Brenner R.: The origins of capitalist development: A critique of new-Smithian marxism. New left review 104, (Ιούλιος - Αύγουστος), 1977.
- Bogoev K.: A sketch for a global presentation of the macedonian economy. Balkan forum, Vol. 1, March 1994.
- Eurostat, New Europe, May 19-2/1996.
- New Europe: Bankruptcy proclaimed, 118/September 3/9/1995.
- New Europe: 154/May 5-11/1996. Pilika g., foreign businessmen set up fund.
- Perry D.: The republic of Macedonia and the odds for survival. RFF/RL research report, VOL. 1, No. 46, 1992.
- Perry D.: Politics in the republic of Macedonia: Issues and parties. RFF/RL VOL. 2, No 23, 1993.
- Perry D.: Macedonia: From independence to recognition. RFF/RL research report, VOL. 3, No. 1, 1994.
- Poulton H.: The republic of Macedonia after un recognition. RFF/RL research report, VOL. 2, No. 23, 1993.
- Transition report 1995. European Bank for reconstruction and development.
- World Bank: The challenge of economic recovery and social harmony in the former Yugoslav republic of Macedonia. Central Europe department, Europe and central Asia region, 1992.
- World Bank: Financial flows and the developing countries. Wasington D.C., 1997.
- World Bank: Global development finance. Wasington D.C., 1997.
- Wyzan M.: Monetary independence and macroeconomic stabilisation in Macedonia: An initial assessment. Communist economies and economic transformation, VOL. 5, No. 3, 1993.
- Zanga L.: The prospects of the Albanian oil industry. RFF.RL research report, VOL. 2, No. 45, 1993.
- Zanga L.: Albania: Signs of progress, but much still to be done. RFF/RL research report, VOL. 3, No. 1, 1994.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Χρησιμοποιήθηκαν ακόμη στοιχεία από τις ακόλουθες ελληνικές και ξένες στατιστικές υπηρεσίες:

- BIPA (Οργάνωση Ξένων Επενδύσεων Βουλγαρίας), Βουλγαρικό Πρακτορείο Ξένων επενδύσεων, ΔΙΠΕΚ (Διαβαλκανικό και Παρευξείνιο Επιχειρηματικό Κέντρο), ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο), CIA WORLD FACTBOOK, EBRD, EIU BUSINESS OPERATIONS REPORT, Ελληνοβουλγαρικό Βιομηχανικό και Εμπορικό Επιμελητήριο, ΕΣΕΕ (Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου), ΕΣΥΕ, European intelligence Unit, Eurostat: Statistics in focus, IMF Albania: Statistical Appenix, Ινστιτούτο Στατιστικής Υπηρεσίας (ΙΝΣΤΑΤ), Jane's Information Group (Βρετανική Υπηρεσία Ενημέρωσης επί Ευρωπαϊκών και Στρατιωτικών Θεμάτων), Κεντρική Τράπεζα της ΠΓΔΜ, NEW HORIZON ECONOMIES, Σ.Β.Β.Ε. (Σύνδεσμος Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος), Σ.Ε.Β., Υ.Π.Ε.Θ.Ο.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ. Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία και άρθρα από τις ακόλουθες εφημερίδες.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ: (ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1991-1999). Επενδυτής, ΕΧΠΡΕΣ, Ημερήσια, Ισοτιμία, Κέρδος, Ναυτεμπορική. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν και τα ειδικά ένθετα των εφημερίδων που ήταν αφιερωμένα στα Βαλκάνια και τις ελληνικές επενδύσεις.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ: (ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1991-1999). Αυγή, ΒΗΜΑ, Ελευθεροτυπία, Εποχή, Καθημερινή, ΝΕΑ, ΠΡΙΝ.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

- ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1992-1999. FINANCIAL TIMES.

